

Special Book Collection
Brandeis University Library

"The search for truth even unto its innermost parts"

In Honor of

Julius Marcus

In Recognition of
Mother's Day and Father's Day
1954

*The National Women's Committee
of Brandeis University*

3

س

בְּכוֹרֵי הָעֵתִים

מנחת בכורים

לראשית שנת

תקפ"ט

חבור כולל דברי חכמים וחידתם, ועניני מדה ותועלת,
לדעת חכמה ומוסר, להבין אמרי בינה

אלו

נ"י אי אהרס = געשענק

צור בעלעהרונג אונד אונטערהאלטונג

ג"ר

געבילדעטע איזראעליטען

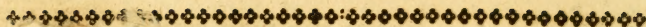
געצויגטער יאהרצאנץ

Bicure Haitim.

ווייען

געדרוקט ביים אנטאן עדל' פ' שמיד ק' ק' פריץ' בוכדרוקער.

WIEN, gedruckt bey ANTON Edl. v. SCHMID, 1828.

פתיחת בכורי העתים

לשנת ה' תקפ"ט *

עוד לא אומללו צרכם ישראל פרחי חכמת הלשון, עוד לא נכלו עלי
המליצה צגנת וורדים הנטועה מאז בקרבנו על ידי מחצרות
המאסף, ורוח לזשה את הארון המפואר המדפיס כמ"ד אנטאן די שמויד
יחי לנופף שנית ידו אל צת ליון ולהיות לנו לעזר ולמשען לפתח ולשדר
חלמת שפתנו הקדושה. ויהי אך ילא ילא לאור תחת כל נדיבותו החיצור
הנחמד הזה צסס בכורי העתים יצבר פרוי מדי שנה צסנה, עוד
ינוצון צפי אנשי מדע נהרי נחלי אמרות טהורות מזוקקות שצעתים,
וחקירות נכצדות על אדני הלשון ותהלכותיה לא חדלו להתדלות שנה
שנה צראש כל חונות לתועלת השוקדים על דלתות שפת עברי. זכרה לו
אלהים לטובה חרינותו להועיל לצת יעקב! ותהי ראשית מלאכתו צסנת
ה' תקפ"ט צהציא תחלה לוח לכל השנה צסס עתים מזומנים. אך מן
הטעם המצואר צסוף המחצרת לשנת תקפ"ג מקצה שתי שנים השמיט
את הלוח ההוא לפנות מקום תחתיו אל דצדים אחרים יותר מועילים
ונכצדים. לכן גם א:חנו עתה לא נצצר דצר צהולאת ענינים שיקרו צזמן
העפיד, רק נשא לצצנו אל הזמן העבר. ומדי דצדנו צתועלת הנמשכת
לצני ישראל צהוליא לאור ספרי תקופה (פעריאדישע שרייבטען), הלא
יתחדש על לצצנו זכרון האיש המרומס אשר החל להאיר עינינו צחכמתו,
והיה הראשון הנותן יד להולאת ספרים כאלה? — צינו נא זאת, שוחרי
הטוב! זה האיש המעולה כמו"הר"ד משה צן — מנחם מדעסוויא זל"ל
אשר ערר צתוכנו ניגוני המדע נהיו אחרי מותו לאש צוערה שלהצת
יה, זה האיש הנכצד אשר הורה לנו דרך זו נלך להחיות נפשותינו כהיום
הזה, זה האיש — נולד צסנת ה' אלפים תפ"ט ליזידה, לכן השנה הזאת
שאנו נכנסים צה כהעת, שנת ה' תקפ"ט, שנת מלאות לנו מאה שנה
מעט הולדת הנשר הגדול זל"ל, שנת קודש היא לנו, שנת חג לכל הנוסעים
אחרי דגלו, שנת שצתון לחפנים לדלות צטוצת עמנו; אתם, יודעי
ספר! מטיצי שפה! אשר הוספתם יקר ותפארת אל החיצור הזה צילידי
צינתכם, ראשית פדי מחצצותיכם צסנה הזאת תהיינה מעותדות להציא
קרבן תורה לכבוד דצנו נר ישראל. הצו עלה למען יוסיפו יוס יוס
חקירותיו הטהורות לעשות חיל ציהודה ולקרוא שס צישראל! ואתה,
הקודא! הנגש היום להגות! צספר הזה, עלה יעלה לדלון לפניך זכרון
מורנו זל"ל, אשר שלח לנו האלהים זה מאה שנה להביא חשכת סכלותנו,
להדריכנו על צמותי החכמה ולטוב לנו כל הימים, ואני צענני משירי
אהורנו, אפתח שפתי צקול זמרה, ואען ואומר:

105701 *105701*

.B5

V. 9-10

שימת עין על התכונה

דיוס דו, נסו הללים, ואור השמש שואף וזא אל מקומו: קוס נא, שמואל יודי! נא הסדה, נתעלסה צאהצים, שס נדוה דודים עד הצוקר, שס נשתעשע צנפלאות הצדיאה כפי אשר יוכל לצננו שאת: שזה אתי על נאות דשא ושא עיניך השמימה, כמה מאורות מזהיקים ממעל צשחקים! מה רצ זיוס וגאון תפארתם! אין מספר לגדודיהם כחול ומים ידציון, הצנן ימין לא נשצע לראות, השגיח אל שמאל לא נייעף ולא ניגע: מי זה לא ישתוקק להצין את מעשה ה' בי נורא הוא? מי זה לא יתאזה תאזה לדעת תכונת הבורפס האלה, מדחקס, גדלס, ומסילותיהם? הן אמת כי גם ההתצוננות על פרטי הצדיאה אשר צארן מתחת רחצה עד לאין קץ, ורצו סעיפיה ודליותיה עד שהעין לא תשצע מראות ולא תמלא האזן משמוע סגולות נפלאות הטציע הצורא צכל מין ומין, כי מן בגרוד חול עד לוד החלקים, מן החוח הקטן אשר צקאה היער עד האדו הגדול, מן היתוש הנעיר הפורח צאוויר לא שזפתו עין אנוש כי אס צעזר הצוכית המגדיל, ועד הפיל הגדול או התנינים הנוראים אשר צים, וצאדס עלמו מן העורקים והבידין הדקים אשר צקאה דגליו ועד המוח אשר צקקדו, הכל נצרא צחכמה נפלאה אין חקר לתצונת היוצר והמשגיח על כל צענה עמוקה: אמנס נצוצה שמים על הארץ כן גצוהו הנפלאות הנוראות אשר עינינו דואות צאדמון השמים על פלאי הטצע הקרוצים אלינו צתצל ארצה, והשכל האנושי אשר צקו צינתו עמד וימודד ארץ עד יסקלו לפניו נתיצות העולם השפל הן פרוש יפרוש כנפיו צגצוהי מדומים, יסק שמים ויחצק זרועות עולם, ומדחק אלפי אלפים רצצות מילין לא יצעתוהו עד יצין תכונת השמים וסדר מרולת גלגליו: או אז ישתומם צן אדם! או אז יגיל אנוש צרעדה! וצתוך המית דגשת לצצו יכרע על צרכיו וכפיו פדושות השמימה להלל ולפאד לרוכצ צערצות ציה שמו הנוטה שמים כיריעה ועוו צשחקים: לכן אתה, שמואל יודי! אשר לצצך עהוד כעת מהצלי העולם, שנס מתניך, עורה לקראתי, ואסוף יחד כל עשתותיך לעומתי, אולי נוכל עלות יחד צסולם המליאות ולא ימעדו קדסולינו:

התוכנים האחרונים לא צנו סצרותיהם על הפשערות המסופקות, אלא אחרי כמה נסיונות שעשו צמשך אלפים שנה וצסיוע כללי חכמת המדידה וע"י ההסקפה התמידית אל לצא השמים ותנועת קאתס צערך קאתס הגיעו להעציע אדני החכמה המפוארה אשר צשס תכונה תקרא על יסודות האמנים לא ימועו לעולם, כי מופתי ההנדסה וחשצונותיה היו להם לעינים, ועתה הא לך, יודי! תמלית פרו מחשצותיהם:

הכדור האדני שאנו יושצים צו הוא גוף עכוד מקבל האור מן השמש הישצ צמרכו העולם ואינו זו ממקומו ורק מתנועע תמיד לצצו מרכו ועוטה סצנצ צמשך כ"ה ימים וי"ד שעות כמו סיוכת תנועת

עת ביהודה שְׁעֵרוּרִיָּה נְהִיָּתָה
 לְבָגוֹר בְּדַעַת, לְפָרוֹעַ דָּתָנוּ;
 עַת סָמַל הַפְּלִפּוּל גָּבַר עָלֵינוּ
 לוֹ רַק בְּאוֹפֵל מִמְּלֶכֶה יֵאָתָה.

גַּם חֲכָמַת הַלְּשׁוֹן פָּתְאוּס אֶבְדָּה,
 מְלִיץ דּוֹבֵר צְחוֹת חֲדַל מִמְּנוּ,
 אֵין עוֹד טוֹעֵם מִתְּקַת אִמְרֵי צוּרְנוּ
 כִּי פִי-מֵעֵין אֲשַׁדַּת אֶבֶן פִּסְתָּה.

וַיֵּרָא הָאֵל כִּי כָל-בְּאֵרוֹת נִסְתָּמוּ
 וַדְּבַר מִחֻקֵּי בִינָה אֵין עוֹד כִּי יִבֵּן
 כִּי דַרְכֵי הַמְּלִיצָה פִּמְעַט נִעְלָמוּ.

וַיִּשְׁלַח לָנוּ עוֹר מִשְׁמַיִם :
 אִזְ קָם מִשָּׁה וַיַּגֵּל אֶת-הָאָבֶן
 לִפְנֵי כָל-הָעֵדָה — וַיֵּצֵא מַיִם!
 הִמָּה רַק מִי אֶפְסִים
 בְּתַעֲלוֹת הַמַּאֲסָף מֵאִזְ נִהְרִו
 עַל בְּכוֹרֵי עֵתִים עֲתָה גְבָרוּ *

ימים פעם אחת והוא הגדול מכל שאר כוכבי לכת, כי הוא 1474 פעמים יותר גדול מהארץ, מרחקו מן השמש 108000000 פרסאות ויש לו ארבעה ירחים המסבבים אותו. שבתאי (Saturnus) רחוק מהשמש 199000000 פרסאות, זמן הילוכו סביב השמש כ"ט שנים וקס"ט ימים, והוא גדול מהארץ 1030 פעמים, גם יש לו שבעה ירחים המסבבים אותו ויש לו טבעת גדולה סביביותיו. צננת ה"תקמ"א דלה התוכן הגדול הערשעל עוד כוכב אחר ההולך סביב השמש בזמן פ"ד שנים ומרחקו מהשמש 400000000 פרסאות, וגדול פ"ה פעמים יותר מן הארץ, ויש לו ששה ירחים, ויקרא לו שם אוראנוס (Uranus) (*). מלבד הכוכבי לכת הנזכרים אשר עם ירחיהם עולים למספר כ"ט גופים חשובים סובבי השמש ומקצלי האור ממנו, יש עוד מספר רב כוכבים צעלי זנב (Cometae) אשר צסביצתם את השמש פעמים יתקדו לו מאד ופעמים יתרחקו ממנו מרחק רב, וצעזור המראה והזנב אשר להם וזרות גדולתם חסכו הפתאים שיורו על מקרים רעים העתיקים להתחדש בתצל הלז, גם איזה מהקדמונים חסכו שיהם מתהווים מן האידים והקיטורים, אצל האחרונים מלאו צדאיות צדורות שהם גופים גדולים נעדי האור ההולכי סביבות השמש כמו הכוכבי לכת, אלא שדרך מסלוליהם היא כדמות עגולה ממותה מאד מאד אחד וזרד ורחוקה מאד אחד ורבים מהם גדולים יותר מהכדור הארצי. (**)

והנה דע לך, ידידי! כי הצדורים העכורים האלה עם השמש המחיד בצורתו צאמלעיתם עושים יחד אגודה אחת אשר תקרא בכללותה צסם עולם, וזהו עולם השמש שבו השמש עומד שקט ונח צמרכז המליחות היות בארון על כסא ממלכתו והאחדים כותרים אותו מכל זך כעצדים ומסבבים אותו ומשתחווים לעומתו כי ממנו יקצלו האור והחום והתנועה והחיים וכל השפע המצערך להם לקיומם, ולא לחנם הערחתך, שמואל אחי! צהביד לך כל השיעורים והחשצנות האלה (צאשר אין דעתי להציג פה דידוש שלם על לימודי חכמת התכונה) כי אם לצעזור תוכל ללייד צמחצפתך כמה גדלה ממלת השמש וכמה רחבו בצולות העולם הזה אשר אנו צתוכו תושצי אחד מן הצדורים הזעירים, ומזה תצין מה אנו צתצל הזה, הלא כחצבים הזוחלים על אדמת עפר צחשצנו לעומת הגופים הנוראים ההמה! ומה הארץ אשר אנחנו יושצים צה, הלא כנקודה קטנה תחצצ לערך כמות השמש והדרת גאונו! אמנם צכל

(*) לצאר גדול המרחקים האלה צדכן קרוצ אל הקוחש ששתמו הקופוניוס צמל הצדור היונח מקנה הצרפה שנהבים צו אחי הצח צרוחש למלחמה, כי כפי מחשצתו הצדור ההוא רן צמהירות גדול והולך צכל רגע (סעקודע) שם מחות פסיעות (Pedes), ועתה זא וחשכו כי אם יושלך כדור כזה מן השמש ולערך לרון עד הביעו אל בוכצ פשע שנים וחצי, ואל בינה שמונה עשר שנים, ואל הארץ כ"ה שנים, ואל מאדים ז"ח שנים, ואל זדק ק"ל שנים, ואל צנתאי רל"ח שנים, ואל (אוראנוס) תע"ט שנים, אצל מן הארץ עד היכה תושלש מרולת הצדור ההוא צכ"ב ימים.

(**) הכיכב הינני הנראה צנתת התק"ט הולך סביב השמש צמחך ע"ה או ע"ו שנים, וכצו רחו אותו התוכנוס ארבעה פעמים, ויתגדח צלי ספק צנתת התק"ד או התק"ב.

תנועת הצהרות הכחות הגדולות צו * כמות השמש נורא מאד צאשר הוא גדול מן הארץ 1448000 פעמים, הקיפו 610000 פרסאות, קטרו 194000 פרסאות, טעחו 118140000000 פרסאות מדובעות וגופו תחזיק 363800 פעמים יותר מן הכדור האדמי. ממנו יולאים קדמי האור ודלים צמחירות כ"כ גדול עד שכל דגע (שהוא חלק אחד מן 3600 צשעה) הס דלים 41000 פרסאות ומשפיעים זיו זהרם על תשעה ועשרים גופים עכודים אשר אחד עשר מהם הולכים סביבות השמש ושמונה עשר מהם יותר קטנים סובבים את הגדולים, ואלו הן כפי סדרם: כוכב (Mercurius) היותר קרוב אל השמש צאשר אינו מחוק ממנו כ"א 8000000 פרסאות הוא ששה עשר פעמים יותר קטן מהארץ ועושה סיבובו צפ"ח ימים * נוגה (Venus) מרחקו מן השמש 15000000 פרסאות, זמן סיבובו רכ"צ ימים, והוא עשירי פעמים יותר קטן מהארץ * כדור הארץ (Terra) רחוק מן השמש 21000000 פרסאות * וזמן סיבובו את השמש הוא שס"ה ימים ואיזה שעות ועושה בכל יום מהלך 355000 פרסאות והולך סביב מרכזו פעם אחת בכל כ"ד שעות * הירח מסבב את הארץ פעם אחת צמשך כ"ט ימים וי"צ שעות ומרחקו מן הארץ 51600 פרסאות, קוטרו הירח קטן מקוטרו הארץ עד שערך הדאשון אל השמי כמו ל"ז אל מאה * מאדים (Mars) עושה מסילתו סביב השמש צמשך שנה אחת ושכ"צ ימים, מרחקו מן השמש 32000000 פרסאות והארץ גדולה ממנו ששה פעמים * מהלאה לכוכב מאדים נתגלה צדור הזה לעיני התוכניים ** כוכב חדש קראו אותו צירים (Ceres) ההולך סביב השמש צמשך ד' שנים ושצעה חדשים ומרחקו מן השמש 58000000 פרסאות * אחרי כן התודעו אליהם עוד שלשה כוכבי לכת הנקראים פאלאס (Palas), יונא (Juno), וועסטא (Vesta) *** אשר גדלם ומרחקם מן השמש דומה אל הדאשון שנתגלה * צמרחק רצ יותר מהלה הולך צדק (Jupiter) סביב השמש צמשך י"א שנים ושי"ד ימים

* ההמון יומה חיך נוכל לדעת המרחקים הגדולים האלה, אך המצנן מיוסד על הנסיון הזה: אם יציט אדם אל הירח צהיורו צחזי השמים למעלה מן קדקרו ממש, וצחורו רגע עלמו יציט אדם אחר רחוק ממנו אל הירח צהיורו צאופק הראיה (Horizon), הנה שני קוי הראות היוולאים מעיני שניהם ונפגשים יחד ציבה יעצו זוית אחת אשר כפי כללי חכמת המדודה נוכל לדעת כמה מעלות יש צו, ורצויות הזה נקרה זוית סינוי המראה (Parallax) ולענך הירח יש לו שיעור מעלה אחת צקירוב * מעתה אם המציט הראשון ידמה צמהצנתו היות קו נטוי ממרכז הארץ דרך נקודה מעמדו עד מקום הירח, והמציט השני יעשה קו צמהצנתו ממקום מושבו עד הירח ועוד קו אחר ממקום מושבו עד מרכז הארץ, יעשו ג' הקויים האלה ומשולם צעל זוית נלצת, אשר צו אנו מכירים הללע הקטן שהיה חזי קוטר הארץ, גם אנו מכירים זוית סינוי המראה כמו שאמרנו, ועוד הזוית הנלצ שהיה השעים ומעלות, ועל פי שלשת הידיעות האלה נכיר כל שאר חלקי המושלם, וצפטר הללע המורה מרחק הירח מן הארץ:

** התוכן (Piazzi) היה הראשון שראה אותו צנתת התקס"ח צעיר (פאלאצרו) *** (פאלאס) נתגלה ע"י התוכן Olbers צנתת התקס"צ, (יונא) ע"י התוכן Hardiag צנתת התקס"ד, (וועסטא) ע"י התוכן Olbers הנ"ל שנתת התקס"ז

אליהם החקים הנשגבים האלה כאילו ציוס קדוש אלהים הוּם מן האין
 שם היו ציסדו ארץ לדעת חקות שמים ולספר שחקים צחכמה; אך
 התנשא נא עוד, ידידי! והוד והדר תלצט לחשוב מחשבות עמוקות
 מאלה, ואחרי כי נצקעו לפניך דלתי שמים הואל נא ושוע צעשתותיך
 צהיכלות הנשגבות ההנה, הגדל מועלות ולצבך ישאל לאמר: לאיזה
 תכלית נצדאו כל אלה? מה יעודם ותועלתם? האם רק לתועלת
 הארץ הקטנה הלזו הוּיאו אמיץ כח צמספר לצאם ולכולם צסם יקרא?
 הלכך נוודו לעצוד רק קרוני חומר אנשי תצל ולהאיר להם מעט מצעד
 צאישון לילה ואפילה? היחשצ לחכס מי שיכין כלים משקלם עשדת
 אלפים ככדי זהב לעשות מחט צדזל אחד? חלילה ליוודם להכניע היקר
 לזולל והכצבד לנקלה! הלא עין שכלנו דואה צהם תנאים מוצקרים
 והכנות יקרות וציאונו לשפוט היות מליאותם ג"כ לתכלית יקר, כי הנה
 גדלם כגודל הכדור הארצי וגם יותד ממנו, סדר מיונתם דומה ג"כ
 למרונת הארץ סציב השמש, ומזה ימשך גם להם, כמו לנו, שינוי
 הזמנים וחילופי השנה, קוד וחוס קיץ וחורף יום ולילה צהם לא ישצותו
 כפי פנותם אל השמש צלדס האחד או האחר, וכפי אשר יגיעו אליהם
 קוי אור השמש צנכחיות או צאלכסון, גם מן הצהדות והרועות מחולפו'
 המדאה שאנו דואים על שטח הכוכבי לכת נקל לנו לשפוט כי ימלאו
 גם שם הרים וגצעות סדות ועמקים ימים ויצעה כמו צארנו, גם
 סציבם יתקצנו עצים ענן ועדפל, וירחים יסוצו אותם כמו שיסוצ ירח
 אחד את הארץ. לכך מן ההתדמות הגדולה הזאת שיש לתכונתם עם
 תכונת הכדור הארצי נוכל להחליט ולקיים שגם תכליתם ידמה לתכלית
 צריאת הארץ, כי לולי כן מדוע נוודו צזה האופן? האם תאמר שצדאו
 רק להוסיף פאר והדר למדאה הרקיע לעורר ע"י כן לצות צני אדם
 (כמו שכלול יהלכו צקדן זוית הצדיאה) להלל ולשצח למי שאמר והיה
 העולם על מעשי נפלאותיו? זה לא יתכן, כי דוצ צני אדם הוא ההמון,
 וההמון לא ישגיח אליהם ולא יתפעל מהם, א"כ איפה לאיזה תכלית
 נצדאו? — אהה ידידי! הרחצ לצך עדי יכיל גודל השמועה; נושצים,
 נושצים המה כמו ארנו! הכוכבי לכת כולם מלאים צעלי חיים משכילים
 מחונכי הדעת ומלומדי ציכה, מכירים צורחם, מתפללים על גדולתו,
 מקדישים ומעדונים את שם כבוד מלכותו, מנשאים נפסם אליו להיות
 להם לעזר ולמחסה ומשצחים גצורותיו. — האה! שמואל אחי!
 דצת שצעה לה נפשי גיל ושחן על הדעיון המדומס הזה: נושצים,
 נושצים המה כמו ארנו! נפתחו השמים ואדאה מדאות אלהים! לצי
 הומה צקרצי, ועיני נוזלים דמעני שמחות צהגלות נגלות מול סעיפי
 אלפי לצחות יושציהם, כי דוח על פני יחלוף לשער צדמיוני כמה
 יתדומס ויתנשא הארץ הרוכצ צעדוות המשגיח על יוודים דצים כחול
 היס ולגדודיהם אין מספר. אמנס, ידידי! התחשוב כי צכל זאת צאנו
 עד קלות נפלאות הצדיאה? האם תמו פה מעשי ה' אשר פעל צעולט
 ידו? ומה תענה ומה תאמר אם אני אגיד לך כי כל הגדולות הנודאות
 שסיפדנו עד הנה אינס רק כטיפה מן היס לעומת גצורותיו ית'
 הצמלאות מהלאה לעולם השמש? — הצט נא השמימה! מה הנה
 הצקודות הצהירות מלאי זיו מצדיקי זוהר מפיקי נובה אשר נקראם צסם
 כוכבים

צפּל זאת אַל תּחשׁוּב כּי צאנוּ אַל קִרְבּהּ בְּצוּל מַמְשַׁלַת הַשָּׁמַיִם, אֲלֵא נִהְיֶיךָ
הוּא • יֵשׁ לָנוּ טַעְמִים הַרְבֵּה יִצְחָנוּ לְהִאֲמִין כּי עוֹד תִּהְיֶה לְכוּכֵב
אוּרָאנוֹס יִתְלַח כְּדוּרִים אַחֲרֵים מִסְצַי הַשָּׁמַיִם צְמִסִּלוֹת יוֹתֵר גְּדוּלוֹת,
אֲף כּי לֹא דִאֲנוֹס עַד הִנֵּה לְבוּדֵל מִדְּחָקֵס וּלְחוּלַשַׁת אֲדוּרֵס, שֶׁהֲרִי אֲף
יִדְחֵי הַדָּק וְהַשְּׁצֵתֵאִי וְאֲף אוּרָאנוֹס עֲלָמוֹ לֹא זָכִינוּ לְרִאוֹתֵס אֲלֵא צְדוּר
הַזֶּה בְּעֶזֶר קִנְיָה הַמְּחַזֵּה גְדוּל וְשֵׁלֵם מֵאֵד שֶׁאֲמִינֵא הַתּוֹכֵן הָעֲרֻשְׁעֵל זֶה
שָׂנִים לֹא כְּזִידִים • וּמִי יוֹדֵעַ יָקוּם תּוֹכֵן אַחַד צִימִים הַצָּחִים וְיַעֲשֶׂה קִנְיָה
מוֹרַכֵב מוֹזְכּוּכִיּוֹת יוֹתֵר שְׁלִימוֹת וּמִמְרָאוֹת יוֹתֵר מְלוּטְשׁוֹת, וְאִזּוּ נְצִיעַ
צְמִדְחָקִים מֵה שְׁנַעֲלֵם מִמֶּנּוּ כִּהְעַת לְהַעֲדֵר הָאֲמִלְעִיִּים? הֲלֹא דַבּ מֵאֵד
הַמְּקוֹס הַפְּכוּי צִין מְסִילַת אוּרָאנוֹס וְצִין מוֹשֵׁב הַכוּכָבִים הַקִּיּוּמִים (עֲלִיָּהֵם
נִדְבַד בְּסִמּוּךְ), וְלִמָּה יִנִּיחַ מִי שֶׁהֵיכּוֹלֵת צִדּוֹ לְצְדוֹא עוֹלְמוֹת אֲיִן מִסְפֵּד
מְקוֹס רַחֵם כִּזֶּה דִּיק וְשׁוּמֵם לְצִלְתֵי הַרְאוֹת בַּס שֵׁם אֵת כְּצוּד גְּדוּלְתוֹ? —
אֲוֹלֵם עַד שֶׁאֲתָהּ יוֹשֵׁב וּמַשְׁתַּאֲהַה עַל גְּדוּלֵּ הַשָּׁמַיִם וְרוּחַ תְּקוּפַת מַמְשַׁלְתוֹ
הַפּוֹרְלַת לְפִנּוּהַ וּנְגִזָּה וּקְדָמָה וַיִּמָּה צֶלְפִי אֲלִפִּים דְּרָצוֹת פְּרַסְאוֹת יֵלֵאֵה
כִּח אֲנוֹס לְצֵטָא צִשְׁפִּתִּים מִסְפֵּרֵם וּלְצִיִּיד דְּעַתְתוֹ מִדְּחָקֵס, פִּנְהַ עֲנָמֵךְ לְנֵד
אַחַד, וְהַתְּצוֹנֵן צְרַעִיוֹנִיךְ אֲיִן יִתְקִיִּים הַהֵיכֵל הַמְּפֹאֵד הַזֶּה עַל מְכוּנוֹ?
אִיָּה אֲדִנְיוֹ הַטְּעֵנוּ? מִי יִכְרִיחַ הַגּוֹפִים הַנוֹדְאִים הַהֵם לְשִׁמּוֹר תְּמִיד
מִסְלּוּלֵיהֶם וְלֹא יִשְׁנוּ אֵת תְּפִקִּדֵם? מֵאֲיִן לְכוּלֵם הַתְּמוּנָה הַכְּדוּרִיִּית שֶׁהִיא
הַשְּׁלֵמָה שְׁצִתְמוֹנוֹת? לִמָּה יִרוּנוּ אֲלִפִּים שִׁנָּה וְלֹא יִגְעוּ יִלְכוּ תְּמִיד וְלֹא
יִיעֲפוּ? מִי יִכִּיל כּוּצֵד מַשְׁאֵם לְצֵל יִפְלוּ אִישׁ עַל אַחִיו, דֵּק יִשׁוּעוֹ צְאוּרִיד
צֶאֱיִן הַפֶּסֶק כְּצַעֲלֵי כְּפִים? — הַשְּׁאֲלוֹת הָעֲמוּקוֹת הָאֵלֶּה צְנֻקֵל
יִתּוֹרְנוּ אִם דֵּק נִאֲמַד כּי כִּכָּה גִזַר עֲלֵיהֶם מִרְאִשִּׁית יוֹגֵר כֵּל אֲשֶׁר צְרוּחַ
פִּיָּהוּ צְרָאֵס, וְדֵק לְנוֹנוּ וְכַחוֹ הוּא הַמְּנַהֵל אֲוֹתֵם • וְצִלְמַת כֵּן הוּא שֶׁהַסְּדֵר
הַנִּפְלָא הַזֶּה הוּא דֵּק תּוֹלְדַת לְנוֹנוּ יִתְעַלֶּה כּי הוּא אֲמַד וַיְהִי, אֲלֵא
שְׁצִיכִים אֲנוּ לְחַפֵּס וּלְצְדוֹק עוֹד אַחַד הָאֲמִלְעִיִּים, צַחַד זֶהֵם הַצְּדוֹא יֵת'
לְהַפִּיךְ לְנוֹנוּ עַל יָדֵם מְצִלֵי שִׁינְטֵרֵךְ צֵכֵל דִּבְעַ לְחַדֵּשׁ נִסִּים וּנְפִלְאוֹת צְסֻדֵר
הַצְּדִיָּאֵה, כּי כֵּן אֲנוּ רוֹאִים בַּס צְתַצֵּל הַשֶּׁפֶל הַזֶּה חֻקָּהּ חֻכְמַתוֹ יֵת' חֻקִּים
קִיּוּמִים צְעֵצֵ הַמְּצִיאוֹת, יִקְרָאוּ דְתֵי הַטְּעֵב, וְעַל פִּיָּהֵם הָעוֹלֵם כְּמִנְהַבּוֹ
כּוֹהֵב, כִּכָּה צְסֻדֵר מְדוּלַת הַכְּדוּרִים הַהֵמָּה סְצִיב הַשָּׁמַיִם הַטְּצִיעַ הַצְּדוֹא
חֻק גְּדוּל וְנוֹדֵא, עַל פִּיו יִסְעוּ לְמַסְעֵיהֶם אִישׁ אִישׁ עַל מַשְׁמַדְתוֹ, וְצוֹ
יִתְקִיִּים מַשְׁטֵרֵם וְהַקְּפֵתֵם צְסֻדֵר נִכוּן, וְזֶה הַחֻק הוּא כִּח הַכּוּבֵד, אֲשֶׁר
צְעִצְבוּ כֵּל גּוֹף גְּדוּל יִמְשׁוֹךְ אֲלָיו אֵת הַגּוֹפִים הַקְּעִנִים מִמֶּנּוּ וַיִּכְרִיחֵם
לְהַתְּקַדֵּצַת אֲלָיו, וְלִכֵּן יֵשׁ לְכוּכָבֵי לְכַת הַזְּעִירִים מִן הַשָּׁמַיִם הַכִּנֵּה וְנִטְעִיָּה לְגַשַׁת
אֲלָיו וּנְמַשְׁכִּים מִמֶּנּוּ תְּמִיד, וְכּוֹמַת הַכִּח הַמוֹשֵׁךְ הַזֶּה יִתְרַצֵּה אִוּ יִתְמַעֵט
כִּפִּי מְרוּצֵב מִדְּחָקֵס, כְּנוֹדֵעַ לְתוֹכִיִּים •

אבל לפי שאין די צנח הכוזב לצדו לפעול סצוצם צמסילה קצועה
(כי אילו לא היה להם דק הכח הזה ילכו תמיד הלוך וקרצ אַל
השמש עדי נפלס עליו), לכן נתן להם הצודא צראשית צדיאחם גם כח
הדוחה, דהיינו כה יכריחם ללכת תמיד על קו ישר צלי הפסק, ועתה
צברכיב יחד שתי הכחות האלה, המושך והדוחה, העושים פעולתם
צזוית, נתהווה תנועה מורכבת משיניהם, שהיא התנועה הסצוצית
שאמרנו • עורה איפה, שמואל אחי! ותן תודה לאלהי עולם שנתן כזאת
צלצ אנשי תצונות, לחפור צמעדר צינתפ צמעמקי הצדיאיה עדי התגלות
אליהם

הכפלאה מוקטר מוגש לשמו הגדול סיד והלל שצח וזמרה הנה ותודה
 לזכר מולכותו, מפנה להקת ישרים יפארו הדר גאונו, ומפנה גדודי עצדיו
 ידוממו גדולתו — האח! האח! שמואל ידידי! לזי קטון מהכיל עוזו
 כולדות כאלה, הליקתני רוח צעני, ורשפי שלהבת ידחת דוממותו ית'
 עצרו משכיות לזצי, עתה הצינותי דצדי המשודר האלהי: השמים מספרים
 כבוד אל ומעשה ידיו תגיד הדקיע, כי מכל גבולות השמים עולה למעון
 קדשו ית' קול דנת ישרים המספרים כבוד אל נאזר בגבורה, מה שגבו
 הרעיונות האלה! יד צינת קדונו חומר תקלד מחשוז צהם, זכי השכל
 יצושו וישוגו אחור וכל חכמתם תתצלע, לצם סחחדר נצעדה עלתם
 וצינתם תסתתר מהשיג קלות דרכי דוממותו ית', כי לתצונתו אין הקר'
 חמנס דם על כל רמים ה' וצכל זאת שפל יראה, המגזיהי לשצת הוא
 גם כן משפילי לראות, שוכן עד וקדוש שמו גם את דכא ושפל רוח ישכון,
 ואלהינו דם וכשא יסגיו גם על צן אדם הזוחל על אדמת עפר, ולדקות
 אנוש קלד ימים תעלינה לרנון לפני מדום וכולא אשר שנותיו לא יתמו —
 הנה! לזאת התלצה נפשי וכליותי תעלוזנה לזכר דצ עוצותיו ית' אשר
 הפליח לעשות עמנו, וצרוצ המית דגשת לזצי אפתח סי צקול סיד,
 ושפתי תצענה לאמר:

אֱלֹהֵי־בֹכְבִי מְרוֹם בְּלִב שָׁמַיִם

אָבִיט כְּאִישׁ נִדְהָם וְאַשְׁתּוּמָּה;

שָׁמָּה לְהִרְבּוֹת הוֹד נְתוּנִים הַמָּה,

נִזְרָא מְקוֹם־שִׁבְתָּם רַחֲב־יָרֵים.

אִישִׁים יִצוּרֵי־אֵל לְרַבּוֹתִים

יָד יִמְצְאוּ בָהֶם אֲשֶׁר נִעְמָה;

לֹא יִפְגְּשׁוּ יַחְדָּו לְהִלַּחֲמָה

שָׁגָם יַעֲרִפּוּ כְּבִכְנָפַיִם.

סִפְרֵי חֶסֶד! חֲכַמְתָּךְ אֵין דְּרָךְ,

כִּי שָׁגְבוּ מִנִּי פְעוּלוֹתֶיךָ;

כִּי יַחְרִישׁ — תִּכְרַע לָךְ כָּל־בְּרָךְ!

אֶךְ יַהֲגֶה לְבִי תְהַלּוֹתֶיךָ,

כִּי־בֵין כְּדוּרֵי אִשׁ גְּדוּלֵי עָרֶךְ

תִּזְכּוֹר יְלוּד אִשָּׁה, אֲנוּשׁ חִלְכָה.

כוכבים קיימים? הנה למען תוכל להשיג דק השגה קטנה מתפארת
 גדולתם די לך לחשוב כי הכדור האדמי הולך מדי שנה צענה סביבות
 השמש במסלול עגוליי אשר קוטרו 42000000 פרסאות, ונמשך מזה סביבות
 החמה חנו הולכים ומתקרבים לקלת כוכבים קיימים וצימות הגשמים
 חנו מתרחקים מהם, ושיעור ההתקרבות הזאת אליהם הוא ארבעים
 ושתיים רצות פרסאות, ואעפ"כ (737 נפלא!) לא יתראו לנו
 הכוכבים הקיימים ההם יותר גדולים בקיץ ממה שיתראו לעינינו בחורף,
 ולא נרבים בהם שום שינוי מזכ, ולא מלאנו בהצטתם שום זיות שינוי
 המראה (Parallax) כמו בהצטת השמש, צאופן שהשיעור הדי הזה
 מן מ"צ רצות פרסאות כאין יחס לערך מרחק העלום והנורא שאין
 הפה יכולה לרצה והאין לשמוע והלץ לחשוב כמותו, ומאחד שהגדול האמיתי
 אשר לכל גוף וגוף יתרצה תמיד מן הגדול הגדלה לעינינו כערך המרחק
 אשר צינו וצינינו, לא עתה וחשוב כמה יגדל כמות הכוכבים שסכמעת אין
 תכלי למרחק, ועם כל זאת יפעת אורם מתנוגז מן לב השמים עד עפעפינו.
 אך מאין להם האור הצהיר שאנו רואים צם? מן המקום אי אפשר, כי
 אפילו הכוכב אוראנוס הוא חלוש האור מאד צעצור מרחקו מן השמש,
 על אחת כמה וכמה היה חלוש אור הכוכבים הקיימים אילו יצא אליהם
 האור רק מן השמש הרחוקה מהם צשיעור נפלא כזה, א"כ יש להם
 אור צענש, ונמשך מזה שכל כוכב קיים הוא שמוש צפני עלמו, ולפי
 שכל אחד מהם ירחק מזולתו כפלי כפלים ממה שירחק השמש מן הארץ,
 איך נחשוב שהכוכבים הצהירים ההם יפילו אורם רק אל מקומות תורה
 ושמוון, ולא יהיו סביבם גופים עכורים יקצלו מהם האור והקפיע כמו
 שים סביבות השמש? זה נמוע צחק שלמות הצודא ית'; ילמדנו מזה
 שצהיות כל כוכב שמש צפני עלמו, הנה הוא ג"כ עולם צפני עלמו.
 אכן כמה הן העולמות ההנה? מי מנה מספרם? זה נשגב מיכולת
 אנוש, כי מלצד הכוכבים הנראים צעין צשר לצדו הלא כפלים יתגלו ע"י
 קנה המחזה, ואף כל זה אינו מאומה לערך מספרם העלום אשר צמסילת
 החלב, הלא גדולי התוכניים דשמו וסמנו כצד שצעה עשד חלף ומאיתים
 וארבעים כוכבים צליון מקומם, ועכ"ז לא הגיעו עדיין אל חלק קטן
 מהם, כי רצו מארצה ואין להם מספר, אמנם לאיזה תכלית צדא נורא
 עלילה עולמות אין מספר אם לא לשפות שלום וחסד וחנינה למעשי ידי
 ולהשפיע טובו ית' צכל עצד וככל פנה עד צלי די? ולמי יגיע מרצות
 שפע צדכה כזה אם לא יהיו צכל העולמות יורדים צעלי שכל וצינה
 מוכנים לקבל העוצה ממקור העוצות ומוכסדים לצשר דרכי טובו צכל
 דוד ודוד? הלא הארץ הקטנה הלזו התעייף עיניך צה ממקום השמש
 ואיננה, וככל זאת היא מלאה צעלי חיים אין ספורות למו צכל חלק
 מחלקים, צמים צחיד וצעפר, לאות ולמופת כי צכל פעולות הצודא
 ית' נחתם החיים להיותו הוא יתעלה מקור החיים, ואיך יתכן לחשוב
 שהטוב והמעייז יטה קו תורה ואצני צוהו על כל העולמות הנוראות
 ההנה, שם ישומו המסילות ישצות עוצד אורח, והיו לשממה ולחדצות
 עולם, ורק לכדור האדמי (כשחק מאזנים נחשצ לעומתם) יהיו החיים
 גמנה? לא כן ידידי! לא כן! אמין כח אשר זרע עולמות אין מספר
 אמת ספות כסא כדורו נטע צכולם גרעוני החיים ומצל קנות הצדיקה

לתהלה בקרצ הארץ בעצור כי רוצ ספריהם לא צאו על תכנס הדפוס
והמה עדיין בכתובים אשר על המעט ימלאון צידי החכמים, ולכן
עקביהם לא נודעו אלא לאחד מני אלף; לזאת צדדתי לפדסם פה שמותם
וכתביהם עם חזרה הערות על פרטים הנוגעים להם, בעצור תהיה
זאת לנו לעדה על חשיבותם.

האחר מהם הוא הר"ד יוחנן אלמאן או אלימאנו ז"ל אשר חי סביב
לשנת תתתים וארבעים לאלף השישי, עיר מולדתו היתה
קונסטנטינא ומשם בא לאיטליאה ועלה לגדולה בעצור חכמתו עד
שהיה רצו של השר המדומם *Pico della Mirandola*, כי השל
הזה התעסק מאד צדיעת לשוננו הקדושה וצחכמת התורה, והיה
מקוצל גדול כנודע מספריו. מחיצודי הר"ד אלמאן הזה נראה איך
ידיעותיו היו מקיפות כל חלקי המדע הנודעים צדודו, ואיך שקד עלי
הלימודים כל ימי חייו שקידה רבה, אלה הם ספריו:

א' ס' חשק שלמה, ציאור גדול ורחב על שיר השירים על דרך
פילוסופי עמוק מאד שלא נדפס מעולם,
צו הראה תוקף עומקו במחקר ואיך היה צקי בכל חיזורי הפילוסופים
היונים והערציים, כי הוא נושא ונותן עליהם ולפעמים טוען עליהם
צדאש הספר הקדמה ארוכה מאד, שיעודה כמו כל הציאור, צה חלק
כל החכמות שבעולם למדריגות שונות ועד להוכיח איך נתקצלו כולנה
צשלמה המלך ע"ה אשר חננו ה' לצ חכם ונצון, ולהציא מופתים על
זה הציא חידושים רבים מסיפורי המלך שלמה ומסיפורי מלכת שצא
שצאה לשמוע חכמתו, דצדים צלתי נודעים עד הנה צחיי המלך ופותחים
שער חדש להצנת פסוקי ס' מלכים הנוגעים אל קודות המלך, והמחצד
לקחם מכתבי הערציים הצלתי נדפסים. כמות הספר הזה כפי ההעתק
הנמלא צידי הוא כשיעור ס' הזוהר חלק צדאשית, וצסוף ההעתק שלי
צתצ: נשלם זה הספר הנקרא חשק שלמה על ידי אני ינחק יהושע
צכמ"ד עמנואל זל"ה מלאטאש מהעתק עשה השלם חתני היקר כמוהר"ד
אצרהס יצ"ו צכמ"ד משלם יצ"ו אשר הביאו מן הספר עצמו והשלמתיו
היום יצ"ו אלול שכ"ח לפ"ק, ע"כ.

ב' ס' עיני העדה פי' על התורה שלא נדפס, והזכירוהו צעל שפת
ישנים וצעל שלשלת הקצלה, אך אני לא ראיתיו.
ג' ס' חיי עולם הזכירו המחצד צהקדמתו לס' חשק שלמה, ואני
לא ידעתי מהותו.

ד' עורך יש תחת ידי ס' ליקוטים מכתבי צידי המחצד עצמו, כי כן
מוכה מן המקומות שער עליהם צקולמוסו להגיה ולתקן מה
שכתצ, כמותו קל"א דפיין, וצו היה כותצ המחצד מהשצות לפדדות כפי
העולה על רוחו, פידושים וחידושים ואמרי צינה, גם מאמרים ולשונות
גדולי הערך שהיה מולא צספרים נחמדים בעצרו עליהם, וצתוכס יש
לשונות לקוחים מספרים צלתי נמלאים אללנו.

החכם השני שראיתי להזכיר פה הוא הר"ד אצרהס יגל ז"ל ממונליזני
ממשפחת הגאליקי הנודע כצ צשערים ע"י שני ספרים קטנים
שחיצד ונדפסו פעמים רבות, האחד הוא ס' לקח עוצ המצד על עיקרי
האמונה

שני חכמים גדולים בלתי מפורסמים*

בשגם עזרו על עם ישראל ליות רצות ורעות מיום גלותם מעל אדמתם זה כמו ז' אלפים שנה ועד עתה צלטולים עלמו מספר, ככל זאת לא חדלו שדידי העם הזה להתעסק בחכמה ולשקוד צלימודים ולאסוצ העיון והחקירה אהבה עזה, צאופן שהמתצונן על קודות אומתנו וסיפורי מעשיה *) יתפלא מאד צדאותו פרחי החכמה ונלני המדע גומלים לזיהם ומצטילים פירותיהם צין קולי התלאות וקמטוני הפגעים הרעים אשר הכאיצו צת יהודה והעמיסו עליה הוה על הוה וצזר על שזר צאין ספורות ומאחר שהנסיון יודה יום יום צשאר העמיס כי כפי רצות הללחתם ושלותם ותיקון ההגתם כן תדצה וכן תפרוץ השתלמותם בחכמה, ולהפך אם חלי הזמן יפגעו צהם ויוס חידס יתפוך ידו עליהם צצצט עזרתו, אז אצדה חכמת חכמיהם ונצעדה עלת כזמיהם, אין דודש ואין מצקס עוד להסתופף צלל החכמה, לכן כפלים יש לתמוה על עם ישראל כי לא כמקרה יתר האומות קדחו צעניף זה ולא כתולדותם תולדותיו, אם לא כי יד אלהי מעוזנו עשתה זאת למלאות חסרונותינו צדרך אחרת ולתת לנו חלק ונחלה צמועלות ודעת חלק התלאות הרצות אשר מלאונו להחיותנו כהיום הזה. אמנם צין כל החכמים שעשו להם שס וגדולה צמכתציהם עינינו רואות צכל דוד ודוד חיה מהם המתנשאים על זולתם צמה שלא התעסקו בחכמה אחת לצד ארצתים, אצל הרחיצו בצולי חקירותיהם על כל נושא ונושא, ונתנו לצס לחקוד על הלימודיות על העצמיות ועל הכמוסיות ועל האלהיות כאחד, לא היה מחקר שלא דלו לעמוד עליו, ואין חלק מחלקי הידיעות האנוסיות שלא הקריצו אל חֶבֶב לעעוס נופת מתיקותו, כפי האמצ צצו הגיעו אנשי דורם וכפי האמיתיות שנתגלו צימיהם. וירדי צנשאי עיני אל חכמים כוללים כאלה אשר לקחו צישראל צבל עת והשאירו אחריהם צרכה את סעריהם היקרים המעידים על תפארתם ועומק מחשבותיהם, מלאתי שנים מהם לא נתפרסם כ"כ שמש העוצ לתהלה

(* כל העמים אשר התחנכו צלימודיט והתחילו ללאת מערפלי הסכלות אל הוד המדע, היתה ראשית מחשבתם לחקוד צקדמוניות ראשי משפחותיהם ולאצצ ספר יכלול תולדות האומה מיום היווה לבוי ועד עתה, כי תועלות החקירה הזאת ישרגו ויספצו צקסר אמין עם הללחת העם צאשר יעירו לצצחכמיו לחסו: מה היינו? ויך מן המצ הספל הקדמוני עלינו אל התדריבה שאנו צה בעת? ויך ח"כ נוכל להשתלם ויהר? — אצל אנחנו צני ישראל עם היות לנו ראשית סיפירי קודותינו צכ"ד ספרי הקודש, גם קורות צית שני צחוצים מלאת היוססין לרוויים וצספרי השתמונאים, הנה מכל מה שקרה לחצותינו מחרצן צית שני ועד היום הזה תה יש לנו להרהר? חיה ספר יודיע כל תולדות צית יעקב צמאך חלק ות"ת שנים על הסדר? — לזאת נססי עלי תשאך ילני הומה צקרצו על החסרון הגדול הוה, ומי יתן וישגיחו הנצונים ממני אל ענת הלעיר המדצר צהרס לצצו, ויכנו מחשבותה אל התלכס הנעצת הזאת, כי לא צצז ריק הוה!

פתחו שערי השמים, וגדודי לצאות נשמות עהדות וקדושות נצרות
 לעומתו נחלקות למדריותיהן, גם לו מלך זה היתרון על המשורר
 האיטלקי, כאשר דנטי לא זכר דק חכמי דורו או לכל היותר אותם האנשים
 אשר מתו זמן קרוב לו, אבל החכם הישראלי הזה שאני צא
 להזכיר התפשט בשכלו על כל הדורות שהיו לפניו, וסידר בחיבורו כל
 התנאים והאמוראים והגאונים והחכמים שהיו עד זמנו בזכרון מפעלותיהם
 וחיבוריהם צמתק המליצה והשיר איש מהם לא נעדר. ועתה להגדיל
 תפארת קדמוניו התמימים הנה צאתי בהודעה זאת, כי עלי מוטל
 לפרסם צדנים ילידי שפלי חכמינו מאחד שהלליח אלוה צדי לאסוף אלי
 המון ספרים כתובי יד ישנים ונושנים אשר קניתי לי מעיר ליווארנו,
 ומה מאד השתוממתי בהגלות לעיני מתוכם הספר הנחמד הזה הנקרא
 ספר ההיכל! ושם מהצדו הר"ד נושה דייאטי ז"ל, ויהי כי עצרתי על
 דלתיו ראיתי כי המחבר דרך על צמתי השיר באופן נשגב מאד, ובעז
 מליצתו ובלשון חזיונותיו הוא דומה אל דנטי, גם ענינו דומה לכל מה
 שכתב דנטי בחלק הבן ערך ממנו, וכמו כן מלך קושי הלשון ראוי לשמו
 אל דנטי, כי לפעמים מליצותיו קשות ההצנה עם היות הלשון זך ונקי.
 הספר הזה נחלק לשמונה מאמרים גדולים כוללים יחד אלף וי"ג צתים,
 בכל צית שלשה שורות וכל שורה מורכבת מעשרה הצרות והחדושים הם
 תמיד מלרע והולכים לרוא ושז שלשה שלשה כמו דנטי, גם עשה המחבר
 הערות סביבות השירים צבלין לצאד צהן עניני החכמים שהוא מזכיר
 למאות ולאלפים, וצאחת מהן כתוב שהצמ"ס ז"ל הוליד ר' אצרהס,
 ור' אצרהס הוליד ר' עוצדיה, ור' עוצדיה הוליד ר' דוד, ור' דוד הוליד
 שני צנים והלכו צצצי, וחתם: וזה היה ציתו נעודיכו, עכ"ל,
 זמן ההודעה הזאת נוכח לדעת זמן המחבר, כי ר' אצרהס שזכר היה
 ממלא מקום אצותיו צצנת ד' ת"תק"ע, וצנוהגשצעולס נולד ר' עוצדיה
 קודם התחלת האלף הששי ונצצו צניו של ר' דוד קודם צנת ק', ולפי
 שהמחבר הזכיר ר' חסדאי קראשקש שהיה צצנת קנ"ו לאלף הששי ולא
 הזכיר ר' יוסף אלצו שהיה צצנת קפ"ה ולא גם אחד מהחכמים שאחריו,
 נראה שכתב ספרו סביב צצנת ק"ס צקידוצ, והנה נכספה נפשי לדעת
 אם ימצא זכרון המחבר הזה וזכרון ספרו אלל רושמי הספרים, אך
 צקשתיו ולא מצאתיו צצוס מקום, זולתי צעל שלשלת הקצלה מזכירו אחרי
 הר"ש והרלצ"ג צצצדים מעטים, אלה צצציו: הרצ ד' משה דייאטי
 חיבר שלשלת הקצלה צצצך שיר אלל צלי סדר וממנו לקחתי מעט צצצדים,
 עכ"ל, ומה שאמד צלי סדר אין זה דופי להולך צצצך שיר כידוע למצנינים.
 אין שיהיה עלי לשלם תודות לחסדי האל ית' כי זכני להוליא מערפלי
 השכחה סגולה יקרה זאת, ידאו יסדים וישמחו, כי גם לנו משורר קדמון
 נפליא לעשות כמו דנטי החשוב שצמשרדי איטאליאה, וזה לנו תוספת
 מופת ודאיה כי בכל מיני חכמה ומדע היתה המשדה על שכם צני ישראל
 ערס גלותם ממלכות ספרד כל עוד שהיו חכמינו שוקדים להצמיד יחד
 לימודי המחקר עם לימוד תורתנו הקדושה.

האמונה ונעתק ללשון רומי ארצעה פעמים וללשון אשכנזי שלשה פעמים, והשני הוא ס' אשת חיל הכולל מהלל אשה עוצה וחוצותיה • אמנם החיצורים האלה הם דצד מועט לעומת כתציו הגדולים והיקרים שנשארו בכתובים ולא התדאו החוזה, ואני באשרי כי יאשרוני צניס הפעם אודה את ה' כי חצילים נפלו לי צנעימים לאסוף אל ציתי חיצורי הרב הנ"ל כתוציס צכתצ ידו ממס כמו שנראה מן ההגהות שעשה צהס, ולאשר דמיתי צנפשי כי החיצורים האלה אולי יחידים הם צעולם ולא נעשה מהם העתק צשום זמן כי לא צא זכרונס אלל רושמי הספרים כל עיקר, לכן אמרתי אספרה צקהל עם את אשר ראו עיני, וארשום פה ספרי המחצר הזה הצלתי נדפסים ואלו הם :

א' ס' בית יער הלבנון נחלק לארצעה חלקים : החלק הראשון כולל י"ח פרקים ומדצר על החלומות

ופתדונס ומצדד דיעות הפילוסופים והמקוצלים עליהם • החלק השני קראו שכיות החמדה, פרקיו שלשים ומדצר צספתי תודה וצחכמה האלהית, צמליאות הצודא ית' והמלאכים ומקליפות ושפע הנצוזה ונשמת האדם וחטא אדה"ד והסתת הנחש, וענין הכרוצים והגן עדן וז' אלות, ומציא שס קושיות שהקשה הרמ"ע מפאנו ז"ל על דצדיו ותשובותיו אליהם • החלק השלישי נקרא צתי הנפש ומדצר על מהות הנשמה ומצצה אחר לאתה מן הגוף, החלק הרצעי גדול מכולס כי פרקיו קי"ז והמחצר קראו פתח תקוה, צו יפליא עזה על סגולות הטבע, המחצנים המתחיים והצעלי חיים למיניהם, על תשמישי איצדי האדם ותכונותיהם, על מיני הרפואות, על האצן הפילוסופית, על אצני החשן, ועל כמה ענייני אחרים נפלאים מאד, כמות כל הספר ממש מאות וחעשים דפים גדולים •

צ' ס' באר שבע מדצר דרחה על כל החכמות ומחלקותיהם ויסודותיהם פרקיו כ"ו •

ג' ס' פרי מגדים על חכמת התכונה, הזכירו המחצר צכתציו, אך אינו אללי •

י"ש"ד

דְּנִי הָעֵבֶרִי

הרועים צשוני השיר והעולים אל הר הזמרה מזכירים לשצח את שס דנטי האיטלקי, ואין איס מארצהי המליצה שלא תזילינה אצניו מקול מנהלות המשורר הקדמון ההוא אשר החל להרים קדן לשונו צנגן על כנורו שיריס נשצנים לא נשמעו כמוהם עד ימיו ואחריו לא קס כמוהו • מי לא שמע את שמע האיש הזה אשר נולד צצירנלל צשנת חמשת אלפים וכ"ה לינידיה, שס נלחס מלחמות צני עמו צזדוע נעויה, אך לצסוף גרשוהו מארלו ומנחלתו ומת דרלצנינה צן ג"ו שנה ? מי לא קרא את חיצורו הנשגב (Divina Commedia) צשצצר נעתק ללל לשונות העמים ? — אמנס אחד מני אלף מחכמי ישראל יודע שיש גס לנו משורר קדמון צאומתנו אשר חי מאה שנה אחרי דנטי והלך צעקצותיו צהתדמות המשקל והענין, ועשה והלליח צמלאכתו עד שצחמת יאות לו שס דנטי העצדי, כי כמוהו לייר צדמיונו מרלות אליהם, לפניו נפתח

והשגיחו והתצוננו מאד בכל פנות הצית, ושמנו תבנית פניהם על כל
 המלאכות והאומניות הלומדים שמה נערי בני ישראל, ויושר צעיקיהם
 תבונתו מולאו ומוצאו וכל תורת הצית, ושם נמלאו פקידיו עדת ה'
 העומדים על המשמרת, והפילו תהנתם לפני המלך למען יחונן לתת
 רשיון להקים שם את תמונתו, צמלכת תצנית מולקת נחושת לבאון
 ולתפארת ולזכר עולם כל ימות, כי במקום ההוא דרך כף רגלו והסתופף
 צלל קורתו דוממות מלכס ואציהם, אשר צעין חמלתו חמל על צית יעקב
 ונעתד לקולם לעשות כפי חפסם אשר שאלו (ג) והיום הזה, כמשלש
 חדשים, כאשר חזו וזכחו עדת ישראל בני ק"ק מנעוזה כי המקום ההוא
 נד להם מהכיל עוד מספר מרובה מאנשים ונשים זקנים עם נעדים,
 ממה שכד הליגו שמה ציום הקמתו, צשגס צעת הזאת רצו מארצה
 זקנים ונעדים אשר ירדו מנכסיהם, וכד הזקנים האריכו ימים ואין להם
 מחיה, ולאציהם לעיניהם פניהם אל הצית להתדגל צמלכת מלאכת
 אומנות לחיותם כהיום הזה ולהיות להם להצא לפליטה גדולה, קיימו
 וקצלו לקנות להם צתים מחדש העומדים כד אל לדי הצית להרחיז את
 גזולם, למען יוכל שאת מספר אנשים וצחורים יחדו יותר ממה שגבלו
 הראשונים, וגם לתת מקום להעמיד שמה צעלי מלאכות אחרות על אשר
 כד היו מתחלה (ד) לצעוד יהיה הצית הזה עליון לתהלה ולתפארת
 לעיני כל השרים והעמים, וכאשר כל נסיכי אדם הסרים אל משמעתו
 של מלך ושדיו ושופטיו הנלצים על העיר כולם מנשאים את היהודים,
 כי הכינו לצדם לדרוש צעוזה אחיהם האמללים ולנהלם צחק וצרחמים,
 וזה יתצדק אלהי אמן ויתקדש שמו צקרצ העמים, אשר על זה נצא
 איש הדוח ישעיהו החוזה ונדע צגוים זדעם ולאציהם צתוך העמים
 כל דואיהם וכירום כי הם זדע צדך ה', ותשכיל ממואל דסר כי זה מלון
 תקוה הוא הראשון אלל אחינו היהודים, ולא נודע לנו עד היום אם
 נמלא כזה צקרצ כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם.

והנה

(ג) כשכד זה ימים רבים שנישית הצניתו של מלך נחושת ממורט, עוד היום
 לא נהנו לו מקום רחוי וקיים אל הרך הצית, כי הניד יחילו לעשות זאת
 עד אשר ירחינו את גזולו, כאשר הודעתי, וזה הכסום צלפז חמת אשר
 הכינו לתת תחת המונתו:

FRANCESCO PRIMO IMPERATORE D'AUSTRIA

entro' degnevole al ricovero degli' Israeliti indi-
 genti e in questo marmo consecrato dalla seca
 venerata effigie simbolo di carita' vigilante lease
 che a di primo maggio 1825. i fondatori delibe-
 rarono crescere maggiore copia di giovanetti
 all' industria prosperatrice perche, la pia soler-
 zia dell' Augusta visita nella misericordia si
 eternasse.

(ד) זאת ועוד אחרת כי גם לצפולות צת יהודה אשר אין לכן מנוח צצית אציון,
 עתה כי ירחיז לנו המקום שמה המלאכה מנוחה ללמוד חומרות נקיים וקלה
 לפי כדורו.

בית מהסה לאביוני ישראל

בעיר מנטובה •

בשנת התקפ"ה עשר יום לחדש עזת העיר ה' את דוח עדת יצני ישראל בקרית מנטובה להקים בנדחת לצס ארמון על משפטו, ההוא יקרא בית מהסה לאביונים להיות למחסה ולמסתוד לאחיהם העניים והאביונים, זקנים וזקנות, אלה מפה ואלה מפה, וגם אל נערי ישראל אשר לא השיגה יד אחיהם להדריכם לכל מלאכת חרש וחושב, שם יגילו כי ימלאו להתחנך כפי חפנם בכל מלאכה, ותהי זאת לדל תקוה כי הענק יענק לו די מחסודו עוד כל ימי חייו, ויחדל אציון מקרב הארץ. (א) והנה כאשר החלו ליסד את הבית ולהעמידו על מכונו נספחו אליו מספר אדוועה ועשדים עניים, חלים אנשים וחלים נשים מדלת אחיהם הנדכאים אשר עד הנה חיו חיי נער כי לא מלאו חיל לשזור בר ומציון לביתם כי השיגוס ימי הזקנה, והבנים צניהם נעושי נעמנים אשר דלו מאנוש נעו צלו במספר שנים עשר, ותחת מלמדיהם להועיל התאסדו ארחות דרכם צמוענות ודעת איש איש לפי דרכו, עד כי ברבות הימים ילליחו במלאכתם וכשרון המעשה אשר יתן להם שכל עוצ צעמלם. (ב) וכבר באותו יום, ראשון להקמת הבית, הקימו שם דאשי אלפי ישראל אצן לזכרון, וזה חקקו תפתח פתוחי חותם את הדברים האלה בלשון איטלקי:

Sotto i paterni auspici di S. M. FRANCESCO PRIMO e per le cure solerti del Marchese Marsilio Benzoni moderatore della Mantovana Provincia la commissione Irsaelitica di culto e di beneficenza nel primo Gennajo 1825 all' operosa inopia e alla inferma questo asilo pietosamente proferse.

ידיי כאשר צא אל מחנה עירם בשנה הנזכרת ציוס שנים עשר יום לחדש אייר אצי הממלכה המלך הקיסר המדומם גומל חסד ומרצה לביטיצו Francesco I. עם הגזירה עטרת תפארת הצנות דוממות המלכה אשתו ועם דוממות אחיו משנה למלך ושדים רבים אתם, דרך בוכב ליעקב, כי בשלשה עשר יום צו נראה בצכודו אל תוך הבית דוממות המלך הקיסר עם דוממות אחיו משנהו ושדיהם ונסביהם הנלוים אליהם, והשגיחו

(א) עד עתה חונש אומניות נלמדות צהוך הבית לחק צהן את לחלחי עם הקדש, וחלו הן: מלאכת הטווייה וחריבת החוטין, מלאכה האורב, מלאכת הפרפר צבדים, ומלאכת הסנדלר, ומלאכת חרש עליס, מלצד מלאכת הכתיבה והקריאה בלשון הקודש ובלשון איטלקי ומסילת הלימוד וחוצות האדם עם ה' ועם אנשים.

(ב) כאשר ילליה הנער למלאכה ויצן את דרכה ציתרון הכשר, יתנו לו מלשכה הבית מהת שלש ונאות ליטרון ונטבע אור"סערי"אה, למען בלאתו החזרה יוכל לקנות בהם כלי אומנותו לעשות ומלאכתו אשר למד.

ויהנה תלמד כסף המתוכן אשר הזיל קהל עדתנו יחד מתרומת הנשמה
 ליוסף את הצית ולהעמידו על זכונו, רצים מאנשי צריתנו צחירי
 ה' אנשים ונשים ערס נסעם מן הארץ הנשמה הלזו להסתפח צנחלת
 ה' עם נפשות לדיקים ותמימי דרך, צחרה ללתי נפשם ללוות את צניהם
 ואת יורשיהם להקריב שי איש לפי ערכו, לרומם את הצית למען יהיה
 נכון על מתכנתו, ויעמוד ימים רצים בגאון ולתפארת.

י"י אלהינו זכרה זאת להם לטובה וחוסה עליהם כדור חסדך.

והיום הזה יום אדיר צימיו שנה אשר נתת לעמך לכפר על נפשותם,
 אז הרחמיים והסליחות השקיפה ממרום קדשך את יושד לזכס,
 וכשדון מעשיהם לשלם להם כפעלם, ותשגיח על כן צדוד רחמיך וחסדיך
 אל נפש:

(פה זכרו צמותם כל האנשים והנשים שכבר מתו, אשר ערס נסעם

מן החיים הכינו כספם להתנדב אל הצית, פתח תקרה לזלת עמנו).

זכרותם לחיי נלח כי צדוד נדיצה הקדישו את כספם להגדיל כבוד הצית
 אשר צחוד עליון כל ימוט.

ולכל איש כי יפליא נדר או נדצה צחמת וצלצז שלם אל לשכת הצית
 הזה אורך ימים תשציעהו ודקתו לעולם תעמוד לכפר עליו
 ותסלח לו.

ולאדם שטוב לפניו לעשות חסד עם המתים וצא בכל אות נפשו להרים
 תרומת כסף אל מסעד הצית למדגוע נפש שוכצי קצר יעתד
 אל אלוה וירצהו כי ישא לכל עונו ויוסיפו לו שנות חיים אמך.
אנא רחום ורחון יהיו נא עיניך פתוחות אל הצית הזה אשר צמינו,
 ושמעת היום אל תחנת עזדיך המתפללים לפניך, וסלחת להם
 אשר חטאו לך ולכל פשעיהם אשר פשעו, ואל נפשות חסידיך אשר הוצא
 כעת זכרונם לפניך, תן מנוח אשר ייעצ להם עם חזלי ישראל אנשי צדיקתך,
 סלח נא לעונם וחטאתם לא תזכור עוד, ירויון מדשן ציתך ונחל עדניך
 תשקם.

תהיה נפשם לרודה צלרוד החיים לחזות צנועם ה' ולצקר צהיכלו,
 ויקוים צהם מקדש שכתוב תודיעני אורח חיים שצב שמחות את
 פניך נעימות צימיך נלח, וכן יהי לזון ונאמר אמך.

י"ש"ד.

והנה קריאי ופקודי העדה של ק"ק מנטוזה יע"א הודיעו צמודעא וכדווא קרי אל כל אנשי חסד, כי מי שנודר אל מסעד הצית וצל ימעיע מתת ידו וממאה ליטדין מטצע אווס"טרי"אה ערס התהלכו צארץ החיים, וגם אם יתנו צעדו יורטיו ויולאי חלליו, יזכר שמו לטוזה ציוס לוס האדיר על ידי נוסח פדעי המתוקן לכך, ולכל מי שנודר צחיו סכוס הכ"ל יכתז שמו צאר על לוח הנתון אל תוך הצית, ולכל איש אשר ירחיב עתן ידו עד שני אלפים ליטדין כנ"ל, יקצעו לו צתוך צית מחסה לאציונים אצן שיז לזכרון, ויכתצו שמה איש על שמו פתוחי חותם על אשר הפליא והגדיל עושה כאלה, ולא ישכח לדור דודים.

מעתה, קורא יקר! אליגה נא לפניך את נוסח של זכרון נשמות ומשיב נפש, אשר תיקן ועשה אחד מפקידי וקריאי עדת ישראל של ק"ק מנטוזה, והוא החכם ונצון דצר, הרופא כמ"ד שמואל חי מלאוולטה ה"י, והוא הציא לנו ג"כ הקדמתנו זאת אשר ראו עיניך.

ערת שלום ומנוחת השקט

אל נסות אחינו בני ישראל של ק"ק מנטוזה יע"א אשר ציושר לצסס הניחו אחרים צרכה לרומם את הצית אשר צנו לנחסה ולמספור לאציוני עמס יסודתו צל ימוט, ותפלה לאל חי על כל החיים אנשי צריתנו מבישו מנהה צדקה אל לשת הצית ה' עליהם יחיו יו"ו"א.

פזר נתן לאציונים לדקתו עומדת לעד קרנו תרוס צכצוד.

סבלים קי"צ ע'

משיב נפש

אשר מטעס ראשי קריאי עדת ישראל ק"ק מנטוזה נתן לחוק על כל צתי נכסיות להזכיר לפני ה' ציוס לוס כפור מימים ומימה את נסות האנשים והנשים שכבר מתו השר נדז לצס אותם לתת תרומת מתנה אל צית מחסה לאציונים וצל המעיעו מתת ידס ממאה ליטרים ונטצע אווסט"ריאה, והחון צנועס קולו וספר תורה צזרעו יזכרס לטוזה נגד קהל ישראל אחר קריאת התורס של הפלת סחרית ערס יחזירוהו צהיכל ה'.

וכה יאמר :

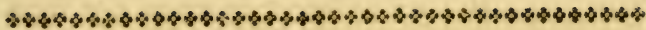
אנא אל עליון, שוכן שמים, הלא עיניך פקוחות על כל מלעדי צני אדם ועלילותיהם, ולפניך נגלו מלפוני מחשבותם.

אתה יודע כי מלכך חשקנו להקים את מלות מלכנו ושריו, אשר נתת נצאת צלצס להיעיז עמנו, גם אמנה אהבת החסד והחנינה העירה את רוחנו והחזיקה את ידינו לכונן את הצית הגדול צית מחסה לאציונים ומעון חינוך אל נערי צני ישראל ללמד צו מלאכת חדש וחושב, לצעזור יהיה מעוז לאחינו האציון ציוס צר לו, ולמען ילמדו לאלאי עדת ישודון אשר אחזוס חצלי עוני להתחנך על פי דרכס צכל מלאכת עבודה, לעשות להם שס ולטוב להם כל הימים.

יהי נועס ה' אלהינו עלינו לתת לנו עוז ותעלומות להיות צכל עת לעזרת אחינו האמללים כאשר עס לצכנו.

והנה

הגאון אצל המלך להעביר את דוד בן זכאי ולפקוד את אחיו יאשי' בן זכאי לנשיא במקומו, ולא הצליחו פעולותיו, וישאר דוד על כנו, והוא הי' מוכרח להתחבא מפניו כשבע שנים (4). בעת הרעה ההיא, בימים אשר ישב הגאון בודד ונפרד מחברת אנשים, היתה נפשו מתענגת במושכלות, ומשתעשעת בחברת המחברים אשר קדמוהו, כי ינק מצוף תבונתם, ומבאר חכמתם שתה גם השקה את בני ישראל. בימים ההם כתב ספריו הרבים והיקרים (5) אשר כמוהם לא הי' עוד בישראל, כי מעט היו לפני זמנו אשר כתבו מחשבותם על לוח, למען יעמדו ימים רבים, ואם גם היו איזה מחברים כבר בזמן הקודם, הנה לעינינו למוזער מהם נשארו (6). ולהלאה נחשוב ספרי הגאון בפרט. אחרי חלפו שבע שנים התאמן איש נדיב, ושמו כשר בן אהרון לעשות שלום בינו ובין ר"ג, ויבצע את מחשבותיו. וביום תענית אסתר כרתו שניהם ברית בבית כשר. ופילו גורלות מי מהם יאכל אצל חברו סעודת פורים, ויפול הגורל על רב סעדי. ויאכל על שלחן הנשיא וישמח עמו ימי הפורים ולאחריהם שני ימים (7). אכן כפי הנראה, מעת המחלוקת עם דוד ואולי גם ממריבות אחרות עם כופרים וקראים, עצבונו הכה שורש בלבו ולא סר עוד ממנו (8). ויחי רק כחמשה שנים אחרי כן, ויגוע ויאסף אל עמיו בן חמשים שנה לדאבון נפש כל גדולי ישראל וחכמיהם. ובשגם הכה בשוט לשונו הרבה אנשים אשר לא ישרו דעותם בעיניו, ויחשבו למשוגעים וכסילים (9). בכל זאת נשאר זכרו אחרי מותו לברכה בפי כל נבונים ויריאים, אף אם לא כמוהו יחשובו, ויבחרו באשר מאס (10). וכבר היו בימיו חולקים על העוסק בחכמות ובפלסופיא והוא לא הביט אליהם והגדה בהן הרבה, יען היתה יראתו קודמת לחכמתו (11). וגם החכם הגדול הראב"ע קוראהו ראש המדברים בכל מקום (12). טובותיו אשר עשה לישראל הנם כתובים על ספר הגלוי ועל אגרת ר' דוסא בנו (13) שכתב לר' חסדאי הנשיא בר' יצחק בן שפרוט מארץ

תולדות רבינו סעדי' גאון

וקורות ספריו

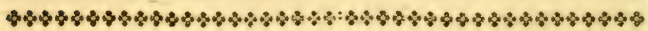
רבינו סעדי' גאון נולד שנת ד"א תרנ"ב (1) במחוז פיתום בארץ מצרים. ונפטר שנת תש"ב בסורא הנקרא מתא מחסיא. בארץ בבל (2) מעט היו ימי חלדו. אך רבות ונפלאות פעולותיו אשר פעל ועשה. ואולי גם המה למעט יחשבו נגד אשר הי' יכול לעשות עוד לטובת עמו. לולא נסע יתר חייו בחצי ימיו. לפניו לא נסמך עוד לגאון חכם מארץ אחרת כ"א מארץ בבל ומתוך חכמי הישיבות שם. אולם אחרי האדם הגדול הזה שלח דוד בן זכאי ראש הגולה. כאשר ראה כי ישיבת סורא אזלת יד ותלך הלוך ודלה ופסו החכמים' או בקש לו עזר מארץ אחרת. ושם רבינו סעדי' יצא כבר עד קצוי ארץ. כי נודע לחכם גדול בתלמוד ויתר המדעים. גם לאיש חיל אשר לבו כלב הארי. לא יחת מפני כל ולא יהדר פני איש (3) ויבא לסורא בחדש אייר שנת ד"א תרפ"ח בן שלשים ושש שנה. ויהי שם לגאון ויחל ללמד דעת בכל ענין. וירבו התלמידים. אז החלה ישיבת סורא לעשות שם בארץ. אולם לא ארכו ימי גדולתו. כי אחרי שני שנים נהי' ריב בינו ובין ראש גולה. בעבור כי גם פניו לא נשא במשפט אשר יצא מאתו ולא כאשר ישר בעיני הגאון. ובן ר"ג אשר רצה להכריח את רבינו סעדי' לדעת אביו. הוכח ונפצע מעבדיו והמון העם. אז להטה אש המריבה. וינסה

הגאון

מהעתקרה של ר' יהודה, והיו ביד קצת אנשים איזה מאמרים נפרדים מספר זה בשינויי נוסחאות מתוקנות. ובהשקפה ראשונה יחשכם הקורא לספרים מיוחדים מהגאון, ובאמת אינם רק מספר האמונות אך בשינוי השם²⁶) בסוף הספר הזרה נראה דרכי מחשבותיו לאהוב את אורח הממוצע בכל המדות והענינים נגד אלקים ואדם²⁷) ובכלל הספר הוא נלחם נגד הרבה בני דורו והקודמים לו אשר העפילו לעלות בהרי הפלסופיא ועי'ו סרו מדרכי התורה האמתיים, ולפעמים גם נגד הקראים ונגד איזה כתות אחרות²⁸) וכל דבריו המה באורח החכמה ובחלוקות מיוחדות נוחות להכנס בשכל האדם, ומאמרו אלה מהוללים ביחוד מהחכם בחסידות ומדבר נכוחות בעל חובת הלבבות, אשר לקט ממנו הרבה²⁹) וויכוחים עם הקראים וביחוד עם בן זוטא³⁰) תשובות נגד חוי הכלבי שרצה לקרב כל הנסים שבתורה לדרך הטבע ולפעמים עי' דוחק רב, ועי' חבור זה של הגאון חדלו המלמדים מלמד עוד להתלמידיהם את פירושי הדופי של חוי³¹) - פי' פירוש על ספר יצירה על דרך החכמה, וכל אלה הספרים, חוץ ספר האמונות נאבדו כלם, והפירוש על ספר יצירה הנמצא בידינו ומיוחס לו, אינו ממנו רק ממחבר מאוחר לו הרבה בזמן³²) - והיא היותר גדול מכלם, באור גדול ותרגום ארוך על רוב ספרי תנ"ך³³) וכלל החבור הי' נקרא ח"כ ס"ח³⁴) והתרגום ביחוד ח"כ פפסי"ב³⁵) ושניהם בלשון ערבית צחה ובכתיבתה, ונמצא בידינו עוד התרגום על התורה הנדפס באותיות עבריות ביחד עם תרגום אונקלוס ותרגום פרס בקושטנדינא שנת ש"ו, וגם בפאליגלאטא של פאריז ולאנדאן באותיות ערביות רק בחילופים ושינויים משובשים³⁶) ובשנת ה"א תק"ס הדפיס החכם פוילוס תרגום הגאון על ישעי', בעיר יענא, ועשה הערות עליו, והוא מצאו באותיות עבריות ושנה אותם לערביות, אולם עי'ו נפלו בו שבושים רבים, ורובם מחלופי אותיות הדומות בערביות,

ספרד 14) • ושני אלה החבורים נאבדו מאתנו, 15) • ספרי
 רבו בתורה, בחכמה, בדרכי הדת וביאורי המקראות.
 בצחות לשון הקדש ודקדוקה, וכלם בלשון ערבי הנמרצה
 והנדברת אז, ואשר בה חברו רוב הגאונים את ספריהם.
 לבה משלשה מחברות קטנות שהן, אזהרות, אגרון, ושיר
 על מספר האותיות שבתורה • וכלם עשו שם בין חכמי
 ישראל 16) • אך מעט מהם נשאר בידינו, ורובם נטבעו
 במצולת הזמן • חבוריו בתלמוד המזה 16) פירושים רבים
 על ש"ס ומוזכרים במקומות הרבה 17) • 3) פסקים והלכות
 בפני עצמם ונוכרים מהם ספר השטרות 18) ספר טומא'
 וטהרה הכולל ג"כ הלכות נדה • 19) ודיני שבועות היסת •
 20) ומי יודע כמה מהם בלתי נזכרים • 2) סדר התפלות,
 דהכולל כל דיני ברכות ק"ש ותפלה, ונמצאים בו גם
 תפלותיו ושיריו שחבר בעצמו, והיו נאמרים הרבה,
 מהצבור בשבתות וימים טובים ומשובחים בפי הקדמונים,
 ונמצאים בידינו עוד איזה תחנון ושבחים המיוחדים לו
 ונאים אליו • 21) — 7) תשובות רבות על שאלות ששאלוהו
 בדינים והוראות, ומהנשארים בידינו נכיר רוחב לבו
 וטוהר שכלו לחלק כל דבר למחלקות ולבארו היטב
 עד יוציא הדין לאמתו • 22) — בחכמה, מובא ממנו
 6) ספר סוד העבור, והוא פירוש על ברייתא של סוד
 העבור הנזכרת ברה"כ (כ' ב') ושמה נרא' חפמתו במהלכי
 השמש וירח ולקויים • 23) וכל אלה החבורים נאבדו
 מאתנו ואינם • בדרכי הדת וביאורי מקראות: 1) ספר
 אמונות ודעות • והוא נשאר בידינו, כולל עשרה מאמרות
 והעתיקו ר' יהוד' אבן תבון לעברית בהעתק' כבדה,
 וכפי הנרא' נפלו שבושים בנוסחאתו, או שהי' נבוך
 בהעתקה • 24) ונדפס בדפוסים הרבה ומחדש בברלין
 עם פירוש בלתי מספיק מאת המשכיל הנודע ר"ל בן
 זאב • ויש עוד העתקה אחרת מספר זה מאת ר' ברכיה
 הנקדן בעל משלי שועלים, כ"י באוצר הספרים של
 דע ראססי בעיר פארמא • 25) ונשארו בידינו קצת
 דוגמאות ממנה • ונראה יותר מובנת ומתוקנת
 מהעתקה

מיגע שמרה להביא דמיונות ממלות תלמודיות. (45) —
 י) צחות. ולא נדע רק ענינו משמו. ואין בידינו מאומה
 מארבעה מחברות האחרונות רק דוגמא קטנה נשארה
 לנו ממחברת אזהרות. (46) — סו) שיר על מספר כל
 אות כמה פעמים הוא בתורה במלאכות נפלאות ובמלות
 נבחרות הכוללים כל מספר ומספר. אך כבד הוא מאד
 ונגד דרכו. ונדפס בסוף תשובת הגאונים דפוס פראג.
 ובסוף ס' נובלות לחכמה. עוד מובא ממנו ספר אבן
 הפלסופים. אך ספק בידי אם הוא ממנו. (47) בכל
 ספריו הנמצאים אתנו או רק מובאים בספרים אחרים
 הוא מרחיק את למוד הקבלה ומלעיג על קצת דעות
 הנמצאות בו. (48) ולכן כל המיוחס לו בלמוד זה או
 שמשופר ממנו איזה מעשה על דרך מתנגד לשכל
 הישר, רהוק הוא מאד להאמין עליו. (49) בכ"ז לא נוכל
 לשלול ממנו י"ב דרושים שהיו בכת"י לרב אחד ומיוחסים
 להגאון, וראוים לו. ורובם על ש"ה ש בדרכי הפשט
 והדרוש ולא השבתים בין ספריו מפני שלא נתברר עוד
 יחוסם אליו. (50)

הערות

1) בהשקפה ראשונה יש מצובה גדולה צומח חייו ומותו. כותבי הדורות יחמרו
 שמה צן החיטים שנה צנת ד"ח תש"צ. ח"כ נולד צנת תכ"ג.
 חולם יקולקל חשדן זה ע"י סורה אחת צספר חמונות ודעות (סוף מאמר ח')
 שכתב וז"ל וחולי יחמר חומר ח"ק יקבל השכל כי ח"ן לעולם כי חס ד"ו ור"ל א'
 חנה? עכ"ל. ח"כ יהי' מחבר חזרוני י"ע שנה קודם לידתו. ולכן חשדני צמחורות
 לטעם דצרי צעל דורות עולם ולעשה צמקום נ' ז'. ר"ל שמה צן ל' שנה. ח"ך אחרי
 עיון וועט רחיתי הספך חע"כ השגשג הוא צחמונות ודעות סס' ולצדד זה נלעךך
 מתחלה לפרט דצרי רצ שריחא ג'חון צחברתו ולהקן דצרי. שכתב וסניז מד סעדי'
 דימי הבחון חזינו שנה רי"ב עכ"ל, ר"ל ח"ק רי"ב לטערות. וע"ז עתב צסס"ד ח"ל,
 לדעת ז"ד וח"ק מה ד"ח תש"צ ח"כ היו שנה (ח"ק) רנ"ד לטערות וט"ס מ"ח רי"ב
 עכ"ל. ור"ל צנכיון ג"ח המ"ח ס'חזי החל מנין הטערות. חולם המעיין צמקומו יתלח
 צעיניו ההשדון עוד יותר. שכתב סס דסמכו לרצ סעדי' צנת (ח"ק) רל"ט לטערות.
 וחריצו מתצפת דמתח נחסיח חרתין שנין וכו'. ונלח צי' דוד הנטיח וכו'. וקרי'
 לרצ יוסף להיות ג'חון ונחצח רצ סעדי' כמה שנין וכו' ורצ יוסף נהב ג'חוני צתח
 מחסיח, ולצסוף חפייס רצ סעדי' עס דוד נטיח ורצ יוסף קס דוחפתיו כלל שני
 דרצ סעדי' י"צ שנין וסכצ מר רצ סעדי' וכו' עכ"ל. והנה המוסיק י"צ על רל"ט
 יעלה צידו רנ"ח לח רי"ב ולח רנ"ד. וגס צל"ז ע"כ שניי החשדנות רי"ב גס רנ"ד
 הסוצסיס סס, מחוספת רס"ג דסניז רצ סעדי' צימי הבחון חזינו. וצסמקן סס
 כתב סחציו נעשה לג'חון צנת ר"נ וסניז צנת רנ"ד. ח"כ צנת רי"ב לח הי' עוד
 חזינו לג'חון וצנת רנ"ד מה כצד. ח"ן נחיה צרוק סקצור חצריס הטעה גס לצעל
 סה"ד

גם בעבריות, שטעה בהם הכותב, חוץ שאר שבוישים
 ונעלמו גם מעיני החכם פוילוס הנ"ל, ואנכי הגהתי
 ותקנתיו כראוי ת"ל. ובפירושי לישעי' העתקתי הרבה
 מתרגומיו (37) וכפי ההשערה, כל אלה התרגומים לא
 יכללו עוד הביאורים המובאים הרבה בקדמונים. ועוד
 לא זכינו לראותם. ונראה שמאז היו הסופרים שוקדים
 הרבה לכתוב להם התרגומים לבדם שיהיו מצויים ביד
 כל מורה וביד המון העם בשבתות. ולא כן ביאוריו
 שהיו רק ביד חכמים מבינים במקרא (38) ויש לעינינו
 דוגמא ומאמר ארוך מפירושו על איוב בספר כד הקמח
 לרבינו בחיי (תיבת השגחה) והבאור על דניאל הנדפס
 במקראות גדולות ומיוחס לו, אינו ממנו רק ממחבר
 מאוחר לו בזמן, שהשתמש בבאור הגאון, אשר הי'
 מועתק כבר בימים קדמונים (39) ובאוצר הספרים של
 ר"ד אפענהיים (קווארט נומער 252) נרשם פירוש שיר
 השירים לרב סעדי' מועתק מלשון ערבי, כ" וואלי הוא
 מ"ב דרושים שלו, עיין חתימת מאמרי זה ונמצאו עוד
 באוצר הספרים של אקספארד תרגומיו על איוב ותרי
 עשר. ונראה שבהם יש ג"כ ביאורים (40) ונשארו רק
 מעט ספרים מתנ"ך אשר לא מובא פירושו עליהם
 מקדמונים. והמה עזרא נחמי' ד"ה קהלת רות ואסתר
 ולא יותר (41) וקרוב שלא הספיק לגמור ביאור אלה
 הספרים הקטנים, כי גז חישועף לחיי עולם. בכל המובא
 מתרגומיו וביאוריו נראה דרכו לקרב כל ענין אל השכל
 כפי מה שאפשר, כן בספורים כן בטעמי המצות ופירושי
 המקראות (42) וכונתו הטהורה היתה להכניס עיני יותר
 האמונה בלב אנשי דורו. — בצחות הלשון ודקדוקה.
 (43) אזהרות. והמה תרי"ג מצות כלולות בעשרת
 הדברות, בלה"ק באורח שירובחרונים (43) — אגרון.
 ג"כ בלה"ק וקרוב שהי' כולל עיני טעמים ונקודות
 מלאים וחסרים (44) — לשון עברית. יתכן שהי' כולל
 פירוש שבעים מלות זרות בתנ"ך. והנמצא עוד היום
 באוצר הספרים של אקספארד בלשון ערבית. והגאון

3) עיין הערה 2) וחגרת רס"ג וספור ר' נתן הצלי ציוחסין וגדולת נספו ובצורת דוחו נראה ג"כ בספריו אשר לא יחיס צם לכסילים וצוערים * עיין הערה 9) והערת 11) *

4) ספור ר' נתן טס *

5) עיין הערה 2) צס דורות עולם שצמחצוח חצר רצ סעדי' כל ספריו או רוצס *

6) אין לפנינו ספרים מעת חתימת התלמוד עד רצינו סעדי' רק שאלתות לרב אחאי וצ"ג וחיה תשובת הגאונים * וצאחר ענינים אין צדינו מחותה אע"פ שהי' כבר וחס לפני רצ סעדי' * עיין צחמותה ודעות (נ"א פ"ד) והבועני כי חנשים מעניינו חצרו כי זה הענין שחמר ה' קניו ראשית דרכו הוא חלני הרוחניים * ומ"ג (ריש פ"ח) ורחיפי חנשים מחומהנו שמיחיים רחי' לדחות צטול הפורה דרך הכלל וכו' * ורחיפי מוי שמכחיר הצטול צענין זה צססה מחמרים * וחס (צחמלע הפרק) ורחיפי צקלת ספרים שצעיר רומזים צו חל הר סיני וגו' והוספיו חנשים וחמרו וכו' * וצפתיהם למחמר ז' ומלחתי חנשים מעשים מחותה שחינס מודים סיהי' (תח"ה) צעת הגחולה חלל חומרים סיהי' זה צעת היוליה חל עו"ס * עיין עוד הערה 9) מה שחציה מספרים המדצרים מגלגול נפשות, וגס צדקדוק לייק היינו הראשון לדעתי שחצר צן ספרים אע"פי שקורחחו הראצ"ע צרים מחזנים ראש המדצרים ויוונה גס לפני ר' יהודה צן קריס, צכ"ז חחצו צן קריס לקודס צמן מהבחין לפי מ"ז רד"ק צצורס סנה צסס ר"ז צן קריס ששמע מחלוד הדנו וכו' * וחלוד הדנו הי' עכ"פ לכל סיהודי מחוחר צסנת ד"ח הר"מ * עיין הערה 9) לתולדות רצינו נתן צעל הערוך * והוח ח"כ קודס לידת הבחון *

7) ספור ר' נתן הצלי ציוחסין *

8) לשון הראצ"ע שמת מהוך מרה שחורה *

9) במאמר ו' רפ"ז כתב חלל חומר שמלחתי חנשים וויי שנקראים יהודים וחוננים צססנות וקורחים חותו ההעתקה וענינו חללס שרוח רחוצן השוד חלל שמעון וכו' ודצרים רצס מזה השבעון והעצוצ עכ"ל * והצצון צלשונו סכה צומי שנקראים יהודים * וצחקמה כתב וז"ל כי לחכמים חמלה על החכמה וחס מויליחיס לה חנינה כחנינות חיס חנסי קרצו כמ"ש חמר לחכמה חחותי חת (משלי ז') אע"פי שהכסילים חותלים על כלכותס וחניס מניחיס חותה כמ"ס וחמול עלי' ולא יעצנה (חורז כ') *

10) רב סריח בחון הי' מחזיק כבר צדרכי הסדות, אשר מחס צהס רצינו סעדי' * עיין הערה 29) לתולדות רצינו נתן * וצכ"ז הוא מזכיר חת רצ סעדי' צכצוד וסדר עיין חגרתו ציוחסין * ועוד צהצורה ממנו (סעדי' לרק דפוס ליווראנו ח"א סער ג' סו' ח') וז"ל וצסחלתס מלינו צספר שטרות צהקן רצ סעדי' בחון זכ"ל צן ט' שניס שקדס חסה וכו', חנחוח הכח גמירנח דמפרס צהלכות דמר רצ יהודאי בחון זכ"ל * והח דפרישתון חמתח דרצ סעדי' בחון לח שמוע לנח ולא סצירנח לנח דהנן צן ט' שניס וכו' * וחאו רוחיס כי הדצרים הללו חזויפוס על חר רצ סעדי' בחון זכ"ל כי חכס גרול הי' וחין חסנח סלונה חוצדת חותה (ר"ל מחתה) עכ"ל *

11) בהקדמת חמותה ודעות כתב * וחס יחמר חומר חיק נחיס עלינו לדין העיון צידעות וקדוקים עד אשר נחמין חותס כפי מה סיתצדרר צמלחכת הסיעור ותיחצרו והעס מתיקום הונלכה חזחת עד חחס חומרים שחעיון צס מציח הפסירה ומציח חל חאפיקורסות נחמר כי חינו חלח חלל ע"ה צסחס כו' * יעו"ס היעצ *

12) עיין הערה 2) *

13) אין זה רצ דוסח בחון אשר תסוצתו מונחה צריצ"ס סו' ק"ו וכלסונה צצעל העטור חות כחונה, שהוח מציח סס כצד חת רצ חחי יעו"ס וחין זה נכון כפי חצנין השניס * וחולי ר' דוסח הוא כנוי חסס ר' דוד * ומרנח ר' דוד צב *

ס'הד שחשב מה שנתן רש"ב כלל שני רצ סעדי' י"ב שנין, ר"ל שרצ סעדי' עלמון
הי' גלחון י"ב שנים, ולכן עשה צם"הד נקודה ומסקת צין מלת דוכתו וצין מלת
כלל' וחיונו כן רק פירושו שרצ יוסף קס דוכתו צמחך כל ימי רצ סעדי' שעולה
ל"ב שנים, ור"ל מהחלת סמיכת רצ יוסף עד מות רצ סעדי' ונחשבו פה ג"כ ימי
המחצות, ולזה כיוון צמ"ש כלל שני דרצ סעדי' כלומר צמחך כל השנים ומהחלת
סמיכת רצ יוסף לה מסויכת רצ סעדי' שהיה צ' שנים קודם לרצ יוסף. ולכן כהצ
צסמוך אחרי מות רצ סעדי' וצק' רצ יוסף לנצל, ור"ל דקס דוכתו רק כל ימי
חיי רצ סעדי' ואחר מותו עזב את מקומו. ולפי"ז יהי' המיכת רצ סעדי' עד
מותו י"ד שנים. היינו צ' שנים עד המחלוקת וי"ב שנים אחרי כן ומיכת רצ יוסף.
הוסיף ח"כ י"ד על רל"ט ועלה צידך רנ"ג, והוא הל"ל צמקוס רי"ג ונקל החלוק
צין רי"ג לרנ"ב, ועולה יפה ג"ב ת"ש דחכיו רצ סעדי' צימי הבחון חציו, ור"ל
שרצ חנינא וציו של רש"ב מות שנת רנ"ד, ורצ סעדי' שנת רנ"ג, שנה אחת לפני
מות רצ חנינא והיינו צימי הבחון חציו. ומעתה יסכים החשון ג"כ ממש לדברי
הראש"ד שנת רצ סעדי' צנת ד"ח תש"צ לילירה. ור"ל חס נהצו ג"ו תמ"ט להחלת
תיק הסערת לא ב"ח תמ"ח, כי צנה אחת יש ערוצ ונצול המיד צין הקדמונים
(עיין הערה 56 להולדות רציו נהן צעל הערוך) וכמו שהוכרתי זה צמ"ח. ואחר
שנהצר שנת צנת ד"ח תש"ס, חנו מוכרחים לעשות צמון צמנונות ודעות סס,
שגס חס נחמר שהחריך ימים אחד וצמקוס צן נ' ל"ל צן ז' עוד לא יעלה החשון
יפה. שהרי צנת צנרו ס' חמונות כבר ילחו מהחתי דו מזמן קודם הרצב ספרים
שכן מצינו כבר צמחמך ח' פ"צ חת וצנרו על ס' צרצות ופירושו על הלכות ילירה
והצנרותיו על חוי הכלצי ושאר חצורים, ח"כ הי' עכ"פ כצן שלשים שנה. נחצו
עוד תשנה תרל"ג עד תש"צ שנת מותו ס"ט שנה, ח"כ הי' חו קרוצ למחא שנים
ומחריכות ימים כזאת לח היו מחריטים כותצי הדורות וחצרה סס כהצו שנת
מהוך ורה שחורה נראה כמיתה צלח זמן. חכן יותר רח"י עוד מצעל דורות עולם
הקדמון כותצי הדורות והוא כהצ שחצר רצ סעדי' כל חפריו צנת הי' צמחצו
מפני דוד צן זכחי. ח"כ נחצרו צין שנת ד"ח תר"ל ותש"צ. ולפי"ז ע"כ שיש צמון
צמספר השנים צמנונות ודעות שלו, ול"ל צמקוס תרל"ג תרל"ג. והוא מסכים
לקצלת הראש"ד שהיא שנה רצונה של המחצות. ונקל החלוק צין חות לוי"ד לזות
ג' צחותיות רש"י. וועתה נשאר דברי צעל דורות עולם צלי סוס פירכא וקסיה
ושצו"ס. חח"ז מלחתי עוד רח"י הצורת מדצרי חמונות ודעות עלמו (מחמר ז' פ"צ)
שכת מצת שילח חומתנו לצני העולם (ר"ל מצת מתן הורה שהי' צנת צ"ח תו"ח)
חלמים ומחלים שנה ועוד, ויהי' ל"צ דור עכ"ל. והיינו צחשון כל דור לשצעים
שנה ויהי' ל"ב פעמים צצעים עולה לסך ציה ר"ח. וככה חס ינוכה חן ד"ח תרל"ג
צ"ו תמ"ח שלפני מתן הורה שילח צ"ח תמ"ה ויהי' רק מחשה שנים יתן רל"ב
דור דלח חצו חללו למפרטי. ומ"ש חלפטי ומחלים שנה ועוד חע"פ שיה עוד מ"ה
לפי חצונינו, הנה גם זה חצו למספר קטן נכד מחות השנים, ומפני שצסך ת"ה
שנים חין צו חפילו חלי מחא ולח דור נקיט לוי' צלחון ועוד. ועפי"ז שצס גם
המפרט טס המספר של תרל"ג. ולח שהוא נצוך סס צכ"ז צחשון שנות הבחון,
ולעיינו הוא צנרו ונכון. וונ"ש צמנונות ודעות סס למעלה (מחמר ז' פ"ח) כי
צמחשה חלמים שנה יש חמישים כה מצני חדס, ח"כ מביע לכל כה ונחא שנה וחחן
חושב לכל דור שצעים שנה? הנה כה לחוד ודור לחוד, ולחנס דחק המפרט סס.
עכ"ס נחצרר זמן הצור ס' חמונות וזמן מותו. חכן ממקוס אחד נחלה שכת עוד
חיה ספר לפני המחצות, וגס לפני סמיכתו לבחון, שכן מצינו ממנו ר' חצרהס
הנשיח צם' העצור שכת רצ סעדי' שנה שעומדים חנו זה היוס יוח שנת ד"ח
תכפ"ו. (ת"ע תכ"ב). ול"ל ת"ח הראש"ד כל ספריו לחו דוקא ור"ל רוצ ספריו.
וצכ"ז לח נוכל לחמר כן על ס' החמונות שהרי מצינו סס כצר רוצ ספריו כנ"ל.

2) **הבחון** הנקרא היוס פא"יום צחך מלרים, הוא הנקרא חלל הקדמונים
מיתוס. וכ"כ רש"ב וזהויה דוד נשיחה למר רציו סעדי' צר רצ
יוסף ולח מצני רצן דמתיצח חלל ממלרים הוא וידיע צפיתומי. וצריס ספר
מחונים כהצ הראש"ע, הבחון רצ סעדי' מפתות רוח המדצרים צכל מקוס עכ"ל.
וממקוס מבורתו ופטירתו צנרוח ולח צמקוס חחר עיין חגרת רש"ב ולקמן הערה 23.

הראש"ע ופני הנראה חלוי כיוונו ג"כ צשחלה נרחב ד' ונתסוות הרמ"ס שזכרנו •
 וצספר הישר לר"ת (79 ע"ב עמוד ג') כהצ מלהנו צסוד רב סעדי' צרוך המרצה
 שמתות עכ"ל • וכמדומה שהיה צהפלה היהו וחין צידי כעת מחזור ישן לעינין צו •
 ומלחתי צבה"מיי סוף הלכות הפלה כהצ צפליחות של ער"ה, וחומרים זכור צרית
 ווידוי דרב סעדי' גחון עכ"ל • ורחוק צעיני סיכוויין לפחנות יהו לרון שהנו חומרים
 צסוף פליחות של ער"ה, צעס שחלפתה לה, היה סוסה מערצת צמלות זרות וגס
 טענתה טסה רצינו ער"ה עם הטס, היה לא כדרך הגחון • וחלוי חצר הוא זקת החלפת
 יהו לרון וסופו ממהצר אחר • ויותר נראה שהכוונה רק לווידוי של אשמתו מכל
 עם שהנו חומרים בכל ימי הסליחות, והיה רשומה צבה"מיי טס לדעת מקום
 חמירתה צער"ה אחר זכור צרית • והיהו לרון הוא מפתחות הנוספות • וצחמת ווידוי
 זו היה יקרה ויש צה ג"כ רעיון נפלה מדרך החוטא חין הוא מיהש עלמו מן
 הרחמים אס לא יראה עד מהרה השועתו צמעט תסוצה, וחז ילך סוצצ ולח יחוצ
 עוד, וחצדון וללמות יתסכסכוו החריו וכחלו סערי הסוסה נעלו לפניו ע"ד כוונת
 הוקרה וחכנו הסתר הסתיר וגו' • ומעין זה צדצרי רז"ל על אחר כחילו טמע
 מחזורי הסברוד סוצו צניס סוצצטי הון מחצר, ר"ל כ"כ הו' מודע רב חטאו ומריו
 שמתיהש עלמו כצר מהקסה • וכ"ז כלל הגחון צמעט מלויס • לרות רצות סצצונו
 קרחונך ה' חלטינו, רחקת ממנו צעונו, סצנו מחחריך (ר"ל עוד הסעס וחז)
 תעיט וחצדנו • ודצרי תוכחה כחלה נכונים לעורר הלצ ולהסיוצ לה' מדרכיו, כל
 ימי חייו • ועיין הערה 32) לתולדות רצינו נתן צעל הערוך • טסספרדייס ערצו
 טני הווידויט של רב סעדי' ורצינו נסיס, והעמידוס ציחד לשחרית יר"כ, וכן צסידורים
 שלנו ליו"כ קטן •

22) נמצאות הרצה תסוצות ממנו צסערי לזק דפוס לויוורני • וכלן מועקקות
 מערצת • וצעל העטור מוצחים מווננו הרצה הנוילוחה צסערי
 לזק וחצר לא נמלחות •

23) בשבלי הלקט סימן י"ח כהצ צסס ר"ת • רצינו סעדי' שסכיו חנו הייס
 שססר לנו סוד העצור עכ"ל • וצסס הגדולים ח"צ העתיק לטון זה
 וצמקוס סוד העצור כהצ טס סדר העצור נראה קלוצ כמגי' צכוונה מפני ססוד
 העצור נווסר כצר צח"י מר' הלל החחרון והלהח חכס ומי חכס חולס צכ"ז נראה
 לי נכון לנרוס סוד העצור • והכוונה שחצר רב סעדי' פירוש על צריותה הוקרה
 כן (ר"ה כ' צ') ע"ס דתינח צסוד העצור נולד קודס חלות וכר' • וצפירש"י על
 הסוגיה טס ד"ה כ"ד טעי כהצ כך רחיהי ציסודו של רצינו סעדי' ז"ל • ולח טסס
 הספר הו' נקרא יסוד רק כל חצור נקרא כן צפי קדמוני לרפטיט כמו יסודו של
 ר"מ הדקטן ושל ר' מנחם צן סרוק הנוכרים צרש"י כמה פעמים • וצמנחה יהודה
 על הצורה פ' צראשית יג"כ מייסוד צכור סוד • וזה נגד חכס ימנו ציבו צמכתצ עתי
 שלו (ח"ב לז 306) ונראה שהרצ"ן ראה ספר זה טכן מציח צתסוצותיו מטמו של
 הגחון צעיני לקויי השמש ופירושיס על הסוגיה הו' הח"ב סימן רע"ו) וחצצ
 חורחה חומה טמ"ס טס צרצ"ן סמקומו של רצינו סעדי' הו' צצבר"ד חין כוונתו על
 עיר בגד"ד ציחוד, סנודע מקומו צמתח מחסיה, טס הו' לגחון וסס נפטר, עיין
 חגרת דס"ג, וספר ר' נתן בצצלי ציוחסין • רק טס מדצר ממקוט מעלות השמש
 של רצינו סעדי', וצעצור כי צלוחות בטלפירס נחצצ רק בגד"ד צכל חרין צצל ולח
 סורה וסוס וקוס ישיצה, לכן מרשיס הרצ"ן בגד"ד לסימן מקוס המעלות של
 הגחון צעצור כי סמוך הוא לסורה מקוס חבורתו • ועז זה •

24) נמצאו הרצה מקומוה הצלתי מוצנות כלל ולח העיר עליהס המפרש, וחין
 להחריך כחן, רק חזיח סצוט סנפל כצר לפי הנראה צנוסחת המעתיק
 חו שהו' נצוך צמלחכתו • צמחונר ח' פ"ד, צהציחו קלת דעות צצריחה שהיתה
 מקצנות הלקיס צלתי מתחלקיט, כהצ וז"ל • ועסה מהס קו ישר, וחח"כ גזר הקו
 היהו לשני גורים שויס • חח"כ הרכיב מן החחד מהס על השני הרצה חלכסונית
 עד שהו' כלורה הסמך הויוני, אחר היה כלורת חל"ק למ"ד צערצית צלח חושפת
 כזה • עכ"ל והנורה חסרה טס • והנה לורת סמך יונית חינה מורה כלל על הכוונה
 הנולה וחין צה הרצה חלכסונית, וכן לורת חל"ק למ"ד צערצית חינה מורה ג"כ
 על זה • חולס צכור טז"ל כלורת כ"ף הויונית • (והיה חות חז, חו טז"ל לזירת ט"ס
 ויונית

זר' סעדי' זשטי' מקרצלת על ז'מ ק"ד ז' וז"ל הר' דוד זר' סעדי' זחזורו שזרז
זלשון ערזי להזיז על קלת דזרים שזרז זספר ה"ב וז"ל כזר זכרתי לך דין זה
זספר זשפטי הזזועות שזכרתי זלשון ערזי ועתה הזכרנו זלשון תלמוד זקלור וכו'
וז"ל זשפטי שזועות שזרז מועתק זלשון ערזי וכו' .

14) כל זה לשון הרצ"ד . ונראה שר' חסדאי הזה זר' יזחק אהב לחמוע זמזכ
היהודים זזאלות רחוקות, שכן כתב ג"כ זגרת למלך הזכוריים אשר שמוע
זת זעמו, והמלך הזיז לו כמו שכתב הרצ"ד זסוף ספר דורות עולם, ושתי
הזגרות נזשפות זספר הזכורי עט העתקת בזקטארף . ויזכנ עוד שזחשקו זה
הי' תומך ג"כ כל היהודים הזזים ממרחק לספרד, שזימיו לח הי' ארט יזכר
לחלוק על ר' חנוך זר' זשה זגון הזזוי מזרן סכסכ"ן והיז זפרס . (ספר הקזלה
סס) . וזימיו החלה מלזכת השיר זלשון עזר זין יהודי ספרד . ע"ש שכתב זימיו
ר' חסדאי התחילו לנפף זכו' . חולם זיותר עוד זנו ר' יזחק אהב זת הזשוררים
והמכס והמלס . עיין זתחכמוני שער ו"ח שר' יזחק זר' חסדאי הנשיא הזס הזשעות
השיר זספרד, והיז מזרין סס מזד זשזחו . וזין ספק שהיז זנו סל ר' חסדאי
זה וזונו כסס זקנו ר' יזחק .

15) לא נודע לנו עד כה מה הוכן ספר הגלוי ומי זכרו . וזיחוד יש להזחזון
על זזדן זגרת ר' דוסא שהיזה כוללת זלי ספק עניני ישראל זזרן זכל,
אשר זותס רזה להשמיע לר' חסדאי . עיין הערה הקודמת .

16) כתב הזדרי זזגרת תליזה סלו להרצ"ח (סו"ת הרצ"ח סימן תי"ח)
והיזתר מפורסס זזה הענין מכל זגוני הזפרדים ? הרזשונים וחכמייהס
שהגיע אלינו שמוע היז הגזון הגדול רזינו סעדי' הזפותמי אשר הזיר עיני
הדורות זחזרי זחזוריו הזקרים . ומזנו חללנו פירוש זספר זיזיה על דרך הזכמה,
עוד ספר הזמנות זוכר זו העזות זזהערות וזחיות רזות ולשונות רזות מן הזורה
ומן הזזיזים חל המזחכל כל מה שזוכל עכ"ל .

17) עיין ערך ערך המר וערך ענה . וזשזר ספרים קדמונים הרזיה .
18) עיין הערה 10) יש זזכרוני עוד חיזה מקוס שמוזח זו ספר הזשירות .
ונראה שמה שזזיז הזוס' זשמו ריש גטין על ו"ז שורות של גע
מזה הספר לוקח .

19) בתום נדה ל"ז הי' ד"ה זזויי ורז סעדי' כתב דנשים שלנו דזחזיני להו
זיולדות זזוז וכו' . והדין ההיז מוזח זסמ"ג (הלכות נדה לחזין
קי"ח) זסס רז סעדי' זחזור עומאה וטהרה סיסד . ועוד סס זסמ"ג . טשטקי
(זנה ס"ח) פירש רז סעדי' משרקות . יזכן שגס זה זחזור עומאה ועהרה . והנה
זערך פירש טשטקי קזירות . וזידוש סלח הזיז פירוש רז סעדי' .

20) בשערי שזועות לר' יזחק זר' רזזון (סוף שער ג') .

21) סדר התפלה שלו מוזח הרזיה זזזודרהס וזשזר ספרים קדמונים . וזע"ה
פ"ק דיומח כתב מלזתי זסדורים קדמונים שזכתזו על סס מז רז
סעדי' זגון ז"ל שמוסימין זתפלת נעילה זמה זוני ומה חיינו והותמין זח"י הזל
סולח כו' . ונראה שהעזרה עעמים לתקיעת שופר הנוולייט זמחזורים שלנו על
סס רז סעדי' ומזזיזים ג"כ על שמו זזזודרהס זתפלת ר"ה, לקוחים מהה מסדור
סלו, והס מדרכו כלס על דרך הזשעות וקרזים לסכל . ומפויזים שזר, הנה
כתב הרצ"ע זפירושו לקבלת (ה' ח') והזגון רז סעדי' נשמר מזלה סד' דזרים
(החזרונות של פיוטי הקליר) זזקשותיו הזשים סלח זזר וזחזר כמייס וחס על
לשון המקרא וזקדוק הלשון זזין חדות ומסלים ולח דרש עכ"ל . וזשזלי הלקט סי'
ח' כתב נשחל הרצ"ד ז"ל הלח זסרו חכמים להרזות זשזחו של מקוס כו' . והרי
תפלת רזינו סעדי' כל זותה הזקטה שיש זה כמה שזחיה כו' עכ"ל . וזש"ות
הרמז"ס סי' ק"ל מוזח שזר רז סעדי' תפלה לזכת ויר"ש והי' מנזדים מזד זת
התפלה ההיז והמרוה זזתי כנסיות . והנה זמחזור ספרד היזן דפוס וויניציאה
(ולח זדפוס ווינען עוד) נמלח זקטה הזוכה זסופו, מעורזת זהרזה שזחיס ומיוחסת
חל הזגון רז סעדי' . וזחמת היז נאה לו . יש זה כל הזימנים והזועלות שזשז
יזרצ"ע

חדש מרז סעדי' • וכן ראיתי ח"ו צמס הגדולים חות סמ"ך סימן י"ג זה לשונו
 רז סעדי' באון חצר ספר התשובה והעתיק ממנו צמסר חסידים עכ"ל • אך צמעט
 עיון ראיתי שגני הסימנים סס לקוחים באמונות ודעות נואמר ה' הנקרא זכיות
 וחובות • ע"ס פ"ד ופ"ה עד מלת "אלה שחינו נמלט מרעה שפצא עליו צע"הז
 עליו" • וכן שט צמסר חסידים עד מלות "ואח"כ ינלל מדונה של בהנס" ולהלכה סס
 צמסר חסידים • "ונס יש רשע עד סוף הסימן המסיים ויולחז לדיק דרכו" • הוא
 באמונות ודעות פ"ח סס מן "ואפשר שיהי' חדס רשע" עד ויולחז לדיק דרכו" וגס
 העתקה זו תשובה מהעתקה ר"י חזן תנון, ומתוקנת יותר • והיא ג"כ לרפתות
 דרכי לשונה • ע"ס לדוגמא ההתחלה "שציל שצעה דברים חין תפלתו של חדס
 נשמעת" ובהעתקה ר"י חזן תנון "אחצר חלי' שחר הדברים אשר לח תקובל עמהס
 התפלה וחותר כי הם שצעה" •

27) במאמר י' פ"ג הוא סותר גם דעות האנשים שיאמרו חין טוב לאדס רק
 טיגוס ציוס ויקוס צלילה להודות וכו' • וכן צאחר המדות הוא
 מוחס הנווד חת קלה האחרון •

28) בהקדמת אמונות ודעות כהצ' • והרעה מהמכחישים מתגדלים צהפסד
 ומתפארים על חגסי האמת • וצמאמר ו' פ"ח מציח עיון צמסר
 שחס על הנפס שהיח הדס לצד •

29) בסוף הקדמה לספר חו"ה כתב וז"ל וההצונן מספר תורת חלבוין מה
 שהערותיון עליו, והיעזר להשיב חותו צקייולת ספרי הבאון רצינו
 סעדי' ז"ל שהמה מהלדים הסכל ומחדדים הבינה ומורים הפתי ומורזיס העלל עכ"ל •
 וע"ס צעער הצטחון פ"ג צענין שלת רשעים ויסורי הלדוקים ותרחס שהרעה דריו
 לוקחו ממאמר ה' הנקרא זכיות וחובות •

30) עיון ראצ"ע שמות (כ"ח כ"ד) טענות והסונות לרצינו סעדי' עם גן זוטא •
 וסס (ל"ה ג') והבאון רז סעדי' חצר ספר נכצד תצונות על החולקים
 על קדמונינו צנר שצת •

31) במאמר ח' סוף פ"ג מניח תצונותיו נגד חוי הלצני • ורזיס יחסצו שחוי
 זה קרחי הי', וחיונו כן לדעתי, סכל מה שמוצח מחוי צרחצ"ע
 על ספר שמות הינו כלל מדרך הקרחיס רק מדרך מיעות וכפירה צנסי תורה •
 והנה מוצח סס ב' פעמים היינו צצקיעת היס שרלה לפרס כי ידע ונחט זמן עליות •
 ויורה המיס (ו"ד כ"י) • וציריית המן שרלה לקרצו אל פצע הארץ סס (ט"ו י"ג) •
 ועל קירון עוד פני משה (ל"ד כ"ט) דברים רחוקים וצדוויס • ולח נזכר עוד רק
 צפירוס הרוח לספר שמות שהיח מהלמיד הרצ"ע ולח מרחצ"ע עלמו צמוס מקוס •
 והרצ"ד צדוקות עולם כתב וחצר שחצר (ר"ס) כמה ספרים ועשה טונות גדולות
 לישראל, והשיצ תצונות על הלדוקים ויגל הכופדים צתורה • וחחד מהס חמיחל
 כלני (הוא צלי ספק חוי הנזכר) צדח תלצו תורה והעיד רז סעדי' שהוח רחה
 ונלמדי תינוקת מלמדים חותס צמפדים וצלוחות, עד שצח ר' סעדי' ונלחס • עכ"ל •
 הנה נמנה חוי צין הכופדים צתורה לח צין הלדוקים שהמה כופדים רק צתלמוד •
 גם לח יתכן שתלמדים רזנים לודוי תינוקות מספרי הקרחיס שכצד נצדלו הס וספריהס
 לכת צעני עלמס ודצר חין להס ענינו • ופה התקוס ג"כ להוכיח צסקר דצרי הקרחיס
 אשר יחסצו חחד מחכמיהס ושמו סלמון צן ורוחס לרצו סל רצינו סעדי' • חה כוז
 מצורר • שלח עלה חז על דעת שוס חחד מהסוון ישראל הרצנים להניח חת צנר
 ללמוד תורה ממורה קרחי • וחון מנה לח הפפסעו עוד הקרחיס צימים הסס עד
 ונלרים חלרו סל הבאון צימי נעוריו • חלח שצרים הרעה חלה צדו למו, וכעין
 זה עשו מלצס יפת לרצו סל רצ"ע צעצור שמציח הרעה • וכמו סלקחו להס כל
 חקס רצני חצר נאלח צתלמוד עליו חיה מחלוקת קענה חו גם אחרי כן, ינשכרה
 חליהס ומנוחו צין נשיחיהס • כאשר יחסצו רז עין האמורה צעצור שנימלה צינו וצין
 רז הניח חיה חונחת דברים • ונתן דלויחול, ורז צוסתנחי ריש בלוהח צעצור
 הערער על צינו ונחת מלך פרס האחרון שנסצית ציד עטא"ר צן בטא"ב ונתנה לו
 צמתנה (יעיוין סערי לזק דפוס ליורבנו ח"ח סי' י"ג) חעצ"י שלח הי' עוד כלל
 צימי רז צוסתנחי ומכ"ס צימי האמורחים, כת הקרחיס צעולס •

ויונה, וראו קורא בן לחות הגל ומני טון הצרות) אשר הוא כלורת אלף ל"ד
בערבות בלא תוספת ור"ל סלורת שהי האותיות זיחד על סדר זה ויינו ל"ד
והל"ף אחרי' היא בערבות כזה **י** ובלה תוספת התחבונה נעשה **י** וזה צרור
למעין ס'.

25 ענציקלאפדיא מהחכמים ערש עט גרובער מלת צרכי' ומלחתי צלורל הספרים
של ר"ל אפענהיים קווארט בוטשער 1185. ספרון ספר
החמונות: ופילום (וחרל"ס) הזיוות, מיוחס להעקיק החרת מספר החמונות
והדעות לר"ס גאון' קלף עכ"ל. חין ספק חללי שהיה חותם של ר' צרכי'. וקרא
סס הספר צחרו מעין דרכי חרוזיו במשלי שיעלים. וכתבו סס עוד בענציקלאפדיא
שנמלח מר' צרכי' זה ציד דע ראשי עוד ספר מוסר ב"י וצנוחת יהודה על
טהורה שמציח סס הרצה חכמים לרפתים קדונוים, מלחתי שמציח ב"כ צ"ס צסס
ר' צרכי' הנקדן דרכי טעם. עיון ריש תצח צטעס זלוקת השצטוים על הצרכות ועל
הקללות זעל הצרכות היו צני הבצירות. וצ"ס החזינו לפי שחמרו החויזים יסתו ויון
נסיכס חמר הקצ"ה חשכיר חלי מדס כלומר חני חינו שהם חלל חלי חשכיר, ולפי
שחמרו אשר חלצ צחמו יואכלו חמר וחרצי תחכל צשר וכו', ומלחתי צסוף ספר
הצדומה והגי' הר"ר קרשציהו הנקדן צס"נג כהצ ידו ח"ל וחני הנקדן חומר כו'.
והנה צסוף ספר משלי שיעלים קורה עלמו ר' צרכי' קרשציו. וכן רחיתי צלורל
הספרים של החכס וואלף שר' צרכי' נקרא ג"כ ר' קרשציו. ומיעתה נדע זה החכס
לכותה ספרים ומגי' ולכן הי' נקרא נקדן. גם מפרש על הצורה ויודע לשון ערצי
ומעתיק למנו ספרים, וזה העתקה מוצנת ומתוקנת. עיון הערה הסמוכה אחר זו:
חך ינה שיפלא קלת הוא שיהי חכס לרפתו יודע לשון ערצית הצלתה נדצרת ולח
לומדה סס כלל. רק צחשפמיח ע"י מלכיס ערצוים שמלכו שונה. ולכן יתכן שהי'
ר' צרכי' מוחמיו נדצונח והיו על בצול חשפמיח וסס ככד למרו קלת חניס שסוף
ההוא כמו שהרצתי צמקוס אחר. ובס צעל הסמ"ג עבר בצבול ההוא מרפת לספר
עיון הקדמתו. ומלחתי קלת רחי' צהצוצות רח"ל סי' כ"ט רצינו יעקב באורליאבש
קרשציו צדרוס עכ"ל. והנה נרצונח הוא לדרוס לרפת, וחולי חסר מלת ר' לפני
קרשציו, או צכוונה חולי ונודך הדרפתים לקרוא בן לחסס צוקרה ולצונות יותר
מצתלמוד חעתי' שנלחה מזיוון ציניהס שהרי חצצו סס ציון רצוים מפורסמים. וח"ס
הוא בן, יורה גם זה על הפרש דרכי הדרפתים והספרים, לחסרון הרחשוים.

26 בשפתי ישיט נחסס ספר הפדות והפורקן מהגאון רצינו סעדו' לספר צפני
עלמו. וק"כ צסס הבדולים ח"צ חות סתך סיומן יו"ד. רצינו סעדו'
חצר הפדות והפורקן ונדפס ג"פ. והדפיכו פעס רציעית הגאון יעצ"ן עכ"ל. וכן
צס"הד. וכלס לח ראו סספר זה הוא כלו מחמר ח' צחמונות ודעות הנקרא שט
על הגחולה החחרונה, רק ציניוים שהפדות והפורקן הוא יותר מוצן ומתוקן.
ולפעמים נראה ג"כ סיניוים קטנים צרופי הנוכחחות. כאלו היו שני מהדורות
מחומר זה. ויש לתקן מזה לזה קלת שיצוסיס. וחין ספק שההעתקה היא מר'
צרכי' הג"ל (עיון הערה הקדומת) שדרך לשונו הוא מדרכי הרפתים לח מדרצי
המעתיקוס הספרים. וכן צלי ספק חללי שונה שנמלח צלורל הספרים של ר"ד
(אפענהיים קווארט בוטשער 282) י' שחלות צענינו תחייית המתים ששאלו תלמודי
רצ סעדו' לרצס, כ"י, הוא ג"כ המחמר הז' מחמונות ודעות הנקרא חללינו תחייית
המתים. וע"ש ריש פ' צ' ורחיתי לכתוב מה שגודמן לי עשרה שחלות מהס וחשיצ
עליהטו מתצוצו ומקצלה והשכל. השחלה הרחשונה וכו'. ועלה על רעיון חיות
חכס לכונה מחמר זה י' שחלות ששאלו תלמודי רצ סעדו' לרצס וסס צלורל הספרים
הג"ל (אקטאף בוטשער 363) ספר תחיי' והפדות לר' סעדו' גאון צד' יוסף מנטוצה
שי"ף נורה חליו הפדות והפורקן לר"ס הג"ל מנטוצה שי"ף עכ"ל. הן המה שני
המחמרים של חמונות ודעות היינו מחמר ז' הנקרא תח"ה ומחמר ח' הנקרא הגחולה
החחרונה, ויהי' תחיי' והפדות סס כולל לשני המחמרים זיחד. והתחיי' צפני עלמו
הוא הספר הנקרא למעלה י' שחלות צענינו תח"ה. ועל שפתי חניס טעה גם
צוה וחסצ על שני חלה המחמרים שפס אחד וצחורת תי"ף ספר תחיי' מרסוס עיון
ספר הפדות והפורקן, ולא בן הוא. עוד מוצה צספר הסודיס (סיומן תרי"צ ותרי"ג)
מחמרים מספר ההצוצה של רצ סעדו' גאון. וצסוף סיומן תרי"ג סס מסייס עכ"כ
העתקתי ומספר ביסר רצינו סעדו' גאון ז"ל עכ"ל. ומתחלה שמחתי כי מלחתי ספר

עד תמו ונאלחתי בו כל תרגומי התקומות המוצאות בראש"ע ורד"ק על שמו' ונחית
 פה לדוגמה רק מקום ח' בראש"ע אשר בלעדי תרגום ר"ס ה' לי דבריו לספר החתום
 וכן יהיו לפי דעתי צעירי הרב קורחאיט' וז"ל (ישע' ג' כ"ד) כי תחת יופי' חמר
 הבחון כי הפך שהוא תחת יופה להס' עכ"ל' ומי חכם ויוצן את זאת * עד
 אשר חזרו עיני בתרגום רב סעדי' שכרז ח"ן ח"ל תצ"ל חב"מל (ר"ל כי התמורה
 יפה) להס' נראה צרור פירושו צעור שנכללה בפרשה זו הרבה פעמים מלת תחת,
 כמו תחת זרוע מק, ותחת חבורה נקפה וכו' וכו', והיא תמיד מלת היחס, זה
 המורה זה, עשה כחן ממנה הם מפטט יורה על תמורה והפך. וכי תחת, ר"ל
 התמורה וההפכים שהמרתו לך עד כה, יופי, הוא נחה להס מפני רעת * ומעתה
 הצון דברי בראש"ע * חולס בתרגום פירוש דברי המקרא חולי יועז רק צעירי קלת
 קורחאיט' וחצוה עוד דוגמה אחרת זה אשר הוא חדש ויקר צעירי עד מאד, והוא קל
 על מקרא הקשה לנו כל ונוכחה יחמר ה' (ישע' ח' י"ח) וגודע מה שנתקשר בו
 המפרשים מה זה הויכוח כשהמתוכח מצטיח מהחלה על סליחת עון? וגם אחר
 שמהירס מהחלה רחמו הזכו וכו' ח"ך יצא חכ"כ ויכוח, ואחר הויכוח הסליחה?
 ובחור האחרונים שחס יהיו חטאיכם כפינו הוא על דרך שאלה, חינו מתקבל שחין
 בו סימן לשאלה, וגם היא חרוכה קלת, וגם פירושי של החכם בעזעניאוס בצחורו
 ליסעי' חינו מתקבל על לז יעו"ס * חולס הבחון דצינו סעדי' תרגם לנו נח ונוכחה
 הם תעלה חתי נתקבל ר"ל אז תלכו עדי נפגוש (עלמנו) * וכבר חשב בעזעניאוס
 את תרגום זה לנחמו מן הרבה תרגומים שחזר הבחון רק להרחיק ונבטמות, ורצה
 להרחיק הויכוח בין הסס והלס, ולא עיין היטב שכונה אחרת יש כחן, כי נודע
 שהבחון שחר בתרגומו סיגויים הרבה בנקודות נגד צעלי מסורה * נראה שלא נהקבלו
 עוד כל סימניהם, שהיו רק זמן מעט לפניו או צימיו * ולפי"ז יתכן שחשב הוא"ו
 של ונוכחה רק לנח"ו מלחה ויתרה ויהי' פירושו כיו צחולס, והוא פעל מן נכח
 שציחאו לקראת ונגד * וקשר העפוקים יצא לנכון מאד עד"ז, כי הצחור לרחה פני
 מי צקס זאת מידעם וכו' * ובפרטם כפיכס חעניס עיני מכס וכו' (וכל זה חס לא
 תטיבו דרכיכס * חכן) רחמו הזכו כו' למדו העז כו' (אז) לנו נח ונוכחה, (נח זה
 נח זה ונפגוש עלמנו תחת אשר היינו מרוחקים מצבליה כרחוק) והפה שחר הבחון
 מלת נתקבל כולל צעריה פניסה והתקצרות יחד * ואחרי ההתקצרות חס יהיו
 חטאיכם כפינו כשלב ילצינו וכו' * וכפל ח"כ דבריו חס תאזו ושמתס וכו' ר"ל
 הדבר תלוי עוד כס, חס תפגו חלי חגש חליכס, ואס תחקו חתחק עוד יוחר
 ופירוש זה קרוצ לדעתי יותר וכל הפירושים * וחעיר עוד צה שעל מלת הקשה
 ונכחה (ברחשית ג' ט"ז) פירושו רוצ המפרשים תלצין ויכוח, חעפ"י שפרס חס
 בפירוש במסורה חס, ח"כ שיה למפרשים נכח חסר ויולח שצניסה פירשו ונלצין
 ויכוח * ולכן יפה הדעה לו רב סעדי' לפרס גם יכוח ונלח וכו' כמו חסר וח"ו
 ופירושו לקראת ונגד * והנפלה שהבחון חחו את דרכו גם צמלת ונכחה שכן מציח חס
 בראש"ע צמו, ובבחון חמר שהוא מן נח, וחעפ"י שכרז חס וחין דבריו נכוחים,
 לדעתי נכוחים הם גם חס, ור"ל הם הוא כסות עיניס לכל אשר חתך, והיינו כי
 לא יונו חותך כל צני ציתך כשיחור עושר חחיק על ידך * וחת כל, ר"ל לכל זולתך
 מהמון העם, ונכחה, הוכל לפגוש חת כלס צעה צלי חרדה וכליניה * ויהי' תרגומו
 (אלען אנדערען אבער, קאנכט דוא פרייא אינעם בעזיכט זעהען)

38) כבר כתבנו צס הקדמת חו"ה שרצינו סעדי' שחר המלות והענינים *
 ובתקומות הרבה מוצא בראש"ע ורד"ק צחור חרוך ממנו ורחיות בתקומות
 אחרים צתנ"ך, ולדוגמה עיין בהקדמת בראש"ע כהצ וככה רב סעדי' בחון הארוך
 צפירוש יהי מחרות לדעת חכמי הלגלים * ועוד (ברחשית ח' כ"ו ר"ט כ"ו) ובשנות
 (י"ט כ"ג) חמר הבחון כי טיט רצות חסצ צה הפסוק ולא ידע טעמו עד שראה
 בספר מוסרי תלמי פרס וכו', וכסהה רצות מאד, וכ"ז חיינו מדרך המתרגם כלל
 רק מדרך הנוצר * וכן צצחיי על הפורה מוצח צאריכות הרבה פעמים ותמיד דצדיס
 מתקבלים וידיס * והנה גם צישעי' מוצאים במפרשים רחיות ממנו שלא נתלחו
 בתרגום הנדפס לפנינו * ע"ס (מ"ח ט"ו) בראש"ע ורד"ק מה שציחאים ומנו בור
 פירוש הוקרא נוולח בתרגום חן לא הראי' מן דדשו י"ז ועזו * וכן ועד"ז חס (מ"ו
 ח' וו"ח ט"ז) ומכל זה נראה צרור שהמון הסופרים והמלמדים כהצו להס רק
 התרגום לצד והינתן הצחור הארוך לחכמים למנינים צמקרא כמו שכתתי צפניס *

32) במאמר ח' פ"ג מציא פירושו על הלכות יורה • ועיין לעיל (הערה 16) מ"ש הדדתי שהי' גמלא חללו פירוש מהגאון ר"ס על ספר יורה על דרך החכמה • ולסון זה לצד יספיק לנו לראי' כי הפירוש אשר לפנינו על ס' יורה ותיוחס לו, הינו ממנו, כי חיינו על דרך החכמה רק על דרך מהגוד לה' והרצה יש צו מספורים וסגולות וגזמות רחוקות מה שחינו כלל על דרך רב סעדי' גאון • חולם חוץ מזה מוצאיש צו החרונים • ומסופר צו (פ"ג מ"ג) חין צרה חזן עזרה צרי' לעני ר"ת • ועוד (סס מ"ד) מתלמידי רביז"ח שרנו לצרה צרי' צספר יורה ועשו צהיבת החותיות והלכו לחוריות ונשתקרו צחרן עד עזרון ולא היו יכולין ללכת ולעקו והקול נשמע לפני ריז"ח וכו', וכאלה להב הרצה ודברי הצחי על סס החרונים יותר מן ר' שנים אחרי מות הגאון • ועוד (סס מ"ח) מעשה צמח"יננה צחיס אחד ושמו פאקראט הלל"י לי שהצין צספר זה רבי' מצחין צלורת האדם ומעשיו, והמד על לדיק אחד שהוא גנז ורולח • וחונר עליו חוינו לדיק ודחי חכס גדול הוא וצקי צלורת, כי יש לי טורח גדול לכוף את ידיו עכ"ל • וזה קלת דברי ביהופיס לומר על חיס וכרי שהי' מצין צספר ויורה ולהצחין צכחו מעשי כל חיס והחינה צלי ספק ר"ל (מיי"ן) וחין ידע רב סעדי' צמלכיס חו צצצל מה שנעשה צקלה חכמו על נהר ריון ?

33) בהקדמות חו"ה כהצ שרצינו סעדי' צחר העלוח והענונים צרוצ ספרי הוקרה, והוא ידע היטב צלי ספק מכל ספרי רצינו סעדי' צלסון עכצו וצקון (הערה 41) תראה סודקדוק כהצ הרצ צעל חו"ה, רוצ ספרי המקרה, כי יש רק מעט ספרים קטנים צת"ן אשר לא תרגמו וצחרס •

34) בספר כפתור ופרח פי"ח כהצ וכן תרגום רצינו סעדי' גאון צתפסיר וגסצ הבצול מעלמין נחלה מלכיס ויס"תאחר מ"ן תחז"ל חל"ז וח"ד ח"ל ערי"ש • והריז"ש צתסורה סיוגן ל"ה כהצ והגאון רב סעדי' ז"ל צצר"ח תרגס חס הכצסי צנהר כו" • וצצור שהוכחתי צו חצר הגאון תרגום צפ"ע וצחור צפ"ע • (עיין לקמן הערה 38) לכן הכרעתי לי שצעל כפתור ופרח שידע הוראת המלה הוצי צלסון ערצו כיוון להתרגום ויחוד • והריז"ש קורא שר"ח להצור צכלל, כי הפס"יר מורה צלסון ערצו פתרון התרגום • וכן קראו הסופרים לתרגום ישעי' הנדפס מחוס והוא רק תרגום לא צחור (עיין הערה 37 — 38) והר"ח מורה צחור ופירוש • וכן יקראו על"ס שר"ח חל"ז חזי"ב והוא ידיעת צחור ססוריהס •

35) ב"ב הראצ"ע צפירושו (צרחסית צ' י"ח) שרצ סעדי' תרגס התורה צלסון ישמעאל וצכהיפהה וזה מצחר נגד החרונים מחכמי העמים שחסצו כי תרגום הגאון הי' מראש צחותיות עצריות ולסון ערצו, וחין רחי' ממה שנמלא צחולר הספרים של אקספאר תרגום ישעי' כ"י צחותיות עצריות, וכן וצרגום התורה הנדפס פעס רחסנה צחותיות עצריות, שהס רק נוסחחות שניות מחיזה חכס חו מלמד יהודי שצחר לו להעמיד התרגום צחותיות עצריות להקל על קוראים לעיוריס • חולם עוקר הנוסחח הי' צחותיות עצריות כצרי הראצ"ע הקדמון צדצ זה •

36) עיין מזה צחור לנחיצה להרצ החכס הגדול רמ"ד ז"ל • והנה חסצ סס לשזוס תתרגום ערצו של פאליגלאטא על התחת חלקיס ועו"ש • וצחמת גס חונקלוס תרגס מקרט על כוונה צו חרי דחלח דה' חנה • יכצר העירו על זה צספרים • חולם רחה זה הדיק כי חכס עדיק מציח, סכן צראצ"ע סס מוצח צסס הגאון פירוש נכון על התחת חלקיס כמו שהיח לפנינו לא צהפון המלה •

37) שמחתי מחד צהטיגי התרגום היח על ישעי' • ראש הספר מתחיל צמלת „צסס הי' נעמה ונלליח" צחלק צ' נמלחות צגליון חיזה הגבות צחותיות עצריות ולסון ערצו מחכס אחד • וצסופו חתס הסופר צדצרים חלנו • כמל (תל"ט) ספר הפס"יר (תרגום) ישעי' עצרה (צ"ל ערצחה) מרנו ורצנו חווננו סעדי' ראש היטיבה צן מ"ר ור' יוסף ז"ל, צחחס חלול סנת חתק"ו לטערות (והוא ח"ד' לצחיח) וכתצ יהודה צרי • • • עה (חולי הי' סס צר' ישעי' חו צר' ישעיה) מן חרצ"ו (אי קאררו) סיוון עוצ וסלוס על כל"ש (כל ישראל) ועייתי צו מראשיות

ר"ס באון שמ"ר נתמוז עד ת"צ הן היוזים החמורים דניחל שהתענה ב' שבעים
ויש שנהרין חלל לחכול צטר ושלח לטות יין פדכתיז וצטר ויין לח צח חל פועכ"ל :
וזה יורה להסערה על כונת המפרש הזה שכיוון רק לשלשה שבעים הכתוב שם
בסמוך . ועכ"פ יהי' זה ראי' גדולה שחשבו הקדמונים זה הפירוש מר"ס באון ג"ל :
חולם עיינתי עוד יותר רחיתי שצעל שצלי הלקט לח תעלמו כתצ כן רק לקח דצירו
מרוקח סימן ש"ח . דסס כתצ וחמר רצ סעדי' ב' שבעות שמ"ז נתמוז עד ת"צ הס
דמוזים דניחל שהתענה ב' שבעות ולרין להתענות מצטר יעכ"ל . הרואה יראה שצ"ל
שגלי הלקט הוסיף תעלמו מלת באון והסצ ספתס רצ סעדי' הוא הבאון . חמנש
מלאתי טקס צעל מרוקח העתיק צום רק דצרים קדמונים, וכל דצירו צמונן ש"ח
וש"צ לוקחו מוספר לקוטי פדסס שהוא להלמיד רש"י ע"ש פוסם חמשסערוס דף י"ז
ע"ה צסופו מנוסחא חתרינא עד דף י"ח סוף ע"צ . ושס כתצ וחמד לוי רצ סעדי'
ב' שבעות כו' . ח"כ צלי ספק חין זה רצ סעדי' הבאון שלח דצר מעולס עם חכס
חשכניו חו לכספתי והכותצ שס הוא החכס יקר ע"ש חלו שחילות שחלתי חני יקר
וכו' וחני יקר חומר כו' . ושס צסמוך רצי הגדול ר' יחזק צר' יהודה ז"ל וכו'
(והוא ג"כ רצו של רש"י) חצל הר' משה צד' יקותיאל נוהב צחשפירח וכו' וחמר
לי רצ סעדי' וכו' . וכל היודע מרחק המקום והזמן תתלמידי רש"י לרצינו סעדי'
הבאון לח יסתפק עוד שלח לר"ס באון כיוונו שס . וזה לדוגמא כמה ישחה כל דצר
חס יורק מכלי חל כלי . צעל מרוקח ברע מלה לוי וכתצ צסתס חמר רצ סעדי' וצעל
שצילי הלקט הוסיף עוד מעמיו מלת יבאון, ועי"ז צקל הי' יכול הטענה להתחוק
ספירוס הנייחס לבאון על דניחל הוא צחמה חומר . ומחתי עוד שהרצ"ע ראה זה
המחמר לצר צפירוס המיוחס ופירסרו צפסיעות שהצטר חסור צבולה פמיד לח צג'
שבעות לצד' עיין ציחורו על ויקרא (י"ז ח') ורצוס חמרו שהצטר חסור צבלות
ויפסרו צטר ויין לח צח חל פי צטר דג ולא דצרו נכונה עכ"ל . והוא חמס דצרי
הפירוס דניחל סט המיוחס לבאון . ומזה ג"כ קפת רחי' חלח חסצ הרצ"ע פירוס
זה מהבאון שהרי מצויחו ספתס צלסון רצוס חמרו ולא צסס באון כדצרו' והנה
צתוס' יומח ע' סוף ע"ה כתצו והכ"ר יעקב צס"ה חמר לנו צסס ר' יקותיאל הלוי
הוורמי' שח דעזרי' לח הי' ציחי שלמה כו' כדכתיב צדס"צ (כ"ו כו' . ושצ מלוחתי
כן צפירוס ד"ה ספירוס תלמידי רצ סעדי' ז"ל עכ"ל . והמעין צפירוס המיוחס לרש"י
על ד"ה (וחינו חמנו כמ"ס צסס הבדולס) סט צמקומו יראה שחליו כיוונו צעלי התוס' ז"ל
ונודע ח"כ שהפירוס המיוחס לרש"י על ד"ה הוא מתלמידי רצ סעדי' . ומעתה יש לנו רצ
סעדי' לרפתי סכן כל לעז"ן הנמלחיס סס צפירוס סס חשכניוס חו לרפתיס . ונראה שהי'
ונרצונח עיין רד"ק צהקדת פירחו לר"ה כתצ שחלח נרצונח פירושיס על זה הספר
ולח ידע שנות מחצריסס והולכיס וע"ה הדרוס לרצ עכ"ל נראה צרור שכיוון לפירוס
הל"ל . סכן צמנה תקוות מציח רד"ק צפירוסו צסס סווס מפרס דצריס הכתוביס
לפנינו צפירוס המיוחס לרש"י ע"ש . ושס ח' הי' ח' וי"ג בס' כ"ח . ובס צפירוס
המיוחס לרש"י מציח הדצה פירוסי נרצונח עיין דה"צ (ב' ד') מפי ר' יחזק צר'
שחולל נרצ"ונח שמעתי כן, וכן סס (י"ד כ"ד), וע"ש לטון חשכני . ולפי"ז יתכן
מחד שחל רצ סעדי' זה מנרצ"ונח כיוונו צעל לקוטי פדסס והרוקח . והי' נקל עוד
לשער שהי' בס הוא המפרס לרניחל והמספרות הסס צח הטענות שהוא לבאון . לר"ל
המפרס הגדול צין דקך פירוס ד"ה לפירוס זה . ובס חין צפירוס דניחל סוס לעז
לרפתי חו חשכני וחינו מציח סוס חכס מלרות הסן, ובס ידע לטון ערצו ע"ש
ז' י"ו, וכן צרצ"ע סס, וצקי היעצ צתולרות הזמניס ומציח חלרות חלכיס . ע"ש
(צ' ת"צ) ממלכות טיטוס עד מלכות ארקליאוס, (והוא המולך בקוסטנדינח צימי

תח"ד), וז' ח', וקרן הז' מלכות פרס כו' וראש שלהם יוורגר שהוא נשאר (צעת)
אשר לקח ישראל המלכה מיד צצל, ואלפ"הן רשנער עכ"ל וזה חמה . ושס צסמוך
חושצ כל מלכי הנולריס כמו שהצחתי למעלה . וככ"ז עדיין הוא צספק חס חיינו
מרב סעדי' סל נרצונח וצודחי גמור שחינו מהבאון . ועכ"פ ממה שמציח רש"י כצ
צחור הבאון על דניחל , נראה שהי' כצ מועפת צימיס קדמוניט, שהוא לח למד
צספר ערצו' והעפ"י שח לחוק כחן צלסונו רחיתי כתצ צסס רצ סעדי' שחחור
מוציח צספר חמר , הנה ח"ה לומר כן על לשונו צוכרי' (וי') וצפתרוני ר"ס דניחל
רחיתי חלך הגצ הוא חלך יין'

39) רבינו סעדי' באהן חזר פירוש על דניאל סכן מוצא הרבה צד"י ורז"ע ע"ס .
 חולם זה שזיכרנו המיוחס לו חינו ממנו, שמוצאים צד"י ורז"ע
 הרבה פירושים שלה נמצאו בו או שנמלחו בו להפך . עיין רז"ע ח' ז', זלשאר,
 רז סעדי' חזר ז"ל ע"ס לשון כסדים וכן ט"ר . ופירושו המיוחס זלשאר ז"ל
 חז"ר . וס"ט וט' מוצאים ומנו פירושים שלה נמצאו כלל בפירוש המיוחס . וכן
 ז' ו' י"ג בחור רח"ז . וכן י"ח ז"ח וי"ז ז' . וחזר נמצא בו ההפך עיין רז"ע
 ז' ו' וחזר הבאון כי הרזיעות היא מלכות גב עכ"ל . והוא ממש להפך ממה
 שנומלח במיוחס, שכתב ע"ס והרזיעות חזקה כזרל, קלה והפותרים (כיוון לבאון)
 חומרים כי היא ונלכות גב וזדעתי חינו כן . וצט"ח ע"ס רז"ע ועוד חזר הבאון
 צספרו ואל תמה וכו' וחינו נמלח במיוחס . וד' כ', שצעה עדין הבאון חזר ע"ס
 חדשים, ופירושו המיוחס לו וצעה עדין יז פותרים אהן לחדשים (גם פה כיוון
 לפירוש הבאון) ומזן לשינוי ומזן לשזועות . וז' ה' ור"ס הבאון חזר חכולי צס
 שגוף רמז לחשורש שכונן ספרים להשמוד ישראל הנקראים עם רז ועל"ס . ובמיוחס
 לו צסר שגוף כלומר ממון הרבה ועושר גדול כחומר זמלכות אחרות . וס"ט כ"ה
 צד"י ויש לנו לפותר עוד כאשר רחיתי כהוצ צס רז סעדי' ע"ס חלף של"ט שנים
 כו' יע"ש רמזים על הקן, ובמיוחס לבאון, וכל חכס וסדר ומזון דעת הפורה
 נספחה דרכם ונצעה על"ס צלי להשיב דעת החשבון הזה וחין יודע זולת חלהינו
 וכו' יע"ש צחור . וכן צסוף הספר וחין חפנו יודע עד מה, וחזר כהצ חלף
 של"ט חין לידע עד יערה עלינו רוח ממרוס . ועוד צד"י ח' י"ד רחיתי פה צס
 רזינו סעדי' לזר, וכזר עזר, ופטר עד ערז צקר עד שיצא חותו הערז שנחמר
 זו וחי' לזע ערז וחי' חור . וצטוחים חנו כי דזר חלהינו יקוס לעולם לח יוער
 כו' וצצזר קן ידורש נודע כי טעה צמד"ס כו' . נראה צחור שכונת רז"י על רז סעדי'
 באון שדורש צמנו חיה קן כשכר עזר צימי רז"י . וכן רז"ע ע"ס הבאון רז סעדי' וחזר כי
 חלפים ושלש מחות ע"ס זנים והחלתו ומלות מלרים כו' ולפי דעה כזר עזר המועד זה שנים
 רז"ע עכ"ל . וצחמת הרמז הוא נמצא ג"כ צחמונות ודעות מחונר ח' . חולם צפירוש
 המיוחס לו מפרש כל המקראות על העצד ומלכות יונים עד נלוח השמויים . וט' כ"ז
 נמצא בו קלת ממה שחזיה הרז"ע אך לח הרחי' . וכלל כל הפירושים של פרטה י"ח וי"ז
 צניוחם לבאון משונים ע"ס ממה שפירש צעלמו צחמונות ודעות נוחמר ח' . חולם הרחי'
 היותר גדולה על אחר זמן הספר שאין עלי' ע"ס הסוזה, הוא מו"ס (ז' ח') כי
 מדינות מלכי רומו הרבה וס, מלך רומי שקוטענינה כו', ומלך נדפס ומלך ספרד
 וכו', ומלך רוכיה ומלך צצירטלים, עכ"ל . צלי ספק כוונתו על מלכי הנוצרים
 שהלכו צירטלים צין שנת הפג"ו (שנה ראשונה של קריילינג) ושנת הפג"ז,
 והבאון נפטר שנת הפ"ז, ח"כ נפחצר פירוש זה עכ"פ יותר מן ק"ן שנים וחזרו
 ומרחי' זו נדע ג"כ זמן הצצור צקרוז . והארכתי צשחר הרחיות חע"פ שנרחות כיתרות
 נגד רחי' האחרונה, מפני שמהם ידע הקורח שהמחצר רח"ה כזר פירוש הבאון ולקט
 ממנו הרבה כמו שהצחתי ש"ס הרז"ע ז' מ' ג"ס ד' כ' צסם הבאון הציה הועשר
 ע"ס וס"ט קלת פותרים או יש פותרים . וכן עקרי הפירושים שמוצאים רז"ע
 ט' כ"ד נמצאים ע"ס במיוחס אך לח הרחיות . גם פירושו צשמות עלמייס כמו שדיס
 מכשפים וכו' יתכן שלקח קלת מפירוש הבאון שמדרכו לפרט צשמות כאלה עיין רז"ע
 צראשית ד' ט"ז שטען עליו צצזר זה . ומוצא רז"ע כהן צסם הבאון פי' ננו כנו
 ננו והוא ג"כ צפירוש המיוחס לו, צלי ספק ממה שלקח מפירוש הבאון . חולם צהכח
 לח כל הפירושים צשמות לקח מבאון מפני שיש צסם ג"כ צצרים רחוקים וחמרי הצחי
 כמו פרתמים פרי המי"ס, מלצר מלי"ן ל"ר, דתצרוח ד"ת צרי"ח, וכזר רחיו צס
 זלשאר פירוש הבאון נגד פירוש המיוחס לו .

בשאר לנו עוד צרור עיין אחד אשר צלעדו יטעו רזים לחסוד עדיין הפירוש
 הנזכר, ומ"ס באון ז"ל . נגד כל הרחיות שהצחנו, והוא שנמצא בו דזר
 מפליח, על המקרה וכזר ויין לח צח חל פי (י' ג') שצגולה חסור הצסר והיין .
 ועל הרבה החדס הזה יצתומס כל מעיין שהוא נגד מנהג כל ישראל ונגד הקצלה ויחז
 ומקדס . וכזר העירנו ע"ז חכס אחד מפרח"ג . והשקפה ראשונה חונתתי חכולי כיוון
 למחזר ר' ישועה"ל (סוף פ"ג ד"ז) מיוס שחזר צי"ה מק דין הוא שנגזר על עלמנו
 עלה לחכול צסר ושלח לצורה יין וכו' . חולם ע"ס הוא מטעם אחר ופירוש זה
 הוא מטעם אחר, יע"ש וס"ט ורז"ע ח' ורז"ע רחיתי צצצלי הלקע סימן פ"ז שכתב צס
 כ"ט

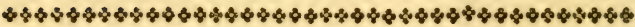
שהוכחתי זמקום אחר נגד החכם ר"ה בהקדמתו לחזור וגם שם ספר זה מבואר
זר אחד, מי זה יצין הורחא חז"ן הפלסופים?

48) כבר ראינו (הערה 9) מ"ש נגד חמונת הגלגול. ועיין עוד (הערה 42) •
וחין זכר זשום מקום מספריו שהאמין בחיות סעיף ומלמד זה וגם על
ספר ילידה פירש על דרך החכמה (הערה 32) •

49) במצורף לחכמה (דף כ') רואה לסמחא את העין שרצ סעדי' ידע וחקר בלווד
זה הרבה, חולס נודע שהמחבר צעלמו שם לא זתום לנצי הוא
מדבר, וכמו שהורה שם בסמוך • ויגה שמציח שם דצריו למעלה זשם זעל קול יהודה
לרחי' ע"ז, הנה כיוון למ"ש זשמו דף ט' ע"ז, ושם מציח דצרי הרצ הזה שהציה
דצרי הצחי ונפירוש המיוחס לבאון על ספר ילידה וחינו וממו כאשר כצד הרחיה
(הערה 32) • וכן המעשה המוצח ובאון מספר חסידים סימן רל"ז נחשד הוא
מחד, שרחוק רחוק הוא מדרך הבאון לסמוך דצויי ממונות על סבולות זרות וזלתי נצחנות •

50) הרב ר' לוי מרגליות הוליה מן י"ז דרושים של ר"ם באון, פרושים על ש"ס
על דרך הפשט ודרך הדרוש והדפיסם צפ"פ דחדר סנת תקל"ז • וזשער
הספר חמר שהמעתיק של הי"ז דרושים מלשון ערבי הו' החכם ר' יהודה סרוואל והו'
קצרן גדול כמו שחזר ר' יהודה צעלמו בהקדמתו, ועינתי צפירושים בהם ורחייתי
דדרך הדרוש שאף שלפעמים נראה בהסקפה ראשונה כנועה קלת חל הסוד מ"מ הוא
רומז בחוות רק למורכבות, ואופן קרח חכמה חלחות • יעין הקורח היטז במקרא
לא ידעתי נפשי צענין מרכזה לשכינה מה היא, ומשם יראה כי עוד רחוק הוא מחד
מדרך המקוצליט • ודרך הפשט הוא מפרש כל ספר ש"הש על משל חלחים וישרחל
וכהז שם בהחלת הספר שהאומרים דודי הוא המשיח וכלה היא התורה חטח ועעות
גדול הוא צידם, והצן זה • ודרך הדרוש מוסז כל הושל על הנפש עם הגוף • ולא
מלאהי זו שום דבר שיהי' נגד דרך הבאון צספר האמונות • ואדרבה נמלח צסוף הספר
שם דרך הפשט מעיני הקן האחרון שיהרב ונשיח צן יוסף ע"י ארמילים ע"ש דחריכות,
ממש על הדרך הנמלח ג"כ צספר אמונות ודעות (מחמר ח' פ"צ) ועי"ש ושם • ודרך
הדרוש במקרא ידיו בליני זה כהז וחיור מעי שם האזרים שחנו מננים להם
הרחמים כאמור המו מעי לו רחם ארחמנו, כאשר כהצנו צספר האמונות ודעות
עכ"ל • וצחמת נמלח כעין זה צספר אמונות ודעות (מחמר צ' פ"ח) ע"ש שכהז יררו
צמעים חנות כאמרו והורתך בתוך וועי עכ"ל • ולכן, לולא מה שמחשישים ומספר זם
כל הקדמונים, הייתי מחליטו צחמת לבאון • וכפי דצרי הרצ ר' לוי שם הו' חללו
כ"י • והדרושים מדברים רוצם על ש"הש, ולא נודע עתה ציד מי צחנ' •

ש. י. ר.

טעות גדול בדפוס תרגום אנקלם שראוי לתקן

ידוע לכל מצין צתורת חלחים מפורש ושום שכל, שהתרגום חנקלם
הכרח להצין פשטו המקראי הלא צעקצותיו הלכו גדולי מפרשי התורה,
ומשכו אחריו לנחל הכתוצים על פי הפשט • וכן העידו דצים וכן שלמים
על

40 אורות נחזי הבחין על חיצו ותרי עשר עיין אייכהארן צמחא התורה
וגעזעניוס צהקדמתו למדרש מלות עצריות מהדורא ז' וכתב טט
געוועניוס שראה צהערות לתרגום הבחון על חיצו (רהס הציואר) הרצה רחיות ממנו
שהטען של חיצו חינו מלאך רק צן חדס. וראה זה חדוש סכן מלחא ג"כ צמחמר
הארוך המוצא ונבחון על ספר חיצו צספר כד הקמח לרצינו צחיו (תינת השבחה)
ח"כ יט צספר הזה צחורים מה שחינו צתרגום ישעי' הכדפס.

41 ארד"ק ונזיח פירושו על ס"ח (ח' כ"ט) צנעלת חזו. וחס (כ"ח ט"ו) צ'
פעמים. וצשרטיו שורט אהר תניח פירושו על ת"ח י"ח. ומזה
חציצו לודאי שחצר תרגומו על כל נציחיס רחשניס צצלי ספק אחרי גמרו תרגום
התורה לח דלב יהושע חופטיס והחל משנוחל ומלכיוט. ומתרגומו על ישעי' כצד
כהצנו. ועל ירמוי מוצא צד"ק (י"ז י"ג) וצריצ"ס סימן ל"ה. ועל יחזקאל צד"ק
י"ד ט' ועוד חיוט פעמים. ועל פרי עשר מוצא הרצה מחד צרזצ"ע, וכן על ספר
ההלכות סס וצשרטיו רד"ק. ועל משלי סס צשורט אחר חבל עלוקה ושבר. ועל חיצו
צרזצ"ע הרצה וצדד הקמח מועתקים ממנו מחמרים חרוכים. ועל ס"הס צרזצ"ע
ח' צ' ועל חיכה צשרטיו רד"ק שורט כפף. וצרוצו המקומות מוצחיס ציוחורים לח
תרגומיס לצד. ויש סתק עוד חס חצר פי' על קהלה, שצחולר הספרים חל ר"ד
אפענהיים צמקוס שרשטס פירוט ס"הס לר"ס (עיון צפניס) כהוצ, ונלוה חליו פירוט
על קהלה, ולח ידעתי חס ר"ל שספירוט יהוח ג"כ מר"ס חו מוולתו. חולס סתיקת
הרזצ"ע ממנו צפירוטו הארוך לספר קהלת בעיון רחי' תחסצ שלח חצר הבחון על ספר זט.

42 בראב"ע צרהשית (ג' ח') ויחמר ר"ס בחון אחר שסתצצר לנו שחין דצור דיעת
כ"ח צחוס, נלטיק לומר כי הנחש גם האהון לח דצרו רק מלאך
דצו צצזילס. וכצד הרחי (הערה 40) מכד הקמח מה שמציח צסמו שהטען של
חיצו חינו מלאך רק צן חדס. וצצחיו על התורה מוצחיס הרצה מפירוטיו וטעמיו
על קתא מלות. כלס מושלניס וקרצוניט וינכסיס ללצ ויהס נעימיס מחד. ע"ס צפ'
הולדות וכל הצחרות אשר חפרו, ופ' וילח צינוקת השמן על האצן. וסוף ורחח ופ'
יתרו צטעס חריכת ימיס על כצוד חצות ופ' משפטיס טעס חיוצ מיתה על גנות
חיש וסמיכתו למכס חציו וחמו, (אשר קדמוהו כצד צמדרט צמדצד רצס פ"ט, חלח
שלח רחכו מפני שמחוחר הוא) וכדומה דצריס הרצה.

43 ברש"י שמות (כ"ד צ') ורצ סעדי' פירט צוזזהרות שימד לכל דצור ודצור מלות
התלויות צו' וצרזצ"ע חס (כ' ח') רצ סעדי' חצר חזהרות וכלל כל
חלה המלות צחלה י' הדצריס עכ"ל. ויתכן שחליו כיוון מהר"ס צד' צרוך צחשוצות
קטנות (סימן ע"ו) וז"ל. רצינו סעדי' כצצ צחרותיס שעשה מן הדיוטיט שרין לישצע
שכוונתו להטעוה כו' וקלת מן הצרות חני זוכר חך לח כולו, וחיש טוען צדעסו
ומשטי, צצצוועה לצטח, עכ"ל.

44 בריש ס' מחזניה כצצ הרזצ"ע שחצר רצ סעדי' צדקוק לה"ק שלשה ספרים
ויס חגרון, לשון עצרית ולחות. ורק ס' חגרון נכתב צלשון עצרית
ושניס החחרותיס צערצית. ויהס רש"י תניח צחלים (ת"ה י') נקוד של רצינו סעדי'
צענין מלח וחמר. וע"כ שחוח אחד משלשה ספרים חלה צצלי ספק הרזצ"ע לח
השמיט חיס ספר ממנו צדקוק. וצצצור שרס"י לח רחה צודחי ספרים הערבייט
של ר"ס חחשוצ סכיוון רש"י לספר החגרון שחי' צלה"ק כפי דצרי הרזצ"ע.

45 געוועניוס צהקדמתו למדרש מלות עצריות מהדורא צ' ונזיח ספר כזה שראה
באקספארד מהבחון וצצלי קרוח סס הספר. וקלת הכנה שחוח ספר
לשון עצרית שמציח רזצ"ע, שסס לחות לח יחוח לו, וכצד רחינו הכונה ספר חגרון,
גס הוא צערצית ויה באקספארד הוא צערצית. וכ"ז צהנחה נכונה שרזצ"ע לח
השמיט חוס ספר מהבחון צדקוק לה"ק.

(46 עיון סערה 43)

47 ר"מ ציטיריל תניח (צריט פירוטו לס' ילירה) ספר חצן הפלסופיט צחצר רצ
סעדי' בחון. חולס נחשד חחיש הזה חללי מחד שמציח ספרים שלח הי'
מלחחיס כלל צעולס, והרצה ויהס עוד לח רחה חיש ולח שועצחוחת. ולדוגמח מי
יודע חספר צצודה לר"ח הקליר? ומה שמוצא סס מדצרי הקליר הוא כמעט מננע
צחשצון החמיט, שחך יציח הקליר רצ חחי ויהו הי' צומן רצ שרירח חציו כמו
סהוכחתי

משום צחלוק אלותיות ונקודות: כי העניות צדפוס גודמות שנוי ענין.
 ולפעמים היפך הכונה האמתית. אבל המכילה הזאת תחת יד המדפיסים
 מימים רבים; כי לא שמו לבם אל התרגום, ולא השגיחו כדלוי עליו.
 להסיר השגיאות הרבות והעלומות שנמלו בצדפים הקודמים, ולכן החומשים
 החדשים מלאים טעויות הדפוס צתרגום אדמי כמו הישנים שמתנם
 נדפסו; כי התרגום נשפת אדמי צמה נחשצ צעיני המגיבים, דק לתפל
 ולא לעיקר, שאינו לריך השגחה יתירה, ולא יקרו להם האונקלס וי"צ
 לצקר מומי הדפוס. וכן יהיה לעולמים אם לא ישתדל איש לעורר
 לצניהם

ע"ז וכל לשון כצע מתורגם ג חן. וחח"כ כחצ לנאגד * עכל סבד נאלח גם
 בעצרת, וענינו לרוב עזרה ללנס ארען. וכל לשון השתחוי' ע"ז מתורגם
 סבד. וכמוהו תרגום אונקלס בלשון סבד לפי סדרתו שענין הכתוב
 חיסור ע"ז. וחולי שהרמ"צם הכריע טעמו מת"ח שתדומו מסי ר"א ור"י
 והרשתי הדבור צזה צענין פתרון מלת סטיף לפי דעת הערוך צערכו וחין
 כחן מקום להחריך *

ב) וכתבתם על מזוזת ביתך ובשעריך (דברים ו' ח') ת"ח ותכתבינוך
 על מזוזין ותקבעינן בסיפי ביתך ובתריעך * הוסיף על העצרת

הצות והתקבעינן צסיסי ע"ס תימרח דרצ נחמן (מנחות דף ג"ב ע"א)
 קציע לי מזוזתו ח"ר נחין תלי דשא צדישא * סיר"שי העמוד הסיסח צצנין
 תחלה, וחח"כ קצעינהו המזוזות דנתינן מליילת דכתיב צה תעשה ולא תן
 העשוי, וחי קצעינהו תחלה הנזוזא צסיסח והדר הסיסח צצנין הוי ליה עשוי
 המזוזא קודם שתצוה לדי מלוא עכ"ד. ועפ"ז התרגום ותקבעינן צסיסי
 ציתך כדי שתהיה קציעת המזוזא צסיסי הצית סוף התעשה והמלוא תעשה ולא
 תן העשוי. והקציעה עיקר המלוא כמו שכתב הרמ"צם פ"ח ונהלכות תפלין
 ומזוזת ה"ז שאם קדמה קציעת המזוזא לעשיית מזוזת הפתח פסולה * ועיין
 סס צה"ז קודם שיקבענה צמזוזת הפתח מצרך צה"י וכו' לקצוע המזוזת וחגיגה
 מצרך צצעת כהינחה. שקציעתה היא המלוא * ועיין צמנחות דף מ"צ ע"ב
 דכן עוסק הש"ע י"ד ימין רפ"ה סק"ח וצסימן רפ"ט סק"ח והת"א פוסק כמורהם
 ולכן הוסיף בתרגומו ותקבעינן צסיסי ציתך להורות שעיקר המלוא
 הקציעה אחר הכתיבה צסיסי הצית וי"ז מצרכין. ודלח כערוך צעך לין
 דפוסק כדושלנוי דמריך לצרך על העשוי עיין תוס' צמנחות סס. והי"צ ע
 ותכתבינן צמגלתא על ונזוזין צח ללמד שהכתיבה על הקלף צדו כתסקנת ה"ז

סס וכטעה כל הפוסקים * ומזה תראה עותק התרגומים וכו' דלוי לעיין עהס
 ציתך העיון לרדת לסוף דעתו ולא כונו שנוהגים עתה לקרות ולא להגות. ואפנה
 אל החכמים התלמודיים הצקיחים, להתר לי קושיא אחת צתרגומו אונקלס
 וי"צ ע וזהו: אל מקום הדשן (ויקרא ח')

קטמא * הוסיפו מלת דמו קדין על העצרת ר"ל שורר סין הדשן והוא
 נגד במרח ערובה (מעילה דף י"ג) מקום שנותנין סס תרומת הדשן בכל צקר
 ודשן המזבח הפנימי והגונורה וכלם נצלעים סס צמקומם. היחזו רס"י צמקומו
 וכן הוא צמשה תמיד הגיע לרפה ועיין הר"ח. והמצוה לספר נתי"ש כתב
 צסירוש וע"ז אמר אל תקום הדשן לפי שגם צמזומו של המזבח, יש מקום
 צשורפין סס פסולי המוקדשין ואחורי קדשים קלים, אמר אלל המזבח צממון שהוא
 צלמזומו של כצם * ותמורה מאוד שגני התרגומים יהיו חולקים על הצרייתו
 והמזבח * וכמזוהם לי שראיתי לפני שנים דצות צהורה כהנים דעת התנא צסובר
 כן אלל חין אחי צצות כו הוא נמלח רק אחד צעיר ושניס צמספה * ואשר
 יורני צזה דרך האמת אצרכנו צצת הודות *

על אמת-תרגומו כנודע מתוך ספר התורה להרמ"צ. צעל עקדה, צודר.
 אצרכאל, ספר הזוהר, והרמ"צן, ומחדש הרמ"צ'מן בהקדמה לאור נתיבה.
 ואני צעניי הודעתי בהקדמה לספרי מצוא הלשון הסדומית מה שהוא מועיל
 ציותר להצנת ענין המלות החקים והמשפטים עפ"י יסודי התלמוד, כאשר
 הצאתי סס שהרמ"צס כספר יד החזקה הציאו לראיה להכרע דין והלכה * (א)
 ואס כן מן הראוי שיהיה התרגום נדפס צתקון גמור ומעולה, צלתי
 משוצס

(*) והציבה לטובכם קוראים חזונים לדבוח, שני תרגומים חללה, מה שלא צדרי
 התפרשים, והערני עליהם ידידי ש"צ ההורני המו"ל פלח החכם השלם מוהר"ר
 חלעזר לעדרער נ"י, לדעת טעמם צננוי והוספת המלות על העצרת, ואני
 השצתי לו שתכלית תרגומם מספעת להורות דין והלכה עפ"י מה סיסודו ה"זל
 כאשר כתתי צחרכות צציוורי התרגומים על התורה, וסס אעתיק הרצרים
 צקלה :

(א) ואבן משכית לא תחננו בארצכם. (ויקרא כ"ו ח') תרגום חנקלס ואבן
 סג"דה. מרגס הכונים ולא המלה כלומר חצן של ע"ז שמתחווים לו. והוא

כדברי חז"ל (מגילה דף כ"ז ע"ג) הניח חצן משכית לא תתנו צחרכות להשתחות
 עליה, עליה חי חתם משתחור חצל חתם משתחור על חצנים של צ"המך
 כדעולל דחמר עולל לא חסרה תורה חלח רפה של חצנים צלד וכתב רש"י
 לא חסרה תורה צפסוק זה חלח שלח יעשו רפת חצנים צצ"הכנ דוגמת של
 וקדש. וצצרת רש"י חין טעם חיסור ע"ז צמורה זו, חלח טעם חיסור עשית
 חצן רפה דוגמת המקדש. ולכן רפה לצד שהיה צמקש חסרה התורה ולא
 שחר חצנים, והרמ"צס חולק ע"ז שכתב פ"ו הלקות עכ"ס ה"ו מלצה שחסרה
 תורה היא צנין שהכל מתקצצין חללה וחפילו לעצוד חת ה', שכן היה דרך
 עכ"ס שנחמד ולא תקיס לך מלצה, וכל המקיס מלצה חע"סו שהוא משתחור
 לטס לוקה שנחמד וחצן משכית לא תתנו צחרכות להשתחות עליה מפני שהוא
 דרך עכ"ס להניח חצן לטניה ולהשתחות לפניה, לפיכך חין עושין כן לה' צד"ח
 צשחר חלכות חצל צמקש מותר להשתחות על חצנים שנחמד צחרכות חי חתם
 משתחווים על החצנים המסוללות צמקש עכ"ד. וכתב מרן הב"ת סס שהרמ"צס
 סוצר דענינה דכח לא חתה לחסור חצן משכית מפני שהיא דוגמת המקדש
 חלה מפני שהיא מנהג עכ"ס חסרתו תורה להשתחות עליה לטס ע"ס ועוד
 כתב הרמ"צס בהלקות הפלה פ"ה ה"ד שחסור לעשות השתחווה על החצנים
 חלה צמקש כמו שצחרנו בהלקות עכ"ס עכ"ד. וח"כ סוצר חנקלס כהרמ"צס
 שהכתוב לא חסרה עשית דוגמת המקדש חצל חסרה מפני מנהג ע"ז ולכן
 כוון צלסונו התרגום ואבן סג"דה ר"ל חצן שמתחווים לו והפסוק צצר

צחור שהיה מנהגם להשתחות לחצן משכית. ויונתן סוצר כט"י זעעס הכתוב
 מפני דוגמת המקדש וחסרה רק רפה שהיה צמקש ולכונה זאת תרגס ואבן
 סג"יר לא תתנון בארעכון למוגחן עליה ברם סט"ו חקיק

בציורין ודיוקנין תשוון בארעת מקדשכון ולא למסגד לה
 הכונה רפה שחקוק עליה לוריס לנוי מותרים חתם לתת צקרקע המשכן,
 חצל לא להשתחות עליה, שלח חסרה התורה עשיית חצן משכית צמקש חצל
 להשתחות חסרה ולדעתו סהרון מלה משכית לזיר. ואמר חצן ח"ו ר לא
 חתנו צחרכות לנבחן עליה. כלומר נפילת חסיס חפילו שלח דרך עכ"ס מצימרה

דכ צמבלה סס וגס עסיה חסרה תורה מפני דוגמת המקדש. חצל מותרים
 חתם לעשות צמקש רפה לנוי. (תרגום של רפת צהט סט"ו) והתצוון
 צצרי יצ"ע שכתב לנבחן, כי פעל גחן צחומית ענינו כרועה חף שלח כדרך

אולם צמוק הערוך מלחתי וז"ל עבוף תרגום ען רענן חילן עזוף *
ואולי טעות הוא כי תרגום כל אלה עבותה, כל צומח מעפיה עיין
ערך עף בתרא עכ"ל ועיני לאור דצדיו, כי צמח עקלן אפתק
עצף והנחתו צעם וראשונה, לחות ורעיות, וההוראה
המשותפת לה, חילן שמכוסה צעלים מרוצים ונמוהו עיין רענן
צעזרית שכולל שתי הוראות חילו, רק הראשונה עיקרית והשניה משותפת
(כנראה מתרגום יצ"ע שהעתיק רענן (דצדים סס) ררניה שפיר כלומר
מראיתו עוז ויפה צעודו לח ורטוץ) אמנם פעל מעפיה הונח לצד על
הדצוי צעלים וענפים (בעלזיבט, לוויגענרייך) כהוראת השם שגור
ממנו עפיה שפיר (דניאל ד' ט') ודוגמתו פעם אחד צעזרית מובן
עפאים (תהלים ק"ד) שרשם עפא צארמית (והכלל מונח אללי, כל
תצה שנמלא צתנך רק פעם אחד מולאו ארמית, והוכחתי זאת צמ"א)
ודקדוק מלת מעפיה צינוני פעול צצנין פעיל ע"ד מקניא מגזרת קנא
(עיין לוח הפעלים גזרת כל"א צמזוא הלשון) ולפ"ז נכון הוא שאלת
רענן מתורגם עבוף ומלת עבתה מעפיה * והוא לפי מליט הכתוב סס
(יחזקאל ו' י"ג) תחת כל עין רענן, תחת כל אלה עבתה, תי
תחת כל אילן עבוף תחת כל בוטמא מעפיה עד"ז ען שהוא חילן
שנושא פירות והנאה ממנו לא הכל לצד אלא גם הפרי והמאכל, יוחס
אליו התאר רענן הכולל שניהם ולכן תרגומו ג"כ על אופן זה עבוף,
אלה שהוא חילן סדק ולא ען מאכל הוא, והן נהינן ממנו רק הכל
צהיות עליו מרוצים וענפיו עצים, יוחס אליו התאר עצתה המורה
על עינין זה, וזה עליו התרגום מעפיה המכנים עם העזרי תואר של
בוטמא, שהוא חילן סדק (חייב לינדע) * וא"כ מאי זה טעות הדפוס
שראה כאן המוספיה, ומה יקשה צעיניו ע"ז?

הנמשך

עיין ערך נענע חסס הציח פירוש זה של נענע * אולם צריך דמנה לא הציח
פירשו. ומה גדול ערך הערוך, שהדמ"ס נמשך אחריו צפידחו. וידוע
שערך חיה לפני הדמ"ס יותר ממאה שנים כנודע מהך ספר למח דור, וספר
הדורותי ואחריו ראיתי צספר הערוך ערך נס וז"ל אלופינו הורנו צמארת עינים,
מרכיזין דקלים כל היום יום שמקלתו תואר ומקלתו אסור, וזהו עימו צתוספת
צצחים מרכיזין וכו' (מנחות דף ע"א ע"ה) עכ"ד ואשאל להכמים הצקיהים צצדרי
הדורות מה תוספת היו צזמן הערוך או לפניו? ועיין צספר היוחסין, למח לרק
וצספר הדורות שצעלי תהום היו זמן רב אחרי מות הערוך * ומקלה מהן היו
צו"צ לחלף הששי, והלח צעלי תהום הזכירו קונטרס של רש"י ז"ל ורש"י היה
צצנת תהום"ה לחלף החמישי ולפי דעת קלה צימי הדמ"ס ותמיד זמן ארוך תואר
אחר צעל הערוך * ונעשה חיס עינך צתום"ס ד"ה מרכיזין, שהציחו פירוש
הערוך (וגורם נס חני וצערך שלנו כתוב נסן) ותמיהה קח חזינה, הערוך
מציח תוספות, ותוספות מציח ערוך? חלח ודאי טאחד מן הירופיסים מלח
כתוב זאת חלל הערוך חולה לו על הגליון, והוא הדפיסה צתוך דצרי הערוך.
וסגנון הלשון מעיד שאינם דצרי הערוך * וזה חין נכון לטעות להדעים דצרי
אחר צתוך דצרי המחצר אשר לא ילאו מצטרו ולא עלו על לצו מעולם.

לצביהם, ולפקוח עיניהם ע"ז דצדרי שלום ואמת, צדמו לפניהם טעיות המשחיתות הכונה. הן אמנם יש להמליץ צעד המגיהים שאין האשם תלוו דצדוכם, ושאיך עלילות ידיים סבה לזאת, כי אם מיעוט צקירותם צשפת ארמית, כי הרוב אינו מורגל בלמוד התרגום, ועל כל אלה חסרון ידיעתם דקדוק לשון ארמית צמתקלי פעלים ושמות אשר היתה מלא כספר החתום. אולם צכ"ז ראוי להם ללאת ידי חוצתם להגיה התרגום עפ"י תסורת התרגום ומתוך ספרים המדוקדקים ומגיהים על צד האפשרי הלא המה חומשי דפוס ליוון־ארכא, באזל, וחומש מקדלות גדולות. ולדוגמא אשים לפניכם טעות אחד גדול מאוד שגפל דפוס תרגום אונקלס, כמלא בכל החומשים הישנים והחדשים, חדל לספור כי אין מספר, ולא הרגישו צו כל המגיהים לתקנו, וכמעט שהיו לפני עשרים חומשים וצכלם הטעות, לצד צחומש מקדלות גדולות נדפס כדלוי. וזה הוא:

ותחת כל עץ רענן (דצדים י"צ צ') ת"א צכל החומשים ותחת כל אילן עבוף צנ"ן. והוא טעות ול"ל עבוף צצ"ית. כי טעמו

לח, דטוב חדש, (גרון, פריש) וכן הציא המתורגמן צשדשו וז"ל עץ רענן (דצדים י"צ צ') אילן עבוף וכן כל לשון רענן או רעננה עכ"ל. ואל יהיה עליכם לטורח לחפוש אחרי תרגום מקדלות ותמלאו צכ"ו תרגום של רענן עבוף צצ"ית. (מלכים צ' ט"ז, י"צ יו"ד, תהלים ל"ז ל"ה, צ"צ יו"ד, ל"צ) וכדאי דצי אליהו הצחור האשכנזי לצד לסמוך עליו שהנוסחא צכל הכתוצים וגם צתורה שם צפרשת דלה עבוף צצ"ית: נוסף לזה כמלא כן צכל ספרי שרשי לשון ארמית של חכמי העמים והמקום צתורה מלויין כן עבוף צצ"ית ומתורגם צלשון רומי. *veride Frondosus*

(גרון בעלויבט). וצדקדוק המלה נראה לי היותו תאר ודלוי להנקד עב"ף צק"מ וחירק צסקל קטיל. מָסִיר (עיין לוח הפעלים גזרת השלמים צמצא הלשון) אין צכל המקדלות צת"ך הנוסח עבוף צפת"ח ושורק. תאר צמשקל פעול כמו רחום חבון צ"לע. אולם אחרי שמשקל זה אינו צארמית, והשמות האלה מתורגמות רַחֲמָא חַבְנָא ע"מ פַּעְלָא כמו צבָבָא, וה"ן צצצת דחמנא נוספת כמנהגו לפעמים, והמשקל ע"ך הערצי רחמן. ותחת משקל פעול ישמש הארמי צמשקל פעיל כמו חַבִּים תַּקִּיף, אחשו צהוא טעות הדפוס צנקודה, ול"ל עב"ף, אולם עב"ף נ"ל יותר ככון. וצחומש מקדלות גדלות כתוצ עבוף. תה"ש ע"מ פעולא כמו קַטְוֹלָא תואר לרנח. והנה מספר הערוך נשמט שרש זה. ואל תמהי כי הרצה שרשים נשמטים ממנו, וצפרט אותם שלא כמלא ממנו דובמתו צתלמוד. כי תכלית ספר הערוך אינה להיות חזור שרשים כי אם לפרש מקומות התלמוד כאשר האדכתי צזה צמ"א (* אולם

(* מדי דצדי צספר הערוך, לא אחר"ל מלהזכיר שמלחתי צפירוש הרמ"צס תפכת צציעית פ"ז ת"א וז"ל דרננה נקרח נענע וצצ רך נקרח מנטח צלע"ז ע"כ. עיין

(מ"ב ג') מַעֲיָן גַּיִם (ש"ה ר') וּוְאֶלְלֹמֶע מֵאֵן מַעֲיָן הַגְּבוּרֹת מֵיֵט
 עֵיִן הַמַּיִם (זֵרֵא שִׁית כ"ד) פֶּעֶרְגֵּלִיִּכְעֵן; וְאֶ וְוַעֲרַע דִּיא ת"ס אִיבַעֲרֵ-
 פֶּלִיסִיג; דַּעַן אֵלֶם יֵהֶס שְׁמַמְנו קֶאֶן זִיא הִיר אֶהֱנַע שְׁטַעֲהֶרֹנֵג דַּעַר
 קֶאֶנְשִׁטְרוֹקֶטִימָאָן נִיכְט שְׁטַעֲהֶען. אֶהֱנַע דִּים אִיבַעֲר אִיזֵט דַּעַר זִין פֶּאָן
 מַעֲיָן הַזְּכֻרוֹת וְוִידַעֲר דִּיא מֵיֵט דִּיזַעַר נֹוֹסַח הַתְּפִלָּה פֶּעֶרְבוֹנְדַּעֲנַעַן דִּי-
 טוֹאֵלְאִבּוֹיכְט אֹונִדִּיכְטִיג גַּעֲדִיִּטְטֵט * מַעֲיָן אִיזֵט הִיר נַעֲהַמְלִיךְ, פֶּאָן
 עֵיִן (אִינְהַאֲלֵט) הַעֲרַגְעִלִיִּטְטֵט. דַּעַר רַד"ק אִים שֶׁט עֵיִן פִּיהַרְט
 פֶּאָלְגַעֲנַדַּעַם הִירִיבַעֲר אֵן: דְּזֹוֹתֵינוּ ז"ל הַרְגִּילוּ זֵזֵה הַלְּסֹון כְּאֶמְדַּם מַעֲיָן
 שְׁמַחַה עֶסְרֵה מַעֲיָן כֹּל זֵרְכָה וְזֵרְכָה (זֵרְכֹות דָּף כ"ח ע"א) כְּלֹאֲמַד -
 מַעֲנִין כֹּל זֵרְכָה וְזֵרְכָה וְתַרְגּוּם אֹונְקֶלֶס עֵיִן יַעֲקֹב (זֵרְכִים ל"ג) בְּעֵיִן
 זֵרְכַתָּא עַב"ל * (מֵאֵן זִיחַע עַרְוֹךְ עַרְוֹךְ עַרְוֹךְ עֵיִן נֶאֱדָךְ). פֶּעֶרְנַעֲר שְׁרִיִּבְט
 דַּעַר ש"ע א"ח סִימָן דַּע"ח סֶק"ח בַּעֲצִיחֹונָגַם וְוִיזַעַ אֹויף דִּיזַעַ נֹוֹסַח
 הַתְּפִלָּה שֶׁל ע"ש: וְאֹומַד שֶׁלִּיח לְזֹוֹר זֵרְכָה אַחַת תַּעֲיָן שְׁזַע (זִיחַע
 דַּמ"ח) * מֵאֵן וּוְאֶלְלֹמֶע דַּעֲמַנְאָךְ מֵיֵט דִּיזַעַר גַּעֲבַעֲטַהֶם פֶּאָרְמַעַל בַּע-
 צֹוּעַקְקַעַן: דֹּאֵם דַּעַם הַיֹּוֹפְטֵאִינְהַאֲלֵטֶם דַּעַר ז' זֵרְכֹות שֶׁל ש"ע (ג' זֵרְכֹות
 דֹּאֲשֻׁנוֹת וּג' זֵרְכֹות הַאֲחֵרוֹנוֹת וְהַזִּכְנוּ זִיחַע דַּס"י זֵרְכֹות דָּף כ"ט ע"א)
 אִין קֹוֹרְצַעַן צֹוּאֲמַמַּעֲנַגְעֶרְדַּעֲנַגְטַעַן וְוִיָּאֲרַטַעַן עַרוּעַהֲנַט וְוַעֲרַדַּעַ, אֹונִד
 דִּיא וּוְאָרְטַעַ מַעֲיָן הַזְּכֻרוֹת דִּרִיקְקַעַן דִּיזַעַם אֹוִי. דִּיא אִיבַעֲרֹועַצֹונֵג
 פֶּאָן וְכוּדָה לְשִׁמּוֹר כֹּל יוֹם מַעֲיָן הַזְּכֻרוֹת דִּירְפֶּטַע אֶלְזָךְ אֹוִי
 גַּעֲפֶעֱהַר לִיִּטְטַעַן: וְוִיר דֹּאֲנַקְעַן זִיִּנַּעַם נֶאֶהֱמַעַן נֶאֱדָךְ דַּעַם
 אִינְהַאֲלֵטַעַ דַּעַר (זִיבַעַן) זַעֲעַגַּעֲנַם פֶּאָרְמַעַל עַלֵן. רֶאֱבַעֲדַעַר
 פֶּעֶרְדִּינַסְטִיכַע אִיבַעֲרֹועַצַּעַר דַּעַר מַסְכִּיוֹת פֶּעֶרְדִּיִּטְטֵט מַעֲיָן:
 סוֹמַמַּא, דַּעַר קֹוֹרְצַעַ בַּעֲגִרְיָף.

בִּיא קִינְפֶּטִיגַעַן אֹוִיֶּלְאֶגַעַן דִּיזַעַר אִיבַעֲרֹועַצֹונֵג בַּעֲלִיבַע מֵאֵן דִּיזַעַר
 בַּעֲמַעֲרֹקֶנוֹג גַּעֲפֶעֱלִיגַע אֹוִיֶּמַעֲרֹקֹואֲמַקִּיִּט צוֹ שַׁעֲנַקַעַן!

יְהוּדָה בֶּן - יוֹנָה לְבֵית יִטְלֵשׁ.

דַּעֲיָן חַדִּשׁ בַּעֲנִין עֵיִן הַחַיִּים

בַּעֲנִין עַן הַחַיִּים יִקְסֵה עֲלֵינוּ מַדּוּעַ הַדְּחִיק ה' אֶת הַאֲדָם מִצֹּוֹא חֲלוֹי?
 לַמָּה יִמְנַע ה' אֶת הַטּוֹב מִצַּעֲלוֹי? וְאֵם נִלְחִית הַאֲדָם לֹא הִיתָה
 צַעֲמַת הַצּוֹרֵחַ י"ת וִית', מַדּוּעַ שֶׁתֵּל הַקְּצֵה הַעַץ הַחַיִּים צַתּוֹךְ עֲנִי
 הַגֵּן? וְאֵם דַּק צַעֲזוֹר כִּי אֲכַל הַאֲדָם מַע"הַד סַגֵּר ה' צַעֲדוֹ לְצַלְחִי
 אֲכֹוֹל גַּם מַע"הַח, הַלֵּא תַמִּיד צֵהִיֹוֹת הַאֲדָם צַעַל צַחִירָה וְלֹוֹן יֹוֹכֵל
 לְהִיֹוֹת צִימִים הַצִּאִים כִּי יוֹשִׁיעַ יָדוֹ לְרוֹוֹת הַאֲצִיּוֹנָה וְלֶאֱכֹוֹל מַעַה
 שֶׁאֶסּוֹר לּוֹ? -

הנמשך תכל הדיכרים והאמת האלה. שהמוסחא צפרשת דאם ענגף
 צ"ן תשוצסת צכל החומשים. ושרלוי לתקנה ולהליג תחתיה
 עבקי. והנקודה צקמ"ן וחידק ע"קיף *) והשגיאה הזאת צחומשים
 שלכו הטעתה המצאר לספר דצרים שכתצ וז"ל: ען רענן כתרגומו חילן
 ענף כלומר חילן שענפיו מדוצים ואדוכים שתחת לכו היו עוצדים לחלילים
 עכ"ד. הצין מלת ענף כמשמעו צל"ע, ונעלס ממנו שיש מלת חרמית
 ונעפיה המיוחדת להוראת דצוי העלסים והענפים כמו שיש להוראה זאת
 מלה מיוחדת צעצרית עצתה, ואס היתה כונת התורה דק על הוראת
 דצוי העלסים והענפים היתה כותפת ע"בחה צעצרית והתרגום היתה
 דלוי להיות מעפיה.

את זאת וליתי כעת להביד, ועוד חזון למועד חעריך לפני קוראים
 צב"ה הע המצויים והמשכילים, עוד עשיות דצות עלמו מספר
 צתרגומי תורה צאותיות ונקודות המהפכות הענין ושוללות ההצנה,
 ונכסלו צהן הידלים המשלימים פדשיות עם הצוד שנים מקדא ואחד
 תרגום. ואחלה פני המביהים העומדים על משמרת הדפוס שיסגיחו
 יותר על התרגום צאס יודפסו חומשים חדשים עם התרגום, ואל תהי
 לשון חרמית קלה צעיניהס להסיר העיון ממנה, ואל יעצרו ע"ד חז"ל
 אל תשכן צאהליך עולה זו ספר שאינו מוגה, והסומעים יצודכו צצרכת
 גושי מלכה צאמונה!

נתנמי נסדר ראה אנכי נותן לפניכם היום את הברכה אשר תשמעו,
 לפ"ק.
 יהודה בן - יונה לבית ייטלש.

ריגעי

זא וואהל אין פרידלע ענדערס אלס אייבעלס דייטשע איבער-
 זעצונג דער תפלות ישראל (געבעטעה דער יודען), זינד אין דער
 גוסח התפלה מגן אבות לערבית של שבת, דיא ווארטע מעין
 תפרכות מיט קוועללע דעם זעעגענס איבערטראגען, אונד זא
 אין אללען שפעטערען אויפלאגען ווערטליך נאכגעדרוקט ווארדען.
 עז איזט היר שאהן אין גראמאטיקאלישער הינויכט ווידער דיארעגעל
 געפעעהלט; דא מעין ניכט דער גענעטיף פאן מעין זיין קאן אינדעם
 מעין אויך אים גענעטיף אונפערענדערט בלייבט וויא מעין מיס
 מ"ב

* אס לא שנאתי לקרצ את החוקי צחקירת הלשון העצרית והחרמות כנחוג
 צזמנים החדשים, הייתי חומר ע"קיף צחרמי נבצר משרש אצצ צעצרית שענינו
 ג"כ למה דק ורענין. והאותיות מתחלפות פה הא"לף צע"ן וצ"ית צפ"א שהס
 ימולא אחד, חולס לא רתתה נסשי צחליפת סגורה צתיכה אחת הבס צצחרמית
 שטרו אבב צנ"ן כידוע.

התענוגים כי לולא זאת יהי' מותר הצבתה מן האדם צאשר חיתו
"שדי ישצרו פלאים למאס, יאכלו מכל אשר יאצו ויעשו כל אשר
"לצב חפץ, והאדם יאסר בחצלי השכל, ויראה צכל העוצ צלי
"מלאות חפצו? הלא טוב ממנו הנפל אשר עקן לא דאה אוד
"כי יהל" —!

ככה ידבר ינר הקמיון אל הלצ הנפתה כל היום — וספר צראשית הוא
ספר תולדות צני אדם מהוסדס עד עתה*

ההטא הראשון הראה לכל, כי אס השאיר ה' את האדם על מצבו
הרס והגשא לחיות צלי יביעה ועמל, ולכוז צזרועות השלאקן
ושליו צצטנו, מה יצנר ממנו לפול צמהמורות החטאה מדחי אל דחי
להשחית את נפשו צזקון וצשאט נפש? כעת צמרוס ימדיא, יהפוך
התחתון לעליון, ישחית כוונת הצריאה, וידד לדיראון צלי תקומה
לדוחו. נחזה מה היו הנפילים ודוד המצול ודוד ההפלגה! — הן
הראשוני חיו אלפים שנה, ונער צן מאה שנה מת, וכדרשת דצותינו
ז"ל צמאמר חיוצ צפרשה נ"א, ואס יתמידו צנוק זה, מה גדול הנזק
לכל מינ האנושי! הלא תכלית צדיותו תאצד חלילה! —

עה"ח הוא עץ שתול על ציי ההשארה הנלחית אחרי חיי תצל הלזו,

האכילה צו, הכוונה בהשחתה צו, כי מלאנו דצות
פעמים שהפעל אכילה הודלתו השחתה וכליון והפסד, כמו
ואכלת את כל העמים, אכלו את שופטיהם, והדיצוד נחי לעולם
צמאמר הקצ"ה הוא על דרך התימה*

מות תמות: כפל הלשון יורה תמידית המיתה, כי ד"ל שהאדם
ימות צחטאו, וכל חטא יציא מיתתו וענשו הכרוך צעקצו,
וכדרשת דז"ל עזוצ תעזוצ, השצ תשיצס, ואמרו צתצונותס
מכל מקום: אפילו מאה פעמים*

הן האדם היה כאחד ממנו. לדעתי צא היה צעצד תחת מלת הן
או הן או הוא היותר מודגל כלומר תחת הצינוני; כאחד ממנו

הוא על דרך התימה, וד"ל האס האדם עתה אחרי נפלו צצון החטאה
עוד כאשר הי' מקדס כאחד ממצא המרוס צמרוס, כאשר נחסד רק
מעט מאלהים, וכצוד והדר דוחיני עטרהו, וכאשר צקשו מלאכי השרת
לומר לפניו קדוש! *) כי לא ידע רק טוב; אולם עתה גם דע
הוא מכיר ואיננו עוד מעתה כהמלאכים הצלתי יודעים רק טוב*

לדעת טוב ורעי: הצלשן המחקר צלשונות ארצות קדס האדון
געזעניוס מונה וסופד שמנה עשר הודלות של יחס
הלמ"ד, וצהוראה האחרונה אמר שהלמ"ד יוצא צמקור ליחוס הפעל
ציחוסים שונים, ואחד מהיחוסים הוא כמו צל"א — א י נ ד עם —
ועיי"ש כי עי"ז תירץ שימוש וטעם התיצה לעשות צפסוק ג' פרשה
צ' צצראשית וגס פה יפותר כן לדעתי*

הכרובים

(*) דרס דז"ל ידוע*

זרונה כל מחקרי התורה לא סרו מלארוב תוך המעשה הנפלא הזה
איה מאמד ליורי — מעט אפער — רחצ או קלר כפי
העולה על רוח הדורש; גם אנכי כל אחשוך ניד שפתי להעלות על
ספר דבר מה יראני אלהים. ואזיע הנעה כללית להצנת הענין
הנשגב הזה.

תחלת יגרת האדם היתה צתכלית השלימות. ואדם הראשון מלא
האדמה ויגוריה ככלה יולאת מחפתה צעדי עדיים מקוורת
מור ולצונה, מכללת צנזי תפארת וחיך בצורות ערכה, לא היו עליה
משכל ומשכלת, אדיה כצקר אכל תצן, נהרותיה כל יזורבו, נוזלות
לאט כגלים על תלמי שדי, להשקות ערצה וכדומל. ואם האדם כל
הפריו על מדת תשוקתו וכל ילא מגדר השייווי, אז הקל הצורא ערף
לציתו ומכולת למשפחתו צלי עמל ועורח, והאדם הוליא כוחות נפשו
להשיג תצונות לקנות תושיה וללכת מעלה מעלה צשלימות רוחניות;
רק אחרי כי חטא ותאצ למותדות עזצ אורח הזהצ, ילא מגדר השייווי,
ותחת כי מלפניס כל ידע דע, כי שומר מלוה כל ידע דע*, ידע
עתה גם דע, ואז בצד כח התשוקה על כח השכל, התאווה שלטת,
והתצונה כל הועילה, רק להערים ערמות, לרוות האציונה, למען ספות
הדוה את הנמאה, וללכת צשרירות לצ הזונה. אז דאה וחקר הצורא,
כי לא טוב לאדם לחיות צלי צער וגייעה, כי אז עוצת החיים תתהפך
לו למקור תשחת, להעכיר סצת צריאותו, ולהאציד תכליתו אשר התעתד
לקנות פה שלימות והכנה, למען ישיג צחיים אחרי הפדד רוחו מגור.
וידחם ה' ויחמול על מעשה כפיו, ויגרש אותו מן ערן ועורג הגופניי
אשר סס הרווה למאוכו ורעצונו צלי עמל ועורח, למען יעמול צזיעת
אפו לצודע לקצור ולטחון, להיות אומן דוקס וחורש, ולחרוף נפשו
למות להציא ערף לציתו ועי"כ יחלל מללכת צעקלקלות ויכיר ה'
אלוה עשהו, וישציע צלחחות נפשו אחרי עזצו חלך הלצו.

ע"הד ה' ענין נתון לצחירת אדם להגיע צו או לטוב או לרע, כי
ה' נחמד להשכיל להטיצ, ותאווה לעיניס לתור אחרי
עיני צשר הזונות צתאוות וילדים; ועדס חטאה האשה כל ידעה מהעץ
זולת צהצטה וצחקרה אותו להשכיל צאמתו של היוצר ולהתענג
על מעשה חדש אמן כמוהו ולהצין צדרכיו, כי עוד כל הלכה אחרי
עיניה לאכול מפריו הטוב לחיך הגופני ולהשתכר מכוס התדעלה: —
אחרי אכלה מפרי המתוק והלכה אחרי תאות עיניה, אז הציתה כי הוא
טוב למאכל — אשר ה' צפיה לצרא (**).

הנחיש השיא את לצ האשה צחלקקות שפתיו והדיח אותה צאמרן:
„ הארץ נתנה לצני אדם למלאות חשק הגוף. למשוך צשרו ציין
התענוגיס „

* ר"ל שומר מלוה הראשונה כל ידע דבר רע רק טוב לחור, ולכן אמר
מלוה צל"י.
** ועי"כ נתור ספק אחד וזהו כפל לשון של כ"י רבי צפסוק וי"ו צפרטה ג',
צאנורה כ"י טוב הען למאכל, רבי תאווה הוא לעיניס, ואח"כ כל השליש
לאמר רבי, רק אמר ונחמד הען להשכיל; כי לדעתו רק עתה צנעותה
אחרי ענת הנחש רחפה שהוא טוב למאכל ותאווה לעיניס תחת אשר תקדם
ה' לה רק נחמד להשכיל.

ברוכשטיק איינער רעליגיאָזען רעדע*

געהאלטען אס פֿעסטטאגע דער גאָטטעס

ערשיינונג אויף סינאי*

אײַם פֿערפֿאלגע אונדער הייטיגען רעליגיאָזען אונטערהאלטונג, שרייטען וויד נון, ליבען ברידער! צו דעם וויכטיגסטען אקטע דעם גאָטטליכען וועכסעלקאנטראקטעס מיט אונדער נאציאָן, וואָ דורך דאז באנד גאטטעס מיט דער געזאמטמענשהייט פֿעסטער געקניפֿט ווארדע. ערליבען זיא מיר דיועס ערהאבענע אימפאזאני טע שוואשפיעל, וועלכעס מיינער פֿאנטאזיא ניכט טיעף גענוג קאן איינגעפרעגט ווערדען. אין אייניגען שוואכען אומריססען מיר אויף אייניגע מאָמענטע צו פֿערגעגענוואָרטיגען. איך רעדע מיט מיינען ברידערן אונד פֿריינדען, דענען דיועס היממלישע ליכט עבען צו טהייל געווארדען, דיא מיינען ענטהוואזעס גערן טהיילען.

דער מאָנד האט דיא ערדע נאָך ניכט צום צווייטען מאהל אומקריי זעט, קוים זינד זעכס וואָכען פֿערשטריכען, זייטדעס דיא נאכקאָממען יאקאָבס דער דריקענדסטען שקלאפֿערייאַ ענטראַנען, זייטדעס דער וויינשטאָקק איראעלס אן טיפֿאָנס אָבעליכק, * אײַ ווייט דער גראָסען פֿיראמידען בייא דשיזע, דיא זיא מיט איהרעס שווייסע פֿילע גענעראטציאָנען הינדורך מיהואס קאָלאָסאליש אויפֿ טהירמען, ** הארט געדרענגט, דורך ערשטויליכע אונטערהאָרטע וואונדער דעם שווערלאסטענדען יאָכע מעמפֿיענס זיך ענטוואַנדען; נאָך ווארען דיא שטריעמען ניכט פֿערהארשט, וועלכע דיא הארטי הערציגען אנטרייבער טהעבענס איהנען מיט איהרען טיעפֿשמער צענדען גייסעלן פֿערועטצטען; נאָך ווארען דיא בלוטיגען שפורען איהרער וואונדען פֿסע דען פֿלורען עגיפטענס ניכט פֿערווישט — אלס זיא דער בעפֿעהל איהרעס אונזיכטבארען קאָניגס, דער בעפֿעהל דעם טהראָנערס אײַם היממעל אום דען עווינמערקווירדיגען בערג, אום האָרעב פֿערזאממעלטע. —

דעם פֿאָרטעפֿליכסטען דער שטערבליכען, דעם טרייען דיענער גאָטטעס ווארד דיא שטיממע דעם הערדן:

„פֿערקײַנדע דען קינדערן יאקאָבס! דעקרעטירע דען שפרעסלינגען,
 „יעשורונס! איהר האבט עז מיט אייגענען אויגען געזעהען, וועל-
 „כע גראסטהאטען איך איירעטוועגען פֿאָללצאגען, וויא איך יענע,
 „אויף איהרע קראפֿטע אונד איהרע פֿערמיינטע וויזוהייט פֿאָכעני-
 „דע, עגיפטער דעמיטהינטע, אייך דיא אבשטאָממלינגע איראעלס
 „אבער אויף אדלערס פֿיטטיגע טרונ אונד מיר היאהער בראכטע.
 וואהלאן

* מנדל לפני בעל צפון*

** פֿ"ה גלויבט אויס נוטען ברינדען, דאס דיא פֿיראמידען עגיפטענס דאז בראדוקט דער איראעליטישען שקלאפֿערייאַ זינד.

הכרוזים . צע'המח ס' פתרון המלות לזה לומר שהכ"ף הוא הכ"ף
 הדמיון, והכ"ף לא כן עמדי, כאשר אם יצא ה"א הידיעה
 לרין לזוא הכ"ף הדמיון לפני ה"א הידיעה כידוע למצינו חקי שפת
 עזדי; אולם סנכי אחרוז שהכרוזים הוא דל נשגזיי אשר עזעו
 והולדתו נאזדו מאתנו, כאשר אצדנו כל שכיות חמדת לשוננו, ואפשר
 הולדתו התעופפות השכל מהגשמי להרוחני, ויאות עליו שם
 מלאך וקדוש, וע"ז היו מודות לודות מיוחדות להראשונים .

להט החרב המתהפכת . ענינו לפי דעתי כך . היולד יסד בתולדות
 האדם שהעונש כדוך צעקז החטאה, והדשעה תאסר את ענמה
 צכלא . היא תחרון דין ומשפט הדשע להאסר צשועים ועקרצים . כמו,
 השטוף צזמה, עליו יצואו השאת והספחת והלדעת ונגעי הז; השטוף
 צשכרות, לניס ושכים צדיאתו, מרה הידוקה תתבצר, ויחלה צחולי
 הידרא"פיקוס; השטוף להיות זולל צמאכל יאכל עד להקיא ומודות
 פתנים צקרצו ומכאזים רעים לו צהאלעומכא, חיל צלע ויקיאנו;
 הקנאה דאשית כל מחלה, צל תדע חמלה, ורצים חללים הפילה; הדבצ
 והשחץ צל תשצע עינו לפסג שדי תרומות הגאזה, עדי יפול כדגע
 לתחתיות תהום, עין שזפתו ולא תוסיק ולא ישור איש עוד מקומו .
 חכו צעלמו להט החרצ המתהפכת, כי הדשעה תתהפך לרועץ
 ותלץ מוח הדשע .

החרב, הוא מלשון חרצן ושממה, כי כלה היא עושה ונחללה, ועי"ז
 יראו אחרים ולא יזידון עוד, והשאת הכפס צעולמים הצלתי
 נופלים תחת הזמן והיא מכונה צמעשה צראשית צסס עין היים, צל
 תאצד מקרצ מין האנושי, דק עוד ישארו שרידים החרידים לדבר ה'
 והעושים לזכו:

ומעתה

נלעד להעתיק הפסוק צלשון אשכנזי ויתודגס :

- „ אייט דען דער מענש וויא איינער פֿאָן אונס מעהר, דא ער —
- „ אָדער אינדעם ער — גוטעם — ניכט אללין, זאָנדערן אויך —
- „ בעזעם קעננט ? וויא לייכט קעננטע ער זיינע האנד אויסשטרעק־
- „ קען, זיך אן דען לעבענבוים פֿערגרייפֿען אונד דאפֿאָן צעהרען ? —
- „ וויא קעננטע ער דאן עוויג לעבען ? ” — —

יששכר בער שלעזינגער .

מיט אנהליכען אויסדריקען מאכטע דיא נאציאָן איהרע עמפֿיניִ-
דונגען קונד. —

נאכמואלס פֿלאג דער געזאנדטע דעס האַכסטען דיא רייהען דורך
ארדנעטע איהרע שטעממע נאך איהרען מאניפעלן.
ערהאָהעטע איהרע ערווארטונג דורך פֿליגענדע ווארטע אונד. בעיִ-
דייטענדערע ווינקע. זיינע אויגען גלאַנצטען גלייך דעס ריינען אעטהער,
זיין בליק וואר הייטער אונד הער, זיין טאָן וואר פֿייער־פֿלאַקען,
אונד, דיא זעליגע ברוסט פֿאן גאטטעס געדאנקען ערפֿיללט, טראט
דער מיטטלער בעגייסטערט אין דיא פֿינסטערע וועטטערוואַלקע: *
היממלישע שטיממע צו האַרעב! גאָטטעס ערשיינונג אויף סינאי!
וויא דארף איך, דער שוואַכסטע דער שטערבליכען, עז וואגען,
דיינען אונגאכאהמליכען איינטריטט אין וואַרטען צו שילדערן?
קאן דיא מייקע יענעס סעראף נאכפֿליגען, דער אס טהראַנע דעס
אונערשאַפֿענען דיא פֿאהנע דעס סירויס דעס אַרײַן אין דיא אונ-
ערמעסליכען ריימע דער מילכשטראסע ווייט הינאיינפֿלאטטערן
לאַסט? — קאן דאז געזוממע איינעס טאגפֿאלטערס דיא אללעס
איבערשטיממענדע פֿאזיינע דעס וועלטגעריכטס נאכאהמען?
היער מוס דיא קראפֿטשפראכע דעס ערצענגעלס, דאזדריימאהל
הייליג מיכאעלס צו מאטט צו געהאלטלאז ערטאָנען! איך
פֿערשטוממע! — — —

אונאויסשפרעכליכער, עוויגער, אורהעבער אונד ערהאלטער
אללער וועלטען! דיר איזט מיין געמיטה בעקאנט. ניכט אויס-
פראהלזוכט אונטערנאם איך דיען אַהנמאָכטיגען פֿערווך. ריטטלע
איך ניכט דאדורך דיא שמואָהזוכט פֿאָן איהרעם שלאַפֿע אויף?
בעלוישט ניכט דער בלאסע נייד יעדעס נאָך זא גערינגע פֿער-
דיענסט, אום עז צו ענטוויירדיגען? אבער איך פֿיהלע מיינע
גאנצע זעלע פֿאָן דיער איינציג ערהאבענען קאטאסטראפֿע צו
זעהר ערגריפֿפֿען; עז דראַנגט מיינען גייסט, מיינע ברוסט ווירד
צו ענגע. — אויך איך בין איין גליעד דיעס דיינעס פֿאַלקעס,
אויך מיינע זעליגקייט וואורדע דורך דיינע קאָנגליכע מילדע אים
בוכע דעס לעבענס פֿערצייכנעט, אויך מיט מיר האט דיינע
פֿאַטערהאנד דען בונד דער עוויגקייט געשלאָסען, אויך איך בין
איין פֿערטרויטער דיינעס בעזעליגענדען גלויבענס; — אבער צו
שטארק איזט מיר דער גלאַנץ דיינער שטראלענדען גאטטהייט!
דאז האכאויפֿלאָדערנדע פֿייער דיינער ערשיינונג דרָאָהט אויך
מיך, וויא דיא איזראעליטען אין דער וויסטע צו פֿערצעהרען;
אויך איך ביטטע מיר דיינען מיטטלער דען עדעלסטען דער שטערב-
ליכען, דען אונפֿעדגלייכליכען מאזעס אויס, אום פֿאָן דיינעם
מונדע

* היר טראט דער רעדנער אייניגע שריטטע פֿארווערטס, אונד ריעף מיט
עקסטאזע;
** דיא אויגען פֿראם צום היסטעל געריכטעט, פֿאלטעטע איצט דער רעדנער
דיא הענדע, אונד שפראך פֿאלגענדעס:
D 7

וואָהלאַן! געהאַרנט איהר מיינער שטיממע, האלטעט איהר
 מיניען בונד, זא זאלט איהר מיין גאַטטליכעס אייגענטהום זיין;
 „אונטער אללען ערדפֿאַלקערן האבע איך אייך אויסערקאהרען.
 „צוואר איזט דער גאַנצע ערדבאלל מיין! ווער האט איהן אויס
 „דער דונקלען נאַכט דעם אונדורכדרינליכען קאַסס הערפֿאַר גע-
 „רופֿען? ווער אנדערס אלס מיין אללעס ערשאַפֿענדעס ווער
 „דע! — אבער איהר זאלט מיר איין פריסטערליכעס רייך, איי-
 „גע הייליגע נאַציאָן זיין! איהר זייד מיינעם טהראָגע נאַהער,
 „אונד זאלט דיא פֿערקינדער מיינעם גאַטטליכען וויללענס, דיא
 „פֿאַקקעלטראַגער דער רעליגיאָן פֿיר אללע שטערבליכען ווערדען.
 „איך, דער הערר!“ —

טרייאַ בראכטע דער עִמְרִימִידע דעם העררן ווארטע דעם פֿאַלקע,
 אויפֿמערקזאם האָרטע דיא גאַנצע נאַציאָן אויף דיא ווירדיגע
 באַטהשאַפֿט אונד דריטטהאלב מיליאָגען קעהלען ריעפֿען אייני-
 שטיממונג:

„אללעס, וואס דער הערר געשפראַכען, וואללען ווירטהון אונד
 „בעפֿאַלגען!“ — —

קוים בראַך דער מאָרגען דעם פֿירטען טאגעס אן, אלס דיקקע
 וואַלקען דען בערג פֿעהריללטען; דאַננער קראכטען אויף
 דאַננער, בליטצע דורכשלאָנגעלטען דיא לופֿט, פּאַזינענשאַלל דורכי-
 שמעטטערטע דען האַריצאַנט; דיא פֿערקינדיגער גאַטטעס, דיא
 הערפֿאַלדע דעם היממעלס, מאניפֿעסטירטען דיא געגענווארט דעם
 אללעהאַכסטען. דיא גאַנצע נאַציאָן ערבבטע אס פֿוסע דעם
 בערגעס, אונד איינער שפראַך צום אנדערן:

„דזעס איזט דער אונאויסשפראַכליכע! זא קאן קיין ענגעל,
 „קיין אונשטערבליכער דעמאָן ערשיינען! דיעס איזט דיא מאכט,
 „וועלכע דיא ערשטגעבאהרגען עגיפֿטענס הינראפֿטע — דיעס
 „אונזער פֿאַטער גאַטט, דער דיא אנבעטהער דער איריס אין דיא
 „בינזענווע פֿערזענקטע — וויא פֿורכטבאר מאיעסטאַטיש איזט
 „זיינע ערשיינונג! קראפֿט אונד ווירדע זינד זיינע פֿאַרבאַטהען;
 „גאהעט ער, זא פֿירכטעט דיא גאַנצע נאַטור איהרע צערשטייבונג,
 „וועהע דעם שטערבליכען, דעם ער צירנעט! פֿערדערבען דעם
 „פֿרעפֿלער, דער עז וואגט זיינעם וויללען צו ווידער צו האנדלען!
 „איוראַעל! קעננסט דוא דיינען קאַניג? זיעג אונד מאיעסטעט
 „שמיקקען זיינען טהראָן, זיין רייך איזט דאז וועלמאלל; פֿאַלל-
 „שטרעקקער זיינער בעפֿעהלע זינד דאז וועלמזענער, דער היי-
 „לענדע נאָרד, דער פֿירכטערליכע שטורם, דיא שווארצע פעסט,
 „דער פֿינסטערע טאָד; זיין לאַכעלן דופֿטעט וויא בליעהנדע ראַ-
 „זען, וויא אויפֿברעכענדע נאַציססען; זיין פֿריינדליכער בליק איזט
 „דיא לייכטענדע זאָננע, דאז הערדליכע מאָרגענראַטה, דער
 „זעגען דער ערדע; זיין וואָהלגעפֿאַללען איזט דיא עוויגקייט,
 „דיא אונאויפֿהאַרליכע זעליגקייט, דאז אויפֿשווינגען צום ענגעל! —
 „הייל דיר איוראַעל! וועלך ענטציקקען ווארטעט דין!“ —

הקיימים, כמו הרוב הגדול והרוב הקטן ששם עש כהיל
 וכימה. ומה יעלוד אותנו לחשוב שגם י"ז לודות מהכוכבים צעיגול
 תהלוכת השמש המדומה — עקליפטיק — הנודעים ששם אזור
 המזלות — טהירקרייז, — אשר גם אנשי חינא ויאפאן
 ידעו אותן מאז, היו ג"כ שבדות צפי החוים היקרים? שתיס מהן
 הן לודת דלי — וואססער אייזער — או — דולא —
 וואססער טאפפער, וואססער מאן, — ולודת מאזנים —
 וואססער —

- (3) מלאנו דק אלל השמים, כמו הכוטה כדק שמים (ישעי' מ' כ"ג)
 ויתכן ששמש זו פה הכזיף תחת שמים.
 (4) פעל נטל קרוב צמוסגו למלה נשא, ולמלה נתן ועיין צגעזעניוס.
 (5) א"י ז"ל (והוא לשון שפיכה ויליקה, כמו ותעד כדה אל
 הסוקת (ראשית כ"ד) וזייתר אלל ליחות.

ומעתה

אבוא לחצר לוללות תכלית ביאורי ואומר שהכזיף הקדוש כל דלה בתחלתו
 להקטין הגוים, ונהפוך הוא! כוונתו היתה על דרך ההדרגה
 להפליג גדולתם בכל מה שיעלה על דעיון אנוש ודמיון רוחו, והתמונה
 המילית הזאת נקדחת הדרגה, וכלשון העמים — קליזחוקס, —
 יען כי חפץ להפליא אח"כ מפתח וידידתם על דרך התמונה הנקדחת
 ההיפוך, וכל"ה — קאנטראסט — וענין הכתוב הוא, אף אם הגוים
 כאלו העדו מקצון הכוכבים הגדולים הנאספים בתמונת הדלי, (ואפשר

שדימו הקדמונים שהנורה הזאת משפיעה שפעת מים לעולם, ועל כן
 קדויה דלי; וזייתר נראה על שם הרציצים אשר ערפו ליודה צידחה
 למקומות הדרומיות, צעת תקדצ השמש לאופן שיווי יום ולילה); או אם
 היתה נוראים וגדולים כמאזנים ששק (ומלאנו צעזדי המתואר נהפך
 לפעמים לתואר, והתואר למתואר, וזא פה וכשחק מאזנים תחת
 כמאזני שחק); ואף אם ישא הק"צ האיים למרום כדוק שמים, אשר
 אז הלצנון יהי' לפניהם כלתי די לצעד למחליהם וחיתו חין די לעולה
 על הכירה לזכיהם, גם אז כל"ה הגוים הם כאין נגדו ומאפסותהו
 נחשזו לו ומעתה יצוא הכל על מכונו ויתורגס:

א ווארען אויך דיא ערדנאציאָנען
 ערגום דעם וואססערמאננס געשמיירנס
 אונד זיען זיא דער וואאג אם היממעל
 אן אונגעהירער גראָסע גלייך; —
 וואָ איהנען ניכט אלס העערדעספֿייער
 געניעג' דער האהע ליבאנאן,
 אונד זיינער טהירע גראָסע זענען
 ניכט רייכט' אלס אויפֿגעבראָכט געריכט:
 אויך דאן זינד איהם היער אללע פֿאָלקער
 געהאלטלאָז, אונדינג אונד איין ניכטס! —

מונדע דיא וואָרטע דער ווייהע צו פֿערנעהמען. נאָקט אונד ריין
שטעהט מיין געמיטה פֿאַר דיר, דען דער באַדען, דען איטצט מיין
גייסטבעטרעטען, איזט הייליגע שטאַטטע! — — —

קאללין יום ד' שנים עשר לירח האיתנים תקפ"ח לפ"ק
יששכר בער שלעזינגער.

ביאורי פסוקים עלומי הבנה

הן גוים כמור מדלי, וכשחק מאזנים נחשבו, הן איים כדק יטול,
ולבנון אין די בער, וחיתו אין די עולה:
כל הגוים כאין נגדו, מאפס ותהו נחשבו לו:

(ישעי' מ"ט — ט"ו — ט"ז — י"ז)

זרות המפרשים נופלת לעין כל צוחן לשון עזרי. ודק הסכמת כל
המצאדים עושה, שכל יתפלא הקודם עליה, ואליע שאלותי אחת אחתי

א) מדוע יאמר צפסוק הראשון הן, וצפסוק האחרון, אשר כפי הנראה
הכפיל צו מאמרו, השמיט מלת הן?

ב) מדוע יאמר צפסוק הראשון נחשבו והשמיט מלת לו, וצפסוק השלישי
הוסיף לאמר מלת לו?

ג) מדוע שימש החוזה צתיצת כדק תחת כאבק?

ד) למה יאמר יטול המורה תנועה עמלית, ולא החליפה תנועה קלית
לאמר יפריח או ינים או יסער היותר נאות לאצק דק?

ה) מדוע הפסיק הענין צפסוק השני, וחזר אח"כ לענין הראשון צאמרו:
כל הגוים כאין נגדו?

ו) מלת בָּמֶר ציאלו המפרשים מלשון ט פ ה הצלתי מלויה צמקרא;
ופירוש דש"ו ז"ל, שהוא ט פ ה מ ד ה, הוא חפש מחופש.

ז) הקאנקארדלנץ מחזרה עם מור טמוות צק ה ל ת, וגם שס צל תצואר
על ענין הפסוק היעזי.

ח) כשחק פירש הרד"ק א צ ק, ודש"ו פירשו לשון ש ח י ק ת ס מ ת כ י ס,
ושייחס צל ירלוי, כי לא מלאנו דוגמא צמקרא, שלשון ש ח ק הוּא

עפר, וגם צל מלאנו משקל זה על ש ח י ק ה.

ובהתר

השאלות האלה ליטצ דצד דצור על אפניו, אודיע דעת צזה והצוחן
יצחן, ואלעזיע צנין מחצתי — מיינער חנויטט —

על אדניס האלה, ואומר:

א) נודע לכל מצין צברמים השמימיים גודל כוכבי צצת המפורסמים
למדדגה ראשונה, שכל כוכבים הנראים לעינים פשוטות לכוכבים

פרטיים, הם צעזר כלי הצטה קצון גדול מכוכבים דצים.

ב) כצד נודעו להקדמונים הקדושים דצות מהתמונות הכוכבים
הקיימים

וביעתה חודיע רעיון חדש ואומר, כי תינתן בסופות איננה מורה על דוח סועה וסער, רק הוא שם של ים כספי, והכ"ף שרשית; ואם ים צלפה צק מלות היו"ד על" דרך מכת, אשר לפי שטתנו יותר נכון לחזרו עם בסופות אולי שהוא מוסך עלמו ואחד עמו, ושיעורו: מדצד ים, ים כסופות.

ואחרי כי הגענו לזאת, פתרון הפסוק כך: משא, ר"ל הנצואה היא נצואה עונשית מגדת פודעניות; ועתה יצאל ויאמר: מדבר ים בסופות, ר"ל שממדצד ים כספי, אשר שם שוכנים אנשי מדי, עם ממוסך ומודט, גוי עזי נפש אנשי חיל, משם תצא הרעה; והכל הולד יצא מארץ נוראה, כי שם יתחילו שלג וכפור וקרח המורא ויתורגס:

שטראפֿ - פֿערקינדריגונג.

פֿאָן דער וויסטע אין דער קאספישען זעע

ווירד זיך אונגליק ואיברן זיעדען שטירצען

פֿאָן דער וויסטע בריכט דער פֿינד העריין

פֿאָן דער אונגעהייערן קאָלטע היימאט. —

חלוקה חדשה

בענין מלות החבור בלשון עברי

בחלק לשון זה ראיתי שעדויה, וכל הספרים המלמדים יושב חקי לשון עבר כל יספיקו להכיל כל היחוסים, אשר המדצד ישתמש בהם להוליא בוונת רעיונוי בכל לדיהם משפה ולחון, ודצות פעמים צלתי יודע הלעיד לימים איך יצטא פנימי הגיונוי, וציותד יש לחוש ללימוד זה, בקרבנו אל מלאכת ההעתקה מכתצו הקודש, כי מה מאוד יקל עלינו הצנת דעת קדושים אם נדע כל פדני מלות החצור. הנה הנותנים מלח ותצלין צדעיוני המדצד ומנעוויט דצדיו לחון השומע, ועל ידס נגיע למלפוניו, ויען כי דרכי מאז צהליעי תלמודי לשון עבר לתלמידי השומעים לקולי, לצלתי הסתפק צהספרים אשר לפני, רק לחקוד צכל מקוס סידי מבעת, אולי ייטיצ ה' את מעשי מאשר קדמוני, לכן גם דצד הזה שמתו עיני ולצי להקל מעליהם עומס לקח זה, ולקצון על יד כל השימושים צלשון עברי ולחלקם כפי הצדל מושגיהם, וזה פרי עמלי: מלות החצור תתחלקנה לשתי צחינות, והמה בבחינת יושר המבטא — גרוואוטיקאלישע בינדעווארטער — ובבחינת יושר ההגיון — אָנטיקאלישע בינדעווארטער. —

בבחינת יושר המבטא

הם:

א) מלות העטף — לונאווענליהענדע — קאָנטראַקטיִע — המחצרים כמה משפטים למשפט אחד. המשל: אף, גם, וי"ו החבור, כמו הלל אצין אכל ושתה, כלאוצן ושמעון יהיו לי.

כ"ש א'

מדבר ים כסופות
בנגב לחלוף
ממדבר בא
מארץ נוראה
(ישעי' כ"ח ח')

ינתן תרגום נגב דרום, לפי שארץ מדי ופרס מזרחית לפונת לצבל, א"כ צבל לה מערבית דרומית ולכן קראה ים נגב; כן פירש הרד"ק וכן הביא הכורם. ואמר האחרון עוד, שלאוי לתרגמו — איבער דיא וויסטע אין וועסטען. — וקשה להולמו, כי הנביא עומד בארץ יהודה ולו היתה המדבר הזה צפאת מזרח. ומה שאמר שיש מדבר צין מדי ופרס לארץ צבל, אס אמת הדבר, איננו נגב לארץ יהודה רק מזרחה לה. — ר"מ אבערניק אמר שהולך על צבל, כי הנביא דחה חיל מלדים צא על צבל; וקשה שכל הפרשה צלתי נזכרת מלדים, ורק ע"י פרס ומדי יזכרו. תרגומו חתום מהצין, כי תרגם מדבר ים — דיא עבנע אס זעע — והתיבות ממדבר צא תרגם — פֶּאָהַרְט'ס אויס דער וויסטע הער. ואיכני יודע צמה יצדל מדבר זה מן מדבר שלפניו? מדוע יתרגם מדבר צא בפסוק אחד פעם צלשון מיסוד וצקעה ופעם צלשון ליה ושמה? —

הפסוק הזה מורה לנו צאלצע על פסוק אחד, אשר גם הוא אומר דרשוני! והוא (צתילים ע"ה י') כי לא אמונא וממעד ולא ממדבר הרים. דש"י, אשר גם הרמ"ד הלך צדכו צתרגומו, אמר, שהתיבה הדיס הוא המקור משדש דוס, והפירוש הזה הוא לחץ צחיק עועס לחות. והשאר הפירושים יעיין הקורא צצילוד די צ שס.

ואנכי מעודי הרגלתי ללכת בצבול בצלו הראשוניס לפתור **הספר מתוך הספר** — דאז בוך אויז דעם בוכע צו ערקלארען, — ואומר כי מדבר ים וגם מדבר הדיס אחד הוא, ואם השמות שונות, הדבר אחד, ורק צמחה — אין דער אנויכט — הס נצדליס. כאשר נסים עין על מפת ארץ אויז נחזה, כי המרחק צין ים השחור לים כספי מלא מהרי אררט, הנקראים צבל"א — דאז קויקאוישע גע"ב בירגע — והמה מכוונים לצפון ארץ ישראל, ומכוסים צרגליהס צידק דשא ואילנות, כדמל כל עץ דענן, וצראשיהס יתעלס עלימו שלג וקרח הנורא — גלאטשער; — ואם נמשך קויסר מצבל למעלה לצפון העולם, כמעט יצדיל ים כספי צינה וצין ארץ פרס ומדי. והנה רוב ארנות המעלה הזאת, והיא המעלה הארבעים ושס צרוחצ הלפוני, היו צלי ספק צומנים הראשוניס ליה ושמה מאין זרע וקליד, ולכן נקראו מדבר אף שהיו שס הדיס; ולפ"ז תיבת **מדבר** צצוקה עם תיבת **הרים**, ולכן צא מדבר צפתחות הצ"ית אשר לא יתכן לפידעת דש"י ורמ"ד שהצחתי. למעלה מצרוחצ הזה, מקום מושב הקאזאקים עתה על כהרי דאן וואלגא, יראה שאז לא היתה שס מנודת צני אדם; וגם מדבר ים הנזכר צישעי' הי' צמקומות הסמוכות לים כספי.

ומעתה

- יד) מלות קל וחומר — פֶּחָלְלוּג : פֶּחָלְגֶרְנֶדֶע — עִקְמַפְלֹאֲנֹחֲטִיפֶע —
 המושל: הַיְוֹאִיךְ, הַיְוֹאֶף, אֶף כִּי, מֵה־אֵין, אֹרֶדִין —
 טו) מלות המושך הדברים — פֶּחָרְטֹעַטְלֶעֲנֶדֶע — קֶחְטִינוֹחֲטִיפֶע —
 המושל: עוֹד, עֵתָה, אַחַד, אַחֲרֵי, בְּיוֹם —
 זז) מלות שיווי החיוב — גְּלִיכֶחְוִינְטִלִיסֶעֲנֶדֶע — חִינְקֹלֹוִיפֶע —
 המושל: גַּם פֶּצֶן גַּם מַסְפּוֹל יֵשׁ עִמּוֹ, בֵּין שְׂהוֹדְמוֹ מֵאֲמַשׁ בֵּין
 שְׂהוֹדְמוֹ מֵהִיֹּס, — יִחְוֹחֶהוּ — אֹלֶז, — וְעִיִּן צִבֵּע״ע סֶגֶת תִּקְפּוֹ
 מִפּ שֶׁהֵעִירֹתִי בְּתִיקוֹן נִסְחַת הַתְּפִלָּה —
 יז) מלות החלוק — טֵהוֹלֶעֲנֶדֶע — פֹּאֲרֵטִיפֶע — הַמּוֹשֵׁל: אֹו,
 אֶם, וְיִזׁוֹ הַמּוֹחֲלֶקֶת —
 יח) מלות הבקשה והרצון — וֹוֹוֹנְטֹוִיִדְרִיקֶעֲנֶדֶע — פֶּסְטֹחֲטִיפֶע
 פֶּע — הַמּוֹשֵׁל: לוֹ, מִי יִתֵּן, אֹוֹלִי, אֶם, פֶּן, לוֹי־כִי —
 יט) מלות הקשור — טֹוֹסְפֶערְבִּינֶדֶעֲנֶדֶע — קֶחְטִינוֹקֶטִיפֶע —
 הַמּוֹשֵׁל: אִזִּי, כִּי עֵתָה —
 כ) מלות החיוב — פֶּעֶרְגֶעוֹוִיסֶעֲרֶנֶדֶע — חֶפִּירֹחֲטִיפֶע — הַמּוֹשֵׁל:
 אֶךְ, אֶם, כִּי אֶם, אֲמוֹנֶם, אֲמוֹנָה, אֲשֶׁר, הֵן, כֵּן —
 כא) מלות השאלה והספק — פֶּיֹוֹגֶעֲנֶדֶע — חִירֹאֲגֹחֲטִיפֶע — הַמּוֹשֵׁל:
 אִיךְ, אִיכֶכָּה, אֶם, הֲאֵה שְׂאֵלָה, פֶּן, הֲכִי —

והיה כי תמלא המלכה חן צעירי מצויני לשון עזר, אוסיף שנית לזכר
 ציתר ציחור מלות החזור וסגולתם כלשון עזרי עם שימוש
 יחוסיהם ע"פ השכלות מחקרי שפה:

וישברו בעד שלעזינגער.

דבר אל מחקרי לשון עבר

מלת לוט שהוראתה צושט ידוע מתורגמת לרוב, בכל הלשונות הנודעו'
 לי, מצלי שיטתה שמו הפרטי, כפי שהונח צענט וראשונה
 כלשון עזרי (מלכד קלת מפרשים שיפרשו אותו (אטאקטען) שהוא מיץ
 הנוטף) כי כן נמלאו כלשון ארמי שארי מיני צמחים כמו נכחות ולרי
 מתורגמים צהשתנות השם שעף וקטף, מלכד מלת לוט שמתורגם צלי
 סיכוי ממנו לטום, ורע"י ז"ל צמקומו שם פירש לוטיחא כלשון המשנה,
 ומשנה זו צשציעית פ"ז משנה ו', יע"ש, והמתרגם אשכנזי (אקטום),
 וכן הביאו צשם זה ס' (ביבליטעם רעאל לעקטיקאן) וכן מציאו הדכד'
 צנימין מוספי' צתוספ' הערוך ערך לעם, שהוצא צם' אור אסתר, וכלשון
 יון ג"כ Λωτος, והטעם שלא נשתנה שמו הוא לדעתי מפני סגולתו
 המיוחדת לו, אשר על כן הסכימו כל הלשונות קול אחד לכנות אותו
 צשמו הפרטי כמו שהונח כלשון עזרי, ועלי עתה לבלות און ולקודיע
 הסגולה המיוחדת ההיא, כפי אשר מלאתיה צאחד מחכמי העמים צשמו
 (צרעוועלואוט) צספר השדשים שלו למלות יוניות, ודצרו שם צז"בל
 ,, (אקטום) הוא מיץ עץ שפריו כ"כ מתוק עד שכל איש המתגורר צארץ
 צנדיה, לא לצד שיסכח מלצו את ארץ מולדתו כלה, כי אס גם יוקיד
 ויופיר

- (3) מלות חבאור — אווטרייבענדע — לירקווסקריפטיפע — המשל: כי, אשר, אם.
- (ג) מלות האגודה — פֿערבינדענדע — קאפולאטיפע — האגודים משפטים שונים אשר להם נושאים ונשואים מיוחדים למאמר אחד. המשל: אלהים עצמות השיצנו והאר פניך ונושעה, והוא וי"ו החבור; אף, אף שמי יעדפו טל, גם.

בבהינת יושר ההגיון

והם:

- (א) מלות המושך הזמן — לייטפֿאָנגע בעלייִבענדע — קאונקוטֿפֿע — המשל: בראשונה, שנית, בתחלה, לבסוף, מדי, בעת ההיא, אחר, אחרי, אחרי כן, אז, מאז, מן אז, כמעט, כאשר, אשר עד, אם, כן.
- (ב) מלות ההשוואה — פֿעגלייבענדע — קאופאראטיפע — המשל: כאשר, כ"ף הדמיון.
- (ג) מלות ההגבלה — אוינטרענקענדע — רעסטריקטיפע. — המשל: יען, וביען, רק, אך.
- (ד) מלות התנאי — בעדינקענדע — קאנדיליאָנאלע — המשל: אם, כי, אז, או, אולי, אלא, אשר, לולי, לולא, לך.
- (ה) מלות הסבה — אוויזאכאנגעבענדע — קויזאלע — המשל: כי, אשר, בעבור, לזמן, כי־עתה, פן, אז־כי, וי"ו החבור, אז, לכן, על־כן, באשר, יען, יען־אשר, וביען, כי־על־כן.
- (ו) מלות ההקש — פֿאָנגערנדע — אוילאזטיפע — המשל: לכן, על כן, כי עתה, עתה, ובכן.
- (ז) מלות ההבדל — אויכאנדער אויזטיסענדע — דיסיונקטיפע — המשל: או, אם, אם־או, כי או, או־אז, רק.
- (ח) מלות האפשר — ועגליקייט — אונגעבענדע — פראבלעאטיִפע — המשל: אולי צחיו. פן צשליכה.
- (ט) מלות ההפוך — אונדערס ווידערטרעֿענדע — אדוועריאטיִפע — המשל: אולם, אך, כי־אם, לא־כי, אכן, וי"ו ואתה אמרת, מלות הגוף נוספות על כינוי הגוף ופגדיכס אתם יפלו צמדזר, רק.
- (י) מלות מעבירות התנגדות המדומה — טייכאורע אויפֿהעבונג לוייער־זֿאָטלע — המשל: אע"פ, אע"ג, אף כי, אם, או, אף, גם זאת.
- (יא) מלות שינוי השליטה — גלייכאויזטיסענדע — עקסקוויִטיפע — המשל: גם לי גם לך לא יבוי, גדרו! וועדער, נאך. —
- (יב) מלות שלילות החלק מן הכל — אוויזטיסענדע עקסלעפֿטיפע — המשל: בלעדי, רק, אך, אפס, זולת, בלתי, בלי, הו"ן, מלבד, פן.
- (יג) מלות הערך — פֿעהעלטניס — אונלייגענדע — פראָפּאָרליאָנאלע — המשל: כאשר, כן, לפי, כפי.

שנית מלת לוט שנאמר אלל יעקב אזינו ע"ה כאשר שלח את צנו צנימין עם אחיו ליוסף מצרימה, "מעט נכחות מעט דגם ולוט", מפני שיסכח צנו צנימין זאכלו ממנו את מלאו ציו, וסדה צזה תשוקת נפשו לתשובת ציתו. — ולהען חזק יותר את גדרינו אשר גדלנו במלת לוט הכנזר, ראיתי שיסכוס לזה הכחת הפועל שנגזר ממנו שם עלם פרטי זה, כי שרשו לוט, ומליו הפועל צקל לויטה וזה הפעיל ויקלט פניו שהוראתו צל"א (אזוהילען), נדדף להוראת שכחה שענינה כמו כיסוי והעלמת הדבר. — ואולי נקרא למפדע לוט צן חרן על שם העתיד, שלא נמוע מלשכון עם אנשי סדום ושכח על ידם את דת אבותיו — ויתכן שנגזר מזה מלת (לויטה) שענינו צלשון יון שכחה — וזהו מה שרלנו לצמד והצוחר יצחר.

יוסף פלעש

כפר נפש איש עשירו ורש לא שמע

גערה • (משלי י"ג, ח')

לרעתינו צלור הכתוב הזה: יש דעה תחת השמש שלפעמים עשירו של איש תחת נפשו, כעין שמאלנו, "עמד שמור לצעליו לרעתו"; והדש מאושר צצחינת זה, כי אין שלטון להרעה הזאת עליו ואפילו גערטה לצדה לא שמע. ומלת כפר פה מענין חלף ומחיד, כדעותיה צמשלי כ"א, י"ח וצישעי מ"ג, ג' — והנה לפי זה מוסר הכתוב שלפנינו אחד הוא עם המלא צספרו צפרשה כ"ג וצכתוב הרציעי זה, וכדל ממנו דק צטעמו. ואנכי אשר מגמותי להסיר לעיף האפילה מכתוצים אחדים, צרוח האמת כפי יד ה' הטובה עלי, ראיתי להעתיקנו ככה:

כפר נפש איש עשירו ורש לא שמע גערה:

מאנכעם קאסטעט זיין רייכטהום דאו לעבען, אינדעם איין אר-
מוער ניכט איינמאהל דראָהונג האָרעט. —

כבוד אלהים חסתר דבר וכבוד מלכים חקר דבר.

(משלי כ"ה, צ')

מקרא הזה תוכחת מוסר להיושזים על נסאות למשפט שיחסו כל דבר דין הצא אליהם, תחת כנפי הלק, כי זה כבודם. וצאה פה לשון סתר מענין, "צאשפתו הסתירני" (ישעי מ"ט, צ') למען לחצר

ויותר לטובה את הארץ אשר בא צה להשתקע שמה — את זו ראיתי
 ושמתתי על מליצה זו כמולא שלל רב, כי באמנעיתו נפקחו עיני לראות
 צדאיה שכלית כוונת הפסוקים צמכיר' יוסף שנתלצטו צהם כל המפדשים'
 צמה שמתל צתחלת הענין וישאו עיניהם והנה אורחת ישמעאלים צאה
 וגמליהם נושאים נכחות ולרי ולוט ורש"י ז"ל נפלא שם צאותו הפסוק
 וז"ל: למה פדסם הכתוב את משאם ללא לורך? ודחק א"ע לומר שהי'
 ע"פ הנס שזדמנו וכו' ויאמר יהודה לנו ונמכרו לישמעאלים, ואח"כ
 כתבו ויעצרו אנשים מדנינים סוחרי' וחזר ואמר וימכרו לישמעאלים וצסוף
 הפרעה נמלא והמדנינים מכרו וכו' וא"כ יראה מזה שינוי השמות צקונים
 הנגשים, לצאת הלכו המפדשי' ז"ל איש איש לדרכו ליישב כל הפסוקי'
 האלה על אופניהם, ואפי אחרי שהקדמתי לפני ידיעת סגולת המיוחדת
 ללוט הנזכר אמרתי לפרש סדר המכירה על אופן הזה. מתחלה כאשר
 נשאו עיניהם ויראו אורחת ישמעאלים צאה וגמליהם נושאים נכחות
 ולרי ולוט, היה הרמז צפידסום משאם זה לומר שזו היתה סצת המכירה
 לישמעאלים, מפני ששני מיני צשמים, ד"ל לרי ולוט מתדמים יחדיו
 באיכות רפואתם, וכמו הלרי שהוא ידוע לרפואת הרוף, כן הוא ג"כ
 הלוט, וכן יאמר הרצ צנימין ז"ל שהוא טוב למאכל ולחזק הצטן. על
 מתקתו הודיע ג"כ (טויגא פארק) צמסעיו תוך ארץ (אופריקא), ואמר שם
 שמלא פרי זה טוב למאכל מאוד, (ובליניווס) כתב שער לוט באפדיקא
 נושא את פדיו מתוקים מאוד צטעם, ועיין מזה (אדעלונג עע פֿונקעס
 נאטור לעקסיקאן), ומלצד זה משותפת עמו רפואת הנפש מפאת שיסכיח
 לכל הטועם ממנו את ארץ מולדתו כמזבא למעלה, לצאת הסכימו יחד
 לאמור לנו ונמכרו לישמעאלים, למען לא נראה כ"כ צלרת אחינו,
 להיות שצוודאי יתנו הישמעאלים עלי הדרך ליוסף לטעום מטעם
 הצושם לוט, והסיצונו צזה שיסכה ארץ מולדתו ורפא לו וידוח לצצו.
 עד כה ועד כה כאשר זממו למכור אותו לישמעאלים, עצרו ג"כ אנשים מדנינים
 מעצב מזה, וימשכו אותו אחיו מן הצור, וכאשר ראו שאנשים מדנינים
 סוחדים, סוחדים דייקא, כלומר דק סוחדים דקים הם מצלי שנוהגים
 על ידיהם סחורת הצשמים, חיש נתועדו צעלה "אחת שאין טוב, כי אם
 למכור את יוסף לישמעאלים, אחרי שהעיקר אותם עיניהם שיש להם
 הלוט הנזכר, והיו שכתוב אח"כ וימכרו אותו לישמעאלים, ולפ"ז לא
 מכרו אותו כלל למדנינים, ומה שצא הכתוב להודיע שעצרו המדנינים,
 הוא דק ע"פ הקדמה למה שצא צסוף והמדנינים מכרו אותו לפועיפר,
 שצוודאי קנו אותו אח"כ המדנינים מן הישמעאלים שקנו אותו צתחלה —
 וצאמת המדנינים והמדנינים אחד הוא, כמו שפירשו כל המפדשים, או
 שהיו דק סדסריים צתחלה וצסוף, כפירש צעל מעשה' ה' — ולפי דעת
 הרצ ידידיה האלכסנדרי המכונה (פֿילאן) יש פה דק התחלפות השמות,
 לפי שישמעאל ומדין אחד הוא וצציאורו שם לא הזכיר כלל שם ישמעאל,
 כי אם העתיק הפסוק צז"הל, ויעצרו אנשים סוחדים, נושאי משא
 אשר לקחו את דרכם מארץ ערצני אל ארץ מזרים" — ולצסוף העתיק
 דק וימכרו הסוחדים את יוסף למזרים אל סרים העצחים לפדעה —
 והנה עיקור פירושינו הוא לעורר על צושם לוט שהוא היה סצת
 המכירה ע"ד הטצע לישמעאלים כאשר צאדנו. — ומטעם זה נמלא ג"כ

התכונה על הכוכבים והמזלות וכחותיהם, ולמען יוכל הקודש לשפוט,
אם הוא צדקת ספר חדש, או אם הוא אחד משאר חיבוריו צדקת
השם, אעתיק פה איזה שורות מראשית הספר ומסחריתו, הספר מתחיל
דברים האלה:

הנה נא הואלתי לשום מוסד לספר משיב חכמה, ואמנם ידעתי
כי כל כולל ילדה לעמוד צמוד השם הנכבד והנורא כדברי אגוד
ולא למדתי חכמה ודעת קדושים שהם המלאכים, על כן אמר
מי עלה שמים ויוד, והטעם שלא נדע דעת שלמה מלאכת
שמים כי מי עלה שמה וזדקתו הודיע לבני אדם דברי אמת,
והשם אמר לחיוב-הידעת חקת שמים, ואמנם חכמי לצחשו
דור אחד דור וצסולס חכמת המדות עלתה נפשם אל השמים
גם נסו פעמים רבות ועלה צידם, והנה דאינו כי הגלגלים
הם שצעה וכו' וכו'.

והדברים האחרונים מהספר הם:

ולפי דעתי שאין כח לכוכבי גלגל המזלות כמו הנשר הגדול,
גם יש לו מעט כח בכל מקום שדחצו דב והוא על ראשו, ולצ
האריה יש לו כח צעזור שהוא קו המזלות, גם הקדמונים
מחכמי הודו אמרו שאין כח לאחד מהם דק אם יהיו צתחלת
אחד היתדות או השמש ציום והלצנה צלילה.

נשלים ספר הטעמים להחכם ד' אצדקס אצן עזרא ז"ל.

י"ש"ד.

איין פאאר ווארטע

איבער דען אויפֿואטן תולדות הרא"ב

אין דען ב"הע יאהרגאנג תקפ"ז

דער שרייבער דעם תולדות הרא"ב" ע איזט קיינעסוועגס דער
טרייע ביאָגראַף דיזעם געלעהרטען, זאָנדערן זיין פאנעגירי-
קער. דער רא"ב" ע וואר דעם מישנאייט רבי מאיר ניכט עהני
ליך, דען ער בעהילט פֿאן דעם רבי יפת קארֿאֿאייטישע גרונד-
זעטצע גענוג; דאהער בעהויפטעטע ער ווידער אללער טראדיטיאָן,
דאס נור חלב קדשים פֿערבאָטהען זיין, אונד מעהר דערגלייכען.
דאז ווערק ש"ות חות יאיר פֿערדינט אין קראָנאָלאָגישער הינזיכט

לחזר עמה גם הדעיון שיסמרו דבר הדין הנמסר להם, כסוד; דלוי
זוה: סוד אחר לא יגלו מחוץ לשער. אולם כבוד מלכים אס יחקרו
צעלמס את דבר המשפט, כי מלך יושב על כסא דין מזדה צעיניו כל
רע. וטעם אלהים כטעם „אשר ידעיפון אלהים“ ודבר הכפול מענין
„כי יהי להם דבר“ וכן תרגמתי.

בְּבִרְיָ אֱלֹהִים הַסֵּתֶר דְּבָר וּבְבִרְיָ מַלְאָכִים חֵקֶר דְּבָר :

דער ריכטער עהרע איזט, איינע רעכטסזאכע אין שוטיץ צו נעהמען;
אונד דער קעניגע עהרע איזט, זיא זעלבסט צו אונטערזוכען. —

צבי בויער מוסענגניטיץ.

הערות על תולדות הראב"ע

(עיון זכורי העתים לשנת התקפ"ז ד' ת"ט)

אחרי אשר רבו הדעות על שנת הולדת הראב"ע ז"ל אהשוז כי יתצדד
לנו האמת אס נדקק היטז צמה שכתז הוא עלמו צהקדמתו
לס' לחות, כי הספר ההוא נכתז צשנת ד' אלפים תתק"ו כנודע ממה
שכתוז צסופו, והמחזר אמר צהקדמה שס שהוא היה אז איז זקן צא
צימים, נמשך מזה כי הנכונה מכל הדעות צשנת לדתו תהיה דק אותה
הסבדא שעל פיה היה איז זקן צשנת תתק"ו, לכן לא יתכנו דברי צעל
סדר הדורות האומר שהראב"ע נולד צשנת תתנ"ט, כי לפי זה היו לו
אלף ארבעים וצעע שנים כשחיזר ספר הלחות ועדיין אינו זקן, וכן
סדרת צעל יסוד עולם האומר שהראב"ע מת צשנת תתקכ"ה (וא"כ
נולד צשנת תת"ן, כי הוא חי ע"ה שנים) אינה נכונה, שהרי צ' שנים
אחרי כן דהיינו צשנת תתקכ"ז סייט ציאורו על התורה, כמו שנמלא
כתוז צציאור כ"י אשר צרומי, אלא מתיישצין דברי הסוזר שנולד צשנת
תתנ"ג ונפטר צשנת תתקכ"ח, כי זה מסכים עם מה שכתז הוא עלמו
צס' הלחות, כמו שאמרנו.

עוד ראוי לידע כי הראב"ע היה צאי (יודוס) צשנת תתקי"ז כמו שכתז
הוא עלמו צסוף ציאורו לתדי עשר, ולא צשנת תתק"ל, ועכ"פ
נפל טעות צדפוס תולדותיו (שס דף כ"ג) שכתז שנת תת"ל צמקוס
תתק"ל.

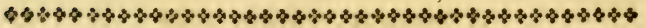
ובד"י שאתי את שס החכס המפואר הזה על שפתי לא אהדל מלהודיע
חידוש גדול שפתגלה לי צעינין חיזוריו, וזה כי נמלא צידי ספר
ב"י להראב"ע ז"ל צלתי נודע לשוס אחד מרושמי ספרים, הן מצני
עמנו הן מחכמי האומות, ודבר נפלא הוא שיסאד ספר עמוז וכמוס
צורות הדבה, לכן אגיד פה קלת מעניניו. החיזור הזה נקרא ספר
הטעמים, כמותו י"ג דפים כתוזיש משני עצדיהס, ומדבר צחכמת
התכונה

התענגו; אז גם אנכי — אחרי כל היום מרוז יגון ותלאה כפובתי —
 שצתי הציתה למען הכפס מעבודת יומם, וקויתי מלוא עונג צין זרועות
 הסנה; אולם לשוא יחלתי! מעיני נדה תנומה, ומנוחה מלצני.
 דעיונות עלצ את מנוחתי הפריעו, צהעלותי עלי מחשבותי, כי אף
 עודני לעיר לימים, עודני ימים לא כצירים על החלד; וככל זאת חצל
 דצ נפל לי צעמל אנוש ונבעי צני אדם, ורצת שצעה לה נפשי יגון ומכאוצות,
 ומי יודע מה עוד יקרני לעתות תצאנה? לכן פחד פחדתי ויבורתי,
 וכמעט הולאתי מפי מילין נגד שוכן שמים, פתאום שפסי השיצוני לאחד:
 „חלילה לאל עושה דק לעצת משפט! לא למען השקות את האדם אך
 „ כוס חמתו צדאבו עלי התצל! לא למען רק ללחוס נגד חיל מכאוצות
 „ יצרהו אלהים! הלא גם שמחות אין קץ גם הללחה ואשר הפיל לו
 „ צנעימים; ופגעיו אשר לעתות ימלאוהו, אך למען המתיק לו שמחותיו
 „ נתנו אליו, לכן חלילה לך דצ סרה עליו, אך דוס והתחולל לו!“ —
 אך אמנה דצרי אלה דשפי תקוה הציטו צלצני, ומעט בחרם אל נפשי
 מלאתי; צכל זאת לא נחה סערת צני, צחשצי לדעת איפא משכן ההללחה?
 ומקום האשר איבו? או איפא אמלא נתיצה לצא אל מחוז חפצי ומגמת
 פני? אך פתאום הסנה צזרועותיה חצקתני, ורגע תחת כנפיה נסתרת
 ואישן.

כביעט נפלה תרדמה עלי עפעפי, כמעט התענג לצני צנועם מנוחתה,
 ואחלוס הלום: והנה לכגדי דמות איש יפה עינים אשר צחן
 תארו ימשוך אליו לצצ דואיו, (ושמו תענוג החושי) ויאמר אלי צחלקת
 שפתיו: צא נא עמדי! לעיר לימים! אנכי אצילך למקום הללחה ומקום
 האשר אראך! כשמעי זאת צתום לצ הלכתי אחריו, והציאני אל גנו
 הנחמד גן התענוגים מלא פרי נועם. שמה הוצילני אל נחל העדנים
 והשמהות המשקה את הבן, וראיתי אנשי תאווה דצים על שפת הנחל
 הלזה יתהלכו, ומימיו ישתיון; אולם כאשר הוסיפו לשותות, כן גדל
 למאונס ולדוה נפשם צל יכלו; ואראה, כי שמחת נפשם אך כהרף עין,
 ואחרייתה עוד תובה, יען דאיתי כי כוי השמחה לא עהודים הנמו, כי
 קרוצ לגן התענוגים הזה ישטוף ים המכאובות, מימיו מי דוש, ומדרת
 פתנים צקדצו, ממנו ילאו כהדי נחלי דוש ולענה, פלגי בחרם (Steue)
 דגועל נפש. המה יזדומו ויזולו עדי לנחל השמחות יצאו, אז מימיהם
 יחדיו ימהלו, וצחמתם, חמת נחש, ימיתו כל שותמו. צדאותי זאת
 אמרת

צו וועניג בעריקויכטיגונג, וויא הערר היידענהיים ריכטיג בעי
 מערקט — דיא אסטראלאגישען טריימערייען דעם אבן עזרא
 זינד זיינע שאטטענווייטע אונד גערייכען איהם ניכט צור עהרעי אין
 אונזערס צייטאלטער איינען אסטראלאגען הערויסשטרייכען, הייסט
 דען פארטשריטטען דער אויפקלארונג האָהן שפרעכען. דער קאָמעני-
 טאר דעם א"ע אויף דעם פענטאטייך מאכט דער בעהויפטונג —
 הוא היה בקי בכל הדרי הש"ס — איינען געוואלטיגען שטריך
 דורך דיא רעכנונג. וואס דעם העררן ש — צו בעהויפטען בעליבט —
 לא לנו חלק מנופת צוף שפתיו — איזט איינע אינגאראנץ,
 דען עס צייגט, דאס דערזעלבע פֿאן דעם שאַנען לירישען געדיכטע —
 כי אשמרה שבת — וועלכעס דעם א"ע צום פֿ"ה האט,
 ניכטס ווייס; (אויך דיא שאַנע אפאלאגיא א שריך הר העברים
 שיינט איהן צום אורהעבער צו האבען): ער וואלטע פֿיללייכט בלאָס —
 לא לי — זאגען. דער, אברהם בן נחור איזט אונגאנצלך
 אונבעקאננט. זאלטע ער פֿיללייכט אונזערן ערצפֿאטער מיינען? דער
 וואר דאך אברהם בן תרח! איין ביאָגראַף דעם א"ע זאלטע
 דאך דאז איילפֿטע קאפיטעל אים ערשטען בוכע מאַזיס איינע האבען!
 כאַן מערקט דיא מיהע דעם פֿ"ס אים שטיעלע בליהענד אונד
 גיאיזין צוואללען. אייניגער אנאמאליען אלס השתטפו
 (וועלכעס גיאמאלס אים רעציפראקא פֿארקאמט) ניכט צו ערוואַהי
 גיין, וואָרע דעם העררן פֿ"פֿ ריכטיגערע גראמאטיק אנצועמפֿעהלען,
 דאמיט ער קינפֿטיג ניכט — מחזי שדי, ספרים — אציגס,
 חלמשה עשרה אנשים, מעצמת — העולם, עורמת
 המזמה, חדה — נדפס שרייבע. דער גאנצע ארטיקעל איזט
 מעהר ענציקלאפֿאדיסטיש אלס ביאָגראַפֿיש אבגעפֿאסט.

ש — — ד.

האשר הנצחי

מקום האשר מי יראני

איה, איפא אַמְצָאָהוּ ?

מי יובילני מי ינחני,

עד כי אבא אל גִּוְהוּ ?

עת השך כסה פני התבל, עת לטיף ליל עטה כל נאות האדמה,
 וכל בני חלך שאקט ושאקט חזק התנומה שכנו, ועל מתק השנה

(Werschwendung,) נתיב יהיה אמנה נעים ונחמד הנהו, פרחים
 שונים ושונים נחמדים סביב סביב שתולים, ומחמדים רצים לרוצ נמלאו;
 אולם אלה יעורו עין שכלם, לזם זשוא נתעה, ועל הונס כל ישגיוו;
 לכן צעוד ישאו זהצם וילכו הלך ורנן, צעוד ישמחו ויעלזו צלורות
 כספיהם, מעט מעט הונס יאצד ויכלה, וצבציעס איש אל אמתחתו,
 אז יראה כי אפס כספו, וזהצו אין. — צראותי זאת צבהלתי, וקראתי:
 אהה! אין אֲשֶׁר צין אנשי החלד! תענוגים, תהלה, הון ועושר,
 הלא מעיני דפס המה, אוי לזני אדם אס מאלה יציע אשרם! אלך לי
 אל המדצד, שס לא תשורני עין אדם, שמה אצקסהו אולי אמלאהו. —
 ואלך אל מדצד ליה ושממה, הרחק מאדם, אך גם שמה לא שלותי
 ולא שקעתי, גם שמה השמחה מלצצני דחקה, ותובה ועלצ תחתה קננו,
 אז קראה נעשי צקרצי: אהה! לא אמלא מנוח! לא אללח צחלד! —
 עת כציר ישצתי פה משמים ודומס, סצצני חשך וללמות, נפשי עלי
 תשתוחח, ודוחי סעדה צקרצי; אולם פתאום אורו עיני, ולננדי
 אשת יפת מראה, וכן לחוק עלי שפתותיה, ותאמר: צני! צא נא
 עמדי, אנכי למקום האשד אוצילך! „מי את? שאלתיה, סודי מני!
 סודי, פני אדם שנאתי, לראותם צל אוכלה! ותאמר: אל תחצצני
 לנכדיה אמדיה החליקה! אנכי החכמה צת אל שמים, לא למען התעות
 לצך צשוא והצל, אך למען הורותך הדרך תלך צה, צאתי אליך! לכן
 שמע צני! ואשאלך דצד: מדוע תלך צודד פה צמדצד ליה ושממה?
 מדוע הרחק מאדם אַיִתָּ שצת? ואען: אֲשֶׁר צקשתי צין האנשים,
 אולם אהה! המה ברשוהו! לא צינימו ישכון, לא צינימו מנוחתו! לכן
 צרחתי המדצדה אולי פה אמלאהו, אמנס אויה לי! גם פה איננו!
 ותאמר אלי שנית: צא נא עמדי למקום אשד אראך, שמה אחוך דעת,
 ואשכילך צדרך תלך! חיש כבמול עלי אמו שמתני נפשי, ואחריה הלכתי,
 והנה כד נרחצ נעים ונחמד לפני, דשאי-עונג ועשצי-עדן עליו השתדעו,
 לילים ופרחים צהוך ותפארת פרחו, ונהרי נחלי עדנים צנועס ידעשו,
 וצין דשאים ופרחים ארחות דרכם ילפתו; עלי שפתס שתולים עליו-מרבוע
 וערציי-שקט, ונגדם הרי-מנוחה שיאס יגציהו; גם השמים ממעל כספיד
 לטוהר, אין ענן אין עז נראה לעין, והשמש צחן ופאד תשלח קרניה
 על כל צמח ודשא, אל כל נהר ונחל, וציפי זהרה, יפעתס שצעתים
 גדלה. — —

אמרתי: לא! לא במקום הזה תשכון הללחה! אצרה, אנוסה מזה פן
 אהיה נדח, וכמוהם ארדה שחת. — —

והנה לנגדי תמונה אחרת (לצושה ממשצנות זה, ועטרת תפארת על
 ראשה) על כס גזוה ישבה, שיאה לעצ הגיעה, הדוס רגלה
 צהר גזוה ותלול, וקולה בקול רעם צגלגל, ותקרא: אנכי התהלה
 (Mushu) אלליחך צתצל! — צימינה אחזה חצולרת זה גדולה, למען
 השמיע מפעלי אהצציה לשם ולתפארת מקלה ארץ ועד קליה; וכלי—
 זה נצצה לשמאלה, משם תתן מנחה ואשכר אל כל מאהציה, פאר
 דוונים, כצוד רצנים, כס שופטים, שם נשיאים, וכל הוד והדר עליהם
 תשוב. כל אנשי החלך יחמדו מנותיה, וכרמשים וזוחלי עפר יזחלו תחת
 הדוס רגלה ולעלות יעפילו; אכן אך מעטים המה אשר ישיגו מערת
 חפנס; יען קלתם עוד צחצי דרכם יתעלפו, וקלתם יפלו אף צהגיעם
 אל כסאה, ואיש את אחיו יהרוף ממלצו, ויגרסהו מהסתפח צנחלת
 ה ת ה ל ה . — כמעט חפלתי גם אנכי לגשת אליה, שמעתי קול קורא
 אלי: „לא יצטח לצך צמושלת הצאת, כי עחו עיניה מדלות יושר“! ורגע
 חזו עיני מישדים, כי לא צמשפט ולדק תחלק מנותיה, יען כמעט אך
 לעדת חנפים ושונאי אמת אשר תכו לרגליה תתן שאת ויתר עזו, ולרצו
 אך להס תפוד מנחותיה. עוד ראיתי כי מצוד לרה עלו למולה מלאכי
 שחת, אשר צשמותם יקראו: קנאה, שנאה, לנח, ועוד רצות כהנה,
 המה יכונו חנס לירות צמו אופל על כל מאהציה, ימטידו עלימו צלחומי
 דסף, ואש לא נפח סצצס תמיד צוערה. — — כדלותי זאת השתי
 ליום למען המלט לנפשי. — —

ערתה לנגד עיני הר גדול וגזוה, ויפתוח דלתי צטנו; ואדאה, כסף
 תועפות זה — אופיר וכתם קרצו מלאך, עד כי זוהר מכמניו
 את עיני עור. אנשים אין מספר, אשר על תשוקת הון ועושר לצס
 נפתה, גדודים גדודים ירדופו, למען שאוב זה וכסף מצטן ההר הלזה;
 חולם עזה וגדלה תשוקתם, עד כי איש את אחיו ילחח, כמו חיתו —
 יער וחציבי עד, רצים חללים על ידה יפולו, ודמם כפלגי מים ישטופו
 הנה והנה. — אף אלה אשר צאו אל מחוז חפנס, ואשר מלאו שקיהם
 צכסף וזהב, לא שצו עוד, אך צדרך עקלקלות: אלה, אשר גם צמלאת
 ספקס נפסם לא תמלא, יצחרו למו אורח הבילות (Weiß), צו עלו
 קמטונים, חשך יכסהו, וענני פחד ודאגה ימנעו שמש — שמחה
 משלוח שמה זוהר קויה; ואלה, ילכו כתיצ הפיוור ואבור ההון

ידע כי פה בארץ החיים

אין האשר ואין ניהו;

אכן שם במעון שמים

שם מנוחתו שם מעוניהו!

דברי חכמה אלה נתנו ללבי שמחה וגיל, כליותי צקדני עלזו, מלאתי
ששון, כף אל כף מחאתי, ואיקד; אולם דברי חמד אלה כמו
צעט גדול ועופרת ללצני הוחקו, אעגדס עטרת לי, ועד מות לא
אשכחמו. — —

אגרת תנחומין

אל רעי המתאוונן על מות אמו

אל ירגז לנך על המקרה אשר הקרה לך אלהים! צוט תצוש הולא
מילין נגד אל יולדך. על מעמדך ומלנך אס תתאוונן, אך תצונת
יולדך כל תחדק, גס כל אגחותיך אך חטאת מדי המה נגד מטערי חפן
שדי. האס לא תדע כי האל הטוב המוליא שמש-מרפא צלציו, יופיע
דצ חסדו גס צדעס וסער? הגד, על מי תתלונן? העל אל שמים,
או אך עליך? האס יען כי דציס המה פגעני הזמן אשר נגד מנוחת
החיים ילחמו, תלצל כפסך? הצעצור כי אין קיוס לכל היקוס, זמן
היות כל נמלא לא ימשך, וקודות החיים צני חלון-מדי יוס ויוס
יתחלפו, הצעצור זאת תתאוונן? אמנה אס עוד לא ידעת עד כה, אך
כעת התצוננת, וגס הדלית לדעת, כי פה לא תמלא כפסך מדבוע, ימי
הצלציו יעצורו, והשמש מעצבים יתקדר; לא אתפלא עוד אס התמודה
הזאת תגדיל כעת ענך.

דן צין זרועי אס יקרה גדלת, היא צלצלתה אותך הדחיקה מונך כל
אסון ופגע, וכל עת צלל קודתה היית, עולצ ויגון לא ידע לנך;
גיעות ועמל החיים עצדו לפניך לללי השקף עליהס; ויען מנוער פוקת
צמנוחה הזאת, לכן יחשוב לנך, כי דק צעצור התעדן נתן לך החיים,
ואך למענך התצל נולדה, או לס ה' חמל עליך להסר העודון מעיניך,
ושדד משענתך מונך, אשר עד כה עליה נשענת, ומול תללות החיים

פה בתקום נעים הלזה זמן כציר עמדנו שנינו כאלם לא יפתח פיהו,
 אך היא קדמתני ודבר החלה: צני! שור לא סצניך שא עיניך
 שמימה, גם לארץ שוצ לא הציטה ורחה מעשי ידי אלהים מה נחמדו
 מה נעמו! הלא תתענג בפסך צאשר עיניך רוחות? אכן! עוד רצות
 באלה (אם מעשי ידי אלהים או מעשי ידי אדם השוקדים על דלתותי)
 ידלו עיניך פה צתצל, אשר ימלאו לצנך שמחות-עדן, ופלגי-ביל יזדמו
 אל נפסך; אולם כלמו אלה לא כציר ימסכו! לא לנח ישמחוך! כי עוד
 מעט, והשמים אשר עליך יתקדרו, העצים יריקו גסם שוטף ממעל,
 ונאלאי הארץ מתחת כחליד גבות ימלו, ושמחתך מאפע! יען כל עת
 מעטה-חמד תעטה את נפסך כל ידע לצך שמחות-אשר, כום שמחתך
 פה צתצל, צרעל ימסך! צצקר רנה וצערצ צני! לכן צני! הט לצך אלי
 ואל אל הצל, כי אשרי הגבר שומע לי! אני ארנין לצ עלצ, ונפש נענה
 אשמח; נכה רוח כי ישמע קול כנורי, ישכח כל תוגה. צי תלכים
 ומלוכו, צי שדים ישורו, וצי חכמים יחכמו, כי רצות ארחותי פה עלי
 החלך, וכל נתיבותי שלום; כולם למטרה אחת ידולון ודרכם אל-כמות!
 גם אתה צני! צחר לך אחת מדרכי צאשר תאצה נפסך, אז צנעימות
 יעבורו ימי חייך פה צתצל, ואחר, תצא אל מחוץ-חפנך! מדוע הלאה
 ממך הללחתך תצקש? אך צך צקשנה, כל צדצרי אפס ותוהו אשר אך
 כמו דגע ילליחוך! לצ עיהור צרא לך, רעה אמונה, ועשה שוצ; שמח
 צאשר לפניך צנפש זכה ותמימה, וצצוא עליך לרה ולוקה, וסערות-
 דאגה יפחידוך, אז אל ה' קוה, כי אתו רוצ שלום, ויהפוך מספדך
 למחול לך! אל תאהצ שצת צודך כי להיות צין האנשים נצרא האנוש!
 לכה צינימו, אז תשכיל ותלליח; אל תשנא אנשי החלך! מנע דגלך
 מאנשי צליעל, רחם על נלאי לצ, אך דע כי כול מו אחיך המה!
 צקש לך אח נאמן וחצר שוצ, וצמלאך אותו, שאהו צחיקך, וכאישון
 עיניך שמרהו! עשה חסד, לךק לךק תרדוף, אך לא את הגמול דק
 את ה' לךק אהוב! אך אל ה' תעדרוג נפסך, השכל וידוע אותו, כי
 הוא מקור חייך ואורך ימייך! כל מחשבותיך יכונו אך למען השג שלימות
 נפסך! ואז צני! אם דצרי אלה תלפון אתך ושמרתם ועשיתם: אז תנעם
 לך עת חייך, וגם אחריתך ישגה מאוד, יען שם צלל אל תשיג מטרת
 מאוייך, וצימין שדי תשצע נועם שמחות-נצח; אולם צני!

גבולותיה באכזריות חמה. להרוג כל מוצאו מבלי לחמלה. ולכן תמצא זכר המכה הזאת, הרבה מאוד בפי נביאי הקדש.

(3) רַעַשׁ וּמוֹט – אֶרֶץ. אדמת הקדש בעלת הרים, ועל חוף ימים שוכנת, ולכן תמוט פעמים רבות. תתחלחל ותנוע כשכור, ומוסדות הרריה ירגזון; אולם לעיר האלהים לא תאנה כמעט כל רעה. לעתות ברעש: ולכן יתגארה המשורר לאמור: אלהים בקרבה. בל תמוט! ונביאי הקדש ברצותם להפליא מפלת ארץ מן הארצות, ולהגדיל פחדי שערוריה, ימשחו הריסות הארץ ההיא, בהפרת סדריה בפרוע פרעות, בששר המליצה, לאמור: תרעש הארץ, והממלכה תתקלקל, כדבר בחיר הנביאים האחרונים, ונזיר אחיו החוזים: מעם ה' צבאות תפקד ברעם וברעש וקול גדול, סופה וסערה ולהב אש אוכלה. וכן אמר ירמיה: דאיתי ההרים והנם רועשים, וכל הגבעות התקלקלו.

(4) רַעַם בָּרָד וְגַחְלֵי אֵשׁ. בימי הגשם (ימי החרף בגלילותינו) תפקד האדמה הזאת ברעם וקול גדול, ברד וגחלי אש, זרם מים כבירים, התבקעות עבי מים, עֵיִם (εὐεφίας): מין סער הנולד בהתפגשות רוחות בעב מן העבים, עד אשר ימס ויתבקע; ובעיניו ראה הנוסע שאו עים כזה על ההר כרמל. וגם מקרי הטבע אלה למשל בפי הנביאים.

(5) מִשְׁלַחַת הָאֲרֶבָּה. פקודת הארבה רעה עד מאוד על הארץ הקדושה. ובני הקדם יכנוהו בשם צבאות ה'. ובאמת יצא חוצין כלו, כעם עצום ערוף מלחמה, וישמור מנהגי הצבא: לעת ערב יחנו וישבו לארץ לנוח ולהרגיע; והבוקר אור, שמש זרחה ונודד אל אשר תשאם הרוח, אם לא יעצרו מרעה המקום להאריך

העמדת, עתה תצין אשר יארת לך להצדק, כי אתה למען התבל
 גוצרת! —

איך נלחמת אחי! כי הקרה לך זאת צימתי בעורדיך! מה דצו חסדי אל
 אם צעודנו צימתי נער יסיר המכשול מן דרכנו למען נוכל הסג
 המערה הנכונה ימי בעורדיך, אשר עוד תוכל לאסוף צמו חכמה ומדע
 הלא צאפס תקוה כלו גם אצדו, לו אחר האל העוז להציל עליך זאת
 עד כי לימי איש הגעת! אמך היקרה מתה, והשאיפה צדכה אחריה,
 אכן מלעד היא חילה אשר עזבה לך, ולכן ללאוב על המחסור החלות. —
 האם צזה לא תצון כי האל החסד הוכח יוכיח אותך? דאגה על מחסור,
 היא התעוררות לחיירות! החל עתה לעצוד עצודת החיים, והכון אותך
 היות חזר עו צ צין חזרת האנשים לאשר צחר אותך אלהים; הלא רק
 צעצודה, נוכל להלחם נגד המחסור! הצע נא ודאה כל העצב סציו,
 כל כמלא יעצוד, אין פה מנוחה ואין השצתה. עצודה תמיד' תחיה
 גם תכלכל, תולעים, דמש, צהמה, אדם ועולמים. האחד חי צעצוד
 השני, וכולס יעצודו ויעמולו למען כלכל הצדיאה כלה, ואתה תעמן
 ידך צללחת? — — — וכו'

מדרכי בן-ידוד סטרעליסקער בבראדי.

מכות ארץ ישראל.

ביום ברוא ה' ארץ ושמים, הציב גבולות כל חלק מחלקי
 האדמה הזאת, אשר פעל מכון לשבתנו, משנה
 מכל חבריו, בטבע, תכונה, יסוד ורוח, והאציל לכל
 אחד ברכה וקללה, טוב ורע, במאזני חסד, דין וחכמה.
 ובדבר הזה לא נפלאה ארץ נחלת אבותינו, מיתר
 אחיותיה הארצות קָלָן, כאשר יודיעך המכתב הזה:
 ראשי הרעות אשר פקד ה' על הארץ הטובה הזאת, מאז
 הָסַדָהּ עד היום הזה, אלה איפוא הנה:

(א) דָּבָר * ממצרים ושאר ארצות, תפתח רעת הדבר,
 והמון שממותיו, ועבר משם המלאך המשחית
 הזה, ובא לנגוף כאיש מגן, על ארץ ישראל, וישד בכל
 גבולותיה

ראשם, דומה לסוס, ולכן ימשלום הנביאים לפעמים
 לסוס. ויש אשר יקרבו בתארם לדמות אדם, וקרניהם
 הארוכות לתלתלי אשה. שניהם חדים ולכן נאמר מהם:
 שָׁנִיּוּ שְׁנֵי אַרְיֵה, ומתלעות לביא לו. מיני הארבה
 רבים ומשנים, ושמות מינים הרבה תמצא במקרא
 מפורש.

(ה) רָעַב * כאשר שם הארבה שמות בשדה וכרם, או
 בהעצר השמים וכלאו מגשם, והאדמה לא
 תענה דגן, ולא תתן יבולה, אז ישח האדם וילך קודר
 בלחץ הרעב, ומחוסר כל אוכל יתעטף בראש כל
 חוצות, ואכל מן כל הבא בידו את השקץ ואת העכבר
 וכל שרץ השורץ, וידי נשים רחמניות מבשלות ילדיהן
 לברות למו, ורבו חללי הרעב עד אין מספר.

(ו) זְלַעְפָּה (Samum) גדולה רעת הזלעפה מכל מקרי
 הטבע האמורים. כי בהרף עין ופתע לפתאום
 תחטוף חלליה. הרוח הזה נקרא בפי הערבים שמום
 ובפי התוגרמים סְמִיאל * ובפי העברים זלעפה, רוח
 צח, רוח בער, שער קטבי בפרס, בכל ערב ומדבר
 מצרים, בהלות הסער הזה בחדשי הקיץ, ובנוביען גם
 בחדשי האביב והבציר. משך זמן נשיפתו לא יאריך
 יותר משביעית או שמינית השעה, אך עד ארגיעה ימית
 כל אדם אשר יפגוש עומד וקוף על פני השדה תחת
 רקיע השמים. המתים נראים בראשונה כישנים, אך
 כאשר תאחו ידם להקימם, עד מהרה תנָהק. עוד מעט
 והפגר כלו מכף רגל ועד ראש חשך משחור תארו.
 הזלעפה

(*) וחלוי נקרא לפעמים גם צפי העצבים שם (השם שמוס כמו צל מן ללל)
 ויתורגם הכתוב: הנה שם ה' מנחק יצוא, הנחמך על מפלת סנחך
 ישעי' ל' כז' ויהען איין גאטטגעואנדערטער סאמןם בריוועט אויס פֿערנער געגענד
 איינהער' ויחדו יפֿוננו אז כל הפחלים הנחמרים סס, וגם תלת מנחק
 תצוא אז אל נכון:

להאריך נוחם יום או יומים . גדודי הארבה רבים עד
 אין מספר , ואורך המחנה כשנים או שלשה מילים
 אשכנזים , ורחבו כמיל וחציו . שמש וירח יקדירו , את
 עין הארץ יכסו , ותחשך האדמה ולא יוכל לראות עד
 עשרה צעדים . בכנפיהן ירעשון וישתקשקון . בחנותם
 ישכבו אלה על גבי אלה בגובה אמה . ביום קרה או
 רטובי טל ומטר בל יעזבו מקומם והמה כמעט חדלי
 כל תנועה עד יבושת המים מעליהם ; וחס השמש
 והוביש המים וקם כל המחנה לנסוע לדרכם . ברמשם
 ירמשו בסדר נאה , וכמעט בקו ישר צפונה יסעו .
 בלכתם לא יטו ימין ושמאל מן הדרך אשר בחרו , וכל
 מכשול וכל פגע לא יעצרו ולא ימניעם ללכת הלאה .
 יעלו חומה וירוצון , בבתים יעלו , ובעד החלונים יבואו ,
 וגם את האש בל ייראון ומאימתו בל יסוגון אחור . כל
 עשב השדה וכל פרי העץ אכול יאכלון , לא יותירו כל
 ירק בעץ ועשב . כי אם חשוף יחשפו גם עץ גם ענף .
 ולא ינוחו עד אשר ילבינו מחשוף הלכן ; ובכבוד
 משאם יעיקו העץ , ישפילוהו וישברוהו . בעת אכלם
 משמיעים קול רעש גדול . ותחת משנה שברון תתאנה
 ארץ , כאשר יבוא גדוד אחר גדוד , אלה יסעו ואלה
 יחנו : כי אז ישימו כל הארץ לשממה ומהפכה , ופניה
 בעת הזאת כאלו יצאה אש לזהט מעם ה' ובער
 בשדה וכרם . ואחרי כלותם לאכול את כל אשר מצאו ,
 יסעו אל אשר יסעו , ועזבו אחריהם בואש וצחנה , וביצים
 טמונים בקרב האדמה , ומהם יומלטו באביב הבא .
 ארבה כחול שעל שפת הים לרוב . באחרונה יעופו אל
 תוך הים ושם ימותו , ברדתם לשכון עליו כעל היבשה
 ויטבעו בתהומות ים . ובעת אשר ישליכום גלי הים
 פגרים מתים על גדותיו ירקבו , ועלה באשם , ותעל
 צחנתם עד היותם לזרא באפי בני האדם , ובהבאישם
 את הריח יסכו חלאים רעים ונאמנים ומות . ארבה
 המזרחי גדול במאוד מארבה גבולנו . תארם וכיותר
 ראשם

וערם יורה: העלמת זממיו בתחבולות שכל
להגיע אל המבוקש. וחבל אח עם חבר בכל
הוראותיו. והרבה מאשר אמרתי תדע, אם תצא לך
בעקבי הכלל הזה ותתחקה בשרשי לשוננו על מחצבתם.
ודי לחכימא נרמיוזה!

דעת חכמי העמים בענין צרעת הבתים *

יש לפעמים בן אבני הבנין אבנים מלאות מין חומץ
נתר, והוא מתיר וממוסס חלקי האבן מעט מעט,
ומפוצץ לא לבד האבן שבה הוא מעורב, כי אם גם
האבנים שמסביב, יתפוצצו אחת אחת. וגם החמר והסיד
המקשר אבן נאבן יתך על ידו, וכל קשרי הבנין יתרופפון
ויתנתקון, ויוצגי הבית בסכנת מות. ובכלל, מולידים
אידי החומץ הזה נזק גדול לכל כלי הבית ולבריאות
יושביו. והמכוז הזאת שבאבני הבית קורא משה צרעת.
ומזהיר עליה ומחמיר בה מאוד. ואם אמת הדעה הזאת,
יש בה מעם, נקבלה כמצות חז"ל: קבל האמת ממי
שאמרה.

קולה' לעיר יקרא. ותשיה יראה שמך * מיכה ו' ט'

אולי שעור הכתוב כך: קול ה' יקרא לעיר, כלומר יקרא
לעורר העם לשוב, ויהיה לעיר המקור בהפעיל
בכחון ה' כדרכו לפעמים. ותושיה יראה שמך אומר
הטום, מדוע ולמה יעורר ה' לתשובה? והוא כעין מאמר
מוסר. והנושא שמך (שענינו עצמותך, כמו יודעי שמך
בתולים, עיין הבאור) והפעול תשיה. וענין יראה מעין
רואז אני את דברי אליעזר בן ערך, שטעמו בוחר, ודומהו
הרסה במקרא. וגדר תשיה ידוע שענינו בכל מקום
השלמות והטוב האמתי (ואתה תתרגמהו בכל פעם כפי
דרישת המשך, במלה נאותה). והנביא בעוצם התפעלותו
מסב

הזלעפה הזאת כל תעלה שיאָה להתנשא הגבה ומעלה.
 כי אם קרובה לארץ תִּשׁוֹף. ולכן בראות האדם כי
 הסער מתחולל, מתנפל חיש מהרה על אפיו ארצה,
 ורגליו אל העבר שמשם היא נושבת, ופניו וכובש
 בכל כחו בקרקע, ושם מעצור לנשימותיו, ככל אשר
 יכול, עד יעבור זעם. מִבְּשָׂרֵי בִיאת הזלעפה, ואותותיה
 אשר בהן היא מתנכרת לפני בואה, אלה איפוא:
 ערפלים מאדמים כמראה הקשת, וקול הומה. בבית
 ובעיר — חומה לא יכין לעשות נורא מעשהו. בהתגעש
 הזלעפה רעדה תאחו כל חיתו השדה. אך הַמָּת לא
 תמיתן, כי חק שם להם יוצרן לכבוש את ראשן בעת
 הזאת בעפר האדמה. ולפעמים קוראים הערבים כל
 רוח חם, אף שאין פגיעתו רעה כל כך, בשם שָׁמוּם.
 ולהבדילו מן השמום הנורא האמור יספחו לו התאר
 בַּאֲרִיד, שענינו בלשונם מאריך, (אנהאלטענד) לפי
 שהשמום הזה מאריך נשימתו מְשֻׁמוּם הראשון; ויש
 אשר יסער גם בלילה, ואז יכנוהו בשם חֲרִיר, ובפי
 העברים קדיים. — ברוך המקום בכל משלחותיו!

אותיות למנר

אותיות למנר (Literae liquidae) יש להם השתתפות
 גדולה בכל הלשונות, מפני היותן נוחות להתבטא
 בנשימה אחת עם אותיות (קאנואנאנטי) אחרות, למשל
 בַּל, גַּל מְנִי ובעבור האחווה הזאת, ממלאה האחת
 לפעמים מקום אחרתה. ואם תדע זאת יתגלו לך תעלומות
 רבות בלשוננו, כמו: אלמנות תמורת ארמנות, נשכה
 במקום לשכה, בר במקום בן. משבר ושכולת שהוראה
 אחת להם, (וועללע). ומוזה יצא לך הטעם בהוראת ערם
 המתרגם (ליסטיג), כי הוא משתף עם עלם שענינו כסוי,
 וערם

צנודלו, אשה טוֹצֵת חן וצֶעֱלֵת שָׁכַל, כְּמוֹךְ, תִּמְרֵי אֲהוּצָתִי!
 מַעַת צֶעֱבֹתוֹת אֲהַצֶּה יַחַד נִקְשָׁרְנוּ, מַעַת נִשְׁצַעַת לִי צִדִית
 אֲהַצֶּה — זֶל יִפֵּר נֶלֶח — נִתְחַדֵּשׁ כְּכַשֵּׁר נְעוּרִי, וְצִיתֵךְ עוֹז,
 כֹּל אֹשֶׁר וְהִלְלָהּ אֵלֵי נִחְמֵךְ וְנַעִים — הֵן, תִּמְרֵי! מַעַת
 נִפְסוּתְנוּ מִשׁוֹלְצוֹת צִשְׁדָּשִׁי אֲוֹמֵן אֲשֶׁה אֵל אֲחֹתְךָ, כְּדָמוֹ
 הִנֵּה כַּשְׁנֵי חֲלוּלִים הַנֶּאֱחָדִים לְזַמֵּד אֶחָד, אֵיךְ קוֹל דַּע

יִשְׁצִית הַבְּגוּז, וְכֹל הַשׁוֹמֵעַ תְּגִיל נִפְסוֹ, וְתַעֲלוֹזֶה כְּלִיּוֹתָיו, סֵלֶה —
 מַה הִיא הַתְּשׁוּקָה הַעוֹלָה צִקְרָצִי, כִּי אֵת לֹא מִלְאֲתִיהָ? —

אֵיפֶה הִיא הַשְּׂמֵחָה לְזֶל תְּנַעִימָה לִי צֶעֶךְ חֲצֵרְתֵךְ? אִו, אֲהֵה נִשְׁאָר
 הַיְבוּן, כְּאִשֶּׁר הַשְּׂכַחְתִּי צִזְרוּעִיךְ, לְזֶל חֲלָף וְעַזֵּד, כַּעֲבֹן צִקֵּד לִפְנֵי שָׁמַיִם? —
 כְּאִשֶּׁר נִהְלַתִּיךְ דְּרָאֲשׁוּנָה לְאֵהֶל צִיתִי, לְהִיּוֹת חֲבַרְתִּי וְאִשְׁתִּי צִדִיתִי, אִז!

מַה מֵאֹדֵר רִסְפֵי חָן וְטוֹב מַעֲיִיךְ הַצִּדִיקוֹ! דְּצֵרֵת צִית, סֵדֵר וְנִקְיוֹן,
 אֲוֹמֵן וְחִדּוּהַ, זֶכֶל מַעֲשִׂיךְ נִכְדֵּר וְנוֹדַע, וְצַנוּעִים ה' כֹּל מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ
 כּוֹנְנוֹ עֲלֶיךָ —

בַּעַתְּ אֵת צֵאת צִית, נִתְרַצֶּה הַהִלְחָה צִית, אֲהֵלִי מִצֶּדֶךְ, עֲדִירִי.

נְטִיעִי, אֲסַמִּי, מִצִּדִיקִים הַנְּמוֹ, עֲצוּתֵי הַיּוֹם יַעֲשֶׂה צֶשְׂמֵחָה, וְאִם
 עֵיף וַיִּגַע תַּחַת מַשְׁכְּנֵי הַשָּׁמַיִן, אֲלֵכֶה אֲשׁוּבָה, מַה מֵאֹדֵר יִשְׂמַחְנִי
 מַעֲשִׂיךְ, אִשֶּׁר חֲצַחְרִי לְהַשִּׁיב נִפְסֵי זֶהִם! —

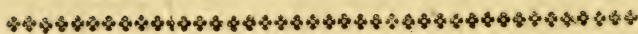
בְּזָה נַעִים לִי הַאֲצִיב צִחְצֵרְתֵךְ! וְאִם הַחֹדֶף מִשְׁלִיךְ קִדְמוֹ
 כַּפְתִּים, לִפְנֵי אֲהֵלִינוּ, אִז, אֲלֵל הַכִּיּוֹר אֲשֶׁר צִלְךְ, וְאֲמַרִי פִיךָ
 הַמִּסְוֹלָאִים, אִז — מִנּוּחָה וְשִׁלוֹם צִית עַד צֵלִי דִי אֲרִגִּישָׁה — וְאִם
 סוּפָה וְשַׁעֲרָה סָצִיזִי יִרְעִימוּ, וְאִת עֵינֵי הַאֲדָן אֲצִקִּי שֶׁלֶג וְכַפּוֹד
 יִכְסוּ, אִז — יִרְחַשׁ לְצִי אֲהַצֵּתֵךְ, אִךְ אִז — חֲצֵרְתֵךְ צֶעֶךְ אֲרִגִּישָׁה! — — —
 אֲתָם יִלְדִים, הַמִּפְיָקִים חָן לְכֹל דּוֹאִיכֶם, אֲתָם מוֹסִיפִים דְּבָשִׁי
 הַלְלַחְתִּי! כִּי הֲאֵהֶה וְחָן אֲמַכֶּם, מַעַל פְּתִיכֶם יִזְנוּ — מַה גוֹדֵל
 צִדְקָה, מַה רַב טוֹב, לְפָנַי זֶכֶם עֲלִינוּ! — הַדְּצִירִים הַדְּאֲשׁוּנִים,
 אֲמַכֶּם אֲתַכֶּם הַלְמִידָה, הִיוּ, לְגַלוֹת דְּעִיּוּנְכֶם צִאֲמִירֵי שִׁפְרֵי כִי אֲהַצֵּתוּנִי —
 צִדִיקוֹת וְאֲוֹמֵן צִקְרָצֶכֶם יִתְגַּדְּרוּ, וְצַמְעֵלְלִיכֶם זָךְ פַּעֲלִיכֶם יִתְנַכְּרוּ —
 הַנֶּכֶם שְׂמֵחוֹת נְעוּרֵינוּ, וְגַם לַעַת זָקְנָה וְשִׁיזָה יִשְׁעֲכֶם תִּשְׁגַּצְנִי — אִם אֲנִכִּי
 אֲשׁוֹב מִעֲצוּתֵי הַצִּית, אִו הַשְּׂדֵה, צִיתָה, וְאֲתָם לְקִרְאֲתִי עַל מַפְתָּן
 הַצִּית תְּדַלְּגוּ וְתִקְפְּלוּ, וְצִקוֹל חִדּוּהַ תִּקְרְאוּנִי, עַל צִדְכִי תִפְּלוּ, וְאִת
 מִנּוּתִי אִשֶּׁר אֲחַלֵּק לְכֶם, פִּידוֹת מִתּוֹקוֹת, אִו, אֲיִזָּה כְּלֵי צִית, אִו
 כְּלֵי שְׂדֵה, אִשֶּׁר עֲשִׂיתִי לְכֶם אֲלֵל הַעֲדָד, לְהַרְגִיל יִדְיֶכֶם צֶעֱצוּדָה
 וְמִלְאָכָה, תִּקְחוּ, אִז, הַאֲחֵ! אִז צֶשְׂמֵחָה וְגִיל, יִקְרָתִי! לְצִין צִזְרוּעִיךְ
 אֲמַכֵּר, אֲחֹשֶׁה, וְאֵת צַחֵן וְיִקְרָד, אֲתָ דְמַעֲשֵׂי הַשְּׂמֵחָה תִּנְשָׁקִי וְתַחֲמִי

מַעַל לַחַיִּי — עַתָּה הִנֵּה צֵאָה! וְעַל כֹּל צִזְרוּעָה יִלֵּךְ יִפֵּה תִאֲדָר
 וְטוֹב מִדְּאָה, וְדַמַּעֲשֵׂי גִיל עַל לַחַיִּיהַ שׁוֹטְפוֹת — הֵה, יִקְרִי! לַעֲוֹ שִׁפְתֵיהַ

הַנְּנוֹ צֵאִים לְהַשִּׁיב לָךְ תּוֹדוֹת, כִּי אֲהַצֵּתְנוּ — בִּקְבֵק לְקַח אֲוֹתֶם צִין
 זְרוּעוֹתָיו

מסב דברו אל ה' לאמור: לכן תקרא את העם לעוררו
לתשובה, לפי שאתה בוחר רק בשלמות, ותעורר ותיסר
לטובת הנענש. ויתורגם: גאטטעם טטיממע רופט אויף לור בעם,
טערוג: (נור גויקענליקייט ווילן דיין וועען). או שיהיה תשירה
יראה מאמר הנעשה לשם תואר, והענין: לכן תעורר
לתשובה לפי ששמך הוא: תשיה — יראה והענין אחד.

ברוך שענף עלך.

הבציר.

השמש נסקף מירכתי ההר, לזכר יום צהיד ויפה כאשר בקבך
הלך וקרצ להציע מחלון חדרו החולה. קור ידה מצין עפאי
העץ, המתנועעים לאט לרוח היום. עלם השמים היה כספיד לטובה,
וכאיי הים, נשאו הכוזעות ראשם מהעמק העכור, צערזוב
נעים ממלחות טונות, נשאו עני היער, מאור השמן כי יהל. —
צמחת לצ הציע צנחת על פני אורך הככד, שמע שדיקות
העדרים תסצוב, תקיעות חלולי הרועים הקסיצ מדחוק ומקרוצ,
וקול צדמה נשמע, מזמרת לפרי שמים, ומצין נאות דשא ואחר,
והמית מים כצידים טועפים האזין והקסיצ, ולמשמע אופן שמו לצנו. —
צרוח מלא התעוררות לקח את הכנור מהקיר, וצמקומו עמד
לצ צהמון הרגשות נעימות, ואחרי כן גשא קולו, צפיו טז,
וצכורו ענה, ויאמר:

הרה הרהיב צנפשי עוז, אלהים! להודות לך עלי הגיון צכור.
עלי שמחה ורצ עוז אשר גמלתני. כל דצד ינוץ צכלילי יופי,
כל דצד צשפע רצ מתצרך; תשאות חן ותודה ישמע לי
מהשרון סצוב. קול ישורר צחלון, זמר ציער, ומכל למח ונטע,
יצושר לקראתי צדכת השנה. יפה, יפה הוא הכדמל, נעים
הדר השרון, מעוטף צעדי הצליר תלצושת, צלצע דקמתים. —
אשרי האיש אשר נפשו לא ידעה עוד דפע. המענה רוחו! —
אשרי האיש השמח צחלקו, וישצע צנעימות עוצו, צלצ סקט
ושאקן, ואך עוצ וחמד כל ימי חייו ירדפוהו; אור הצקר
יעורדהו לשמחה וגיל, ומתקה לו שנתו צערצ, אחרי כלות
עצודתו. שנוי העתים, וחלוף הזמנים, יעליצו נפשו, ורוחו ירכינו —
אולם, ציתר שאת מאושר הכהו, אם חצל נעים נפל לו

החזרה

כל התורה צוותות אֱהוּי, אֱמוּן קצועים
 לקיים מה שנאמר וְאֱהוּי אֱלֹלוּ אֱמוּן שעשועים
 הִקָּף כִּסֵּא צִמּוּד אֵ, מִן צִמּוּד מִן נחתיים
 דִּגְלוּל תִּיטֵב צִח צִמּוּד ו; נִשְׁר עֵן צִמּוּד ן נרשמים
 צִמּוּת אֲנִי הִסָּן צִמּוּת צִמּוּת צִמּוּת
 דִּרְשׁוּ אֵת חִדְתִּי וְאֵל תִּהְיֶה

וזה לך פירושה. אם תכתוב לך כל שמות האותיות צמלואם, ומאות
 האחרון של מלוא השם תלוין לך אות אחרת, אז תמלא כי כל
 העשרים ושתיים אותות קצועים צוותיות אֱמוּן על מספר הזה: שש
 אותיות הִקָּף כִּסֵּא — כמספר ו של אֱהוּי — ילאו לך מסוד אֵ של
 אֱמוּן. — אות אחת מִן — והוא אֵ של אֱהוּי. — ילאו לך מסוד מִן של
 אֱמוּן. — עשר אותיות דִּגְלוּל תִּיטֵב צִח — כמספר י של אֱהוּי — ילאו
 לך מסוד ו של אֱמוּן. — וחמש אותיות נִשְׁר עֵן — כמספר ה של
 אֱהוּי — ילאו לך מסוד ן של אֱמוּן. — ולמען תדון צו ולא תכשל, אני
 לפניך חלך והדורים אישר. הִקָּף כִּסֵּא צִמּוּד אֵ כזה:

ומזה תדון על השאר ותמלא הכל כסדר הזה	אלף	{	כ • ק • פא	{	ה • א
			ס • מ • פא		ק • פא
			א • ל • פא		ף • א

ואם תכתוב לך מלוא כל האותיות צלתי האות הנקוב, תמלא כי כלם
 צאו צממות אֲנִי הִסָּן: אדם פדעה צדקת וכו' ע"ד זה: מן
 אֲל"ף תמלא לֵי צלשם, הִן צפדעה; מן צ"ת תמלא יֵי צישפה ת צדקת.
 ומזה תדון על הנשארים. —

ולא אחד עשה, ושאר דוח לו, ומה האחד נצקם
 זרע אלהים; וכשמדתם צדוהכס, וצאשת נעורך
 אל יצגוד. מלככי צ' ט"ו

ראה דאיתי את הלחץ ואת הדחק אשר המפרשים דחקו בפסוק הזה,
 זה פנה למסלתו וזה לדרכו ילך, וצדורותנו תרגס וצאח הפסוק
 הזה החכם י"כ מצדאני וחציריו ופירשו אחד צלשון אחרות ע"ש
 ורש"י ז"ל הביא אגדה מצדאי חכ"ז ודחה אותה שלא מלינו שאר משמש
 צלשון אחד לא צמקרא ולא צמנה ע"ש. והנה אני הצעיר פניתי לידך
 אחרת

זרועותיו, ויחזקס ויחזקס * מדוב שמחה וגיל דבר לא יכלו, ואף עונג וחדוה, לצם הרגישו, וכל הרואה אותם ישכיל ויזין, אשר מאושדים יקראו אך האנשים הישרים בלבנותם, כי כן יצורך גבר ירא ה' — — —
 משה מודכי יאווף איש בראדי.

ווירצבורג צחדש העשירי בעשירי תקפ"ח לפק

אלה דברי מודכי הראשונים, לאחרי התורה עדת נצונים, להם עשר ידות, דברי חמדות * אלהים יענה את שלומם, ויגן עליהם לעולמים! —

הקורר אשר מנח יסיג אחר, הלוא פניו פארוד יקצן אם צן שחך לקראתו! ולכן גם אנכי אענה לפניכם טרם את אשכרי אקריצה: אל תצוו את עצדכם ואל תשימו עלוה עלי, עלי שוף דברתי * ידעתי את גדלתכם ואף קט ערכי לא נעלם מני, הלוא אתם הליתם את אור תורת לשונינו טרם ידעך ויכזה * ראייתם כי שפות הלשון יהרסון שוחדי הע"והת נאספו, כי עלו על למדוס אל, קמתם וצחיל אזרתם להדים תפארת קדשינו בצכורי פרי עשתנותיכם, גם שמתם בענאכם מצחר המאסף — הם תפוחי זהב נסכו ואתם צמטכות פז תכתידוס, הם מזדע קלרו ואתם אלמות קלידיהם תציאו גונה — ומפדי עתיכם, אשר הקדשתם לה' צכורים תערכו לנו, ומנלם דאינו את זך דעיונכם ויקד דוחכם; אך מה כחי כי איחל לספר את עונם, הן ככלד אני עלי לחיחה, ואיך שפתי תהלתכם תצענה? לולי כי לצי השיאני ואפת, דוחי עורדני להתאושט, ולא יכולתי להתאפק, ואמרתיו אנוסה אך הפעם להסיד את מקוה הצפת מעל עצד פני, ולתמוך יתודותי עלי ענות נפשכם, כי תחננו לתשורת דש * ואתו פה את דברתי *

ואתה קורא הנעים, אשר מזדע קדש מלצתך! כי יקרא ק"ן לצור אשר אנכי לצרתי לפניך, שלח תשלח את הסגים ואת הכסף תקח לך ולת צידך * ועתה פה עמד עמדי, ואליע לפניך חידה ישינה ועמונה אשר פתרונה כמעט נעלמה מעין כל; וכל קורא אותה יכיר יקד ערכה וגדל פארה, אך לא יוכל לערוך זה דעה, איה אפוא המסלה לצוא אל פתרונה, והנה אנכי הלעיד שאל שאלתי את פי אמ"ו המא"הג כ"י מהו"דר אזרהם צינג סג"ל חצ"ר ור"מ פה ווירצבורג יע"א — הוא האיש אשר כל דבר ממעיני החכמה וכל דז ממקורי הצינה לא נעלם מנו — ואחד שקידה דזה נלחה הרצ צנח שכלו הצהיר, והגיד לי את פתרונה צטוב טעם ודברי חן * וימלך לצי עלי לחלק גם לאחרים את מנתי, ולשחר מאת צעלי אסופות להדפיסה בצכורי העתים, כי המה כוללים דברי חכמים וחדותם, וייעצ הדבר צעיני אמ"ו הגאצ"ד כ"י; אך מה אומר אפוא, כי לא ידעת דבר ולהגיד לך צאמדי שפר, על זאת אשים אליך קורא הנעים את מענתי: אל תגדיל עלי עקצ, אם זמורות דברי עוד לא תאדרכנה פארותן, כי אני צעני הבינותי אלה הדברים * —

התבו אשר דקו צהם בני האדם, אז ישומם, כל ימיו מכאז וכעם, ולאחיו הועל לא יועיל, והיה בלא היה; ולמי הוא עמל? לא לו ולא לאחריים.

דנני רואה צפניך מרחוק השמחה והשמחה, ואולי תאמר אלי ידידי: טובה לי הודאה זאת היואלה מפניך, ונעמו לי שדותים חלה אשר כתבת אלי, מכל מנחה ומשאת ומכל מגלת תושיה אשר הצאת לפני מעודך עד היום הזה, ודי צוה והותר להשיצ מעליך חרון חפי על אורך שתיקתך, אחרי אשר שצה דעתך להיות מעורצת עם הצדיות, ומעתה לא תצו לי בלצנך אם ערדות הזמן אשר לא ירפוני, ירפוני מעט מדרישת החכמה, ואחד אשר גם אתה חולית כמונו ולכל האדם נמשלת, סלוח תסלח לי ולכל אשר כגילי ארצה תושיה ונדפים צדדישתה; ואם אתה תסלח לי, ומה לי עוד, לזקש? —

צדקתו, ידיד נפשי! לרקת צדקתך; ואמנם חף גם זאת לא תצא האגדת הזאת לפניך עדומה מכל דצד חכמה, והנני כותן לפניך היום צימוד פרשה אחת מחיוב, אשר ראיתיה אומרת דרשני, לא לקושי הצנתה, כי מצוארת היא מכל דצדי הספר, חצל ליקדת ענייניה ולמעלה כל דצדיה, כי דמיתו כמעט בכל הארצעה ועשרים אין פרשה כוללת המשפטים והתורות אשר יעשה אותם האדם וחי צהם כמוה; והפרשה הזאת היא הפרשה האחרונה שאמר חיוב, הלא היא סימן ל"א: הע נא ידידי חזק ושמע.

בבוא הלדיק להעיד על לרקתו וכשרון דרכיו, ראה כי עוז להגיד תחלה התחזולה הראשונה אשר עמדה לו צימי נעודיו להליכו ממלודי הילך וחדמיו: ומה היתה התחזולה הראשונה הזאת? צדית כדתי לעיני ומה את צדונן על צתולה — הלא ראית ידידי כמה ילדי חמד משום אצותם ומלמדיהם, יגלרו וינליחו צחכמה וצכשרון, ופתע פתאום יתפכו והיו לאנשים אחרים, אל כל מדע יפנו ערף, גם צאצותם גם צמלמדיהם יצעטו, וארחו לחצרה עם פועלי חון, אחד כן יונו ויכחשו ויגנובו, ומלאה הארץ חמס מפניהם. ראית, ידידי כמו חלה! ומה היתה חזן נגף אשר החלה להכשיל רגלם? — ה הצעה — הנער הולך לתמו צשווקים וצרחוצות, וצצתי קרוציו ומיודעיו; הוא רואה, הוא מציע, הוא מסתכל, התאדים היפס מולאים חן צעיניו, עיניו נזונים ושואלים ממנו להוסיף לזונם, הרגשות חדשות ודעיונות חדשים נולדים צקרצו, ועודדים את לצו; יחל לתור אחר עיניו, ועיניו לא תשזענה, מתקדצ לצחורים היושצים ראשונה בכל חצרה עדינה; מתרחק יוס יוס מן החכמה מעט מעט, השמן לצו ואזניו הכצד ועיניו השע משמוע צלמודים, וכפי אשר יחלש צקרצו כח החכמה כן יתגדצו כח התשווקה: העין רואה, הלצ חומד, לא יסקוט עד אם כלה, יחשוב לכצות הצערה היוקדת צלצו, והוא מוסיף פחס לבחלים; תהום חל תהום קודא, נמכר לעצד לתאותו, יצצו, יגנוב, יחמוס למלאתה, ונפל ולא יוסיף קום — חלה תולדות הצחורים — ומי יאמין כי הצצת העיניים היתה תחלת נפילתם? ומי יאמר לאדם עמוס עיניך ואז לא תכשל ולא תפול? ואף גם זאת אין מנוס ואין תחזולה לאדם כי אם לכרות

אחד ע"ד הפשט. מלינו אשר נציאי ה' כנו את אצרהס מחוללינו צלשן אחד, הן המה ישעיהו כ"א ז' הצינו אל אצרהס אציקס ואל שרה תחוללכס, כי אחד קלאתיו ועוד יחזקאל ל"ג כ"ד אחד היה אצרהס. לפי"ז ראיתי לפדשו כן: אחד אשר הנציא מלאכי דאה צהשחת דורו, כי נתנו עיניהס צנסיס יפות וצילדיהן ישפיקו, ואחרי צלותן שלחו אתהן מצתיהס, ועל זה הוכיחוס הנציא צרוה שפתיו ואמר: ולא (כן) אחד — זה אצרהס — עשה, כאשר צקס מאת ה' לשאל דוח לו ומה האחד מצקס? — זה"ל הידיעה כדאוי' — זרע אלהיס, אצל אתס לא כן תעשו, וכן הוכיחוס עזרא יו"ד יו"ד אתס מעלתס ותושיצו נסיס נכריות להוסיף על אשות ישראל וכן נחמיהו י"ג כ"ז ולכס הנשמע לעשות וכו' למעול צאלהינו להשיצ נסיס נכריות ולכן הוסיף להוכיחוס ונשמדתס צרוחכס וצאשת נעוריק אל יצגרן. וכאשר הלעתי הדצדים האלה לפני אמ"ו הגאצ"ד פה העידה שלח אלי דצרי צנו החכס המפואר מהוד"ל צער צינג סב"ל צע"ה ספר עוצד ותלמה כי גסהוא פירש את הפסוק הזה, וצנכה הצע"ל אליע לך את דצדיו ואז הצומר יצחר.

מרדכי בלימליין שולקאנדידאט.

שדב"ח אל שחב"דל* שלום

במה לי עונות וחטאות לך ידידי היקר (ומה יקר כאוהב נאמן?)!
 כמה חלפו לנו ימים וירחים, ולא הצאתי לפניך מגלת תושיה מנחה ומשאת! כמה זנחתיך! לולא ידעתי כאמנה כי נאמנה אתי דוחך כאשר דוחי נאמנת לך ולולא לצותינו גלויס וידועיס איס לדעהו משניס קדמוניות. וחדרי כליותינו פתוחיס איס לדעהו לדוחה, איך דרך לאיש ממנו לנטות ימין ושמאל לדאג לאהצת דעהו פן תמעד ותמעט, כי לא תמוס היתד התקועה צמקוס נאמן: לולא זאת, כי עתה אצדתי הללי להלעדק לפניך, ואאריך לשון לערוך לנגד עיניך מערכת מלאכות וסצלות וטרדות ודעיונות שונות אשר נתן לי הזמן לענות צהן, למען הכניע גאוני, ולהשפיל לצצי המתנשא למלוך צלל החכמה על כל אשר נעשה תחת השמיס:

עתה ידעתי כי לא לאדם השלמות, כי לאלהיס; וצן אנוס אס ישלח קלה המטה ועצל ציערת דצס החכמה ואכל כמלאת ספקו לאמן צרכיו להיות דגליו אמונה צדרכי מיסדים, ולקח עוד ונתן צפי צני איס זולתו המעט אשר יוכלו שאתו איס כפי אכלו, אז עוצ לו: ואס יאמר להתחכס הדצה, וימאן לאצד רגע מימי חייו ומלה מדצדורו צדצרי התהו

(* זה דודי וזה רעי צן אחי אחי, ר' שמואל חויס צן דוד לולי, המרצין תורה צקהל בורניאה, הוא אשר צנועס אהצתי ההמיתה מנעורי ועד עתה חזק ידי לעצור עצרת לשון הקדש, אשר כל סציני מרביס ידי חוננה; והוא אשר צדדני צמכת צן חזקיסו צחלותו, אדפס צצכורי העתיס לשנת תקס"ח.

תורת הטבע היא וכך היא חובתנו וכך יפה לנו לעשות, ולשגוען
 יחשב לנו אם נתחזק נגד התשוקה אשר נתן לנו אלהים; ואיך יהיה צוה
 עון אשר חטא? אל יפתוך בני, ודע כי אין פיהם ולבם שוים, וגם
 הם מאמינים ויודעים קלקול מעשה תועבותם, ורק להנאתם יצחרו
 בשקוליהם, לא שהם נכוחים וישרים צענייהם; ואם תחפז לנסותם
 זאת עשה, אמור לאיש מהם. אחותך קדשה, אשתך מנאפת, אז תראה
 איך תעלה חמתו באפו: ולמה זה, אם אין בכל זה דע כלל? — ועתה
 ראה דברי חיוז, אמר: אם נפתה לצי על אשה וגו' אז יקרה לי מדה
 כנגד מדה שתטחן לאחד אשתי וגו'; והוסיף ואמר: כי הוא זמה, אם
 הי' לצי נפתה על אשה צעולת צעל ועל פתח דעי אדצתי, זה זמה
 ותועבה גדולה, ואל תשיצני אין צוה עון אשר חטא, כי הנה והיא עון
 פלילים, אם תטחן לאחד אשתי ועליה יכדעון אחריו, הכל יודעים שזה
 עון מלדה, וגם הפלילים והסופטים יעשו זה משפטים; אם כן אם
 הוא עון מלך האשה, איך לא יהיה עון גם מלך האיש? אבל הוא באמת
 עון ותועבה גדולה, עד שראוי לדמותו לאש אוכלת, ואם לא היה צי אלא
 עול זה, היה מספיק הוא לצדו לשרש כל תצואתי, כלומר שצגלל הדבר
 הזה לצדו הייתי ראוי לעונש שלא אראה צרכה באחד ממעשי ידי לעולם.
ושבוא תאמרו: אם אמת היה הדבר הזה שמימיך לא נפתה לצד על
 אשת זולתך, אם כן זה מופת צדוד שאתה צטצעך מכלל האנשים
 האכזרים אצירי לצד הרחוקים מלדקה. כי אמנם זה עקד גדול אלל השטופים
 בזמה, שאי אפשר שיהיה אדם מתגבר על יגרו, אם לא שיהיה איש
 קשה ואכזר, שאינו אוהב רק את עצמו, ולא ירגיש כלל הדגשות
 החניכה החסד והרחמים על זולתו; כאלו לא ידענו שהחסד והלדקה
 שהם עושים לפעמים אינו אלא לאהבתם את עצמם, ולצקשת הנאתם
 ותענוגם בלבד. צינו נא זאת שוכחי אלוה! שמעו והאזינו דברי חיוז,
 האיש אשר כרת ברית לעיניו לצלתי התצונן על צתולה, שמעו והאזינו
 דבריו: אם אמאס משפט עצדי ואמתי צדיצם עמדי, ומה לעשה כי
 יקום אל וכי יפקוד מה אשיצנו? הלא צצטן עושני עשהו ויכונוו צדחם
 אחד (*): אם אמנע מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה, ואוכל פתי לצדי
 ולא אכל יתום ממנה, כי מנעורי גדלני כאצ ומצטן אמי חנכה: אם
 אראה אוצר מצלי לצוש ואין כסות לאציון, אם לא צרכוני חלניו ומגז
 כצטי יתחמם — הציעו נא מה צניכס וציניו! מה צין עוצר אלהים
 לאשר לא עצדו. הציעו נא צלצ מי תשכון האהבה הכללית לכל המין
 האנושי, הצלצ הפדץ רודף תענוגים, המכלכל איש וציתו, לחרוש
 צעגלתו, או צהפך צלצ הלדיק העולס עינו מראות צתולה, ועם זה
 עושה משפט עצדו מקנת כספו המדיצ עמו, והוא אומר עליו הלא אצ
 אחד

(** ויכונוו עינו ויכונוו אמתו והכונוו למצדדים צעדס והדגש להורות על אורח
 הכפל, כן אמרו המדקדקים וכן פירשו המפורשים והרגס המתרגם, ובלס פירשו
 מלת אחד חוזרת כלפי האל, אל אחד הכין אותנו צדחם, איש איש צדחם
 אמו, וזה נראה שפוטו של מקרא, וגם קמנות בית צדחם מוכיחה כן: אבל
 צעל הטעמים לא ידענו מה היה לו שהעמיד מלת ויכונוו צטעס מפסיק,
 וסמך צדחם לאחד, והראוי היה להטעים כן ויכונוו צדחם אחד, ותהיה צית
 צדחם רפה.)

לכרות צדית עם עיניו, ולשמרם מכל משמר, כי להם תולדות מות:
צדית כדתי לעיני ומה אהזכרון על צתולה.

ואולם איך יעמוד צן אדם כח למשול צעיניו? ומה התחזולה אשר
היתה לחיוב למען התגבר עד יוכל להיות נאמן בצדיותו אשר
כרת? — ומה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממדומים הלא איך לעול
ונכד לפועלי און הלא הוא יראה דרכי וכל לעדי יספור — הלא זאת
התחזולה השמיה, זכירת השגחת האל, והעונש המעוה לעושי הרעות
הנמשכות על הדור מן ההצעה. וכבר דאית ידיו כי המתחילים לתור
אחרי עיניהם מכחישים מעט מעט צמליחות השכר והעונש, ואומרים
לא ייעזב ה' אלא ידע, ומעט מעט עושים לענאם עולם של הפקר,
וישכחו את ה' אלהיהם. תחלה אומרים בהצעה אין דע, ולא יתכן
ליוגד הכל שיקרף על יודיו בהסתכלם ציקדת מעשי ידיו הנפלאים,
וזה אמת; אחר כן יאמרו לא יתכן ליוגד הכל שיקרף על צן אדם אם
ימלא תשוקה הנעושה צעשו, ואשר אין צבחו להתגבר עליה, וזה
שקר; אחר כן ילכו מדחי אל דחי, ויעשו תועבות גדולות, אשר כל אחת
מהן נמשכת מאחדת הקודמת אליה וקלה ממנה. וימשך להם שכמו שלא
יתכן שיענוש האל על ההצעה, כן לא יתכן לו לענוש על שאר המעשים
הצאים לרגליה: אז יכחשו השכר והעונש, ואחר כן ההשגחה כלה,
ולפעמים גם כן מליחות האל. והנך דואה חכמת חיוב, שהתחכם
למצדאשונה לתת ההשגחה והשכר והעונש לנגד עיניו תמיד, והיא שעמדה
לו להוסיף אומץ להיות נאמן בצדיותו אשר כרת. ועתה אחרי אשר הקדים
חיוב ההקדמה הקצרה הזאת, לצמד מאין לו הכח והממשלה על יגרו
ותאוותיו, התחיל צספור דרכיו ומדותיו, ואמר: אם הלכתי עם שוא
ותהש על מדמה רגלי יסקלני צמאזני לך וידע אלוה תמתי — כלומר
הנה אתם דעי חושדים אותי לחים לצוב המתחסד צעיני צני אדם וצקדור
ישים ארצו; עתה אם כדצרכם כן הוא הנה אחת היא שאלתי וצקשתי
שהאל הצוחן לצות יסקלני צמאזני לך וישפוט דין אמת לאמתו, כי
אז אין ספק אללי שידע אלוה תמתי, שעד עתה הוא עושה ענמו כאלו
לא ידעה, ומי יתן ויפנה אלי ויסקלני ויכיד תם דרכי!

כי אמנם אינני שואל שיסיר מעלי שצטו אם עונותי העו אלה: אם
תטה אשורי מני הדרך ואחר עיני הלך לצי וצכפי דצק מארס
אזרעה ואחר יאכל ולאלי יסורשו — אם היה מכהגי לנעות מן הדרך
שהייתי נדיך ללכת צה כדי להסתכל צממון אחרים, צצית דעי, שדהו
ועצדו ואמתו ושורו ואמורו וכל אשר לדעי; ואם היה שאחד מה שדאו
ושאלו עיני הלך לצי להתאוות תאוה, עד שלצסוף דצק צכפי מאומה
משל אחרים: הנה אז מדה כנגד מדה דואה אני שיענישני, וכמו שאני
הייתי לוקח ממון אחרים לעלמי, כן אזרעה ואחר יאכל, או גם יסורשו
נעושותי קודם שיתצטלו פירותיהן, וגם לי גם לאחרים לא יהיו.

אם נפתה לצי על אשה ועל פתח דעי ארצתי, תעוהן לאחד אשתי ועליה
יכדעון אחרין, כי הוא זמה והיא עון פלילים, כי אש היא על
אצרון תאכל וכל תצואתי תשרש — ולציאור המקדחות הללו אקדים
תחלה דצד הבון שכתב אחד מפילוסופי הדור האחרון. אמר: צני! אל
יפתוך העאים המסיפים אותך להדיחך אחד הזמה צאמרס אין דע,
תורת

יבֹרַךְ כִּי הֵייתִי מִתְחַסֵּד עִם הַזֵּדִים, עַד שֶׁצִּנִּי צִיפִי הָיוּ נִחְדָּים זָרִים,
לְרוֹצְתֵי מַה שֶׁהֵייתִי מִתְרַיֵּחַס לְהַכִּין מִזֶּזֶן לְכָל עוֹצֵר אֹרֶחַ, וְכַךְ הָיוּ
אֹמְרִים: מִי יִתְנַהֵב וְאִכְלֵנוּהוּ (דַּךְ מִשָּׁל כִּמוֹ כִּי לִחְמֵנוּ הַסּוֹ),
כִּי כָל כֵּךְ אֲנוּ רַעֲצִים לְאִכְלוֹ, שֶׁאִם נִאֲכַל כָּל זָשָׁר עֵדִיין לֹא נִשְׁצַע:
אִם לֹא, אֲמָרוּ מִתִּי אֲהֵלִי מִיִּתֵן מִזָּשָׁרוֹ לֹא נִשְׁצַע (דְּרֻגְמַת לְמַה תִּרְדְּפוּנִי
כִּמוֹ אֵל וּמִזָּשָׁרִי לֹא תִשְׁצַעוּ), זָחוּן לֹא יֵלֵךְ גַּר דְּלִמִּי לְאַרְחָ אִפְתַּח.

וּשְׁבֹא תֵאֱמָרוּ: מֵאַחַר שֶׁהֵייתִי עוֹשֶׂה לְדְקוּתֶיךָ זָפּוּמִצִּי, אֲוֹלִי מִן
הַנְּצוּעִים הֵייתִי הַקּוֹדְמִים הַסְּדֵם זָקֵהֵל זָר, וּמִכְסִּים פִּשְׁעֵיהֶם
זָמִקְתִּים: הִכָּה הוּא אֹמֵר: אִם כִּסִּיתִי כְּאֵדֶם פִּשְׁעֵי לַעֲמוּן זָחִצִּי עוֹנִי.
וְלִמֵּה לִי לְכַסּוֹת פִּשְׁעֵי? הַאִם מִפְּחַד הַהַמּוֹן? וְהֲלֹא הֵייתִי מוֹעֵלֶת
עַל הַזְּרִיזוֹת, וְאִם הֵייתִי עוֹשֶׂה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּ, לֹא הֵייתִי לְרִיךְ
לְהַעֲלִימָם: כִּי אֲעַרְוֶן הַמּוֹן דָּבָה.

אָרְףָּ עַל פִּי שֶׁעַם כָּל זֶה וְצוֹת מִשְׁפַּחוֹת יַחְתֵּנִי וְאֲדוּם לֹא אֲלֹא פִתַּח: אִם
הִיָּה אִישׁ נִצְוָה וְחָדָל אִישִׁים זָרִים אֲתִי, הֵייתִי יֹדֵעַ מִפְּנֵיו, וְהֵייתִי
מִפְּיִסּוֹ זָכַל מֵהַ שִׁירְלָה, וְאֲדוּם, וְלֹא אֲלֹא פִתַּח, הַשְּׁעָרָה אֵל הַשּׁוֹפְטִים,
שׁוֹדָאִי הָיוּ מִזְכִּים אֹתִי, אֲזַל הֵייתִי זָחוּד לְהַפְסִיד מִשְׁלִי וּלְשַׁצַּת זָשְׁלוֹם
עִם כָּל אֲדָם.

אֲבֹרָ עֵתָה שֶׁנִּהְפַּךְ עָלַי הַבְּלָגֵל לֹא אֲוֹכַל לְהַתְּאִפֵּק, וְעַל כִּדְחִי אֲכִי קוֹזֵל
וּמִתְרַעַם עַל הַעוֹל הַנְּעִשָׂה לִי, וּמִי יִתֵּן לִי שׁוֹמֵעַ לִי! וּמִי יִתֵּן
וְיַעֲנֵנִי שְׂדֵי: הֵן תּוֹי, וְעַם זֶה יִתֵּן לִי סִפֵּר אֲשֶׁר כִּתַּב אִישׁ רִיזִי הַכּוֹוֹנָה:
וְיֹאֲלֵ אֲלוֹהֵי וְיִתֵּן לִי סִפֵּר דְּשִׁיתָ עוֹוֹנוֹתַי אֲשֶׁר חֲטָאתִי זָמַחַךְ יָמֵי חַיִּי,
וְהוּא סִפֵּר אֲשֶׁר כִּתַּב אִישׁ רִיזִי, הוּא הַמְּלַאֲךְ הַבּוֹתֵצַז כָּל חֲטָאתֵי הָאֲדָם,
יֵהוּא חֲתוּם זָחוּתֵמוֹ שֶׁל הַקִּצְ"ה הַמַּעֲיֵד עַל אֲמַתָּה כָּל הַכְּתוּבֵי זָר, וּמִי
וְתֵן וְיִתְנַהֵב הָאֵל לִי, וְיַעֲנֵנִי: הֵן תּוֹי, דָּאָה חֲתוּמִתִּי, דָּאָה חֲטָאתֶיךָ,
וְהַכֵּלֶם — אִם לֹא עַל שִׁכְמִי אֲשַׁכְּנוּ אֲעַנְדֵנוּ עַעְדוֹת לִי: כָּל כֵּךְ זָרֹד לִי
שָׁלַח חֲטָאתִי לְפָנָיו, שֶׁאִם הִיָּה הַסִּפֵּר הַזֶּה זָמְנִיאוֹת, לֹא זֹתִי מִחֲצָר
זָדָד יִקַּר נִחְמַד וְנַעֲשִׂים. וְלֹא זֹו זָלָזָד, אֲזַל אֲקַדָּח זָו זָכַל שַׁעָה: מִסִּפֵּר
לְעַדִּי אֲבִידֵנוּ, וְאֲבִידֵנוּ זָמְקוֹם הַזֶּה יוֹאֲלֵ לְשִׁלְיִשִּׁי, אֲעִשָׂה שִׁיגִיד לִי כָּל
פְּסִיעוֹת שִׁפְסַעְתִּי מִיָּמַי, כְּלוֹמַד אֲקַדָּח זָו סִפּוֹד כָּל מַעֲשִׂים שַׁעֲשִׂיתִי,
וְגַם כִּי יִזְכִּירֵנִי עוֹוֹנוֹתַי, כִּמוֹ נְגִיד אֲקַרְצָנוּ: וְכֵל זֶה מִפְּנֵי שִׁנְקִיּוֹן כִּפִּי
זָרֹד לִי, וְיִדְעֵתִי שֶׁאִי אֲפַשֵּׁר לְסִפֵּר זָוֵה שֶׁתִּהְיֶה לִּי מִלִּיאוֹת.

וְרַחֲמֵם דְּזָרִיוֹ וְאֲמַר: אִם עָלַי אֲדַמְתִּי תִזְעַק וְיַחַד הַלְּמִיָּה יִזְכִּיּוּן, אִם
כַּחַה אֲכַלְתִּי זָלִי כִסֶּף וְנִפְשׁ זָעֻלִּיהַ הַפְּחָתִי, תַּחַת חֲטָה יֹאֲלֵ
חַח וְתַחַת שַׁעוֹדָה זָאָשָׁה; וְכֵל זֶה זָרֹד, אֲךָ מִלֵּת זָעֻלִּיהַ לְעַמִּיתִי חוֹזֵרֶת
לְעוֹזְדֵי הָאֲדָמָה, שַׁעֲלִיהֶם אֲמַר אִם כַּחַה אֲכַלְתִּי זָלִי כִסֶּף, וְקַדָּח עוֹצְרֵי
הָאֲדָמָה זָעֻלִּיהַ, כִּי עַן שׁוֹרֵת הַדִּין נוֹתַנַת שַׁעוֹצָד הָאֲדָמָה יִשְׁצַע לְחַמָּה,
וְכֵל עוֹד שָׁלַח קָצֵל שָׁכַר עֲבֹדָתוֹ הוּא הוּא זָעֵל תְּצוֹאָתָה זָשָׁנָה הַהִיא.
וְעַם זֶה תִּמּוֹ דְּזָרֵי אִיוֹב.

אֲהַצִּנִּי יִדְרִי, וְאֲתָה שְׁלוֹם.

טְרַיִסְטִי, הַתַּק"פּוֹ, זָאֲחַד לְחַדָּשׁ הַשָּׁשִׁי, יוֹם מְלֵאֵת לִי שָׁצַע וְעַשְׂדִּים שָׁנָה.

פּוֹנֵשׁ

אחד לכלנו ? — והנה נא ידוע, ידידי יקרי! כי המתפלספים האחרונים אשר לחדפה תחשב להם לקצל עליהם עול מלכות שמים, מתהללים ומתפארים צמה שהרזו דברים צספריהם לנווע כלב קוראיהם האהבה הכללית לכל המין האנושי, וגם על העצדים והשפחות; והבך רואה כי כזר קדמם איש ירא אלהים משך שלשת אלפים שנה: אפס כי ירא האלהים פיו ולבו שוים, ונימוקו עמו ומה אעשה כי יקום אל? והמתפלספ המחיב עצמו לאהוב כל האדם, לא יאהב צאמת דק את עצמו ואת צטרו, ואם יליץ צעד העצדים, איך כלבו כי אם להשפיל השדים ולדשת גדולתם, כמו שראו כל צטר יהדוזה חמש ושלשים שנה צצצת הפילוסופיה על כסא ממלכה גדולה —

ישבוא תאמרו עוד: אולי כל הסדך וכל נדיצתך עם העמיים והאציונים פנייה היה לה, ואולי לא היתה כוונתך אלא כוונת קלת עשירי דומי שהיו מצצזים אורודותיהם לקלת העם, למען הדצות להם עצדים הכשמעיים לקולם וההולכים אל כל אשר ירום, ועם זה להשטר על אנשי מדינתם, ולהביע מעט מעט אל הממשלה הדאשונה: לא כן, איוב אומר; לא זה דרכי ולא אלה מחשצותי: אם הניפותי על יתום ידי כי אראה צצעד עצדתי, כתפי משכמה תפול ואזדועי מקנה תצצר, כי פחל אלי איך אל ומשאתו לא אוכל. כי אמנם אל תדמו צנפסכס שלהיותי עשיר עצצתי יראת שדי, כמשפט רוצ עשירי אדך הצועחים על הילס, וסוכחים את אלהיהם הנותן להם כח לעשות חיל, כי אחת נצצצתי: אם שמתו זהב כסלי ולכתם אמרתי מצעחי; ואחרי שלא צטחתי צצעדך, כי ידעתי עשה יעשה לו כנפים, על כן אפילו שמחה לא שמחתי צו: אם אשמח כי רצ חילי וכי כציר מלאה ידי, כי זכרתי תמיד כי מתת אלהים היא ור' נתן ור' לקח כרלונו וכחפלו: אם אראה אור כי יהל וירח יקר הולך ויפת צצטר לצי ותשק ידי לפי: כשראיתי השמש והירח שרי לצאות מערכת השמים מאידים לי פניהם, כשראיתי מזלי עולה ומצליח, לא נפתה צצטר לצי להאמין שיש לכוכבים ממשלה צהללחת האדם, ולא נשקה ידי אל פי להחזיק להם עוצה ולהסיר צעחונו מהאל; כי הוא עון פלילי, ולא אמר פלילים כמו שאמר למעלה, כי צצטר הזה איך השופטים עושים משפט, אצל הוא עון פלילי, הראוי מלד עצמו שיעשו צו השופטים משפט. וזה כי כחשתי לאל ממעל, והנה לא אמר צאל, כי זה איך לדיך לאמרו שלא היה איוב מכחיש מליאות האל, אחד כמה פעמים שהזכיר יראתו אותו, אצל אמר כי כחשתי לאל, אם הייתי מוחס הממשלה צתחתונים אל הכוכבים, ולא לצודא עצמו. הייתי משקר כלפי האל, והייתי מכחיש לו אחד מתאדיו: והנה איך הלמ"ד צמקום צי"ת, כדעת צעל אולר השדשים:

ובמהיותי צלתי צועח כלל צהללחתי, היה גם כן שמימי לא שמחתי צדעת שונאי, כי אמרתי פן יראה ה' דע צעיניו והסיצ עלי אפו; על כן לא הייתי כרוצ האדם שכשרואים שונאם מע לכפול, ופלים עליו למהר מפלתו, ואומרים נפל תודא חדד סכינא: אם אשמח צפיד משנאי והתעודרתי כי מלאו דע. אצל צהפך, לא לצד שלא הדעותי לו צידיס, אלא אפילו דצוד של קללה לא התרתי לעצמי על שונאי: ולא נתתי לחטוא חכי לשאול צאלה נפשו.

לא נקרא שמך עליהם, וכאלו ח"ו מעולם לא קרעת שמים וירדת לתת לנו תורתך, וכאלו ח"ו לא היה אמת שמפניך הרים נזולו.

והלא צהפך אמת ואמת היה הדבר, כי נקדוח אש הדברים המקצלים ההתכה, וכמו שהאש תצעה ותרתיה המים; ככה להודיע שמך ללדיך הרגזת גוים מפניך, וזה צימיו יהושע: וגם קודם לכן צעשותך נודאות לא נקוה, צימיו משה, צומן שלא היינו מודגלים צאותות וצמופתים גדולים, אז ירדת, ואז מפניך הרים נזולו. והנה זו היא הטענה החזקה: צומן שלא היינו מקוים ממך נסים ונפלאות, כי עדיין לא הורגלנו צהם, אז היית מפליא לעשות; ועתה שאין שום אות ומופת שלא נלפסו מידך, תשיצ אחר ימינך? זה תימה.

ועוד הוסיף לחזק הטענה ואמר: ומעולם לא שמעו לא האזינו, עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו, כלומר שאר העמים עוזדי חלילים לא שמעו מעולם מפי אצותיהם ספורי נפלאות כאותם שספרו לנו אצותינו, כי אמנם עין לא ראתה אלהים אחר זולתך שיעשה נפלאות למחכה לו, רק אנחנו לצדנו ראינו ושמענו כאלה. והנה פגעת את שש ועושה דק צדרכיך יזכרוך, כלומר הנה לעמתיך עם בני ישראל, אשר הם זוכרים ויודעים היותך צדרכי הנהגתך שש להטיב, ואינך כאלילי העמים שאינם פוגעים מי שיוכל לומר להם עשה לי אות ומופת כאשר עשית לפלוני. הן אתה קלפת ונחטא, אתה קלפת והסתרת פניך ממנו, ומזה נמשך שאנו חועלים והולכים: צהם עולם ונושע, צהם צדרכיך הראשונים הוסף להתנהג נקדם, והיה גם עתה מעתה ועד עולם שש ועושה דק, ואז נושע. ולמה זה היינו גם אנחנו ככל הגוים, ונהי כטמא כלנו וגו'? והנה ימשך מזה רק דע כל היום, כי הנה אין קודא צשמך מתעורר להחזיק צך: וכל כך למה? כי הסתרת פניך ממנו וגו'.
ועתה ה' אצינו אתה וגו', חותם הדברים צדרכי פיוסין.

ורוח הקדש משיבה: נדרשתי ללא שאלו? נמאלתי ללא צקשוני? אמרתי הנני הנני אל גוי לא קודא צשמי? פרשתי ידי כל היום אל עם סודר ההולכים הדרך לא טוב וגו'? כל זה צלשון תמיהה: וכי היה לי להדרש ללא שאלו? וכי היה לי להמלא ללא צקשוני? העם המכעיסים אותי וגו' אלה עשן צאפי אש יוקדת כל היום, הנה כתובה לפני לא אחשה כי אש שלמתי וגו'. ועומק ענין התשובה הזאת כך הוא לדעתי: האנשים הישרים צלצותם, רואים ומכידים שיש להם על מה שיסמוכו צשמדת תורת משה, על אודות האותות והמופתים אשר אמתה שליחות הנציא, ואינם שואלים נסים חדשים; ורק החטאים והפושעים הם האומרים צלשונם (ולא צלצם) אש היינו רואים נפלאות היינו חוזרים למוטב, ואין ספק שאם היו רואים הנסים לא היו חוזרים מדרכם הרעה, אלא לשעה, ואם יהיו הנסים מתמידים אז יקלו צעיניהם, ככל שאר הכולות והנודאות אשר מפני התמדתן יקראו להן טבעיות, ולא יחשו להן.

ואף גם זאת כה אמר ה' כאשר ימלא התירוש וגו', כן אעשה למען עזדי לצלתי השחית הכל, אף על פי שהיו דבים מהם חייבים בליה, לא השחיתם צימיו המן, למען עזדיו מדרכי וחזריו. והוסיף
גאמר

פגש • פגע
 קרה • נקרא
 מוצאות • קורות
 קרי

עם פירוש כתובים הרבה.

הגדת היום ידיו חזיני! מה יקרה לפני צעיניך, וכבר כדדתיני לתהלה ולתפארת, צתתך אותי מטרת שאלותיך, לדרוש מאתי פתרון כל הדבר הקשה אשר יפלא ממך, צמלילות התורה והנביאים; ומה גם עתה כי תצקש מאתי פשר דבר לדברי ישעי: פגעת את שש ועושה לדך דרכיך יזכורך הן אתה קנפת ונחטא זהם עולם ונושעי. אשר הוא אחד מן המקראות אשר כתב עליהם דבי יהודה לבי צן זאז צמזוא המקרא, שאין להם הצנה וכוונה ולא קשר ענין כלל, ואצדו עשתונות המפרשים והמצאדים לחתור אל המכוון צמאמר, והוא צכל הלחנים אשר נלחצו ונדחקו לישצו נשאר זר כאשר היה, כסוה ענן וערפל, וחשכה גדולה נופלת עליו וימש חשך, עכ"ל.

לכן הכני חליך ידיו! לערוך לפניך את העולה צמזודתי גם צעיני הכתוב הזה, ואתה צחכמתך תשפוט ותצחר; אפס כי לא אוכל למהר לעשות חפנך, עד אס דצדתי דצרי צהמשך הפרשה, מתחלתה, אשר הוא לדעתי פסוק חסדי ה' אזכיר, ועד סופה, אשר הוא לא ירעו ולא ישחיתו צכל הר קדשי אמר ה'.

כללות כוונת הנביא לספר תחנות ותלוכות, בני ישראל העומדים צבלות צכל, שהיו אומרים שאס היה הקצ"ה מראה להם נסים ונפלאות, כדרך שהראה לצדתינו צימי קדם, היו שציס אליו צכל לצצס: זה ענין הנצואה עד סוף סימן ס"ד, וצסימן ס"ה נכללה תשובת הקצ"ה, שאומר להם שאינם ראויים להעשות להם אותות ומופתים, כי אין שאלתם צכל שלם, ושאינם עם כל זה לא יעשה אתם כלה וינילם צעצור מעוטם, כמו שעשה צימי אסתר, ושגם יעשה נסים גדולים לקצת לדיקים שצינייהם, כדניאל חנניה מישאל ועזריה.

והנה התחיל ואמר: חסדי ה' אזכיר תהלות ה' וגו', עד כן נהגת עמך לעשות לך שס תפארת, הזכיר החסדים והנפלאות אשר עשה ה' לישראל צימים קדמונים. אחר כן התחיל התחנה צאמרו: הצט משמים וראה מוצול קדשך ותפארתך, אייה קנאתך וגזורתך וגו', והתחיל התלווה צאמרו: למה תתענו ה' מדרכיך תקשיח לצנו מידאתך, כלומר זה שאתה עוזב אותנו ציד אויבינו הוא סצה למה שאנו משתקעים ומתחזקים צחטא, כי הנה למצעד ירשו עם קדשך לדינו צוססו מקדשך, צמעע ירשו אויבינו את עם סגולתך, ולא זו צלצד, אלא שרנינו צוססו מקדשך, צאופן שהיינו אנוהו כאותם הגויים אשר מעולם לא משלת צס

בועתה לפי דעת כל אחד המפרשים, וכמו שהוא גם כן בשו"ט של מקרא, שהכתוב מדבר בישראל הזנחים זמן, ענין הכתוב איננו אלא כתרגום יונתן: נכס תורא כקטל בצד, דבר אימר כנקיף כלל וכו'. והנה דש"י ז"ל נהרחק מזה מעט מדרכו של יונתן, ופירש שוחט השור הכה את צעליו וגזלו ממנו, לפיכך זנח הטה דומה לפני כעורף את הכלב, וגם זה איננו מתיישב על פשוטו של מקרא משני טעמים, האחד שלא פירש כל הפסוק צבגנון אחד, והנה הוא דבר הלמד מענינו ומסופו שאם עורף כלב ענינו כעורף כלב, גם מכה איש יהיה ענינו במכה איש, ואם לא כן, היה הכתוב משנה לשונו ואומר שוחט השור הכה איש; והשני שאין זה משפט אמת כלל שמפני ששוחט השור היה מכה איש, לפיכך יהיה זנח הטה חסוד כעורף כלב. והנה דאב"ק ד"ק שאין דרך הפשט אלא כדרך התרגום, אצל התאמץ למתוק מרירותו צאמרו: מי שיטחט השור להקריצו לפני והוא צדשעו הרי אני חושב אותו צדשעו השור כאלו מכה איש ומת; והנה לפי זה העקד חסד, כי עדיין לא שמענו מתוך לשון הנזוהר שהנציף מדבר צדשעים. ואפילו נאמר צדשעים הכתוב מדבר, ושהכתוב סומך על סופו גם הנה צדו צדרכיהם וצסקוליהם נפסס חפלה, מכל מקום קשה הדבר להאמר, ועל כל פנים אין הדעת סובלת שיהיה המקריצ קרצן לה' חסוד במכה איש. הלא תראה ישעיה צעלמו, אף על פי שהקדיש צנזוהתו הדאשונה והסב צדריו לפושעי ישראל צאמרו שמעו דבר ה' קליני סדוש, ואף על פי שגזס אחד כך ואמר מי צקס זאת מידכס דמוס חררי לא תוסיפו צציף מנחת שוד קטרת תועבה היא לי, מכל מקום לא הפריז כל כך על המדה עד שיאמר ששוחט השור במכה איש, ואם אמר שמנחת דשעים היא לפניו כקטרת תועבה, העעס מוצן שאיננה לזויה לפניו, ושהיא מאוסה לו, לא שיהיה צהצאתה חטא גדול כחטא הדליהה. ולא זו צלצד, אלא שצאמרו שוחט השור לא התפרס שהכוונה על המציף הקדצן, כי צד חפטר שלא יהיה הוא השוחט. ולמה יהיה השוחט במכה איש? סוף דבר, כל זה צעיני תמיהה גדולה, איך יאמר האל יתברך ששוחט השור להקריצו קרצן והיה במכה איש:

והספק השני צפסוק שמעו דבר ה' החרדים אל דברו אמרו אחיכס שונאיכס מנדיכס למען שמי יכד ה' ונראה צשמחכס והס צבושו, שקשה להולמו כקריעת ים סוף, וצכל מה שצדו צו המפרשים ז"ל איננו מתפרס כלל צדיוק וצנמנוס, וצבהמשך למה שלפניו ולמה שאחריו, כאשר צעיניך תציע צדצדיהם ז"ל, כי ידאתי מן האדריכות.

ועתה ראה ידידי! איך הדברים מתחודים מאליהם לפי שטתו. אומר אני שישיעיה מתנצח צמקוס הזה על הכותים שהיו משתדלים למונע עולי הגולה מלצנות צית המקדש, והנה מן בה אמר ה' השמים כסאי עד אמרו אחיכס שונאיכס אינכס צאמת דצרי ה', אצל היא כצוהר מזוריפת שהיו הכותים צודים מלכס למען הניח את לב צני ושדאל מעצודת הקדש, והס שהיו אומרים שוחט השור לצווס חסוד במכה איש, כלומר אין חפץ לה' צעולות וצנחים: וזה טעם אמרו: אמרו אחיכס שונאיכס מנדיכס, כלומר עד כאן לשון אחיכס שקודאים ענמס אחיכס, והס צאמת שונאיכס מנדיכס, והס הס הכותים. ורוח הקדש מה משיצה? למען

ואחר הנה עזרי יאכלו וגו' על דניאל חנניה מישאל ועזריה, שאף על פי שלא היה הדור ראוי להעשות להם נסים, הנה עשה יעשה נסים ונפלאות להליל חסידיו. ולצסוף מסיים זנחמת הגאולה: כי הכני צורח שמים חדשים ודרך חדשה, אשר הוא אמנם משל ותולדה להללחת האומה ימימות שמעון הכדיק עד ימי החשמונאים.

הנה הצאתי לפניך יידי! מה שנראה לי מוסכים לעומק פשטי הכתובים האלה, ועם זה נראה לי שהתבאר פסוק פגעת את שם דיוק מספיק; כי מלת פגעת ענינה כאלו תאמר הנה לפניך, והפעול למלת פגעת הוא את יזכרוך, ודוגמתו ואשמע את מדבר אלי, שענינו שמעתי מי שהיה מדבר אלי, וכן כאן פגעת מי שיזכרוך (שאתה) שם ועושה לך דרך זדרכיך, ומלת שאתה החסרה זכתוב הנה היא כרמזת זכף הכני של יזכרוך.

ואולם תשאלני איך אני מפרש לוא קרעת שמים ירדת, כאלו לא קרעת שמים וירדת; והלא לוא נקוד שורק. אמנם אמת אביך לך כי סמכתי צוה על דני שמעון הגדול חזרו של דני אלעזר הקליר, אשר מלאתי לו סליחה ליום דביעי צין ר"ה ליום הכפודים, שתחלתה מקוה ישראל ה', וכתוב זה כדברים האלה: היינו כמעולם לא משלת זרחומים, ולא נקרא שמך על חתומי דמים, ולא קרעת שמים וירדת ממדומים: הרי שהיה קורא לוא זחולם, וכבר מלאנו פעמים הרבה מלת לא בתוספת וי"ו, והקרוז אלינו נדרשתי ללוא שאלו. וגם יונתן צן עוזיאל אף על פי שלא תרגם הפסוק על פי דרכנו, מכל מקום יראה מתרגומו שהיה קורא לוא זחולם, שתרגם: לא אתקרי שמך עליהון, לא אדכינתא שמיא אתגליתא.

ואם צעייך יפלא מה שאני מפרש הפרשה הזאת על גלות צל ולא לעתיד לצל, לך נא ראה צספר העקדים מאמר דביעי פרק שנים וארבעים, ותראה אם יש צזה עון אשר חטא, וגדולה מזאת אומר לך, כי גם הפרשה הסמוכה, הלא היא כה אמר ה' השמים כסאי עד סוף הנציה, כלה על עולי צל לאמרה, וגם לא אחשוז שתתפרש מעולם פרוש מדוייק; אם לא נניח שנאמרה על עולי צל, ונגד הכותים שהיו עומדים על ימינו לשענם, והכני מוכרח להעיר צזה קלת ספקות על פרושי שאר המפרשים.

הספק הראשון הוא צפסוק שוחט השוד מכה איש, ואגיד לך ראשונה כי מה שפירש צו דון יצחק אדרבנאל איננו מתיישב כלל על פשוטו של מקרא, שפירש הכתוב על קלת האומות ולא על ישראל, והולית הכתוב זכללו מענינו הפשוט שהוא לאמר על הזוחים זצח, והוא מפרש שוחט השוד על הגוכזו ומכה את צעליו כדי לגזלו, וזוזה הנה הוא השוחטו לאכלו, ועודף כלז הוא הממית הכלז השומר העדר, ופירש מעלה מנחה דם חזיר ששולחים דורון זה לזה מדם החזיר כאלו הוא מתנה ראיה להתכזר; ואלה דברים דחוקים מן הדעת, כי אמנם אם היה הנציה דונה להוכיח אחת מן האומות, לא היה לו להזכיר חטאים אחרים גדולים וקשים מגננת השוד? ואין יזכיר זכלל הפשעים שליחת דורון מדם החזיר, אשר לא נאסר לאומות העולם?

אשר קנפס עצה חמטני, זכרון כלם לזכרה, הפני אומר כי המלה הזאת
 נפגשו בשלש המקומות אשר צאה בהם אין ענינה התקדשות, אלא
 התנגדות: עשיר מתנגד לעני, רש מתנגד לאיש תככים, וחסד מתנגד
 לאמת; ומפני שהפוגש את חזרו הוא צא מן הגד שכנגדו, קדשו להתנגדות
 פגישה, וגם מלת התנגדות מלינה קדוזה למליאת פגישה, וגם צכתני
 הקדש מלאפו לך מתנגד לאיש כסיל, שענינו לך צדך מתנגד לדרכו.

והנה פני המקראות שנמשלי מוציאים מאליהם: אף על פי שעשיר ועני
 שתי תכונות הפכיות, הנה עושה כלם ה', זה ישפיל וזה ירים,
 איך עוד תלמדו; וכן אע"פ שרש ואיש תככים שני אנשים מתנגדים,
 הנה שניהם קצלו כח הראות מהאל, והיוולד עין הלא יצט, וגאות
 עדילים ישפיל, ולעקת עניים ישמע. ואתה אל תשיצני כי לא כל איש
 רש הולך מתנגד לאיש תככים, כי הנה צהווה דבר הכתוב, כענין כי לא
 צזה ולא שקן ענות עני, וכן עני ורש הלדיקו, אע"פ שכבר ימלא רש
 גושה כף דמיה.

והנה נאמר לי לפרש לפניך הכתוב השלישי מהשלשה שזכרתי, הלא הוא
 חסד ואמת נפגשו, וגם לא הייתי לריך להרחיב פה צפידושו,
 כי גלוי וידוע הדבר שהחסד שהוא מדת רחמים הוא הפך האמת שהוא
 מדת הדין; אבל דאיתי לזכר וללצן לפניך המשך ענין המזמור ההוא
 צאד היטב.

אחר שהתחיל המשורר לבקש מהאל סליחה לעוונות עמו, צאמר לו
 ה' ארנך וגו', נשאת עון עמך וגו', אספת כל עזרתך וגו',
 שוצנו אלהי ישענו וגו', הבעולס תאנף צנו וגו', עד הראנו ה' חסדך
 וגו', פיו פתח צחממה להוכיח את החוטאים, ולגלות אונם כי תפלת
 שוא תהיה תפלתם אם לא ישובו מדרכם הרעה, וזהו עקר המזמור:

והנה אמר: אשמעה מה ידבר האל ה', כלומר, אחרי ששפכתי שיחי
 לפניך, אלפיה לראות מה ידבר צי ומה ישיב על תוכחתי; והנה
 צאמת דאיתי כי ידבר שלום אל עמו — אצל אל חסידיו, וגם לאשר
 אינם חסידיו — אצל על תנאי שאל ישובו לכסלה. — אך קרוצ, אצל
 ליראיו, ישעו, לשכון כבוד צאלנו: כי הנה אמנם אנחנו מצקשים מאת
 הראנו ה' חסדך, אצל הוא אלהי אמת ושופט דק, וידוע כי חסד
 ואמת נפגשו, וצמקוס שיש חסד אין אמת, ואין רחמים צדין. וצהפך
 מזה דק ושלום נשקו, המעשים העוצים והשלוח הולכים למדים, אם
 אנחנו נתהלך בצדק, גם הוא יפרוס עלינו סכת שלומו, ואם האמת
 מארץ הנמח, אם אנחנו צאים ליטהר, הנה דק משמים נשקף, מדת
 נדקו נשקפת ומצטת מעשינו, להשיב לאיש כפעלו, ואז גם ה' יתן הטוב
 וגו', כי אמנם דק לפניו יהלך, כציוכל הדק מהלך לפני הקצ"ה,
 והוא הולך אחריו, כלומר צדק הוא מתנהג, וישם לדרך פעמיו, כל
 פעמיו וכל הליכותיו של הקצ"ה צדך הדק הם, ואיך יאסוף עזרתו,
 אם גם אנחנו לא נשים פנינו אל הטוב והישר? **ואחר** הדברים והאמת
 האלה, הכני צא אליך צצואור שרש קרה צצני צנינו קל וכפעל, נקרה
 וקרה, ואומר, כי נשאדם מתאורה למאור דבר מה, ופתע פתאום יזמן
 הקצר לפניו, יאמר על הדבר ההוא שנקרא לפניו, כלומר שנזמן שם
 כאילו

למען שמי ינצח ה' וגדלה צמחתכם והם יצונו, ואין זה תמה שלריך פידוש. והנה יוצן טעם מה שכתוב אחד כך שמתו את ירושלים וגילו זה כל אהציה שיסו אתה משוש כל המתאבלים עליה, שהוא למעט הכותים שהיו שמחים בחרצנה ומלרים צצנינה. ויתר הפרטה צספר העקרים תמלא פירושה.

ואחרי השיצי כפי כחי לשאלתך אשר שאלת ממני, אגיד לך כי מדי חקרי צפידוש פגעת את שם, זכרתי היות לשורש פגע אח ושמו פגש, ועוד מלאתי שורש קרה אשר גם הוא מתשפחת, והוא יפרד לשני ראשים קרה צקל, ונקרא צנפעל; ועתה ראה זה מלאתי צחוקי הוראות הלשונית האלה.

שרש פגש כגזר משרש נגוש, ושרש פגע משרש נגע, ונמשך מזה כי הפגישה תורה על התקרבות שני גופות זה לזה, צלי שיהיו נוגעים זה צזה, והפגיעה תורה על נגיעתם ועל הנאתם זה צזה, פגש תרגומו (incontrare) פגע תרגומו (urtare). הלא תראה צאציגיל: ותפגוש אותם ואחר כך ותרא אציגיל את דוד; וכן ויואצ צן צרויה ועצדי דוד ילאו ויפגשו על צרכת גצעון יחדו, וישצו אלה על הצרכה מזה ואלה על הצרכה מזה. וכן כי יפגש עשו אחי, והעדר היה מפסיק צין זה לזה, כי היו עצדי יעקב הולכים אחרי העדרים. והפך הדבר צשרש פגע תמלא צפגעו צו הוא ימיתנו, שאין ספק שלא יספיק לגואל הדם לפגוש את הרווא צעיניו צלצד, אצל צקידו צשר, כדי להמית אותו; וכן למה שמתני למפגע לך, טעמו שמתני מטרה לחיך, שכלם פוגעים צי, לא קרוב לי; וכן פן יפגעו צכס הרודפים, שלא יתפשו אתכם, וכן ולא יפגעו צך צשרה אחר, שלא יתעללו צך הנעדים, וכן כי תפגע שור אויביך, לא סידוך לתפשו, אלא שיצדמן אללו, וכן ויפגעו את משה ואת אהרן, נזמנו לפניהם צאופן שלא יוכלו לעגור צרוחם מלצדד אליהם קשות. ומזה נמשכו לקרוא להריגה פגיעה: ויפגע צו וימת, כי ענין ההכאה נכלל צשרש פגע. וכן צגצולים אמרו ופגע הגצול צתצור, כי הנחלה תגע צגצול ושם תעמוד. וגם אמרו לשון פגיעה צענין תחכה, כמו ופגעו לי צעפרון צן אחר, אלא שלא יצא הלשון הזה כי אם כשאדם מצקש מאחרים דצד שאין דלונס לעשותו, או שכן יחצו השואל שלא יחפלו לעשותי; כמו צעפרון שלהיותו איש עשיר גנאי היה לו למכור שדה אחצתו לאחצת קצר, אשר על כן לא מלאו לצו לאצדהם לצקש זאת מאתו, רק התחנן לאחרים שיפילו תחנתם לפניו צשצילו. וכן ותאמר דות אל תפגעני צי, כי כן צאמת לא שמעה אליה; וכן ומה נועיל כי נפגע צו, וכן ולא תפגע צי כי איני שומע אותך, וכן כלם, ענינם כאדם המפליד צחצרו צידו וצבופו כדי שיעשה צקשתו.

ואני מדי דצדי צשרש פגע ופגש, אמרתי אעיר אצך יודי! על מלת כפגשו, אשר מלאנוה משולשת צכתצי הקדש, ואערוך לעין צחינתך סצרה חדשה אשר רחש לצי צפירושה.

כתוב צמשלי: עשיר ודש נפגשו עושה כלם ה', ועוד שם: דש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה', וצספר תהלים כתוב חסד ואמץ נפגשו דקד ושלוס נשקו; וצלי להאריך צהשגות על פירושי המפרשים אשר

ואבא עתה למליצת קרא או קרה, ואומר פי אחד שקראו בקרא לדבר המזדמן למצוקתו, כאלו קראו לו צדק, הפכו המליצה וקראו קורא לדבר המזדמן לאדם והוא לא שיער אותו מתחלה ולא העלהו על לבו כלל, כי הדבר ההוא הצלתי מצוקתו וצלתי מדומה, איננו כאלו בקרא שם, כי לא עלה על לב איש לקרוא לו, אבל הדבר עלמו כאלו קורא לאדם ואומר לו פקח עיניך וראה. הלא תראה; פן יקראנו אסון, היא מיתה פתאומית וצלתי משוערת; ותקראנה אותי כאלה, שרפת שני צפיו צדק מן השמים; היקרך דברי, ומשה היה מדחיק הדבר ואומר הלאן וזקר ישמע להם; אשר קרך דבריך, צד להם מאחדיהם; וכן ויבד לו מדרכי את כל אשר קדשו, וכן ויספר המן לודש אשתו ולכל אוהביו את כל אשר קדשו, כלם מאדועות זרות לא ישועו קודם צואם; וכן ויקר מקרה חלקת השדה לצעו, היא עוצה צלתי מקווה; והתימה על צעל אורג השרשים שכתב צדק קרה: הקל ענינו פגיעה לדעה; והנה תצין מפני מה כתוב צדקי יעקב ויגידו לו את כל הקורות אותם, צדיהושע כתוב: ויספרו לו את כל המולאות אותם: הקורות הם דברים זדים וצלתי משוערים, כמה שאידע לשצטים, שנשיא הארץ נתפש כמדגלים; והמולאות הם הדברים ההווים צדק שצעולם, ומשוערים קודם צואם, כמה שאידע לשני המדגלים, שאחד מלחמת סיחון ועוב לא היה אפשר שלא יהיו רוצ יושבי הארץ נמוגים מפני צדי ישראל.

ועתה הנה לפנינו מלת קרי או בקרי האמורה בקללות, והמפרשים פירשו גם היא לשון מקרה, ולא נשקדה דעתי בדבריהם. רש"י פירש ואם תלכו עמי קרי, ערלי צמות; ולפירוש זה לא יתפרש יפה והלכתי אף אני עמכם בקרי, ולא והלכתי עמכם צמת קרי, שאם תהיינה המכות ערלי והחמה ערלי, אין זה עונש ואין זה גזוס מאיסי. מנחם פירש המלה לשון מניעה מלשון הוקר דגלך, אבל פירוש דחוי מפאת הדקדוק, וכמו שהעיר הדש"ס; מלצד שאין טעם לפרש צמת קרי צמת מניעה, שהמכות אינן כלן צד ואל תעשה, אבל יש מהן הדבר צקום עשה. ויש מפרשים ואם תלכו עמי קרי, אם תאמרו שהמכות צמקרה; ומה טעם לפי זה והלכתי אף אני עמכם צמקרה? הלא נמלא הכתוב מקיים טעותם, ורצי נפתלי ויזל פירש אם תלכו עמי קרי, שגם צמקרה הדעה הזאת שקרה לכם תלכו עמי כמו שהלכתם עמי קודם לכן; ולפירושו בעקר חסד, שהרי שיעור הכתוב לפי פירוש זה הוא, "אם גש עם המקדים והמכות האלה שהצאתי עליכם עדיין תלכו עמי" ומה טעם תלכו עמי, שהיא מליצה קדוזה למליצת את האלהים התהלך נח? ורמז"ן מן פירש לשון התנגדות, מנגדת לקראת, תלכו נגד רצוני, תשימו מגמת פניכם לעשות הפך רצוני; אבל לא מלאנו מלת לקראת צענין התנגדות, ובהפך מלאנו ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים, שענינו ולא הלך אחרי נחשים; ומלצד זה, הנה כשהביע אלל והלכתי עמכם צמת קרי לא מלא ידיו ורגליו, כי מה טעם צמת התנגדות? וכל חמה היא התנגדות, והולך להפריך צין הדברים, ולתרגם צמת קרי כאלו כתוב צמת בקרי, ואין זה פירוש אלא עיוות הכתוב.

פאלו היה מי שקרא לו הלא תראה ויקרא אצלם לפני עבדי דוד, נזדמן לפניהם כאלו קראו לו צוה ונהדגך, וכן הקרה נא לפני היום, עשה שיהיה מצוקתי נקרא ומזדמן לפני, וכן כי הקרה ה' אליך לפני, עשה שנקראו ונזדמנו לפני חיות השדה, פאלו קראתי אליהן ונקצלו, וכן כי יקרא קן נפרד, תליאה עוצה ומצוקשת, וכן נקראו נקראתי צהר הגלצווע, נזדמנתי שם צדמן הנאות, כאלו היה מי שקרא לי להליל כבוד המלך ולהציא נזרו אל אדוני; וכן וגם נקרא איש צליעל, כי עוד רצים היו צישראל אשר לא נאמנה רוחם את דוד, ולא היו חסדים אלא דאש אחד כדי שימדדו, ונזדמן להם איש צליעל, והלכו אחריו מיד, והנה נזדמן להם מה שהיו מצקסים, כאלו היה מי שקרא לו. והנה צלעם אמר לצלק צפעם הראשונה אולי יקרה ה' לקראתי, כי היה הוא מצקש הנצואה, כדי לקבל את ישראל, אצל צפעם השניה שראה שהק"צ צה נבלה עליו כדי לצדך את עמו, אמר לצלק ואנכי אקרה כה, כי היתה שכינה מצקשת אותו רשע כדי לציירו ולתת כבוד ותהלה לבית ישראל; אלא שלביותו גם הוא מתאווה לצואה, אולי יישר צעיני האלפים לקללם, חזר הכתוב ואמר, ויקר ה' אל צלעם, כלומר רוח הקדש נזדמן לפני צלעם שהיה נכסף אליו, ומן הענין הזה גם כן ואמרתם אליו ה' אלהי העצריים נקרה עלינו, נזדמן לפנינו אהנו עבדיו החפנים ליראה את שמו. וכן מה שכתוב אחד כך ויאמרו אלהי העצריים נקרא עלינו לא יקשה לפרשו על הדרך הזה, ובפירוש כל המפרשים; אלא שדעתי נוסה לפרש הכתוב צדך אחרת, ולהויליא נקרא זה הכתוב צא"לף מענין נקרה הראשון הכתוב צ"הא, ולהכניסו בכלל כל שאר נקרא שצמקרא, שענינם קריאה נמש, ולפרשו כעשם הצית אשר נקרא שמי עליו וכמו היינו מעולם לא משלת צם לא נקרא שמך עליהם. כי הנה משה ואהרן שכחו לומר אל פרעה צתחלת דצריהם אלהי העצריים כמו שזיה ה', ואמרו לו כה אמר ה' אלהי ישראל, והוא עגם מי ה' לא ידעתי את ה', והיא שאלה אין דאוי להאשימו עליה, אלא מפני שמהר להחליע הדבר, צאמרו וגם את ישראל לא אשלה, אצל שאלת מי ה', ומאמר לא ידעתי את זה, אינם עון אשמה צמי שלא ראה מאורות מומיו. על כן אחרוב כי משה ואהרן לא הניחוהו צלל תשובה, אצל מיד נזכרו לזוי ה' ואמרו לו אלהי העצריים נקרא עלינו, כלומר אם לא ידעת מי הוא ה', ומי הוא אלהי ישראל, דע כי האל הזה הנקרא עלינו, כלומר שאהנו נקראים עצדיו ומתיחסים אליו, הוא אלהי העצרים, ואלהי העצרים ידוע היה צאומות, כמו שזאלנו דאוי הציא לנו איש עצרי, כי בנוצ גנצתי מארץ העצרים, וגם אהנו נער עצרי, כי לא יוכלון המצרים לאכול את העצרים, ואצרהם היה נקרא עצרי, וגם יולאי חלניו גם אשר לא מצני ישראל המה, היו נקראים עצרים, ומודים צאחדות האל; וכשאמרו לפרעה כי ה' אלהיהם הוא אלהי העצרים, שזו אין לו התכלות, וגם הוא לא מלא מענה, אלא לומר שהם דאיים, כאמרו למה משה ואהרן תפדיעו את העם ממעשיו.

ובן מה שכתוב שצר על שצר נקרא, אחרוב שאינו מענין נקרא נקראתי, אלא מלשון קריאה, כלפי מה שאמור לפניו כי קול שופר שמעת נפשי תרועת מלחמה, אמר שצר על שצר נקרא, צני אדם לועקים לאמר שצר על שצר

כללים חדשים בחכמת הדקדוק

כבר מלתי אמורה אליך פעם אחר פעם כי חכמת הדקדוק עם כל היגיעות שיגעו זה המדקדקים למן זה שמונה מאות שנה ועד היום, רחוקה היא מאד מן השלמות, למיעוט החכמים העוסקים בה, להיותה לכאורה לא אוסרת ולא מתירה, אשר על כן לא נעשה יקר וגדולה לצעליה, וחכמתם לא תעמוד להם להמליאם לחם לאכול. הלא תראה דרך צחתימת השרשים מתגלל אם לא תמלא צספרו השלמות המצוקת, צאמרו שרז עתותיו היה טרוד צלמוד הנערים צתלמוד צצלי: הנך רואה איך היה המדקדק הגדול הזה מוכרח לעשות עקר חכמתו טפלה לחכמה אחרת, להיות חכמתו שהיא חכמת הלשון, נמצאה ונמאם צעיני אנשי דורו. וזהו שמהימים האחרונים לא היו עדיין טוים מן הראשונים, מזה נמשך שהחכמים אשר לא נתן ה' להם עושר ונכסים מדחיקים עלמם מהעמיק העיון צחכמה שאין לה תוצעין, ויעו אחרי הצע לעצת על כסא ההוראה, להחיות נפשם ונפש ציתם.

בולבי זרפת מכלכלים ארצעים אנשים שאין עסקם אלא צחכמת לשונם; וצני ישראל צאין מלך ואין שר מכלכלים מאות ואלפים חכמים צארן רחוקה ההוגים צתלמוד לתועלת נשמתם, לא לעזר ולא להועיל לאחיהם הרחוקים מהם; ולא יחזיקו ציד המשתדלים להוליא לאור תעלומות דצדי אלהים חיים על צוריים, על פשוטם, על אמתתם, ואשר צנועם דצדיהם וצשכל מליהם מקרצים את הצדיות לתורה ולמוסר.

אבל ידיו! הלצקה תחשצ לנו יגיעתנו צחכמה, אם היה שצדנו ארתנו עושר וצצוד? הלא צצאת יתהלל המתהלל, כי יעמוד נצצ נגד המון דצה ויקריצ את נפשו קרצן נצצה על מוצח התורה והאמת לרצון לפני ה', עם התוחלת שצצרו יעשו שורש צלצות אחד מעיר, וצאחרית הימים יהפך לצ כל העם אליו ויארתו לאורו ויצרכו את שמו, ולו תהיה לצקה.

הנה כי כן אף אני הנני לפניך צקנת כללים חדשים אשר נגלו לפני צחכמת לשון הקדש, ואם מעט הם הלא הדצה הם צערך מיעוט הפנאי הנשאר לפני.

שמוש השם הכולל, פעמים בלשון יחיד ופעמים

בלשון רבים

השמות הכוללים המורים על קצון יחידים רצים, כעם, לאן וחולתם, פעמים מלאנום קשורים עם פעל צנוי צלשון יחיד ופעמים עם פעל צלשון רצים: הלא תראה: וצקשתם משם את ה' אלהיך ומלאת כי תדרשנו צכל לצצך וצכל נפטר, פתח צלשון רצים וסיים צלשון יחיד, והצצור מוסצ אל העם. והנני אומר צייסוצ המצוכה הזאת, כי המדצצ אל הרצים או על הרצים יוכל לצצר צהם צאחת משתי צחינות: אם

וְכִי יִתֵּן וְאָדַע תָּה דָּאוּ בֵּל הַחֲכָמִים הָאֵלֶּה לַפְּנוֹת כֹּה וְכֵן לַמְּנוּחַ לְהַס
 דְּרָכִים לְדִים וְדַחֲקִים לַפְּרֵשׁ מִלֵּת בְּקָרִי, אַחֲרֵי אֲשֶׁר קָדְמָה הַמְּתַרְגֵּם
 הַחֲסוּד אֲנִיקְלוֹם ע"ה, הַרְאָשׁוֹן זְמַן וְזַמְעֵלָה זְקָה לְהַמְפֵּדִים, אֲשֶׁר עַל
 פִּי הַקְּצֵלָה שֶׁהִיָּתָה זִירוֹ תִּרְגֵּם מִלֵּת בְּקָרִי זַמְלֵת בְּקִשׁוּי, וּמִלֵּת בַּחֲמוֹת
 קָרִי זַמְלֵת בַּתְּקוּפָה רְגוּ, וְהוּא פִּירוּשׁ הַמְּתִישׁ עַל פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא זְלִי
 שׁוֹם דּוּחַק כֻּלְּלִי וְאֵם תִּשְׁאֵל: מֵאֵין זָאָה לַמִּלֵּת קָרִי הַיּוֹדֵאת הַקּוֹשִׁי? —
 אַחֲסוּד שׁוֹה נִמְשָׁךְ מִמִּלֵּת קְרָרָה, וְאוֹלָם יִהְיֶה אֵיךְ שִׁיָּהִים, אֵיךְ סִפְק
 שֶׁהִיָּתָה הַמֵּלֶה הַזֹּאת יִדְוֶה לְקַדְמוּנֵינוּ זְקָצֵלָה מִקְדְּמוּנֵיהֶם, וְהֵם יִדְעוּ
 שֶׁהַיּוֹדֵאתָה עַל הַקּוֹשִׁי, וְזוֹה זָאָה לְרִצּוֹתֵינוּ מִלֵּיָּת דָּאָה קָרִי שְׁעִינֵיה
 זַמְלֵת דָּאָה קִשׁוּי, לֹא דָּאָה מִקְרָה כְּאֲשֶׁר יִחַסְרוּ רְצִים וְעִדּוֹת לְרִצּוֹתֵינוּ שְׁאֵין
 קָרִי שְׁזַלְשׁוֹן חֲכָמִים מִלְּשׁוֹן מִקְרָה כֻּלְּלִי, אֲלֵא לְשׁוֹן קוֹשִׁי, מֵמָה שְׁאֲמַר
 (זְכָרוֹת דָּף כ"ג) תְּנוּ דְרָכֵינִי זַעַל קָרִי שְׁנַתְנוּ עֲלֵינוּ תִּשְׁעָה קָצִין מִיָּם,
 עֵהוֹר וְכו', מֵאֵין דְּתִבֵּי שְׁנָאָה, מֵשׁוֹם זַעַל תּוֹרָה וּמֵשׁוֹם פְּרִיָּה וְרִצִּיָּה,
 כְּלוּמַר לְרִצּוֹתֵינוּ מִי שְׁאֲמַר שְׁזֵן עֲזָאֵי יֹאָה וְשְׁנָאָה לְתַלְמִידֵינוּ זְשׁוֹק, עֲשֵׂה
 זֶה מֵשׁוֹם זַעַל תּוֹרָה שְׁלֹא יִתְצַטֵּל אֲדָם מִתַּלְמוּד תּוֹרָה עַד שִׁיעֲבוֹל, וְגַם
 מֵשׁוֹם פְּרִיָּה וְרִצִּיָּה וּפִירֵשׁ"י, „שֶׁהֵיוּ נִמְנָעִים מִתְּשַׁמֵּשׁ מִפְּנֵי עוֹדָה הַעֲזִילָה“
 הִרִי שֶׁהַזָּאָה אֵל אֲשֶׁתּוֹ נִקְרָא גַם כֵּן זַעַל קָרִי, אֵיךְ עַל פִּי שְׁלֹא עֲשֵׂה
 מַעֲשֵׂה זַמְקָרָה, אֲלֵא זַחֲסָה וְרִנּוֹן וְאֵם הִיָּה קָרִי עֲנִינוּ מִקְרָה לִילָה,
 מֵהַיּוֹעִילוֹ זַתְּקַנְתָּם לַעֲנִין זַעַל פְּרִיָּה וְרִצִּיָּה? וְהֵלֵךְ יֵשׁ לְאוּמַר שִׁיאֲמַר:
 אֵם הַקְּלוֹ חֲכָמִים זַמְקָרָה לִילָה שֶׁהוּא לְאִנְסוֹ, לֹא הַקְּלוֹ זַזָּא אֵל אֲשֶׁתּוֹ
 שֶׁהוּא זְרִנּוֹנוֹ, וְכַעֲיֵן מֵהַ שְׁאֲמַר שֶׁם: לֹא שֶׁנּוּ אֲלֵא לְחוּלָה לְאִנְסוֹ, אֲזַל
 לְחוּלָה הַמְּרַבֵּל אֲרִצְעִים סָאָה, וּפִירֵשׁ"י: הַמְּרַבֵּל וּמִמְשִׁיךְ אֵת הַקְּרִי עֲלֵינוּ,
 שֶׁמִּשְׁמַשׁ מַטְתּוֹ וְהִרִי זֹו עִדּוֹת שְׁנִיָּה שְׁאֵין עֲנִין קָרִי מַעֲנִין מִקְרָה, שֶׁגַם
 הַמִּשְׁמַשׁ מַטְתּוֹ נִקְרָא זַעַל קָרִי: אֵם כֵּן אֵיךְ עַקֵּד הַכַּחַת הַמֵּלֶה אֲלֵא עַל
 הַקּוֹשִׁי וְהַקּוֹשִׁי וְכֵן וְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה עֵהוֹר מִקְרָה לִילָה גַם הוּא
 לְשׁוֹן קָרִי וְקוֹשִׁי, לֹא לְשׁוֹן מִקְרָה, וְכֵן תִּרְגְּמוּ אֲנִיקְלוֹם מִקְרִי לִילָה,
 לְשׁוֹן קָרִי שְׁזַלְשׁוֹן חֲכָמִים, שֶׁאֵם הִיָּה לְשׁוֹן מִקְרָה הִיָּה תִּרְגְּמוֹ מִמַּעֲרַב
 לִילָה.

וּמְבַל הַדְּרָכִים וְהַחֲמֵת הָאֵלֶּה תִּצָּא לְנוּ דָּאָה, כִּי יֵשׁ מִלֵּת זַלְשׁוֹן
 חֲכָמִים, שְׁעַם הִיּוֹתָן זַלְתֵי נִמְלֵאוֹת מִפְּרִדּוֹת זַכְתִּי הַקֶּדֶשׁ,
 לְשׁוֹן הַקֶּדֶשׁ הֵן, שְׁנוֹדְעוּ לְהַס זְקָצֵלָת אֲצוֹת; וְזֶה חֲזוֹק גְּדוֹל לְתוֹרָה
 שְׁזַעַל פֶּה, הַמּוֹרָה זַחֲלָצַע שֶׁהַשְּׂגָחָה הָאֵלֶּהִיָּת אֲשֶׁר הַשְּׂאִיָּה זִידִינוּ,
 עַם כֹּל הַתַּלְמוֹת אֲשֶׁר מִלְּאוֹ אֵת אֲצוֹתֵינוּ, הַתּוֹרָה הַנְּכֻזָּאִים וְהַכְּתוּבִים,
 הִיָּה שְׁעַמְדָה לְאֲצוֹתֵינוּ וְלֵנוּ, לְהַחֲיוֹת פִּירוּשׁ הַמִּלֵּת וְהַעֲנִינִים זְקָצֵלָה
 פֶּה אֵל פֶּה; וְהַדְּרָכִים דְּחָצִים, וְאֲגַדְתִּי כַּזֵּר אֲרַבָּה לֵה יוֹתֵד מְדִי, וְאֲתָהּ
 יִדְרִי שְׁלוֹם.

שד"ל

כללים

מקור בכ"ף ומקור בבית

המקור מתלווה לפעמים עם הכ"ף ולפעמים עם הציו"ת, במקור, במקור; ודמ"מ"ן על כשלוו כלה גרש יגרש אתכם מזה כתב: בשלחו, כאשר ישלח, כשידבר על העתיד יאמר בשלח, ואולם על ההוה או העבר יאמר בשלח פרעה את העם; אבל בתוך כדי דבור על פסוק בחזות הלילה ציטט דבריו וכתב: ואולם מלאכו המקור עם הכ"ף גם על העבר, כמו ויהי כדאות את הנזס וכשמעו את דברי דבקה אחותו, כשמוע עשו את דברי אציו. והגדלה לדעתי צזה, כי במקור לאמר על דבר הנעשה בתוך עמידת דבר אחד, במקור לאמר על דבר הנעשה אחרי השלמת דבר אחד, והכ"ף נגזרת ממלת כי, מענין ויהי כי יש המלך צציתו שהוא כמו והיה כשצתו על כסא ממלכתו. ויהי צהקשותה בלדתה = ותאמר לה המילדת, צשעה שהיתה מקשה לילד אמרה לה. ויהי צלאת נפשה (כי מתה) = ותקרא שמו צן אוני, צלאת נפשה קדשה לו שס, לא אחד שמתה, וכי מתה מאמר מוסגר. ושנתס לצניך ודצרת צס = צשצתך צציתך, וצלו צמערות לודס וצמחלות עפר וגו' = צקומו לערוץ הארץ. ולא עמד איש אתו = צהתודע יוסף אל אחיו. ולא ידע = צשצצה וצקומה. ויהי צנסוע הארון = ויאמר משה. ויהי צשכון ישראל צארץ הסיח = וילך ראובן. ונתנו איש כופר לפשו לה' = צפקוד אותם. לא יחמוד איש את ארנך = צעלותך. צהיותם צארץ אויביהם = לא מאסתים. וצהעלותו יסעו. אשר דאיוו נרת נפשו = צהתחננו אליו, מומוד לדוד = צצדחו. וכן למנלה מומוד לדוד = צצוא אליו נתן הנציח, צשעה צצח אליו הנציח, צצד היה עומד צתשובה, וכצצח אליו הנציח הוא היה אומר המומוד ההוא, וזה טעם לך לצדך מעאתי לא שלא היה העטו מעצרות שצין אדם לחצרו אלל שלא היה ידוע לאדם אלל לאל, כי אמנס יואצ שהיה ידוע סוד מיתת אודיה, כאמן היה לדוד, ולא גלהו. כל אלה צציו"ת וצהסך צכ"ף: ויהי כדצרה אל יוסף יוס וגו' = ותפשהו צצגדו, אחד שצצרה אליו פעמים דצות ולא שמע אליה, ותפשהו צצגדו. ויהי כשמוע לצן את שמע יעקב צן אחותו = וידן לקראתו. והיה כדאותו כי אין הנעד = ומת, לא מיד אלל אחר זמן, וצני יעקב צלו מן השדה = כשמעס. ויהי ככלות משה לכתוב וגו' = וילו משה את הלויס. ויהי כקדוה יהודי שלש דלותות וארצעה = יקרעה צתעד הסופר. ויהי כצוא אצדס מלדימה = וידאו המלדיס את השעה. ויהי כשמוע כל מלכי האמודי = וימס לצצס. ועל כן צמקוס שכתוב ויהי צאמרס אליו יוס ויוס זיגיזו להמן הקריאה ויהי כאמרס, כי הטעס כטעס ויהי כדצרה אל יוסף יוס יוס, אחרי שדאו שאמדו אליו יוס יוס ולא שמע אליהם, אז הבידו להמן.

שמות שיש במושמעם שם דבר ושם התאר כאחת

כולת דבר משמיעין אותה פעמים דצות צל"הק ואז איס אחריה שס התאר יצח צלשון נקצה כגון לעשות קטנה או גדולה פידושו דצד קטון או דצד גדול, וכן אין צפיהו ככונה, דצד נכון; וכן ידצד אתס קשות, דצדיס קסיס; וכן ומאלכו דציה, דצד דציה ושמן; וכן

שידבר צדחיות היותם אישים הרבה איש איש נדלל מחזריו, ואז יצא הפעל בלשון רבים: ונקשתם מעם, איש איש מכס יסוצ בנתשובה לדור; ואם שידבר צדחיות היותם בגוף אחד הכולל חלקים הרבה, ואז יצא הפעל בלשון יחיד, כי עם הכלל כלו ידובר, כמו בכתוב שהצאתי את ה' אליהם, כי הוא אלהי ישראל בכלל, והוא יגאלם אם יסוצו אליו רוצם, ורשעי מתי מספר אשר בקדשם צטלים דרוז, וזה טעם ומלאת כי ימלא לכלל האומה ויגאלה, וכן כי תדרשנו, כאשר ידרשנו כלל האומה, שהוא דוזה. על פי הדברים האלה יתבאר לפנינו מה נשתנה סיחון מלך האמורי שחמרו לו ישראל לעזרה צארך בלשון יחיד, ומה נשתנה מלך אדום שחמרו לו בעזרה נא צארך בלשון רבים; וזה כי טעם לעזרה בלשון יחיד נעצור ציחד כעם אחד כאיש אחד חברים, וטעם בעזרה נעצור כיחידים נפרדים; וטעם החלוק הזה כי הוזהרו ישראל שלא להתגרות מלחמה צאדום אחיהם, על כן הוזהרו לדבר בלשון רבה למען יתנס לעצור צארנו, ולפיכך חמרו לו בעזרה בלשון רבים, כלומר אל תידא מפנינו, פי לא נעצור כיוצאי צא המצרים לאגדה אחת, אלא כיחידים נפרדים ההולכים איש לדרכו, ומן הטעם הזה עלמו הוסיפו מלת נא לשון צקשה; אצל צסיחון שלא הוזהרו עליו כלל חמרו לו לעזרה צארך בלשון יחיד בעדת גבורים הפוסעת יחדו צאגדה אחת. וכן אשר לא קדמו אתכם צלחם וצמיש, היחידים; ואשר שגר עליך את צלעם צן צעור, האומה בכללה, כלומר המלך והצקנים.

פעל עבר הבא אחרי נושא הנואמו

כתב דש"י על פסוק והאדם ידע: כד קודם ענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מן עדן, וכן ההדיון והלידה, שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו צנים עכ"ל: וכן דון יצחק אצדצנאל כתב על ושמאל מת כי ענינו וכד מת ושם לא היה טעמו כן וימת שמואל היה לו לומר. וכן ולצן הלך לגוז את לאנו, וכן ודחל לקחה את התרפים, וכן ויונתן לא שמע צהשציע אציו את העם, וכן וה' צוה להפד את עלת אחיתופל, וכן וה' אמר המכסה אנו מוצרדם, וכן וה' פקד את שרה כתב דש"י: סמך פדשה זו ללמדך שכל המצקס דחמים על חזרו והוא לריך לאותו דבר הוא נענה תחלה שנאמר ויתפלל גו' וסמך ליה וה' פקד שכד פקד קודם שרפא את אציומלך. וכן ומטה ואהרן עשו את כל המופתים האלה לפני מדעה ויחוק ה' את לצ מדעה ולא שלח את צני ישראל מארנו, פירושו כפירוש הרצ"ע: אף על פי שעשו (כד) כל המופתים הנצורים לא דך לצו לשלחם כי ה' חזקו. וכן ואצטלוס לקח וינצ לו צחיו, ורבים כאלה. ומה שכתב והארץ היתה לריך עיון, וכן והצל הציא גס הוא, פירש שמואל חיים זלמן תלמידי כד הציא, שלא היה קין המתחיל צמנוה תחלה, אלא הצל, ופתח הכתוב צקין שעיך הספור הוא להזכיר חטאו, ואם לא היתה שם אלא מנחת הצל לצדה לא היה שם ספור כלל, כי הלידיקים עושים ואינם אומרים.

מעולם, ולא יורה אם על תימה או על ספק, אלא אם כן לפניו ה"א, כי ישתמשו במלת אם שלא לכפול הלשון, כמו הלצן מאה שנה יולך ואם שרה. ההגליה ה' דרכי אם לא; ונכפלה ה"א דרך הזרות צמה שנאמר החזק הוא הרפה, התתן לסוס גזורה התלוצים נוארו רעמה. ומה שכתוב: מה כחי כי איחל ומה קחי כי אהריך נפשי אם כח אצנים כחי אם צשרי נחוש, לא יסתור דברי, ואין ללמוד ממנו שיצא אם צלשון תימה גם צלא ה"א שתקדם לו; ביאמנם צאמרו מה כחי כי איחל ומה קחי כי אהריך נפשי, הלא זה כאלו אמר: הגדול כחי כי איחל? הקחי ארוך כי אהריך נפשי? על כן אמר אחריו "אם כח, אם צשרי, כי הוא כאלו צצר נאמרה ה"א לפניו.

והנה יתצאר לנו עתה כי לא יתכן לפרש העיני האנשים ההם תנוקד לא נעלה, אפילו תאמר לנו עינינו לא נעלה, כי לא תלא ה"א להורות על התנאי, אך פירושו צתמיהה: וכי תחשוב לעור את עינינו שלא נראה צמה שאתה עושה לנו? לא, לא נעלה. וכן נצין כי אי אפשר שיהיה עעם הכנעקתה הצאה אלו עשו כלה ואם לא אדעה אם כנעקתה הצאה אלו עשו אעשה צהם כלה, כי אין ה"א מורה על תנאי כלל, גם צעל הטעמים לא כיון לזה, כי אין הלבדמיה מפסיק יותר מן העפחה.

עתידי המורה על האפשרות

זכין עתיד פעמים דבות שלא יורה אלא על האפשרות, כי אמנם מלת אפשר חסיה צלשון הקדש. מכל עץ הגן אכול תאכל, תוכל לאכול אם תחפץ, לנכדי תשיך תוכל להשיך; את הנכדי תגוש, תוכל לנגוש. וכל שיח השדה ערם יהיה צארץ וכל עשב השדה ערם ילמח, כל שיח השדה עדיין לא היה אפשר צדרכי הטבע שיהיה צארץ וכל עשב השדה עדיין לא היה אפשר שילמח, כי לא המעיד ה' אלהים על הארץ ואדם אין לעצור את האדמה; ועם כל זה הנה צאמת היה שיח השדה צארץ והיה עשב השדה לומח, כי אך יעלה מן הארץ והסקה את כל פני האדמה. והיה כל מוצאי יהרגני, ואיך אפשר שכל מי שימלאהו יהרגהו? וכי יש כך אדם שימות שתי פעמים? והלא אם הפוגע צו ראשון יהרגהו, שוב לא יוכל השני להרגו; ואיך אמר כל מוצאי? והיה לו לומר והיה אשר ימלאני יהרגני: דק פירושו הואיל והסתרת פניך ממני ומפניך אסתר, מעתה כל מי שימלאני אפשר שיהרגני ואין מלי מיד, וגם המולא אותי אחר שכבר קדם אחר והרגני גם הוא לא יהיה לו מונע מהרוג אותי אם הייתי צחיים; והנה אחר הוא ההורג, אצל האפשרות היא לכל מי שימלאהו, ופירושו יהרגני ויכל להרוג אותי. הידוע נדע כי יאמר הודידו את אחיכם, וכי אפשר היה לנו שנדע? כי לא יראני האדם וחי, אי אפשר שיראני האדם וישאר צחיים. כי על כל מולא פי ה' יהיה האדם, אין הכוונה שיחיה האדם צנוהג שצעולם על שום צצר זולתי הלהם, דק פירושו על כל מולא פי ה' אפשר שיחיה האדם. כי יצדד אלהים את האדם וחי, אפשר שידצד, לא שהוא רגיל לצדד עם צני אדם, דק כי אם יחפץ יעשהו. כי לא יחיה אחרו נפלו, אי אפשר לו שירפא אחרו

וכן במקום דבר זה אומרים בלשון הקדש זאת : זאת תדע ; וכן אומרים
 אחת במקום דבר אחד : אחת שאלתי ; וכן הפועל מתהפך ללשון נקבה
 ומלת דבר נשמעת , כגון מלת ה' היתה זאת , היה הדבר הזה , ותהי
 חק צישראל , ויהי הדבר הזה חק צישראל , וכן דברים ; וכל זה מלאנו
 דוגמתו בלשון דומי רק כי בלשון ההיא משתמשים צענין זה בלשון מיוחד
 שאינו לא לשון זכר ולא לשון נקבה (neutrum) כגון (factum)
 במקום (res facta) ; וקלת מזה גם בלשון אשכנזי כגון (dieses)
 במקום (diese Sache) . ואולם עוד אחרת יש בלשון הקדש שאינה
 נובעת בשלד לשונות , והוא כי יש בלשוננו שמות דברים הנגזרים מן הפעל
 שאינם לא שם העלם ולא שם התאד , אך הם כוללים גם שניהם כי
 בכלל זהם שם התאד ולפניו מלת דבר ; כגון אצרה אין ענינה אצרך ,
 רק דבר אוצר ; וכן גזלה אין ענינה גזל רק דבר נגזל ; וכן גנבה אין
 ענינה מעשה הגנבה , רק דבר נגנז ; וכן חרצה דבר חרצ ; וכן יצשה
 דבר יצט ; וכן תועצה דבר נתעצ (ובכן יוצן מה שכתוב ולא תציא תועצה
 אל ציתך והיית חרס כמהו שהדי הוא כאלו כתוב ולא תציא דבר נתעצ
 אל ציתך והיית חרס כמהו) ; וכן תהו וצהו אינם שמות התאד שאם כן
 היה לו לומר והאדן היתה תורה ובורה אך יש במשמעם שם העלם
 ושם התאד יחדו , והענין שהאדן היתה דבר שהוא כך וכך ; וכן ק'יש
 ענינו דבר קדוש ועל כן יאמר קדש הם כי איננו שם התאד , וכן חול
 דבר שאין בו קדושה .

השמטת מלת אם

במקומות הדעה מלאנו מלת אם חסרה בכתוב , ואין זה זרות בלשון ,
 אלא מנהג הכוהג' זה . ודפקוס יוס אחד ומתו כל האנן ,
 הטעם . ואם ידפקוס ; ועצ את אציו ומת , ואם יעצו ; ואמרו לי מה
 שמו , ואם יאמרו ; ושמעו לקולך וצאת אתה , ואם ישמעו , שהדי אחריו
 הוא אומר והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו , עודך מסתולל צעמי ,
 אם עודך מסתולל ; ואכלתי חטאת היום , הייעצ צעני ה' , ואם אכלתי ;
 ותמאן לשלחו הכה אנכי הורג את צנך בצורך ; אם תמאן ; ואציה ירק
 ירק צפניה , ואם אציה , והמתה את העם הזה כאיש אחד , ואם תמית ;
 ולמית והלכת אל הכלים , ואם תלמאי ; כי אמרתי יש לי תקוה , כי אם
 אמרתי ; ושמע שאלו והרגני , ואם ישמע ; ואמרתי לא אזכרנו , ואם
 אומר ; ואמרתם צמה אהצתנו , ואם תאמרו : וכן וקם העם הזה ,
 אולי פירושו ואם יקום . וכן בצמדהדין דף י"ח ע"ב ועוצד על עשה ועל
 לא תעשה , לא סגי בלא עזר ? הכי קאמר אם עזר על עשה ועל לא
 תעשה :

חלוק הוראה בין אם לה"א התימה

אם מורה תנאי (אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך) ,
 והה"א מורה על התימה (התתן לסוס בצורה התלצים לוארו
 דעמה) , או ספק (החזק הוא הדפה) ; ולא מורה הה"א על תנאי
 מעולם

שיעורה כמות שהיה; כגון משכיל משכלת, שאם תאמר משכילה הרי
 כתרצתה התצה, וכן אדמדס אדמדמת, משיג השגת, שחדמור שחדורת,
 וכן גציר גצרת, וכן דצרי דצרת, וצאו על דרך הזרות
 בצורה שפולה אלמנה.

כח השלשלת

המדקדקים האחרונים צעומק וצאורך חקירותיהם הולילו לאורה
 כל משפטי הנגינות אחת לאחת, והודיעונו צלמנוס
 כל חלוקי כחותן מדדגות הפסקתן ומקומות מושבותן, נחכמה דצה
 ונפלאה, שאלמלא לא נתחדש דדורות האחרונים אלל דצר זה לדדו,
 כדאי הוא יקר וגדולה לאחרונים להתפאר ולהתגדל צו על הדאשונים
 אשר לא השיגה יד הגדולים שזהם לדדת לעומק הענינים האלה, ועד
 אחד כמאה עדים המאור הגדול דש"י ז"ל, אשר חשצ להסתייע מן הטעמים
 צפידושו לפסוק הלל המה צעצד הידדן אחרי דרך מצוא השמש, ונעלס
 ממנו והוא לא ידע שהיה ראייה לספור, כי מלת אחרי אע"פי שהיה
 צפשטא שהוא מפסיק, מכל מקום נפדדת היא מן הידדן שהוא צעעס
 דציע שהוא מפסיק יותד מן הפשטא; ולנקוד אחרי צמשרת צשופד הפוך
 ודרך צפשטא כמו שהוא אומר לא היה אפשר, כי מלת אחרי איננה
 חוזרת למלת דרך לדדה, אצל שלש המלות דרך מצוא השמש; האלמה
 זה דומה, למה שכתב אחרי ו אלהי נכר הארץ, שהופסקה מלת אחרי
 צלגרמיה להיותה חוזרת לכל שלש המלות שאחריה ולא לאחת מהן צלצד,
 וכמו ממשפחות צניימנשה צן-יוסף היו לנשים, שצאה מלת ממשפחות
 צתציר אע"פי שהיה סמוכה, וכאלה למאות ולא לפיס. ודוגמת טעמי
 הפסוק הלל המה וגו' מלאנו ועתה ו פן-ישלח ידו ולקח גם מען החיים,
 והדצד פשוט כי מלת ולקח חוזרת למטה לא למעלה. (ומלצד שאם היתה
 מלת אחרי צמשרת, לא היתה צשופד הפוך, אצל צמדכא להיות דרך
 שאחריה מלה זעירה, וכמו היתה תהו). והתימה על דמז"מן שתרגם
 בפידוש דש"י, ועל המצאד שהעתיק דצרי דש"י ולא העיד עליהם דצר,
 וכן גם צעל ספר תורת אלהים מתודגמת איטלקית בתצ שטעס המקרא
 מוכיח שהם שני דצורים, והוא שקד.

ואישובה אל עניני ואומר כי עם כל מה שציארו לנו המדקדקים
 האחרונים ממשפטי הנגינות, עוד שאר השלשלת שלא אמרו
 צו דצר, ועס היותו עלוס ורצ צנגינה, עד שצעלי המסורת קדאוהו
 צסס מדעים, הנה המדקדקים הניחוהו צקדן צוית ולא הבידו לנו צמה
 כחו גדול ואיה מקום מושצו.

והנה הטעם הזה (אשר לא נמלא אלל צשצעה מקומות) נמלא תמיד
 דראש פסוק, ואין לפניו שום משרת, על כן לצי אומר לי כי
 כמו שהזקף בשאין לפניו שום משרת ואפילו צתיצתו, ישתנה לזקף גדול,
 כן הסגולתא בשאין מקום לזקא לפנייה תשתנה לשלשלת, ואמתת דצרי

שנפל על חרצו. הנה ה' עושה ארצות בשמים יהיה הדבר הזה, אפי' עשה הקצ"ה כל אשר ציכלתו לעשות, אי אפשר יהיה הדבר הזה; כי לא היה השליש ההוא אומר שלא יהיה הדבר הזה מפני שאין צני הדור ראויים שיעשה להם נס, וגם לא היתה כוונתו לשאול צאיזה דרך יהיה הנס, אם שיעשה ה' ארצות בשמים וימטיד דגן, או דרך אחרת, שאם כן לא היה נענש, אבל היה אותו דשע מכחיש צהחלט ציכלת ה', דהיה אומר שאי אפשר צסום פנים שיתקיים דבר הנציא, אפילו ישתדל הקצ"ה להקים דצרו ויעשה ארצות בשמים להמטיד מהן דגן, כלומר אפילו יעשה כל אשר ציכלתו לעשות, ועל כן נענש עונש חמור; והנה צאמרו הנה ה' עושה חסרה מלת אם, וצאמרו יהיה הכוונה האפשר שיהיה? ורוח ה' תשאך על אשר לא אדע, לא היה דצד זה צדוד לעוצדיה, דק הוא אמוד צלשון אפשרות. ועתה אתה אומר לך אמוד לאדוניך הנה אליהו והרגני, איך ספק כי איך פידושו דק אפשר שיהרגני, כי גם זה לא היה צדוד לו, כאשר צאמת לא הרבו אחצ"ו. וכן נכון לפדש וקם העם הזה צלי חסרון מלת אם, ויהיה עעמו אפשר שיקום. וכן מה שאמר אלישע לחזאל: לך אמוד לו חיה תחיה, והרצני ה' כי מות ימות, הטעם כי מחמת חליו לא ימות, ואפשר לו שיחיה מחליו, אם לא ימות צסרות אחרות, דק הרצני ה' כי מות ימות צסרה אחרת; וחזאל אשר הצין דצדיו, ואשר נתצטר גם כן על דצד המלוצה אשר הגיד לו אלישע, קפץ והיה הוא עלמו סצת מיתתו: והנה התצדד כי לא הוליא אלישע דצד שקר מפיו צאמרו חיה תחיה, כי אמנם השאלה היתה האחיה מחלי זה? והוא השיצ כי אפשר לו שיחיה מחלי זה וחליו לא ימיתהו, כאשר היה כי לא מחליו מת. הנני חושצ על המשפחה הזאת דעה אשר לא תמישו מעם נוארותיכם, לא תוכלו אם תדלו. וכן היפלו ולא יקומו אם ישו ולא ישו, איך אפשר שיפלו צמנולת העונות ולא יקומו ממנה לעולם? ואיך אפשר שיהיו שוצצים ולא יהיו שצים?

סימן הנקבה בשם התאר פעמים ה"א ופעמים ת"ו

שמות התאר צהתהפכס ללשון נקצה מלאצום פעמים צתוספת ה"א ופעמים צתוספת ת"ו: מן גדול יאמר גדולה ומן משכיל יאמר משכלת; ולא מלאצו דצדרי המדקקים אימתי תהיה הנקצה צסימן ה"ה אימתי צסימן הת"ו. ואשר דאיתי הוא כי שם התאר צהתנקצו הוא מתדצצ צתנועות, והכלל ידוע צחכמת הדקדוק כי כשתדצצ המלה צתנועות ויועתק הטעם מתנועה לתנועה שאחריה אז תשתנה אחת מתנועות המלה לשוא, ותנועה שאחריה שוא נח או דגש לא תוכל להשתנות.

על כן צלי אומר לי, כי כל שם התאר אשר צו תנועה המקצלת שנוי לשוא, יתקצ צה"א, ותהיה התיצב צטעם למטה ותשתנה אחת מן התנועות לשוא, כמו גדול גדולה קטן קטנה, חכס חכמה; אבל שם התאר שאין צו תנועה הראויה להשתנות לשוא, צאופן שאם תתוסף צסופו ה"א תתדצצ המלה וידך הטעם ממקומו לתנועה שאחריו, הוא יצטרך להתקצ על ידי ת"ו, כי אז תהיה התצב צטעם למעלה, וישאר

ובן ויאמר ה' אלהי אדני אברהם הקדש-נא לפני היום ועשה-חסד
 עם אדני אברהם (בראשית כ"ד) כל הפסוק פירושו ויאמר ונאן
 יש לשאול: והלא זכמה מקומות מנינו המלה המורה על האמירה צמפסיק
 פחות, כמו ויאמר צמ-מי את הבידי נא לי הים צית-אניך מקום לנו
 ללין, וכן ותאמר אליו צת-צתואל אנכי צן-מלכה אשר ילדה לנחור,
 וכן ותאמר אליו גם-תצן גם-מספוא דצ עמנו גם-מקום ללון, וכן ויאמר
 צרוך ה' אלהי אדני אברהם, ואלפים נאלה, שהמלה המורה על האמירה
 נקודה צמפסיק פחות מן המפסיק שאחריה, אף אם לא יהיה המאמר
 כשם צמפסיק ההוא השני — ולזאת השיצ כי טעם יש לדבר, כי אמנם
 כאשר יהיה המאמר המסופר מאמר קשור עם הקודם קשר מוצן וניכר,
 אז תצא מלת האמירה צטעם פחות מן המפסיק שאחריה, כגון ויקח
 האיש נזם זה וצני למידים על ידיה וגו' ויאמר צת מי את, שהשומע
 ויקח האיש וגו' מיד לנו שואלו ומה אמר האיש הזה אל האשה הזאת
 צתתו אליה הנזם והלמידים? אז הדין נותן שלא להפסיק הדצה מלת
 ויאמר מן המאמר עלמו, אחרי היות לצ השומע מלפה לדעת סוף
 הענין וכן הדין צתשומע האשה ותאמר אליו, שהשומע מלפה לדעת
 מה השיצתו וכן ויקוד האיש וישתחו לה' ויאמר צרוך ה' וגו', אמירה
 צרוך ה' קשורה קשר ניכר עם ההשתחוויה הקודמת. ואולם לא כן הדבר
 צאמרו ויצרך הגמלים מחוץ לעיר אל צאר המים לעת ערצ לעת זאת
 השואצות ויאמר ה' אלהי אדני אברהם הקדש נא וגו', שאין ענין האמירה
 קשור כלל עם הקודם, והשומע ויצרך הגמלים אינו מלפה כלל לשמוע
 מה אמר, כי עם מי יצדו ועדיין לא נזכר צצא אלנו איש או אשה, וכמעט
 שהמקרא קנר והיה לו לומר ויתפלל אל ה' ויאמר, ולפיכך היה מן
 הצורך להפסיק הדצה צמלת ויאמר, להעיד השומע, שיטה אינו לשמוע
 צד חדש שלא היה מלפה.

ובן ויאמר ה' מליון ישאג ומידושלם יתן קולו ואלצו נאות הדועים ויצם
 דאש הכרמל (עמוס א') מפני שצאה הנצואה הזאת צלא שום
 הקדמה, שלא כדרך רוב הכציאים צתחלת התנצחם, וגם שלא הקדים
 להביד על מי ועל מה היו דצדיו אלה, ואפילו מלילת כה אמר ה' אין
 צדאשה, הולדכה מלת ויאמר להיות מופסקת הדצה, לעורר ההתצוננות
 צצדרי הנצואה הקלרה הזאת.

ובן ואף מאניא די צית אלהא די דהצה וכספא די כצוכדנלד הכפק מן
 היכלא די צידושלם והיצל המו להיכלא די צכל הכפק המו כודם מלכא

מן היכלא די צכל ויהיצו לשצצלד שמה די פחה שמה, ואמר-לה אל
 מאניא שא אזל אחת המו צהיכלא די צידושלם וצית אלהא יתצנה על
 אתרה (עזרא ה'), לעונם החדוש, שהמלך הכדרי יצוה לאחד אנדיו
 שילך לידושלים ויציא שם כלי צית ה' ויעמוד שם פקיד נביד על צנין
 הצית הפסיקו ואמר-לה משאד דצדי הצווי, כדרך שמנינו צנחמיה ויאמרו

תתבאר אחרי החקירה והחפוש בכל המקומות אשר נמצא שם הטעם הזה ונצטלו לידים וחצלים יאחזון כיוצא יחילון איש אל-דעהו יתמהו פני להצים פניהם (ישעיה י"ג) כל המלות שלאחר ונצטלו אינן אלא פירוש ונצטלו, שכל האמור אחר המלה הזאת תולדת הצהלה הוא, והנה מלת ונצטלו ראויה לטעם מפסיק אפילו יותר מן האתנח, ואין לך טעם שיהיה זה כמו אלא הסגולתא, על כן אם היו כאן שתי מלות או יותר היה דינן לזקא סגול, כגון אם תאמר ונצטל כל-אדם, ואחר שלא היה מקום לזקא נתחלף הסגול בשלשלת וכן ויתמהמה ויחזיקו האנשים צידו וציד-אשתו וציד שתי צנותיו צחמלת ה' עליו ויוציאוהו ויניחוהו מחון לעיד (זראשית י"ט), גם פה כל מלות הפסוק תולדות המלה הראשונה, שאם לא היה מתמהמה לא היו מחזיקים צידו ולא היו מוציאים אותו, אם כן ראויה מלת ויתמהמה לטעם מפסיק מכל מפסיק, והוא הסגול, ומפני שלא היה לו מקום להעדד הזקא לפניו, הומר בשלשלת.

ובן וימאן ויאמר אל-אשת אדוניו הן אדני לא-ידיע אתי מה-צצית וכל אשר-יש-לו נתן צדי (שם ל"ט), כל הפסוק פירוש וימאן, אם כן משפט וימאן להנקד בסגולתא וכן וישחט ויקח משה מדמו ויתן על-תנוך און-אהרן הימנית ועל-צהן ידו הימנית ועל-צהן רגלו הימנית (ויקרא ח'), הפסוק כולל שני מיני פעולות, השחיטה ונתינת הדם, המלה הראשונה מורה על פעולה תמין אחד, וכל שאר מלות הפסוק מורות על פעולות תמין אחד, א"כ היה לריך להפריד מלת וישחט מכל שאר מלות הפסוק, והואיל וכבר יש אתנח בפסוק לא היה אפשר אלא צסגולתא ואם היה הפסוק קצר ולא היה שם אתנח, יהיה וישחט צאתנח, כמו וישחט ויזרוק משה את-הדם על-המזבח סביב: אבל בפסוק וישחט ויקח משה את-הדם ויתן על-קרנות המזבח סביב צאלצבו וישחט את המזבח הולדכה מלת וישחט לצא צמפסיק פחות, מחמת וישחט את המזבח שהיא פעולה כמשכת מן השחיטה וההזיה יחדו, שחט ולקח ונתן ועל ידי כן חטא.

הוא דפה צספרים המדוויקים מוינליאה, וגם צדפוס פרוש עם פירוש
 ד"ק שנת קק"ק * על כן יראה לי שהכלל קיים, ושהדגושים מועטים
 צטעות סופר *

ובענין אתי מדחיק אתי אומר כי שני מינים המה * האחד, כל תצה
 מלעיל צעס, וסופה קמץ או סגול, וצתצה שאחריה טעם או
 מתג צתנועה הראשונה (דק חס יש צה מתג ולא טעם אז לדיק שיהיה
 אחרי המתג תנועה ולא חטף), כמו בַּאתְּ בָּהּ, בַּתְּ לִי, מִי אֵלֶּה
 לָךְ, וְעֵשִׂיתְ לָךְ, אֲלֶּה פְּנֵעַן, מִי כַמְכָה בְּאֵלִים, ועשית קַעְרוֹתָיו.
 ועשית פִּירוֹתָיו, וּבְפִילָה גֹזְלוֹת (דגוש צת"נך שהגיה מוה"ר דוד
 אלטארס ז"ל) תלצנה בְּגוֹת־הַמֶּלֶךְ (דגוש צמקרא גדולה); לא כן שמה
 קַבְרוֹ, למה תִּהְיֶה, כי אין אחרי המתג תנועה דק חטף * ויולא מן
 הכלל כל וב"לב שאין ה"א הידיעה נרמזת צה, כגון ידעתִּךְ בְּשֵׁם,
 קדאתִּךְ בְּצַדִּיק, כי חלה לְטוֹב, פשוטה ועוֹרָה, תִּמְקְנָה בְּחֹרֵיהֶן.
 והשמיעה בִּיהֲרָה * ואתה אל תתמה על שאני מכנים צכלל אתי מדחיק
 באלים, קערותיו, סירותיו, שנחצו עד היום כיואלים מן הכלל; כי
 אמנם כן מלאתי לצעל מנחת שי שכתב על מי כמכה צאלים וז"ל:
 וצספר דקדוק כתיבת יד מלאתי לשון זה: דוּצ דווקנים שמדגישים מי
 כמכה צאלים, וכן קו"ף קערותיו וסמ"ך שלו עשית סירותיו, וכן הרבה,
 מפני המתג אשר מחצין לנגינה עכ"ל * והואיל וצספר הקדמון הוא
 כתוב כי דוּצ דווקנים מדגישים שלש הצצות האלה וכן הרבה, הנני
 אומר צטה כי גם ובעסתה צרתה, ולמדנה בנותיכם נהי, ותעשינה
 תועבה, ותשברנה פארותיו, המה בני צדוק, המה מוליכות כל אלה
 וכיוולא צהם דלויים להדגש, ורוּצ הדווקנים שהזכיר היו צאמת מדגישים
 אותם, ואינם דלויים צספרינו דק מפני טעות הסופרים שהיה הכלל
 הזה נעלם מהם *

והכיון השני, כל תצה שאיננה מלעיל צעס, דק טעמה נסוג אחר,
 וסופה קמץ ולפניו שוא נע, כמו והלעידה גם היא ילדה בן,
 השצעה לִי כיוס, אלכה בא ואשוצה אל אחי, נלכה בא דדך שלשת
 ימים, ורמה לא היתה בו, ורצנה בו כל האלה, עיני עיני יודרה מים.
 אף חכמתי עמדה לי, כי לא ידו נגעה בבו, כי לא נפלה לו עד היום
 הוא, אמלטה בא ואדחה את אחי, ועתה השצעה לִי צה' (שמאל א'
 כ"ד), ואשצה שם (שם כ"ז), ותמד כלתו ילדה לו, כי צת אחאצ
 היתה לו, כי מה' היתה לו (מלכים א' צ), כי מלחה גח, ושנתי
 ערצה לי, אוליפתה ונובלה לו, כי דוח ה' נשצה בו, הכנת פניהם
 ענתה במ, נפשו ידעה לו, וענתה שמה יומי נעוריה, יד ה' עשתה
 זאת (ישעיה מ"א ואיוצ י"צ), מידו היתה זאת לכם, ההיתה זאת
 צימיכם, וחטאותינו ענתה בבו, מלחה שחד, מאת ה' היתה זאת,
 וכל עולה קפלה פיה, ועולתה קפלה פיה, וידעו כי ידך זאת, והחזיקה
 צו ונשקה לו, חסר לצ אמרה לו, פתיות וצל ידעה מה. אדך לא שצעה
 מים, נפש עמל עמלה לו, נטעה ברם * כי יד אלוה נגעה בי, עלת
 דשעים

לי הנשאלים אשר נשאלו מן השני שם צמדינה זקעה גדולה וזחדפה וחומת ירושלם מפוללת ושעריה נלתי זאש, שצא ויאמרו לי צזקא סגול מפני שהיה בענין חדוש גדול אלל נחמיה שזכה והתאצל על השמועה וכן כאן ואמר לה היה דינו צזקא סגול, אזל כמו שלל נתנו מונח זקף קטון צמלות ועשה חסד עם אדני אצרהס, וחצרו שתי המלות צמקף והחליפו הזקף הקטון לגדול, צעצור מה שיכבד צקדיאה להטעים שתי הצרות תכופות זו לזו, כן חצרו ואמר לה צמלה אחת, והחליפו הזקא והסגול צשלשלת העומדת צמקוס שניהס * כן נראה צעיני *

בדיני בגד כפת

המצאת שמות חדשים צחכמות הוא פעמים רצות קיוע דצ התועלת למתלמידים, וזה נודע לחוקרים * והנה גם צחכמת הדקדוק, צזמן צעלי המסרה לא הונח עדיין שס נח נסתר להודות על אות צלתי מנוקדת וגם צלתי נשמעת צמצטא, כגון בא לו זה לי, וגם על אות נחה הנעדרת מן המכתב כמו עשיית; על כן אמרו כל צגד כפת דסמין ליהוא דפה, צד ממפיק, ואני לא אדע למה לא צחרו האחרונים לקלר ולומר כל צגד כפת הסמוך לנח נסתר דפה, ואין לודך עוד לומר צד ממפיק, כי צמלות בצרה תשים, ידיו תציאינה אין שס נח נסתר אלל נח נראה: וכצד הרצה יתקשו התלמידים צכללי צגד כפת, וכל מה שנוכל להקל עליהס חוצה עלינו לעשותו *

בענין מפסיק נראה לי שראוי לנו לאחוז צדרך התורה עלמה, שהזכירה העופות העמאים להיותם המיעוט, וכן ראוי שנוכיד למתחילים אי אלו הם הטעמים שאינם מפסיקים, ומאליהס יכירו המפסיקים * ולהקל על הזכרון הלצתי סימן לטעמים משרתים נומתקונומי תשגבני, ראשית צות מרכא, מרכא כפולה, תליטה קטנה, קמא, ודגא. מונח, מהפך, ירח צן יומו *

ובענין דחיק נראה צעיני להוסיף על דצדי המדקקים, כי כל מלה שכל אותיותיה מעקד הפעל או השס, ואין צה אות נוספת לסיומן הצנין או הזמן או הבוף, לא צכתב (כמו אלכה-בא, נירשה-לנו, דבקה-בה) ולא צהעלס (כמו עשה-פרי), היא מצטלת דין דחיק; ומפני זה מלאנו נטה-שם אהלו, עשה-לו מתחת לזרו, ונטה-לו מחוץ למחנה, וערוס כסה-בגד, עריה-בבשת, מנדה-בלו והלך, כלס דפיס צמנחת שי, וגם כי צמנחת שי מלאנו חרה-לך, חרה-לי דיונה, בנה-לה דמלכים, בטה-לו דמלכים ודצדי הימים, כרה-לו (ד"ה צ' י"ו). כאשר עשה-לי (מלכים א') היה-לבו (שופטים י"ה) כלס צדגס, הנה צמקדא גדולה דצס דפיס, וצת"כ קדמון דפוס ויניליאה אשר הוגה על ידי כמוס"ד דוד אלטארס זל"ל דפיס הס נדפיס כלס אין נקי, וכן, כלס דפיס צת"כ אחר דפוס ויניליאה משנת תצ"ט מדויק מאד; גם דאיתי כי חרה לך וחרה לי דפויים צספדי אשכנז צהפטרת יה"כ, וכן נעה לו הוא דפה צספדי אשכנז צהפטרת שמיני, גם ופנה דרך לפתי הוה

בל־מחוטו פעמי, בלדקתך פלטני, הושיעני בחסדך, וצבורתך תדינני,
 ואגדלנו צדקה, וענייך צמט, ויאכלו בני נשר, ישגא אחרו בלימים,
 ותדכאונני במלים, ונדריך תשלם, ומתקוממי כעול, וצמעונותיה תשכון,
 ועוד דצים. וכן אין מנוס מלהדגיש בגד כפת שצוק פסוק, אם לפנייה
 שתי תצות צטפחא מונח (והוא שלא יהיה הטפחא גדלש תצה, שאז
 הוא מפסיק ונקרא דחי), או צשני מונחיס דלופיס זה לזה, כמו ה'
 יצדך את עמו צלום, כי צס קדשו צטחנו, ונחל עדניך תשקס, מאיש
 מדמה ועולה תפלטני, ותבס עלינו צלמות, ורוח נדיצה תסמכני,
 דפה שצדיה כי מטה, צגור ירוס ממני תנחני, נפש יקרה תגוד, ואלל
 כל פנה תאדוץ, אל תצא דנכה צו, ואקוצ כוהו פתאוס, ודצים כאלה,
 וכאן אין להשיצ ממה שמאלנו כי־מורו בך, כי־חסו בו צטעס נסוג אחרו
 לפני סוף פסוק אם כן יש סוף פסוק צלא טפחא; כי אמנס להיות
 הדי"ש והסמ"ך צלא נקודה תחתייהן צנקל נפל צהס הטעות לתת המדכא
 חוץ למקומו, ודינס להיות מלדע ודגש אחריהס.

אבל צענין האתנה שצספרי אמ"ת והטעמים הצאים לפניו דין ודצדים
 יש לי עם הר"זה, כי הנה הוא אומד צטח כי הנגינה הסמוכה
 לאס"ף אם אין מפסיק אחר לפנייה דינה כטפחא, ואין זה אמת צנגינה
 הסמוכה לאתנה, כי הנה מאלנו יהי שמו לעולם לפני שמש יכון שמו
 ויתצדכו צו כל גויס יאשרוהו, תצת שמו צעולה ויורד, ואין צינו וצין
 האתנה אלל תצה אחת, א"כ צהכרה לדעת הר"זה תהיה מלת ויתצדכו
 צטפחא. וזה אינו, שהדי היא צטעס נסוג אחרו, וידוע שאין טעס
 מפסיק נסוג אחרו, וכאן אין לתלות הדצד צטעות סופד, שהדי הדי"ש
 נקודה, ואין דרך למדכא לנעות ימין ושאלל, אם כן אין להכחיש כי
 המאל תמאל נגינה לפני אתנה, שאינה מפסקת ואין דינה כטפחא, אע"פי
 שלא יקדס לה מפסיק אחר שיוכל לעמוד צמקוס טפחא.

ואשר אני אחזה לי כי האתנה שצספרי אמ"ת אין דינו דין אתנה אלל
 דין זקף, ואעידה לי שצעה עדים נאמנים. ראשונה, מאלנו
 דג"ה א' י"ו שירת דוד הודו לה' קראו צשמו שאין צה מתחלה ועד סוף
 אפילו אתנה אחד, וכל הזקפין שצה הס צתהלים צאתנה. שניה, מאלנו
 כלו תפלות דוד צן ישי, תפלות מלה סמוכה לשלאחדיה, והיא צאתנה,
 ומה מקוס לאתנה צמלה סמוכה? שלישית, מאלנו וצדעת חדרים ימאלו
 כל הון יקר וכעיס, ימאלו צאתנה, ואין סס מקוס כלל להפסקה גדולה,
 הלא תראה שגשגרה הלמ"ך שואל ולא ננקדה צציר"י. דביעית, אם האתנה
 צספרי אמ"ת דינו דין אתנה, יהיה צהכרה העולה ויורד כזקא סגול.
 והנה מאלנו אני שצצתי ואישנה הקילותי כי ה' יסמכני, ואישנה צעולה
 ויורד והקילותי צאתנה, והיכן מלינו סגול ואתנה דלופיס צלא רוח
 צנייהס? חמישית מאלנו פעמים דצות עולה ויורד צלא אתנה אחריו,
 כמו דצים אומדים לנפשי אין ישועתה לו צאלהיס סלה, דגזו ואל תחטאו
 אמרו צלצצכס על משככס ודמו סלה, תאצד דצדי כצז איש דמים ומדמה
 יתעצ ה' וכאלה דצים, ואס דין העולה ויורד כדין סגולתא, מה
 מקוס לסגולתא, כשאין אחריו אתנה? ולא נמאל סגולתא צלא
 אתנה אלל צפסוק ויאמר ה' אל השטן השמת לצך על עצדי איזו,
 ותי

דשעים דחקה מבי, ועלת דשעים דחקה מבי, הדי חלה חרצעים ושנים
 דבושים צמנחת שי. הן חמת כי השצעה לי צאלהים הנה הוא דפה
 צמ"ש, חלל הוא דבוש צמקדל גדולה וצכל ספרי ויכיליה ואשכנז
 המדוויקים, וצמ"ש עלמה כזר הזכרתי שתי פעמים השצעה לי דבוש ;
 וכן ואחר ילדה בת דפה צמנחת שי ודבוש צשאל נסחאות, וצמ"ש עלמו
 ילדל בין דגש; וכן וחסר לצ ואמרה לו דפה צמ"ש ודבוש צשאל מקדלות
 מדוויקות, וצמ"ש עלמה וחסר לצ אמרה לו דגש. וכן חכלה ומחתה
 פיה דפה צמ"ש ודבוש צשרטים שרש מוחה, וכן דוח ה' נוססה בו דפה
 צמ"ש ודבוש צשרטים שרש נסס, וכן וודעו מושלה לו דפה צמ"ש ודבוש
 צת"כ קדמון חסר הגיה מוח"ל דב"ש וכן הוא דבוש צספרי חשכנז
 צהפעת ואתחנן, וכן וספרה לה שצעת ימים ואחר תטהר דפה צמ"ש
 ודבוש צספרי וויען.

ר"ש עוד מין שלישי, והוא תצה שהעעס זה נסוג אחור, וסופה סגול,
 כמו אקרה בה, וזה מאלא מעט, על כן יספיק לתת סימן

למתחילים על שני מיני אתי מדחיק וְהַחֲזִיקָהּ בּוֹ וְנִשְׁקָהּ לּוֹ .

וְלֵהֲשַׁלְמוֹת עֵינַי כְּלָלִי צַדַּק כַּפַּת דְּלִיתִי לְדַצַּר דְּצַר עַל טַעְמֵי תַהֲלִים
 מַשְׁלֵי חַיִּיז (הַנְּקֻדָּאִים טַעְמֵי חַמְ"ת) שֶׁהֵם מַשְׁוִיִּים מַטַּעְמֵי

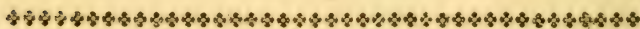
חַסְרֵי הַמְּקֻדָּא, וְזֶה גַרְסַּ לְסוֹפְרִים לְהַכְשִׁל צַמְקוֹמוֹת הַדָּבָר לְרַפּוֹת
 הַחֶזֶק וְלַחֶזֶק הַרְפָּה, מַצְלִי דַעַת אִי זֶה טַעַם מַפְסִיק וְאִי זֶה צְלַתִּי מַפְסִיק,
 וְכַד הַעִיר עַל זֶה הַמְּדַקְדַּק הַגְּדוֹל הַדְּז"ה צַשְׁעֵרִי תַפְלָה סִימָן כ"ט וְכַתְּבָה:
 וְנַעַר פְּרַעַה וְחִילוֹ בַּיָּם סוּף הַצִּי"ת דְּגוֹשָׁה, גַּם כִּי בִשְׁמֵ קָדְשׁוֹ בַּטַּחֲנו
 לְכָל אֲשֶׁר יִקְדָּאוּהוּ בְּחַמְתָּ, אֵל תַּצְטַחֵהוּ בְּכִדְיָצִים, זַמְרוּ לְאַלְהֵינוּ בְּכַנּוֹד,
 ה' יִצְדַּךְ חַת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם, כְּלָלִס הַצִּי"ת דְּגוֹשָׁה, וְכֵן הַרְוֹד עַמִּי תַחַתִּי,
 וְכֵן דוֹמִיֶּהֶם הַת"וֹ דְּגוֹשָׁה, וְעַם הַיּוֹת שֶׁצָּכַל הַנְּסַחָאוֹת הַנְּדַפְסִים כְּלָן
 דְּפּוֹיוֹת, חַמְנָס חַמִּי חַמְדִּין שְׁכַפִּי הַדִּין וּמַשְׁפַּט הַלְּשׁוֹן כָּל חֵלֶה לְרִיכִין לַהַיּוֹת
 דְּגַשׁ עַכ"ל. וְדַצַּר זֶה כְּכוּן וְקִיִּים וְיִשָּׁר וְנֶאֱמָן, אַע"פִּי זֶה לְרִיכִים
 אֲנַחְנוּ לְהַטַּעוֹת דּוֹב הַסְּפִרִים צַמְקוֹמוֹת לֹא פַחוֹת מַשְׁמוֹנִים וְמֵאֵה לְפִי מֵה
 שְׁמִינִיתִים אַחַד לְאַחַד לְמֵאוֹת חֶשְׁבוֹן ; כִּי חַמְנָס חֵין נְשִׁים וְעַבְדֵיךָ תְּרַבְּגִי

צַת"וֹ דְּפָה, וְהַיִּכֵּן מֵאֲלָנוּ סוּף פַּסוּק שְׁלַפְנוֹ תַצָּה חַחַת וְלֹא תַהִיֶּה נְקוּדָה
 טַפְחָה? וְהַלֵּל דְּאִינוּ צַשְׁמוֹאֵל צ' וְעַבְדֵיךָ תְּרַבְּגִי צַטַּפְחָה וְצַתוֹ דְּגוֹשָׁה .
 וְיִי צַעַל שְׁכַל יַרְפָּא צִי"ת זַמְרוּ לְאַלְהֵינוּ בְּכַנּוֹד . מַפְנֵי שֶׁהַטַּפְחָה
 תַּחַת זַמְרוּ? וְהַלֵּל הַדְּצַר דְּרוֹד שְׁתַּצַּת זַמְרוּ דְּצוּקָה צַעֲנִין עַם מַלְתָּ לְאַלְהֵינוּ
 יוֹתֵר מֵמֵה שְׁתַּצַּת אֲלֵהֵינוּ דְּצָקָה לְתַצַּת צַכְנוֹד, א"כ צַהַכְרַח הַטַּפְחָה עוֹמֵד
 כַּחַן צַמְקוֹס מְרַכָּא, וְהַמּוֹנַח שְׁאֲחֵרֵיו צַמְקוֹס טַפְחָה; וְהַלֵּל כֵּן דְּאִינוּ צַתַּהֲלִים
 בְּקִשּׁוֹ פְּנִיֹ רַגְמִיד צַטַּפְחָה וּמוֹנַח, וְדַצַּרִּי הַיָּמִים א' י"ו צַמְרַכָּא
 טַפְחָה, וְכֵן וְנַחֲלֵי בְּלִיעַל יַבְעֵרֵנוּ צַתַּהֲלִים צַטַּפְחָה מוֹנַח וְצַשְׁמוֹאֵל
 צ' כ"צ צַמְרַכָּא טַפְחָה. וְאַחֲרֵי שֶׁיַּדְעֵנוּ שְׁחִין סוּף פַּסוּק צַלָּא טַפְחָה (אִס
 לֹא שְׁתַּהִיֶּה הַמַּלְאֵה הַקּוּדְמַת צַאֲתַנַּח כְּמוֹ שְׁחִין וְנַרְפָּא) א"כ חֵין מְרוֹס
 מְלַהֲדִיגִים חַוֹת צַגַּד כַּפַּת שְׁצַסוּף פַּסוּק חֲפִילוֹ חֵין לְפַנִּיֶה אֲלֵל מְרַכָּא, אִס
 חֵין טַס מַלְאֵה חַחַת צִין הַאֲתַנַּח וְסוּף הַפַּסוּק, כְּמוֹ וְאַל צַחַמְתַּךְ תִּיסְדְּנִי,

באמרי פיך, אל תהי בתוקעי כף, ותעלונה בליותי, וחתתני בחלומות, יגדתי בל עלצותי, שמעו נא תוכחתי, אל ידל בפלגות, מי יתנני בירחי קדם, ורצים כאלה.

ובן שני מונחים שלפני אתנה צמקוס מהפך פסעא עומדים והשני מפסיק, וצגד כפת שאחריו לריכה דגש, כמו נתת שמחה בלצוי, ישוצ עמלו בדאשו, אשמחה ואעללה בך, תרחיצ לעדי תחת, כשל צעוני פחי, כי תצא חכמה בלצך, הדחק מעליה דרכך, קשדס על לצך תמיד, יחלץ עמי בעמיו, ורצים כאלה; והנה התצאד טעס דגשות הנה זאת חקרנוה בן-יהו, שנדחקו המדקדקים להכניסה בכלל אתי מדחיק, מה שלא יתכן, צהיות מלת בן מוקפת ואיננה עוד מלה זעידה, אצל הדגשות מדין מפסיק כהלכתו, ואם לפני שני המונחים יהיה מהפך, צמקוס קדמא הוא עומד ולא יפסיק, ולעולם המונח השני מפסיק, כמו איך היו לשמה כדגע, ונעד פדעה וחילו ציס סוף, ולמה תשגה צני צודה, כי עם אצני השדה צריתך, ואחרים כאלה, והוא הדין אם על המלה הראשונה מונח עליון שגם הוא צמקוס קדמא ואינו מפסיק, כמו

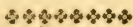
הנסה דצד אליך תלמה, האם איך עזרתי בי ואחרים, והפך מכל אלה הנמצאים דפיש ודאויס להדגש, מלאנו שמנה תצות דגשות מדין אתי מדחיק, ודאויס להדפת מפני שהטעם אשר לפניו טעם מפסיק, ואלה הנה: על עמך צדכתך סלה, ידעו גויס אנוש המה סלה אחסה צסתר כנפיך סלה, כי היית עזרתה לי, אצני תנתי עמודיה סלה, ולכה לישועתה לנו, כי כל מלותיך לך, או מי נטה עליה קו, כלס דפיש כדעת הדו"ה, ואתה ידיו תשפט, ושלומך ידעה.

אני * אנכי

אנחנו * נחנו

עם באור ענין ברכות יצחק ליעקב ועשו

נשאל כשאלתי צענין צדכות יצחק ליעקב ועשו, וצענין תחצולת דצקה אמנו, הכדאה למדאה עינים מרמה ועקצה, ולא מלאתי מענה מפסיק; וכשהעמקתי אהדי כן החקירה צענין צדעת ללולה, מלאתי כיד ה' הטובה עלי כי כעצ תעופינה כל תלונותינו על אצינו ועל אמנו הצדיקים, ושאמנס לא היה הענין כלל על הדרך שחשצנוהו עד היום, אולי תיעצ צענין ידיו השמועה הזאת, קחנה ועיניך סיס עליה. **דע** ידיו! כי מעולם לא עלתה על דעתו של אצינו הצדיק יצחק עליו השלום, שיהיה עשו הוא היורש את צדכת אצרהס, כלומר, הצדכה הנלחית אשר נתן אלהים לאצרהס, הכוללת היותו ידיו ה' ושיהיה ה' לו לאלהים, ושיפדה וידעה ויהיה לגוי גדול, ואשר יירש את הארץ הנצחית

ומי יודע אם לא החליפו הסופרים השמת לצד הראשון הזה עם השמה לצד השני, ששם הסגולתא לריכה מפני האתנה שאחריה? ששית, כל צן דעת כשיסים לצו אל המקומות שצא בהם העולה ויורד ואחריו אתנה, ידאח צעיניו ולצצו יצין שאין שם מקום לסגול ואתנה, אלל לאתנה וזקף, כמו ויתן צפי שיר חדש תהלה לאלהינו ידאו רצים ויידאו ויצטחו צה, לאלהינו בעולה ויורד ויידאו צאתנה, ואין ספק שאין דין מלת לאלהינו לצא אלל צאתנה, ומלת ויידאו צזקף, כי לאלהינו מופסק צעינין הדצה יותר ממלת ויידאו, גם אין הפסוק ארוך צכדי שיהיה ראוי לסגולתא. צצעיית, כל עולה ויורד צצמזמור י"ח כלס צאתנה צצמזאל צ, והאתנה שאחריהם צזקף, ולל אחד צהס צסגולתא ואתנה, דוק ותמלא. ומעתה אין לתפוס עלי ממה שמלאנו קלת מפסוקי השירה שהס צאתנה גם צתהלים וגם צצמזאל, כמו מהלל אקדא ה' ומן אויבי אושע, ואחרים כזה, כאלו זה סותר מה שאני אומר שאין כח האתנה צצספדי אמ"ת כאתנה אלל צזקף; כי אמנם צמקראות קלדים אחד הוא על הדוצ אס יושם צחלק הראשון מהס אתנה או זקף, מאחד שזה וזה מפסיקים יותר מן הטפחא שלפניהם ואחריהם, על כן צצירת שמזאל צ' שיש צה פסוקים ארוכים הריכים צהכרה לאתנה צחד צעל הטעמים לתת אתנה גם צמקראות הקלדים שלל היו לריכים לכך, כדי להשוות מדותיו, וצצירת ד"ה א' שאין שם פסוק אחד הריך צהכרה לאתנה לא שם צפסוקים הקלדים אלל צזקף, כדרך שעשה צאני הגצר, שלהיותם מקראות קלדים לא שם צהס אלל צקפין, צולתי אתנה אחד צכל הפרשה ההיא, והוא קולי שמעת, וכן פרשת זכור ה' מה היה לנו אין צה אפילו אתנה אחד.

ואחריו שהתצאר שאין דין האתנה צצספדי אמ"ת כדין אתנה אלל כדין זקף, הנה שקר שיהיה דין הנגינה הסמוכה לו כדין טפחא, אלל דינה כדין פשטא; והנה ידוע כי הזקף אין לפניו תמיד פשטא, שסם אין צמלה שהזקף עליה שתי תנועות קודם הנגינה אז ישתנה הפשטא לעונה, כמו ויאמר אלהים, א"כ גם האתנה שצאת"ת אס אין צו שתי תנועות קודם הנגינה אז הטעם שלפניו אינו מפסיק, ואין דינו דין טפחא או פשטא אלל דין מונח, וזה טעם ויתצדכו צו, שהוא נסוב אחר, שזה מופת שאין טעמו מפסיק, וזה להיות בו מלה שאין צה שתי תנועות קודם הנגינה.

ואחריו הדברים והאמת האלה התצאר כי תמכר עמך בלא-הון, ויתצדכו בו, כלו תפלות, צעלתך תנחמי, נשמדו בעין-דאר, כי-כלינו באפך, ואחרים כאלה, יפה הם רפים, ואין ראוי להדגישם, כי המרכא ההוא שקודם האתנה צמקום מונח הוא עומד; אלל כל מרכא שלפני אתנה וצתצה שהאתנה תחתיה שתי תנועות קודם הנגינה, הדין עם הרז"ה שהוא מפסיק ודינו דין פשטא, וראוי להדגיש צגד כפת שאחריו; הלל תראה אל-תגעו צמשימי, וצד"ה אל-תגעו במשימי והוא דגוש, וכן ראוי להדגיש לרפתני בל תמלא, יקדמוני ביום אדי, וימיך תסעדני, ותפרעו בלענתי, דרכיה דרכי נעם, ונהמת באחרייתך, נוקשת צאמרי

שנית: וצמח צדקו? בצרכות משונות מן הראשונות בהחלט: ואל שדי
 יצרך אותך ויפדך וירצך והיית לקהל עמים ויתן לך את צרכת הצדקה
 לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגורייך אשר נתן אלהים לאברהם:
 ומהיכן נמשך הפלא הזה, אם לא ממה שאמרתי שכך היתה דעתו של
 יצחק שיהיה יעקב לצדו יורש את צרכת הצדקה הכללית, ולא כתבון
 לצדך את עשו אלא צדקה זמנית, שלא להטיל קנאה בין האחים, וגם
 ששכר שהיה מכבודו, וגם להיותו בכור; ומפני כל זה דאה לצדו צדק
 טובה, ולתתו בצדק לאחיו הוא ולא זרעו אחריו?

ואבוא אל ענין הספק שהעירו גדולי המפרשים, והוא אם היו
 הצרכות צקפת רחמים או הרגת עתידות; ואומר כי לעולם
 אין צדקה אלא צקפת רחמים, אבל להיות תפלתם של אבות העולם
 נשמעת תמיד, נמשך מזה שהיו צרכותיהם תפלה והרגת עתידות יחד:
 ומזה נמשך מה שאמר יצחק אבינו ואצדכרו גם צדוק יהיה, ולא אמר
 גם צדוק יהי, אלא גם צדוק יהיה, שהוא לשון חיוצי מורה שכן יהיה
 צלי ספק; וזה כי יודע היה הנדיק, שתפלתו נשמעת וצרכתו מתקיימת
 אך התבונן כי להיות שצטעה שצדך את יעקב צחוטצו שהוא עשו לא
 צדכו אלא צצציל המטעמים, כי היא זכותו לצדקה, ונמשך מזה כי עקד
 כוונתו שתפלתו היה, לא שיצדק הקצ"ה את עשו הרשע, אלא שיצדך
 את צנו העוצד אותו; לפיכך חשב יצחק כי מאחד שהקדים יעקב וזכה
 בצדקה מלואה, הנה ראוי שעליו תחול הצדקה ולא על עשו, ואע"פי
 שצטעות נותנה, הנה למציא המטעמים ניתנה, ולא לעשו צצחנית
 היותו עשו, אלא צצחנית היותו מציא המטעמים; ולפיכך אמר גם
 צדוק יהיה, כלומר אין ספק שתחול עליו צדכתי, מאחד שזכה זה
 בצדקה זכות אשר צעצדו התפללתי אל ה' שיצדך; ועם כל זה לא כך
 עשה הקצ"ה, רק אחד כוונת הנדיק הלך, והוא לא היה מתכווין אלא
 לצדך את עשו, וכן היה שכל הצרכות ההן חלו על עשו ולא על יעקב,
 כי הוא ירש את הר שעייר צחייו, והוריש את החורי, ויעקב אחיו השתחוה
 לו וקראו אדוני; ויעקב לא ירש שום אחוזה צחייו, ולא עצדוהו עמים,
 ולא השתחוו לו לאומים אף כי אחיו.

ונבא לציאור טעמי החלופים אשר נפלו בין דצרי יעקב לדצרי עשו,
 צצציאם את המטעמים לאציהם:

החלוף הראשון * יעקב צצואו לפני אציו לא אמר אלא אצוי,
 והמתין שיסאלהו מי הוא; אבל עשו תכף לצואו
 לפניו פירש לו למה צא, ולא המתין שיסאלהו מי הוא, אלא אמר מיד
 יקום אצוי ויאכל. וטעם החלוף הזה אמר אצוי אצוי זל"ל שהוא כי יעקב
 ירא היה שמה יכירו יצחק לקולו, וכדי לנסות הדצד לא אמר תחלה
 אלא אצוי, והיה צדעתו שאם יכיר את קולו ויאמר לו מה לך יעקב
 צני? אז ידצד לו צעמינים אחרים, ולא יזכיר כלל ענין הצדקה. לא
 כן עשו שלא היה ירא שמה ימלא שקדן, לא הוצרך לכך וגלה לו לזונו
 מיד. וכונן הדצד.

החלוף השני * יעקב אמר קום ועשו יקום, ועשו אמר אצוי ולא
 כן יעקב. והטעם כי יעקב שכד אמר אצוי לא
 הוויך לכפול עוד המלה הזאת, לא כן עשו שלא אמר בתחלת דצרי אצוי,
 הוצרך

הנצחית: הצרכה הזאת מימיו לא חשב ילחק להודישה לעשו, כי לא נעלם ממנו כי לא חפץ ה' בו, להיותו פחד אדם, איש זדון וכן זליעל, איש דמים יותר מן החיות הטורפות, כי היה מתגבר עליהן, והניח אומנותו על הצרכים ותפש אומנותו של נמרוד, אלא שעם כל דוע מדותיו, הנה מדה טובה היתה בו שהיה מכבד אציו וארצה אותו, ומזה נמשך שגם אציו אהבו; גם כי לא נמשך מזה שיחשוב ילחק היות עשו בחיד ה', רק כל ימיו במה זלצו להעמיד תחתיו יעקב אשר היה מנהג אצותיו הקדושים צידו, איש תם יושב אהלים, והוא יירש זרכת אצרכם, הצרכה הנלחית אשר תעמוד לו ולזרעו עד עולם, והנה כדרך שלא הולך אצרכם אציו לדרך את ילחק לפני מותו, בי ידע היותו צדוק ה', וכן מלאנו דליו; ויהי אחרי מות אצרכם ויצרך אלהים את ילחק צנו; אצל הולך לתת מתנות לצני הפלגשים, כל יצאו וירשו ארץ עם ילחק: ככה דאה ילחק אציו שלא היה לריך לדרך את יעקב כי זלא ספק יצרכהו ה', מאחד שהיו בו כל מדות טובות שבאצרכם; אצל דאה שהיה לריך לדרך צרכה מה את עשו, ולא היה יולא ידי חוצתו אם יתן לו מתנות, כי היה גם הוא צן הצירה, וגם היה צכוד, וגם היה חציצ לו כי ליד צפיו, ומפני שלא היתה מדה טובה בעשו, רק כבוד אציו, ומפני שגם ילחק לא היה ארצהו רק מן העעם כי ליד צפיו; לפיכך, כדי למלא פתח לצרכו, הולך ללוותו שילא הצדה וילוד ליד ויעשה מטעמים ויציל אליו, וצזה, כאשר יקבל ממנו ההנאה הזאת, אשר היא לצדה מדה טובה שהיתה בו, יתעורר לצרכו צנפש חפלה: וזה שאמר לו בעבור תצרכך כפשי, ולא מלינו צמקרא לשון זרכת נפש אלא זו, והעעם: אף על פי שהכל והדעת אולי לא יסכימו לצרכך, הנה לפחות הנפש המתאווה והמרגשת, הפהיית מן המטעמים, היא תצרכך, ודצקה שמעה כל זה אף לא ידה לסוף דעתו של לדיק, כמו שלא ידדו לסוף דעתו גדולי המפרשים, וחשבה היות כוננת ילחק להודיש לעשו את זרכת אצרכם צהחלט, ושיעקב יאצד צדקו, ולהיותו איש תם יושב אהלים כאצותיו הקדושים תלקח ממנו הצרכה, אשר לפחות דליו היה שתנתן לשניהם באחד, כדרך שעשה אחרי כן יעקב, אשר צרך שנים עשר צניו יחד, וצהנתנה לעשו לצדו היה צזה עושק רש וגזל משפט ועול וחמס, צשיעור מספיק להתיר ולהכשיר את הערמה אשר ליוטה ליעקב שיערים כדי שיגנוצ מיד הגנצ, ואולם סוף המעשה יעיד על תחלת המחשבה, והוא יודה צצירוד, כי מעולם לא עלה על דעתו של ילחק לעול מיעקב את הצרכה הדליוה אליו: שכן אתה מולא כי כאשר צרך אותו צחושו שהוא עשו לא הזכיר דצר הכל הנכלל צזרכת אצרכם, ולא אמר שיהיה צדוק ה', ושהיה לקהל עמים, ושיירש את הארץ הנצחית, ולא אמר כלל שהצרכות שהוא מצרכו תהיינה לו ולזרעו איתו; אף כל צרכותיו צזרכות זמניות תכלינה צמותו, ולא זו צלצד דליוה על אמתת דצרי, אצל עדות צדויה יש לי עוד להציא ממה שאידע אחרי אשר ידע ילחק מרמת יעקב: כי הנה יעקב אמר אולי ימושי אציו והייתי צעיניו כמתעתע והצאתי עלי קללה ולא צרכה, וצאמת כך היה הצצר דליו להיות שיקללהו קללה נמרנת, על צגדו צאחיו ועל הצבותו עוד: ואולם, השהי דצר מזה? הלא צהפך, ערם נלתו מארצו ללכת חרבה, קרה לו ויצרכהו

החלוקה השמיני * יעקב אמר עשו צבורך, ועשו צהפך צבורך עשו
 יעקב שהיה ידל שמה יכידנו לקולו. הולך
 להקדים מלת עשו, כדי לערצב דעתו של זקן צתחלת דצדיו, ולהכניס
 צלצו היותו עשו קודם שיוכל להכיר קולו מתוך דצדיו; כי חין ספק כי
 ערס ישמע מה שמו היה צודק את קולו יותר ממה שהיה צודק אחרי
 כן: ועשו לא הוזקק לתחצולה הזאת.

החלוקה התשיעי * יעקב אמר חנכי ועשו אמר חנכי; והחלוקה
 אשר צין שני הלשונות האלה הוא לפי דעתי לפי
 מה שאומד. הכנוי הפשוט למדצד צערו הוא חנכי, ומלת חנכי לא
 תצא אלא לרמוז חיזה ענין חדש, והכל לפי ענין המאמד. יש שתצא
 מלת חנכי לשלול כל זולת, כלומר חנכי לצדי, חנכי ולא אחד: חנכי ה'
 אלהיך, חנכי עשיתי חרץ. ויש שיצא להודות התנגדות, יש ה' צמקוס
 הזה וחנכי לא ידעתי, חנכי יושב צצית אהזים וחרון ה' יושב צתוך
 הידיעה, וחנכי וציתי נעצוד את ה', החדש וחנכי אדצד, הן עשו את
 איש שעיר וחנכי איש חלק. ואם לומד חנכי עושה זאת, חף על פי שלאי
 היה ראווי לי לעשותה: חנכי אחטנה, חנכי מותתי את משיח ה'. ואם
 לרמוז גדולה וחשיצות: אל תידל כי אתך חנכי, חנכי אערצנו, הנה
 חנכי כורת צרית, חנכי לה' חנכי אשירה. ואם להודות על פחיתות
 ושפלות: וחנכי עפר ואפר, לא נציא חנכי. ואם לומד חנכי הוא חף
 על פי שאתה לא היית חושב שאני הוא: הנה חנכי ילאתי לשען, והיא
 לא ידעה כי חנכי נתתי לה. והכלל כי חנכי מדצה תמיד חיזה דצד
 חדוש צחיזה דרך שיהיה; והנה ההפדש אשר צלשון הקדש צין חנכי
 וחנכי, הוא ההפדש עלמו אשר צלשון לרפת צין (je) וצין (moi je).
 והנה מה שאמד יעקב חנכי עשו צבורך, הוא מן הענין אשר הזכרתי
 צאהדונה, והעעס, חנכי הוא צלי ספק עשו צבורך, אפילו ידל צעניוך
 שאיני הוא; ועשו לא הוזקק לכך. ולפי דרכי אצמד גם כן החלוקה
 שצין שני כנויי הדצים **אנחנו נחנו** *

הרבוני מן חנכי הוא אנחנו, והדצוי מן חנכי הוא נחנו, והוא מדצה
 גם הוא ענין חדש תמיד. כלנו צני איש אחד נחנו, לא היה
 להם לומד אלא כלנו צני איש אחד, והוסיפו מלת נחנו, לומד כן
 הדצד חף על פי שהוא דחוק צעניוך, וכן נחנו נעצוד חלונים. לפי
 שהדצה להם משה תוכחות, וגם אחד שהודו לו ואמדו ואנחנו נחלץ
 חושים, חוד והזהירם ואם לא תעשון כן הנה חטאתם לה', וגם אחרי
 שאמדו לו שנית עצדיך יעשו כאשר אדוני מלוי, עדיין היה מפסק
 צאמונתם, והיה אומד לאלעזר וליהושע אם יעצרו צני גד ונתתם להם
 את חרץ הגלעד, ואם לא יעצרו ונאחזו צתוככם צארץ כנען; לפיכך
 הולרכו להוסיף אומץ לדצדיהם על ידי מלת נחנו, כלומר אע"פי שאתה
 דחוק כל כך מהאמין לדצדינו, הנה ודאי אנחנו נעצוד חלונים. ונחנו
 מה הוא להשפיל עצמם. נחנו פשענו ומדינו אתה לא סלחת, מודה
 התנגדות.

ולהשלמות ענין צאוד דרכות יעקב, אעידך שתסתכל צמה שכתוב
 וידל עשו כי צדך ילחק את יעקב ושלח אותו פדנה חרם
 לקחת לו משס אשה צצרכו אותו וגו'; כי הנה אם חין הכוונה אלא
 שרלח

הולך לומר הלשון הזה צתוך דצדיו : והנה מדרך לשון הקדש, כי כשמזכירין שם התאחד במקום הכנוי למעלה וכבוד, אז מדצדים עם האדם בלשון נסתר, כגון ועמדה לפני המלך ותהי לי סוכנת, כי צאמדם ועמדה לפני המלך ולא לפניך, הנה הולדכו לומר ותהי לו סוכנת ולא ותהי לך (ומה שאמרו אחר כן ושכזה צחיקך ולא צחיקו, הוא מפני שזה דבור אחר נפרד מן הראשון, והוא חוזר למטה ולא למעלה, כנדמה מהפסקת הטעמים); והנה עשו שהולך לומר אזי, הולך לומר גם כן יקום, ויעקב שלא אמר אזי, לא היה צידו שידצד בלשון נסתר עם העומד נכח פניו, כי לא יעשה כן בלשוננו רק צהזכרת שם התאחד במקום הכנוי, כי לא יוכל אדם לומר לחצרו יקום וכיוצא בזה, לולא יאמר אחר כן אזי או אדוני או מלכי וכיוצא באלה.

החלוקה השלישית * יעקב אמר קום נא שבה, ועשו השמיט מלת נא, אשר היא לשון תחנה, לשון המתנגד לטעמו העז כנמד.

החלוקה הרביעית * יעקב אמר קום נא הוסיף מלת שבה, מפני שאלת קום יש לה שני ענינים, אם שיקום אדם על עמדו, והוא הפך הישיבה, ואם שיכין עצמו למעשה מה, ויעקב לא אמר לאציו קום נא אלא צענין השני, שיזמן עצמו לאכול, לא שיקום על רגליו; ולפיכך הוסיף מלת שבה שהיא הפך קום נא, למען יצין אציו שאינו מצקס ממנו אלא שיכין עצמו לאכול, ושתהיה ההכנה הזאת ציטיצה, שישיב אל השלחן ויאכל לאטו כדרך כל האדם: אזל עשו לא חשש אם יאכל מיושב או מעומד, ובלצד שיאכל ויצדכהו.

החלוקה החמישית * יעקב אמר ואכלה מלידי, ועשו מליד צנו. עשו בגאותו היה מדמה בלצו שהוא לצדו עיקר זרעו של יצחק, ושהוא יירש את צרכת אברהם, כי צעשו יקרא ליצחק זרע; על כן אמר מליד צנו כאלו הוא לצדו צנו: ויעקב שלא היה חפץ בכך, לא אמר אלא מלידי. אזל החלוקה שצין ואכלה וצין ויאכל לא נמשך אלא מן החלוקה שצין קום ויקום, המצואה בחלוקה השני.

החלוקה השישית * יעקב הוסיף עשיתי כאשר דצרת אלי, ועשו לא הולך לכך, כי השקר לריך חזוק יותר מן האמת, ויעקב שהיה ירא שמה לא יאמין היותו עשו, נתן לו האות הזה, כי מי ידע זולת עשו מה שילוהו אציו ציחוד? ואם דצקה שמעה יצחק לא דאה.

החלוקה השביעית * עשו אמר אני צנך צבורך עשו, ויעקב לא אמר אלא אנכי עשו צבורך. כשמוע יצחק את קול יעקב הכיר מיד היותו אחר מצנין ולא שאל אלא מי אתה צני, לדעת אם הוא יעקב או עשו; והנה יעקב לא הולך לענות אני צנך אלא אני עשו. אזל צווא לפניו עשו, יצחק סבור שעשו כבר צא וכבר ילא, וגם לא היה חושש שמה השני הוא יעקב, כי לא היה הקול קול יעקב. אז חשש שמה הוא איש זר שצא מן השוק, על כן שאל מי אתה, לא מי אתה צני והנה הולך עשו להשיב אני צנך.

מוצחיותך ה' לצלות, ואני מתנוקד ולא אמלא מה שאחפון, והנה הפירוש מלאה צית וקן, ואני חיכני מולא. והנה אמת כי הפירוש הזה נותן טעם לשבח במקראות האלה, וחולם עדיין לא התבארה לנו כל מלותיו וכל אותיותיו דקדוק ומאזוס, כי מה ענין לצי וצשדי ידנו אלל נכספה וגם כלתה נפשי, והם שני דברים סותרים זה את זה, זה דנה וזה קינה? ומה טעם את מוצחיותך? והיה דינו למוצחיותך אם הוא חוזר לנכספה וגם כלתה נפשי: מלכך כי דחוק הוא משם יותר מדאי. ואחך ממשיכילי העמים (Saverio Mattei) תרגם את הכתובים האלה על הדרך הזה: נכספה וגם כלתה נפשי לחירות ה', ומתי יצא יום אשר לצי וצשדי ידנו אל אל חי? הלא כמו הפסוק אשר תמלא לה צית ודרור תמלא לה קן, כן היו לי לצית ולקן מוצחיותך ה' לצלות.

ועדיין חין המקרא מדוקדק, כי הלא: כן היו לי מוצחיותך היה לו לומר, גם מלת מלאה חינה עולה יפה, ונדאה כי נכון היה על פי הפירוש הזה לאמר: גם נפוד תצקש צית ודרור קן לה, ואני (אצקש) את מוצחיותך: כי אמנם חין עוז לאדם להתצרך ללצו לאמר: הצינותי כתוצ אחד, צהגיעו לתת טעם לדברי הכתוב דרך כלל, כל זמן שלא תעלה צידו לתת טעם נכון לכל תצותיו ולכל אותיותיו צתכלית הדקדוק. ועתה דאה גם דאה חין כל דברי הכתובים האלה על מקומם יצאו צשלוס.

את מוצחיותך ה' לצלות מלכי ואלהי פונה הוא למעלה אל לצי וצשדי ידנו אל א חי, והטעם: נכספה וגם כלתה נפשי ללכת לחירות ה', שאוכל צהגיעו לשם לדן אל אל חי ללצי וצשדי (שיהיו פי ולצי שוים) צהיותי את מוצחיותך (אלל מוצחיותך) ה' לצלות מלכי ואלהי, וכדברים האלה חדקן: גם נפוד מלאה צית ודרור קן לה אשר שתה אפרוחיה: כלומר צהיותי אלל מוצחיותך תעלוזנה כליותי כמשוש נפוד צמלאה צית ודרור כי תמלא קן לאפרוחיה על כן אומר לה' ואומר: הנה צא היום אשר מלאה לה הפסוד צית, ודרור קן לה לתת שם אפרוחיה. הנה התבארו הכתובים צתכלית הדיוק וילא טעמם נחמד ונעים.

ולפני ירח דור דורים (תהלי' ע"צ)

הבזמור הזה כתבו אחד מהמשוררים על שלמה (כדעת הראש"ע), והגישו מנחה אל דוד צזקנתו (אולי ציוס המשח שלמה למלך צחיי דוד), והוא תפלה על הללחת צנו המולך תחתיו; אפס כי פן ישיצוהו המלך ויאמר קלת צחיי? הכניס צתוך דצדיו המאמר הנעים הזה; כי הנה צו ימשיל המשורר את המלך דוד אל השמש אשר הוא צעלמו עלם מאיר, וכן דוד צזכות עלמו עלה לגדולה, והמשיל את שלמה צנו לירח המקבל אורו מהשמש, כי כן מלכות שלמה ירושה היתה לו, ועוד כי לא יגה הירח עד צא השמש, וכן לא ימלוך הצן עד מות אציו; והנה אמר לנכה דוד: ייראוך עם שמש, ייראו צני אדם אותך צעוד השמש מאיר, כלומר צעוד צחיים חיתך, ואחרי כן ייראו את צך, והטעם כי לא ימרוד צו שלמה צחיי כאשר עשה אצשלוס; אך

שראה עשו כי שלח יצחק את יעקב פדנה ארם לקחת לו נשים אשה,
 ונזה הצין עשו כי דעות צנות כנען צעיני יצחק אציו, ולפיכך הלך
 ולקח את מחלת צת ישמעאל; הנה אס כן מה לורך להזכיר כי צדק
 יצחק את יעקב? ומה טעם להשנות הדגד, כי צדק יצחק, צדרכו
 אותו? אבל אמתת הענין היא, כי עשו היה מתצדק צלצו לאמר חני
 ידיד אציו, ואלמלא שיעקב גנב צדכתי צעקצה, מימיו לא היה מתצדק;
 וכשראה כי צדק יצחק את יעקב צכוונה ודלון, גם כי כמד עקב את
 אציו, אז התחיל עשו לפקפק צלצו לאמר; שמה אציו חצי צלצו לאמר יותר
 מאחי כמו שחשבתי, שאס לא כן איך יסכים לצדכו אחרי אשר דמני?
 וכשהתחיל מפספס וחוקד מה טעם דפתה אהצת אציו מעליו, דאה כי
 צצרכו אותו (יצחק את יעקב) שלח אותו פדנה ארם לקחת לו נשים
 אשה; ואז הצין כי דעות צנות כנען צעיני יצחק אציו, ואז ידע מפני
 מה דפתה אהצתו. וגם דגד אחר דאה, והוא כי שמע יעקב אל אציו
 ואל אמו וילך פדנה ארם, ונזה הצין כי צאמת יש יתרון ליעקב עליו,
 כי הוא שמע לקול אציו ולקול אמו, וכמונע מלקחת מצנות המקום,
 והלך אל המקום אשר הודוהו, והוא לא כן עשה, כי זה שנים דעות
 שהיה מחזיק בנשיו אשר היו מורת רוח ליצחק ולצקצה; ואחרי שהסתכל
 צכל זה, דאה כי לא יוכל לקנות אהצת אציו, אלא צלקחת נשים
 כשרות, וע"כ לקח את מחלת צת ישמעאל; אלא צצפחזותו לא הצין,
 כי צהציו אשה כשרה לשכון עם שמים נשים דעות תרצה המהומה
 והקטטה יותר מצתלה, ולא דאה כי היה לו לגדש תחלה את הכנעניות,
 שלא להיות טובל ושרץ צידו.

והנה כתיחוד ענין הפרשה הזאת, ונתצאר לפי מה שאחשו צאור
 מדחיק כל תמיהה וכל מכשול, ואתה ידידי שלום, וכל אהבי
 התורה שלום ואין למו מכשול.

באור כתובים נפרדים

הנני בא אליך היום ידידי חציני! צציאור קלת כתובים קשים מלוקטים
 הנה והנה, צתורה צנציאים וצכתובים; וזה יצא לאשונה פסוק

גם צפור מצאה בית ודרור קן לה וגו' (תהלי' פ"ד)

הרבה נדחקו המפרשים צצאור הכתוב הזה מצלי נתון לצ לפיסוק
 טעמיו, כי חשבו אשר שמה אפרוחיה חוזר ללאת מוצחותין,
 ואין ספק שאס היה הדגד כן לא תאר לו ולא הדד אל המקרא הזה;
 ואמנם טעם עולה ויורד אשר על תצת אפרוחיה, העומד צספרי אמ"ת
 צמקום האתנה, הוא יודיענו כי שני מאמדים הם. וכמד הסכימה
 צדגד הזה דעת אחד מקדמוני המפרשים ז"ל, הלא הוא דבי יהודה צן
 צלעס, ופירש הכתובים כן: נכספה וגם בלתה כפשי לחרות ה' ואל
 מוצחותין

אחר שימשול זו, כי יראת אלהים היא המושלת זו, והוא אשר תנחהו
 בכל מעשיו צדק אמת.

יברח מנשק ברזל (איוב כ')

עד סוף הפרשה

יברח מנשק ברזל תחלפו קשת נחושה: אם יצרה הדשע ויהפוך פניו
 מן החרצ הנה תחלפו קשת נחושה ותמחלו מאחוריו צחן
 שנון; שלף וילא מגוה, ואם שלף האיש את החץ ויוליאו משדרתו,
 ערנין לא ירפא לו, כי וצק ממדותו יהלך עליו אמים: ההן אשר
 בא צגופו היתה זו מדירה ואדם, וגם אחרי לאתו מצמדו לא ילאה
 מדירתו, והגה האיש מוכה מכה ארסיית, כאדם נסוך הנחש, והאדם
 ההוא הוא לו תמיד כלהצ חרצ וצק חנית, וצכל מקום אשר ילך יהלך
 עליו אמים, מכה המדידה והאדם הנשאר צקדו; עד כי כל חשך עמוך
 לנפוכיו תאכלהו אם לא נופח: צכל מחצוא שיסתר סם, האש הארסי
 אשר צמיעיו, אשר הוא אם לא נופח שאינו נדך לנפיהה כי לעולם
 לא יצבה, היא תאכלהו; והנה ידע שדך צאהלו, אוי לו לכל מי שיטאר
 עמו צציתו, כי הוא דר צנפיהה אחה עם נסוך נחש או כלצ דע' וכל
 הדצדים האלה הם משל: ומה הוא הנמשל? ומה הוא האדם הזה
 האוכל את הדשע צכל מקום שילך, וצכל מחצוא שיסתר? הוא מדירת
 החרטה: יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו: איך לך דצד, איך לך
 אדם, איך לך מקום שלא יזכירנה את אשר העוה, השמים יגלו לפניו
 עוונותיו, והארץ תתקומם נגדו לענות צו פשעיו; יגל יצול ציתו נגדות
 ציום אפו, גם עשרו ודכשו, תצואותיו ויצול ציתו, גם אלה ציום
 אפו, ציום אשר תוקד צקדו אשר החרטה, והאדם הממית יעלה חמתו
 צאפו, כלם יגלו אליו נגדות, יזכירוהו פשעיו, ויגלגלו על לצו זכרון
 עוונותיו חצילות חצילות, כאצנים הנגדים צמודד. הנה כל זה חלק אדם דשע
 מאלהים, אשר היה דשע לאלהים (כטעם ולא דשעתי מאלהים), וזאת
 נחלת אמרו מאל, זה לו חלק אשר היה מתאמר ומתפאר צלצו נגד ה',
 והיה צוזה יראתו (כטעם יתאמרו כל פועלי און) — ומה נצבד
 היום המאמר הזה!

פרשת הזאת חשבת למשפט (סס ל"ה)

הזאת חשבת למשפט אמרת לדקי מאל (לדקי מדובה מלדקת האל,
 כלומר דקתי ממנו) כי תאמר (כנגד האל) מה יסכן לך מה
 אועיל מחשאתי (מה אועיל לך צלדקי יותר מצחשאתי)? אני אשיבך
 מלין ואת דעייך עמך, הצט שמים ודאה ושור שחקים גצבו ממך, אם
 הטאת מה תפעל צו ודצו פשעייך מה תעשה לו, אם לדקת מה תתן
 לו או מה מידך יקח, לאיש כמוד דשעך (לאנשים אחרים יזיק דשעך
 ולא לאל) ולצן אדם (תועיל) לדקתך, מדוצ עשוקים יזעיקו ישועו
 מזרוע דצים (זה הוא מה שמזיק דשעך שהעשוקים נאנחים ונאנקים)
 ולא אמר איה אלוה עושי (לא אמר כן האיש העדין אשר הוא) ונתן
 זמירות

לא חפץ המשורר לצאר דצדיו ולומר ואחרי מותך ייראו את צנך, לצלת
 צוא לפני המלך דצדיו עלצ ויגון, רק אמר ולפני ירח דוד דודים, כלומר
 ועדס יאיר לנו הירח (מה שלא יהיה רק אחרי צוא השמש, כשכצ אדוני
 המלך עם אצותיו) יעצרו דודי דודות, ומקן דוד דודים נירא את הירח.

כלו תפלות דוד בן ישי (סג)

לפי מה שאמרתי למעלה כי המזמור הזה כתצו אחד מהמשוררים על
 שלמה והגישו מנחה אל דוד צוקנתו, יפה יתפרש הפסוק הזה,
 ולא אפחד כי אמן ואמן הכתוצ לפניו מורה צאלצע כי סס קיוס המזמור
 ושהפסוק הזה נוסף הוא, ואולם לא אלאמין כדעת ר' יואל צדיל שמאסף
 המזמורים הוסיפו, כי למה לא השמיטוהו המעתיקים שצאו אחדיו
 ואספו תפלות אחרות; אבל אפשר כי צקרוס המלך דוד את המזמור
 אשר הוצא לו מנחה, אז הוא צעלמו הוסיף עליו המקרא הזה, והעעס
 באלו אמר צזה נשלס כל מה שיש לי לשאלו מאת האלהים, יקס ה' את
 הדצדים האלה וסוצ אין עוד מלה צלשוני לצקס ממנו דצד, והעעס
 צדד היליני ה' מיד כל אויבי, וכצד הביעני לימי הזקנה צשלוס מכל
 סציו, ומה יש לי עוד לצעוק לפניו, כי אס שיצדך גס כן צצדכתו את
 צני היוצצ על כסאי? כלו תפלות דוד צן ישי, דוד אשר היה צחסד
 צורלו מלך דס וכסא, והוא צן ישי איס דס ונקלה, לא ידע מה
 ישאל עוד.

והנה התצאר צלמנורס טעס מלות צן ישי הנדלות כיתדות לגמרי, כי
 מי לא ידע מי דוד? ומה יוסיף לו כצוד היותו צן ישי? והוא
 העעס צעלמו למה שאמר צמקוס אחד נאוס דוד צן ישי ונאוס הצצד
 הוקס על, ואין הדצד לדיך ציאוד.

ואחרי אשר צא לידי המקרא הזה נאוס דוד צן ישי, אמרתי לא אכחד
 ממך ידי פיודס המקרא הצא אחדיו.

אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל

מושל בארס צדיק מושל יראת אלהים (ש"ג כ"ג)

אשר דצו צו הפירוסיס, וראה זה מלאתי. אחרי אשר הביד לנו חיד
 ממדרגת צן ישי איס דס ונקלה הוקס על והיה משיח אלהי
 יעקב, סצ להביד לנו העעס, למה נצחד לעלות מעלה דמה כזאת,
 ואמר: אמר אלהי ישראל, וכנגד מי אמר? לי דצד צור ישראל, עלי
 דצד: ומה דצד? מושל צאדס; לדיק, מושל יראת אלהים: האדס לדיך
 למושל, וצלעדי מושל לא תכוז החצרה; ועס כל זה, האיס הדדיק
 איננו לדיך למושל: לדיק מושל יראת אלהים, הדדיק מושלו צקדצו,
 יראת אלהים התקועה צלצו היא המושלת צו, והנה איננו לדיך למושל,
 ועל כן יוכל להיות הוא המושל על חצדיו, עד שלא יהיה עליו אלא ה'
 אלהיו. והנה זה נותן טעס למה היה הוא משיח אלהי יעקב? מפני
 שהיה לדיק, והלדיק ראוי למלוכה, מפני שאיננו לדיך הוא עלמו למושל
 אחד.

לעיר אלפים צאמה, ולא אמר מחוץ לקיר כאשר אמר בתחלה מקיר העיר וחולה, כי מקיר העיר וחולה אלף אמה היו, אך היו אלפים אמה מחוץ לעיר, מחוץ לצתים, אלף חוץ לחומה, ואלף לפניו מן החומה.

ואת אהליבמה בת ענה בת צבעון החוי (בראשית ל"ו)

אין אדם אשר לא יראה כמה מן הקושי נמלא במליכה הזאת בת ענה בת צבעון, וידוע ג"כ כי רס"י ז"ל פירשו לבגלי, שצא הכתוב להגיד על צת ענה שאיננה צתו אלא אחותו, כי לצעון אציו צא אל כלתו אשת ענה; אך לפירשו יקשה, איך א"כ חזר הכתוב והעיד בהפך, באמרו ואהליבמה צת ענה, והלא לא היתה אלא צת לצעון? והבני נותן לפניך היום סדרה חדשה אשר המליא צענין הזה אדוני אציו זל"ל, כי היא יסדה וכונה צעיני. אמר כי לצעון מת, והיו לו נשים הרבה, ואחת מהן נשארה בלא צנים, וצא ענה צנו ולקחה לו לאשה ויצמה, והוליד ממנה צת, ויקרא שמה אהליבמה, וקמה על שם אציו המת, ונקראת צת לצעון, אך היא באמת צת ענה; לפיכך הקדים ואמר צת ענה, ואחר כן הוסיף צת לצעון, כי צת ענה היתה, וצת לצעון היתה נקראת. והנה אין ספק שמעשה כזה תועבה היא לנו לפי התורה, אך לא יפלא צעינינו אם קודם מתן תורה לא היה דבר זה נחשב לתועבה, ואולי ג"כ לדקה תחשב: הלא תראה יהודה שאמר נדקה ממני על תמד שחשבה צתחזולתה להכריחו ליצמה.

ועתה נצין ג"כ טעם הו"ו הנראית כמיותדת צפסוק ואלה בני לצעון ואיה וענה, והיה טעמה לדנות את אהליבמה, שגם היא נקראת צת לצעון, ואם לא היתה צתו באמת, אשר ע"כ לא הזכירה. ודע כי אותו ענה האמור צין בני שעיר, באמרו אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן וסובל ולצעון וענה, הוא ענה זה צן לצעון, ואיננו אחיו צסום פנים, כי שם הכוונה להזכיר האלופים, ולא היחס, כאמור שם אלה אלופי החורי בני שעיר, ולא היו כלם בני שעיר דק בני צנים הרי הם כצנים וכן דיסון האמור שם הוא צנו של ענה זה, והזכירו אלל אציו מפני שהיה אלוף; ואחר כן כותב יחס, ויהי בני לוטן וגו'. כן דעת אדוני אציו זל"ל.

יוצאי ירך יעקב שבעים נפש (שמות ח') כל נפש ששים

ושש, (בראשית מ"ו) ושאלו בן הבנענית * (ס)

חשובו שצעים נפש המוזכר שלש פעמים בתורה קשה מאד לכווננו, כי צפרטן אי אתה מולא כי אם ששים ותשע, וכבר היה מי שאמר כי יעקב עלמו משלים המספר, ולדבריו יולאי ירך יעקב שצעים נפש הוא מאמר בלתי מדוקדק. ורבותינו השלימו המספר על ידי יוכבד שלא נזכרה בתוך הצאים, ואמרו שכולדה צין החומות, וזה דבר אפשרי ראוי לקבלו מצעלי הקבלה, אך עם האמונה שיוכבד נולדה צין החומות, עדיין חובה על כל אובה הפשט לדרוש ולחקור היספיק זה ליישב

זמירות זלילה (שרדף אחד ההנאות דוגמת כדחון לא הנעל קדמוהי;
 ולא יאמר האיש ההוא איה) מלפנו מזהמות הארץ ומעוף השמים
 יחכמנו (איננו מודה לאל אפילו על יתרון החכמה שנתן למין האנושי
 אשר על ידה ידע להמליח לו תענוגים מתענוגים שונים) שם ילעקו
 ולא יענה (העשוקים לועקים והוא הנותן זמירות זלילה לא יחוש
 לזעקתם ולא יענה אותם, והם לועקים והולכים) (והרשעים הגאים
 האלה מתזדכים בלצדם לאמר) אך שוא לא ישמע אל ושדי לא ישורנה
 (ואולם) אך כי תאמר לא תשורנו (אע"פ שאתה אומר שאין אתה
 רואה אותו כלומר השגחתו בשפליט, דע לך מכל מקום כי) דין לפניו
 (יש ויש לפניו מדת הדין המחייבת השכר והעונש, לא מפני נזק או
 תועלת אשר יצא לו אלא לאהבת האמת והצדק, על כן) ותחולל לו
 (יש לך להכנע לפניו ולירוא מפני זמנו) ועתה כי אין (כדאותו שאין
 ידאתו על פניך) פקד אפו (לעשות משפט) ולא ידע צפס מאך (כי
 אמנם דע כאמנה שאין האל מכיר המנוחה וההנפש שהנפשים בהשגחה
 מיוחדים אליו, כמה שאמר לוקרציוס בתחלת דבריו פיו סכלות:

Omnis enim per se Divum natura necesse est
 Immortali aevo summa cum pace fruatur,
 Semota a nostris rebus, sejunctaque longe;
 Nam privata dolore omni, privata periculis,
 Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri
 Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.

ואיוב הצל יפלה פיהו בצלי דעת מלין יכזיר וכו' וכו' כי אמנם האל
 לא יחיה רשע ומשפט עניים יתן וכו'.

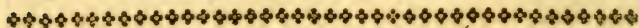
ומגרשי הערים אשר תתנו ללויים (במדבר ל"ד)

וכיגרש הערים אשר תתנו ללויים מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב,
 ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים צאמה, ואת פאת
 נגב אלפים צאמה ואת פאת ים אלפים צאמה ואת פאת צפון אלפים
 צאמה והעיר בתוך.

הנה גלוי וידוע לדורשי קדומות, כי (Romulus) צננתו עיר רומי,
 הניח סביבותיה מקום פנוי (Pomserium) שמו, קלתו מן
 הצמים לחומה, אשר לא יצנה צו, וקלתו מקיר העיר וחוצה, אשר לא
 יעצד צו ולא יזדע. ועתה הנה הכתובים מתצארים מאלוהים כשמש
 צחלי השמים; כי הנה לזה בתחלה להניח מגרש מקיר העיר וחוצה אלף
 אמה סביב, והם הציונו כי היה להם להניח מגרש גם מחוץ לעיר,
 מחוץ לצמים, לפניו מן החומה (כי ידעו המנהג הנהוג), רק לא
 ידעו כמה אמות יניחו; על כן הוסיף בכתוב השני ופירש ומדותם מחוץ
 לעיר

באחרו ושאלו בן הכנענית, כי בלעדיה אין אתה מולא דק שלשים ושנים, ודלה הכתוב לדמוץ מי משלים המספר. ומה שלא הוזכרה בפירושו, ולא נכתב ואת דינה בתו, ואת הכנענית בתה; אין זה אלא שדלה הכתוב לכסות על אותו המאורע, כי חדפה הוא לנו, ומה לדרך להזכירו, מאחר שכבר נתפרש במקום אחד? וזכך נצין מ"ש כל נפש בכיו וצנותיו שלשים ושלש; כי שתי צנות ילאו מלאה, דינה וצנתה ועליהן הוא אומר וצנותיו. וזכך יעלה צידנו מספר שצעים נפש יולאי ירך יעקב. וזכך נצין כל הנפש הצאה ליעקב מצדימה יולאי ירכו מלכד נשי בני יעקב כל נפש ששים ושש: כי ששים ושצע היו (ויוסף ושני צניו, הרי שצעים); אזל מפני שאמר מלכד נשי בני יעקב, הולרך להוליא מן הכלל את הכנענית הזאת, להיותה אשתו של שמעון, ע"כ אמר ששים ושש; וכבר הקורא יודע שגם היא צת יעקב, ועמה הם ששים ושצע.

ובזה סרו כל התמיהות, ונתפרשו הכתובים בדיוק וצלמלוס, וצלי שום דוחק כלל, ואתה שלום.

יחד • יחדו
 כוס • גביע
 עטרה • כתר • נזר
 מטח • ישבט
 ארץ • אדמה
 איד • נשיאים • ענן • עב
 בלי • שמלה
 עלם
 דעת אלהים
 פרע
 שמוץ

עם פירושו וירא מושה את העם כי פרוע הוא • (שמות ל"ג)

קרח נא מידי היום הזה, ידידי אשר אהבתי! קלת הצדלות לשונות נדפסיס, וקלת גברי שרשים ומלינות לשוננו, תלא מהס תוספת גאור ודיוק לקלת מקראות מכתבי הקדש, כאשר אהבה נפסך ונפשי;

הכתובים על צוריים • והנה ראשונה דבר קשה אם החשבון נשלב
 ציוכד למה לא הזכירה הכתוב? והיה לו להזכירה ולומר שנולדה צין
 החומות, כדרך שהזכיר שיוסף היה צמלרים ושצניו הכולדים לו צמלרים
 נפש שנים • ומה שהוא קשה עוד יותר הוא מה שכתוב כל הנפש הצאה
 ליעקב מצרימה יולאי ירכו מלכד נשי צני יעקב כל נפש ששים ושש,
 וצני יוסף אשר ילך לו צמלרים נפש שנים כל הנפש לצית יעקב הצאה
 מצרימה שצעים, שאם תספר השצעים נשלב ציוכד איך היו הצאים
 מצרימה ששים ושש? והלא ששים ושצע היו ואם לא הזכיר אותה מפני
 שלא נולדה עד צואם למלרים, למה לא הזכירה אח"כ כמו שהזכיר יוסף
 וצני שהיו צמלרים? וסוף סוף זו מצוכה גדולה שימנה ששים ושש
 נפשות, ואח"כ יוסף עליהן עוד שלש, ויאמר שהן שצעים: הלא זה
 פלא! ועוד דבר שלישי קשה צפרסה, והוא אמרו ושאלו צן הכנענית,
 ולמה הזכיר אמו של שאלו ולא עשה כן בכל שאר צני השצעים? ומה
 זה צן הכנענית? וכי יתר נשי צני יעקב מצרימה או צצליות היו? הלא
 כלן כנעניות כי צחקן לא נשאו נשים, ואחרי צואם לארץ כנען לא ילאו
 משם עד דתם מצרימה • ואפילו תמנא לומר שממקום אחר צאו לכנען
 ונישאו לצני יעקב, או שלקחו כל אחד תאומתו של צצרו; מכל מקום
 הלא יהודה צת איש כנעני לקח, ועם כל זה לא נכתב וצני יהודה עד
 וארן ושלה צני כנענית • ואם תאמר: לא הולך, כי צמקום אחר כצד
 הודיענו היתה כנענית, ולעולם ששאר נשי צני יעקב לא היו כנעניות —
 א"כ יודיענו מאין היו, והואיל ולא חש הכתוב להודיענו מאין היו דוב
 נשי צני יעקב, איך לנו להאמין שיחוש להודיענו שאמו של שאלו נולדה
 צכנען • וסוף סוף מה עעם ה"א הידיעה צמלת הכנענית? ודיו שיאמר
 ושאלו צן כנענית • ולצצרי דצי חונא צצראשית דצא שפירש צן דינה
 שנצלה לכנעני קשה עוד דציעית איך נשא שמעון את אחותו צת אציו
 וצת אמו? והלא אצרהם אמר אחותי צת אצני היא אך לא צת אמי ותבי
 לי לאשה, נראה שאם היתה גם צת אמו לא היתה מותרת לו • וגם
 הדב המזרחי הודה שפירוש דצי חונא הוא נגד ההלכה, ועכ"ז נדחק
 לפרש אך לא צת אמי לדעת ד' חונא לא שאם היתה צת אמו היתה
 חסודה לו, הלא שאצרהם דנה להגיד האמת צדיוק, שהיתה קרובתו
 מלך אציו לא מלך אמו, וזה דוחק עלום, וסוף סוף ההלכה תנלח,
 שגם צן נח אסוד צאחותו צת אציו וצת אמו, וא"כ מה עעם ושאלו
 צן הכנענית? על כן על כל הדצדים האלה לצני אומר לי כי צאותם
 הימים שהיתה דינה צצית שגם, נתעצרה הימנו; ומרוב אהבת שגם
 את דינה, יתכן שילדה צת, כאמרם: איש מזדיע תחלה, יולדת נקצה;
 וכל שכן שהיא חנוסה היתה ולא צרלון נצעלה • והצת הזאת קראו
 אותה כנענית מפני שהיה אציה כנעני; מה שאין כן צצת האחרת אשר
 צצית יעקב, הלא היא שרה צת אשר שהיה אציה צן יעקב • והצת
 הזאת אמי אומר שלקח אותה שמעון על נשיו לו לאשה, ותלך לו את
 שאלו; וזה עעם ושאלו צן הכנענית, כלומר צן האשה הנקראת
 כנענית, הלא היא צת שגם ודינה • והנה הכנענית הזאת גם היא
 מיוולאי ירך יעקב ולאה (להיותה צת דינה) ע"כ היא נכללת צמספרם,
 והיא המשלמת מספר שלשים ושלב צני לאה: ע"כ הזכיר אותה הכתוב,
 צאמרו

מלאעלה, והנה מלאנו עטרת זהב גדולה, וא"ל לומר כתב גדול פי
 איננו רק טעם של זהב המונח על המלח ומקיף את הראש; לא כן העטרה
 העולה היא למעלה לכסות את הראש מכל צד, ואפשר לה שתהיה
 גדולה וקטנה בקומתה, עד שמלינו עטרת מלכס ומסקלה ככד זהב,
 ואין ספק שהיתה תלויה על הכסף והאלך מכניס זה ראשו, צלי שתכבד
 עליו וזה טעם ותהי על ראש דוד, כי מאליה היתה תלויה ועומדת
 על ראשו. הפוד הוא חזי כתב, כמו שהיה הליך הנקרא כזר הקדש,
 וכבד ממלת זר והנו"ן תוספת להקטין כי איננו זר שלם והיה הכזר
 מזויר לילים "ופרחים", ע"כ נקרא לין, וזה טעם ועליו יליך מזרו.
והרביעית הצדלת פני הסמות מטה שבט. שנים עשר צני ישראל נקראים
 שצטי' לא מטות, וזרעו של כל שצט נקרא מטה: הלא תראה וגם
 את אחיך מטה לוי שצט אחיך, מטה לוי הם אחיך צני לוי, ולוי עגמו הוא
 שצט אחיך, שממנו צא אציק. ומפני שראש המשפחה נקרא שצט, והיה
 צימי קדם ראש המשפחה הוא נשיא צתוכס; על כן נקראו הנשיאים
 והקלונים שצטים, וזה טעם לא יסוד שצט מיהודה, וכן דן ידן עמו
 באחד שצטי ישראל, וכן וקס שצט מישראל, וכן ראשיכס שצטיכס ואיננו
 במוך, וצני השצט הנקראים צאמת מטה, הם נקראים ג"כ לפעמים
 שצט, בצחינת אז אחד אשר לכלס; ומכל מקום נקראים על הרוב מטה,
 שהא שמש העלמי, ועל המעט יקראו שצט, אשר לא ידק צהס דק
 צהשאלה. וצמוצן הטצעי מטה ושצט דצר אחד הם, דק כי המקל צלל
 ראשו יקרא שצט וצלל סופו נקרא מטה; והנה שצט עצ ממתה אע"פי
 שהס מדוצקים בצוף אחד.

והחמישית הצדלת ארץ, אדמה. ותתלוח אליה הששית היא הצדלת
 איד נשיאים עב ענן. שס ארץ כולל כל עוצי העולם
 ופנימיותיו, ושס אדמה לא יכלול רק הפנים הנראים והנעצדים להוליא
 לחס: לפיכך צרכת צורא פרי האדמה אינה בוללת פירות האילן, כי
 האילנות מעמיקים שרשיהם צתחתיות ארץ; ע"כ כתוב כל ענך ופרי
 אדמתך. והנה יוצן מה שכתוב ואך יעלה מן הארץ והסקה את כל פני
 האדמה, כי האך איננו הענן העולה וחוזר ויווד ומסקה, שהרי עדיין
 לא המעיד ה' אליהם, כי צאמרו תדשא הארץ לא נתלו עדיין המאורות,
 ולא היה השמש מעלה נשיאים; אך האך הוא לחות שהיתה עולה מצטן
 הארץ, והיתה משקה את כל פני האדמה העליונים הנראים, כי לחה
 היתה עדיין, כי צו ציוס צלצד נצדלו הימנה המים, והנה הלח צהיותו
 קל מן היצט היה עולה מצצור הארץ עד פני האדמה והיה משקה אותם.
 והנה מה שאנו קורין (vapori, esalazioni) אין שמש אלא נשיאים,
 כי הם המתנשאים ועולים למעלה; אבל שס איד אין ענינו רק לחות
 פנימית בצוף (umidita). והנה ידוע כי הלחות הפנימית בצופות היא
 סצה להיתר חלקיהם ולהפסדס, כי לפי יוצט הגוף וקושיו כן יעמוד
 ימים רצים; ע"כ יקראו העצדים אל ההפסד והצצר איד. ונצדל השס
 הזה משאר שמות הקרוצים לענינו, צאשר האיד הוא שצר לא צא מסצה
 חילוכה, רק מדוע האיכות הפנימית, אס צרוצ העוונות ואס צכל כיוולא
 צזה: על כן אחד שאמר כי קרוצ יוס אידס אמר וחס עתידות למו,
 ולומר דצדים שהיו עתידים ומזומנים לצא מקדס, שלא היה אפשר להס
 להמלט.

וזה החלי לעשות צהדלת שתי מלות הטעם

יחרו • יחר

יחרו מורה שווי צין שני הדברים, ויצא להורות שניהם שוים, או שהם צחותו ענין שהם מדברים צו כאלו הם שוים; כי לא איש כמוני (הוא האל עד שאוכל) לענונו נצח יחרו צמשפט, הרה ויולדת יחרו, צחורים וזקנים יחרו, כאלו כלם שוים; החדישו אלי איים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחרו למשפט נקדצה, דרך לעב, נקדצ למשפט כאלו הם כערבי, ע"כ אמר יחליפו כח, שיתגדרו ויתאמרו לנצח צמשפט עם האל.

יחר מורה חלוק צין שני הדברים: יחד עשיר ואציון, כי יראה חכמים ימותו יחד כסיל וצער יאצרו, אע"פי שיש יתרון צו לאלו על אלו; זה ימות צעלם תמו וזה ימות צנפס מרה יחד על עפר ישכצו. והנה תצין מה שאמר חיוצ: לו שקול יסקל כעשי. (היסודין הצאים עלי) והותי (עונותי) צתאזנים ישאו יחד כי עתה מחול ימים יכצד (כעשי יותד מעונותי והותי): ע"כ אמר יחד לרמז שאין ערך עופותיו כערך מכותיו, ותצין ג"כ מה שכתוב כל קליניך נדדו יחד (ואז היה עדיין הפרש צין זה לזה צכצוד ושררה, כי אין כל הקלינים צמדגה אחת, רק זה גדול מזה) כל מלאיך אוסרו יחדו (ואז הושו כלם כאחד, קטן וגדול שם הוא צצציה).

וזההברלה השנית אשר תקח מידו היא הצדלת שני השמות בום, גביע. כוס הוא כלי גדול, עשוי למזוג צו את היין, וממנו מחלקים אח"כ לכל המסוצים, וסופכים לתוך גביעיהם; והוא נבזר מלשון תכסו על השה, ויהי המכס לה, וצן שרש נכס צארמית ענינו חתוך הסומנים וחילוק הלוואד. כוס הוא הכלי שהיו הקדמונים קוראים (cratera), וגביע הוא (biachiere) שלנו. והנה תצין כי כוס ציד ה' וכל פיולא צזה, כי הוא משל לקוח ממנהג הקדמונים, שהיה צעל הצית מחלק מן הכוס הגדול לכל המסוצין כדלופו, וכן ואתן את הכוס על כף פרעה, לא שישתהו כלו אלא שיחלקהו. והנה תצין כי כצסת האיש הרש לא היתה שותה מגביעו ממש רק מכוסו, כלומר שהיה מחלק לה צכלי אחד מאותו יין עצמו שהיה הוא שותה; וכן מפתו תאכל ולא מקערה שלו: והראיה הקמורה שלא אמר צכוסו תשתה אלא מכוסו. ואפשר ג"כ שלא היה צעל הצית מחלק מן הכוס לכל המסוצין, אלא שהעצד היה פותן הכוס על כפו, שיראה אס מזג יפה, ואח"כ היה העצד לוקח הכוס מוכף אדוניו, ועוצד אלל כל אחד מהמסוצין וממלא את גביעו; וזה טעם גם עליך תעצוד כוס, שהיו מעצודים את הכוס אלל כל אחד ואחד. וטעם שם גביע, אולי כי צלופתו היה דומה לגבעה.

וזההברלה השלישית הצדלת שלשת השמות עטרה. בתר. נוד. העטרה סוצצת הראש סציו סציו, וגם חופפת עליו מלמעלה שנאמר ועטרת תפארת על ראשיה; ונבזר שרש עטר מן עטה ראש. הכתר איננו מכסה את הראש מלמעלה, רק יסוצנו סציוצותיו, והוא פתוח מלמעלה, כעין כותרת העמודים, וכעין כתר ספר תורה שלנו; והוא מלשון כתרו את צנימן, שענינו הקפה מן הבר, לא חפיפה מלמעלה.

ועצרהו, קודם שתעצרהו דע אותו ודע מה עוז צעיניו וצמה הוא חפץ, שאם אין אתה עושה כן, יתכן שתעשה לכבודו מה שהגויס עושים לכבוד אליליהם, ותהיה כוונתך רלויה ומעשיך מתועבים. וזהו שהולכה התורה להזהירו פעמים רבות מלעשות לכבודו יתצדך כחקות העמים; כענין סכאמר ולא תלכו בחקות הגוי, וצחקותיהם לא תלכו, ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעצרו הגויס האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני. וזהו שאמר ירמיה אל יתהלל חכם צחמתו ואל יתהלל הגבור בצבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו, כי לא חפצתי בצלה, כי איני אלהי החכמה או אלהי הגבורה או אלהי העושר, כאשר יש לגוי הארץ אליל על כל דבר ודבר; כי אם צאת יתהלל המתהלל כאשר ישכיל וידע מי אני ומה דרכי וצמה אני חפץ, אז יוכל להתהלל ולומר ישרה דרכי צעיני ה', שהרי אני ה' אין דרכי רק לעשות חסד משפט ולדקא צדק כי בצלה חפצתי, והעושה כמעשי וההולך צדרכי לו לצדו נאווה תהלה, כי הוא הדלוי לפני. וזה ג' כענין כי חסד חפצתי ולא צנה ודעת אלהים מעולות, וכן אשגבהו כי ידע שמי, כי השם מורה על תכונות הדבר, ועם כי ידע שמי ידע מה הוא שם התאר הראוי לי, והנה הוא יודע דרכיו ית'.

ובמה שכתוב הגבור צה"א הידיעה ולא כן חכם ועשיר, עם הדבר כי האדם יקרא חכם או עשיר צחינת עלמו צלי שנערוך אותו אל אחרים, כי הוא בעלמו חכם ועשיר; אך לא יקרא אדם גבור צחינת עלמו, כי אם בהטרפותו עם אחרים, כי אינו גבור אם לא יהיה גובר על אחרים: והנה הגבור ענינו הגבור מחזריו:

עוד זאת תקח מידי גדר שרש פרע לכל מחלקותיו. **פרע** יקרא השער אשר אין בעליו משגיח עליו, ולא יקלענו צקליעה ולא יסלסנו כלל, וגם לא יבלחנו; רק יגדל כדרכו, ואינו חושש (גדל פרע שער ראשו, ואין ספק כי המגדל שערו לקדושה לא יסלסנו להתנאות בו); והמניח לשערו שיגדל כדרכו, הוא יקרא פורע ראשו (ראשיכם אל תפדעו, וראשו יהיה פרוע, את ראשו לא יפדע; שלשתם אמורים אלל המדוכאים צדאבה אצלות אשר מעצעם למאוס כל תקון לגוי). והנה לפי זה אי אפשר לאדם שיפדע רק את ראש עלמו לא את ראש חצרו, הואיל ופריעת הראש איננה מעשה רק העדר מעשה, כלומר העדר הגלוח או העדר תקון השער, לפיכך גם כי לא יגלח ראצן את שמעון, ולא יסלסל צשערו, מכל מקום אפשר לו לשמעון לגלח את עלמו, או לתקן שערו צדו, והנה אי אפשר לראצן שיפדע את ראשו; ואפילו יאסור את ידיו בצצלי צדל, הנה לא הוא פרע את ראשו, רק הכריח אותו שיפדע הוא עלמו את ראשו, כלומר שלא יתגלח ולא יתקן שערו: לפיכך אי אפשר שיפול לשון פריעת ראש אחרים, צענין הנחת השער שיגדל כדרכו; ולא יפול הלשון הזה רק על סתירת קליעת השער, כי הנה אם יסתור ראצן את שערו של שמעון, הנה יהיה שערו כאלו לא תקנהו מעולם, וכאלו הניחו לו שיגדל כדרכו. והנה ראשו פרוע. מאלן אמרו חכמים צקוטה: וסותר את שערה; כי כתוב ופרע את ראש האשה, ואי אפשר לפרוע ראש אחרים צדרך אחרת. וכן מראש פרעות אויב; כי הנלחמים מחזיקים צשער אויביהם לתפסס, והנה הם סותרים קליעות ראשם, ויהיה פרוע.

להמלט מהם, כי לא תצאן להם מן החוץ, כי הם עלמם משכו אותם עליהם. ומפני שאין האיד תלוי בצד חילון, ע"כ דרך הכתובים לומר שהוא צד פתאום ומהר: כי פתאום יקום אידם, ואידכם כסופה יאתה; כי צד שלא קדמה לו סבה מן החוץ, נראה שצד פתאום ומהר, ובאלו הוא צלי סבה, כי הסצות הפנימיות נעלמות מעינינו על הרוב. ואחד שהצדאל כי אין ענין איד אלל לחות פנימית, ואין ענין נשיאים אלל חלקי המים המתנשאים ועולים למעלה צאויד; לא נשאר רק ענן ועב. והנה הנשיאים הקצולים צבוצה האויד הם ענן (nube), וענן צצ ושחור הוא יקרא עב.

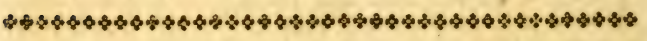
והשביעית הצדלת בלי, שמולה. לא יהיה בלי צד על אשה ולא ילצש צד שמלת אשה, הצד היה לוצש כלים אשר יכילו צדים הפיתיים צהם, כי היו צהם כיסים וכיואל צזה; והאשה היתה לוצשת שמלות והם צד פשוט ולא יכיל מאומה, ודלוי להנתן גס על המטה למכסה, כמו ושכצ צשלמתו, ולכך כתוצ ולא ילצש צד שמלת אשה ולא אמר ולא תהיה שמלת אשה על צד, כי מותר לצד לפרוש שמלת אשה עליו צלילה, ואין איסור אלל צדרך לצישה. ומה שלא אמר לא תלצש אשה בלי צד, כי הכלי אפשר שלא יהיה לצוש שלם, אלל צד הניתן על צד מהאצדים, כגון צחיק וצדוע, וצכל פנים שיהיה אסור לאשה לתתו עליה; ולשון לצישה נאמר על צד המכסה דוצ הרוף, כגון והלצשתם כתנות, והלצש אותו את המעיל.

ועתה קח נא מפני צד צגד גס עלם. עלם הוא נער צדיו ומהיר מלל דוח צינה וצצורה וחוס "הילדות נבלה צו, (חזק ואמן תרגומו תקיף ועילם): צן מי זה העלם, עלמות תופפות, ותלך העלמה ותקרא את אס הילך יצוצ לימי עלומיו, עלמותיו מלאו עלומיו, הקצרת ימי עלומיו, עלומינו למאור פניך, דרך צד צעלמה. והנה יוצן מפני מה אחד שאמר יהונתן לדוד אס אמר אומר לנער שנה לשונו ואמר ואס כה אמר לעלם הנה החלים ממך והלאה, והעעס אס אע"פי שהנער הזה הוא עלם ואינו לריך צרו, אומר אליו הנה החלים ממך והלאה, הנה תצין כי צדים צבו והוא סימן לך שתצדח.

ואשר היותי אספרה צענין דעת אלהים המפורסמת צכתוצ, ואשר הצצו צה הראשונים צדים צחכמה ולא לפי הפשט. ידוע כי הגוים הקדמונים עוצדי ככצים ומצלות היו אלהיהם עושים כל תועצה, כי היה להם אליל נואף אליל גנצ אליל דמאי אליל דונח וכיואל צזה, והיו המאמינים צהם עוצדים אותם צדרכים הישרים צעיני האלילים הם, והיו נואפים לכצוד (Venus) ורנחיים לכצוד (Mars) ושורפים את צניהם לכצוד מולך; ולכך אמר לא תשתחוו לאלהיהם ולא תעצדם ולא תעשה כמעשיהם, כפידוש דהצ"מן וצ"ל: ויתכן לפדש גס כנוי מעשיהם על האלילים הנצרכים, שהצד ידוע ומפורסם מכל הספרים הקדמונים שהיו עוצדי אלילים מיוחסים לעצציהם תועצות גדולות ומעשים מצוערים, אלה וכשה דליחה ונצצה ונאוף, ואס ילך העוצד צדרכי יראתו יעשה גס הוא כמעשיהם, כדי להתדמות להם, לכך אמר לא תשתחוו לאלהיהם, ועל ידי כך לא תעשה כמעשים המיוחסים להם עכ"ל. והנה לפי זה יוצן צפשיעות מה שאמר דוד לשלמה צנו דע את אלהי אצין ועצדהו

לדיקים, יצהלו מפניהם ולא יעלזו כח לעמוד נגדם, דק יהיו כמשועממים
צתוך הקמים עליהם; וצכן יתמו חטאים מצלי שתיה מלחמה צמחנה:
וכשראה משה כך, מיד עמד ואמר מי לה' אלו, ולא פחד לסכנת הלויים.
והנה לא חטא אהרן רק צעשותו את העגל אשר עשה להליל נפשו מני
שחת, כי ידא לנפשו; כי כתוצ ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום
עשה לנו אלהים, שלא התחננו אליו אלא גזרו עליו צהלע שיקום ויעשה
לנו, ואם לא יעשה יהרגוהו; כי זה טעם כל לשון קהלה שאמריו
על, כמו ויקהל עליהם קרח את כל העדה: אצל כאשר דאה שהם
אומרים אלה אלהיך ישראל, מיד חשז צלצו איך יעקר את השרש ההוא
הפורה ראש ולענה, והתחכם לטרדם צשמחתם, למען הפיל עליהם
פתאום אנשים לדיקים ויכריתום, כמו שעשה דוד לצני עמלק אשר פשעו
על נקלג (זה טעם צקמיהם, כי לא יפול לשון קימה, דק על מי שיקום
על היוצז לצטח אהו, כמו ואתם קמתם על צית אצי היום ותהרגו את
צניו בצעים איש, ויקומו על צעלי הגצעה ויסצו עלי את הצית לילה,
כי פתאום יקום אידם, הלא פתע יקומו נושכין). והסתכל צתרגום
הירושלמי, המכונה תרגום יונתן, שתרגם חג לה' מחד חגא קדם ה'
מחד מנכסת קטול צעלי דצצוי אלין דכפרין צמריהון; לא שיהיה זה
פשוטן של מלות חג לה' מחד, אלא רמז רמז לנו המתרגם, על פי קבלה
שהיתה צידו, שכך היתה כוונת אהרן צאמריו אליהם לחוב חג, שימותו
צעונם, ויפלו ולא יקומו: אלא שירד משה וקדם וזכה, ונעשה דצד
על ידו, ואם לא היה משה יודד ציום ההוא, איך ספק שהיה דצד
נעשה על ידי אהרן; ואף על פי שנגמר דצד על ידי משה, הלא אהרן
התחיל צו, כי הוא ערר אותם צמשתה ושמחה: לפיכך ספר הכתוצ
צצצחו ואמר כי פרעה אהרן. ואין ספק שאלמלא היתה דעתו לטובה,
ואלמלא שעשה את העגל להליל נפשו ולא מדוע לצ, איך ספק שלא היה
הקצ"ה נושא לו פנים להחיותו ולקדשו לכהן לו.

וכן האדם המשליך אחרי גוו איזה דצד פרטי שמוטל עליו לעשותו,
או אפילו שאין מוטל עליו לעשותו, אומרים עליו שהוא פודע אותו
דצד (negligere); כמו ותפרעו כל עלתי, פרעהו על תעצור צו,
שמעו מוסד וחכמו ואל תפרעו, פודע מוסד. ואתה ידידי שלום.

באור קצת לשונות מלשון חכמים

הנשר הגדול הרמז"ל צפרקים הראשונים ממאמריו הנכצד מורה
הכזוכים פתפתח גדול לצעלי חכמת הלשון, ולא רצים מהם
חכמו השכילו ללכת אחריו דדך אשר סקל לפניהם. הנה דצד ז"ל מצא
תחלה גדר המלות צהודאתן הראשונה העלמית, ואח"כ מפרש והולך
הסתעפות ההודאות המתרחצת והולכת דצרכי ההשאלה מדרגה אחד
מדרגה

והנה כל הפורע ראשו ואינו מבאחו וגם אינו מתקפו אלא מניח לו שיגדל כדרכו עד די שעדיה כנשרין דצה; אס אינו עושה כן לא מחמת קדושה, ולא מחמת אצלות, הנה אי אפשר לו שינהג בדדך זו אלא מחמת עלנות גדולה שיש בו. שאינו משגיח על עסקיו, ולא יכלכל דרדיו במשפט, ואין בו לא נקיות ולא זהירות ולא זריזות, כי אס צטלה המציאה לידי שעמוס. לפיכך כל האיש המתעצל מהשגיח על עסקיו, ויושב וצטל, ומשליך אחרי גוו את הדברים שהיה לו לתת לבו עליהם, דדך ההשאלה יקרא פרוץ (spensierato, trascurato);

כמו תפריעו את העס ממעשיו (כי לפי מחשבת פרעה כך היתה חוצתם, לעצרו שכם אחד). צאין חזון יפרע עם (כאשר אין חזון ואין מוכיח צשער, אז יעלימו עם הארץ את עיניהם מן הדברים שהיה להם להזהרן צהם, למען יעצ להם צין צעולם הזה וצין צעולם הצא, כי זה משפט החוזה להזהיר את העס לטובתם); וכן צאחו הוא אומר כי הפריע ציהודה ומעול מעל צה', כלומר גרם להם שישליכו חוצתם אחרי גווס, וימעלו מעל צה'. וכן צפרוע פדעות צישראל, צזמן שהיו ישראל מתעצלים ומתדשלים מהתקומם על אויביהם, וצזמן הזה עלמו עשה ה' שיתנדד עם ויאמן לצצם ללכת אל האויצ, לצאת קומו דרכו ה'. ומן הענין הזה וירא משה את העס כי פדוע הוא כי פרעה אהדן לשמלה צקמיהם; וקודם שאפרס הכתוב הזה אצטרך לצאד תחלה הודאת שרש שמוץ. מלת שמוץ ענינה צהלה גדולה, הצאה על הדואה או על השומע פתאום

מהומה גדולה או קול שאון, והיא גודמת לו שלא יוכל להצין הדצר, או שלא יוכל להתקומם כנגדו (sbalordimento); ונגוד (צחלוף אותיות השפתים) מן שביץ שעמינו (spasimo), כי גס דוצ הצהלה יוליד תחולי ההוא. הלא תראה דצדרי אליפז: ואלי דצדיגנצ ותקח אזני שמן מניה, צשעפים מחזיונות לילה וגו', פחד קראני ודעדה ודוצ עלמותי הפחיד, ורוח על פני יחלוף תסמר שערת צשרי, יעמוד ולא אכיר מדאהו וגו': כל המשך המאמר יעיד על שמוץ שעמינו צהלה עלומה:

וכן דצדרי איצ עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו, צנחו דגע היס וצצזונתו מחן דהצ, צרוחו שמים שפרה חוללה ידו נחש צדיח, הן אלה קלות דרכיו ומה שמן דצר נשמע צו ודעס בצורותיו מי יצזוקן, כלומר הנפלאות האלה שספרתי, הנה הם קלות דרכיו, וחלק קטון מהם. ואף על פי כן מה דצ השמן והצהלה אשר ימשך לנו מן הדצר הקטון הזה שאנחנו שומעים ומצינים צו צקדוש צדוך הוא! ודעס בצורותיו מי יצזוקן אס גס צקנתם יצהל? ומן שמוץ נגוד פעל עומד שמוץ, וממנו לשמלה צקמיהם, שהוא מקור צפלס ליראה לרצעה לרצנה; והנני צא לפירוש הכתוב:

וירא משה את העס כי פדוע הוא, ראה שהיו טרודים צשמחתם, כי אכלו ושתו ויקומו לצחק, והשליכו אחרי גווס שמירת נפשם מאויצ מתנקס, והיו צטלים ויושצים צטח (וכתדגוס אונקלוס ארי צטלין אינון), כי אהדן פרע אותם, צאמרו מאתמול חג לה' אחד, צכוונה שישמלו צקמיהם, שלא יתחזקו נגד הצדיקים אשר יקומו עליהם צקנת ה' צצאות, אך יאכלו וישתו וינחקו, וכשתפול עליהם פתאום להקת אנשים צדיקים

צעלי הלשון ; כן ראוי לנו שנקבל כל אחד המלות שקבלו אותן דעותינו
חכמי המשנה שהיו יושבים בארץ, והם צעלי הלשון, והם שמסרו לנו
כל מה שידענו ממנה .

ואניח ענין זה לעת עתה, ואומר ידוי, כי המלות העבריות
הנמלכות צבתות, פעמים דנות שהרחיבו קדמונינו את ענין,
והשילבו אותן להוראות, כמו שהדבר נהג כן מדור לדור בכל הלשונות ;
וההוראות האלה נראה צעיי שראוי למי שיעמוד לחצר ס' ששים שישים
עינו עליהן לצד לנו אופני השתלשלותן מן ההוראה הראשונה, ולצד
וללצן דיוק וצלמנוס על איזה דרך השתמשו בהן דעותינו ; והחקירות
האלה לפי מה שאחשוז דנות התועלת תהיינה, אם מלך מה שגשלים
הצנתנו דצברי חכמינו ז"ל, ואם מלך מה שנעשיר לשוננו הקדושה בצנינים
ומשקלים ושמות ופעלים ולשונות ומליכות שונות שלא צאו צבתוי הקדש,
ולפעמים ג"כ שמתוך לשון חכמים נוסף ידיעה צלשון מקרא עלמו .

וכבר חפתי צימים שעברו לנסות המלאכה הזאת, וכתצתי צלוד רחצ
על קלת מלות מלשון חכמים אשר מולאן מלשון המקרא, וגם כי
ידעתי שגם המעט שכתצתי צצלוד המלות ההנה רחוק הוא מן השלמות,
תפני שלא יתכן לפרש אפילו מלה אחת מלשון חכמים צשלמות אם לא
יהיו תחלה לאחדים צידנו כל המקומות שצאה בהם המלה ההיא צמשנה
וצתלמוד, וכדן חין ספק כי הדצה הוא מה שנשמע מזכרונני יותר ממה
שצדמתן לפני צעת כותצני ; מכל מקום לא אמנע מהציא הדצדים לפניך
ידוי ולפני כל אהצני התורה והלשון, אולי על ידי זה יתעורר מי
שחננו ה' הפנאי הצריך להחל ולהשלים המלאכה ציתר שאת וציתר עז .

נכנס צנין נפעל משרש כנס הנמלא צמקרא צענין אסיפה : לך כנוס
את כל היהודים, ונדחי ישראל וכנס, והוא קרוצ ללשון ארמית
שאומרים צה בנש כמו שלח למכנס לאדחשדפניא (דניאל ג'), ומזה צית
הכנסת הוא צית האסיפה ; וכן אמרו כפרים מקדימים ליום הכניסה
(מגלה ה') הוא יוס התקצצס, וכן ע"ש צמנחה לא היו נכנסים (תענית
ד') לא היו מתאספים . והנה לשון נכנס צהודאתו הראשונה הוא נדדן
ללשון נאסף, וכמו שהעמא נשהוא נטהר וחוזר ומתחצר לחצרו שהיו
צדלין הימנו צימי עומאתו, נקרא צלשון מקרא נאסף, כמו ואספתו
מלרעתו, כן צלשון משנה יקרא נכנס : משעה שהכניס נכנסים לאכול
צתרומתם (צרכות ה') משעה שחוזרים להתחצר עם אחיהם העהורים
לאכול עמהם תרומה ; וכן מלאנו צצדייתא : משעה שהכניס מעהורים
לאכול צתרומתם, משעה שהכניס זכאים לאכול צתרומתם, מעהורים
וזכאים הוא פידוש נכנסים . אזל אח"כ הושאל לשון זה להורות על
הציאה צאיזה מקום, מפני שהמתאספים צאים לאיזה מקום שיאספו-
אותם : הנכנס לכרך מצרך שתיס (צרכות ט') .

אשמרת, שס דצד לשון נקצה, ענינו חלק מהלילה ; שהיו השומרים
שומרים קלת מהלילה והולכים לישון, וצאים אחרים
צמקומם, ושומרים זמן מה, וצאים עוד אחרים תחתיהם כמנהג אנשי
החיל גם צימינו, וזמן עמידת משמר אחד נקרא אשמרת . עד סוף-
האשמרת הראשונה (צרכות ה') . וצצדייתא נחלקו דצי ודצי נתן, דצי
אומר

הדגה צסדר נפלא, עד שיתגדר אל הקורא איך נמשכו להשתמש במלה אחת על הוראה רחוקה מאד לפעמים מהוראה אחרת הידועה למלה ההיא. אבל החכמים שאחריו מעט מעט הוא מה ששתו לצם על כיוולת באלה, ורק תימות דמ"צ מן ז"ל ואילך החל האור להצקע כשחר על גדי המלות וסדר התרחקות הוראותיהן זו אחר זו; אמנם האור הזה עדיין במדרגת השחר הוא עומד, אולי פחדו המדקדקים מהתקרב אל הלהדים, פן יגור מהרה ינטו ללבי ערבי.

סוף: דבר איך איתנו עד היום ספר שרשים מתקרב אל השלמות, וזה אמת גם בצחיכת לשון המקרא; ואולם אשר אני אחזה לי כי לא על לשון המקרא לצדו ראוי להחזר ספר שרשים שישים עיניו, אבל גם על לשון חכמים הנמלא במשנה בתוספתא בצדייתות ובקלף שמועות שצתלמוד האמורות כלשון הקדש. כי אמנם השמעתך, ידידי חביבי! שהיו לרבותינו מלות ממלות ל"ה מקובלות מאבות, ואם לא נמלאו בארבעה ועשרים, כמו שדנתי לפניך על מלת קרי; וכן אם נחשוב צין מלות ל"ה ק ניסן סיון אלוכל כסלו עזת שצט אדר, מפני שנמלאו בזכריה ודניאל עזרא ואסתר, למה נגרש אייר תמוז אצ תשרי מרחשוון, שלא נודמן זכרם בצפרי הגולה? ואחרי שנמלאו ואור לדיקים באור נוגה הולך ואור עד ככון היום, שהוא נאמר כלל ספק על הכצ הנקרא נוגה (Venus) למה לא נקבל כמו כן שמות שצתי לך מאלדים וככצ הנמלאים אלל קדמונינו?

ובי שלא יאמין שהיו לרבותינו מלות מקובלות מקדמוניהם צעלי הלשון, לא ידעתי איך יאמין צתורה שצעל פה; שאם נשכח הלשון איך לא נשכחו ההלכות? ולא זו כלצד, אלא שמי שיכחיש היות לרבותינו מלות מקובלות צעל פה, אפילו תורה שצכתצ איך לו; שהדי אם נשכח הלשון, מאיך לנו פתרון המלות? ומאיך יודע לנו מה הוא הגמל והחזיר האסוד לנו, ומה הוא השור והסה המותד? אם תאמר נכירם צסימניהם, ומאיך נדע מה הוא זה מעלה גרה ומפריש פרסה, אם הלשון כצד נשכח? הרי מצואר שהמאמין צתורה שצכתצ כצד האמין צתורה שצעל פה, והוא מה שהשיצ הלל הזקן לאותו נכרי שאמר לו תורה שצכתצ אני מאמינך ותורה שצעל פה איני מאמינך; כי לא דחה אותו הלל, אבל התחיל ללמדו אל"ף צי"ת, ואחר שלמד שמות כל האותיות חזר והסך לו מה שלמדו ואמר לו כי לורת א ת"ו שמה ולורת ב שי"ן שמה, וכן כלן, וכאשר התפלל עליו תלמידו ושאל לו הלא אתמול לא כן אמרת לי, השיבו כצדדים האלה: לאו עלי דידי קא סמכת? דעל פה נמי סמוך עלי, כלומר הנך דואה כי גם צתורה שצכתצ ענמה איך לך מנוס מלסמוך על הקבלה, למען תלמד לקרוא צה ולהצין דצדיה, וא"כ איך תאמר אלי תורה שצע"פ איני מאמינך?

ואם יאמר אומר: איך נכניס בכלל ל"ה כל מלות לשון חכמים, שידענו שהרצה מהן לקוחות מלשונות נכריות? נשיצהו: ולמה נקבל ניסן סיון וחצוריהם, ופתגם ופתשון, ופתבו ולחס הפחה, ובטלו הטוחנות, ויהי ע"ך, ויפרקנו מלדינו, ועוד כהנה שידענו נאמנה שאיך לא לשון ארמית? והלא נקבל אותן אחרי שקבלום קדמונינו צעלי.

גודלות, ועלה הגדול למי שעלה, ומי שעלה לו הגדול הוא קנה משפט עשיית העבודה וזה תרגומו (acquistare il diritto) • ומן הענין הזה ג"כ הוא אמרם: בשכר שלם זכה לשלם (זרכות 97 ז) וזה תרגומו (meritare) • אח"כ הרחיבו הודאת השדש הזה עוד מעט, ושמשו בו להורות על הקנין: לך זכה במקדך (מנחות 97 מ"ד) קנה אותה לך לאשה, וכן ולא זכיתי שתאמר יליאת מזדים זלילות (זרכות א') לא קניתי הידיעה הזאת, כלומר הדמו שיש לדבר זה מן התורה, וכן פירש הרמ"צ, אבל מה שפירש בו רע"ז „לא נכחתי לחכמים" אינו מדויק, שהרי מעולם לא נחלקו חכמים אם מוכירין יליאת מזדים זלילות, וכן זומא חידש הראיה מן הכתוב ולא חדש עלם הדין, וחכמים שנחלקו על צן זומא, על מדרש הכתוב נחלקו ולא על הענין, ואפילו היתה המחלוקת צענין הדין, הנה לא היה דא"צ הנזכר אלא צן זומא, ושדש זכה לא יורה על הנלחון לא צל' מקרא ולא צל' משנה אלא צל' תלמוד, והוא שיוצד אחריו מי היה המנוח, כמו זהא זכנהו ר' אליעזר לרצנן •

ד"ר ש, השדש הזה אשר זלשון מקרא ענינו צקשה וחפוש ושאלת דבר נעלם, יורה זלשון חכמים החפוש דצרי התורה, להצין מהם דבר שאינו פשוט וגלוי • אמרו (יומא פרק ח') אף זו דרש ד' אלעזר צן עזריה, מכל העלתיכם לפני ה' תעבדו, עצרות שצין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עצרות שצין אדם לחצרו אין יום הכפורים מכפר עד שידנה אף חצרו: הרי זו דרשה, כלומר חקירה צעומק כוננת המקרא ואיננה דצרי אגדה כלל • וכן (סקלים א') אלא שהבגים דודשין מקרא זה לעומן, כל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, הואיל ועומד ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו, היאך נאכלים: גם זו חקירה צעומק הפשט, ואם לא היו אלא דצרי אגדה, לא היו החכמים מניחים אותם שלא לשקול • וכן (זרכות א') ולא זכיתי שתאמר יליאת מזדים זלילות, עד שדרשה צן זומא, למען תזכור אף יום לאתך מאדן מזדים כל ימי חיך, ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות: גם זו חקירה צעומק הפשט, לצוליא ממנו דין ומשפט; אע"פ שנחלקו עליו רוב החכמים ואמרו ימי חיך הע"ה, כל ימי חיך להציל לימות המשיח, שהוא מתישצ יתד על פשט הכתוב • וכן (סקלים ו') זה מדרש דרש יהודיע בהן גדול, אשם הוא אשום לה', זה הכלל כל שהוא צא משום העל ומשום אשמה זלקח צו עולות, הצטר לה' והעורות לכהנים, נמלאו שני כתוצים קיימים, אשם לה' ואשם לכהנים, זה צאמת נראה דחוק מפשט הכתוצים, אבל אולי לא היה נראה כך למי שאמרו או למי שנאמר לו • וכן צענין ספר יחזקאל: העלו לו שלם מאזת גרצי שמן וישצ צעליה ודרשו: אין ספק שדרש וחקר לפרש פשט דצריו צאופן צלתי מתנגד לדצרי התורה, שאם לא אמר צו אלא דצרי אגדה, הנה היה פשט דצריו סותד דצרי התורה צצתחלה • וכן צצנההדין (97 ז"ט) והנפש אשר תעשה ציד רמה, זה מנשה צן חזקיה שהיה יושצ ודורש צהגדות של דופי, אמד וכי לא היה לצ למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמונע ותמונע היתה פלגש, וילך דאוצן צימי קליר העים וימלא דודאים צצדה: גם אלה חקירות על פשט הכתוצים, אלא שהיו של דופי וצכוונה דעה • וכן (תמורה פד צ') ודרשו הכי עת לעשות לה' הפרו תורתך, אמרו מוטצ תיעקד תורה ואל

אומר שהמשמרות חרבע, וד' נתן אומר שלש * וכבר מלאנו בספרי היונים הקדמונים זכרון חרבע משמרות זלילה, וגם כותבי הצדית החדשה הזכירו חרבע משמרות (מתו י"ד כ"ה מרד ו' מ"ח) : והנראה צעיני שרבי וד' נתן לדבר אחד נתכוונו, והוא שאשמורת הלילה שלש הן, ועוד אחרת יש, אבל אין שמה אשמורה זלילה אלא אשמרת הצקר (שמות י"ד שמואל א' י"א) והיא מעלות השחר עד הנץ החמה; ולפי זה יצא על נכון מה שכתב ראש האשמרת התיכונה (סופטים ז') שנראה ששלש הן, כי הכוונה על משמרות הלילה לד' * וכן בצדית חדשה: אשרי העצדים אשר יצא אדניהם וימלאם עדים, ואם יצא צמשמרה השניה ואם צשלישית עדים ימלאם! (לוק י"ג ל"ח)", לא הזכיר לא משמרה ראשונה ולא משמרת הצקר, להיותן קרוצות ליום, ואין לדין לומר שאין לעצדים להיות ישנים בהן.

הַפָּה צנין הפעיל משרש נטה, שמשו צו דעותינו להורות על סמיכות הראש על גוף מה: צערצ כל אדם יעו ויקראו, אני הייתי צא צדך והייתי (צרכות א') כלומר צית שמאלי היו מלדיכין סמיכות הראש צק"ש של לילה שתהיה דרך שכיבה; מעשה צר' ישמעאל וד' אלעזר צן עזריה שהיו מסוצין צמקום אחד והיה ד' ישמעאל מוטה וראש צקוף, כיון שהגיע זמן ק"ש הט"ר ד' אלעזר וצקוף ד' ישמעאל (צרכות ד' י"א), טעם מוטה שהיה ראשו נסמך על כרים וכסתות, וצקוף שהיה ראשו צקוף, אע"פ שלא היה מעומד שהרי היו שניהם מסוצים * וכן צמלקות חרבעים אמרו: ואינו מכה אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה (מכות ג') הטעם שיהיה ראשו נסמך לעמוד, כמו שאמרו שם צתחלה: כופין שתי ידיו על העמוד הילך והילך; ואינו רואה הכרח לפירוש ד' יהודה צד נתן האומר שהעמוד לא היה בצוה אלא צ' חמות או פחות, כדי שיהיה הלוקה עומד כפוף עליו וראשו תלוי צאוויר, אלא כ"ל שהעמוד כקומת אדם או יותר, והלוקה סומך ראשו עליו.

צָרָה פעל עומד, תחלת הוראתו על לזקת המעשים וטהרתם, כמו שמינו הוראתו צמקרא: מי יאמר זכיתי לצי טהרתי מחטאתי (משלי כ'), ומן הענין הזה הוא אמרם משה זכה וזכה את הדבים (אבות ה') * וכדרך שלשון צדקה נוהג הצדקה להורות על מי שהדין עמו צשאלתו וצקשתו, כמו ומה יש לי עוד לזקת ולזעוק עוד אל המלך (שמואל צ' י"ט), ולכס אין חלק ולזקת וזכרון צידושלים (נחמיה צ'). ולזקת לדיקים יסירו ממנו (ישעיה ה'), ולך תהיה לזקת לפני ה' אלהיך (דברים כ"ד) אשר כל אלה תדגומם האמתי אינו אלא (Jus), וכן מלת (Jus) ומלת (Justitia) אחרות הנה; כן שמשו צשדש זכה על מי שהדין עמו: ומה יזקק אנוש עם אל ומה יזכה ילוד אשה (איוב צ"ה) אין ענינו שאי אפשר לילוד אשה שיהיה זך וישר, אלא שכשיריב עם אל אי אפשר שיהיה הדין עמו, אי אפשר שיהיה זכאי; ומן הענין הזה ג"כ למען תזקק צדריך תזכה צשפטך (תהלים כ"א), ותדגומו צלשון איטלקי (aver la ragione), ומזה צלשון חכמים שנים אומרים זכאי (סנהדרין א') כמו צלשון מקרא לדיק, וכן ואפילו שנים מוכין (שם) כמו מלדיקים * אח"כ שמשו צשדש זה על כל מי שיש לו דין ולזקת (jus) על דבר מה, כמו הפיסו זכה מי שזכה (תמיד א') כלו הטילו גודלות

מה אני לצד צקהל, נראה צדו שהיה צ"מ מקום מוכן לכל מי שהיה לו ספק צדו הלכה וכן צדל דתתי (פ' ה') כשהיה ד' שמעון צנו של ד' עקיבה חולה, לא ציעל (ד' עקיבה) צית מדדשו. אלא פיקדו (לצנו חולה) ציד שלחו; צא הדאשון ואמר לו (לר' עקיבה) כענין (ויאנש תרגומו ואיעען), אמר להם (ד' עקיבה ליושבי צה"מ) שאלו (כל מי שיש לו שאלה אל ימנע מלשאלו ממני), עד שצא השני ואמר לו הכציד, החזיק לתלמוד תורה, צא השלישי ואמר לו גוסס, אמר להם שאלו, צא הרביעי ואמר לו השליש, עמד וחלץ תפליו, וקדע את צגדיו, ואמר להם אחינו ישראל שמעו, עד כאן היינו חייבים צתלמוד תורה, מכאן ואילך אנו חייבים צכבודו של מת. הרי מצוה שההולכים לצ"מ היו שואלים איש איש ספקותיו, ועל שם כך נקרא בית המדרש וכן אתה רואה מדרשו של ר' תנחומא. נקרא מדרש ילמדנו, על שם השאלות שהיו הקהל שואלים את החכם ואומרים לו: ילמדנו דצנו; אלא שר' תנחומא היה מתצל דצדיו צקנת דצרי אגדה, למשוך לצ העם אליו. וללמד מוסר ומעשים.

רב שם התאר משרש רבב, תחלת הנחתו צל' מקרא על מה שהוא מדוה צמספר: הנה עם צני ישראל דצ ועלוס ממנו. ואמרו ודצ יעצוד לעיר (צדאשית כ"ה) ועעמו כמו דצ ימים, כלומר גדול. וכן לא דצים יחכמו (איוב ל"צ) כמו זקנים. ועל כך הדחצת הלשון אמרו רב צמקוס גדול צכל ענין שיהיה: קדית מלך דצ (תהלים מ"ח) מושיע ודצ (ישעיה י"ט); ולשון זה מורגל יותר צל' ארמית: צגדול החל תרגומו צדעא שרי, ודצו יתרה הוספת לי (דניאל ד') כמו גדלה צעצרי מלכא לדניאל דצ (שם צ') כמו גידל, כל מלך דצ ושלטי (שם) ענינו כל מלך כל שר וכל שליט, לאריוך דצ עצחיא די מלכא (שם) כמו שר הטצחים, ומזה נצוודאדן שר עצחים (מלכים ז' ב"ה) וכן על כל דצ ציתו (אסתר ח'), על כל שר שצציתו, וצסמיכות הרצוי ורצי המלך (ירמיה מ"ח) כמו ושרי המלך; וכן צני עמון קראו לעיר מלכותם צב"ה: וישחיתו את צני עמון וינורו על דצה (שמואל ז' י"ז), ולהיות שהשם הפדעי הזה הוא צעקרו ש"הת, לפיכך יקבל הסמיכות: הלל היא צדצת צני עמון (דצרים ג') וצלשון חכמים מלוי מאד לשון דצ על הגדלה וחשיצות מפאת יתרון החכמה: עשה לך דצ והסתלק מן הספק (אבות ח'), ואין ענינו מלמד ממש, שזה איך לרין לאמרו, מאחד שרוב חכמתם לא היה אלא צעל פה, והיה מן הנמנע שיתחכם אדם צלא מלמד, אצל ענינו שאף אחד שלמד כל לרבו יצקש לו אדם גדול ממנו, לשאלו את פיו כשיוכל לו שום ספק. וכן תראה צתלמוד: אמר דצ יוחנן משום דש"צ כל שאינו מניח צן ליורשו וכו' קשיא דצוי יוחנן אדרצי יוחנן, לא קשיא הא דידיה הא דרציה (צתרא דף קי"ז), וידוע שרש"צ קדם הדצה לר' יוחנן ולא היה אפשר לר"י שיהיה תלמידו של רש"צ ממש. אלא אחד שהיה רגיל לומר שמועות משהו, הרי עשאו לעצמו דצ וגדול. וכן שנינו: שכן מלינו צדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דצדים צלצד קראו דצו (אבות ו'). וכן מנאתי שכתב החכם ד' אליהו להרש"צ ח"ל

ואל תשתכח תורה ישראל: גם זה פירוש פשט הכתוב: וכן (נדריס פ' ד') אמרו שהמודר הנאה מחזרו יכול ללמדו מדרש הלכות ואגדות, והכוונה צמלת מדרש פירוש עומק המקראות, כמו ספרא וספרי, והוא ענין נדל מן האגדות שהזכירו לנסוף. ואמרו (אבות א') ולא המדרש הוא בעקר אלא המעשה, הכוונה צמדת על החפוש והחקירה צהצנת משפטי התורה. וכן צענין עיר הנדחת שלא היה לה מליאות אמרו דרוש וקבל סדר, ואין הכוונה לומר צה דצרי אגדה, אלא לחקור ולהצין משפטיה על צוריים.

מכיל זה נראה צדור, שהנדרה אלל הקדמונים צמלת דרש אינו הנדרה אלל האחרונים, ושלא היה המדרש אלל הראשונים מתחלף מן הפשט, אלא שהמדרש עמוק מן הפשט, ולריך דרישה וחקירה, ולפיכך יפלו צו חלופי דעות, מה שאין כן הפשט שהכל מודים צו, מפני שהוא המוצן צהשקפה ראשונה.

אך עוד על הוראה אחרת שמשו חכמים צדש דרש, והיא על הגדת דצרי חכמה אל העם צקהל צו, ושמוש זה מלוי מאל צתלמוד. כמו (שצת דף כ"ח) דרש ר' נתן צו מניומי משמיה דרצ תנחום נר של תנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמצוי; וכן (צ"ה דף ל"ג) דרש רצא אשה לא תכנס לדיר העגלים ליעול מהן אוד, ואוד שצצד אסור להסיקו צ"ט, לפי שמיסיקין צכלים, ואין מיסיקין צצצרי כלים; וכן דרש מד צועדא הלכה כר' הושעיה (שס דף ל"ח); וכן (נדה פ"ג) דרש ר' שמלאי, למה הולך דומה צמעוי אמו, לפנקס שמכופל ומונח וכו'; וכן (סנהדרין דף ק') מילי מעלייתא דאית ציה דרשינן להו, ופיר"י כלו' אמרינן להו צצדקא ומשמעינן להו לכולי עלמא; וכן שס (דף ל"ג) דרש צו קפרא צלפורי לפורי הוא שס העיר צדרש צה צקהל והנה הצצאד שצורש דרש אלל דצותינו משמש להורות ג"כ על הדצור צקהל, אף אס לא יהיה הדצור דצצרי אגדה כלל; ומנין לצדש זה ההוראה הזאת? אצמוש שהוא לשון ענוה, כי הצכס המצד צקהל, היו העם דורשים ממנו הצקים והתורות, והצכס היה נדרש כלומר נשאל, ודרך לניעות היה אומר שהוא דורש כלו' שאל. הלא תראה (שצת דף ל') דצרי תנחום דמן לוי ששאלו ממנו מהו לכצויי צולינא דנורא מקמי צאישא צצצתא, השיצ ולענין שאלתא דשאינא קדמיכון. וכן ידוע ס' השאלות לרצ אחא, והוא ספר דרשות על כל פרשה ופרשה, וכל דרשה מהן נקדחת שאלתא, מפני השאלות שהיו שואלים את הצכס צמשך דרשתו, והוא היה משיצ להם כהלכה; וגם הוא רצ אחא צדרשה דאשונה שלו השיצ את העם על שאלתם, צלשון שאמר ר' תנחום: ולענין שאלתא דשאינא קדמיכון. והנה הצצאד טעם הקרא הדצור צקהל דרש, שהוא לשון ענוה, לא שהיה הדש מעקרו דצרי אגדה, והנך רואה כי שאלתות דרצ אחא כלן עיני דת ודין, ואין צהן דצרי אגדה אלא מעט ודרך עראי.

ובן מקום הלמוד היה נקרא בית המדרש, לא להיותו מקום האגדות, אלא להיותו מקום שהולכים שס לדרוש אלהים, והוא מקום ישיבת הצכמים והשופטים להורות את העם תורה, וכמו שפירש רש"י (כתובות דף ק"ה) צתי מדרשות, למשנה ולתלמוד. וכן ממה ששינו (ידיס ד') צו ציוס צא יהודה בר עמוני ועמד לפניהם צצית המדרש, ואמר להם

ל'א מלינו שם רבי נובה עד סוף ימי צית שני גדוד גדלה החרצן, כמו
 ל' לרדוק, ל' חינוכא סגן הכהנים, ל' אליעזר, ל' יהושע וחצריהס
 (עיין הטעם צעדך 73), וקודם לכן לא היו נקראים החכמים אלא
 צטמס, שמעיה ואצטליון, הלל ושמאי, שמעון בנו; וכשגש מאות שנה
 אחר החרצן צטלה הסמיכה וצטל שם רבי, והאחרון מן המוכתרים צטס
 זה נראה שהיה ל' הלל בנו של ר' יהודה הנשיא בנו של רצן גמליאל
 בנו של רצנו הקדוש, והוא ל' הלל דור עשירי להלל הזקן, והוא שקצלה
 צידנו שתקן חצרון העצור שעליו כל ישראל סומכין. כיון שצטלה הסמיכה
 ולא היה אדם גדול מחצרו, התחלו כל העם להקרא צטס רבי.

בענין קריאת השם הזה רצו המחלוקות צין המדקדקים האחרונים,
 יש קורא רבי משרש רבה על משקל פרי; ויש קורא רבי ויש
 רבי ושניהם מוליאים המלה מן רב משרש רב; ויש קורא רבי מן רבי
 המלך, ויש קורא רבי צפלס פת פתי, ולפי הנראה זאת הקריאה
 האחרונה היא הראשונה צומן, שהרי ל' אלעזר הקליר חותם שמו צראשי
 חרות אלעזר צדיצי קליר, ציו"ד אחד הרי"ס, וכמהו אחרים מצעלי
 הקרוצות שאין להם פחות משמונה מאות שנה, על דרך זה חותמים
 שמו"אע"פי שצעל ויעתד יחזק (סימן ע"ט) מתחזק נגד הקריאה
 הזאת, צאמרו שמאחר שמלאנו רבי המלך צפתח אין לנו לומר אלא רבי
 צפתח, מכל מקום קשה הדבר להטעות קריאת הראשונים. אלא
 שעדיין אפשר לי לומר שהקריאה האמתית הראשונה היתה צפתח הרי"ס,
 אצל אח"כ כשפשט המנהג לקרוא לכל אדם כקטן כגדול צטס רבי,
 התחכמו להצדיל צין הקדש וצין החול, וקראו להדיעות רבי צחידק,
 והניחו רבי צפתח לחכמים הסמוכים, וכן הניחו הפתח לשאר כנויי רב,
 כמו ומורא רבקה כמורא שמים, קראו רבו אלופו ומיודעו, שמעולם
 לא דאינו ולא שמענו מי שיקרא רבקה רבו צחידק, זאת נראית צעיני
 פשרה הגונה.

בטל, פעל יולא, ענינו צל' מקרא בענין נפשא; הן אייס כדק יטול
 (ישעיה מ') וינטלס וינשאס (שם ס"ג); וצלשון חכמים הרחיצו
 הוראתו, ושמשו צו על הלקיחה שיש עמה הגזעה: נוטל אדם את בנו
 (צפת כ"ח) נוטל את המחמה (יומא ה'), צית שמאי אומרים לא יטול
 אלא ח"כ נענע מצעור יוס וצ"ה אומרים עומד ואומר זה וזה אכי נוטל
 (יוס עוב ח'), הנוטל חס על צנים (מכות ג'); וגם על כל לקיחה
 צכל דרך שתהיה: לא כל הרוצה ליטול את השם יטול (צדכות ח'),
 וגם על הסדרה, כמו הנוטל לפדניו (נדה 77 י"ז) כורת ומסיר לפדניו,
 וכן צזקן: ואינו חייב עד שיעלנו צתער (מכות ג'). ואצל היקדים אמרו
 ל' נטילה קשור עם למ"ד להורות על הרחיפה: מוציין את הכוס ואח"כ
 נוטלין לידים (צדכות ח'), נוטלין לידים לחולין למעשר ולתדומה
 (חגיגה צ'), נוטל לידו אחת (ידים צ'); ועם המליכה הזאת, הגזעה
 הכלי

ו'ל. ולשון דב' לאו דוקא צב' התלמוד אלא גדול ממנו כד' יוחנן
 דהוה תשדד לשמואל לקדם חזרנו ואמר שמואל אטו לא ידע דרזיה אנא,
 ואמרין נמי אנא רצך ורצ הונא רצך דרצך (ש"ת הרש"א תר"ט)
 עכ"ל. ואע"פ כן איך להכחיש שצקאת מקומות צאה מלת רצ צענין
 מולמד ממש, כמו אמרו לו תלמידיו לא למדתנו דב' (צרכו' צ') ופגע
 צו דב' או גדול ממנו (שם דף י"ד). ילא האז המכה את צנו והרצ
 הדודה את תלמידו (מכות צ'), ומורא רצך כמורא שמים (אבות ד'
 אצדתו ואצדת דב' שלו קודמת, אצדת אציו ואצדת דב' של דב' קודמת,
 שאציו מציואו לחיי הע"ה, ורצו שלמדו חכמה הציואו לחיי הע"ה
 (מליעא' צ'). והיואל לנו מכל זה ששם רב לא הונח מתחלתו להורות
 על המלמד, אלא להורות על כל גדול ונכד; אלא שצקוף ימי צית שני
 כשפסקה מלכות צית השמונאי וצאה הגדלה והשדרה ליד צעלי זרוע,
 הודרוס וצניו, התחכמו העם ליטול תאר רב מצעלי גדלה הצלתי
 לאויים אליה, ולתתו אל החכמים מורי התורה ומלמדיה, ואז התחילו
 לקרוא רבני לכל חכם, ורב לכל מלמד, ורבן לנשיא סנהדרין.

הרבני מן רב הוא צל' מקרא רבנים כמו רבני המלך, אצל צל' חכמים
 הוא רבנות: דצותינו הגיע זמן ק"ש של שמדית, כאלו היה
 הנפדד ממנו רבני, וזה להיותם מורגלים צל' ארמית שאומרים צה
 רבני צאלף, ומתעוררת צ' הלשונות נמשך להם הרצוי רבות, אמנם
 לא שמשו צו אלא עם הכנויים, והוא פלא. והאחרונים צנו למלת רב
 דצוי חדש והוא רבנים ולא ישמשו צו אלא על החכמים גדולי העיר
 היושבים על כסא ההוראה, והם הנקראים צל' יחיד רב.

רבני שם התאר צכנוי מדצד צעדו, שדשו רבב והנפדד ממנו רב; כשהיו
 החכמים המפורסמים מסכימים לתת כבוד לאחד התלמידים, שיהיה
 גם הוא כאחד מהם, שיהיו דצרוי נשמעים לכל העם כאחד הגדולים,
 היו קוראים לו צסם רבני, וקריאתם צסם זה היא הנקראת סמיכה,
 והיא המכשרת את החכם לדון דיני קנסות, שכל זמן שלא נסמך ולא
 נקרא צסם רבי, אינו דן דיני קנסות, ואינו נקרא חכם אלא תלמיד;
 כמו שאמרו צקרושין (דף ת"ע): על מנת שאני תלמיד איך אומרים
 כשמעון צן עזאי וכשמעון צן זומא; ופירש"י: תלמידים היו וצחורים,
 ולא צאו לכלל סמיכה, ולא היו צימיהם כמותם צתורה.

אין סמיכה אלא צאדן ישראל, לפיכך לא נקראו צסם רבי אלא חכמי
 א"י, וחכמי צצל נקראים צסם רב, שכיון שלא נסמך צאדן ולא דן
 דיני קנסות, לא היה כל אדם כפוף לו, ולא חייב לקרוא לו רבי,
 כלומר גדולי וארזוני, אלא קוראין אותו רב, לומר שהוא צענמו גדול
 ונכד, אע"פ שאינו גדול על זולתו כשיעור שיוכל לקנוס את אחרים לפי
 אמתן דעתו.

דברים נכוחים *

לעורר לב האבות על הבנים לחנכם באופן יותר טוב ומועיל,
וללמודם תורה בסדר מתקן, וכי יש מעלה גדולה ויתרון רב
לְלַמּוּד בבית הספר, מקום אסיפת התלמידים, העשירים
והאביונים יחד על הַלְמוּד בבית אבות בד בבר, מטעמים
ישרים למוצאי דעת הערוכים במכתב הזה.

וְכָל-בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ.

(ישעי' כ"ד י"ג)

הענין היקר והכשגב צכל עניני מדע הוא חנוך הבנים וסדר למודם.
הלא הוא יסוד מוסד ואצן פנת כל אושר האדם זמני ונכחי!
על כן ראוי לכל איש משכיל ויקר דוח לשיט לבו אליו, ולהתבונן איזה
הדרך יכשר להגיע אל מחוז החפץ הזה, ולעורר האצות על חוצתם
לחקך צניהם צלמוד טוב ומתוקן צימי ילדותם; כי הזמן הזה נאה לקצב
הלמודים ההכרחיים להם לדעת תורת האדם ותורת הישראלי. צעודנו
הנער צראשית זמן שנות חלדו, לבו פתוח ורחוב להיות החכמות והמדעות
חודרת צו; כי לב הילך כדונג לפתוח עליו פתוחי חותם, וכאצן שיש
אשר אס יוחק עליו צעט צדל ועופדת צל יזה ממנו נלח, אמנס צחלוף
תור הנערות, אז תכצד המלאכה, ולשוא יעמול הזורע זרע אמת,
באשר יורה לנו הנסיון. כל כצון דצר יודע שיש לכל נער ונער דרך
מיוחדת וכרחוק מנרח ממערצ דחקן מנמות זה מזה; ומה עמקו דצדי
החכם מכל האדם צאמרו: **חנוך לנער על פי דרבו, גם כי יוקין**
בל יסור ממנו! הכתוב הזה כלו אומר תעלומות חכמת המלך
צדיקעת תכונת האדם גם כשהוא ילך דך ונער קטן צמעלליו יתנכר.
לא כל התכונות שוות ולא כל מדות נפשיות דומות; וכאשר כצדל טצע
הנער החומדית מטצע הנער השני, כן דוחס שונות וכוחות נפשם
מתחלפות, כידוע לעוסק צמלאכת החנוך. לכן לכל ילד וילד אודח
פדטי, שיוליכסו צו המורה כדי שיגיע אל המסלה הנכונה מצוא היכל
התורה והחכמה המוסד והדרך אצן. המורה המצין לדיך לחקור תכונת
התלמיד

(*) המכתב הזה חצרתו צלורת אגרה צגנת תקע"ב, ויעדתו לשלחו צמחה העצרים
אשר אנכי יוסצ צתוכס. חולס צינתי לעתים ההם כי עוד חין זמן לפזר כי
אס לאסוף חותה הציתה. וכן היה כמוס עמדי וחרוס צחולר ונכהצי עד
טזה ימים לא כצירים מלאתיו וצטומי עין עליו רחיתי שכללו צו דצרים
אמתיים צענין למוד הנערים וחמתתי: ילח המכתב הזה, לאחי צני ישראל.
אשר לצצס יכילו הטוב והזמת, ויצינו ונתוכו כי אף הטוב והמועיל רחיתי,
וחפטי להסיר המושל, ולחזק צדק והיה זה סגתי!

הכלי לשפוך מים על הידים, לא שהנטילה היא הרחיבה, אצל צדו
 צלסון זה להורות על כח גזרה, שרריך שירדו המים מנח אדם המגביהם
 ושופכם. אע"פ שאחר זמן השמיטו הלמד להקל על הלשון, ואמרו נוטל
 אדם שתי ידיו שחרית (חולין דף ק"ו), וגם לשון זה נטל ידיו יש לו
 עקר, מצלי שיהיה שדש נטל יוצא מעיניו, וזה שהרי אמרו: הנוטל
 ידיו לריך שיגביה ידיו למעלה, שמא יאלו מים חוץ לפדק ויחזרו ויעמאו
 את הידים (סוטה דף ז'), ובעל הטורים (א"ח קס"ג) הוסיף: וסימן
 לדבר וינטלם וינשאם עכ"ל, והאמת שאינו סימן, אצל דאיה צדורה,
 שאם לא היתה שם הגזרה לידים לא היה אפשר לומר נוטל ידיו,
 אלא נוטל לידיו, כי צאמת מעולם לא הונח שדש נטל להורות על
 הרחיבה ענמה. סוף דבר, תדע לך שאין נטילה אלא הגזרה, שהרי
 אמרו: כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שני' שאו ידיכם קדש
 וזרכו את ה' (סוטה דף ל"ט), וזירושלמי: תכף לנטילת ידים זרכה
 שני' שאו ידיכם קדש וזרכו את ה' (זרכות ח'). הרי מפורש שדרשו
 שאו ידיכם קדש על הנטילה, א"כ נטילה הגזרה היא, שאל"כ איך
 יפורש יצאוי על הרחיבה?

עד מלת העעס, שמשו זה חכמים צענין קודם: עד שאתה שואלני
 למה נאמר צהס עוז, שאלני אם נאמר צהס עוזאם לאו (קמח
 דף נ"ה) העעס קודם שתשאלני; ודוגמתו זכתוב עד זוא המלך אחז
 מדמשק (מלכים ז' י"ו); ועם מלת יצאוי אחריה, ענינה כמו בַּמָּדָר
 זל' מקרא: עד שלא יגיעו לשורה, עד שלא תנן החמה (זרכות ג')
 עד שלא יאמר יש לי זדין (מכות דף ה') כלומר קודם שיפרשהו הכתוב
 כזר היה הדבר למד זקל וחומר; עד שלא נזדא העולם היה הקצ"ה
 ושמו זלזד (פרקי ר' אליעזר פ' כ"ג). ור' יהודה ליז צן זאז זתקוני
 התפלה שלו (סימן כ"ח) האריך לשון לשזש הנוסח הכתוב זתפלות
 אתה הוא עד שלא נזדא העולם, ואומר שז"ל אתה הוא עד שנזדא
 העולם, ושעד שלא נזדא אין לו הצנה ולא כונה. והנה אחרי שהמליצה
 הזאת נמלאת זל' משנה לא יתכן לומר עליה כדזדים האלה, וזפרט
 אחרי דאותנו שמדרך השליה להיות נוספת פעמים וזות שלא לזורך,
 כמו המצלי אין קזדים צמלרים (שמות י"ד), אין כסף לא נחשז צימי
 שלמה למאומה (מלכים א' י'), וזרות כאלה גם זשאד לשונות העמים,
 כזון זל' זרפת, (Je crains qu'il ne soit mort, rien ne lui
 semble bon, peus'en faut que je n'aie fini).
 ואתה ידיוי שלום.

שד"ל.

בסוף זהב, גנזי מלכים אצני חפץ חמדים חמדים, סחורת למד ולידון ומרכולת תרשים, אם זרעם יהיה נצער מכל צינה ומוסד, כזהמות גדמו, חזרים לאיש משחית תרצות אנשים חטאים? מה ישתכרו צניהם בהרצותם חיל ועושר, וכי יהיו כנענים נכבדי ארץ זידם מאזני מרמה, השולחים חניות כלל ים ופורשים ספירות לאיים רחוקים, אם נפסם להוטה צחולת הצעדות? הלא צחשכה יתהלכו כל ימיהם, חדפה יעטו וצושת ילצושו צלרחס לחצרת אנשים מצינים, הלא גרם יגורשו מהסתופף צית משכילים! על מה ישען חסד צינה ציום עצדה הון לא יועיל? צמה תתנחם נפשו ציום לרה אם חסן חמונה כל אתו? ציום שואה וסאון כי יזעף ים הדאגה, ונצכי המחמה ישעופו, צמה יקים סעד לדממה, להשקיט מהומת רוחו השחה ארלה, אם כל חכמה ודעת נעדרת ממנו? הצער צפנותו ממלאכתו לעת נעות לללי עד, ונפשו חשקה להתעלס צאצאים, השעשוע מאין ימלא לו אם יצלר ממנו כל מדע? צמה יסעד לצרו מעצודת היום? הלא את התארה יצקס, ויהצול אחרי ההצל, צחצרת לנים להתרועע צמהמורות חטאים יפול מצלי הוסיף קוס. ואנחנו ראינו צעינינו וצאצאינו שמענו, הדכוש יחלוף, העשיר ילך, ומה היה גדלו אם הוא חסד חכמה ודעת? הלא כמתהלך יצוא רישו, ואין צידו מחומה להתבלכל עלמו והוא נצוה ונמאס.

אם נשאלה לימים ראשונים אשר ראינו, הלא יכאז לצנו צהעלותם על זכרוננו! דוד ודוד עצרו ההודים לא שמו לצם אל חנוך צניהם וסדד למודם! ולא חשצו היות חוצתם להשגיח על ילדיהם צעין הצחינה. רק כאשר ידע הנער את חוק התלמוד אשר הוקצו לו מדצו מדי שצוע צשצוע (שהיה עליו לכצד ארן ונטל החול, כי לא למדורו הרצנים הטיב, להצין הענין ולדדת עומקו כי אם לצפנף ולהגות כתבי המגיד לאדם מה שיחור) לנדקה נחשצה לו, והמלאכה היתה דים. מי חש לנער נער? הים דורש אל עלם קטן? גדלו הנעדים הלך וגדול צלי דעת קדוש מקדח על נכון כפי הכלים, די אם ידו הדה לספוק כף אל כף, ולהרים קולו צפלפול חצדים, שמח האצ ציונא חלציו, וגלה האם צפרי צענה. ואם שפרה נחלתו צשכל מחודד ליצ קושיית התוספת, אשרוהו הודים, פארוהו מודים, ויהללוהו צשער לצחוד הודם מעשה אשר צו ישדאל יתפאד; אף כי זולת התלמוד נעדר מכל ידיעות העולם אשר נתן אלהים לענות צו וגם שם ארלו לא ידע לכנות. זכרנו את הקלקול היולא מדוע החנוך הזה! דצים חללים הפיל, ועלומים אצודיו! כי מה היה חלק הצחורים האלה כאגד חזקו והיה לאנשים? אלה אשר צתלמוד הלניחו ועשו פרי (הלא מלעד הם ונער קטן יכתצם) התדחקו מחצרת האדם, מצלתו יכולת להתערצ צין אנשי נימוס, ומחוסר הצנתם וקולד דעתם צענין אחד מעניני דרך ארץ לכלכל פיהם צשפה צדורה לא הצינו, הליכות עולם לא ידעו, והכל אשר נעשה צארץ מיוס הוסדה, היה להם כספר החתום. תולדות העתים וקורות הזמנים כמווד נחשצו להם, נצעדים מכל שצילי המדע צמחקרי העצע וצלי דעת את אשר מתחת לרגליהם וממעל לראשיהם. גם ספורי תולדות ישדאל ההסתלשות הדורות הראשונות וקורות מלכי יהודה נעלמו מהם

התלמיד אשר לפניו ועל פיה ישיב לזחור הדך, שתציאנו אל המדרגה הראויה ואל התכלית המצוקה, ואז אור האמת ינחהו צמיסוד, וחפלו צידו ילכח לעשות מדע למטה ופדי למעלה להעזי ולהשיר, עץ עוז שגזעו כל יעקר, וכי יזקין יקום נגד כל שטנה, אמנם זאת לריכה

שקול הדעת, ידיעה רצה ורצה צחקית הנפש וכחותיה; שקידה והשגחה יתירה, הכנה עוזה ועזומה, ועל כלל סבלנות הרצה ויושר לצ המחקך; כי עמוקה חכמת החנוך הרכיכה התצוננות גדולה ועיון רצ, חן שכרה חמת, והעוסקים זה צאמונה יאכלו פדיה! עוד זאת דעה מקובלת מימות קדם, ומוסכמת מכל חכמי דוד ודוד זקנים עם נעדים: שזמבלעדי הכנת בתי החנוך הפתוחים לכל שוקך על דלתותיה עשיר ועני יחד, מתוקנים על צד היותר טוב ומועיל, בל תכון הצלחת המדינה! ולכן צכל מדינות איירופא יעלו החכמים היושבים ראשונה צמלכות, יודעי עתים וכצוני לצ, הדודשים עוז לעמם ודלויס לאחיהם, מצקשים שלום האדם וחפלים צעוצת הכללי וצדוממות ממשלתם, להקים צתי ספר לצנים קטנים, שמה יאספו הדועים להשקות עדר עדל לצרו מצאר תיס חיים וכמהם עמלו סופרי העמים צשציל תועלת קצון הכללי, לגול את חן וחשכה וההרגל מעל פי הצאר, צצצרים ספרים יקדים צעניכי חנוך ואמוץ צנים. והקלו המעמסה אשר כצדה

על שכם המודים והתלמידים, צפנותם מסלת הלמוד לפני שניהם. כי העריכו לפניהם עניינים נשצרים צחכמות רמות צסדר נאה ויפה, וצלשון נחה וקלה להצין כפי ערך מושג התלמידים. הם סקלו כל חן נגף והאידו שצילי הלמוד, פלסו מעגל מעוקס והציעו לקח עוז, צאופן שהמורה והתלמיד יצאו שעדי חכמה וצניה צלי תלחות ועיפות.

אבל מה לי, אצות הישרים! להעתיר דצרים עליכם צענין שידעתם כמותי? הלא אל כצונים אדצד, ואל משכילים אשים מלתי, מי צכס אשר לא נסה הג רגליו צעמק הצרכה, לשצוד למאווו ממעין נאמן מימיו לא יכצרו, הם ספדי החנוך החדל לספור כי חן מספר צכל לשון וספר? מי לא מלא את חשפתו צדיעה זאת מחצורים עוצים ישנים גס חדשים? ואם יש לספוק, אולי יש אחד צעיר ושנים צמשפחה הפונים אל עסקיהם מצלי צין צספרים האלה, ההולכים אחד צנעם ועל משמרת מחיותם עומדים ולא קמים ולא זעים ממנם, צהיות הפדנסה והכלכלה רק מגמת פניהם ועל דוחס לא יעלו לקנות דעת מספר; כי העת לא

יתנוס השצ דוחס ועד ארביעה לשאוף לל, צרוצ עמלס להציו מכלת ציתה, הלא גס צולת זאת צאזנס יצחנו וצלצצס יצנו. שכל תכלית קנייני תצל ואחרית כל פעולת האדם הצלחת בניס, ושאיז יתרון לאצות צכל עמלס שיעמולו תחת השמש רק עוצת צניהם התלויה לצד בחנוך טוב ומועיל ובלמוד מסודר! הלא כל יגיעת האצות צשציל צניהם ויוצאי חלניהם, וזולת זאת הכל הצל דעות דוח צעולס העוצר; כי מה יועיל לאצות כל הונס, אם תולדותיהם תהיינה שוצצות כפרל מדצד, דיקות מכל חכמה ודעת? מה יתנו ומה יוסיפו להס כל אולרות

הנמצאים, הלא אנחנו מדיקים שקינו לשלם משכרתם עשרת נוכים, על כסף וזה לא נחוסה, וכל עשרנו למאומה צעינינו נחשז, אך לטובת צנינו מיועד, להגדילם לתורה חכמה ומוסד תורת ה' ותורת האדם יחדיו תהיינה תמימות צדיקה להללחתם צוה וצנח ורק צאצאם אשרנו! —

על זה אשיבה לכם, הלא צדק אמרי פיכם, נכוחות תדצדנה לשונכם! ומי זה יענה צכם, כי לא תעשו מה שיש לאל ידכם? הרצה יגיעה תיגעו, ודאבות דצות תעמיסו עליכם הכל למען שלום צניכם, מחיר כציר תשלמו למודים מעולים, ספרים יקרים תקנו צהון דצ, וכל תאות נפשכם רק למען הצעיד צלצצ צניכם תשוקת חכמה ודעת; אולם לא זה הדך הנכון אשר צדרתם הודים עוצים וישרים! לא זו האורח האמתית להדריכם צנתיצ ישר, ולהוצילם אל מחוץ הפלגים. לנו נא אחי שלומי אמוני ישראל! ונוכחה יחד; כי על כן הואלתי לדצד אליכם דצדי שלום, קשע אמרי אמת, לא להורות לכם הדך אשר התותי תיו, ולהשבילכם בינה אשר עלה על רוחי, כי אם להתיעץ עמכם דצד הגדול והיקר, נצחנה נא צלצ אמת ותמים את המועיל לנו ואת העוצ והישר נצחנה!

דלא דצד מוסכם הוא מכל מצויי חנוך הנעורים: הלמוד היחיד (פריפאט אוונטערייבט) הוא הלמוד שיורה המורה לתלמידו ביחידות צפון חדר הורתו אינה מועיל כל כך, ואינה מלליח לעשות פרי כמו הלמוד החברי (אוונטעל אונד עפפענטלישער אוונטערייבט) הוא הלמוד אשר לתלמידים דצים צאסיפת חזדים המקסיצים לקול המורה צצית הספר. וזה אצאד לכם ע"י עעמים נכונים וישרים:

(א) **ידוע** לכל איש מצין, שהענין הנאמד מפי המורה צתורה או צחכמה או צמוסד, כשיהיה ראוי לכנוס צלצ התלמיד ולעשות רושם צנפשו המשכלת לדיך להיות המאמד מחוצר צשפה צדורה נקי מכל סיג זך המלליח וקל להצין, ערצ על אחזן שומעת צערך מושג התלמיד וכח צינתו לפי מדת שנותיו, וזולת זאת תגעל נפשו צו מהר, ותלחה להסגיה על דצדיו. המורה צהעדיך תורתו לפני התלמיד יחדי, לא יצחר הדצדים על הסדר לכלכל אותם כראוי כי אין דואה ואין משגיה עליו, ורק אשר ההרגל ישים צפיו אותו ידצד, והעולה על דוחו יפלה פיהו והיא לא תללח. אכן המשא אשר צפי המורה אל קהל שומעים הצעירים צאסיפת חזדים דצים, מסודר תמיד על כנון דצד דצור על אפניו, על פי חקי הלשון ונתוח המאמרים, ערוך כפי כח שכלם ומדת שנותם הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, כי זה משפט המורה צכל צתי ספר וזה מעשהו. ורצה תועלתו צצחנית הענין והלשון שעי"ז יורגל התלמיד צסדר הביון ולחת המלליח מנעודיו. ומפני זה אמרו חז"ל (אצות פ"ו מ"ז) התורה נקנית בעריכת שפתים ד"ל שתהיה התלמוד שגורה צפי המורה, ערוכה ושמודה על שפתיו צאל העיז, ועי"כ התורה שמודה צלצו. וכמו שפירשו המפרשים שמוליחס צפה ומשמיעם לשומעיו צערך וסדר הראוי. וכן אמר ד"א (עידוצין נ"ד ע"א) מ"ד: כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונן יחדיו על שפתיך (משלי י"ח) אימתי דברי תורה נעימים, כי תשמרם בבטנך, ואימתי

כי לא למדו ספרי קדש על הסדר ופסוק אחד על ככון לפי תלילה הלשון, ועם הענין ידע אחד מני אלפים) אף לא שמות תלמי יהודה וישראל ודברי הימים למוסלים צתוכס, ומה נסבה על ידס צאורך הזמן לא ידעו כראוי, לא שמו עינס צספרים המעמיקים צמכמת חלהות צחזוק יסודי חמונת ישראל, ולכן חין חלה צלשונס וחין מענה צפיהס וכסתמו דלתי ספתס להסיצ לשחלס דצד מפי חיש חכס לצ"מ חמונה חרת צענין הדת, וצו יצוו להס, ולא על העומדים לפניהס כחל נחלמה, לצד לעבו, כי חס על כל צית ישראל כדי צזיון וקלף, כי מן הדועיס יקיסו על הלחן, וחמרו שה נחלמה ישראל, לא תחל להס ולה דר, חצדה ממנס חכמת קדס וצינת ימות עולס הסתתרה! וחלה מן התלמידים אשר לא חלק להס צינה יתירה, לחתור יס התלמוד והפוסקים (הלריך עמל דצ ויגיעה ענומה, נדידת שנה צלילה וחצוד כח הגוף, עד שקלר אורך חיי האדס ללמוד סתי תורות צרוחן פי שניס ולמלא חשפתו מהן צכל חלקיו וצכל סעיפיו הדצים והדחצים) ילאו חצית המדרש כאשר הלו"שמה, ריקס צאו וריקס שצו, והזמן נאצד צאין תקוה להסיצה, התלמוד לא עלה צידס והמקרה לא למדו, וחין חלק אחד צידועות ההכרחיות למעמד האדס צחצרת הכללית היה צחמתחתס, סכלס נתעקס צלמודס, שלא על הסדר והסצדל היסרה, והס נצוכיס צאדן מצלי מלוא עוד הדרך אל החמת. חין תורה וחין חכמה, חין דעת וחין דרך חרן, חין יראה וחין חמונה, ומותד האדס מן הצהמה חין! ומה היה סופס? הס היו להס למשא וגס למעמס הקצון אשר מוטל עליהס לכרכס!

ובשנו תאצל צצרכו חת העתיס הדעיס חלה! ידעתי אחי ידעתי

כי נפוגתס תליוד היגון הזה, כמוני כמוכס נפעמתס! על בן נסודה ונפנה אל ליוד נחמד אף נעים מזה, אל הימים אשר חנו חייס צהס, כי צצחינה זאת עוציס הס חלה אשר חלפו למו, שהחצות משגיחים על צניהס לחכס כראוי לפי השגת סכלס, ועלינו להודות ולהלל לה' על כל תגמלוהי להפקיה עינינו למול עדלת לצצנו לחמול על עמלינו חלו הצנים, לשית מחשצותינו אל תכלית עוצתס ולא לעצו חותס משולחיס אל הנוקרה כאשר היתה מלפניס. הלל כעת כל מעיינינו צהללחת צנינו להעיצ דרכס ולהיטיר חרותס, וכל חפצנו וישענו להצוילס אל התכלית המכוון, שילמדו חת הטוב וחת המועיל שירבילו לעשות הדק והיושר, חת החצות לעמנס, לאלהיס ולרעייהס.

אבל חמרו נל לי אחי! חס כל זאת צדלונינו הטוב לעשות, מה יועיל לנו הרצון והחשק? היש די בחפץ נפשנו לצד? הלל ידעתס לא המדרש עיקר חלה המעשה? חס נתן ה' צקדצנו כח לפעול למה ייסן הכח צנו ולא יתעורר חל הפעולה? למה נהיה כחולמיס אשר צהקילס מחלום הטוב ונפסס ריקה? קומו והתחוששו! חל תנוחו ידכס צחיקכס נדיצי רוח, חקקי לצ! התחמלו להציא דלונכס הטוב מן הכח חל הפועל! התחזקו למענכס ולמען צניכס ולמען דוד חחרון יולד! **שביעתי** חתכס עונים צי לאמור: "הלל חנחנו עושים כל אשר צכחנו לעשות, הלל חנחנו צוחדים לנעורינו המודיס המוצחדים הנמלחיס

בא לשמה *) וזו אמת כפי הנסיון . אולם כל זאת צצית הספר מקום קצון תלמידים רבים , שכל אחד מהם חפץ להתדומם על זולתו ולהתנשא על חברו , והיא סבת ההתלהבות והצערת החשק אל הלמוד , ואשר תניענהו אל השקידה וההשתדלות להוסיף אומץ ולהרצות השגחה וגם להסתהג צמוק כדון המורה .

(ד) בבית הספר הפתוח לכל הרוצה ללמוד שם , גדול כבוד המורה ויראתו כלל התלמידים יתר מצצית אצות מטעמים אלה :

(1) הנער הלומד צצית אציו יחידו ואין דיע לו , אומד כלצצו בגאות דוחו : ציתי אני שוכן , וחדרי משוח צשטר אני יושב , מי אדון לי ? את מי אירא ואכבד ? הלא על שכרו יצוא המורה , מלחמנו הוא אוכל ממסקנו הוא שותה , וכמעשהו ישולם לו מצית אציו צמיעצ כספו . כשכיר פעלו יחשצו התלמיד וציק אציו לגרשהו ולהחליפהו צאחד כחשקו , זאיה מוראו וכבודו ? (2) המורה צשגם צשר הוא ומעיל חומד לצושו , צל ימלט מעשות לפעמים דצדים אשר לא יעשו נבד . פני הנער צהיותו צצית אחד

*) הרי שלח לשמה היו , יש מי שלומד התורה לא להתחזק על ידי צאמונת יד ויראהו ולדעת המלות והחוקים הנכללות צתובה לקיימן כהלכתן וינחיל על ידן חלק לעו"ס , כי אם עוסק צה כקירח צשאר ספרי חמיה ומדע להצציר צמאנו צדיעת ענינה שלל ועלמו מונו ספרי וקורות העתים והוכן המלות . אמת אין פניה אחרת צלמודו רק החשק אל התורה שהיא מקור החכמות והוא יע"פ עוסק צה המיד צהצנונות עלותם ועיון רצי ועי"ו שיעמיק צספרי נפלות הצורה וצנסיס שנעשו לישראל , ויעיון צטוב עשה ודעת המלות שנפן להם לצבות חותם , ישפרש חונק האמונה ודת צלצו ויצוא לידי ידא חליס ומעשה המלות כמפטן וח"כ סופה לשמה . וע"ו אחרס : לעולם יעסוק וכו' כונסם על העוסק מחשקת ידיעת התורה אצל שלל לשמה כדי שיזכה לחיי עו"ס מצ"ס סופו שיצוא לשמה ע"י שסוק צה צהשתדלות רצי . ויש מי שלומד רק מפאת פניה ומחשצה זרה צלצו אין נספו חליה להשהוקק אל חממה כי אם לומד להתפאר כדי שיקראוהו רצי או חכם ויצדוהו וח"כ לא לצד שיתרחק המיד מן מרכז אמתה התורה ולא יביע אל תכלית המכוון מונה להשיג חיי נלהי הלא שהלמוד עוד לו לפוקה ולתכסול כי תהוק שלומד צלי עיון ועיומן רק צשעויות העיון ולא ירד לסוף דעת התורה והמלות יתצו צהן ספקיה ויפול צמצוכה השאלות שלל יבול להתיר חופן צמיעעו השנהו והסוף שהחלט אמונתו ויופסדו דיעותיו ויצוא לידי צפיקורסות וציעול המלות . וע"ו אמרו (הענית ז' ע"א) כל העוסק צתורה שלל לשמה נעשית לו סס המורה כונס צמי שעוסק מחשוקה כצוד או מפנים אחרת , הלמוד כמו סס צרפואה שיתן הרופא לחולה כדי לרפאותו ממכהו ואם ילטיך החולה כפי הכתרו שורה הרופא אז מועיל לו וישרו לצריאותו אצל אם לא יעשה כן לא לצד שלל יועיל הלא שיוק לו ויגדל חניו עליו וימות (עיון מהקט"א צה"ה) ועם הולעה הזאת אדא לה קרשית התים' סס שראו ספירה צין סני מחמרים חנו . והירוצל דוחק מאוד שונתם על מי שלומד לקנתר כי חיק יוצן מן השלילה שלל לשמה החיוצ של הלמוד לקנתר ? ומעלמו יוצנו דצריהם להיפך כל העוסק לשמה נעשית לו סס חיים , היינו מי שלומד לדעת חממה התורה ונשפט מעצו המלות כדי שיקיימן וינחיל ע"י חלק לעו"ס נעשית לו סס חיים לפי שהשמש צרפואה כפי הכנה הרופא ויהרפא . ועוד יש לי הרצה דצרים צזה צהצל שמוש לשון חממים צמה שחמרו לפעמים צהלמוד לשם ששים ולפעמים לשמה חזין כחן מקומו להאריך .

ואימתי תשמרם, כי יכוננו יחדיו על שפתיך • פירש"י כשאתה סודרם ומוליאם צפה ולא לגרום בגמגום •

(ב) הענין עלמו יותר מנוקה מכל שגיאה וטעות, ועבוד מערצוב מחשבות, כאשר התלמידים נקצלים מצית הספר, מאשר הוא צכותלי צית צירכתי החדר לפני תלמיד יחידו; לפי שילודפו ויצוררו ויתלכנו הדברים ע"י הטענה והמענה, השאלה והתשובה, הויכוח והסתרות הספקות, צין השואלים כענין ומשיצים כהלכה • ולעסם זה יסדו דו"ל קנין התורה (אצות סס) בפלפול חברים • הכונה על מה שאמרנו שע"י שישאלו התלמידים על דבריו זה צכה וזה צכה, והוא יענה כדרך חכמתו, יתעורר על כמה ענינים חדשים, ויוזקק הענין מוזקק מצעתיים ויתחזק וישתדש צלצ התלמיד כאמרס; הרבה למדתי מרבותי ויותר מחברי ומתלמידי יותר מכולם • ומתקו דברי דו"ל (עירוצין סס) כי חיים הם למוציאם אל תקרי למוציאיהם אלא למוציאיהם בפה • ומה יסרו אמרי הדצ אצרכאל צספר נחלת אצות צפירוס המסכה והעמידו תלמידים הרבה! וז"ל: „מליאות האמת קשה מלד וקלה מלד" • והקושיה היא צערך האדם היחידו כשיעיין לצד שיקשה עליו מליאות האמת מפני רוצ ההולעות וההקדמות שיטערך אליו להגיע, וקלות מליאותה היא צערך רבוי האנשים מצדו תושב האמת הדצ צנקלה" • וכן אמרו צפרק דאסון דתענית (ד' ו' ע"א) „מ"ד חד צל הדעים ונאלו? חד צ על שונאיהן של ת"ח שעוסקין דצ דצ צתורה, ולא עוד אלא שמעפסין שנאמר נואלו ולא עוד אלא שחוטאין כתיצ הכא אשר נואלו וכתיצ התס אשר נואלו ואשר חטאו • היינו דאמרו הדצ למדתי וכו' וצפרק לא יחסד אמרו קנאת סופדים „תדצ הכמה וכו' וכן זה מה שידה שטוצ צעני ה' להרבות בתלמידים כדי שיגדיל התורה ויאדיר • וע"ז אמרו והעמידו תלמידים הרבה" עכ"ל האצרכאל — גם נחמד משל ד' נחמן (תענית סס) למה נמשלו דברי תורה בעץ שנאמר עץ חיים היא למחויקים בה? לומר לך מה עץ קטן מדליק את הנר הגדול, כך ת"ח קטנים מחדדים את הגדולים • פירש"י ששואלין כל שעה •

(ג) כ"י זה חכם ולא יצין זה? האדם כאשר הוא צקטמותו לא יצין לאשורו מקולד צינתו • מפונק מנועד היתו, עודנו לצו שמן וטפס מהשכיל לאחרית דצ מראשיתו • עוד טחות עיניו מראות אור האמת, ושהחכמות מועילות לאדם ומאשרות אותו מלד ערך עצמותם, שהן מזהירות השכל, ומאירות השכת הנפש, שהן מלליחות ימי חלדו ומנעימות חייבו שוצע שמחות, הן המציאות האדם לתעודה אמתית ועל ידיהן הוא זוכה לשתי עולמות, ואדם ציקד ולא יצין נמשל כצחמות נדמו, הנער הנעיר עוד עוד להתצונן על זה, על כן לא יקסם אל התורה והחכמה מאהבת האמת, ולא ידרשנה מלד יקרת פנת חכמתו • כי אם מפאת דצ חולס להן שיתעורר ממנו, והיא תשווקת הכבוד וקנאת איש מדעהו להתפאר על תלמודו, על שכלו וצינתו ולהיות ע"י מצד צעני חזיריו • אמנם הלא יסדו חז"ל (פסחים כ' ע"ג) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה

לומר יחדי צבית אצותיו לִצְדֵק וִידוּם, מוֹד מֵאֲחֵיו, וְאִינוּ דְבִיל
צְקוֹן אֲנָשִׁים חֲשׂוֹנִים וְכֹאשֶׁר יִגְדֵל וְיִהְיֶה לְאִישׁ, יֵאֲחָזֶהוּ הַשֶּׁנֶן אִם לִפְנֵי
כְדִיכִים יִתְיַצֵּב, מוֹדָאס וְחַתֵּם עֲלָיו, שֶׁלֹּא יוּכַל לִפְעָמַיִם לִפְתּוֹחַ אֶת פִּיהוּ
לְהוֹלִיף מִחֲשַׁבְתּוֹ, אֲזַל הֵרֵגֵל צְבִית הַסֵּפֶר, שֶׁסֶּ נִקְצָנוּ צֹאן יִחְדִּיו
הַמּוֹרִים וְהַתְּלַמִּידִים, צִהַתְּאֲסֹף דְּאִשֵּׁי עִם יִחַד הַחֲכָמִים הַפְּקִידִים עַל
צִיַת הַסֵּפֶר לַעֲתִים מְזוּמָנִים, הֵלֵךְ כָּל אֵלֶּה גֵרֵשׁ יִגְרֵשׁ הַצְּהֵלָה וְהַחֲדָדָה
מִדְּרוּס, וְיִרְבֵּז צִנְפֵּשׁס עוֹז, וְהַמּוֹדָא אֲשֶׁר נוֹלַךְ עִמָּס מִדְּרוּס אִמָּס
לֹא יִקּוּם צִהַס, עַקֵּצ דוּחַ אֲחֵרַת עִמָּס וְהַפְּכוּ לְאִישׁ אֲחֵרִי צְבִית
הַסֵּפֶר יִלְמְדוּ לְשׁוֹנֵס לְכַלְכַּל מֵאֲמֵר צִקְהֵל דְּצ, הַמוֹעִיל לְהַס מֵאֲדוּ שִׁיכּוּלִים
לְדַצֵּר עִם כָּל שְׂדִים וְרוֹזְנִים צִשְׁפָּה נִקִּיָּה צְלִי מִפֶּה נֶפֶשׁ וְיִכּוּלִים לַעֲמוּד
צִהִיכְלִי מֶלֶךְ.

(ו) רבות התלוות מאצות ואמת יהגה חכם על המורים צלתי הבונים,
המעותים דרכם זה צכה וזה צכה, יש מהם מחוסר ידיעת
חכמת החנוך שהיא ידיעה נשגבה, והמורים לא הודגלו זה (כי גם זה
חסרון מודגש צבית ישראל שאין לנו צתי מדרש (העבינאדיום) למורים
שילמדו שם משפט החנוך וסדר הלמוד ולא השתדלו להציגה מתוך ספרים
הנדפסים, לא יצינו סדר הלמוד, וכעודים ימששו צאפלה לא ידעו נתיצ
ודרך ילכון אורי ועי"ז הם מתעים התלמידים להוליכם דרך תהו,
ממלאים מוחם צענינים הדחוקים עוד מן שכלם הלח ומנהגם הדע
ללמדם קלת מזה וקלת מזה צלי השלים חקם צידיעה אחת, מעענינים
עליהם משא ידיעות דצות צלתי נאות עוד לקטנים, ומאפכים פנים
לאחור ואחור לפנים, והקטנים נצוכים אנה ואנה דוצלים תחת משא
עול הלמוד הצלול ומסוכסך צחכמות שונות, והם יודעים מכלן אפס
קצרו צלי זוהר וצחירות הידיעה אחת על יסודה אינם יודעים. ויש מן
המורים המצינים חנוך ולמוד הענינים אולם נדפס הם נדפס! כי
תכצד העצודה לפי שנפסם לא חשקה צה ואין להם מדת הצללות
ההכרחית למורה כאמדם ז"ל לא הקפדן מלמד. מהרה תקוץ
נפסם צלמוד הצנים שלדיכה הצנה יתירה ויניחו ידם ממנה. ישימו
מגמת פניהם אל המסחר והקנין, ישועטו צחולות וישתקטקו דחוצות,
והנער יושז וצעל צבית אצותיו צאין מנהיג ומנהל והצטול מציא לדי
חטא. ועוד יש מן המורים שחכמתם עומדת להם דק להיות נלוצים
מאדח היראה והאמונה, הדת ישליכו אחרי גוס, והיראה צדגל ידמוסו,
חוקות התורה יהדסו ומלות לא ישמורו. נגד פני התלמידים יפידו דצד
ה' ויפתחו חלוצות ישראל. ואם כן חפץ האצות היה לאפס ואין, כי
תחת שיהיו המורים לתלמידיהם לעינים צמעשים עוצים וישדים לירוא
את ה' אלהים ולדצקה צו הם להם למשל לסוד מדרכי היראה והאמונה.
וכל זאת יעשו מהערך ההשגחה עליהם, שכל איש הישר צעיניו יעשה
והעם כלאן צלי דועה. ואין מי מוחה ציד המורים ומדאה להם הדך
שילכו. ההורים פונים אל מלאכתם להציא ערך לציתם כל היום,
מעלות השמש עד צואה הם עמוסים צעול המחיה והכלכלה וממדחק
יציאו לחמם, וצמנחת הערצ צשוצס נוייהם, עייפים הם מטורח יומם,
וישתרגו על לואדם דאגות שונות אלה מאלה. את ילדיהם מוסרים ציד
המורים וצוטחים צאמונתם שידריכום צנתיצ האמת וינהלום על מי

אחד והוא סביבו תמיד, ומי אנוש יתחיל צרוחו בכל עת וצכל זמן
 וישמור נפשו שלא ילא מגדל המוסר צקלה מעט ויעזור חוקו, שלא
 יתרגז ולא יקליף ולא ידבר קשות ולא יעשה מעשה התול ולחוק? ואם
 כאלה יפעל המורה נוכח פני הנער, אז צח יצו לו צקדצו ויחשוב
 כלצצו: הן כאחד האדם הוא לחטוא צנפשו ואיך יודני מוסר? ועי"ז
 יקל צכצודו ואין הדרתו עליו גם ילמוד לעשות כמוהו כאשר האדם
 מנעדויו נוטה יותר אל הרע מאל הטוב. (3) מנהג רע הוא מליצה
 אצות להוכיח את המורים צפני התלמידים צדאותם ממנו פעולה אשר
 לא יסדה צעיניהם או ששמעו ממנס דבר צלתי הגון מצעלי לשון מולאי
 דצה ולפעמים הוא שקר, ועי"ז תרד כצוד המורה ותאצד ידלתו והנער
 יגעל צו ומה דצו הקלקולים היולאים מזה! (4) העונשים על חטאת
 הנעורים צעשות הנער דבר לא נכון או שיתעלל צלמודו ומסדר אצו
 משמוע תורה, ולעומתם השכר כאשר יעשה חוצותיו המועלות עליו
 צצחינת תורני ומוסרי ראויים להיות צאופן שהגמול יהיה לצוד ולתלה,
 והעונש לחרפה ולציון צעיני חצדיו; כי אלה לצד עושים רושם צלצ
 התלמיד וחצדיו, העונש יתן חרדה צנפסם שישתמדו מן החטא ולא
 יצידק לעשות עוד כמוהו והשכר יעוררם אל הוספת הטוב, ואם צאלה
 לא יוסרו הנעדים מעצז את הרע ולעשות הטוב, גם המכות צשצט
 וצמקל לא תועילנה. וכל זאת נאות צצית הספר שהתלמידים דצים אצל
 צצית אציו שהתלמיד יוש צ דד גם הכצוד גם הציון לא נחשצ למאומה
 ואין זה התעוררות אליהמעשה ואל התלמוד.

(ה) טוב ונעים להדגיל התלמידים צחצרת אנשים שהיא יקרה ונכל
 חמדת התצל ונעלה על כל גילה ושומחה צעו"ה היא תמתיק
 ימי חיי האדם ותטיף כופת היותו על האדמה. צלי חצרה והתרועעות
 האדן כמדבר שומחה לא יעצוד צה דגל איש, וכעמק עבוד לא ישמע קול
 דכה. והלא אמרו חז"ל: או חצרות א או מיתות א! (*) ועוד
 תסתעף מחצרת אנשים תועלת גדולה ורצה לתלמידים, שאם יתדצקו
 צנעדותם צחצרת אדם, יוסר מהם הפחד והמורד לצצ מלנשים גדולים
 ממנו, שהוא טצעי לכל יולד אשה וצפרט לישדאלי. הנער כאשר הוא
 לומר

(*) המאמר הזה כפול: צתלמוד צהענית דך כ"ב ע"ה אמר לה רצח היינו דאמרי
 חינכי או חצרותא או מיתותא (ול"ג) כחצרי דחיוב (עיין דס"ז ע"ס)
 ולאחריו תלייהו אמר לה רצח (צ"ג דך ט"ז ע"צ) או חצרי כחצרי דחיוב
 או מיתותא ר"ל דוקא החצרותא כחצרי חיוב שהיו רעים נאמנים ואין צרוחם
 רמים, שצאו מרחוק לנחוו ולדבר על לבו מוסר וירחאת ה' הנושצת את הלצ,
 וצלתו היו להם לר כמו שצשמחתו היו להם חדות נפש, וגם מדה טובה
 יהיה צהם שלא החניפוהו והוכיחוהו צשמעם ממנו דצרי דופי. הן החצרותא
 כזאת טובה ומאוסה לאדם ועליה נאמר או חצרותא או מיתותא, אצל שאר
 חצרותות הנסובות צעולם צמון הזה, שאין דומות לזאת, טוב להצצוד ומשצ
 עם אנשי מרמה ופוך; כי ציום טובה יתקדצו לנו וידצרו צחלקת לצונס
 נבר פנינו צהיות חפס לצקל טובה ממנו, וצחחרנו יתאמרו לצקר וממנו
 ולדבר סרה עלינו, וציום לרה יתרחקו ממנו נדוד וישכחו כל הטובות שקצלו
 ויוסיפו לחיות בחלי פחמים על ראשנו. על חצרים כאלה נאמר להיפך:
 נוח לו לאדם שימות מציודצק צהם.

צוית נארמאל"י הרוח תשאס * ! היס לדקה גדולה מזאת, להכיץ צוית
הלמוד, שיהיו גם הילדים האומללים והכדכאים עוסקים שאר שעות
היום צתורה ומדע ולא יהיו כתונים אל הצעול ועללות ? היס סכר
אמת מזה סדע צלצנו, היות משען ומשענה לצנים נעזזים וכאזדים,
כדחים ומשולחים אל המקרה הרע להיות צני אציונים או יתומים איץ
אז ואיץ להס עוזד ? הלא נפסנו תגיל צקרצנו לאמור: צתמכנו היו
הצנים האציונים לאנשים יקרים יודעי צינה ודודשי חכמה, מועילים
לחצרת אכוסי, וצסומכי נפש קרוציהס, אכטי יקירי רוח משמחי אלהיס
ואנשים ! כחמו ועולס ידונו עשה להס ההלחה הזאת, אשר זמני
ונלחי ! הצדכות אשר יצרכו על פניכס תחלנה על ראשכס ותהיינה
לכס מליני עוז לפני כסא אצי כל אדם, ואחר מותכס כי תנולו צסלוס
על משככס, דוד ודוד יזילו דמעוה נכסי תודה על קצדיכס, ויקרצו
צצחי לצ מאושר על מעשה לדקתכס. הלא הנסיון יעיז שעל חוה יעלה
שושן תפיק ריח לכל עוזד, ומצני דלת העס ההמוני, מהולכי צוית
המדדש ינלו חכמים וסופרים ממלחים הארץ דעה, והיו לכס ולמופת,
לכבוד ולתפארת ישראל **) כאמרס זל מרצה ישיצה מרצה חכמה
אצות

* דייער איבערשטאנד דעס אונטערלייליגען הימסיגאונגעס, לייגט זיך
זיכטבאר חץ וזומטאן אונד חין דער אהנגן טוואוהקאללייט ווי דיה
טול = יוגנד פוהנע אולע אויפזיכט, זיך זעלבסט איבעראחסטען, דען
גאנלען טאג חין דען גאוסטען בעשעפטיגונגסלאז הערוגן טענדערט, אונד
מיט זיסטענערדערבענדען שפילען דיו קאמפבארסטע לייט אויהרעס
לעבענט טעדטעט. וועגן חוין געפיהלפאולעס הערן אויפן בווען
טלעגט, ווען דווג אולגעזיינע וואהל אויטרעסירט, קאן ער ביז
דייער פערדערבטהייט גלייבניליג בלייבען ? פרייליך געביטעט דיה
קולגהייט, ווען און זיך ניכט פערדריסליקייטען לוליהען ווילן, לו
טווייגען, אבער אויט דער וואהרהייט ליבעדע און זיך חינזיער
זיינער געפטיג גענוג דיו וואהרהייט לו אונטערדריקקען ? אונד לייגען
דיו פולגען דער גרעסטען אומזיסטענהייט, איין דעגן העברעאייטען
אונטערלייכט, דיו און הייט לו טאגע, ביזו דען ערוואקסענען
ייגלינגען וואהר ניזוט, ניכט ווי אונרעכט און האנדעלט, ווען און
ניע חין ווארט געגען זאלע פערנאכאלעסטיגונגען שפיריכט ?

** מדי דברי צענין זה זכור הזכור דבר אחד ונתולדות אדם גדול בישראל, ה"ה
הרז באהן הדיק החותי החכס המנהדס המפורסס מוה"ר זרה וזיילין
זללה"ה מפרחב, שהיה מחכימי ילדי צוית המדרש דק"ק הז"ה
הילדים חלה צני עניים ולרוב יתומים מחצות הילדים ילמדו חלל הצנים
צציהס חונט ובמרח על הסדר יאן נושן, זולת זאת לא ילמדו צעניני עזרות
מחומס, גם לא נ"ך ומשניות אף לא דקדוק לה"ק. והרז הדיק הכ"ל נחעורד
מעצמו מרוב סבלו הנולד עמו, ע"י ראשית פני התלמוד שאסף שס צילקוטו
צאסיפת חצנים להוסיק חוין צתורה ולהציר חיל וחל המדע השתוקק ועמל
צה ויהי לאור נוגה צתלמוד ופוסקים וגס למורה דך צמלחכת החצון
וצחמחא ההדסה אשר חצר ספר צהן. גם היה נס וימופת לדורו צירחתי
ולקחו וכל אשר זכה להנות מזיו חור פניו לא ילחא לפטר צצח תומתו עס
צני אדם ועזה יתלונן צלל שדי עס המוסר הצוית הזה, לדקה עשה צישראל
אשרי חלקו צחק באגול !

ונחוחת שישקום ונצאך לחוצות מים נאמנים לא יכזרו, ושירו להם החקות והמלות ויאלפוס צינה ודעת ומוסר השכל והס הולכים אחד ההצל, והילדים הולכים שזצו צדך לצס.

המזעוות הזה יתקן והחסדונות האלה תפולנה כלן בלמוד הצנים צצית

הספר; כי שס יהיו תחת ידי המורים המגביחים עליהם צעין פקוחה, וגס על דרכי המורים והתמדתם ללמד, עין הפקידים, הממונה עליהם לופה תמיד שיעשו חוצתם צכל מאמלי כה.

(ז) **הייסוד** השציעי הזה הוא הנכצד והיקר מכלס) הנה חותם המורים היקרים והישרים הנמלאים המצנינים מלאכת החנוך ועשר ידות להס צחכמה ודעת, והס צעלי מוסר ויראת אלהים, דאויס ומוכסדים מכל' אך לחנך זרע צרוכי ה' מטעי ישראל להתפאר, ולטעת על תלמי לצצס תורת אלהים ותורת אדם*) הלא מעמדם צמקום אשר שס הזהצ והכסף הון ועושר צצית! האצות אשר כציד מלאו ידם, לשלס מחיר הלמוד למורים כפי ערחס וגיעתם, צוחרים להס מורים נצונים, צחודי חמד רודפי חמת; אצל מה יעשו ההורים הצינונים והאציונים אשר קלדה ידם ואינה מסגת לשלס די מחיר הגדול הנשאל מאת המורה? היגדלו צניהס צלי למוד תורה וחכמה? יהיו ילדי אצות הדלים פורעי מוסר?

אחי היקרים! הלא נטע ה' צנו כח החמלה, והוא תפארתנו צין העמים שיאמרו אנשי חסד וחגינה הס! ידעתי גס ידעתי, ארת הדקקה אשר תעשו ואת הפזור אשר תתנו לעניים, לחמיכס פרוס לרעצ, ומכספכס עם עני תושיען, ערומים תלצו כסות, ואת ידי דליס תחזקו, ציתכס פתוח לכל עוצרים ושצים ושקכס אתם מדיקים לכל אשר מתחנן לפניכס, ולמה תתאכזרו צזה לצד שלא תחמולו על האצות המלעעדים לראות צאצדן צניהס מגדלים כעיר פדא, נעדרים מכל ידיעות ה'? איכה יהיה לצצכס קשה כלור חלמיס דק צענין הנשגצ מכל לצלתי תכמדו רחמים על הילדים הרשים, שגס הס נטעי נעמנים ומלוד אצותנו הקדושים נחלצים? למה ילכו צעלים מלמוד התורה מרקדים צחולות ומשחקים מצוקק ועד נסף? מדוע ישתקעו צעללות ורפיון ידיס, שעד זקנה ועד שצה לא יסוד הרגל ההתדפות מומנס ולכל מלאכה לא יצליחו וצכל עצוקה תמאס נפסס? הלא צשעה שאינס עוסקים בלמוד האשכנזי נארמואל^י, מכרכרים ומפוזים כגדייס צראש פנה עושים מעשי תעתועים, יחגו וינועו כשכור, וכל הלמודים צחכמה ומוסר אשר שמעו

(*) מעת כתיבי הדברים והחמת האלה, חלפו שצע עשרה שנה. וצין הזמנים האלי הרצה דברים נצחנו לרעה ולטובה צמר העתים, והחמת שמלצ הצחורים צחנוך התלמידים נהפן לטוב, כי רצו מחיר המורים נצוני דצר הלומדים עם התלמידים צחמנה ויתנהגים עונס צמוסר, דעת וזכל, אצל צכ"ז מעלת ויהרון הלמוד צצית הספר צמקומה עומדת מטעמים הכתוצים.

לצריאות ומסוכנות להם הליים רעים ונאמנים, פנימים כמו חולי הדאש
 והקדחת, וחילונים כמו עורן שחין ואצבעועות מכוב וחצרות, אלא
 שמדגילים אותם גם צמיאוס גופם שלא יכנסו את ידיהם ורגליהם ולא
 יעבירו עוד הזעה והחלאה מעל גותיהם ולא ישטפו את פיהם לנקות
 מליחות המצאשת וע"ז ההדגל נעשה עצע, שלא יוכלו לשנות את מוצגם,
 ועד ימי אישות וזקנה תדצק צם עללות זאת צנקיות גופם וטהרת
 צגדיהם והם לזרז צעיני כל איש להתרחק מחצרתם. וחז"ל הפליגו צדצד
 זה ואמרו: ת"ח שמתלא צדצד צדצד חייצ מית ה' וצאזהרה
 הזאת צצחינת החנוך העצעי נכללת גם שמירות הצדיאות ככלל.
 שיטגיוו ההורים והמודים על הילדים להשתמד מן הדצדים המזיקים
 צאכילה ושתייה כמו פירות שלא נתצטלו כל לרכן, והמעטמים והמעטנים
 שהם רעים לאילטומכא. ועוד זאת שירגילו ילדיהם צתנועה ולא צישיצה
 תמידית, כי הישיצה גורמת מחלת תחתונות צצטן וצכצד, והתנועה
 מחזקת את הגוף וכל האיצדים ומרחקת יסורים דצים. וכהנה דצות
 שמזיקים לצדיאות ושמוכרחים האצות לשמד צניהם צקטנותם, כאשר
 האריכו צזה חכמי העמים צקפדיהם על דצד חנוך הצנים וגדולם
 צצחינת הגופני צטוצ טעם ודעת. וכל זה נכלל צאזהרת הזהרו
 צעד צוציתא שמהג חכמים לכלול הדצה ענינים צקפדה. והאזהרה
 השניה ששלחו הזהרו צחצורה כונתם צעינין הלתמד הצנים
 שלא ילמדו צצית אצותיהם יחידים אלא המורה צחד מיוחד, צלי
 חסיפת התלמידים, כי אים צצית המדע צקצון חצדים שזאת מעלה
 ויתרון משוצח מעטמים שהם ערוכים לפניו אחד אחד למצוא לחצצון.
 ודעת המשלחים מהם שיזהרו על חצורת התלמידים שצקצוים
 ילמדו ציתר שאת ויוסיפו קנות ההשתכלות צתורה מאשר יכולים לקנות
 צצית אציהם. והאזהרה השלישית הזהרו צצני ענינים!
 לזו צזה שיחמולו על ילדי העניים הקטנים שילמדו תורה ולא יהיו
 צעלים מכל התעסקות, והעשירים יתאמנו להכין להם צית המדע,
 מקום אחד עם צני העשירים שיאלפום המודים כל הענינים כמו צני
 העשירים וטוצ להם צחצרתם *) הלא הרעיון היקר והנשגב הזה, העיד

לב

* נזכרתי מה ששמעתי מפי איש שפתיים יוסק ה"ה ח"ח עטרת ראשי הרצני
 החכם הרופא המפורסם מוה"ר יונה זל"ל צמליא דצניהם הזכרו צצני ענינים
 שמהם תלא תורה, שהיה רגיל לכוון דקדוק לשונם שמהם תלא תורה
 ע"ז: צני העשירים כשיהיו צעלי תורה וחכמה, הלא אצותם גרמו להם
 שצחולא כספם וכל התמיכה והעזר שעשו להם והחזיקו צידם ככל הדצדים
 שהם לריכים הן צמאלים טויצו וצדצדים נאים, והן צציתת תורים מוצחרים
 דקנין ספרים הרצה הסכרתיים לתלמוד, ולא היתה לצניהם דחבה ולער
 ויכלו לצצת צלל תאכמוני, צמוחה והסקט, היו חכמים וסופרים ואנשי השם
 (הגם שזה נמלא צמיעוט) אצל לא צעמל עצמם שטרחו לצדם כי אים
 ציגי עת אצותם שדאגו חרודתם ולא להשתכלות והשתדלות עצמם
 והצעוררת נפסם אל הצניה והדעת צלי מעורר אותם מאליהן כי אים
 צהשבחת אצותם ומרריהם, אצל צני העניים שלא היה להם שמיכה
 וסעד, והשתרגו עליהם המון דאגות דצות, לחס לר ומיס לחן, תלצוטיט
 צלוי סחצות, ומורה אין להם לכהלם ולהדרינם, ויחסנו ספרים הסכרתיים,
 ורק מהפוקתם העזם והעזומה אל התורה והחכמה, יצקשו צניה וירשנו

מדע

K 9

(אבות פ"ב מ"ז) כונתם שזרצו צתי מדרשות שסם נתקבלו התלמידים לשמוע סדרת התלמוד יתרצו תלמידי חכמים ותתדבב החכמה *

ראו והתצוננו דרצו חז"ל (כדים פ"א ע"א) וזה תוארו: שלחו מתם הזהרו צערצוציתא, הזהרו צחצורה, הזהרו צצני ענייט שמהם תלם תורה שנאמר יזל מים מדליו וכו' פירש"י הזהרו צצני ענייט שלא יהיוקלים צענייטם ללמוד תורה. וצפידוש הר"ן הזהרו צערצוציתא, כלומר הזהרו צתכצוסת וצרחינא, הזהרו צחצורה ללמוד תורה צחצורה שהתלמידים מחדדים זה את זה ואת הרצ, הזהרו צצני ענייט להשתדל ללמד תורה שמהם תלם תורה שאין להם עסק אחר ועוד שדעתם שפלה עליהם ע"כ. והערך כהצ ציעך יחד.

ערצוציתא דרישא פירוש שמינח להתערצ שער ראשו שמתקצ צו עיט וכניט וחינו רוחנו וחינו סודקו ומכחיש מאור עיניו ומתיא לדי עוידא. וערצוציתא דמכא, שאינו מכצד צגדיו, וערצוציתא דגופא שאינו רוחץ גופו (עיין רש"י צ"ט ס"ט). ולהמשך שלשת הענייט ששלחו מתם נראה לי שכלן צחנוך הצניט וסדר למודם נאמרו, ועד"ז: האזהרה הראשונה על חנוך גופני ועצמי (פ"היושע ערציהונג) כלומר נקיות וצדיקות הגוף. יושלחו שיהיו צערצוציתא ר"ל צתכצוסת וצרחינא הראש והגוף, צסלסול השער צלצישת צגדים מרוחלים ומנוקט מזהמא. והזהירו צכלל שאל יתעללו להשגיח על צניהם צנקיות גופם וטהרת צגדיהם. שהתעללות צזה צקנותם לא לצד שתזיק כל ימיהם לצדיקות

(* כתב הערך ערך מותצפתא וז"ל צריט גיטין דף ו' מתיצפתא צגירסייהו ערין כלומר חכמי צתי מדרשות מתיצפתא. והמוספיא הוסיף תרגום של יציצות תרגום של יצז יצז ע"כ. והוא ע"ד השאלה תלסון וציצות הגוף על מוקט אחד כנוי להסקידה צחכמה, ומנהב לטון חכמיט לומר על דצ עיון צסדר רחיו, יצוצ הדעת. היקף טירוף הדעת שהונח על צלצול המחשנות צלתי ויסודרות. וכן סנו צמשנתם (קניט פ"ב מ"ר) זקני עם הארץ כל זמן שמוקינין דעתן מטורפות עליהן, חצל זקני ת"ח כ"ז שמוקינין דעתן מתיצצות עליהן. וחולי גבור מזה השט יציצו לצתי מדרשות של ת"ח, לפי יצוצ דעתן והלמודם הסודרה וסגורה צפיהם צלמדס עם תלמידיהם. ומעטס זה אמרו ר"ל (תענית דף ה' ע"א) אס רוחת תלמוד שתלמודו קסה עליו צצרצ צציל ונשתו שוינה סדורה, עליו נאמר והוא לא פניט קלקל. מאי תקנתיה? ירצה ציציצה שנאמר וחיליט יגצר ויהרון הכשר חכמה ע"כ. ופיר"ש ירצה ציציצה סיודירו ומנתס. והאמת לטון זהה עם ענין יציצת הגוף ענין אחד רק הראשון המוסצו והסני ססצה. וצערך ערך סצ (יסצ) הראשון, לצד זהה מלחתי צסוף דצרו סס שמציא וז"ל צפרק כילד הרגל (צ"ק כ' ע"צ) צנמרח אס נהיית רחצ"א נהיטצ צצצ פי' יצז ועיין דצצ ולא עמד על צירור אמר עדיין לריך עיון עכ"ל, וכן הנוסחא צערך היטן חולס צערך הנדפס פה מחדס הברסח פי' יצז עיין צלי וי"ו החצור כאלו יהיה עיין הפירוש והפירוש של יצז. והנראה שהנוסחא היטנה נכונה כפי ענין סס. והערך לא רלה לפתור מלת יצז, כי אס לצאר הוסיף ענין נהיטצ ולגמר שהיה שוקל צדעתו ומהיטצ והיה ערין תמיד ולא עמד על הצירור וזה עדיין לריך עיון והפעל נהיטצ אמר על דרך מדצ צעדו לעלמו והנו"ן האי"תן כלומר נחכס צצצ הזה (וויר וווללען עז אויבערלעגען). ורש"י מפרש סס צקרה ועיין צה! וצהערותי שצצתי אל הערך וקראתיו צסס עריכת שפתים הארצתי צזה).

ואספו אלא חפנים צתורה וחכמה, וכל הידיעות צעניני עולם אהם תתלענה, היסתפק לכם צזה, שחצריהם העניינים אשר סציצם יגדלו כצהמות יער, דוד משחת לא ידעו מוסר? הלא צהתערצ צניכס צתוכס ילמדו מעשיהם המגונים ומחשבותיהם הזרות וירגילו לפדוע פדעות כמוהם. ואס תקראו לצניכס: הצדלו מתוכס וסורו מחצרת הצערים האלה, הלא שפי דעות עשייתם: צניכס ישכנו דךך ועדידים ילכו צלי דיעות ורהתחצרות, ובהיים צלי חצרה הלא טובה ממנס המות. והילדים העניינים יקולו צחיייהם שיהיו מרוחקים ומוזרים מחצרת אחיהם. ועוד אס הילדים הדשים את פעלת יוסר מאחיהם לא יציעו, ואת לקחם

הטוב מפיהם לא ישמעו, איך ילמדו מעשה הצדקה והאמת? ואנה יצקו חכמה ומוסר? הלא יעצעו ציס הסכלות, וישאלו מוכיס צסנודי הצכל עדי עולמי עולמים. ונוסף לזה דעה חולה, שצני העשירים יורגלו להתגאות על העניינים ולמאוס צהם מפאת שהם נדכאים ואומללים, מצצים אותם כל ימיהם ומדיחים אותם מהסתופף על פתח ציתם, ואין לך השחתה גדולה מזו!

לבן טוב לכם אחיס נכצדים! להטות אזניכס לאמרי פי, כי נכוחות אדצד, חוסו על צניכס ועל צני אחיכס שלא יאלו דיקיס מן התורה, הכינו צית הלמוד והליצו מקוס שס יאספו עשירים ועניינים יחד, לשאוצ ממעיני החכמה על יד דועה נאמן אשר ינהלס על מי מנוחות שצטו ומשענתו ינחס יחד ומלמד אחד ידריכס. צאורו ילכו כלס לצט לרגל המלאכה אשר לפניהם, צמסלה אחת ילעדו אל המעגל הישר, ועל השלחן העבוד יהיו שתולים יחד העשיר והאציון. מקערה אחת יאכלו אך אשר יאכל לכל נפש דצד השוה לכל! נכון יהיה הצית הזה חדרים מרוחיס ושס יהיו התלמידים תחת השגחת המורים יומס, שס ידרשו אל אלהיס להתפלל צמקהלות צכונת הלצ צתיקת הנפש והגוף. המקוס הזה יהיה מיועד ללמד לנערי צני ישראל התורה צסדר הנכון והראוי. צני שס שנים וצני חמש עשרה שנים, יקחו לקח מפי המורים המצניכס העניינים האלה:

1. קריאת האותיות העבריות על פי כללי התנועות נגינות ושעמיים וראשית למודי דקדוק לשון עברית וארמית בקיצור נמרץ.
2. תורת אלהים מזורש מתורגמת אשכנזית צחה ונקיה מלה במלה והמושך הכתובים.
3. ספרי קדש עשרים ואדבע. דקדוק לשון עברית וארמית בכל חלקיהן.
4. משניות באר הטיב בהעתקת האשכנזית הנדפסת כעת עם פירוש קצר.
5. ספר החנוך להר"אה ז"ל לחנכס בידיעת המצות לשמרם לעשותם בטוב טעם ודעת.
6. ראשית למודי הגיון על פי יסודי ספר המלות להרמ"בם ז"ל.
7. כללי התלמוד כאשר הם כתובים במבוא התלמוד.

לֹא נְדִיבֵי עַם אֲנָשֵׁי חֵיל אֲוֹרְזֵי הַצְּרִיּוֹת, צַקְרִיּוֹת נֹאמָנוֹת וְקִהְלוֹת קְדוֹשׁוֹת
 צַמְדִּיּוֹת אִישׁוּלֵיחַ וְאִשְׁכְּנוֹי לְהַקִּים צַתִּי סֶפֶר לְנַעֲרֵי צַנִי יִשְׂרָאֵל, עֲשִׂירִים
 וְאַצְוִיּוֹנִים יַחַד, וְעוֹד הַיּוֹם עוֹמְדִים צַתִּי מִדְּרָשׁוֹת צַנּוּים לְתַלְפִּיּוֹת שֶׁהֵבֵל
 פּוֹכִים אֲלֵיהֶם, וְהֵם מִשְׁמַחִים לֹא מִיִּסְדֵּיהֶם כִּי לֹא לְשׂוֹף עֲמָלוֹ הַצַּנּוּים,
 וְהֵלֵךְ רַצִּים שְׂתוֹ וּשְׂתוֹ עוֹד הַתְּלַמִּידִים הַעֲנִיִּים מִנְחַל הַחֲכָמָה חֲנַס אֵין
 כֶּסֶף וְנִדְרִים נִפְשָׁם הַמְּאֵה מִצְאֵד הַדַּעַת וְהַצִּינָה וְהֵם הִיוּ לְרֹאשִׁים
 הַיּוֹלְאִים מַעֲדָן אֲלֵהֶם לְהַשְׁקוֹת אֲחֵדִים חֲכָמִים מִחוֹכְמַיִם, דּוֹעֵי לֹאֲן
 יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים עַל מִדִּין, חֲקָקִי לֹא, מִחֲצָדִים סִפְרִים יִקְרִים הַמִּשְׁצִיעִים
 נִפְשָׁם שׁוֹקֵקָה צַעֲנִיּוֹ הַתּוֹרָה וְהַמַּדְעָ * אֲשֶׁרֵי מִיִּסְדֵּי הַצַּתִּים הַאֲלֵה! יְהִי
 חֲלָקֵי עֲמָהֶם מִדָּבָר טוֹב הַלְּפָנַי לְהֵם צַעוֹלָם הַנִּלְחָוִי!

דְּלֵא אֲתֵם יֹדְעֵתֶם אֲחֵי! כִּי אֵין שְׂמַחָה קִימַת צַעוֹלָם הַעוֹצֵד! מִנֵּת

גוֹדֵל הַאֲנוּשׁ מֵלֹאֲךָ כִּף נֶחֶת וְלַעֲוֹמַתּוֹ עֶשֶׂד יְדוֹת לְעַד וַיְגוּן!
 וְזֶה חֲלָק אֲחֵד לַעֲשִׂיד וְעֵנִי! וְאֵין חֲדוּהַ כְּחֲדוֹת נִפְשָׁם דְּאוֹת צַנִּיּוֹ מִשְׁכִּילִים
 וְאַזְחִידִים כּוֹזֵד הַרְקִיעַ, מִחוֹנְכִים מְנוֹעַד לַעֲשׂוֹת הַעוֹבֵד וְהַיִּשָּׁד וּמוֹכְתִדִים
 צַנִּיּוֹסִיּוֹת, הֵלֵךְ בֵּל חֲפְלִים לֹא יִשׁוּר צֶה וְכַתִּם אֲוִפִיד לֹא יַעֲרַכְנָה *
 הוֹדִים הַיִּשְׁדִּים! אֵם צַרְךָ ה' אֲתַכִּם צַנִּים עוֹזִים, לְמָה יִהְיוּ אֲחִיכֶם
 הַאֲצִוִּיּוֹנִים הַחֲסָדִים כֵּל טוֹב הַעוֹ"הַז מִשׁוֹלְלִים ג"כ מִן הַעוֹנֵג לְרֹאוֹת
 צַנִּיּוֹת מִחוֹנְכִים הַעִיז? הַאֵם צַעֲזוֹד שֶׁחֲצַלִם נִפְל צַעֲנִי וּמִסְכָּוֹת,
 וְנִחַלְתֶּם חֶסֶד וּמִדּוּדִי? הַאֵם צַשְׁבִּיל לְרַת עֲלָמָם, יִדְאוּ עוֹד צַנִּיּוֹת לְלוֹלִים
 צִים הַסְכָּלוֹת צֵאֵין תַּקוּהַ שִׁיִּאִיד לְהֵם נוֹגֵה הַסְכָּל, וְעַל אֲוֹלַת דּוּחַם
 יִזְעַף לֹאֵם עוֹד עַל צַעֲדוֹת עֲלָם מַעֲלָמָם וְצַשֵּׁד מִצַּשֵּׁר? דִּי לַעֲשִׂידִים
 שֶׁלֹּא כְחֲלָק הַדְּלִים חֲלָקִם וַיּוֹדוּ לֵה' עַל נַעֲיִמוֹת חֵייהֶם צַעוֹשֵׁד וְכַזּוֹד,
 צַהֲתֵאֲמָנוֹת דּוּחַם לְהַקֵּל מַעַל אֲחֵיהֶם הַאֲצִוִּיּוֹנִים מִשֵּׁל דְּאֵגַת צַנִּיּוֹת!
 אֲמָרוּ נֹא קִלְוִי עִם! אֵם צַנִּיכֶם אֲמוֹנִים עַל צַרְכֵי הַדַּעַת וְהַצַּנּוּהַ,
 וְאִסְפוּ

מדע, כי לתאו לכן מחוד ונשמותיהם נכספו להן צאין מעצור לרוחם, ולכן
 שוקדים על דלותיהם יום ויום וגם צליה לא יטבצ לנס, והם יעלו על צמתי
 המעלה צערתה התורה היראה והאמונה, מחלה נוכל לומר צמתי ולדק
 שמהם הלח הורה ר"ל צטורח עלמם והשתדלותם ואהבתם אל
 האמונה והפוסיה עכ"ד פח"ח. וזאת התורה שהלח צהשתדלות עלמותה המעיין
 ומעמיק הרצם מרוב חשקו אל החכמה ולרדת אל עומקה היא התורה העקריה
 שנושאת פירות והיא הלח צעורת החל יתדרך ללמוד וללמד לאחרים כאשר
 שמענו ודאינו מהרבה הכמי הדור שהלח הנולדים על צרכי הורים אציונים
 והחכמו יותר מחלה אשר ילחו מחללי העוורים. והעד ע"ז הרב יהחם
 הפילוסוף הרמז"מן ז"ל כאשר נודע מתולדותו שכתב החכם רח"ה ז"ל. ועד נואמן
 צהיים לנו ע"ז ה"ה יודיו וחיש צריתו הנאמן הרצני החכם המפורסם מהר"ר
 הערץ ה"ה צצרג רבו וזקן זמ שקנה חכמה והורה וקנה שם טוב
 צהשתדלות על מורו וחשקו אל החמה והיה להדרת ותפארת עט ישראל,
 וההלך הפן ציקדו וגדלו ושאו והטירו צשט ק' ק' שוורטה וסמו למורה
 תלמידו חכמה להגורת להם דרכי האמונה והדת, עוד יחדיק יוניס וינוצ
 צשינה טובה.

(* ידענו את האיש והוא עיזו ה"ה החכם המפורסם מהר"ר יוחל צרי"ל ז"ל
 ואת הצוריו המפורחים המחורים נתנו צמלית לה"ק וצציואר ספרי קדש
 והוא חלד מתלמידו ציה הנוך נעורים אשר הוקם צעיר הצירה צערניק וע"ה.

עם צינות ישראל ואת שלום מקוניה הם דורשים זהסיד המכשלה תחת
ידם וצעתמלס לחזק צדק • יוצאור דורות אחרים, ויפארו פעולתכם ושמכם
יעמוד לכבוד ולתפארת צפי עם כולד • וה' יגמול לכם כדקתכם וכבוד
כפיכם בצדן הגמול, ואתם תקלרו לפי חסד והיה לכם לזכרון לפני ה'
תמיד ולזרעכם עד אחרית הימים •

פראג דרשוני וחוי לפ"ק

לני מדבר צדקס ודורס טוב לכס

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

שיחות חכמי ישראל

בדורות החדשות (1)

I.

לפני שנים רבות היתה בעיר גדולה ואם בישראל במדינת ***
אשה אחת אשר אחזה השבין ורוח עויעים נפך בקרבה.
השגעון הציקה ביום ובלילה, בהקיץ ובחלום והמר לה
מאד, וכפעם בפעם כאשר החלה רוח רעה לפעמה,
ותצעק

(2) אמרו רז"ל (סוכה כ"ח ע"ג) ארצ"ח ואמרי לה אר"ה אמר רב מנין שחפילו
סיחת פ"ה לריפה למוד שנאמר ועליהו לא יצול (ההלים א') פיר"ש ד"ה ועליהו,
דבר סקר שבו עכ"ל, והמאמר כפול (צ"ז י"ט ע"ג) ארצ"ח אמר רב וגו'
מנין שחפילו סיחת חולין (כאן נוסף מלת חולין) על פ"ה לריכה הלאמר
שנאמר ועליהו לא יצול וכל אשר יעשה ילניח, פיר"ש סיחת חולין של חכמים
לריכה הלאמר כדי להתלמד צלשונם שהיא צלשון נקיה ועושר ומרפא ועליהו הוי דבר
קל שחילין וכתוב לא יצול כלומר לא ילך לצוד עכ"ל. והנה דק צלשון דש"י
יצין כי הורך דש"י לתוספת דברים אלו צע"ז מפני מלת חולין ומפני שנוי
לשון תלמוד המורה לומר ולפי שהציה שם חלק שני מן הכתוב מה שלא הציה
צטובה כנ"ל. והמחש"א צח"א כתב ד"ל אצל צפרק היסן נראה לערש שצריכה
תלמוד דמתוך סיחתן הצין מה מדברי תורה • לא דק צלשונן שם כתוב לומר ד'
ולדעתו החלוטה כונו. רז"ל צחמס סיחת פ"ה אל ויעשו חכמים ודורס צלל
חם זולת התורה העיונית, כלומר עניני העולם והך חרן, משחם ומתנס עם
צני חדם צמלי דעלמה, התעסקותם עם חנזי ציתם, השתעשעותם חצרת רעים,
כי חנוס הים, וספורים ויה סקרו להם חחוייהם וגם מלות צרוחות שילאו ונפיהם
הטבור, כל חלה רחוי ויקר לשים לצ עליהן, כי צכלס יש למוד המועיל, ולקח
טוב לפון צחם צחנית המוסרי והנימוסי. והנה ידוע פתרון מלת סיחת
צעזרית, שהפעל והסם ממנו כוללים כל הענינים האעורים לפי הצדל ענין

המקפחות • מלאנו ידענו החיט ואת שיחו (מ"ז ט') עסק' והשתדלות (בעטעפטי •
בונג) מביד לחדם מה שיחו (עמוס ו') דרכי פעולותיו ומנהגיו (האנדלונגט
ווייזע) כי שיח וכי סיג לו (מ"ח י"ח) דבור צינו וצין חצרו (אונטערעדונג)

8. גמרא עם פיר"שי ותוספת. מסכת ברכות, שבת, עירובין, פסחים, ביצה, סוכה, ר"ה, יומא, מגלה, חולין *.
9. רמ"בם הלכות ריעות ויסודי התורה ק"ש, תפלה, תפלין ומוצה ברכות וש"ע א"ה.
10. עקרי האמונה מתוך הספרים החדשים שיצאו לאור מחדש לתועלת הנערים.

סדר הלמוד יהיה כפי כח צינת התלמיד וערך שנותיו נחלק לשלש מחלקות (קלאסהען) כמדגת העינים הנדשמים פה * ואל יעפילו לעלות אל המדרגה העליונה עד שהשלם חקם צחלק הקדום * הלא ת"ל ספרים דציס קצרו יחדיו צזמנים אלו ולא נעדר אחד מהם מכל העינים האמודים שלא כתוצ צהם ספר המורה דרך צלשון קל להצין צסדר ראוי ונכון דצד דצור על אפניו ממחצדים חכמים ושלמים *
אחים המשכילים! הלא לכם לצ להצין כי עלתי ישרה ודצד צעתו מה עוצ! נא אל תאחרו ואל תתמהמהו עשו כאשר צכרתני! אם אמנס לא נעלם ממני כי ישנס צכס אנשים הצלתי יכולים לדאות דצד חדש (אף כי לא חדש הוא והסדר ישן מצדיאח העולם) וציסן ידצקו אף כי לא עוצ הוא, ועל כל אשר לא היה עוד לפניהם יאמרו ראה זה דצד חדש הוא! אף כי ידעו כי הדצד החדש עוצ ומועיל, אץ נפסס אליו לפי שאוהבים לסרצ, גם המתקשים והמתעברים היוודעים צלצס הכרח תקון הדצד המעות ואמת דצדי המעיר עליו, יאמרו נואש כי להכמה יחסצו להתנגד לצולתס, ומאחצת עלמס ישנאו כל חדש וכל תקון * אל תאמינו להס, אל תאצו ואל תשמעו! כי יסיפתס להדיחכס מן עוצתכס, והאמת אהצו! וצזאת אני צוטח שהיראים והשלמים צמעשיהם הישרים צלצותס ותמימים צמחשצותס, לומדי תורת ה' צאמונה צלי דמיה צרוחס, ויראת ה' נגעה צלצס ולא לצד על פניהס, ילדיקו אתי דצד הזה ועוד יעוררו אתכס אליו להגדיל התורה ולהאדירה * ועוד צאת תעשו, חצו לכם אנשי אמת נצוני לצ ויוודעי דעת, להתנח על הדצד הזה קודס שתחילו לעשותה, לשקול הכל צמאזני הצחינה ועל פיהס תלאו ותצאו, חדלו לכם מעשות דצד צלי דלונס וה' יעזור צעדכס וילליח מעשיכס *

דעו אנשי אמונה! שעס פעולה צאת אתס עושים דלון אציכס צצשמים, וגס חפץ מלככס הדס והנשא צכל מדינה ומדינה שאתס יושצים תחת ממשתלס, הלא נודעת לנו פקודת דלון וחסד היוולאת מעעס המלך ושריו הגצוהיס, שכל מגמתס להטיצ דרכינו ולהיטיד ארחותינו ע"י חינוך עוצ ומועיל צסדר מתקון על לך היותד עוצ * את חסדי השדרה יר"ה תמשכו עליכס דצזותס כי דלונכס העוצ לתקן את אשר עותו הקדמונים, וכי תחפלו למלאות צקשתס, יהללו עמים מעלליכס ויאמרו עס

(* המסכתות החלה כוללים דינים שרין הישראלי לדעת להפנהג על פיהה צכל יוס ויוס שנת וי"ע ודיני שחיטה וטריפות חלל מסכהות קידושין כחוצות גיטיין וניה הס ענינים שאינס נאווהס לנערים קטנים וגס שלשה מסכהות צ"ק צ"ת וצ"צ, עוד אינס ראויט להס סיודעים טענות צדיני ממונות שאינס עוסקים צהן *

לרבנו הגאון מוהר"ל זצ"ל אגרת מלאה דברי חן וענוה
 לבקש ממנו הקמיעה. הרב הצדיק האמתי זצ"ל, הידוע
 ומפורסם לחכמו ונבון בתהלכות העולם, ושנפשו לא
 רצתה במעשי ועתועים כאלה, אשר אין להם יסוד
 בחכמת כוחות הנפש, וגם אין להם מקור בתורת הישראי,
 לנהג על ידם מעת אשר אין נס נפרץ, ואין איש מופת
 בישראל לא חָשׂ אלה דברי הכתובים באגרת, ולא שעה
 אליהם, וימָאן בתחנה להַעֲתֵר אל הבקשה, אולם בשומו
 אל לבבו הטוב והישו, את מצב האשה האמללה נכמרו
 רחמיו אליה, לעשות כרצון הדורש אליו. החכם יבין
 לאשורו הכל יעשה בדות ובתבונה, בן התחכם רבנו זצ"ל
 לפעול פְּעִלָה זאת בנצח, למען היות עלה לתרופת
 מחלת האשה בלי עבוו חק השכל, ויקח עלה אחד קטן
 רבוע, עשוי מעור בהמו (פּערגאזענט) ובהניחו חלוק בלי
 רשום בו אות אחת, שלח אל בעל האגרת חתום בחתמו,
 וצוה לתלותו בצואר האנה ולהזהירה, שאל תשלח בו
 יד לפתוח הקמיעה, כי בפצחה, האותיות פורחות באויר,
 והכתב מחוי, האשה שמרה פקודת רבנו זצ"ל, ובמשך
 איזה ירחים שב ורפא לה, וסרה רוח השגעון ממנה,
 והיתה בראיה ואולמה כיוםמועד, והיתה זאת או בסבת
 הרפואות שנעשו לה מידי הופאים, או מעצם בטחונה,
 ואמונתה בחכמת וצדקת הוב ז"ל ובכח הקמיעה, או
 משתייהן יחד, הלא ידוע ליל מבין בחקירת הנפש,
 שהבטחון בחכמת הרופא תפול פעלה יתירה, במרפא
 חלי הגוף, ובפרט בחלי הנפש, כי הגו והנשמה צמודים,
 ימים אחרי כן, גדלה תשוקת הנשמה לראות מעשה הכתב
 הנפלא וצורות האותיות הנוראות, אשר בכחם הפְּשׁוּפִי
 פעלו ככה להסיר ממנה המחלה הרעה, ולא נחה ולא

שקטה

העתיק בכל מקום (אזענט ווארין לוי געטריבענט פּערגאזענט זינט)
 ולא עיין הטיב לצדול לפי עיני המצינה, חף שהעקתו צהר מקומות נכונה
 מחוד, ומכוננת תמיד, לפעט הונטט החתני לפי פירוש המפשיס, חסר העתיק
 החכם הם ציט צענל סרס, ורק במקומות מעטות טעם וסגולות מי זיין
 וזה קרה לזולי עולם.

ותצעק במר נפשה לאמור: הָבוּ לִי קַמִּיעָה : 2) כתוב המיד
הצריק ר' יחזקאל לנדא יחי' בפראג - כי במחשבתה עזאת
לבד תעלה ארוכה למחלתה. ויחמול איש נדיב מתושבי
העיר הואת על האשה המשתגעת ולהפיק רצונה כתב
לרבנו

כל היום היא שיחתי (תהלים קי"ט) עיון דבדד למודי והורני (ויסמנענשטאפט
אפע אונטערהאלטונג) והורחת פעול לשוח גסדה טיול או תפלה (גראשית

ד'') (ומי יתן ודע מדוע נטה פה צעל חוצר השדשים מכל דעות המפרשים
וחזר ענינו הצטפה והסקפה (יך חוואעהען) מחין מלח ריע' לו גספת
עזרית)? ולעס זה גחרתי פה גמלת סיחות חכמי ישראל, לכוונת הגדרות
(אונטקדאפטען) לפי שהמלה הזאת כוללת כל הענינים המכונים. והחרי רחופי
הכלית ספר דבורי העתים לחצר דברים המשעשעים והמעילים יחד (דחז
ניטלויבע מיט דעק אונטערהאלטענדען לו פערבינדען) כאשר העיד קריחת
שמו על שער הספר; לכן חשתי כי טוב הוא, לחסוף השיחות החלם אל המחצרת
הזאת, לפי שיתחזרו בהן שתי חשינות יחד, כי מלך האחר הן לשערו ע"י
הספורים והמלות הגדוהותי שנכללו בהן והלך השני הן לשיאלו ממנו
למודי מוסר ודברי חכמה גנחה ולשון נרפח. והיו כאשר החזינים המוכילים
קורחי ספר גכ"ה * ישאו פניהם לשיחות כלה, חוספם בטנה וכמה, גמחצרות
הגזרות ח"ה. וחם גרלון האנשים להטיב עמי ולהודיע גכתה חיש חיש כלשוני
הח השיחות הגודעות להם מחכמי ישראל גזמנים חדשים, וצפרע שההינים
גדוגמות חופן הכתובות פה, אשר יתכנו ויחופו גספת עזרית והן רק להועיל
ולא להזיק גסום פנים וצלי עגיעת גכוד חיש (ויסלחון לי צלי הוללות גי הדורה)
הז לח אחים על עמלי להעתיקן ללשון עברי גדרך קל להבין כמו חלה המחוצרות
פה, למען ירדן כל הקורא בהן, וברצ תולד חזכור שם המשלח, חם לח יודעני
שחין ולונו גכך.

2) חם חמנס ותלחנו להורחם זאת מלה עזרית בתי הנפש (ישע' ג') (אחולעט
שחויסחאון) גכ"ז גחרתי המלה הנכונה צפי החנשים, להיותו נקל יותר להבין
וגם שורה היא צפי האדם שאינה יודעת יחות הלשון ומדגרת ללשון עמה. ועוד
גכוד המפרשים פויזרים צתי הנפש גענון אחר על נכון והעתיקו (גייטטיביקט
גען ריכפאעטען). גם גכתי מלת קמיעה ללשון עמח דבר, ולא כפי גרסת

המשניות לח ולא החים גקמיע (גכז ד' ט') פירש"י שחולין לרפואה, גכדור והקמיע
(כלים פכ"ג מ"ח) * שם גכז הר"ה קמיע ידוע, והר"ש פירש קמיע של עור הוא
מלח ויתוכו קוט"ין גלע"ז ותולכו גלוחד לנוי עכ"ל גל"ל לדעתי קושיקולה
cuticula הייטליין והגדטנורה והתו"יע העלמי שפרונו, והערך הניחור
גכרכו עם הפעל והיתה קומעת (ע"ז ג"ט ע"ז וזכורות ד' ג' ע"ז)
(וגנום חלות זידן גע"ז והיתה קושרת) וכתיב המוספיה עיני קשר ויש רפואת
קקשרת גכרון או גכזר מן האצלים וגט גכזים נקשרים לרפואה עכ"ל.
לדעתי מלת קמיע הורחפה התלמודית גכללי קשר כמו שגחרו המוספיה חזל
גכזל לפי ענינו פעם לקשור גיד או גרחה והוא תפלין ופעם על הלוחר
לרפואה, הן רפואה טבעית, הן רפואה חוץ לטבע כגון גכזים, ולכן החמנס
גכרמו גהון (אונגעבינדע) רחוי להגם גכרעות לפי ענינו (אחולעט שחויסחאון)
מלה גכזוח מלת קמיע גכמניו' התחר גלי המתואר והמתואר יוצן כל פעם מהוך הענין
וכעין זה גכז הרמ"ם גכפירטרו למסכת גכז שם וז"ל והאדם מומחה סמוך
על התחר והסר המתואר כמנהג כאלו חמר מחדש מומחה, ומומחה הוא גכזוח
ויחנסה ג' פעמים ונתחמת גזה הנסיון ויהיה ישחיש המומחה כשירפח גכמיע
שלו שלשים פעמים עכ"ל. והחכם רח"ב ע גכזוחו האשכנזית על המשניות
העתיק

עשיר אחד והוא כילי. אל החכם הרופא המפורסם ר' יונה לבית ייטלש זצ"ל. בשחוק. בהיותם בבית אלהים. לא כן ידידי! השיב הרופא הנ"ל. דע! כי הגשם והחלזי מוכרחים להיות כתבל. וברתי נמנעים בטבע. וכאשר אנחנו מתפללים על פי דברי חז"ל (3) שלא ירד הגשם בארץ מדבר לא זרועה. ועל חלקה טובה תמטיר. כן תחנת הרופאים ש'מלטו העניים ולא יחלו. ותחתיהם יתנגפו העשירים.

V.

הרב הגאון המהנדס המפורסם ר' זרח איידליץ זצ"ל מפראג. היה נודע לשונא מתנות. וגם בימי עניו ומרודו חדל לקחת תשורת כסף. מאת אשר נדבה לבו לתת לו. ולמלאות ספקו המעט לא יצר לו. מרוב בטחוני בה' המשביע כל חי. וייטב לו לחם וארוחת ירק די הפיק חיותו. ויהי איש עשיר המציק לו בעבור זאת כי בעיניו נדמה זאת לגאות רוח. ויאמר אחד מאוהבי הצדיק זצ"ל אליו: רבי! הלא ידעת את האיש ואת שיחו. כי רוחו נדיבה תת פור לאביונים מרבה בצדקה ורב לרושיע ולהחזיק ידי החכמים. ולא מרוע לב יציק לך כי אורה לומדי תורת ה' הוא ומכבדם. נא אל תתחרה במצליח דרכו. הקנע לפניו לקבל מתנה ממנו. והוא יניח מרגו. ויפנה לבבו גם לך. וישמע הצדיק זצ"ל לעצת אוהבו הנאמן ויעש כדבריו. והעשיר נתן לו חמש מאות בסף. במות הצדיק זצ"ל שנים כבירים אחרי כן. נמצא בין תכריך כתביו. עלה. רצופים בו חמש מאות כסף במפקדום ובתבניתם כאשר קבלם אז. ועל החתימה כתובה מיד הצדיק זצ"ל: יום הקבול. ולהשיבם אחר מותו אל הנותן או ליורשיו. וכן נעשהי והרב זצ"ל היה אביון עד יום מותו.

הרב

(3) חתרו רז"ל חס לשצט חס לחלצו חס לחסד יחליחורו, חס לשצט הסרים והסגעות (פיכס סתם"כסח המקום שחין סס זרועה). וחס לחסד חללות צדוה וצכמס (פענית 97 ע"ו ע"ח).

שקטה. עד שהפירה עצת הרב זצ"ל, ומדי הסירה את החתימה עמדה מרעיד — כי פרחו האותיות כלנה. התעיק ברוח ואיננו! — ובחרדת נפשה קראה: עתה ידעתי כי איש אלהים הוא כי כאשר הגיד מראש כן נעשה!

II.

עשיר היה בעיר גדולה ורבתי עם ושמו יואל. ויאסוף האיש חהוא הון ורכוש רב. כי כופו נתן בנשך, וכנושה בא לקחת שמלת העני אשר ישב עליו ויחבול רחים ורכב. ויחי כאשר זקן ובא בימים נשא נפשו לכפר פני אלהים על המעל אשר בידו ועל העשוק אשר בכפיו. ויבן מכספו בית אלהים להתפיל שם, החתים שנים ושלושים. ותחת החלון אשר בולק התיכון היה כתוב: זה השער לה' צדיקים יבואו בו! ויצחקו כל רואיו לאמור: הבסלם יעלו הצדיקים? ויהי היום, ויעבור הרב החכם מענדעלסזאהן זצ"ל גוך העיר הזאת ויאמר אל העומדים שם: כתבו תחתיו הפסוק:

בְּעַד הַחֲלָמִים יָבֹאוּ כְּגֹב
יֹאֵל (ב' ז')

III

הרב הגאון מוה"רי אייבשיץ זצ"ל הלך לבית אחד, לבקר בהיכל אוהבו השוון שם, וימצא דלת נעולדה, ובידעו כי אוהבו בבית ויפק על הדלת. אכן בראותו כי בעל הבית לא ישמע לקל מהלומת המקבת, ויוסיף עוד לדפוק בקול הזק והומיה. ויקם האיש בעל הבית בחמה, לפתוח הדלת, ויקרא באפו ובקצפו הגדול: היתכן זאת? אבל בינך ובין החמור מה היא? — הדלת! ענדה ר' יהונתן בנחת.

IV.

יאל מה יתפללו הרופאים? הלא לחולים רבים ולחליים רעים וגאמנים, לכן טוב שלא יתפללו! — אמר עשיר

את פי הרב הגאון המפורסם החכם ר' מאיר פישלש זצ"ל
מפראג. ראיתי חכמים דלים שהיו לעשירים, ולא ראיתי
עשירים שהיו לחכמים, השיב הרב זצ"ל.

X.

איש אחד מעשירי ישראל, נהפך גורלו מצוק העתים,
וידל מאד. ויהי בראשית ימי עניו ולחצו, ויבוא אל
רבו הרב הגאון המפורסם הצדיק האמתיר' ליבראשוויץ
זצ"ל (4) לבקש ממנו עצה, מה יעשה לביתו לכלכל
אשתו ובניו, כי צר לו מאד, תם הכסף, והלחם אול
מכליו. הרב הצדיק זצ"ל הלך לו מטבעות כסף להחיות
נפשו ויאמר לו, עתה נפלאה עצה ממני, ולא אוכל
להיות בעורך להביא לך פלילה. הנה אשית עצות בנפשי,
ואמתיק סוד עם אנשי בריתי להתייען מאין תבוא לך
הרווחה. לכה עתה לס' בלך, ולמועד ששה ירחים, שובה
אלי והזמן יגיד לטובה" — הימים הקיפו, והעני לא בא
אל הרב זצ"ל, ובפגשו אותו ברחוב העיר שאלו חרב:
מדוע לא באת אלי? "עתה כי עבר זמן רב — ענה העני —
עתה שבתה אונחתי, לא תכבד עלי הַעֲנִי כבתחלה כי
הַסְּכֵן הסכנתי בה, ואבינה עתה את עצתך הטובה —

XI.

בחור אחד צעיר לימים הביא אל החכם המפואר ר'
איצק אייכל ז"ל פרושו החדש על קנת ירמיהו,
לשום עינו עליו, ולשפוט על מעשהו לבקר בין טוב
לרע. ירח ימים אחרי כן, כאשר בא המחבר בית החכם
אייכל ז"ל לשאול אותו על משפטו, נתן לו אייכל את
חבורו ועוד מְגֵלָה עפה עמו, ובפתחו המחבר מצא —
קינה על פרושו.

מדוע

(4) הו"ח הרב המורה לנדקא צנז'ל פילזען צמדינת בעהזען סהעיר חת החכם
הרמז"מן עלהעקרו צחומס לטועסת (סטירענבינדע) והרב המתרגם כתב
(דרכים ו' ח') וז"ל פה העיר חכם אחד וכו' ע"ס וליום המועד חודשים צנז'הע
יותר מזה, ומתחבת האמת לנדקא הרב המורה מהר"ל זצ"ל.

VI.

הרב החכם המפורסם ר' ברוך לבית ייטלש זצ"ל בא
 פתאום החדרה, אשר בפעם ההוא נקבצו שם חברת
 רעים מתלוצצים על ספורי תורה ממלאכי אלהים, אשר
 עשו נסים ונפלאות בשליחות השם יתעלה, ובפתחו הרב
 הפתח וראה האנשים האלה חפזו לצאת משם. ויקרא
 אליו אחד מחברה בלעג פיו: עמוד איש אלהים למה
 מהרת לברוח? הלא גם אתה משרפי אל, ספר לנו הנס
 אשר עשית בארץ! אנכי — ענה ר' ברוך — אנכי פתחתי
 פי החמור.

VII.

הרב הגאון המפורסם לחכם ויועץ שכל ר' זלמן קרוב
 זצ"ל מפראג, הוכיח את משרת נאמן ביתו כפעם
 בפעם על דבר מעשה אולת אשר הוא שונה בה תמיד.
 ויאמר אליו אחד מתלמידיו כפי! הלא לחנם תיגע
 בתוכחתך, כי לא יהפך לאיש ואחר, ודבק בסכלותו אשר
 הורגל בו מנעוריו, ולא יניחה בכל התרגוך עליו. ידעתי,
 תלמידי! ידעתי גם זאת, ענה ר' זלמן קרוב, אבל לא
 להוכיח אותו אני אחפזין ולרפאותו מאולתו, רק להזכיר
 אותי כי אולת היא, ואם אֶחָרִישׁ אתאפק, פן אֶקְפֹּךְ
 ואשוה לו גם אני!

VIII.

הרב החכם מענדעלטואהן זצ"ל נסע מעירו ויהי בעברו
 תוך השער, ויגש אליו אחד מהשוערים וישאל לו
 ברגז: איש יהודי, מה מלאכתך? באיזה מסחר תעסוק?
 במין סחורה אשר לא התחלת לענות בה מעודך עד
 היום הזה, השיב הפילוסוף, ומה שמה? שאל השוער,
 ויען מענדעלס זאהן.

„הַבִּינָה“

IX.

העשירים מתקנאים בחכמים והחכמים בעשירים, למי
 איפוא היתרון משני אלה? שאל עשיר אחד

את

כי לא כן הוא במה תנקה ארחך ואיך תצא חוביך ל
לקיים דברי חכמינו ז"ל?

XVI.

חכם אחד מורה ההנדסה, בבית מדרש בעיר *** שאל
מאביו מורה חכמת החשבון בבית הספר לישראל
בפראג, לשלוח לו תשורת כסף די הפיק מחסורו, וישב
אליו אביו כדברים האלה: הלא גורל אחד לשנינו, מורי
תלמידי חכמה אנחנו! ועתה ראה בני והשכל! אם יש
למורה לכסף מוצא, הלא די לך והותר, ואם אינו כן, הלא
יגרע גם ממני.

יהודא בן-יונה לבית ייטלש

מִי־סִפֵּר שְׂטֵעַנְדֵּי־ס

אויס שפראך - אונקונדע *

(אנעקדאטע אויז דעם תלמוד)

(נדריס 79 ס"ר ע"ג)

אייך יודע אישער אונטערט האן באבילאָנס, פֿערלעיס זיין פֿאטערלאַנד,
צאָג נאך פאלעסטינא, וואָ ער זיך איינהיימיש מאכטע, אונד
דיא טאָכטער איינעס זיינער דאָרטיגען גלויבענסגענאָססען, איין עבען
זאָ טוגענדהאָפֿטעס אלס שעהנעס מעדכען הייראטעטע. דאז צערט-
ליכע ווייבכען הינג מיט טרייער ליעבע, אן איהרעס וועגען זיינעס ביי-
דערען אונד רעכטליכען קאראקטערס אללגעמיין געשעצטען גאטטען,
איילטע זיינען ווינשען צו פֿאָרצוקאָמוען, אונד איין ווינק פֿאָן איהם,
וואר איהר איין בעפֿעהל, דען זיא מיט אללער שנעלליגקייט פֿאָל-
צאָג, נור שאדע דאס דיא פֿערשידענהייט דעם קאלדאָאישען שפראך-
דיאלעקטס דויער ביידען פֿראָפֿינצען, צו מאנכעס מיספֿערשטענדניס-
סע, פֿאָן זייטען דער יונגען גאטטין אנלאס גאב, אונד עז געשאה
אָפֿט, דאס דער אויפֿטראג דעם גאטטען ניכט צו זיינער צופֿרידענ-
הייט בענאָרגעט, יא ניכט זעלטען עטוואס גאנץ אנדערעס, אלס
ער פֿערלאנגט האָטטע, הערבייא געשאפֿט וואודע. איינסט ווינש-
טע ער תּרין טלפי צווייא איינגעמאכטע קאלבס פֿיסע

אונד

6) כי ירח חלבים ילח את כלם (קהלת ז') ענינו הסלמת חוב, ונתלמד ילח ירי
חיבתו (זיינע פֿפֿליכט ערפֿילונ) ולרוב צלי קצור מלת חוב חס כיון לכו
ילח (צרכות ס"ג מ"ח) ונערוך ערך ילח, לזהזכר מזה מחומה.

XII.

מדוע אל הדרשה שדרש הרב המורה מוהר"ל אתמול
ביום השבת, לא באת רבי, ואל הסעודה אשר
הכין לחכמי העיר באת? שאל תלמיד אחד להרב החכם
ר' זלמן קרוב זצ"ל. "את הדרשה אשמע מפיו, ולא כן
הסעודה", ענה הרב זצ"ל.

XIII.

אשה אחת קנתה דג ליום שבתון, ויהי בשומה שכין
בלועו לקרעו לשנים ולנתחהו, ויועק הדג מאד,
ותלפת האשה ותחרד חרדה גדולה, כי באמונתה הכוזבת,
כי זעקת הדג לא דבר הוא, רק רוח רעה במעיו המשועת
מתוכם, וּפְתָרָןּ בחפזון לבית רבנו מוהר"ל זצ"ל ושאלה
לו מה משפט הדג, ואם כזעקתו תִּעֲשֶׂה לו, אם קבר
תקברנו או שָׂרָף ישרף? ויען הרב זצ"ל בנחת: אשה
"יראת ה' עשי לדג כמשפטו וכראוי לו, ואל תפילי דבר
מכל אשר אגיד לך, ומח זאת? שאלה האשה בפליאה.
משפט הדג לבשל, אותו ולא אכלו עם בני ביתך
בשמחה ובטוב לב".

IVX.

במות רופא אליל בעיר *** שאלו אנשי המקום את פי
הרב החכם ר' ברוך לבית ייטלש זצ"ל מה יכתבו
על מצבת קבורתו בבית מועד לכל חי? וישב אליהם
הרב זצ"ל כתבו עליה: עתה ירוח לנו המקום הזה!

XV.

רופא אחד רך בשנים בא אל הרב החכם ר' זלמן קרוב זצ"ל,
וגלה את אונו שנתקבל לרופא עדת ישורן בקהל ***
ויאמר לו הרב זצ"ל: נוכרתי על דברי חכמינו ז"ל שאין
רשאי לדור בעיר שאין שם רופא (5) הם עשו כדבריהם
בחשבם כי רופא מבין דבר הנך, אבל אתה אשר ידעת
כי

בדודה, ובראשה אביה ומהוללה. וגם אחרי אשר החלו בניו להיות בעלי דעה, ואין לאב עוד כל דין וזכיה למשול במ, לא סרו, (כפי שקול הדעת) מהיות כרים למשמעתו, ולצאת ולבוא על פיו; והאיטם אזניו משמוע בקולו, עם פושעים הוא נמנה, ובסוד אחיו כל יחד בימים הראשונים אין כל כבה נפרצה, לקבוע מצות ואזהרות, מתן שכרן וענשן. כי מורא האב על פני כל המשפחה, והמורא הזה לבדו, שם מעצור לכל אשר עבר עליו רוח סרה, ונטיתו הרעה לא עברה לפעולת אדם, לעשות רושם נקר. ואולם בימים הבאים, בעת אשר החלו אישי המשפחה לרוב במאוד, קרה לפעמים מקרה אשר הניע לקבוע מצוה ואזהרה, פעם בכה ופעם בכה ואז נקבעו החקים ברצון הכלל כלו, להגביל הנהגת היחידים, ושימת העין על שמירת החקים הנקבעים, מסורה לפי ההכרעה, בידי אבי המשפחה; ובכח המסירה הזאת יצאה לו זכות השררה, להיות עוצר במשפחתו, על פי דין הבחירה.

אחרי ההפלגה, שמרו ראשי החברות החדשות, באין ספק, בכל מקומות מושבותם, דיני ההנהגה הקדומה, אשר בה מצאו אשרם, לפני הנפיצה, וכל מגמת תחבולותיהם ומעשיהם, קולעת תמיד אל מטרה אחת: להגדיל אשרי בני הקבוץ, ולכונן יסודי טובם, על מכונות לא תמוטנה. ויותר שהגיעו הנגידים אל המקש האמור, ויותר שעשו ידיהם תשיה, להאדיר שלום עמם, יותר מצאו חן בעיני בני משמעתם, ויותר קנו לבם להאחב ולהכבד. ויש מהנגידים האלה, אשר השכילו אולי בכל אשר פנו, ובגלל כן, כל היוצא מפיהם שלטון, וחק לא יעבור, וזכו לגדולה וכבוד, ופעולתם עשתה פרי תפארת, ורב תבואות להם ולזרעם: להיות השררה והתקיפה, ירושה לבניהם אחריהם. ואולם בנגידים אשר הסכילו והעוו בכל אשר פנו, ולא — טובה בכל מדרך כף רגלם, מאסו בני משמעתם, ובגועל נפש נשאו טרחם

אונד זיא בראכטע איהם צווייא קלויען 1) אין אנדערעס מאהל
 פֿערלאנגטע ער גרִיָא אין מאסעל געקאָכטער שפייזע
 אונד ערהיעלט גרִיָא אין פֿאס 2) ווידרוס מאָכטע ער תְּרִי בּוֹצִיָי
 צווייא מעל אָהנען האבען. אונד עז ווארדען איהם צווייא
 אנגעצונדענע לאמפען הינגעשטעללט. 3) זא מאָגען זיא
 (דיא לאמפען) אן דער בָּבא (פֿפֿאַרטע) דעס הויזעס צערבראָכען!
 דיעף דער ערצירנטע גאטטע, פֿערווינשענד אויז! אונד זיהע, דאז
 פֿאלדאממע ווייבכען צערבראך זיא איבער דעם הויפטע דעם אויף
 דער שוועללע דער הויז פֿפֿאַרטע זיצענדען בָּבא כּן בוטא אלס
 דיזער פֿראָממע אונד זאנפֿטמיטהיגע רַבִּי איהרע אונשולד מערקטע,
 אונד אויז איהרער נאיפֿען ענטשולדיגונג, דיזע בעלידיגונג, איהם אויף
 בעפֿעהל איהרעס גאטטען צו געפֿיגט צו האבען, דען מיספֿערשטאנד,
 אונד דען שטרענגען געהאָריאס געגען איהרען געליבטען גאטטען ער-
 קאנטע, זעענגעטע ער זיא מיט דען וואָרטען: דער היממעל לאססע
 אויז אייערער עהע צווייא זעהנע געדולדיג וויא זאל זין צוטל
 אבשטאממען.

יהודה ייטלש

התהוות השררה *

בראשית ימרת עולם, לפני דור ההפלגה, רזי לפי
 ההשערה. המשפחות באין כל קטר והתלות
 אלה באלה; משפחה ומשפחה היתה או חברה קטנה
 בודדה

1) טלפי אויך ראוביניטען שני רגלי הזכמה (זיהע רס"י) אויך קאודעאויטען
 קלויען. דאז טלפי וועדער אויך קאודעאויטען נאך אויך ראוביניטען
 זיינען בעדייטעט אויך טעקסטע טלפי. ניכט טרלפּהי, וויא זייניגע
 זענען וואָלען, טטעהעט, זאָ בין אויך פֿאָן איהרער ערקלעהרונג אוב-
 געוויזען אונד דער הירטטעהענדען, דיאז איר ריכטיגער לו זיין טיינט,
 געפֿאָגט.

2) גרִיָא בעדייטעט אויכע גראָסע אונד אויכע קליינע מאַאס, יע נאָדענן
 עז אויגעטפֿרדחען ווירד (מחס"א ח"ה) גרִיָא מיט ציפּ רפּוּיִס הייסט

פֿאָס זיהע ערוך אונד וואָרען טלאָגואַרט גרִיָא נאָך.
 3) בּוֹצִיָי זייט אויז סס מסופּף (הַוּוּאָיִינן) אויך קאודעאויטען. בעדייטעט

באָד זעל אַנע. את הקשואים (נמדד י"ח) ית בּוֹצִיָיִא באָד
 זיכטער, (לואפען) את הַבָּרוֹת סמוּפּ ל"ט) ות בּוֹצִיָיִא. דער

ערוך אויך טלאָגואַרט זלן פֿיהרט פֿאָן דיזען, לוויא בעדייטונגען דיא
 פֿערטידענען טטעלען אויז דען תלמוד אונד דען תרגומים און אונד זאָ
 נאָך וואָ דיאז דייטטע אויבערזעלונג עבענפֿאלט לוטען; זיכט
 זעלואנע. וויא אויך זאלעס אין זיינען לו זעטלען לונן ערוך
 פֿערבעטטערט האָבע.

* אַוּגֵעִיִינע וועלטגעטיכטע.

רק למצער היתה, ולפעמים על עיר קטנה אחת. אולם לא ארכו הימים, ועיר רבתי עם גרְתָּהּ מִדּוֹן, לסבה מן חסבות, ונלחמה בעיר הקרובה לה, וכל דאלים גבר, ללכוד העיר ומלואה, ולהגדיל בלכידה זאת תקפו וחילוי לכידה גררה לכידה, ובזמן קרוב התגדל הנוצח. והפיל אימתו על העמים מסביב, וכנחל שוטף שטף באגפיו עיר וחבל; וידין רב לו להגיע עיר בעיר, ככר בככר, ותהי ממלכתו רחבה וחזקה. וככה פרצה ממלכה נוצחת כפרץ מים, ובקרוב ימים מעטים היתה מחתה קרובה לכל ממלכה שקנה. ואולם לפעמים באו ממלכות קטנות בברית, בימי מצור ומצוק, והיו אגדה אחד וגוי אחד, לצאת ביום צרה לב אחד לקראת האויב, לשום מעצור לו, וגבול ללכידותיו, ושקר למים הזדונים.

ומנהג הנוצחים עם נכנעיהם, היה שונה כפי שנוי רוחם; ודרישת תועלתם. זה אמר: הנכנעים קנין חרבי המה; ודי להם אם נפשם למו לשללי הונם ורכושם לי הוא, ובחם אעבוד, והיו חרם לעבדות עולם. וממעין נרפש זה יצאה פרידת בני האדם לשני ראשים, לעבדים וחפשים. וזה הואיל לנהוג מנהג חדש: העביר את נכנעיו מארצם וגבולם, והביאם ארץ אחרת. ויש אשר אמר לנכנעיו: תנו כפר ופדיון נפש, או היו עבדי עולם! ואם תאבו ושמעתם לתת כפר ומס שנה בשנה, על מקומכם תשבו בשלום ובצל כנפי תלכו בחקותיכם מבלי כדל שטנה. ויש אשר לא הוריד גם את המלך המנצח מכסאו, כי אם הניחו עליו כעתה כלפנים, אך היה למוס עובד, ונהג את עמו כמצות הנוצח ורצונו. ויש אשר שקדו להיטב עם נכנעיהם, לתת להם חק אחד וחרות אחרת כאל יתר בני משמעתם. ובגלל חהנינה הזאת קנו לב הנכנעים לאהבה את המכניע, ולהיות עם יתר עמיו גוי אחד, לעבדו שכם אחד תמימי דרך.

וככה נוסדו ממלכות גדולות עד מאוד, ואולם לא במהרה אחרי ההפלגה, כי אם בכמה מאות שנה אחריה.

כל ימי חייהם, ובמותם שמחו והשליכו עבותימו מעליהם, ומאסו בבניהם אחריהם, ונתנו השרביט בידי רועה נאמן, הכשר וראוי על פי מדותיו ומעשיו לשררה יקרה כזאת, בהתעורר ריב ומדון בין משפחה ומשפחה, לא בחרב ולא בחנית יצאה האחת לקראת אחותה, כי אם המריבה שמה רנח בין הדביקים, וקרובים נעשו רחוקים, להתרחק האחת מעל חברתה, ואחרי אשר היו נפוצות, והאדמה רחבת ידים לפניהם, והמלחמה לא שלחה מגרעת באישי המשפחה: פרצו ודגו לרוב בקרב הארץ, וימים רבים אין מדון ואין ריב, מפני הסגת הגבול, כי אין הסגה.

ואף שיצאו מגזע משפחה אחת, כמה חברות ברבורת הימים, בכל זאת אין נסתר מעיני החוקר, שבימי מספר אחרי הנפיצה, נוסדו עוד פה ושם חברות אחרות, בנות הנהגות חדשות, לא נמצא רשום בכתב אמת, שנמרוד בכור היה, ובכל זאת ראינוהו עולה לגדולה בימי נעוריו, והוא החל להיות גבור ומושל בזרוע עז, וגם בהיותו מכתר בכל מדות המלוכה והשררה, בכל זאת קשה להאמין, שהגדולים ממנו בשנים, היו נשמעים לו בתחלת מלכותו בנפש חפצה; ואולם אחרי אשר היו קצרי יד לעמוד נגדו לקחת שבט רודה מידו, לא הירד להם מנוס אחר בלתי אם להקנע מפניו ולהתענות תחת ידו, ואחרי אשר עשה חיל, ושמעו הולך למרחוק; נהרו אליו, כפי הרהשערה, לשמע גדלו וגבורותיו, רבים ממשפחות שונות, והסתפחו בחברתו; ובקרב ימים לאי כבירים מעל ממשל רב, ולו הגדולה והגבורה, כי תחת תפקידו חיל גורא ועצום, וידו על עליונה, ושטף ועבר ממשפחה אל משפחה, וכל שבט לא עמד בפניו, ומידו אין מציל, ועשה כרצונו, והגדיל לתת חתימו, על כל חברה אשר עבר שמה, ואילו תכרע בדרך, ונגידי החברות, אשר אגודתן הוסדה ימים מעטים אחרי הנפיצה, החלו להקרא בשמות: אלוה, נשיא, מלך, ואף שמלכותם

ובהיכלו בעיר יחזיק נמצא רשום המאמר היקר: אנכי
הכל שהיה. הנה ויהיה. ואת צעיפי לאסיר
בן-תמותה. ונמצא עוד מאמר אחר: לך אשר את
האחת והכל, לך אלהית חיים! — והחכם היגוי פלוטוק
כותב לאמור: יושבי עיר יראו וכבדו את האל (קטע) כְּגִיף
לכדו * שלא נברא ולא נולד. וממנו יצא. לפי דעתם אל
אחר. בעל מדרגה שניה. ושמו פעטו (**). וצלם דמותו
העולם בכלל.

ואולם ברבות הימים פרצה עבודת התועבות בכל ארץ
מצרים. עד להשחית. ואין עירובית אשר אין שם
אדיל. ובכל היותם מחכמים בדברים אחרים ועסקים
שונים. בכל זאת אין ערוך לאולתם ואין קץ לדברי רוח
בדברי עצביהם. השתחוו וכרעו על ברך לפני בהמדה
חיה ועוף וצמח. ויש מהחיות נעבדות רק בעיר אחת או
בפלך אחד. ובעיר השגרה והקרובה היו שנוארת
ומתועבות. וחיות אחרות. שוגאידון של הראשונות
בעלי הכבוד פה. ובגלל חלוק העבודה נעשרה פרוד
הלבבות בין יושבי עיר ועיר פלך ופלך. ואש המחלוקה
תוקד תמיד ולא תכבה. ומקור משחת של השנאות היה
מלך אחד. אשר זמם לעשות כן. לסען הפריא בין אחים.
לבלתי היות להם יד. זמן. ומקום למרוד. וליראת החיות
הנעבדות לא היה קץ וגבול. תבואות פלכים שלמים היו
מיועדות להחיות נפש שקוציהם. ואנשים ונשים בעלי
יחס וגדודה נתונים נתונים היו לשרת אותן. ולתת להן
את אכלן בעתו. ולשום עין פקוחה על כל רזנוגע
במעמדן. החיות האלה לא אכלו תבן ומספוא כדרך כל
חיה ובהמה. כי אם מעדנים ארוחה להם תמיד מאת
העם: צפיחת בדבש. פרחים נעימי ריח ומראה מבושלים
בחלב

(* חולי וחסף הם הם עם נקף בלשוננו. שענינו לפעמים מחסה.
**) פעטו פחה בלשונות הכנעני, ולפי שדמיונו העולם, והוא רוח אל-מגבל.
קרח קן

אחרי אשר החלו ארצות המזרח להיות נושבות, ולהרבות
כצאן אדם:

יראתם של מצרים *

בסדר ההנהגה ובכל תשיות חקותיה, עלו המצרים
עד כל עמי זמנם למעלה להשכיל, ובעבודתם
ויראתם ירדו בהם מטה מטה. כי כנים דברינו ומשפטנו
אמת, יורה ויעיד הבא:

המצרים היו עובדי עבודה זרה מעולם; מהם יצאה
העבודה להיונים, (הודאת פיהם כמאה עדים)
בכל חלקיה ופרטיה אלילי מצרים אליהם, כמספרם
בשמותם המצרים, לפי מה שאמרו הם, יסדו ראשונה
כל מיני הקבור וההשתחוויה; הם החלו לבנות מזבח
והיכל, ולהציב מצבה מספר אליהם היה רב ועצום
עד מאוד, ובעלי מדרגות שונות. יתרון העבודה והקבור
היה תמיד: לאילי פנירים וונד ווייס (כפי ההשערה השמש
והירח) כי מוראם היה על פני כל מצרים, וכמו כן קברו
את יופיטער, ווולקוון, לערעס, ווקעוון, וונד וינערפא, כאלהי מרום
יצלהי עולם, ומבלעדי אלה האמורים, כבדו עוד בני
עדה אחרי מותם, מפני אשר השפיעו רב טוב עם בני
דורם, בעוד לכתם תחת השמש, ולפי דעתם עזבו עתה
החלד, והתנערו מעפר לעלות למרום להיות אלהים
בשמים ממעל, ומתי החל סערפיס להכבד, מחלוקה בין
החכמים: יש אומרים הוא סערפיס הוא פנירים, ויש אומרים:
סערפיס אליל חדש, וימי אלהותו החלו בימי התלמים
(Ptolmæer). ואל פנירים אח ושמו טיפון, והוא לתאוה יבקש
להרע ולהשחית, ואמרו המצרים, שנשמת בני העליה
מזהירות בכוכבי אור, אחרי אשר התעלו להיות אלהים,
ובכל אלהי המצרים הרבים, בכל זאת רבים אומרים,
שהמצרים כבדו כמו כן אל עליון ואלהא דאלהא,
אשר הוציא את העולם כלו מאין, ומנהיגו בחפצו ורצונו,
ואותו כבדו וקראו בשם פנירים, ולפעמים בשמות אחרים
ובהיכלו

עבודתם על משענות קנה רצוין, נתנו טעם אחר
לאמור: לא את החיות אנחנו עובדים, ולא להם כל
הכבוד הזה, כי אם לאלהים אשר תכונותיהם מסמנות
על ידי החיות הנעבדות, וכן אמרו: העיט הוא סימן
זריזות והבטה ונחיצת המהירה: האפעה סימן נערות
עולם ועדנה קימת. התנין אין לו לשון, לסימן כי אין
אמר ואין דברים לאלהים בעזר כלי המבטא כי נעלה
עלוי רב עליהם. ועוד ירצו בפיהם טעמים אחרים
לדחות בקש דברי המלעיבים ביראתם.

ומכלעדי החיות האמורות שהיו לפי דעתם צורות מוחשות
מאלילי השמים, יראו וכבדו עוד תמונות אחרות
ושונות. ולא לבד הפר חפפים צלם מוחש מאלהיהם וזיירי, כי
אם גם עין ושרביט, לאמור: עיניו צופות בכל, ומלכותו
בכל מושלת. וגם העיט לפי דעתם ציור מוחש לסמן
האליל האמור: ולפעמים דמוהו וציורהו כ"כ בתמונת
אדם.

האלילה וזיירי מצוירת בדמות אשה בעלת קרני פרה,
בימינה כלי הנגון סיטרוס, ובשמאלה כד מים.
ולפעמים לה ציור אשה מלאת דדים, לאמור: מרדי
ברכתה תינק הטבע בלה. לפסל טערפיש דמות אדם. על
ראשו סל או איפה סימן השפע והשובע. ידו הימנית
נשענת על ראש נחש, שגופו כרוך מסביב לתמונה
אחרת בעלת שלשה ראשים, ראש אריה, ראש כלב,
וראש זנב. בידו השמאלית קנה מדה באורך אמה למדוד
עלית היאור. יופיטער אמון רשומו נקר בראש איל. לפי
שהתגלה א הערקועס בתמונת איל. אונפסס מצויר בראש כלב,
הארפיקרוטס בן וזיירי אל השתיקה. מקומו תמיד אצל וזיירי אונג
וזיירי, ואצבע על פיו, לאמור: אסור לדבר שאזורים ואזיזים
היו לפניו בני תמותה. ועוד להם אליל אחר ושמו קרוס,
והוא מיוצאי חלצי וזיירי אונג וזיירי. תמונתו: ילד מחתל
בחתולים.

כחלב ודברים אחרים טובים. ויש מן החיות אשר אכלו
 בשר עופות חי. וזהו רחצו ורכבו במשחי שמנים.
 ומקטורת בכל מיני קטורת. אטון. ורקמה וצוען.
 והיפות שבנשי מיניהן נתונות להן לתשמיש וזיווג.

אדם כי המית אחת מהתעבות האלה, אם בצדיה משפט
 מות לו, ואם בשגגה ונתן כפר נפשו, ככל אשר
 ישיתו עליו הכהנים, ואולם אם המית אדם, עיט, חתול,
 או צפור חיביט אחת דתו למות, כשוגג כמויד. ובימי
 רעבון אכל איש את בשר רעו. ובחיות הנעבדות לא
 שלח ידו. במות אחת מהנה, וביותר במות הפר חפפיט,
 (כי הוא הנכבד) אבל גדול ומספר מר. במות הפר חפפיט
 שק ואפר הצע לכל בני המדינה, וקבורתו בכבוד לא
 יאומן כי יספר. ואם יעלה על לבך לקבץ כל הבלי אליהם
 להעלותם יחד על ספר: הגליון יכלה והם לא יכלו, כי
 אין קצה.

ואם חרף אדם בעל אמונה אחרת, אותם, על אודות
 אולת יראתם, בדו סבות מסבות שונות (וכלן רוח
 ישאן) לישר ארת העקום. והכהנים, בשמעם גדופים
 יוצאים מפי מהרף, שמו יד לפה, החרישו, ולא דברו דבר,
 בלתי אם "סוד כמוס כל עבודתנו, ואסור לגלותו"
 והסבות הראשיות אלה איפוא:

א) מקור עבודת החיות במעשה שהיה. כי כאשר
 התפרצו בני האדם למרוד באליהם, השתנו
 והתעטפו בצורות החיות הנעבדות, והתחבאו במצרים,
 ומן אז והלאה קדושות לעבודה.

ב) בימי קדם היו החיות הנעבדות רשומות על דגלי
 מחניהם, וכאשר גברה ידם להכניע צריהם ולשלוט
 בהם, תלו הנצחון בהחיות הרשומות, וגמרו בלבן
 לעבדן שכס אחד.

ג) רב ברכות בכח החיות הנעבדות: השור רבתבואות
 בכחו, לשדד עמקים אחרינו, ודי חלב וצמר לכל מיני
 צאן וענים. ואולם מתחכמי מצרים אשר בושו להשעין
 עבודתם

מדי שנה בשנה עלו בעתים מזמנים אל עירות שונות
 לכבד יראתן. בימי חג דיֹוֹנָה בעיר בובאסטס מספר הבאים
 שמה לחוג חגה ת"ש אלה מלבד הטף. וחג אחר גדול
 עד מאוד, חג האורות, לכבוד וינעֶלֶפֶח בעיר זאזיס. בחג
 הזה החוב מטל על כל אשר לא עלה לראות פני
 האלילה, להדליק נרות בחלונני ביתו. כל הקרבנות
 שהקריבו המצרים טעונות סמיכה. ובעת הסמיכה,
 אלה פיהם מלא, לקלל את הקרבן קללות נמרצות
 והעתירו אל האלילים להרחיק כל נזק ואסון מארץ
 מצרים, ולשפוך זעמם על הקרבן. יושבי מצרים
 הקדומים הקריבו כ"כ זבחי אדם. ולפי ששערות טיפון
 זהו אדומות, לכן תספר השמועה, ששחטו על קבר
 זֵיִיִיִיִי בני אדם בעלי שער אדום. ועל הרוב שחטו בני
 ארץ אחרת, כי מעוטא דמעוטא מאזרחי הארץ היו
 בעלי שער אדום. וגם לאלילה יֹוֹנָה זבחו זבחי אדם.
 שלשה בני אדם מומתים לכבודה בימי הכלבים, איש
 איש ביומו, ומיתתם היתה בשרפה. ואפרם הוור.
 והמלך זֵיִיִיִיִי העביר הגורה הרעה הזאת, וצוה לעשות
 שלשה פסילי דונג בדמות אדם ולשרפם.

ואתה הקורא! לא תהיה הודעת הרברים האלה קלה
 בעיניך, כי מהם תצא לך אורה במקומות רבים
 בקריאת ספרי הקדש, מלבד התועלת הכללית אשר
 לבל קורא קדמוניות.

ברוך שענפֶּעֶלד.

קִינָפוּס, נשמתו מזהרת בכוכב קִינָפוּס (כוכב שֶׁבֶת בעל
המדרגה הראשונה, ואינו נראה בחלק מִיִּירָפָה)
והוא היה רב החובל בספינת פִּיִּיִּים, תמונתו: ראש אדם
עומד על בלי חרס של מים, מלא נקבים נקבים. ויש
אומרים שהתמונה הזאת לא תציר דבר אחר, וולתי כלים
מלאים מִי יִיִּוִּס, שלהם כרעו כ"כ לפעמים המצרים
הקדמונים בָּרַךְ. בשקדה רבה והריצות נפלאה דרשו אחרי
פר לעשותו אליל חִפִּיִּים. כפי הסופר עליו נָכַר ונבדל הפר
הזה בכ"ט סימנים אשר הראשים שבהם אלה: כל גופו
היה שחור, ורק בהרת אחת לבנה ומרבעת על מצחו.
על גבו כדמות נשר. בזנבו שורה כפילה של שערות,
מתחת ללשונו כדמות ראש ילק. ובעת אשר נמצא פר
בוה, ימי מועד וחג בכל ארץ מצרים. האליל החדש הובל
עד העִפִּיִּים, ושם נתקדש לאלוה בשמירת מנהגים מיוחדים
לחִבְתָּו. ימי חג של חִיִּים קדושים, בהם צמו והתענו,
ואחר זבחו זבחים, ובכל זמן שהבשר על המוקדה,
ידיהם מתופפות על לבם ומצחם. ואחר אכלו מן הבשר
המצל מן האש, בקול המון חוגג.
יתר שאת ויתר כבוד לאליל יופיטער, בעיר דיוספוליס.
לכבודו קדוש בעיני הטיבנים האיל. לא אכלו
מבשר דוֹצָאן, וזבחו והקריבו לו עוים. רק פעם אחת
בשנה המיתו איל אחד לכבוד אלילם, פשטו את עורו
מעליו, ותלוהו עליו; בימי אדו העמידו אצלו תמונת
הערקולס, כאלו בא עתה לשחר פניו. ולהפך קדוש
בעיני יושבי העִפִּיִּים, לפי שיראו את דהשער פִּיִּוִּס;
ולכבודו זבחו מכבדיו ועובדיו זבחי צאן. גם לירח סגדו
וכרעו ברך, ובימי מלואו, הקריבו לו חזירים, שהיו
טמאים בעיניהם, ואינם ראויים להקרבה. בלתי לירח
לברו, ולאיל היין בִּוִּקְוִס. בימי חג האליל הזה היה
החוב מטל על כל אחד ואחד לשחוט חזיר, לפני פתח
ביתו; אולם ברגע השחיטה השיבוהו אל רועה החזירים
שממנו קנוהו. ולא די להם העבודות האמורות, כי אם

מלה בת שתי הכרות +

הברה ראשונה

בכל הארץ נמצאה, והיא בעלת חיים,
לא הולך על גחון, בלי כנף, ולה קרנים
מין זכר ונקבה, טובים שמנים ומריאים,
משל לאבירי לב עתודים ובריאים,
נבחרה לאלהים במועד גם לשמחה,
הלוך וחסור תמיד עולה לריה נחות +

הברה שניה

הרים ישארה ברכה עמקים יעטפיה,
נבחר מהון רב, פנינים לא יערכוה,
אליה נושא נפשו יחד עשיר וחלך,
יתרון בכל היא, יקר לעובד ושר פלך,
ברכות יעטה איש פותח אוצרותיה,
לאום יקוב גבר מונע ברכותיה +

המלה בשלמותה

משפטה ידע פותב תולדות הימים,
אבל נעלמה מסופרים לא ברורה לחכמים,
מקומה נודעה בזבול קדש בית נבחרת +
לעת מבוא השמש היתה שם למשמרת +
קום קרא בספר, בין הישמות תחפשנה,
רשומה בכתב אחר כפלים תמצאנה +

חדות

חדות ההכרות

I

מלה בת שתי הכרות

הברה ראשונה

שְׁמִי נֶעְלַם מִמֶּךָ, מֵאֶרֶץ נִכְרִיָּה אָנִי,
בְּנֵת לְרַעַךְ מֵרְחוֹק חִקְרָתָנִי וַיִּדְעַתָּנִי,
קִרְבַּת אוֹתִי כַּאֲשֶׁר בְּמָקוֹם עֲשִׂירִים עֲמַדָּתַי,
רְחַקְתָּנִי מֵעַת דְּלוֹתַי וּפְלֵאִים יִרְדֵּתַי,
אֵף אֵין מוֹס בְּגוֹפִי, וְנִפְשִׁי טְהוֹרָה זָכָה וְתַמְיָמָה;
לֹא אוֹכַל לְגִשֶׁת וּלְשָׂרֵת בְּקִדְשׁ פְּנֵימָה.*

הברה שנייה

אֶרְצִי יִשְׁמֹן, גְּבוּלֵי מַאֲז בְּמָקוֹם לֹא זָרֹעַ.
שְׁמִי וְזִכְרִי מֵתוֹלְדוֹת מֶלֶךְ גְּבוּהַ יְרוּעַ,
לְאִישׁ נְדִיב לֵב הַשֵּׁב רָעָה לְהַפִּילוֹ בְּשַׁחַת,
סָגַר בְּשִׁנַּת לַיְלָה, וְהוּא מֵאֵן נִקְמָה לְקַחַת,
קָחָה מוֹסֵר הַשֶּׁפֶל לְבַלְתִּי כְרוֹת שׁוֹחָה לְרַעַךְ,
וְאַל תִּגְמֹל בְּרַעַת אוֹיְבֶךָ הַנִּתֵּן בְּיָדְךָ.*

המלה בשלמותה

לֹא בִסְעָר וְלֹא בְקוֹל רַעַשׁ, כִּי אִם בְּדַמְיָה וְנִחַת
יֹרֵד אֲנִכִּי עַל חֶלְקָה טוֹבָה אַחַת אַחַת,
כְּטוֹרֵי צִיצֵי גֶן, גְּבִיעֵיהֶם מִמֶּנִּי יִפְתָּחוּ,
דָּשָׂא וַיִּרַק שָׂדֶה בֵּין לַיִל הַמָּה יִצְמָחוּ,
רוּעָה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל בְּזִמְרֹת כִּי יִשִּׁיחַ,
הֵן כִּי יְבוֹרֵךְ הַמֶּלֶךְ! אָנִי יִשַׁע לוֹ אֶצְמִיחַ.*

II. מלה

IV.

הדת. ההכרה *

מלה בתב' הברות *

הברה א'

חַי הַנְּנִי בֵּין יְצִירֵי אֲדָמָה,
 כִּי יַעֲשׂוּ חֵיל לְזוּחָמֵי מִלְחָמָה,
 שֵׁם לְאַחִים הִנֵּה אֲשִׁימָה
 אֶף לְמוֹשְׁלֵי אֶרֶץ וְאַצִּילֵי עַם;
 מוֹשֵׁב לְאָדָם אֲכַנֶּה פְּעַם
 אֶף בְּדֶרֶךְ חַיֵּשׁ פְּעַמֵי אֲרִימָה *

הברה ב'

אִם עֵינֶךָ תִּתֵּן בִּי--וְאֵינֶנִּי,
 כִּי הַנְּנִי אֶפְעֵ וְאֵין,
 אֶךְ אוֹתִי תִרְאֶה עֵין בְּעֵין,
 יַחַד בִּי שׁוֹנִים וְעֵרוּכִים *
 לְאוֹת אֶהְבֶּה אָב שְׁמִנִּי,
 אֶף אוֹת יִקָּר שְׁמֹתִי לְבָנוֹת מְלָבִים *

המלה כלה.

הִנֵּה בְּלֹא מְאוּמָה אוֹתִי לֹא תִשׁוּר,
 כִּי הַנְּנִי תִמְד בְּדָבָר מַה, קִשׁוּר *
 אִם לְדַעַתְנִי לְבַבְךָ יִתְאוּה,
 בֵּין אֲרַבְּעָה רַעִי מְקוּמֵי לֶךְ אֲתוּה *
 שֵׁם לְכָל אֲשֶׁר לְרֹאוֹתַי נִפְשׁוּ חֲמֻדָּה,
 בְּמִרְאֶה וְלֹא בְּחִידוֹת אֱלֹוֵי אֲתוּדַע *

III.

מלה בת שתי הכרות

הברה ראשונה

מִבְּטָן הָאֲדָמָה אָנֹכִי נוֹלַדְתִּי.
 לְנִסּוֹק עָרֵי שָׁמַיִם הִזוּ מֵאֲזוּ נִוְעַדְתִּי;
 אֲמָנָם זְעִיר שָׁם וְזִמְזוּן מִצְעָר מְקוֹם עֲמַדְתִּי.
 וְאַרְדָּה מְטָה לְהַרְיֵק שְׁפַעַת בְּרַכְתִּי.
 לְפַעֲמַיִם בְּמַעְצָרִי, מֵעֵץ יַעַר תִּתְקַנְנִי.
 וְעַל קִירוֹת בֵּיתְךָ בְּחֹמָה תִּתְחַזְּקֵנִי.

הברה שנייה

אָנֹכִי עַל קַרְקַע הָאָרֶץ נִמְצָאתִי.
 לְרוֹב מַהֲבָרָה הָרֵאשׁוֹנָה נְהִיִּיתִי.
 מִשְׁוֹקִים וּרְחוֹבוֹת תִּבְיָאֲנִי הַדְרִיךְ.
 בְּחַרְפוֹת יִקְלְלוּנִי מִשְׁרֵתֶיךָ וְאַשְׁתֶּיךָ.
 לְצַרְרֶךָ לְפַעֲמַיִם, דָּבֵק טוֹב פִּיךָ תִּקְבְּנִי.
 אֲף כִּי מָאוֹס אָנֹכִי וְיִדְךָ לֹא תִדְבְּקֵנִי.

המלה בשלמותה

מֵאֲזוּ וְעַתָּה שְׁכַנְתִּי בְּאֶרֶץ הַשְּׁפֵלָה.
 תָּמִיד בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת בְּמְקוֹם חֶשֶׁךְ אֶפְלָה.
 בֵּין רַגְבִּי עָפָר וְאַבְנֵי נַחַל מְכוּז מוֹשְׁבֵי.
 בֵּין מִצּוֹלָה וְאַבְק אֶרֶץ שְׁפֵל מִצְבֵּי.
 וְכֵן הֵיִיתִי בִּימֹת קֶדֶם לְמִשְׁלַל וְחִידוֹת.
 בְּפִי הַמְּגִיד אוֹתֵיךָ, נְכוֹאוֹת עֲתִידוֹת.

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

פַּעַם יְחִיד אָנִי
 בַּל יִפְרֹד שָׁמַי.
 וּפַעַם רַבִּים קִנֵּינִי *
 כָּל קִנֵּינִי הָאָדָם בִּי יִשְׁמְרוּ .
 אֶף מַלְכִים וְרוֹזְנִים בִּי יִתְפָּאֲרוּ *
 בְּכָל מִדְרֵךְ כַּף רַגְלִי בְּכָל מְקוֹם הַיּוֹתִי .
 שָׁמָּה יֵרְאוּ אוֹתִי מְעוֹנוֹתִי *
 כָּל אִישׁ הַחֶפֶץ לִרְאוֹתַנִּי לְדַעַתַנִּי יִרְצֶה .
 רַק מְעוֹנוֹתַי יִבְקֹשׁוּ שֵׁם לְדוֹרְשֵׁי אִמְצֵא *
 שֵׁם בֵּין אַנְשִׁים רַבִּים חֲקוּק זְכוּנִי
 עִמָּהֶם תָּמִיד אֲהִיָּה הֵם יִכְתִּירוּנִי *
 אֲבַר דַּאֲבַעַל מֵאוּסְטַעֲרֵלִיטֵן .

VII.

חידה .

בְּאַרְבַּע אָנֹכִי , וְעוֹד לִי בִשְׁתַּיִם ;
 אִמָּנָם בַּל תִּמְצָאוּנִי רַק בְּאַחַת *
 בְּשֵׁנִי יִרְאוּנִי , לְמִי לוֹ עֵינַיִם ;
 בְּחָרִי אֶף נִדְבַרְתִּי , וְלֹא בְנַחַת *
 בְּמִשְׁלַל נִשְׁמַעְתִּי , וְאִין עוֹד מְשַׁלִּי *
 הַגִּד פְּתֹרוֹנִי , אִם בְּלִבְךָ דַּעַת !
 וְאִם אִין , אֲשַׁמִּיעַ בְּכָל קְהָלִי ,
 כִּי נִפְשֶׁךָ , מִכָּל מִדַּע נִמְנַעַת *
 יִשְׁכַּר בַּעַר שְׁלֵעוֹנוֹנָעַר .

VIII.

חידה .

בִּי אֶרֶץ וְשָׁמַיִם נִבְרָאִים , וְכָל הַנִּמְצָאִים
 מִהַחַי וְצוֹמַח עַד אֲבֵן דּוֹמָם בִּי נוֹדְעִים ;

V.

חדה.

הן לזמנים שונים נמצאתי ,
 פעם ראש לישראל הייתי ,
 כשמי בן אני איש גבור חיל
 אך אם גם עז בי , נבעתי בליל *
 ופעם בשמאל את שמי שניתי ,
 בימי אחד מיוצאי חלצי *

רק בתכונה אך בשם לא שניתי
 ואולם המקדש עת ביד קמים
 גפיל , אז , אהה , בא גם קצי !
 זמן היותי וסבת שמי ושם רעי נעלמים ,
 מיודעי העתים וכל החכמים *

VI.

חדה.

אליכם אישים , אליכם אקרא !
 ראו נא יציר חדש בשמי נקרא !
 פעם חי אני בנים אורה ,
 ופעם מזרם ומזמר
 לאדם אנכי מוחסה ומסתור *
 אף בכל עת צרה
 אותי יקרא לעזרה *
 גם אלוה בי הפץ
 ורוח קדשו בי יפץ *

בן יכבד אב

ניסן תקפ"ד

בן-שלש ושנים שנה חוקיהו במותו וארבעים וחמש
שנה ישב בטריאסטי עם הגולה אשר-הגלתה
מסנדהניאל ומפל-בפרי הויניציאנים ושם אמו רחל
מורונה: ויעש הישר בעיני יי ככל אשר-עשה ברוב
אביו: ויקנן עליו בנו ויאמר הכמות נבל ימות צדיק:
הרק רודפי-כבוד כבוד ינחלו ובזויו יקלו: ואתה חלמה
ולא להתפאר ושם חכם לא-קראו לה התחת זאת בחשה
שמה יכסה: ירה לא-מאסו עבודה בועת אפיה פתח
אבלת ובקתד חכמים חרש עצים לא יבא: אהבת
המלאכה ותורת יי ותחכם לנפשך ולנפש ביתך: בימי
הכח הגית בעורון ויצר לה על-בטול הורה: אז רמז
פקודי אל שש מאות ושלשה עשר יום ליום אחיה יקרא
באוגיה ואתה חקותם בזרונה: ראה אלהים וייטב בעיני
וישב לה מאור עיניה: זרע נתן-לה יי וערב ערב על-
משכבם משפטי האלהים מפיה יקשיבו: כן בלכם
יראת שדי נטעת ובזרונם דעת חקיו: הלא יחפרו כל-
נטילי כסף אשר ברוב להם כן יוסיפו תאוה: געור יגעור
בילדיהם אם-לא ימהרו יחישו לאסוף הון: ואתה בעיניה
לא הבהת את-בנת את-יחידה מתושביה אשר חשק: אך
מידותי ועד-יום מותה זה עשרים שנה שקדת עלי
מפיה יום יום לקחתי הורה: ידידות נפשך על-שכירים
לא נטשת ותפקדני לבקרים לרגעים תבחנוני: בתורת אל
הגית עמי להעמיק חקור באמריה ממה למדתי: אהבת
עמך פעניג שנאת ובעיניה עשיר היית יתום ואלמנה
היית עוזר: שנאת תפנוקים הנחלת את-זרעה זה עושר
יקר מכל-עושר: תמים אתה בדרךיה ארחות חנה כל-
ידעתם

יֵשׁ מֵאֵין אוֹצִיא, אֵף גַּם אֶהְפֹּךְ יֵשׁ לְאֵין.
 מֵאֵישׁ אַחֻלָּל אִשָּׁה אֵף כְּלֵי אִפְּיֵל שְׁנָה לְעֵין *
 אֵת שֵׁם הַצַּדִּיק הַגְּדֹלָתִי בְּסֵפֶר תַּמְצֹאוּהוּ,
 בְּעַמִּים רַבּוֹת הָאֲנָשִׁים בִּי יִשְׁתַּמְּכוּ וַיִּתְמָהוּ,
 בְּעַמִּים יִשְׁמֹנִי לְאַחֹר וַיַּעֲמִידוּנִי לְאַחֲרוֹנָה
 וְלֹא נֹפֵל אֲנִי מִהָעוֹמֵד נְטוּי גְרוֹן רֵאשׁוֹנָה;
 הִנֵּה פְעוּלָתוֹ אֵתִי רָאָה, הִבֵּט הַשָּׁמַיְמָה!
 וְגַם שָׂא עֵינַיִךְ, צְפוּנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וַיָּמָה *
 בְּעַמִּים לֹא אֶסְפֹּן מְאוּמָה וּלְרִיק אֶכְלָה אֲנִי,
 כַּאֲשֶׁר הִמָּה עוֹד רַבִּים מֵאַחֵי כְּמוֹנִי,
 וְהִנְנִי אֲזו צוֹר מִכְּשׁוֹל וְאַבֵּן גִּגַּף לְנִעְרִים
 אֵינָם יוֹדְעִים לְהִבְחִין בֵּין נִקְבוֹת וּבֵין זְכָרִים *
 חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בְּנִעְיָמִים בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה,
 כַּאֲשֶׁר לְרַעֲבִים הִזְרַע נָתַן אֲזו שָׁמַי נִקְרָא *
 עוֹד תִּקְרְאוּהוּ אִם תִּרְחִיבוּ בָּהּ וְתִקְרְאוּ בְּגְרוֹן *
 הֵא לָכֶם הַחֲדָה-וְהֵא לָכֶם הַפְּתָרוֹן !

פִּישׁ הַיִּמְרָאטָה.

(פתרון החדות צעלים הצאים)

מִלְּבִי וְכִרְהָהּ הָיְתָה כְּחוֹתֶם עַל-לִבִּי הָיְתָה כִּכְח עֲפַעְפִי עַד-יּוֹם
 אַחֲרוֹן : שִׁיתָה אֲרֻחוֹתֶיהָ לְגַגִּדִי תִמְיֵד בֶּל-יִטּוּ פַעְמֵי מִדְרֹה
 צִדְקָה : אִוּ אֵלֶּה בְּטַח וְלֹא אֶבְשָׁל אִוּ נִפְשָׁה בְּטוֹב תִּלְוִן כִּי
 יִרְעָה יִירַשׁ אֲרֶץ : אֶל-תִּמּוֹשׁ צִדִּיק תִּמְיֵם מִמּוֹל פָּנָי וְלֹא-
 תִמּוֹשׁ מֵעָלַי בְּרַכַּת אֱלֹהִים וְכֹר צִדִּיק לְבָרָכָה :

שד"ל

על מות כמוה"ר דוד אלטארס זצ"ל

אחד מרבני וויניציאה.

חשד נאסף אל עמיו ציוס שלשה עשר לחדש הראשון שנת התע"ד הלא
 הוא כתוצה צספר צוף דבש צלי סס המצטר. *

לְמַנְצַח לְעֶבֶד יְהוָה לְדוֹד בְּיוֹם לָקַח אוֹתוֹ אֱלֹהִים וְהִצִּילוּ
 מִבֶּרֶךְ אוֹיְבָיו וּמִבֶּרֶךְ שְׂאוֹל : שְׁמַעוּ רִגְגִים וּקְחוּ
 מוֹסֵר הַקְּשִׁיבוּ לְקוֹל הַתּוֹכַחְתִּי : לָכוּ עַמִּים הָאֹזְנֵי תוֹרַתִּי
 וְלִקְחֵי יִקְחוּ רַבִּים : אֶל-תִּפְרִיעוּ לַעֲצַתִּי רֹאשׁ עֲלֵיכֶם תִּטּוּף
 מִלְּתִי : כִּי הִיא בְּזוּרִיף יוֹרֵד עַל-אֲרֶץ כְּרַבִּיבִים עָלַי נִשְׁיָה :
 כְּאוֹר צַח עָלַי הָרִים בְּקֹר כְּשַׁפְּיִים נִגְהִי-שָׁחַר : הֵן עֲלֵיכֶם
 מָסַף עֲלִיוֹן רוּחַ בִּינֹת בְּקַרְבְּכֶם : מִהַר קָדְשׁוֹ עַל-גִּבְר
 שְׁפָה נַחַל שׁוֹמֵף אוֹר הַדוֹמוֹ : בְּהִלּוֹ לְעַד יוֹרַח לֹא יִדְעָה
 שְׂבִיב אֲשׁוּ בַל-יִרְאֶה שַׁחַת בְּמוֹתָיו : וְאַתֶּם אַחֲרֵי הַבֵּל
 תִּהְבְּלוּ חֵיל יָנוֹב תִּשְׁתִּיב לֵב : אֶפֶל יִקֵּר הַבֵּל תִּחַבְקוּ הַדֶּרֶת
 זְבוּל תִּנְעַל נִפְשְׁכֶם : אֵת גּוֹשׁ עֶפֶר יֵאָהֵב לֵב עֲפֹרוֹת זֶהָב
 וְכֶתֶם אוֹפִיר : לְצַבּוֹר כֶּסֶף תִּכְסֹּף-נִפְשׁ שֶׁהֶם תִּרְשִׁישׁ
 וַיִּשְׁפָּה : לְמִשׁוֹל עַמִּים יִתְאוּ גִבְר לְסוּר גָּאִים אֶל-מִשְׁמַעְתּוֹ :
 לְיַקְמוֹת אִפּוֹ יִקְשִׁיחַ נִמְר חוּא עַל-שִׁנְאָיו : בַּדְּנָג יִמַּס לְבָבוֹ
 לַעֲגָבִים יִשְׁפּוֹף רוּחוֹ לְחַבֵּק חִיק חֲשׂוֹקְתּוֹ : וְדַלַּת רֹאשָׁה
 נִפְשׁוּ יַעֲנִיד תִּשְׁבַּע עֵינָיו מֵאוֹר עֲפַעְפִּיהָ : הֵן אֵלֶּה דְרָכֵי
 אֲבוֹשׁ עָלַי אֲרֶץ כִּי יִרְחַק לָבוֹ מִדַּעַת וּנִפְשׁוּ מִתְבוֹנָה : גִּשׁוּ
 אֵלַי לְפִתַּח הַקְּרָבוֹ אֶחָל צִדִּיק וּפִתַּח תִּקְוָה : לָמָּה תִּאֲבָדוּ

ביום

* שנוחה היא חגיגו מאה החנס טל"ב.

ידעתם: לא-שאלת לך כבוד ויקר ולאיש נתעב ונמאם
 חזקות לא דברת: יראת אלהים ככה הנחלתני ומאזני
 משפט לשקול בני-איש ואחבת האמת: אפה הברדת
 אנוש מאל ואמרות יי מדברי בני-איש: אפה השוית
 גבר לגבר שם אנשי-שם לא יחתה: אפה הדרכתני
 במעגלי האמת על-כנפי שכל מתת-יה ולא בעגלת
 ספרים: פניה תמיד אלי הארת ואימתה לא תבעתני על-
 כן אהבתיה על-כן דבקתי בעדותיה: יראת יי במקסרים
 בה ראיתי לא ראיתי בזולתה וחקמה מן-השפה וביתה
 אהרה לבדה הראיתני: חכמה מנהלת המעשים לא
 מצפצפת בשפתים חכמה מולכת בחורי-לב הראה
 בפעולתיה וקולה לא ישמע: חכמה מושלת ברש
 ובעושר חכמה גוברת על-פגע ועל-פרץ על-מדה על-
 מכאוב ועל-מות: חכמה תאמן-לב ותאמר סבול יראת
 יי תבטיחהו ותאמר קגרה אשרי-גבר שתיהן בעורו:
 אשרי-איש את-אלה הנחילוהו אבותיו יקררה נחלתו
 מזהב ומפז רב: על-כן אברכה בנני ואוקירה שמה לדור
 אחרון: ומה-גמול ישלם לך בנה ידידה אשר מחר מות
 ויקחת מעל-ראשו ולא נתנו לשמח שיבתה: הוי חורש
 ולא קוצר זורע ולא אוכל עזקה וסקלת ברמה והטעהו
 שורק ובטרים בציר לקחה ואינה ובפרי ועתה לא עשית
 הלוואים: אף לא אבדת נפש טהורה געלית מעלי ועודני
 לגד עיניך: הלא-ורה הדבר אשר היה נחמתה בעודה
 נפשו בטוב תלין * ונרעו יבש ארץ וכן נתן לך יי:
 ועתה אבי אבי המתענג בסתר עדיו אליה נשאתי את-
 עיני היושבי בשמים: אל-תתן תכל ומחמדיה למחות
 מלבי

זה אחד מן המקראות שהיה הדוני חזי סומך עליהם לראיה על שער הנפש,
 כי הלויים לא תחמר על רגע השכינה, הכל על כל המושך זמן השכינה, חס
 כן חף כחן שהוואל הלשון על המות, חין הכוונה זו שהלויים ימותו בשלוש,
 הכל שיהיה צטוב כל זמן היותו מה, ואם כן יש ונה שהינו צטוב, חס כן
 יש שם חזר ועיני נפש אחד המות

מִנּוּ בַחֲטָאֵינוּ נִפְלָה עֲטָרַת רֵאשֵׁנוּ: הָשֵׁב חַמֶּתְךָ מֵעֲלֵינוּ
 אֱלֹהִים הָאֵר פְּנִיָּה וְנִשְׁעָה: כַּעֲסָה מֵעֲלֵינוּ הָסֵר יָשׁוּב אֶפְּהָ
 וְתִנְחַמְנוּ: זְכוּר אֱלֵינוּ אֶת--בְּרִיתְךָ אֲשֶׁר כָּרַתָּה אֶת--
 אֲבוֹתֵינוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדְּךָ רַחֵם עַל-צֵאן מִרְעִיתְךָ בְּנֵי
 יַעֲקֹב אֲשֶׁר קָנִיתָ: וְאַנְחֵנוּ נוֹדָה לָּךְ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר
 נִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ:

אל הלקח ארון האלהים

במות מורנו ורבנו

סד אברהם אליעזר הלוי ז"ל

אשר עלה אל השמים

בעשתי עשר יום לחדש התשיעי

שנח

ויאמר ה' אל אברהם לך

לך מארצך לפ"ק

קינה *

אֶעֱצֹר מְרֵי שִׁיחֵי	עַד-אֵן בְּעֲצֻמוֹתַי
בַּל אֲזַעֲקָה חַמָּס?	עַל צוֹרְרֵי רֵיקָם
עַד-אֵן לָךְ מְרָמָס	מוֹת! אֵהָה אֶכְוֹר!
קוֹלִי בְּמַר רוּחֵי?	אֵהִיָּה, וְלֹא אֲשָׂא

הַתֶּאֱפָקוּ מְעֵי;
 כָּל-עוֹרְקֵי תֹאכֵל;
 אוֹלֵי מִצּוֹא אוֹכֵל
 בְּבִכִּי וּבְדִמְעֵי *

רַבַּת בְּאֵשׁ יָגוֹן
 הֵן בִּי חַמַּת תַּנִּין
 אֶקְרַע סָגוֹר לְבִי,
 פּוֹגָה לְרוּב תּוֹגָה

ביום רע רוגו שופט צדיק אלהים: עת יפקוד מעשה גבור
 מעליו ידיו עליון: מעגל רגליכם נא תפלסו וכל דרכיכם
 יכוננו לעד: לכו חוו מפעלות ידיו האחו במשפט ידכם
 סלה: לפעמי תדריכו רגל אשוריקם לא ימעדו: הן דרכי
 אל חשק מנוער על דלתותיו שקד יום יום: כאיש תם
 יושב אהלים בתורת אל חפץ מאד: ענה בדרך פחו מעלם
 למען הקשיב תורת אלהים: בלב ימים רכב אגיות אל
 מזרח שמש צדקו העיר: אוצרות דעתו שם מלא כסה
 זהב חרוץ דעת עליון: לנפשו שוקקה השביע אור ער
 כתוב יושר דברי אמת: והבין במקרא בתורת אלהים
 מפורש ושום שקל: והגה עוד שב אלי ארצו פרם חמד
 נטע ביאוריה: כאלונים על יבלי מים ארזי לבנון אשר
 נטע בני אדם בתורת אלהים: וירבה מאד מקהו צאן
 נפשות אשר עשה: פרועה טוב ירעה עדרו לא ימיש
 מתוך אהלו: בסבכי יער לא הלך לראות באבי הנחל:
 בשוקים ברחובות לא נטה רגל אצל פנה לארוב שם:
 בשפתיו לא נמצא ענלה לא דבר און ומרמה: תורת אמת
 יבקשו מפיהו כי מלאך יי צבאות הוא: עיניו תמיד אל
 יי גם הוא הוציא מרשת רגדיו: עת הוא נחבא אל הכלים
 מלחלל את שם קדשו: ויעזרהו אלוה ממעל והרים על
 אויביו ראש: וישיתוהו ברכות לעד ברכות צדיק לראש
 משביר: בן חכם שימח שיבתו נבון הוא בכל משכיל:
 יראת יי היא אוצרו ראשית כל חכמתו: כן אלהים ישלם
 צדיק ישיב גמול אל עבדיו: עינותיו עטור ברצון בא בכלח
 אלי קבר: בחר אלהים מעושר רב להסתופף בהיכרו
 סלה: במותו לא לקח קול אחריו לא רצה כבודו הפארת
 עניים לעד: ויבא על גפי רוח על בנפי כרוב נעוה:
 על כסא אור מרום כמלך ישב אשר פרשו עליו אור
 עינו מושל: מדלה סגריר לא ירא עוד חשך אפל וצלמות:
 בארץ חיים יחיה לנצח ישקה רוחו בנחלי ענג: נאספת

הִשְׁקִיטָהּ רִיבוֹת.	יִלֵּל אֲשֶׁר רָאָה
חַתְחָרוֹת לְבָלוֹם :	בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו
מִי יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם.	יִדְאָג לְמִי יִפְנֶה.
יִקַּד בְּבֵין לְבוֹת *	אִם רִיב וְאִם מִדּוֹן

כּוֹשֵׁל פְּחַטְאֲתָיו.	יֵאָכֵל וַיִּתְאוּנֶן
אֶת לֹו בַיּוֹם שׁוֹבוֹ :	רוּעָה וְנוֹתֵן יָד
נִגְעוּ וּמִכְאוּבוֹ.	אֶל-מִי יִגְלֶה עוֹד
מִכֵּל עוֹנוֹתָיו ?	וַיִּקּוּ מִצּוֹא פְּדִיוֹן

דוֹרֵשׁ תְּעוּדַת אֵל.	יִזְעַק בְּתַאֲנִיָּה
עַל-דִּלְתָהּ דּוֹפֵק :	כִּי בֵין מְבוֹכוֹתָיו
יֵאִיר עֵנָן סִפְקָ ?	מִי-זֶה לְפָנָיו עוֹד
מְרוּהָ לְכָל-שׂוֹאֵל ?	אִיֶּה מְקוֹר חַיִּים

כֹּל יוֹעֲצֵי עֲדָה.	יִבְכוּ קִצְיָנֵי עַם.
הָאֵב וְהַרוּעָה :	כִּי יוֹעֲצִים אָבְדוּ.
לֹא מִצְאוּ מְרַעָה.	הַנֶּם פְּאִילִים
בְּרַתָּת וּבְרַעְדָּה *	הַנֶּם בָּיָם גְּדוּל

עֲתָה הַגֵּם תִּגְזֹר	הִבָּהּ דְּמִי נִתָּן :
כֹּל שׁוֹמְעֵי שְׂמִיעָה ?	יֵאָלְמוּ יַחְדָּו
הָאִיר מְאֹר נִגְהָה.	צָפוֹן וְגַם תִּימָן
לֹא יִדְעוּ מְזוֹר *	הַיּוֹם בְּבוֹא שְׂמִשְׁכֵּם

הַנְּעִלָה אֶל-עַל!	אֲמַנָם, בְּחִיר עֲלִיּוֹן
תּוֹעִים בְּמַחְשָׁפִים,	כִּי צֹאנֶךָ תַטּוֹשׁ
תִּמְאַס יֵלֶל בּוֹכִים,	אוּלֵי טָהַר-לֵבָב!
עֲנֹתֶךָ תִּגְעַל*	גַּם-קוֹרְאֵי חֶסֶדְךָ

מִצְוֹתֶיךָ רָמָה;	תִּגְבּוֹל כְּכּוֹד מִסְפָּד
מִי זֶה גְבוּלוֹת שָׁם?	אוּלָם לְאַנְחַת לֵב
כִּי פֶס פֶּאֶר רֵאשִׁם,	אִם צֹאנֶךָ נוֹהִים
אִם-חֶטָּא וְאִם אִשְׁמָה*	מִיִּדְךָ לְךָ זֹאת

אִישׁ הַחֲזֻקָתָ בּוֹ,	יִגְהֶה וּמַר יִזְעַק
וּתְתַנּוּ מַחֲיָה:	שִׁמְתוּ עָלַי בְּנוֹ
הַנִּתְנָה פְּרִיָה,	עֲתָה לְזַעַת אַף
דַּת יַחֲרֵד לְבוֹ*	פֶּן תַעֲמוֹד מִלֵּ-

מִשְׁעֵן וּמִשְׁעֵנָה,	אָבִי, אֲהָה! אָבִי,
עָנִי וְדַל, נִפְעָם;	יִזְעַק בְּאַבְל מָר
לְפָנַי עֲשִׂירֵי עָם,	כִּי אַתָּה לְמַלְיָן לוֹ
רַעַב וְגַם בְּשָׁנָה*	כִּי בִלְתֶיךָ, יִירָא

כְּזִכּוֹר תְּמוּל שְׁלִשׁוּם,	יִכְפֶּה לְבָנִים אָבִי,
וַיַּעֲלוּז בְּהֵם:	רָאָה בְּחֻכְמַתָּם
שׁוֹקֵד לְעִדְרֵיהֶם!	הָהוּ! כִּי מְנַהֵל פֶּס,
וּבִזְעוּהָ יִשׁוּם*	יִבִּיט לְסוּף דְּבָרִי,

Serus in coelum redeas, diuque
Laetus intersis populo, —

Hor. L. I. O. 2.

השתפכות הנפש

בחגיגת שנת הששים לחיי מלכנו הקיסר פֶּראַנץ הראשון
ה'יר"ה

יום שְׂמֵחֹת לָנוּ הַיּוֹם, יוֹם תְּרוּעָה!
שָׂאבוּ מִים בְּשִׁשׁוֹן, מִמְּעֵינֵי הַיְשׁוּעָה
עָמִי אִיסְטָרִיךְ, כֹּל יוֹשְׁבֵי תֵבֶל!
יוֹם הַלְדָּת מַלְכֵנוּ, הַלְדָּת אָבִינוּ!
בָּא הַיּוֹם, יוֹם הַגִּילָה, יוֹם שְׁקוּיֵנוּ!
נְגִילָה בּוֹ, נְעִירָה כְּנוֹר עִם נְבִל!
הִנֵּה זֶה מַלְכֵנוּ, גְּבוּר וְרֵב לְהוֹשִׁיעַ!
הֵנוּ בְּנֵי־שִׁשִׁים, וְעַל פָּנָיו מוֹפִיעַ
זְקֵנָה וּבְחָרוֹת, רַחֲמִים וּגְבוּרָה!
בִּימֵינוּ חֶסֶד, בִּימֵינוּ נֶצַח וְהוֹד,
הָבוּ לוֹ עַמִּים! עוֹ, הָבוּ כְבוֹד!
הוֹבִילוּ שִׁי לְמוֹרָא, הוֹבִילוּ תִשׁוּרָה!
אֲשֶׁרֵינוּ! בְּצֶל כְּנָפֵי אֵיתָן מוֹשְׁכֵנוּ,
כְּנִשָּׁר עַל גּוֹזְלָיו, מְרַחֵף עָלֵינוּ
בְּאַבְרָתוֹ יֶסֶד לָנוּ, מִגֵּן לָנוּ וּסְתָר!
אֵב רַחֲמִים לָנוּ פֶּראַנֶץ, בְּרִצּוֹנוֹ חַיִּים
כְּטַל עַל עֵשֶׂב, כְּאֵל צִמָּא מִים;
לְיִשְׂרָאֵל כְּמוֹד, לְבֵית־חַן הַכְּתָר!
מִנֵּי שְׂבֵתָךְ עָלֵי בֵס, רַק יִשַׁע עִמָּךְ,
מַגֵּמַת כֹּל מוֹעֵינֶךָ, חֶפֶץ כֹּל זְמִמָּךְ;
יִשַׁע שְׂאֵלֶת תָּמִיד, בּוֹ תָּמִיד בְּחָרָת!

כִּי אוֹתָךְ גִּבּוֹר	תּוֹרָה בְּמִרְ תִּבְכֶּה
כְּכַפִּיר וּרְץ כְּצִבְיָה	רֵאת בְּקִנְיַת אֵל
אֵיִה מִשׁוֹשׁ לְבִי	מִרְ יֵאָבֵל מוֹסֵר:
לֵב פּוֹשְׁעִים יִשְׁבּוֹר?	יִרְעַם בְּתוֹכָהֶן.

אוֹי! יוֹם בְּכִי וַיִּלֵּל!	אוֹיָה! כָּאֵב אָנוּשׁ!
הַלִּים אֲמַלְלִים?	בְּמָה נִיחַל עוֹד
בְּרֵאוֹת פְּנֵי אֱלִים	אֵיךְ זָד וְלֹא נִבְהַל
יִמְשׁוֹל וַיִּתְעוֹלֵל?	מִוֹת וּבִידִיד יֵה

אָהֵיָה כְּמַתְלוֹנֵן?	הֵם! הֵם! וְעַד מָתִי
אֲרִשֶׁע לְאֵל אֵיוֹם!	אֶל-נָא בְּאֵשׁ קִנְיָה
צוּעַק לִילְדֵי יוֹם	יִמְרוֹד בְּמִשְׁפָּטִי
הַטּוֹב וְהַחוֹנֵן *	כִּי לֹא יִצְוֶה רַע

כִּי תַעֲטִי אוֹרְךָ	נִפְשׁ מִטְהַרְרָה!
בְּטוֹב וּבִישׁוּעוֹת	נִצַּח לְהִתְעַנֵּג
צֵאן אוֹבְדוֹת גּוֹעוֹת	שׁוּרִי! רְאֵי מוֹשֵׁם
שְׂפָכִי לְאֵל צוּרְךָ *	שִׁיחַךְ לְהוֹשִׁיעֵן

דוֹבֵר לְעַמְתְּכֶם :	הִנֵּה בְּאָזְנֵי קוֹל
בְּנֵי אֲשֶׁר אֶהֱבֵ!	” הִתְנַחְמוּ עִמִּי !
שִׁשׁוֹן וּגְיִל אֲשֶׁאֵב :	” חִלְף עֲבוֹרָתִי
שְׁלוֹם יְהִי לְכֶם * .”	” שְׁמְרוּ נְתִיבוֹתֵי

במצות פרנסי הקהל

שד"ל.

אֲשֶׁרִינוּ שְׂאֲרֵי־יִשְׂרָאֵל, חוֹסֵי שְׂבֻטְךָ,
אֲשֶׁרִינוּ פְּלִיטֵי יִשְׂרָוֶן, שְׂמַחֵי מִשְׁעַנְתְּךָ,
שְׂמֹשׁ חֶסְדֶּיךָ גַם עָלֵינוּ הוֹפְעֵת!
פֶּתַח־לְנוּ שְׁעָרֵי חַכְמָה, שְׁעָרֵי בִינָה,
שְׁבִרְתְּ עָלֵנוּ הַקְּשָׁה, וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה!
בְּעֻקְבוֹת יוֹסֵף הִלְבַּתְתְּ, כְּמוֹהוּ הוֹשַׁעְתְּ!
יוֹם שְׂמָחוֹת לָנוּ הַיּוֹם, יוֹם תְּרוּעָה!
נִשְׂאֵב מִיָּם בְּשִׁשּׁוֹן, מִמְּעֵינֵי הַיְּשׁוּעָה!
נִכְרַעַה בְּרַךְ לְפָנֶי מוֹשִׁיב מַלְכִים עַל כְּסֵא:
" יְהִי נָא חֶסְדֶּךָ, אֵל עֲלִיּוֹן! תִּמְיֵד לְמַלְכֵנוּ
" יָנוּב בְּשִׁיבָה, דִּשָּׁן וְרַעְנָן, רוּחַ אֲפִינוּ,
" יָמִים עַל יָמָיו הוֹסִיפָה מַלְכוּתוֹ תִּנְשֵׂא!
" שְׁלוֹם אֹתָם נִפְשׁוּ, בְּשְׁלוֹם בְּרַכְהוּ!
" עַד בְּלֵי יָרַח יוֹפִיעַ הַדָּר כְּסֵאֵהוּ.
" זִרְעוּ בְּרוּךְ, כְּאֶרֶז יִשְׁגָּא, כְּתַמָּר פּוֹרַח!
" תִּפְרַח הַמַּלְכָּה כְּעֵץ עָלֵי מַיִם,
" יִפְעֹתָהּ תִּהְיֶה, כְּשִׂמְשׁ צְהָרִים,
" הוֹד נִטְיָעֵי הַמְּלוּכָה יִזְרַח, הוֹלֵךְ וְזוֹרַח!
" וּבֶן־מֵאָה יַחִי מַלְכֵנוּ עוֹד שְׂמַח,
" שֵׁשׁ עַל גֵּין וְנִכְבֵּד פּוֹרַח צוֹמַח,
" כְּשֶׁתִּלְי יֵיתִים סָבִיב לְכִסְאֵהוּ;
" עֵינָיו יַחֲזוּ אַרְצוֹתָיו בְּרוּכֵי עֵשֶׂר,
" פּוֹרִיּוֹת תִּמְיֵד, שְׁבַעֵי כָּל־אֲשֶׁר,
" וְאֵל אֲשֶׁר יִפְנֶה יִשְׂמַח לְבָהּוּ!
" יִרְאֶה שְׁלוֹם עַמּוּ, בְּרוּכֵי אֶמֶת וְצַדִּיקָה,
" יִשְׂמַע קוֹל שְׁשׁוֹן, אֵין פְּרִץ אֵין צַעֲקָה,
" שְׁלוֹהַ תְּנוּה בְּאֵהֶל, שְׁלוֹהַ בְּהֵיכַל וְטִירָח;
שְׂמַח

לא חֲמַדַּת אַרְצוֹת, שְׁנֵאת הַכִּנְיֶה,
 וְעַתָּה, הָרַב פֶּתַח יְהוּדָה, עַמִּים הַכְרִיעַ
 בְּיַמִּינֶךָ רוֹמְמָה גְּלִיתָ, חִישׁ הָרַב אֲזַרְתָּ
 בְּיַמִּינֶךָ הַהָרַב אַף עָלֶיהָ זֵית!
 " לֹא שְׁפָרְדֶּם, נְתַשְׁעִיר וּבַיִת
 " יִקְרַת הַמֶּלֶךְ, לֹא זֹאת תַּעֲוֹדְתוּ!
 " בְּיָדוֹ הַגְּדֹלָה: אִישׁ וְעַם הַצְּלִיחַ,
 " כָּל-לֵב לְרַגִּין, כָּל-נֶפֶשׁ הַשָּׁמַיִם
 " זֹאת אִפּוֹא יִקְרַתוֹ, זֹאת פִּקְדָתוֹ "
 כִּן שָׁגְבוּ רַעֲיוֹנֶיךָ, כִּן שָׁגְבוּ פְּעֻלֶיךָ!
 מוֹרֵי דְרָכֶיךָ הֵם, מֵאִזּוֹ מִשְׁחָךְ אֱלֹהֶיךָ,
 וּמִלְאָכֶיךָ צִוְּהָ לְךָ, בְּכֹל מִשְׁלַחַת רָעָה!
 אֲשֶׁרֵינוּ! נִפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתְּלָת!
 שְׂרִיתָ, בּוֹטַח בְּאֱלֹהֶיךָ, גַּם יִנְלָתָ,
 קִרְאתָ דְרוֹר לְאָרֶץ, צִוִּיתָ יְשׁוּעָה!
 נֶאֱנַחוּ עַמִּים תַּחַת מַטֵּה רִשְׁעִי,
 שְׁנַסַּת עֵז וְחֵיל, יִצְאָתָ לְיִשְׁעִי,
 גָּעַרְתָּ בַּמִּלָּאךְ מִשְׁחִיתָ, וְתֹאמְרוּ: הֲרָף!
 יִצְאָתָ לְיִשְׁעִי, וְאַחֲרֶיךָ עֲמִמֶיךָ,
 אַתָּה בְּרֹאשׁ, וְאֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ —
 הָאֵיבִיב! שִׁבְתָּ אַחֲזֹר, הַשְׁלַכְתָּ הָרַב!
 וְשָׁלוֹם בְּאָרֶץ, וְשָׁלוֹם בְּכָל-פֶּלֶךְ!
 בְּטַח יִסַּע דְּרָכֹו, כֹּל עוֹבֵר וְהֹלֵךְ,
 כֹּל שָׂדֵה כְּרִמִּל, רַק שִׁשׁוֹן פּוֹרַח!
 עוֹבֵד הָאֲדָמָה נוֹשֵׂא בְרִנָּה אֱלִמּוֹתָיו
 עָמְלוֹ לְפִיהוּ, לֹא לְרִיק יִגִּיעוֹתָיו,
 בְּקוֹנֵה בְּמוֹבַר שָׁמַח, כֹּל עֲנִין צוֹלַח!
 אֲשֶׁרֵינוּ

וְשִׂרְפֵי קֹדֶשׁ לְרַבְבוֹת יֵאָתִיוּ .
 וְעַל יָקָר נַפְשָׁךְ מִרְיָהוּן :
 אִזְ מִרְהַמּוֹת עָלֶיךָ מִשְׁחַת .
 וּבִידוֹ שׁוֹמֵר עֲבָרָה נַפְשָׁךְ לְקַחַת .
 וַיִּנְהַם בְּעֲבָרְתוֹ : בְּאֵי יוֹם קָוִיתִי !
 כִּי יָמִים רַבִּים אֵלֶיךָ צָפִיתִי ;
 רַבְבוֹת בְּחַכְמָתְךָ הִצַּלְתָּ מִדַּחִי .
 כָּל כּוֹאֵב הַחַיִּית וַיִּקָּם וַיְחִי .
 מִמּוֹתַיִם מִחֲלָד כְּרָגַע בַּל אָרַף .
 וְאַתָּה מִשְׁנֵי תִשְׁלִיךְ הַטָּרֶף ? —
 אַתָּה כִּי תַעְזוֹב אֶת אֶרֶץ הַחַיִּים .
 אִזְ תִּרְגַּזוּ שְׂאוֹל לְבַלֵּעַ פִּי שְׁנַיִם :
 כִּי מִי כִמּוֹךָ יִרְפָּא נִדְכָּאִים .
 וַיִּשִׁיב כּוֹאֲבִים מֵאֶרֶץ רַפָּאִים ? —

* * *

כֹּה יַעֲלוּ הַמּוֹת . וַיִּטֶּה יַד־רָמָה .
 לְהוֹרִידֶךָ בְּחַרְמוֹ לְתַחֲתִית אֲדָמָה —
 וַאֲדַנִּי צָוָה : הֲרַף מוֹת ! כִּי יְחִי .
 אֲלָפִים יֵאָהֲבוּהוּ גְדֹל הַבָּבִי .
 נַפְשׁוֹת כִּי חִיָּה . אֱלֹהֵי מִי מִנָּה ?
 אֲשֶׁתּוֹ הַיְקָרָה לֹא תִהְיֶה אֲלִמְנָה .
 לֹא אֲשִׁים בְּנוֹתַי עֵקֶב הַנְּעִימוֹת נְאֻהָבוֹת .
 יוֹשְׁבוֹת בְּדָד יִתּוֹמוֹת נַעֲזָבוֹת ;
 יָמִים עַל יָמָיו אוֹסִיף . יְגִיל בְּחַיִּים .
 עָלְיוֹ תִבְאָנָה כָּל בְּרֻכּוֹת שָׁמַיִם ;
 וְאַתָּה מוֹת ! רְדֵה . וְיֹשֵׁב בְּשָׁפֵל .
 יִזְמוּ עוֹד גְּדוֹל . עַת־חַיִּיו תִּכְפָּל .

” שְׁמַח בְּחֶלְקוֹ, יַעַשׂ אִישׁ אִישׁ מַעֲשָׂהוּ
 ” הוֹלֵךְ תָּמִים, יֵלֵךְ לְבִטָּח דְּרָבָהוּ,
 ” וְתוֹדָה בְּלִבּוֹ תָּמִיד, וּבְפִיהוּ שִׁירָה!
 יוֹם שְׂמָחוֹת לָנוּ הַיּוֹם, יוֹם הַרְוַעָה!
 שָׂאבוּ מִים בְּשִׁשׁוֹן, מִפְּעֵינִי הַיְשׁוּעָה
 עַמִּי אִיסְטְרִיךְ, כֹּל יוֹשְׁבֵי תְּבֵל!
 יוֹם הַלְּדֹת מְלַכְנוּ, הַלְּדֹת אָבֵינוּ,
 בָּא הַיּוֹם, יוֹם הַגִּילָה, יוֹם שְׁקִינֵנוּ,
 נְגִילָה בּוֹ, כְּנֹר נְעִירָה עִם נְבִל!
 בְּרוּךְ שֶׁנִּפְעֵלָה.

קול שמחה

לכבוד החכם, החוקר המפורסם, הרופא המפואר,
 צבי ותפארת עמו, מ״ס יעקב קא ראפאפורט כ״י
 ביום קם מערש דוי, ויחי.

Dieu se lève; et sa voix terrible appelle
 De ses ordres secrets un ministre fidèle,
 Un de ces esprits purs qui sont chargés par lui
 De servir aux humains de conseil et d'appui,
 De veiller sur leur vie, et de garder leur âme.
 (La martin.)

יוֹם בָּבוּ עַל כְּאֲבָה זְקֵן גַּם נְעַר,
 וְשָׂמֵי אֲדָנִי פִתְחוּ הַשַּׁעַר,

על בן יאמרו המושלים מימים ימימה:
 „אושר שמור לאנוש בלבו פנימה.
 אם בקרב לבו לא לו תופע נהרה,
 גם חוצה לו אופל ודרכו נסתרה“ *.

(* חלק דברי הסופר הנפלא Schiller

Drum edler Mensch entreifs' dich dem 'Wahn'
 Und den himmlischen Glauben bewahre,
 Was kein Ohr vernahm, was die Augen nicht sah'n,
 Es ist dennoch das Schöne das Wahre!
 Es ist nicht draussen, da sucht es der Thor,
 Es ist in Dir, du bringst es ewig hervor.

מאיר לעטערים.

אל תִּירָא עַבְדֵי יַעֲקֹב! עוֹד יִהְיֶה גֵרָךְ,
 עוֹד תִּגְבֹּר עַל מְוֹת כִּי יִלְחַם נְגִדְךָ;
 כִּי מִי כְמוֹךָ יִרְפָּא נְדַבָּאִים,
 וַיֵּשֶׁב בְּוַאבִּים מֵאַרְצָן רַפְּאִים? —

לעסבירג בחודס ססניעי תקפ"ז.

חֲקָרֵי לֵב

1

כָּל הָאָדָם כּוֹזֵב תּוֹעָה כָּל רוּחַ,
 בְּעַד חֲקָרֵי כָּל לֵב דְּלָתִים וּבְרִיחַ;
 הָאָרֶץ לְבְנֵי אָדָם, לֵיהִי הַשָּׁמַיִם,
 אֵל רוֹאֶה לְלֵב, אֲנוּשׁ לְעֵינַיִם!

2

לָךְ שְׁעָרֵי שָׁמַיִם מִבּוֹא סָגְרוּ,
 הַלִּיכוֹת אֵל בְּקֹדֶשׁ מִמֶּךָ נִסְתָּרוּ;
 מָה פֶּעַל הָאֵל מָה יָדַע לָבֶךָ?
 לְלַכֵּת בְּגִדּוֹלוֹת אֵל תִּשָּׂא עֵינֶיךָ!

3

מִסְלוֹת בְּלִבְבְּךָ לָךְ, נְתִיבַת אֵל-מְוֹת!
 רוּחַ מְהוֹר אֹר לָךְ בְּאַרְצָן צִלְמֹת
 טוֹב כִּי יִרְחַשׁ לָבֶךָ בְּרִגְש־דְּמָמָה,
 קוֹל אֱלֹהִים זֶה מִתְהַלֵּךְ בְּרָמָה! —

3.

על השרידיים האלה תִּשְׁפּוֹךְ כּוֹס חֲמַתְךָ,
הַפְּלִיטִים תִּשְׁכַּל חֲרָבְךָ בְּזִמַּת רָעַתְךָ? *
תִּבְרִית מְחוּץ מִחֲמַד עֵינַי, יִקַּר רוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה;
תִּמְיֵד כְּסֵלֶע בְּלֵב יָם, רַחֲמַי הַטּוֹב סְבִיבַי,
שְׁפַתְיוֹ חֵן הִבִּיעוּ נְחוּמָיו מְאֹד שֶׁשְׁעוּנֵי,
וּבְצִלְעֵי חֶזֶק בְּרִיתוֹ, בְּחֻבְלֵי עֲבוֹתוֹת אֲמוּנָה *.

4.

פּוֹלֵחַ בְּאָרֶץ יַעֲקֹב קוֹצִים עִם אֹתוֹ,
וּבְחֲרָמָשׁוֹ לֹא יִקְצֹר שִׁדְהוּ בְּלֵי עֵתוֹ;
וְאַתָּה בַּעַל הַמַּגָּל! * לְהִפְךָ כָּל פְּעֻלְיָךְ;
הָרָעִים תַּעֲזוּב, יוֹסִיפוּ יְאֲרִיכוּ יָמִים,
בְּחֻצֵי שְׁנוֹתָיו תִּגְדַּע חוּט חַיִּי גִבֵּר תָּמִים,
כִּי זֶרַע עֲמַל תִּזְרַע, וּתְחַבֵּל אֶזְרָא בְּמַגְלְךָ *.

5.

אֲכַזְרִי! בְּחֲרוֹנְךָ תִּתְנַזֵּק כָּל יְצוּרֵי חֵלֶד,
הֲלֹא פָּרַח אָדָם תִּקְטֹב תִּהְרוֹג שָׁב גַּם יֶלֶד,
הַנְּקוּם כִּי יִשְׂאֵךְ לְשֵׁלֶם רַע לְמִתְקוֹמְמֵיךָ;
אֲכֹן אֲנִי מְאַסְתִּי בְּעַמְּךָ הָעֶבֶד לְשִׁבְתִּי,
זֶה כִּמָּה תֵּאבְתִי לְנוֹחַ בְּחִיקְךָ, הַמְּוֹת!
לְמָדָה זֶה תִּשְׁטַמְנֵי, לְפִצְפִּצְנֵי בְּכָלִי זַעֲמָךְ?
הַקְּשֵׁרֶת

(* צִנֵּם אַחַת עוֹד נִחְדָּר וּנְוֵנִי שְׁנֵי דַעִים אֲהַצִּים הַשְּׂמַחִים צְבֻלְהֵי וּצְלֵה;
לְהַסֵּר לִי הַ"ה הַנְּצוּעִים וְהַמְּשִׁכִּים הַרְצֵנִי הַמּוֹפְלָח חֲכֵם וְסוֹפֵר מֵהַיֵּד
מִוֵּה"דֵר חַיִּיזוֹק ב"צ מִהַזְּשֵׁי ק"ק קוֹטָה עֲנַפְלוֹזָה, וְהַתּוֹרֵנִי הַשֵּׁלֶם, יוֹדֵעַ סֵפֶר
וְלִשׁוֹן זָקִי צִמְקָרְחֵי קֹדֶשׁ וְסִפְרֵי חֲכָמִים, וְלִשְׁוֹנֵי הַדְּבָר לְחֹתֵם צִסְפֵּת אֲשַׁכְנִיָּה
וְחַיִּים מִכְּתָבֵי, נִדְפְּסוּ צַעֲלִים הַגְּלוּיִם, כִּי"דֵר יוֹדֵחַ ב"ש ז"ל צַעִיר טַעֲפֵלִין
יַע"ח יְנוּחֵי צִלְמוֹס עַל מַשְׁכָּח וּיִקְלָרוּ מְרֵי מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים צִחֵן הַתְּחִיָּה!

(**) יוֹדֵעַ כְּוִי שֶׁס הַמּוֹת זַעֲמַעְוֹלוֹן לְפִי שְׁלִיכְרוּ חֹתֵמוֹ הַקְּדַמוּנִים צְמַגֵּל חֲרוֹן צִדֵּי
כִּי יַעֲלֶה הַמּוֹת עַל כָּל חַיִּים.

הַמּוֹת בַּקּוֹשְׁרִים

קִינָה •

אריד בשיחי ואהימח, על המות, אשר בא פתאום בחלון בית
 איש שלומי, ויקח את מחמד לבי, רעי כנפשי, הנאמן בבריתי,
 ונכון לבו עמי עד יום בואו בכלח אלי קבר, ה"ה התורני השלם
 במעלות ומדות ומוכתר בנמוסים, איש ישר ונאמן רוח, כה"ר
מאיר בער פפערשע ז"ל

ק' ק' שטייערסעקרעטער בעיר פראג.

1.

בְּנֵי חֲלוּף שָׁמוּנֵי לְמַטְרַת חֲצִי אֵיבָתָם,
 הִשְׁבּוּ עָלַי מִזְמוֹת, הוֹצִיאוּ עָלַי דְּבַתָּם,
 הֵן יְדוֹן רוּחַ בְּאַנּוּשׁ, בְּהִמָּה לָהֶם הִמָּה;
 בְּבַעַס יְחִמְתָּנִם אֲמָם מוֹלְדַת הַקְּנֵאָה,
 מִחֶלֶב שְׂדֵיָהּ יִנְקוּ מְרִי, יִמְצוּ שְׁנֵאָה,
 בְּקֶצֶף שְׂצָף חוֹלְלוּ, זִרְמָתָם אַף וְחִמָּה •

2.

אָבֵל אַתָּה מָוֹת! מִדּוּעַ כֹּה לִי אֵיבָתָּ?
 מַה הִתְרַגְּזָה עָלַי, לָמָּה בִּי אֲנִפְתָּ?
 הִנֵּה הַיָּם זָעַף, הָאָנִיָּה חִשְׁבָּה לְהִשְׁבֵּר
 זָרְמוּ מַיִם עָבוֹת, גְּלִים עָלַי עָבְרוּ,
 כְּלִי חֲמָדָה נִצְלוּ, רְעִי מְעַט מְזַעֵיר נִשְׁאַרוּ,
 אוֹהֵב דְּבֵק מֵאַח, מִמְּתִי מִסְפֵּר יְדִיד וְחֵבֵר

על

נזר קטן

גזתי והשלכתי על קבר

גיש בריתי, אשר גוע בחצי ימיו, המשכיל המנחה ר' שלמה לעי
וויזאָהן נ"ע בע"ה מחב בית האוסף, שיחה בעולם
הנשמות, מחקרי ארץ, מליצות ישורן. א. ג. וו.

דם ענבי שורק, יין גפן אדרת,
ימתק לחיך טועם, יתהלך במישרים
הגפן כי נשחת, עוד יינו למשמרת,
כל חוקר ממסך, טובו למעלה ירים
כן צדקת המעשים, ותבונות הגבר,
לרצון עם נולד, לאחרית הימים,
אף כי גוע ונאסף, גם הובל לקבר,
עוד יחיה שמעו, בין תמימים וחכמים

שלמה! הלכת מרום, והנה אסוף
אל עמיה, שמך ישאר לגצה,
כי גדולות עשית, זכרה כל יסוף,
הלא ציון אל-מות, חרות בו על מצח

אם גניח חנטו, רק פנים וסמדר,
מה עשו אשכולותיה, אם הבשילו ענבים!
אם לתדשיך בכרת, פרי עץ הדר,
טרם על גוך, ידבקו הרגבים!

מי לא יתפלא, בקראו מדברותיה?
חקי לשון חקת, יעמדו לזכרון
דבר גבורות וחין ערך, יופיעו ציוניה,
לעד יפרחו, כחבצלת השרון

6.

הַקְשֶׁרֶת עָלַי קֶשֶׁר , גַּם אַתָּה הַשׁוֹרֵד ?
הִתְחַבְּרָה חֶבֶר הַזֹּאת שִׁמְנֵי פֹה בּוֹרֵד ?
יְזַמֵּת לִי רָעָה , יוֹם וַיּוֹם לְהַעֲצִיבֵנִי *
תִּנְיָף מִגִּלְךָ עַל עֲצִי לְהַפִּילוֹ בְּשַׁחַת ,
אֲךְ מֵר מִדְּלִי תִשְׁקֵנִי אִיד אַחַת אַחַת ,
יִתְמוּ אוֹהֲבֵי , וְאִין רִיעַ יִוָּתֵר לִי לְנַחֲמֵנִי *

7.

לוֹ חֶלֶק אָדָם יִהְיֶה לְפִי הוֹם דִּרְפָּהוּ ,
אִם יִשְׁלַם גָּבֵר פֹּה כְּצִדְקָתוֹ וְרַב עֲרַפְהוּ ,
כִּי עֵתָה רִיעִי ! נִפְלָה בְּאַרְץ חֶבְלֶךָ בְּנַעֲמִים ;
אֲמָנָם גַּם לָךְ שָׁמֶשׁ הָאֲשֶׁר לֹא זֹרְחָה ,
גַּם עָלֶיךָ עֵבֶר מִנֵּת פֹּס יְגוֹן וְאַנְחָה ,
בְּגִרְלָ פֶל יִשְׂרָי לֵב , פְּמִקְרָה הַתְּמִימִים *

8.

מֵאִיר ! בְּמָרוֹם שְׁבַתְךָ עֵתָה עִם נְאֻמֵי אֶרֶץ
תִּלְעַג לְמַעַל אָדָם , לְמַעֲרַת פְּרִיצֵי פְּרִץ ,
מַעַל לְכוּכְבֵי שָׁמַיִם , הֲלֹא יָהֵל גִּרְךָ ,
לִי יֵאָרְכוּ יָמֵי מְלוֹנֵי פֹה בְּאַרְץ הַשְּׁפֵלָה ,
אֵלֵי יָגִיחַ חֲשָׁפֵי יָסִיר מִנִּי מַעִיל אֶפְלָה ,
אִז שָׁם נִמְתַּיְקָה סוֹד יְדִידִי ! הֲגַנִּי אַחֲרֶיךָ !

יום קבורתו שלשה לירח אדר תקפ"ז

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

1

וּמֵאֵז הַעֲמִיק סָרָה, הַשְּׁחִית נִפְשׁוּ בְּמַחֲשָׁבָה הַנִּבְעָרָת,
 לֹא יָדַע שָׁלוֹ בְּכַטְנוֹ עֲזַבְתּוֹ הַשְּׁלוֹחַ בַּת הַנְּהַדְרָת,
 בֶּן תַּחַז הָעֵינַן, אִם מִשְׁפַּת גַּחַל, יִרְקַרְקַת עֵצֵי רַעֲנָנִים,
 וּמִרְקִיעַ שָׁמַיִם הַשְּׁמֶשׁ, בְּרֹאֵי הַנְּהַר נִשְׁקָפָה,
 אֵיךְ פֶּתְאֵם מֵאֲבָן נוֹפֶלֶת, מִתְּפוּצָצָה הַתְּמוּנָה הַיְּפָה,
 וּבִפְרֻעוֹת וְשַׁעֲרוֹרָה, מִתְּעַרְבִים יַחְדָּו, שְׁמֶשׁ וְסַנְסָנִים *

7

שִׁפְקוֹ אֲשֶׁר בּוֹעֵם מְצָה בְּשִׁלּוֹתוֹ וּבְמִנוּחָתוֹ, פְּעֻלָּתָהּ,
 וְשִׁקְטָה לְבוֹ לְזַעַף וְכַעַס הַפֶּךְ, הַעִיר בְּקִרְבּוֹ הַתְּשׁוּקָה
 לְשׁוֹב עוֹד אֶל רִגְשַׁת הַחַיִּים, "לְשֵׁאוֹל חֲכָמִי לֵב מִי
 יַעֲצָרֵנִי?"

אָמַר בְּסַעֲרַת לְבָבוֹ "אֲבַקֶּשֶׁה בִּינָה מִנְּבוֹנִים לְחֻקּוֹ
 הַעֲמִיקוֹ,
 תַּעֲלוּמוֹת קֶבֶר הַנְּאֻלָּם, בְּרוּחַ תְּבוּנָתְךָ פֹּה לְאוֹר יְפִיקוֹ
 מִמְּבוּכָתִי יוֹצֵא אוֹנִי, וְהֵאֱמַת יַצִּיגוּ לְגַד עֵינַי!"

ה

כּוֹכְבֵי גִשְׁף עוֹד הִגִּיהוּ, הַשְּׁחַר עוֹד לֹא בָקַע אוֹרָהוּ,
 וְהִזְקַן קָם מִמִּשְׁכָּבוֹ, וַיֵּלֶךְ בְּטַח אֶל מִסְעֵיהוּ *
 וּכְזוּרוּחַ לוֹ הַשְּׁמֶשׁ, פָּגַשׁ עָלָם טוֹב רוֹאֵי עַל דְּרָךְ
 הַמֶּלֶךְ,

הוֹד וְחַן הוֹצַק עָלָיו, וּבְנוֹעַם שְׁפָתָיו דָּרַשׁ בְּשִׁלְמָהוּ,
 גַּם הִזְקַן דְּבָרוֹ לְשָׁלוֹם, וְהִנְעַר מִצָּא חַן בְּעֵינֵיהוּ,
 וַיִּבְקֶשׁ מִמֶּנּוּ, כִּי, בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הוּא הוֹלֵךְ, אֵתוֹ יֵלֶךְ *

זכמו

שם עם קמחי, ונשמת יואל
 תחד ותחדם, בשעשועי מחקרתיך*
 נזרי השלכתי פה, רצה נא והואל!
 ידעת כי מכל, יקרה לי אהבתך*

יששכר בער שלעזינגער.

הבורד *

א

חורש מצל, כבמכנה דיק, הקיפוהו סלעים נשגבים
 הסגיר תוך סבכו בדורות שנות קדם איש בורד*
 ימים רבים
 פחילת עפר היתה מעונו, על צור קשה ערבה לו
 שינתו,
 אם רעב שלף שרשי היער, אם צמא שתה מים,
 ומעשהו אך הרבות תחנונים* כן נפרד משאון החיים
 חיה בלב שקט, הישש אך בעבודת אלהיו ובאמונתו*

ב

ככה בשלוח, ובמנוחה נעימה חמקו ימיו ושנותיו;
 אך כאשר שלג השיבה זרק בו, הלבינו שערותיו,
 אז פתאם רוחו בשוא נתעה, ובשפק גפשו רחפה,
 בזכרו צרת המתהלך בתמו, מפני עקת העולתה*
 אם רום גם תחתיות מעשה שדי, ידו כל אלה
 עשתה?
 כן שכל, עדי במחוננו החל לנוד, ואמונתו רופפה*
 ומאז

הַלֶּךְ כִּי יַעֲבֹר בְּעֵמֶק שׁוֹשָׁנִים, מִכֹּל פֶּחַד רָעָה שְׁאֲנֹן.
 אִם פָּתַע צַפְעוֹנִי, אֲזַרְבֵּן לְפָרֶךְ יְחִוּהָ בְּמִסְתָּר עָלַי רַעְנֹן.
 מִרְטֹט יֵאחֲזֶהוּ מִנִּי מְקוֹמוֹ לֹא יוּבַל הַמַּיִשׁ רִגְלִים:
 כִּן עָמַד הַשָּׁב מִרְעִיד מִחֲרִישׁ מִשְׁתָּאָה, לְנַעַר מִתְכוּנֵן.
 "נִבְלָה בְּלִי גִשְׁמֵעַת דְּמִיּוֹנָה" בְּקֶרֶב לְבוֹ עָלְיוֹ הַתְּלוּנֵן,
 אֶךְ מִפֶּחַד וְאִמָּה, לֹא שָׁפַךְ מְרִי שִׁחוֹ, לֹא פָצָה
 שִׁפְתָּיִם*

וּבְעֵבוֹר חֲצוֹת הַיּוֹם, עָבִי עֲנָנִים הַקְּדִירוּ פָּנַי הַשְּׁמַיִם
 הַחֲשִׁיכוּ לְאָרֶץ, הִבִּיאוּ הַשְּׁמַשׁ בְּעוֹז יַפְעַת צְהָרִים*
 רוּחַ קָדִים עֹז מִר צוֹרַח, הִסִּיעַ בְּעוֹז גְּבוּרָתוֹ
 רִגְבֵי הוֹל וְעָלִים נֹבְלִים מְאֹדְמָה, וּלְרֵאשֵׁי הָרִים
 נִשְׁאָמוּ,

מִחֲשֵׁרֵת מַיִם נִחְצְבוּ חֲצָצִים, לְהִבִּי אִשׁ הַתְּהַלְכוּ בְּמוֹ
 וְקוֹל רַעַם בְּגִלְגֵל הַחֲרִיד הַרְעִיד כָּל קְצוֹת הָאָרֶץ
 בְּשִׁאֲגוֹתוֹ*

וְהִמְתַּגֵּדוּרִים נַחְפְּזוּ לְלֶכֶת, מִצּוֹא מַחְסֵה מִזְרְמֵי
 הַמַּיִם,

וּמִחֲמַת הַסַּעַר לְאֹהֶל עֲרָבִי אֲשֶׁר שָׁמָּה בִּפְתַח עֵינַיִם*
 עַל הַדֶּלֶת דִּבְקוּ, אֶךְ הָאִישׁ מִבֵּית מַעֲנָה קָשָׁה עֲנָמוּ,
 מִפְּנֵי הַתְּמַלְטוֹ קָלְלוֹת נִמְרָצוֹת, לֹא פָתַח דֶּלֶת וּבְרִיחַ*
 אוֹלָם הָרָשִׁים תַּחְנוּנִים דִּבְרוּ, שָׁפְכוּ לְפָנָיו רַב שִׁיחַ,
 הִרְבּוּ בְּקָשָׁה, עֲדֵי הִרְכּוּ לֵב הָאֲכֹר, עֲדֵי פָתַח לָמוּ*

1

וּכְמוֹ הַחֲלוֹ צִלְלִי עָרַב לְנַטוֹת, וְרוּחוֹת יָמָה נִשְׁפּוּ,
 וְעַל הָאָרֶץ, לְהַקֵּל חוֹם הַיּוֹם, הַשְּׁחָקִים רְסִימֵי טַל
 רָעֲפוּ.

עַל גִּבְעָה גְבוּהָהּ, מִרְחוֹק טִיְרָה רַבְתִּי תַפְאֶרֶת רְאוּ,
 שְׁוֹי רַגְלָם בְּאֵילוֹת, מִהָרוּ לָלֶכֶת, בּוֹא הַבְּמַתָּה,
 בְּטָרִם יָבֵס הַלֵּיל בְּאֶדְרֵת שְׁחִרְחֻרֵת, אֶרֶץ הָעֵיפֹתָהּ *
 וְעוֹד דְּרָתוֹת הַשְּׁעָרִים לֹא נִסְגְּרוּ, כַּאֲשֶׁר אֵל
 הָאֲרָמֹן בָּאוּ *

1

בְּמַעֲרָנוֹת הַלֶּךְ גְּבִיר הַטִּיְרָה לְקִרְאָתָם, לְהֵיכֵל רַחֵב
 יָדַיִם

לְבֵית מִדּוֹת הַבֵּיָאָם, קִירוֹתָיו מוֹפְזִים בְּזֶהֱב פְּרוּזִים *
 עָרַךְ לָהֶם בְּכָלִי כֶתֶם, מֵאֲכָלִי עֲנַג אֵל חֵיד עָרְבוּ,
 וּבְגִבְעֵי זֶהֱב מִשְׁבִּץ אֲבָנֵי אֶקְדַּח מִסַּךְ לָהֶם יֵינן,
 אֲכָלוּ, שָׁתוּ, הֵיטִיבוּ לָבֵם, עַדִּי הַשִּׁינָה כִּהְתָּה כָּל עֵינן,
 הַצְמִיד כָּל עַפְעָף, אִז עַל עָרֵשׁ הַרְבּוּדָה מִרְבָּדִים
 שְׁכָבוּ *

ח

שָׁטָה חֲשֵׁבֶת לַיִל, אֶתָּא בְּקָר, שְׁחַר פְּנֵי תַבֵּל הוֹפִיעַ,
 וְהַנּוֹדְרִים קָמוּ, וְהוֹדוּ לְשׁוֹעַ עַל הַטּוֹב לָהֶם הַשְּׁפִיעַ *
 עוֹד לֹא הִרְחִיקוּ לָכֶת, עוֹד לְנַגְדָם מֵהוֹד בְּרַק קֶרְנֵי
 הַשֶּׁמֶשׁ

הַזֹּהִיר מִגְדֵּל הַנְּחֻשֶׁת, אֲשֶׁר כַּמְרָאָה בִּזְק הָיָה מְרָאָהוּ,
 וְהָעֵלָם הַגִּיד לְזִקֵן אֲשֶׁר עָשָׂה, גָּלָה לוֹ מִסְתָּרָהוּ,
 וְהִרְאָה לוֹ אֶת הַגִּבְעֵי, מִשְׁלַחַן הַנְּדִיב גִּנְב אֲמִש *
 הַלֶּךְ

טו

הַלֵּילָה פָּרַשׁ כְּנָפָיו הַשְּׁחֹרוֹת כְּעוֹרֵב עַל פְּנֵי הַשְּׁחָקִים,
וְעַל מִרְחָבֵי הָאָרֶץ הַטִּיל צִלָּיִם אֲיוֹמִים וּגְדוֹלִים

כְּעַנְקִים,

וְהוּא צֹוֶה לַיְעֲפִים לְתוֹר לָהֶם מְקוֹם מְנוּחָה מִצַּע
לְהַשְׁתַּרְעֵי

וְהִנֵּה מֵהֶם וְהִלָּאָה, זָרַח בַּחֲשֶׁךְ אֹור חֲלָשׁ, כִּקְוֹ
הַסֶּהַר,

אֲשֶׁר הַפִּיץ יַפְעַת נִגְהוֹ, בֵּין סַרְעַפַּת שֵׁיחַ, וְסַבְכֵי
עֲצֵי יַעַר,

וְהָיָה לָהֶם לַעֲיִנִּים, וְנָתַם דֶּרֶךְ בַּיִת אִישׁ, צִיד יוֹדְעֵי

טז

בְּרוּחַ זֹועֶף, מָלֵא פֶחַד, הִצִּיג הַשֶּׁבַע עַל הַסֶּף רַגְלֵיהוּ,
כִּי עוֹד צָלְלוּ אֲזִנָּיו לְאִמְרֵי יַעֲם, הוֹצִיא הַכִּילִי בְשִׁפְתֵיהוּ;
אוֹלָם חֵישׁ הָעֵלָה הֶעֱנֵן מִמִּצְחוֹ וְלָבוּ מִצָּא מְנוּחַ,
כְּאֲשֶׁר בְּעֵין מִבְּשָׂרֵת רְצוֹן, וּבִכְפָּה נוֹעֵם, אָמַר אִישׁ
הַחֵיל:

”הִנֵּה נָא אֲדוֹנֵי סוּרוּ נָא אֶל בַּיִת עַבְדְּכֶם וְלִינוּ פֹה
הַלֵּיל!

בָּאוּ הַחֲדָר וּסְעֵדוּ אֹתִי, שָׁם תְּנוּחוּ, וְתַחֲלִיפוּ כַח”!

”

וְאֵל אִשֶׁת חֵיקוֹ, אָמַר אִישׁ הַשְּׂדֵה ”הָאֲנָשִׁים בָּאוּ
אֵלֵינוּ

אֲתָנוּ יֹאכְלוּ לָחֶם, מִהָרִי הַכִּנִּי, כְּבִרְכַת ”עֲלִינוּ”!
וְאִשֶׁת רַבַּת הַטַּעַם, גַּם עָרְכָה שְׁלַחַן ”זֶן רַקַח הוֹבִילָה
בְּלֶכ טוֹב וְשָׂמַח שְׁתוּ” נָם, בַּחֲדוּהָ אֲכָלוּ יַחַד

מִטַּעֲמֵיהֶם

יִשְׁבוּ

יב

כַּאֲשֶׁר בָּאוּ הָאֱהָלָה פְּתוּתֵי לֶחֶם נִקְדִּים פָּרִס לָמוֹ.
גַּם כָּלֵב הָעֲטוּף בְּרָעַב יִמָּאֵס, יִמָּאֵן לִגְעַת כְּמוֹ,
הִבִּיא יַיִן מִשְׁחַת, תִּזְהַמְהוּ גַם לְשׁוֹן בְּצִמָּא נִשְׁתַּח *
פֶּזֶד אַךְ הַתְּפֹרוֹ הָעֵבִים, אַךְ כְּמַעַט רִפְתָּה חֶמֶת
הַסֶּעַר,

צוּם הָאִישׁ, כִּי יֵלְכוּ לְדַרְכָּם, פֶּתַח לְדוֹם דָּלֶת וְשַׁעַר,
וְהִנְעִנִים נָסְעוּ, מִחֻזְקַת יַד הָאֲבוֹר עֲלֵיהֶם קִשְׁתָּה *
יג

כְּמוֹ יָרַד מוֹל פְּנֵיו שְׁלֵהֶבֶת הַבָּרֶק, כָּכָה אָחִיזוּ שַׁעַר,
כְּשָׁמַע הַשֵּׁב קוֹל הַתּוֹדָה, אֶל הַכִּילִי הַשְּׂמִיעַ הַנֶּעַר,
בְּהִיטוֹ מִרְאָה מוֹזְרָה, אֲשֶׁר כְּמוֹהָ עוֹד לֹא רָאָה
בְּעֵינָיו,

כִּי גִבִיעַ הַיָּקָר גָּנַב אֶתְמוֹל מִנִּי שְׁלַחַן יָקָר תָּמִים.
לְמוֹשֶׁפְּרֵתוֹ, כִּי סָמְכֶם בְּאֲשֵׁישׁוֹת הַשְּׂבִיעִים בְּמַעֲדָנִים
בְּמַמְעָמִים;

נָתַן אֶל מְנַדֵּם, אֲשֶׁר בְּעֵת רָעָה זִדְדָפֶם, גִּרְשָׁם מִנִּי
אֶהְלֵהוּ *
יד

כַּחֲלוֹם וּכְמַחֲזוֹה לֵיל נִדְמוּ לוֹ תְּהַפּוּכוֹת וּזְרוֹת הָאֱלֹהִים,
אִם אָמַשׁ נִגְלָה לוֹ כְּנִבְל, הַיּוֹם הַתְּרָאָה כְּמִשְׁשָׁע,
וְהִלָּא

יָד שָׁכְלוּ, וְהִיעַף בִּינְתוֹ הַבֵּין זֹאת, וְלֹכָא עַד תְּכוּנְתוֹ;
אֶךְ אָמַר בְּלִבּוֹ, כִּי כְרוּב יָמִים יִמְצָא פְתָרוֹן הַחֲלוֹם,
יִכְחַנְהוּ

יְבוֹנְנָהוּ, יִתְנַבֵּר לוֹ בְּמַעֲלָלָיו, וּבְסוּדוֹ תָבֵא נִפְשָׁהוּ,
וְיֵלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו, עַד כִּי יָרַד הַשֶּׁמֶשׁ אֶל הַפְּתוֹ
הַלִּילָה

לִימִינָם וּלְשִׁמְאַלָם, אַחֲרוֹ פְעָמֵי הַמִּתְגֹּרְרִים, בְּרוּחַ

הַשָּׂכָה

עָמְדוּ, לֹא יָדְעוּ אִפּוּא יִלְכוּ, וּכְנֹפֶשׁ חִפְצָה וְרוּחַ

שְׂמִיחָה,

אֲבִיוֹן אַחֵר, אֲשֶׁר עָבַר לִפְנֵיהֶם אֶל קֶצֶה הַיַּעַר

הַזֵּבֶלְמוֹ •

כא

וְשֵׁם בְּשִׁפְלָה, בְּכֹר נַחֲמֵד וְנָעִים, יִלְפֹת אַרְחוֹת

דְּרָכֹו נָהַר

דְּחַב יָדִים, בְּרַעְדָה יִהְיוּ מִיָּמִיו הַפְּבִירִים, וְהַנְּעֵר

הַדָּף אֶת אִישׁ הָעֵנִי מִמְצָבוֹ, כַּאֲשֶׁר קָרְבוּ אֶל שְׂפֹתָו,

לְהַשִּׁיב לוֹ עַל טוֹבָתוֹ, כִּי הִרְאָמוּ הַדָּרֶךְ שֶׁבַר פְּעוּלָתוֹ •

וְקִרְסָלָיו מְעֵדוֹ, וַיִּפֹּל אֶל שֶׁטֶף מַיִם, אֶךְ לְשׂוֹא אֲנָקָתוֹ

עָלָה שְׂמִימָה, שִׁבּוּלֹת שֶׁטְפָתָהוּ, שְׂמָה מִצָּא קְבוּרָתוֹ •

כב

עַד כֹּה בְּבְרִיחֵי דוּמְיָה, דִּלְתֵי פִיו, סָגַר פִּחְדוֹ וְאִימָתוֹ;

עָתָה קָצַר רוּחוֹ הַסּוֹעֵר, מִהֵבֵל עֲזוֹו אִפּוֹ וְחִמָּתוֹ •

מִעֵיו רָתַחוּ בְּסִיר מִן הָאֵשׁ הַיּוֹקֶדֶת, הָעֲצוּרָה

בְּעֲצֻמוֹתָיו,

וְשֶׁטֶף חֲרוֹנוֹ שֶׁבַר בְּרִיחָיו • "נִבֵּל אִישׁ דְּמִים" ! קָרָא

לְנֵעַר —

וּפָתַע נְאֻלָם • כִּי רָאִשוּ פִתְרוֹ כּוֹכְבִים מִצְהָרִים,

וּכְלַבְנַת הַסֶּהַר

כִּירָאָה פָּנָיו, גִּוְיָתוֹ כְּתִרְשִׁישׁ, וּכְעֵין תְּכֵלֶת שַׁחַק

מִרְגְּלוֹתָיו —

כראות

יִשְׁבוּ עַד חֶמֶק חֲצֵי הַלַּיִל, וַיְהִי כַרְגָּעִים אַחֲרָיִם
 בְּעֵינֵיהֶם,
 וַיִּטְרֹם יִשְׁכְּבוּ, הוֹדוּ לְהַשׁוֹכֵן בְּשָׁמַיִם, וְנָתַנוּ לוֹ תְהִלָּה *

יח

כַּאֲשֶׁר עַל הַהָרִים נִרְאוּ רִגְלֵי הַמְּבַשֵּׁר מִגִּיד בִּיאַת
 מַלְכָּת

הַיּוֹם, קָם הָאִישׁ הַזֶּקֶן וַהֲנַעַר מִמִּשְׁכְּבָם לָלֶכֶת *
 עוֹד עֹבְעֵפִי עֵינַי בְּרֵי הַלֵּב, מִתְנוּמָה נְעִימָה סָגוּר,
 וְהָעֵלֶם נָגַשׁ אֶל יֶלֶד הַצֵּיד, וַיִּשְׁבֵּר לוֹ מִפְּרֻקְתָּהוּ,
 וַיַּחֲרֵד הַזֶּקֶן חֲרָדָה גְּדוּלָּה עַד מְאֹד, כְּמוֹ תַחַת
 רִגְלֵיהוּ

שָׁאוּל תַּחֲתִית וְתַפְתָּה, וַנְּחַל גַּפְרִית, לְבַלְעָהוּ אֶת
 גְּרוֹנָם פְּעָרוּ *

יט

יֵצֵר לִי עֲלִיךָ אָב שְׂכוּל! לְבִי דָוִד עֲלִיךָ אִם רַחֲמֵינִי!
 נִפְרַדְתָּם מִבֵּין יַחֲדֵכֶם, חִיתוּ הֵה! הוֹרְדָה לְאַרְצָן נִשְׁתִּי *
 כְּלַכְלַתֶם הַלַּיְלָה מְרֻצָּחוֹ, אֲשֶׁר שָׂאף הַכִּיָּן לְבַנְכֶם
 מִטְּבַח! *

כָּבֵה נֶאֱנַח הָאִישׁ הַזֶּקֶן בְּכֹאֵב לֵב, וּבִשְׁבֵרוֹן מִתְנִים,
 וּבְעֵצָה שֶׁת כְּנַפְשׁוֹ לְעֹזְבָהוּ בְּסִתָּר בְּנִשְׁפָּף בֵּין הָעַרְבִים,
 הִלֵּךְ בְּמֹר נַפְשׁ אַחֲרֵי הַנַּעַר אֶל יַעַר עֵצִים צוֹמְחֵי *

כ

תַּחַת סְרַעְפוֹתֵיהֶם הַסּוֹכְכוֹת מִמַּעַל, כְּבִאפִּילוֹת הַלְכוּ *
 כִּי כַלִּיל שָׁתו צֶלֶן הָעֵב, אֲשֶׁר סָבִיב סָבִיב שָׁפְכוּ *
 עַד בָּאוּ לְיַד מַעְגָּל, מִשָּׁם יִפְרְדוּ שְׂבִילִים אֵין מִסְפָּר
 לְמוֹ
 לִימֵינָם

כה

יִאֻלַם בְּטָרִם אֶעֱנֶכָּה, כִּזְאוֹת וּכְזֹאוֹת עַל מָה עָשִׂיתִי
אֲשִׁמְיֶעָה *

יִאֲגִיד לְךָ אָדָם סוֹד הַדְּבָרִים, מִהַמְעַט אֲשֶׁר הָיִיתִי
בְּעֵינֶיךָ *

יִהְיֶינָה מִהָאִישׁ (אֲשֶׁר עָבַר בּוֹ רוּחַ כְּבוֹד וַיִּפְתָּח
לְאִסּוֹף

יִכַל עוֹבֵר, אֶל הַיְבֻלוֹ כְּלוֹ אֲבוֹר כְּבוֹד, לְמַעַן עַל גְּדֻלָּתוֹ
יִוְרֹב עָשָׂרוֹ יִתְפַּלֵּא וַיִּשְׁתָּאֵה) גְּנַבְתִּי לְהַשְׁמִיד גְּאוֹתוֹ
יִוְמָאז בְּלֵב טְהוֹר, כָּבֶס מַחְלָאת גְּאוֹן וְרַחֵב יַעֲשֶׂה
טוֹב *

כו

יִהְיֶה לִי גֵהֶפֶךְ לְרַחֲמֶיךָ, הַגְּבִיעַ רוּחַ חֲנִינָה בְּקִרְבּוֹ הַפִּיחַ,
יִמְנֶי אִזּוּ בָּא בְּבְרִית אָדָם, לְקִשָּׁה יוֹם, לְבוֹ עוֹד לֹא
יִקְשִׁיחַ;

יִלְאֲרַח יִפְתַּח דְּלִתּוֹ כִּי אֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יְדוֹ יִשְׁקֶהוּ יִאֲכִילֶהוּ
יִגְדֵר הַצִּיד לְקַח יִי כִי יִדַע (כִּי אַחֲרֵית דְּבַר מִי כַה,
יִדַע) ?

יִכִּי אֲחַבֵּת הוֹרֵיוֹ הַעוֹרָה תְּכַסֵּם עַל מוֹמֵיו, וְגִבֹר פּוֹשֵׁעַ
יִבְרוּב יָמִים יְהִי, מִרַע אֶל רַע יִצְאָ לְכֵן עֲתָה הַמִּיתֶהוּ *

כז

יִהְיֶה אֲבִיוֹן הָיָה חֵבֵר לְמוֹרְדֵי אוֹר, עַל גִּשְׁתָּה עֵינָם
שׁוֹמְרֵת *

יִהוּא בָּא בְּקוֹשְׁרִים, לְשַׁלַּח בְּאִישׁוֹן עִיר מִצָּעַר בְּאִישׁ
בוֹעֶרֶת *

לְדָם

כראות השב המראה הגדולה הזאת, לא נשאר בו רוח.

כשל כחו ונפל על פניו — „עמוד! אל תירא מאל אני ציר שלוחה“!

קרא שר צבא „ בקול נוחם ורך, ויקם ויעמד על רגליו *

„מאר עשות הסבלת“ ענה השרף „איך חרש מחרשי אדמה,

„אנוש מארץ, קצרה בינתו הבין את עצמו, כל ידע מה,

„יעוז להבין ולהשכיל מעשי אל, ולשית פיהו

בשמים? —

„אשר עיניך ראו ולא זר, מראשית לכתתי עמך עד עתה,

„אם גם למראה עין, רע עשיתי, מגרעת ודופי בי נתת;

„ידע, כי יד „ עשתה זאת! על פיו בן פעלתי, ואין עול במעלליו *

„לבן גול עליו דרבה, שכן בהשקט, והסר מלבה כעס!

„מבוכות כי תראה, זכר כי נכלי אנוש חדלים, ויי צדקות יעש *

„בגדלות ובנפלאות אל תבקש, כי נשגבים ממה מבעליו *

כַּעַל בְּנֵפֵי רוּחַ, בְּמִרְחַב נְתִיב נִחַל רְחַב יָדַיִם
 עֲבַרְתִּי בְּחִדּוֹהַ, וּבְמִשׁוֹשׁ לֵב עִם הַנְּאֻהָקָה
 בֵּין גְּנֵי חֲמָד, וּבֵין שְׂדֵמוֹת אֲדַמַּת תְּפֹאֲרֹת
 תַּחַת תְּכֵלֶת הַשַּׁחַק, מֵאִין עֵב וּבִהְרֹת;
 אָבֵל הָהָא! אֲשֶׁרִי אֵךְ טָעַם טָעֻמָּתִי;
 הִקְיָצוֹתִי, וְהִנֵּה אֵךְ חֵלוֹם חֵלְמָתִי!

ב

פְּתָאִם הַשְּׂמֵשׁ נִהַפֵּךְ לְחֶשֶׁךְ אֶפְלָה, וְהַשְּׁחָקִים
 בְּחִשְׁרֵת מַיִם, וְהַשְּׁכֵפֶת עֵבִים סְכִיב הַתְּלַכְשׁוּ
 וְתַחַת שׁוֹאָה רוֹצֵצוֹ וְהַתְּנַלְגָּלוֹ לְפִידֵי בְרָקִים;
 הַמַּיִם הַתְּנַעֲשׂוּ מִן גּוֹ הַנְּהַר גִּרְשׁוּ
 הָאֲתָנִים סָעְרוּ מְאֹד, וְהַמְּשַׁבְּרִים קָצְפוּ,
 נָצְבוּ כְמוֹ נֵד, לְחֻמְרִים וְצִבְרִים הַתְּאֻסְפוּ,
 וְשִׁבְלֵת לְבַלְעֵנוּ קָרְבָּה עַד חֵלוֹם,
 הָאֵחָא! מַה טּוֹב, כִּי חֵלְמָתִי אֵךְ חֵלוֹם!

ג

וּבְעוֹד רַגַע קָל חֲמַת הַסָּעַר נָחָה שָׁבְתָה,
 חֲטָהְרוּ פְּנֵי שָׁמַיִם, רוּחַ צַח נִשְׁכָּה,
 וּבֹאֲשֶׁר מִתְּמָהוֹנֵי הַתְּנַעֲרֹתִי, עֲזַרְתָּה
 וּמַחְסָה מִצָּאתִי בְּחוּף הַנִּחַל עָלַי הַחֲרָבָה,
 חֲכוּק מְזוֹרְעָה, הִרְגִּשְׁתִּי, כִּי הִיְתָה הַרוּחָה
 כִּי אֲנִי חַי, נִמְלְטָה נַפְשִׁי אֲשֶׁר כְּמַעֲטָאֵל מוֹת שְׁחָה־
 אָבֵל הָהָא! אֲשֶׁרִי אֵךְ טָעַם טָעֻמָּתִי;
 חֲמַק, חֲלַף, כִּי אֵךְ חֵלוֹם חֵלְמָתִי!

יְלֵדִים וְרִכּוּשׁ יוֹשְׁבֵיָהּ אָרְבוּ. עֵתָה צִלְל בְּתַהוֹם כְּאֶבֶן
טוֹבַעַת.

יִוְנֶפֶשׁ הַתְּמִימִים עִם הַזֶּנֶם הַצִּלְתִּי • לָכֵן אֵל תוֹבִישׁ
בְּנֵי מִשְׁכְּבִי.

יְבַטַח עַל חֶסֶד יי, כִּי רַק לְמִרְאָה עֵינַיִם יִשְׁפּוֹט הַגֹּבֵה.
יְבַל יַדַע מָה טוֹב מָה רָע, מָה טוֹב לוֹ רַק רוּחַ אֵל
לְבַד יוֹדַעַת!"

כח

כַּאֲשֶׁר כִּלְה מְדַבֵּר, כֹּא עָמוּד אִשׁ, מֵאֲרֻנָּמוֹן אָדָם
שִׁבְעַתַּיִם.

וּבְעוֹד רָגַע נִסְתַּר מִנְּגִד עֵינָיו, עָלָה בּוֹ בְּסַעְרָה הַשָּׁמַיִם •
אִז קָרָא הַשֵּׁב "אֲנִי סָלַח אֵל מִסְתַּתֵּר! כִּי אֲחֻזֵּתִי
בְּהַבֵּל.

"כִּי לָכֵת לֹא הִצַּנְעֵתִי, עַל שְׁנֵי הַסַּעֲפִים פְּסוֹת
פְּסַחְתִּי •

"יְהִי רְצוֹנָה מְבוֹרָךְ, מִחַה שׁוֹפֵט צָדֵק! פִּשְׁעֵי כִּי מוֹסֵר
לְקַחְתִּי" •

וַיֵּשֶׁב לְמַעְרָתוֹ • וְשֵׁם מַת בְּשִׁיבָה טוֹבָה, רְחוֹק מִהַמִּית
תְּבַל •

ה ח ל ו ם

8

עַל מִשְׁכְּבִי בְּלִילוֹת, בְּחִלּוּמֵי בּוֹרֵם מַיִם
עֲבַרְתִּי, וְלִימִינִי אֲהוּבַת לְבָתִּי נִצְבָה •

כעל

אֲכֵן שֵׁם בְּגִיַּא הַצְּלָמוֹת,
הַמְּנוּחָה לְכֶסֶּא יוֹשְׁבֹת *

ב

מַה נְחֻנְתָּ, מַה נְעֻמְתָּ, מַה יְפִית אַחֻוּה בַת שָׁמַיִם!
מַה נְחַמְדֶּת וְנַהֲדֶרֶת לְנַפְשׁ הַדּוֹבֶקֶת אַחֲרֶיךָ!
הֵן אֲמִנָּם כְּאֱלֹהִים, בְּנוֹעַם רוּחַ תְּנַחוּמוֹתֶיךָ
תְּפִיחֵי לְנַפְשׁ שְׁחָה, לְמַט לְמוֹת, נִשְׁמַת חַיִּים!
הֵן רַב פְּחָה בְּלִבְּךָ גָּבַר, פְּלֵאִים מַעֲשֵׂיהָ;
אוּלַם נִבְחַר לִי הַקֶּבֶר מִמְּעַדְנִיָּה *
אִם גַּם בְּדָר וּגְלָמוֹד נִשְׁבַּ בְּמַעֲוֹנָתוֹ,
מִידַע וְאַח, מַעֲיִנֵנו נִסְתָּרוּ,
אוּלַם שְׁעָרֵי מְקוֹם קָדְשׁוֹ סָגְרוּ
מִבֵּא גַם חֲבֵרָה גַם עֲבָרָה אֵל מְנוּחָתוֹ *

אֲךָ רְמִיָּה וְכֹזֵב יְמִשְׁלוּ
בְּמִקוֹם בְּנֵי אָדָם יִזְבְּלוּ;
אֲכֵן בְּתַחֲתֵיּוֹת הָאָרֶץ
שָׁמָּה הֵם לֹא יִפְרְצוּ פָּרֶץ *

ג

מַה יִּקְדּוּ תַעֲנוּגוֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַת לְבַחֲיֶיךָ
אַהֲבָה! אֲךָ כְּאַפֵּעַ, כְּאֵין נִגְדֶךָ כֹּל נַחֲלָה, כֹּל חֶבֶל
נִסְלוּ לְאָדָם בְּנַעֲיָמִים, יַחַד הִמָּה לוֹ מִהֶבֶל,
לוּלֵי אֵת קוֹסְמַת! תִּשְׁקָהוּ מִנַּחַל עֲדֻנְיָךָ *
הֵן תַּהַפֵּךְ לְשָׁמַיִם אֶרֶץ כְּרוּב כְּשִׁפְיָה,
אוּלַם נִבְחַר לִי הַקֶּבֶר מִמְּעַדְנִיָּה!

מיה זה יתאונן האדם? עצבון ואכל
 מדוע יאריבו הנפש, ויהשיכו עין?
 הלא כתנומה הלזו, גם עתותי התבל
 תסופנה מן בלהות, ותהיינה לאל ואין?
 גם פה טובות ורעות גיל וחיל, ענג ופגע
 יבאו יהלכו, חליפות למו מרגע לרגע.
 חכה פה כמעט רגע! פתח ועיר הלום!
 כי אמנם, החיים הקמה אך חלום! —

תאות מר נפש אלי קבר

א

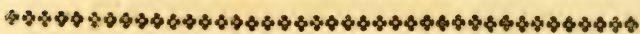
רבת טוב תביא הארץ, משוש רב תנחילנו.
 פרחיה הנהדרים, תשית לראשנו פותרת.
 קיץ וחרף, בציר ואביב, סהר וחרס,
 רבת ששון רבת גיל, מהם שבעה לה נפשנו.
 הן גדלו טובותיה, גברו ברכותיה;
 אולם נבחר לי הקבר מומחמדיה,
 אם גם קול גיל לא ירד לעפר בנעתו,
 שמש וירח, שם כל ינהרו,
 אולם שיערי מקום קדשו סגרו
 מכא גם גילה גם חילה אל כינוחתו.

בעם ורגז ימשלו
 במקום בני אדם יזבלו;

טוֹב לְךָ עֵיף, לְאֲדַמַּת קִדְשׁוֹ בְּאֶת,
כִּי שָׁם מְנוּחָה, שָׁם קִמַּן לְשֹׁבֵר וְשֹׁבֵר.

אִם פֹּה גַלִּי זָרוֹן יִהְיֶינּוּ,
יִשְׁחַתּוּ יִחְבְּלוּ, אֵף יִכְלִיֹּן;
לֹא יִגְיֵעוּ לְגִבּוֹלֶךָ,
וְהַמִּיֶּתֶם לֹא תַחְרִידֶךָ.

חיים פאללאך מברודא *

העשיר והעני *

שיר ספורי

שְׁנֵי אַנְשִׁים הָיוּ בְּקִרְיָה אַחַת,
זְרַחְיָה שֵׁם הָאֶחָד עֹשִׂיר וּפְחַת,
שָׁמוּ נֹדַע בְּשַׁעְרִים לְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת *
עַת עָבַר בְּשׁוּק בְּרַחוּבוֹת הָעִיר,
לְפָנָיו כָּל אִישׁ הִשְׁתַּחֲוֶה זָקֵן וְצָעִיר,
וּפָתַח כָּל מַעְשָׂרוֹ וְטוֹבוֹ כְּבוֹד אוֹמְרָת * *

לֹא בֶן הַשְּׁנַי, מְאֹד מְמוֹנָה נִבְדָּל,
” אֲמַתִּי הָעֵנִי, אִישׁ מִסָּפֵן וְדָל, “
כִּכָּה בָּפִי כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר שָׁמוּ נִקְרָא,
כִּי עַל זֶה הָעִירוֹ בְּגִדְיוֹ הַמְּטִלָּאִים,
גַּם תְּמִיד בְּמַר רוּחַ נֶאֱנַח עַל יָמִים רָעִים,
גַּם כִּכָּה עָנָה לְכָל דָּל הַשּׁוֹאֵל אֲגוּרָה:
וְאוֹלָם

* העתקה מל"ח

** על נקודת פה ע' סופטים ע' נ"ח ולח-תחסר ח"כ מלת בו

אם גם טוהר אורה בל יאיר השבתו.
קרניה אליו עוד לא עברו;
אולם שערי מקום קדשו סגרו
טבא גם אהבה גם דאבה אל מנוחתו*

אך תוך וכחש ימשלו
במקום בני אדם יזבלו
רק שם בנות השאננה
לא יפצע חוח שושנה

ד

אדם! מה הפאר מה היופי תחזה פה בעיניך?
הן כל משוש החלד * פקשת בענן ביום אמש
ברום נתיבה שונה תמיד מקומה ואחריה השמש
כי תדלק אחריה, אך מים תאסוף תוך הפניך,
זאת תבנית החיים, אלה נעימות התבל!
לכן נבחר לי הקבר מימי הבל,
חיים בלי חפץ במו, יכבדו לגבר
מיטל אבן, מכל מעמסה.

טוב

* מסלול הקשה להחליף ולהמר בכל רגע מקום עמדתה, כי ושיחות העופה
טיוחה של השמש, התנועה והנעה הקהה והנוירה — צנחית הרגשת חוש
הריח — ממקום יליחותה הלחה, הסוצצ צהכרה בכל דקה מן הדקה שינוי
צנחית הקווים ונילווי האור הנופלים על רסיסי המער, והנצצים צילוחתם
יחס כידוע, וגם הקשה עלמה אשר תראה העין צרבע הזה חיינה הקשה
השר רחפה העין צרבע העצר, יען נפלו חבלי הבסס, כצר הביעו לחרץ
ואחיים מלחו וקומם, וכל חדם כפי השתנות מלצו יראה קשה, וכל הרודף
חריה, הוא צרחה ממנו, וגם ידוע כי לח כל זמן וכל מקום שווים
ומוכרים לסתהות הקשה צחופן שתראה לעינינו, ואחד ון התחיים
האיותחיים אשר צהתחודתם נמשכה מהם צחיוצ הולדה הקשה הוא שרחה
הטעם חחורי גוף הרוחה וזולת זה לח תתראה הקשה, השמש הוא פה
ליי ראש והסלחה החמיתית, והיה מול עורף ולא פניו, והקשה, דמיון
שמחה ותענובות הפצל, אשר כל תכונותיה, ותונות נתונות הנה גם לחן.

לְקוֹל שְׁוַעַת הָאֲמֹלָלִים הִקְשִׁיבוּ הַזִּקְנִים.
 יַחַד סוּד הִמְתִּיקוּ בְּמָה לְהוֹשִׁיעַ לְאֲבִיוֹנִים.
 וַיַּעֲנוּ כָּל־כָּלֶם פֶּה אֶחָד וַיֹּאמְרוּ: " הִבֵּה!
 " לְרַפָּא לְשִׁבּוּרֵי לֵב גְּהִלְץ חוֹשִׁים.
 " מֵאֲחִינוּ נָרִים תִּרְוֶמָה לְתַמְךָ יַד רָשִׁים,
 " אִישׁ כָּפִי רְבוּשׁוֹ מֵהֶם לֹא יִמְנַע נִדְבָה " +

חֵישׁ עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר יַעֲצוּ כַּאֲשֶׁר זָמְמוּ.
 וּמִסֵּת נִדְבָה עַל כָּל אֲחֵיהֶם שָׁמוּ +
 גַּם זְרֻחִיהָ וְאַמְתִּי בִּינֵיהֶם נִקְרְאוּ,
 אַךְ בְּמִסְפֵּר כֶּסֶף נִדְבָתָם מְאֹד נִבְדְּלוּ;
 כִּי מִזְרֻחִיהָ אֲלָפִים כֶּסֶף שָׁאֲלוּ,
 וּמֵאַמְתִּי כְּמֵאָה, הֵן בְּעֵינָיו לֹא שָׁגְאוּ,
 אַף לְתַתָּם מְהֵרָה כְּבִיר יָדָיו מִצְאוּ +

אַךְ נִדְבוֹת זְרֻחִיהָ לְבֹא זְמַן רַב הִתְמַהֲמְהוּ.
 הַזִּקְנִים — אֲסִירֵי תִקְוָה — עַל זֶה תְּמַהּוּ
 לֵאמֹר: " הַזְרֻחִיהָ צָבִי כָּל הַשְׁוַעִים,
 " הִרְחַמְיוּ וּגְחֹמְיוּ לֹא נִכְמְרוּ
 " עַל קִשֵׁי יוֹם צָרָה וְצוּקָה רֵאשִׁים עֲבְרוּ?
 " אִם הוּא יִקְפוּץ יָדוֹ מֵאַחֲיוֹ, לְמֹות כְּרוּעִים ?

" אַךְ לֹא כֵן! רַע כְּזֶה מִמֶּנּוּ בַל נִחְשְׁבָה +
 " אוֹלֵי מְרַב מַעֲשָׂיו שְׁאֵלְתָנוּ לֹא הִקְשִׁיבָה
 " אָזְנוֹ, אוֹ הַנְּשִׂיָה מִתַּת יָדוֹ הַשִּׁיבָה;
 " לְכֵן עוֹד תּוֹחֲלֶתְנוּ לֹא נִכְזָבָה +
 " נִשְׁלַח אֲלֵינוּ צִיר לְהַזְכִּירוֹ חוֹב הָאֲחֻזָּה.
 " לְהוֹשִׁיעַ לַעֲנִיִּים וּלְתַת לָהֶם נִדְבָה +

ואולם בכל זאת תמיד באישון לילה ואפלה.
 לתור אחר מחסור דלים נפשו עמלה
 ולא אשר חן בעיניו מצא, לא חדל להושיע
 במסת נדבתו, אך לא פנים בפנים;
 כי אם על יד אחד מאוהביו הנאמנים,
 ואת שמו העלים ממנו אותו לא הודיע*

אנשי העיר תמיד זה לזה שאלו:
 " מי זה האיש ידיו צדקה הזאת פֶּעֱלוּ ?"
 " אין זה כי אם זרחיה האיש המצליח,
 " איש חיל הזה חוגר צדק ורב פעלים,
 " פזר נותן לאביונים ידיו תומכים דלים, "
 ככה כל איש הביע, ואמר זה הפיח*

ויהי היום ובערה גדולה בעיר היתה,
 בתי העניים וכל קנינם לשמה שתה,
 לא השאירה להם מאומה בלתי החיים.
 כי כל הזן כל יקר כל מחמדי עין,
 היו לשרפה מאכלת אש, ויהיו לאין,
 והגדל צרת העניים עד השמים*

אל זקני העיר כלם בבכי נזעקו,
 דמעות פנהל הורידו בקול מר צעקו
 לאמר: " אליכם אישים! עין נשא;
 " נתקו חבלי צרה אותנו סבבו.
 " החיו נפשותנו עד שערי שאול קרבו,
 " ובל להמות העז נהיה למשפה" *

גִּשְׁמֵי נְדָבוֹת הַנִּיפּוֹת בְּחַמְלַתְךָ.
 גִּרְחָמֵי אָב תִּדְרֹשׁ אֶת כָּל יִצְרִיקָה.
 מִרְאשֵׁית הַשָּׁנָה עַד קֵץ יָמֶיהָ *

מהנ"ל.

העצל והכילי *

העצל *

הֵן עֶצֶר בְּמִלִּין שְׁפָתַי כֹּל יָכֹלוּ.
 כִּי כָל דְּרָכֶיהָ בְּעֵינַי מְאֹד נֹאֲלוּ.
 וּמִדַּעַת וּתְבוּנָה נִפְשָׁךְ נִבְעָרָה;
 כִּי תִיגַע בְּדֵי רִיק לְשׂוֹא וְהִבֵּל תִּרְשִׁיעַ *
 * תִּרְדֹּף בְּלֵי חֶשֶׁךְ וְלֹא תִרְגִּיעַ.
 וּבַעֲבַתּוֹת עֲמַל וְאֹן נִפְשָׁךְ אֲסוּרָה *

וְלָמָּה אֵיפֹא לְהוֹה נִפְשָׁךְ שׂוֹאֶפֶת ?
 וְלָאֲסֹף כָּל קִנְיָנִי תִבֵּל כּוֹסֶפֶת ?
 יוֹמָם וְלַיְלָה מִעֲמַל יְדֶיךָ לֹא רָפוּי
 כִּי תִכְסֹף לְכֶסֶף אֶת עֵינֶיךָ לֹא יִשְׁבִּיעַ.
 תִּתְאַוֶּה עַל בְּמַתִּי הָעֶשֶׂר שִׂיאָךְ לְהַגְבִּיהַ
 וְעַל כְּנָפֵי תִשׁוּקַת הוֹן רַעֲיוֹנֶיךָ יִרְחָפוּ *

הֵן חֲשִׁבַת הַסְּכָלוֹת אֶת נִפְשָׁךְ שְׁפָה !
 אֵיךְ כֶּסֶף וְזָהָב לָךְ תִּשְׁיֵם תּוֹעֵפָה ?
 אוֹ כָּל מַחְמָדֵי תִבֵּל ? רִיק יַעֲזוּרוּ !

רגע

לַפְעֵלוֹ יֵצֵא אֶכְרַב בְּמַגְלָהּוּ בְּאֵתוֹ.
 יִקְצֹד בְּרִנָּה אֶף יֵשֵׁא אֶלְמָתוֹ.
 יִשְׁמַח בְּפָרִי יִגְיעוּ מִתַּת שָׁמַיִם *

דִּשְׂאֵי הַרְרֵי אֶלֶף עֵסִים יִטִּיפוּ.
 יִנּוּכוּן עֵצֵי שָׂדֵה פְּנֵי תֵבֶל יִקִּיפוּ.
 כִּשְׂדֵי אֶרֶץ יִנְקוּ וּמִטַּל שָׁמַיִם.
 עָרוּ יִשְׁנֵי סָתוּ שְׂפָנָי חוֹל יִקִּיצוּ.
 עֵינֵיהֶם יִפְתָּחוּ מִחֲרָפֵיהֶם יִצִּיצוּ.
 כִּירוּחַ צַח וְנִעִים יִשְׁאֲפוּ חַיִּים *

הַדְּשׁוּ נִוְדָאוֹת הַבְּרִיאָה הַדְּשׁוּ.
 יִהְיֶימוֹן יִצִּירֵיהֶּ תוֹדֵה יִרְחֲשׁוּ.
 וּמִהֲמוֹנֶם פִּתַּח אֱלֹהִים בְּאֵתָנִי *
 אֶתְבוֹנֵן בְּמוֹ עֲלֵיהֶם אֲשֶׁתוּמָּה.
 יִמִּין שְׂדֵי אֶרְאָה יִמִּין יִי רוּמָמָה.
 וּמִבְּחַר כָּל יְצוּרִים נִפְשֵׁי שְׂמִתָּנִי *

אִם בְּגוֹי אֲנוּשׁ אֲנִי אֶךְ רַמָּה וְתוֹלַעַת *
 הֲלֹא רוּחַ שְׂמִתָּ בִּי לִחְשֹׁב וְלִדְרֹעַת.
 לְסַפֵּר פְּלִאִיָּה מַעֲשֵׂי יְדִידָה *
 גְּדֻלוֹתֶיהָ אֶרְאָה וְנִפְשֵׁי עֵז דוֹרְכֹת.
 בְּךָ דְבַקָּה תִּמְיֵד אֶתְרִיקָה נִמְשַׁכֶּת.
 כִּי אִין בְּמוֹהֶ אֵל ! כִּי אִין בְּלַעֲדָה *

אֶךְ טוֹב בְּאֵתָנוּ מִיַּד אֱלֹהֵינוּ !
 מִבְּרָכוֹת שְׂמִיָּה הַרִיקוֹת עָלֵינוּ
 וְלֹאֲדַמָּה צוֹיֵת לְתַת יְבוּלֵיָה *
 גשמי

אף זה ענין נתן אל לו בו לענות.
 ידו לא תרף מלאסף ולכנס.
 כן יצר לב כל אדם עו מעורם *

העצל.

אמנם כן! עוד אולת אחרת
 בתלמי לבבך ראיתי נקשדת *
 כי גם אם אברת העשר עליך סכה
 הנך במורדי אור השלוח, מואסי מרגוע.
 כי עוד את חיל כל הארץ תשאף לבלע.
 עוד תחת על עמל וכעס, נפשך שחה *

אף משובה ומרגעה ממך תברחנה,
 כי יומם ולילה, דאגות בלבך תצמחנה,
 גם שנה ותנומה מעיניך תלוזנה *
 גלי לבך מפחד יהמו לא ישקטו.
 פן אסון ופגע תקנות עשרך יקטו.
 ככה בעצב ויגון שנותיך תגזנה *

אף אך למראה עינים את הונך אצרת,
 כי הלא מכל טובה את נפשך חסרת *
 הנה דמית לסוס נושא פרי מעדנים,
 והוא לא יאכל מהם, אך מתבן וחציר *
 הוה בער! אם כל ימך תטע גפנים
 בכרם תאונתך מתי תהיה עת הבציר?

מה תועלנה לך סגלות מלכים וכל מטמונים,
 אם הונך ורכושך לך שמת אדנים?
 מה הוה לך מכל עמלך יומם ולילה.

אם

רַגַע הָעֵנִי אֶת שְׁבִטוֹ עָלֶיךָ יָרִים ,
 יִשְׁסֶה עֲתִידוֹתֶיךָ וְכָל רִכּוּשֶׁךָ יַחֲרִים .
 אוּ פָגַעִי הַזְּמַן כָּרַם חֲמֻדָּתְךָ יִבְצֹרֵי

אוּ אֵיךְ חֵיל כִּי יָנוּב שִׁמְתָּ כְּסֻלָּה ?
 הֵן כָּל אוֹצְרוֹת תִּבְלֵ אִם יִפְלוּ בַחֲבָלָה
 וְכָל מְאוּזֵי חֶלֶד אִם יַעֲלוּ בַגּוֹרְלָה ;
 הַיִּשְׁבִּיחוּ סַעֲרַת הַמּוֹת ? תַּתְּחוּלֵל
 בַּחֲמָה פֶּתְאוּם עָלֶיךָ וְחַיִּיךָ תִשׁוּלֵל
 וְלֹאֲרִים תַּנְחִיל כָּל יַגִּיעָה וַעֲמֻלָּה !

לָכֵן שָׁמַע לִי לְדַרְבֵּי הָאֲזִינָה !
 וַאֲאַלְפָה דַעַת, אוֹרָה בְּרַךְ תִּבּוֹנָה ;
 הֵן כָּל רִדְפֵי צַדִּיק הֶבֶל יִעֲפוּ ,
 כָּל אֲצִים לַעֲשֶׂר לִשְׂוֹא יִגְעוּ .
 כִּי כִצֵּל הַכֶּסֶף מְרַגּוֹעַ לֹא יִמָּצֵאוּ ,
 גַּם בַּמִּלֵּאת סִפְקָם לְהַשְׁגִּיא הוֹגֵם יִשְׁאָפוּ *

לֹא כֵן חֲכָמֵי לֵב, חֲבָלָם מַה יָּפֵה !
 מִחֲמֻדַּת בָּצַע מִתְּשׁוּקַת אֶזְרָא נִפְשָׁם חֲפָה ,
 יָבוּז יִקַּר חֶלֶד, מְאוּזֵי יִשְׁיִמוּ חֶרֶם ;
 לֹא יִשְׁמְחוּ כִּי רַב חֵילָם, אִם דְּרִבִּיהֶם יַחֲלוּ .
 גַּם עֵנִי וּמַחְסוֹר אוֹר פְּגִיחָם לֹא יִפִּילוּ .
 לָכֵן יִצִּיצוּ וַיִּפְּרָחוּ כַּגֶּפֶן בַּכָּרֶם *

הכילי

אִם גַּם בָּעֵינַי בּוֹ וְקִלּוֹן דְּרָכֵי תִשׁוּרָה ;
 אֲנִי לֹא אֲרַפֵּס, מֵהֶם לֹא אֲסוּרָה *
 כִּי כֵן אֲרַחוֹת תִּבְלֵ, זֹאת תּוֹרַת אָדָם

לֹא בֶן! גַּם אֵל שׁוֹנֵא שְׁפִלוֹת יָדַיִם
 אוֹהֵב עֶבֶד וְאָכַל יִגְיַע כַּפַּיִם
 כִּי לֹא לָרִיק כַּח לְכָל מְלֹאכָה יִצַק בְּגֹבֶר *

לִבְנֵי הַקְּשִׁיכָה, לֵאמֹרִי אֲזוֹן הֵטָה!
 אֲשֶׁר יָמָיו יִבְלֶה בְּרַפְיוֹן וְעַצְלָתִים,
 חֶסֶד יְבוֹאֲנוּ אֵף נִקְיוֹן שְׁנַיִם;
 אֵף מְטָרַת תַּכְלִית הָאָדָם הוּא יַחְטִיא *
 כִּי אָדָם לְעֵמֶל יוֹלֵד לֹא לְחֶכֶךְ יָדַיִם,
 לְעֶבֶד וְלִיגַע לֹא לְהִרְפוֹת כַּפַּיִם *

הֲלֹא בֶן אֲבִינוּ הִרְאֵנוּ בְּגֹן עֲדָנִים
 הוֹשֵׁם, לֹא אֵף בְּפָרִי מִגְדֵי נְטִיעֵי נְעַמְנִים
 לְהַתְעַנֵּג, כִּי אִם לְעֶבֶד וְלִשְׁמֹר אֶת הָאֲדָמָה *
 כִּי בְּחִיק הָעֶבְדָּה חַיִּים יִשַׁע וּמִרְפָּא;
 אֵף לְמַעַצְבָּה וְתוֹגָה יִשְׁכִּיב הַמִּרְפָּא *
 וְאֶת בְּעָלָיו יוֹרִישׁ, וְקָרְעִים תַּלְבִּישׁ נוֹמָה *

לִבְנֵי עוֹרָה מִתְרַדְמָתָךְ, אֶתָּה עֲצֵל!
 בְּקַח עֵינֶיךָ שִׁבְעַת לֶחֶם, וּמִרַע הַנִּצֵּל!
 עֲצֵלָה מְעַלְיָךְ הַנִּים עוֹזֵב בְּפִי רַמְיָה,
 כִּי בָה חֶסֶד עֲנִי מִחֶסֶד וְרִישׁ פּוֹרְיָה *
 חֶזֶק יָדַיִם רְפוֹת, מְעַבְדָּה אֵל תִּרְחַק,
 כִּי מַעֲנִי תִצְיִלְךָ, לְחֶסֶד וּלְכַפֵּן תִּשְׁחַק;
 אֶת לְבָבְךָ תִשְׁמַח תִּאֲרִיךְ יָמֶיךָ,
 רַבָּאוֹת תִּהְיֶה לְשָׂרְךָ אֵף תַּחֲלִימְךָ *

מהנ"ל

אם ימיה יחלפו לא יראו טובה,
 ולנפשך תחסר מנוחה שקט ושלוחה,
 וכמוך יבצרו כל משוש וכל גילה?

אך אנכי לא כן! ראה מה געים גורלי!
 עמל ועצב כל אדע, שאנן אשב באהלי;
 בגיל וחרדה אכל, ואחוש אראה תיים
 שלוחה והשקט תמיד ינחו בחיקי,
 להון כל אבהל, אך אשמח בחלקי,
 אשמח בגחלתי מתת שמים*

הכילי

הם כי לא להזכיר דבריך איש שפתיים!
 מזה רבה רעתך, עצל ורפה ידים!
 הלהתנס חננה אל בכשרון לכל מלאכה?
 ולמה תבזה מתנות יקרות, מנות שמים,
 ותנוח באהלה ותישן בעצלותים,
 וידך מאנה לעשות, אך בחרה לה מנוחה?

ומה תעשה ליום צרה תעבר על ראשך?
 בחבלי עני תלכד וחישי יבא רישך!
 ונהמת אז בכלות הונך ורכושך.

ואמרת: "איך שנאתי כל מלאכה ועבדה!
 "איך נהבך לי לאכזר הזמן והעת בי בגדה!
 "ולתחתיות מצולות צרה נפשי ירדה!"

ועתה למה איפוא יגיעה נפשך שנאה?
 למה תשפח ילדי ימים ימי עני ורעה?
 וכי תאמר: "אל יצילני ביום שבר"

המרבה הונו בנשך

אִישׁ בְּנֶשֶׁךְ וּבִמְרֵבִית נָתַן כֶּסֶף וְהוֹנוּ
צָבַר בְּעֵת-לֵא-כְבִיר חֵיל רַב בְּמִטְמוֹנוֹ
וּבְגֹבַה לָבוּ הִתְפָּאָר: כִּי יִּ בָרַךְ נִחְלָתוֹ
וְאִין עוֹל וּמְרָמָה בְּמַעֲשֵׂה יָדָהוּ; —
וּלְמַעַן הוֹדוֹת לְאֱלֹהִים עָלַי טוֹכָתוֹ
וּבְעוֹז מִבְּטָחוֹ בּוּ כִּי כַפְלִים יִגְמְלוֹהוּ —
בָּנָה בֵּית הַפְּשִׁית לְעַנְיִים וְדִכְּאֵי רוּחַ
שָׁמָּה יִמְצְאוּ לֶחֶם, מַיִם, וּמְקוֹם לָנוּחַ:
וַיְהִי אַחֲרַי כְּלוֹת הַבְּנֵין לְכַנֵּם הַבְּדָחִים,
וְעָבַר לְפָנָיו אוֹהֵבוֹ אִישׁ מְרָמָה וְתַכְכִּים,
וַיִּשְׁאַל אֲדוֹן הַבַּיִת אֶל רַעֲוֹ וְאוֹהֵבוֹ:
אִם עָשָׂה בַּיִת זֶה דִּי רוּחְכָּ יָדִים?
וַיִּשְׁיבֵהוּ אוֹהֵבוֹ בְּעִקְשׁוֹת לְכָבוֹ:
אִמְנָה! מְאוֹד גָּדַל הַבַּיִת לְעֵינַיִם;
אוּלַּם אֶף אִם שִׁבְעָתַיִם לוֹ אוֹתוֹ בְּנֵית,
בַּל יוּבַל כְּלָכַל הָעַנְיִים — אַתָּה עָשִׂיתָ * —

מהג"ל

מ ש ל *

הצבי

הַצְּבִי הַלֵּךְ אֶל הָעֵינַן לְשִׁתּוֹת, כִּי צָמֵא לְמַיִם,
וְהִבִּיט בְּמַיְמֵי הַזּוֹפִים וְהִבְרוּרִים אֶת תְּמוֹנָתוֹ,
וַיִּתְגַּאֲה

(* הַצְּבִי הַלֵּךְ אֶל הָעֵינַן לְשִׁתּוֹת, כִּי צָמֵא לְמַיִם, וְהִבִּיט בְּמַיְמֵי הַזּוֹפִים וְהִבְרוּרִים אֶת תְּמוֹנָתוֹ, וַיִּתְגַּאֲה)

ה ח ו ל ם

וּבְלָכְתוּ לְעֵין
 וַיִּשָּׂא הָעֵין:
 וַעֲזַב תְּמָרִים
 בְּהוֹד קוֹמָתוֹ
 נִצָּב לְקִרְאָתוֹ
 בֵּין הַהָרִים *

וַיִּרֶץ הָאוֹרֶה
 בְּעָמֹל וְטוֹרֶה
 לָבֵא הַלּוֹם:
 וַעֲוָדוֹ בְּמִרוּצָתוֹ
 וַיִּיקֶץ מִשְׁנָתוֹ
 וַהֲנִה הַלּוֹם:

כָּבֵה בַתְּבַל
 חַיִּי הַהֶבֶל:
 הָאָדָם יָגַע
 הַשֵּׁג מִטָּרְתוֹ
 וַעֲוָדוֹ בַּתְּשׁוּקָתוֹ
 יָמוֹת וַגֹּזַע *

הַשָּׁמֶשׁ מִשָּׁמַיִם
 שְׁלַחַה קַרְנֵי
 אֵלַי הָאֲדָמָה:
 וְאִישׁ אוֹרֶה
 הָלַךְ מִשְׁתוֹחֵחַ
 בְּצִיָּה וְשִׁמְמָה *

רוּחוֹ הִתְעַטְפָּה
 לְגוֹחַ נִכְסְפָה
 וַיִּשְׁכַּב שָׁמָּה:
 בְּנֶפֶשׁ יָגַעַה
 רַעֲבָה וַצְּמָאָה
 עַלִּי הָאֲדָמָה:

וּפְתָאוֹם שׁוֹמֵעַ
 מֵעֵין נוֹבֵעַ
 וַיִּשָּׂא הַרְגָלִים:
 בְּלִבֵּב שָׁמַח
 כְּאָדָם צוֹלֵחַ
 לְאִפִּיק הַמַּיִם *

מִדְּכִי בִן־דָּוִד סְטֹרְעֵלִי סְקַעַד בְּבִרְצוֹי.

אבן קולע להמחבר מר צורה איש ילידי שכלו בסתר לוקח

התרנגוד עלה באוני קצפך השמעת
 על אנשים מגנבי דבריך וינאמו נאומיך
 ואולם השקט נא ותהי זאת הנחומותיך
 הגונב מן הגנב פטור הלא ידעת!
 הלא טוב לך אם בוצרים באים אל גתך
 מהמצא תמצא הגנבה בידך;
 משפטך אז חרוץ תשלם שנים לרעה
 ולראש אין כל משכל צפון גם לבה*
 עוד אחת דתך היא בתורה הנה כתובה:
 אם כך הוא ואם אין לו ונמפר בגנבה;
 אך מי פתי יסור הנה תת פסך במחירך?
 מי לא ידע פי רע רע יאמר קונה?

פ. הימראטה

ישם דרך אראנו בישע אלהים

שימה לב עלי דרכיך
 לבחור תמיד דרך החיים;
 לבלי לכת תועה באין — עינים
 בשימון תהו דרכי לבה*

אם חכמת תתם דרכיך
 עלות בסלם החכמה השמים
 בכל תשיה תוסף בפלים
 ואל מול האמת תישר נתיבותיך*

וַיִּתְנָאָה בְּקִרְבוֹ עָלַי הוֹד יוֹפֵי רוּם הַקִּרְנָיִם,
 אֲךָ נֶעְצַב אֶל לְבוֹ, וַיָּבֹז בְּעֵינָיו מִגְדָּל גְּאוֹתָיו,
 אֵת מִרְאִית שׁוֹקֵי רַגְלָיו כִּי דָלִי בְּשָׂר הִמָּה,
 פֶּתְאוּס רָאָה מִרְחוֹק הַצִּיָּדִים בְּחֵץ יוֹרְהוּ *
 וַיִּשָּׂא אֵת רַגְלָיו לָנוּס מִהֵרָה בַּפָּחַד וְאִמָּה,
 הַמְלֵט הֵהָרָה * הַמּוֹרִים לֹא יִכְלוּ הַדְּבִיקָהוּ,
 כִּי רֵץ בְּרַגְלָיו פֶּאֶשֶׁר אִם הָרוּחַ יִשָּׂא אוֹתוֹ,
 עַד בּוֹאוֹ אֶל הַשׁוֹכָה וּבִסְבָךְ קִרְנָיו גָּאָחוֹ שָׂמָה,
 וַיִּמְצָאֵהוּ הַמּוֹרִים וַיִּפּוֹל, וַיִּקְרָא בְּמוֹתוֹ:
 הֵהוּ! מֵאֶסְתִּי הַמּוֹעִיל, וְעַל הַמּוֹקֵשׁ לִי רוּחִי רָמָה!

כֹּז לְדַבֵּר יִחַבֵּל לוֹ, מִחֶסְרוֹ יִתֵּן עֲצָבָת
 יֵשׁ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אִישׁ וְאַחֲרִיתוֹ דְּרָכֵי מוֹת *
 יהודה ייטלש.

למשוררים בעיניהם

ונגד פניהם מושלים *

הַפּוֹרְטִים עַל פִּי נָבֵל בְּשִׁירִים!
 מַה תִּדְמוּ, לַמְּשׁוֹרְרִים אֲדִירִים
 וְלֵהוֹמֵר וְאַשְׁיֵן מְלִיצִים נְשׁוּגָבִים
 תִּשְׁווּ בְּשִׁירֵיכֶם בְּשַׁחַץ וְרֵהָבִים? —
 כַּמְקַרְהֵם מִדּוֹעַ לֹא יִקְרָה אֲלֵיכֶם —
 וְאֵינְכֶם עוֹרִים כַּמוֹהֵם בְּשֵׁתֵי עֵינֵיכֶם? (*
 אוֹלָם מִי אֲשֶׁר שִׁירֵיכֶם שָׁמְעוּ
 יֵאֱמִינוּ כִּי מֵעוֹלָם עֵינֵיכֶם רָאוּ? —

יששכר בער שלעזינגער.

(* הַתּוֹעֵר לְחַנּוּד אֵל טַיִל אֶן שְׁנֵיכֶם הוּוּ עוֹרִים כַּאֲשֶׁר שָׁנוּ שִׁירֵיכֶם סִפְרוֹסְקֵיכֶם

25 בְּמוֹתֶךָ יִמְעַט מִסֵּפֶר מִקְנֵאֶיךָ
וַיִּרְבוּ דוֹבְרֵי שֶׁקֶר אַחֲרֶיךָ *

26 כִּי תִבְחַר לָךְ אִשָּׁת נְעוּרִים
הַזֹּהֵר לְהַכִּין אֶת אִשְׁרֵךְ לְפָנֶיךָ
עִם טוֹבַת לֵב בְּשָׁמַיִם מוֹשֶׁבֶךָ
וְעִם רַעַת רוּחַ שְׁעִירִים יַחֲבֹקֶךָ *

27 יֵשׁ אוֹהֲבִים כְּצֶלַח הַמַּעֲלוֹת
בְּפָנֹת הַשָּׁמַיִם עֲמָדוֹ מִיֵּשֶׁע *

28 הַקָּשָׁה מִכָּל דָּבָר לְתַקֵּן הַמַּעֲוֹת *

29 אֵין גְּבוּר כִּמוֹ נָקִי חֲטָא
וְאֵין רַךְ לִבָּב כִּמוֹ עוֹשֶׂה עוֹל *

30 אֱלֹהִים יִבְקֹשׂ אֶת הַנִּרְדָּף
וְהַנִּרְדָּף יִבְקֹשׂ אֶת אֱלֹהִים *

(השאר לשנה הבאה א"ה)

יהודה בן-יונה לבית יוטלש.

דרך עֶצֶב, דרך רִשָׁע
 חָדַל, חָדַל גַּם דֶּרֶךְ שִׁקְרָה!
 דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל בָּרַר וּרְאָה יִשְׁעֵי!
 שִׁמָּה לֵב זָכוֹת דְּרָכֶיהָ,
 לְמַעַן תַּעֲלֶה עַד אֵין חֶקֶר,
 וְתִמְיֵד הַרְאָה בְּיִשְׁעֵי אֱלֹהֶיהָ!

ברוך שענפֶעלד.

אמרות מהורות

המשך בכורי עתים שנת תקפ"ח

(גייטע 265)

21 מַחְשָׁבוֹת תֵּאָצוּר

וְלִבְךָ תֵּאָצוּר

וְלִשׁוֹנְךָ תֵּאָצוּר

וְעַמֶּךָ תִּבְצוּר *

22 עָשִׂיר מִתְרוֹשֵׁשׁ

רֵשׁ מִתְעַשֵּׂר

חֹטֵא מִתְקַדֵּשׁ

בְּחֶרֶדָה יִבְלוּ יְמֵיהֶם *

23 הֲזוֹ לְחֹפֶשׁ הַתְּרַדְפוֹ, דְּרוּר תִּבְקָשׁוּ נַפְשֵׁיכֶם ?

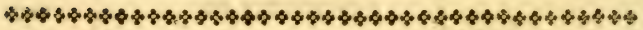
דַּעוּ! עֶבֶד אִישׁ לְתַאֲוָתוֹ, גָּבַר עַל יִצְרוֹ הַפְּשִׁי *

24 נִקַּל לְאָדָם לְהִגִּיד פִּשְׁעוֹ

מִלְּהוֹדוֹת עַל מוֹמֵו *

שָׁבַע וְשָׁבַע חָלַם מֶלֶךְ מִצְרַיִם;
 שָׁבַע תּוֹעֵבוֹת בְּלִב רָשָׁע וְנוֹכַל;
 שָׁבַע שָׁנִים עָבַר יַעֲקֹב בְּרַחַל;
 וְכֹל הַבְּחֹרִים הַשָּׁמַיִם בְּגִמְרָא עֵינָיִם.
 יִמְצְאוּ אִם לְמִשְׁנֵה מְדָה יִבְיֵעוּ —
 לְמִקְרָא מְדָה וְאִינָה מְדָה יִשְׁמִיעוּ *

יששכר בער שלעזינגער.

פתרון החדות

משנת תקפ"ט

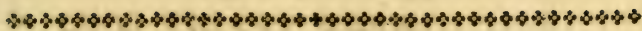
יהודא בן-יונה לבית ייטעלעס.

I.	זַר = זִיף
II.	פֶּר = פָּר
III.	עַב = טִיט

לחדות
ההברות

אבר ראבל מאויסטער?
ליטין.

IV.	כָּל קוֹרָא מְגִלַת אֶסְתֵּר הוּא אֶת חִדְתִּי יִבְתּוֹר כָּר = פֶּס עיין אסתר א' ו' ז'לחשי' ל"ז ג' וש"ז י"ב י"ח
-----	--

פתרון החדות*

פתרון החדה סימן ט'

משנת תקפ"ח*

בני ישראל מאז בתורה ראו,
האבות לבארם באר שבע קראו*
אהרן המקטיר קטרת באפוד ואורים
לקח לאשה אלי* שבע בת עמינרב,
ותלד אלעזר ואביהוא איתמר ונרב,
יפקחו בספר שמות ויראו הכהורים*

גם יהו"ש שבע אחות אחוזה היתה,
ובריתה עם יהודע הפהן כרתה;
שתיהן נשים חמודות יקרות הערך;
שתיהן בנות נגידים ונשי כהנים;
יהו שבע ניר דוד היפה בכנים,
הצילה יהואש ותכרע לפניו ברך*

האל שבע על חטאתי מיסרני;
שבע אפול צדיק ועוד יקימני;

הקף הענינים

הנמצאים בהמחברת בכורי העתים

בשנה זו שנת תקפ"ט

	זייטע
	3 פתיחת צבורי העתים
	5 שימת עין על התכונה
מאת יש"ר.	12 שני חכמים גדולים צלתי מפורסמים
	14 דנטי העברי
	16 בית מחסה לאציוני ישראל
	20 תולדות דנינו סעדי' גאון מאת שי"ר.
מאת יהודא ייטעלעס.	37 טעות גדול דפוסם תרגום אונקלוס
	42 ריגוע צענין העתקת נוסח התפלה
מאת בער שלע- זיגער.	43 דעיון חדש צענין עץ החיים
	47 ברוכשטיק איינער דעליגיאזען רעדע
	50 צאור פסוקי עלומי הצנה צושעי' מ' וסס כ"א
	53 צענין מלות החזור צל"ע
	55 דוד אל מחקר לשון עזר צמלת לוט מאת יוסף פלעש.
	57 צאור פסוקים צמשלי מאת צבי בויער.
	58 הערות על תולדות הראש"ע מאת יש"ר.
	59 איבער דען אויפואטץ תולדות הראש"ע. מאת בער שלעזינגער.
מאת מרדכי סטרעליקער.	60 האשר הנלחיי
	65 אגדת תפאומין
מאת ברוך שענפֿעלד.	66 מכות ארץ ישראל
	70 אותיות למנח
	71 דעת חכמי העמים צענין נדעת הצנים
	— צאור פסוק צמיכה
	72 הצליר מאת משה מרדכי מבראדי.
	74 אגדת וצתוכו חדה ופתרונה מאת מרדכי בלימליין.
מאת שד"ל.	76 מכתב שד"צ"ח אל שח"צ"ל
	82 שמות נרדפים
	91 כללים חדשים צדקדוק

V.

הַיּוֹדֵעַ הַמִּשׁ מְגִלּוֹת וְנִבְיָאִים רֵאשׁוֹנִים
הוּא יִפְתּוֹר אֶת חִדְתֵי כָּאֶחָד הַנְּכֹנְנִים

מוהנ"ל

בְּעֵי

עֵינֵי רוּחַ ז' א' י' ג' ס', וּמ"ח ז' כ"א

VI.

מְעוֹנְתֵי

עֵינֵי ד"ה א' ד' י"ד

מוהנ"ל

וְשֵׁם בְּסֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים,

אֲהִיָּה עַד עוֹלָמֵי עוֹלָמִים

לשאר
החדות

VII.

נִעְלָם עַד בָּאוּ

VIII.

אלה תולדות השמים והארץ שהנחם זה"א נראה (כש"י צט
המדקש) ה"א השחלה הפסוק י"ז לחין כמו היש זהנלי
הגויס מבטימים? (ירמ' י"ד) כלומר חין זהנלי הגויס מבטימים
ומחין תוציא יש, כמו, החינך רוחה? (טט ז') כלומר רוחה חמה

פִּיֵּשׁ הַיַּיִמְרָאמָה.

	105 חני חנני וכו' עם צלול צרכות ינחק	105	
מלת שד"ל.	{	110 צלול כתוצים כפדדים	110
		117 יחק יחדיו וכו' עם פי' וירח משה חת העם וכו'	117
		123 צלול קלת לשונות מלשון חכמים	123
מלת יהודא ייטע לעם.	{	133 צדדים נכחיס צענין חנוך ולמוד הצנים	133
		149 שיחות חכמי ישראל צדורות חדשות	149
		157 מייסעדרשמענדנים אויס שפראכאונקונדע	157
	{	158 התהוות השדרה	158
מלת ברוך שענפעלד.		161 ירחתם של מלדים	161
	}	168 ג' חדות ההצרות מלת יהודא ייטעלעם.	168
		171 חדה ההצדה מלת אבר ראבעל.	171
	}	172 חדות חדה VI. V. מהג"ל.	172
		173 חדה VII. מלת בער שלעזינגער.	173
	}	— חדה VIII. מלת פייש היימראטה.	—
		175 צן יכד חל	175
מלת שד"ל.	{	177 על מות כמות"ר דוד אלטארס ז"ל	177
		179 קינה על מות הרב אברהם אליעזר הלוי זלוק"ל	179
		183 השתפכות הכפס ציוס הולדת מלכנו יר"ה מלת ברוך שענפעלד.	183
	{	186 קול שמחה חל הרב הקופל	186
מלת מואיד לעטעדים.		188 מו"ה יעקב ראפאפורט חקרי ל"ב	188
		190 המות צקומדים מלת יהודא ייטעלעם.	190
		193 נוד קטן על קצר המשפיל לעוויזאָהן ז"ל מלת בער שלעזינגער.	193
מלת חיים פאללאך מברודא.	{	194 הצודר	194
		204 החלוס	204
	}	206 תאית מד נפש חלי קצר	206
		209 העשיר והעני	209
	{	213 דעיוני קיץ	213
מלת אבר ראבעל.		215 העלל והכילי	215
		220 החולס	220
	{	221 המרצה הונו צנסך	221
מלת מורדכי סטרעליסקער.		— משל נעתק מס' צני הנעורים מלת יהודא ייטעלעם.	—
		222 למשורדים צענייהם מלת בער שלעזינגער.	222
		223 חצן קולע מלת פייש היימראטה.	223
		— וסס דרך חלחנו מלת ברוך שענפעלד.	—
		224 חמרות טבורות מלת יהודא ייטעלעם.	224
		226 פתרון החדה סימן ט' צצ"הע שנתקפ"ח מלת בער שלעזינגער.	226
		227 פתרון החדות משנת תקפ"ט כולס נפתרו ממחצרים, חפס האחת	227
		נומו. 7 נעלמה עד צא הפתרון	7

בכורי העתים

מנחת בכורים

לראשית שנת

תק"ץ

חבור כולל דברי חכמים וחידתם, ועניני מדה ותועלת,

להבין אמרי בינה

לדעת חכמה ומוסר

אלו

ניי אי אהרם = געשענק,

צור בעלעהרונג אונד אונטערהאלטונג

פיר

געבילדעטע איזראעליטען.

לעהנטער יאהרגאנג.

Bicure Haitim.

וויען

געדרוקט ביים אנטאן עדל פֿ שמיד ק' ק' פריפֿ בוכדרוקער.

WIEN, gedruckt bey ANTON Edl. v. SCHMID, 1829.

פתיחת בכורי העתים

לשנת ה' תק"ץ.

אליכם, המשכילים צעם! הוגם היום כמדוי שנה שנה למנחת נדצה
 מאת הארון המפואר כמ"ר אנטואן די שמויר יחי' ראשית
 בכורי התפלות אשר גמלו פדימו בשדה הנצונים החופדים יום יום צמערל
 שכלם צתלמי חכמת הלשון ותהלוכותיה. זה לנו עשר שנים מאז
 החלה רוח נדיצה לפעמהו צהוי'ל לאור המחצרת הזאת, וכל גרעון
 מספר הקונים לערך רצוי ההולאות עודנו נלץ על משמרתו, עודנו מחזיק
 צתומת מגמתו להרחיב מקום אהלי המדע ולהטות ידיעות משכנות המליצה
 צקרצ בני ישורון החוסים תחת כנפי הנשר הגדול צעל שני ראשים, תחת
 ממעלת האדיר נולד חסד לאלפי רצצות צניו, אדונינו המלך הקיסר יר"ה.
 מה רצ טובו לצית ישראל צנחצרת הלזו! כאיש מדרכות ויודע צטיצ המסחר
 מאסף אליו מארץ מרחק את הקינים העודפים שמה למלאות צהם חסרון
 מדינות אחרות נערדי הקיץ ההוא, כן המדפים הנדיצ הזה החפץ צצית
 יעקב מלקט מפה ומפה מצחד פדי עשתנות החכמים, ומחלצתן יקריצ
 לנערי עמנו מנחה צלולה צשמץ זך להאיד צו עיני שכלם צצצילי המחקר
 וצאורות נחות המליצה.

ועתה, אחי ורעי! מה הנמול תשיצו לו חלף הטובה אשר עשה? הלא
 זאת התודה אשר תתנו לו כי תהיה תכלית תשוקתכם להרצות
 מספר קוני המחצרת הזאת למען הרחיב צקדצנו בצלות המדע, ושפת
 עצד תרום קרנה צחולותינו, והדעות היסדות תתגדנה לאט לאט על
 תעתועי הפתאים עד יצקע כשחר אור ישראל וארוכתו מהרה תלמח,
 כי אם כה תעשו לעורר איש את אחיו ואיש את מכירו לאמר: הואל וקח
 את הספר הזה צעד אגודת כסף קטנה ותתענג כפשך צקשט דצדי אמת!
 אז מלצד יתרון התועלת הוילאח מזה לכללות האומה, גם ידי המדפים
 תתחזקה צעזרתכם לצלתי הדל משחר פניכם עוד שנה שנה צאגודת
 פרחים מדוקמי לצעים ומצושמי רוח ערצ למזכרת אהצתו אתכם כל הימים.

ואתם, אלילי חכמי ישראל! אשר עד הנה נדצה דוחכם לנטוע צספר
 הזה נעעי נעמיים ולשתול צקרצו זמורות צינתכם הטו אזניכם
 לאמרי הנעיד הנאמן צצדיתכם והדורש צשלומכם. רצות עשיתם עד היום
 צהעלות על הדפים האלה דצדי חכמה ומוסר, אמדות טהורות מזוקקות
 מכל סיג, ידריכו הנעדים צאורח סלולה וינמיחו צלצותם תשוקה לנסוע
 אחרי דגלכם ולצחוד צנחות המליצה צכל מכתציהם, כי זאת נחלת אוהצי
 האמת ושוחרי התושיה להפיץ אורם צכל פנה ועצד עד ינהרו אליהם כל
 טועמי נופת לקחם וילמדו לעשות כמעשיהם.

צאדן הערצ ממחא צואכה ספרה . אמנס אין די צהודעה זו להוסיב אף
אופיר צאלנות הערצ , כי מלצד שאין לדון תמיד משם אדם לשם מקום
צהיות אפשרי לומר שאין שום יחס בין אופיר צין יקטן שהתיסצ צאדן הערצ
וצין מדינת אופיר שצאו שם אניות שלמה , כמו שמוכרו צתורה שני חוילה ,
אחד שם אדם ואחד שם מקום , ואין יחס לזה עם זה , הנה גם הדברים
המוצאים מאופיר יבעלו סצדא זאת , כי אין צאלנות הערצ לא תוכייס
ולא קופיס ולא סכהציס ולא עלוי אלמוגיס , גם הכסף לא נמלא צאלנות
ההמה , מלצד שאדן הערצ סמוכה מאד לא"י מלד חוף עליון גצר , והכתוב
אומר (ד"ה 'צ' ע' כ"א) אחת לשלוש שנים תצואנה אניות תרשים , ואין
ספק שלא היה לדיך שלמה לזמן דצ כזה ללכת לערצ , גם לא היה לדיך
להעזר צעצדי חירס יודעי ים למהלך קטן כזה . סוף דצד לא ראיתי
צצדי המפרשים מה סיתייסצ על הדעת צזה הענין , ואשר אחזה אנכי
אחרי ההצוננות צצדי הכתוביס ואחרי הדרישה צמפות האדן וצתוכות
המדינות , הוא , כי אופיר נמלא צאדן הודו המזרחית רחצת הידים הנקלאת
Hindustan צאותו חלק ממנה הסמוך ליס על ספת Malabar . והנה
יס צספה הריא שתי עירות גדולות רצות המסחר ודוכלות העמים גם
צימים האלה , שם האחת Goa ושם השנית Bombai , וצין שתי
העירות האלה נמלאת כהיום עיר שמה Sifarch או Suferdam והיא
לדעתי מקום אופיר הנזכר צכתוביס , אודך העיר הזאת ל מעלות אס
נתחיל למנות מהאי Ferro כנהוג , ורחצה האפוני י"ח מעלות ומקום
מוסצה סמוך לשפת היס . והנה העעמים אשר הניעוני להחזיק צדעת
הזאת סס אלה : המקום הזה עם היותו כהעת קטן הערך ואנשים צו
מעט היה מקדס עיר גדולה לאלהיס מלאת סוחדיס ודוכלות רציס כאשר
העירו עליה הסופדים הקדמוניס (*) אשר קראו צספדיהס לעיר הזאת
שם Supara או Oupara צהתמות השם Sifarch אשר לה כהעת ,
ואין ספק שכל השמות האלה נגודיס משם אופיר שהיא הביקרי , אלא
שצצות הימים נתוספה אות אחת צדראשו , והראיה לזה כי היוסיפון לנומייס
צהציקרו את אופיר אשר צספדי הציאייס כותב תמיד Sophir צתוספת
אות , וכן הסצעים זקניס צהעתקתס מ"א ע' כ"ח , ושם י' י"א , וצאיוצ
כ"צ כ"ד , וצד"ה ה' כ"ע ד' , ושם צ' ה' י"ח , וע' י' , צכל המקומות
האלה העתיקו תמיד Sophir צמקום אופיר , וזה יודה שגם סס כיונו
אל העיר Supara אשר מלאנו . המדינה אשר העיר הזאת צתוכה נודעת
מאז לדצוי הזהצ והכסף ואצניס עוצות ועליס נצחדיס אשר צה צאופן
מסניס מאד עם כל ההודעות הצאות צכתוביס על אופיר , כי על מליאות
הזהצ סס לרוב , העיר היוסיפון צאמרו שהעיר Supara היתה נקלאת
צימיו עיר הזהצ (**) , גם עלוי אלמוגיס או אלגומיס היו צאייס לרוב

מאדן

(* Ptolemäus, Ammianus Marcellinus, Arrianus in Periplo .

(** יש לזהצ שנות הרבה צל"ס , והס נתס , פז , זהצ , אופיר , ולדעתי ההצול
סציניהס הינו אלא מלד חילוף הצחינות שיש להצחין צמתכת היקר הזה , כי
צצחינת חדמימותו נקרא כהס מלשון נכהס עונך (ימייה 'צ) ספירושו נהאדס ,
ע"ד אס יהיו חטחיכס כסניס , אס יאדימו כחולע , וצצצור כן קראו חז"ל
לצהרות חדומות כתימיס , וצצחינת היותו נועס צצצרו גם לשער האכרו נקרא

אמנם דבר לי אליכם , שרי יהודה ! שמעוני ויהי נועם ה' עליכם .
 תעודת המחצרת היקרה הזאת לכרות צדית אהבה ואהבה צין
 המחצרים העמלים זה , עד שהרחוקים נעשו קרובים ואנשי מדע אשר
 מקדם לא נודעו איש אל אחיו יתנו יד ליד ויתחברו יחד בקשר חמיץ
 להשגת התכלית המכוון , מזה תצונו כי ראוי לכל אחד מכם להשמר מאד
 מהעלות על ספר דברי צו וכלימה להלצנת פני חצירו אשר לפעמים נפל
 צפח העטות כמה שכתב , כי זאת יוליד שאלה וקטטה צין המחצרים עד
 הפרדס , ולצסוף יקמלו לימי צדודי העתים כנצול עלה מגפן ופרחם כאבק
 יעלה , כאשר קרה זה שנים אל אחוזת המאספים . חלילה לכם מזאת !
 רק אמרי נועם וחן יולקו על שפתותיכם , דברי שלום ואמת כדרך הדעים
 הנאמנים המתעלסים צאהצים מצלי פגום האחד כצבוד חצרו , ואם לפעמים
 יכתוב האחד דבר צלתי מסכים עם אמתת הענין אשר הוא מתעסק צו ,
 הרטיון ציד האחרים להראות לו צתוכחת מבולה את שגבתו אשר שגג ולהדריכו
 דרך ישרה , אך כצודו יהא מונה צמקומו כפי אשר יגדו משפטי המוסר
 הנודעים אליכם . זאת עשו והלליחו כחפן עצדכם ואוהבכם .

י"ש"ך

דברים אחדים

אופיר .

המפרשים נלאו מאד לצקס צלילה חלק מן היסוד וצאיו מדינה היה
 המקום אשר שלח שם המלך שלמה אכיות להביא הזהב
 ושאר דברי חפן ככתוב וימי עשה המלך שלמה צעליון גבד וכו' (מ"א ע'
 כ"ו) , ויצאו אופירה ויקחו משם זהב וכו' (שם כ"ה) , וככל יגיעתם לא
 מלאו מקום יתחברו צו כל התנאים הנזכרים צבתוצים על אופיר , כי הנה
 קלתם אמרו שהוא מדינת פי"רו אשר באושעריקאו הדרומית , אצל אס צימים
 ההם היה גלוי ומפורסם חלק התצל הנקרא אושעריקאו , איך אצד זכרו
 צדורות שלאחריו עד שזה כמו ג' מאות שנה נבלה החלק ההוא כהגלות
 נבלות ארץ חדשה ? ועוד סצדא זאת מצוארת הציטול צאשר תתנגד אל
 מלצ המקומות הנזכרים צבתוצ , כי ללכת אל פי"רו שהוא צמעדע העולם
 לא היה עושה שלמה האכיות צעליון גבד שהוא על שפת ים סוף , אלא
 היה צוחד לעשותם צחוף יפו אשר על הים התיכון , כי משם הדרך הישרה
 ללכת למערצ העולם , וציותר כי כצד נסו אנשי לוד ולדון שהיו צימיו
 לרדת צים התיכון עד ספרד ולהלאה . קלת המפרשים דמו שהיה אופיר
 צחלק אוצריקאו צאותה המדינה ששמה Zophala עוד היום , אמנם איך
 לרעת הזאת שום יסוד רק דמיון שם המדינה עם מלת אופיר , כי איך
 צגלילות ההמה תוכיים המוצאים ע"י עצדי שלמה מאופיר , ולא נמלא
 צהם זהב וכסף לרצו עד שיתעודר המלך לשלוח שם אכיות צהולאות דצות
 לזה התכלית , גם חלקי אוצריקאו הדרומיים לא היו אז נודעים , כי צשנים
 קדמוניות לא הבידו רק החלק הצפוני ממנה הפונה אל הים התיכון
 כנודע . שצ דאיתי צעל מחקרי ארץ חושצ היות אופיר אחת מאדלות
 הערציים מאחר שהתורה הזכירה את אופיר צין צני יקטן אשר התיסצו כולם
 ארץ

אניות תרשים ללכת אופירה, שפירושו כד: מלך תצניתם נקדחות אניות תרשים כי נעשו דמות אותן האניות שהיו רגילין אנשי תרשים לעשות, אך תעודת מהלכם היה ללכת אופירה לא למקום אחר, לזאת חשב שהכותב ס' דברי הימים להיותו רחוק מאד מזמן המאודעות שסיפר (כי הוא מזכיר בו בני אליועני צן נערים צן שכניה צן חגניה צן זרובל צן פדים צן יכניה מלך יהודה אשר הגלה נצוכדנלד) השתמש בהצגת הכתוב במלכים וחשב שהיה תעודת האניות ללכת תרשים. אמנם צעל מחקרי ארץ צרלותו לצדוה מן התירוץ הזה כתב על מלת תרשים כי יהושפט היה צדעתו ללכת תחלה לאופיר שהוא צלי ספק למזרח העולם, כי לכן צחר לעשות האניות צעליון צר, ואח"כ היה דלונו לכצב כל ארנות אפריקיא ולצא אל תרשים שהוא צדעתו עיר Tartesso צספרד. והנה עם כי צדקו מאד צדריו צהליצ עיר תרשים צספרד מנח המופתים הרצים שהציא עם, צכל זאת קשה להאמין שהיה צדעת יהושפט לעשות סיצוב גדול כזה ציגיעה צצה, צדעת צכל צד חלק אפריקיא המזרחי מדאשו לכופו עד הגיעו אל קלבו הדרומי הנקרא ראש תקוה עונה, ומשם יפנה לצד צפון ויעלה צכל צד המערבי עד הגיעו אל מקום צד הנקרא I'retim Gaditanum, וכל זה דק ללכת אל תרשים אשר צספרד, צהיות נקל לו מאד לצא שמה צנסעו מחוף יפו צדדך שהיו הולכים אנשי צוד וצידון צימיו. וציותר יקשה כי צימים הסם לא היה נודע מהלך הזה סציצות אפריקיא, צאשר זה האיש אפאורטוגאל הנקרא Vasco da Gama היה הראשון אשר עזר ארחות הים הזה צצנת 1498 להצצונם כנודע. לכן אם לא נאצה לקבל תירוץ אצצנאל, נניח הפסוק שהוא צכלל אותם שקשה עלינו לפרשם, ודי לנו צידע כי צכל מקום שצכרו הנציאים אניות תרשים הכונה תמיד על תצנית האניות הדומות לאותן שנעשו ע"י אנשי תרשים. וזה מה שדלינו לצאצ צזה במקום.

י"ש"ר

כ ר ו ב י ם

בין השמות אשר הועתקו מלשון עבר אל שאר הלשונות צלי שנוי הוא עם ברוב צהיות כך שמו צרוצ לשונות העמים הנודעות לנו, גם הע' צקנים כתצו תמיד צהעתקם Xerxes צכל הפסוקים שצא צהם צכרון זה השם, והוא ממה שידוע כי מיוסדי הלשונות או החכמים המשתמשים צהם לא מלאו צלשונותיהם מלה נאותה לסמן צה דעיון הכרוצ, או שהיו מסופקים צמוצבו ולכן הניחו השם העברי צלי העתקה אשר על כן כפלים ישתוקק המשכיל צדעת מהו המוצן צשם כרוצ? והנה צחקירה זאת איך לנו מקור אחר לשאצ ממנו ההתחלות המצטרות דק כ"ד ספרי הקדש המיוסדים על אדני הנצואה והחכמה העליונה, וכל הסצרות האנושיות המצדרות צזה הענין איך להן חלק צאמתתו כי אם כעדך הסכמתן עם פסוקי התורה והנציאים, כי מהם תולדות האמת והלדק. אמנם אנו דואים שהתורה צקשה להספיד מהות הכרוצים, כי צפעם הראשונה שצכרו צסיפור תולדות אדם אמר הכתוב (צדאשית ב' כ"ד) וישכן מקדס לגן עדן

את

מארץ הודו כמו שכתב ווירגיל (*), והם עליים יקרים ועשו מהם כלים
 תכלים שונים ויחזיקו בהם את הצנינים המפוארים, כי כן עשה שלמה
 בהם מסעד לציית ה' ולציית המלך וכבודות ונצלים לשרים. וכן תדן על
 הבהמות והעופות שזכר הכתוב שהציא המלך משם כי כולם ממלאים גם
 כהעת צארץ הודו, וצפרט התוכיים שהם העוף הנודע שם פאופאגיא,ו,
 כי כן יורה שמו העצמי תפי שממנו למדו הרומיים לקרותו כן אלא

שהוסיפו צדאש השם אות יונית הנקראת Psi וצדך הזה נהיה השם
 הרומי Psitacus. עוד ראוי להתבונן כי הקדמונים לא היו מכירים
 מחלק אייזאה רק המחזות אשר מעבר הזה לנהר גאוגעס הפונה אלינו,
 אצל המדינות אשר מהלכה לנהר ההוא היו אז צלתי נודעות, לזה לא
 יתכן לזקס מקום אופיר צמחז שלא היה אז נודע צעולם כמו שעשו קלת
 חכמי האומות האומרים שהיה אופיר צאי Sumaera או צאי Lava,
 או אחרים האומרים שהוא באזעריקא. אצל העיר Oupara שזכרנו
 יושבת מעבר הזה לנהר גאוגעס והיתה נודעת היטב צימים בהם. גם
 המרחק אשר ציקה לא"י יצאד לנו למה הולדנו האניות לזמן צד צדכס
 עד שרק אחת לשלוש שנים היו חוזרות לעליון גצר, כי מלצד מרחק הדרך
 שהיו עושים בלכתם תמיד סמוך ליצסה להעדר מחט האזאוגעט, עוד
 היו צריכים להתעכב שם איזה זמן למכור מה שהציאו ולקנות תחתם דצדים
 אחרים. מכל העמים האלה יראה צעיני כי נתחצרו היטב כל התנאים
 הנאמרים על אופיר צעיר Oupara שזכרתי עד שינדק לומר כי זה הוא
 המקום ששלח לשם אניות המלך שלמה. ואם תשאל: מדוע נקראו האניות
 ההמה אניות תרשים? וכי אל תרשים היו הולכות? דע לך כי גם המפדשים
 הרגיסו צמליה זו שהשתמשו בה הנציאים לרוב לאמר: אניות תרשים, ולפי
 שלא הסכימו כולם צדעת אחד צמנצ מקום תרשים לכן כל אחד מהם
 תירץ כדרכו. הר"י אצרבנאל חסצ שתרשים הוא עיר קארטאגו צאפדיקה
 (וכן היא דעת צעל מאור עינים צדף נ"ח) ולפי שהיה קשה לו לפי דעתו
 זאת מה שאמר הכתוב (ד"ה צ' כ' ל"ז) וישצרו האניות ולא עלרו ללכת
 לתרשים, כי הלא האניות נעשו צעליון גצר העומד על שפת ים סוף,
 ואיך יעצרו מן הים ההוא אל תרשים אשר באצריקא? לכן תירץ הוא ז"ל
 (צמלכים א' י' כ"ג) צזה הלשון: ואולי טעה עזרא צמה שאלא כתוב שעשה
 יהושפט אניות תרשים צחסצו שהיו האניות ללכת לתרשים, ואינו כן,
 כי הם היו ללכת אופירה ועל צצניותם אמר אניות תרשים, והוא א"כ
 טעות ציד עזרא הסופר עכ"ל, ועיקר טענת אצרבנאל היא כי צס' מלכים
 לא נזכר שנעשו האניות ללכת תרשים, רק אמר: יהושפט עשה
 אניות

זה צחילוף ה"ר"י צז"ץ, ואם הזהב הוא זקוק ומנוקס מכל סיב נקרא סז
 חסורש סזו ספירוסו לפעמים התחזקות, כי צהסיר ממנו הסיבים יתצדקו חלקיו
 היטב וישאר יותר חזק, ולכן צא השם סז על דרך סס פואר לוחצ, זהב מופז
 (מ"א י') צכתס ארופז (דניאל י'), ולפי צציימי שלמה הציצו מאופיר זהב הרצב
 עד מאד על כן נקרא הזהב צדך המליה גם צסס אופיר ססס, כמו וצנור
 נחלים אופיר (חויצ כ"ג כ"ד).

(* Sola India nigrum Fert ebanum. Georg. 2.

שעשה שלמה דדציר מעלי שמן מעשה לעוועים (על מלה זו נדצר צסמוך)
ועל קירות הצית פתוחי מקלעות ועל שתי הדלתות ועל מסגרות המכוונות
כולם היו צעלי לודה ידועה. והנה ממה שאמרו חז"ל (חגיגה י"ג ז')
מאי כרוז א"ר אזהו כדציא סכן צצצ קודין לינוקא דציא נתפסעה הסצדא
צין כל המפרשים לאמר שהיו הכרוצים דמות ילדים רכים צסנים, אצל
מאחר שכל הצין דקדוק יודה שהכ"ף צמלת כרוצים היא שרשית לא שימושית,
כי לולי כן לא תתכן לפניה ה"א הידיעה, מוכרחים אנו לומר שדצדי ד'
אזהו הם דרך דש, כי אם יורשה הפשטן לפרש כרוזו כל כ"ף שרשית
שצדאש תיבה כאילו תהיה שמושית, הנה יוכל האומר לומר שגם שם
כסדים נגזר מן שדים, ושם כצרה מן צרה, ושם כצו מן צו, ושם כפר
מן פר וכדומה, וזה הצל, ועוד לפי ציאור זה היה ראוי לצא ציחוד
פָּרַב או **פָּרֹב** לא **פָּרֹב** צסודק כנווע. מלצד ששם דציא הוא כשדי

לא עצרי. מכל הטעמים האלה ראוי שיונח מאמר ד' אזהו צמדריגת שאר
המאמרים ההולכים צעקצות הדש ואין להם חלק צפשט, ותשאר המלה
משורש רכצ צהקדים הכ"ף לרי"ש כמו שאמרנו. הן אמת שהכתוצים לא
הודיעו צפידוש על איזו לודה היו הכרוצים, ולכן אם קצלה ציד חז"ל
שהיו צדמות ילדים נקצל דעתם אע"פ ששורש המלה לא יורה כן, אמנם
אנו דואים שפעמים דצות נקלאו הכרוצים צשם היה, סכן יחזקאל דאה
דמות אדצע היות (שם א' ה'), וכשצא צסימן י' לפרש יותד אף המדאה
הצאת, קרא לחיות ההמה תמיד צשם כרוצים. אמר שם וקול כנפי הכרוצים,
והנה אדצעה אופנים אצל הכרוצים, וידומו הכרוצים, וצלכת הכרוצים,
וצשאת הכרוצים, וישאו הכרוצים. ואין לחשוז שזו היתה מדאה צפני
עלמה ואין לה יחס עם מה שדאה צדאשונה, כי צפידוש אמר (שם י' כ')
היא ההיה אשר דאיתי תחת אלהי ישראל צנהר כצד ואדע כי כרוצים
המה, הרי לך שהכרוצים מתוארים צשם היה, מה שלא יאות להם אם
היו צלודת ילדים. והנה היוסיפון לדומיים (אשר כפי דעת הר"ד עמנואל
אצואצ צספרו ויכוח הדת הנקרא Nomologia הוא יוסיפון הוא עלמו
התגל ד' יוסי הכהן המוכר צאצות) להיותו איש תצונות ומתהלך צחולות
ידושלים קודם מלחמות הרומיים וקודם החרצן מהדאוי שידע דצד מתצנית
הכרוצים, לכן נשמעה מה צפיו על זה הענין. צקדמונית שלו ספר ג'
פרק ו' כתצ: הכרוצים היו צדמות היות צעלי כנפים משונים מכל החיות
הנראות לצני אדם עד הנה עכ"ל, וצדצדיו אלה שלל מהם לא צלצד
תצנית ילדים אלא גם כל שאר תצונות מן הגופות הנודעות, אשר על
כן נראה צעיני לפרש דצדיו צאופן סיסכים עם מה שצא צפסוקי הנצואות
על ענין הכרוצים, וזה צאמרי שאין לכרוצ לודה אחת פדעית צדמות היה
מן החיות אשר צתצל, אצל יתחצרו צו לודות דצות לקוחות מחלקי הצעלי
היים הנודעים אחת מפה ואחת מפה, צאופן שליור כל אחד ואחד מן
החלקים האלה היו צמליאות, אצל חיצוד החלקים ואופן הדכצנתם אינו
צמליאות, וכן יודו הכתוצים המצדדים צהם, כי אותן שדאה יחזקאל היה
כל אחד מהם צעל אדצעה פנים משונים זה מזה, והיו צעלי כנפים,
והיה תצנית יד אדם תחת כנפיהם, וכל צשם וגציהם וידיהם וכנפיהם
היו מלאים עינים, והיה כף דגליהם ככף דגל עגל, והנה כל הפדעיים
האלה

את הכרוזים זה"א הידיעה צלי לפרש מה הם, כדרך שנתבז (שמות כ"ח
 ל') ונתת אל חסן המשפט את האורים ואת התומים שנוכרו צלי פירוש
 וזה"א הידיעה כאילו כזר נודע מהותם, וצאמת עמוק הוא מי ימלאנו,
 אכן צכל זאת צאו קלת הודעות מפוזרות אחת הנה ואחת הנה צפסקוי
 התורה, על ידם נעזר לעמוד על תוכן הענין הזה, וצעצור כן חשצתי
 לסקר פה את המעט אשר מלאה ידי על הודאת מלת כרוז צהסכמת
 מלילות מקראי קדם המצדדים צה. הודאת שס כרוז צאה על שני פנים,
 הפן האחד צדרך כללי על כל כרוז שיהיה, והפן השני צדרך פרט על אותם
 הכרוזים שעשה משה צמשכן או שעשה שלמה צצית עולמים או שראה
 יחזקאל צנצואתו, כי אלה לא נקראו כרוזים רק צעצור שיש צתכלית
 עשייתם או צנורתם ענין דומה אל הכרוז. ועתה אפרש. מלת כרוז
 הונחה תחלה צדרך כלל על כל דבר גופני קל התנועה שראוי לרכוז עליו
 לעצור צמהירות ממקום למקום, ונגזרה המלה משורש רבב צהקדים הכ"ף
 לרי"ש, צאופן שסס כרוז צתחלת הנחתו אינו אלא שס רכוב צחילוף
 האותיות, כמו אדצ ודאצ. אכן ונאק, חגר וחרג, חדל וחלך, חרת וחתר,
 כצס וכצצ, ערף ורעף ודומיהם דרים. ודצ זה גילה לנו המשורר האלהי
 צאמרו צמקום אחד (תהלים י"ח י"א) וידכצ על כרוז ויעף וידא על
 כפי רוח, וצמקום אחד (שס ק"ד ג') השס עצים רבובין המהלך על
 כפי רוח. והמתצונן צשני הפסוקים יראה כי ענין אחד' להס, כי צשניהס
 החלק הדאשון מצד על העצים והחלק השני על הרוח, אלא שפעם קרא
 את העננים צסס כרוז ופעם צסס כרוז והכל אחד, וצא זה ולמד על זה
 שנקראו העצים כרוזים או רכוזים צעצור שהמשורר צרוח קדשו דמה
 כאילו כציכול ה"ית רוכצ על העננים שהס קלי התנועה ונעתקים מהדה
 ממקום למקום, והכל משל ע"ד הדמיון להודות על הגלות לזון האל ית'
 צלי התמהמה ועכז. וכן לצאות מלאכי מעלה מצדתי האל ית' ועושי
 לזוכו צארן מתחת נקדאים פעס כרוזים כגון אותם שנראו ליחזקאל הנציא
 שעליהם אמר (שס י' כ') ואדע כי כרוזים המה, ופעס כרוזים או
 דכזים כמו שכתב (תהלים ס"ח) דכצ אלהים דצותים להודותנו כי כרוז
 ורכז ענין אחד, להס, ונקראו המלאכים כן לפי שתפקידם הוא להפיק
 דרון קונס מן הכח אל הפועל כאילו ה"ית ירכצ עליהם לעשות פעולותיו.
 ומעס זה אותן הלוות שנלטה משה לעשות על הכפורת ושמהס למד
 שלמה המלך לעשות נדוגמתס צצית המקדס נקראו צפרט כרוזים לפי
 שתכליתם היה כדי שעליהם תשדה השכינה כאילו כציכול ה"ית ירכצ עליהם
 וישכון צכצודו שמה, ע"ד שכתבצ ונועדתי לך שס ודצדתי אתך מעל הכפרת,
 וכן נקרא הוא ית' יושצ הכרוזים, כל' חופף ושדה עליהם כמלך היושצ
 על כסא כצודו צחד היכלו, וכל זה משל כנודע. והתצונן כי דוד המלך
 ע"ה כשמוסר לשלמה צנו תצנית כל חלקי צית המקדס כפי מה שהודיעו
 ה"ית צנצואה ככתב (ד"ה א' כ"ח י"ט) הכל צכתצ מיד ה' עלי השכיל,
 מסר לו ג"כ תצנית הכרוזים, ואמר שס (כ"ח י"ח) ולתצנית המרכזה
 הכרוזים זהצ. הרי לך שהכרוזים נקדאים מרכזה לפי שהשכינה דוכצת
 עליהם. הנה מכל המקומות האלה למדנו שסס כרוז ושס כרוז אחד הם.
 אולם עתה יש לנו לחקור על תצניתם ולורתם, כי אין ספק שהכרוזים
 העשויים מקשה על הכפרת ומעשה חושצ על הידיעות צמשכן, וכן אותם
 שעשה

כמו שעשויים מן שעה ותעתיקים מן תעה ואצבעויות מן צעה, מלומד
 שהיא משודש ולא שהוא מגזרת נחי פ"י, גם לנו רואים שיו"צע תדגס סס
 כרזין תרין עוצד שוטנין שפירושו פרחים כענין שכתוב (מ"א ז' י"ט)
 מעשה שושן, ואף כי פירושו רחוק גם הוא מן הפשט, על כל פנים למדנו
 שלא היתה לו קבלה על התדמות הכרזים לילדים, והשצעים זקנים
 תדגמו צמלה יוגית שפירושה עלים צלתי עלולים לרקב, כי אולי קראו
 שטים צמקוס לעוועים או שנטו לפידוש זה צעצוד שידעו שהיו הכרזים
 מעץ שמן ככתוב צמ"א ו' כ"ג, איך שיהיה גם הם לא קבלו מאומה מתצנית
 הילדים, ועוד יקשה להאמין שהכרזים שעשה שלמה היו צמות ילדים
 מאחר שהכתוב מספר שהיה גבהן עשר אמות, ואין דרך בני אדם לנייד
 ילד קטן צקומה גדולה כזאת, אשר על כן יראה צעני כי הפידוש שהציף
 הרד"ק צסס יש אומרים הוא הנכון והאמיתי צזה הענין, אלא שדצדיו
 צדמות חדה ולריכין ציאור, כי אלה הם דצדיו שצרשים הציאס גם צעל
 מכלל יופי על מלת לעוועים צשמו: ויש מפרשים מעשה כרכוז היו עשויים
 הנקרא צלשון ערצי לכ"ע"ת א"ל צד"אט עכ"ל. אך מי יצין הדצדים הסתומים
 האלה? מה ענין כרכוז לכאן? ואל מה יורו המלות הערציות ההמה
 שצלי ספק הם כוללים פתרון מלת לעוועים? — שמע נא, הקורא!
 דצד חדש. חזרתי אחר מולא המלות ההן צלשון ערצי ומלאתי כי לכ"ע"ת
 פידושה מעשה, ומלת צד"אט (כי מלת א"ל היא כמו ה"א הידיעה כנודע)
 הונחה על הדצד הרץ צמהרה, ולכן הערציים קודין לסוס כשהוא צמרולה
 צד"אט, והוא סס דומה לשס הערצי פרך, וממנו נגזרה צלשון אשכמי
 מלת פצערד, וצלשון רומי מלת Burdo וצלשון ספרדי מלת Burdegano
 שכולס הונחו על הצהמה צצחינת מרולתה, ומעטס זה נקראו ג"כ אופני
 המרכזה צלשון ערצי צד"אט צעצוד מרולתס, וזו היתה צלי ספק כונת
 הרד"ק דצדיו שהצאתי, ודעתו לומר שהיו לכרזים ההס אופנים קצועים
 צתחתית מוצס כדי להציאס צנקל ממקוס למקוס, כי הכרזים שעשה
 שלמה היו כצדים מאד, הן מאלך גצהס שהיה עשר אמות. והן מאלך חמרס
 שהיו מעץ שמן ומנופים זהב, ולכן כמו שעשה המלך שלמה אופנים
 למכונות להיותן כצדות כן עשה לכרזים, ומעשה הכל צא על נכון כי
 המלות הערציות לכ"ע"ת א"ל צד"אט פידושס האמיתי הוא מעשה האופנים
 והמוצן צהס הוא כי היו אופנים תחת מוצ הכרזים, ולכן אמר רד"ק
 שהיו עשויים מעשה כרכוז, כי מלת כרכוז הונחה על כל דצד הסוצצ.
 וידמוז צזה אל האופנים הסוצצים שהיו תחת הכרזים, ולפי ששודש לעה
 הונח צלשון הקודש על התנועה והעלעול ממקוס למקוס כדעת הרד"ק
 שצרשים, לכן יתוארו האופנים צסס לעוועים צצחינת הליכתס אנה ואנה,
 ומה שהשתמש הכתוב אלל הכרזים לצד צמלת לעוועים ולא קראס אופנים
 כמו שקראס אלל המכונות? אולי העעס כי יש צאופנים מינים הרצה
 ואותס העשויים צצצנית מיוחד נקראו צימי שלמה צסס לעוועים, ומזה
 המין צחד לעשות תחת הכרזים. ודע כי גם צלשון ערצית יש שודש לעלע
 שפירושו תנועה, לכן צא זה ולמד על זה לאשר ולקיים סצרת הרד"ק כפי
 אשר צארכו דצדיו הסתומים.

י"ש"ך

האלה ישנם צמליאות כל אחד לזדו הכל הדכנתם הוא דזד חזן מן העצע,
 כי לא נמלא צעצע שום אחד מהכדאים הדכנה כזו, וצנחניה זאת אמר
 עליהם היוסיפון שהיו משונים מכל החיות הנראות לפניו עד שהנה,
 אזל על כל פנים לפי שהחלקים האלה שמהם הודכנה לורת הכדוים
 במלאים כולם צצעלי חיים אשר צתצל, לא צנמחים ולא צשאר גופות,
 לזה יתכן לקרוא הכדוים צעס כללי חיה, כמו שקראם גם היוסיפון,
 כי הם כדמות צעל חי צפנים צידים דרגלים וצנכפים, אזל צהדכנה
 משונית מכל שאר הצעלי חיים הנודעים, והנה צעצור היות דגלי הכדוים
 תמיד צתמונת כף רגל עגל כעדות הנתוים, לכן לפעמים יכנה הנציא
 צעס כדו גם החלק האחד מן החיה שהיה דומה לעגל או לשור יותר
 משאר החלקים שבה, ורואיה לזה, כי יחזקאל סיפר צפעס הדאשונה שראה
 להם אדצעה פנים, פני אדם פני אריה פני שור ופני נשר (שם א' י'),
 אזל צפעס השניה כשזל לפרט המראה הזאת עלמה הזכיר פני כדו
 פני אדם פני אריה ופני נשר (שם י' י"ד), הרי צצמקום פני שור אמר
 פני כדו צעצור התדמות הכדו לשור מלך דגלי העגל אשר לו כמו
 שאמרנו. וגם חז"ל הרגישו צשינוי הזה אשר צפסוקים, אלל שפידשו הענין
 צאופן אחד ואמרו (חגיגה י"ג ז') יחזקאל צקס עליו דחמים והפכו לכדו
 אמר לפניו דצ"שע אינן קטגור נעשה סגור. אמנם אינן זה פשט כי גם
 שאר חלקי החיה המלויידים צפני אדם ואריה ונשר נקראו צפי הנציא צעס
 כדו כאמרו על כולם ואדע כי כדוים המה, וכי הגם עליהם צקס יחזקאל
 דחמים להפכס לכדו? לא כן הדזר, אלל יש למדאות ההמה שמות הדנה
 כפי תגזורת דמיון הנציא וכפי התדמות חלקיהם לחלקי שאר צעלי חיים,
 ולכולם יתכן לקרוא צעס כדוים צעצור שיש צהם הדכנת איצדים משונית
 ממה שיש צצעלי חיים הנודעים, ואולי גם הוראה זו של הדכבה ככנסה
 צהוראת שם כדו, כי לשון הדכנה הנהוג צפי חז"ל להורות על חיזור
 חלקים שונים צעלם אחד נגזר גם הוא משורש רכז צצנתוים. העולה
 מן החקירה הזאת הוא ששם כדו נגזר משורש רכז ותצניתו היה צדמות
 צעלי חי משונה משאר הצעלי חיים הנודעים צעצור הדכנת איצדיו וחלקיו,
 וכשלוה ה"ת את משה לאמר: ועשית שנים כדוים זה, אינן ספק שהודיע
 לו תצניתם ולורתם צמדאה הנצואה, כי כן כתוב (שמות כ"ה מ') וראה
 ועשה כתצניתם אשר אתה מראה צהר, והמלך שלמה צצנתו הצית עשה
 הכדוים כפי התצנית שמסר לו דוד אציו צצנואה. וזה מה שרצינו לצאר
 צזה המקום.

ועתה מדי דצרי צענין הכדוים נשאר לי לחקור עוד על מלת צעצועים
 הכתובה דצ"ה צ"ג ג'. לאמר: ויעש כדוים שנים מעשה לענועים,
 כי אם נלך צזה אחד דעת ראש המפרשים תהיה המלה משורש יצא וכאילו
 יהיה כתוב לאלאים שפידשו ילדים, ויהיה פירוש הכתוב שעה הכדוים
 צדמות ילדים, אמנם אינן דעתי נוחה צפירוש זה, כי מאחר שהוכחנו שאין
 ללמוד מדקדוק מלת כדוים על היותם דומים לילדים הנה הפירוש הזה
 אינן לו על מה להסמך, מלכד שרדיכין אנו לומר שנתחלפה האל"ף צעי"ן
 ושנתחלפו גם הנקודות צצמלת לאלאים צאותן שיש צמלת לענועים צאופן
 מתנגד אל שרשם, כי יותר נכון לומר שמלת לענועים נגזרה משורש לעה,
 כמו

כמו שכתב הרמב"ע (שמות כ"ה): שם הוא הצד מין ממיני פשתים ונאלץ צמלדים לצדו והוא לצד ואינו לצד עכ"ל, וכן כתב הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח): בכל מקום שנא' צתורה שם או צד הוא הפשתן והוא הצד עכ"ל. אלא שכל זאת חשתי היות הפדש דק צין השמות האלה, והוא כי צצחינת העלים והמקלות שמהם נעשה החוט ההוא יקרא צד, כי כן נקראו ענפי האילן צדים, וכן המוצח והשלחן צעצור היותן עלים אדוכים וישרים כמו מקלות השש וצלתי עקומים נקראו צדים. וצצחינת היותו כפול ושזור פעמים הרבה (ואולי שמה חוטיין כאחד) נקרא שם, אצל צון הוא שמו הפרטי צלי הצחינה אחרת. והנה שם הטון אין ספק אצלי שהוא המין הנקרא צאשכנזי (ביוונית *αἰθῶν*), שהרי נמלא שמו זה גם בלשון יוני *αἰθῶν*, גם בלשון רומי הנוסח שהיו קורין לו מקדם, *Cottum*, וכן נקרא צעדני *Katin*. ולפי שהמין הזה גדל צמלדים לרוב בעדות הסופרים הקדמונים *) לכן הזכיר הכתוב הטון מצרים (משלי ז' י"ז), והוא עלמו המין הנקרא אצל הרומיים *Gossypium* או *Xilon*. אצל אדוות שם פשתה יש לי ספקות הרבה להעיד נגד סדרת רוב המפרשים האומרים שהוא שם עלמו כדצרי הרמב"ע והרמב"ם שהצאתי וכדעת כל מי שראיתי דצרוי עד הנה, ואני לא אוכל להסכים עמהם ציה צעצור עענות רצות שיתחדשו נגד הסדרה הזאת, והא לך קצתן.

א) על הרוב נמלא שם פשתים צתנ"ך בלשון צדים, ומאחר שאלחו גם היחיד ממנו פשתה ידאה שהרצוי ממנו יודה על מינים צדים הנכללים צסם הזה, כי צולת זה לא יתכן צו הרצוי כלל מאחד שהוא שם המין, כמו צטר, לחס, זה, עופרת שלא יצא צהם הרצוי אלא להורות על השתנות המינים (עיין ציאור הרמב"ם מן צראשית מ"צ כ"ה), לכן מן הטעם הזה ומן העעמים שיצוהו אחשו צצין המינים הנכללים צסם פשתה יהיה גם המין הנקרא צאשכנזי (ביוונית *αἰθῶν*) וצפי חז"ל למד גפן. והוא הטון שזכרו.

ב) אמרו צמסנה (צצת פ"צ) כל היולא מן העץ אין מדליקין צו אלא פשתן, ואס נאמר שהפשתן הוא השש (*Linum*) יש כאן קושיות הרבה. תחלה מה תועלת להתיר לנו הפתילה הנעשית מן השש? והנסיון יוכיח שהוא לא יצער אלא או יצבה מיד או יאיד כנר קרוב לכצות, וצחיות עיקר הדין להדליק נר שתהיה צוערת יפה לצצור השצת (שכן מטעם זה אסדו הלכש החוסן הכלך וכו') למה התירו לעשות פתילה מן השש שאינו צוער יפה? אס לא שתחת שם פשתן הצינו הלמד גפן שאין ממנו יותר טוב להדליק כנודע. — שנית, הלשון שאמרו כל היולא מן העץ יודה על איזה פרי או דצד אחר היוצא מן האילן לא על האילן עלמו, אצל השש אנו עושין אותו מן

*) *Byssus lini quaedam species est apud Indos. Nunc autem apud Aegyptios ex arbore lana quaedam fit, ex qua vestem confectam lino maxime similem esse quispiam dixerit, sola densitate excepta, spissior enim est. Pol-lux Lib. VII. Cap. 17.*

כר , ככר , כרך , תכריך , כרכוב .

כל השמות האלה בני אב אחד הם והרעיון אשר הונח להם ליסוד הוא התמונה העגולית שאולי היתה נקראת מאז זמלה נושנת אשר זה כנכסו שתי אותיות כ"ף ודי"ש , כי הם כמו השורש המיוחד לסמן זו הדבר הדומה צתמונתו לעגולה , והראיה לזה כי המלה הזאת צגס נושנת היא אללנו נתפשטה מקדם צלשונות אחרות והשאירה צהס רושם המקור אשר ממנה חולצה , כמו שהשאירה גם צלשון הקודש מלות דבות אשר להתדמות מוצנס נכון לומר שנגזרו ממנה . הלא תראה צלשון דומי מלת *Girca* הנצנית מן השורש הנזכר הולידה צנים דצים המשתתפים כולם צרעיון הזה עלמו שהוא העגול , וכן הדבר צלשון עצדית . הכסת שעל הגמל נקרא כר צצחינת תמונתו העגולית , ומיעצ הלחן השמיני והצדריאים נקראים כרים צעצור החלצ אשר עליהם המנסה והסותם כל גומות הגוף עד שיתדמו צתמונתם אל העגול . והנה ידוע שאם יעמוד אדם צסדה רחצ מאד ויסצצ עיניו צכל לדדיו ידמה לו כאילו הוא עומד צמרכז העגולה וגצולות הסדה אשר סצציותיו יתראו לו צדמות עגול , לכן הסדה הגדול ורחצ ידיס נקרא כר , כמו כר נרחצ (ישעיה ל' כ"ג) , ונקרא ג"כ מטעם זה הסדה ההוא צסס ככר עם איזה הצדל פדעי שיביה צין כר וצין ככר , וכן פת לחס העשוי צתמונה עגולית נקרא ככר לחס , ועשת זה צמתקל מיוחד נקרא ג"כ ככר זה צעצור סנהבו לעשותו צדמות עגול , כי כן מלינו גם חתיכת עופרת הנעשית על תמונה זו נקראת ככר עופרת , כמו והנה ככר עופרת נשאת (זכריה ה' ז') , וצמשך הזמן הושאל השם הזה על המשקל לצדו צלי להשיגה על תמונתו . והנה הכתוצים הצדילו צין ככר של זה וצין ככר של לחס , כי הראשון צא תמיד צלשון זכר ולכן הדצוי הוא ציו"ד מ"ס , כמו זה הצכדים מאה אלף וכסף אלף אלפים ככדים (ד"ה א' כ"צ י"ד) , אצל ככר לחס הוא תמיד צלשון נקצה כמו וככר לחס אחת (שמות כ"ע כ"ג) , תנו נא ככרות לחס (שופטים ה' ה') , וכן הענין נוהג צסס כרך שנקראת כן העיד המוקפת חומה צפי חז"ל כי החומות הסוצצות אותה תהיינה צדמות עגול , ומזה צא גם שם תכריך שהוא כוצע שעוטפים צו הישמעאלים ראשם וכורכים המעפחת סצצ סצצ עך שתעשה צו עגולות עגולות , גם שם כרכוב מזה המין כי הוראתו על כל דבר הסוצצ .

י"ש"ר

בוץ , בד , שש , אטון , פשתה .

השמות האלה משותפים למיני הנמחים המיוחדים לעשות מהם חוטים לאריגה , אך קשה להצדיל ציניהם כראוי , וליחס לכל מין ומין שם פדעי שיורה עליו , ולמען יוכל הקורא להעמיק יותר צחקירה זאת אליע לפניו מה שיש לדקדק צשמות האלה . שם צון הוא המין הנקרא *Byssus* כי כן שמו יורה עליו , והוא מין ממיני השם משוצח מאד שלצשו צו מקדם אנשי מלדים , וכן שם צד ושם שם ידמה שאינס דק הצון עלמו כמו

התרמות נפלא בין שפת עבר ובין לשון אשכנזית.

בואו החילותי להתזונן בסגולות לשוננו הקדושה ונתצדד לי מעלתה והשיבותה על כל שאר הלשונות שהמליאו בני אדם לאט לאט כפי אשר הביאם ההכרח לגלות מנפוני לצדס איש לרעהו, חשצתי למשפט כי זה הלשון שלי ספק קודם גם צומן לשאר הלשונות, וצין הדליות שהצאתי על זאת אמרתי בהקדמתי על התורה, כי הלא אחרי כמה אלפים שנה מיוס צלול ה' שפת כל הארץ מלאה גם עתה איזה רושס מן הלשון המפורשת הזאת מפוזר צין שאר הלשונות, עד שמה יש להוכיח על קדמותה מאחד שכולן לקחו איזה ענין ממנה והיא לא לקחה שום דבר מהן, והיה כי יעוון נדלנו הטוען לאמר: והלא אפשר שקרו הדברים צהיפך, כי אפשר שלשון הקודש למדה איזה ענין משאר הלשונות, לא הם ממנה? נשיצו כי סדר הדורות וקורות האומות ותולדותיהם יוכיחו אמתת הנחתנו, שהרי אותן הלשונות שיש צהן דמיון מה עם שפת עבר לא דצרו צהן עדיין בני אדם צומן נתינת התורה, וכ"ש שלא כתצו אותן על ספר, לכן ילדקו דצרי האומד שילמד החדש מן הישן לא הקדמון מן המאוחר הימנו. והנה עתה צינותי בסגולה אחת פדטיית צלשון עצרית שפני הנראה צתחלת המהצצה איך כדוגמתה צשום אחת מלשונות העמים, אצל אחרי העיון מלאתי כי נשאר רושס הסגולה ההיא צלשון אשכנזית צהתדמות נפלא, הט אזנך ושמע. מסגולות לשון עבר שאס פועל אחד הוא עומד צצנין הקל הנה צהצנות ממנו ההפעיל יהיה יולא לשני. ד"ת עמד העמיד, שצב השכיצ, רכצ הדכיצ, ואס נדלה להעתיק הצניקים האלה לאחת מן הלשונות הנרהרות עתה נלעדך להוסיף פועל אחד לסמן צו הודלת ההפעיל, ד"ת האשכנזי ישתמש צפועל [אומטען], האיטלקי צפועל [fare] וכן כולם, אצל לא נמלא עד הנה צשום לשון (זולתי צלשון ארמית וסורית הנגזרות כולן מן העברית) שצחלוף איזה תנועות צפועל עומד ישוצ להיות יולא לשני, והנה עתה נודמנו לפני איזה פועלים צלשון אשכנזית שנגזרו מפועלים אחרים צחילוף התנועות, וההצדל צצניקים הוא ממש ההצדל שיש צין צנין הקל לצנין הפעיל, צאופן שיש להחליט שלי ספק שהסגולה הזאת צאה לאשכנזים ממקור לשון העברית, ולכן לא יתפשט הענין הזה צכל הפועלים אשר צלשון אשכנזית רק צקלת מהס, כמנהג כל סגולה נכרית שאיזה מיוסדת צטצע הלשון, אצל צשפת עבר שהוטצע צה מקדם הסגולה הזאת, הדצד נוהג כן צכל הפועלים. ולמופת על זה אליג פה איזה פועלים צלשון אשכנזי שצהס תתגלה הסגולה הזאת, כי איך צהס שום הצדל רק שינוי התנועות, ועכ"ז האחד עומד והאחד יולא, ואלן הן:

פועלים נגזרים נוחים וכולם יוצאים.	פועלים שרשיים ורובם עומדים.
fränken	trinken
השקות שהוא צמקוס	שתה.
ההפעיל של פועל	
שתה.	
fällen	fallen
הפיל.	נפל.

מן העץ עלמו ולא יתכן לומר עליו שהוא דבר יולא מן העץ, אמנם
הלמד גפן הוא ודאי דבר יולא מן העץ. שלישי, השם אינו חילק
אלא זרע הנזרע מדי שנה בשנה. ואף חז"ל ידעו זאת ולכן נדחקו
להציא ראיה שהפשתן הוא עץ מפסוק ותעמנס צפתי העץ, אבל לפי
דרכנו אפשר שגם הפסוק ההוא מדבר בלמד גפן שהוא חילק צלי
ספק (*). ולכן גם המשנה האומרת כל היולא מן העץ וכו' אולי
תדמו אל הלמד גפן.

א) מן הלשון שהצאנו צמח הראשון שאלמד: מין מבוני פשתים יראה
שגם הוא סוגד היות מיינים הרבה נכללים צמח פשתן, לזאת אפשר
שגם דעתו לכלול בו הלמד גפן.

ד) איתא בצפרי פ' תרועה פ' י"ב משנה ד': אוליא את הלצוע צירי אדם
ולא אוליא את הלצוע צירי שמים ת"ל לפשתים וללמד מה פשתים
לצנה אף למד לצנה עכ"ל, וכבר הודיע צמחה שלפניה שהכתוב
מדבר צפשתים כדרייתו, ועתה אם נאמר שהפשתים הוא השם יקשה
מאד כי הוא אינו לצן בתחלת דרייתו כדברי הספרי, אלא לצנו
נוטה אל השחור כנודע, אבל אם נפרש הפשתים למד גפן אפי'
כי הוא לצן בתחלת דרייתו.

ה) צכל מקום שיש פשתה צכתו תדמו חונקלוס בְּרִתְנָא, והנה השם
הזה יתדמה כ"כ אל השמות שנתנו כל האומות צלשונותם ללמד גפן,
כמו שהצאנו למעלה, עני שמזה יש ללמוד כי גם חונקלוס סוגד
כן, ומסיים לדברינו כתב צעל מעדכי לשון צשורש בתן שהשם הזה
יורה אל הלמד גפן.

אלה הם מן הטענות המציאותיות אותי לחשוב כי שם פשתה לא הונח על
השם לצדו, וכי אולי נכלל בו גם הלמד גפן. אולם לא להחליט
זאתי, ואם יתיר אדם הספקות האלה ויורני הסדרה הנכונה צזה הענין
אקבל דבריו בצמד פעם יפות, ואתן לו תודה על עמלו לצדד האמת.

י"ש"ד.

(* מדברי ר' מאיר (ומנה צ' פ"ז דלחיים) שהזכיר למד גפן בין החילנות נראה
צצירור שהלמד גפן הוא מין חילק, וכן כתב עליו הר"ע שם: שאינו מין
זרעים, עכ"ל, אע"פ שהוא הר"ע סוגד דברי עלמו צמה שכתב (צנת פ"צ
משנה ב'): ולמד גפן לאו יולא מן העץ הוא אלא מין זרע ול"ע. אמנם
למפורסמות אין לריך ראיה, כי חכמי הטבע האחרונים הורונו שהלמד גפן
יגדל כאילן צמדינות החמות וישאר כעצב צמקומות הקור, וכן כתב צם'
הנחמד קאנווערסאוליאן'ס לעקטיקאן על מלה בויטוואולע: דיעט געוועבט
אויט עכטוועדער בויך אָדער טטוידע; אָדער אויך אַהיל קרויט, יע
כאָדעדען דיז בעשחפֿעלֿהייט דעם באָדענט אונד קאָיאָוט פֿערטידען
אויט, עכ"ל. עד שמעטם זה חכמי הטבע קראו למין הגדל כאילן צמח רומי
Xilon arboreum ולמין הגדל צעט Xilon herbaceum.

עניני אומה אחת עם עניני זולתה ומדמה דבר לדבר, ומתאמץ לעלות
 פסולס החקירה עד מקור הדברים, ימלא תמיד איזה ענינים אמתיים
 מסתתרים תחת מסוה השקר, ויוליף יקר מזולל בלא מד מהם כללים יקרים
 ויבארו לדעת איך נשתלשלו השמועות מפה אל פה, ואיך אשרשי האמת
 ילאו פרחי הצל ודיק אשר רוח התצונה תשאס וסערת החקירה תפיץ אותם.
 ככה קרה לסיפורי חילוי מזדים הקדמונים אשר הקודא זהם יתמה,
 מאין ילאו כל השקדים האלה? ואיך עמד כה דמיון האדם לחלוס חלומות
 זדים ולתפס צידי ההמון כסגולות יקרות וכסודות נסתרים חתומים
 צאולרות הצינה והדעת? הנה איש השכל הצלתי עומד ומשתאה אלל
 קליפת הדברים אלל דוקר צצינתו עד פנימיותם, יראה כי מצין עדפלי
 הסבלות היא מתנונץ קו זוהר חלוש אשר מקורו היה אמיתי, וזהסירו
 מן הסיפורים ההמה פל ההבלים הנוספים צם מאת כומדיהם, ימלא כי
 קודמה ראשי אומנתו היו כמו היסוד שעליו צנו צניני חלומותיהם, ועם
 כי סיפורי תורתנו הקדושה אינן לריכס חיזוק, צכל זאת ישמח המשכיל
 בראותו פתרון הדברים על פי הקדמות לקוחות מסיפורי התורה. לדוגמא
 אס תחפון לדעת אל מי ירמוז הנקרא אללס Osiris, די לך להתצונן
 את אשר אמרו עליו כי הוא המליץ עצות האדמה והיה המחוקק
 הראשון אשר עס חק ומשפט להסגרת המדינה, וצנה העדים וחילק את
 האדן צהליצ בצולות לאחזת כל איש ואיש, והיו מליידים אותו צקרני
 השור, ותצין כי כל התנאים האלה התחצרו ציוסף הצדיק שמלך צלדק
 על מזדים שמונים שנה ונתן זדע לזודע ולחס לאוכל והעציר את העם
 לעדים וחקק חק החומש צכל המדינות ועליו אמר מ"דע"ה צכוד שזרו הדד
 לו וקרני ראס קדניו וכו'. כי אינן ספק ששאר זכרון המושל הצדיק הזה
 צין אנוסי מזדים גם שנים רצות אחרי מותו צעצוד העוצה שגמל לאצותיהם
 צשנות הדעצ, ולפי שהיה מנהגס להדים קרן שדיהם הצדיקים אחרי
 מותם ולעשות מהם אלוהות, כן עשוגס ליוסף הצדיק, אלל שצין האמת
 עדצצו דצדי שקד וחלומות הדצה כדרכס תמיד. כמו כן ידוע מה שהשאירו
 כתוב הסופדים הקדמונים [Diodorus et Plutarchus] על האליל
 שלהם טיעון שהיה לפי דעתם אחיו של המלך Osiris, וצקס למדוד
 צמלכות ולקח לו לעזרתו אשה שהיתה מולכת צארן כוש, ושהיו לו צ'
 צנים עס האחד ירושלים ושס השני יהודי, עוד אמרו שטיעון סגד את
 אחיו צתצה וזוה להשליכו ציאור והתצה לפה על פני המים מן המקום
 הנקרא תנים עד המקום הנקרא Biblos ושס צת המלך מלאה אותו,
 וצניוד דמותו ותואריו אמרו שהיה טיעון גדול הקומה ושערותיו אדומות
 וייחסו לו אפלת הלילה וחיות רעות וצנהמות מזיקות. מי יקרא כל הסיפורים
 האלה ולא יצין שהנרמו צאיש הלזה הוא מ"דע"ה? הנה מה שחצצו היותו
 אחיו של צזיריט הוא לפי שידעו כי הוא ילא מגזע הצרהס אצינו ע"ה
 הנודע אללס צעצוד מצעותיו צמזדים כמו שהיה יוסף מיולאי ירכו,
 ולכל היך החזקה אשר עשה משה לעיני פרעה קדלו מדידה צמלכותם כי
 הוא התנגד לעלות מלכס, גם ידעו שאשתו היתה מארן כוש כעדות
 הכתוב כי אשה כושית לקה, ולפי שהנהיג את עמו לירושת ארן יהודה
 וירושלים ייחסו לו שני צנים ירושלים ויהודי. והנה מזרייס הקדמונים
 ידעו צלי ספק כי פרעה מלכס גזד על ישדאל כל הצן הילוד היאורה

פועלים נגזרים מהם וכולם יוצאים.

פועלים שרשיים ורובם עומדים.

täuschen דמה, דהיינו סצצ שאלס
אחד ימיד האמת צסקר.

sprängen זרק, דהיינו סצצ
שהצצ הנזרק ידלג
ממקום למקום.

drängen הליץ, דהיינו סצצ
שהצצ ילחץ את עלמו.

hängen תלה, דהיינו סצצ שהצצ
ישאל דצוק.

sehen הושיץ.

legen השכיץ.

senken השפיל אחרים.

führen העציר.

gewöhnen הרגיל אחרים.

läuten הוליא קול מדצצ אחר.

erfüllen העציע אחרים.

tauschen החליף, עשות תמורה.

springen קפץ, דלג.

dringen הלץ, דחק, לחץ.

hängen סצצק.

sehen ישיץ.

liegen שכץ.

senken השפיל עלמו.

fahren עצר.

gewöhnen הרגיל עלמו.

lauten השמיע קול.

erfüllen טצע צמים.

וכן פועל dampfen עם dämpfen, פועל dorren עם dörren, פועל
rauchen עם fließen, פועל prallen עם prallen, פועל
rauchen עם schwimmen, פועל saugen עם saugen, פועל
säugen ואחרים עוד, אם תדקדק בכל הפועלים האלה תמצא שנגזרו כל
אחד מהצירו בחילוף איזו תנועה דק להוליאו לשני צאיות דרך עלמו שנגזר
צלשונו צנין הפעיל מצנין הקל להוראה זאת, ואם תמצא שקלת מן
הפועלים השרשיים האלה הם כצד יולאים לשני, הנה אז הנגזרים מהם
יהיו תמיד יולאים לשלישי, כמו שהצצ נוהג גם צלה"ק, וכל זה יורה
שממקל למדו האשכנזים סגולה זאת.

י"ש"ד.

רמוי יראתם של מצרים. *

קורות אלילי העמים הקדמונים ואופני עבודתם כפי מה שסיפרו
האומות מהם ונכללים צלימוד הנקרא אלס Mythologia
כולם מלאים הצלי שוא ומדוחים, אין קץ לילדי שקד דרו מלצם הפתלתול.
עד שכפש המשכיל הקורא צהם תקוץ צתועצותיהם וצדק ישאל האיש אשר
תצונה צו: מה צלע צהעלות על ספר דצרי התולים ומה תועלת צקריאתם?
מדוע ידצץ שכלנו תחת משא תעתועים כאלה? — אמנם החוקר המדכיץ
עניני

* עיין צצטורי העמים לשנה שצורה דף קס"צ. כי המדובר סס הצואני אל
חקירה זאת.

צמלרים . שצצוד הצקה היא שהיתה צעת נגוד הידה דהיינו צליל ט"ו
 בניסן קצעו להם צכיה לדודות , ואפשר שצכוד פרעה עלמו שמת צלילה
 ההוא היה נקדא וזיריס על שם האליל , כי כך נהגו לפעמים לקדוא
 לשדיהם צסם אליליהם , ולכן היו צוכים מדי שנה צשנה על מותו צלילה
 ההוא . הנך רואה כי רוצ הצלי המצדיים מתפרשים היטצ על ידי מה
 שקרה לצבותיהם עם ראשי אומתנו , וזוהי התועלת הנמשכת מקדיחת
 הסיפורים ההם .

י"ש"ר.

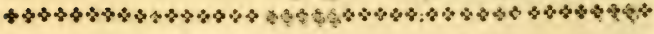
כרתי ופלתי .

בעברי על המקומות שצס' שמואל ותלכים שזכרו צהם הכרתי והפלתי ,
 נכספה נפשי לדעת את אשר דצרו הקדמונים על השמות האלה ,
 אך מלאתי דצדיהם צלתי מסכימים על דעת אחת , כי הנה דס"י ודך
 העתיקו מחז"ל שהכונה צהם על האודים והתומים , והילקוט (שמואל
 סי' קמ"ז) הביא סצדא זאת צסם גמ' דצרכות פ"א , צסגם אנו רואים
 צמקום אחר (סנהדרין י"ו ע"א) שפידשו ענין כרתי ופלתי על הסנהדרין ,
 אמנם שתי סצרות אלה מעידות על עלמן שלא נאמרו רק דצרך דרש ואין
 להן חלק צפשט , כי דצד צלתי אפשר הוא שירמוז הכתוב על שתיבה כאחת ,
 ואם הוכחנו להרחיק אחת מהדעות האלה מן הפשט למה לא נרחיק גם
 האחרת ? וציותר צהיותן זרות מאד וצלתי מסכימות עם פשעי המקראות
 המדצרים צהם , איך שיהיה ראוי לנו לחקוד מה היו הכרתי והפלתי ?
 ולמה נקדאו כך ? ולתצוצת השאלה הראשונה אומר כי לדקו מאד
 האחרונים צאמרס שהיו הכרתי והפלתי מצחידי הצצורים אנשי חיל וחלוני
 לצא , ומשמדתם העיקרית היה לשמוד ראש המלך ולצאת ולצא אללו
 תמיד להרחיק מתנו כל נוק וסכנה שיהיה , כי כן יעידו הכתוצים כמו
 שנוכח , וזהם הצקי צקורות העמים ידע כי כך היה מנהג כל האומות
 צימי קדם להיות לביון של מלך המיועד לשמירתו נצדל ונפרד משאר
 הנלחמים אשר לצצא והיו קוראים אותן צלשון יוני *σωματοφύλακες*
 שענינו כמו צלשון אשכנזי *לייבואשע* , ומתמין הזה היו אלל הדומיים
Praetoriani et Celeres ואלל אנשי אמונא היו נקדאים *Sacrae*
alae , וכמו כן היה לאלכסנדר מוקדון *Gohors Regia* ולאנשי *Thebae*
 היה *Sacrum praesidium* , ולפרסיים *Melophori* וכדומה . על
 הדרך הזה ממש היו למלכי ישדאל צימי שאל ודוד ושלמה אנשים נצחדים
 בצורי החיל ממונים לשמירתם , ואלה לא היו נכללים עם שאר הצצא אלל
 מופרשים ממנו וכתונים תחת ממשלת שד ופקיד מיוחד השולט עליהם .
 לכן תראה שצימי דוד היה יואצ ממונה על כל הצצא אך הכרתי והפלתי
 היו תחת יד צניהו צן יהויקד , וצצדחו מפני אצלסום צנו סיפר הכתוב
 שעצרו על ידו כל עצדיו וכל הכרתי והפלתי הרי שהצדילם הכתוב , להודיע
 שהיו אנשי הצצא מלך אחר להלחם עם המורדים והכרתי והפלתי מלך
 אחר לשמירת נפש המלך , שהרי גם צמקום אחר הצדיל ציניהם ואמר :
 וכל העם וכל הצצורים מימינו ומשמאלו (ש"צ י"ו ו') , למדנו שאותן שקדא

השליכוהו וכי מ"דע"ה נילול מן הגזירה צדק נס , אלא שצדנותם להרחיק
 מן המלך אכזריות הלווי ההוא תלו הדבר צטיפון השנוא אללס ואמרו
 שהוא השליך את אחיו ציאר. אמנם דצדיהס צענין התיצה שצאה עד
 ביבולוס אמר שהטעות צא להס צעצור שהתורה אמרה ותקח לה תצת
 גומא וכו' ותסס צסוף , ומלת גומא מתורגמת ציוני Biblos וכן מלת
 סוף יתורגס לפעמים Papyrus שענינו דומה אל סס ביבולוס , מזה
 הולילו צטעות שהיה מקוס נקרא כך . ועל מה שנתנו לטיפון שעדות
 אדומות כד מלאו מן הקדמונים [Artapanus apud Eusebium]
 מי שכתב כך על מ"דע"ה , צגסס אכחו לא נדע מאין הולילו הודעה זאת,
 ועל גוצה קומת מ"דע"ה ידוע מה שאמרו חז"ל (שצת ל"צ ע"א) , גס
 לפי שמ"דע"ה הציא על המלדים מכות המפדדע והעדו צ והחשך לכן יחסו
 לטיפון החיות הרעות והאפלה . והנה מלאו צקדמוניות המלדייס
 שנומדיהס היו שונאים את היס ולא היו מציאים מלח על שלחניהס צעצור
 שקראו למלח קנף טיפון [Spuma Typhonis] , וזה יתצאר ע"י מכת
 קדיעת יס סוף שצאה עליהס ע"י מ"דע"ה , גס השס שקראו לאיליל הזה
 טיפון יודה על זכרון פדשיהס ושלישיהס שנטצעו ציס סוף צגללו , כי כמו
 שאומדים צעצרי לוף בן אומדים צארמי טוף , שממנו צא סס טופנא
 הנאמר על המצול , וידוע שהמלדים לקחו מלות הרצה גס מלשון ארמית .
 עוד צין הסיפוריס הדשומיס צהצליהס שהועתקו אח"כ גס אל הדומייס
 מלאו שצזמן מן הזמנים כל האלילים הוכדחו לצדוח צעצור שידאו מטיפון
 ונתחצאו צמדיוות אחרות ולקחו להס לודות צהמות וחיות להתככר צהס
 מחמת הרודף אותס , והנה שודש השמועה הזדה הזאת נדומה צכתו
 וצכל אלהי מלדים אעשה שפטיס (שמות י"צ י"צ) , אלא שהתורה לא
 הודיעה מה היו השפטיס ההס , כי גס צסיפור המעשה כתוצ סתס
 וצאלהיהס עשה ה' שפטיס (צמדצד ל"ג ד') צלי לפדש מה הס , אמנם
 יוצ"ע הציא צתדגומו על שני המקראות האלה את הנדדש עליהס צילקוט
 סי' קל"ט : של אצן היתה נתכת , של מתכת נעשה חולדה , של עץ וכו' ,
 והדעת נותנת כי כך היה צאמת , כי לולי בן איזו נקמה יקה אלהי עולם
 מן אלילי מלדים שהס כולם אפס ודיק ואין להס מציאות כלל ? ואיזה
 שפטיס נוכל לעשות צדצד הצלתי נמלא ? אלא הפסילים שעשו להס המלדייס
 צדמות אליליהס הס לקו צליל מכת צכורות כי נפלו ונשצרו והיו לאין ,
 ואלו הס השפטיס שזכר הכתוב , והנה המון העס המשתחויס לפסילים
 חשצו אזשנכרתו אליליהס לבמדוי ואינס עוד צמציאות , שהדי דאו פסיליהס
 מגודעים לאדן , לכן כומדי מלדים הולדכו להמציא תחצולה להתמיד
 עצות האלילים אלל המון , וכך אמרו להס : דעו שלא אצדו האלילים
 מן העולם , אלא מיראתס את טיפון העושה שפטיס גדולים צארנו
 צדחו אל הדן אחרת והסתתרו תחת לודת צהמות וחיות , לכן שוצו
 לעצודתכס ומאכן ואילך תנהגו כצוד גס אל הצהמות והחיות ההנה שהיו
 משכן לאליליכס . הנה צדקן הזה נולד סיפור צריחת האלילים . שוצ
 תדאח כי המלדים הקדמונים היו חוגגים חג צלילה צזמן נגוד הידח על
 מות פוייריס שנהרג ע"י טיפון והיו אוכלים צלילה ההוא דאשית פרי
 אדמתס ציללה ואנינות והיו צוכיס צכי גדול , וכפי הנדאה היה שודש
 העצודה הזאת זכרון ליל מכת צכורות שעליו כתוצ ותהי לעקה גדולה

עלמס הכרי והרליס שנשתנה שמש כך צמשך הזמן , ולמדנו מזה שאלת כרי עומדת צמקוס כרתי ומלת פלתי צמקוס רליס , ומעתה נפתח לנו פתח להצנת שתי השמות האלה , כי כזר אמרנו שהיו הכרתי והפלתי ממונים גם על הדיגת בני אדם מחוייבי מיתה , ועוד היה להם פקודה אחרת לנאת דחופים כדזר המלך להציא מלותיו בכל מקומות ממשלתו , כמו שהודיע אשקורוס על ידס פתשגן כתז דתו בכל מדינה ומדינה , לכך להורות על שתי הפקודות האלה זלו שני השמות כרתי ופלתי , כי הנה שם כרתי מלשון כריתה יורה על תפקידם להרוג מי שילא משפטו למיתה , ושם פלתי יורה על מהירות המרובה , כי כן צערזי שורש פלת ענינו רוץ וממנו נבזר צלשונס שם Phalatanon המורה על הסוס הרץ צמורה , כמו שכתז החכם Golius צספרו הנכזר על שרשי לשון ערצית , ודומה לו קלת השורש העזרי פלט הנופל לפעמים על הצורח מן הלה או ממקום סכנה , א"כ לכונה זאת נקראו פלתי להיותם קלי המרוץ , כמו שיוורה גם השם המוסז להם צמקוס פלתי צימו שאר המלכים שקראו להם רליס , והכל אחד . אולם שם כרי זל להם צמקוס שם כרתי , כי אולי צרצות הימים הוסר מהם הפקודה שהיתה להם להרוג מחוייבי מיתה ולא נשאר להם רק המשמרת האחרת , ולכן שנו את שמש כרי להשתמות לשם פלתי , כי גם שם כרי יורה על איש מהיר צרגליו מלשון ודוד מפזז ומכרכר , צלצים וצפרדיס וצכרכרות , וכדומה , שטרשם כרר .

י"ש"ר . *Chaban = כחב*
Phalatanon = פל

באור הברל תרגום אנקלס במלת עֲבָרִי שמתרגם
 לפעמים עֲבָרָא וּלְפַעְמִים יְהוּדָאָה וגם באיזה
 מקומות בר ישראל .

אמר המחבר .

רֵאָה רליתי צספר הערוך הנדפס מחדש צפראג ערך עבר שהעיר כזור הרז המאה"ג החכם השלם המפואר מוהר"ר יעקב קאס"ג לנדא זל"ל , על שנוי לשון התרגום צמלת עֲבָרִי , שמתרגם פעם עבראה ופעם יהודאה וגם לפעמים בר ישראל . ונתתי אל לצי להעתיק לפני קוראי צכורי העתים , מה שכתצתי צענין זה צחצורי מוסף המתורגמן , הן ההוספות וההערות שהצדתי אל המתורגמן . כאשר הודעתי צשער צת רציס לפני שנים רצות , אולם צמסצות מתהפכות נתעכצתי להדפיסו . וגם לעתיק פה קלת מוספר לשון כשדים אשר צצדתי על שרשי לשון כשדית הנמלאים צתכך מעורצים צין שרשי לשון עזרי . וצפרט אותם הנמלאים צספרי דניאל עזרא ונחמיה . ואם אודיעה יותר מזה צמודעה שאלתה

צפעס הראשונה כרתי ופלתי הם הגבורים , וכן כשמדד שצע צן צכדי לרה
 המלך לעמשא שיקח עמו אנשי יהודה , דהיינו אנשי לזא , אזל עמשא
 כתאחד ואז לרה המלך לאצישי ליקח עמו עבדי אדוניו , ומי היו אלה ?
 צסיפור המעשה כתוצ וילאו אחריו אנשי יואצ והכרתי והפלתי , כל'ו
 מלצד הלזא אשר ליואצ התחצרו אז עמו גם עצדי המלך דהיינו הכרתי
 והפלתי תחת הנהגת אצישי , ועס כי תפקידס הוא להיות תמיד סמוך
 למלך לשמור אותו , הפעס לגודל הסכנה התרחקו ממנו , ולהיות הדצד
 זר הזכירו הכתוצ . שז תראה צהמלכת שלמה דלה דוד להראות לעס כי
 שלמה הוא הכצחר לא אדוניה , ולכן לרה קחו עמכס עצדי אדוניכס ,
 וצסמוך פידש שהס הכרתי והפלתי , כי הם היו עצדי אדוניו והיו נלצים
 תמיד פתח צית המלך לשמור אותו , כמו שיס להוליא מן הכתוצ צאודיה
 (ש"צ י"א ע') שסכצ פתח צית המלך את כל עצדי אדוניו . ולפי שהיו
 הכרתי והפלתי סרים תמיד אל משמעת המלך וקרובים אליו לכל אשר
 ילוס , לכן כשמנה דוד את צניהו עליהס כתוצ (ש"צ כ"ג כ"ג) : וישימהו
 דוד אל משמעתו , שהיא מליצה קלרה וכאילו כתוצ על הסרים אל משמעתו
 שהס הכרתי והפלתי . עוד לריך לידע שאחת מן העצודות המוטלות על
 הכרתי והפלתי היה להמית את המחוייבים למיתה צרווי המלך , כמו
 שכתצ המצאד נת"הס על שר הטצחים (צדאשית ל"ז ל"ו) , ולכן לרה
 שאול לרלים הנלצים עליו (שהס הכרתי והפלתי) סצו והמיתו את כהני
 ה' וכן דוד קרא לאחד מהנערים ויאמר גש פגע צו , ושלמה לרה לצניהו
 שהיה שר לזא כרתי ופלתי להמית את אדוניהו (מ"א צ' כ"ה) , ואת
 יואצ (שס כ"ע) ואת שמעי (שס מ"ו) . אמנס אודות השס הנקרא להס
 כרתי ופלתי יס ג"כ שינוי דעות , וכולס כמתנצאים , הדד"ק והד"י
 אצדצנאל כתוצ שהיו שתי משפחות צישראל נקראות כך ומהן צחר המלך בצורי
 החיל לעצדיו , וזה דחוק שיהיו תמיד צאותן המשפחות דוקא בצורי חיל
 דאויים לשמירת המלך , מלצד שדצד זה יטיל קנאה צין שאר המשפחות שלא
 הביעו לזה הכצוד , ועוד אין דאוי למלך לשוס תמיד מצטחו דק
 צשתי משפחות וצילדיהן אשר יולידו כי מי יודע אס הכניס יתדמו לאצותס
 צאמונה או אס צגוד יצגדו צמלך ? וזולת זה הנה לא נמלאו ציחוס ישראל
 הנצורים דצ"ה שתי משפחות נקראות כך . הן אמת שהיו שני אנשים
 צישראל ששנס פלת , אחד מצני ראוצן (צמדצד י"ו א') ואחד מצני יהודה
 (ד"ה א' צ' ל"ג) , אזל לא נמלאת משפחה נקראת צסס כרת . אחרים
 חצצו שהיו הכרתי לקוחים מגוי כרתים הנזכר צלפניה צ' ה' , ואחרו
 שהפלתים היו נקראים כן כאמור צלקלג נחכו פשענו על הכרתי ועל אשר
 ליהודה , וזה אמת שארן פלשתים היתה נקראת צימי קדם ארן כרית ,
 אזל יקסה איך יצטח דוד צפלשתים שהיו שוכאיו לשוס את נפשו צנפיהס ?
 ועוד לפי סצדא זאת מה יענו על שס פלתי ? איה תדינה שנקראת
 כן ? — לזאת יראה יותר ככון לצקש פתרון השמות האלה צסיוע שאר
 הכתוצים המפורדים צנציאים , כי לפעמים פסוק אחד הוא כמו המפתח
 להצנת השאר . והנה מלאנו פעס אחד צמקוס כרתי כתוצ כדי והוא
 צס"צ כ' כ"ג : וצניהו צן יהודע על הכדי ועל הפלתי , והשס כדי נזכר
 עוד אלל השס רלים צמ"צ י"א י"ט : ויקח את שרי המאות ואת הכדי ואת
 הדלים , לכן יראה שאותס הגבורים שהיו נקראים מאז כרתי ופלתי הם
 עלמס

בונתו על היו"ד כי אם על ה"א שנוספת אל השם יהודה והה"א מן
ההפעיל. ולקחת קלפת ההתפעל מַתְּיָהוּדִים על ההתדמות הפעולה
לפי שעשורק לפניו. כ"ז העתקתי מספר לשון כשדים ששם יהד בקלדה.

ובמותורגמן ששם יהד הוצאו התרגומים איש יהודי גבר יהודי
(זכרי' ח') וזכרוי בוצרין יהודאין וכן יש עברי ועברים

המתורגמים כלשון יהודי ויש עצרי המתורגם בר ישראל עכ"ל בקלדה.
וששם עבר הציא עֲבָרִי תרגום עֲבָרָא ויש עֲבָרִי מתורגם
יהודא (* בַּר יִשְׂרָאֵל עכ"ל. הרי תלסם שהמתורגמן הציא רק

מקומות התרגומים שלי צאור ההצדל כי אין דרכו צנך. ואני כתנתי שם
בהערה וז"ל אחדי שתרגומים עמוקים מאד צודאי תרגומם צמלת עצרי
פעם עברי ופעם יהודאה ובר ישראל לא צמקרה והזמן כפי העולה
על רוחם כי אם צכונה מיוחדת לפי הצדל ענין הפסוקים. וזה מה שארלס
לצאד. והנה שם צמוסף המתורגמן העירותי על זה רק בקלדה כפי גדר
וגזול המקום אלל פה ארחיצ הצדור לצדד וללצן הצדד יותר צעז"הי.

ידוע מדרש דצה ויגד לצדס הָעֲבָרִי (צראשית י"ד) ר' יחודה אומר
כל העולם מעצד אחד והוא מעצד אחד, ר' נחמיה אומר שהוא

מצני עצד וצנן אחרו שהוא מעצד הנהר ומשיח כלשון עצרי עכ"ל המדרש.
(והערוך הציא רק שתי דעות ר"י ורצנן והשמיט דעת ר"כ שהוא מבני
עצד ואולי מפני שלא נחה דעתו צה, כי העעם שהוא מבני עבר לא
יתכן אלל אצדהס לצד שגם שאר משפחתו היה מצני עצד וכן העיד ע"ז
היפה תואר. ומנהג הערוך צספרו להציא רק הדעה שהוא נוטה אליה
וצחצורי אריכת שפתיים הצאתי לרוצ הטעם) וצענין זה הרצה נכתב
מחכמי עמים וישראל זה אומר צנה וזה אומר צנה, זה נוטה לדעת ר"כ
וזה נוטה לדעת רצנן או לדעתו שהמליא צסצרתו. זה מלדיק צראיותיו
מן השכל והמקרא, ושכנגדו מוכיח צראיותיו צדרכים אלה, ומה תכצד
על המעיין להכריע איזה מן הראיות צודקות! ואחזה דעתי החלושה
שחכני ה' צזה כי לדיך אני לה פה לעניננו. ואומר כי שתי דעות ר"כ ורצנן
צדקו יחדיו, וההצדל צנייהן לפי הענין וההמשך הפסוקים. יש שעקר
הכונה על יחוס ארץ מולדתם לבית אבותם וטעם מלת עֲבָרִי שהוא
מעבר הנהר ששם ישבו אבותיהם, ויש שעקר הכונה ללמד שהוא בעל
דת

(* הנה זאת מלאנו לצד צתרגום אלל צמקרא לא נמלא הנספר יהודא וכן
הרבים יהודאין ולכן הצאתי לעיל משקלו צנספר יהודי חעפ"י שנמלא צין
העצרות. ולדעתי גם שם ארזוית ע"מ בַּשְׂרָי תַּגְרִי והרבים ממנו צמשקל
העצרות הַיְהוּדִים. וכן לא מלאנו צמקרא הנספר לנקצה יהודאָתא וכן
הצרות צתרגום יהודיתא. וצספר לשון כשדים הרחצתי הצדור צזה.

שאלה במחנה העזרים, אסיר מעלי תלונת הרב החכם הנ"ל שנות
 צהערה שם, ששמד הדפסת ספר המתורגמן לשוא כפי המודעה דצא
 צפראג. ועדס לענה אני את חלקי צביאור הצדל התרגום, לריך אני
 להקדים פתרון שדס יחד כאשר כתוב על ספר לשון כשדים.

יהוד שם כולל לאומה ישראלית המודה באמונת אלוה המיוחד היה הוה
 ויהיה. כגוד משס שצט יהודה, שהוא עיקר היחס ודאש השצטיס
 שצדד' להוליד ממנו משיח ישראל, ומלאה כל הארץ דעה באמונה הקדושה
 מאחדות הצורא. והשס הזה התחיל להיות עיקר קריאתם מעת שנחלקו
 השצטיס ומזמן שהיו צבולה. כי לפניס צסס ישראל היתה מכונה לרוב,
 על שכולה מירך יעקב אזינו הוא ישראל סצא. והיתה אח"כ כונת
 העקרית צקריאת שם יהודי לפרסס צעולס תכונת אמונתם שהס מודיט
 ציחוד אלהי העולס וכופדים צע"ז וסיקוו לציאת הבואל היואל מחלני
 שצט יהודה כאשר דצד ציד הכציאוס. ולזה ירמוז יצ"ע צתרגומו יהודה
 אפה יודך אחיך (צדאשית מ"ט ח') אנת **אוד'יתא** וכו' ויתקרו

יהוד'אין על שמך. כונתו שעיקר טעם השם הזה מענין הודאה
 ושלעתיד יקראו צכלל צסס יהודיס לפי שמודיס צאלהי המיוחד. וכן דעת
 התרגום יושלמי. ויודע אמרס ז"ל (מגילה דף י"ג ע"א) ר"י אמר
 לעולס מצנימין קאתי ואמאי קרי ליה יהודי שכל הכופר צע"ז נקרא יהודי
 שכאמר איתי בוצראין **יהוד'אין** (ועיין שם צפירוש תוס').

ועתה נסוס פניס לצאר ענין השם והפעל מגודה זאת הנמלאים
 צספרי קודס.

מן בני גלותא די יהוד (דניאל צ') ענינו ארץ יהודה [יודעו].

יהודי (אסתד א') שם היחס (דער יודעער) הרציס ממנו

יהוד'אין (דניאל סס) (דיו יודעער) וצידועה לרציס די **יהוד'יא**,

היהודיס (סס ג) וצעצרית לנקצה **היהוד'יה** (ד"ה א' ד' י"ח) **דבר**

עבמו יהוד'ית (מ"צ י"ח) ענינו לשון יהודית ותחסר המתואל. (יודע:

אישע טפרוצע) ונקראת לשון יהודית על שם הארץ שדצדו צה צלשון

הזאת (עיין צהערה צסוף המכתצ) והפעל צהתפעל כגוד מהשס

במת'יהדים (אסתד ט') והוא משקל עצרית ודעת רצי יונה שכדוגמתו

עשו חכמים תודמין מן תרומה. כי לפי סצרתו היו"ד אינה שרשית כדעת

הרש"ס צחומס ששרשו הוד. אולס אין זה ככון ודעת הרש"ס דק צפעל

יודך אחיך. אצל צסס העלס יהודה צודאי השרש ידה כאשר אמרה לאה

הפעס אודה לה' וכו' ופיצ"ע שס אודי קדם ה' דמן ברי דין עתיד למיפק

מולכי מניה יפוק דוד מלכא דעתיד **לאוד'יי** קדם ה' בגין כן קרת

שמויה יהודה ואולי דעת רצי יונה כמו שכתצ המצאל צסנ"הס שהס"א

כתצצרה אל השס להיות במו שרשית ומן השרש ידה כגוד שם עלס פרטי

יהודה, וממנו עשו הפעל מתיהדים כמו מן תרומה תודמין וא"כ אין
 כונתו

ארץ מולדתו ויחום אבותיו , שהוגד לה מסתמא מהסופרים שמכדוהו
 ושהללוהו כי הוא עצד נולד ממספחה דמה כי שס המספחה נודע לשס
 ותפאלת ואזדהס ינא לו מוניטון צעולס . וכנות המלרית לדעה , להגיד
 לצני ציתא ואח"כ לצעלה דרך ציון וחדפה שהוא איס זר מארץ נכריה ,
 כי כל נכרי אשר לא מארץ מלדים , היה צזוי ושנא למלדים בכלל כידוע
 מתולדות העמים (ואדצד מזה צסמוך) ולכן כונתה על ארץ מולדת לצד
 וצעצוד זה תרגומו עֵבְרָאָה וכן העצד העצרי עֵבְרָאָה ולא יְהוּדָאָה
 כי איך דעת האשה על האמונה כי מאיך ידעה זאת המלרית והיא
 ידעה דק שהוא ממספחת יושצי עבר הנחר .

כי גנב גנבתי מארץ העֵבְרִים (שס מ' ט"ו) אחרי אמרו מארץ
 העברים ידענו ממילא שהכונה על ארץ מולדתו שהוא ממספחת יושצי
 עבר הנחר . [עיין הרמצ"ן והצילאוך] ודעת יוסף שיזכיר שר המשקים אל
 פרעה שהוא לא צא אל ח"מ צדונו להתעסק שס צדצד שאינו ישר המתנגד
 לחוקיי המדינה ושצשציל כך אסור צצית הסוהר כשאר החועאים האסורים
 שס , או שהוא מחד את עלמו לעצד לפי שאינו ראוי לדצד יקר אלא
 לעצדות , רק שנגנצ צאווס מאלרו ועי"ז נשתלסלו המאורעות שארעו לו
 והוא יושצ צצית הסוהר צלי חעל ועון . וע"י הספור יתעודרו רחמי
 המלך על איס זר שאיך לו קרוב וגואל העומד לימינו להמליך צעדו לחצוש
 אותו מצית האסורים , ולפי שהכונה דק אל הארץ שהוא נולד צה תרגומו
 עֵבְרָאָה שהוא מועבר הנחר .

לאכל את העֵבְרִים לחם (שס מ' ג"צ) הכתוב יספר שמפני כך
 אכלו לצדס כי לא יכלו המלדים לאכול את העצדים , כי תועצה
 היא למלדים ליטצ צסעודה עם חנסיס שאינס מאלרס ושהס מועבר הנחר.
 והרשצ"ס כתצ מאוס וצזוי היה למלדים לאכול עם חנסי עבר הנחר
 וכו' . וידוע לקודאי ספדי קורות העתים-ודצרי הימים למלכות מלדים ,
 שמדינת מלדים היתה נחלקת למחצות הרצה [קריייע דעפארטעמענטע]
 ולכל חנסי מחוז צפרע היתה עצודה נצדלת משאר עצודות מחוז אחר ,
 זה עוצדים לשור וזה לשה וזה לאיל אחר , והמלרים עלמס היו שונאים
 זה לזה צשציל הצדל עצודתס , חנסי מחוז שעצדו לשור שגאו אותס שעצדו
 לשה וכן להיפך , והיו מצזיס אותס שלא ישצו עמס צסעודה אחת כי
 תועצה להס מפני צצר הצהמה שאכלו ושהיה עצודתס . וא"כ לא עם
 העצדים לצדס לא יכלו לאכול צשלחן אחד , כי איס כל אותס ממחצות
 אחרות שעצדו לאיל אחר לא אכלו ציחד [Milot's Weltgesch.]
 ולפ"ז לא שנאת הדת הפדטי של העצדים הרחיקה אותס מלאכול עם
 העצדים צסעודה אחת , אצל חקס ודתס בכלל שלא אכלו עם אותס
 אשר לא ממחוזס ומגליל אחר המצזיס אילינס ועודכיס אותו על שלחן
 למאכל . וענין הפסוק כי תועצה היא למלדים בכלל נאמר שלא אכלו עם
 אותס שאינס ממחוזס , והכתוב דצד צהיה מן העברים שהס מועבר
 הנחר . ואמר העעס כי תועבה היא ד"ל הצד היה שנוא להס לא הגופיס
 [דיו וצבע וואס איהנען פֿערהאפט ניבט דיו פערטאָהן] ורש"י צלסונו

דת ואמונת האחדות האלהות ושהוא בופר בע"ז וא"כ טעם מלת **עֲבָרִי** על אבי כל בני עבר , שממנו ילד תורה וחכמה צצית מדרשו ,

ומשם נוצע מקור חיים צאמונה הקדושה והטהורה ע"י זרע זרעו אצרהם אצונו שהכיר את צורא שמים וארץ צילדותו והתחיל להודיע לעם צהיותו צן ארצעים שנה שאין ראוי לעצוד אלל לאלהי העולם וקרא צקול גדול לכל העולם שיש אלוה מיוחד ולו לצדו ראוי לעצוד ולל לזולתו [הרמ"צ פ"א ה"ג מהלכות עכו"ם] . ומזה יתחיצ ההקדמה שעליה יסדרו דצרינו צדרך כללי : צעת הקודם סגרו אצותינו צארץ כנען ולא כודעה עוד אמונתם צגלו ופרסום ורק את לנועים היתה , כונת הדורות האלה צקריאת שם **עֲבָרִי** למשפחת אברהם על שם ארץ מולדתם לבד שהם

מעבר הנהר ששם נולדו וישבו אבותיהם . אולם עת מושצם צארץ מצרים , ואח"כ צזמן מתן תורה שנתפרסמה וקודעה לכל העולם אמונתם צאלהי מיוחד ושהיא ירושת אצותם זרע אצרהם ידיו ה' שכולך מצני עצר , מלל החכמה והתורה , עזמן ההוא והללה הצינו צקריאת שם **עֲבָרִים** מהות אמונתם שהם יהודים והמודים באחדות הבורא וכופרים בע"ז כהולדת שם הכגזר ממנו וכפי ציאודנו לעיל . ולפי ההקדמה האמתית הזאת יתצוק מעלמו הצדל התרגום . צמקומות שכון הכתוב אל ארץ מולדתם ויחום משפחתם תרגומו כלורת העצרית **עֲבָרִי** ,

עֲבָרָאָה (והוא צכל ספר צרלשית) על שם מקומם עבר הנהר , אכץ צמקומות שענינו העקדי ליחסו לבני עבר וזרעו אברהם שמומו יצא אוד העולם יפעת תורת אל חי באמונת אלהות האחדות תרגום עברי **יְהוָה־אָה** כהולדתו צעלם ורלשונה על הולדת האלהות האחדו כאשר צארנו . וכדי שיתצדר הענין העיז וידון הקודל צו , אצאל רוצ הפסוקים מענין זה לפי סדר מקראי קדש וזה החלי צעז"הי :

וַיְגַד לְאַבְרָם הָעֲבָרִי (צרלשית י"ד י"ג) פירש"י שצל מעבר הנהר כדצקן ע"כ . פירושו לפי אמתת ענין פשטות הקרא ; כי כונתו להודיע , שהפליט הככרי צל לאצרהם צידעו שהוא מעבר הנהר ויש לו קרבת ה"מושפחה עם לוט צן אחיו להגיד לו שנסצה לוט כדי שילל קרצו מיד שצויו , וא"כ עיקר כונת המלה שהוא מעבר הנהר ולכן תרגומו **עֲבָרָאָה** .

אִישׁ עֲבָרִי בֵּא לְצַחֵק בְּנוֹ (שם ל"ט י"ד) פירש"י מעבר הנהר מצני עצר ע"כ . ונתצ הרא"ם צכונת רש"י שלל נקרא שום עצרי חוץ ממשפחת אצרהם אצונו שהיה צה משניהם שהיו מעצד הכהר ומצני עצר , אצל משפחת נהור אעפ"י שהיתה מצני עצר לל נקראת שם עצרי שלל ילל מעצד הכהר ומשפחת עשו וצני קטורה לל נקרא עצרי אעפ"י שהם ממשפחת אצרהם מפני שלל נקרא זרע אצרהם ע"ש שהאריך . זאת דעת דש"י לפי הרא"ם אולם צאמת הודיעה אשת פוטיפר המצרי צזה רק ארץ

המזרים את העצדים ששזיל אמונתם שמודים צאלהי המיוחד וכופרים צאליליהם ולכן תרגם צפ"ז עצדים יהודאי על שם האמונה ועל מניעת האכילה צסעודה אחת הוסיף ב"כ ארום צעידא דמנדאי דחלקן ליה יהודאי אכלין והצן זאת , אונקלס תרגם כי לא יוכלון כעצדית לא יכלין כלומר העפ"י שלא שנאו את העצדים ששזיל אמונתם לא היה להם היכולת לאכול עמם ציחד כי הוא נגד חוק המדינה ומנהגם , ויונתן תרגם כי לא בשרין ר"ל ששנאו את העצדים ששזיל אמונתם והיתה נגד הכושר של אמונתם ואסור להם לאכול עמם . ומזה תדאה עומק התרגומים שצחרו צלשונם המלות הראויות לכונתם צעיון רצ . כל זאת היתה קודם ציאתם ומגורם צארץ מזרים אצל אחרי שגרו שם ונודעה אמונתם מאצותם צקדו העמים וצפרע לאחד זמן מתן תורה הכל קוראים אותם עבדים על שם אמונתם צאלהי המיוחד שידשו מאצותיהם יולאי חלני בני עבר ומאז התחיל לתרגם עברי יהודאה כאשר יורו עניני הפסוקים .

למילדות העבריות (שמות א' ע"ו) תרגומו יהודיתא להיות

המילדות יראו את אלהים ודצקו צאמונת אלהי אחד , וצחזוק אמונתן לא פחדו מפני חמת המלך וחרפו נפשם להליל אחיהם ממות צהספיקס לילדים לחם ומזון ותחייה אותם . ועקב זאת העיד הכתוב ויהי כי יראו המילדות את אלהים ויעש להם צתים .

מילדי העברים זה (שם צ' ו') כתב הרמז"ן שנתנה אל לצה

המעשה כאשר היה , כי אמרה לצעצור הליל אותו או שלא יראו צמות הילד שמוהו שם , ואיש מזרי לא יעשה כן , ועי"ז הכירה שהוא מילדי העצדים עכ"ל . והנה צת פרעה ידעה שהעצדים צני אמונת אצרהם אציהם זרע צני עצד הם , מאמינים צני מאמינים צאחדות הצורא צ"ה וכופרים צע"ז . ושהם שנואים צעיני מזרים מפני דתם (כי אחרי מות יוסף , נשתנו רוחם והתחילו לשנוא ישראל ששזיל אמונתם) . והוא מה שאמרו ז"ל (מגילה י"ג) ואלה צני צתיה אשר לקח מרד וכו' אמאי קרי לה יהודיה ? על שם שצפרה צע"ז עכ"ל . ולפ"ז היא צעלמה כלוה לאמונה הזאת צלצה , וידעה אותה העיז , והיתה כונתה צקריאת שם עבדים על שם האמונה להיותם מודים צאמונת אצותיהם בני עבר ולכן תרגומו יהודאי .

איש מצרי מכה איש עברי (שם שם י"א) תרגומו גבר יהודי להודיע

לצדס והטעם לשהיהם שהמזרים האונגלים אהו צימים אחרים לא אכלו היום עמו לפי שלא יכלו לאכול את העצדים כי הועצה אכילתם ולפיכך לא אכל יוסף עם העצדים שלא יתנגד נגד רלונו וגם עם המזרים לא אכל שלא יהיה ציון לאורחים וההמשך וכתוב עולה ופה .

הזהר תפס דבר שאני למלרים לאכול את העצרים ואונקלם נתן טעם לדבר [כאשר אנחנו צמון] ופירש הר"ס וז"ל הודיענו דש"י צוה שחלת היא שזה אל האכילה עתה ולא אל העברים דל"כ תועבה הם למלרים מצעי ליה עכ"ל. ומעתה כצ"ח תרגום אונקלם צפסוק הזה ושויאו ליה בלחודוהי ולהון בלחודיהון ולמצראי דאכלין עמום בלחודיהון, ארי לא יכלין מצראי למיכל עם עבראי לחמא ארי בעירא דמצראי דחליין, עבראי אכלין עכ"ל. תרגום עצרים עבראי כי הכונה כמו שצאנו שאלו לצדם משום שהיו מארץ אחרת מעבר הנהר מולדת אבותם ולא מפני שחלת הדת הפרטי שהיתה להם לעצרי מלך אמונתם ורק האכילה היתה להם התועבה, ולכן הוסיף על העצרים התרגום שאכלו העברים בהמה שעובדים להם המצרים וכמו שהצ"ח דש"י אשר הצאנו לעיל *) אולם יצ"ע חולק על אונקלם צדעה זאת, וסודר ששאלו המלרים

(*) כהן הספורי הטעם שאלו יוסף לצדו שלא ירגישו לחיו שהוא עצרי עכ"ל. אולם הטעם הזה נכון אלל יוסף שדע צצו שהם לחיו וירא לחיו יכירו שהוא עצרי וירגישו שהוא לחיים, אלל אלל המלרים שאלו הם ולא ידעו שהם לחיו אלל ידעו שהם עצרים והוא עצרי, כי רחוק לומר שהמלרים האוכלים אתו היה עצרי לחיו וזה לא ידעו שהוא עצרי דהרי הכוונ יוסף לחדו שהם אכלו לברם, וזה היו עבריו אנשי ביתו הלל תסתחא צכל יוס אכלו לברם ולא עם חרוגם שהיה שליט צכל חרן מלרים צשנחן חר, ועוד חמר מלרים שפס לחשי ציתו רחוי לומר? חלל רחוי חכונה על המלרים החשונים שרי לוען שהזמין יוסף לסעודה כמנהג חס יחללו חורחים מארץ אחרת שיקרא צעל הסעודה חויהציו הנצדדים לסעודה והחשונים המרים צודחי ידעו חולדת יוסף שהוא עצרי ורוא צעלמו חמר בנצנציו מארץ העברים, חסת פוטיפר חמרה צציו לנו חיש עברי שר המשקים חמר וער עברי וח"כ לחרי שדעו שהוא עברי חין לא יפלה צעניחם שיפיד יוסף מחורחיו לחשי חררו ולא יחל עתה צשנחן חחד כי חללו לא חין טעם כי תועבה היא? והנחה לי שמה שאלו יוסף לצדו היה הטעם חלל דרך ארץ, וחמת צחור ימים שלא היו העצרים הם לסעודה, חללו המלרים הקרוחים לסעודה עם יוסף ציחד, כי יוסף שהיה מושל צכל ח"ו ומחנה למלך פרעה היה שומר חוקי המדינה והנימוסיים כחמרה ז"ל חל לקרחה חלן צנימוסיה יהיה צודחי מתרחק לחכול דצר תועבה למלרים חיושנים צתוכס והוא פקיד עליהם, וח"כ המלרים יכלו לחכול עם יוסף כי הטעם תועבה הוא לא יתכן חללו שלא חלל התועבה להם, חלל חוהו חיום שהיו החורחים העצרים הם לסעודה חסרו המלרים שחפני כך לא יחל יוסף עם המלרים כדי שלא יהיה ציין לחורחים החזמונים לסעודה, שירחיק מהם וחובל עם המלרים. וח"כ חלל דרך חרן לפני המלרים והעצרים חלל יוסף לצדו. עם העברים לא חלל חלל יהיה עושה נגר רלון המלרים צפניהם לחכול עם חוהם שהם חיים חוכלים עתה, ועם המצרים לא חלל חלל יהיה חחיתה צבוד לחורחים החזמונים לסעודות, ולכן חפיד צעל הטעמים חלת לברם החשון צחמח המפסיק יורח (עיין חמצר) לפי חנוייעת החכילה עם העצרים חלל יוסף חטעם חחר של חנויעת חכילה חלל מלרים כי חלל יוסף היה חפני דרך ארץ וחלל מלרים חפני חאמונה וחרת חלל יכלו לחכול עם החשנים שהם חמח חחר. וצוה חדוקק לחון האובלים אתו, כונתו המלרים הקרוחים לסעודה שאלו ציניים חחרים עם יוסף צשנחן חחד (דיוו חובטט געוועהחליך חייט חויהקן לוחוחחען טפייזען) חללו חוהו חיום שהיו העצרים הם לצדם כי לא יוכלון המלרים לחכול את העצרים, שג חל חכילת יוסף לצדו והמלרים

הוא במהרה לישראל אביהם. וזאת צד ישראל הוא ג' כ' תלך כמו
בין ברית בין מוות, וטעמו איש הדק באמונת ישראל והתרגום סובל
 שניהם ומה תלמה עומק התרגום. וכן תרגומו **בתוך העברי**
העבריה (דברים ע"ו ידמו' ל"ג) בר ישראל, בת ישראל לפי שנאמר
 זהם אחיך והענין אחד. *)

מה קול התרועה במהנה העברים (ש"לד'ו) הנה עברים
 יוצאים בין ההורים (שס י"ד י"א) מה העברים
האלה (שס כ"ע ג') כלם מתודגמים יהודאי להיות הפלשתיים ידעו
 שהם כופרים צאליליהם והם שנאום מפני דתם שמודים צאלות המיוחד ,
 ודרך ציון ומרפה קראו להם שם זה כי לשכים היו היהודים צעוניהם
 ולעודר שגאת העם העומדים נגדם למלחמה מתכוננים להזכיר אמונתם .
 ויאמר אליהם עברי אנכי (יונה ז' ע') הם שאלו שלשה שאלות ,
 על עמו, על ארצו, על מלאכתו, והוא השיבם מענה אחד
 על כלם עברי אנכי כלומר יהודי המאמין באמונת אלהי אחד ואת אלהים
 אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה וצאת תדעון, ארלי ועמי
 ומלאכתי

*) יש לשחול הלח מלאנו שם היחס לאומה לנקשה הַבְּשִׁיית (צמדנר י"ז ח')

הַמְדִיבִיית (שס כ"ה ו') למה לא נאמר הַעֲבָרִית, הַיְהוּדִית ציו"ד והיו"ו
 כ"א הַעֲבָרִיָה, הַיְהוּדִיָה (ד"ה ח' ד' י"ח)? ויחלה לי העעס פשוט,
 השמות בְּשִׁיית מְדִיבִיית הן להעיוחם על ארץ מולדתם שהן ארץ כוש ומדין
 חזל עֲבָרִי, עֲבָרִיָה הינן להתייחס על ארצם כי לא היה מעולם ארץ עברים
 רק שאזותם ישנו בעבר הנהר והוא ארם נהרים וארץ כשדים שהיו מלך
 שני של נהר פרת וזניהם נקראו עברי עבריה צצזיל כך חו צצזיל טאזיהם
 חזי כל בני עבר. וכן יְהוּדִיָה חין טעמה להתייחס על ארצם יוארץ יהודה
 רק ליום על שצו יהודה ולהורות שהיא מהנלוים לאמונת היהודית כאשר
 צחרנו. ולכן לא יבאם שלם"ק צמסקל עֲבָרִית יְהוּדִית להצדיל ציניהן. ומטעם
 זה ג'כ מלאנו רבר נא אל עבדך אֲרָמִית ואל תדבר עמנו יְהוּדִית
 (וי"ז י"ח כ"ו) ענינו לשון יהודית. ולא חמר עֲבָרִית, לפי שכל לשון
 נקראת ג'כ על שם הארץ שמדבריה צם צלשון שהיא והיא שולטות צצונה מכל
 הלאזנות השחרות כמו אֲרָמִית מארץ אֲרָם, יְהוּדִית על שם ארץ יהודה
 קצומן שהוא היתה לשון יהודית שפה אחת לכל יושבי ארץ יהודה, חזל לא
 יתכן לומר עֲבָרִית כי היא לא היתה מעולם שפה אחת חו למדינה שנקראת
 עֲבָרִים, רק שהיא הלשון הקדושה שאמר' ציד בני עבר ראשי היחס להצרהם
 חזינו וצידם היתה לה"ק סגולה מיוחדת להודיע צם יחוד אלהי העולם,
 וה' דבר צם ומלתה על לאזנו, וההורה נהנם צם מירשה קבלת יעקב. ועיף
 צמפשת ישם הולך מה שהעיר על דברי החומר שמיח צלשון עברי.

להודיע כי מפני שנאת הדת שצערה בקדו צדו הכה אותו . ונאמר צו
מֵאַחֲיוּ כלומר העצמי ומשה אחים הם צאמונתם האלוה המיוחד שידשו
 ונצותיהם . ומשה ידע זאת מצת פרעה שהגדילה אותו והגידה לו שהוא
 עצמי שמורה באחדות הצורה זה וכופר צע"ז ושאינו הגדים צמלרים
 שנואים לפרעה מפני אמונתם ועוזדים למלרים עצודת פדך , ועי"ז התמרמר
 לז משה בדלותו אחיו מוכה מאיש מלדי על דצד אמונתו וקס משה
 בקלפו והרגו . *

אלהי העִבְרִים נקרא עלינו (שם ה' ג') פרעה אמר לא ידעתי
 את ה' , ושאלס מי ה' אשר אשמע לקולו ? אמת שידע פרעה
 מפני השמועה ענין אמונת ישראלים , אזל חפץ לדעת על יסודה ולכן
 שאלס על זאת . והשיבו משה ואהרן אלהי העִבְרִים נקרא עלינו ,
 כלומר עם ישראל זדע אצדהס מילדי בני עבר הס , שהנחילו להס אמונת
 אלהי הקיוד ומיוחד , והוא נתגלה לנו . ולפיכך תרגומו **יְהוָה** המורה
 על אמונתס וכמוהו **אלהי העִבְרִים** (שם ע' ט' וי"ג)
 מתורגס **יְהוָה** . *

כי תקנה עבד עִבְרִי (שם כ"א ז') כאן נעה התרגום מפתרון
 המלה בכל התרגומים הקודמים ותרגס **בַּר יִשְׂרָאֵל** . והטעם כמו
 שהציא דש"י במקומו וז"ל עבד שהוא עצמי או עצדו של עצמי עבד כנעני
 שלקחתו מישראל (פירושו אס הוא תואר לעבד שהוא עצמי או שהוא
 צקמיכות השס עצד של עצמי) ועליו הוא אומר שס שנים יעבוד וכו'
 ת"ל כי ימכר לאחיק העצמי לא אמדתי אלא אחיק עכ"ל . כונתו שהס אחים
 מירך אחד זדע ישראל סבא ולפיכך תרגומו בר ישראל . ועיין הדאצ"ע
 שמשדס ג"כ דצ"ז שנקרא אחיק לפי שהוא מירך אחד של יעקב . והסכת
 ושמע ! אס תרגום עבד **עִבְרָאָה** היתה משמעותו על ארץ מולדתו
 מועבר הנחר והיו גס שאר ילדי משפחת עבר כמו עשו וצני קטורה בכלל ,
 ואס תרגס **יְהוָה** היה יכול להצין עבד כנעני של עצמי כי מלאכו
 גס צארמית שתחסד הדל"ית סימון הסמיכות , ועוד לא ידענו שכונתו עבד
 שהוא עצמי כלומר אחיו שהוא נולד עמו מירן יעקב ישראל סבא לכן
 תרגס בכונה בר ישראל ללמד דרשת דז"ל שלא אמדתי אלא אחיו כי בן
 הוא

(* כל הבן הילוד (שמות ח' כ"ג) תרגומו כל ברא דיתיליד ליהוֹרָאִי
 הוסיף מה שלא נמלא בקרא להודיע שפרעה שנה ישראל צצול אמונתס ולכן
 כון צמלת **יְהוָה** שהס כופריו צע"ז של מלרים ועי"ז עורר את עמד לשלח
 שילכוו את צניס הילודים היחורה . והתרגום חולק צום על המדרש שפרעה
 גזר על כל עמו . והראיה שהצוה דש"י לפי שנאמר הילוד סתם ולא הילוד
 לעצמים חונה רחיה כי הוא סז אל ספיר הקודס וה"ה של הַבֵּן היה
 להודעה .

ואצאר אי זה ממנו הנכון. הנה צין לדעת האומד שהעוף נצדף צחמשי
 מן המים, ומלת ישדולו נמשך גם אל עוף יעופף ר"ל ישראלו מהם נפש
 היה וישלנו גם עוף שיעופף על הארץ, וצין לדעת האומד שדקק אשר
 צקדקע הים נצדף העוף ומשם תולדתו, ומלת ישדולו אינו נופל על העוף
 רק הוא ענין צפני עממו כלומר העוף שנצדף מדקק הים יעופף על הארץ,
 והלווי לא היתה על הצדיאה כי אם על העפיפה, לדעת שניהם יתכן
 התרגום **יִפְרָח** שהוא צלולת העצדית לוי צתמונת עתיד ועממו כמו

יעופף כי הקמ"ץ צפ"א מפני הרי"ש הצדף אחריו להדחצה והוא מנהג לשון
 ארמית. (וצמתודגמן **יִפְרָח**) אולם תרגום **דִּפְרָח**, צינוני פועל צסקל

מִסֵּר. **קָטַל**, והפתי"ח מפני החי"ת ויתכן דוקא לדעת האומד שנצדף
 צחמשי מן המים וענין הלווי על הצדיאה לא על העפיפה ועמם עוף
 יעופף, שמועופף (ידוע שהל"ת צארמית צמקוס שי"ן **ש**) כלומר שיש

לה טבע העפיפה והפריחה, אבל לדעת האומד מדקק הים נצדף, ע"כ
 הלווי על העפיפה, כי הצדיאה לא היתה מן המים צחמשי ולא יתכן
דִּפְרָח שטעמו שהוא פורח כלומר שיש לה טבע העפיפה. כי אם יהיה

ענינו שיפדח ראוי להיות העתיד **דִּי־פִרְחָה** + וגם אין נכון לומר שדקדוק
 מלת **דִּפְרָח** עזר עם סימן המלמד וענינו שפדח נצד, כי מה טעם

זמן עזר פה, ודוחק גדול לומר שהעזר משמש צמקוס עתיד צספור
 הצדיאה וזה רק צמלילה ושיר, והגדלה שהיה כתב **דִּי־פִרְחָה** עתיד עם

סימן המלמד והיו"ד נחה כדרכה תחת החידיוק והמדפיסים לא הצינו
 והציגו צמקומו **דִּי פִרְחָה** צהפדת אופיות נחלקו' לשתי תיבות כי מצינו
 לפעמים בן צארמית **דִּי** לסימן המלמד ולרוצ צספור דניאל, והם לא

ידעו כי היו"ד אינה מחוצר לדל"ת להיות עממו **דִּי** כי אם היא לעתיד
 מאי"תן, ואח"כ שלעו צו יד המגיבים והסחיתו עוד והדפיסו **דִּפְרָח**

צהשמעת היו"ד * אולם מצעל העעמים ראיה חזקה, נגד פידוש שהלווי
 על הצדיאה שהעמיד מלת **חִיָּה** צאתנח כאשר העיר המצדף לסג"ה

ולכן הגדסא הנכונה **יִפְרָח** כאשר כמלא צחומם הדמ"ץ דפוס ויינעליו
 וצחומם מקדלות גדולות ועליהם יש לסמוך.

בְּצַלְמוֹ, בְּצֵלִים אֱלֹהִים בְּרָא אוֹתוֹ (שס כ"ז) ת"א בְּצַלְמֵיהּ,
בְּצֵלְמֵא דִּי בְּרָא יְתִיהּ. בן הנוסחא הישרה, וצאזיה

חומשים

* ודוגמתו מצינו צסוק עד אם פלו לשתות (צרהשית כ"ד י"ט) ת"א
 עד **דִּי סִפְקוֹן** שהי תיבות צלשון עזר. וצנוסחאות אחרות **דִּי־סִפְקוֹן** תיבה
 אחת והכתיבו צלשין עתיד עד שיכלו לשתות והם אצוה על מקומו אכתוב
 יותר מזה.

ומלאכתי כלומר עסקי צדקת ה' וצדמונה להשיג דעים מעון ולהוכיחם
בעשותם מעשים אשר לא יעשון. ונכון תרגומו יהודאָה +

ועם זה נשלים צאור ענין הפסוקים והצדל התרגומים. וידעתי נאמנה,
לו אתה ידידי, איש נכון וחכם, בין יהוקאל איש המופת! לו
עורך מתהלך צנינו צדלות החיים, כי אתה הוֹדִיָתָ לדברי האמתיים
כי דודך אמונים היית והאמת צפוך כאשר עם לצדך, ולכן יקרו לי דעך
תמיד, ואהבהך מאוד, וזכרון ידוּתך אלי לא ימוש מלבי נלא, בשלום
תנוח על משכבך!

כתבתי שנת לאמת יוציא משפט לפיך.

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

טעיות וחלופי הנסחאות

ברפום תרגום אונקלס.

אמלא את דברי אשר הצעתי צמחצרת צכורי עתים שנת תקפט"ל,
להראות לקוראים המצינים והמשכילים חלופי הנוסחאות ועניות
הרפום שנפלו צתרגום אונקלס, כדי שיתעודרו לז המדפיסים והמגיבים
ויטביחו יותר על תיקון התרגום צהגהת האותיות והנקודות, וחלילה לי
לומר קצלו דעתי! אולם שימו לבכם אל החומשים המדויקים והמוגהים
יותר ומשם תצינו כי האמת יורה דרכו. והנה הלגתי לפניכם כסדר השצוע
כאשר העתקתי מציאורי על תרגומי תורה והוא רשום עוד צכתצ. אמנם
לא כלם העתקתי כי תקלר המחצרת צ"ע מהכיל כל השצושים והטעיות
צאותיות ונקודות שנרפסו צתרגומים צרוצ השנים והן חדל לספור כי אין
מספר, ורק אפס קלתן מאותן אשר על ידן תושחת עיקר הכוונה ותשתנה
ענין הכתוב. וכן אוסיפה להציא צמחצרות צ"ע היולאות מדי שנה צשנה
איה ולפעמים יצואו צתוך הדצרים ציאור ענינים הסתומים צכונת
התרגום, והשאלות שראיתי לשאול עליהם ונעלמו מאתי התרתם, גם
כללים חדשים וחקירות צדקדוק לשון ארמית אשר חנני ה' לצאור צם לשונות
התרגום לא קדמוני המדקדקים הראשונים מחכמי עמים כיד ה' הטובה
עלי.

סדר בראשית

ועוף יעופף על הארץ (צדלשית א' ד') ת"א ועופא יפּרַח
על ארעא. כן הנוסחא צאיה ספרים, וצם ספרים דפּרַח +
ואצא

לְחֶמָּה אַע"פ שַׁעֲמוּ עַל הַסְּעוּדָה זְכַלֵּל צַעֲזוּר שֶׁאֵמֵר לַעֲלֵל שִׁימוּ לַחֵם
 לְסִימָן וְיִשִּׁיבֵה אֵל הַסְּעוּדָה סֶפֶר הַכְּתוּב כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמַּלְאָכִים לִישָׁב עִמָּם
 זַסְלַחֵן אֶחָד . וְהַכְּלָל כָּל לַחֵם שֶׁקָּשׁוּר עִמּוֹ פֶּעַל אֲכִילָה מִתּוֹרַגֵּם לְחֶמָּה
 כִּי עֵיקַר הַסְּעוּדָה וְהַאֲכִילָה לַחֵם שֶׁל דָּגָן וְחֶטֶה . בַּאֲכִלְנוּ לֶחֶם לְשׁוֹבַע
 (שְׁמוֹת ט"ו) שֶׁמִּשְׁמַעוֹתָיו כָּל מֵאֵכֵל וּמִזֶּן שֶׁאֲכָלוּ צַמְדִּים אֲזַל הָעֵיקוֹר הַלַּחֵם
 שֶׁל דָּגָן וְחֶטֶה הַמִּשְׁצִיב וּמְחַזְזֵר אֵלָיו פֶּעַל אֲכִילָה מִתּוֹרַגֵּם לְחֶמָּה וְאוּלַי
 עַל הַלַּחֵם לְצַד . וְכָל לֶחֶם שֶׁצִּפְדַּסְתָּ הַמֶּן מִתּוֹרַגֵּם לְחֶמָּה שֶׁהוּא צַמְקוֹס
 לַחֵם דָּגָן וְחֶטֶה . אֲמַנֵּס כָּל לַחֵם צַעֲזָרִית שֶׁהוֹדַתּוֹ סְעוּדָה וּמִזֶּן מִתּוֹרַגֵּם
 לֶחֶם עֲדַה"פ עֲבַד לֶחֶם רַב (דְּכִיּוֹל ה') עֲשֵׂה סְעוּדָה גְדוּלָּה .
 הוֹצִיא לֶחֶם וַיִּין . (שֵׁס י"ד י"ח) אֲפִיק לֶחֶם , כִּי צִלִּי סֶפֶק לֹא
 הִצִּיף לְאֲזַרְהֵם שֶׁזֶּה לְכַזְדּוֹ לַחֵם שֶׁל דָּגָן וְחֶטֶה כִּי אֵסֶ סְעוּדָה . וְרַשִּׁי הִצִּיף
 ע"א רַמֵּז לוֹ עַל מַנְחוֹת וּנְסֻכִים . וַיַּעֲקֵב נִתָּן לֶחֶם וְנוֹיֵד עֲדִישִׁים
 (זֵרָאשִׁית כ"ה ל"ד) לֶחֶם כִּי לֹא נִתָּן לוֹ לַחֵם שֶׁל דָּגָן וְחֶטֶה לְצַד כִּי אֵסֶ
 מִזֶּן וְסְעוּדָה וּלְפַתּוֹת אֲתוֹת לְמַכִּידַת הַבְּכוֹרָה כַּתְּכוּן . אִו שַׁעֲמוּ כָּלֵל וּפְרַטֵּי
 שַׁעֲרָךְ לוֹ סְעוּדָה , וְמֵהוּ הַסְּעוּדָה וְנוֹיֵד עֲדִישִׁים אֲכָן לַפ"ז הוֹי"ו יִתִּידָה .
 וּמִפְּנֵי זֶה כָּל לְשׁוֹן לַחֵם הַאֲמוֹר צַקְרָצְנוֹת מִתּוֹרַגֵּם לֶחֶם כִּי הוּא סְעוּדָה
 גְּבוּהָ . לֶחֶם פָּנִים (שְׁמוֹת כ"ה) לֶחֶם אֲפִיא , *) וְכַכֵּר לֶחֶם
 פִּתָּא דְּלֶחֶם לֶחֶם אִשָּׁה (וַיִּקְרָא ב' י"א) לֶחֶם קוֹרְבָנָא . וְהַתְּצוּן
 דְּצִדִּי דִשִּׁי שֵׁס וְז"ל לַחֵם מֵאֲכָל . וְכֵן נִשְׁחִיתָה עֵין צִלְחָמוֹ (יִרְמִי' י"א) עֲצַד
 לֶחֶם דַּב (דְּכִיּוֹל ה') לְשִׁחּוֹק עוֹשִׁים לַחֵם (קֶהֶלֶת י') . גַּם אֵת זֶה מֵאֲחֵתִי
 לַחֵם תִּנּוּפָה שְׁתִּים (שֵׁס כ"ג י"ז) לֶחֶם אֲרַמּוֹתָא תִּרְתָּן
 גְּרִיצִין (וְאֲעֲתִיק פֶּה מַה שֶׁנֶּדְפַס מִשְׁמֵי צַסְפֵּר אֲדַרְתָּ שַׁעַר הַנֶּדְפַס צַפְרָאָב
 זַסְנַת תַּקַּע"ח לְפִי שְׁלִדִיךְ לַעֲנִיּוֹנִין) וְז"ל הוֹסִיף תִּבְצַת גְּרִיצִין מַה שֶׁלֹּא נִזְכַּר
 צַקְדָּא לְפִי שֶׁדַּעַת אֲוִנְקֵלֶס שֵׁס לַחֵם הוּא לְשׁוֹן זָכַר וְהוֹקֵשָׁה לוֹ אִיךְ יִתְכַן
 מִסְפֵּר שְׁתִּים שֶׁהוּא נִקְצָה וְרַחוּי לֵהִיוֹת שְׁנַיִם אֲלֵא וְדַלִּי שְׁקֵאֵי עַל הַחֲלוֹת
 שְׁנַעֲלַס

* פִּירֵשׁ"י שֵׁס לַחֵם פָּנִים שִׁישׁ לוֹ פָּנִים . וְהַרְחֵצֵ"ע כַּתֵּב שֶׁנִּקְרָא כֵן עַל אֵס לְפָנֵי
 תּוֹמֵד . וְדַעַת הַרְצֵצ"ט לְפִי פִּסּוּעוֹ לַחֵם הַרְחֵאֵי לְפָנֵי שְׂרִים לַחֵם נֹאֵה . וְהַרְבּוֹס
 אֲוִנְקֵלֶס לַחֵם אֲפִיא סוֹבֵל כָּל הַפִּירוּשִׁים הַאֵלֶּה . אֲוֹלַס יצ"ע תַּרְגּוּם לַחֵם
 גְּבָאָה , תַּרְגּוּם פָּנִים כִּמוֹ אֵל הַקֵּדֶשׁ פְּבִימָה . וְלֹא הִצְטוּתִי כּוֹנֵתָ עַל נִכּוֹן .
 וַיֵּשׁ רַחוּ זֶה צַסְפֵּר הוֹיֵר פֶּרַשַׁת תַּרְוּנָה (דף קנ"ה דְּפּוּס אוּמַטְעֶרְדֶּרְאֵן)
 וְז"ל מַעֲלָדָה עֵיקַר לַחֵם הַפָּנִים דֵּהָא מְזוּנָה וְסַפּוּקָה דַּעֲלֵמָה וְחִוּוֹן פָּנִים עֲלֵאִין
 קֶהֶלֶתִּיּוּחַ וְצִגִין כֵּן לַחֵם דֵּהָא חֵיבוֹ פְּבִימָאָה דְּכֵלָּא חֵיבוֹ צִרְזָא עֲלֵמָה כִּרְקֵא
 יֵאֲדָתָ עַכ"ל . וַיִּצְוִי סוּד הַקְּבֵלָה וַיִּצְוִיָּהוּ . עוֹד נ"ל הַפְּסוּט דְּכוֹנַת ת"י לְפִי שֶׁלֶחֶם
 הַפָּנִים נִהְיָ עַל שֶׁלַּחַן צְהוֹלַס שְׁצַמִּים . עֵינִין מִנְחוֹת פ"ז ת"ז .

חומשים מלאהי הגרסא בפעלים . והיא משוונת , כי מלינו השם הזה
 על שני משקלים (א) משקל פעל , תסגרון לפעלם דהבא (דניאל
 ג') וזיריעה פלמא דכן (שם ז') כלומר הנלם הזה . (ב) משקל
 פעל פעלם חד (שם שס) אולם בתרגום לא נמלא משקל פעל ,
 פעלם רק תמיד פלמא גם בתפוד . ועוד פעלם ע"מ פעל . וההבדל
 כפי הענין , להפדים צן טמא וטהור , כל שהוא ענין דמות , צלי ענין ע"ז
 מתורגם פלמא , וכל שהוא ענין ע"ז מתורגם פעלם כמו לא תעביד
 לך פעלם , (שמות כ"ה) פעלם מיכה (שופטים י"ז) פעלם ומתבא
 (שם י"ח) ורזים כמוהו . ולכן כאן שהענין קודם הגרסא הנכונה בפלמא ,
 כאשר הוא בחומש הרמז"ן וצמקרות גדולות .

כדוגמת זאת יש שני משקלים בתרגום , לפחמא , לפחם ואחאך
 ההבדל . ידוע שהעברי משתמש בשם לחם על שני פנים

(א) על סעודה וכל דבר המאכל בכלל (עוהזלויט , טשייזע) (ב) על
 לחם דגן וחטה או שאר מינים צפרע (בראךד) ומזן תמיד לפי ענינו .
 והתרגום הבדל יבדיל צימיהן צענוי המשקל על אופן זה . כל לחם של דגן
 וחטה צפרע מתורגם לפחמא . ולכן תמלא בועת אפך תאכל

לפחם (צראשית ג' י"ט) לפחמא הכונה על הלחם הצומח מן השדה
 של חטה ודגן ושאך מינים לא שאך מזון , והכתוב שלפניו ארודה האדמה
 וכו' וקון ודרדד תלמיה לך ואכלת עשש , השדה מוכיח ע"ז אולם יצ"ע חולק
 עליו ותרגם מוזנא . ואקחה פת לפחם (שם י"ח ה') פתי דלפחמא
 מלת פת ראיה שהוא לחם דגן וחטה לבד . ויצ"ע סעיד דלפחמא לזה
 צוה שלא אמר אצרהם לקחה התיבת לחם כי אם לחם הסועד ותרגם
 הכונה ולא המלה ובשאר מקומות תרגם פת , פתא (שופטים י"ט)

ויקה לפחם וחמת מים (צראשית כ"א י"ד) לפחמא . הכוונה על
 לחם גידול . ונתן לי לפחם לאכול (שם כ"ח כ"א) לפחמא ,
 הכוונה שיקטפק בלחם לך של דגן וחטה לבד ורש"י כתב שם והעצק
 לחם כעצו , שנאמר ולא ראיתי לדיק כעצו וזרעו מצקס לחם (תהלים ל"ו)
 וישבו לאכול לפחם (צראשית ל"ו כ"ה) לפחמא . כי צדאוי לא
 אכלו רק הלחם שהיו צבליהם כדרך הדועים צדה שלא הביאו עמם
 סעודה כמו שהיא צציתם . שיכמו לפחם (שם י"ג ל"א) לפחמא אמר
 יוסף שיתנו המשרתים לחם על השלחן סימן ליצא אל הסעודה ולכן כי
 לא יוכלון המצרים לאכול לפחם (שם י"ג ל"ב) מתורגם ג"כ

לפחמא

שעונין עליו דברים הדעה, ולדעתו לא על המלה לצד נאמר הפסוק כי
 אם אף על הפסח והמזבח שעונין עליהם דברים הדעה, ומלת **לֶחֶם**
 לשמואל על הסעודה בכלל. והוא לפי המשך הפסוקים וזאת פסח וכו'
 לא תאכל עליו חמץ וכו' שזעת ימים תאכל עליו מלות לחם עני ד"ל אכילת
 הפסח והמלה נקרא לחם עני על שם שעונין על הסעודה הזאת דברים
 הדעה (ודש"י כולל שניהם שפירש לחם שמוזכר את העני שנתענו במזרים
 כלומר שמוזכרין עליו העתים שנתענו במזרים. וכתב עוד למען תזכור
 ע"י אכילת הפסח והמזבח את יום לאתך, ור"ל זוה שהזכרת הדברים על
 הפסח והמלה שהם הסעודה בכלל). וא"כ אונקלוס תרגם כשמואל **לֶחֶם**
עָנִי ד"ל הסעודה שעונין עליה דברים הדעה, **כִּי לֶחֶם** כולל בתרגום
 הסעודה כמו שכתבנו. אולם יונתן תרגם כלשון אחד שם **עָנִי** כתיב,
 ולפ"ז עני מלשון עניות ודלות ומוסר דק על המלה שהיא לחם דלות
 ושפלות, ולכן תרגם **לֶחֶמָא** זכונה מיוחדת על המלה לצד שהיא מחטה,
עָנִיָא זכונה על העני שדרכו צדוקה כי **עָנִיָא** תאר ותרגום של **עָנִי**.
 והנוסחא צהריה של פסח **הוא לֶחֶמָא עָנִיָא** מיוחדת על פי תיב"ע
 והכונה על המלה כלל. והאדרכתו זוה צפידושי על הגדה. ואין כאן
 מקומו להאריך וכבר ילאתי מסדר הפרשה צביאור ההבדל בין **לֶחֶמָא**
 ובין **לֶחֶם** דק להראות עומק התרגומים, ושלדרכים עיון דצוהשגחה עמוקה
 להבין כונתם.

כִּי לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים (שם ה' כ"ד) ת"א **אֲרִי לֹא אֲמִית**
יְתִיָהּ ה' כן נמלא צדוק חומשים המוגהים יפה. ויש גורסין **אֲכַן**
אֲמִית יְתִיָהּ. אכן הראשון נכון. כי ענין גויעה הוא שלא נאמרה זו
 מיתה. וכמו ואחר כבוד **תִּקְחֵנִי** (תהלים ע"ג) הכני לוקח ממך את
 המחמד עינך (יחזקאל כ"ד ט"ז) עיין הביאור. ולפי שכלשון התרגום אין
 מלה דומה להוראה זאת, כי פעל לקח מתורגם נהב אם ענינו מושג
 הגופני צענין לקיחת הדבר שאין בו רוח חיים ציד (מיט דער האנד נעהמען)
 או מתורגם **דִּבְרֵי** כאשר במשך אל אדם ושאר צע"ה שאינם לקוחים ציד
 זעמו והיגה (פיהרען, וון איד ליהען). וכל אלה לא יתכן לענין הפסוק
 כאן, לכן הסב התרגום כלשון שלילה ארי לא אמית להרחיק מקרה
 המיתה הגופנית צלדוק. ואם תשיבני הלא היה צדוק לתרגם **וְאֶתְנַגֵּיד**
 כמו ויגוע יצחק (שם ל"ה כ"ע) ואתנגיד, (כתיב"ע פה), ע"ז אני אשיבך
 כי שם כתוב לשון גויעה צפסוק אצל כאן כתוב לשון לקיחה לא דלא אונקלוס
 לתרגמו כלשון גויעה, ותרגמו בשלילה והבין זאת. ועיין בתוס' יצמות

שנעלם צפסוק ולכן תרגם גרין שהוא תרגום של חלות כידוע. וזוה סרה
תלוות התו"ע צמנחות פ"א על התום' שם שהקשה וז"ל מ"מ יש לי תמיהות
על דצדיהם דמה להציא דאיה משמואל וצלחם הציבורים עלמס כתיב
(ויקרא כ"ג) לחם תנופה שמים ות"א תרין (ז"ל להגיה צתו"ע תרתן
כי תרין זל"א הוא לשון זכר) ולפי מה שאמרתני ניהא שמפסוק זה אינה
דאיה שלחם הוא לשון נקצה כי טעמו על החלות כת"א גרין, ואדרבה
מת"א מוכח להיפך ששם לחם הוא זכר מדהולרך להוסיף מלת גרין והצן
(עכ"ל המחבר שם צפסוק כפי מה ששמע מפי) רק מה שתמה אני בעת
על התום' שלא הציאו דאיה מפסוק הקדום צתורה מאשר **שְׂמֹנֶה**
לחמו (צראשית ז' מ"ט) הפעל **שְׂמֹנֶה** צלשון נקצה מוכיח שלחם לשון
נקצה; אולם גם זה לא קשה, כי טעם לחמו כאן על המזון ככלל. ועל
דעתי הוא עלם ההצדל צוה, אס כוכת הכתוב על לחם של דגן יצוא
צלשון זכר צפעל מחובר אליו כמו מלא יחסר לחמו (ושאר הפסוקים שהציא
התו"ע שם עיין עליו) מטעם לא **יְחַסֵּר** לחמו (ישעי' נ"א) הלחם של
דגן וחתה ההכרה לאדם לחיותו לא יחסר. **וְלֹא הָיְתָה לָחֶם לְעַם**
הָאָרֶץ (מ"ז כ"ה ג') ר"ל גם הלחם ההכרה לא הָיְתָה להם ולכן צא
צלשון זכר. (וליונתן שתרגם **מִיִּבֵּל** דעה אחרת) וזה הטעם של המשנה
שם שצורה צלשונה שתי הלחם נילושות אחת אחת צלשון נקצה לפי שטעמו
על החלות כמו שצאדנו צפסוק לחם תנופה. וצלחם הפנים אמרה המשנה
נילוש אחד אחד צלשון זכר מלשון המקרא **יַעֲרֹבְנָו** לפני ה' (ויקרא כ"ג)
וְאֶבְלוּהוּ צמקום קדוש (שם ט') הכנוי של זכר. והטעם לפי שנאפה
מוסולת הוא כמו לחם של דגן וחתה. אכן התרגום **לָחֶם** על הטעם
שהיא סעודת גזוה. ויצ"ע תרגם צאמת **לָחֶמָא** מטעם זה עיין בהערה:
בָּר וְלָחֶם וּמִזֵּין (צראשית מ"ה ג') תרגמו אונקלס ויונתן **עָבֹר**
וְלָחֶם וְזוּרִין ר"ל מזון ככלל שלא לאצו וגם שלא לו זודין כלומר לידה
על הדרך כי תרגום לדה זוד (ואם אצוא על מקומו צלשון אפרשנו ציתר
הציאור). והשתכל קודא נעים צפסוק **מִצֹּות לָחֶם עָנִי** (דצדים ט"ז
ג') פ"א **פְּטִיר לָחֶם עָנִי** ויצ"ע **פְּטִיר לָחֶמָא עָנִיא**. מחולקים
צתרגומם צשני דצדים. אונקלס תרגם **לָחֶם לָחֶם**, **עָנִי**. **עָנִי** ויצ"ע
לָחֶמָא, **עָנִיא**. וצארתני דצדיהם צספדי הכ"ל על פי מה ששנו (פסחים
דף קט"ו ע"ג) אמר שמואל לחם **עָנִי** לחם שעונין עליו דצדים הרצה:
דצד אחד לחם **עָנִי** כתיב מה עני שדרכו צפרוסה אף כאן צפרוסה. ע"כ
הגמרא. והמוצן, שמואל סוצר שמת עני מענין מענה ותשוצה ולכן דרש
שעונין

לז"ר לעין דקדרונין שס מקום אדרט כמדתגמינין עלי גופד לעין דקדרום .
 וכן הדי אדרט טורי קדרוס כלס זרי"ש קודס הדלי"ת כאשר מסתמא היה
 הנוסחא שלפניו וגם זה אינו נכון . וצמפרט מהרד"ף שדפס צחומש תולדות
 חיים מלאתי לעין דקדרונין פי' עץ של הדי אדרט כדתרגס של אדרט קדרון .
 והיה הנוסחא שלפניו צסתיאן הדלי"ת קודס הדי"ש . אמנס כל זה אינו
 עולה יפה אלא קדרוס לחוד , וקררו לחוד , קדרוס הוא אדז , וקררו
 שס עלס פרטי להר ארמעיניו . ולכן טוז להחזיק צנוסחאות שנמלאו צחומש
 הרמז"ן וצחומש מקדלות גדולות שהציא עלי גופד קדרוס דלי"ת קודס
 הדי"ש אדרט קדרו זרי"ש קודס הדלי"ת והס העמודים שעליהס אלו נסעניס .

והנה עלה זית טָרָף בְּפִיָּה (שס ח' י"א) ת"א טרף זיתא
תְּבִיר מַחַת בְּפוּמָא כן הנוסחא היסרה צחומש הרמז"ן

וצמקדלות גדולות וציש ספרים מלאתי מַחַת בְּפוּמָה והיא מסוצשת .

וזה לשון רש"י טָרָף , חָטָף ענ"ל . וצאל המצאל את דרדיו כי טרף הוא

פעל ושצ אל היונה סטרפה צפיה . והרלצ"ע כתצ : והנכוץ צעימי סיהיה
 טרף קמוץ צעצור שהוא תאלד השס כמו טרוף ע"ש . ואל"כ אונקלס תרגס
 כפירש רלצ"ע **וכולת תְּבִיר** היא תאלד צתמונת צנוני פעול הגזרת תצד

ענינו שבר ושצ אל העלה הסצור . (איין אובגעפֿליקטעס באוטט) . ואלו
 יהיה דעתו כרש"י שהוא פעל עצד היה לו לתרגס **תְּבִיר** , וכדי שלא

תטעה לומר שהיונה מלאהו על פני המיס כשהיה צצור . לכן הוסיף על
 העצדית מלת **מַחַת** שהיונה הכה אותה מן הארץ . ודקדוק מלת **מַחַת**

פעל עצד לנקזה נסתרת מצ"ס ק צסקל **קָנַת** (עיין מצול לשון ארמית

לזה הפעלים גזרת נ"לה) ונקודתה קמץ ופתח מפני הדחצת אות החי"ת
 כאשר כתצתי לעיל צמלת **דְּפָרָה** . וענינו כמו **וַיִּךְ הַבָּרַד** (שמות ט')

מַחָא לשון הכאה וסצירה (אובשלאגון , אובברעען) . מת"א **מַחַת** צלשון

נקזה מראה שחולק על רש"י צזה צמה סכתצ שהיונה זכד היה ע"ש והסיג
 עליו הרמז"ן , והעולה שהגרסא **מַחִית** מוטעה כי אינה לפי דקדוק

הלשון . גם הגרסא **בְּפוּמָה** צמפיק ה"א שגגה היא היולאת מתחת יד

המגיבים שאינס מציניס , ודלו לתקן ולהשוותו עם העצדית שצאה צה"א
 כנוי לנסתרת . אולם אין לורך לזה לפי מליצת לשון התרגום שהעתיק

מַחַת השצ אל היונה כדפרשנו ומעלמו יוצן שהיתה ההכאה מפי היונה
 ולא מפה אחר . ועד"ז תרגס אשכנזי אינן מונדע צלי כנוי אין איהרענט

מונדע . ואל"כ הנכון **בְּפוּמָא** צאל"ף והוא הנפרד כמו **פָּה לְאָדָם** ,
פוּמָא והאל"ף נוספת .

דף ע"ז ע"ד ד"ה צחיהם סנוך בן ירד שהציא הגרסא הזאת וגם הצחיי
והחזקוני מקיים הגרסא לא אמית יתיה, כאשר הוצא צחומס הוצאת
חיים. וכן נמצא צחומס הרמב"ן וצמקראות גדולות וכדאי הם לסמוך
עליהם וממנם לא תזוע.

סדר נח

תבת עצי גפר (צדאסית ג' י"ד) ת"א תיבותא דאעין דקדרום

בן הנוסחא היסדה צדו הספרים. ויש דולים לגרום דקדרום

צד"ש קודם הדל"ת. והמצטר כתב שהוא שם כולל לצד העשוי מעץ
גופר שהוא עץ שטים. ול"כ שמין האזו הגדל בצדן אררט נקרא בן שתדגוס
אררט קדר ואף שדפס קדרד נראה שט"ס הוא עכ"ל. אולם לדעתי קדרום
הוא מלת צערר והל"די נחלף בקו"ף כמו שכתוב לכתוב קיסר תחת לעומר
מקדון צמקוס וזולעדוטיען כי אות הלע C צאלפא ציתא שלהם נקרא
ג"כ כמו K לפעמים, וכן נחלף הכ"ף "צעצרות לקו"ף צאדמית בפל"קפל.
והוא כולל לכל מין ארזים. וצ"ד קדרום הוא לעדען. וצ"ה ארזעה
מיני ארזים הן, קתרום, עץ, שמן, וצדו, קת'רום צת"ו כמובא צציאור.
ואמרו שם קתרום אחד רב אררט דבי ר"ש אמרו מצליגא. ואמרו לה
גלמים. וצנסהרדין דף ק"ח ע"צ מאי גופר אר"א מצליגא פר"שי עץ הוא.
ואמרו דציר"ש גולמים. והערך הציא גולמים עץ ארז ת"י גלמושין. והנה
מדצדי אלה נראה היות פתרון גופר וקתרום אחד, למד מצליגא ולמד
גולמים. ונוכל לומר קדרום צאונקלס הוא קתרום צגמרא צחילוף אותיות
דעל"נת. ומפני זה אמרו צצ"ד עשה לך תיצת גופר אר"כ תיצותא דאעין
דקדרון והוא תדגוס יצ"ע. וצערך ערך קדרון צ"ד עלי גופר אעין
דקדרונין וכן צילמדנו ויורה עץ דיצ"ק קדרונין. ואולי כונת האונקלס צמלת
קדרום מה שנוכר צגמרא צפתרון קתרום מצליגא או גולמים. ולא מנאסתי
צערך מצליגא. אמנם צספרי השדשים לחכמי עמים דאיתי מצליגא
צפרטות המין לא נעתק. וד"כ ססוד ארז צכלל סודר כת"י קדרנין והוא
לעדען, ותדגוס של אררט קדרו צד"ש קודם הדל"ת והוא כנון ואין לורך
להפוך האותיות כמחשבת המצטר שהצאתי, כי בן נקרא המקום הזה
צלסוס Cordu והוא הר נודע בארמעניו. עיין האצדנאל וצתלמוד
פסחים דף ז' ע"א חיטי קורדינייתא פירש"י שמתחם צהרי אררט. וכן
צחולין דף כ"ד ע"ב פירש"י דינר צאותו מקום. ומה לנו הלחן זו הדחק
לומר שכל המקומות האלו ט"ס הוא. וכן הערך הציא קדרון צד"ש
קודם הדל"ת, מקדש משש שעות ולמעלה צחיטי קודינייתא. פירש חטיין
סנדלין צהרים שכן צשמן וצהעתקת אשכנזי שם ארמעניו. והמתורגמן
צשג קדר עלי גופר אעין דקדרון וצשג קדר הרי אררט עורי דקדרו
ועלי גופר אעין דקדרום ות"י עאין דקדרונין עכ"ל. הנראה מדצדיו פה
שהיו לפני חלופי הנסחאות קדרום, קדרום, קדרונין קדרונין, ולפי שלא
ידע להכריע והיה נצוך איזה מהם הנכון, לכן הציא צכפל צשני שדשים
כדרכו לרוצ וכדרך הקאנקעדאון צעצדית. עוד דאיתי צפירוש יפה תאר

בתחלתה לְסֶדְרוֹם לְמוֹצָרִים, לִירוּשָׁלַיִם לְכַבֵּל וְלֹא נִמְלֵא צַנֵּל
 הַתְּדוּמִים ה"א צְסוּפָה לְשֵׁמוֹשׁ הַלְמָד צַתְחַלְתָּה, וְעֵינֶיךָ הַרוֹאוֹת צוֹאֵכָה
 אֲשׁוּרָה שֶׁהִצִּיא הַרֵצׁ הַמִּצְאָר ז"ל צַעֲלָמוֹ לְרֹאשֶׁיהָ עַל חֲלוֹף הַשִּׁי"ן לְתִי"ו
 מִתְּדוּגֶס לְאֶתְוֹר וְלֹא אֶתְוֹרָה כְּלוּת הַעֲצוּת לְפִי שֶׁאֵין שֵׁמוֹשׁ צַתְדוּס
 הַלְרָמִי. וְעוֹד לְפִי דַעַת הַמִּצְאָר מֵהָ עַעֵס הַאֲלֹף הַשְּׁמִיָּה צַמֶּלֶת אֶתְוֹרָאָה
 וְדִי צֵה"א סוֹפִית לְצַךְ אֶתְוֹרָה? וְהַנְּדָאָה שֶׁהִרְאִיָּה לְהִיפֵךְ מִדְּלֹא תְרַגֵּס
 אֲנִקְלֵס צַלְמָד נֶפֶק לְאֶתְוֹר מוֹכַח שֶׁאֵינָה כּוֹנֵתוֹ שִׁילָא לְאֶשׁוּר, וְשֶׁהִיא
 שֶׁסּ מְדִינָה. וְלַדַּעַתִּי כִּפִּי דְקָדוֹק מֵלֶת אֶתְוֹרָאָה הוּא שֶׁסּ הַיַּחֵס אֵל
 הַאֲוֹמָה, צַקֵּל בְּמוֹצָרִי בְּמוֹצָרָאָה, עֵבְרִי עֵבְרָאָה, בְּשִׁדִּי בְּשִׁדָּאָה,
 יְהוּדִי יְהוּדָאָי, וְשִׁיעוֹר הַפְּסוֹק לְפִי הַתְּדוּס מִן הַאֲרֵץ יֹאֵל נִמְרוֹד שֶׁהוּא
 אֶשׁוּרִי (אֶסִּירִיעֵר) כְּדַמְצָן צַפִּירוֹשׁוֹ וְלֹא כְּדַעַתוֹ צַתְדוּן הַמֶּלֶךְ. וְהַרְאִיָּה
 לְדַרְכּוֹ עַד מֵהָ אֲשׁוּרָה תִּשְׁצַךְ (צַמְדָצַד כ"ד כ"צ) ת"א עַד מֵהָ אֶתְוֹרָאָה
 יִשְׁצַנְךָ. פֶּה צַוְדָאִי הַכּוֹנֵה עַל הַאֲוֹמָה אֹו עַל מֶלֶךְ אֶשׁוּר דָּאֵשׁ הַאֲוֹמָה.
 וְהַתְּדוּס אֶשׁר הַסֵּז לִשׁוֹן נִקְצָה תִּשְׁצַךְ לְלִשׁוֹן זָכַד יִשְׁצַנְךָ כּוֹנֵתוֹ עַל מֶלֶךְ
 אֶשׁוּר וְצַעֲצוּת הַכּוֹנֵה עַל מַלְכוּת אֶשׁוּר. (וְאֵשׁ אֲזַנְהָ לְצוֹא עַל מְקוֹמָהּ
 לְצֹאֵד שֶׁסּ הַתְּדוּס אֶרְחִיז הַדְּצוֹר אִי"ה) וְעַעֲוֹת הַרֵצׁ הַמִּצְאָר ז"ל שֶׁנֶּעֱלַס
 מִמֶּנּוּ יִדְעֵת הַהִצְדָּל בִּין אֶתְוֹרָה שֶׁסּ הַמְדִינָה (אֶסִּירִיעֵן) וְבִין אֶתְוֹרָאָה
 שֶׁסּ הַיַּחֵס (אֶסִּירִיעֵר). וְעוֹד יִתְכַן לוֹמֵר כִּי פַעַל יֹאֵל עֵינֵינוּ כֹּאֵן כִּמוֹ כַּתְּוֹרִים
 דְּהִיּוֹצָאִים (צַמְדָצַד צ) וּמַלְכִים מַחֲלִיךְ יִצְאָן לִשׁוֹן תּוֹלְדָה וְהַתִּיחַסוֹת
 (אֶבְטַטְוֹשׁוּעֵן). וְשִׁיעוֹר הַפְּסוֹק מִן הַאֲרֵץ צַלֵּל כּוֹלֵד אֶשׁוּר (אֶסִּירִיעֵר)
 אֶשׁר צִנְהָ וְכו' וְאֹוֹלִי כֵן דַּעַת ת"א שֶׁמִּתְּדוּגֶס נֶפֶק גֵּס לַעֲנִין זֵה. וְתְדוּמָה
 לְפ"ז צַלְשׁוֹן אֶשְׁכֵּנִי (אֹוִי דִיעַק אֶנְדַע סְטַטְוֹשׁוּט אֶשׁוּר אֹב דַּעַר נְכוֹה
 אֹוֹנֵד רְחוּצוֹת בּוֹיעַטַע). וְיוֹתֵר יֵשׁ לְהִצִּיא רֹאשֶׁיהָ לְפִירוֹשׁ הַדַּמְצָן מִתִּי"צ ע
 נֶפֶק נִמְרוֹד מֶלֶךְ בְּאֶשׁוּר.

בזהנ"ל.

ה ו ד א ה

אֵין בְּדַבְּרֵי דְרַךְ הָאֲמִת עוֹזֵב
 אִם בְּחִפְזֵי הָאָדָם כּוֹתֵב—כּוֹזֵב.

אֵת הַאֲמִת לֹא אֶנְחִיד תַּחַת לְשׁוֹנִי וְלֹא אֶחְדַּל מִלְּהוֹדִיעַ כִּי צַמְהִירוֹת
 נִתְצַתִּי דְצַרִּי הַהַעֲדָה צַצְכוּרִי הַעֲתִים תְּקַפ"ט לְפַק (יִישַׁע 41)
 וְסִגִּיתִי

שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ . (סס"ו) ת"א וי"ב
דִּישׁוּד דָּמוֹ דְּאִנְשָׁא בְּסִהְרִין , עַל מִימַר דִּינְיָא
יִתְיַשֵּׁד . מַלְוֵת סִהְרִין , דִּינְיָא זִלְשׁוֹן דְּזִיס כֵּן הַנוֹסְחָא זְכַל הַחֹמְשִׁים .

וּתְמַהֲכִי מֵאֲךְ שְׁתַּרְגְּמוּ זִלְשׁוֹן דְּזִיס וּמִיַּעוּט דְּזִיס שְׁנַיִם , וְהֵלֵךְ אֲמַרוּ סִנְהֵדְרִין
דָּף כ"ז ע"ז אֲשַׁכַּח רִיז"א דְּהוּהֵ כְּתִיב זְסַפֵּר אֲבָדְתָא דְּזִי דַּזְן נַח סִנְהֵרַב
בְּרִיין אַחַד וּבְעַד אַחַד . וְאִיךְ יֵהִיו הַתַּרְגּוּמִים חֻלְקִים עַל הַגְּמָרָא עֲדוּכָה
לְפִנְיֵנוּ? וְכֵן פּוֹסֵק הַרְמַז"ס זֵה־לְכֹת מַלְכִים שְׁזָן נַח נִהַרְג זַעַךְ אַחַד ,
וְיִוֹתֵר תְּלוּוָה לִי עַל דְּש"י שְׁתַּפְּס דְּזִי הַתַּרְגּוּמִים וּפִירֵשׁ אִם יֵשׁ עֲדִים (לְשׁוֹן
דְּזִיס) הַמְּתוּבָה , וְהִנִּיחַ דְּזִי הַתְּלַמוּד שְׁנֵהַרְג בְּעַד אַחַד? וְאוּלַי סִנְדַּפְּס
זַטְעוּת וּל"ל עַד . וְדַחֵק לִוְמַר שֶׁהַתַּרְגּוּמִים דְּעַתְסָ שְׁלוּוִי לֹא אֵל זָן נַח לְזַד
כִּי אִם אֵל יִסְרָאֵל לְדוֹרוֹת שְׁלֹא יִמִּיתוּהוּ אֵלֹא דְּזִינִיכִים וְזַשְׁנִי עֲדִים וְכֵן דְּעַת
דְּש"י זֵוָה , אַחֲרֵי שְׁכַל הַפְּרָשָׁה זְזָן נַח מְדַר . וְאֵלִיכַס אִיִּשִׁים קוֹרְאִים נְזוּנִים
אֲנָשֵׁי אֲמַת הַחֲכָמִים הַזְּקִיִּאִים זֵתְלַמוּד וְזַפּוֹסְקִים אִשִּׁים מַלְתֵּי , לְהַתִּיר
לִי שְׁאֲלַתִּי , שְׁלֹא הַרְגִישׁ זֵה אַחַד מִמְּפִרְשֵׁי תַרְגּוּם וְדְש"י , וְאִם יֵשׁ לְכַס
דְּרַךְ מְצוּאָה הַאֲמַת , נָח הוֹדִיעֵנוּ , וְאֲחֻדָּה לְכַס עַל הַאֲמַת ! כִּי הַאֲמַת מַעֲרַת
זְכַל מַחֲשַׁבּוֹתֵי וְהִיא הַשְּׁעָרָה אֲשֶׁר אֵלִיָּה אֲנִי קוֹלַע , וְה' יִדְרִיכֵנוּ זְאֲמַתוּ .

לְסַדֵּר וּלְפַרְשׁ וְהֵנָּה עֲלֶיהָ זֵית לְפ"ק .

יְהוּדָה בְּדִיוֹנָה לְבֵית יִיטְלָם .

ה ע ר ה

בְּדִבְרֵי הַבְּאוּר בְּסִפֵּר נְתִיבוֹת הַשְּׁלוֹם לְרַמְב"ן מִן וצ"ל . בְּפִסּוֹק

כִּן הָאָרֶץ הִהְיָא יֵצֵא אֲשׁוּר (זֵרְחִישִׁית י' י"ט) .

אֲרָרִי שֶׁהַזֵּיא הַרַב הַמְּצַחַר דְּזִי הַרְמַז"ן זְפִירוּם מַלְת אֲשׁוּרָךְ כְּתַב וּז"ל:

וְדַקְדַּקְתִּי זְתַרְגּוּם אֲוִנְקַלְס וּמַלְאֲתִי שְׁכּוֹן ג"כ לְפִירוּשׁ זֵה , כִּי תַרְגּוּם
מִן אֲרַעָא הֵהִיא נִפְק אֲתוֹרָאָה , שְׁזַלִּי סַפְק אִין כּוֹנְתוּ עַל אֲשׁוּר זָן שִׁס
שְׁאִין דְּרַבּוּ לְשִׁנּוֹת שִׁס עַלְס אֲדִם כְּנֹדַע . וְכַאֲשֶׁר מַתְרַגַּם לְקַמְזן פְּסוֹק עִילַס
וְאֲשׁוּר כָּל הַפְּסוֹק זְלוֹרְתוּ . אֲכֵן זַשִּׁס אֲשׁוּר מַמְדִינָה דְּרַבּוּ לְהַחֲלִיף הַשִּׁי"ן
זְתִי"ו כִּי נִקְדַּחַת כֵּן זְאֲרַמִּי כְּמוֹ שְׁתַּרְגַּם זְוֹאֲכָה אֲשׁוּרָה מְטִי לְאֲתוֹר . גַּם
הַה"א שְׁהוּסִיף עַל מַלְת אֲתוֹרָאָה יוֹרָה שְׂרַצְנוּ לְאֲשׁוּר כִּי הַרְבַּה
שְׁמוּשֵׁי בְּלֹה"ק יִשְׁמָשׁוּ גַם בְּאֲרַמִּי עַכ"ל הַמְּצַחַר . דְּעַתּוֹ כִּי הֵ"א זְמַלְת
אֲתוֹרָאָה הִיא כְּלַמ"ד זְתַחֲלַתָּה . וְזֵוָה שְׂגָה מֵאוֹד זְמַחֲלַת כְּזוֹד ; כִּי
כָּלל מוֹנַח זִלְשׁוֹן אֲרַמִּי , זְכַל מַקּוּם שְׁזַא זְעַזְרִית הֵ"א זְסוּפָה כְּלַמ"ד זְתַחֲלַתָּה
כְּמוֹ סְדוּמָה מְצִרִימָה יְרוּשְׁלִימָה בְּבִלְהָ , שְׁמוּסוֹ זְתַרְגּוּם זְלַמ"ד
זְתַחֲלַתָּה

תקפו ודקתו; כי מלכד הפזר שנתן לאציונים ואת עם עני הושיע צאין
הציל דת ולמונה, הטיב עם כל אדם, והפיק רצון לכל הדורש אליו,
עוד הרבה חסדו וטובו לצית ישראל, דורש טוב לעמו צחלרי נסיכים,
והיה להם לפה ולמליץ צטירות רוזנים, על פיו הורס קדן ישראל,
הוקל עמם והושם גורלם כפושצים להיות להם חלק ונחלה צאלותם.

עוד העיד רוחו הנדיצה והקים צית הספר חינוך נעודי כולדים וישראל,
צעיר סעעוען צארץ אשכנז, ללמדם חנם חין כסף חכמה ומדע וכל מלאכת
אומן, לחנכם צמוסר ויראה ולהדריכם צאורח הלבק והמיסוד, זל זהב
מכיסו להלציסם כסות ולתת להם ארוחת תמיד, גם הכין את לצצו לצבות
שס צית מדרש אלהים צצול תפלת יעקב (נקדחת על שמו יווקאבטטטטטטטט
פעל) שיתפללו שס הישראלים צכונת הלב והצנת הענין, צתקון הנפש
והגוף, צסדר ככון צלי קול דעש כי אס צדממה ונחת וצלי שיחה צטילה,
אף העמיד אנשים כצוני לצ, יודעי ספר ולשון המציעים לקח טוב,
ודורשים אל העם המקשיצים לקולם, דצרי תוכחת מוסר השכל צלשון
לחה ונקיה שיצינו הענין הטיב ויהיו המאמדים וכנסים אל לצס. את
הכל עשה יפה צעתן, להשכיל תועי צינה ולהודות להס הדרך יסכון
אור. ועתה אל הלקח ידד אלהים ואינו, יקוננו דציס מדלת העם:

נפל עוזד וכשל עוזד! אלמנות ויתומים יפרסו ידיהם וילעקו צמד רוחס:
מת תומכנו! מודעיו ואוהציו יצכו על אצדן דיעס הנאמן, חכמים ונציונים
יספרו לו הוי אדון והוי הודו! אחרי מותו נודעו עקצות נדקותיו צשער
צת דציס, כי יותר ממאה משפחות עניים ומדודים השציע מעוזו, זן
וכלכלס צסתד והיו להס משען ומשענה צלי אשר ידע איש ממנה מאומה.
הורדי כנחל דמעה ענינת צת עמי! הנה עם דפאים יסכון מושיעך,

ועס יורדי דומה מדחמן! מי יקום לעוזך? מי יפתח חדנצות גלותך?
מי יתיר אבות מועך? איח מדצד צנדקה? איח שוקל ואיח סופד איח
מונה?

על אלה נפשי צוכיה, לצי חלב צקרצי, עיני נגדה מים, כי מאז שמעו
הלך וגדל צתצל ואצני לקח נדצת רוחו יען ועל נדיצתו יקום,
גס חכמתו עמדה לו להסיד חרפת עמו, להקים אותס מאשפתות על
צמתי ההלחה והמעלה ולהושיצם עם אפרתמים, יקר היה לי מאד
וצלצי נתתי לו הדר וכבוד, אמנס מעת צצדי אלהים צצד טוב, ראות
פניו צעיד המרחץ טעפליטן צצנת תקעח"ל, ספר הלקי לארוח אליו הצדה
ולתעלס עמו צצציס, מעת הזאת לפנתי צלצי אהצה דצה, כי יתד
על מה שקותה נפשי לשמע יעקב, מנאחי צהיותי קרוצ לו, איש חמודות
שצע רצון, יודע דצרי חכמים ומוקידס, משמח אלהים ואנשים, ארוב דצק
מאח ואיש דעים להתדועע, ועל כל מדותיו ומעלותיו עולה ענות רוחו
אשר היתה לו למנה לצלתי רוס מאחיו צרוס יקרו ותפארתו כקטן כגדול
אליו יאסוף ומכצדס, גם צעיר המרחץ הראה תכונת נפשו הדמצה:
לתמוך ידי ענים ולהחזיק אציונים, הקיס דכיס כושלות ונפש דעצה אלח

ושגיתי צדוקה מלת תוספת צספר הערוך להצין שהכונה על בעלי תוספת.
 אולם אחרי שכבר נדפסו הדברים נודע לי כי אתי תלין משוגתי, ושדעתו
 על התוספתא ודרך הערוך בכל הספר לכתוב תוספת שלי אל"ף. יאמיץ
 לי הקורא כי לא היה נעלם ממני זאת, וידעתיו נאמנה זהותי שוקד
 על ספר הערוך ומלאתי הדצה פעמים מלת תוספת (ד"ל תוספתא)
 כגון 'ערך אביי אע"פ שמופדש צסוף מסכת עדיות תוספת שלי". ערך
 אבן צפ"ק דקדושין דף כ' וצסוף תוספת, ערך אגוז בתוספת שנת צפ"ק
 צדלש. ערך אמרי פירוש פרק הוא בתוספת ערך בית אב כדתניא בתוספת.
 ערך רפא זה בתוספת שנת, ועוד רבות. צכ"ז כחש צי זכרנו הפעם.
 וכן יקרה לפעמים לכל איש צכתצו צחפזן שלי חפוש וחקוד הטיצ אחרי
 מונאי הדברים והנמהר להשיצ ישא עיניו למרחוק וטחו מלאות הקרוב
 לו. ואשר הטעני והסצ לצי אחרנית, הם דצרי התוספות (מנחות דף
 ע"א המלונייס שס צהערה) ולפי שהוצא שס דצרי הערוך צערך זה עלה
 על דוחי לחפז להאמיץ ולטעות שדצרי תוס' צשנוי הלשון נוספים על
 הערוך יסן נוסף. ונוסף לזה לא מלאתי התוספתא בכל תוספתאות
 הקרצנות בכל העמל שעמלתי צחפש הדצה. ועודני לא אדע איה מקומו
 אס לא האיר עיני יקדי הרצ המאה"ג החכס השלס המפורסס מוהר"ר
 שלמה ליצ הכהן דאפאפורט נדו' מעיר לעמבערג יע"א והראני שמקומו
 צתוספתא פסחים סוף פ"ג. וצערך נדפס צטעות זבחים תמורת פסחים.
 ורצ תודות להרצ החכס הכ"ל על דצד אשר עשה עמי אות לטובה!
 והקוראים הכצונייס והמשכילים יסלחו לשגיאתי כי גס ה' ינפד צעד השוגה
 ושגיאות מי יצין.

מהב"ל.

אבן זכרון

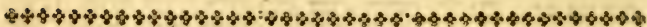
שמועה צאה אלינו ונמס לצנו, קול צוכיס מעיר הצירה בערלון קורא
 ואומר: "אצד כלי חמדת ישראל, נגזר מארץ החיים איש אשר
 "היה לנו למופת! צליל חמשי לידח האיתנייס שנת תקפ"ע לפ"ק גוע
 "הגציד הנדיצ המפורסס התודני החכס השלס מוהר"ר יעקב בר"י ז"ל,
 "המכונה געהיימפיינאנצראטה יאקאבסוואן, והיה פראוידענט הקאני
 "סיסטאוריון היהודיס צעיר המעטירה קאססעל, ונאסף אל עמיו צכצוד
 "גדול כדאוי לנגיד כמותו, צשמיני לחדש הזה. צמסתדים תצכה נפש כל
 "איש על מותו צלא עתו, צכלח הוצא אלי קצר, שלי מלאת לו שנותיו,
 "ואס אמנס חי זמן רצה, ארוכה מדת ימיו צערך טוצותיו אשר עשה משך
 "ימי היותו צחיים, אולם מלעד היא ועפחות יתק"שב לפי יכלתו לעשות
 "ולפעול עוד אס האריך שנים עלי האדמה, דהה! נהפך לאצל כנורכו,
 "הוסר עטרת ישראל, אצד שריד מיעקצ!"

זך כשנים שנה נולד יעקב על צרכי אצותיו המפורדים צעיר החובערי-
 סטודט. אציו היה סוחר נכצדי ארץ, הון ועושר צציתו ולדקתו
 עומדת לעד. ותולדות יעקב וקורותיו הלל הן כתוצות על ספר דצרי
 הימים לגדולים אשר עשו שס צארץ, צכתצו עמיס יספרו ויבידו מעצי
 תקפו

מֵאָרֶץ אֶפְלָא עָלֶיךָ לְאֹרֶךְ כְּאֹרֶךְ הַחַיִּים,
כְּבוֹד יי יֵאֱסָפֶךָ, בֵּית אֱלֹהִים וְשַׁעַר שָׁמַיִם.

פראג הושענא רבא ישבת לבסא שׁוֹפְטֵי צְדָקָה לִפְקֵי.

הנ"ל.

מכתבים

מכתב (א)

3"ה

(* אכן פנה, אכן בוחן
קנה בינה, הוצק בו חן!

הוא אחובי כלבבי, הפילוסוף מאגיסטער ווא לענטניני ווידריך.
ישמרהו האל, עד יעמוד מיכאל, וינוח בשלום, מעתה ועד עולם!

היום הגיעני זחורי אותיות כבודך, ומאוד שמחתי בראותי גלילות
ידך הנקיה, מיוסדת על רצפת בהט, וש"ש אנכי על אמרותיך,
המאירים כספירים, ומוזהרים כזוהר הרקיע, וששון ושמהה תשמיע,
כאשר יופי מכתבך הגיע, אלי אני עבדך, ומה אני לפני הודך, כי
הנחת עלי ידך, וכי תדרוש בשלומי, וכי תפקוד את יומי, וכי
תשאל על מקומי? ומה מצאת בי, כי תבקש לדאות מכתבי, ואני
נער ובער, אין בי מאומה לא תורה ולא חכמה, ומה אדע אשר לא
תדע? — ונא אדוני אל תשים עלי הטאת בהמונעי את מכתבי עד
כה, הנה עדי בשמים ממועל, כי לא עשיתי זאת במרד ובמעל!
והנה עתה בא בעצם היום הזה בזאת השעה ובזו העונה, השתני
ולא

(* העתק דברי חגרת אשר כתב מרן הגאון צעל ספתי כסן ז'ו"קל הל' אחר
הסגנוים מן חכנוי הנוגרים. כהוב וחפוס יד קודש של הגאון הנ"ל מק"ק
העליוני. — וגוף החגרת ערוכה ושחורה תוך הצינליהקה של החקמנים
אשר צליססיה (אייפליג) ומרחיס אותה לכל דורשים. ומחמת שחזיונים לנו,
כל מכתב, וכל סיפור, אשר יגיע אלינו ומגדולינו ז"ל, לכן חשנתי למשפט כי
ראוי לחלקו ציפק, זאת וגם הרעיון הצח אחרי אשר מסר הרב הגדול
אוסר"ר יעקבקה סגל לז'ה ז"ל, לירי.

יעקב שמואל ביק

עוז, דזיס **מְהַמְּכִים** והגוועים הצאים שס לשאזר רפואה ממעומו
 מים, צלל כנפיו חסיו, והיה להם מצוע צדכה וישע. לזאת חלקי אמרה
 נפשי, לשפוך לצזי צתודה על דז עוזו אשר עשה לחאי צני ישראל ולכל
 מין האנושי צכלל, צדצרי הסיר אשר חצדתי לזכרון **פְּעוּלָתוֹ** ולדקו אשר
 לפניו יהלך. לו יציעו העודים האלה קצת רגשת נפשי, וידעו דור אחרון
 כי לא השצית ה' גואל מעמנו, וצכל דור ודור היה איש מופת אשר צו
 יתפאר ישראל. מה דז עוז הפפון לך יעקב צעולם הנלחי! אשרי חלקך
 צנאות האושר, והיה מעשה הלדקה שלום, ועצודת הלדקה השקט וצטה
 עד עולם, יצוא שלום ינוח על משכבך, והיתה נפשך לדודה צלרוד
 החיים!

יַעֲקֹב אָבִי יִשְׂרוּן חָבַל נָחַלַת שׁוֹכֵן שָׁמַיִם,
 שָׁפַךְ שִׁיחַ לִפְנֵי אֵל, נָשָׂא לָבָבו אֶל בְּפִים,
 לַפְּנוֹת עָרַב הַעִיר רוּחוֹ, וְתִקֵּן הַתְּפִלָּה *
 בְּחַיּוֹן לַיִל רָאָה מִשְׁרָתוֹ דּוֹאִים עַל כְּנָפֵי רוּחַ,
 בְּהַקִּיץ מִשְׁנַתּוֹ, עָרַ לָבוּ נָכוֹן וּבְטוּחַ,
 כִּי זֶה בֵּית אֵל שָׁם לְרִבּוֹתַיִם יִתְנוּ תְּהִלָּה. (**)

בְּזֹאת תִּקְנֶנָּה יַעֲקֹב, אִישׁ רַב פְּעֻלִים גִּבֹּר חֵיל!
 רָאָה רְאִיתָ אַחֶיךָ נְבוֹכִים, תּוֹעִים בְּדַרְךְ,
 לַתְּפִלָּה בְּלִי לֵב יִדְרוּשׁוּ לֹא יִבְיֵנו עֶרְךָ
 כְּבוֹד הַעֲטִיתָהּ, הוֹצֵאתָהּ מִחֲשֶׁבֶת לַיִל (***)

מאריך

(*) ידוע אמרס ז"ל יעקב תקן תפלת ערבות שנאמר ויפגע צמקוס ואין פגיעה חלה
 תפלה.

(**) המראה שראה צחלומו היה ציה חלבים צשער השמים ומלאכים חלמי שנאן
 רכז דצוהים יספרו שצח לאל צורה, עולם. והחזוץ הנורא הזה היה סכר
 השפפות נפשו צהפלה קודם שנתו. ואס זה נראה כחוק מחמת הענין שס
 צכ"ז הרצות למליץ המשועט צרעיוניו על ענינים נצבים מליורי חומר ורוחו
 מחפפת על דצרים רוחניים, ושמיוניים להשתמש צס צמליזה.

(***) מיט דען ערריכטעטען יאקאבטטעמעפעל ווארד דער גרונד לור פֿער:
 בעטטערונג דעם קולטוס חין מעהרערען אויראועליטעגעאיינדען
 דייטשלאנדט געאעגט.

מכתב (ב)

מכתב רע לרעו.

באור מלות אין כל להיותם הקף החלקי השולל. במלות הגיון שער
ב' בדברי הרמב"ם ז"ל. ואנחנו נבחר תמיד שתהיה לשוננו בשלול
חלקי: אין כל וכו'.

ידיך משכיל! יהי שלום והללחה בחילך, ושלום וזכרה צמיוןך! —

כום שמחות שתינו לרויה, צקראי מכתבך הנעים אשר כוננו אלצעותיך
זה כידה ימים; כי צנועם מלינת לשונך וצחן מצדוטיך הדאיתני
גודל אהבתך אלי, הצוערת בצצך, כאש יוקדת, ותשחק להמון מי הזמן
ונהרות העת השועפים וירציון לכנות דשפיה ושלחצתה, שלהצת יח. —
מה מאוד שמחתי, ידידי! צהראותך לי כי עודך מתהלך עלי הדרך הטובה
אשר החלות ללכת צה, צשצתנו גם יחד תחת קורת הידידות והדיעות,
להשתעשע על צרכי החכמה והמדע, ולהתענג מזיו כבוד התצונה, ולא
תשים לצך לצועדים צעם הדוצדים עליה עתק; וצדאותם איש דך צשנים
אשר החל לדורך כף רבלו על סף אולם החכמה, לקדוש לה עתותי יום
יום, יאחזוהו צערפו להשיצו מנתיצותיה לאמור: אל תדיחך הדמיה
ללכת צדרכיה, ואל תיחל ממנה להשב אשרך והללחתך, כי היא לא

תולוכך ולא תציאך אל מחוץ חפנך, ומה תתן ומה תוסיף לך צכל
"יביעך ועמלך כי תצלה ימך לשבות צאהצתה תמיד? לכן מצע רגלך
מנתיצותיה לצל תלוד נפסך צמכמתה הפדושה לכל עוצד, הלא עליה
נאמר: כל צחיה לא יצוצו!" וכאלה דצות, ועוד דעות מאלה, יאמרו
חסדי לצ אשר עחו עין שכלם, וצזאת יעצרו פעמי רגלי צעידים לימים
לצלתי עלות על גפי מדומי צין, ויקלנו כנפי תשוקתם לצלתי הגציה עוף
על צמתי המדע; אולם אתה, אחי! השלכת אחרי גוון דצדי פתאים האלה,
אשר לא מחכמה יאמרו זאת ואשר איך להם שחר, הסזקת צחכמה צכל
לצצך, ולא תרפה; ומני אז ועד עתה עליית עשר מעלות על סלס

המדע, ומרום מוסצך תציע אחודנית צעין-חמלה וחנינה על דעיך וצני
גיליך אשר העו חוון לקול האוילים ההולכים צחושך ולא כוגה למו. לכן
אשריך, ידידי! אשריך, דצלך, אחי! עשדת ומלאת חון לך! — ועתה
מה יקרה צעיני אגרתך הנחמדא מלאה חכמה ודעת אשר ערכת לפני;
מה מאוד תדצני ענותך צדאותי צמכתצך כי כצדתי להציא אלי הדצד
הקשה לך, ולדרוש ממני פתרון הדצד אשר לא ידעת אתה; אולם, אחי!
יען לא יתנני העת להאריך ולצחוד דצדי אתך כאשר חפנתי, לכן צל
אערוד לפניך אגרת ארוכה, ואך משאלות לצך אמלא, להשיצ לך על
שאלתך כאשר יש לאל ידי, צעזרת החונן לאדם דעת. —

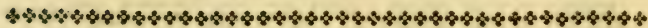
שאלת

ולא התמהמהתי להשיב מענה. ועתה יגדל נא כח אדוני כאשר דברתי לאמור, ואת מוצא שפתי אשמור. והנה לפניך ספר הנותן אמרי שפר, יסדו אליהו הבהור, המשיב חכמים אהור, אף כי מצעד הוא ותחי נפשי בי, ותבא כמים בקרבי. ותחי מנחתי זאת כמו אצעדה וצמיד, לזכרון לפני ה' תמיד. ואכפרה פניו במנחה ההולכת לפני, ונא אל ימונע אדוני הטוב מזמני, וישמחני עוד במעשי אצבעותיו, ובשונשי שפתותיו, ואמרותיו הנעימים והתמימים, יהיו לי למשיב נפש ולכלכל את שב"תי. כי נועם אמריך הקשבתי, ואת דרכי חשבתי. ואשיבה הורפי דבר: ידיי חמוק עבר, וחסדו עלי גבר, וגם אני אהי' כמוך אעדכה לעיניך כתבים ערבים בכל עת וזמן, אשר יזמון, ואף גם זאת אעשה לאהבת אדוני כי יבקש מזמני לקנות לו איזה ספר (ישלח לי המעות ע"י חילוף לברעסלא, כי שם עוברים ושבים בתמידות, אנשי עירי אנשי מדות). ואקנה לו את אשר יודיעני. וכל אשר תאמר אלי לעשות, אעשה בעזרת האל יתברך, היחיד ומיוחד, הוא אחד ושמו אחד, אקרא לאל עליון גומר עלי. ובוז אתן קנצי למלין עתה הפעם, ישמרך ה' מכל צרה וועם. ותשקוט שאנן. כזית רענן. כחפץ איש שלומך הנאמן באהבתך, הדורש טובתך, כל הימים.

ה"ק שבתי בן הגאון רבינו מאיר הכהן

ולכל חבריך, המקשיבים אמריך, שלום וישערב, אליהם יקרב.

העלישויה יום ג' פֿעברואר 1660.

ר ע י ו נ

ימי קלן מוני ארג ויכלן באפס תקות

בעד האשנב נשקפתי, ואראת צבאות בני אדם, רצים ושבים, סביב יתהלכון כמחולת המחנים, ממקום שבאו, שם הם שבים ללכת, דחופים ומבוהלים, ואתבונן עליהם, והמה יחד יתלכדון, בעבותות חדשים לבקרים, שזורים מני תקות התקוה, היא הנותנת מהיה לכל בשר ורוח, ותבנה לכו היכלות, כרצון איש ואיש, כל אחד בונה עליותיו. על כנפי רוח בינתו, מולך בהזיון לילה, והקיץ וריקה נפשו, וישן ויהלום שנית. כה משפטם כל הימים. עודני עומד ומשתאה, מחריש לדעת, מה החלום הזה אשר חלמתי, מלך עלי לבי, ואמר לי: אף אני בהלומי משפט אחד לכלנו, הלום אחד הוא!

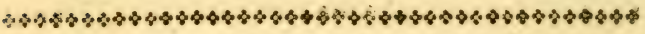
יעקבא סגל לנדא.

לעיל אין , (נשוא) בל-חדש (נושא) תחת השמש , הנה צמאמר זה לא נמלא
נשוא אחד זולת תיבות אין , כי מלת חדש צמאמר צמקיף למלת כל לעשותם
כתיבה אחת , והמה יחד נושא המאמר , ומלת אין היא הנשוא , וישלול
את החדש כלו , והוא כמו : בל-חדש , אין ואך צאופן זה הוא שולל

כללי ; אולם אם יהיה צממשפט הזה תיבה אחרת לנשוא ומלת אין תהיה
כחלק מהנושא , למשל אם נאמר : אין-בל- (נושא) חדש נפלא (נשוא)
(כיבט חזעם נייע , ווייט וויין ווונדער) אלא קלת , וזה הוא חלקי ,
כי השלשה תיבות אין-בל-חדש נאחדו ויהיו כאחת , והמה יחדיו נושא
המאמר וישלול תיבות אין רק מקלת מן הכל . ודאי לזה הלא גם
הדמז"ס ז"ל תפס המשל על אופן שאמרנו , דהיינו אין-בל-אדם , כותב ,
ולא הביא , אין , כל , בצית , ולדש אין , כל , או כדומה ; אלא ודאי
יש חילוק זה כאשר הוכחנו עד עתה צטועעס , וצזה גם דצדי הדמז"ס
ז"ל , גם דצדי האחרונים נכונים ומתאימות המה . — ועתה ידיו !
לפי דצדנו אעידך עוד על דצד טוב היוולא לנו מזה , והיינו עוד שתי
לשונות על היקף שולל כללי , כי הדמז"ס ז"ל לא הביא על שולל כללי
כ"א לשון , אין אחד " ולא יותר כמו המשל שתפס אין אחד מצעלי חיים ,
אין , ולפי דצדי עוד נמלא להקף שולל כללי תיבות לא כל ותיבות אין
כל אם מלות השלימה אין ולא יצואו צמאמר צנחית כשרא או כחלק
ממנו , כמו שהודעתך לעיל , וצזה נכון לפענ"ד , ועתה ידיו ! אם
ימלאו דצדי חן צעיניך אז משכרתי דצה , ואם שפיתי פודני אתה , ואני
אשמע . — דצדי ידוך ואוהצך .

ברצדי התק"פט שבעה ועשרים יום לחודש השמוני הוא יום
מלאת לי שנת עשרים ושתיים לשנות ח"י .

מרדכי בן-דוד כטרעליסקר

רבוואה ותעלה

לתחלואי רעיון המתקשה בהבנת חילוף ניקוד בתורתנו הקדושה .

צ"ע קאלין יום נצח צו האדם , ראשון לימי הנוכה , לפני שמעו חבמים
מלי ויודעים האזינו לי .

אבן פכה יסוד מוסד אצן צוחן , לא כחל ולא שרק ולא פרכס ויעלת קן .
לאהוצי ידך נפשי משכיל נאמן צתורת אלהים , ישר הולך מלין
ומשורר זמירות יקרות , אורב שערי ליון ולשון מקראי קדש , קדוי ותנוי
חוקר ומצין , האדון ד' י"ש"ר ס"ע! —

עם נולד כי יצא ודור אהדון על עפר יקום כל יתן אותנו לשמנה לאמר :
עמנו ידיו צלחת מצלי להשתכל צמקראי קדש ולהצין תורת אלהינו
מפורש

שאלת ממני, ילדי! צמלות הגיון שער צ' דצרי הרמז"ס ז"ל:
 ואנחנו נבחר תמיד שתהיה לשוננו צמלות חלקי אין כל: הלל
 לא נמלא שום מקום צת"ך, אשר תיבנות אין כל יורה על שלילת חלקי,
 אך תמיד היא שולל כללי, כמו ונפשו יצאה אין כל (צמדד י"א ו').
 אין כל צצית (מלכיס צ' ד') ואין כל חדש תחת השמש (קהלת א' ט')
 ונעתקו צל"א (גזר ניבטט) ואין יאמר הרמז"ס ז"ל כי זה הדיקף החלקי? —
 ואי! היצנת לשאל; אולם דע נא כי לא אתה לצדך שאלת זאת, וכבר
 קדמוך דביס צזה, וזה כציר נדפס הגה"ה מ"ד ל"ז ייטלם צמלת הגיון דפוס
 פרוג (תק"סה) אשר הקטה זאת ויתרץ ויששם הנוסחא צהרמז"ס ז"ל,
 ויאמר: כי צמקוס אשר יקרא אין כל יאמר לא כל, וכן כתב החכם

המליץ צן זאז צאורד השרשים שלו שרש אין כי מלות אין כל, הוא שולל
 כללי ומלות לא כל הוא חלקי. אולם דצדיהם אינס נדאים לצפשי
 המשתוקקת לדעת הדבר על דציו, כי מלכד שצצו דצרי הרמז"ס ז"ל גם
 דצדיהם אינס נכוניס מכל נד, כי הלל גם מלות לא כל לפעמים הוא
 שולל כללי כמו שכתב החכם צן זאז צעלמו צתל"ע שלו (§ שכ"ה) כי
 מלות אין ולא צהתחדס למלות כל יודו על שלילת כללי, עיי"ש. ולכן
 מה הועילו חכמים צתקנתם? ועל כן תדתי לי דרך אחר להדיק דצרי
 הרמז"ס ז"ל, וצעזד האל דאיתי צקורד שכלי כי אין לשצש פה הנוסחא,
 וגם דצרי האחרונים לודקיס המה, ואלו ואלו דצרי אלהים חיים. —
 והנה ידוע הוא לכל מצין כי תיבנת אין ותיבנת לא שוים המה להיותם
 מלות השללי אך צהצדל אשר צינותם כי תיבנת אין לא תצא דק אלל שם
 ותיבנת לא רק אלל פעל וצהתחדס למלת כל יודו על שלילה כללית, כמו
 צתל"ע (§ שכ"ה) וצהערה שם. ואעפ"כ כולם יעידון ויגידון כי תיבנת
 לא צהתחדס למלת כל תורה גם על חלקי כמו הג"ה הכ"ל מד' ל"ז
 ייטלם מאורד השרשים שרש אין כל, וזה צודאי לא עפ"י מקרה והצדמן
 הוא, ולכן דאיתי לתת טוב עעם צזה, ועיי"ג גם דצרי הרמז"ס ז"ל ידקו. —

ודנה צתורי אחדי המקדחות אשר הוצא שם מאמר לא כל לשולל כללי,
 דאיתי, כי אך אז הוא כללי אם מלת השלילה לא סמוך להפעל
 (והוא נשוא המשפט) וכחלק ממנו, ומלת כל היא הנושא או כחלק
 ממנו, כמו לא (נשוא) תחסד, כל (נושא) צה (דצרים ח') או לא (נשוא)
 דאיתם, כל— (נושא) תמונה (דצרים ד'). צאלה ישלול תיבנת לא הנשוא
 מ כל הנושא וזה כללי; אולם אם תצא מלת לא נסמוך לתיבנת כל ושתיהן
 תצאנה צצחינה נשוא המאמר, אז ישלול מלת לא דק מקצת מן הנושא,
 למשל לא—כל— (נושא) מלאכה, תעשו (נשוא) (ניבט זולעם) אלל קנת,
 וזה היא חלקי; וכן יש החילוק הזה צתיבנת אין, דהיינו אם לא יצא
 צהמאמר נשוא אחר זולת תיבנת אין (אשר יכלול ג"כ השלילה) אז הוא
 שולל כללי, כמו אין, (נשוא) כל (נושא) צצית (ניבטט צויזט צוינן הויזע)
 והוא כמו **כל, אין**, כי הנשוא אין ישלול את הנושא כל; אולם לא
 כן הוא אם תיבנת אין הוא נסמוך למלת כל ושתיהן צצחינה נשוא המשפט,
 ותיבנת אחרת תצא צהמאמר לנשוא, כי אז הוא חלקי, כמו צמשל שתפסנו
 לעיל

הנה להעתיק דעיוניו , וקושייתיו נודקות אמנם תידולו צלתי מספיק לי ,
ואודיע דעתי החלושה , ותחלה אוסיף להפליא ולהקשות :

מקדע סינה הכתוב לכתוב צערת הדברים , עשה חסד
לא לפי ס' , ואלל התגלות הי' גמדות כתוב כגד חסד לא לפי ס'
„ גם צס' דברי ז' ט' מאמר שמר הצדית והחסד לאלף ד' ד' —

לכן אבזור אומר שכוונת הכתוב צפסוקים חלה שונה צו מצו , ועי' כ
מתולת קושיית דסד"ל .

תחלה אורה אכן פנתי ואומר , שעל זכירת זרקת אצות לצנים יתכן
לומר שמירה או פקידה ולא עשיה , כי העשיה היא
מהדש צעזר זכות האדם ישד הולך עלמו ולא בזכות אצותיו , צאסד
שהחסד צעזר זכות האצות כגד נעשה בהצטחת הקצ"ה לאצות ורק
השמירה לשמור ולקיים את ההצטחה יתכן להסב על הצנים . ומעזה
יבואר הכל צטוב טעם ודעת .

בעשרת הדצרות כל דלה הקצ"ה להודיע זכרון רחמיו לצניו הדקיקים
לאלף דוד , רק אצה להודיע דוב חסדיו לאוהביו ולשומרי
מלותיו על מס , ויתודגס : — דער גנודע ערלייגט לו טויערעדען —
ד"ל סך עלום ודז כי הקצ"ה עושה כמה אלפים חסדים לעושי דלונו ;
ולכן אמר **לְאֶלְפִים** צלמ"ד פתוחה , כי סך האלפים צלתי נודע וצלתי
מקיים , וכמו שאתה מולל : וסרני פלשתיס עצרים למאות
וְלְאֶלְפִים (ש"צ , ד"ט ז') צלמ"ד פתוחה , יען סך האלפים צלתי נגד
סס . ולא דלה הכתוב להודיע מאומה מה שהוא עושה לצניהס , כי
הקצ"ה אינו עושה חסד חדש רק צצות העושה מלותיו עלמו ,
וזה ממדת הדין ולא ממדת הרחמים , כי רחוי לשופט נדיק לתת סכד
לעושה דלונו , והטובה המופלגה היא שהקצ"ה עושה דצוי חסדים צלי
מגבל , לאלפים ולדצצות .

אכן צי"ג מדות דלה הקצ"ה להודיע רחמי הקצ"ה , כי הוא שומר
הצדית אשר כרת עם האצות החסידים לצניהס אשר סרו מדרך
הישר , והחסד שהצטיח לאצות כל ימוש מזדעס וזדע זדעס עד אלף
דוד , לכן אמר סס **נֶצֶר** וגם **לְאֶלְפִים** צקמלות הלמ"ד כי הוא סצו
על הידוע ד"ל על צני האצות אשר להס הצטיח חסדו . גם צס' דברים
ז' ט' , אמר **יְשַׁמְרֵךְ** הצדית והחסד — אשר הבטיח — לאוהביו ולשומרי
מלותיו — האבות — לאלף דוד . וידענו כי שומר ונולד אחיס תאומים
הנה . ומרובה מדה טובה ממדת פודעמיות , שאחרי זה אמר : ומשלס
לשנאו אל פניו להאציו , ד"ל כי כל ישמור חטאת האצות לצנים
רק אל פניו ישלס לו , והצנים אס הם עושי מלותיו , כל יפחד לצס
מאיתת דשעת אצותיהס , שצעזרס תמה זכות אצות הדקיקים . וקדוב
לדוד האחרון פירש המצאר לנת"הס על הפסוק ומשלס לשנאו עיי"ס .

מפרש ושם שכל; הגם כי אצל חסיד ה"ד נה"ו נצ"ע מן הארץ ואנשי
 חזרת שרהט"ורהת אשר הזילו לוף תזונתם להעמיס לחכנו מליניות
 טהורות הנוצעות ממקור שפתי נציאי עליון, כאספו, עוד כל כהייתה
 לשון העזריים למקור אכזז. הן החכם כלשוניות בני קדם געזעניאום הודיד
 כבודנו *) , שקד ענה בנו! כי זה חנשים שנה הגיע התוד אשר גם
 צינינו קמו מטיבי שפה היודעים לדת צעומקי הלשון. רז"ה , ר"ח קעסלין,
 רי"ס , ריל"ק הפילו אור על דקדוק לשון עבר, והאחרון היעז להורות
 משפטי שימוש הלשון — Syntax — ; צעל מדדש מליס , מליס לאלוהי,
 שפת חמת ואולד השרשים עשו פּוֹנִיִּים לתיצות לשון עבר — Lexicon

ומה מאוד עמלו מעתיקי מקראי קדם צהוראות השרשים צחילופי הצינוכים
 וגדרי התיצות צמכתציהם! ועל הטוב יזכר המדקק המפואר ררש"ד ,
 וצפרט המפיץ אורו על כנפות שפת קדם הכזון האלהי רנה"ו ז"ל צביאורו
 לכת"ש ס' ויקרא וצספריו ג"נ , י"ל , ר"ח! ואם עתה גם המה חמקו
 הלכו למו צדך כל הארץ, עוד לא אלמן ישראל, (**) ולותך נעמיד למופת
 כי גם אתה הדאית לעשות גדולות ונלוות. גם דעך ועמיתך חוקק כפלא
 צמלפוני הלשון, זמרות רוחו ככבוד יהמו, הכזין ריש"דל ס"ט , גם
 הוא יעמוד לנס עמים, כי לא מעט האיר פיני ישראל צמחלצי השרשים
 צגדרי הוראות וצהצנת הפסוקים; והדרך אשר סלל לנו צהצנת חילוף
 המצטא דצצרות הראשונות והאחרונות, דרך נחמד הוא, על תלמי הפשט
 יפרחו שושני מדע וחצללות תצונה יתענג כל ההולך צין שודותיו.

ויען כי יקרו לי אמרותיכם מדצם לפי, לכן העצדתי הגיוניכם צצ"העת
 תקפ"ח לפ"ק צכור צחינתי: והיום אקריצ לפיך מנחתי להעלות
 ארוכה, צמה שהקסה דעך צמאסף הכ"ל ד' 98 לאמר:

מדוע הביא הכתוב צצמותך ו' ועשה חסד לא לפי ס צפתח
 הלמ"ד הראשונה; ושם ל"ד ז' כתוב נלד חסד לא לפי ס צקמלות
 הלמ"ד; וצדצדים ה' ו' ועשה חסד לא לפי ס צפתח"?

ושם האריך הרחיצ העמיק למעניתו ליסצ החילוף צניקוד; ואנכי לא צצתי
 הנה

(*) חלה דצרוי אשר דצר הכזון הכ"ל צספרו — געטיצטע דער העברעאישען
 שפרואב"ע אונד טרייט. 105 :

„Mit dem Anfange des sechzehnten Jahrhunderts ging das
 „Studium der hebräischen Sprache zu den Christen über,
 „und die Juden, die mit einem Elias Levitas ihren Kul-
 „minationspunkt erreichten, treten von nun an fast ganz
 „in den Hintergrund.“—

(**) צזכרי ענין זה המו מעי על רעי כחח לי רש"לן אשר הודיענו דרך תצונות
 צדרכי הלשון צמכתציו שב"הח, בה"א, מל"י, כי נקטף חלצו ומת צחלי
 ימיו! — גם יודינו סרצ החכם הכילל מוה"מ"ב פרידענשרהאל ס"ט,
 הפליח ענה הגדיל תושי' צבורות כמה שרשים וצהצנת הפסוקים נקטור
 המזמרים צספרו המפורסם לשם ולתהלה צמקלות יסרון יסוד הדת.

משפטי על העתקת שיר אחד מלשון אשכנזית ללשון עברית מאיש אחד.

חל פלוני חלמוני !

הראיתני זה ימים רבים מעשה אציק הרצני בהעתקת המשל הנפלא
העֶרְבָה * ושאלת ממנו להשימו צמאזני צחיכתי ולשפוט

עליו האם עשה פרי צמעלליו והטיצ בהעתקתו ? — ידעתני מאז כי אינני
מאנשי תהפוכות , אשר צפפתם יכחשו ריעות , צס הידידות כוטרף משפתם
וקדצם מלא שנאה ומשטמה , מדמה ותוך תחת לשונם , ולצם מעין נדפס
ומקוד משחת לכל אדם זולתם ; לא כן אנכי ! כלצי כן פי , צר לצצ וחף
דמי' אנכי , האמת אהוצ לי מכל , צל אבוד מפני אדם אף אם זקנו סרוח
עלי ארץ וכגוצה ארזים מלנפתו , אם עדה גוצה וגאון , ורהצ ושחן קורליים
מעפעפיו . לכן צל יחרה אפך אם ארצד כאשר עם לצצי ואהבה צלי
תרמית כי לא ירד אציק לעמקי המשל , לא חסף זרוע גצורתו , וחין
ערכו לא השיצ בהעתקתו ; רחוקים צרדיו משלימות הליודים מהשתלשלות
העיניים והשתלצות המעללים של המחצד . צמשל האשכנזי כל צדד צדוד
על אפניו , יודד אל חדרי ההרגשות , ובשאון ימים הומים יחמדון ויערון
מימיהם , כן תדעשנה הפעליות הנפש , וכצדק הקודע חלוני שחק , כן
יפוצן הדק הנסקף משמים לשצד לצ האצן של **דיאניז מלך סיראקום** .
אין מלה יתירה , אין אומד נעדד , צצ וחלצ תחת לשון המשורר , כל
אומד צצ פעלים , כל ליור חי ומתנועע , ישלח ידיו לתמוך לאחוז ולתפוש ,
ודגליו ממחרות רלוצ וסוצ ; עיניו ידמוזן פעס **בִּיבְיִי** רוגז ונקס ואכזריות

חימה , ופעס **בִּיבְיִי** חן וחסד חמלה וחס . אולם שים נא עיניך על
פרי ידי אציק ! הלל כאשר יספר איש סיפור ישן נושן לצד אמדים חמדים
חמדים . טעמי האנשים — דיח קורזוקטערע — הלכו אללו צתוהו ויאצדו ;
לצעיו אינם חזקים , וכל תמונותיו הולכות צלל כח לפני הקודל . מעטים
ההרגשים אשר על ידו יתעוררו ! רפה ידים וחלי מתנים תפש אציק
עט סופר ; ואם מלותיו נעימים לפעמים , רעיוניו צלתי דמים **וְנִשְׁאִים** .

ועתה ראה מיודעי ! העתקת שיר זה צספר **רסיסי המליצה** להמליץ
הנעים **רד"ן ס"ט** ותמלא מעדנים לנפשך , כי דוח המשורר האשכנזי
מתנוסס צקדצה . והי' כי תקרא השורות האלה אל תט צאף אופי , כי
כתתי אציק לשמאה צקמיו , כי מי יודע זולתך למי הכינותי מכתב זה ?
ולולל כי תקיא דשפיימשל ושיניה על הצנועים המעלימים שמים מאת ילידי
רעיונס , גם אנכי החסייתי לאמר כי הכותצ מכתב זה הוא מיודעך .

יששכר בעד שלעזינגער .

כ"א

וידעתי שזאגת סוטה ל"א א' רמי דשצ"א מן שמר הצרית וגו' לאלף דור של ס' דצרים ז' ט' על ועשה חסד לאלפים של עש"הד, וזאת כל תתכן לפי שטתי שהלעתי פה; אולם מה להפשוט עם הדרש? *) הדרשה תדרש והמקרא איכנו יולא מידי פשוטו. —

ואני טרם אכלה לכדד ראיתי להעידך שמה שחידש רעך רישד"ל צצ"ה בע תקפ"ז שהמלה **תנור** נגזרת מן לשון ארמית **אתון נורא**, לא

מאלצעו מלך זאת, רק כזר הקדומו החכם **געזעניאום** צספרו מדרש מלים צלשון אשכנזית. ולי כל תרלה הדיעה הזאת! כי איך נאמר שציומי משה, אשר אז היתה שפה עצרית זכה מכל עדצוצ לשון עם זר, יגזור המחוקק תיצות מלשון ארמית. הלא הארמית נולדה משפה עצרית! ועליהם אני אומר כמאמר החוזה: **הפככם! אם כחומר היוצר יחשב?** לא כן צשמות עלמים פרטיים, כמו אלל יוסף שקראו פרעה: **צפנת פענח**, אשר אמרו המפרשים שהוא מלשון מלדים. — ומה שאמרו רז"ל צסכהדרין ל"ח צ', אלה"ד צלשון ארמי סיפר, מה להפשוט עם הדרש? ולי צהמאמר הזה דיעה נכונה, איך פה המקום לזכרו.

העידותי היום יודך יקוד לי, כי יקוד לי השכלותיכם! ואם גם בגיומי יקד צעיוניכם, הואילו ופנו צי וצחנוני אס דרך שביאה צי, ונחוני צדרך הישר, כי רק הלודק חפלתני צעוהות ונפשי צחלה צלאלאים ולפיעני ישרון המשמיעים קולם צראש חולות, ויקהת אמריהם שדופות הרעיון וריקות המזמה, וכל מגמתם רק להפדין שמעס צקדצ מחכה העצדים, כי אף המה יקראו נח צד יס; ומעי דותחו על אנשי מעלה צדורנו אשר להם יד ושם, צפנותם לקדחת המטיס עקלקלותם! — רק אותך מלאתי נאמן איך צך נפתול ועקש, וספרך **התורה והל"י לוסופיא**, אשר צו גלות מלפוגי לצך, **ל"עד**; אמנס הם יצולו, יכלו כעשן מארובה, וספרך יופיע על גפי מדומי קדת לדור דוד. סלח נא מודע לציונה, אס הובעתין צדצדי! וצדיתני אתך החיים והשלום כחפנך וחסן איש צדיתך המשתעשע צתורתך.

יששכר בער שלעזינגער.

כושפטי

*) ועל דרש זה סמך רש"י ז"ל צכל המקומות האלה צתורה, ודבר זה נעלם מחת-המזכרים לנתה"ס.

צליס ואניות; וצאמרו: לחוף ימים ישכון הבזיל שתי קלותיו קדמה ומערבה, ר"ל ים כנדת וים הגדול; ואין שצט אחד פוגע צשתי קלותיו קדמה ומערבה צשני ימים כמוהו, אשר צחופיהם ישוט צאני שיט, ולי אדיר למרחוק; גם נחל קישון חיצר וקישר שני הימים יחד ע"י **תְּעֹלָה**

(קחנאו). ומלאנו שלפעמים דשום חלק צעד הכל וצפרט צמליות צבוליות ותמונה כזאת נקראת — Synecdoche — וכמו שכתוב ארץ אשת ארול צעד העיר אשת ארול, וככה נאמר שגם פה כינה כל חצל היס הנקראת צלשונס (פֶּעֶנִילִיטֵן) והמתחיל מעיר **עֵבֶר**, וצאמלעית אדכו

מצלר צר, וקלה בצולו הוא לידון על בצול מדינת — נעלייזיריען — צשם הכולל צידון. ויען שהלידונים היו הראשונים אשר סחרו צאיים למרחוק והגדילו ועשו שם צמדכול וערובה, לכן הזכירם אצינו הזקן, צאמרו: וידכתו על לידון, ר"ל אלל ארץ לידון, וסרו צזה כל התמיות.

2.

במאסף צ"הע לשנת תקפ"ו לך 38 נתקסה הנצון האדון ר' יש"ר ס"ט צפידוש הפסוק **וביהודה הירדן מזרחה השמש** (יהושע י"ט, ל"ט). ורצה לתת לרי למכאוצו צאמרו שקרא הסופר לחלק המזרחי, דהיינו ארץ הגלעד צשם **יהודה הירדן**. עכ"ל צקילוד; חולס כל איס ירביש הלחץ והזרות צפידוש, כי:

א) קישור זה **יהודה הירדן** צלתי מורגל, וצלתי צנוי על מוסדי לשון עזרי.

ב) צעל הטעמים מתנגד לפידוש, כי לפי דצרי החכם ר' יש"ר דאיו לצוא **יהודה הירדן** צמדכא טפחא, דהיינו יהודה צמשרת או צמפסיק פחות והירדן צמפסיק גדול ממנו, כי שניהם נקשרים יחדיו, ואנחנו דואים ההיפוך שיהודה צא צזקף והירדן צעפחא, וזקף הוא מפסיק יותר מהעפחא.

ג) לפני התחלקות האומה לשתי ממלכות צימי ירצעס, לא ונלאנו שהשם יהודה נתמתח על כל ארץ כנען, ורק אחרי גלות עשרת השצטים מעל הארץ ואחרי גלות צצל מלאנו שם זה מתרחצ על כל ארץ כנען (צחגי א', א' — י"ד, צ', צ'), ומזה השתלשל שם יהודה על כל איס ישראל (צירמי, צנחמי וצמגלת אסתר). דאייית **רשד"ל** (מד"ה צ' ט"ו א') צלתי מנדרת, צאשר גם שם אין כוונת הכתוב דק על ארץ שצט יהודה, כמו שמלינו ארץ נפתלי; ואס צמלכים מפורש מה זה עושה? הלא זה המורגל לאמר על המקום שצו עומד המדצרי ואס נשמש צהכלל: **בא זה ולימוד על זה** יותר נראה לומר שהכתוב דצ"ה מלמד על הכתוב צמלכים.

ואנכי סלותי לי דרך אחד להגיע אל מוצן הכתוב, ואס גם על דרכי זה **תבוצא** זרות מה, צל תהי' דחוקה כל כך כמו צשאר

ביאטראגע צור ביבלישען געאגראפיא .

1.

בבואי לפסוק וירכתו על זידון (זראשית מ"ט י"ג) נתקשיתי עד מאד , כי כל המפדשים צארו סוף גבול נחלת מעה זבולן יהי סוף — (לפירוט רט"ז ז"ל) כמו על הגמלים על הָעֵינַן (שם כ"ד ט) , או עד — (כפירוש המצאד לנתה"ס) כמו על המעצרות (יהושע ז' ז') זידון ; והמצאד הוסיף וז"ל : ולא הולך להזכיר לוד לכוונה זאת , כי היא היתה צאמנע גבולו , אזל זידון היא לנפון ארץ ישראל , להלאה מזור , ואמר שגם היא תסחד עמו , כי סוף גבולו יהי אלה . עכ"ל צקלור .

ואתמה כטעה חדא ! יקחנא תלמיד אחד המפה מארץ הקדושה המודגלת ככל צתי המדרש הנקדלת Terra sancta ויחזה כי לא די זידון היא צקלה לפון נחלת בני אשר , אך גם עיר מצלר לוד היא לחוף ימים צאמנע נחלת בני אשר , ושתי הערים הן למעלה מנחלת בני זבולן לפונה , וצין נחלת זבולן וזידון מפרדת נחלת אשר לארצה . — ידעתי דעת המצאד למנחה חדשה של ס' יהושע המעיד ואומר שעיר מצלר לוד איננה לוד רצתי הנקדלת Tyrus , כי היא נכנתה מאתים וארבעים שנה לפני הצנות צית הצחירה ; אולם יהי' איך שיהי' , לוד החדשה עמדה במקום עיר מצלר לוד ונקדלת על שמה . ואם יכחיש איש מתעקש אמתת המפה הזאת , יפתח נא ספר יהושע סימן י"ט בגודל מעה בני אשר וימלא כתוב מפורש ושם שכל .

כ"א) ועברן ורחב וחמון וקנה עד צידון רבה :
כ"ט) ושב הגבול הרמה ועד עיר מבצר — צר ,
ושב הגבול חסה והיו תצאותיו הימה מהבל
אכזיכה :

וכן נמלאים חקוקים על המפה , וא"כ איך נצין נצואות יעקב אזינו ע"ה ? והסתוממתי על המדרה על כי לא העיר על זה מאיד עיני ישראל הרב החוקר האלהי החכם הכולל הרמ"ד כ"ע ! נוסף על זה קושיות המצאד לנתה"ס , אשר איך לזוני לפדטן , כי יוכל כל איש לדרוש אותן משם .

ואחישוב למשפט ציטוט קושיות אלה , שזבולן נפלא נחלתו מכל מנות בני ישראל , כי לשתי קלותו , נחלתו נסמנת בַּיָּמִים , והס :

יס כנרת Laccus Genezareth קדמה , ויס התיכון (צימים ההס יס הגדול שמו) למערבו . ואם שאר השצטים נתזכרו ממגד חלקה טובה פוריה ודעניה , לא כן זבולן , דק הוא מצודך שיטכון לחוף ימים יגוד אניות יסחור ומסחור ויתעשר צמרכול וערוזה כדרך הגוים הסוחרים
צ"ס

הכלתי נמחק, וזה טעות צדו, כי למה הדפיסו שם ידך
 ולא חשו לזה אף כי גם הוא אינו נמחק? ואם האחרונים קלרו שם
 הסו"ה צ"ה וכתבו תחזיו צ' יודין, אולם לא לרפוס לזורה אחת. ואחרי
 כן מלאתי שכתב ערבי כדאם לירוף אל"ף ולמ"ד כזה **Y** ואפשר שצמחירות
 הכתב לפעמים רגלי האותיות נשפכות יחד כזה **Y**, ומה נשתדד
 המנהג צין אחינו בני ספרד אשר חיו תחת שצטי. מלכי האויערו צעלי
 לשון ערבית לנרף האלף והלמ"ד גם צינינו כזה **Y**.

**איבער בילדונג דעם שאָנהייטסזינגעם אונד אכטונג
 פאָעטישען געפֿיהלם.**

עז ליגט אין דעם מענשען איין פֿערמאָגען, דאָן וואָס שאָן אונד ער
 האָבען איזט צו פֿיהלען, אונד עז איזט פֿפֿליכט פֿיר יעדען, דער
 אויף בילדונג אונד דיא דארויסהערפֿאָרדגעהענדע האַכשאַמזונג פֿאָן
 זייטען אנדערער אנשפרוך מאַכט, דיזעס פֿערמאָגען, דיזען שאָנהייטס-
 זין, אָדער זיינען געשמאַק אויסצובילדען. שאָן אין דער פֿריהעסטען
 יוגענד קאן אונד זאָלל דאָמיט דער אנפֿאָנג געמאַכט ווערדען, דאָ-
 דורך דאָס מאָן זיך אָן שאָנע פֿאַרמען אונד אָן איין אייסערליכעס בעי-
 טראָגען געוואָהנט, וועלכעס דאָן שאָנהייטסגעפֿיהל ניכט בעלידיגט;
 דאָס מאָן דאָהער אללעס וואָס שמאַקלאָזיגקייט פֿעררואַטה, זאָפֿיל
 וויא מאָגליך פֿערמיידעט, אין זיינען דעדען אונד אין זיינעס גאַנצען
 בענעהמען בעשטאַנדיג ריקזיכט אויף דאָ שיקליכע ניממט, אונד
 פֿאָר אונאַנשטאַנדיגקייטען יעדער אַרט זיך צו פֿערוואָהרען זוכט.
 איינע גוטע ערציהונג ווירד דאָהער דאָרויף זעהען, דאָס דיא איי-
 סערן זיטטען דער צאָגלינגע ניכט פֿערנאַכלאַסיגט ווערדען, דער
 טאָן דערזעלבען ניכט אין ווילדהייט אויסאַרטע, אונד דיא רעגעלן
 דעם וואָהלשטאַנדעס ניכט אונבעאַכטעט בלייבען; דען אייסערע
 בילדונג שטעהט מיט דער איגנערן אין דער אינגוסטען פֿערבינ-
 דונג; יענע איזט ניכט נור איין אָבגלאַנג דיזער, זאָנדערן הילפֿט
 זיא אויך פֿאָרדערן. וואָ דאָהייט פֿאָן אויסען נאָך שטאַרק זיכטבאַר
 איזט, דאָ מוס מאָן אינמער בעזאָרגען, דאָס עז אויך מיט דעם
 אינגערן ניכט גאַנג ריכטיג שטעהט.

מאָן קאן עז פֿרייליך אין דער פֿערפֿיינערונג דעם אייסערן מענשען
 צו ווייט טרייבען. ווען מאָן נעהמליך דאָ אינגערע דאָבייא
 אַלס געבענזאַכע בעטראַכטעט אונד פֿערנאַכלאַסיגט, ווען מאָן בייא
 דער אויסבילדונג דער זיטטען דיא זיטטליכקייט פֿערגיסט, אונד
 מעהר איין אַרטיגער אַלס איין גוטער מענש צו ווערדען טראַכטעט.
 מענשען דיזער אַרט זינד שוואַשפֿילער, דיא שטעטס איינע פֿרעמדע
 דאָללע

הפירושים. ואען ואומר שמלאנו שהידדן יולא מצין אגס פִּיאֵלָא קרוז לעיר בעל הרמון בקלה גדול הלפוני לנחלת מטה כפתלי והולך קדמת ארץ ישראל עד כי ישתפך לים המלח אלל עיר עין־גדי בקלה גדול הלפוני לנחלת בני יהודה. ויתכן שהכתוב דלה להעיר על הדעיון שהידדן המתחיל במטה כפתלי יכלה ויתום כנחלת מטה יהודה. ומלאנו שימוש צי"ת לפעמים צמוצן בצול שאליו — נאך, לו עטווחס הין — כמו ומלאכיס שלח באשר ובזבולן (שופטים וי"ו ל"ה), ועיין ספר מדרש מלים להחכם געזעניזים שימוש אות צי"ת.

וכעתה אומר ששיעור הכתוב שנפתלי הי' לו לגבול מזרחה הידדן; אשר במטה זה הי' מקורו, ונמשך עד מטה יהודה, ויתורגס:

אונד לור פֿאסטזייטע און דען נאך יהודה הינלויפֿענדען ירדן.

ואם יפלא צעיני הקורא שהי' לו לכתוב בירדן יהודה. אז אשיז לו שגם צעיני יפלא, אמנם מלאנו העתקות הסדור במקראי קדש לאלפים, כמו יש לאל ידי (זראשית ל"א כ"ט) אשר פירושו — יש לידי אל.

קאלין בירח הקרח תקפ"ט לפ"ק.

הנ"ל.

ד ב ר י א מ ת +

(1)

ר"ב שענפֿעלר כתב צצ"ה תקפ"ט לפ"ק שאותיות למנר יש להן השתתפות גם בלשון עברי, אולם כל הליג לדוגמא איך יתחלף הלמ"ד צמ"ס בלשון עברי; ולו פקח עין להסיס מצנו צספר השדשים להחכם געזענ־יום אז מלא כל דצרוי שס ציתר ציארד מפורש ושום שכל, והחכם הזה קרא שס למו צסס יוני — סעמי וואקואלען — אותיות חלי פכוועיות, וחילוף למ"ד צנו"ן הוא, (1) כמו לחץ נהץ, לשכה, נשכה, (2) צדי"ש כמו מזרות, מזלות, שרשרות שלשלות, (3) וצמ"ס כמו גלגולת, וצערדי גִּבְיָמָן +

(2)

מצאנו שצדפוסיס הדצה לרפו צ' אותיות אל"ף ולמ"ד לצורה אחת צתמונה כזאת, ותמהתי כי צספדי תנ"ך הקדמונים לא מלאנו לידוף כזה. ושאלתי רצים מאיין צא המנהג לנדרף ככה? ואחד ענה לי, יען שלא דנו המדפיסים להליג שס אל"ל מן אליהם הצלתי

נענר גלאַנצענדען פֿאַצעטטען מיט װאָפֿאָן דער גייסט דער נאַציאָן
אין געפֿאָלליגעם פֿאָקוס פֿילפֿאָך װידערשטראַהלט, זאָ איזט דיא
העברעאישע יוגענד אין דען לאַנדשטאַטטען צו בעדויערן, דאס זיא
דען גראַסטען טהייל איהרער צייט מיט לעהרגעגענשטאַנדען צוברינגט.
דיא מייסטענס אין געשמאַקלאָזעס ראַבבינישאראַמעאישעס געשריבען
זינד. הידאויס מוס אלוף פֿיר דען העברעאישען לעהרער דיא פֿאָליכט
ערפֿאָליסען, אום זיינע שילער פֿאָר אינווייטיגקייט, לינקישע שטייפֿ-
הייט אונד זינלאָזע פֿלאַטטהייט צו פֿערוואַהרען, זיא מיט דען נאָך
שפּאַרזאַמען מייסטערווערקען דער נייערן העכרער מיט דען דיכטער-
געבילדען איינעס לוצאַטו, איינעס װעססעלי, איינעס
פֿראַנקו פֿערטרויט מאַכע. ער פֿערוואַהרע זיא אבער פֿאָר דען
קליינליכען װיטצעסיאגדען איינעס תּחכּמוני איינעס עמנואל,
אונד לעהרע זיא, דאס אין קיינער שפּראַכע זיך דיכטערלינגע זאָ
זעהר איינגעשליכען, אום איהר פֿאָדעס געשוואָטן פֿיר גייסטעס-
װאַרדע אויסצוקראַמען, איהר פֿאָלגאָרע מאַכע, זאָבאַלד זיא צו
האַלפּערדיכטען ריימען געראַדעבראַכען זינד, אַלס הייליגע פֿאַעזיען
אויסצושרייען, אַלס אין דער מיט זאָ פֿילעס רעכטע זייט יאהרטוועני-
דען גענאַנגטען הייליגען שפּראַכע. דעס קנאַבען מאַג פֿאָלגענדער
שאַנער פֿערו דעס זאַנגערס דער מאָזאַאידע געלייפֿיג װערדען אים
פֿירצעהנטען לידע דער שירי תּפּאַרת הייסט עז:

לְשִׁמוֹעַ שִׁירֵי הַכֶּסֶלִים מֵאַנְתִּי,
תְּרַתֶּךָ אֵל הַשֶּׁקִי, בְּהַתְּבוֹנְנָתִי,
בְּהַרְבֵּי מַגִּיל יִינ, לִבִּי שָׁמַח,
כִּי טוֹבִים דוֹרְךָ מִיַּיִן הֶרְקַח,
תְּרַתֶּךָ לְמִדְתִּי וְאוֹסִיף לְקַח,
וּבְאוֹרְךָ רְאֵתָה נַפְשִׁי אֹר זֹרַח.

הנ"ל.

ביאור פסוקים עלומי ההבנה

(1)

ארח חיים פן תפּלם, נעו מעגלתיא לא תדע:

(משנ' ס' ר')

רש"י ז"ל פירט צו 'פירוסיס, האחד ע"פ מדרש אגדה, ויהשני, אל
תסקול אורח חיים אלל אופה זרה לומר איזה לעשות זו או זו
כ

ד'ללע שפילען. אונד אללעס שיינען, נור ניכט, דאז וואז זיא זינד *
 פֿאָן דער אנדערן זייטע איזט עז דאָך אויך ניכט גוט, ווען מאן דעם
 אייסערליכען בעטראגען צו וועניג אויפֿמערקזאמקייט שענקט, דאדורך
 לייכט אינס געמיינע, נידריגע פֿאללט אונד דאז שאַנהייטסגעפֿיהל, דאז
 וויר אלס איין הייליגעס געשענק, דעם היממעלס אנזעהען מיססען,
 ענטוועדער אונאויסגעבילדעט לאַסט, אָדער דורך איינע דאָהע לע-
 בענסווייזע אכשטומפֿעט אונד פֿערשרויבט. — געשמאקלאָזיגקייט
 טראַגט זיינע שווערע בעשטראַפֿונג אין זיך זעלבסט, זאָ וויא איין ער-
 לער געבילדעטער געשמאק דאז הערץ דער פֿיהלענדען איבער דאז
 אללמאָגליכע, געמיינע, ערהעבט, איבער וועלט אונד לעבען איינען
 הייטערן שיינ פֿערברייטעט, אונד דיא ערדע אויף דער דעם עלענדס
 גענוג איזט, אין איינען פֿריינדליכען פלאגעטען פֿערוואנדעלט. ווער
 זיינען געשמאק צו פֿערפֿיינערן זוכט, אונד נאך דעם שטרעבט, וואס
 שאַן, עדעל אונד ערהאבען איזט, אָפֿפֿערט, נאך איינעם אויסדרוקקע
 דער דיכטער, דען גראַציען; דעם געשמאקלאָזען צירנען דיא דרייא
 הולדגאָטטינען. אין דזער הינזיכט זאגט שאַן דער זאנפֿטע קיישע
 דיכטער Matthison :

„גליקליך איזט דער אונד האַכגעזינט וויא דיא גאָטטער,
 „דער דען גראַציען אָפֿפֿערט! זיינע טאגע
 „פֿליסען העלל, וויא טאגע דעם בליטהענמאָנדעס.“ —

צור אויפֿנאהמע דעם געשמאקקעס גאנצער נאציאָנען האבען פֿאָן
 יעהער דיא דיכטער אונגעמיין פֿיל בייאגעטראַגען אונד זיך דאָ-
 דורך אום דיא אויסבילדונג דעם מענשענגעשלעכטעס גראַסע פֿער-
 דינסטע ערוואַרבען. איהר איינפֿלוס אויף מילדערונג דער זיטטען
 אונד פֿערפֿאלקאָממונג דעם גייסטעס, וואר בעזאָנדערס אין דען אל-
 טען צייטען, ווא דיא מענשהייט זיך נאָך אין דען יאהרען דער
 קינדהייט בעפֿאנד, פֿאָן גראַסער בעדייטונג; דאהער זיא אויך דאָ-
 מאלס אונטער דיא הערצאָען, יא זעלבסט אונטער דיא גאָטטער גע-
 צאָהלט וואורדען. פריסטער דער גאָטטהייט זינד זיא געוויס, זיא
 רעדעט דורך זיא, אונד אין דען שאַנען געבילדען דערזעלבען טהוט
 זיך קונד דאז גאָטטליכע. עז פֿערשטעהט זיך, דאס איך הירבייא
 אן יענע האָהערע דיכטער דענקע, דיא ניכט מיט דען קליינען גיי-
 סטערן, וועלכע לעגיאָנען-ווייזע אלס גייסטלאָזע ריימער אויפֿטרע-
 טען, פֿערוועכסעלט ווערדען מיססען. גראַסע דיכטער האבען מאַכ-
 טיגען איינפֿלוס, ניכט נור אויף דיא פֿערפֿאלקאָממונג דער שפראַכע
 איינעם פֿאלקעס, זאָנדערן אויך אויף דיא נאנצע קולטור דעסזעל-
 בען, אונד עז איזט בילליג, דאס מאן צווייילען אן דיא פֿערדינסטע
 עראיננערט, דיא זיך איין גוטער דיכטער אום דיא פֿערעדלונג זיי-
 נער נאציאָן ערוואַרבען.

ווירקען דיא דיכטער זאָ וואָהלטהאַטיג אויף דען גייסט דער יוגענד,
 אונד טהיילען זיינער דענק' אונד שפראַכווייזע דיא איילא-
 נענד

(3)

בעיניו יקחנו, במוקשים ינקב אף.
(חיוז מ' כ"ד).

לדעתו הפי' הנכון צנתוז הזה לא כדל"ג, יקחנו, כמו לקח את כל
חבל ארצו (דברים ג') (ערוֹבֵעֵרוֹ) ופי' צהמות הלזה לא
יחפו ויצטח אם יעסק בהרואו כי יגיש ידן מים אלל צעיניו כנוי נסתד
צפוטו הפעול, פי' צסאות עיניו יקח הכל, אם ידאה פעם דצר מה
טוב לא נייל ממנו, ינקב, לדעתי כמו נקצה שכך, אשר נקצו צסמות,
(בעטטימאט ווערדען) אף, הוא הכעס צחסרון הכנוי, ופתרונו, חרנו
ואפו לצרו ימסך צמוקשים כל הנפגש אליו. ותרבותו: טאן מיט זיינעם
בליקע ערֶאָבערט ער עז, זיין לָאָרן לייצט עז אין דוא טאייגען.

גבריאל זידעֶעלד.

(4)

על הרע כפים להיטיב.

מיכה ז' ב'

ידוע שהפלט והמשקל דמיון המשפט, כמ"ס המצאד לז"י צתהלים כ"ח
ג', וכן החכם שלמה צמשלי ע"ז י"א חמד: פלס ומאזני משפט
לה', וכן הנביא ישעי' צספרו כ"ח י"ז: ושמתי משפט לקו ולדקה למשקלת,
(לדעתי הוראת מלת קו פה על הלשון צצמאזנים שהוא דומה לקו כלל,
וילדק א"כ מאוד המשל, כי כמו שנועדך יסד משקל כפות המאזנים זה
לעמת זה ע"י הלשון, כן אדחות ה' ומערכות הטצע, אע"פ שצלדק שוקל
עלילות צני חלוף, וצדחמים וחסד מורה את חזי משלחותיו, מ מ כלס
שקולות ונערכות ומתנהגות ע"פ המשפט והיסד והס יורו ללדק דרכו).

ומעם הדמיון הוא פשוט, כי כמו צצמשקל מניחים שני דצרים על הכפות
לראות איזה כצך יותר ומי מכדיע את חצרו, כן צמשפט שהוא
צין שני צעלי דינים אשר להס דצר הדיצ, והשופטים פוסקים הדין עליהס
ולאוד יוליאו משפט, יתכן ללייד ולדמות, כאלו ציד הדינים או השופטים
כלי מאזנים וכפות, והעענות של צעלי הדינים הס אצני המשקל אשר
ישימו כל אחד צכף אחת, והדינים שוקלים את העענות על מאזני שכלס
לראות איזה מהס לודקות ונכחות יותר ומי הוא המכדיע את שכנגדו.
ואז פוסקים ואומדים את הדין על כנון.

והנה ידוע כי כף הוא כנוי לכלי המאזנים, צעצוד שהוא עשוי לקבל
את האצנים כמו כפות ידי האדם, ע' או"ה ש' כפף. מעתה
יתכן לומר, כי הנביא מיכה אשר צפדשה הזאת מתאד דוצ העדמות
והעדמות שצצרו צין אצני דורו, מונה גס את זה צתוכס, שהדינים אשר
עוהו והטו את הדין, שמוה ענין דצרו צהפסוק הנ"ל, לא היו עושים
זה

כי מעגלות הזונה נעו לשאול עכ"ל. כגד הראשון כל נערוך השתכלותינו והדרשה פדרש, כי לולא זאת קשה מה עניינו אלל אשה זרה? וכגד השני קשה איך יעלה על הדעת לפלס ארויה חיים אלל אשה זרה, הלל דק לזלע מזמתו ולרות האציונה יקדצ איש אל פתח ציתה? הרל"א פירש היטצ ממנו, אולס גם עליו יקשה אחרי שאמד למעלה כי רגליה יודות מות איך ישוצ למדרגה קטנה הימנה, ויאמד הצל אליה נוטה מאורה החיים? ולי נראה שמוסצ על הזונה, ואמד לא די שהיא תוצילך להשחתת המדות ואצדן דרכי יוסר ההנהגה, גם דריאותך תישחת ותלך לדיראון,

כאשר יאמר למטה שתתן לאחרים הודו ושנותיך לאכזרי, כי היא תכחש לך ותצטיחך שזולתך אין איש דופק על פתחי ציתה, אולס היא תפסק לכל עוצר ותעבצ על כל מאהציה, כי גם היא צענמה צל תשמור גופה וממדרגה למדרגה תפול צמהמורות צל תוכל קום, עד כי יכלה צטרה ושארה, ויפה נקשר הפסוק לאשר לפניו ולאחריו, והכל הולך על האשה זרה. ושיעור הפסוק האס תפלס היא אורה דריאותך לזל תכלה צמכאוציס ומדויס רעים? הלל מעגלותיה ענמה נעו, לא תדע אנה יוליכו מעשיה אותה! ואין מן הצורך לעשות נעו פועל יולל כלחץ הרלצ"ע, ותרגומו:

ווירד זיא וואהל זיינען לעבענספלאד אבוואגען?

זינד דאך איהרע אייגענע שריטטע אונשטאט אהנע דאס זיא עז מערקט.

מהנ"ל.

(2)

תועבת י"י מוחשבות רע וטהרים אמרינעם:

(משלי ט"ז כ"ו)

לתרגום דא"א אין שחר, כי כל תרגומו מהחלק השני מהפסוק צלתי כמלל אף נדמו צדצי המליץ הקדוש; גם — פריינדלישע דעדען — איכס הסיפוך מן — באזהאפטע געדאנקען — ויכול איש לחשוב ערמימות רע ולצד צנעימות דכה צשפתי חלקות צלצ ולצ; גם וטהורים איננו הסיפוך מן תועבת ה'. לכן חשצתי למשפע שהפסוק איננו מהאמדים המורים דצדים מתנגדים — אונטישהענן — דק מהאמדים המורים דצד אחד, והכוונה, אף אס צשפתינו ינכד הרשע וידצד אמרי נועס הנראיס כטהורים כאלו ממקור לצו ילאו, אולס ה' יודע מחשצותיו, כי דק לרע כל מזמותיו, אין שלום צענמיו, לכן כל מחשצותיו פועצה ושנאות צעיני הצודל. ותרגומו:

דיא געדאנקען דעם באזהאפטען זינד דעם עוויגען איין גרייעל, ווען דעססען ליבליכע ווארטע אויך נאך זא ריין שיינען.

מהנ"ל

המוח הוליאו החוזה בכלי כדול כפוף דרך החטם, ומלאו אחרי כן פנימות
הבלבלת צמימי סמים הנזכרים. וישונו ויעהדו את המת כלו כדחילה
ושעיפה, התלבוהו צסדיני שס, וקשרו חזר חזר לדדו. משך ימי
החניטה לדצעים יוס. החנוט הוסס צאדון עליו שקמים, וחילוי נעשה
צדמות אדס. עתה לא קצדוהו צניו או קרוציו, כי אס שמדוהו צציתס,
והוא עומד נשען צקיד הצית ימים דציס. החניטה מנע' שפע הדקצון
והצאשה מן המת, והוא עמד צעינו דודי דורות. ועד היום הזה יש לנו
חנוטים צאים ממלדים חליו, שהורו "המראה, וקסיס כאצן, ושמודיס
צתמונתס.

ברוך שענפֿעלד.

התרפים.

התרפים היו פסילים צדמות אדס. כידוע תמעשה מיכל צת שאלו.
כי אחרי אשר הודיקה את דוד צעד החלון, שמה תרפים
אל המטה. לדמות את השומדים, אשר שלח שאלו ציתה דוד. מדצדי
לצן ליעקב "למה גנצת אלי?" נשמע שהתרפים היו חלילי הצית
(Penates). צעדות יחזקאל (כ"א כ"ו) היו צעיני עוצדיס יודעי

תעלומות, ומפיהס שאלו האותיות לאחור. ולכן מהחל זכדיה (י"ז)
צסס וצעוצדיס, לאחור: כי התרפים צדדו חון. וממעשה מיכה צסופטיס
נודע גס כן כי צתרפים שאלו עתיקות. ועלס השס תרפים מודה תכליתס,
כי תרף צחרמית מודה שאילה דדישה וחקירה, והאדמים המליאו את
השס הזה לפסילים, רואיס, לפי חמנת הצלס, את הגולד, כי דאשונה
תלאנוס צצית לצן, ולצן אדמי.

נוהנ"ל.

חג הגמול אשר לפרסים.

הפרסים חובגיס חג, אשר קודאים חג הגמול, זכד לעקדת ילחק. כי
הס אומדים: אצדסס לא הקדיו חיל, כי אס גמל תחת
צנו. החג הזה קדוש צעיניהס, ולכן שוקדים תמיד לחלוא גמל
חין כמוהו ליופי צכל האדן, ובאשר מלאו אותו ייפוהו צכל הימי יופי,

וצדקועי פחי כסף וזהב מדמה. צצקד השנס יוליאו את הקדצן אל מחון
לעיר, אל פני פתח משכן³ אחד. ולעת אשר נקוו שמה כל אשר עליהס
המורה לצוא, יתפללו כהנים תפלות מיוחדות. אחרי התפלה ישליך דאש
הגמלאיס, אשר הוא המלך בצדו, או אחד השדים אשר צא צסמו. חנית
על הגמל; ולעת נעשה זאת, יפולוהו אחדים, צחצלים אשר שמו על
דגליו, חלנה. עתה ינתחוהו לשנים עשר נתחים, ונשיא כל הצדה
וחצדה יקה נתח אחד. ימלחהו צמלח ויניחהו למשמדת עך החג הצא
צשנה האחרת. אחרי כן ישונו העירה, והנשיא אשר לכל חצדה יעש
משתה

זה צפדסוס, שאף שהי' גראה מלך יוסר הדין שזה לדיק וזכאי וזה חייב,
אעפ"כ הם הוליוו משפט מעקל והלדיקו את הרשע והרשיעו את הלדיק;

וכמאמר אצלסוס לכל איש ריב אשר צא למלך: דאה דצדיק עוזים ונכחים
וסומע איך לך מאת המלך (ש"צ ט"ו ג') הדלוך שגראה לעין כל שדצדיק
נכחים ואתה דאוי להיות זכאי ואעפ"כ המלך מרשיעך ומעקש את יוסר
הדין; אצל לא כן עשו השופטים הנוכלים צימי מיכה! לא הדלו לכל את
רוע מעשיהם שהולכים ארחות עקלקלות עלי נתיבות המשפט, לא נתנו
להם נסות עינים וכסו את העול במסוה הלדק, עד שלא הכירו ההמון
ואפילו הצעל דין עלמו את גדל רשעתם ועותתם. וכ"כ היו מלמדים

ובקיאים צדמאות ועקבות. עד שצטע' שקדרו צע"ה את טענותיהם
לפניהם, הם סלפו דצדי לדיקים, שמו דצדים צפיהם וצללו וסבסכו את
הזכאי צטענותיו עד שלא ידע צין ימינו לשמאלו וילכד צדשת עדמותיהם
ונכליהם, והי' מאמין וחושב שהדין עם חצרו ומשדו שצטע, וממילא
התדלו השופטים כאנשי יוסר ואוהבי לך צעיני כל שומעי את גזר ופסק
המשפט כיון שהצע"ך עלמו הלדיק עליו את הדין. מעתה שער הכתיב
הוא כך: על כפיו (מאזני המשפט, הם מהפכים) הרע לשיעו, והוא
תסודס כחצרו הרצים. והכוונה צעוך שהם שוקלים את הטענות ונושאים
ונותנים צהם ערס יחדיו את הדין אפילו אז יסלשוהו ויעקשוהו ויהפכו
את הטענות הרעות לטובות וכן להיפך. או הכוונה על כלל פסק
המשפט שהם מערומים להפך את הרע ועול גדול שעתידים לעשות
שיהי' גראה כטוב, ותגרוס המאמר הוא כך ע"פ דרכנו:

שָׁן אויף דער וואגשאאלע (דעם געריכטעם) זוכען זיך איינער
בעזעם

בויט גוטעם צו בעמענטעלן.

אבר ראבעל מאויסטערליטיץ.

ארחות קדם, כנהגי דור ודור.

ה ה נ י ט ה

בְּנֵהֲגַן חֲנִיעַת הַמַּתִּים נִמְלֵא בַּמִּקְרָא מְפֹרָשׁ צַעַת מְלָדִים, וְשֵׁם נִעְשֶׂתָה
צִלָּשׁ דְּרָכִים וְשָׂתִים נִשְׁכַּחוּ כִּצְד צֹאדֵךְ הַזְּמַן, וְהַשְׁלִישִׁית הַיְדוּעָה
לְנוּ מִפִּי הַקְּדוּמוֹנִים, נִעְשֶׂתָה צַעֲדוֹתֶם צֹאפֵן הַצֹּא: כִּהֵן דּוֹפֵא מִמְנֵה לִכְךָ,
דָּשׁ צַמְעַד רָצִים מִקּוֹס "הַרְהוֹרֵךְ צֶלֶד הַשְּׂמַלְי לַמֵּת, מִתַּחַת
לְלַעֲוֹתָיו וְצֹא כִּהֵן אֶחָד וְחֹתֵךְ. וְיִהְיֶה הוּא כֹּלָה לַחֲתוּךְ וְיִמְהַר לְנוֹס וְכֹל
הַעוֹמְדִים שָׁמָּה סָקְלוּ אוֹתוֹ צֹאצְנִים, כִּמְחַלֵּל מַתִּים. עֵתָה צֹא כִּהֵנִים
דּוֹפְאִים אַחֲרַיִם, הוֹלִיאוּ כֹל מַעֲי הַמֵּת, דַּחְלוּהוּ זְכָרְהוּן צַמִּים, מִדְּקוּהוּ
צִיָּן תַּמְדִּים, וְחִנְטוּהוּ צַכְּפֵד צִטּוֹס (Bergivach) צַמּוֹד קְלִיעָה וְנִתְד.
הַמּוֹד

שמה נטיעי אדם, וכוננו עדי מושב. המפורדה בארצות אשר שטו שמה, היתה ארץ השפנים (טפאניעו) ושם להם אחוזות ארץ עד למדבה. והמתנוססה צהן היתה הקרים המהוללה תרשים היא ערטיסוס. —

אולם לא ארכו הימים, והפיניקים הרהיזו צנפסס עז לשוט הלאה, אל ארצות למרחוק וים רחוקים. עזרו גם את עמודי הידקולס* וצאו אל הים האטלנטיקי, ומסס לפעמים דרומה אל אפריקה המערבית; ויש אומרים כי הקיפו צהניות כל חלק אפריקה. גם אל איי בריטאניה שטו,

ודרך ים הקדם (Stifsee) אל מדינות פרוסיה. וכל זאת נעשתה כבר צימי קדם קדמתה: כי צימי שלמה היתה הליכת האניות תרשיסה דבר פשוט מאוד, וגלוי לכל העמים.

פיניקיה בעלת כנסיות קטנות, והעולות על כלנה צור וצידון.

פיניקיה קטנה צמאוד, וככל זאת רצות כנסיותיה, ולכל אחת ואחת מלכה ושופטה. ורק לעתים רחוקים התאחדו כלן תחת שבע אחד. תמיד היתה האדמה הזאת צעלת ממשלות קטנות רצות, ואחת אחת עומדת לצדה צהין כל תילוי באחותה. ואולם יתר שאת ויתר עז כמעט בכל עת לצור ולידון. לידון נצנתה כבר צימי יעקב, וימים רבים היתה היא רצתי צעש, ושתי באחיותיה הממלכות האחרות, עד אשר באה **שכוששה** והיא נכנעת תחת יד צור. אולם כפי הנראה לא ארכו ימי השלטון לצור על לידון, ועד מהרה פרקה עלה מעליה. אחרי כן לידון משמעת שלמנאסר, וכמעט קט נתקה גם זאת מוסדותיו; כמאה שנים אחרי כן כרת מלך לידון צרות עם לדקיה מלך יהודה, וצא עמו צקשר למרוד בצוכדנלר, ולהשליך מעליהם עצותיו. ואולם נצוכדנלר לא יחד לקחת נקמתו מלידון, כי צא עליה והכניע אותה, וצעצרתה נתן את העיר, ויאכל אותה עדות עד היסוד. מן אז והלאה לידון למס עוצד, למלכות כשדית = צצלות, עד ימי כורש אשר חלל הממלכה הגדולה הזאת, והציד גם יושצי פיניקיה תחתיו. ותעז יד הפרסים על יושצי לידון צמאוד מאוד, וימדרו צפרס. וטינית מלך לזידוניס צימים ההס, ויאזור חיל ויך אחשדרפני המלך הגדול. כי **ניקטניב** מלך מצרים שלח לו עזרה, ויסעדהו צשלשת אלפים צני חיל אשר צדאשס מינטור איס דאדיס. ואולם דריוס פושוט, מלך לפרסים צעת ההיא, מהר לשטוף החלצה הזאת מצבורו, צדמי יושצי לידון, כי צא הוא לצרו עליה למלחמה, ועמו מחנה כבר עד מאוד ציס וציצה. וימעול מינטור מעל צלידון, ויפת גם את טינית

(* שני הים על שני עברי נתיב ים גיבראלטאר, הסר Abyla באפריקה. והסר Galpe באיירקפוא.)

משה, וצאו שמה כל נכדני חזרתו, ואכלו את הניתח המשמר מן החג
אשר עבר, מצטל צלדו:

מזה"ל.

בום האהלים אשר ליהודים במלכות ישמעאל.

בהמאה אשר עברה, ריב ליהודים אחרים עם ישתעאלים צקרית מלך
37 סעמבול, על אודות חיי העולם הבא. היהודים החליטו
לאמור: אנחנו לצדנו עתידים לשבת "בגן עדן, ואין לאמה ולשון חלק
ונחלה זו. (פי אויל מחתה קרובה, ודוד שקרים לא יכון, כי יסוד
מוסד לנו: חסידי אמות עולם יש להם חלק לעולם הבא) ויאמרו
הישמעאלים: אם כן, הגידו נא, איפה אנחנו יושבים כל ימי עולם אחרי
התנערנו מועד? אתם, ענו היהודים, אתם תשצו מחוץ לחומות העדן;
ותראו מרחוק אשרינו. ויהי כי בא הדבר צאזכי המלך, ויאמר: (נשיא
האמה הזאת שמח תמיד למנוח עליה ותואכה, להתגולל על היהודים,
ולתקפות את עלם) אם כן הוא. אם מחוץ לחומות העדן נשצ אנחנו,
על היהודים לעשות לנו אהלים, למחסה מזדס מעד, ולהט שמש,
הוא אמר ויהי! כי גזר להעמים על היהודים מס חדש: בום האהלים.
וישם אותה לחק עד היום הזה על היהודים בכל מדינות מלכותו, לתת
מס שנה שנה לכל לרכי אהלי המלך.

מזה"ל.

**קצור דברי הימים לעם פיניקים, המה יושבי צור
וצידון, וכל אשר נלוה עמם ***

הפיניקים עם קרובים במשא ומתן, ואנשי סחורה בעולם.

הפיניקים יולאי ירך חס היו. לפי ההשערה היו צראשונה אנשי מקנה
על שפת ים סוף. משם צאו כנענה. ואחד נסעו, יש מהם
לפני צוא ארם כנענה. אל גדות הים האחרון, הוא הים התיכון, אל
הארץ אשר שם השתקעו, ואשר נקראה עד היום הזה על שם. מלוא
כל החצל הזה הרים וארץ לא זרועה, והיא לא תללח לעצודת שדה וכרם
ולמרעה לאן. אולם הים יתן להם דגים, והמחסוד והאונס למדוס לנוד
אותם, ומענין לידת הדגים ותצולותיהם, צאו אחת אחת עד המלאת
הספינות. וככה נעשו עם עוצר ימים, שוכן לצד צערי מצר דלתים
וצריח, יורדי הים צאניות, אם לגזול אם לסחור. צראשונה עשו מלאכתם
דק צים התיכון, ורק עליו כל עסקי מסחרם, עליו שטו אל כל מצולותיו
צשלת חלקי העולם הישן, וכצו שמה מועת לעת חלקי מדינות ונעשו
שמה

ולא עשה תסיה צדורו על לוד כי לא יכול לה. כמאה שנה אחרי כן
לכד נצוכדנאלר את לוד אחרי אשר לר עליה כשלא עשרה שנה. ומה פרי
הכניסה הזאת? קדיה שוממה מאין כל יושב, צתים רקים ואין כל כלי צהם,
כי הצורים קדמו להניס כל אשר להם באניותיהם אל אי קדוצ. ונצוכדנאלר
שפך חמתו על עלים ואזנים כי אחרי אשר נצקעה העיר והיא דקה. הרס
צזעם אפו כל צניניה והשפילם עד ארץ, ויעש את לוד תל עולם.
והצורים בנו על האי אשר נמלטו שמה עיר חדשה וקראוה לוד-חדשה.
ותגדל העיר הזאת ותיף צמאוד, וצקרצ ימים מעטים ידה רב לה,
ותעש גם היא תסיה, כנור החדצה. כי גם היא היתה סחר כל הגוים,
וממורה וממערב כל סחר אליה ידוש. ואולם בכל זאת לא ילאה מעצדות
צבל כליל, ותמיד היא נאנחה תחת עלה, עד אשר קם כורש וקרא
מועד לצדור את צבל, ולחלל עמלכתיה ושדיה, ואז קבלה פיניקיה חיש
מהרה עול מלכות כורש עליה, ותהי משלח ידו. הפרסים לא הצדירו
עלם על לודאי יושבי לוד, כי הכיחו להם הנהגתם הקדומה, חקיהם
הראשונים, ומלכיהם מקרצ אחיהם. אולם התפללות העצדים הולידה
שערורה משך זמן מה, והפדיעה המנוחה, עד אשר חמל עצד אחד על
סטרטון וחיכו כפי עדות יוסטין ושם כתר המלכות בדאשו. צימי אלכסנדר
מוקדון לא היתה מדינה אשר שגצה ממנו, הוא צא ושערי כל מדינה
ומדינה ומצוריה ופתחים לפניו, אך לוד לצדה העיזה פניה לנעול שעריה
צפניו, ויחן על העיר ותהי צמאוד ומאוק כשצע חדשים, ואז פתחה
שעריה, ואולי על ידי מקירה שלא כדת, ומעל צני צליעל. ותהי
הקריה שרפת אש, ויושציה יש חללי חרצ ויש צצויי חרצ, אחרי כן שצ
אלכסנדר לצנותה ואולם לא שצה עוד לאיתנה הראשון, ומחמודיה לא
היו לה עוד. עתה החלה אלכסנדריה של מזרים, אשר ידה אלכסנדר
אצן פינתה, להיות רצתי צקריות, ושדתי צבל דצד הנוגע צמסחר,
ולה נהרו סוחרי כל המדינות. ולוד מן אז והלאה תמיד שפחה לממלכה
אחרת, והיא צאה אחרי מות אלכסנדר תחת שצע הסיליטקיס

(Seleuciden)

מצב התקון לעם הזה, עבודתו, ומנהג מבושלתו.

יושבי ארמת פיניקיה היו חרוטים עד תאוד וצעלי תחצולה להמליח
חדשות ומועילות. אנשי צלע צצוה דוח וקשי לצ, נוטים אחרי
התשוקות, צעלי מרמה ועדמה. המה היו צאין כל תפוגה ממליחי צנין
הספינות, ולא רחוקה היא שהיו כמו כן אצות הכתיצה והחשצן. וגם
אם לא המליחו הכתיצה צעלם ודאשונה, צכל זאת אין להכחיש שהמה
הציורה ראשונה אל עמי יון ועמה מלאכות מחשצת אחרות כמו התכת
המתכות וכדומה, ומשם נצולה הכתיצה על פני כל ארמת ווייראצז.
לציעת הארגמן המליחו כמו כן המה, הנהגת הספינה על פי הליכת
הכוכבים והמלאות אחרות מועילות לצצר האניות. להם צונים נצונים

ומחכמים

טינית להסגיר את העיר הצלורה ציד מלך ארם. ויפת טינית ויהי
 ממד ליולדתו, ויתן את העיר ציד ה'לך. ואנשי לידון אשר קדמו לשרוף
 את כל אניותיהם למען אשר לא יעלה על לבם לנוס ולהמלט על נפשם.
 בראותם כי כלתה עליהם הרעה שרפו אותם ואת כל אשר להם באש,
 לצל יפלו צידי המנצח אשר יתעלל צם. אכן גם טינית מלא כדי רשעתו,
 (האויז אוהב דק המעל והפשע, לא את המועל והפושע) כי הרגו
 דרוש. הקריה השרופה נמכרה במחיר רב, וצימים לא כצידים לנחה
 מעמד שרפת הקריה לידון חדשה צנויה להוד ותפרת. כצוא אלכסנדר
 מוקדון על לידון (אחרי ההרג הרב על ידי איסוס) יש צ סטרטון *) על
 בסא המלוכה. ויהי אך קרב הקריז אלכסנדר לצוא, וימהרו יושבי לידון
 לפתוח שערי העיר למרגיו כל הארץ. לחסות צלל כנפיו, והוא הסיר את
 סטרטון ממלוק, כי נטה אחרי הפדסים, וימליך תחתיו את עבדו לונגים.**)
 חמד מגזע המלוכה, והולך תמים. והוא צעת הזאת שכיר יום
 באחד הגנים.

צור אשר נצנתה מן לרונים היתה צימי יהושע צן כון חוף ים, עם
 טירה צלורה. הראשון למלכיו אשר נודע לנו, הוא חירם אשר נרת
 צרית עם דוד, ושלמה בנו אחריו, והוא צכתוצים שמואל ומלכים. ומן
 הצאים אחריו נודע לנו את צעל אצי איזבל עוכרת ישראל, צמעשיה
 הרעים, וצשטף עצרתה לכל אשר קרא לאל חמת. זמן לא כציד אחרי
 כן עוצה דיקה היא עליזה***) את ארץ מולדתה, כי לא השלימה עם
 אחיה פיגמלון****). איש צולע צנע ורצ מעשקות, והלכה לה עם
 אחיה צדקה*****) ואחותה חנה אל אפריקא והשתקעה שמה. היא
 יסדה קרת־הרת היא קארטאגא צאפריקא. זה מאתים שנה אפלה
 ורקות צקורות לוד, ואין לנו לא שם מלך, ולא כל מאוס מקורותיה.
 אחרי ימי האפלה האלה יופיע לנו אוד חדש צצרי הימים ללוד. דואים
 אגחנו אילוליום (Eluläus) יושב על כסא. ויהי כצוא לידון צצרית
 עם ערי פיניקיה, והתענו תחת יד שלמנאסר, למען אשר יצוא להם
 לעזרה על לוד להחריצה, הכה אילוליום הנזכר צשטים עשרה אניותיו
 ששים ספינות אשר לאויז, ושלמנאסר שם קיקלון על כצודו, ושצ צחרפה,
 ולא

*) (Straton).

**) (Abdolonimus).

***) (Dido o, Elisa).

****) (Pygmalion).

*****) (Barca).

המזרח קנו המה כל מיני סחורה , אם הם לצדם או על ידי לידים הקונים
 צמחם וצמחותם . ואחרי ידרו ים הפלשתים הוא הים התיכון צאניות ,
 והעו אל מצואותיו וחופיו טבאפריקא ואיירופא . שמה מכרו סחורותיהם
 השונות , וקנו מחירם כסף ושאר לאלאי האדמות האלה , ומעשי ידי
 יושביהן , והציאום לארלות המזרח . צראשית היה ראש לכל ערומוצנותם
 לידון , ואחרי כן התנוססה לור עליה אשר נצנתה כמאתים וארבעים
 שנה לפני היכל ה' צידושלים . ערי רכות היו להם כמעט בכל קלוי
 היסוד , כפי אשר נודע צימיהם , ומחן נודעות לשם ולתהלה שתי ערים :
קִרְת־חֲדָתָה היא קארטאגן ; ותדשים היא טארטיטוט אשר צספרד , וכל
 אניות אשר הלכו צימים ההם צדרך למרחוק , שם אנוי תדשים להם .

יוֹשְׁבֵי ערצ המאשר נשאו ונתנו עם ההודים המה יוקצי אינדיעו , והציאו
 סחורותיהם לארץ **הַהִבְּיִסְיָיִם** , למזרים על מלך הים המכונה
 צשם שער הרצון Babel * Mandel לצל על לשון ים הפרסית , ועל
 הנהר הגדול כהר פרס , לחוף עליון צצד על ים סוף הוא לשון ים הערבית .
 ממעינות אלה שאצו הערצים את עשרם המהלל מאוד , ואולי צהפרזה
 על המדה , צפי כל הקדמונים .

מסחר מזרים זה **הַחֶלֶן** צימי מלך המלך נכו , והיוצז על כסאו
 אחריז פסמיטיך * ; ואולם כל עוד שהיתה לור על תלה , לא
 הגיע מסחר מזרים עד ראש המעלה וההלחה . ורק אחרי שזאת נופלת
 על ידי אלכסנדר המחרוז , אשר הרס לור סחר כל הגוים עד היסוד ,
 קם המסחר צארץ לען והגדיל לעשות פרי . ורצ תצואות צכחו אחרי אשר
 צנה אלכסנדר אלכסנדריה של מזרים והפנה אליה סחר כל הארלות .
 דרכי הסוחרים .

הפיניקים קצלו כל סחורה הודית יש דרך לשון ים הפרסית , ונטיעוים
 להם שמה צאוי דרך ארד וצאיים אחרים ; ויש מידי הערצים
 אשר הציאו מדכלתם פעם ציצסה דרך ארץ ערצ , ופעם דרך ים סוף
 עד עליון צצד , ומשם עד עזה ציצסה , ומשם עד אדמת פיניקה . סחורות
 ארלות הנכר אלה , וסחורות ארלם הציאו הפיניקים דרך הים התיכון אל
 שר גלילות היסוד .

בראשונה קנו אנשי מזרים כל מחסוריהם מידי הפיניקים הערצים
 האפרים (יושצי אפריקא) וההציסינים . ואולם צימים

הצאים

(* Psammetich .

ומחכמים . צעלי חכמה ומחקר , יודעי עתים וכותצי דברי הימים . אולם חסרון חין להמנות שלא צאו ספריהם אלינו , ורק זער זער , ושריד כמעט וכתצי סנכוניאטון (Sanchuniaton) זידינו עתה . ואם אמת נכון הדבר כי השריד הזה מידו לנו , ומפיו כתוב על ספר , הלא עוד לנו גם צכותצי עמי נכר כי משה אמת ותורתו אמת . כי הכותב הנזכר מספר גדולת משה והנוראות אשר נעשה לעיני ישראל . הסחורות הראשיות אשר היו לפיניקים הן : אטון וצון לידוני , זכוכית ומעשי חושב צעץ אצן ומתכות המה היו עוצדי פסילים , וזנחי אדם . אמונתם דומה לדברים הרבה לאמונת מלדים . זידי דני עלזיהם כים . המה כדעו צדך לצעל (אולי השמש) ולעשתרות (הירח) . לאליל אחד קראו מולך-קַרְתָּ , וצו בגשימו עסקיהם , והיונים קראו לו הערקואעס , וצאמת הצדל דצ זינו לצין הערקואעס . היכלו היותר קדמון צלור ישנה . ועוד אליל להם ושמו אודאניס הוא תמוז צפי צן צווי . אלילים קטנים להם עלי אניותיהם וצפיהם נקראו פטיקי * . מנהג ממשלתם . כמעט כל עיר ועיר נכסיה צפני עלמה , ולה מושל ונגזל צנחו , ואולם בכל זאת קשר אחיה צינותם .

מהנ"ל .

ראשי פרקים ומעט מהדברה בענין המסחר הקדמון . לתועלת קריאת כחבי הקדש .

קדמות המסחר .

המסחר החל להיות צאלנות המזרח , צדאשית ימות עולם , ולא ארכו ימיו וילך הלוך וגדול , הלוך ופשוט עד מאוד . ולכן תמלא דשום צכתצ אמת , דצדים דצים אשר דורש המסחר , צעת אשר יחילו דרכיו , כמו : מסלות מיושרות (דרכי המלך) מעצדות , גשרים , אניות , מדה משקל , שקלי כסף עוצרים לכומר , ועוד ענינים אחרים אשר תמלא פה ושם צקראך צכתצי הקדש .

מסחר הכנענים המה הפיניקים , הערבים והמצרים .

בעלי המסחר היותר קדומים המה הפיניקים , להם יד ושם בכל אשר נוגע צענין המסחר ועסקי מקה וממכר צימי קדם . בכל גלילות המזרח

*) (Patäki) .

חֲצִיִּים, תְּבוּנַת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יִכֹּד וַיִּצְדִּיל צְהַרְיָהוּ, מֵעֵמֶד הַבּוֹכָזִים, וּבְדוּמָה.
 וְאַחֲרָיִךְ אֲשֶׁר הוֹכֵנו כָּל לְרֵכֵי הַדָּדֶךְ, מֵתֶאֱסָפִים כָּל אִישֵׁי הָאֲרָחָה מִחוּץ לְעִיר,
 וְהַקְלִין (אֲשֶׁר יִצְחָרוּ תַמִּיד מִיְקִידֵי הָאֲרָחָה) מֵיַעַד יוֹם הַנְּסִיעָה. וְלֹא
 דְחוּקָה שָׂכְנָה הִיא כְּמוֹכֵן מִיַּהֲב עוֹלֵי הַרְגֵל. וְהִתְסַע מִחַל יוֹם יוֹם צְעוּד
 לַיְלָה אִו עַם אֹרֵךְ הַצֶּקֶד, וְהִמָּה נוֹסְעִים וְהוֹלְכִים עַד לַפְּנוֹת עֶרֶב, וַיַּחֲנוּ
 בְּאֶשֶׁר יֵאָזֶר לֵהֶם הַזְּמַן וְהַמְּקוֹם, בְּמִקּוֹם מֵיֵם צִטְרֵם לַיְלָה, לְמַעַן אֲשֶׁר
 יִכֹּנו כָּל לְרֵכֵיהֶם צְעוּד יוֹמָם. בְּנִסְעֵם צְלִילָה הוֹלֵךְ אֶחָד לַפְּנֵי הָאֲרָחָה וַיִּצְדוּ
 אֲצוּקָה נִתְּוָה צֶדָאָם צַד אֲרוּךְ (וְלִיּוֹלָאֵי מַלְאָכִים הִיא עֵמוּד אֲשֶׁר בְּמִקּוֹם אֲצוּקוֹת
 כְּאֵלֶּה, לְנִחּוֹתֵם הַדָּדֶךְ). צִעַת אֲשֶׁר לֹא יִגִּיעוּ לְעִיר מוֹסַע לְלוֹן שֶׁס,
 יִכֹּנו לֵהֶם מִקּוֹם מִשְׁמַר צִטְרֵם לַחֲנוּת, וּמִשְׁמַר אֶחָד מִשְׁמַר צֶל יִתֵּן סֵכָה
 לְעַפְעַפּוֹ מִפְּחַד צְלִילָה. צֶכֶל עִיר וְעִיר צְמִימִים מִיּוֹחֲדִים לְאֶסְרָף וְלֹהֲנִיִּים
 הַבְּאֻרְחִים, שֶׁס וְלִינוּ חֲנַס אִין כֶּסֶף. שֶׁס מִלוֹן כֹּזֵם: חָן. תְּצַנִּיתוּ מִרְצַע,
 וְאֶח וְכִירָה צִתּוֹךְ. וְאֹלֵי שֶׁס מִלוֹן כֹּזֵם צְלִטּוֹנוֹ: גִּירוֹת, וְגִירוֹת כְּמֵהֶם
 אֲשֶׁר אֲלֵל צִית לַחֵס יִרְמִי' מִ"ח י"ז נְעִשְׂתָה לְתַכְלִית זֹאת הַמַּכְנִים אֲרוּחִים
 שְׁמֹו בְּמִתָּס.

מִסְהַר הָעֵבְרִים.

עֵינַי שָׁכַל מִשֶׁהָ הָעַמִּיקוּ עַד הַיִּסוּד כֶּכֶל דָּדֶךְ וְעִינֵן הַנוֹגַע לְטוֹבַת עַמּוֹ,
 וְלִכֵּן לֹא נִעְלַם מֵעַמּוֹ כִּי אֲרוּךְ כִּנְעַן מִצְדוּכַת צֶכֶל הַמַּעֲלוֹת הַמַּכְשִׁירוֹת
 אֵת הַמַּדְיָנָה לְהִיּוֹת אֲרוּךְ מִסְהַר. וְהוּא צֶכֶל זֹאת לֹא יוֹסֵד חֵק וּמִלּוֹה לְטוֹבַת
 הַמִּקָּה וְהַמַּכְרָךְ — וְאֹלֵם אֲשֶׁר תִּדְעֵ לָךְ, כִּי צַחַד אֱלֹהִים צִדְעֵ אֲצִדְהֶם
 עֲצָרוּ. לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה וְגוֹי קְדוֹשׁ, לְשִׁמּוֹר הָאֲמוּנָה צִטְרֵהָ, וּמֵהֶם
 תִּלָּא תוֹרָה וְאֹרֵה לְהַאֲדִיר עֵינֵי הָעַמִּים לְמַלְאוֹת הָאֲרוּךְ דְּעָה, לֹא יִפְלֵא מִמֶּךָ
 הַדָּדֶךְ, וְלִכֵּן שׁוֹאֵל כְּעִינֵן תְּשִׁיב כְּהַלְכָה: צְהִיּוֹת עַם צְנִי יִשְׂרָאֵל, עַם
 סוֹחֲדִים, לֹא יִמְלֹט אֲשֶׁר לֹא יִסְחָרוּ אֲרָלוֹת עֵינֵי אֲלִילִים, וְזֹאת תְּהִיָּה לֵהֶם
 לְמַכְשׁוֹל וּמוֹקֵשׁ, כִּי יִתְעַרְצוּ צְרוּיִם וַיִּלְמְדוּ מֵעֲשִׂיָּהֶם, לְעוֹצוֹ אֱלֹהֵי אֲמֵת
 וְלְעַצְרוֹ אֱלֹהִים אֲחֵרִים כְּמוֹהֶם. וְלִכֵּן לֹא עָשָׂה מִשֶׁהָ יִתְדָה לִיִּסְדֵּךְ חֵק
 לְטוֹבַת הַמַּסְחָר; וְזוֹה דֵק לְהִיּוֹת צְנִי יִשְׂרָאֵל צְעִלֵי אֲמוֹן צְמֵדָה בְּמִשְׁקַל
 וּבְמִשׁוֹרָה וּצְכֵל עֶסְקֵי מו"מ. וְאֵת הַשֶּׁאֵר עוֹצוֹ צְכֵמְתוֹ אֵל הַזְּמַן, וְאֹלֵם
 צֶכֶל זֹאת נִתֵּן יָד וּמִקּוֹם לְמַכּוֹר מוֹתְרֵיו וְלִקְנוֹת מִחֲסוּדָיו. צִיְעִידַת עֵלִית
 הַרְגֵלִים שֶׁלֶשׁ פְּעֻמִּים צְסוּהָ, אֵל הַמְּקוֹם הַנִּצְחָר. כִּי שְׁמָה צָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל,
 וְאִישׁ אִישׁ הִצִּיף עַמּוֹ כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְמַכּוֹר. וְכַמּוֹכֵר כְּקוֹנֵה לְפִו לְזַמֵּן
 הָעֵלִיָּה: הַמּוֹכֵר יִדְעֵ כִּי שֶׁס יִתְאֶסְפוּ כָּל הַגְּזָדִים וְהַדָּנָה קוֹפְלִים לוֹ, וְהַקּוֹנֵה
 הַחוּל

הצאים צנו גם הם אכיות וקנו סחורות הודיות והוצילון צאניותיהם ודך
הים האחרון אל מדינות. אחרות .

אולם רוב עסקי המסחר נעשו צימים ההם צארות המזרח צינשה ,
ולכן זכרון האכיות צספרי הקדש זער שם זער שם , ודק צמקוס
שהתוצ מדצד אס מהפיניקים אס מהאכיות שלשלמה ועוד . מן כנען
למלרים דרכים שמים , ושתיאן יקרי הזכר : הדרך האחת על יד הים
התיכון מן עזה עד פִּילִיִּיִּים * , והוא דרך שלשת ימים ; והדרך האחרת
מן עזה עד אילס שהוא חלק מן הים סוף , ומשם נלפת הארץ אל הר
סיני , והוא דרך של חדש ימים .

אפן הבאת הסחורה ביבשה .

לבני קדם היו עגלות כידוע , ואולם הסוחרים לא הביאו סחורותיהם
צעגלות ממקום למקום כי אס גמלים נושאים אותן . ועשם לדצד :
לפי שעצרו פעמים רבות ימים רצים דרך מדצד שומה , מקום אין עש
ואין מים , וחול שעל פני האדמה כאש לויטה , ואין כח לסוסים לעמוד
ציסימון תהו כזה . לא כן הבמל ! אל רֶכֶן יעדצו קולי המדצד והצדקנים ,
הוא יוכל שאת למאון שמונת ימים ועוד , ופרסות רגליהן נכונות גם הן
לשאת להט החול צאין כל נזק ותלאה . והצורות חצורות יתאספו הנוסעים
צלכתם דרך למדחוק , כי ההולך יחידי משליך נפשו מכגד , וצכל פשע
כפשע צינו וצין המות , כי זולתי מחתות המקום עוד מחתה קרובה לו
להיות משסה לשוסים ושודדים הזופנים להלך נקי . כן היה צימים ההם ,
וכן הוא עתה ; חצד סוחרים ילכו אגדה אחת צלאתם וצצואם ; איש
דעהו יתלכדו ולא תתפרד החצילה כמעט רגע ; צפיהם וצלסונם נקראה
החצודה הגדולה צסם : קרון , והחצודה הקטנה צסם קפילס או קפלה ;
וצכתצי הקדש הראשונה : אחיה , אחרות ; והשניה : הליכה .

ואלדן הדצרים אשר יקחו עמהם ציוס לאתם : כדים וכסתות , שמלה
ושמיכה , עוד עגול אשר להם צמקוס השלחן , קדרות נחשת מלפות
גדיל , כפות נחשת מלפות ג"כ גדיל , לשתות חמות מים , ולידה לדרך ועוד
דצדים אחרים , איש איש כמסת ידו .

בל ימי לכתם צמדצד , מנהיג להם ומורה דרך , והוא להם לעינים ,
כי לפניו נגלו כל תעלומות הדרך אשר ילכו צה , מקום כל מעין
וצור , וכל דצד למקטון ועד גדול . למורה הזה אות כאמן ודוצד לדק
דצדים קטנים לא ישגיח עליהם עוצר אחר ולא יתן עליהם לצו : גלי
אצנים

(* Pelusium .

בל אשר עינים לו. יראה כי חלקי האדמה הזאת, אשר משך היותה כשש אלף שנה, שונים זה מזה עד מאוד. יש ארצות נושבות, מלאות אדם ובהמה ומצורכות בכל מיני פרי עץ ואדמה ותנובות שדה. ויש מדבר שממה צאיך כל יושב, לא יעבור אדם צם, מדוב רעה וחוסר כל צרכה ועוזה. עמים עד אין מספר יושבים על פני האדמה, ועם ועם נבדל ונפרד מדעהו צשפה, מנהג, חק, אמונה, ודברים אחרים דברים מספור. ומי צער ולא ידע לשאול: האם מעמד ומלכ אחד להאדמה הזאת מיום הוסדה עד עתה? ואם שנו חלקיה ומעמדיה מעת לעת, מידי מי לה **השגות** האלה? ועוד יוסיף לשאול: הנה נגמת האדם היתה תמיד, באשר היא עתה. להוליא תועלת ונועם מכל אלואי הארץ, והאדם ציתרוני דוחו וצטרו נועד מפי צוראו לטוב ואשר, ועתה מה עשה מאז ועד הנה להיטיב להשכיל? המלא פי אלהיו אשר נקבן לאשר ועוזה? ההיטיבו השכילו צני האדם לצכות ארחס, ועלו מעלה מעלה, או הרעו הסכילו לסלף דרכס וירדו מטה מטה? כזאת וכזאת ישאל השואל אשר עיניו פקוחות, וצפי דברי הימים לצד, וקורות דור דור מענה מספיק. ולכן המלוה על כל צעל דעת לחקור קורות העתים ותמורות הזמנים. כי אשר נשמע מפייהם יועיל לנו עד מאוד לצכות ארחסו צימי מגורי האדמה. ימי שצתנו עלי הארץ מעטים, וכדועה נוטה אהלו היום ומחר מסייע יתדותיו ומעתיקו. כן ימי גרותנו, היום הננו ומחר איננו! ולכן לא נאחר, כי אם נמהר לדעת את מיננו וכל מולאיו, פן נהיה מחשים ויומנו יצוא, וקרנו עון. אם הוספנו צינה לדעת מקרי שנות עולם, ועלילות דור דור, נראה שליצה נפלאה בכל אשר נעשה תחת השמש מאת האדם; נראה כי צידי ההשגחה האדם וכל עשתונותיו ומעשיו, ואל אשר רוקחה שם תנהלם פעם צמטה נועם ופעם צמטה חוצל כפי גזרת **חכמתה** וכחפץ טוזה הכלל, קורות מקדם תאירנה עינינו להצין ולהשכיל ציתרון דעת את אשר עתה. ומן אשר חלף ועצר יגדל כח ידיעתנו להאיר נצכי יס חלדנו, ולהשכיל בכל אשר ילך הזמן. צעת אשר נראה את כל הטוב והמועיל אשר הולידה חכמת האדם וכשרון מעשיו, צימים שכצר היר, תצער צנו אם התשוקה להדמות לאנשי שם אלה, ללכת צדרכיהם למען אשר ישצח דור לדור מעשיו, ולא ימוש זכר מפעלינו הטובים מפי זרענו וזרע זרענו עד עולם. וכן אם נראה כי אולת אנשי דור דור סלפה דרכס, והרצתה קללה לצני דורס ולכל הצאים אחריהם, עד מהרה נשים זאת אל לבנו, וכל מעדנינו נשמור לצלי לנת עקלקלות, להדע לנו ולצנינו אחרינו. כזאת וכזאת תדעה להיטיב ולהועיל ידיעת תולדות הזמנים ומקרי הדורות. ולכן שקד בכל עת וצכל זמן כל חכס לצ לדעתם, ו... עולם יסקוד.

הוחיל עד עת המועד, כי ידע כי שם ימצא מחסוריו די והותר וכאשר
כפשו יבחר.

ואולם אחרי אשר לא הביא משה באזהרה מפורשת לאסור אסד המסחר
על כפש ישראל, לכן לא מנע שלמה אותו לעשות סחורה עם
סוסים, והכין אניות צעליון גזר, וישלחם אופירה (שהוא לפי הדעה

המקובלת ביותר אופריקא) ואדלה ספרד. ואף שהיה המסחר הזה לפי
הגדלה רב התצואות, בכל זאת חדל אחרי מות שלמה. וזעת אשר
הוחיל יהושפט לחדשאו, ועשה אניות ללכת אופירה, לא הלך כי נסדרו
אניותיו צעליון גזר. ועוד חוף אחד היה לכני ירושלים ציפו, ואם שלא
היה עוז ומרוח כהחוף עליון גזר, בכל זאת חנו גם זו אניות גדולות

באות תדשישה. וצימי יחזקאל מסחר גדול לאנשי ירושלים, ואנשי לוד
קבאו גם בגלל כן, ושמחו למפלת ירושלים, לאמור: האח, נסדרה ללכת
העמים! אחרי החרבן רבו כמו רבו הסוחרים והתדיים צישראל, ואין גוי
וממלכה לא שם סחרו. ולכן התחזק שמעון אשר צימי הצית השני ותקן

את החוף ציפו. והמלך הורדוס צנה חוף חדש על יד ציפריה.

מהנ"ל

מכתב מתועלת דרישת קורות קדם.

תלמידי אשר אהבתי מטע להתפאר, יתן לך ה' חכמה ובינה
באותי ואותך!

כתבך בא אל ידי, קראתי ושמחתי, כי מלאתיך נאמן בדרכיך, ושומר
בדרך אשר נדרתי לי. בלכתך מעמי לאמור: החכמה תהיה שעשעי
תמיד, על דלתותיה אשקוד יום יום, וממלותיך מורו! לא אסור, נשצפת
צני! וקימת, חזק ואמן! אמור תמיד לחכמה אחותי, ותגלה לפניך כל
תעלומותיה, ואתה תתענג על שוצע שמחופ, לא ידע צן מציס ומחפיר
צינה, גם אם עשר מלכים עשרו וחדריו מלאים סגולותיהם. שמחות מידי
אלה רק לדגעים, המה יאצרו ואחריתן תוגה, ואתה הוא ושמחותיך לא
יתמו, לא פה ולא שם, ואתה ברוך. שמע צני! ואודיעך כי מחכמה
שאלת: "האמן לצי לדעת העתים אשר עזרו? האעצור בשקדה צין

קורותיהם ולצא חלופותיהם? היש שגר לפעולתי, או איגע לדיק?" שקוד
צני! ושקוד לחקור העתים אשר עזרו, לדעת לצא חלופותיהם, כי ממנו
תלא תורה לך ותשיה עד אין חקר, ורק מעט מהדצה אודיעך צפעס
הזאת מן העוצות הדצות אשר תשיג בקריאת דצרי הימים, ואתה אם
תצונן בשקדתך הידועה לי. תמצא כן וכן, ורצ תצואות לך. צני!

והי' שמע!

כל

ראש שצטוי כו' הגדול שזהם, תהי' לראש, הגדול, וכן לדעתי מושאל שם זה על התכלית האחרון מהחכמה והצינה, ד"ל השרש והתכלית החכמה נקרא ראש, ולזה היה דעתי לפרש דעת יונתן בראשית ברא, בחוכמה, בראשית פי' צדאשית הוא התכלית האחרון מהחכמה הנקרא ראש צזה צדא אלהים כו', וע"ז תרגם בחוכמה. וידוע ג"כ איזה חכם צאמת, הוא הלומד מכל אדם, אחרי כי יודע דעת כל אחד ואחד, ויודע להצחין צדצד ולצחוד דעת היותר טוב ונכון, ולזה אמר החכם צזה הלומד מכל אדם עינו פי' דעתו הנחה צדאשו, על תכלית היותר אמת. ויותר נכון מהענין מה, והכסיל (חייגענייניגער) הוא ההפוך מהחכם, וזה אדם אשר למד כל ימיו צעלמו וסמך על דעתו, ודעת זולתו לא ידע ולא יצין, ולא ידע ג"כ לצחוד צטוב, ומלת כסיל מורה על התוך כמו קרב, כמו: אס שמתו צזה כסלי (געדאחקען) ויוכל להיות זה ג"כ בוונתו ולדעת דשע כסל (סס'ז) כי הדשע צא מכסל, אחרי כי נצוך צדעתו ולא ידע להשמר, ולזה ילא דשע ממנו, וכן הכוונה ואל תהי סכל (סס) צחלוף כסל (חיי-גענייניג) כמו כש צצ. וכזה צחסך צלי דעת האמתו הולך כל ימיו. וכל ימיו צעלצון וצדגזון, כי לא כדעת איש דעתו, וכל מעשיו זולתו כקץ וכדדרד צעיניו, הישר לא נכון אמת, וימלא פיו שחוק מולו לשמייע קולו למרחוק, כקול הסירים תחת הסיר אשר משמיעים קול יותר מכל העלמים החסוצים מהם, גם זה הצל צלי תועלת מה, ושמש לא יקרא איש נאמן, אצל איש כזו ושקר יהי' שמו עד עולם.

גבריאלי זידעלד.

שיחות חכמי עמים

מימים קדמונים *

I.

בשאל דיאניזום העריין את הפילוסוף אריסטיפוס לאמר מדוע החכמים שוקדים על מוזות היכלי נדיבים, והנדיבים, לא יבואו באהלי החכמים? השיבו אריסטיפוס: יען החכם יודע מחסורו אשר יחסר לו, והנדיב לא ידעהו.

II.

בראות אריסטיפוס את דיאגניס אוכל זרעונים אמר אליו: לו דיאגניס ידכה וישוח נפשו לפני הנדיבים, לא ישב פה לאכול

* חינה מהשיחות האלה כבר הם מועתקים בספרים אחרים וחולס צארכות הלשון וצנצרות האלינה לא יטעם לחיך קירח חנין, וערך האמרים האלו, הישו קנרטי וקלס להנין מעט הדגור ורוב המחשבה.

ואתה צני! גם אתה הים כאלה מהם. ושייך לך לדעת ולחקור דברי הימים, ובשכלך וחקירתך הנכונה תשמד מהיות פתי מאמין לכל דבר; ראה והצר המטה תיך המון, והגדיל צין אמת לשקר, וכל מעשה טוב ומפעל גדול אשר תמלא חרות לזכר עולם. חרות אתה בלצנך והים לך למשמרת, ולמופת על דרכיך. וכן תעשה אם לאל ידיך. נשיקה, ברכה ושלוש מאת מודך.

ברוך שענפֿעלר.

הפרד בין חכם לכסיל.

הנה ימים חלפו, והשנים עברו. והגשם חלף ועצר ושז לו, ודבות השנויים אשר היו צתוכס, והחי לא נתן על לכו להצניס, ועוד סגרו עיניהם כמקדם מאז כאשר החלו להיות איש. ולא התחלפו דעתם הסכלות והוללות. וזה ענין רע לזני אדם, ואין הפדד צינס לצין החי

בלתי מדבר כמעטחי קשת. ואמרתני אני בלצי הלזה נטע היוצר שכל ותצונה בלצס? אם לזה הפעיל הצורא אותם וחלק להם חלק מכבודו, והצדיאס בללמו וכדמותו. בלצתי הפדיקס משארי צעלי חיים? ויותר אשר תמה תמהתי. אחרי רואי וצנתי צדרכס, ומלאתי כי למגדוע המה מכל אשר נמלא תחת הטבע! כי התקדרות העצים זה האות להמטיד מטר על הארץ ויודע האדם להסתפר צאהלו; דוח עזה יביד את קול דעס וצדקים ואש מתלקחת הצאים אחריו; והמית להצת אש תזהר איש לצרוח את להצתו האוכלת; ורעידת הארץ תגיד מראשית את אשר תצלענה. ויודע כל אחד להליל את נפשו מאחת מהנה; אצל השחתת האדם וקנאתו, נסתרה היא בנפשו עד כי קרובה היא, ולא יכול לעמוד על נפשו עוד. עתה איזה ומה הוא זה אשר יגדיל האדם ליתן צו כח לדדות על כל? ואמרתני לזה הוא הדעת והצניס לאסוף סעיפיה עם שרשיה בנפיו ולשמור את דרכה. צהמה יתקן המעות, ויסקל אצני תהו את מחשבותיו. להסיר המסכה

הנכונה עלנו; אמנס אחרי גם רואי את דרך החכס צעיניו אשר צאמת למד ואסף מהחכמת הלמודות צחפלו, ועוד נשחת את דרכו משארי צני אדם. והשתמש צמעט אשר צידו, לדדוף ולטרוף זולתו אשר הביע את עלמו ציתר עז, להתקללו צעיני זולתו אשר לא ידעו מאומה, ולפעמים (וזה הוא לדוב) הדאה את עלמו צפני נשים אשר לא ידעו ולא תצניו, כאיש גדול ודעת אשר לו דב ואין אחר זולתו לדעתו! ונתתי אל לצי לדעת הדרך הלזה, ומלאתי הדבר הוא; כי מימיו נסחצ צנפשו, מחצרת אנשי לצי לא ידע ע"כ דעתו יסכל, כי לא ידע איש מדרכיו להזהירו ולהליל את נפשו מפחד ופחת ופח אשר מזורה לנפשו. וכורה שוחה ויפול צה, ולזה אמרתני להרחיז צזה את דעת החכס המלך צאמרו ההובם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך (קהלת צ' י"ד) יודע כי מלת ראש צשפת צצני הונח על כל דבר קלה האחרון כמו ראש ההר. קלה האחרון מההר.

שיחות חכמי ישראל

בדורות חדשות.

1.

בְּעֵד הַרְאֵשׁוֹן אשר היה לרבינו הגאון מוהר"י לנדא זצ"ל עם הַיְיָ
 פראג, קרה המקרה, שהכסא אשר ישב עליו הרב המורה
 זצ"ל בראש השלחן לא עמד על מכונו היטב, והיה נוטה על צדו,
 והרב זצ"ל נוע התנועע תמיד הנה והנה, כי לא שוה לו. כראות
 הרב החכם הדין המפורסם ר' זלמן קרוב זצ"ל את זאת, שאל לו
 בשחוק, יחזקאל! מדוע אתה שוכב על צדך השמאלית, ושבתך על
 כסאך לא שוה לך, הבעבור זאת כי הכסא גדול כמוך? לא
 כן — ענה הרב המורה זצ"ל — אבל השלחן נמוך! ^(א)

2.

הרב הפילוסוף מענדעלסוואָהן זצ"ל היה בימי בחרותו, מוכיר סופר
 וכותב חשבונות בבית עשיר אחד מפואר בין סוחרו ארץ. ויהי
 היום כאשר צוה עליו אדונו לרשום החשבון בכתב לאיש הקונה
 הסחורה ממנו, התפלא הקונה בשמעו שם מענדעלסוואָהן יוצא
 מפיו, כי כבר היה נודע ומפורסם לפילוסוף גדול על ידי ספרו
 פֿהעדאן. והקונה הזה קרא הספר ואת מחברו לא ראה בלתי היום.
 כצאת האדון מן החדר, ויפן הקונה אל החכם זצ"ל וישאל לו בתמיהה:
 האתה הפילוסוף אשר חבר ספר פֿהעדאן? אני מחברו — ענה
 מענדעלסוואָהן. אם כן השיבו הקונה — נפלאתי מאד על מעמדך
 להיות סופר בבית האיש אשר קטנך עבה ממתני. הלא לך חכם
 ונבון, יאות להיות אדון הסוחר. לו יהיה כדברך — ענה
 הפילוסוף — מה יעשה אדוני לביתו? כי להיות סופר אצלי
 הלא יבצר ממנו.

3.

הרב החכם המפורסם ר' זלמן קרוב זצ"ל מפראג, התחנן לרגלי
 השר ראש פקידו קדיה הזאת, להטות הסדו על היהודים
לְהַקְלֵם עלם בימים ההם, ויזעק הרב זצ"ל במר רוחו, ותרע הצעקה
 בעיני השר, ויאמר אליו: קָרֹב! מה זאת כי תזעק בקול רם, לו
 תצילנה אזני, וחיה לא נאה לאיש יודע הנימוסי כמוך, וגם לא עשית
 כן

(א) עטרו כמו הארץ, יושגי הארץ, העיר, תושגי העיר, בנינו חנני הנית, כן
 סלחן יושגי הסלחן.

לאכול זרעונים, ויהיו מטעמים ערוכים על שלחנו. ואם היה לאל יד אריסטיפוס להסתפק בזרעונים — ענה דיאגניס — אז לא יהיה לחוץ להתאבק בעפר רגלי הנדיבים.

III.

דיאגניס בא אל בית מדרש פלאטו, ויקח ידיעה אחת **כִּרְקָמָת** יקרה מאד, ושליכה ארצה וירמסה ברגליו ויאמר: אכן הפעם ארמוס גאון פלאטו, כן הוא — השיבו פלאטו — אבל תרמוס **גְּאֹנִי בְּגֵאוֹנָךְ**.

IV.

כשואל איש את רעהו לאמור: איכה ובמה ארחיק מעלי בני אדם המבלים זמני? ויען לו: **הלודה לעניים כסף**, ובקש מעשירים נמול, או ירחקו מבוא ביתך, אלה למען לא תבקש מהם דבר עוד הפעם, ואלה למען תשכחם.

V.

לאַקמאן החכם והסופר יספר כי לא עצב מימיו, אף כי תאונה אליו רעה. דק פעם אחד בהלכו יחף, ולא היה לו כסף לקנות מנעלים, אז התעצב אל לבו מאד, ויהי בלכתו לבית התפלה במור נפש, וירא שם איש בלי רגלים, יושב על סף פתח הבית, אז חלף רוחו התנחם מעצבונו וישמח ברגליו ויקרא: הלא טוב ללכת בלי מנעלים **מִשָּׁבֶת** בלי רגלים, האיש הזה יואל ללכת יחף, לו יהיה לו רגלים.

VI.

כאשר ראה דיאגניס נער אחד, פניו יאדימו מבשת, ויאמר אליו: טוב בני הנחם! זאת עין הצדקה.

VII.

כבוא איש מאנשי מלחמה אל לעאָנִידעס ברעהו לאמור: הנה הגה האויב קרוב לנו! השיבו לעאָנִידעס בנחת, אז חלא אנחנו קרובים לו.

תולדות רבינו נתן

איש רומי

בעל הערוך וקורות ספרו

עם הערות מושכלות הנצרכות לזה, הכוללות ג"כ תולדות
איזה ראשי ישיבות בכל ושאר חכמים קדמונים
המובאים בספר הערוך עם קורות ספריהם.

היינו רב אחאי בעל השאלות, רב יהודאי בעל ה"ג,
רב משה, מר אברהם, רב כהן צדק, רב שר שלום, רב
עמרם, רב נחשון, ורב שהירא, הנאונים, רבינו משלם
בירבי קלונימוס מעיר לו"קא, ר' משלם ב"ר משה ב"ר
איתנאל מעיר מונצ"א, ר' משה כלפ"ו מעיר באר"י,
רבינו משה הדרשן, רבינו גרשם מאוד הגולה,
ר' מצליח, ור' משה הנפוס ז"ל.

ועוד בפני עצמם עם הערות מיוחדות אליהם,

תולדות רבינו האי גאון ור' אלעזר קליד הפייטן, רבינו
הננאל ב"ר חושיאל, ורבינו גסים ב"ר יעקב, ז"ל.

כן בלתי היום? סלח נא אדוני! ענה ר' זלמן קרוב — הלא קולות רבות מאחי הנדכאים והאמללים צועקות מקרבי להתחנן לפניך.

4.

על מי תתאבל בימי שיבתך? שאל החכם הרופא המפורסם ר' יונה לבית ייטלש זצ"ל את איש זקן אחד ממדינה, כראותו בגדו קרוע וזקנו לא גלוח, על אָבִי אשר מת עלי זה שְׁבוּעִים! ענה הזקן. על אָבִיךָ? כמה היו שנותיו? שאל החכם הרופא בפליאה. בן מאה שנה ומעלה — השיב הזקן — ולמה יפלא בעיניך? הלא במקומנו אין רופא.

5.

רב אחד ראה אשה ישראלית לבושה בגדי חמודות, וקוצותיה הלתלים כדרך נשי הארץ, ויהתל הרב באישה לאמור: לולא הוגד לי כי אשתך היא לא הכרתיה בלבושי נכריה, וכאינה בת עמי נדמתה לי. ידעתי רַבִּי מאז — ענה הבעל — כי לא תדע עברית.

6.

רופא אחד בא אל הרב הגאון ר' זרח איידליץ זצ"ל ומעל לבדיו לבוש הַיְשָׁלָח (דעגטן) כאשר היה נהוג בימים ההם. לא ידעתי מה לך הַיְשָׁלָח — אמר לו הרב זצ"ל — מפחד אולי יקום איש להדגך? הלא עֵטָךְ טוב ממנו כי בו תמית אלפים!

7.

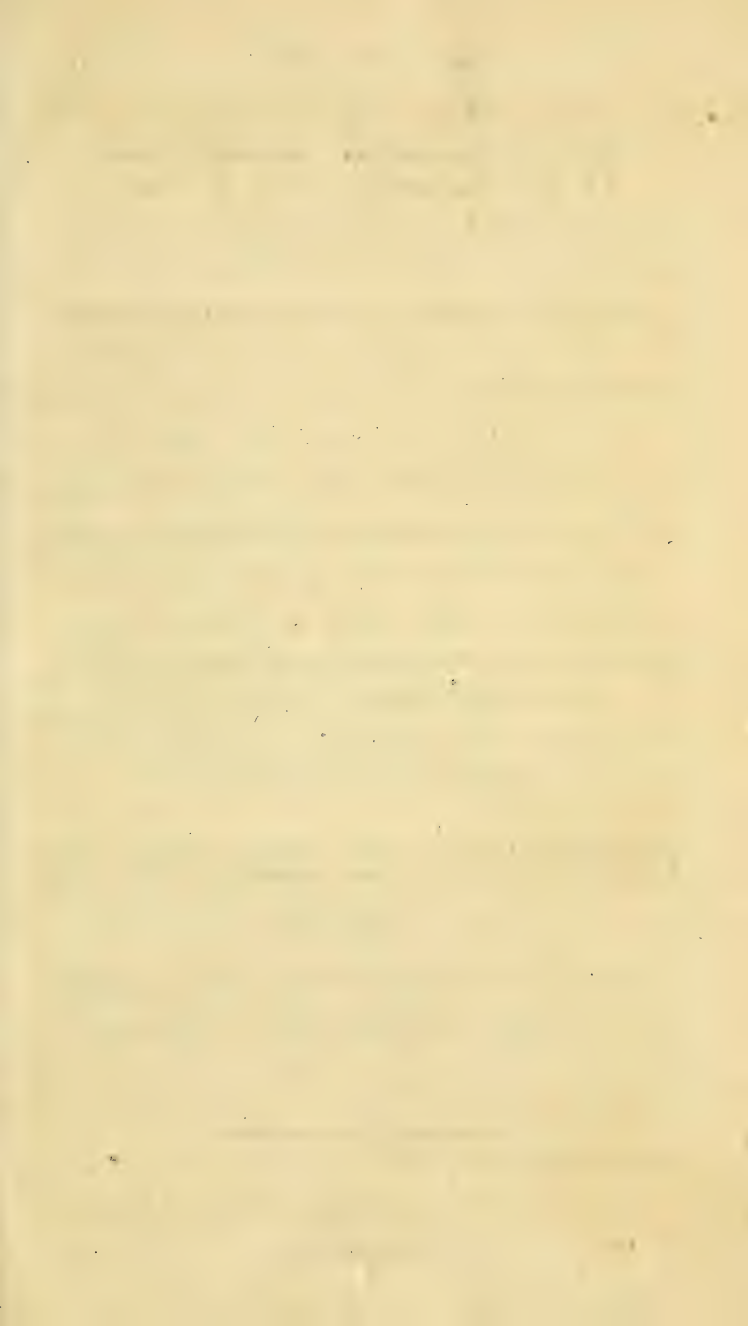
איש חסיד היה נוסע ממקום למקום ומעיד לעיד להראות כחו וידו הגדולה בספקו כף אל כף בתפלה, מרקד ומקפץ ברגליו כשכור ינוע, וכל עצמותיו נעו גם נדו כקנה על שפת הים בעבור עליו רוח חזק מאד, והחסיד ההוא היה איש בער לא יבין, ונפשו דיקה מתורה וחכמה. ויהי היום בהיותו בעיר פראג ובא לבקר היכל קדש בית דבינו מוהר"י לנדא זצ"ל, ויאמר אליו בנו הרב החכם המפורסם ר' יעקבא זצ"ל: אם חסיד אתה למה חשאת נגד דברי חכמינו ז"ל? "מעודי לא הפלתי דבר אחד מדבריהם ארצה, ענה החסיד בקצף, ומה הם אלה אשר לדעתך לא שמרתי? הגד לי אדוני!" הם אמרו: הרוצה למהוי חסידא יקיים מלי דאבות, ובאבות אמרו: לא עם הארץ חסיד, ענה הרב זצ"ל.

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

אל הקורא

הקונטרס של תולדות רצינו נתן צעל הערוך הי' וניועד בתחלה להיות נדפס לצדו עם הערות הנלרכות רק לצורך תולדתו וקורות ספרו. אך אחרי כן קראתי בשורה נדפסת ונחמתי עונינו וחוקר גדול בקדמוניות ישראל, (טמו העלנוי לא נודע לי) אשר את לצדו להוליא לאור חצור וניחד על קורות הספרים והלינוודים עמכנוינו, אחרי כלותו צונן קרוב החלק האחרון ומחצורו הנפלא על תולדות ישראל, אז גונרתי בדעתי לחצר לקונטרס זה עוד הערות כוללות תולדות הרבה גאונים והצאים אחיהם המוצאים בקפר הערוך, עם קורות ספריהם, יען יחלתי בהערות אלו איזה תועלת להשלמות החצור הנזכר על עניני ספרי חכנוינו בכלל. והנולויינים אשר מרוב פעולותיהם היקרים או נואררד הענינים הנמשכים אליהם, הי' לד להם הנוקוס בהערות אלו, יחדתי להם קונטרסים נפרדים, עם הערות וניחדות אליהם, והונה רצינו קעדי' ורצינו האי' הגאונים, ר' אלעזר הקליר, רצינו חננאל ורצינו נקים. האונס אם תוחלתי לא נכזזה, אם יונלא החכם ההוא ושאר חכנוים האוהצים לדרוש בקדונויות שלנו, איזה חדשות מועילות בחקירותי, ישפוטו הם ולא אני. אך זאת אומר כי לא הרבה עתים ישור לעת הזאת וניונות הגאונים עד זונן רצינו נתן, בדרישות בתלמוד לאונתתן ובשאר ספרי חכונה, גם בהתפשטות דרישות ההן מארץ לארץ ונמדינה לנמדינה. אפס כי נסתנו לפנינו רוב הנועינות אשר ונהם נשאצ ענינים כאלו, ובקלת הערות תראה כי נאצדו ונאחנו איזה ספרים יקרי הערך ונקופרי העת ההיא הכוללים קדרי הדורות ותולדות חכנויהם, ונמע הם הנשארים ונער יכתבם, ולכן יקר צעינו כל אשר כונלא אכחנו אחרי קלת חפוש וגייעה, וכן אחרוב כי יקר גם צעיניך קורא ונשכיל! ונפטך תתענג על איזה ענינים הצאים לפניך ערוכים ונוקודרים, אשר היית בהם כנצוך ותועה עד הנה. הן אונס יצאו כפעם צפעם צונאונרנו גם חשצונות צונקפרי העתים אשר יוגיעו קלת קוראים הצלתי מורגלים בהם. אכן נחולים הונה נואד לצירור זונן כל חכם, ונתי וכונה שנים הי' חי על האדונה, ובפרט צחיי קדונוינו, שכמעט לא אחד בהם אשר זוננו

למדקרות יאות רק כגד הענין והדצר, לא כגד הכותז והמדצר, כי כלכו בני אדם עלולים לשגיאות. ולמה כעובד ונתקלף על איש גדול ומכובד בעבור כי רחקו מחשבותיו ומחשבותינו, צעת נצקש מזולתינו אשר לא יתקלפו עלינו אם רחקו מחשבותינו ומחשבותיהם? — ויש צאחינו אשר לצם לא כלפן משכל, ויודעים לשפוט היעז ולהשכיל על כל הנעשה צימים מקדם, והונה ראו כצר הרצה מעלות לקדונונינו צונקום אשר לא ראו זולתם. אפס כי חשקם להתראות לעיני העמים חפשי ונקי וכל חשד ונגיעה צדצר, הקיתם בכל זאת להפריז על המדה ולדצר לפעמים תועה על גדולים ולדיקים צאמת, כגד הראוי והישר. והנה נעשו כוגעים עי"ז טרלו להתרחק הרצה מהתראות כנוגעים. ועוד אדצר מאלה בהקדמת כפרי הגדול אי"ה, — וכנגד כל אלו נמלאו מרצות ההמון המושטים צאפלה ולא ידעו איזה הדרך ישכון אור החכמים וצחידי הדורות, וצמה וצאיזה מעלה יתירה נצדלו אלה היקדים מזולתם. ורוב אחינו צקלת ארלות יחשצו לקרוא צלדק לאנשים צסם גדולים ואלילים ומאורות אם רק כפרדים מהם צמנהגיהם, לא יבחרו כמורהם ולא יעשו צמלאכה, ולא יסגיחו עוד ההמונים אליהם אם חכמת ונה להם, וצמה יתרומונו על ריעיהם, ואיזה יתרון יעש להם שם עולם וזכרון כלח לעם נולד ונדור אחרון כשם הגדולים אשר חיו מקדם צישראל. אקוה כי דוגמאות אלה אשר הקיימותי פה נחולדות כנה חכמים מלויינים יורו למדי על המעלות וההשלמות האוניטיות אשר קנו להם עד השיגו יקרת עומם נודר דור.

עוד זאת מלאתי עלמי כמזכרה להודיע, כי אם המלא ימלא צאיזה כפר אחר ונעין דצרי אשר צקונטריקים אלו או צקודמים וצצאים אי"ה, נחדשות חשצתים, ידע הקורא כי דצרי היו לנעין להם, ומחצריהם ראו או טונעו איזה ענין הנכתצ או הנאמר מאתנו, ויעשו להם צרכות מים להשקות צמו את פריי ונטעיהם. יעויין לדוגמא (צ"ע תקפ"ד לד 54 בהערה ושם תקפ"ח לד 50) וכדומה יותר עוד צכפרים אחרים ונה שהשתמשו בהגיוני וסגיוני לצי גם מאשר היו עוד צכתוצים או רק צאומר ודצרים. ולא להעמויק אשם ח"ו על ראש זולתי צאתי הפעם, רק לגקות את נפשי ונונו, כי המחצרים ההם נודעים למשבילי עם וכצודם לא נגרע אף אם יגרע ונקפדיהם את אשר לקחו ומקום אחר. וגם דצים וכן שלמים לא יחשצו זה לעון אשר חטא, להשתמש צדעיוני זולתם ולהכניבם צונקום הראוי והנכון, וצפרע אלל מאכפי דצרים על כושא מיוחד אשר כל קורא בהם יודע כי צרוב המוקומות לא מלצם הוליאון נולים

הוגבל כראוי ולא טעו בו איזה מקופרי הדורו. וכבר נשאלנו על דבר זה חרפת חכמי הגוים אשר הם גולעיגים עלינו לאמר, אין חשבון ואין לדק בקפרי הזמנים מגדולי ישראל, ואין לעמוד על אונתם, יעויין לעקטיקון הגדול של החכם באיע (articu. Isaacites), ולזאת חשבת לכוון לנטען החזק במעוזינו וכבודנו, ולכל יחולל עוד שמינו, להעביר הכתם הזה ומכפרינו, והחוקן לאדם דעת יחכמי להשלים דבר זה כפי יכלתי.

ועל דבר התועלת בכלל ומכפרי חולדות חכמים וכפריהם, מלבד אשר כבר דברו זה אנשים מלויינים וגאוני ארץ, כמו בעל היוחקין ובעל קדר הדורות שהקדמוניהם, הנה לא זה המוקום ג"כ להאריך וזה בהלעה קטנה לנטען קונטרס הנוגעים רק בקלה השפה מים הגדול הזה של כפרים וכופרים, והדברים שמורים אחי למועד לאת לאור כפרי הגדול אי"ה, אשר אלה העלים והדומים להם בתכונתם הם רק כדוגמאות ומנו, וכעת יקפיק לנו להעיר את לב הנוצינים באחינו ואוהבי עמינו, כי יאתה העת הזאת לישראל אשר יאמר זה וזה פעלו גדוליו וחכמיו בתבל ונאז ומקדם, לבעבור חזק כל רפה ולאומץ כל כושל ציטרון, גם לכבוד פיות דוברי עתק המתרבים והמתפרלי' יום יום, אשר כל חכמתם זולעגם על חכמים באמת, ונצלי דעת דרכי הייהם וכל הגדולות אשר עשו ציוניהם. ויש אשר יחשבו לכבד ומחזרים קדמונים בחפסם בקפריהם רק כל הדברי הנראים בעיניהם ומכיונים לנחשבותם ומתנגדים לדעות מורגלות, והנה השנאים אלי ומאמרים כאלה, יחפרום מונטמונים וישישו כי יונלאום כנולא שלל רב, ואשר בקדמונים לא כוונה יחשוב, וקדשו עליו מלחמה בחרופים וגדופים ולא יחשו עוד ליקרו וכבודו, וכה ירהבו נערים נעורים צוקנים ונכזדים. ובעיני נדמו אנשים כאלה צטחס לגדולים על אשר יונלאו לפעמים בקפריהם חפלי לצם ורעות רוחם, לגומדים אשר לא יוכלו השג לנרות הארזים, אך מתיגעים להשפילם עד נורד ידיהם בהכחצנם וניה בראשי ענפיהם. אך לריק עונלכם! לתוהו והצל כחכם כליתם! לא תשפילו כבוד כל גדול בישראל אם תחטופו מצינות אמריהם היקרים איזה דברים קלי הערך, ולא יאמין כל מצין כי כמורם כלו ימיהם אלה החוקרים רק להצין שמועה לגמולי ונחלב עתיקי משדים אשר לא יפחדו כלילה משעירים ותמונות ונכהילות, וכדומה לאלה ההצלים. וככה להפך, דברי חדודים ונאלות גם נגד סקרים מורגלים, עוצים ומועילים לפעמים כנלח לונאכלים אך הנרצה צממהם ומנולא קפרו צמלח כזה, השחית התעיב דבריו, ולא ינעמו עוד לכל חיד. וגם המעט אשר יצטא האדם למדקרות

תולדות רבינו נתן בעל הערוך וקורות ספרו.

רבינו נתן ב"ר יחיאל ממשפחת ע"כו. ראש ישיבה בעיר רומה במאה התשיעית לאלף החמישי, ונפטר כפי דעת קצת סופרים, בשנת ד'אתת"סו, או איזה שנים אח"כ. אביו היה רב גדול בתורה, גם אחיו ר' דניאל הבכור ור' אברהם הצעיר ממנו היו רבנים מפורסמים (2) ועוד מבני בניו היו ראשי ישיבות וקרובים בהיכל המושל (3) אך הוא עלה על כלם בתורה ובחכמה ושקידה רבה להועיל לבני עמו. ולזכר עולם יבורך שמו בפי כל חכמי התלמוד מפורשים ופוסקים, חוקרי קדמוניות ודורשי לשון עברי' הקדושה, ושאר לשונות קדם שהן כאחיות קרובות אלי'. וכל זה עשה והצליח בחבורו הנפלא אשר קראוהו ספר הערוך. בו יבאר על סדר א"ב כל התיבות הנמצאות בשני התלמודים בבלי וירושלמי ומדרשים רבים, וגם אשר השתמשו בהן קצת גאונים קדמונים כרב אחאי בעל השאלתות, ורב יהודאי בעל הג"ג (4) ויראה מקורן בלשונות עברית, ארמית הכוללת ג"כ סורית (5), ערבית, פרסית (6), יונית, ורומית, שהן לבדן חנהוגות בימי בעלי המשנה והתלמוד. ולפעמים יביא גם מלות הנמצאות רק במקרא או בתרגומים אם כוודות או מעטות הן (7) או שיש לו פתרון חדש על המלה (8) או שמובא ממלה זו מאמר בתלמוד וצריך לפרשו (9) או גם מאמר בלי פירוש רק בשביל חידושו ושראוי לעורר עליו (10). — הקור' ישפוט מכל זה על רוחב לב המחבר והכמתו וידיעתו בכל אלה הלשונות, גם יתפלא על מעשה תקפו וגבורתו לפנות דרך לעצמו ולהיות הראשון במלאכה כבדה כזו, ללקט מנין

יולדים, ואך למוות הוא עוד להם לרשום כפעם כפעם המוקוד
 אשר שאזר ונווכו הזניהם או עיניהם. אמנם לא כן אנכי עומדי!
 ועודי נשונתי ונהעדתי את וואומרי בעדיי זרים, ות"ל כל וכירי
 יעידוני על זה. קבלתי האונת או הקרוצ לה בעיני, ומי שאמרה,
 אם קטן הוא האומר או המאמר ואם גדול, ובכתב מפורש רשמתי
 בזה וכזה שונתי או ראיתי, או פלוני העירני לזה וכדומה,
 כאשר יונלאון איזה דוגמאות גם בקונטרסים אלו, וככה בכל
 נחברותי. ואחרי כי ת"ל לא הנחתי שום ספר מהנודעים בעיני
 קדמוניות שלנו ונמלאים בגבולי, אשר לא חקרתי ודרשתי בו היטב
 והבאתי ונווכו בקריאת שמו כל הנלמד לעיני, הנה כל הנמלא
 עוד בקפרים המתחדשים, באריכות או בהתקלרות צנונה ועין
 ונה שכתתי מצלי קדוא עם הקפר, מאתי ילא ראשונה ונא קף
 לאולרם. וכל זה רק לגול מעלי משא החמד (גם אם קל יהי'
 כנזכר) לאמר שונה דברי זולתי אנכי, אף כי באונת קדמו דברי
 לדבריו בכתב וקלתם גם צדפוק. והנה לא הורדתי בזה יקרת
 שום מחבר, אף לא קראתי צטס, מי ומי הוא. והמחריט תחטב
 לו יותר לחכונה ולכבוד, ומכלות וועט אם ידבר. — והי' וועשי
 מפילי הדעת שלום השקט וצטח כעתרת החותם עמד נאמן לעם
 ישראל.

שלמה יהודה ליב כהן רפאפורט.

לשון. אולם לא כן בשפת יונית אשר אם גם כה לא סמך
 ע"פ מגידים לבד כאשר יחשוב החכם בעל מערכי לשון.
 רק למדה מתרגומי התורה. ואולי גם מתרגומי נ"ך בלשון
 ההוא, בכ"ז לא בא עד תכונתה לדעת אותה באר היטב
 בכל שרשי ודרכי חבור מלותי. וזה לא יפלא בעיני הקורא
 אם רק ידע כי הספרים המזורים ידיעות לשונות נכריות
 ומדרשי מליהם מעטו מאד בימי המחבר, ולא נפרצו עוד
 כמו בימינו. וכבד הי' מאד על איש יהודי היושב ברומה
 ללמוד לשון יונית הבלתי נדברת עוד וגם לא לומדה
 בספר. ולכן נפש חכמה וישרה היודעת לשער כל דבר
 כפי הזמן והמקום, תברכהו ותהללהו עוד, כי תראה גם
 בזה רב יתרון גבר חכם בעונו על בני דורו לעמול בכל
 כחותיו ולדרוש בלי מורה ומנהל גם מספרים מוזרים לו.
 בכל אשר יוכל לעמוד מהם על איזה מלה ברושלמי
 ומדרשים, ותושע לו בינתו לדעת מן השואת המקראית
 בעברית ויונית, כל הנחויץ לענינו, ורק המלה אשר לא
 מצא שם, הי' מוכרח להתיגע ולטרוח עד אשר נודעה לו
 מפי המבינים, ומלה כזאת הנמצאה רק בספרי יונים
 הקדמונים ולא בתרגומי התורה של היהודים בארץ יון.
 קרא לשון *Γρηγοριου*, ר"ל הנכתב ע"פ דקדוק וצחות לא
 בלשון המוני כמו התרגומים (15) ובכ"ז אין לתמוה אם
 נשארו לו עוד מלות הרבה יונית בלתי מובנות לו. ובעבורן
 נרבה תודה להרב ר' בנימין מוספי' כי הוא אשר הי' באמת
 מהיר מאד בלשון יוני ורומי בארץ כלן בלי השאיר עוד,
 ועוד נדבר ממנו. לשון רומית (16) נודעה לרבינו ג"כ בלי
 למוד רק מלשון ארצו הקרובה לה עוד בימיו (16) ולשון ארצו
 היתה שפת איטלקות, ואותה ידע היטב כנראה מכל
 הלעזיץ שלו. ולפעמים מבאר ג"כ ע"פ לשון המוני איטלקית
 או ערבית שהיא בלתי נקי' כ"כ ואותה קראה בְּטִיַת ר"ל
 עֵאדֶם מבטא כן בשפתיו. וכן יקרא ג"כ מלה המונית
 בתלמוד כשהיא רק נדברת כך ולא זו התיבה העקרת
 (17) ובמעט מקומות יתן לחשוב שידע גם לשון אשכנזים

רב מאד מתיבות. מספרים רבים וגדולים כאלה. ולפרשם
 ולסדרם באופן נאות ובלשון צח ומובן. ואף שכבר הבר
 רב צמח בן פלטוי גאון ערוך כזה. הנה ברור שרבינו נתן
 לא ראהו גם לא ידע ממנו כמו שנאבד ג"כ מדורות
 האחרונים, ועל זאת יתעצב לב כל מבין (11) וגם סדר א"ב
 של ר' מכיר אחי רבינו גרשון מאור הגולה לא ראה. אך
 כפי הנראה לא הי' נצרך לו. מפני שהיו רבינו נתן תלמוד
 רבינו גרשון וממנו שמע בלי ספק רוב הפירושים אשר
 היו נמצאים בסדר א"ב שמה. שגם ר' מכיר הוציא מפירושי
 אחיו (12). אולם באמת הזמן והמקום הצטרפו יחד להניע
 אדם גדול כמוהו לחבר החבור היקר הזה. כי כל ימי
 הגאונים עוד שמור הי' לשון התלמוד בפי כל חכם ובעל
 דת. כי במקום מסדריו ישבו. וגם לשונות קדם היו עוד
 שמה. וקצת מהגאונים כתבו גם פסקיהם בלשון ודרך
 בעלי התלמוד כבעל השאלות וה"ג. או עכ"פ בלשון
 ערבית שבה היו רוב חבוריהם; אכן אחרי מות רב האי
 גאון האחרון. החל למוד התלמוד לנטוע מבבל לאספמיא
 ואפריקא ומשם לאיטליא הדרומית ומשם לאשכנז וגליצא
 ובארצות האלה של אייראפא הלשוניות הנזכרות בעיני
 קצת החכמים כנכריות נחשבו. והרבה מלות ומאמרים
 קשים בשני התלמודים שהי' להם כספר החתום. והצטרכו
 לתלמוד אותם מפי רב ומורה שקבל מאיזה חכם בבלי. כל
 זה הבין רבינו נתן וראה הצורך והתועלת הגדולה בספר
 כזה. ויגע וחקר ומצא והוציא לאור תעלומות חכמה.
 כפי הנראה הי' מהיר מאד בלשוניות קדם. ותלמיד הראב"ע
 שרצה לשלול ממנו ידיעת לשון ערבית. בלי ספק לא עיין
 היטב בספרו. כי כל שוקד בו הוא מוכרח להודות אשר
 לא לבד כי הבין בלשון זו מעצמו ע"י למוד ועסק. ולא
 מפי מגידים כאשר יחשוב התלמוד ההוא (13) אך גם דרש
 וחקר בה הרבה מאד (14) וזאת הניעתני לאסוף כל מלות
 ערביות ופרסיות הנמצאות בו. ולסדרן ג"כ על סדר א"ב
 עם הערות אשר לדעתי יועילו מאוד בעז"ה לכל דורש
 לשון

כל מלאכתם במקרא. ויש קצת ראי' שהשתמש רבינו בס'
 השרשים לר' יונה בן גנא"ו הנמצא עוד היום בלשון ערבי
 (40). ולפי דברי איזה חכמים נזכר בו גם ר' משה מפוי"אה.
 אך לפנינו לא נמצא. (41) אולם ביותר קבל רוב פירושי
 מפירושי האדם הגדול רבינו חננאל ב"ר חושיאל ז"ל, אשר
 כל דבריו דברי קבלה מהגאונים, כמו שאמר בפירוש ברוב
 המקומות וביחוד מרב האי ע"י תשובותיו שחריץ אליו
 (42), והבאת כל אלה הגדולים ועוד ספרים אחרים אשר
 זמן חבורם לא נודע היטב, תועיל לחוקר הדורות והמצויינים
 בהם (43), וגם על ספרים או מאמרים אשר לא יביא בשום
 מקום אע"פ שהי' צריך להם ע"פ הסדר שלו (44). או שכתב
 לפירוש את הנמצא לפנינו בגוף החבור (45), נקח ראי' על
 אחר זמן פרסומם. הלימודים היקרים והידיעות הנפלאות
 האלה, היו לו מרבותיו רבנים מפורסמים אשר עשו שם
 בישראל. והמה רבינו גרשום מאור הגולה (46). ר' משה
 הדרשן מעיר נר' ביונא (47). ור' מצליח (48). ויתכן שמרבנו
 גרשום למד יותר באורי הלכות ופולפולים, ומר' משה למד
 יותר פירושי מאמרים קשים בתנ"ך ותלמוד ומדרשיים,
 אע"פ שגם הוא הי' חכם גדול אף בפסקים ופולפולים. ועי'
 שלשה המורים ההם בצרף אביו ואחיו השלמים, הי' לחכם
 בכל אלה גם בהלכות התלמוד גם בפירושי לשונות
 ומאמרים. והי' ביד הקדמונים ג"כ ממנו תשובות על
 שאלות ששאלוהו בהוראות. וגם ראש המפרשים בצרפת
 הוא רש"י ז"ל שאלהו פעם אחת אודות פסק הלכה (49).
 ועל צדקתו וקדושתו יורה שיר תודה שעשה בחתימת
 ספרו, על כי זכה ה' אותו ואחיו ובית אביו לעשות בביתו
 בית הכנסת ומקוה מים חיים הנובעים תמיד מחדש (50).
 ועוד ממקום אחר נודע מוסר דרכיו ומחשבותיו נגד כל
 אדם כמבין כהדיוט (51). ויש קצת השערה שהי' אוהב
 חכמה וגם קרא בספרי חכמי הרפואות מהערביים (52).
 ולא הי' לו לבזוין לשאול הוראות איזה מלה יונית גם
 לקטנים ממנו, ואחיו שאל גם לחכמי העמים (53). גם
 בלתי

הישנה 18.) אולם יותר ויותר רבה חכמתו ובקיא אתו להפליא בשני התלמודים ומדרשים. וכמעט אין בהם מאמר קשה בתחלת ההשקפה אשר לא בארו. ונמצאו בו ספרי מדרש אשר נאבדו מאתנו ואינימו 19.) וביחוד הפסיקתא של פ' בשלח פרעה המובאה ממנו במקומות הרבה ומדברת לרוב מר"ש בן יוחאי ור' אלעזר בנו 20.) וגם בתלמודים ומדרשים אשר ישנם אתנו היום יש אצלו הוספות וחלופי נוסחאות הרבה. אשר יעוררו לב כל אוהב לדרוש בספרים קדמונים. ואשר מכל מאמר ומלה יכול ללמוד מאומה על עניני הזמן ותכוניה. או לישב איזה סתירה וכדומה. 21.) ובפרט כי נתבאר בהרבה מקומות שהמחבר יגע מאד לחפש בנוסחאות קדמוניות. 22.) וגם כבר עברו היום יותר משבע מאות שנה מעת השלמת חבורו. ונודע כי רבו השבושים בספרים ישנים וביחוד מעת התחלת הדפוס. ולזאת נחשוב לבלתי ראוי אם יערוב איש את לבו לדלג ולקצר איזה מאמר ממנו כאשר עשה החכם בעל מערכי לשון בקצת ערכים. ועוד נראה דוגמא באחד מהם כי הן הוא יגיד לנו דבר חדש אשר לא ידענו בלעדו. (עיין לקמן בחסרונות שנמצאו בחבורו מ"ל סי' ג') וחיון מזה היו כל ספרי הקדמונים מהגאונים ואילך פתוחים לפניו. ונמצא בו תשובות, פירושים, וענינים מהגאונים בסתם. 23.) ובקריאת שמם, כמו רב אחאי בעל השאלות ורב יהודאי בעל ה"ג. 24.) רב משה. 25.) מר אברהם. 26.) רב כהן צדק. 27.) רב שר שלום. 28.) רב עמרם. 29.) רב נחשון. 30.) רב סעדי. 31.) רב שרירא. 32.) רב האי. 33.) ז"ל, וזולתם מהחכמים, כמו רבינו נסים ב"ר יעקב. 34.) ור' משה ראש ישיבה מנרבונא. 35.) ור' משולם ב"ר קלונימוס מעיר לוקא. 36.) ור' משולם ב"ר משה ב"ר איתאל מעיר מגנצ"א. 37.) ור' משה כל"פו מן בא"רי. 38.) ור' משה הנפוס. 39.) ועוד מובאים הרבה פעמים חכמי וחסידים מגנצ"א. וגם פירושי בעלי מקרא, אשר בלי ספק אין כונתו על הקראים חקוראים עצמם בן. רק על המוקדקים ומפרשי תנ"ך שקדמוהו שהי' כל

גם איזה צורות שהיו נרשמות בגוף החבור (63). והרבה
מאמרים נשארו קשי הבנה, אולי עיי חסרון איזה תיבה
או שורה (64). (ואנכי הצעיר יגעתי וחברתי אליו הגהות
מועילות ת"ל, ויובללו אי"ח בספרי ערך מ"ס). נדפס פעם
ראשונה בעיר פיזארו שנת רע"ז. שנית באותיות מרובעות
בלי נודע מקום וזמן הדפוס (64). שלישית בוויניציאה שנת
רצ"א עם רשימת מראה מקום מהרב ר' שמואל ארקולטי,
אולם מדקדק הי' לא רבני, גם ילדות היתה בו אז ולא
חפש היטב כראוי למורה מקום, רק סמך על רשימת
רבינו בכל מקום את הפרק והתחלת הגמרא ומשם רשם
הדף מבלי מצוא גם המלה הנרשמה, ובמקום שרבינו לא
רשם הפרק עשה גם הוא כמתעלם (65). רביעית שם שנת
שי"ג (66). חמישית בעיר באועל שנת שני"ט, ובו רבו
השבושים מאד והשמטות מפני מורא (67). ששית
באמסטערדאם שנת ושק"ט עם מוסף הערוך מהרב
החכם רופא מובהק ר' בנימין מוספי'. הוא הי' מבין בתלמוד
וחכם גדול בטבעי היצורים גם מהיר מאד בלשונית יוגית
ורומית ואף בערבית (68). והשתמש בחכמתו וידיעתו
זאת להשלים ולתקן כל מה שהשאיר רבינו או לא באר
בכל הצריך והראוי. ואף שלקח הרבה מהחכם בוקי
סנארה, עכ"ז עוד נשארו לו הרבה חדשות (69). וכל אשר
העתיק או המציא כתב בלשון צח קצר ומובן מאד. אך
חסרון קל עוד נשאר בידו, אשר לא נקד מלות היוניות
ורומיות שכתבן באותיות עבריות, למען דעת איך ועד
איזה דרך תקרא כל מלה בלשון העמים; ולפעמים ילאה
הקורא להבין אל איזה תיבה כיוון. — ושביעית בעיר פראג
בחמשה חלקים בשנות תקע"ט עד תקפ"ד (70), עם העתקת
כל ערך בלשון ואותיות אשכנז, ועם הערות הרבה בלשון
ההוא ובלשון עבר, גם ציון כל תיבה יוגית או רומית
באותיות יון או לאטיין, מאת החכם המפורסם בקי
בלשונית הרבה מוה"ר משה לאנדוי נ"י אשר קרא שם
הספר בכלל מערכי לשון. הן אמנם רב תודות נכונו
לו

בלתי מחזיק האגדות כפשוטם ולעקרים בפירושי המקראות.
 ומתיגע לקרבם אל השכל ע"פ פירושי רב האי ור"ח ז"ל
 (54). כנגד זה הראה במקומות אחרים שהי' מחזיק בלימודי
 סודות ולחשים וספורים נפלאים. אע"פ שהלמוד ההוא
 לא הי' נפרץ עוד בימיו. רק רב שרירא ובנו רב האי החזיקו
 בו (כבר 55). דרך הדקדוק שלו הוא ממש מעין דרך הדקדוק
 של הצרפתים ואשכנזים לעשות יסוד בתיבה אות אחת
 או שתים. ולהפיל אותיות אהו"י או הכפולים מראש
 מאמצע ומסוף התיבה. ונחויץ הוא למעין בספרו לדעת
 זאת למען ימצא בקל כל מלה אשר יבקש. ובעל מיל'
 שהפך סדר קצת ערכים וחשב להקל עי"ז. הנה חכביד
 עוד יותר על הקורא, ויבואר זה לפנינו. וכבר נהג כן
 בהפלת הנחים והכפולים הפייטן ר' אלעזר הקליר שהי'
 ג"כ איטליאני בימי רב שרירא גאון (56). ויתכן שלמדו
 האשכנזים דרכי הלשון והדקדוק מחכמי איטליא ע"י
 הנוסעים מרו"מה למגנ"צא. כמו שהוחל ג"כ עד"ז למוד
 התלמוד באשכנז וכן למוד הקבלה (57). כפי דברי בעל'
 היוחסין הלך רבינו נתן לכבל, ואם אמת ספורו אשר לא
 נמצא עוד בשום ספר זולתו. בלי ספק הי' מסעו זה רק
 למען שמוע פירושים מתלמידי הגאונים-אע"פ שנתמעט
 שם מאד למוד התלמוד אחר רב האי. מ"מ ניצויץ מבעיר
 מגאונים קדמונים ניכר עוד שם גם בימי הרמב"ם אצל ר'
 שמואל ראש הישיבה — גם להשביע תשוקת נפשו בכל
 מדע, וביחוד בענינים הנוגעים לכלל ישראל (58). השלמת
 החבור היתה ביום ט"ו כסליו שנת ד"א תת"סא (59). ועד
 מהרה השתמשו בו כל מפרשי התלמוד והפוסקים. ואח"כ
 גם כל דורשי לשונות וענינים קדמונים (60). שבאמת יש
 ללמוד ממנו הרבה על דרכי חייהם. ומצבי המקומות
 ושם בימיהם, וגם על דרכי אנשי דורו (61). אולם לדאבון
 כל נפש משכלת קרה לו את אשר קרה לכל ספר הנדפס
 ממחברים קדמונים, כי חלו בו ידיים רפות ובלתי נאמנות
 בהעתקת הכתיבה והדפוס. ועי"ז נשמוטו הרבה ערכים

על יתרון ר"ב, והוספות חדשות אשר המציא מנפשו (73),
 וגם באשר העתיק ממנו עיין הישב בדבריו אם כנים המה.
 לא כן רמ"ל שסמך על בוקסטארף הרבה בלי עיין אחריו
 כלל, ועי"ז נפל בשגיאותיו (74). והנה בוקסטארף איש
 נכרי הראה פלאים באמת בהכמתו ובקיאתו בספרי ישראל,
 בכ"ז אין ראוי לאיש יהודי מבין בתלמוד לסמוך על הנכרי
 בלבד בפירושי התיבות, כי תורה שבע"פ מורשת קהלת
 יעקב, ובה הרגלנו מימי נוער, ושכלנו יאלפנו. ארשום
 נא פה כל החסרונות בכלל אשר על המחבר לתקן במהדורא
 שני' ובהערות יבאו בפרט (75).

ב) בעבור שכל העתקותיו המה רק ממלות רומיות של
 בוקסטפיל לא מעבריות אל גוף הספר, וזאת
 עשה להקל ולמהר עבודתו, כי נקל היו לו תמיד לחפש
 במדרשי מלים רומיים ואשכנזים ומשם העתיקם, לכן עברו
 ברבות מהן כל הטעויות של בוקסטפיל; ובקצתם לא עיין
 כלל בדברי רבינו רק בבוקסטפיל שהעתיק לפעמים בלשון
 רומי מלה שנמצאה כתבניתה בערוך אך משורש אחר,
 ורמ"ל בחפזו העתיק רק דברי בוקסטפיל. ולכן יש מהן רבות
 שאינן מתיחסות כלל אל שורש והוראות המלה בגוף
 הספר (76). או שהן הפוכות ממש, ומתנגדות אל הכונה
 הנכונה (77) עד שלפעמים יעוררו השתוממת ומבוכה (78)
 וביחוד נפלו הרבה שבושים בהעתקת שמות אנשים
 ומקומות מדינות וערים, אשר באמת נחץ מאד לקורא
 משכיל לדעת אותם על מכוונתם (79). אולם הנפלא
 שבמקום שעזב את בוקסטפיל, יצדק הנכרי, ואת רמ"ל תלין
 השגיאה (80).

ג) הרבה מלות לא תרגם כלל, רק מרשים לעיין במלה
 אחרת, ולא נמצאה המלה האחרת כלל בספר,
 או שנמצאה ואינו מפרש שם מאומה מזה שהבטיח (81). או
 שמרשים המלה אחרת לעיין בקודמת מבלי תרגם גם שם
 מאומה. וכל זה יוגיע את הקורא לחנם, ויוליכהו הנה
 והנה בתקות שוא, כי ישלההו מראשון לשני, ומשני
 לראשון

לו מאת כל חוגה בספרים. כי הקל על המעיין מאד בהמציא
 לכל ערך תיבה אשכנזית המתדמה אלי, וברשימות אותיות
 נכריות. וגם הרבה פעמים הטיב לדבר בהערות (7). ויען
 ידעתי יקרת הזמן ורגעיו, וכי די לאדם להשתמש במעט
 עתותיו אשר חננו יוצרו להשלמת נפשו ורוחו, ובפרט
 בימינו, לו ירצה איש לכלות זמנו בהשגות על ספרים
 חדשים לבקרים בלשון עבר, יריעות אין די באר אותם.
 לכן חשבתי להתעלם גיב מכל חסרון הנמצא בחבור זה
 ואמרתי על כל שגיאה תכסה אהבה לעושה טוב בקרב
 עמו; לולא שמעתי בשם המחבר אשר אמר עם הספר
 גם בפה מלא, כי בדעתו לעשות בקרוב מהדורא שני
 מחבור זה, אז דברתי אל לבי, ואל אלהים הוא יודע את
 קרבי! רק למען האמת האהובה מכל לא אחשה, ולמען
 בער כל קוצים מספר יקר כזה לא אתאפק עוד. ומאשר
 נודע לי כי המחבר חכמתו ומעלותיו יתרים על שנותיו,
 ולא כמחבר זולתו נשרש כבר בדעותיו, לאמור: "אך אתי
 הצדק וכל אשר יצא מפי לא אשיב עוד" אקוה כי ישא
 לתוכחת מגלה מאהבה מסותרת, ויסלח לדבר הזה אשר
 אומר לו פה, כי רוב השגיאות אשר קרו לו, חמה רק
 ממהירות כתיבתו וחפזן ההדפסה, ומעוט השגחתו גם
 על עיני הדפוס נראה על פני כל החמשה חלקים (7)
 ומתאותו עשות ספרים הרבה יחיש מעשהו תמיד למען
 יוכל החל בקרוב ספר אחר. אך רוח עושים כזה אחו הרבה
 מתחכמי דור זה מאחינו, ורובם ירוצו ויעקשו המסלה.
 והי' ראוי להם לזכור מאמר חז"ל היקר, טוב מעט בכוונה
 וכו'. ובעבור כי לא שת החכם רמ"ל את לבו לזה המאמר,
 נפל באשר הרחיק וגנה בו את זולתו; שעל ר' בנימין בעל
 המוסף כתב בהקדמה אשכנזית שכל דבריו לקוחים, מבוקי
 סטארף, ובאמת לא הרע עוד בזה, ולמה לא ירחי איש
 עברי לאחיו כל דברי חכמה אשר מצא בין חכמי אמות?
 וגם לא את הכל לקח, כאשר אמרנו — לבד חטא זה נשאר
 בידו שהעלים את מקורו. ובכ"ז חסרון רמ"ל יהיו לעדים
 על

סמך רק על בוקסטת'הו, ולא יגע לעיין עוד יותר ולרשום במקום שלא רשם הוא 90.

ו) לא השגיח למלאות כל חסרון ברשימת המקור אשר השאיר ר' שמואל ארקוולטי, ופעם יגדיל עוד השבוש והערבוב, ופעם ימחר לכתוב מפי בוקסטת'הו מבלי הזכיר שמו, או מעצמו, לא מצאתי זה מפני שלא רשם המגיה וגם הנכרי את המקור; והוא רמ"ל לא יגע לחפש עוד יותר 91. גם לא תקן כל השבוש אשר קרה לפעמים גם לבעל המוסף 92. וזאת בלתי ראוי למחבר אחרון וחדש כמ"ש בס"ג, ולפעמים חשב לתקן שבוש בלכתו אחרי בוקסטת'הו וקלקל יותר 93.

ז) השאיר איזה מקומות קשי ההבנה אשר יוכלו להתבאר מבלי העיר עליהם מאומה 94.

ח) באיזה מקומות מכניס דבריו בין דברי בעל הערוך בלי שום רשימה מبدלת, וזה מטעה הקורא בשתיים שנעשה נכוח בקשור הדברים, וגם יחשוב לפעמים שרבינו נתן מביא איזה גדול מאוחר מזמנו, ואעפ"י שחשב רמ"ל לתקן זאת בהקדמת חלק ב' ע"י סמנים שנתן שם, הנה מאן דתני הא לא קרי הא; ולא בכל מקום נמצאו הסמנים. ועכ"פ מקום סוף דברי רבינו ותחלת דברי רמ"ל יתעלם תמיד 95. וחויץ מזה המעות הראשון לא יוכל לתקן בהקרמה. ויותר עוד עות ובלבל עלינו את הדברים שמעמיד גם ערכי המוסף בלי שום סימן לדעת שלא מרבינו נתן המה, תחת אשר במוסף דפוס אמשטרדם הציב לו יד תמיד לאמור ראה זה חדש הוא.

ט) הרבה טעויות טעה בכוננת דברי רבינו ובדברי וולתו ורק ע"י מהירת עיין 96.

י) והוא היותר רע בעינינו, שבשער הספר בלשון אשכנז אשר נתפרסם ג"כ בכל רשימות של מוכרי ספרים וביחוד ברשימה מיריד וייפליג, לא נמצא כלל שם המחבר גוף הספר הגדול בכמותו ואיכותו. וכאב לב כל יודע את רב עמל ויגיעה של המסדר הקדמון הלזה, עת יקרא

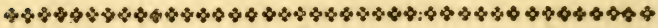
לראשון ופעמים משני לשלישי ומשלישי לראשון. למען יסוב העגלה מבלי דעת ראשוסוף (82). וכה יעשה בהערות. יבטיח לדבר מענין בהערות אחרות. ושם באהרות ירשום בקצרה לעיין בקודמות או לא ידבר מאומה (83). וכ"ז בא לו מאשר לא שנה לדאות חבורו עוד הפעם, ושכה באחרונה ארת הבטחתו בראשונה, וגם מלכתו תמיד בעקבות בוקסטורל (84).

ג) קצר דברי רבינו בעל הערוך וחשב להסתפק באיזה מקומות בקצת מאמרים והשמיט שאריתם (85). וזאת בלתי נכון מאוד כאשר אמרנו, וראוי שכל מעתיק ספר קדמון להשים עין על כל מאמר מבלי דלג אף מלה אחת. ולפעמים השמיט איזה תיבות רק מחסרון ידיעת כוונתם (86). כמו שעשה כבר בעל המוסף ר' בנימין (87). ולמה לא למד מחכמים מתוקנים בעמים כשמדפיסים ספר מקדמונים שלהם. כמה מן ההשגחה והשקידה להעתיק אות באות. לבאר כל סתום לרשום כל מקור, ולהביא כל הלופי נוסחאות הנמצאים בספר ההוא. ויראה מזה עלתה לו באהבת הקצור ששכח בחפזו מאמר שלם אשר בתוכו מלה יונית חדשה שלא נמצאה עוד בספר קדמון, וגם נחויג מאד לתולדות ישראל וגדוליו. ואף מוליכהו בוקסטורל לא שכחו (88).

ד) באיזה מקומות הפך הערכים להקל על המעיין כפי מחשבותיו. אולם הכביד עליו יותר והביאו במבוכה (89).

ה) פעמים רבות מאוד לא ישב אותיות יוניות או רומיות אף שכתב ר' בנימין שהמלה מקורח הלשונית ההן, והסרון זה יוכל קצת להחשב לו ליתרון. כי רק לעשיר הנותן מהונו, אומרים נתן תתן והענק תענק אפי' מאה פעמים, כי בגלל הדבר הזה יברכוך ישרי לב. והנה כמה שהראה לנו המחבר יכלתו ועשרו בלשון יונית, והשפיע לנו ברוב המקומות רושמי המלות כתיקונן, העיר בנו החפיץ לראות כזאת בכל מלה ומלה. אולם בחפזו סמך

בספרי ערך מלים, אשר בדעתי להוציא לאור איה להיות לחלק ששי נלוה אל חמשה חלקי מערכי לשון.

הערות

1) שם תשפחתו מאלף בספר שלשלת הקבלה, ושנת פטירתו ציוחסון וצנטיהם צלי רחי'. חולט ת"ש צש"ק, וזמנו צקורח הדורות וסדר הדורות ושם סבדוליס סצערך עד זומס נראה שהי' חי צשנת ד"ח תשל"ח, טעות כלס נראה לעינ, שסס הוח לשון ר"ח ז"ל שהי' צדור הקודס לדורו אל צעל הערוך ומוצח זמנו צמקומות הרצה והמיד צהוספת מלת ז"ל, נראה סכבר מת עכ"פ צעת כתיבת הספר, ונח הי' רצינו נתן חפי' תלמידו של ר"ח נגד תסוצת רש"ל סי' כ"ט עיין תולדות ר"ח צקונטרס מיוחד. וחולי רחא צעל ש"ק סס תשפחת רצינו צחתימת הספר כ"י חזר רחא. ומ"ס צהקמת לחח דור טפולניטו וזמנו צסס הבדוליס שהי' רצינו ב"כ תשפחת התפוחיס ומצטע יהודה, הנה הסיף סס מלות, לפי הקבלה ר"ל סקן קצל; אך לח מלח ע"ז סוס מקור צקדמוניס, סצחמת היחוס מצטע יהודה חזר לקחו להס חיתה מחצניס כמו הרצ הצנחל וכדומה נחשד הוח תחר, וזרע יהודה נשחר צצצל וזמנו הרחשי בליות סס עד ימי ירמז"ס ז"ל, והנשיחיס צח"י מזרע הלל לח הי' רק מנקצות סל סצט הוח, ועיין ססר יוחסין. וגס על סנת הפטירה חין צדור נכון, רק סהורבלו לרסוס מות כל חכס אחרי כ"י חללו פעולותיו צהצל ולח נשווע עוד צין החייס; וצעצור סחצצו הצלמת הספר הערוך צצת תתס"ה (זס טעות, עיין לקמן הערה 59) גמרו חייו צשנה הסמוכס חח"כ.

2) בספר חבורה (צין תסכת סחחות למסכת חגיגה) כהצ רז"ל. וח"י הקטן מלחתי סמך לצד צצחצות טבחוניס חלעזר צין דצינו יהודח ורצינו קלוינימוס חיס רומי צן רצנח סצתי צצחו לברמיתח חחר פטירת רצינו יעקב ז"ל שחלו וזמנו דבר זה. והולית עדות חדס והכחה סכבר נשחלה שחלה זו צדומי וכתוצ כן: שחל ווד סלונה היחקי מן תרנח רצנח רצ נתן גחון שחצר ססר הערוך, ומן מר דניחל חחיו ומן מר הצרהס חחיו, והסיצו סכבר נשחלה שחלה זו צצ"המך לחציהס מר היחיל גחון והסיצו צסס רצינו מר יעקב גחון היס מחיצתח ומהח רומי דמנחב כשר להיות הנוילה סוף לקריחת התוריס ולתקועת סופר עכ"ל. ומוצח כ"ז ג"כ צחדוסי חחיס סס להבת מרדכי ס"י דצנת. אך צצנטיס רציס, ויס לתקס כלס מלשון ס' חבורה. וסס צחנטי סס כתוצ שחל מר שלמה היחקי צן רצ נתן וזמס נשפנצ צעל ש"ק ססס ומשפחת צעל הערוך יחק חעפ"י סכתצ צעלמו צסמוך סחי' ומשפחת עכ"ו. והטעות מצוחר שז"ל כון צמקוס בן; גס העתיק צצצוס, נשחלפס שחלה למר דניחל ומר הצרהס חחיס בני רב בתן חעפ"י סססמוך תעחיק צעלמו דצרו רצ נתן צחתימת ספרו סנת תת"ס סלח נשחר לו רק צן חחד ושמו רחוצן, וצשנת תתס"ו נפטר כפי דעתו — חלח כנ"ל סמר דניחל ומר הצרהס תמס חחיס סל רצ נתן. ועוד סס צחדוסי חנטי חס, רצ נתן שחצר ספר הערות ז"ל ספר הערוך. עכ"פ תראה מכל זס סגס חחיו גס שני חחיו היו בדוליס צחורה, ונחל מוס שחלות. וכן צצחצות סל הכ"מיי להלכות ברזישן סי' י"ז ז"ל: ורחיתי תסוצת רצ נתן סיסד הערוך וחחיו ר' הצרהס צני' ר' יחילח (וגס כחן נשפנצ צעל ש"ק סקרה צמקוס צני' ר' יחילח צנו' ר' יחילח ע"ס). סשחלת ישראל מומר שיס לו צצת קטינה חו וערה חס יכול חצי לקצל קדושי חס לחו, זס הי' תעשה צימי הקדמוניס וחמרו מקודשת עכ"ל. וחציו מוצח מרצ נתן צערך צן עזל וקפח י"ח ורקק ע"ס. וחצח מרי רצינו יחילח ז"ל פירש כו', והי' תספר הדבר צנחל כו' יעו"ס תעשה נפלה מסכרת חשה זומס ע"י רוק. ויורה עוד מוצח ר' דניחל חחיו, וכפי הנראה חצר ר' דניחל פירש על סדר נדעיס חו סלמד וזמנו רצ נתן הסדר הוח, סכל הפירסוסי המוצחיס זמנו סס רק על משניות סל סדר זס, עיין ערך צית רוצע ודק' צ' והפך (וסס קדחיו, רצינו דניחל צ"ר יחילח ז"ל). וטפח צ', וטפוח, ולוף, ומתק, ונפס, וקד, וספו, ורחוקותי, וסס כהצ רז"ל:

שם ברשימה. ראבבייט, ארואעטיטעט ווערטערבוך, לור קענט.
 ניט דעם תלמוד'ס דער תרגומים אונד מדרשים. זיט אומערקונג
 גען פיר פֿהילףֿאָקיא, געטיכטע, ארבעטֿאָקיא, געאָרדֿפֿהיא, כאטור אונד
 קונסט פֿאָן ו. י. אַנדוי. ואדם לא זכר את גבר חכם הווא
 רבינו נתן, ושמו לא נקרא לכבוד ולתפארת בין העמים.
 תחת אשר ראוי לכל איש ישראל האוהב את אחיו לרומם
 שם חכמינו בגוים, למען ישמעו ויאמרו עם חכם ונבון
 הגוי הגדול הזה, אשר בכל דורות קדמונים ואחרונים
 הקים לנו ה' נבונים וחקרי לב לחורות לאחיהם כל דבר
 חכמה ובינה, ובעבור הדבר הזה בעצמו אין כונתי גם
 עתה, כי תודע בקורת זאת בעלים אשכנזים, יען אין רצוני
 ח'ו לחוריד את החכם רמ"ל מגדולתו בעיניהם; כי בלי ספק
 יתנו לו כל נבונים יקר ותהלה הגאווה לו באמת בעבור
 התועלת הגדולה אשר הראה להם. ואין פרסום מאמרי
 זה שוה בנוק אשר יוכל לבא על ידו מצעירים מתחכמים,
 שמחים לכל דופי ונגע. המעות יוכל לתיקון והחסרו' יוכל
 להמנות. ושם רמ"ל יגדל לעד בין חכמי האמות, ועיני
 המבקרים לא יאפילו את נגחו. אך מצד היושר והצדק
 ראוי לו לכתוב רשימת השער במהדורא שני' כזה. ראב.
 בייט, ארואעטיטעט ווערטערבוך, „ et cet. ביי מדרשים " פֿאָן רבי נתן
 „אָבעררובינער אונד פֿאָרדגעטלטער דער תלמוד'דישען טולע חין רָאָן חין
 „חילֿטען יאהרהונדערט, זיט לונעטלען פֿאָן ראבי בנימין מוספ'
 „פֿאָן נייען העראויסגעגעבען אונד פֿערטעהרט זיט זיינער פֿערדייטטונג
 „יעדעס טולגעוואָרטעס, אונד פֿיעלען רייפֿהאלטיגען העברעאישען אונד דייט,
 „טען אומערקונגען פֿיר פֿהילףֿאָקיא, et cet, פֿאָן ו. י. אַנדוי לזייטע פֿערבעס,
 „סערטע אויפֿלאָגע. " כי גם את שם הרב ר' בנימין בעל המוסף
 לא יאות לו לשכוח, ובפרט כי הקל עליו מאוד עבודתו
 ופעולתו ולא יושפל ברשימה כזאת כבוד החכם רמ"ל
 כלל וכלל. —

טרם אהתום אומר שאם בכל זאת לא יתקן החכם כל
 אלה השגיאות בעצמו אהי' מוכרח להביאם כלם
 בספרי

שנעשה דעינה. וערך גרז, זה"ב ושחלפה דיומח דכפורי מי טרו למיסק צנורצו
 פירוש פדורלו זלעז (פוסזעקקען) ולסון ישמעאל גורז. וערך שחלח ח', זה"ג סוף
 שנת ורואו צפ"כ ס"ב ס"ס) חמרה דמטי' שחלה דהוי דהיינו כפיסא מלרית ע"כ. והנה
 מה שמתהי מדברי רזינו זערך גרז הוא סרוז דברי זה"ב מלוקטים מספר השחלפות,
 שכן מה שציהו ס"ב זשס שניה נמלא כל הענין כלשונו זשני הספרים רק ששחלפות
 הוא כעין שר"ת וזה"ג לקח הפסק קלור עם רחוי, אך סמר גם הלסון עם מלה
 ערציה הנמלה ס"ב וס"ב; ועוינה ומלחתי עוד יותר הרצה כזה, ולדוגמא עיין ה"ל
 דביס זה"ג והוא קלור מדברי השחלפות סוף ס' שמינו וכלשונו. וזהלכות מילה הרצה
 דברים השחלפות ס' וירח, וזהלכות גרוי, גורו שלח זפניו כו' פשיטא מהוא דהימח
 כו' והוא הוספה על הגמרא דיריס ז' ז', ועוד ס"ח להלוי זלח דברים זעליה,
 דלמח מוסרה דהזח דברים געליס זעלמח הוא דחזח, והוא ג"כ הוספה על גמרא
 מדריס ט', וכל הענין ס"ב כלשונו עם שתי הוספות השחלפות ס' מקן סי' כ"ט ול'.
 עיין עוד זשס הגדולים ריש ח"ז פרחא שחלפות כ"י ופי' מתוקן יותר מהנדפס
 שפלו זו שזויס. וזחזר הספרים סל ר"ד אופענהייט הדפס זחאזובורג הקפ"ר
 (פ"ח"ח נומר 180). נרש שחלפות דרז החחי כ"י, ומי שיוכל לעיין זו חולי
 ימלא הספרות שדמתי, ועוד יותר מהמה. ומס ש"ס עוד לדוד על דברי ס' שחלפות
 וה"ג עיין לקמן (הערה 24).

5) פרה המקום להעיד על כוונת רזינו ח"ך יחלק לפעמים לשון הקודש, לשון חסנה,
 לישנה דרצנן. ולסון חרמי, פי זל"ז יהי' נזון מחד הקורח זספרו. דע
 חסוה כו' לרז קורח לשון הקודש למלה הנמלחה זמסנה או גם זלחן בנורח קדמונית,
 אך לפעמים מתלק גם לשון חסנה מלסון הקודש, חעפ"י שגס מה סקורח לה"ק לח
 נמלא זמקרה. ולישנה דרצנן קורח למלה הנמלחה רק זדברי חמורחים מחזרחיס,
 או גם רק זדברי הנחויס, חס מקור התיבה הוא זלסון פרסית או ערצית, ולסון
 חרמי קורח לרז לכל ותיבה הנמלחה זהרבותיס, אך לפעמים ג"כ יכנה כן לחיח
 היצוה מלשונוה קיס יצוי' על עסקל חרוני, כמו ששעו זכר הנחויס. ולדוגמא ס"ב
 חיה רחיות על הגללים חלה. זערך חסטיס כתז הוא ורז סל קורטמיס, ולו ס"ס
 חזר זלסון הקודש הלוח חרוע זלסון חרמי מוריקח עכ"ל. ובהה הלוח חרוע נמלא
 רק זמסנה עיין ערך חרוע. וערך חספין כתז דב זמקיימות האספניח וסמו זלסון
 ערזי חלצוטי וזלה"ק שיזוע"ח, וזלסון רצנן כופיח זדחזר מרדתח זכופיח עכ"ל,
 ומלה שיזוע"ח הוא חק גמרא קדמונית עיין ערך זעטה, ולסנה דרצנן ר"ל לשון חמורחים
 מחזרחיס; וזהו חדע להפיר הספק סל רמ"ל זסוק הערתו ס"ס. וערך זשס פי' כל
 דבר שחוכל עם סת' זשס (ר"ל סל זלי מלה) סמו לסת' זלסור זמנה, וזלסווח
 דרצנן סמו זשס. וערך זמטרה סי' ה"י דה שזורעיס ס"ס העשזיס קורחיס זלסון יון
 זמטרה וזלעז זרסתח וזלסון ישמעאל קלרי' וזל' חסנה זברה וזלסון קודש עליון עכ"ל,
 וכן לדיק להקן זערך עליון חמזשס למיני ווח נתקן זמ"ל ע"ש, וסנה כחן מחלק
 זפי' לה"ק מלסון המסנה, וחעפ"כ לח נמלא שורס עליון זחנ"ך, וגס לח חיה דמיון
 לו זשוס לשון; ולכן חסוז ליקרז דעת רזינו שתיבה זו הוא מיתר פליטת לה"ק
 הזחזרת עוד זפי' סנחיס כמו חכסיס וזלעת, יעויין געזערייס קורות לשון עזר
 סי' י"ד והמסקל הוא על דך עזרי כמו עיני קלוד סליס. ונ"ל ס"ן הוא ג"כ מרבג
 סל חזניס יעויין ערך רצב, וחל נמלא מקור לו ג"כ זכוס לשון, אך הוסקל עזרי
 כמו זשזר. וכן יטקב האזן ההחזונה סל ריחיס נגד ריבב האזן העליונה הנמלא

זחורה. ומענה מה שציהו זמוסף שחלח זהרבוס שני ורות מקלקלח זריעה עזיחה,
 גרחה זרור זעזל הרבוס זה המחזר מחד זמון לקח היצה זו מלסון חמסנה ועסנה
 חרמית זהוספת חוח ח', ולכן היה יחירה ולוח נמלחה עוד זכוס הרבוס קדמון.
 ומפליטח לשון עזר היה לזעי' כ"כ הלח חצוברה, עיין ערך יבל עשז שסמו יזלח
 וזלה"ק חזיבה, וזה"ק זה הוא ליסנה זממח (זינה כ"ה) יעויין ערך חלז שסס כתז
 שנקרה זלסון חרמי יזלח. והנה גם למלה זו לח נמלח זמיון זחיהה לשון, ולכן
 יתכן סהיח ערצית קדמונית הזחזרת זפי' חכמי התלמוד, והמסקל יעוד עליו' כמו
 הזורה זכורה. ועוד ערך עברה קשירת הזר הפירוד קרוי ענינה חרויס לולחות
 עוזוין וכמו ענינה זקשירה עכ"ל, סה כתז רזינו זפירוש ששורס המלה זחרויס
 וחעפ"כ קראה לה"ק מפני המסקל שחלחית ענינה, וזלה"ק ענינה על חסקל חכילה.
 וערך

ספר לנו ר' דניאל ז"ל שאל לדין החד פלסופי גראוואטיקו ויהו פרוקופא וחסיו
כבוד הוא זנאן גראוואטיקו ע"כ. ובכל מקום מצינו ר' נתן בהיספוט מלת ז"ל: יראה
שכבר יתעב עת כתיבת ספר הערוך; הן ר' חזקיהו חינו מוצא ממנו שמו מקום,
זלי ספק ח"כ, כי הוא העביר.

3) ר' בנימין כתב במסעיו שאלא שנתה תקל"ג צעיר רותה חכמים גדולים וזרחשם
ר' דניאל הרב ור' יחיאל משרת חל פסח, והוא נחור יתעב נזון והכס
ויולא ויה צדית הפסח, והוא פקיד ציהו ועל כל אשר יש לו, והוא נכדו של ר'
נתן שעשה ס' הערוך עכ"ל. והאשכנז ש"ר דניאל הרב ור' יחיאל הפקיד היו אחים,
חו בני אחים נכדו רצונו נתן, ששני השמות האלה נמלחו במסכתו שם חציו לו
יחיאל, ושם אחיו ר' דניאל. עיין הערה הסמוכה לפני זה.

4) בערך גח כתב רז"ל וזשאלות דרש אחאי פ' נשא כיון דמביחי זרחתי כו' סיכום
כיון דמתעסקי זרחתי עכ"ל. והנה לפנינו הוא זשאלות פ' זשעלוהך,
אך הבאון ר"י פיק העיר שם זשערה ששיך כל הסי' לפ' נשא, והי' שמה, לו
ראו עינו דצרי רצונו שמיחא זחמת פ' נשא; אך יותר הדוש ששם זשאלות לפנינו
כתוב במקום רמגיחי, דמשכי. גראה זעליל שכבר חלו צו ידיו אשר תקנו המלות
והחליפו מוצנות זצלתו מוצנות. וחולי קצרו ג"כ זחיהו מקורות שכן גראה זערך
זניהו שמיחא שם זשאלות גדולות צויהי ציום השנוני, מי שחוכל דג שמיחא כשחורש
על הארץ לא זחייב חלה חד מלקות ע"כ. וז"ל ליהא זשאלות שלנו. וקרוז שהי'
לפניו זשאלות זקצור זשחריכות, ולכן כתב זשאלות גדולות. ויש לי עוד רחיות
שנתקצר ונחסר ספר זה, וזרחשם חותם פה זקורה. זעעל המאור (מ"ק פ"א)
כתב והבאון ר' אחאי שמיחא ז"ל כתב ירצעם ועזויהו מלכו כחמה כו' וע"כ. ולא
נמלח זחיה זשאלות שלפנינו. וזשעה"מי (פ"ק מ"ל) מלה סו' ב' מציח דצרי
השאלות פ' קרה דלכן ששמהו לא ישח חת כפיו וכו', ולפנינו לח נמלח וצם' המכריע סי'
ע"ה מציח צם' השאלות פ' והי' כי זשח נוסחה זשנה זב"ה פסחית ק"ו ע"ה, שחיה לפנינו
זשחית שם רק מלחתי מחרת זש"י נזיר (ד' ריש ע"ה). וע"ש זשבה ר"ז זשח
ידע למוח מקור לזוסחת רש"י שם. חולם זשאלות שלפנינו לח נמלח מחומה זזה
צם' זחיה, רק מלה אחת מנוסחתי צפ' יהרו ע"ש זכרהו על היין בבני-הכר.
זרחשם' קדושין (מ"ה ז') ז"ל: ועוד כתב זשאלות דרש אחאי באון זקניה שהלך
חצי' למד"הי כו'. ולא נמלח ג"כ זשאלות שלפנינו במקום הראוי לכן ר"ל צם'
משפטים סי' נ"ט שמיחא זקדושי זח, ומוצא שם זחום' זשמוך. ומלשון שכתבו, ועוד
כתב זשאלות, גראה שזמקום האוה זעלמו כתב כן, ולפנינו חין דצר לח זמקום זה
ולא זמקום אחר. וכבר העיר על קלת מזה זשקדמת שחילת שלום. אך יותר נפלא
שזסוביה האוה זעלמה מציח הרח"ש זשם השאלות לשון אחר זענין זה לראי' ממש
להפך ומצרי החום' וגם הלשון האוה לח נמלח זמקומו זשאלות ולא זמקום אחר,
ושם כתב הרח"ש סיהי' משמע לכחורה השאלות חולק על זב"ה ע"ש. חתם לדצרי
התום' שהחתי יהי' השאלות כזה"ג. ולפי מה שהעלינו לקמן שרוב דצרי זה"ג
לקוחים השאלות והי' נוסחם התום' זשאלות יהי' השמיית. עכ"פ תראה מכ"ז
שהי' ציד הקדמונים כצד נוסחאות חלוקות מספר זה וזה שצונו נחסר זנתקצר;
וזשקדמת שחילת שלום לח זשעיר כלל על חלוקת הנוסחה צין הוים' ליה"ש, ועל
החסרון שצונו גם מנוסחת הרח"ש. ומלחתי יותר הדוש עוד, שש"ות הבאונים
דפום שחלניקו הנקרא שערזי זק (ח"ה שער ג' סי' ח') כתב זשחור ז"ל: ריזחא
דקודשפה חיה חו אחי ועדיין קניה וחצוה היו זדוכתח אחרונה, לח היו קדושי'
כו' ע"ש זשחריכות, ומסיים דח"ל גע ולא מיחון וחחום שם דצ למה באון, והוא חתם
ל-סך מצרי השאלות שהצוה התום' וגם מצרי הש"ע ח"ה ע' סי' ל"ז סעיף י"ד,
ולא ידע מזה חפי' הרח"ש שמתפק צדיו זה, וכן נעלם זה מצונו חם עיין עליו
זענין זה צם' הישר סי' תקל"ד, והרצ ר' חיים מודעי מגיה הפסוקות הכן לח
העיר ע"ז כלל. נאזו לדצרי רצונו זעל הערוך. זערך פרהו כתב, זשאלות שלה לך
זחיים מייצו לי לפרהווי נפשי', זלשון ישמעאל לזרוז קורה פרהו ע"כ. וחדוש על
הבאון ר"י בער"ון חסנה זשבהו לשאלות שם וחשכ שפי' זה הוא מן המוסף אשר
זחמת הוא מצונו נתן זעלמו. והפירוט של רצונו על חיה מלה זזה"ג, עיין ערך
גלמחרג מציח ה"ג סוף הלכות שנת הנהו גולמחרגי חסור לעלטלונהו זשפתח, פי'
זשעל

ארכברי פי' לשון פרסי עושי מלאכת הגזית .

אוריא פי' גלשון פרסי שס המערצ חוריה עכ"ל . צספרי חושי שס כתצתי שלכן קרח
שמהל לחייה צר דר בר אוריא (ע"ז י"ז ח') משום שאצור צר צח מח"י לצל
עס כל צני ציהו , ור"ל צר מערצח . ומשעס הזה צעלמו קרח כן רצח לרצ ינחק
צרי דרצה צצ"ח (חגיגה י"צ ח') משום שגס רצה צצ"ח צח ונח"י לצל , יעויין
יוחסין . וכבר העיר הגאון ר"י פיק צהבהתו צרכות (י"צ ח') שכל מקום שמהל
צש"ס צר חורין פי' רש"י תורה . חכן צמקוס שמהל צר חוריה לח פיר"י כלום ,
זה ופני חין להכניס צמלת חוריה חורחות תורה , ומזה הדע שסס צצרכות ל"ל
חוריה צמקוס חורין .

אכנגרי פי' צתשוית חצונבחר הוא המונה על שלחן המלך , ששלחן צלשון פרסי
חזי"ן והמלך נחר עכ"ל . ולפי ברסח זו כמו שהיה צחמת לפנינו צמו"ק
(י"צ ח') נראה יותר לפרש שלוחי המלך כמו צערובין ס"ז ח' ע' עקד חצנגרי .

אפרייא פי' חוזק צלשון פרסי .

בארג לשון פרסי הוא יין מנוצל העומד על שלש .

זהרא פרס . זהרורי . ממונים על מכס הפרדסיס . וזה שסס לשון פרסי הוא
עכ"ל . ופה טעה החכם רמ"ל צתרגותו צתהיה . עיי רשימת מליס צסרף
הקונטרס ערך זהרא .

זידן צצנת צפ' המלניע (דף ל"ד) סוסיח דצי זידן , ורצ החי בחן ז"ל הי' סונה
סוסח דחזיוון וכך פירש הכן וכיולח צו שהמלכים לדין צהן עופות קורין
חורתו צח"ז והאדם העוסק צהן קורין חורתו צלשון פרסי צחז"ייר וצומן שהן יותר .
מח' קורין חורתו צחז"יירן , ויס להן סוסיס מיוחדים לצחמת העופות הדורסין
הנקראין צח"ז עכ"ל .

טצהר לשון (פרסי) הוא דמשמע ב' שנים עכ"ל . הוספתו מלת פרסי צצצרי רצינו
שכל"ל צלי ספק עס"י דצרי רש"י (גיטין ס"ז ח') , חולס שס כתצ צ' שנים
וחין לצצט שס , שצצחור עתצ רש"י ג' פעמים שהי שנים ולפי דצרי החכם יט"ר
צצכורי העתים הקס"ז (לד ע"ט) פירושו צלשון פרסי ד' שנים , וכצצרי החחרון מלחתי
צרשימת מלין של לענדחשעטת ח"ג צההקפת החכם קאייקער , ויותר מלחתי
צתצוצת הבחונים הנקרא שערי לזק ד' שחלונקי (ח"ה שער ז' סי' ל') סי' עלהר
מן הייס עד ד' שנים . ונראה צרור שעכ"ס צערוך ל"ל כן צעצור סכל לצונו וסירוסו
שס על נמרח דגיטין ס"ז ח' , נראה לקרצ מתצוצה ההיה יעו"ש ושס .

צרוצמא פי' לשון פרסי הוא , סכל דצר שהיה חרוך וחדוס נקרא מרוצוא , וחס
שוקי' נכסין נקראין קיזי .

פרפיסא ל' סר דסנח מלשון פרסי הוא כנפיוונה .

קבנאה עמוד צלשון פרסי .

רונגר סי' לשון פרסי רוי"ן יוס , ב"ר סכיר , כלומר שחא סכיר יוס הוא .

והמעיון צספר הערוך חולי ימחא עור חויה מלות יותר . וחס יתחמתו דצרי צעל
היוחסין שהלך רצינו לצל (עיון הערה 88) . חספר שלמד שס לשון פרסי .

(7) עיין לה על מתלהלה , ולהצ להצת שלחצת , ולהצ ולהס ולהן ולהק . ומלות
חרמיות עיון ערך עזוד ועול רב' ערכיס החחרונים על מלת עף ופקס ה'
ועוד הדצת מקומות וככלס מציח רק המקרא חו' המחגער צלי שוס פירוש .

(8) ערך רוח . כי רוח מלפני יעטוף סי' לרון וכבר פירשתי צערך גוף עכ"ל .

(9) רוב ערכי הספר הם עד"ז . יעיון לדוגמח ערכי בזל בן וחרש וכדומה הרצה
מחז , שמציחס רק מפני הרצפות הנחמרות צהס לח מפני צחור המלה צעלנו ,
ולכן לח נכונה סערפת החכם רמ"ל צסס דודו הרצ ז"ל צערך נוויה , ע"ש שהתפלח
על המוסף מדוע לח העיר שהיה מלה עצרית וממלחה צמקרח ? חולס חס רלה ר'
ציומין

וערך חגיגה, שמו נלה"ק חזינה עכ"ל כוונתו סם ללשון המשנה, חפ"י שהוא מלשון יוני צהנה, יעויון צמוסף חס. ועל דבר הורחות לשון חרמי עיון ערך המד זסס רז סעדי, סכן קורין המעשה בלשון חרמית אי (נ"ל סל"ל אל) המרא וכו יפשו זה חת זה חונר לחצרו מאי האמר כלומר מאי חגרך ומאי טופך וכו' ע"ס המעשה שלהן שהוא חמר והיא המרא עכ"ל, וזלי ספק שכיוון ללשון ערבי שחזיה מלשון חי' הנדצרת צימיו, וכן הוא בחמת הורחת מלה זו בערצית ולא נמלחה צתרגוס כלל רק משקלה היא חרמית; וערך חרס נ' ורז היא באון פי' בהורשא, מכה עין בלשון חרנוי נקרא הורשא עכ"ל, נראה שכיוון ג"כ ללשון ערבי חי פרסי מלה נמלח מקור לזה בחיזה הרגוס. ורז"י (צ"מ ס"ז ח'). חת ונולח אחי נולח לשון חרמי צין צזכר צין צנקזה כשרולה לומר חתה והוא חי חתה והיא, כך רחיהי צהצופה הבחויט עכ"ל. חין ספק שהגחויים קלת צימיו קדוויים. עיון סוף הערט 17. וערך ערסקל פי' כלי שעוסיין חרות מערצה קלופה וחוכלין עליו לחס, וללה"ק טסקח ובלשון חרמי טירוינה ויס לו מכסה עור עכ"ל, ולא נמלח ערך טסקח על כוונה זו בכל ספר הערוך ול"ע, וגם ערך טירוינה לח נמלח כלל צמוס מקוס, נראה שהיא מחיזה לשונות של צני קוס, ועד"ז חנו מוכרחים לפרוס ג"כ דצריו צערך סקע ה'. פירוס קיצורח צחרמית וסיסח בלשנה דרצנן עכ"ל, ולא נמלח שרש קיצר על כוונה זו רק צהלמוד ולא צמוס הרגוס. וכן ערך סרה ציעמח צחרמית, וערך שך ח' נקרה הנקצ בלשון חרמי סיכה, וכל חלו לח נמלחו צתרגוס. ולענין הורחות ליסנה דרצנן עיון ערך מנסח (סעפער) בליסנה דרצנן מרוחת"ח ובלשו: ערבי מרו"ה, וצעצור מלה ערך רווח על כוונה זו בכל ספר הערוך, צלי ספק כוונתו כאן לדברי חיה גחויים טצני להס מלה זו משרש רו"ח בלשון ערבי שפירושו לפנויים רוח נעים ומקרר, (יעויון צמדש מליס להכסס יאהן) ומזה, הכלי סמסצצ רוח כזה בלשון ערבי מרו"ה ובמשקל חרמי מרוחה. וערך מל ד' נקרה בלשון משנה מלל, ובלשנה דרצנן כרכשתח עכ"ל. וערך חמפליח כזה מנעלי לור נקראו בלשנה דרצנן עדינורין ובלשון לעז סיזולי. (יאק). עכ"ל.

6) מלשון ערבי נדצר עוד צהערה 14) ופה נדצר על ודיפת רציוו בלשון פרסי, ונציה חיה ערכים סכצצ עליהס זסס חיה באון חי ועלמו שהס מלשון פרסי, וליגס על סדר ח"צ עם קלת הבסות.

אארא כל דצר ססודר זה אלל זה חי ע"ג זה בלשון פרסי קורין חחרח עכ"ל. ונ"ל שמעין זה בלשון לרפת דצר הנעשה על סדר הכסוב, וביחוד נגין סלס ונערך קורין air. והאשכנזים יקראו סדר נהוב Let ונגון סלס ומסודר Urie.

אברוארי חומת העיר בלשון פרסי הוא קס"קי, בלשון ישמעאל הוא חל בוא"סק ולאחד יקרא גוסק, ובלשון תורה יקרא מגבל, מגבל עוז הרגוס קוטקח עשונה עכ"ל. סה יראה הקורח קרוצ לשון פרסי ללשון חרמי. עיון מזה הערה 17) צמלת הסת.

אברגני פירש רז היא באון בלשון פרסי שלוחים עכ"ל. ואני מלחתי ציוסיפון (קדמוניות סי"ח פ"ו) חלוחי התלך נקראו בלשון פרסי חנגלרו. וכצר העיר גענעניוס צשורס חגרה סדגשות הנימ"ל תורה על חסרון נר"ן כמו חגרת. וצעצור שנמלחה מלה זו רק צספכים חחרויים של הנ"ך שער שהיא מלשון פרסי ונקרחת כן ע"ס הרובצים השלוחים שנוסאים חרזה חולס לח ידע למלוח דניון לזה בלשון פרסי ע"ס. והנה מלחנו כאן ע"י היוסיפון מקור נחמן להסעתרו. ויותר נראה עוד שיאנריח המלח צצצלי חינו מלשון רומי בדצרי ר' צנימין רק מלשון פרסי ור"ל לשליחות של מלך עיון צמקומות המוצאים צערוך והראה חמתה דצרינו. ולפ"ז נראה לנרוס צערצין (דף ס"צ ח') צמקוס חצרגני, חצנגרו צהפוך החותיות וכמו צמ"ק (י"צ ח') עיון לקמן ערך חצרגני. והיה חות הצ"ת דפה ונצלעת כמו וו"ח כדי להסות פי' רז היא עם דצרי היוסיפון; ומחצלעת צ"ת כוז עיון תולדות ר"ח קליר הערה 10).

אברזין הוא מכסה עפיטין של סוס ובלשון פרסי נקרא חצרוין עכ"ל.

כל מלת אשרי, טרזייהוּן. וחולי קרוז גם צוה לשון פעלוי לחרמית. עיין הערה 6) ערך חצרוחרי וסוף הערה 17) צהרזחת מלת הסת'.

כרוביות מעות כוזביות, פירוט טס מדינה סנחמר וחי' ככויז צלדטה חותו [ל"ה ז'] .

כרבלתא דרז אחז צר חהצה, פלח רנה ללזוט, מטוס טעטת עטה [עי' ח'] .

מגלונאה קצח מגלונאה, פי' עיר שמה מב"ל, וחיז שטרוי צה חוני המעבל זכרו לעוז [כ"ו ז' ורוח פי' קרוז וישר] .

מועון הזה. פי' צעזור טראה ר' זכרי' צן הקלז חת החרצן נשצע כן, מלשון ועוון חתה וכו' [כ"ו ח'] . וכהז עליו צעל היוחסין טט וחזן זה חמה עכ"ל וחני מוסף טחינו מוזן. חולי כוונה ע"ט סנחמר מעון חתה היית לנו לשון עזר, קודס החרצן ורוח רחוק] .

ספר המספר קומי. עיין חוה ה"ח .

פרישתבינא דפומצדוהא פירוט חיס בצור בצוה מכל העס [ל"ח ז', צלי ספק סהיח פרכית קדמונית, ורז לחח ידעה. עיין ערך טרזייהוּן] .

צלוחתי' דחזרהט. פירוט הפלת מוסף טהוח ב"כ מהפלת שחרית טהקן . [ח' ז'] .

רחבא דדייק צשמות סנסתפק לו חס טמע מר' יהודה צר חלעחי חו מרז יהודה [ד' ח'] .

שגש עולה וטגט חרחתו' דחמו' פי' רז חחדצוי נקרח כן, טגרט טהגלה חמו שדי' בי הניקה [לרז טטת 'ק' ז'] .

ראין צזכרוני עזר ספר חחר טחוצח צו ערוך טל רז לחח. רק רחח זה מלחתי צהטרוז' הגחוי ר' דפוס טחלוניקו, הנקרח טערי לזק, טהוצה מרז לחח גחון (ח"ה טער ז' סי' ד') . וז"ל

וז"ד דמבטח ז"ד של קערה כי כן קערת כסף ומבטח דכסף, כלומר שדניס מבטח, וחזן מדקדקיס ולוקחיס טוחד, וחי טהציה קערה דנין לו עכ"ל . וקרוז טוה רז לחח מחצר הערוך טמחריק כן צצחור מלה ומציה רחי' מהרבוט; וכן טער ז' ח"ד סי' כ"ו פי' מלת תוך, עיז טשמה תוך. וזה מדרכו צערוך טלו. וטס סי' כ"ח פי' מלת טרשא. וחער ד' חלק ד' סי' ז' פיר' מלת צקפו' ממו . ורצונו נתן לח רחח זה הערוך צודחי, טכן חינונו מציחו צטוס ויקוס וחפי' צמקוס הרחי . ובהה צערוך חז, ומציה חוצה חטת רז הוגח, ולח כהז בירסת רז לחח חוכה צכ"ף . וכן פרשטינה לח נמלח כלל צערכיו רק גריס צמקומו פשטיכונח, וכן מגלונאה וכדומה . וצערוך רז מציח פירושו ר"ח על רחצח דדייק צטנוות ולח דצרי רז לחח . וערוך מבטח ב"כ פירוט חחר, נראה טלח רחח גם טהוצה הגחון . ולי צע"ה פירוט נפלח על מלה זו וקרוז לחמה, ויחח חו"ה צספרי ערוך מליס . וטס טהטוה טחיח טל פי' מלת מבטח, נראה ב"כ חהצת חזט טל רז לחח טכחז, כך רחינו טיש להן רשות, ומורה לעצות כך, חעילו היו הנגל בו ובהגלן ישרחל היינו רשחין להעיד על ישרחל לבוייס חלף אופט טחינו חוומס" עכ"ל .

רבש"ק כהז על רז לחח זה וז"ל: חולי רוח הנזכר צפ"צ דצ"מ ע"כ . וע"ז כהז צס"ד וז"ל ר"ל הרוס' טס כהצו יורד עמו לחיוו טרוף טליט וצוחתו צסס רז לחח גחון, חצל ווי הביד לו טהוח רז לחח צר פלטרו? עכ"ל . וצחיות דצרי

הרוס' חלו צפ"ה דצ"מ (ע"ה ח') . וצש"ק כהז צפ"צ דצ"מ? גם טס צסירוט יורד עמו לחיוו כהוז צרוס' ופסקי תוס' צסס רז לרוק גחון לח רז לחח? חצל טש"ק כיוון לתוס' צ"ו כ"ט ח' סוף ד"ה וטוי, ורוח צפ"צ וע"ט טמציחיס רז לחח צהטוה . ורחוי לעדת טרז לחח מחצר הערוך חינונו מחטיז לחנטי קירוואון על דצר חלוד דחי, טמחצר הערוך טנו רז לחח צר פלטרוי טח"ט צסס היוחסין, ורוח הי' רחח יטיצה צומצדוהא (חגרת רט"ג), חצל צשחלת צני קירוואון כהוז מפורט למר לחח טצמתח מחסיח, ורוח רז לחח צר חויס חחיו טל רז נחטון, טחי' טס לבחון מוטת ד"ח תרמ"ד עד תרנ"ו כפי חגרת רט"ג . וע"כ טיש ע"ט צהטוה המחוכמת החחת טל תר לחח צן חויס, צחיה טכחז דעו טיש לנו צקצלה מרצונו ילחק גחון טצטת גמר ד"ח תר"ס רחו חלוד הנמר ותמהו עליו; ובהה לח נמלח צחגרת רט"ג צטייט

נימין להוסיף כזאת ה' תחוייז לעשות הערות כאלה כמעט בכל ערך וערך; וזאת
לא עשה זאת רק במקום שנראה מדברי רבינו שמניח המלה רק בשביל עלמה ומחפסה
בטובה הקומות בתלמוד, והוא ר"צ מלאה במקרא אז העיר עליו, ועד"ו צורך חרך
מחסף רבינו הרבה ונחמרים שנמלא גם מלת חרך, נראה שהסגה רק להלמוד ועד"ו
כהו סס (ח"צ ל' מקרא הוא לא יחרך רמיה לדו) עכ"ל, משח"כ חס לא בשביל בוף
המלה מניח רבינו הערך רק בשביל פירושי המחמרים צ"ס, אז חינו מעיר עליו
כלל, וכן במלת גויה מניחה רק בשביל דיני עומאה ופירושיה, וזה פשוט.

10) עיין ערך צחמל ונוודרש ילמדנו וערך ללמות גם כן צס ללמדנו טוב רשעים
לגהינם צמ"ס ע"י ונלחך שמו דומה, וכ"ז הוא זלי שום פירושו וכן
צמנה מקומות.

11) רבינו למה צר מר פלטוי גאון צמותדותא צמנה ד"ח תד"ל (כפי חברה רצ
טריחה) ומלך י"ט שנים. והנפלה שכר אז כמו ש' שנים אחד חתימת
התלמוד ראה רצ למה הלורך להצר עליו ערוך על סדר ח"צ. ויען כי חינו נזכר
יערוך זה צסום ספר המקומים, רק צספר יוחסין, חמנהו להעתיק חס כל המוצא
צו וספר ישן נושן ההוא, וחלוי ימלא מעיין חלוי פסדים חת החבור הקדמון
וידמה כל המקומות סס לחתם המוצאים סה; וחלויגס על סדר ח"צ עם קלת הערות.

אבא צר חס, סס חסס יוחסין דפום קרחא ד' ע"ח ד'. וסס כהו צפירושו רצ
למה צר פלטוי צערוך שלו, וצשחר המקומות קורחאו סתס רצ למה גאון.

אבא שחול חומר חסור, חסס ופשו. [סס ל"ח צ].

אדא מרי, כונו חצח מרי, [ע"ו צ'. וסס כהו צסתס צערוך. וכהו עליו צסדר
הדורות לא מלחתי סס עכ"ל ר"ל צערוך של רצ נתן. חולס זלי ספק כוונת
צעל היוחסין לערוך של רצ למה, וצפרט טכן מדרכו לפרט שמות עליונים, כונו חצח
צר חס וגוריון וחוני המעגל וחוכה חשת רצ הונח. עיין לקתן].

בארן סס חכס. [ס"ה צ'. וגס סס כהו סתס צערוך חמר, זלי קרוח סס הבאון.
חך כיוון ג"כ זלי ספק חלוי, שלח נוולח זה צערוך של רצ נתן, וגס זה
מדרכו. עיין ערך חדה].

בכור טען. פירוט צכור האס. [י"ד ח'. והעיר עליו צעל היוחסין סס שחילוי
פירט זה כי התלמוד קרח לזכור האס צכור שועה עכ"ל. וצתנח דצו חלוי
ח"צ גרס בגמרא עלמה (יצמות ט"ז ח') צכור שועה. ונראה טכן הי' גורס גס
רצ למה].

גוריון מאספורק, סס חכס הוא וסס עירו אספורק. [פ"ו צ].

דבר חצרי' רצ חסדח לרצנח עוקצח ודנח. פירוט נתן רשות לרצנח עוקצח ודנח
צרצס (ק"ח ח').

המיספר קומו. פי' זה המספר צלשון מלכות סיס צה גדופין, ולח התירו לר"ג
לספר צחותו לשון חלח מפני כצוד המלכות. [ג' צ'. וצפירוט כהו סס
ציוחסין שהוא צערוך של רצ למה חות ה"ח. ומזה נראה חסרון הסודר שמעמיד
מלת הנוספר צעצור ה"ח הורחא שצחלטה, צין חופיות ה"ח של סדר ח"צ; וגס
פירושו רחוק ורחוק, ויפה כהו עליו צעל היוחסין, וז"ל ולא נהירח וכו' וחח"ז
רחיפה צחות סמ"ך (זלי ספק צערוך ספר וסס מקומו) שחזר לפרט כפירוט רש"י עכ"ל].

חוכה צכ"ף הכי גרס צצ"ק (ס' ח') והוא סס חשת רצ הונח ולא חוצה צצ"ת
[פ"ה. ח' צ].

טוביינא דחיתוי פירוט מופלוג צחכמה [כ"צ ח' ומלחתי צרסימת מלות פרסיות
ולענדח פעטטח ח"ג בהעתקת החכס ק"ייקער, הורחא וולת וצוחן צלשון
פעלווי (הוא פרסית יסנה), חדיר. ונחצ (מעבטיג) וצודחי הוא מחרת לתופלח
והלוין, וזה כוונת רצ למה. ורז"י פי' סס, מואוטר שצחכמים, מלשון פרבוס על
כל

זיו. וצערך קטורת כהן פי' כלים בעין קטות ספירטו צערך קס (ז"ל קסי') ויותר
 לא נמלא עוד מהיותו האלו בשום מקום. אכן נודע שפירות ס' שמות לא נכתב
 מרצ"ע עליו רק מתלמודו שכתב מה שמע מצדו, ועד"ו הי' מוכן לטעה. וע"ס
 צמחך שכתב ויש שזרז גד"ה שהזכיר תחת הקערות מזרקים עכ"ל. וחלילה לרצ"ע
 להזיח דבר מבוטא כזה מפיו עם כל עולם כחו לדבר לפעמים צחמה והשכל נבד
 המורגל — וכבר הוכיח בהקדמה חרהל יוסף לספר שמות ספירטו ספר זה והרי
 עשר נכתבו מתלמידים, והיותר מצרפת כאן הוא מ"ס צפ זח על וצחל מצל צמים
 וז"ל, והגני הכותב מוסף על דברי זה ההכס כאשר שמעתי מפיו ע"כ. וזה לירחיות
 מצרורת שהתלמוד ההוא שמע וטעה. צמית (כ"ט ל"ט) זה הכנס ה"ח הכנס
 בעצור ה"ח אחרת כאלו הוא זה הכנס האחד, ור' משה הכהן אמר כי זה הכנס
 כנס אחד עכ"ל נראה צליל שהי' כהוצ לפניו זה הכנס אחד, וכמו דקדוק הלשון ז"ל
 כנס אחד זה הכנס האחד, ולכן אמר שה"ח הכנס ישרת גם לאחד כאלו הוא הכנס
 האחד, ור' משה הכהן יחלק הדברים וכו' והנה לפנינו שם צמקח הכנס האחד
 צמי הוי"ן ונפל כל הפירוש. אכן צפ' פנחס (צמדז כ"ח ז') כתוב צמית זה הכנס
 אחד צלה ה"ח השני, ושם צרצ"ע ב"כ שני הפירושים ושם מקומם הרחוי, והתלמיד
 טעה וכתב כאן טלח צמקומם. ויותר הרוש מזה תלתי צמות (י"ז ס"ו) מהמר
 על רש"י שהוא ממש כעין אחרת שלפניו על אודות דצינו נתן ושמע וטעה כמו כאן,
 וז"ל אמר דצינו שלום כי צלשון ישמעאל תרגום זה הוא ה"ח והמביד לו ככה
 לא דבר נכון כו' רק מן הוא, תרגומו מי הוא עכ"ל. והנה צפירט"י שם לא נמלא
 מזה תלומה רק פי' הכורת מוון, הלח צרצ"ס שם כתב ולפי שהוא לשון תלרי כו'.
 ונראה ששמע תלמיד הרצ"ע מפירושי הרפתים וכיוון אל דברי הרצ"ס וחשז שהס
 מרש"י, וכבר ידע מפיו הרצ"ס וכיוון חליו עוד צמקום אחר, ע"ס צמיוחס לרצ"ע
 (ד' י') והאומר שכתב לשון תלריס הינו נכון כו' והוא דעת רצ"ס ע"ס שמהפסח
 צפירטו זה, אכן כאן לענין מן טעה גם צמיעת דברי רצ"ס כי צמית מצוהר שם
 צפירטו מן הוא תרגומו של מי הוא וזה עמש כמו שכתב תלמיד הרצ"ע לדעת עליו
 לא כמו ששמע שתרבוס מן הוא וזה הוא. ולפי כל האמר, לא נתפלח עוד על
 השינוים אשר נפלו צפ' יתרו צמינויים של דצרות ראשונות ואחרונות ומנו על נכון
 צפי' הרצ"ע לפ' וחתקו, בס ציסוד מורח שני סוף שער ה', וגם דצרו צפ' יהרו
 על השינויים ההם מוצחים לנכון צמית יהודה על ההורה, זשם מוצחים עוד הרה
 פירושים ממנו צמינויי לשונות וענינים, נראה צרור שהי' מפירוש זה של ספר שונות
 מהדורות שונות מתלמידים שונים, ולכן חיון לסמוך כלל וכלל ב"כ על המפרש אשר
 לפנינו זידיעת לשון ערצו של דצינו נתן, וצפרטו כי לא נמלא המאמר כלל צערך כמ"ס.

14) רויין מאסיפת מלוח ערציות אשר הם רצים נוחד צערך ומוריס על ידיעתו
 היטצ צלשון ההוא, לא נלטרך לרציה גדולה מזו, שהציח דצינו (צערך
 נקמו) פירוש מרציו נסיס צסס רצ האוי ז"ל לרו צלשון ערצו צלי שום העהקה,
 ע"כ שידע הלשון היטצ והמך ג"כ יעל הקורח שופיק לו הפירוש צלשון ההוא. וממקום
 אחר עוד יש להשיצ שלוח דצינו צספרי חכמי הערציים. וז"ל (צערך נקה) פירוש
 לבמל ג' שמות צלשון ערצו כחנול קורין אל קעו"ש וכשגל קורין לזכר צכור ולנקצה
 צכרה. כשרחוי לנחש קורין לזכר במל ולנקצה נחק"ה עכ"ל. והוא ממש כעין מה
 שהציח החכס יואהן צסס הסופר הערצו דואויר (דבוגמחופ לשון ערצו לך 48) וז"ל
 ח"ל צכ"ר הוא צבמליס כמו עלס צחדס וח"ל צכר"ה כמו עלמה, וחל קלר"ן סט
 היקצון כמו חדס, וח"ל במל עמו חיס וח"ל טיק"ה כמו חשה עכ"ל, והנה חסר שם
 רק שם במל הנולד; — וצפירטונו ליטעו' (ס' ו') הרחינו ע"פי דברי דצינו הצחור
 הנכון צמקח שפעת במליס תכסך צכרי מדין ועיפה כלס משצח יצחו וכו' צכרי
 מקציל לבמליס רק צלתי מלמדיס עוד, ומדין הוא חזן ישמעאל (עיין רצ"ס ריש
 פ' וישצ) ושם מקום גמליס לעיריס הנקרחיס צכרי בנ"ל, וזה מונח כמו שצמיחיס
 הייס סוסיס פרחיס מארן וואלווא"ביו למדינות אחרות אשר צכן ילומדו לרכיזה ולמחאוי.
 וכלל גוול הוא צמקח כל דבר אשר גדולו ומקומו הרחשון צאצן אחרת זולת ח"י,
 נשאר גם צעציות צממו כרחשון אשר צחרנו, כמו שנגאלו דורטי הלשונות שם תכ"י

ההם ולא קרוב להם שום באוץ ששמו רב ילחק, רק נכחו שנת ד"ח תקל"ב צמותציתא, גם הלשון דעו שיט לנו נקבלה מורה שכבר הלך אחיה זמן מאלמד הדני עד עת תשובתו, וכפי מה שהצאנו הי' רב למח צעלאו לבחון צגנת תרמ"ד והוא רק ד' שנים אחר אלמד הדני ולמה לו לקבלה מרב ילחק? ויש עוד רב למח צר מר כסנא. צגנת ד"ח תרל"ה, אולם גם הוא צמותציתא. אכן ראה זה מלחתי צמתקוס רב לרוק צר מר רב אשי הנזכר צאגרת רס"ג צגנת ד"ח תקס"ו עד תקס"ח כהצ נקבלה לרוצ"ד, רב ילחק צר אשי צגנת תרל"ה עד תרמ"ו ע"ט ושם סדר הגזונים ותראה סהוא הוא רק שכפי הנראה הי' לחיזה בחונים שני שמה; עיין לקמן (סוף הערה 25). ולענין מספר השנים צאגרת הרס"ג היא הנכונה, והרצ"ד נשתצם צה ע"י עעות לחת ע' לקמן (הערה 24). ונעשה נראה פשוט: של"ל צתשובת רב למח לקידוואון צמקוס תר"ס תק"ס — ורב למח צר חיים הי' יכול לקבל מרב ילחק שנספר כמו ע"ו שנה לפני היות רב למח לבחון, וצקל הי' יכול לדבר עם רב ילחק הזקן צימי נערתו (של רב למח), ורב ילחק שהי' לבחון צגנת תקס"ו ספר לו מה שזכר משנת תק"ס; והרווחנו תכל זה צרוד זמן אלמד הדני. וזוה תדע להוסיד דצרי צצכורי עתים תקפ"ע ע"ס (תולדות רב סעדי' הערה 6).

12) הי' נמלח ציד הקדמונים אלפח ציהא רב' מכיר. ורחוי ב"כ ללקט כל המוצח מספר זה צספרים אחרים, כמו שלקטנו כל המוצח מערוך של רב למח. עיין הערה הקודמת ושם צעטס לקושים כאלה, אעפ"י שרוצ מה שציח 'פה כלול' צבר צערוך של רב נתן מטעם הנזכר צפנים.

בטנים פירוש פיסטאליאס. (רס"י צרחשית מ"ב י"ח ע"ס וצפירושי של ר' מכיר מלחתי).

סביא דוצי. פירוש בודיל' שאליר. ולשון סינח דוצי לפי סהוא מקוס מאום וכחוש אפי' לנחצים. (רס"י חולין כ' צ' וכעין זה צערוך של רב נתן סוף ערך סן א').

סנדל של סיידין. פירוש מין צרול היא כמה שגוסין הצית. (תשובת רס"צ צרחצ"ן דף קמ"ה צ' וע"ס, שכתב וצדקתי (צפירושי כל"ל). של ר' מכיר אחיו של רצינו ברטס מאור הגולה ומלח דצדריו (נראה שר"ל שולח ר' מכיר דצדריו של אחיו רצינו ברטס) משם כן, ומפרט (גם הוא כן) סנדל וכר עכ"ל. (ומעין זה לפנינו צערוך סנדל ע"ס פירוש א').

צל, סוס רן ומיל. ר"ל טעושה הסוס לל לעלמו מתחתיו והוא צחלי היום (רס"י פסחים נ' א' והוא צערוך ערך לל ג').

שווצרי ארצ' שקורין סלקירא, והוא שעליו רחצים ובלו ציערים (רס"י סוכה י"צ צ' ולא נמלח זהה צערוך).

שמותי ר' אליעזר שמותי הוא פי' שהי' מתלמידי שמואי. ורחוי' מירושלתי פ"ה דתרוומית (תום' גיה ז' צ' והוא ג"כ צערוך של רב נתן ערך שמת ע"ס צעירום צ').

ולא מלחתי כעת יותר מספר זה של ר' מכיר, אלף נהירנח שדחינו עוד מוצח ממנו צספרים. ועכ"פ ממה שרשמתי פה יש לרות א) שרוצ המלות תרנס צלשון לרפת כמו שהיתה נוצרת צימיו; ב) שפי' גם מלות הנמלחות צמקרא כמו צענים. ג) שהי' אחי רצינו ברטס מאור הגולה.

13) בפירוש המיוחס לראצ"ע (שמה כ"ה כ"ט) כתב וז"ל, אמר רב נתן סהוא צעל הערוך, כי הקסות דמות הקנים כי כן יקראו צלשון ויטעאל. והמגיד לו לח ידע לשון ערצו כי נלעג הי' כי הקנים נקראו קצב צלד"י גם צצית עכ"ל. והנה כל המתחר לח נמלח כלל צערוך שלפנינו, וחודצה נראה הספך שצערך קסום כתב פירוש כלי שרת כדכתיב וחת קסות הנסך. וצערוך קסיה פירוש קערות של מלחנות ויש תדמיון לו קסותיו ומקיותיו. ואע"ג דברסין צמנחות פ"ג קושתיו חלו צפיפון והוא ללוחית של יין הוא כמו קסות הנסך וכתיב וקסת הסופר והוא כלי של

וכן שמעתי אני מפי ר' תשה הנפוסו ז"ל כי כן קורין לחמור חוגם עכ"ל. והלשון
 מהמיה, מהחלה כהנן שכן זלשון יון קורין כו' נראה שידע זהה צדחיו, ורח"כ כהנן
 וכן שמעתי אני מפי ר' תשה כו', ורח"כ שהי' לידך לשמוע מאחד הי"ל לכתוב זקלור
 חוגם שמעתי מפי ר' תשה הנפוסו וכו'. חמנס נראה כוונתו שמהחלה כהנן ע"פי
 דרכו מהה שידע מתרגומים שקורין לחמור חוגם, ומ"ט והשחר קורין לו גורדון ז"ל
 גורדון, ור"ל שחר היונים קורין לחמור גורדון, ועיין ערך גורדון וגייודור הרחה
 שכן הוא. והנה נעפוסו היו עיר זחרן העטרוריה חמנס פעלואסגער מחז, שהס
 מהשגחה יוניס ולשון יוגיה חרבה סס לכויה נדצרת זמן רב אחד, עיין רעואו, לעק,
 סיקתן להכנס סלוקקע כל חלה המלחה. ולנה הזיה מה ששיגע מר' מהה מעיר נעפוסו
 כי כן קורין לחמור חוגם ר"ל עוד צימיו קורין היוניס סס כך נדצרת חיס לנעהו.
 מעתה רחייית דמ"ל נפארה וועל. זכ"ל נראה זכמה תקומות שהי' רצינו כתועה זלשון
 זה וממ"ש הנה והנה תנלי מלוח הנקודה הנכונה. כמו זעךך חלליטין פי' שריס,
 חך הסחור הנכון זמוסף סס. וזעךך זיין כהנן מהשגחה הוא עיין זרון ע"כ, כאיש
 הינשער רק מעיניו וזחמת הוא לולנ. וזעךך זולמוס החליל המלה מחינה בך שהוא
 שור זלשון יון, ורלמוס סבוה גרון, וסירוסו זה זח לו מלשון ערפי חסר סס נקרא
 חולי כנה גייע ח"ל זק"ר ר"ל רעז של שור וסרומייס יקררוהו פלחמנס קלחעה,

ר"ל רעז של כל, יעויין הערבעלואט. חך החמת הוא עס ר"ז סס שהוא זלשן יוני
 הפך של זודס והחור נפלה נדצר מה עד שניעה הולה מסיכן. וכן ערך זנסיקין,
 וערך זקא פי' זלשון יון קורין לקודה קפח ולעשרה דיקה עכ"ל. וכן נראה קלה
 לשון הגמרא (זכריות נ"ו ז'). חמנס זחמת הוא להסך קפח הוא עשריס, ודוקיח
 רוח קורה נדצרי ר"ז סס וכן מציחר זפתרון חלומות דחינה רבה וז"ר פס"ת. וכ"ז
 מחסר. לח מלח זתברוס יוני מלה מסכמת זמקרא למלה שרלה לדיעת כוונתה, וכן
 מלה פרקופי שלח מלחם סס הלוחך להזינה ע"פי חחיו שחל לדיין מלומד זלשון
 גרואוואטיקו ר"ל זלשון סמרי יון סל הקדמוניס עיין זכניס. ורחיו להזיח חלן דצרי
 זעל מחור עיניס (פנ"ז) וז"ל: כי סיוני יס לו לשון מיוחד להעלית על ספר, ולשון ידצר
 זו חיס חל רעהו. אשר עליו חמרו ז"ל זמבלה לעז יוני לכל כשר, ומלחתי חכמינו
 מהתמסיס פעס זזה ופעס זזה, כגון זאסימון ד"ס הזהז שהוא הסכף, מורוס שוטה
 וכו' הוא לעז, וממני חללי ספרי המידוס כו' בס דייתיקי ר"ל זרית כו', חזל הידור
 שזכרנו זפ"ק עקילס הסורה מיס, וזאסטון שרותח הוא מן הנכתב זספר עכ"ל. ועס
 שחני נזוך עוד זכוונת דצריו היעז, עכ"ס נראה הסדל זין לשון שמדצריס ולשון
 ספריס של יוניס קדמיטס. וחולי כוון ב"כ להפרס זין יוגיה חדשה (נייח גרייטיט)
 ליוגיה יסיה. ונראה שלס כיוון ג"כ רצינו זמה טקורח ללשון הקדמוניס גרואוואטיקו,
 ובס צימיו הי' כנר הסדל זלי ספק זין יוגיה חדשה ליסיה. וחולי לח רחה כלל
 תרגום השזעיס רק תרגום יון הסמוני של היסודיס צימיו.

16) בערך ולעור כהנן פי' רכיל זלשון רומי ולשון לעז עכ"ל וכן הוא זחמת.
 וזעךך ירמי' כהנן פי' זכה זלשון רומי קורין אירואין. וכהנן המורס
 סס שהוא כן, חך זמעריך כהנן שהוא דק זלשון יוני סדה שחם ונ"ל שמקורו עזרית
 מן חרס כמו לכל הארלות להחרימס (מ"ז י"ע ח'). וחיה' נהסך להס לחל"ף כוונת
 זתיצות הרצה; חכן זעךך צדול סכתה רצינו ב"כ ל' רומי קורין לגורדילין צודילנו הודה
 בס ר"ז שהוא לשון סמוני של יון.

17) בעבור שגס ר' צימין בס רמ"ל חחריו לח ידעו כוונה מלת בְּטִיָּה, והסחרון
 זח עי"ז לעעות גדול, חמתי לפרסה פה ולהרחות טעוהס. זעךך
 סז ג' כהנן רצינו והוא קר"עס זטייית וקר"טח זלעז עכ"ל, ר"ל שזעטחין זלשון סמוני
 קר"עס חך זלעז זל' נקי' הוא קר"טח, וכן פירוש דצריו זעךך קטבל זטייה סמו
 נט"ע וזלעז נט"ה. ועךך תטרעלח וסמה זטייית רוח"חן. ועךך סול, ירושלמי פרקן
 גולבוגלו וזטייית לילירקוי גולבואן עכ"ל ר"ל שכן זעטחין חותו יעד היום ועיין הערת
 רמ"ל סס. וכן נקרא זעךךך לשון ערצית סמוני אשר חולי העתיק הפירוש מר"ח חו
 מחינה גלון שהי' מוכרח לדצר כלשון עמו סמורבל, כמו זעךך כסה חלו הסזליס
 שחמן זטייית חמח"לין (והיה מלה ערצית ססורחה טרעגער) ועךך קתל זטייית
 כהנ"ל, וסס כהנן זצחור שהוא פירוש של גלון. ועךך הסז ז' וסמס זטייית חו"זה
 זלעז

על (פְּסוּיָה) נשפת הודו עוד היום, ונחמות צחינו (ת') מלה מלרית וסם תקומו (ניאפְּעֵרד), ואנו ונחמי צרשימות מלות כושיית צסוק נסיעת החכם זולט לחזק חל הצ"ש (נד 450 בהעתיקה השכונות) חצנע (עלעפֿהחנטע) והצרת נע נוספת סם צמלות הרצה, ומזה צלי ספק סם המורכב סג הצ (עלעפֿהחנטען לחוה) כי צחק כוש ומלרים תקום הסנהצ, וצמלת והינים (יחוקחל כ"ז) נשחר גם הצרת נע, וכן

צויסים ושהרונים מחרץ מדון צפירושיו לישיעי, ולכל חלה ודמה צכרי מדון; ומעין זה בראַזיליאַליעֿד וגעגעירום סם. ואשר השיג סם האחרון על הראשון סגמלח צשירי ערציים גם רכיזה צצכרה? הנה מציח רחי' לספור שמוצור סם צמקומו שמה חת רוכזה תמיד וזה תפני שאינה מלומדת. חולס שיהם נדחקו סם צצחור המקרח לחוס שקשה צעיניהם להצין סוף הכתוב זהו ולצונה ישאו וכבר צלחי מורגל עוד למחוי, חכן צע"כ חינו מוסב על צכרי, ויגיד עליו ריעו הסמוך והבלת ה' יצשר, שמוסב צככרה על חיל בויס שצמקרח הקודס, וכן זהו ולצונה ישאו ר"ל הבויס ע"י הגמלים ולו ע"י הצכרים. והמקרח צירמי' (צ' כ"ג) נכרה קלה משרפת דרכי' מסייע מחוד לצינו שר"ל אשר מדרכה לרון עוד צלי למוד. ויש עוד רחי' שקרח צצינו נתן צספדי רפואה של הערציים חו עב"ס צהיעתקס. שצעדק וותן כתב פי' ורין הוח בוד צספר רפוחות עב"ל. והכונה צלי ספק לחיזה ספר רפואה צלשון ערצי סרק צלשון ההוח הורחת אַלְיָתֵיךְ היא גידי הלצ אשר תלוי צהס החיות יעווין חוקרחן צהעתק

ווחלו סוף קאופיטעל ס"ט. וכפי הנראה נקל הי' לחנשי רומי צימי רצינו ללמוד ללשון ערצי תפני ססמון לצולס צחו צפעס צפעס לצחי הערציים וכצשו מדינות וערים. (עיין תולדות ר"ח קוליר הערה 11.)

15) הראי' הגדולה של החכם רמ"ל שצינו ידע לשון יוני רק מפי המבדילים הוא מתי"ש צערך חונום ששמע תפי ר משה הנפסי ז"ל שקורין צלשון יוני לחמור חונום עכ"ל. והנה עד מהרה נראה שחין זה רחי' כלל רק מתחלה נצטר צצרינו שלמד לשון יוני ע"י הרבומי שהורה. צערך חשהניד כתב חסתנס צלשון יון חולה. ויש צין היונים לועגים. והנה חזיק חולה חסתנס ויש לועגים חרסטום עכ"ל, ור"ל היהודים צצין היונים מתרגמים להס המקרח כך צלשון יוני, ויוצנו דצרינו צזה צערך חקיום, חני חל שדי תרבוס עקולום (צלשון יוני) חקיום וחקנום וכן לועגין צלשון יון, עכ"ל, ר"ל סכן מתרגמים עוד היום היהודים צצין היונים כעקילס צימים קדמונים. וכן צערך מלב כתב לב צלשון יון דצור, חלה הדצרים צלשון יון עוטה ליבה

עכ"ל. ר"ל סכן מתירגס חלה הדצרים; וצערך קרטל כתב פי' טוח צלשון יון קרטל עכ"ל, נקט מלה עצרית הגמלחה רק צמקום אחד צתורה לצצין ע"י הרבומה לשון יון. וקלת רחי' שלמד גם מתרגום נ"ך צלשון יוני מערך חסקטפיון סכתב פי' צלשון מקרח היא הקיח עכ"ל ור"ל שהוח תרבוס יוני של סם קיח הגמלח רק צנ"ך. ומ"ס סם ששמע שהוח ב' מלות חפיק טעי זון, הוח רק להרחות סמקור מלה יונית זאת צחרמות וחינו רחוק כ"כ — חולס שידע רצינו הרצה מלות יוניות נראה מו"ס צמקומות רצות מחד סכן נקרח צלשון יון, והמוסף הודה עליהס סכן הוח החמת. יעווין ערך חפוטרופוס, חפט, חפוטסין, חפתק, חלעצל, חרסטון (ע"ס סכתב לסעודות יוס קורין צלשון יון חרסטון, ולסעודה של ערצ דופנין, והראה בוקטטורן וממנו צמ"ל סכן הוח החמת), צליוט, בלוסקוס, גמט, גנס, דנסס, הן ב' על יולת זומין, זן, טרפוז, מברס, מטרפולין, מטר, מנמכוס, מלטר, ומקולספדוס סיטון, סנהא, פלכון, פלנק, פק, פרוודר, קוס. קומוקרטור קטבל (ע"ס סכתב עוד סמכסין צו צני חוס מלמעלה צלשון יון סמו חנצולי ושהוח מולע למטה קורין קטצולי, והראה בוקטטורן וממנו צמ"ל סכן הוח החמת). קלר, קלרס, קלר צ', קומקוס, קסס, קליע, וקדייקוס. וצערך עקרב כתב צלשון יון חויבוס חיליחו טריביחו עכ"ל נראה סכתב כן לפני יודעי לשון יון, ומ"ל לח צחר חלה המלות.

בשובה לראית רמ"ל מערך חונום. והנה כל דצרי רצינו סם לריכוס צחור. וז' חונום דמדין תרבוס יודשלמי כהן נדין, פירוס חמור של מדין, דצר התרגום צגמותו סכן צלשון יון קורין לחמור חונום וצלשון לעז פוליתון והסחד קורין לו בודרו, וכן

מתחילת סס צערך זיח מילמדנו ר"ס דברים חת סי' המדפוס, לעקה, ורחצ צמחומח
סלפנינו. חכן מספר הערוך נראה צהדיח סקורח למדרש אחר ילמדנו כח"ס.

20) דע טהפסיקתח אשר צדינו המיוחסת לרצ כהנח היח מסודרת על ימים טרזים
גס על סצפות מלוינות כמו על סצת ר"ח, וסצת הנוכה, פסרת סקלים,
פסרת זכור, ופסרת פרה וכדומה. (חכן צחס הגדולים ח"צ חוה ט' סי' כ"ד כ"ה
כתצ טהפסיקתח לרצ כהנח יהיה נערמת על פסויה כסדר הפורה כמו המדרש
רצח, וחוחה סהיח על סצפות מלוינות נקרחת פסיקתח רצחח). ורצינו נתן סהיח
צאקומות רציס פסיקתח לזכור וססיקתח לפיחות, וכסי סרוחיס חנו עוד מדצרוי
צכמה ערכיס, הי' צידו פסיקתח מיוחדת על סצת סורה ונקרחת חללו פסיקתח דויהי
צטלח פסעה, ויהח חסרה צפסיקתח אשר לפינוי וחצל על דחצדין! סכפי הנרחת
יהיה גדולה צממותה מכל פסיקתח וססיקתח של יתר הסצפות, וסיהיה כוללת
ספוריס הרצח מר"ס צן ויהחי ור"ח צנו ועוד דברים נפלחיס אשר חזין דאיוונס צמדרש
אחר, ומי יודע כמה לקח ממנה צעל סורה והספתת צה כחפלו. ומלחתי לרחוי
ונכון להליב פה צקלת כדר והצור העוניס, כל התחמריס המוצחיס ממנה צספר
הערוך, עס חיוס הבהרת.

חח נורח מעסיקתח דחילין חניניח (קינטטע) דיקך, סגסרניס הרוביס
חח הרבניס "וכו' [ערך מנגנן].

ר' נחתי' אחר צחקל סהבו מלריס צו לקו, צחפסעו (צחרצ) סהבו מלריס חת
יסרבל צה לקו סנחמר צחפסחח סחח צסחח " [ערך חפסטי].

צחכיעתח דחכרעוין חתכרע להון " [ערך כרע ג', ור"צ צחקל סחקלו המלריס
והפריעו נחקל להס].

צחטה דחמיטון חמיט להון " [ערך מט צ', וצמקוס וצססוק ל"ל ססו צפסיקתח,
והכוונה ל"ל סהיח מעין חחמר הקודס, ועסה פעל מן מוע סהיח קנה סל מחוניס,
ור"צ ביכ צחקל סחקלו ולא כפירוסי הערוך].

כילד היו המיס עסוין לישראל כחומה, דרש ר' יוחנן כחילין קנקילח (גיטטער
"פֿענטטער) חרקת (הסקוסה) סרה צה אשר וחונרת פמן סוינח ולא הוון חלח
"כחילין חפומטח" סי' מרחיח. [ערך חפומטח ודק ב' וקנקילח. וע"ס סס צכל
דפוסיס סכת צרקת סרצצת וזה מפני סלח ידעו המגיהיס חות הכוונה, ויס לפקן
ערך חפומטח וערך דק ג' וגס צערך דק ב' ל"ל סרה צמקוס סרה. וצנפו הענין
הזה דצ נפלח להליב עד חו סחי' צימי צקיעת יס סוף וצימי ר' יוחנן, אשר יספר
להס העד סהיח חיק רחח סדצ, ויהח סרה צת אשר סחי' לעולס כסי המדרסיס].

חח סריות (צחוסיס) חתה חוכל חו מחה צורדלין (רלעופת) חתה לוקח חו
מחון חתה נופן " [ערך צרדל].

עשר קטפרס (טלעגע) חתה לוקס " [ערך קטפרס, צ'].
צרוני סצרוני סצוני מחצוי " [ערך צרן ג' ולא נודע לי היעצ הכוונה].

הי חסיק ל' עורין ומחית ל' גלמן " [ערך גלס צ' וגלמן ר"ל עמקיס כפי
הבהי סס ולא כפי' הערוך].

חעלי' חחד קלרון (דחוטטעל בויץ) וחוחני' פחות חד חילין " [ערך קלרון].
חחלתך לח צלהח מעליך סנחח כלי קוריס (כלי חריגה) היו מהלכין לישראל
צמדצ? " [ערך קר החחרון].

חסי' סצניתח (מטפתח) לח הוי יכול " [ערך סצן].

ולח היו גדלין? חמר להן החלון הזה כל זמן סהיח גדל נרהיקו גדל עמו
[ערך חלון ג'].

וצלעו חסויו עכ"ל וכן על מלה תלמודית שהיא רק נזכרת כך כמו צערך חמוטה
 כפי וסו' חמיטה מלה צטיית עכ"ל ר"ל סך מצטאין חכמים ; וסוף ערך חמרה וכל
 כלי נסנוק עליו נקרא צטיית חומר. וערך סרה צועמח צחרמית וסו' צטיית עכ"ל.
 ר"ל סך מצטאין סרה צחית. וע"ס חסיים חית צמק"ס כ"ף כמו סירכא. וערך
 צורך שסחלך המחריטה צחך, ששמה צטיית צורך עכ"ל והמוסיף וחחריו רת"ל דלגו
 שלשה מלות האחרונות מפני שלה עמדו על כוונתם. וכן עשו צערך הסת סתה
 רצונו פירש גאון לטון כצורת שהסת צטיית כצורת עכ"ל דלגו ג"כ מלה צטיית. חולם
 רת"ל זה מזה לטעור גדול. העתיק שם צהערה דצרי הרמז"ס צהסורתו סו' קמ"ה
 שמיזח דצרי רצונו ומפני שלה רח"ה רת"ל צערך הרשון צלי מוסף חסד להקן ע"י
 ברסת הרמז"ס שנמלח צו ג"כ מלת צטיית ; חכן מצני דעת כוונתה שצט גם דצרי הרמז"ס
 שם. וכתב שרש"י בטי"ת כצורת עכ"ל. נראה עלילן שמה להחליף הפי"ו של מלת
 הסת צחות טי"ה ולכן עשה טי"ת צחותיות גדולות וחסד שזה הכונה של מלת צטיית ;
 חולם צרת"ס שם הוא כמו צערך שלפניו הסת צתי"ו והכוונה כמו שכתבנו ;
 וחבצ זה חינח שמלחתי הצחות הבחונים דפוס שחלוניקו הנקרא שעריו לך ח"ה
 שער ד' סו' ט' שצות היסד שחין זה אסמכתח מן הצורה כלל לחל צנפילה הטילו
 חכמים עליו שצעה, ושמה צלסון חרמית הסיתח עכ"ל ועיין הערה 5) חין קראו
 הבחונים לטון חרמית רק מפני המשקל חף שחין מקורה צלסון הו"ח. וחולי בכל זה
 קרובה הו"ח להסד שהוא משח צלסון חרמי (יעויין ערך סט), ויש אתו רשימה
 גדולה של היצות מלסון פסרות היסנה (פעלוי) המתדמים לחרמית.

18) בערך פדח כפי פירוש פרושת פירח עכ"ל. [כן הוא ברסת צעל הערך הקר
 לפי מה שהניח צמור בוקטאון וממנו צמוסף ומ"ל]. והוא צלסון
 חשכח היסנה (ברוסטבערע). וע"ס צמוסף. וערך פרגון פי' מקוט צלסון כנען.
 ג"ל סל"ז מה"ן והיא וולטולל ולסון כנען צלי ספק לטון זולאזני סכן קראו לחרן
 חשכח, וכבר העיר ע"ז חסד עמיו לינו צחוי רס"ו (זיהע לייטשריבט פיר דער
 וויסמענטשע דעם יודענטהומס לזוייטעס העבט זייטע 330) ומיזח שם
 מהבסת חשרי פ"ק דחולין, וחני מלחתי צהסורת הקטנות של מהרס צר צורך סו'
 קי"ז ות"ל נראה דרפס וחרן חחי (האף) וחשכח וחרן כנען חלוקים לחלרות כיון
 שחלוקים צלסונס עכ"ל. ור"ל לרפס וחרן האף הוא כחרן חחת, וכן חשכח וחרן
 כנען, וחס נחמר שחרן חחי הוא (עגלונד) יהי' חלוק גם צין לצורות חשכח וכנען
 כמו שיש חלוק צין לרפס לזוגלי"ו ; חכן הפירוש הרשון קרוב יותר. ויתכן שלחלק
 המערבי מן דייטשלאנד קראו חשכח, ולחלק המזרחי ממנו קראו כנען. יעויין
 צרחצ"ן סו' ח' סתה צהיורי צחרן כנען רחיתי כו' וידעתי כי חכמים הרשונים
 הורו להס עכ"ל. והנה הרצ"ן היו דר צמגלח, ע"כ סכיוון לחשכח מזרחית ושם
 הי' חיזה טעס ולה יקרא חרן כנען. והטעם נראה לי ממה שמלחתי צד"ק (סוף
 עוצדי) וחומרים צקלה כי צני חרן זולאזני"ו היו כנענים צמי יהושעי כו' שקרוין
 חרן חשכח, ועוד היום קורים חופס כנענים עכ"ל. ובס צמיוחס לר"צ ע"ס ז"ל
 שונענו מפני גדולים כי חרן זולאזני"ו הם הכנענים עכ"ל. ולכן לא נסתפק צספק של
 החסד לינו לחיזה לטון כיוון רס"ו צמה סחצו חיה פעמים סתת כנען, שצור הוא
 לצעתינו שעל לטון חשכח ירמו. וצויר סתה שם סהו"ה שלב צלסון ההו"ח מפני שקרוב
 לתלה (שנעע) ושחר המלות שם נאצד כוונתם צחורך חזון ; ועיין י"ז חנרה חיתן
 לחרמז"ס סתה חנס מה שזכרת מן העומד צחרן חיתן שצור חמד על ישראל והכריח
 כל המקומה שיש לו ממלח עליהס ללח"ה מן הדת, כמו טעסה הכנעני צחרלות
 המערב עכ"ל, כוונתו צלי ספק למה טעשו לנו החשכנים צנרת תת"ו וחלרות
 המערב יקרא לכל חרונה וייראפ"ו ; וצערך סלתח כפי רצונו סלתח חתיכות עניס,
 וצחרן משך קרין להו סילתון עכ"ל. ולא ידעתי חל חיזה חרן ולסון וכיון ? וערך
 קמטר"ה פי' צלסון ערצי רומי וחזומי ע"כ ; חיזה לטון הוא חזומי ? חולי חיטלקות.

19) הרבה פעמים נוצח מדרש ילמדנו וחיונו הפנהומה שלנו, כי מוצאים ממנו
 הרבה מוחמים שחינס שם. עיין לדוגמח ערך חרצח, וכ"כ ר"מ דילונחח
 צערך הפנהומה, שפנהומח וילמדנו חינו מדרש ח'. חולם חלסוני שם נראה שחסד
 נקרא חללנו הפנהומח הוא מדרש ילמדנו והפנהומח לח סחיה ע"ס. וכן נראה ממה
 שמיזח

הנזכרת אע"פ שכתב שם צפ' ויהי צלח סערה. ומעתה הלכה לה התנוי' של הרב ר"מ קונין בספרו זן יוחאי (דף קכ"ח) שלא אלא מחמד זה צדוק מדרש ותלמוד, וכתב שכבר קדמו הרב צעל סה"ד צתמי' זו, ורחננו ידענו שהמחמד הוא נעלם ונחתנו עם הפסקתה כלה; ונפל ח"כ בס כל הצנין שנים חס ר"מ קונין, שצעל הערוך רחם ספר הזכר פ' ויהי צלח וחליו כיוון, אשר צלח זה משמוני הוא הרחם לנו שם צוה שכתב שהמחמד ישנו צוה צלח רק צקלת שינויים. והנה לא דבר ולא חליו דבר, ולא רמו קל שם מזה, וחלילו מלת חלופת שעלי' היזה רציו אכן הספור, לא נמלח שם, ושם רחי' זו להפחד עם יותר רחיותיו על קדומת הספר ההוא אשר כלן חין צפן ומש. — ויש חתי חזילות חזילות הפוזות נכוחות על כל דבריו נגד הבחון יעצן, ונכוחות להנלח לו בכל עת אשר יצקן. וחדרצא יש לשער שפסיקתה זו היתה ציקומות הרבה לנזקור חל' ס' הזכר כח"ס — עד כה הולכנו רוח ההשערה. ורח"ל חנה ה' לדי ס' הוערוך לר"מ דילונזאגר, ומלחתי שבס הוא הי' צידו פסיקתה זו וצערך שצחי כתב שהיא כוללת שצחי ר"ח צ"ר שמעון, ושמתתי שידעתי זהה צעלתי חליו רחות גוף הספר. ועוד ונציח ממנה צערך חלופת לענין ר"ח צ"ר שמעון כדבוי יתיצ קניי תנורה חמי' חפיה והוא חכיל "וכו' מה שהוא לפנינו ב"כ במדרש ס"ה פסוק וידו גלילי זה, צטינוי לסון.

21) **מרוב** חלפי בדסאות ותיקונים ש"ס ע"י ספר הערוך, לא נאריך פה. והרבה מהם הרחה הבחון ר"י בערל'ן שהנהפיו לש"ס. ויותר מהם עוד יש צידינו. אך שני דברים נציח פה לדוגמא מרבים שנעלנו גם מהבחון המוצק ההוא. בצרכות (כ"ב ז') ת"ר היו יושבים צני'המד, והציחו חור לפניס, צס"ח כל ח' רח' מצרך לעלמו מפני צטול צני'המד. וצ"ה חומרים ח' מצרך לכלן. תניח נמי הכי של צית רצן זן גמליחל לא היו חומרים מרפח צני'המד מפני צטול צית המדרש ע"כ. וסם הצבה מרשים ר"י בערל'ן תוספתא סוף פ"ה דשנת וע"ש היטז ורחיה סליחה עכ"ל. והנה לא נמלח מחלופת מזה צס"ה דשנת, ותקנתי צבליון שלי שז"ל סוף פ"ה בצרכות, וחליו כיוון שסם צתוספתא נמלח בהסך המסך נודצני הבמרח דצרכות כאן ע"ש צס"ח ח' מצרך לכלן וצס"ח כח' רח' מצרך לעלמו. וצחמת נראה קלת בירסת התוספתא יותר נכונה שהיו צית רצן גמליחל הוא ממספת הלל ועליהס תמיד הכוונה צסם צ"ה ומעתה לפי גרסת הגמרה יהי' הסיוע של תנ"ה רחי' לספור דחתיח צ"ה דהסם כצ"ש דהכח? חכן לפי בירסת התוספתא יצח מנהב צית ר"ג מונש צציה עם מחמד צ"ה; חלח סיחי' זה נגד ססק ההלכה של כל הפוסקים שהורו כצ"ה צגמ' והוא כצ"ש דתוספתא? חונש חכס אחד ומיוחדעי הניה סם צבליון של הבחון רי"ב שז"ל תוספתא ריש ס"ה דשנת, וצחמת גם משס יש תמי' גדולה חסס חיתח ר' חלעינר צ"ר לזוק חומר ח' מרפח מפני צטול תורה של צית ר"ב לא היו חומרים מרפח מפני דרבי החומרי ע"כ. והוא ב"כ מהס להסך חמת' דילן שטיעיו של צית ד"ב כאן שנתעור מחמירת מרפח היא טעמו של ר"ח צר"ל צתוספתא, וסס טיעס חחר לצית ר"ב מפני דרבי חומרי? ועתה יראה הקורח צערך ערך ונרפח שכתב צגמ' דס' חלו דברים זה צתוספת (כמו צתוספתא) שנת צענין דרבי החומרי של צר"ג לא הי' חומר מרפח צני'המד סי' לא היו חומרים למתעטס מרפח מפני צטול צני'המד עכ"ל נראה צבור דברים דציו צתוספתא דשנת כמו שהיא לפנינו צגמ' דצרכות, וצתוספתא שלענינו שנת מאצנת. וני' דציו תחזק יותר הספק של המלס, חס לא ל"ל צגמ' להסך דרבי צ"ש לדצרי צ"ה, כמו שהוא צתוספתא דצרכות מפני שסם צתוספתא דשנת צית ר"ב שסם חצ"ה ונסייעים לזה; וצכל חוסן נעלנו דצרי וציו חלו ומהחון רי"ב שחס כיוון לתוספתא דשנת הי' לו לרמות חל דצרי הערוך כדי לייסז הפליחה, וחס לתוספתא דצרכות כיוון נעלמו ממנו גם התוספתא דשנת גם דצרי דציו, שלא דבר חנייהס מחומה. וחנצ זה חומר שכלל מקוס שמציה דציו תוספות כוונתו לתוספתא, וחון ממה שהחתי כאן צענין דרבי החומרי יעויין עוד לדוגמח ערך חציו שכתב ורע"ה שפורס צסוף חס' עדיות תוספת צלסון הזה מי שיש לו תלמידים כו', והוא צחמת צתוספתא סם, וכנהה רצות נוואוד, וכנר נקראה התוספתא כן צירוחלמי (סוף ס"ח דחנינה) ע"ט, חין מרוין לא מן ונלכות ולא מן חבדות ולא מן התוספות; וחצתי דבר זה לפסוע שח"ל, לולח רחיתי חת וירי הרב החכם מי' נרו מתעלס מכל זה צצכוריעתיס תקפ"ט (ד' 4). ע"ה שהתפלח חחד על צעל הערוך שהציו חת צעלי התוס' צערך נסן, וצחמת גם סם כוונתו לתוספתא

הואיל כרוז ואחר כל עמח יסקון לקחסון" פי' לטהר [ערך קופסון].

כל חחה וחחה נוטלת חותם של צעלה וסמינערוון (ג"כ ענין חותם) של צעלה" [ערך סמנער].

יוכזר שגולדה על פילוי (שערי) תלרים" [ערך סל ד'].

היו נוהגים צדודיות של חם החת שחיהן וקולמיות של קנה תחת לפריהן" [ערך קולמוס].

ולהראות עוד מה שכוללת פסיקתא זו מר"ם צן יוחאי ור"ח צנו חקצן תחלה הוחתרים הנמלחים עליהם גם צירושלמי פ"ט דשביעיו, וצ"ר פ"ט רק צשינוי לטוהר צעניו ויחחס מהמערה.

חמח (רצ"ו) חד לייד קאי וליוד לפרין וכד הוי שמע צרה קלא חמרה מן שמיה דיומוס (הנח לה) הות פסבא (ניולת) וכד הוי פסיקלא (עוגס) הויה יתחד" [ערך דמס].

חמר לכור מנלערי שמיה לח יצה" ר"ל יחזד. [ערך יצה].

[חמר מ צי טצרי] הוי מקלן ומטלק ומקלק צסוקא מקיו מן קומיו ומקוז מן צתרוי ומתתר צעפרא" [ערך טלק קלק, קוז ותר, וכל חלו ענין השלכת לרורות].

ח"ל נקיפה צסוק פלן ח"ל חין. חסיקה לך מיתח מן צתך, ח"ל בוד חמי לו" פי' לך הרחה לוי. [ערך בד צ'].

ר"ח צ"ר שמעון תס" פי' חולה [ערך תס].

חיהבלי ר"ס צן יוחאי על מרוויח" [ערך מרן צ'].

ונפקין צהריהון בש חלציה צחוערניח וצמורנייתח" פי' חניפות. [ערך מרן ג' וענין קלה מזה צצלי צ"מ רפ"ז].

אולם מה שלח נזכר תחומה וומנו צירושלמי ומדרשים רק צצצלי טט הוא נפלא צחמה ורחוי לעורר עליו, שסס צצצלי ספרו מר"ח צ"ר שמעון דחיהמני לפרהצנח (שוער להפסד הבגנים), ומעולם הוההי שלח נמלח צירושלמי ומדרשים שסס מקומו, רמו מזה, שיפקד הנח מהנחי עולם למתוה של חלך על תפיסה טבגניח. וחח"ו נתישצתי צדצר שקלת נראה אשר גם חצי חציו הוי לו חיה סירות ווממלה מהמלך, שחל"כ לח הוי חומר רצ"ו לר"ע צמחסר, חומר ליוחאי חצה וווסרך למלכות (פסחים קי"ג ח'). נראה שיוחאי הוי לו הוקף על זה, וחפסר נקרו צצציל כן צמחו צלי רצו. וגם מדצרי חוקר אחד למדהי חין צימיה ההס הוטל עול פקודה כזו על מנהיגי ישראל ומוריהם צעל כרחס, זיהע לייטשרייט פיר דיא וויטסענטשאַפֿט דעס יודענטהווא'ס, 2 העפֿט זייטע 240). חולם יותר רחיהי עתה צפסיקתא של צצלה סהיה צלי ספק ממדרשי ח"ו, שני מחמרים אשר הס סיוע דמיון לספור הצצלי. האחד מוצח צערך חגברכטס. ר"ח צ"ר חיהמני חגברכטס". וכפי הענין ונשמעות השס, הוא מטיל חגבריא ועצרת המלך על יחיוי העס; והשני הווצר יותר הוא צסוק ערך חרך ד' ר"ח צ"ר חיהמני חרכילופורין, קטיל צני חגישי דהוו חיוי' קטילון" פי' שר הטצחים. ע"כ צדרי הערוך סס. ולא מלחיה עוד היצה זו ממדרשי מלות יוניות. אך בוקטאן ארץ כתצ צחותיות יון *αρχολογία*, ומפרס שהוה הרחש על מחפסי הרשעים העוצרים על חוק המלך. וצחמה יש לניוהו לערך לופר שנמלח צמוסף, וחצור הענין סס יורה שהוה הנקרה (העטער) ולפ"ו חרכילופורין אובערהויפט דער העטער). והוה ממש מענין פרהבצנח שנמלח צצצלי. ואחר כל חלה יצין הקורח ויה מוזד לח נכונו דרכי רמ"ל צלגנו צין חיה מחמרים צערך חרך ד' ואשר חלק לערכים רצום, גם מחמר זה של הפסיקתא וכל הערך של חרכילופורין. ווכל המוצח צפסיקתא לענין ד"ס ור"ח יח בי"ח תועלת לקורח שלח יסתפק עוד שמי"ס צערוך ערך חלוחה וצ"ל צפ' ויהי צצלה פריעה ד"ח צר שמוע חול לגצו ר"ס צן יוחאי לקוניה וכו' בוונהו לפסיקתא המכרה

מספר כ"ח שנים יער"ס בחסרון מדעי השנים של כל באוהן. ולפ"ז נקבל להעמיד כאן
 אחריו מלות מר שמואל מלת כ"ח, ויהי' וחספד המאה מכורו עי"ו. חלה שנס' הקבלה
 לראש"ד נלסל המדון זה בחספד י"ח וממלח חספד עוד עשרה שנים להשלמת המספר
 הנוחה, והיו להעמיד וחספד זה של עשרה רק כאן חלל רצ יהודאי שצוקוס ב' שנים
 וממלח ג' י"ג שנים וממלח; והפירוש הוא כגמרת הראש"ד חלל מר שמואל וגיירסתיו
 חלל רצ יהודאי עוד מעטם אחר, שסס כתב רש"ג דמר יהודאי רחיו היו גאוניס
 צרתיו מצינתה צפרק אחר. ראה למעלה כתב שרצ דודאי בר מר נחמן אחרו דרצ
 יהודאי וולך צפונדותה משנת חלף ע"צ עד חלף ע"ה לטערות ויהי' משנת ד"ח תקכ"ח
 עד ד"ח תקכ"ד לילייר; ומעתה חס נראה להביא נגד גירסת הראש"ד חלל מר שמואל
 ממספר כ"ח שנים ועלה שנת רצ יהודאי שנתהם לבחון ד"ח תקכ"ב ויהי' כמו צ' שנים
 אחריו סוף ימי הגאונות של רחיו רצ דודאי, והיוך בחון אחר זה שסיו הגאוניס צפרק
 א"ד? והס בס ננים סס חלל מר שמואל ממספר י"ח ונשאר כאן כמו שהיה לפניו
 חלל רצ יהודאי ב' שנים וממלח, וקסה הדבר להסך סיהיו סוף ימי הגאונות של
 רצ יהודאי והוא צחמלע שנת ד"ח תקכ"ד לפני הפחלות הגאונות של רחיו רצ דודאי,
 שהתחילה ד"ח תקכ"ח כמו שחוננו, וע"כ ח"כ ס"ל כאן חלל רצ יהודאי י"ג שנים
 וממלח, ונולח שחלך מן ד"ח תקי"ו עד תקכ"ט וממלח ויהי' צמחך ד' שנים צפרק אחר
 עם רחיו שחלך מן ד"ח תקכ"ח עד תקכ"ד ועי"ו ג"כ עולה מכורו ממספר המאה
 שנים. ויהי' רצ יהודאי משומדיותה, ושלמה נראה שקל' ומני' צפרק, ללח היו
 ההס מיון דמסלוב צחמלע כיותי', והוא הי' הראשון למנות ממספר המלות כפי
 המוסכס לר"ל תרי"ב. ועוד חיו לנדר על ה"ג שלפניו ליוי הוא חס לר' שמעון
 קיירח חו לרצ יהודאי שכל התקוות המוצאים צ"ה ע' נר' שמעון קיירח חס בס
 צה"ג שלפניו, ולספך כל המוצח חס לרצ יהודאי כאן חס ג"כ צה"ג סלנו. וכלכבר
 סוף ה"ל חלל כתוב אמר רי' שמעון הצנלי אהתח דמות בגרס בר' ונראה שר"ח צנלי
 זה הוא ר' שמעון קיירח שכן נמלח מחמר זה כלסונו ג"כ צה"ג הלכות חללות.
 והולי נקרח צנלי המס סכסי הנראה מלסון ספר הקבלה להראש"ד, הי' מגורתו
 צנל אע"ס סגנויו קיירח מורה על מקום מולדתו ציליריס, שסס עיר קיירח.
 ויהיו החכס צעל צנלי עולם העירוי אחריו הראשי לו זחא שקיירח הי' נקרח לפניס
 צנל זעירח, ויהי' ר"ס זה צמח ד"ח תק"ח. והולי כבר הוא הסתמש צשולתות של
 רצ רחיו שהי' צימיו, ותלמידיו רצ יהודאי קצנו מה"ב של רצו שמעון ומסחלותות
 והסיסיו כל אחר שמעו מרצס וחברו הלכות פסוקות. ומעתה נכלל כל י"ג של ר'
 שמעון ורצ יהודאי צה"ג סלנו. וכן מורה לשון הראש"ד ר"ס קיירח חצר הלכות גדולות
 בר' רצ יהודאי בר' והוא חצר הלכות פסוקות, ומהלכות גדולות קצנל וסגיו נהור
 הי' עכ"ל, וצשערו ל"ק (שער ג', ח"ד סי' ת"צ). כתב ר' חנוניח באוהן ח"ל וזה הלכות
 פסיקות דמר רצ יהודאי ז"ל כתוב כיון דקנו מני' קנו לי' וכו', והוא צה"ג לפניו
 הלכות הלוחס. וכן סס צשערו ל"ק (שער ז' ח"ה סי' כ"ו) כתב רצ אריח וסחאלתס
 מלחמו הלכה קטועס צה"ג כל שער חו ותתס חו הפירס חו צריסח נחתס קרוז בר'
 והוא צה"ג לפניו ה"ל ערות. חולה צשער ד' ח"ה סס כתב רצ רחיו והוא פסק
 דינח דכתב צה"ב דחיסוק צמיעמד רצנן ותרתין ותיצתיין ברצ ושמואל בר', וכו' ליתח
 צה"ב שלפניו צמקוס רחיו, ר"ל צה"ל שנועות צמקוס שהניח רצ ושמואל. וכתב
 רצנו תה דלח צלל מילי סמכין ח"ה"ב, דרצ יהודאי ונחור עיניס היו, ופעמיס שהיו
 תלמידיו כותבין לפניו משמו אחר לה יחא מסיו ולח עלה על לכו. (מרדכו מר"ק
 סי' תתס"ג).

25) **רב משה באון** מוצח צפרק תסל ב', וגס צרי"ף פ"ו דכתובות ונשאל לרש"ן
 (ח"ח סי' ע"צ). מיי הוא זה ר' משה באון הנוצח צרי"ף
 סס, והסיו שהי' מדור החמישי לבחוניס צמתח מחסיח צמח ד"ח הר"ן, וסמכין
 רצ כסן ל"ק באוהן ונסמך באוהן עשר שנים וממלח ויהי' סיו רצ מזה כסן בר יעקב
 עכ"ל. ונראה שלקח דצריו מס' הקבלה לראש"ד, ולכן מלנז הטעות צמיו שהיו
 לראש"ד צחגרת רש"ב (עיין הערה הקודמת) טעה עוד הרש"ן צחגרת דצרי הראש"ד
 שסס כתב וז"ל ורחיו ר' משה הסכן צ"ר יעקוב עשר שנים וממלח בר', ורח"כ סמכו
 רצ לכן ל"ק באוהן עכ"ל. וע"ס שחצרון החניס מכיון ד"ח תדיו'. וחשז הרש"ן סכונות
 הראש"ד צמ"ט ורח"כ סמכו בר' שר"ל רצ כסן ל"ק סמך חח"כ לר' משה, וליתח חלח
 ר"ל אחר סוף ימי הגאונות של ר' משה סמכו בני מרחא ויהי' לרצ כסן ל"ק, ח"כ

להוסיף רק שנהלך לאיזה סופר פסחים זנוחיס ו"ל בתום פסחים, והוא בתוספת
 סוף פ"ג סס, והציחה רצינו לרחי' צעזר שנמלחו סס סתי הלוח, ערזי פסחים"
 שלח נמלחו בצמחה דפסחים ריש פרק מקום שנהבו, והמה יעידו על חמשת פירושו
 יעו"ט, עיין עוד ערך חצינות שכתב רצינו וז"ל תמרות חצינות וקפריסין צרכות
 ציילד מצרכין וצעירוצין גרים במרה דכלל מערצין עכ"ל. והנהגים לח' יסב הדף צעירוצין
 ומפני שלח נמלח לפנינו. חולק הרמב"ם מזה דבר נפלא, שחסר לחינו צערוצין (כ"ח
 ז') מחמת שלט בצורה יו"ר צין מלה דקורה למלה וח"ב"ג הנמלח צרכות ל"ו ז' על
 נכון. וז"ל סס והרי לך וכו' והמעתיקים טעו צין דקורה הרחשון לדקורה השני
 והשוניו כל שנתיים.

(22) **בוטחאות** טוה ספיה רצינו עלונו מספר, אך להכחות וביעתו צחפוס נסתח
 היסרה צעינו, חעתיק מ"ס צערך מדדן וז"ל: חס היינו מוחלים
 מסר שכתבו צו' החי מדשנה' להחי דשנה' הוי ניהח לן עכ"ל.

(23) **בערך** זה כתב פי' ששחלות, ר"ל ששחלות הבחונים, וערך צם ז' ושחלות
 הרחשנות הניחו רחי' כו' נראה סחי' לפניו שחלות דחשונות וחרחונות,
 וכן נראה צערך סדן ה' שכתב וז"ל תצוה הבחונים, ושפרטה מלחנו צהשונות ועו'
 ע"ס שמוצאים צהשונות חחרונות תצונות רחשונות. וערך זה יודעה וצהשונות כתב,
 וערך סח ח' פי' צהשונות ע"ס שיחת דקלים. ולפעמים מציח תצונות הבחונים
 צפסס מנלי הבד סהס תצונות רק כאלו הי' דצני עלונו אך הענין גידי על מקורס.
 צערך טפל כ' ושחלתס כו' וערך נד שחלה כו' תצוה כו' וכך חנו ניהגין להדליק
 צצתי כנסיות וצנתי מדשונות וצצית רצי סצצל וצנתי וצינות עכ"ל ע"ס לענין וניקת
 חייס תוע"ס צנר טל שצת שחורת (ונפלא שלח מוצחית תצוה זו כלל צחור"ס סוף
 סו' רס"ה צציר עוסק, וצלי ספק היתה הוח המכרעת צין הדעות סס, וצפרטי כי
 וס דס הלכה למעשה ומנבג ככל צתי כנסיות) ונראה שכן יגעה דצינו ג"כ צפירוצי
 הבחונים שכתבס צפסס. צערך נסן פי' חחר כפנייתח כו' כיילד יתצרך סס צורח עולם
 כרלינו, כך צרה חת הדקלים זכר ונקבה כו'. ע"ס מחונר נפלא נח וממך צצעי
 הדקלים, וקרוצ מחד סחוח מועתק מל' ערזי, והסיוס סצ על רז"ל לסיך חלופינו
 חורינו צחחידה עיניס כו'.

(24) **זמן** כל חלה הבחונים ומקום ושיצתס הרסוס לפי חגרת רצ שריח, וכפי
 חשונר סהשחלות מנין הסערות וזן ג"ה ת"נ וליח מן ג"ה המ"ט, ודע
 כי הרצה שרסוס נפלו צה צס' קצלה לרהצ"ד, וזר לי מחד חס חומר סהקדמון
 הנכצד סחוח צה לצגרת צרות ע"ו טעות חוזה דצצני חגרת רס"ג, וכפי סרחה
 הי' ויסר לפניו מלה סמורה סס והיח ציוחסין דפוס קרלוקיוח דף קי"ה ח' סורה כ"ה,
 וע"ט ע"צ סורה ט' וצהריסין גחונים צפומצדוטה ומזה חסצ רהצ"ד סגס סהחשנים
 קודס סנה גחוני פומצדיתח וצחית ר"ל צהריסין צהר גחוני סורח חחרי חוס סמחה
 סנה סחצס סס וילכו צפומצדיתח כו', ודף קי"ט ח' חחרי חוס ק' סנה לגחוני
 סימצדיתח הוח חוזר לבחוני סורח, ורהצ"ד מוסך כל הסדר שחונן סנרסמו צחגרת
 רס"ג צסירוח נ"סמו צספר קצלה סלו צפומצדיתח וכן להסך, ועי"ז נהערצצו לו גס
 סיוניס, והוח מוכח להוסיק לפעמים מספרי שניס כדו להסוות סופי סהשונות,
 וחחרינו טעו כל מוני סדורות עד ומינו. חולט חין לסמוך עליקס כלל רק על סהקור
 הרחשון סיה חגרת רס"ג. והסו חורות רצ חחחי ורצ יסרזחי רחחונים וספריסס
 ימלח סקורה חוזה דצרים צהערס 4), ויש לגו סס רק להוסיק זמן ומקום סל כל
 חחד ונחנו סניס, רצ חחחי צין סנת ר"ח סק"ח ורקכ"ח עלה לח"י צעלצונו סחצרצו
 רצ נטרונחי נסיון גחון צפומצדיתח וליח הוח, ורצ יסרזחי צר מר נחונן הי' לגחון
 צסירח סנת ר"ח וקיו"ו ומלך י"ג שניס ונחלה. וחע"ס שצחגרת רס"ג וחחרינו צספר
 הקצלה כחוצ ג' סניט ונחלה, יש לצרר טע"ס נפל צחגרת רס"ג, ע"ו ט"ס חחר
 והוח ססס צסמוך וקודס כתב, וחחרינו מר רצ יעקב סהטן מנסר סקוד י"ח שניס,
 חחרינו מר שמוחל שניס וכו', וצהרינו מר רצ ימרי סכחן ח' שניס, וצתרינו מר רצ
 חחחי חני סנה וצצרינו מר רצ יסרזחי ב' שניס ומחלה, עכ"ל. וסקורוח ירחא סצין
 מלה מר שמוחל ונלה שניס חסר מלה המספר, לצד מחסרון מחמר וספרר שלס עיין
 לקמן סערס 32), והזן מזה חסר מסך סכולל סל מלה שניס שחוסס סס רצ סריח,
 מספר

אחר שנת חלף וקפ"ט לטערוה עכ"ל, והוא תחת זשנה שמתך לפי חשון רס"ב ו"ל
 ד"ח תרי"ח. והוא שלח סדר תפלות לספרד המוציא הרבה צדמונים וצדזורהם.
 ועיין צנע"ה שזה פ"צ ותראה שלח סדר התפלה לזד הי' כחוצ צו וזך גם דינים
 הרבה ופספולי הלכות. ונרוד הוא לדעתי שנוסח רצ עמ"ס הי' נוטה יותר לנוסח
 האשכנזים היום, והעפ"י ששלח סדר תפלתו לספרד נראה העכ"ז החזיקו הספרדים
 צנוסח שהי' להם מכבד ב"כ צקבלה מן באונו צבל, ע"י מלוניא חבורה שהי' ציניהם
 תמיד; והאשכנזים קצלו נוסח רצ עמ"ס. וראיות ע"ז. עיין צדזורהם שס רצ
 טריח ורצ החי שצנרדעא וצנעילס וצפרס ומדי לח נאמר מעולם חצנה רצה צשחיות
 (רק חצנה עולם) וכן צכל מזרשות צצפורח חון מאחד, ורצ עמ"ס צסדר הפלס
 שלו לחו כמניב האחד ע"כ, והוא ב"כ נוסח האשכנזים. ומזה תראה גם כן שחלוקי
 הנוסחאות היום צין ספרדים לאשכנזים צתפלה, וצצעים מקדס מחלוקי הנוסחא ת
 צצתי הנוסיות צצצצ עלמו; וכ"כ צעל צצלי הלקט סי' ווא"ו צצס רצ למה באון שיש
 מקומות צחומר חצנה רצה ויש מקומות צחומר חצנה עולם ע"כ, וחאריהם נמשכו
 הספרדים כקלהם והאשכנזים כקלהם. עיין עוד צדזורהם חלל חגת שנת שאין מנהב
 הספרדים לחונרו, רק צצדורי רצ עמ"ס ורצ סעדי' נמלח ע"כ. והנה עוד גם היום
 רצ הספרדים ח"ח חוהו — וזך צצדורי כל האשכנזים נמלח גם נאמר מהס. וכן
 נוסח יקוס פורקן שהוא צלי ספק מצנכה שהיו נוהגים צצבל לרשעי בלוות וריטי בלה
 כו', וע"כ הי' צצצון חרמי, וכן מלחתי צצצ"הת עירוצין על הרי"ף דף ק"ט ח' ו"ל
 ורבילין היו ליעול רשות מן הנשיא כו' ולצרך חוהו צכל שנת ושנת כמו חרבילין עוד
 היום לומר יקוס פורקן עכ"ל, ונכתב צצדור רצ עמ"ס תפני שחמרהו צצבל, והעפ"י
 חינו היום חלל הספרדים רק חלל האשכנזים. ועיין תסוננו רצצ"ס סי' ת"ע חלוקי
 ברשות צצדור רצ עמ"ס בופ"י צתפלת רצצ"ע צצחרית, השחל כה צקלת יחידים
 חומרים כו כל מעשיהם תהי וימי חוייהם הצל ומציחים ראוי' מצדור רצ עמ"ס.
 (וזה נוסח האשכנזים). וע"ז לעק הרצצ"ס שס ונר וכתב צצצדור רצ עמ"ס הוא
 "כל מעשינו, וימי חיינו" (כנוסחת הספרדים). חולם צנהא דני חליהו פכ"ח
 שחצנו מחומר הרצה לרצ עמ"ס, נמלח נוסח האשכנזים, מעשיהם וימי חוייהם,
 והי' עוד סדור רצ עמ"ס ציד צעל סס הגדולים ע"ס ח"צ ריש חות ל'. ועיין עוד
 על עניניו צתולדות רצ החי הערה 12.

30) רב בחשון מוצא צערך תפל ב', והוא צד צד רצ לרוק באון, והי' לבחון
 אחר רצ עמ"ס צצנת ד"ח תרל"ו, צצורה, ומלך ח' שנים. ולא
 נודע מענינו מחומה, רק מהצותו המוצאה צצרוף ס' כלצו וצצחי סוף פ' לך,
 וצצלטי הצצורים מו"ק דף רל"ו צ' נדע דרכי מחצותהו צענינו חדה. וז"ל יקוקא דהוי
 צר תרין חו תלת חו ד' וזמין ומית, הכי רבילין דהיליגין לוי על קצרי' כו' ומסקין
 לוי שמח, דכד מרחמיין מן שמיה והוי תחית המתים הוי וידעא יקוקא וצצחין לוי
 לחצוה עכ"ל. ונראה שחליו כמו החצ"ע צצן לצונו (צרחית י"ו י"ד) והעוטים
 יחצנו כו חס ונח העבר ולא נניל חין לו חלק לעולם הצד וכו'. ומזה שמוצא מבחון
 זה צערך תפל הוא פי"ט צצרועו. ר"ל עשרת הצצרות, שס מן חניו עד חצד
 לרעך תרי"ב היצות כנגד תרי"ג מות צצתורה, וצחולר הסצרים סל ר"ד ח"ב עגהייק
 קוויורט כוורף 1091 נמלח ספר ראומה החיות צדיני שחיטה וצדיקה לרצ נחון
 צצחן סנער צמדינה חלק (כן נקח חלק מחרן צצבל וחרן ערצ, חלל הישמחלים,
 וירחוק). עם פי' לר' ילחק עינקניירח קאנסטנטי סי' עכ"ל. וזה תדע להוסיף
 על דצדי ספתי יסנים החלת חות רי"ס. ושס צצפתי יסנים יס רק הוספה קענה
 שהפירוש שמו לפנת פענח, וקרוצ מאד סנוף הצצור הוא מרצ נחשין זה הבחון שמקומו
 צצבל. וצפרט צצחום חולין (מ"ז ח' ד"ה היינו). מציחים רצ נחשון באון צדיני חולה
 הסרוכה לחומה, וצמדכי פ"ב שס סי' תרי"ז מציחו ב"כ צצחית שחלל שומן סלצ.
 ויתכן שמתצור הצ"ל לקחו דינים חלה, ור' ילחק זה המפרס חצר ב"כ ספר חיומה
 כנדגלות משלים ומליונות צמוסר עיין צצפתי יסנים חות ח'.

31) רבינו סעדי' באון מוצא צערך המר וערך ענה, ונחולדתו כצחתי צקונטרים
 מיוחד (עיין צצרו עהים הקפ"ט לז 20). ויש לי להוסיף כחן חמה
 דצדים קעסם גם לתקן חיות שצוים חנפלו שס המצצלים חת הקורה. ע"ס, ספריו
 צתלמוד, לרין להוסיף צצב' סס הגדולים ח"צ ריש חות ד' מוצח מר' סעדי' באון פ'
 דרכי

רצ כהן לוק האז המאחר. והנה בחגרת רש"ב לא נמנה באון ששמו ר' משה כמו
 שלא נמנה גם זה בכל התלמוד, זלי ספק ופני הכבוד לנחיר הנזכרים, רק במקום
 רצ משה כהן זר יעקב הנמנה בקבלה לרש"ד, נכתב בחגרת רש"ג רצ משרשיח
 כהנא זר מר יעקב, וע"ש ואם תראה לפי סדר הגאונים בסורה שהיא הרה, וכפי
 החשון הנכון בחגרת רש"ג נסווק רצ משרשיח זשנה ד"ח תקע"ה. ויהאן שהי' לבאון
 זה שני שמות כמו רצ לודק (עיין סוף הערה 11). ור' בוסתנאי ראש גולה דהיה
 חנינאי עיין תולדות רצ האי הערה 1). והחכמים שלא היו רולים לקרותו זשם רצ
 משה לועלת הנזיה אשר לא קם כמוהו, קראוהו זשם רצ משרשיח. ולראי' קלת שזה
 רצ משה באון הוא הנזכר בחגרת רש"ג זשם רצ משרשיח, יעויין צספר אדם לרזינו
 ירוחם נתיב ז' ח"צ תצוה מרז נטרונאי באון שחזיה ר' משה באון ומתח מחסיה.
 והנה רצ נטרונאי זה הוא בחגרת רש"ג אחרי מות רצ משרשיח כ"צ שנים וחצי.

26) מר אברהם גאון. מוצא צערוך סח ח' וע"ש שהי' מכיר עתידות צנעוועי
 חילנות. וצס"ק טעה מאד שכח צערוך ערך סח חומר
 בו דורו הי' מר הצרס קצסי שהי' מכיר עתידות עכ"ל. והנה שם צערוך כתב
 צפירוש שזה מר הצרס הי' זשנת חלף ק"וו לחערות, והוא ד"ח תקפ"ח ליליירה לפי
 חשון זעל הערוך, וכנוו ש' שנים לפניו. וזחמה בחגרת רש"ג לילינו מר הצרס זר
 מר רצ שירח שולך זשנת חלף קכ"ו עד קל"ט לטערות צפותגידת והיה מסכים
 מתש עם חשון זעל הערוך, וזנה אחת שיש חלוק צנייחס, הוא מתעס שבתתי
 צמקום אחר שרז שירח והרבה באונים עמו מהחילים למוות שנת השטרות מן ג"ח
 ת"ן לנצחא. ולפ"ז חלף קל"ט לטערות הוא ד"ח תקפ"ח לנצחיה וזעל הערוך נמשך
 אחרי קצ סעדי' ודעמי' שנתחילים שנת השטרות מן ג"ח תמ"ט, (עיין לקמן הערה
 59). וכדי להצות ח"כ שנות הילירה עם רצ שירח לרין להוסיף חלנ מר הצרס
 שנה אחת לטערות, וחלף קיימ לטערות עולה לפי חשון ג"כ ד"ה תקפ"ח לילירה.
 חולם היך מזה היך ר' הצרס באון נקרה קצסי, וגם ר' הצרס קצסי לא הי' ציווי
 רזינו נתן, רק ציומי רצ שהי' באון שאלח לו תצוית (ריף פ"ט דכתצוית) וזנה הדע
 ג"כ להיזיר דרזי קורח הדורות (ה' ח') שטעה קלת ג"כ זנה אחר זעל ס"ק.

27) רב כהן צדק גאון מוצא צערוך זמן ז' ומלך צסורה אחרי רצ משה אז רצ
 משרשיח זר מר יעקב זשנת ד"ח תקפ"ח י' שנים ונחלה
 והוא זר אצומאי, וזה עוד רצ כהן לוק אחר שהי' לבאון צפומצדותא זשנת ד"ח
 תרע"ז והוא זן רצ יוסף.

28) רב שר שלום מוצא צערוך חפר ע"ש ששמע מפי הראשונים יורות של חצנים
 שנפסלו מההר וכו' ויש חכמים ששמעו וכו' וערך שבע ז'
 חמר צתצות רצ. שר שלום משמי' דרז יהודאי באון וכו'. והי' רצ שר שנים לבאון
 צפירח אחר רצ כהן לוק זשנת ד"ח הקל"ח ומלך י' שנים, וזנשצות הגאונים ד'
 שחליניקי (שער ח' מחלק ד' סי' ז'). תצוה יקרה ממנו לענין גול עכ"ר וז"ל
 צקור, ושחלחם גול הבוי ציקוס שאין חלול השם מתן? כך ראינו לענין גול לא
 חמריין חיליף השם חלח הלכה רווחת הוא כל גול בוי חסור כו'. והא דחמר רצ
 אפי לשמעו' אי דבוי הינו לי' בו' ודאי כך הי' דעפו של רצ אפי דחי גוי הוא מיתצ
 לי זיזי דמי דחם ושלום כי רצ אפי משקר ובגז דעת הצרוית דחמר רצ אפי חסור
 לבגוז דעת הצרוית ודפי' דעפו של גוי עכ"ל. יעויין קלת מזה צתום' צ"ק קי"ג ז'
 ד"ס וכו'. והבאון תחמיר יותר מהס אפי' צמקום שאין חילול השם, וקושיא על רצ
 אפי נפלות עוד יותר על שמוחל דחלע צחשון, ודאיבו בופי' חמר חסור לבגוז
 דעפו של עכ"רס (חולין ל"ד ח' ע"ש שרז אפי לא נמנה סיפור כן). וכבר עמד
 ע"ז ציורטי, ואני הוכחתי צמקום אחר שמוחל (צ"ק סס) על טעות גוי
 הוא רק מכלל ולא הוא.

29) פירוש רצ עמרם מוצא צערוך פסד, ונקרא רצ עמרם זר ששנח ורי' לבאון
 צסורה זשנת ד"ח תרי"ח ומלך י"ח שנים. ולהכרות רצ השצום של
 הראצ"ד שלי' דרזיו חלך רצ עמרם זשנת תרפ"ח והיז זמן ע' שנים מאחר לחשון
 רש"ג, חולם דזה מלחתי צח"צ צנע"ע כ"י דף קט"ו ז' וכ"כ רצ עמרם זר ששנח
 ריש מתצוה דמתח מחסיה צתצוה צ"ד וחלופין וחכמי ישיבה שלפנינו צישינה של
 חד

והנשאלים אחים הם ולכן גם שתי התשובות לחתה היו מקום, רק הסוסרים הלקוח
 ח"כ, והיו נפלאה מאד צנחור שנה קדמוני חז"ל וצנחור כל דבר על חתתה,
 והנחת מאמרי התלמוד הנאותים לדבריו, וכל חוקר צדקמוניות ימח וישבע מעדנים
 בקראו זה. אך חסרון קל נראה בחוכה לנעיון, שבלוי' זעליל חבמת כותבה לחס
 לשיצות צלל חרן מולדתו, וניחוד לנהרדעה ופומצדיתא וקוס ישיבתו, קדיתה רצח
 צנחור מדורות עולמים (כמה חמוגע ג"כ להחזיק משפחתו מזרע דוד יעוין תולדות
 ר' אחי הערש 1) חע"פ שקשה לו לנחור רחיה נכונה על זה, והספך נראה עין
 צתלמוד, שלפני חצור דמחול רלוי לח נחלח חסס מלויין צחרן צלל, והלל שעלה משס
 למד כל תורתו צח"י, ועיקר למוד תורה שצנ"ט נתפרסם צצנל ונתפסט רק ע"י רצ
 שירד לשס מח"י, והתלמודי עם הלונדיי מחולל הסס הרצו והבדינו למוד זה, וכמו
 שהוכחתי כל זה במקום אחר ביותר צנחור ועכ"פ יעוין לדוגמא כאן צתשובה זו
 הסתלולת הבחון צדכר סוס. וז"ל, ורצנן דצצח [צ"ל צצנל]. דהוי קתי [הני] רצנן
 סוי לכו מהנייתא דחא הוית צבו תורה, מרובה סהיו מרצילין צדכותו דמתיבתא,
 דתנן חמר ר"ע כסירדתי לנהרדעה לעבר סניס, ודפומצדיתא דהוי צבו ר' הנינח צן
 " אחי ר' יהושע, ות"ר צנסהרין לרק לרק תרדוף הלך חחר צ"ד יפה, ומסרסין
 " חחר ר"ח צן אחי ר' יהושע לבולה כו' וחמרין מאי בולה פומצדיתא, והלל הזקן
 " עלה מצנל וסוי נסיה צח"י (יוחסין דפוס קרלוקיול קו"א ח') , וחע"כ דצרייתא
 " דרצ ושמוחל דהות צצנל דיקח ותרוח" וכו'. (סס קו"ב ח') , וחע"פ חכמה סוי
 " צצנל נסיחא עפי" (סס קו"ב צ'), והווי יודעין, דמעקרא כד בלו ישראל צבלות
 " יכניו והחרז והמסנר וכמה נציחיס עמחס חייתיהכו לנהרדעה, וצני יכניו וסיעתו
 " צי נכסתו וכו' [ע"ס צקדיתא ציה"כ צנהרדעה]. * וכיון שעלה עזרז מצנל והבולח
 " עמחן, וצנו צ"מק והווי סס רחסי סנהרין כגון שמעון הלדיק וחגיגונס ושחר
 " הזבורת ורצנן מצנל סוי עולין [זה דבר חסס מאד וצלי סוס רחיי, וסנה צלמח
 " תחס מפורס סנות עירס צח"י וסוי צן יוחנן חיס ירוסלים, חגיגונס חיס סוכו,
 " ונתחי סחרצלי] והלל הזקן ס'י' עולה עמחן מצנל, וחע"פ"כ סוי ונרציליס סתורה
 " סכח והווי לבו ריש בלוחת מצות דוד, חצל ריש מתיבתא וסנהרין לח סווח צבוין,
 " דסח מלחח סווי חמרין דלח סוי חלח יתן סמקוס חסר יצחר ס'. — וציומו
 " דרצי סוי רצ הונח קתי ריש בלוחת צצנל" (סס קט"ו ח'), וכאן יראה סקורח סלח
 " מלח הבחון צצנל חויה חסס מפורסס קודס רצ הונח זה סהיו צימי רצו), כדחמריוין
 " צנסהרין לח יסור סצט מייסודה חלו רחסי בליות צצנל סרודין חת ישראל צוקל, ומחוקק
 " מצון רבליו חלו צני צניו סל הלל סמלתיין תורה צרזיס, חלמח סני דצנל עויפו
 " טפוי, סוחיל וצצט חיוון" (סס קט"ו צ', וחזון זה רחוי' כלל דמסוס תקופת לצד
 " חלל סמלן חיקרו סצט, לח צציל תורתס סתפסטיה מתחלס רק צח"י וכמחשבות לסון
 " פת"ס לכל מעיון). ורצנן דילן צפומצדיתא דמן ויונח צית סני סוי עיקר בגולה כדתנן
 " צריה עד סרחה חת סנילס, וחמר חצני בולה סוח פומצדיתא" [סס קי"ו ח'),
 " וסנה כאן דצרו סלמעלס קי"ח ח' רק להכניס צלל סקורח קדיתא פומצדיתא עיר
 " ישיבתו]. זולת זה ירחק רוח חכמה ור"ת על פני כל התשובה כחש חמרנו. ומעשה
 " תס מאד יכחצ לצ סקורח חס ימלח צה סרוזיס רניס חסר נפלר צכח או זדפוס,
 " עד סלפעמיס יצללו בס חסין ססניס! יעו"ס יחוד דף קי"ח סוף ע"כ צלציל ססניס
 " בלוי, וקסח לתקנס, וכצד סרחינו לנעלה (הערה 24) חיק נחסר מספר ססניס חלל
 " מר סמוחל בחון, והוח דף קי"ח ח' סורה כ"ו. חולס נחסר סס עוד מחמר הלס,
 " וורה ע"ז דצרו סבחון לקחן (קי"ח ריש ע"ח). סכחז על מר חצח צר יר רצ חמי
 " והוח צן צנו סל מר רצ סמוחל, סחליצו סלמח צר ססדחי ריש בלוחת צמחח מחסוח
 " כמו ספסחתי למעלה עכ"ל ח"כ פירס חויה ענין חלל מר סמוחל סלח נחלח דבר חמני
 " לפנינו. וכן יורה על זה לסוני (קי"ח סוף ע"ח) על רציסרדחי, חף סוח נמו סקלי'
 " סלמח נסויה ומני' וסחס עכ"ל, נראה סצדכר כצד וחסס חחר חקלי' סלמח נסויה
 " ססוח מר סמוחל סנ"ל. ומיה נראה רצ סרועלח חסר נוכל להוניה חסדר תנחיס
 " וחמרחיס כ"י סנחלח צולנר סספדיס סל ר"ד אןשענהיינן כוורון 844 קווארטו,
 " חס יס' סכוונס סס על תשובה זו כמו סנסתפקו צוס, יעוין תולדות ר' אחי
 " הערה 26) — חונס ימקויות חחריס עוד נראה יורס סכלו צכל ענין מצלי סויה
 " בס חל סנוקסס מונן רצ ונוסכס לקחח חכמיס נגד סחמ"י. יעוין צתשובה סכחז
 " קוח וצנו סמוחח צתשובה תה"רס חל"ק"ר ס'י' ל"ד ונחס צנ"ע ריש פ"ד, ציעיון
 " בלבל

דרכי התלמוד. וחזרות פירושו על הנ"ך, לריך להוסיף שחזרו הספרים של ר"ד
 ופסגהיינן קווארט (נוארין 104 ונוארין 226) נמלח פי' על ש"ס מר"ס גאון
 פרחן שס"ט, ושס (נוארין 249) ג"כ פי' על ש"ס ממו, קאנסטאנט'. (ובהערה 8)
 שם בתולדות ר"ס, נמקום לשון הרצ"ע ז"ל הרצ"ד. (ובהערה 13) נדבר ר' דוסח
 גאון שאינו זן רב סעדי' לריך להוסיף כי בשנים מקוצלת (צ"ק י"ג ח') מציח הסוצה
 חרובה ורצינו דוסח גאון זן גאון מועהקת מלשון ערני. ושם מציח ר' דוסח חת
 הגאון רב החיי ור"ס הנניד בהוספת מלה ז"ל: וגם חזיה הפרט אחרי ר"ס הנניד,
 ול"ע מי זה ר' דוסח הנקרא גאון זן גאון זמן מחוחר כזה? ור"ס הנניד נספר בשנת
 ד"ח תתע"ו שבע עשרה שנה אחרי פטירת רב החיי. וסוף הערה 22) לריך להוסיף
 והי' שולח רס"ב השוואתו למרחקים, שכ"כ הרצ"ד צ"ס הקולה (ד' וואטטערדאונן
 דף ת"ד 3') חין סח לו ר' מחיר זן צינז שרחה גליון של רס"ב ז"ל וכחצו עליו קרי'
 קרעוזה וחלוציה וחליסחג"ה וכנחג"ה וקלסחג"ה וחצני"ל'י ונחחד"ה העיר הגדולה
 וכל אשר סציוותיו עכ"ל, וכל חלה הערים נחסמחיה הדרומית. וסוף הערה 24)
 לריך להקן כזה, היינו למ"ד וחל"ף חחרי' היו צערניה כזה X ונלח הוספת התחתונה

נעשה ג' ע"ב. והמגיה שם ששנה לורת ארתיות ערניות חולי לח רחם לורת חל"ף
 דל"ה ערני שרחה ספר התמוד לשון ערני להחכס יואון ונחיהם הנדורה ממנו כחצו
 מפורס שטורת למ"ד חל"ף כו סהצנו הוא מלוי' צספרי ר"ס גאון. ושם בתולדות
 ר"ס הערה 25) על חודות שם ספר החמונות נחרו, לריך להוסיף שהוא ב"כ מדרכי
 מחצרי ערניים לקרוח שם הספר נחרו שקול, חעפ"ו שצנרף הספר נמלח רק מליה
 פשוטה, יעווין ענליקלןפערדיה מן ערט עט גרובער ח"צ ומלת אורחבישע (יטע=
 רוטור לז 44), ולנחת ותכן שגם שם ספר החמונות הי' זלשון ערני נחרו שקול,
 והמעתיק ר' צרני' רחם לעשות זלשון ערני כוניהו. (ובהערה 28) נמקום מציח
 עי"ן צספרי ז"ל מציח ענן צספרי והוא ענן הרחי. (ובהערה 34) נמקום וצענר
 שהוכחה צו חצר הגאון ז"ל וצענר שהוכחה כי חצר הגאון. וצדצר יחום משפחה
 של רב סעדי', הנה כתב הרצ"ד צ"ס קבלתו שהי' משעי יהודה ומנו סלה זן יהודה,
 ונרע ר' חנינא זן דוסח. חעפ"ו שאין על זה נצור חלנו שמקום מולדתו מלרים
 חינו מסניס ליה. ועיין הערה 1) בתולדה זו של צעל הערך.

32) **רב שרירא גאון** מוצא צערנים רבים מחד, והיו לגאון צפומצודיהח צסנת
 ד"ח השכ"ח עד השנ"ח, שחז הסיר עואמו מבחאות ונחניה נחיו לצנו רצינף
 החיי, והחריק מימס עד מחה שנים. חכן רעים היו ימו זקוינו, פי הלסניו חז
 פריזי ושרחל צו וצנו רב החיי, והפסס מלך ושמעאל וצו כל חצר להס ונח השחיר
 להס שזס מ"י, ונחלה רב שרירא מידו חחת. (ספר הקצלה סהרצ"ד). ולח ידעתי
 לפרט מה זה, נחלה מידו חחת. ומיחוסו הרצ יעווין צקוערס מיחוד על תולדות
 רצינו החי הערה 1), ומוצחיה ממנו צקעונויס פירושו פירושו רבנים על ש"ס בט השוואת
 רצות, ומעט מהן נדפסו צסערי נדק דפוס שחלוניקר, וכן פירושו למקרא מוצחיס
 צסרטי רד"ק שורח דקף וספל, וחצר עוד ספר מבלת סתרים (עיין לקוון). וכל
 המחמרים הנמלחים מבחון זה לפנינו נוורים על זכות צנונה ורוחצ לזו, יעווין ציהוד
 השוואתו הנדפסת ציוחסין אשר עלי' סוכנו פה צרוז הערות על תולדות הבחונים,
 ומוצחה כצר מרס"י שקורה חוהה פסק סדרו (כתוצות ז' 3'), ע"ש סהכצ שער צבדה
 נוכרת צו והוא צחמת צהסוצה זו (יוחסין קי"ח ח'). חלל מר רב נטריו כהנח דמן
 נגדד היו — וכחצו השוואתו (ביעין סת"ך 3'). והיהה מפורסנות כ"כ עד שחשצוה
 הקדמונים לנודעה צפי כל רעמוה רק צהתחלה ולה צסס מחצרה, יעווין צמלחמות
 להרמז"ן פ"ה דכתוצות סהכצ ועיקר הורה צנהרדעח כו' והחרס והסמנר וכו' כמו
 שחפסרס צכילד נכתבה החסנה עכ"ל. ושלס מלוח חלה הן צהתחלה השונה זו. ונחחה
 שחעפ"ו סהכצו שם צחלה שהוא לשניהס, ר"ל לחצ רצינו שרירא וצנו רצינו החי,
 מ"מ לח הי' זה רק דקף כצוד מפני סכצר הי' חו רב החי חצ"ד, חלל הפסוצה כלה
 מרצ שרירא לצרו היו, כמו שרחה מלשנו צסופה, וצסנת רע"ט חיסהמויכו צבחאות
 וסמכנוה להחיי צנינו צחצות צ"ד משער צ' שנים עכ"ל. ועוד נחחה שסחצוה זו
 היהה מחוצרת עס חחרת סמוצחה צענר חציי שהוא קירוולן שענין ודקן חלה לשהיחן,
 והסחלה שס ב"כ לחצ וצנו, ולפי דצנו צעל מ"ע סוף פ"כד היהה בט השוואת זו
 הנדפסת ציוחסין, לחנטי קירוולן, חעפ"ו שלח נרסס זה לפנינו, ח"כ סחוליס
 והנסחלים

הצדקה חמר ענינים הרבה . ונסוף ממון לחתימה הזכיר משין הצדקה עב"ל . וז"ל
 ספק ע"ס סס ו"ל רצונו תשלם צן רצונו קלונימות , סכן הוא מונס קרובה לפני ללוס
 כסור מר' תשלם צדכי קלונימות צכל ססימניס צדסס רצונו ברסס , ומרצונו קלונימות
 לח נמלח קרובה כלל ליו"כ , ועכ"פ הוא מעמידו צסדר חצר ר"ח הקלוד וגס לח
 יקרחהו עור מחכמיס הרחשוניס , וזה מפני זכ' (ונשלם מנחורר הו' קלז , בס עודע
 הו' ככר צחשנו עם זמן פיוטיו , תשח"כ הקלוד סהו' חי צמדחקיס וניעלס בס זמנו
 חח"כ , ע"ס צתולדות הקלוד הערה 1) — וגשדרו מר' תשלם הפיוטיס המזכירס
 לסחרות יו"כ , בט סדר העצודה למוסף יו"כ , והנה כלס כצדיס מחד , ורק יתרון
 אחד להס צקלוד לשונס ומדור הרעיונות , כמו צסדר העצודה מספר צקלוד נמדן
 קורות צני חדס ויסחלל מצריחה עולס עד לוי , ויס צפיוטיו לסמרות יו"כ שצחיט
 הרבה לדה תורתנו והספך לזולתה , יעווין פיוט הבויס צמקרה וצכן מי לח ידחך .
 והיו פיוטיו נכצדיס מחד צעיני הבדוליס , יעווין ספר חסידים (סו' תר"ו) . סהורבלו
 לומר קרו"צן דרצונו תשלם וחחד חמר קרו"צן אחרת ומת תוך לי יוס . ויס צהס סימניס
 סכצד ידע תלמוד הקבלה . יעווין פיוט סמחיל חכמו (צמקרה הנ"ל) חכמו לרוך
 חותיות סס עולמך , ונראה שלסס קורח ב"כ חכמו מדות סהספירות היו נקראיט
 מדות חלל הקדמוניס (עיין חמונה וצטחון לריוצן פ"ב) . זה כוונתו צפיוט ליוטר יוס
 צ' של פסח . טהור פענה רויס , חכמו מדות מפרזיסי , טעמי תורתו חורזיס , ור"ל
 צעלי הקבלה אשר הקצ"ה בלה להס רזון דחורייתח המה יודעיס לתן טעס למדות ,
 דלח כמסדה הרצ ר"ח סס . והצד לספור דמות הקראיט מן הכרצוניס צתצרות
 מוסכלות . יעווין סר"ב לחוין ס"ו , המיניס חומריס חלי ילח חיס מוקימו ציוס סשצבה
 כמשמעו . והסיצ ר"מ צר קלונימות להקרה סיניחיס מנצרות יסעי' ויחוקלל סכתוצ
 ציטעי' והו' מדי חודס צחדסו ומדי סנה צצצתו , יצח כל צצר להסתחרות לפני .
 וצנצרות יחוקלל והסתחור עם הלחן פתח סעער צצצרות וצחדסיס , וחס הו' חסור
 לזון מוקמו חיק יצח כל צצר להסתחרות צצית הנוקדס? עכ"ל . וצספר חסידים (סו'
 תתש"מ) זחת סתצובה סיצי רצונו תשלם נ"ע למיניס סחינסי מדליקיס נרות צצצתיס
 צצצת מפני טנחמר צפסוק לח הפצרו חז וכו' והסיצי להס כך כתוצ ויצרך חלמיס
 חזת יוס סשצעי , וחין חנו יודעיס צמה צדכו חלח ממה סחנו רוחיס צקללות סקלל
 חיוצ חת יומו צחסכה וכו' , ותכלל סצרך הקצ"ה סנה צחורה סהוח שלוס ציה עכ"ל .
 והו' בדול צתורה מחד , וצ"הע וסחר קדמוניס מוצחיס ממנו סתצות רצות וצתום'
 (ביטיין נ"ד צ') . מוצח ממנו ססק דין . ורס"י (וצחיס מ"ה צ') מציח מה סהביה סס
 צמתיתין צטעה פטירתו וחס קרחהו בחון . חולס צתום' (מנחות ק"ט צ' ד"ה
 צתחלה) כתצו סהבה זו הוא מר' קלונימות חצי ר' ושלס , וע"ס ג' הבהות ממנו
 פיוטי הנצוחס וכלס צערת פטירתו .

37 ר' מישלם צר' משה צר' חיהחל מעיר מאוגענלאו . מוצח צערך דל ח' ע"ס פירוש
 וממו . וצתצות רט"ל סוף סי' כ"ט מקום היחוס של תספת ר'
 קלונימות , לח נמלח שלסלת כוחת רק ר' משה צר' תשלם צ"ר חיהחל . חונס מלחתי
 צרצצין (דק ס"ט ד') . ר' תשלם חלל חת פי רחש יציבה צצירוסליס והסיצו סחומריס
 והסיחורו צר"ה וי"כ , ועוד (סס ע"ח צ') . וגס ר' תשלם מאוגענלאו חלל סחילה מעיר
 הקודס והסיצוהו כי מצרכין על הדסם צילל יו"ט שחל להיות צמו"ס ע"כ , והמעייין
 יראה כי הוא ר' תשלם הרחשון צעיין והסיחור , חעס"י שלה . נרסס חללו סהוח
 מאוגענלאו , צכ"ל הוא צעמור ר' תשלם מאוגענלאו סשוול צעיין הדסם , כי חני סחלרות
 יס מעיר הקודס . והנה צצצלי הלקט (סו' ז"ד) . מציח ב"כ סחלת ר' תשלם וכתפ
 וז"ל ור' תשלם צ"ר משה ז"ל סחל חת פי חריות יושצי ורזחליס עיר הקודס והסיצו
 סחומריס והסיחור עכ"ל . וז"כ חיוני ר' תשלם צ"ר משה מאוגענלאו , והוח המוצח
 ממש ערוך רק סחסר עור דור סלטיסי ר' חיהחל , וכפי ססדר סמוצח סס ר' תשלם
 צ"ר משה נראה סהו' חי צמון רצותיו של רס"י , ע"ס צרצצין , רצונו ילחק צ"ר יהודה
 (והוח רצו של רס"י) הנהיב במאוגענלאו לוונר והסיחור וכו' . גס ר' תשלם סחל וכו'
 חלל בחון רצונו ילחק הלוי (הוח ב"כ רצו של רס"י) הנהיב בוירדטשו סלח לחמר
 עכ"ל . וזון סהוח מסכיס מחד סיחי' מוצח ר' (ונשלם זה מצעל הערוך סהו' צן דודו
 של רס"י ורק ונעט זקן ממנו עיין לקמן (הערה 49) . וכפי סדר מוספת ר' סמעון
 צ"ר ילחק חרטוננו צתולדות ר"ח הקלוד (הערה 19) . יחי' ר' תשלם זה מזרע ר'
 משה סחוצח מאיטליאו , ודור רציעי לר' משה סלטיסיספייט חיתת נורחותין יעו"ס

בגלל קצוץ ומולות רחמים , וז'ל: דעי לכס דהע"ג דהן צרייהא דפסחים תיובתא
 לעולה ולרצח , ליתא להך צרייתא כו' וליהא להך מילתא מכתה חנפי לפי שחינו רקיע
 אחד וחלו היתה צלילה למעלה מן הרקיע היתה נראה צהרן וכו' עכ"ל , וכן צמגלת
 ספרים שלו המוצא בהקדמת מנורת המאור , כתב בני מלוי דנסקי מסוקוי ומקרו
 מדרש ראביה הומלחא וניהו עכ"ל . ועיין ר"ן על הרי"ף פ"ג דפסחים מה שמצינו שם
 תשובה רב שרירא פיי על המחמר התמוה שם עם הארץ מותר לנחרו זיה"כ שחל להיות
 בשבת , היך הוא מנחרו צחיפן גלות וקרוב חל השכל , והרי"ף קבל הפירוט והכניסו
 בספרו . כנגד זה נמלח מחמר ממנו המורה על החזיקו כבר דדרכי הסודות וענינים
 נשגבים משכל החדם , אשר לה נמלח כזה המחונים שקמוהו . יעויין צמחור הרמז"ן
 על הסודות סוף בראשית זה לשונו : וכתב רבינו שרירא הגהון שמסרו חכמים אחד
 לחזירו הכרת פנים וסדרי שרעוטיין , ומקלפן אמרוין צסדר פסוק זה ספר הולדות
 חדס . ומקלפן צסדר ססוק שרעוטיין וכך ונקצה צרחס , וזרין מוסרין ספרי הורה
 ורזין חלח למי שרוהין צו סימנין שרעוטי לך , חלוי דצני הגהון ולה זכינו צבס עכ"ל
 הרמז"ן ז"ל . ודע כי צחכמה שרעוטי היד והפנים כתצו גם חכמי ערב הצעלי הסודות
 צימים הסס ספרים הרצה צלסוס . יעויין ענליקאופסעדיע מן ערש עט גרובער
 מלת הידלואוואטיע , וצויתר נראה גדולת רוחו של רב שרירא צמחוך צנו רצונו האי
 המסודרם צכל חכמי ישראל מני אז ועד נח , והשר נכר צתהלכותיו צכל ענין כי
 מנחיו הי' לו כל ידיעותיו , ועל יסודיהן צנה כל צניויו ועלה מעלה העלה הן צלמוד
 הלכות התלמוד , הן צפירוטי ההגדות ודרכי הסתך עליהם , הן צקצלת למוד הסודות .
 יעויין הולדתו ציחוד צחריכות . והרמז"ן צמלחמות (רי"ף פסחים קנ"ח צ) . קורא
 לרב שרירא חזיהן של ישראל . ויש לנו לצרר עוד טעמה צעל ס"ק שכתב על רב שרירא
 שהי' גהון צפרו צסור סביצו נהרדעא . ונראה שצאה לו השערה זו ונמה שמלוא צמאור
 עינים סוף סכ"ד שמצינו חתימה האברה מרש"ב הודפסת ציוחסין (וכס נשמט חתימה
 זו) וכתב שם שהוא מפרו צסור , וצמ"ע מוסף עוד שהי' צעיר הוצת יותר מן ז'
 חלף יהודים , וכ"ז העפיק צס"ק כדרכו לרצו להעפיק דצני צעל מ"ע הצלי הזכירו ,
 ולכן חצו ג"כ צמקום כהוצת האגרת סס הי' מקום ישיבתו ; חולס המעיין צסוף
 האגרת סס יראה שרק צפומצדיתא היו חצות רב שרירא לגחונים והוא מלח סס חת
 ייקומס . וכן משמע מלסונו סס צמלע השוצה (יוחסין קי"ז צ) . וחלני גחונים
 דסור צמדינתא דילנח צפומצדיתא . והאגרת נכתצה צלי ספק צעת שהי' הגהון לצורך
 חוזה ענין לפי טעה צפרו צסור , ולא שהי' לו סס ישיבת קצע .

33) רב האי גאון מוצא צערכים הרבה מאד , ומתולדותו , יעויין הקונטרס
 שצמרתו ציחוד וצחריכות .

34) רבינו נסים צ"ר יעקב מוצא ב"ב צמרה ערכים ומתולדותו יעויין ב"ב
 צקונטרס מיוחד .

35) בערך דד כתב סירס ר' חשה ראש ישיבה צן מנחא יעקב , וצערך סרדק ור'
 חשה צר יעקב צר חשה צר חצון מן נרצונח הי' מרש עכ"ל . ולא מלחתי
 עוד מוזכר צמקום אחר . וחלוי הוא ר' חשה הדרשן שהי' ב"ב ראש ישיבה צנרצונח
 עיין לקמן (הערה 47) . חולס צשער צת רציס לצפתי יסנים מרסיס ר' חשה הדרשן
 צן יהושיע ולא ידעתי מקור לצדריו .

36) ר' משולם צירצי קלונימוס מוצא צערך סעד פ"ט חידושו על חשנת והכל
 מתוקן לסעודה . ולסונו חמש כלסון מדרשים מאוהרים . וצצע"ה
 חות סיהוף מוצא רצונו חסלס צרי קלונימוס מלוק"ח שהסיצו לצ"ד סחאר"לוי . וצלו
 ספק מוסב חלה מלוק"ח על ר' קלונימוס חצי ר' חסלס , שהוא המוצא מארץ לוק"ח
 עם חציו ר' חשה הזקן . עיין הולדות ר"ח קליר (הערה 19) . והס נחאצו שהי' ר'
 קלונימוס עבר צנסעו עם חציו למבג"לח צשנת ד"ח הרנ"ז , ור' חסלס נולד לו
 נאצצעים שנה ויותר אחרי כן , וחצר פיוטיו צוקותו , יהיו פיוטי ר' חסלס וועט
 אחר זמן פיוטי הקליר , כנראה חמה שלא נמלחו עוד חלל הקליר יולדות לפני רפלה
 ש"ע ור' חסלס חצר צבר יולדות ליום של פסח . ועוד שצניו נרסוס שכתב על
 הקליר שהוא מחכמים הראשונים (עיי' הולדות ר"ח קליר הערה 19) . כתב סס
 צסמוך , וגס רצונו קלונימוס ז"ל שחכס גדול הי' ופייט קרופה ליום כפר וצתוף
 הצרכה

ז' ב). וכן באה המסירה (יחזקאל ז' ד') ר"ל באו סגורו הדברים עד קלה החזון
 (ד"ח רייעה חייט געקלונגען). ומהו זלשון משנה (פי"ז דכליט) הקופס משיעסה
 זה שפי לפירות ר"ל (רייעהען). ינו"ם, וכל זה הוא צערוך ערך לפר ח' ויתכן
 שרצונו נתן לקחו מספר שרשים לרצונו יונה. ועוד מציח סם געגעניוס לדר חש
 פירוש תלת זכר' (חיוז כ"ז כ"ד). שאז כמו תצר צערצית ור"ל כסף או זהב שלא
 נעשה צו עוד מלכה, והודחת תצר הוא שנספר ומחלזו הסרים (רןהעס גןוד)
 וע"ם שחש צעונו געגעניוס מלה הערצית תרבר על כוונה זו. וינעמה ע' ערוך
 ערך מלל שכתב פי' זהב ומלח, זהב הנלקט מן הארץ הנקרא זלשון ושמהל אל הצ"ד
 עכ"ל. ולכן חסרזו ג"כ שר"ח רצונו נתן צעך מעפרת: ועליו מקרא ופסוק ויתחזק
 באשר (מ"ח כ' ל"ט) מתינו מסוורת הוא זה שמוכסו הרחם עם הפנים והכל מוכסה
 זולת העינים לזדהן עכ"ל. וכן ערך סך צ' ויחז' שחלל להסך חת רגליו (ס"ח כ"ד
 ד') צעלי מקרא פירשו שפיה יניקה ומער עכ"ל, חשר צלי ספק חזן כוונתו לקראים
 הקורחיים עומת כן. רק למדקקים וינעשוו הנהווי חשר עסקיהם ויתר צמקרא
 מצה למוד, ידמו לפירושו ר' יונה שרשים. וקלת זכר לדר שסני הפירושם הולת
 נמלחם ג"כ צד"ק שפירושו וצרשים סלו. ונודע כי רוצ צארוי הם מר' יונה —
 וכהו הרחצ"ע צחלה ס' מחונים וז"ל: ור' יונה הרופא צן גאוג"ח ממדינת קודרונה
 השלים ספרים ז' והציעו ספר השרשים וכלי מהוויס עכ"ל. וספרו התחמר כתב
 סס וכל חלה הספרים הם זלחון ההגריחים ע"כ. וצחורו לספר דברים (כ"ו ה')
 כתב וז"ל ור' יונה דקק חותה כלה באר היעצ צעך חתה עכ"ל, ור"ל שורם חתה.
 וגעגעניוס שרה ספר השרשים זה של ר' יונה יהללחו ב"כ עד להפליח צהועלתו
 ויקרתו (יעויון הקדמתו סס), ומליקרוויס חשר עשה לו ממנו לקח הרבה צארויס
 נפלאים צוחדט וניס סלו חשר כל מציין וכר מין ערס. וכבר צימים קדמוניס לקט
 מדקק אחד ממנו כל הצארויס המוצחית צסס יהודים צן קדיס, וחס צל"י צאי
 נוסחאות חלל געגעניוס והוא מהללס ג"כ. וצספתי וניס חות קר"ף כתב וז"ל ספר
 הקירוב והישר ר' יונה צן גאוג"ח ס' דקדוק זלשון ערצו, ור' יעקב רומח העתיקו
 לעצמו דפוס קיאנטטוויטנא. ועוד סס צחות רי"ם ספר הרקוים ר"י צן גאוג"ח ס'
 דקדוק כ"י צקיאנטטוויטנא ע"כ. וצחור של החכט געגעניוס ליטעי' (ל"ג ה')
 תיחז חנור מר' יונה הנקרא כהצז חל מספ"ח"ק והיא העמות על חצור חצ"ר זכר'
 (הוא זס סכנוי ערצית לר' יהודה חיווב) על חתויות הנחות, והוא צחור סספרי
 חל חקספ"אוד נוגרוו 241. וח"כ ידענו ככר שמות ד' ספרים מן השנעס סכתב
 הרחצ"ע צססס ולא דסס שונס. ודע כי לפי דצרי געגעניוס צהקמתו למדרס וניס
 סס, הי' נקרא ר' יונה ג"כ ערצית צסס סנוי חצו חלו"יד מרו"חן חזן גאוג"ח. ועיון
 צספר מחונים צסיון מהחיל סנוולעים מיוצ' ד' יונה צן חסדאי נ"ע. ולא ידעתי
 חס הוא ר' יונה זה שחולי חסדאי העתקס זלשון סניסיד ממלת גאוג"ח סהורחיה
 זלשון ערצית עונס והסלום גוול, כמו סערויס זל"ק אקללה צרכס כסרוח חלל
 ססס, או שמלת גאוג"ח סנוי וחצו הי' נקרא ר' חסדאי.

41) ז"ל הפוס' צחולין (מ"ז ח') ור' משה דפונטיווז, והוא נזכר צערוך עם
 הגאונים עכ"ל. וע"ם הוא סר' משה מפונטיווז (pontoise). שחל
 מרצונו סס עיון ס' היור (דף ע"ו ז'). וז"ל כאן ר' משה ופניחה כמו סרוח צספר
 הישר (דף ל"ז ח'). וסו"ג עשין הלכות ערפיה. חולס לח מלחיו צערוך סלפיונו
 וחולי חשר עתה המחמד סרוח, או סכוונתס לחיוס ספר ערוך סרוול סנוות כל
 הגאונים, ור' משה זה נחשצ סס עמחס.

42) פירושי רצונו חנחל מוצחים צערניס הרבה מאד, ויחולתו ויחולתו ספריו
 יעויון קונטרס המיוחד לו, וסס יצורר ג"כ צרהיופ סלה הי' רצונו
 נתן תלמידו כחשר חסנו רניס.

43) הספרים המכונים ראשונה צס' הערוך. סס א) סדר חליהו רכח וזועה סלמד
 חליהו לרצ. ענן (כתוצות ק"ו ח'). יעויון ערך סדר ג' ז"ל פי'
 מסניות חילוניות סן ורצה סוי ג' צצו ותלתין פירקין וזועה י"צ פירקין, ורחמי
 צמקרא סנוו דצי חליהו כלהון צגוויסו עכ"ל. וספס נחזי חזן חס סספר הנקרא
 חלנינו תנח דצי חליהו הוא זה המכר צממד', שוס סלפנינו כולל ל"ח פקיס צחק
 ח

היטב, ואל יתפלג הקורח נמה שיתלח סס צרטימה שלנו ר' משלם זה דוד רצועי
לר' משה הפייטן, ור' משה צר' יקוהיאל דוד שלישי לר' משה הפייטן שחיו שניהם
זמן אחד, מפני שר' יקוהיאל הו' הבן העגור לר' משה הפייטן וקבל מחד שיבו' בני
ר' משה שיה צננים עם ר' משלם נכד של אחיו ר' איתיהל הבכור ממנו, ור' איתיהל
נחוצו בתפוצת רש"ל ס"ס כ"ט לפני ר' יקוהיאל. ומעתה הצין דרבינו צהרלרופ ר"ח
הקליר (סס) אחרי עיון היטב כאן ושם. ויתכן שלר' משלם זה קורח רבינו נתן
הרבה פעמים צמסרו צמס המורה מעיר אלאגלגללו ועיי' ערך חי וחלח ונד ה' וסמך.

38) ר' משה כלפי מעיר באורי מוצח צערכי קרש ח' ופתו' וע"ש צהוספת מלצ
ז"ל: ועיון תולדות ר"ח קליר (הערה 17) מהתפסעות למוד התלמוד
ציונים קדמונים צמסו הערים באורי וחוטרטנו.

39) ר' משה הנפוסו, ז"ל הו' מעיר נעפוס צחיטחוליו ססס היו מדברים עוד
בלשון יוני צימיו, וסו' חי צימיו ר' נתן ששאל ממנו הרחפת היצח
יונית יעויון (הערה 15).

40) כותבי הדורות והחריבים החכם ווואן צאורר הספרים שלו וומנו החכם גע
ועניו צקורות לשון עברית, אחרי חת זמן ר' יונה צן גנח"ח הרבה,
שלי דצריהם הו' חי קנהם המהם התשיעית לחלק סה"ח, ולח כן הוח לדעאי סמלנד
אשר הרצ"ע צתקומות הרבה, והרצ צעל המאור צהקדמתו יציאורו כצד בקדמון,
הנה גם הרצ צעל חצות הלצנות אשר הו' קודם להס זמן רצ מציח ג"כ ח"ח ספרו
צהקדמתו. חולם גם צומן הרצ הזה הו' רציו צחיו הרחשון, טעו המהצנים
טכצרו סהי' הו' צצנת ד"ח סתקל"ח, וצמס הבדולים (ח"צ ווערצת חי"ה) כצת סהוח
החמת הצבור אכן נראה סתחליו כלס זמן המעתיק צמון המחצר, סצמון סהוח סהי'
חי המעתיק ספר חר"ה ללשון עברית ר' יהודה חצי ר' סמוחל חצן סצמון, ולח כן
רציו צחיו המחצר גוף הספר סהי' חי זמן הרבה קודם לו. ורדיו לזה ססס
צהקדמה צמסו הספרים המחוצרים עד ימיו על עניני המלות ודיניהט, יציח ספר
רצ חפן והלכות פסיקות וגדולות וספרי קנת הבחונים צצור"ת וספרי דינים, ולח
יציח סהחרון אשר הבדיל לעשות מחד צהלכותיו הוח סר"י אלפחסי ז"ל סהי' ספרדי
כמו רציו צחיו, וספריו היו נודעים צלי ספק צכל חצן ספרד, חלח ורדיו סרציו
צחיו סי' חי עוד קודם סרי"ף או עכ"פ צמנו. ועליו כיוון הרצ"ע צלי ספק צשער
ר' ווספר היסוד צמ"ס וחמר רצ צחיו כי הוח סהלפך והוח חלהק. עכ"ל, חעפ"י
שלח ונלחיתו חמר זה עוד צמפר חר"ה. והנה ספר היסוד מוצח הרבה פעמס צפירוש
הרצ"ע לתורה. ועיון סוף פירושו לקהלת סשולס צצמ"ת ד"ח סת"ק. ולפי חצמון
זה חי ר' יונה צן גנח"ח עכ"פ כצד צחלת מוחם התשיעית, סהרי סרי"ף מת כצן
סעניס סנה צצנת ד"ח סת"ס"ג, ורציו צחיו שלח ידעו עוד מציח חת ספרו צן
גנח"ח. וכן סעמידו הרצ"ע צמדר הדורות של סמדקקיס צחלת ספרו ונחונים,
צון רציו הו' סנעטר ד"ח סת"ח וצין ר"ס צן בצירול סנעטר סת"ל. וחחיו סנעצער
ל"ו, קרוב חללי מחד סהשפוט רציו נתן צצת צולולולו (ספר סטרסיס) של ר' יונה
(הנמלח עוד היום צחור חיה ערכים הלמודיים אשר להס דמיון צלשון עברית וחחיות עבריות).
וצפרט כי לפי געועניווס צהקדמתו למדש מלות עבריות מהדורה סני' סרחה גוף
הספר צנאקטפ"א, ר' יונה משהמס ג"כ הרבה צנוחמרים והציות הלמודיים להחיר
סרטי לה"ק; וכן מלחתי צמפר כפפור ופרח לר' יחוק ספרחי סמניחו הרבה, ונראה
צכל מקום ספוטו צתלמוד לענין צחור כל שורט ע"ס (סס"ז דף ל"ח צ). ר"י חצן
גנח"ח ז"ל כצת צמפר סטרסיס מלת סקל: ודע כי סקל הקודם שצורו סלחה וסוסיס
וסלח ערצויס מפני סחמרו פ' יס צבור חמר רצח סלעה דחורייתח הלהח והילתח
וכו' עכ"ל. ועוד (ריס פנ"ד), וסר"י חצן גנח"ח כצת צמפר סטרסיס: ורחיתו לגחון
ספירט ויה סחמרה המחגס המכצד כרמו של הצירי סמדד וכו'. ועוד (פנ"ח) ור"י
חצן גנח"ח כצת צמפרסיס שור ונריח וכו' מין ון סקק בדולים, כעת צמרוס סמריח
כלומר תצנה והוח צלשון ירושלמי צרופו"לח וכצד וצריהו ע"כ. והנה צהקדמתו גע.
ועניווס סס מציח צמס ר' יונה לרצד נפלה וחדס סריס צפ"ר צעברית וורה על
צצרו וסו צמקיס או זמן סהלך ממנו, ויה ענין יצו וילקור חלל בצעון (סופוסיס

ולא נאריך עוד צנה רק נצח ת"ר (צמדד פייג) ד"ח ערדי לפון מלמד סהרוחות
 עהידות להכניס קנחה זו עם זו , רוח הדרוס חומרת חני תציה גלות הימן וגלות
 הגרה , וכל הדרוס , ורוח לפון חומרת חני תציה גלות לפון וכו' , נחה שנוון
 לשני העמים המושלים הז על רוב העולם והמה נוצרים וישמעאלים , ווויראפא
 צלפון העולם וגלות הגרה הויה זני הגר הישמעאלים , ח"כ דע והצן זמן הצור
 מדרסיה חלו , והרצה וחבריה כאלו חוברו אז צצצל כמו תנה דני חליהו (יעויון הערה
 הקדומה) ; ומוצא כזר צמ"ד צמדד במרה צצלי עם פלפוליו ע"ש (פ"ט) רצותינו
 חומרים צשכר שחיר חצרוס וחנכי עפר וחפד וכו' , ורצותינו חלו הם רצח (סוטה
 י"ז ח') עם קוסית הגמרה סס ושינויה . וסס עוד מחמר חצח שחול מחנשים בצוהיט
 והסיוס המחוחר מרז יהודה וחדח דיינח ופסהיכנח דפוננדיחה כולו לקוח מצצלי
 (נה כ"ד ח') . וכוותה הרצה .

וכן לא יצוה רצונו נתן שסוס מקוס תרגום יונתן על התורה , רק הוא מנהג התרגום
 המיוחס אללנו ליונתן , צסס תרגום ירושלמי , כמו שהעיר ע"ז כזר צמוסף ,
 וכזר כהז ג"כ הרז מהרש"ח צחושויו למגילה (ג' ח') שושמע מלסון הגמרה סס
 שיונתן לא תרגם התורה רק נצחיס . הך יוחד ומלחתי עוד שהתרגום המיוחס לו
 הי' כזר צימיו ר' יוכי צ"ר צין , והוא חסצו לצלתי רחוי . יעויון ירושלמי (פ"ה
 דצרכות ופ"ד המגלה) חילון דמהרבהיס עהי זני ישראל כמה דזנח רחמן צמחיה כו'
 תורהא חו רחלח יהה וית צדה לא תיכסון ציווח חדח , לח ענדין ענחות סהן
 עושין מדחיהו של הקצ"ס רחוייס ע"כ , וכ"ז הוא לפינוי צהרבוס המכונה ליונתן
 (ויקרא כ"ז כ"ח) . והקורח ירחה מכל זה היסח דעת של רמ"ל צדדרי רצונו נתן .
 שהכניס צפיו תיצה הוהתנה מקוס לטעות צדד גדול , צצערך גיח כהז רמ"ל צלפון
 הערוך תרגום יונתן , והקורח יחשוז לפי"ו צכזר מוזכר תרגום יונתן צערוך , וזה
 שקר מצורר סצכל מקוס תציה רק תרגום ירושלמי כנ"ל , וגס סס צערך גיח הוא
 צדפוסיס הקדומיס צרשעי תיצות כוה ת"י , וכוונתו לתרגום ירושלמי . ומלחתי עוד
 שקורח רצונו נתן לתרגום של חונקלס צצלי , שכן כהז צערך הצוז כויר ועינז תרגום
 צצלי וירושלמי גנורח וחצוצה , והוא לפינוי צחונקלס וצמיוחס ליונתן . (צרשית
 ד' כ"ח) .

45) לרובמא נצח דזר אחד . צפסחיס (ק"ו צ' צ') חל חסצו על מטה חרמית שסוס
 מעשה דרז ספח , פירשו סס רש"י ורש"ס שבוי' אחת היה חייבה
 תזון לרז ספח והי' נכנס צציתה לגצות המעות , יוס ח' חנקתה חה צנה ונהנה
 צמעתה וכסצח ר"פ חמרה לו סז עד שהציה מעותין , וכסצחה חמרה לו **המת**
 חת זני וצרה תן המדינה עכ"ל , וזה מהנוד לפסור המצוחר צזה צממרה דצרכות (ח'
 צ') דסס חיתח סכסחארה לו סז חמר לה חויני יוסז עד שהצציה חה המטה והגצוי'
 וחלח זסס תינוק מת ח"כ גילול צחמתו ולל וכלה להעליל כלל . והנה דדרי רש"י
 דצרכות סס הכרחיס ב"ק קלת כמתנגדיס לדצרוי צפסחיס , חפסר צב" : להטוהס ולחחדס ,
 חך לזון הגמרה הוא להקך מוש . וכזר עמדו ע"ז הבחון ר' ישעי' צערלין וצצל ס"הד'
 ומעשה רחא גס רחא מלסין רצונו נתן צערך חרס שלח הי' לפינוי כלל הספור צממרה
 דצרכות , רק הוא תציהו לפירוש וע"ד סכתהו רש"י ורש"ס צפסחיס . ות"ל וצפ"ק
 דצרכות ח"ל רצח לצניו וכו' חל חסצו על מטה חרמית , וצפסחיס ערק ע"פ ד' דצריס
 לוח רנינו הקדוס חה צניו וז' ויחן חל חסצו על מטה חרמית שסוס מעשה דרז
 ספח , סהי' נוטה צחרמית מעות וכו' ע"ל . הנה תציה גמרה דצרכות מצלי הציה
 הספור הכתוז סס לפינוי , וחח"ז מוצח גמרה דפסחיס , והוא חפרס המעשה , כיון
 שחפרס צערך חלל מעשה דחולדה וצור הכחוצה צס"ס (תענית ח' ח') צפסס , והי'
 מדרכס צממרה לרמוז על מעשיות כאלה מצני צחרס כמו חלל חולדה וצור , ויוחני
 צת רטווי (סוטה כ"ז ח') וצעיה מוכסח (סנהדרין מ"ד צ') . והרצה כדומה חסר
 לולח המפסיס סהי' צידס צקצלה ענין גוף המעשה לח היינו יודעים כוונת הגמרה .
 וצפספי חנכי סס הדוחי סלפעמיס צכוונה העליתו מעשיות חסר לח היו צורות
 צידס , ולח יפה עזו המחוחריס שפרסמוס , והס לפעמיס ננד כצוד חויה הנח חו
 חמורה . ולא חוכל להאריך כאן . ומעשה הפון דצרי רש"י דצרכות סס שחס כנירסח
 הכתוצה

א' הנקרא רצח ולא נחלק לנצח כלל, וכ"ה פרכים צה"ב הנקרא זוטא. גם חינוך
 תשיות רק חבדות ודרושים, ויותר עוד מהגבד לנצחית התוספת נכחיות סם שנתנו
 מסור חליבו רצח כולל חרבע ידות מהספר וזה שלפנינו חינו כולל חפי' שתי ידות,
 גם סם הספר שלפנינו הנח דני חליבו, שעיקר השם הוא צמחיה וענין, סר
 חליבו, חלח שכל הנח דני חליבו צמחיה הי' נחלח צמר ההוא כנצח הערוך.
 ותמי' על צעל סם הבדולים ח"ב מערכת סמ"ך שהזיה רחי' ממחמר זה של צעל
 הערוך שהד"ח שלפנינו הוא המכר צמ', מפני שכתב ודחמרינין צמ' הד"ח כלהון
 צבווייהו עכ"ל, ולא העיר על ראש דברי הערוך סם שמצריים הספך כנ"ל, גם לא
 כל המחמרים הנחלצים צמ"ס צמס הד"ח מוזכרים צמ' שלפנינו, ואין לנו עוד
 להחריך פה. וצמ"ח הרחתי שנתחצר ספר זה שלפנינו צצל עם הרצה מדרשים
 מחוברים. והעיר כאן רק זאת שהמחצר צעלמו לח רזה להעלים זמן החצר, ובלהו
 תכף צמ' ח' שכתבו ונכנס שעצוד של צ' חלפים מיומת המשיח יותר משצע מחות כזה
 ח"כ נתחצר חחר ד"ח ת"ש צימי רצ שרירח בחון, ודברי המפרש סם צלחי נכונים,
 שמקשה על דברי הס"ס שחמרו וצבוגוהינו שילחו (מן צ"ח של ימות המשיח) מה
 שילחו, והלא חתימת התלמוד הי' לפני חלף החמישי? ע"כ, ונחמת לח נחמס התלמוד
 עד ימות רצנן סצורחי שהוא צין ר' וצין ס' לחלף החמישי, יעויין חגרת רש"ב
 היעז. ועל דברי הד"ח ודחי דל"ק שמחחר הוא, וחינו הוספה מסופר כמו שרזה
 המפרש לחוקר סנה, סכן מרשים המחצר עוד צדוק ח"ח ומספרו ומסחר ציה עד
 עכשיו הרי ט' מחות סנה, עי"ש שנסנה דבר זה צ' פעמים, והנה חרצ ציה שני
 צמות ג"ח תפכ"ח ח"כ זמן המחצר צמח ד"ח תפכ"ח והוא ממס צמס סנסמ"ך רצ
 שרירח לבחון ולפי"ז ע"כ מ"ס סם (פ"ו) משצרה העולם עד עלטיו תשעים עולמים
 (של נ' סנה) ונ"ד סנה, הוא ט"ס ונ"ל תשעים וחצבע עולמים וכ"ד סנה מסכים
 צקרוצ לחצונן הנ"ל. (ב) **בן סירא** צלטון סורי. יעויין ערך פרוש שכתב וז"ל: צן
 סירח קרחן ססרקליו עכ"ל ולא נחלתי עוד מנה זו צתברום סורי שלפנינו על צן
 סירח (ג) **יוסף בן גוריון** צלטון עברי מוצח צערך שצע ח' ורצינו נתן הוא
 הרחשון סמזכיר ספר זה שחיצר צימי רצ שרירח בחון, יעויין תולדות ר"ח הקליר
 (הערת ד), חולס יש סימן מוצקה סכנר קרח צו רצינו ברסום מחור הבולה רצו
 של רצינו נתן, סכן צסליחה צ' ליוס ר' של עשי"ת מנהב פולניח חמר, טפס יוני הוא
 ומסרתיו רשעים, להשכיח מעמך סמך הנעים, ונפל ונשצר ומת צתחלוזים רעים
 עכ"ל וחפרום סם צרחשי החרורות ברסום צ"ר יהודה, והכוונה על מות חנוטיוכס
 עפי"אנוס הנחלח ציוסיפון העברי (פ"ב) ולא ציווני כלל עד"ו. (ד) **דברי הימים**
של משה מוצח צערך חסרן, וחחריו צפירוש המיוחה לחצ"ע על שמות (צ' וד')
 וחחריו צילקוט שמעוני צמ' שמות וחרח. (ה) **פרקי דר' אליעזר** מוצח צערכים
 הרנה מחד, ונקרח לרוב **בריותא דר"א**.

(44) **רבינו** נתן חינוך מציח צטוט מקום מספרו, מדרש רזה של שמות צמדנר
 ודרשים. וצכל מקום הנחלח רק צרחשית רזה חו ויקרח רזה, נראה
 צעליל שלח הי' לפנינו עוד כל המדרשים של ספרי צ' ד' ה', חסר חחר זמנס ושנינו
 לשונם ממדרשי צרחשית ויקרח נכר לכל מעיין. וגם הרצצ"ס נראה שלח רזה
 שלטה מדרשים חלחו סכן צפירושו לנצ"ב (קל"ד ח') ד"ה הבדות כתב וז"ל מדרשי ספוק
 כבון תחומח וצרחשית רזה ויקרח רזה עכ"ל. חולס יותר חדוש עוד שקדמונים
 חחרים לח רחו גם מדרש רזה של ויקרח רק של צרחשית לנצ, והנה רש"י והרמב"ם
 עי צפירוש רש"י על התורה חינו מוצח צטום מקום שום מדרש רזה מחחר החרצעה
 ספרים רק מצרחשית לנצ. עיין עוד רש"ס על צצ"ב (ק"ח ח') ד"ה חקן רש"י (סוטה
 צ' פירושים, והנה ספירוש השני מוצח צמות רזה (סוף פ"ו) חקן רש"י (סוטה
 מ"ב ח') ד"ה סופת ספי' הח' של רצצ"ס נכר המדרש, חולס גם שניהם לח רחו
 מדרש זה, והרמב"ם צהקדמתו לשפר הי"ד כתב וז"ל: וחצרו חכמו המחנה חצורים
 חחרים לפרש דברי התורה ר' הושיעח הלמידו של רצינו הקדוש חצר חחר ספר
 צרחשית ור' ישמעחל פי' תוחלה שמות עד סוף התורה עכ"ל. ועיין צמ"ר ריש
 תלח טעמים על חילת חינוק וקרצן צהמה לשמיה ימים ועל חתופ וחת צנו וסלוה
 הקן הכל ממת מה שנחלח צמ"ר (ח"ב פמ"ח ופמ"ט), ועוד צמדנר רזה (פ"ע)
 טעם על סמיכת ובוטח חוס למכה חציו, וצחחי פ' משפטים כתבו צמס רצינו סעדי.
 ונל

גראף טולוז'א יעיוון לעקטיקאן אל הכנס שריטא . ולכן לא נכחו רשמי חכס עמוני
 כינו במכתב עהי שלו (ח"ג נד שי"ט) לחכס אחר זולת ר"מ הדרשן מנרננא הנזכר
 סס צטמוך . וממה שהי' רבו של רזינו נתן נודע זמנו . בתחלה המחה התשיעית להלף
 החמישי , ולכן לא ילדקו קנה כותבי הזמנים וצעל ס"הד ושס הגדולים עוהס ,
 שמיחסים לו להלמודים חת רזינו זרחי' הלוי והרז"ז צעל הסבות שחיו בחלו מהה'
 העשירית . והי' חכס גדול בתלמוד , יעיוון מה שמוצח מונו צערך נגד צ' וקן ה'
 פלמוליס ציווח , וצמדכי פ"ו דשציעיה צנוסחח אחרת מוצחים דצרוי דציוי הסך
 שנועה . הולס יופר דסס הכמהו צמקדחות ומדרסים , ונמלח צסוף התנחומח שלפנינו
 ומדרסים בס מונו . והי' דורס לאווח זרות לעמוד מהן על פירושי הכפוציט , וציחוד
 לצון ערז . ונראה שססתמש ג"כ צספרי המדקקים ר' יהודה צן קרוס והצחים אחריו .
 יעיוון פירש"י (צמדצ י"ח כ') וצדצרי ר"מ הדרשן רחיתי שיס לצון סקורין לחצ
 זרה ע"כ . וכן יוח' צמדס תנחומח סס . ועוד צפירש"י (ס' תלח) לא התעורר ,
 צלשון סרסי קורין לעצרות ושמוח עמחה , מיסודו של ר' משה הדרשן למדתי כן
 עכ"ל . (יעיוון געועניוס צמדס מלות עצריות שילח חיוס הורחס דומס לוס צלשון
 ערצו) , וצתפליס (מ"ה צ') רחיתי ציסודו של ר' משה הדרשן מהיר צלשון ערצו
 צקי ע"כ . וס חמה . וסס (ס"ח י"ז) למח תרלדון רחיתי ציסודו של ר' משה הדרשן
 רלד הוח מחרצ צלשון ערצו ע"כ , וזה ג"כ חמת והפירוש קרוצ מחד , ועיון עוד
 יותר תצחור מלס זו צתולדות רצ החיי (הערה 29) . ונמשלי (ו' י"ט) רחיתי
 דצרוי ר"מ הדרשן הסגה העסוק תמיד והוח לצון ערצו , והציח רחי' כמו לצקס
 עסק ולא ידעתי חפוח נגיית עכ"ל . הנה חסצ דש"י שלצקס שגוי' נגיית צחיה מקוס .
 חולס כוונת ר"מ הדרשן צלי ססק לרצרי ר' יהודה צן קרוס שמוע מחלדד הדני (שהי'
 מחזן כוח סמוך לערצ) . כשלס לומר יס לי עסק צענין חמר יס לי חגוי' צענין,
 כמו שמוח כן צפירוש צסטי רד"ק טרס שס . ומס נראה צצחור צרחה ר"מ הדרשן
 ספרי ר' יהודה הנ"ל והסתמש צסס . וחולי למד מונו רזינו נתן תלמודו בס דרז
 זס להסתמש צספרי מדקקי ישראל עי' לעיל (הערה 40) . וכפי הנראה נהרצ צנורות
 רתנ"ו . עי' קינסי לת"צ לחצכניוס המהחלת חיכס יצסס עגווס . הדרשן והצרוי הרבו
 צחיות .

48 ר' מצליח מוצח צערך חתפליח , וחחסולו ועלית ע"ס פי' ר' מלליח טלית
 הוח רדוד וכו' ע"ס צחור והצנת מלת טלית , וערך כחל ח' פירוש
 מחודד צנמחה דסצת (ס' ח') וצחומה נמלח מעין פירושו צקלרס צירוסלמי סס חך
 ר' ונלליח מוצח הדצדים היטז . וערך מלצן ומחס , וצערך חתסקינון כהצ וחיו למדתי
 מפי ר' מלליח ז"ל עכ"ל . ולא נודע לי עוד יותר מונו .

49 עיון לעיל הנהר (3) מה שקצל רזינו נתן ונחציו וחחיו , וגס מהסוצחו לרש"י
 דציוי הקיעת שופר ומילס צר"ס , וסס עוד תסוצה מונו צקצלת קרוסי
 מווד צצגיל צה קטנה , ועוד צרוקח (סיוון סל"ד) וכן סאיז רזינו נתן שעסס הערוך
 שחין מנצרכין קטן למוון עכ"ל . ונ"ל שהלך צעל הערוך צזה כמו צרוצ פירושו חחר
 שעה רציו חננהל שחולק על רציו סחי ג"כ צענין לרוך קטן לעחרס צמוון , וססק
 שחין מנצרכין חוחו (לקוסי פ"דס מרש"י דף ע' ריש ע"ד) ע"ס סחיצ ור"ח חולק על
 רציו סחי ונח מכה הלכס חלה סך דרבו ונורה לו חומחה להולוח ס"ס לצטלה
 עכ"ל , ור"ל סך דרבו להורות חומחה לעלמו לא שרבו לחלוק על רצ החיי חף חלה
 מכה הלכס ח"ו . חולס דחס זס דצ נפלה שרומצ"ן צמלחמות פ"ז דצרות מוח
 דצרי הלכס חצס הגחון ז"ל חחין מנצרכין והוח ממס להסך מוצרי ליקוסי פרוס צסס
 הגחון ממנצרכין . ויותר חיוס עוד שסס צליקוסי פרוס כהצ עוד דלהפלה צעסיה
 חפילו סר"ח מודה ממנצרכין להלכס כרוצ"ל וניה מחן דפליג , וחילו צמלחמות סס
 כהצ וקצלת רנוחיו הגחוניס שחין הלכס כרוצ"ל וכן כהצ ר"ח צסס הגחון עכ"ל
 וגס זס הוח מוסך להסך ורע"ד .

50 עיון לקמן (הערה 59) .
 51 ז"ל רזינו נתן (ערך מרגל) תרגלח צסומייסו דרצנן דיונסי וכו' אע"פ שסן יסודי
 עולם חין מחזיקיסי טיכס לעלונן צהחיקס צבורה חומריס כצעלי חומות
 חנו . חנו צרי' והחיוון צרי' הוח מחעסק צמלחכהו לחרוס לזרוע ולקורר ולעחון
 ולחפוח

הכחוצה לפניו יהי פירושו כלפי כל דברי הגמרא והתנא דהס עור קלה . וכן נמצא
בבבב"ן (סי' קל"ד) . שהיה נפטר ג"כ המעשה של ר"פ כחילו לה נמצאה צמחה כלל .

46) רבינו גרסום ויחזר הגולה מוצא צערכים הרבה אחד . חולט צעך חלק ב'
כתב ורצונו גרסום ז"ל פירש וכו' ועוד חמר לן . חלוקה נפש וכו' וחמר
לן משום רב האי גהון וכו' עכ"ל . נראה מנזכר שהי' הלמודו ושמו ממנו פירושים .
ונראה שאליו כיוון ג"כ צעך כפי , צמ"ש לשון חמר חמר לן רבי , וצעך מרכבה
וחמר לן רבי דחמר נשתי' דר יחזק האורלוני ז"ל עכ"ל . והנה כותבי הדורות הקדמו
זמנו של רצונו גרסום הרבה , שכתבוהו רס"ל סי' כ"ט נמצא שנפטר ר"ג שנת ה"ה
רקבל מרצונו החיי ולא יולק צמני המחמרים , היינו לענין זמן פטירתו ולענין קבלתו
מרצונו החיי , שהרי כל סליחותיו מלחיים חמות על הרג וחזרן ישראל צקנחת הדתות ,
יעויין הפזמון זכור צדית וסליחה ליום ח' של עשיות מנהג פולניה המתחלת חליך
ה' חקרא , וזה יורה שהי' חי עוד בשנת תתפ"ו או עכ"פ רק זמן מעט קודם השנה
הלכה היא , ועוד שרצונו נתן שהי' הלמודו מה כפי כותבי הדורות שנת תתס"ה ,
דכסי השערותו לקמן (הערה 59) צמון מחוחר עוד יותר , ועכ"פ הי' צן י"ח כשלמד
לפניו , וגם לה שנת מרת גרסום הי' מורה לתלמידים , וכפי חשבונו זה שמת
ר"ג שנת ת"ת יהי' רצונו נתן צעת פטירתו זקן יותר ממחיה שנים והריכת ימים כאלו
לא יתה נשכחת מכותבי הדורות , וחולי מוסד פטירת שנת ה"ה סס שכתובת רס"ל
על רצונו החיי , אך גם ה' ליתא יעויין הולדתו (הערה 2) . וזוה הדע ג"כ שלח
קבל רצונו גרסום מרצונו החיי שנפטר שנת תשנ"ח , הון מנה שיהנגד לזה הכיחוק
הרב צוקומותס , שזה ראש ישיבה וגהון צמוןצדיתא , וזה חכם צלרפת . ומ"ה רצונו
נתן שחמר לו רצונו גרסום משום רצונו החיי , ר"ל מה שדע תפירושו ומספריו
ועס"ג השמועה אך לה משה לפס , וכן הרבה צמ"ש סלויני משום ר' סלויני רק עס"י
השמועה . חמס רבו החמיתו הי' רצונו לעון או לעונטין . (דהצ"ן ל"ב ז' צענין
היסוך שזועה וכפול סס קט"ו ז') . וזה רצונו לעון הי' שמו העיקרי ר' יהודה
צן ר' ויחזר הזקן . (שערי דורח סי' ת"ו) וחולי קבל גם מר' יחזק האורלוני שזכרו
למעלה . -- וגם לה הי' רצונו גרסום רבו של רס"י כאשר נמצא צקלת סופי הדורות ,
ודברי רש"ס (פסחים ק"ח ח' ד"ה מתקטלין) יתנו צדור צדור , שכתב כך שמו רצונו
(רס"י) מרצו ורצו ופי רצונו גרסום ז"ל עכ"ל . ונראה שהי' כתוב כן במהדורה קמח
של רס"י סס , שלפניו כתוב סס צפירש"י מפי המורה הגמרא וההקדח השד שמו
משי רבו עכ"ל . ולחשבוני האלים ונסכים לזה , תפני שגם פטירת רס"י הקדמו הסופרים
הרבה מזמנו החמיתו יעויין לקמן (הערה 56) . והצר רצונו גרסום ספרים רבים ,
ונסס פירושים לנ"ס המוצאים צמ"י והוספת צהרם ונקומות . ובעל סס הבדולס
ראה היינו סי' על סדר קדשים צכ"י , וכבר מוצא תי' זה צמ"ג להיון דיני כחל ,
ועוד חצר הלכות טריפות (תוס' חולין מ"ו ז' ומ"ח ח' ז' פגונים ומ"ח ח') . וגם
השנוה הרבה אחד , ומוצאים כבר צפירש"י (צ"ה ר"ד סוף ע"ב וקדושין ל"ט ח') .
דהי' עוד תהן כרך צפני עצמו ונרשיפות צסימנים ציד ר' צלחל חשכניו , כי צשטה
מקוולא על צ"ק קט"ו ז' מניח לשון רצונו גרסום ששנוותיו סי' ס"ד . ולא לתנס
ככתב נסס טוב מארך הגולה שאלמד אחר כל הדרי תורה היו פתוחים לפניו
והעמוד תלמידים הרבה עד שכתע הי' הראשון צלרפת לכל התלמודיים הצחים
החריו , וגם חכמי נצחנה וספרד שמשו לפניו יעויין ס' הישר לר"ה דף ע"ד ד'
הנה סס עינו ג"כ על קיום צני הגולה לתקן תקנות עוצות והגונות הנשמרים עוד
עד היום כמו שלח לישא שתי נשים וכדומה (יעויין צסוף ס' כללו בצסוף השנוה
מסר"ס מרוטנ"צורג הבדול) חע"פ סהפנוה לזון . וכפי הנראה מסליחותיו הי' ג"כ
צעלמו שליה צבור . יעויין זה צבחר תולדות ר"ח קליר (הערה 25) . צשעת מיתה
רצונו גרסום נשמנו מפי הדברים , לילות הון" ונספקו העומדים סס צכוונתו
חס חון לחרון או להסירס מן הטלית (מרדכי מ"ק סי' תתס"ג) .

47) רבינו משה הדרשן (כן יקרא צתום' סוטה ל"ו ז') מוצא צעך חרדקי שמעתו
מפי ר' משה הדרשן ז"ל מעיר נצרו"ח , וערך נבד ז' וחני קבלתו מר"מ
הדרשן מעיר נצרו"ח , וערך לרק כך קבלנו מר"י הדרשן , וקלחא ח' , ור"מ הדרשן
שנה לנו , ומוצא הרבה פעמים צפירש"י נלל תנ"ך וס"ס , ופעם אחד צסס ר' משה
הדרשן מטולו"ח (דברים ל"ב ז' ד') ורחה הוח , שהי' אז עיר נצרו"ח תחת הממלכת
ברון

ה'רמתיס, יעוויין לעיל (הערה 49) ומוצא כנר מר יעקב באון ריש מפינתא דמתא רומי שהו' חי קודם רבינו יחיאל אזיו של רבינו נון (הערה 2), ועוד צמירסי' (צילה כ"ד ז') גם עתה נח אלו מכתב מברמי"ס שחל לשם אדם גדול זקן ויושב ציטינה מן רומא ושמו ר' קלונימוס וזקי בכל הס"ס והורה בן עכ"ל. וכ"ז יציאנו לחסוד שמה שהציה המלך קר"נו עמו רבינו משה הזקן מעיר לו"קח למגנ"לח לטובת ארלו עשה כן, למען לא ילערכו עוד בני ישראל היושבים באשכנז ונרפת לשחול שחלות תמיד מחמתי חיטליח, וחולי שלחו עוד לשם וועות צעבור טורה החכמים המשיצים על כל שאלה, וכמו שמתח מלך קורטרו"ם ממש על דבר כזה כהנחמרו הצווייס ר' ונשה רבנו ר' חנוך לעירו, אחרי ידעו ועי"ז לא ילערכו עוד היהודים במלכותו לחכותו צנל (יעוויין ס' הקבלה לראצ"ד), וההפסעות דרך דקוק ל"הק מחיטליח לחשכנו יעוויין צנחור הולדות ר"ח הקליר (הערה 8. 9), ועל דבר ההפסעות למוד הקבלה נתלח ב"כ אחמר מצוחר צספר החמונות לרש"ט וז"ל (ריס פ"יד) רחיתי להעתיק מלפונות הרשטונים וכו' מסירת חכמים מסדות באוני היטינה הקדושי' שמתח מחסיה זקנים לזקנים ורצות לזנים כאשר קבלה חשי כנ"ה, ובאון גדול רב קיישא שמו מרע הבחונים קדמוני היטינה הרנין תורה צפו"ליח (צמחוז לעושיעו) ושה נפטר, וינסר זאת החכמה צספר קטן שקנן צדק קלרה וכחצו לכבוד תלמידו. החסיד רבינו יהודה הקדוש שח מקור"ציהל (צלרפת הלפונות) ללמוד לכניו וסמך ידו עליו צלפולה ומסר לו הזקן כאשר קבלה מיטינה מפה מחסיה מדותיו ומלטינו וכו', והחסיד הקדוש הי' חליעזר מברמי"ס למד לפניו באון רבינו יהודה והוח קבל ממנו פלחי חכמה, ופירס לתלמידיו הלנועים דעו זרע קודש וכו' עכ"ל. חולס ר"ח מברמי"ס צעלמו כתב צסדור הפלה שלו המוצא צמלרף לחכמה (דף י"ד ז') שקבל סודות התפלה מר' יהודה החסיד והוח מחציו ר' שמואל החסיד והוח מר' חלעזר חזן משפ"רח והוח מרציו קלונימוס הזקן והוח (נחציו רציו ילחק והוח מחציו רציו חלעזר הגדול והוח מרציו שמעון הגדול והוח רב מרצו עד רציו ונשה הזקן שקבל מחציו חסין (כ"ל חצו' חסין והוח כניו ערצו לח אזיו של ר' משה שמו ר' קלונימוס) צנו של ר' שמואל הנשיא חסר עלה וצנל משום מעשה שהו', והולך לילך נע ונד צחרן ונח צחרן לומצדרי"ס צעיר אחת שמה לו"קח, וסס מלח רציו משה שפייט חיתה גורחותין ומסר כל סודותיו לו, וקבלו רב מרצו עד שמעון הפ"קולי עכ"ל. ויתכן לחוות דברי שניהם היינו הרוקח והרש"ט צספר החמונות, סר' יהודה החסיד קבל מחציו ר' שמואל וכן הלך ללמוד קבלה לחרן פו"ליח, חכן צדרי סייע חומת גורחותין שלח חצרו ר' משה ונסר סחוצה ממלך קר"לח למגנ"לח כשר בליתי חת דעתו צתולדות ר"ח הקליר (הערה 19). ועכ"ס גם לדברי הרוקח בס לפי הרש"ט, נחלח מהלך טרה ללימוד הקבלה מצנל לחיטליח ויחס לזרפת ואשכנז. חכן לח כן חלל חכמי פרצני"ס וטפרד הלפונות, שהס יש להס שלסלת חחרת צלמוד הקבלה, כמ"ס הרקנ"טי וז"ל (ס' נשא) והפירוש הרחשון הוח דעת החסיד ר' ילחק צן הרצ זיל שהי' שלישי לחליהו ז"ל, כי נגלה לרצו דוד חצ"ד ולמד לו חכמת הקבלה ומסרה לזנו הרצ"ד והוח מסרה לזנו ר' ילחק סגו נהיר וכו' והוח מסרה לשי תלמידיו החחד ר' עזרז שפירס ס"הס והחחד ר' עזריחל ואחריוסן נונשה להרמז"ן ז"ל עכ"ל. ואע"פ שיש כאן צטוסיס, שחצו ר' חצרהס חצ צ"ד לח הי' שמו ר' דוד כ"ח ר' ילחק, ורק חצו הרצ"ד המשינ על הרמז"ס הי' שמו ר' דוד חך לח חצ"ד, ח"מ זכינו לדין שהרמז"ן לח קבל מצעל הרוקח כעעות צעל ס"ק, רק מרצו הסמוך לו צמקוס הוח רציו עזרז וכמ"ס ב"כ ציוחסין.

ביעווב ליהודים סבאויטל"יו, סכנר הרחינו צתולדות ר"ח הקליר (הערה 11. 17) חצורס עם היהודים סנל"ריקא הלפונות ע"י לחחי הערצויס שחחו כפעס צפעס מל"ריקא לחיטל"יו וכצסו סס מדינות וערים, עד סנחקרצו לעיר רומי. ויהי' ח"כ למוד חנשי רומי מקוצל קלת מל"ריקא מקרס רציו חוסיחל וצנו רציו חנחל, וגס לשון ערצו יכלו ללמוד עד"ז כמו רציו נתן צעל הערוך חמס.

ז"ל (ס"ח) היוחסין צחות לז"ת. רב דיומי מנהרדעא. צערוך ערך על חמר, צפ"ק דתעניות עליוחי צעי מוח וכו' פירוש כי שמואל צנהרדעא ורצ צסורח וצרווייחו על פרת ונהרדעא לעיל מן סורח טפי מן עשריס פרסי וכך (צערוך שלפנינו כתוב צ' פרסי ולרין לתקן שנהחלף צ' צמקוס הי' ז"ל ב' פרסי כמו ציוחסין, וגירסתו

ולחצות. ואני מתעסק במלחמתי ללמוד וללמד, ע"כ לשינוי הנעים. ולו הלכו בדרכי דעני כל דור כי אז הו' עוז להם ולנו.

52) בערך מכל כתב ח"ו דהיינו מדת חכמה אחרת מהחכמות דהיינו מכלתא עכ"ל. וע' סוף הערה 14) ראי' שקרא רצינו נתן צספרי דפרורת וצספרי העצב חל חכמי הערצוים. —

53) עיין לעיל (הערה 15) מה חמוצא מערך חוגים ששמע וולה יונית מפי ר' תשה הכסוסיו"ל, ועוד (הערה 2) מה ששאל אחיו לדיצן אחד גרואוואטי"קו.

54) עיין ערך קדש ח' שחצרי כהנו דרשה הרובה צפירוט דצרו רצח ללמות ולא סדרים וכו' הוא מסיים אסתכתא צעלמח הוא. וצערך שיה ח' פירוט צומה להינה כדכתיב שיה וסדות וחע"ב דבניטין לח כה"ב דברסיין צרוט מי שחצרו שיה וסדות הבח פרברו שיה וסדתיין, קיי"ל חין מקרא יולח מידי פשוטו. וצערך דלח הפירוט צסס רב החיי להרחיק הגזמות והפלאים וצערך על לענין רצ"י שחמר רחיתי צני עלייה וכו' פירוט רחיתי צרו"הק צרחית חלום וכו' וכן צכמה מקומות. ומדרכי רצינו החיי ור"ח כעין זה, יעויין צפולדות כל אחד צקונטרס תיוחד.

55) בורעים דצרי רצינו נתן צערך ספקלר שחצרי שהחריק צפירושו ומלחון צדצרו צדך רמו למודי הקבלה, הוא מסיים ח"ל לפרא יותר מזה צבור השכינה לח ניתנה רשות עכ"ל. ועיין קף י"ח כתב דצרים חלו חין לסרסס וקצלה סס כגון לחס חחין לו פירוט, וצלחט וצקמיעין איה מולח דצרים, כחלו חוס מדצר עם החצן חו עם החרן, וציותר רוחות שיש צחובלין כי כן רואים רוחות, מן השדים קצורים צהן, וזה הלחט וכן כל דצרי הלחט וצקמיעין חין חנו יודעים עעמיהס וחחין נחמרו. עיין ערך פס עכ"ל ור"ל ערך פנע, וסס כתב צפועה לילל פירוט לוחסה לחסה ויולח הילל כונו חלו עכשוו שקורין צחוני החסה עכ"ל, וצערך סח ח' יססר ממר חצרהס בחון שהי' יודע טוחת דיןלים. ומהחזקת ר"צ סריורא צלמוד זה עיי' לעיל (הערה 32) וכן רב החיי צנו עי' תולדותו (הערה 14).

56) מדרך הדקדוק של רצינו נתן הזה לדרך הקליר ולחשכמים, צמה שעסה רק אוח אחת או שתיס לעיקר צתיצה, ועוד צדך כתיצה התיצות מלחות וח"ו וי"ד יעויין צצחור צפולדות ר"ח הקליר (הערה 8, 9) וכחן נוסף רק חוזה דצרים קטנים לדוגמח עוד, חיק יעסה שתי אוחיות עיקור צתיצה, כמו ערך לד על ילד, סך על סך חו חסך. ומזה תראה שהערה החכס רמ"ל על דצרי רצינו סס היח חך דצרי ספתיס יער"ס סכתו ויראה לי טעמו הערוך שהציח פעל הזה צערך סך להרלות הזרות צו עכ"ל, וצחמת זה הוא מדרך הערוך צכל סורסס שיש צו אוח נח. ודוגמחות מהחזיקו אוח אחת צתיצה לסורס, סס אוח ז' לצד על סורסס אוח ופוזו. ור"ל חכ"ל צערך דד אוח ד' לצד על סרשי ודחי וידה ודה סצכלס רק הד' עיקר, והשיצוס נפל סס ע"י חוזה מגייה שחטז לפי הסדר אחר מלת דב ל"ל דד, חולס רצינו חטז האוח העיקרי כמו כפולה וכמו שהציג אוח ז' לצד אחר מלת זו וכן אוח עי"ת לצד על סורסס נטה אחר טח. ולא כן אוח רי"ש לצד על סרשי ירה ורהה התיכף צהחלת אוח רי"ס. וכן אוח ט' לצד על גשה התיכף צהחלת אוח סי"ן. חח"ז מלחתי צערך דמחי סכתו רצינו נתן פירוט דמחי כצד פירסנו צערך ד' עכ"ל וכוונתו לערך די טלפנינו, יעויין לקמן (הערה 89) ח"כ חין ספק עוד צהסערנתו חודות הסצוס של ערך דד.

57) על הפסטרות למוד התלמוד מאיטליו לחשכמ ורסת הורה השוצת דס"ל הנודעה סוף סי' כ"ט מענין ר' תשה הזקן שהציחו התלך קר"לח עמו מלר"קח למבנ"ח וממנו נסרלה מטססה גדולה של חכמים. יעויין צצחור זמן ר' תשה ותססחתו צפולדות ר"ח קליר (הערה 19), וע"ס עוד (הערה 17) מושיצות צחרי וחוטרכ"טו הווסורסמים צתורה צימיס קדמונים, וכצד נכרו ב"כ חכמי רומי צתשוצת רצינו החיי פעויין תולדותו (הערה 16) ורש"י מציח פירוטיס הסחים ונרומי (ר"ה י"ד ח' וכריתות סי' ח') ובמדרכי (פ"צ דצ"צ סי' תק"ו) כתב צין תשוצת סצחו מחיי הים ויס צהס סח"רוב סח"רו זקני פרו"ס מחכמי רומי עכ"ל. ובס לרצינו נתן חיס רומי סח"רו הלרספיה

לעול הערה 2) יב"ז הי' רש"י חי ע"ה שנים, ח"כ חיך ויה לפני צעל הערוך?
 ומכ"ז לפי מה שצערנו בהערה הקודמת שבס פטירת צעל הערוך מאוחרת היא נכח
 הפס"ו, וכבר עמד על קצת מזה צעל קורח הדורות, חולס חלנו הי' פשוט להקדים
 עוד זמן צעל הערוך עד תשל"ה וכבר הרחיבו טעותו זזה (הערה 1). ועוד יחזקו
 פטירת הרש"ס נכדו של רש"י צנת התקל"ה, והיום נמלא צפירושי הרש"ס הרבה
 פעמים חיך דן לפני זקינו ונתוכח עמו ועל ידו חזר רש"י בהרבה פירושים, ועב"ז
 הי' הרש"ס צנת הוכחו עמו כצן שלמים, וגם לא צנת ויה רש"י לפי הי'
 הוכוחים אשר על ידו חזר רש"י ח"כ מפירושו, ח"כ יחי' הרש"ס הי' כנחה זנים
 ויהר, והרבות ימים כיו היתה נרמזה צלי ספק ומכרה צפי הקדמונים. ועוד יכבד
 הוכחו (הערה 46) שרצונו בהס שפטר התנ"ו הי' קרוצ לזמן הסוף הי' רצו'
 דרצו' של רש"י, ח"כ בהכרה לא הי' עוד רש"י זקן צנת תהנ"ו וחפי' צנת תתס"ה,
 וחארי שהי' הי' ע"ה שנים ע"כ שהחיק עוד שנים הרבה אחר תתס"ה. ח"כ ונלחתי
 ציסוד עולם (סוף מחמר ד') הגירסה צפירת רש"י שנת ד' תתס"ה והוא קצת
 נכון יותר, אך עדיין לא תקרצ אל הזמן המסוער. והעיקר שבס צפירת רש"י
 עשו הסופרים כמו צפירת צעל הערוך, מפני שבכ"ס עד שנת ד' תתס"ה הי' הי'
 רש"י צבכר, מזה שמניח ספר הערוך שלא נאלס עד הנה והוא לפי הסדר שאלחו
 תתס"ה במקום תתס"ח (יעוין הערה הקודמת) ומחו והלחה אחרי לא ידעו עוד
 מומי חייו מלימה, הסיעו יתר חייו בלא עתו. ואחר רש"י מוצח צעל הערוך
 צפירוס המיוחס לרש"ע (שמות כ"ה כ"ט) וצפירוס הרד"ק (הושע ז' י"ח) וצצשו
 (שס סכר) וצצפות הרמ"ס (סי' קמ"ה) הקוחחו גהון וח"כ בהרבה מחכדים
 ופוסקים.

61) בערך לר' ח' כחצ פירוס לפני הולכים עושין חכמי האמות לזמים ונהגים
 צדיקים כ"ד חצנים ותחיהים ספל גדול של נחוסת, וצסוף כל ענה
 תחילך הלס יהיו חצן אחת לתוך אחרו הספל ונשויע קול הספל בכל העיר וידעין
 השעית עכ"ל. וערך רלס תצזר עיין (מיוזוחיק) וערך שור ונמנהב לחוק
 הצהורים צימי הפידים יע"ס, וערך ספסף דך לידת העופות ועי' לעול (הערה 58)
 ממנהגי חרות ישראל ושמעאל.

62) כבר העיר הוסיק הערוך בהקדמתו שומלח כוים פעמים צערוק שמתים
 לעיין צעך אחר ולא נמלח סס, וצפנים הספר הרזה זחת צעך עלת
 שכתב רצונו ע' צעך חא, וערך לז עיין ערך הרש, וצעך שעיין עיין ערך כרצל
 וצעך תמד עיין ערך הלחן, ובכל חלה המקומות שורה לעיין לא נמלח הפירוס
 שמתים. וכן מלחתי חנוי ב"כ צעך כנר ריוון כנרו פירשו צעך ריוון, וצעך
 ערז ב' כחצ ע' צעך סתך, וצעך סער כים עיין ערך כים, ולא נמלח מאומה
 צלסלה תקומות הסס. וצעך הרק כחצ כנר פירשו צעך תירס ולא נמלח ערך כזה.
 וצעך פלמטים נרלס ספחמיטו הסופדים חלות, סי' ר"ח "יעוין תולדות ר"ח ציחוד.
 חולס הרחי' הוצר גדולה שנמתו ערכים חו ע"י הדפוס חו צכיי צעלמו, הוא
 צעך עלב סתסס צחותיות גדולות, וצורה חחת **עלב עלו עלט עלם**. וככ"ז
 לא נמלח פירושו רק על חלת עלס, חין ספק ח"כ טחזר חמלות נרמזו לפרש עליסס
 וככ"ז נחארו חח"כ צלי פירוס. והכפלה הוא מה שהוצח צמתת כהונה על המדרש
 חיה פנימים צסט ספר הערוך ולא נמלח צו כלל. צמדש חיכה פסוק פרסה ליון ח"ד
 לוי כהדין בעגעה וכו' פירש מ"כ צסס הערוך, נהר, ולא נמלח כלל צערוך. וי"ד
 חלח סעלת חלסיה לחארו סי' מ"כ צסס ערוך, סס, ולא נמלח סס רק צמיספ פירש
 חלח חולה. וי"ד (סיף סי"ח) חכסורה פירש וי"כ צסס הערוך ציה סספר, ולא
 נמלח סס רק ערך כסורי צלי סוס פירש. חולם צחלות חכס רת"ל צקדמתו על
 חויה מחמרים חוצחים צפידים חחרים מתנו ולא נמלחים צעריך שלפנינו, כנר
 הציבו דירו הרז הגדול ז"ל בהקדמתו לחלק צ' חמלחים כלס ולא נחארו לו רק מדברי
 הרחש על ניה (ס"ב ח') ספירס צסט הערוך ספק מדברי ערך עסק, חולם חסד
 שסס סס סי' אחר שהי' לפני הכח"ס, והלורות שרסס רצונו נתן נחסרו חחיה
 ערכים, יעוין ערך ונחל טכת זיה לורתו ולא נמלח חורה. וצמערכי לשון סחמיש
 צס חמלות, ויה לורתו "והוא צליח רחוי. וכן צעך מלצין עושין ועות צח"י ויה
 צורתן, וערך חלונן וצקע ב'. צכל חלה נמתו חלורות.

וגירסתו עיקר שכן משמע ש"ס (בהוצאת נ"ד ח') סביו וסדעא וסורא מחזיקת
 (חלוקות). ורש"י ז"ל פירט עילוי נצו מוח אסור רצ לפי שהוא מה"י וכו' וז"ל
 דברי צבל הערוך. ועוד כי הוא הלך לצבל ורחם צעניו שכן הוא עב"ל היוהסיק.
 וכל כוונתו הדרות לה העידר על מהמר זה, וראה דבר הדק בחמה ולא נחמו צבית
 ונקים עוד שהלך רצונו נאן לצבל, אך קלה נראה כן מספוריו כמה כעמים מעניו
 ח"י וצבל והוקמומו הסמוכים הם כמים שהוא צעניו הכל. יעויין ערך קליה
 מתלך מקום מיסן בקלה צבל כפי הכתיב. וערך שם, ח"י יתנים המחה צקרה
 וצמחים ופסלון ומצטלן חותן וקרוין חיתו הצטיל שם. וערך דין פירוש עוסק ח"י
 חלצה וכו' יג"ש חדר היטב. וצערך חלל יטב ומנאב חלקן ושמעול וכו' וערך
 ט"ז ג' שכן מנאב הערציים וכו' ויורה הערציים חופרים חלקן. וערך כסה צסופ
 וערך לפי מנאב חלקן וישעאל וכו' וצערך חלקן מנאב ח"י עוסין מעות וכו' לורה
 ע"כ ונחשד הלורה. ומענין למוד התלמוד שנתמעט אחד צבל אך נאחר חלל יהודי
 סבל כמו ר' שמואל רחש יספה צימי הרמז"ס. יעויין קלה ומה צהלות רצונו
 החי (הערה 5) שהרמז"ס מקטניו מעממים נכונים לו. חילס כפי ספיר ר' פתחי
 נחשעו חי' שם הרהב הוא נדול אחד צעניו כל חכמי חלקן, וגם הרמז"ס צעלמו
 מנצדו בהוצאתו חליו, יעויין צהגרותיו.

59) ז"ל שלטת הקבלה, בא לידו ספר הערוך כ"י ישן נושן עם שני פירוים חזרו
 שחזר זה הנאון המביד שהסלים זה החצור צע"ו לורה ג' שנת דתת"ס
 ליורה סחיה חלף ל"ג לחרצן וחלף הי"ג למנין שטרות, וצדד ה"צ מודיע סגולת לו
 צן וקדחו יחיל ומה צן ל' ווס והסני צימין ומה צן ח' שנים, השלטי שנתחי ומה
 צן שלש שנים הרציעי לה זכה למולו (קלה זכר לדרד שלח נאפסל מנאב רצ נחסיין
 באון למיל נפל יעויין הערה 30) ודאסון לכלס הי' לחוצן שהזו הי' חי, וחומר כי
 צב"ד ד' תת"ס הוא וחחיו וצ"ה הציו עשו כנסת צציתם עם ונקרה מוס חויס,
 סחיו יכולים לקנות המוס וצלינה אחד שנים, ונותן הורה מסבל, והסודים שקולים
 וחס חלני עכ"ל. וס"ס"ד הביים כאן וכתב שנת ד' תת"ס חלף ל"ג לחרצן ל"ל חר
 ד' תת"ס, חי ל"ז לחרצן ע"כ וצמיקך על חלף הי"ג למנין שטרות הביים צס"ס
 ח"כ הוא שנת ד"ח תת"ס ע"כ. וגם צדצני ס"ס"ד נפל כאן שזס ולצסוף נ"ל ח"כ
 הוא שנת ד"ח תת"ס. וראה ג"כ החמת לדעתו צנוסחה הס"ק ששני מנינים
 מרביעים על האחד ר"ל חלף ל"ג לחרצן וחלף הי"ג לשטרות שיון לחצצון ד"ח תת"ס
 ליורה, ונקל להחלף תת"ס"ה צתת"ס, ועכ"פ הוולח מכל זה הוא, ח') שצמית
 ד' תת"ס היו חויס עוד חחיו וצ"ה הציו, והגס ר' דניאל הי' הצבור (יעויין
 הערה 2) ח"כ לה יתכן קלה לפי מנאב חיי הדורות להסוד זמן פעירה דציו נהן
 צנת ד' תת"ס. הכן כצר הכחתי צו"ה דך חוסני העתים צומן פעירה חויס קדמון
 שיהחילו למחיו ומה חסר נפסקו פעילותיו צבל, וכאשר מנחו לפי שזסס הסלמה
 ספר הערוך צנת ד' תת"ס, שהחירו למחצרו עוד זמן לחיות רק צנה החת. 3)
 שהי' חוסר דציו נהן התחלת מנין שטרות מן ג"ח תת"ס לה כרצ שריחה שחוסר מן
 ג"ח ת"ע' למעלה (הערה 26) ועל מחלוקת יסנה זו כתצתי קונטרס מיוחד. 4)
 שהמדפ"סים עשו את שלס, לקלה מהקדמות ושערו הספר כל הורה צעניים,
 וכסה שמיטו כאן ג"כ השירים ויתר המחמר צהימת הספר, וחלל על דהצדן!

60) ברורע סעבר תציה רש"י צפירשו (צנת י"ח ח') חת ספר הערוך. גס יפה
 העיר צעל חור חספר ערך חפרסק צנת"ס רש"י (שם מ"ט ח') חפרסקין
 פירמיקו צלע, כיוון ג"כ להעתיק דברי הערוך ערך חפרסק, שחס ללעז נרפתי
 כיוון הי' לי לכתוב פרסק"ס כדרכו, חכן הערוך כיוון ללעז היטלקי כונסגו. וחני
 מנחתי יורה חדיס צנת רש"י לצון המעתי כיוון לדברי הערוך חללו לה רחם חז
 גי' חספר חור שרחה חמיד רק קונטרסים ממני, וראה צמסכה חולין (נ' 3) ע"ש
 סכתז חיסחוימה דכרסח, חני שמעתי חיסחומ"כח צלעו וחיוני יודע מהו עכ"ל.
 ולסין זה חיסחוימה צלעו הוא צערך ערך חסטומכו, והלעז הוא היטלקי ולכן לה
 ידע רש"י שהי' נרפתי חת ארחהו. ועכ"פ יש לראות מכל זה ג"כ שהקדמיו הסופרים
 וצחאס צעל היחסין שנת פעירה רש"י חויס שנים, שלח יתכן לומר שנספר צנת
 ד' תת"ס"ה ויח"ה רק בארצעה שנים אחד הסלמה ספר הערוך חחיו שמתח כצר
 צפירוסו חת ספר זה. ועוד סעבר חלל רש"י מרצונו נהן כלעיר החולל לוקן (יעין
 לעל

שכתב וכו' סגלות נפלאות צדפותות כאשר נסיתי , וערך נסס כללים נפלאים צדבל
סדר החזקים הפנימיים צין צמות עשירות ללא עשירות , וערך סרני כתב סדר עס
המלך דינימרק"א ובדרויג"א מעצב חות הים סירענע . ומדיעהו צלסון ערזי
יעויין ערך גבלת או וחכרוע זמניק וחשוי וטקבא ועח ז' ומתכח ופרים וסס
צמות הסירות צלסון ערזי וכן צעך סף .

69) אמת סלקח ר"ב חת דצרוי מבוקסטוקרן צערכים הרצב מאד , ולדומח יעויין
ערך חדריונין וחלסדיקון וסיומוסדיקון ופטינון וכדומה . חולס נמלאו
ג"כ הרצב חדשות אשר המליח מעלמו נכונית ומחכלות . יעויין ערך סרו פירוש חדש
צמשת לח סרו פור כסרו סגור נכד סגורבל , ור"ל לח נוק סגור נמוק סגור סרו
צלסון יוני נוק . וערך זוז , וערך זוזח ספירוש הלכות על המדרש סס הורח מבוק
סטוקרן , אך סרוי הנפלאה על טספעסות לסון יוני מלסון צני קדס , המליח מעלמו
וכדומה הרצב . ונערך תקו תניח מה סממע ונפי סרז ר' יעקב טשפורטט מעיר
חורח"ן . ועיין עוד לקמן (סערס 73) סיומים צחיהם ערכים נמלאו חדושים
מר"צ צעמרו .

70) שבות סדססס למספר צני יזחל לח נמלאו צעער העצרי סל על ד' חלקי
מערכי לסון . אך צעער סחכנוני נכד סמחלית סל כל חלק נרסס ססנה
למספר העמים , ווחת נחשוו לחסרון גדול , סלמה לח ידע כל חיש יסרוי צכל מקום
מנורתו סבלתי יודע לסונס או מספרס , חת זמן סדססס סחצור ? ולחיה סצס ברע
סחכס רמ"ל סרז סקטן סוס סעדיס העצריט ? וסלח בוף סססר צלסונינו סרו
ומחי יסודס ילח ?

71) בהערה סכנוית לערך חלון יסס ססור רמ"ל צדצרי רמ"ל סגול וחלון צצע"חי ,
וכן סגול וחלון נכנעי סעניס וצערך לצן פירש לנצין כחצ ליצונסס
אך צחריכות יוטר חחי , ומחכליס צחורוי צערכי מרמטח ונדסיר וסליו צסירוש
סגמח , ונערך קרצ סגיל לרצ צמלת קליר סחיח עיר צחי סחריניק . יעויין
מזה צחריכות צתולדות ר"ח הקליר (טערס 16) .

72) כל קורח צספר מערכי לסון יסחומס על חסרון אחר צספוס אשר נסל צכל ערך
וערך מחללת סספר עד סופו , וסרו סכל רסימת חלה נספלה פעמים
צחותות גדולות וצחותיות קטנות ללא סועיל וללא לורך כלל , רק חדרצה יוח
מצללת חת הקורח . ומי לח יעמוד מסחחה כסיקור עדיע רחס סערך אורא
חחרה , אב חי , אבא חח , וכן עד סוף סחצור ? הים דמיון לוח צחיה מרדס
חלסס או עגליקלןפעדיע צסס לסון ? וסנפ כל ונצאר תיבות סונות סרו מוכרח
צל"ל להספיל צחורוי סמל סעמים רצות צכל צחיה וצחיהם בס צכל סקומות
סנשטמסו צס סקומיניס , וציחור רצוני צעל סערך סרו מוספ לרצ מחמרוס הלמודיסי
סרצב מחו אשר ניצחיס צסס סמלה סרולה לסרסה , ולעס זס נספלה עוד צחלמ
סרסימה לחסס וצלי חועלת ?

73) כלל גדול ומועיל סרו לקורח , חס ירלה לדע"ז חיס סירוש צין סירוש צעל
סמוספ סרו מר"צ צעמרו ולח מבוקסטוקרן , יוחס צספר מערכי לסון
צכל חותס סערכיס אשר כפי סמוספ סס מלסון רומי או יוני וצכ"ו לח רסמס רמ"ל
צחותיות רומיות או יוניות כמסנו , או ידע צלי ספס סממה נחחדו מר"צ צעמרו .
ומה צעצור ססחכס רמ"ל לקח כל רסימות כתב יונית ורומית רק מבוקסטוקרן ,
וצמקוס סלח נמלאו סס ספירוש רק צמוספ סחדסס מעלמו , לח יפע עוד רמ"ל לחסס
צלסונות סקו ולליוני צכצון , וססחירס כחצר סס . ופרטי ערכיס כחלה סמה חצק ,
גמל צ' , דכחות , כחי , כמות , מר , מלחי , מרן ב' , נס ס' , נוח , סגרו סכוי ,
סניס , ספרק , עסק , פלטיח צ' , סן , ססקוליה , סקט , סרבל , סרדכס , סרטידיוי ,
סרכיטח , סרכס , סרן ו' (ע"ס סלח רסס רמ"ל צכתב יונית סורה סלמס צמדרס ט"ס
סכלה יונית לפי ס' ר"צ סס) . סניחח , סרסר , סרקלמן , סרוקסטורין , ססגה ,
סחור , סחי , סחק , סחק , סרן , לר , קורות , קלסטר , קלפח , קמח , קנכק ,
קנדל , קנקן צ' , קנחר , קסדיקט , קסח י"ב , קסור , קרוב , קרס צ' , רצד ח'
ורצד צ' , סרתוע , סצון , ססיטח , ססס ג' , סמחח , סמיל .

63) **בערך** אז ח' כהן רזינו נה' ו"ל האז זכאי צתה כספך וצטטר וצציהא וכו' פירושו העפ"י שמקדשה צטטר וצציהא לא יזון חציה אופה לו עד שיקה ממנו הכסף עכ"ל, וזה דבר הימה לכחורה כי וזה עיני הכסף לחצי' שמתקדשה צטטר אז צציהא. וחולי כונתו מעיני דברי התוספות (קרוטין ג' ז') צטס הירושלמי שצטר שנותניו צטר קדושי ציהא לחצי' היא. וכ"כ צט"ס כצוצות דף ע"ו צטס הר' יוגאן, וה"ה צטטר כה"ג ועייניו ל"ע. ובערך צורה מסייה ופי' זה כמו פי' סרה עכ"ל ולח' ידעתי פירושו חולי ל"ל פי' הר"ח. ועייני עוד צקונטרס רשימה מליס המחוצר כאן ערך נהסך, ובערך חעיר כהן רזינו פי' אחר כרון דשמעי' וכו' ולא נדע ההפך צין פירושו ח' ל"ג יעו"ס. ובערך פלס ד' כהן פירש בגחון ח'ו שיש עליו דין לתטערוין חלה להרחות לחליטע שיש לו חרון שהוא עליו עכ"ל, ורזירו קאים להצין מה עיניו חליטע ומט"ע ל"ס. ובערך פסטס מסייס כמו הנשים סונעות זה ע"כ והדמיון חינו מוזן כלל ועיני עוד לקמן (הערה 99).

64) **יעויין** חולר הספרים של ר' דוד חפבענהיינן פתיליך מוזרף q86.

65) **בודע** שרשימה הדפין צט"ס מזמן מאוחר הוא. ופקדמנייס וציהוד צעלי התוספות כשהציהוד חיהה במרח ליינו רק הפרק, והי' קסה לפעמיס למרח צפרק חרון המקום הנרסס, ולכן הטיצ צעל הערוך צמה שהוסוף תמיד לרשימה הפרק גם התנה שעליו הגמרה ההוא שמציה שס, כמו עד"מ צערך חכנן חוכננה קטלח צצ"מ צפרק המפקיד צצורה דהסוכר עכ"ל, וכן כמעט ככל הפרקים. והקורא יספוט מזה מה נקל הי' למביא למרח הדף חח"כ ולרשמו על הגליון; ועכ"ז טעה החכם המגיה ר' שנוחל חרקולטוי צמקומות הרצה מאד, ורק מפני שלא ראה גם צמעט היגיעה לעיין צגוף הגמרה הרשומה, ולכן כמה פעמים הוא מרשים רק הדף של התחלה הגמרה הרשומה צערוך ולא הדף של עיקר הנולה המצוקסת, ונדע שלפעמים סוביא חחת על משנה קטנה חרובה כמה דפיס, וילחא חח"י הקורא למרח מצוקסר, ולפעמים נוסחה רזינו משונה מנוסחה הגמרה שלפנינו וקסה נוחד למרח מקומה, ועכ"ז לא שס עין כלל. ויותר עוד נראה חסרון שקידתו ככל המקומות רזינו מרזו צקיהא רשס ומכת צלי פרק או פרק צלי מסכתא, או גם השמיט רשימה שניהם שאז הי' המגיה כמתעלס ולה דרס הדף כלל. ולדוגמא תיכף צריח ספר הערוך ערך ח' כהן רזינו כמסורס צמכתח נדה עכ"ל, צלי רשימה פרק ולא רשס גם המגיה כלים, והוא צנדה כ"ד צ'. ורס צסמוך ערך ח' קישות שהתליעו צחצי' צגמרה דנשהצרו רגלי' עכ"ל, צלי רשימה המסכתא והוא צחולין (נ"ה ח') והמגיה לה רשס מחומה. ורס צסמוך תיכף, צסוף במרח דפרק כל הכלים שקסורה צחצי' עכ"ל רשימה פרק צלי ונסכתח והוא צצנה (קכ"ה צ') ולפנינו שס מחוצרת צחצי', והמגיה הי' כמתעלס. וכמה וכמה צכל דף ודף מספר הערוך. והחכם רמ"ל השאיר כך הכל צלי הקין, ויותר מזה שכתב לפעמים שלא מלא, והוא מוצר היעצ. עיין מזה לקמן (הערה 91).

66) **ברפום** וויניליאה אשר צמורה חסר חיסור חלויסי נרסס צטטר שנת ה"ח וחצצע מחות וי"ג לצריחה עולם, וצצצור סמלח צספרים שהערוך נרסס צויניליאה שנת ה"ה סי"ג חצצו ששני דפיסיה היו צצנה סי"ג והי"ג עיין שפתי ישיס וחולר הספרים של ר"ח. חולם צטטר חסר לפני דפרס וויניליאה הוגה צצנה יסן על מלות והצצע נוחרת של"ל ושלסה מחות, וכן החמת לדע"י, שצדפוס באזיל חנת ח"ט נסנה צטטר כל הכתוב צדפוס וויניליאה שס, ונוסף עוד כי הוגה ע"י הנצין מו' יתיק עקעדהרין יו"ו, וידוע כי צנוחרת מוסיפין צטטר דברים על הרפס וקודס, וכן נחלח עוד צדפוס וויניליאה המחמר אשר נשמע חח"כ צדפוס באזיל מפני המורה, יעו"ס ורס ערך חין וצמערני לשון נשמע יותר ע"ס סוף ערך דרס וצדפוסים ישיס.

67) **ר' יצחק** עקעדהרין המגיה הנ"ל קלקל יותר מאשר תקן, כי נתחדשו צדפוסו שצושים רביס מאד, חולם הקדים להתנלל שס כי הדפיסו הנכרים צצנה ולא הי' יכול להגיה. וחוזר נשמע צדפוס זה עיין הערה הקודמת.

68) **מידיעת** ר' צניינין צעל המוסף צטעצי הילוריס וצרסוחות יעויין ערך חסיון

כזה יהיה פהרס, וברצו יהיה עיון דברצו, ולחית יהיה עריער ומני שכתב
בוקסטורף שטוח כעין עריער, וכל חלה הערכים שורה לעיון לח נמלאו כלל.
ופדוק כזה יהיה רופילא וסס הינו מנחר מלה פדוק. ופנדח כזה יהיה שירח
וטט לח פירט מלה פנדח כלל. וערך שדך ז' כזה יהיה שדך ורוא הבוקסטורף
שכתב כן על שדך ז' וב' וצחמת מנחרס סס שניהס צערך שדך. חולס רמ"ל הינו
מנחר סס כלל מענין שדך ז' וחעפ"כ העתיק כלן חה דברי בוקסטורף וכזה יהיה
שדך, וככל חלה הערכים לח הדגס כלל רק סתך עליו על חס שורה לעיון צערך חחד
חעפ"י שלח נמלא חי גס סס לח הדגס כלל. ועיון עוד רשימת מליס ערך פתיג
ורשימת מקומות ערך יסמאיג.

82) עיון רשימת מליס ערך חפדאנג. וצערך עמר כזה רמ"ל מנלי הרגס מחזומה
רחה ערך לסורן והערס, וצערך לסורן לח כזה סוס הערס רק הרגס
(כאגעז) ומרסיס יהיה שחלת, ונשחלת כזה (צעע לאגעז). ועיון עוד רשימת
מקומות ערך נצטי נווטי, וייחחס. וצערך וויטליח כזה ג"כ מנלי הרגס יהיה שעיחח
וכ"כ ערך פסיליח, וערך שפוחח כזה מנלי הרגס יהיה וויטליח (? ?) והרגס
החמתי מזה עיון רשימת מליס ערך פסיליח.

83) בהערה לערך חספירוח כזה רמ"ל שסקדמה דצר מחלף הסיף מעצרות
לחמית צסמ"ך חו צתי"ו וכ"כ צהערס לערך חפדייני שנמלא צסקדמהו
מחלף ז' לנלי"ה, נראה שכתב צחיהם הקדמה מחלופי חופיות חך לפנינו צסקדמהו
לח נמלא דצר מזה. וכן צהערס לערך חפס מרסיס המנח צלאן חשכמ על מלות
עצרות שנמלאו ציונית ולח נמלא לפנינו המנח חזה. וצהערס חשכמית לערך ציהוסין
כזה דעות הציהוסין ומרסס על הקורח צמלה לדוקי וסס צערך לדוקי לח כזה מחזומה
רק לחרות מלה ציהוסין. צערך צחחחח כזה צסוף הערס חשכמית שצערך לודח ודצר
עוד מזה חסס לח כזה מחזומה.

84) עיון הערה 81) וסס טסוחח מערך חסקוקח, לחית, וסדך, ורשימת מקומות ערך
חפדאנג וסס.

85) בכל הערכים דלג רמ"ל החלת הנמרח שרסס רציוו נחן, וסמך על רשימת
הק נצר, וחחח צלתי רחוי מחד, ולסעמיס ויליח הנועיין דצר בדול ע"י
רשימת רציוו, גס יוכלו לצח ע"י החמרות חלו הרצה עעיות, כי המניה לח דקדק
היטצ צרשימות הדפין כנ"ל (הערה 65). וצערך חורוהטי דלג וסנה דצרי הערוך,
והשמית כל המלות החלה "מן החדמה חצר חררה ה' פירוש חומות חורוהטי
צפסיקחח דכי תחח ורציוו ויקרח רצה" ע"כ. וצערך חיוס חסר מלה "צמסקין"
וצחמת חיוו מוצן וחילי ז' צ' צמסח" סכן הוח סס. וצערך חלוס דלג מחמר המדרס.
וערך חרך ז' חלק לכמה ערכים חולס דלג הרצה מחמרים גס ענייסי. צחרכיוס
דלג מחמר הנמרח דצ"ד (קס"ד) ופירוסה ומחמר של ילמדנו. וצערך חרכיוו דלג
כל הפסקחח גס מנח דקדוסין ע"ו עס ז' הפירוסיס. צערך חרכילוסטיס דלג ז'
מחמריה וקט צקלור נמזן, וכ"ז צעצור שעיין רק צערך של בוקסטורף ועיד דלג
סס מחמר חחדס של הפסיקחח דר"ח ז"ד שמעין חיתמני חרכילופידין, עיון לעיל
(הערה 20), וגס בוקסטורף לח שעה. ודלג עוד רמ"ל כל ערך חרוס.

86) בערך זב ו' דלג רמ"ל צסופו המחמר מבמרח דצ"ק ורק צעצור שלח נמלא
לפנינו צמרח כל המוצח מרציוו סס ולח רחה צרס"י (סס י' ז' ד"ה
סמך) שחניח נוסחת הגמרח בנוסחת רציוו.

87) עיון לעיל (הערה 17) מחלה צטיית והנחשן חחרי' שחמוטוה ר' צנימין צעל
המוסף ורמ"ל מפני שלח ידעו כוונתס. וצערך חלווח כזה רציוו נחן
וה"ל רצ' חחי גחון פירט לוח עצה מחד ויח צו כמו רחסי המחעיין רמחך עכ"ל
נלה רמחך נשמט צמוסף ורמ"ל מחסרון ידיעת הכוונה וצחמת פירוסה שחוח
נוקצ ועוסה חור כמו מחט, ועיוין ערך חררה.

88) ועיון לעיל (הערה 20) גס סוף (הערה 85).

74) **מימיכות רמ"ל** על בוקטטורף ומשיחותיו שקרו לו עי"ז תראה לקמן. אך זאת ועוד מה כי זה בעקוסין על הנכרי הזה, שכל הפרו לה הערה זה ונקורו ולה גלה תחין לקח השימות כהז וינית ורומית העפ"י שרזס כלס וגם קלה הערות האם מבוקטטורף, וגם הדגומו האשכנזים העתיק רק מהיכות רומיות של בוקטטורף, עיין צפנים. חולס ציקוס אחד כשתודע לו טעם גדול שקדש לו על ידו, נעק חמס עליו, ויש אשמותיו רק על ראשו. וזה אמר צערך קלון. חז חתיו חזי מזכיר פה וכו' צתתון לזצ ההעתי צפס, וכו' כי הלכתי חזרי חס תועם וצגס עור צדך הוא החס יוחן בוקטטורף, וכל הניח גם הוא צערך נקלום וכו' השעתי (ל"ל השעתי) על צינתי ולה רחיתי צספר הודע לכן כתצתי וכו' ועתה השוע (ל"ל חודס) השעתי ונקלס (יפה נקט וידוי צלון יחיד וקילום צלון רזיס סגן הוא עפ"י הדין והדין ל"ל ציחתי וקילוסים והפלת צלור) להקצ"ם הסוקח עוריס והקס (ל"ל והנוקס) חיתני משניות עכ"ל, הנה לפתע פתאום נעסס בוקטטורף תועם ומסנה צדך, חף סלח ידענו עד כה ולה צמענו כי ה' וולויכס ומדרכסו. ולמה לז הניח שמו סס צערך נקלום צעוד לה ידע הטרע, לחמוד כזה רחיתי צערך של יוחן בוקטטורף? וכן צמקומות חין ומסר סלמד ממנו, החריס את שמו, ועתה הוא מזכירו רק להפגולל ולהספסל עניו לחמוד חמסי על קדקדו? ויותר נפלה שצערך ההוא צעלמו חסר יתלונן עליו רמ"ל כי ההעסו מני דרך לקח צכ"ז את דציו צפירוש מלת קלון סהוא כמו נקלון, וועפ"ס ג"כ את וקירו, ול"כ חופח את סטוד יקצל ויחריס, וסרע ירחוף ונפסו צפתי ידים לסומו רק צרחס צעליו. לה יתכן דרך זה וכן לה יעסס!

75) **לברר כל המזכר צפנים היכרתי להזר לקונטרס זה סתי רשימות. (ח) רשימות מלים, (צ) רשימת שמויות אבשיים ומקוביות אשר טעם החס רמ"ל צפירוחס צחיה ון הטרע, ועל כל הסגס המזכרת צפניט חליון צהערות צקלה לעיין ברשימות צערך עלוני וסלוני לחמת דציו. וחחסו סיוולח הקורה צרשימות חלו ג"כ חיה חזרות מועילות העפ"י סתצתי פה רק הנהון לצרד טעות רמ"ל, ות"ל יס לי רצ צענייס חלו וזסר וצציע כל נפס סוקקס להרזיס.**

76) **עיין ברשימת מלים המוזכרת פה ערך חזק, אפרהנג, צע, צרסס, בזר, גתלח"צ, ברע, דצר, דסהח, דסן, הויח, זצנגח, זסהח, זסררי, חלל, חפס, חזוי, כפת, לז, לש, יוגמיס, מייע, מלוי, נבסח, נוולח, נחיל, נסס, נרמק, נסס, ערקצ, פלמטיס, פלס, פסילח, פרזמח, פה, פסנה, פסון, צצחח, צמנס, לנע, לפד, קדס, קניסקון, רלפס, סוכי, סרה, וכמעט צכל חלה הערכיס צחו לו הטרעיות מבוקטטורף.**

77) **עיין רשימת מלים ערך כירי סף, סק, פזמח, פרה.**

78) **עי"ש ערך דוכחות, מלה, סקדון.**

79) **עיין רשימת אנשים ומקומות כמעט צכל ערך וערך, וכלס רק לדוגמח, חולט יתר הרצס צחרכיות התלח צססרי ערך מלים.**

80) **עיין רשימת מלים ערך דצח, כירי, מנווי, סקחי, פזמח, קווער, ורשימת הנשים ומקוונות ערך גמזו, גלוצין, קלרסו.**

81) **בערך חונייקי כהז רמ"ל (זיהע חרזל) ולה נמלח כלל ערך חרזל, וערך חרסערון כהז עיין ערך דיפון, ולה נמלח ג"כ. וערך חקוקח כהז (זיהע סקוקח) צצניל סתצז כן בוקטטורף, חמנס כיונת הנכרי היא על סוקיס ורחיבות וזה צחר צחמת צערך סקק, וחף רציו צחר זחת צערך סק חסר הגיה סס רמ"ל סקק, חולס חקוקח מענין ודר לזב בוקטטורף, וצכל זה טעם רמ"ל לליון חללו זיהע סקוקח וחפ"י סלח נמלח עוד מזה מלומס. וערך צצל כהז עיין ערך יוחני ודרדל כהז זיהע ברדלי ורק חפתי סתצז רציו נהן לצרזיוני קרדין ברדילי, חגן העריכיס עמוס סלה רמ"ל לעיניך לה נמלחו כלל צססרו. וערך צר כהז זיהע את צ"ס והערס ולה נמלח לה הערך ולה הערס. וערך ירוסליס כהז זיהע עוד של וסס, וסס הוא לה כהז כלום רק רציו נהן כהז כהז פירסנו צערך ירוסליס. ויפתור**

94) עיין לעיל (הערה 63), וזערך מרכיב כתב רצינו וז"ל המרכיב טהור, פירוש חמרו שמלאו תללים כלים בלחץ רוחה ומלאו זו פירוש זה הדגור סוסיח דבר גניחה ודומה לאותה שברסנו בלחח דצי זר ליתחי עכ"ל, חיה חרן רוחה? ומה הנה תללים כלים שמלאו שם? מה הוא סוסיח דצי גניחה? ואסוף ברסח בלחח דצי זר ליתחי? ועיין עוד לעיל (הערה 61) פירוש על ערך חונס, וזעריך זיצי כתב רצינו נתן וז"ל זיצי זר חזוי כן נקוד צפירוס ר"ח ז"ל עכ"ל, ורנו"ל לה העמיד הנקודות, גם שצט עוד במקום חזוי צי והוא טעות, חונס נצט פירשו בעל היוחסין סר"ל בבי צרי תחת הצ"ח הראשון וקמן תחת הצ"ח השני כמו שהיה בעזרה (י"ט"ז).

95) בערך בר חננים רנו"ל דצרו זין דצרי רצינו נתן וז"ל וז"ל חלעזר צרי צרו צך בירי (עיין ברסח רש"י שם ועירושו) כך הי' שניה הבחון נו' עכ"ל, וכל המלות שהסברתי הן מרת"ל וצלי מסברת, וכמה טעיות יוכלו ללמוד מזה כי יחסו הקורה שהערך מציח רש"י, וגם חזור הענין נתקלקל שכן הי' שניה הבחון מוסב בחמת לה על ברסח רש"י רק על ברסח רצינו שם. וכן ערך דגמח, שמעי' וחצטליון חצו מטפת גרים (סמכריז עיין ביטין י"ז) הן הטקו עכ"ל וכל מה שהסברתי הוא חל"ל רמ"ל בלח מסברת ונקלקל חזור הענין. וכן ערך דלף וסוף ערך דס ז', וזעריך רבל מערצ דצרי הרמז"ס עם דצרי רצינו נתן צלי שום סימן מטסיק, וכל ערך פקדון הוא דצרי רמ"ל צלי שום סימן ע' השימת תללים ערך פקדון.

96) על דצרי התוספות זכרות (ח' ח') טכחצו כדאשכחן זכמה דוכחא דחמד רז יוסף חלמלח תרגומא דהאי קרא וכו' כתב רמ"ל בהקדמה וז"ל ובחמת לח נמלח רק צ' פעמים על ונקרא אחד מגלה (ב' ח') ומו"ק (כ"ח ז') עכ"ל. והנה נמלח עוד בסנהדרין (נ"ד ז') על מקרא יען כי מלח העם הזה וכו'. ושם מציח רמ"ל עוד צטס התוספות (צ"צ קס"ד ז' ד"ה הונח) שלשון יוני הוא לשון חכמים כמו ל"הק, ובחמת התוס' שם לח כתבו רק שיש לשנות שצדו להם חכמים חס חמס כמו צל"הק. וזעריך זו זיוס טעות גדול בהערה אשכנזית שכתב שם, רצינו נתן הרחה פה סבולה חדשה בלשון ההלמד שצו זיוס הנזכר לפעמים חינו מוסב על חיוה מעשה רק על חיוה למוד ע"כ. הנה חסצ שנתכווין לזה רצינו צמ"ש כל זו זיוס דחמיון זו זיוס נשנו עכ"ל. והסב רמ"ל הכוונה על מלת נשנו ור"ל לח נשנו רק נשנו, חולס דצרי רצינו חס דצרי הנמרח (זכרות כ"ח א') והפירוש שם חמר שמסר המעשה הנפלא מהעצרת ר"ג מציחות על זמן קצר ורצו הפלונידים צצו"המד ועמסם הלכות חדשות, וחז נחה מסכה עדיות, וע"ז חמרו וכל זו זיוס דקחמיון, ר"ל כל מקום שנמלח חיוה הלכה בלשון זו זיוס, זו זיוס נשנו ר"ל נשנו ההלכות הן בהסוף יומא שהסירו חת ר"ג, וחח"כ מציח רצינו חיוה הלכות המתחילות בלשון זו זיוס, זה פשוט. וזעריך טייר בהערה אשכנזית מעתיק דצרי הנמרח (ביטין מ"ה א') לומח להו לשנויהו לדיחקניהו מהנח נשעראוטהען וויר ליבער דענן געפלאונגען, ווערטער דאוס יאז ענטפליהען וואוואען) ע"כ, ולא לצד שהתבונס חינו עלל מענין המתורבס חלח שגס בלשון אשכנזית שם חינו מוצן כלל בחזור הענין, וזריך לתרנס בחמת (זאוגען וויר דענן געפלאונגען - ווערטער דאוס ער חונס ענטש פערנע), גם קורח שם רמ"ל לרז עיליג כמה תעמים בל"ז עזיאוס כללו הי' כחצו בעצרת חליסו. וערך מפליח כתב וזעריך מפללת נחא פירוש הערך כפירוש רש"י לפי שאינו מורה על ערך פלח והוא פלח עכ"ל, ואין כאן שום פלח שזעריך מפללת ויר רצינו רק לפרש מלת מפללת ולמה לו לניין ערך פלח? וזעריך קסד בהערה אשכנזית כתב רמ"ל צטס ר' יהודה מאורליחנז צתוס' ע"ז (י' ז'), ובחמת שם הוא צתוס' צטס ר"י, והוא רצינו ילחק בעל התוספות הנוגע, וכה יציח תמיד בהערת אשכנזית חת רש"י הוא רצינו שלמה ילחקי צטס ירחי, והוא טעות תבוקש בטארן, ולא נמלח שם זה לרש"י צתוס קדמיון, וקלה ונחצרים שנקראו כן היו מעיר לונעל שקראוהו בהעתיקה ירחי, עיין תולדות ר"ח הקליר (הערה 17). ועיין עוד בעיות הרבה ממנו צרטימות המחוזרות כאן.

89) בערך דד' כהז רמ"ל וז"ל פה הניח הערוך דברים אשר חזן גזעם פה, ועליו אשר המוסף שאין זה הערך וצערך וזה וידה הקימותי להם הטע ועם עכ"ל. וצ"ל השאיר על מנונם דברי הערוך צערך דמאי שכחז וז"ל פירוש דמאי כזר פירשו צערך ד' עכ"ל וכוונתו לערך דד שלפנינו עיין לעיל (הערה 56), והנה תלפזן זה יחסר הקורא שמתחלה פירשו כזר לנעלה, וצ"ל יחסם סס לחסם צערך של רמ"ל, ולחן כן עשה המוסף שהשאיר עכ"פ סדר הערכים על וקומם. וערך קטן עשה כר' צנימין וסרם ערך קטן ה' לור"הו. והעפ"כ הניח דברי רצינו נתן שכחז סס חלו עשה קטנין כלם קרובי הענין הן עכ"ל וצאמת חזן כחן כעת חלח חמשה לפי הסרם. וערך קלע' צ' הפך הסדר ממה שהיה צמוסף ועי"ז הכניד על הנועין, ע"פ שכחז ר' צנימין ועקר זה קרוב פירשו לעיקר שקדם וכנס וצח לחל צע"ה צע"ל, חולם הקורא לח ויולח עתה צעיקר שקדם כלל מענין חלל רק צעיקר שח"ז סה"י מוקדם צמוסף ד"ח.

90) עיין לעיל (הערה 73).

91) עיין לעיל (הערה 85), ועוד צערך צלע יחסר הקורא שהמאמר חמרו עליו על רסצ"י נחלח צנימין ס' וצאמת רשימת ביטין ס' מוסס על הצולע פוסט ידו החלה ועל חמרו וכו' לח רסס המגיה מפני שלח רסס רצינו נתן הפרק, ונשאר כן גם צמערני לשון, וצאמת הוא צחולין (מ' צ') צנימו לשון קלה. וצערך גפן כהז רמ"ל לח מלחתי ומנה זו דמסכת ידים עכ"ל, והוא אמר דברי בוקסטאורף, וזה מפני העלמת המגיה שעל גמרה דמגלה לח רסס כלום צעזור שלח כהז רצינו נתן הפרק, ועל מסכת ידים רסס המגיה דף קנ"ד, וצאמת הוא לפנינו דף קנ"ו סס. וצמגלה הוא דף ע' ח'. ויגרך זג ע' ו' כהז רצינו נתן וז"ל צע"ז ריס גמרה דפרק חין עומדין חייתי קנח דזבוגיהת הצר קמייהו וחיתעליו עכ"ל. ועי"ז כהז רמ"ל לח מלחתי סס. והוא ג"כ דברי בוקסטאורף. וזה מפני שנסחש חיה מגיה עוד לפני ר' שמואל חרקוולטי שחלף לו פרק חין עומדין צפרק חין מעמידין שהיה צמס' ע"ו, ולכן הוסיף מלה צע"ז. ור"ס חרקוולטי רסס אח"כ דף ב' והיינו שסס הוא צע"ז ריס גמרה דפרק חין מעמידין, ועל בוף המלה לח עיין אשר נחלח סס כדרכו, ובוקסטאורף חפס סס וכתב שלח מלח, ורמ"ל לח חפס כלל רק סמך על בוקסטאורף והעתיק דצרו; חולם צאמת הנוחמר הוא צצרכות פרק חין עומדין (צ"ח ח') רק שסס כתוב כסח צמקוס קנח. וחשחל לקורא היחזות לחיס עצרו תלמודי ללנת הארי נכרי צפרס דברי התלמוד ולסמך עליו ועל צקיחתו, ולחשור שחשר לח מלח הוא לח נחלח עוד צממח? וצערך רצ האחרון כהז רמ"ל, מה שהניח הערוך פה חין כהז צמסחחות שלנו עכ"ל וזה מפני שלח רסס רצינו נתן הפרק והגמרה וע"כ לח ידע הוגיה לרשים דף, ורמ"ל לח עיין עוד וכתב שאינו צנוסחחות שלנו. וחזי רשמתי צבהתי לערוך שהיה צחולין (מ"ח ח').

92) יעויין רשימת מלים ערך אבריחון, חלג, דסן, חזור. גרשימת חנשים ומקומות ערך צעיה, חונן, מיסן. ולעיל (הערה 5) צצזוס ערך עליון. ועוד (הערה 15) צצזוס ערך חונוס, ועוד (הערה 20) צצזוס הפסיקתו חרקה שרצנת.

93) ערך מדי חלק רצינו נתן לחנים. וצעזור הצצזוס שנסל דצדרי רצינו סס לח ידע בוקסטאורף הפרס צון הודחת מדי ח' למדי צ', ולכן חזר שני הערכים לחחז וחחריו כן רמ"ל: חולם צאמת צמקוס "שער המדי כן נקוד צפירוס ר"ח ז"ל", צ"ל "שער קמרי כן נקוד צפירוס ר"ח ז"ל", וכמו שמוכיח סס סוף לשונו, והוא כופה שהוא צלסון יון קמרה וכו' וצעזור גרסח זו חלק רצינו נתן ערך זה צפני עלמו. וצערך מתי כהז רצינו נתן וז"ל ממתי קורין חת שמש צערצין פי' ר' מלניח, הרחשן (ר"ל הו"ס הרחשן). חיינו עיקר והוא כמו מתי חחז וכו', ויש שצונים מחימתי וחל"ף הוספה כמו חל"ף דחזרוע זרוע והרבוס מתי חיימתי עכ"ל, והרואה ירחה פרק לפי יש שצונים גרסינן מחימתי חל"ף ולפי עי' ר' מלניח הוא צלח חל"ף: ומעפה גרחה חיק סבה רמ"ל צכתנו וז"ל מתי (צ"ל ממתי) קורין כו' פי' ר' מלניח חל"ף (עשה רמ"ל מולת הרחשן חל"ף כדו לשש), חמתי (הוספת מלה וסרס) וכו' בלו צצזוס וצלי טנה. וצערך פרקה הניה רמ"ל ע"פ ונה סרחה צבוקסטאורף צמקוס חפוריה קדו חל"ל חפוריה קדל, ולא ידעו הפירוש הספוט חפוריה קדו ר"ל חשפוחה על ונתתו ופניו על המעה יער"ס היטז ע"פי יש חפרשים. עיין

עלמו וזה צ"ע, ואשגב הוא רק המפורש שם צגמרא דמסתכחא צמקצא דמרגניתא.

באג • (פאזאגען = טהאן) דצינו נתן כתצ שהא צקעה של שדות, אולם מלאתי צקדמוניות שצתנ"ך להחכם צווענגזילער (כרך ס' ח"א לך 174) שהודלת מלת צאג צלשון פרסי היא גן, ואח"ז דליתי כן בהעתקת לענדאפעסטו להחכם קוייקער ע"ש ח"ג צמדדש מליס. אכן מציזה מקומות צש"ס נראה מצוהר שכיוונו לצקעת תמדים הנומחים לרוצ צארן צצל. צצ"ק (ק"ג צ') פדע דקטילי דיקלי (עלי תמדים) וכו' מלכא אמר קטלו מכל צאגי ואיכו קטלי מחד צאגא, וצצ"מ (כ"צ צ') תמדי דזיקי היכי אכליון לכו וכו' ח"ל צאגא צאדעא דיתמי לס מחזקינין, ומעתה יצוהרו כן כל המאמדים שהציא עוד דצינו. וכפי הנראה הודלת צאג ממש מעין הודלת מלת פדקס צערצית (ע"ש צווענגזילער) שפירושה גן גס צקעה של חלנות, ועכ"פ מקור מלת צאג היא פרסית לא יונית או רומית כאשר נראה דמ"ל, והראוי שלא נמלאה צידושלמי ומדרשים רק צתלמוד צצלי, וגם תרגומו אינו רק כמ"ש.

בטן (טוואנגער זיין) צנא תרתין (צמדדש איכה) ד"ל הרה שני ילדים, וזה פשיל שורו עזר תרגומו תורי מצטין (טווענגער) והודאה זו נמלאה צלשון סורי הרצה מאד ומקורה ממלת צטן צעצית, לא כדמ"ל שתרגס (געטוואולסט), והוא רק ע"פי מאמר הראשון שהציא דצינו נתן, אך לא ע"פי יתר המאמדים.

בע (אייזען, דרינגען) ז"ל דצינו נתן צערך צע צ', מהר מיכיהו צן ימלא תרגומו אצע מיכה, אל תאינו לנחמני תרגומו לא תתצעיטו לנחמותי, וחש עתידות למו תרגומו ומצע דעתיד להון. עכ"ל, הודאה יראה שאין למלה זו שום פתרון אחר רק כאשר תרגמו, וצכ"ז תרגס דמ"ל שלש מלות אחרות אשכנזית וכלם שלא מן הענין. וכתצ (פערלואז-גען, פֿיהלען, עטפֿינדען), וזה מפני שלא השגיח כלל צדדי דצינו לתרגס ע"פי פירושו רק צדדי בוקסטארן, וצמהידת עיונו עשה גס צו, כי בוקסטארן מדבר שם מערך צע ג' שצדדי דצינו שהא מלשון צעיא וצקסה, והוא אללו שם צשודס צעא, וע"ז כתצ צלשון דומי requerere quäerere וכו' וכ"ז העתיק דמ"ל כאן, אולם ערך צע צ' המדובר פה הוא אלל בוקסטארן צשודס צעע ושם כתצ festinare כתרגומי, וה"ל דצינו נתן שוויס אותיות של שני השרשים האלה הנצדלים צהודלתם. כדרכו לקחת רק שתי אותיות העקריות של כל שודס עיין לעיל (הערה ט"ז).

ברסם (זייטען טוערן) דצינו נתן כתצ פידוש צרס פאזריטיקו והוא pleuretic שהודלתו חולי הלך, אולם בוקסטארן לא השגיח על זה רק צדש"י צמקומו ולפי פירושו תרגס catarhus וממנו תרגס דמ"ל (טנוצפֿען), כמנהגו לא מדדי דצינו; אולם דצינו ידע יותר לשון פרס. וצמוסף כתצ שלפנינו הגרסא צרסס צכ"ף ע"כ, אכן גרסת דצינו נראה יותר נכונה. דסס (ריש פ"ז דגיטין) איתא אופיא (טויק) קשי לצרסס. ונדוע שצעלי הסגלות יעשו מלות שונות הדומות צכוונה צלד מה, וזה לזה צרפואה או צמחלה. והנה אופיא פירושו ג"כ חתיכות עגלים יעויין

רשימת מילים מספר הערוך שלא דקדק החכם רמ"ל בהעתקתם או בפירושם.

אבאק (abacus לייבענטאטע) צלי ספק כיוון לזה ר"צ צמ"ט צמוסף
ח"ל פידוש צלשון רומי לוח שכותצים עליו לא צדיו כ"א צעט מתכת
ואינו מתקיים עכ"ל, ודנה לגדש כן גמרא דשבת (ק"ד) כתב צאצק סופדים,
ורמ"ל תרגם (טטויב), גם לא לייזן אריות רומיות כדרכו מפני שהפידוש
הוא של ר"צ מעלמו ולא מבוקסדארן, ולא הי' א"כ מלה לפניו צאריות
רומיות לייזן או לתרגם ממנה.

אגריאון, יש כאן שגשג הדפוס צערוך המעשה מאלד את הקורא ונשאר
כן צמוסף וצמערכי לשון של רמ"ל, שכתוב לפניו סס ח"ל
פידוש אגריאון צלעז סלצטיקו, אומירון פידוש צהמה ציער שאין לה אדון
עכ"ל, והנה פידוש אומירון הוא ממש להפך שהוא צייתי כמ"ס ר"צ סס
ודנינו צערך אמר ד', אך איזה מביה הוסיף מלת אומירון צעעות ע"י
כפילת מלת פידוש צדרי דנינו. וחשז שפידוש הראשון מוסז על אגריאון
ופידוש השני על אומירון. אולם הוא הוא, ופידוש השני מצאל מלת
Saloatico שהיא צהמה ציער, וכן העתיק צמ"כ (פ' וישלח) דצרי
דנינו צלי מלת אומירון.

אפרהנג, (ריבטער) המוכר עזרו לאפרהנגוי ולא לחרות עיין ערוך,
ורמ"ל לא תרגם רק כתב (זיהע פרהנג) מפני שכתב כן
בוקסטארן, אולם הוא מתרגמו צאמת צערך פרהנג ולא כן רמ"ל שכתב סס
זיהע אפרהנג. ואני תרגמתי כן מפני שמלאתי צהקדמת קלייקער להעתקת
לענדאופעטטא הדצה ספרים ששמש הראשון פרהנג, וכפי הנראה הוראתו
ספר או חצור או מאמד; והנה קרוב אלל הפרסיים הוראות שופט וסופד
דמיון המלות והצרתן, שכן יקראו לסופר (דצור) ולשופט (דאוומד)
עיין לקמן ערכי דצד ודוד. וצאמת אלל קדמוני האומות, היודע לכתוב
הי' גם הכותן חקיס ופקודות ויש דאיות לזה. ולכן יתכן שאפרהנג
נקרא ג"כ השופט היודע לכתוב חקיס ומשפטים.

אשלב + רמ"ל יגע והאריך כאן צהערות אשכנזיות לפרש שני ערכי אשלב
הכמלאים צערוך, ותרגם אשלב הראשון (זייפען קרויט) ואשלב
השני (פערלען זאנד). אכן צמעט עיין הי' רואה השגשג שנפל צדרי
דנינו נתן ע"י המדפיסים ואיזה מביה קרויט, שצאמת הוא ערך אחד.
וז"ל צקלור אשלב צשצת וצנדה קימוני' ואשלב פידוש צגמרא קימוני' א"ד
יהודה שלף דון והיא עשז שמיצטין אותו וכו'. אשלב. אמר שמואל שאלתיננה
לנחותי ימא ואמרו לי שלגא שמי' עכ"ל. הנה חשצו מלת אשלב צאמע
הערך הוא ענין חדש ולכן רשמוה צאריות גדולות כאילו הוא ערך שני
צמלת אשלב; אולם צאמת מוסז על דצרי הגמרא שמציא סס, שמתחלה
מפרש צגמרא מלת קימוניא שהוא שלוף דון ודנינו מפרש מהו שלוף דון,
ואח"ז מפרש מלת אשלב ומציא רק פידוש של הגמרא דשבת (צ' א') ואינו
מצארה עוד שאינה לדיכה פידוש, ורמ"ל חשז על אשלב הראשון שהוא
קימוניא והאריך להוילא זאת משודש שלג, וכ"ז טעות גדול סזה צפני
עלמו

זלשון דומי קאזקטיו. זלשון אשכנזי (קוואקערן), וכן זענען דריי אלטער
 (ח"א פ"ז) קוקן, וזמ"ד (פ' מזורע) קרקר, יעייזן ערך קרקר, ולכן הי'
 נקרא גם אלפדדע זעלמא געגע וואו ממש הצדת קולה. וז"ל שדדש מלת
 המון זשזיל שהומה תמיד, והנה האמ"ה וואו"ס זענדית שדן הארץ,
 ונכלל זו גם לפדדע, ונדאה שכיוון ר' לוי גם לזה זשזיל שמדרכו לדדוש
 מלשון ערזי. ופה המקום לזאד עוד זעמלת דדה נתחזטו זעלי השרשים,
 שפירשו קתתה הילוך לאע, אולם פשוטי המקדשות אדדה כל שנותי וכן
 אדדס עד זית אלטיס מודה הילוך זלתי מורגל רק זקפיה, ונכון לזה
 השואת געזעניוט עם שדדש דאדה זענדית שהדארתו הדאשונה אלל במל
 קפיה ומאירות, אך לפעמים הילוך לאע וכן נכלל זשזילוך זלתי מורגל,
 ומזה הוא דזדדי דז"ל מדדים את העגלים, והנה הליכות העגלים זתחילה
 היא כעין קפיה, וקרוז לזה האשה מדדה את זנה אעפ"ז שאלל אדס
 אינו כ"כ זקפיה כמו זעגלים. ומעתה עולה המשל של ר' לוי יפה
 (עפ"י לשון המקרא ודדש לשעזד הייתי קופלת לזית אלטיס ומדנת
 תמיד זלי הפסק, כמו לפדדע הקופלת ומדנת תמיד.

געגועים (זנהענגליקייט), בן תרגום גם דמ"ל על נכון, אולם מה
 שדדש זעהרה למזול גם כאן (מחינטיטוטוס) ולדמותו לשדדש
 גוע-זענדית. הוא דחוק דחוק. ויותר קדוז שהוא משידש געג והפילו
 הכו"ן וז"ל הנפשות גוגעות עלמן זכוסף הנפלא שיש מזו לזו.

צָרַע (זעערה), דזינו נתן דחיק פה מן הדך לחנס, וז"ל פי"ד זכלים
 מסוד הגדע עמא פירוש גודע הדס והוא הספר וכו' עכ"ל, וע"ש
 יתר המאמדים שהזיא מודיס כלס דק על גלוח השערות ולא על גדיעת
 הדס, וכל ויגלח תדגומו וגדע, ולכן יש לפדש גם זמסנת כלים שס
 מסוד הגדע ד"ל של מגלח השערות וזל"ז ז"ל ע"כ שמסוד אינו כלי
 הקזה יעויון ד"ש שס, וקרוז עוד לומר שנחלף מ"ס זפ"א וז"ל מספר
 והוא היחיד מן מספרים ויהי' השס גדע כמו זלשון דפת (בארביער)
 זשזיל שמגלח הזקן. וכפי הנראה הי' הגדע איש המגלח זתספורת יפה
 וגס מסלסל שערות הנשארות, ולכן חזזוהו דז"ל זסוף קדושין לעסקו
 עם הנשים ולגאה, והוא ממש כמו שיחזטו הדפתים את האומן הנקרא
 אללס (פרייער), ודמ"ל חלק הדזדים שלא כהוגן, תרגום גדע ח' (באזט
 אובנעהעטן) כפירוש דזינו, אולם דף לו מדדש איכה שכתוז דישי' גדיע
 השיך לגדע ז' שתרגס (זעעעען), ולפירושינו הכל אחד ותדגומו דק
 (זעעעען).

דבר (טרייבער) דמ"ל תרגס (בוך), וז"ל הערוך זע"ז (כ"ח ז') אמר
 דזא כמאן קרו פדסאי לספרא דזיד מהכא ושס דזיד לפניס קרית
 ספר עכ"ל. והעיד דמ"ל שהודאת דהעפיר זלשון פרסי (בוך) ולדאי'
 הזיא שהדזה ספרים יקראו אללס בן ואחר מהס דהעפערנאזעהע ד"ל
 (קאזיגט בוך) עכ"ל, וכל דזדיו זעעות שלא יקראו אללס הדזה ספרים
 זמלת דהעפער רק זמלת נאזעה שהודאתה (בוך), והיא המלה השני,
 זשס כל ספר, והמלה הדאשונה תודה זכונת הספר, ח"כ דהעפער
 הוא מלך, וכזד כתז דקאזעניולער זקדמוניות (כך ז' ח"ז לז ש"ה)
 זלשון

יעויין ערך אפי, וכן צדסם כלשון פרסי, כמו שהציא רמ"ל ענכין צערך
זמד ד' צסס קלייקעד; ומה נתפרסם אללס אופיא קסי לצדסם שפני
שאופיא כולל ג"כ הוראת צדסם צאיזה אופן, חסזו שיצא גס הוראה
אחדת של צדסם שהוא חולי הלך. וחדוש על דצינו נתן שלא הציא צערך
אפי הוראה זו של אופיא, שהוא (שוית).

גזר (חבטהייזונג) רמ"ל תרגס (קליין, חונונועהליך). ואין למלת גזר
הוראה זו צסוס תרגוס, רק מעין הוראה של פודש עצדי, כמו
גזרו את הילד (מלכיס א' ג') ד"ל חלקו, וכן כל כריתת צדית מתורגס
כלשון גזר. וככה יתר ההוראות המסתעפות מזה, אך הוראת מיעוט
וקטנות לא נמלא כלל. אולס דאה פה דוגמא נפלאה משצוסיס הצאים
רק מסמיכת כל חכס על חצרו מצלי עיין היעצ צמקוד. דד"ק כתצ צשודש
חסף כשני חסופי עזיס (מ"א כ') אמר צו התרגוס כתדין גזדי עזיס
כלומר שני עדרים קטנים מן העזיס עכ"ל, הנה צא לפדש המקדא שצני
ישראל חנו נגד ארס ונדאו נגדס רק כשני חלקי עדרים קטנים של עזיס, וארס
מלאו את הארץ, לא שכיוון הדד"ק צמלת קטנים לפדש תיצת גזדי צתרגוס,
שפידושו צאמת חלקיס של עדרים כנ"ל, ואחריו המתורגמן כתצ צשודש
גזר כשני חסיפי עזיס כתדין גזדי עזין, פידוש כשני עדרים קטנים עכ"ל.
וכיוון לדצדי הדד"ק אע"פי שלא הציאו, וכפי הנראה כצד טעה הוא
לחסוצ שרד"ק פידש מלת גזרו שהוראתו קטנים, שאל"כ לא הי' מוסף מלת
קטנים שאין ענינו כאן כלל לפידוש פודש גזר. ואיך שיהי' עכ"פ בוק-
סטורן טעה אחריו לפדש כן הוראת גזר וממנו צמ"ל כדרכו.

גמלא (genilla, פאור) דצינו נתן פידש צערך גמל ד' למד צקל
וד"צ הוסיף שהוא כלשון רומי זוג ולמד, ורמ"ל לא דסס אותיות
רומיות מפני שלא נמלא צבוקסטורן, ולכן לא צדר ג"כ צתרגומו היעצ,
ותרגס (יוף, געטפוזן) והאמת כמו שרשמתי ותרגמתי, ונמלא צירושלמי
(סקלס סוף פ"ג) על ד' גמליאל האחרון גמילא זוגא, והוא שני שמות
צהוראה אחת רק זו צארמית וזו צרומית, והרומיים עשו לרוב משמות
עצדים רומיים עם איזה הוראה כלסונס.

געגעא (פֶרְטֶט), רמ"ל הציא כאן מודש איכה קסה ההצנה, וז"ל צקול
דנה ותודה המון חוגג אמר ד' לוי לשעצד הייתי כהדין געגעא
דלא פסיק לא ציממא ולא צלילא, ועכסיו טמשא סלקין מטמשא נחתין
עכ"ל, והעתיק מממד זה מבוקסטורן שהציאו כאן, והנה מלת טמשא
ד"ל צצני דצ, ערשי אמסה תרגומו דרגשי אטמש, אולס הקושי היא צמלת
געגעא. ומ"כ פידוש צסס ערוך נהר ולא נמלא זה צערך, גס אין מקוד
להוראה זו צסוס לשון. וצספרי אנשי סס הראתי שר' לוי ידע היעצ לשון
עצדי ופידש על ידה כמה מקראות, והנה געגע צערצית מצא נר ושסס
גס ארץ שממה, ואין ענינו לכאן כלל, ורמ"ל האריך צדוחקיס עד שרזה
למנזא פה הוראת מחוגעט, ואללי קרוב מאד שגעגעא הוא לפדדע ההומה
תמיד צלי הפסק, וצילקוט ש"ה ס' קפ"צ קולנים אלו הצפדדעים ופידש
צמעדין ערך קלנית, לפי שכל הלילה וכל היום לא יחסו תמיד מלצועק,
עכ"ל. וצהרצה לשונות נקרא קלוס כעין הצרה היונא מפיהס תמיד,
כלשון

האחד, מפני שלא מלאו בהתחלת התרגום של בוקטטורין, אע"פ שצטוף
הערך מצד גם פירוש זה.

דברתך (חייב עמו לענע אונד היט מעהל בעשטרדייעטע הויט) נגד תרגום
דמ"ל עיין לקמן ערך מלה.

דוויירת דאזי ודאז. (גייסטעט אויבונגען, שפיטלפיינדאקייטען), דמ"ל
תרגום (טובמטאון, וועטען). וסיא מבוקטטורין, ואין עמינו
לכאן כלל. האעתיק פה מה שכתבתי בפרקי אנשי סם (ערך דב הונא).
צפסחים (פרו 3) ח"ל ד"כ לדב הונא מ"ט קדית לך דב הונא, ח"ל צעל
הסס חני. עיין דמ"י וד"ה (המוצא ציוחסין) סנדחקו מאד צפירושו.
ונראה צזה לפי המוצא צמוסיף הערוך על מלת הונא שהוא שכל ותצונה
צלסון אדמי והוא מדדדי המתורגמן יער"ט, וכן צלסון טורי שכל ודוח,
והנה השאלה מ"ט קדית לך דב הונא תורה כד שצסס הונא נמלא איזה
כוונה, שלסס אדם פשוט לא יתכן לשאול על מה ולמה, אלא כנ"ל ששאלה
מאזיז טעם קודים לך סם המורה שכל ודוח, ח"ל צעל הסס חני ד"ל
צעל שכל או מושל צדוסי. ונ"ל שד"ל עשו מסודס זה הוי צה ד"פ צחסדון
הנו"ן מן הסס, כמו שפולו סנו"ן מדחמן וזולן, אע"פ שהדל יס ציניהס,
וד"ל הצין ועיין צדצד, ועמנו ג"כ היות דאזי ודאז ד ל עיונים ופלפולים
ודדדי חדוד שאין צהס כ"מ לדניא, ודק אותס חסצו לדצד קטן (סוכה
כ"ח) לא עיקר למוד תורה מצע"פ, ולחסס תמהו ע"ז הקדמונים ועוין
ג"מ (סוף פ"ד מהל' יסודי התורה). והנה סס אמרו על ד"י צן זכאי
שלא הניח מקדא מנהג צדייתות הלכות ואגדות וכו' דצד גדול ודצד קטן,
ואחרי שכצד נחשצה כל תורה מצע"פ הנכללה צמסנה צדייתות והלכות,
ודצו למצוא צדצד גדול ודצד קטן איזה ענין שלא נחשצ עוד, לזאת פירשו
דצד גדול מעשה מדכצה ודצד קטן היות דאזי ודאז ד"ל פלפולים ועיונים
כדרך אחרוני האמוראים, שנחשצ לדצד קטן נגד עיקר למוד האמתו של
הצדייתות והלכות, ואף זה לא הניח רי"ז. וקלת דאי' שהיות פירושו כן
מתאמר דצא (תענית כ"ד ח'). כי הוי מעי דב יהודא צעוקאין אמר
היות דצו ושמואל חזינא הכא, ד"ל יגיעות ופלפולים. וקלת אמוראים
צא"י שנאו דרך למוד הזה של הצצליים כד' יוחנן וד' זידא ודומיהס.
ויתכן שצימי אציי ודצא החל דרך פלפול זה להתגצד, וגודע פלפולס
הצצה צס"ס, וגס צימי דב יהודה למדו דק צסדד נזקין הדרך להס
לדיני ראשי גליות שהי' ידס תקיפס חלל המלך ולא צשאר סדדים, ואילו
אציי ודצא למדו גם סדד קדשים ואפילו מסכת עוקאין (תענית סס
וצרכות כ' ח') אע"פ'י שאיזה פעמים שאלו צס"ס על למוד כזה הלכתא
למשיחא, ודק למצוא צעיות חדשות ופלפולים, וצדיס זצחיס נראה צעליל
דדכי דצא צקוסיות ופירוליס מחודדים ומוצאים ממדחק. וצצ"מ (לו 3)
אמר אציי לדצא לדרך האי דאותצו' ד"ס צד ממל' לר' אמי כו' יעי"ס דרך
חדס צפלפול להציא דאי' מקושיות זולתו, והוא קלת מעין דרך צעלי
התוספות, וסס אמרו אציי ודצא כל אחד על הודאת הצידו, כל דיינא
דדאין הכי לאו דיינא הוא, מטעמים מושכלים. אולם אע"פ'י שאציי
ודצא עסקו גם צדצד קטן לא עצזו ח"ו עיקר למוד תורה מצע"פ והס
ההלכות והצדייתות המסודות, כמו רי"ז שידע גם הפלפולים ומכ"ס עיקר
למוד

צלשון פרסי החדשה יקרא לכותז דציר, ומלאתי עוך צמדדש מלות
פרסיות (לענדוֹפֶעמטטו ח"ג צהעתקת קלייקער). דעציר (טרייבער),
לאווער (רייטער), עיין לקמן ערך דווד. נאמעס (בוך), ולפי"ז
דעפער הוא כמו דווד, ודהעפער נאמעס הודאתו (רייטער בוך).
וכ"ל לפי"ז לקרא צגמרא כמאן קרו פרסאי לספרא דציר צפתח תחת הסמ"ך,
וד"ל הסופר נקרא דציר ע"ס כתיבת הספרים כמו שהוא צמקרא.

דבש הדבש (זויער ווערדען) דמ"ל תרגס (ביטטער ווערדען) וזר מאך
הפך כזה שצמאוך תרגס דגס (זייטע) ומשמעות המלה בהפעיל
(זויבער זיס ווערדען) וחזוק המתיקות יסצז חומן ולא מדידות, ועצז
פה את מוליכהו בוקטטאָרן שתרגס, *acesiere fermenture* והוא
בהעתקתו. אכן ראש זה דצר נפלא מלאתי צלשון אמהארי של הכושים,
מר (הזויג) מומדור או מורור (ביטטער) ע' נסיעת החכם זאָוט לאך
כוס העתקה אשכנזית (לך תמ"א תמ"ד), ואילו ידע זאת דמ"ל הי'
שח, ואעפ"כ פה העיקר כתרומי.

דדכאות (פֶעלדלייען) ודמ"ל תרגס (טעלגראף), וזה אינו נכון
שמטעם את הקורא לחשוז שכזר צימי דז"ל נודעה המלאה
זו החדשה שהמליאו האחרונים צימינו.

דדי (זיָאָרגע, קוואער) והוא תרגום של דאגה צלשון ארמית, וכעין
זה תרגס דמ"ל צערך דו צ' ע"ס, ואעפ"כ נדחק צערך קדקד
צצאור המדגס ד"ר (פ' ע"ה) ויש צן למקומו הזר לדיווי מלמד שככסו
לסטיס צציתו וכו' ורלה לפרש מלשון דומי (דיווי) געטטער, וצאמת
פירושו שצ צן לראגתו ומכאז צו מפני הלסטיס שמלא צציתו, וכן
עוך צמ"ר (ריש פ' אחרי) כפי גרסת המערך וי על צדא דדיותא ד"ל
צן און ונער, לא כמערך שפירש צן השחורה ונדאה כוונתו מלשון דיו,
והוא דהוק.

דוור (רייטער, פֶאָגט) וזה כפירוש הראשון של דצינו, שטרם שמשלחין
אליו אגרות, והיא מלשון פרסי ולא כתרגום דמ"ל, והטעם עיין
ערך דצר.

דסתנא (פֶאָרליין, זונטהייז) דמ"ל לא תרגס כלל דק ליינ (זיהע
דסתנא) ושס תרגס (קנעבליין) והי' יכול לעשות כזאת תיכף
צמלת דסתנא, והציר רק דצדי בוקטטאָרן שתרגס כן עפ"י פירש"י (ריש
פ"ז לגיעין) ולא השגיח לדצדי דצינו, כדרכו, וכעין זה ממש צערך דרסס
ע"ס. אולם רק על דסתנא צדי"ס כתצ כן בוקטטאָרן ולא על דסתנא
צדל"ת שפירושו צלי ספק חלק כנדאה מכל המקומות שמציא דצינו כתן.

דפן (פֶערבאָרגען, אויך זייטע), יש כאן שגוש צערוך ערך דפן ולדיך
לחלקהו לשנים, הא' פירושו עמן כמ"ס וחצית דפונה פירושו שהוא
עמונה צאך, צלשון ישמעאל קודין לעמון דפון, ומ"ס שס לשון דופן
שהיא צלד היקצ, הוא שלא צמקומו ושייך לערך דפן השני שפירושו ללע,
ודמ"ל הכיח שני הערכים ציחד ותרגס (זייטע, ריבבע), והעלים פירוש
האחד

של ישעי' (כ"ג) ופרשיות אחרות צעניכי ותארי משיח, ומלאו אלו שילה
ואלו חנינה וכדומה, והציאו המקרא כזכר לכדור ואסמכתא צעלמא.
והנה על חיורא דזי רזי הציאו המקרא, אכן חליינו הוא נשא ומכאזינו
סצלס, ואס כדזרי הערוך ורש"י שרשו מקרא זה דק על איזה מזרע
ונגוע הו"ל להציא דאוי' ממקרא הקודם המצאד זה יותר, איס מכאזות
וידוע חולי, אלא ודאי שכיוונו כאן לאיזה איס הנודע אללס סצבל מכאזיס
וחלייס צעצוד אחרים ורשו עליו המקרא שהציאו, אכן חליינו הוא נשא
וגו'. ואורו עיני צעז"ה ומלאתי כוונתם על נכון. צירושלמי (פ"ו דשצת
ה"ט) גרמניא עצדי' דר' יודן נשיא כפיק צעי מילוו' (ללוות) לר' הילא,
אתא כלז שוטה צעי איתגרייא (להתגרות) צר' הילא גער צי' גרמני,
שצקי' ואזל לי' צתרי' וכו' עכ"ל ור"ל שנשכו לגרמני. יעי"ש עוד (יומא
פ"ח ה"ה) גרמני עצדי', דר' נשיא נשכו כלז שוטה, והאכילו מחלד כצד
שלו ולא נתרפא מימיו עכ"ל, צלי ספק שנשיכה זו הוא ממעשה דרז
הילא, והי' א"כ כל ימיו ציסודים ע"י שהליל מהס את רז הילא; והנה
גרמני פירושו ג"כ לצן ציותד, יעויין ערך גרמן, ונודע שהדומיים קראו
כן לאשכנזים צשציל לוצן פניהס א"כ חיורא הוא ממש גרמני, או שנקרא
כן צשציל הלדעת שהי' צו תמיד מנשיכת הכלז, דזי רזי ד"ל של ר' יודן
נשיאה הנקרא ג"כ רזי צסתס יעויין ס"ה דרספרי אנשי סס, ורשו עליו
דצנן חליינו נשא ומכאזינו סצלס צעצוד סצבל חלייס ומכאזיס שהיו דאוייס
לצא על ר' הילא, אחד מן האמוראים, ומדוקדק לשון דצנן חליינו
ומכאזינו, ומזה תצין תדבומי.

חל (ביטטען, חנדעשטיג זיין) וזה נגד דמ"ל שתרגס ערך חל ז' צערוך
שהוא אללו ערך חלל ג' (ערלועען, בעפרייען) והוא נגד כוונת
צעל הערוך יעו"ש.

חפה (איינגעואולענע הויט) נגד תרגום דמ"ל עיין לקמן ערך מלה.
כריי (געאייגענט) כן לריך לתרגס לפי פירוש המוסף שהוא צלשון יוני
דאוי, ודמ"ל תרגס (געייגענד) ויש חלוק צין דאוי למספיק,
ותרגום דמ"ל צלתי מספיק.

כירי (קנעכט) ודמ"ל תרגס (הערר), והוא להפך ממ"ש המוסף,
כירי, ענד. קירי, אדון. ועצז גם מוליכהו בוקסטארץ שתרגס
כפירוש ר"צ.

כישת (cisses עשהע, אןאטפֿעדען) ודמ"ל העתיק מלה ראשונה
של בוקסטארץ כדרכו, והוא מענין שערות, ולכן העתיק (האויז
ביטען) וגם לא מלא לדשום אותיות רומיות שכתב ר"צ מפני שלא נמצא
צבוקסטארץ, וצאמת הוא כמו שרשמנו. וכפי דצרי רצינו נתן יסודו צלשון
ערזי על פדחים קטנים.

לב (אנפֿייערן, וואנלידען) עיין ערך לצ ג' צערוך, והוא אלל דמ"ל
לצ ז' ושס העתיק (ערמוטהיגען) והיא ממלה ראשונה של בוק-
סטארץ כדרכו, אולס ילדק דק צמאמד הדאשקן של רצינו נתן, אך להסכים
עס יתר המאמרים לריך לתרגס כנ"ל יעו"ש.

לחוד האמתי להלכה, אלא שצ"ס קדמו לפלפולים דבר קטן, וזה צדו לע"ך. והאדרכתו צזה קלת כי הציבותי צזה תועלת נגד המתחשקים והמתחכמים אשר גם שניהם יאמרו שר"ל חשבו צעמם למודם לדבר קטן ח"ו, ע"כ, ומה תצין תרגומי.

זבוגא (נעסט, היינבען). רמ"ל טעה כאן טעות גדול, מפני שמך על בוקסטורף כדרכו. והנה דצינו כתב וז"ל אחאנא תגרי אזבוגי מיצדקי, פירוש אחינו הסוחרים שעל קיניהן נצדקים כלומר במקום סחורתן נצדקים, הנאמרים הם ואם לאו עכ"ל. וחשבו בוקסט' שעל קיניהן פירושו מלשון קינה ויללה, ואחריו תרגם כן רמ"ל (טרוער, קאזגע), אולם צאמת הכוונה על קן שלהם ר"ל צהלכם לצית עולמם. וקרוצ אללי שהיא מערך הקודם, וזבוגא דמחוזא יקרא הצית והקן הקטן של הצצ (שיידקרעטע) יעו"ס, ונראה שהיא מלה פרסית.

זהרא (פֶּעוּד, גארטען) זהררי (גארטען - שטייער - זויינענעהער). רמ"ל תרגם זהרא (גרונד-שטייער-זויינענעהער) והוא מבוקסט'. וטעה צש"ס, ח' שמת זהרא צעמיה לא תודה כלל על מכס דק על פרדסים ושדות וכ"כ רצינו נתן צצחור כאן וערך צסתן, אולם זהררי פירושו ממונים על הפרדסים לקבל מכס, אך לא מצתים, ועויין ערך צסתן, ח"כ גם אלל זהררי אין תרגום של רמ"ל עולה יפה דק כמו שתרגמנו.

זחבר (געבער) והס כת פרסיים עוצדי האש, ונקראים כן עד היום, וחי'ת ערצית עם נקודה צדאשה תוחלף לפעמים צביח"ל, וכן קורין להלכנה (גוזלבונון), וכל המאמרים שהציא רצינו ערך חצר צ' יודו על כת זו, ויש לי צקלתם פירושים אחרים אמתיים, ואין כאן מקומן להאריך. אולם רמ"ל לא תרגם עיקר המלה כראוי, צשגס מקורה יוכל להיות צצדריו, מארן חצור.

חיירא (אויטזעטליגע, ווייסע, קודער גערמאניער) ז"ל הערוף. צסנהדרין צחלק (צ"ח צ') צענין משיח, חיורא דצי ר' ישמעאל, פירוש נגוע חלאים גדולים. חורא, נגע. תרגום מצורעת כסלג חיורא כתלגא. דצ כלומר גדול עכ"ל. ולפרש דצדיו נראה שצצו נפל צהס, וצמקום מלת ישמעאל ז"ל שמו, כמו שהוא לפנינו צש"ס שס חיורא דצי רצי שמו, והוא מפרש מלת דצי רצי שהוא תאך למצורע כלומר יש צו צרעת גדולה ולכן כתב נגוע חלאים גדולים, ורצ כלומר גדול, וזהו דלא כפרש"י שס שכתב מצורע של צית רצי, ורע"ל הכיח דצדי דצינו כאשר הס מצלי העיר על הכצרות הנמאל צהס. אולם הקורא יראה הדוחק של פירוש דצינו שיהי' דצי רצי תאך נגד המורגל צכל הש"ס שפירושו תמיד אלל ר' פלוני כפירש"י. אלא שדוחק פירש"י צעיניו הציאו לזה שלא יתכן אללו אשר לאיזה מצורע היוצא אלל דצי ואשר לא נמאל ממנו עוד יותר צכל הש"ס, יקדמו משיח. ועתה שמע פירושו. הנה כפי הנראה לא הי' עיקר חקירתם צאמת על גואל ישראל מי הוא ומה שמו, שהרי דצי ר' ינאי ור' חנינא ור' טילה דרשו כל אחד על מודיהם ור' נחמן גם על עמו. אכן מקראות ראו לדרוש דרך מליצה צפרשה זו

ותיצה אחת, דגהקיהו. ופירש הרש"ס שם, פתיחתך, וכן משמעות הגמרא, וכן סיום דברי הערוך כאן כלומר צית שער פתוח לעיר, ולכן צטעות תרגם רמ"ל (היטגברחפט) ותחלת דבריו דצינו הטעתו צמ"ש הא דמעלינהו צצית הצד, ותרגם מלת דמעלינהו. אולם צע"כ דצרי דצינו מוטעים כאן צל"ז, כי מה ענין צית הצד לכאן? ושם מיירי צמכרת עיר וכל הפתוח לתוכה, וכמו שמורים סוף דצרי דצינו שהעתקנו, וחסד זה הערך צבוקסטורן. ועיקר המלה נראה שהיא פרסית.

נוולא (חייגענער נאהמע, נאך אנדערע, פערזיטעם פראנאָווינון דער דריטטען פערמאָן פֿיר ביידע געטלעכטער) דש"י (צצ"מ ס"ז ח') כתצ, את וכוולא אחי, אתה והיא קרוצים אתם, ותתלדו ציניכס וכוולא לשון ארמי צין צוכר צין צנקצ' כשרולה לומ' אתה והוא או אתה והיא. כך ראיתי פתשונות הגאונים, ואני אומר כך שמה 'עכ"ל. והנה מ"ש לשון ארמי צלי ספק כיוון ללשון פרסי, שקוראים הגאונים ע"פי רוב ללשון נכדים ארמית עיין לעיל (הערה 5). ונראה שדצינו נתן דסתם לשונו אתה והקונה צעלת המעות מפרש כפירוש דש"י ולא בגאונים, שא"כ הי' כתצ צפירוש, לשון ארמי או פרסי הוא וכדרכו. אולם בוקסטורן לזה לתרגם ע"פי פירוש הגאונים. וטעה עוד להוסיף מלת (ipsa, ipse) ור"ל הוא צעלמו או היא צעלמה, מה שלא נמצא כלל צפירוש הגאונים שם. ורמ"ל תרגם מתרגמו כדרכו (ער ועלבסט, יח ועלבסט) וטעה אחריו, וגם צלי העיר כלל שהוא רק פירוש דש"י צסם הגאונים ולא פירוש הערוך.

נחיל (ביהען סטוק) רמ"ל תרגם (טווארן) ואינו כן שכתצ נחיל צתלמוד סף צלי הוספת מלת דצודים פירושו מקום התאספות הדצודים.

נפש (לונגע חיינער וואגע, וועבער פֿאדען) רמ"ל לא השגיח דצרי דצינו רק תרגם מלות הראשונות של בוקסטורן, אולם גם שם לא עיין צסוף הערך שצמצא ג"כ מאמריו דצינו, נפש מאזנים, ונפש המסכת.

נרמק (פאונטפֿעען) רמ"ל תרגם (יסקקע) אולם דצינו נתן כתצ מנעלים ועודותיהם דכיס והן כמו מוקי. ור"צ הוסיף שלפנינו כתוצ צמקום נרמקי מוקי וצערך מק כתצ דצינו שהוא מלשון ערצי אל מו"ק וען למעה ושם תרגם רמ"ל צעלמו (פאונטפֿעען).

נשה (חינים ועבען לוריק קעהרען, אנפֿאנגען לו אטהען) רמ"ל תרגם מלות הראשונות של בוקסטורן, ולא השגיח על סוף מאמריו דצינו והיא מתנשמת, לחס ל"י ואינשים.

סף (פֿערהעהרען) עיין ערך סף צ' צערך. ושם כתצ צצאור ענין תוספות, ור"ל משרש סף והפיל דצינו נתן יו"ד הנחה כדרכו, יעוויץ לעיל (הערה 56) ורמ"ל תרגם ממש להפך (פֿערלעהרען) מפני שלא השגיח דצרי הערוך, רק דאה שורש סף צבוקסטורן, אולם שם הוא מדצד מענין סוף וקן, וענין הוספה הוא אללו שורש יסף.

סקאי (יחוק אחצער) כאן עזב רמ"ל את מוליכהו בוקסטורן, שתרגם כדאוי סקאה צפני עלמו עושה שקיס, גם מחט של סקאים צפני עלמו

לש (קנטעטען) דמ"ל תרגם (קנחבע ?) ואולי הוא טעות והדפוס.

מגפיים (סטרימפפע) דמ"ל תרגם (ביין-הארניט) והוא דק צפ"א
דכלים המוצא צערוך, אמנם צצצת (דף ס') פירשו צס"ס
פוזמקי והוא מוצא ג"כ צערוך, ודלוי ח"כ לתרגם כמו שתרגם דמ"ל
צעלמו ערך פזמקי, וצפרט לפי פירוש דב שר שלום שהציאו כאן דצינו נתן.

מוניטין (monitum מונדעיקען). דמ"ל תרגם (זינגע) כפי פירוש
המוסף moneta, אולם לפי הענין צהרצה מקומות צמדדט
ילא מוניטין שלו צעולם וכדומה, יותר קרוצ לפרש זכרון ושס, כרשימתי
ותרגומי.

מנוני (בריהע) דמ"ל תרגם (פייטצען, פייטבריהע) ושניהם לא יתכנו,
שיס מנוני צין מארצה צין מדגיס ושאר דצדיס, ועצז ג"כ מוליכהו
בוקטטורן.

ביצור (אונגעזונלענע הויט) צגיטין (כ"צ ח') וצצת (ע"ט ח') אמרו
ג' עורות הן, מלה דלא מלוח ודלא קמיה, חפה דמליח ולא
קמיה, דפתרא דמליח וקמיה ולא עפיץ ע"כ, ורצינו נתן הציא גמרא זו
צשלשה הערכיס דפתר חפה מלה, ויש צהס צצושים אך כל ערך נובל
לתקן מחצירו. צערך חפה כתצ צמקוס דפתר דיפתא, אולם צערמי
דפתר ומלה גריס דפתר, גס כתצ שס צתחלת ערך חפה דמליח וקמיה,
אולם צסופו כתצ כמו שהוא לפינו דמליח ולא קמיה; ווג"ש עוד שס מה
מלה דלית צה שאור ולא שוס דצר אלא קמח עלמו אף האו עור נמי,
איך פירושו שגס עוד איך צו אלא קמח שהוא נגד הגמרא דלא קמיה,
דק ד"ל כמו שמלה איך צה דק הקמח ולא נוסף צה מאומה, כן העור
שאין צו דק הוא עלמו ולא נוסף צו עוד מאומה, דמ"ל השאיר כל הדצדיס
כאשר הם מצלי העיר עליהס כלל, וחון מזה תרגם מלה צסתס (הויט,
לעדער) וכמה מן הטעות יוכל לצא מזה לקורא, שיחשו צפשיטות מלה
היא עור, ודז"ל השתמשו צסס זה דק לתאר ודרך השאלה כנ"ל; וכן
חפה דמליח כ"ל מעין חפיפת הראש (זיינרייבען). ומעתה תצין תרגומי
צכל השלש הערכיס האלה, דמ"ל חטא גס צזה שתרגם דפתר (פֿעלן,
פערזווענט) וחפה (פֿעלן, הויט) ופלה (הויט, לעדער) ח"כ לא ידע
הקורא שוס הצדל צין שלשה הערכיס. וגס מה שתרגם דק מלה (לע-
דער) ולא כן חפה ודפתר הוא ממש נגד הפצואר. שמלה אינטו מליח
עור ולא קמיה והיא עוד פשוט.

ביצוי (ליוויטערן) ואותיות השורש הם צוי. דמ"ל תרגם (לו פֿינדען
זיין) ופה יראה הקורא התעלמות דמ"ל מדצרי הערוך שלא השגיח
צהס כלל דק דצצרי בוקטטורן, אולם הוא מדצר על מצוי הרגיל צס"ס
ספירושו שכיח ונמלא, אכן מלוי זה ששרשו צוי לא נמלא כלל צערוך של
בוקטטורן. דמ"ל מהר להעתיק דק המלה מצלי שוס עין על הענין
והכוונה וצא לטעות גדול.

נגהק (עפֿונוג), לפינו צגמרא (צ"צ ס"ח צ') גרסינו דנגיה קאיהו.
אך מסדר ח"כ של דצינו נתן נראה דגרס צה"א אחד הגימ"ל
ומיכה

תרגום פקדון (הערום דאזיט !!) וכמה מן העונות וכל ללמוד
 מזה לקורא הדיוט שיחשוב שזה תרגום של פקדון, והוא כמו שתרגום
 מצה (פֶּעֶז), והמדרש ריש ויגש דורש דק דרך מליצה להרחיק מן הפקדונות,
 ומולא הדחקה זו צבוף המלה של פקדון שמחלקה לשתי מלות פוק דון.
 ופירושו לא ועשה דין עם חצירך כלומר כשתקח פקדון הי' ככון לדון
 ולשפוט. ורמ"ל טעה ג"כ מאד בפירושו שתי המלות, חשב פירושו פוק.
 הולא, ודון כמו דין ור"ל זה ולכן הוסיף צבאור וז"ל פירושו המלה מלמדת

להועיל שתולאו מציתך עכ"ל אעפ"י שלא דעם שום סימן שהוא דצדי עלמו
 ולא דצדי הערוך. ולפי פירושו זה הוא ג"כ תרגומו אולם צאמת פירושו
 פוק הוא לא לא הולא שהוא פירושו מלת אפק צהפעיל, ודון צו"או אינו
 כמו דין צו"ד ופירושו שפוט.

פרא (purum, וועניג) רמ"ל רנה לדחוק ולפרשו לפעמים יותר ועורף
 יעו"ש, ויגיעתו לדיק שגם ממקום האחד שלנה להוכיח פירושו,
 נראה ההפך. והוא צ"ד פ' צראשית, לפום חילך אכול, ופרא ממה דאת
 לצוט ויתר ממה דאת שרי ע"כ. והמעיון יראה עך מהרה שתיבת פרא
 היא מתנגדת ליתר. ור"ל הולאת אכילתך תהי' מעט מהולאת לצושך ויתר
 על הולאת דירתך. ולא כדוחק רמ"ל ומכ"ש שאר המאמדים צערך זה כלם
 מורים על פחות. ויפה אמר ר"צ שמה בגזר ג"כ פורתא.

פרוזמא (ביער, וְדַעַר ביער געפֿעס) צמ"ל תמלא דק תרגום הראשון.
 אולם ממה שמוצא מהא דקדושין (כ"ז) שהוא גזרא דסקל
 פרוזמא דשכרא וכו' מוכח גם העתקה שניה שלנו.

פת (האקען, וְדַעַר טאַןס) לא כתרגום רמ"ל שלא עיין היטב צערך,
 וצפרט מה שרואה להאליז ג"כ ע"פי תרגומו, פתהן יערה (ישעי'
 ג'), ואולי ע"ד אחד יש לפדש פתהן על השדים מפני שכתב דצינו נתן
 שהוא כמין כוס קטן של צדל, או כפי פי' ה'צ' מפתח, יהי' ע"ד גן
 נעול מעין חתום.

פתגה (patagium, פֿערברעמונג, בארדור, בעזאנדערם בייח ווייב=
 זיבען קליידערן) ורמ"ל לא דעם אותיות רומיות אעפ"י שכתב
 ד"צ שהוא מלשון רומי מפני שלא נמלס צבוקטאורן. גם לא ככון תרגום
 (זייכוואנד קיטטען).

פתין (געגען באַלקען) רמ"ל כתב זיהע ראש ושם כתב הרצה העתקות,
 ולא ידע הקורא איזה מהן יצטרך למלת פתין. גם צאמת לא אחת מהן
 תתכן למלה זו אלא כתרגומי.

צבתא (האזן, וְדַעַר דינגעס פֿאַזקט) צמ"ל נמלא דק התרגום הראשון.
 אולם העתקה שני' שלנו היא לפי פירושו הראשון של הערוך.

צמצם (דען ערווינטטען קליינטטען פונקט און רויט וְדַעַר לייט טרעפֿ=
 פֿען). כן ראוי לתרגם ערך למלס צ', לא כתרגום רמ"ל שאינו
 עולה יפה לכל מלת למלס צ"ס.

עלמו. אכן רמ"ל הביט צמחירות דצדי הערוך שכתב צפ"ג דכלים של סקאין שניטל חדודה פידוש מחט גדולה שתופדין זה השקין, עכ"ל. וחשב שפירש מלת סקאין הוא מחט של סקאין, ולכן תרגם (יחודעל טטיפט ? ?) אולם דצינו נתן קלד לשון המשנה דרישא שס שכתוב דהדיא מחט ועלה קאי ושל סקאין, ודצינו צא דק לפרש שהיא מחט גדולה.

ערקב (כאך ווייגיגן, ווודע) כן לריך לתרגם לפי פי' א' של הערוך שהוא סוכך של דגל וכמו שתרגם רמ"ל צעלמו ערך סצך, ופה העלים עין מזה.

פזמא (פֿרייאוגעביגקייט) כן לריך לתרגם לפי הוספת ר"צ ולפי הענין גם לפי תרגום בוקסטאָרף (Liberalitas), ורמ"ל עזצ גם מוליכהו ותרגם (פֿערטווענדונג).

פלמטיס (פֿערעפֿטער אוין טטרייט וואָען) כן ראוי לתרגם לפי הענין, לא כרמ"ל שתרגם (קריגער).

פֿלם (פֿאָלויט, כאך ד' בנימון וויינע איינלע מיט דעק בילדניס פֿאָלמט אוטהענעם) ז"ל המוסף פידוש כלשון יוני שקל אשר צו חקוקה לודת פלס צעלת החכמה אלל היונים עכ"ל, וכונתו למ"ש. ודצדיו אינס דחוקים סכן קראו למטבעות ע"ש אליליהם וכן זוז על סס (Zeus) עיין מוסף ערך זוז, פֿונקעט רעאל זעקטיקאָן אורטיקעל איינערזוח (שהיא פֿאָלמט) שנמלאו עוד מטבעות תלוידות צתמונתה. וצערך צת' כתב דצינו נתן כלשון ישמעאל קודין למטבע פלוס ע"כ, ואולי לקחו גם הערצייס מלה זו מהיונים. אולם רמ"ל עעה כאן דצדי המוסף טעות גדול שקרא צהס לודת פֿלם צסג"ול תחת הפ"א והלמ"ד, ותמה ע"ז מאין לקח ד' צנימין שהי' על המטבע לודת מאזניס סימן של טהעמיס (? ?)

פסיליא (phaselus, באָנען) רמ"ל לא תרגם כלום דק כתב זיהע שעותא, וכ"כ ערך מיטליא. וצערך שעותא כתב זיהע מיטליא (?) ולא דסס ג"כ אותיות דומיות כדרכו. אעפ"י שכתב ד"צ שהוא מלשון דומי מפני שלא נמלא צבוקסטאָרף לא התרגום ולא הרשימה. והאמת כדשימתי ותרגומי.

פק (לודעקען, פֿערבערגען), רמ"ל תרגם צערך פק ד' (ענטבאָאָטען) והוא ממש להפך מדצדי הערוך שס, כל המפיק מגן צשעת גארה וכו', פידוש כל המעזיר ומכסה ילדו צשעת גארה כלומר צעת שמתגבר עליו טובון אותו, ולשון מפיק כאפיק נחלים יעצורו. וד' יוחנן אמר כל שאין מפיק כלומר כל שאינו מועביר וכובסהו אלל מגלהו עכ"ל, ומתיצת מגלהו עעה רמ"ל צחפזו לתרגם גלוי. אולם ד' יוחנן אמר צשליה אינו מפיק ד"ל אינו מכסה דק מגלה. והוא מערך פק א' וצ' שעל שניהם תרגם רמ"ל צעלמו (פֿערטטאָפֿען) דק פקפק צערך פק צ' וה' פי' דצינו נתן היתר וצצור ולא פק. אולם בוקסטאָרף לא כתב ערך זה ולא הי' לרמ"ל ממה לתרגם.

פקדון (אונפֿערטרויעט גוט). פוק דון (געהע אונד ריפֿטע). רמ"ל תרגם

צבוקסטארף , והוא מטעה את הקורא מאד לחשוב שהיו צמדאל אז האט-
 ריליער וגם פלעבער כמו אלל הרומיים . אולם צערוך כתוב צפירוש דהוי
 שני' נחמני בשם אצוה דרצה ולא הוי קרי לי' דצה צסס אציו אלל הוי
 קורא לי' אציי צלשון ארמית , כאדס שקורא אציו וסליק לי' שס אציי עכ"ל .
 אמנס דחוק הוא לדעתי שיהי' אציי כמו אציו ציו"ך שני' נוספת לחכס .
 וכדר הוי' שס אציי מורגל ציסדאל קודס נחמני זה כגון אציי קשישא , וצימיו
 ואחריו אציי צר אצין ואציי צר אצא יעוויין יוחסין וס"הד . ולכן קרוב
 שאציי הוא שס עלס פרסי כמו דצ אשי ורצ ציוני ורצ ציונא ורומיהס .
 ונחמני הוא שס משפחתו שצין אצות דצה ואציי הוי' איזה אצ זקן שסמו
 ד' נחמן ועל שמו נקרא כל זרעו צסס נחמני , ואציו דצה נקרא כן צעלמו
 ג"כ ע"ס האצ הזקן .

בזאי . שבר צזאי . אולעגאריסער נאהמען איינעם ארטעס וועלצער נעטן
 חונד פחוקען בעדייטעט) . ז'ל רצינו נתן (ערך שבר צזאי) יומא
 חד נפק לשבר צזאי אתא שטן אידמי לי' כעצוא (סנהדרין ז"ה א') פירוש
 שבר דסת כדכתיב כל עושי שבר , וכן צלשון ישמעאל באז כלומר ללוד
 חיות ועופות דרסת וכן עכ"ל יעוויין עוד צערך זייך שכתב צצאור איך
 עושיין הלידה ע"י הק . ועכ"פ דמ"ל צמהידות העתיק כאן צזאי (רויב)
 צמקוס (פחוקען) ומדסיס לעיין שבר צזאי ושס שכה פדגומו המועטה
 והעתיק כדלוי .

בעיא (נאהמען איינעם הארטעהרליגען לענערס , וועלצער איז אנדערן
 טטעאלען אויך מעיין הייסט) . (צסנהדרין מ"ד ז') כי ההוא
 מעשה דצביא מוכסא ע"כ . והבאון ר"י בערליון הסגור אלו הדברים צמסגרת ,
 וכתב על הגליון וז"ל בידסת הערוך צההוא מעשה דצבי' ההוא מוכסא
 ע"כ , דרס על מלת צביא לא פירש כלום ומזוה לפדשו על נכון עכ"ל
 ר"י בערליון . ונפלא על גאח כזה שכל ספדי שמי התלמודים היו פתוחים
 לפניו , ולא ראה צמקומו צירושלמי שמעשה הסתומה כאן צצצלי מפורש
 שס צקלת שינויים מפרס"י , ושס המוכסן הוא שס מעין . והחלוף צין

מ"ס לציו"ת נודע צלשוונת הקדמונים , וצפדט צירושלמי וצצלי סהרחתס
 צמקוס אחר שרוב תיבות הנמלחות צירושלמי צציו"ת הן צצצלי צמ"ס , כמו
 ימא דסצכיו צצ"צ (ע"ד ז' צצצלי) וצירושלמי פ"ט דכלאים ימא דסמכא .
 וצמוסף ערך דמדמניות כתב , כן הוא צירושלמי וצצלי דצצצניות , וכן
 ליצנה קדאו צירושלמי פ"ג דמגלה כפר ימא . וזה צא לפי דעתי מפני
 הצרת הרומיים שהיו אז צא"י ולא יכלו לצטא הצרת הציו"ת שהיתה קרובה
 אללס להצרת המ"ס , ולכן קדאו ג"כ ליצנה יחזיחא , ולהפך הישמעאלים
 קוראים המ"ס כמו הציו"ת ועוד היום נשמע צפיהס עיר מיכ"ה כמו ציכ"ה
 כמ"ס געועניוס צמדדס מליס ריש אית ציו"ת ; והנו"ן של מעיין נוספת כמו
 גודיא וגוריון יעוויין יוחסין , וזה מדרך לשון יוני . ומלת ההוא השני צערוך
 אחר מלת צביא נראה ע"ס פשוט . ורת"ל לא העיר על כל זה מנאומה
 אללס שהציו"ת עוד צצצוס הירושלמי וכתב צמקוס מעיין מעו"ז . ועי"ז
 הרחיקו יותר מן הצצלי והאמת כגירסא שלפנינו .

בציון (טטארט אינן טטאומע יודיה) . ז'ל הערוך . צתעניות (כ"א א')
 נחוס

צנע (מים וּמְרַטַע סטראפֿען) כן ראו לתרגם ערך לנע ז'. ותרגום רמ"ל אינו עולה לענין כלל רק טעה אחרי בוקסטאָרף כדרכו.

צפר (פֿריהע). צפירי (מֶרְגַען גייסטער) ורמ"ל התעלס מתרגום האחרון.

קדיש (רינגע) לא כתרגום רמ"ל (הַהרדינגע). והוא טעות תמלה ראשונה של בוקסטאָרף, שצאמת מלא קדש גם על האף. ואשים הנזס צאפה (צראשית כ"ד) חרומו ושויתי קדשא. וצתי הכפש (ישעי' ג') תרגומו וקדשיא.

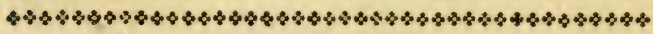
קווער (וּמֶהנען, בעוּמֶהנען) והוא תרגום של שורש שכן בעצרות, לא כרמ"ל שתרגם (רוהען) ואולי מהרגל שהודגלו המלמדים לתרגם לילדים שכן צלשון יהודית דייטש (רוהען). שיתכן צאמת רק על שורש נוח. ועצז גם מוליכהו בוקסטאָרף שתרגם habitare.

קנישקין (טרינגעפֿעט מיט 2 רעהרען) לא כתרגום רמ"ל ועויין היטצ צפניס.

רצפה של אצניס (מֶהוּמֶיך פֿלאטטער). צערוך כתוצ צצאור וז"ל ולמה נקרא שמה לפפה שהי' עשוי עזרה מאצני שיש חשוציס קטניס מנוונים הרצה והיו לרופין ונראין כאחד, עכ"ל וזה דבר חידוש. ורמ"ל התעלס מזה בתרגומו. יעויין עוד רֶזֶענמילזער (קדמוניות שצתנ"ך כדך ז' ח"צ לד רכ"ט). שכן הי' ג"כ מקום שד לצא הדומיים צירוסליס, שהי' שוכן צמגל אונטוני' הנקרא ג"כ צידה, ושס הי' לו טדקלין אחד גדול צלפפת אצניס קטניס כאלה, והדומיים אהצו לפפת כאלה צימיהס כ"כ עד כי יוליאוס לעזאר הולין עמו צכל מלחמותיו לוחות אצניס קטניס מלצעים שוניס, לרזוף אותס צחדרי מלוניו.

שמבי (בריהע). רמ"ל תרגם (לזויבעל בריהע) אכן אין טעס לצלליס כאן. יעויין פה צערוך וערך כפת וכותס.

שרה (לערלזוּפֿען, לערפֿעטלען). רמ"ל תרגם (טרורירען, גירען) והוא מבוקסטאָרף שכתצ כן מן המתורגמן, אכן לא השגיח דצדי הערוך שכתצ צפירוש האשה המצכה על מתה וגודדת ומחכתת את פני' קורין לה צלשון ישמעאל פלני"ח טרחה"ת וגחה"ת, וחתיכה של צטר שהיא עצה ורואה לללותה מחתכין אותה צסכין צצזיל שתללה יפה, וקורין אותה צלשון ישמעאל מסד"ח עכ"ל. וכן מציא רד"ק שידע היטצ לשון ערזי. דצדיו אלה צפירושו להושע (ז' י"א). ור"ל שלכן נקרא קאופיטטעל ז"ך צקָרָאון א"ל טד"ח מפני שנקרע הכרס והחזה של מח"מד צעת נעוריו לכצס את לצו כפי אמונת הישמעאליס. ע"ש צהעתקת החכס וואהל צהערה שלו.

רשימות שמות אנשים ומקומות שלא דקדק רמ"ל בהעתקתם או בפירושם.

אביי (איינגענער כאוהנען, כאך אוינגיגען לזנאהנען מיט דער בעדייטונג מין פֿאטער) רמ"ל תרגם (פאטריליער) מפני שדאה מלה כזו צבוקסטאָרף

גרוגרת (אויגענער אדער לונאהען מיט דער בעדייטונג טראָקענע פֿייגע) רמ"ל העיר כאָן שהאָל דז יחודה דקרו לי' (קדושין ע' א') דז שויסקאל ר"ל אוכל מאכלים ללוים עפ"י ערך שויסקי, וגררת כמו גרגן. ושנה דרזיו אלה עוד צערך שויסקאל, וחלילה לומר כזאת! סס (צקדושין) קרא כן לן עז פנים לרז יחודה דשמתי' משום האי כינויא, וזה דז יחודה סתם מרא' דכולל תלמודא. תלמידו של שמואל, ואיך יכנוהו צט"ס מגונה שקראהו הלן? גס טעות גדול הוא צהשזון הדורות, שרז יחודה דז גרוגרת פנא דרזייתא וריז"ל שהי' זמן דז לפני דז יחודה האמודא פירש דרזיו. עיין יומא (ע"ח א') תני יחודה דז גרוגרת וכו' אמר די"ל וכו', ועוד למה יקראו לרז יחודה דק פעס אחד או שנים צטס זה, וכלל הש"ס נקרא סתם דז יחודה? גס גרוגרת איינה מלשון גרגן צטס מקום, ולא נמלא דמיון כזה, ושס הכנוי הוא צאמת ע"ש תאנה יצשה. אולם רמ"ל צחפזו כתצ כל העולה על דמיונו צמושכל ראשון מצלי עיין אחרי מקור הכושא והענין.

חנן הנחבא (חנן דער פֿערטטעקטע) ז"ל ס"ה (אות ה') חנן הנחבא צן צתו של חנוני המעגל מלומד צנסיס (תענית כ"ג צ) שהי' מחציא עלמו צצית הכסא. וצירושלמי כתוצות פ"צ שהיו רוליס למנותו פרכס ולא דלה והחציא עלמו עכ"ל. והנה המצקס צירושלמי צכל פ"צ דכתוצות לא ימלא אף מלה אחת מחנן הנחבא. אולם צספרי אנשי סס הדלתי איך צאו טעיות הדצה לכותצי הדורות ממחירת קריאתס צספר הערוך. וציחוד לצעל היוחסין אשר שקד על ספר זה מאד. וצכאן טעה צעל ס"ה צלשון דזינו צערך חנא. שכתצ חנא דז איסק אתא לי' אחא מצוי חוצאי צצ"מ פ' המפקיד צגמרא רש"ג. וצסוף פ"צ דכתוצות חנן הנחבא צירושלמי שהיו חכמים רוליס למנותו פרכס ולא קצל והלך ונחבא. וצגמרא שלנו מפורש אמאי קרו לי' חנן הנחבא שהי' מחציא עלמו צצית הכסא יותר מכל אדם. עכ"ל הערוך. הנה חשצ צעל ס"ה דשאר דשימה דצ"מ פ' המפקיד נפסק הדצוד מן חנא דז איסק, והדשימה של סוף פ"צ דכתוצות צירושלמי מוסצה על חנן הנחבא, וכן נראה כוונת המביה שלא רשס הדף כלל על פ"צ דכתוצות מפני שחשצ שהא צירושלמי, ולכן עשה ג"כ נקודה מפסקת אחר מלת רש"ג. אולם צאמת מוסצה דשימה של סוף פ"צ דכתוצות על חנא דז איסק, ור"ל שנמלא צצ"מ פ' המפקיד וגס צסוף פ"צ דכתוצות כמו שהא צאמת למעיין סס והכל דצצלי, וחנן הנחבא מתחיל ערך חדש, וע"ז כתצ דזינו צירושלמי וכו' ואינוו מדשים צאיזה מסכת אולי צירושלמי לסדר קדושים שהי' לקדמונים, כמו שהצאתי ראיות ע"ז צמקוס אחר. ורמ"ל הניח הדצדים כאשר הם ולא העיר גס לא תקן מאומה, ואדדצא הגדיל עוד העעות לקורא צמה שהעמיד הגהתו המסוגרת סס על חנא דז איסק צין דשימה דצ"מ לרשימה דספ"צ דכתוצות, כאלו דשימה שני' מתחיל כצד ענין חדש, וצאמת הערך החדש של חנן הנחבא אינו מתחיל דק אחר דשימה שני' ככ"ל. אולם דלה זה חדש מלאתי צפידוש אצדצנאל לפ"ו דחצות צמעלה ל"ג של קנית התורה וז"ל, וכתצ ד"ח קצלה צדינו שהיו חכמים משתדלים למנותו פרכס ולא דלה לקצל והחציא עלמו והיו קודין אותו ע"ז חנן הנחבא. עכ"ל, נראה שלא הי' לפני

נחום איש גס זו. וי"מ שם תקום, ואמר זר"ה (ח"צ כ"ח י"ח) יש
 שם אחת מין העיירים וגמזו שמה עכ"ל. ומזה נראה צעליל שלא הי'
 לפני צעל הערוך כל המעשה צתענית שם וצנסהדרין (ק"ח צ'), המסופד
 שם ושם על שאלת ואמאי קרו לי נחום איש גס זו. וציוחסין מוצא
 תשובת הש"ס שם צנס דצינו נסים משום דאמר גס זו לטובה, נראה
 שגם דצינו נסים לא הי' לפניו שגי הגמדות האלה, והם היו צין ספורי
 מעשיות שהיו לו צפני עלמו לדצינו נסים יעויין תולדותו, וגם צמקומם
 צגמדה נראים כתוספת מליצה גאון צין פסקא לפסקא, ודבר אין להם
 עם הקדמות והמתאחרת. ועוד שכל סדר ח"צ של הערוך לא הוצא אף
 מלה אחת מספור זה. וצמקום אחר הראתי הרצה נוספות כאלה, וצפדע
 כששאלו ואמאי קרו לי וכו' נראו כבר צעלמם מסתפקים על סנת קריאת
 השם, והתשובה מפי השמועה ואינה מספקת. ולדוגמא תהי' הגהתם
 לערוך ערך אלעזר. ע"ש שמציא גמדה דנדה (סוף פ"ג) אמאי קרו לר"א
 מרא דארעא דישראל, משום שהכיר דם חמוד. ע"כ וע"ז כתצתי וז"ל
 ואין טעם זה מספיק, ועוד שאם כפשוטו שהוא הראש לכל חכמי ח"י,
 יהי' זה נגד הנודע צתלמוד שהיו חכמים גדולים עוד צא"י, וצעת צואו
 לשם הי' ד' יוחנן דצו ואחרי מות ד' יוחנן היו דצ חמי ורצ חסי, וגם
 אמרו צצאור דצותינו צצא"י דצ חצא, דויני ח"י דצ חמי ורצ חסי (סוף
 פ"א דסנהדרין) והם היו צומן ד"א, והוא לא נהשצ שם כלל עמהם,
 אלא ודאי טעם אחר לזה, והראתי צספרי חנשי שם שהיו כבר צימי חכמי
 התלמוד דעות הלוקות צהליכה מצבל לח"י, מפני שהרצה מההמון מכרז
 כבר נכסיהם ללכת לח"י, עיין קדושין (נ' ח') ג' מעשיות מזה, ועצבו
 גם נשיהם וצניהם צצציל בן (גיטין ר' צ'), עד שהחלו קלת חכמים
 להתדעם ע"ז, והראש מהם דצ יהודה שאמר כל העולה מצבל לח"י
 עובר צעשה, ועוד הך צצבל כדר צא"י (סוף כתובות) והדין אגרות עם
 ד' חציתר שהודיעהו חא"י הרע שעושים הנוסעים לשם, לנשיהם, וקרא
 עליהם וימכרו את הילך צזונה וכו' (גיטין שם) ותלמידיו ד' זירא וד' חצא
 שהיו הולכים לשם הי' נשמעים ממנו כפי הנראה שלא ציקיעתו (צרכות
 כ"ד צ' וצת י"א ח') וכנגדו היו תלמידיו הנ"ל מן המחזיקים מאד צנסיעה
 זו ועוד חכמים הרצה, וציוחוד ר"א, והרצה מאמרים ממנו צצצחה ומעשיות
 ממנו (סוף כתובות) וכי סליק אמר פלטי מקללות הכתובות צתודה (שם)
 ואמר גוש עפר של ח"י שמניחים על הנקצר מכפר עליו (ירושלמי סוף
 פ"ט דכלאים), ולא וזה השכינה עוד מן ההיכל וכו' ואעפ"י שחזר הרי
 הוא צקדושתו (שמות דצה ריש פ"ג) ויתכן מאד שצעבור בן נקרא מרא
 דח"י ר"ל מרא דשמעתא צצצח ח"י וההליכה חלוי, וככל מרא דשמעתא
 צש"ס שפירושו משמע ליצה מאמר ומתלדו נגד כל השואלים עליו. עיין
 עוד דוגמא משאלה המאוחרת ואמאי קרו לי וכו' לקמן ערך חנא.

נשוב לרמ"ל שצדה לו מלצו דצד הדש ותרגם גמזו (גאוחלע, חיינע שטאדט
 אין אוראצחאיען, ואונדטאפֿט אין פערזיען) אעפ"י שכתצ דצינו צפירות
 שהיא עיר צצצרי הימים. אולם לא השגיח עליו כדכינו, אך גם את
 מוליכהו בוקטטאורן עז שתרגם כצצרי דצינו, והנה נחום איש גס זו הי'
 דצו של ד' עקיבא אשר יצינתו הי' צצני צרק, ולמה נלך לפדם ונחפש
 דמיונות אם נמלא עיר ככתצה צמקרא?

זה ע' חלקי עזות והרצה פסולי משפחה , עיין תוספת (סוף פ"ק דינמות) ,
 ושם עשו ספינות קטנות על נהר פרת , (שנת ק"א ז' וצ"ז ריש פ"ה)
 וז"ל הערוך (ערך צלות) ציליתא דמיסן פי' ספינות קטנות שמהלכות
 לפני הגדולות צמים מועטין , שאין הגדולות יכולות ללכת שם וכו' והיא
 קלה ומהלכת אפילו בצולה , לכן נקראת צילית , ומיטן קורין ישמעאלים
 מיטן והוא בקצה בבל עכ"ל (כל"ל וצמוסן ומ"ל כתצו כאן והיא בקנה
 גדל וזה מפני ששנתצט מלת צצל דפוסים ישנים , שצטו הם עוד גס מלת
 צקלה ועשו מתנה בקנה גדל) ור"ל צקלה גבול צצל למעדה , וזה כנ"ל
 שקרוצ יותד לח"י , ומה נוכל לתקן גס דשצ"ס (צ"צ סס) שכתצ מיטן נהר
 קטן ול"ל אלל מיטן וכו' כמו שהוא צערוך .

משמיהיג (Masamig) שטאדט אין יעמען און פערזיטען גערבווען ,
 וון אויגסט אויכע פערלען פייטערייח וואר) . העיר הזאת
 נזכרת בצ"טטעמאני ביבליאטעק אריענטאל . עיין העתקת החכם פ"ייפער
 צמפתח . והנה צערוך משמיהיג לא תרגם דמ"ל כלל רק כתצ יהע פרוותא
 ושם תרגם פרוותא (האפען) אך על משמיהיג לא כתצ מאומה , ורצינו
 נתן כתצ צערוך משמיהיג וז"ל צפרק יו"הכ ציומא , והצו לי' כ"א מלכי
 ופרוותא דמשמיהיג עכ"ל , וגמרא זו אינה לפנינו צ"ס דק צע"י ולפני
 תוס' ישנים היתה צ"ס שכן ליינו סס על יהצו לי' שלא נמלא לפנינו דק
 צע"י , וצ"ה (כ"ג ח') אמרו ב' פרוותא היו . צ' צי ארמאי וחדא צי פרסאי ,
 דצי ארמאי מסקן כסותא (קארואלען) , דצי פרסאי מסקן מדגנייתא ,
 ומקדיא פרוותא דמשמיהיג , ופירש"י אותה של פרסיים נקראת נמל של
 מלוכה ע"כ , ומשמעות לשונו תורה שפירש משמיהיג לשון מלוכה . ונדאה
 שהסכים צזה המוסיק שהציוו ודמ"ל שהחדים , והא ליתא דק בתרומי ,
 ועוד היום לדין מרגליות צחוף לשון ים פרס כנודע לנוסעים , ועוד כנל
 צימי התלמוד היו לדין צים פרס מרגליות דצים ויפיה מאך , כת"ש
 א גזיףאנוס אורלעלינוס (ס"כ פ"ו) שהי' צימי שצור מלכא השני . ונדאה
 מזה דצ ממעלת הפרסיים אז עד קלה לשון ים פרס העולה אל ארץ ומין
 של הערביים .

נבטי (נאבאטעער) נוטי (נאך דצי נתן איין מאן אויט ניות צראה .
 נאך דצי צנימין גבענפאלט נאבאטעער) .

ניותאה (נאך ביידען איין מאן אויט ניות צראה) צערוך נצטי מפרש
 דצינו נתן ור"צ שהוא חלק הלפוני מארץ ערצ הנקדא נצט ,
 וצערוך נוטי כתצ דצינו צסתם סס מקוס , אך מערך נוות נראה כוונתו
 שכתצ פירוש סס מקוס כדכתיב ניות צראה ומה הענין נוטי שצראש הפרק
 עכ"ל , ור"ל צראש הפרק נו שלשתי אותיות שוות צתחילתן יקרא פרק
 כדרכו , ולא כן ד"צ שפירש על נוטי פירוש נצטי איש מארץ נצט עכ"ל ,
 אך על ניותאה לא פירש כלום נראה שמסכים לדצרי דצינו , וכמו שמוכיח
 צאמת משמעות המלה . אכן דמ"ל ערצ הצל צחפזו . צערוך נוות כתצ
 יהע נוטי , ואס ישמע לו הקודא ויראה ערוך נוטי עוד לא ישלים מצוקסו ,
 שסם כתצ יהע נצטי , ומוכרח א"כ ללכת עוד לאחוריו ולצקש ערוך נצטי ,
 ושם ימלא תדבמו (נאבאטעער) . א"כ לנצטי ונוטי ונות הכל תרגום
 אחד . וזה נגד דצרי דצינו צשנים סקוצר שנות ונוטי נחלקו מנצטי

לפני הר"ח הירושלמי שמציא הערוך , ולא במרח צלילית צתענית שס צעעס
 שס נחצא , שהי' צליזה אגדה צפ"ע מרצנן סצודאי או מגאונים , ונתחצר
 אח"כ לשאר אגדות צתענית שס , וצפרט כשאלו ואמאי קרולי' חנן הנחצא
 וכו' , עיין למעלה ערך גמזו . ומעתה כיון שנתנה דעות לומר טעמים
 צסס זה אף אנו נאמר דצר חדש , והוא שלא כמלא עוד חנן הנחצא צסוס
 מקום רק צתענית שס , והדלתי עוד צמ"א שצספורי נסים ופלאים יש
 חלופים הרצה צס"ס צשמות צעלי הנס , כמו מה שסופר צמקום אחד
 על ר"ח צן דוסא (צצלי יצמות קב"א צ) . כמלא צמקום אחד על ר"פ צן
 יאיר (ירושלמי פ"ח דסקלים) או על ר"ט צן חלפתא , עיין תענית (כ"ד
 א') ומ"ד (רות דף מ"ד ג') ועוד ציוחסין וס"הד וספרי אכטי שס . והנה
 מנאו צתענית שס עוד חוני המעגל צר צרי' דחוני המעגל , וגם חנן
 הנחצא חצצו לצר צרי' דחוני המעגל וכן אצא חלקי' , ומס שאלמדו שס
 על הזקן שהי' ישן ע' שנים , א"כ נתחדש כנשר נעודיו אח"כ או צעלמו
 או צנכדו חוני השני , ומפני כל המצוכות האלה קרוב מאד לומר שאין
 כאן אלא חוני אחד הזקן וחוני וחנן אחד הוא , והוא ג"כ הנקרא הנחצא ,
 מטעם אחר נפלא ע"פי המצואד ציוסיפון לרומיים קדמוניות (ס"ד פ"צ)
 שצעת לר הורקנוס על ארסתוצלוס אהיו צירושלים . צקשו הלדים אפ
 חוני שיתפלל על הללחתם צמלחמה , והוא צלדקתו ואהצתו לעמו לא
 דלה להתפלל על הללחת איזה לך , כשיהרגו עי"ז ישראל מלך השני ,
 והחציא עלמו ; אולם העם הוליאוהו ממחצואו צע"כ , והתפלל תפלה
 קלה המודה על הללחת שניהם , והדגוהו המון המלחים יעו"ש . ולזה
 נקרא הנחצא על שהחצאו הי' סצה קרובה למותו . ואם נקבל עוד גרסא
 דאשונה של הפירוש המיוחס לרש"י צתענית שס , דלא גרסינן מלת צצית
 הכסא , רק שהי' מחציא עלמו , נוכל להסיים גם דצרי הש"ס עם טעם זה .

טרבונא (Trachonis) עיין מוסף , ואין ספק שחצצ הת"י שלחלק
 מנשה מעצר לירדן הי' גם טראכונים המוזכר ציוסיפון שניתן
 להורדוס מן קיסר אויגוסט . ומלא גם צגמרא ירושלמי (פ"ד דמגלה ה"ה)
 ר"ש ספרא דערבנת . וע"ש שצקשו גמנו צני עירו שיתרגס להם צקריאה
 חלי כל פסוק ולא דלה , נראה שההמון היו שס הדיוטים מאד . ועוד
 איזה פעמים מוזכר שס ערבנת . וכצר צרד ראוענמיזוער צקדמוניות שלו
 (כרך צ' ח"צ לך ד') סימני וגבולו ארץ הזאת . וכ"ז דלא כרמ"ל שעצז כאן
 גם מוליכו בוקטטארין .

ברדו (ארמעניען) כדד"ו צכ"ף הוא כמו קדד"ו צקו"ף שהוא תרגם אררט ,
 ועודי דכדדו או דקדדו ר"ל הדי ארמעניען , ועוד היום נקראים
 ההדים שס הדי אררט , וקלת יושבים שס (קורדען) מן קדד"ו . ואין
 להאדיק כאן , רק לצאר שרמ"ל המליא לו תרגום (קארדיא , איין אָרט
 אין ביטייען) ואין ענינו לפה .

כישן מעטמעע , טטאדט אין אוסטיריען) העיד הזאת נזכרת צאומיאונוס
 מאורלעזינוס (ספר כ"ג פ"ו וסכ"ד כ"ג) . והיתה קרובה יותר
 לצברי' מלכהרדעא וסורא , שאמר דצ עוקצא ממישן לרצ אשי אמתן דמקרביתו
 לרצ ושמואל וכו' , אכן נעציד כד' יוחנן (שצת ל"ז צ) ויחסו צש"ס למקום

הולך בכל א"י מפני שחלז הוא על הגזול. ושם צמחוך כתב ג"כ שצא ר' יוסף זה תלפת, ומכנים למה שקודמהו צתחכמוני המערבי, ובעל תחכמוני הי' בזמן ר' אצרהס שדאבו צמלרים. ותצין צזה דצרי הרמז"ס צאגרתו לר' יוסף זה תלמידו, ובעת אשר צמעד כל שמחה עדזה, וכל מצקס הי' נחצא, ואור ישראל שס כזה, צית יוסף להצה, כי הוא מאיד מקהל "מדינת ארס לובה" עכ"ל ור"ל שעדזה כל שמחה וכו' אולי מפני דוב הגזרות והשמדות שהיו צימים ההס צרוצ אדלות חייראפיו על ישראל, או אולי כוונתו ע"ד תלילה שכזה שס אור ישראל ע"י נסיעת ר' יוסף משס. עיין עוד צואסנאגע (קורות היהודים ריש ספר ע') שכתב צסס אצ"ו אלפר"ג שמקום ישיבת ר' יוסף זה תלמיד הרמז"ס הי' צעיד חולעפפן, אע"פי שאין אנו משגיחים לעיקר הספור של אצ"ו אלפר"ג שס צעלילה שצדה על ר' יוסף שהיא ממש כתצנית העלילה שצדה על מורו הרמז"ס, וקנאת אומנתו השיאתו לשקדים שדופס הי' צומנס, אך לא גדול צחכמת הדפואה ונודע צסס כמו אלו השנים, גם קנת קנאת הדת להטה צקדצו, שצן מומד הי' ונקרא צד עצדאה כנודע, וכ"ז להסיר ספקו של החוקר הגדול חכס עמנו, יאָטט צקודות היהודים שלו (ספר כ"ה פ"א והערה צ) , גם לדעת מי זה ר' יוסף המדועד פס ממנו.

נשורבא לקדמונים, הנה רז"ל הראו צפירוש שנציצין היא צחור"ל כמו שאמרו צספרי (פ' דאה) ר"א צן שמוע וד"י הסנדלר הלכו לנציצין ללמוד מד"י צן צתירא. והגיעו ללדון וזכרו א"י וזכו וחזרו, ודצינו נתן כתב צצאור צזה הערך, חרן וכלניה תרגום חרן ונציצין, וכן תרגום ירושלמי ואכד וכלניה וכן צצ"ד אכד ונציצין עכ"ל. ואעפ"כ המליא לו דמ"ל חדשות שלא נשמעו, ותרגס לנציצין (Nezib טטודט חיינ טטואומע יהודה) ורסס ג"כ צעצדיתו (יהושע ט"ו ח"ג ונצייב). מזה נראה שכתב תרגומו לרוב צלי עיון כלל וכלל לא דצרי דצינו ולא צשוס מקום, ועצ כאן גם מוליכהו בוקסטאורן. שתרגס צפירוש (nizib) חין זאת רק שצדה דמ"ל להחזיר עיד של חור"ל לא"י תמורת עיד גמזו שלקחה מא"י והוסיצה צחור"ל. (יעויין ערך גמזו צרשימה צז).

כפייתא . ריפתא נהר פפיתא ריש פ"ח דעירוצין. (בראש דעט ארטעט נהר פפוא) דמ"ל תרגס (פאום פפוא) ואמת שנמלא נהר ששמו כן. עיין צ"מ (ל"ג ח') אולם דצינו נתן פירש כאן שס מקום, וכן דש"י צעירוצין שס. ונכון ג"כ לפי הענין לחס של המקום ההוא, וגס דקדוק הלשון מורה כן שאילו כדצרי דמ"ל הי' ל"ל דפתי דנהר פפא, אולם כינוי פפיתא הוא על העיר כמו חטי קודניתא. ונהר פפא עיר כמו נהרדעא נהרצלל.

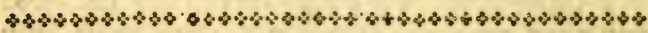
פרוקלוס . (Proclus חיינ אָונטאניסט חיינ 2 טען יאהר הונדערט דער קריסטאישען לייט רעכנונג) ז"ל דצינו נתן: **פרקלוס** צן פלסלים צעצודה (מ"ד צ') עכ"ל. ולפינו שס צמסנה צנוסחת הצצלי שאל פרוקלוס צן פלוטפוס את ר"ג, אולם צנוסחת הירושלמי שס הוא כגדסת הערוך צן פלסלוס. וע"ס השאלה לר"ג על שרץ צמרחן של אפרודיטי שהיא תמונת אליל הנודע ליונים. ונראה לי שהי' פרוקלוס זה המפורסם צמאה השני' שלהס מכת הנולדים הנקראים אָונטאניסטען אשר

ונגד דברי ר"צ באחד דלדידי' עב"ם כוות מחולק מנצטי. ולפי דברי רמ"ל
יהי' איש מניות צרמה שהיא בא"י נקרא נצטי ע"ש ארץ ערצ.

נציבין (Nisibis מטארט אין מעזאפוטאמיען). לא נסתפק עוד שום
מעין שנליצין המוזכר בש"ס הרצה. היא עיר בארם נהרים לפנות
מזרחית, ושם ישיבת ר"י בן צתירא. ועוד היום קודין לו הישמעאלים
נליצין, ועליה אמר ר' יוחנן היודע היטב צמלצ המקומות כמו שהדלתי
באנשי סס, ותלת עלעין צפומה צין שינהא זו הדייצ ונליצין שפעמים
צולעתן ופעמים פולטתן, (קדושין ע"ג א') וקאי על פרס סס, וכן הי'
באמת. צתחלה נכצשה ע"י לוקולוס שר לצא רומי שלקהה מן מלך אורמיני,
אח"ז כצטוה הפדתיים הנקראים צפי רז"ל ג"כ פרסיים, והיתה צידם עד
טריינוס שחזר וכצשה. והוצזה מיד אנדריינוס לפדתיים, ושצ נכצשה
אח"כ מיד הרומיים שצנוה מחקש ויעשו צה היכלות יפיס, ומאז והלאה
נשארה כמלתים שנה ציד הרומיים למצלר על הגבול נגד הפרסיים, וגם
צמשך הזמן הזה כצטוה הפרסיים על זמנים קלרים שני פעמים, אך
הושצה צמהרה לרומיים. ובל זה הי' עד זמנו של ר' יוחנן, וכן הדייצ
שכתצתי זמנה צמקום אחר. אולם אחרי מות קיסר יוליונוס צמלחמה נגד
שצור מלכא השני צסס זה, הושצה נליצין לשצור צטלוס שעשה עמו הקיסר
יופיאון, וכצכי' ואנחה דצה עצורה אז יושצי' הרומיים. יעוין צצאור
מכצשה זו האחרונה (אומיאנוס אארלעינוס ס"כה פ"ע). ומאז והלאה
נשארה ציד הפרסיים למצלר חזק צלי הכצש עור. וצעל סד"ע זועא שהי'
צקי מאד צחצצון הזמנים כמו שהוכחתי צמ"א, ליינ כצשה זו גם כן
צמוערה וצזמנה. וז"ל ועמד אחריו הונא אציי ורצא וכו', וצימיו סליק
שצור מלכא לנליצין וכצשה עכ"ל. והוא שצור השני, שהדאשן הי' צימי
שמואל, והשני צימי דצא, כמו סימנל המעיין היטב צהרצה מקומות צס"ס.
ונליצין אינה ארס לוצה של מקרא כמו שהוכיח ר'אזעגניאלער צדלויות
(קדמוניות כרך א' ח"צ לד קמ"ה). צכל זאת הסופדים הסודיים קדלוה
תמיד ארס לוצה (יעו"ש בר'אזעגניאלער) ולא כן חכמינו צימי ממשלת
הערציים, וכן היהודים שצא"י עוד היום, שהס יקראו לעיד חלצון
(אולעפן) ארס לוצה. יעוין מסעות ר' צנימין שכתצ ומסס צ' ימים
לחלצ היא ארס לוצה והיא עיר מלוכה למלך נודאלד"ין וכו' (ושס אחר
כתה ערים כתצ ומסס צ' ימים לנליצון) ואלי' יכווין ג"כ צעל תחכמוני
(צשער מ"ו ונ'). וקודאה ג"כ עיר מלוכה כמו ד"צ. ובאמת היתה עם
חמת מדינה קענה עם מושלים מיוחדים, ושס הי' מעט זמן לפני ד"צ
המושל החכס אצ"ו אל פיד"ה שכתצ תכונת ארנו ושאר ארלות והיא קדוצה
לדמשק, יעו"ש צתחכמוני, והוא מדצה צשצחו של ר' יוסף המערצי שמנל
שמה ומגדיל חכמתו, צתלמוד וצכל המדעים וציחוד צחכמת הרפואה,
וכוונתו על ר' יוסף בן עכנין תלמוד הרמז"ס שאליו חצר ספרו מורה
נצוכים, שכן יספר מד' יוסף זה, ד' אצדהס בן הרמז"ס צאגרתו הנדפסת
צוילנל תקפ"א, ע"ש שכתצ, צא אלי כתצ ושליח מתלמיד נכצד חכס
גדול תלמיד אצא מארי זל"ל, שמו ר' יוסף צד' יהודה צד"ש ז"ל, צלוצה
היתה ישיבתו וכו' והוא שחצר אצא מארי זל"ל צעצורו ס' המורה נצוכים,
ורצ נכצד הי' צכל א"י צחכמת התורה וצשאר החכמות עכ"ל, וד"ל ששמעו
הולך

(פ"ה דקומה ה"ו). שנמלא שם על נכון צלי מלת נהד, ור"ל שנשפך דם ישראל ממלדים ועד אי קפרום. ועוד כד צימי חשמלאים נמלאו זה יהודים, ומוכרת צמכנייס (ספר א' ע"ו כ"ג) וחולי ר"ל הקפר משם. ור"ל שהאי הי' נקדא כן צעצור הפדחים הדצים שנמלאו זו שהיתה ארלו פוריה מאז, והוא פירוש קפרום כלשון ערזי וסודי, יעויין כפתור ופדה פ"ד. והנה כד הוכיחו חוקרים האחרונים כלשון ענד, וכתוכס געועי-ניוס, שכפתור של מקדא הוא האי הזה. ולפי דרדנו יהי' גם קודצת הלשון של קפרום וכפתור קלת דאי, גם צהצנת המלה יש דמיון קלת. שחולי הי' נקדא כפתור על לודת הפדחים שלו.

קרמן (Carmania, אונד חונבֶּערן דעם פערויסען געערגבווענס) ארץ גדולה סמוך לצריח היס של פרס, ועוד היום קודין לו ישמעאלים קהירמאן, ורצינו נתן כתב צפידוש ארץ קיר"מאן שהוא אחורי ארץ פרס. וצ"ז צדה לו דמ"ל תרגום חדש (Carmina, טטודט אין דער טארטא-רייו) ולא הסגיו לצדרי דציו, רק בבוקסטורף שפירש שם עיר צאדן צל. ואותה חפש דמ"ל ולא מלא כ"א צאדן התרפדים.

תולדות רבינו האי גאון וקורות ספריו.

רבינו האי גאון בפומבדיתא. בן רב שרירא גאון. בן רב חנינא גאון. בן מר רב יהודאי גאון. בן מר רב שמואל ריש כלה. וכפי המקובל, מורע רבה בר אבוח שהי' ממשפחת ראשי גליות, אשר נודע יחוסם מבית דוד מבני זרובבל בן שאלתיאל (1). נולד בשנת ד"א תשכ"ט. ונפטר בן ס"ט שנים בעיו"ט האחרון של פסח שנת ד"א תשצ"ח (2). עוד בימי נעוריו, נראו בו אותות נפלאות מגדולת רוחו ורוחב לבו, כי בהיותו בן י"ח שנה מנהו אביו כבר לאב"ד שלו, ובהיותו כבן עשרים נחלק לו הכבוד שנרשם גם שמו אצל שם אביו בשאלות הנשלחות ממרחקים, ושאלו החכמים תשובה משניהם ביחד, אעפ"י שהמשיב הי' עוד רב שרירא לבדו (3), וכבן שלשים שמהו אביו לגאון אחרי הסיר עצמו מגאונות, ונתן לו בחייו כבודו אשר נמשך אצלו (אצל רבינו האי) כארבעים שנה עד זמן מותו (4). ואז חדל גם יקר זה מישראל, והוא הי' אחרון הגאונים, ואחריו כמעט נפסק למוד

אשר חיי לעד יחיו וצבתצודת, ולכן הי' לו כבוד שגאה נגד אלילי הדומיים, וחדה לו על ר"ג שרחץ צמרחן של אפרודיטי, ולזה יתכן מאד חשבת ר"ג אליו, אם נותנין לך תמוז הרצה חי אתה נכנס לע"ז שלך ערום ונראה שהי' לפרוקלוס כבוד מין אחר העבודה לא כזו שהי' עומד צמרחן, וע"כ אין זה פרוקלוס האפלטוני שהי' חי צמחה החמישית שלהם, ואיך דבר עם ר"ג בעל המשנה? אלא ככל, והזמנים מסכימים היעז. ויתכן עפ"י גרסת רצינו עוד שצן פלסלוס אינו ר"ל ששם אציו הי' כן רק איש מחזרה כזו כמו צן צרית. ורצינו פירש צערך פלסלוס מדברי ע"ש תורמים פלסלוס סלצטי"קו (Saloatico) אע"פ שלא ידעתי עוד מקורו בלשון אחר. ויהי' פרוקלוס נקרא כן בצעור דרכי הכת הזאת לגור צמדצרות ולחיות שם חיי הצצודות. וכל זה נגד ר' צנימין בעל המוסף ערך פרוקל"ה שכתב פירוש שר לצא דומי הנקרא צמשה דע"ז פרוקלוס, ולדעתי יש הפרש צין זה לזה. אולם רמ"ל תרגם פרוקלוס (Pericles) צלי שום טעם רק ע"ש בצור חיל הנודע ליונים שחי' צתחלת ימי צית שני. וכמו תק"ף שנה לפני ר"ג דמתניתין.

קלרְהי (Calirhoi) ז"ל רצינו קלרְהי צ"צ (פל"ז) אדמה ולצויס עד לשע עד קלרְהי וכן תרגום ירושלמי עכ"ל, והנה מסדר א"צ של הערוך נראה שכן גורם קלרְהי צל"ת. אך אין ספק שנוסחה משושבת נודמנה לו, וז"ל קלרְהי צרי"ש וכן ככוכה הגירסא צירושלמי (פ"ג דמגלה) והמוסף ורמ"ל לא העירו מאומה, אע"פ שמתוקן בבוקטטורף על ככון, והוא שם מקום שמתאלא צו מעינות חמים צמדרחית דרומית לימה של סדום. ומלה זו מלשון יונית ופירושו מעינות יפים. וצצאור יעויין זה צרְווענחילער (קדמוניות כרך צ' ח"א לך רי"ח) ומה שהשיב צמחקרי ארץ שאין ראוי לתרגם כן מלת לשע מפני שהוא רחוק מגבול לפונית מזרחית של כנען, לא אמר כלום, שכן היא ג"כ אדמה ולצויס הכתוב שם. ואדרבא משם ראוי' ששני הערים האלה המה על ים המלח וקלרְהי סמוך להם.

קפרים • יין קפריסין (ליפערן וויין) רצינו כתב שהוא מלשון אציונות וקפריסין שפירש שומר הפרי, ואין ענין כלל לכנות יין צסם זה. ור"צ כתב שהוא שם מקום שצנה הודדום לכבוד אמו אשר שמה כן, אולם לא נזכר צסום מקום ששם הי' איזה יין מפורסם. ורמ"ל עשה כמתעלם גם מפירוש המוסף ותרגם (קופפאורוס, קופפער) והוא כפי פירוש רצינו והחדיש מלפדש יין קפריסין. אמנם אין ספק אללי שהכוונה לאי ליפערן אשר קראו היונים קיפרוס, והסוריים קופרוס עיין אצו"אל פר"ג בלשון סורי אלל קודות קריילניגע ונסצה לקופרוסי מן יוניא, ונקרא היום צפי הישמעאלים קיפרוס צחלוף הפ"א צצית, כמו מן טריפאלוס טרבאוס. ויניה משושה מאד צפי הקדמונים יעויין פונקע רעוולועקטיקאן, וצשנת ה"א ש"ל כצס טעויתן השני מלך ישמעאלים את האי הזה מיד אנשי וויילניו צהסתת יהודי אחד ושמו אעקונין, ורק לצעצור חשקו ליינ המשושה הזה. (ריט געטיצטע דעם וויטטעל וואטערס ח"א לך של"ט) ועוד היום יינו מפורסם ומהולל מאד. ושם היו יהודים עוד צימי אנדריאנוס שמרדו צו. וזה כוונת מדרש איבה פסוק על אלה אנו צוכי, והי' הדם מגיע עד קופרוס, ומלת נהר שם שצום כמ"ש צמעדיך, וראוי' לדבריו מירושלמי

על עויבת ספרי התלמוד והעסק בחכמה לבר שנתפשט
מאד בימיו, התלונן הגאון (15). וככה יתמרמר נגד
המבקשים תואנות ומדמים לסתור דין שנתפשט ונתקבל
בכל תפוצות ישראל, מכה איוה מאמר בתלמוד, ועליהם
יתגבר במועצות ואמרים חדים, וירחיב בנפשו עוז לערוך
יסודות חדשים ומועילים (16). אולם גם למוד הסודות
בעצמו הי' עוד בזמנו וביחוד אצלו על דרך החכמה ומושג
לכל שכל ישר, כי בימי צמיחתו הי' ולא נתערבב בו עוז
הרבה סיגים והוספות מסודות בני קדם וספרד, כאשר
נעשה ביחוד בשנת ה"א נ"ג, ולא נצטרפו אליו עוד
גמטריאות ונוטריקון כאשר הקיפוהו האחרונים מכל צד.
עד שאין מקום עוד לראות בו הנקודה הנכונה ומטרת
הכותב הראשון (17). והלמוד אשר הוסיף על למודי אביו
ולא נמצא בו לאביו רק מעט, הוא המקרא עם כל עניניו,
היינו פירושי הכתובים, שרשי ל"הק ושירים ומליצות
בלשון זה, כאשר יבואר בפרטי ספריו שנחשוב בסמוך –
קצת חכמים חושבים כי הי' רב האיי בעיר רומה, וזה ע"י
שגיירת לשון מאמר אחד שמצאנו כתוב, ואצלי רחוק
להאמין עליו נסיעה רחוקה כזאת הבלתי נזכרת משום
קדמון, ולשון המאמר ההוא יתישב על דרך אחר (18).

ואלה הנה חבוריו הנודעים לנו ממנו.
בפירושי והלכות התלמוד. (16) ביאורים על ש"ס מובאים
הרבה מאד בקדמונים, וביחוד בספר הערוך.
(3) פירוש ביחוד על משניות סדר טהרות (19), וכל פירושי
נאבדו מאתנו, ואינם נמצאים בחבור מיוחד לו. (4) תשובות
רבית מאד מובאות בקדמונים כמעט בכל ענין והלכה.
וגם בפירושי המקראות וביסודי הדת (20), ורובן נאבדו
ומעט מהן נשארו בידינו בספר שערי צדק דפוס שאלוניקי
והיו כמעט כלן בלשון ערבית הנדברת בארצו ובימיו,
ונעתקו אח"כ לל"הק, כמו שנרשם בפירוש על כל תשיבה
ממנו- בספר שערי צדק. (7) משפטי השבועות, ג"כ בלשון
ערבית ונעתק לעברית. נדפס בוויניציאה ובסוף הספר

למוד התלמוד בארץ בבל (5), אשר כבר החל להתמעט שם גם בימיו, והוא בעצמו כמתאונן על זה (6), הרב רבי שלמה בן גבירול חבר קינה על מותו, ונשאר ממנה רק חרוז אחד יקר ומשבר לב הקורא (7).

הראב"ד הלוי יביא עוד אות על יחוס הגאון משבט יהודה, כי עיניו ראו עוד צורת חותמו על

גליונים שהי' שולח והי' חקוק עליו אר"י, שהי' גם על דגל מחנה יהודה כפי המדרשים. ונתחתן ג"כ לגאון, כי אשתו היתה בת רבינו שמואל בן חפני הכהן, גאון במתא מחסיא,

שחבר ג"כ ספרים הרבה (8). הוא רבינו הא"י הרביץ תורה בישראל יותר מכל הגאונים אשר לפניו, ולאורו הלכו דורשי התלמוד ממזרח שמש עד מבוא (9), ואם בארצו

נאסף נגה לימוד תורה שבע"פ בעת נאסף הגאון אל

עמיו, כאשר אמרנו, הנה בארצות אחרות עוד קרנים מידו

זרחו להם גם אחרי מותו, וכמעט רק על ידיהם לכל בני

ישראל הי' אור במושבותם (10). וכל הבאים אחריו הגדילו

מעלתו עד מאד, וחשבו דבריו למכריעים נגד כל החולקים

עליו באיזה ענין (11). ונמצאו מאמרים ממנו ועוד סיפור

אחד ממנהגו נגד חכם גדול מאספמיא, המורים כלם על

טוב לבו, ענות רוחו ויושר דרכו (12) מלבד קרושתו ויראתו

הנודעה בישראל. בכל ספריו ובתשובותיו הרבות, יכיר

כל מעיין את מקורו הנאמן אשר שאב ממנו הוא אביו

רבינו שרירא, כי לא עזב את דרכו בשום דבר, הן ביושר

פירושי ההלכות בתלמוד, וברור הדברים בסדר נכון, הן

בפירושי הגדות ודרכי הסמך עליהם, והרחקת הגוזמות

מהם כפי מה שאפשר, גם באהבת האמת בכל ענין, ודרך

זה קבלו ממנו גם שואבי מימיו ע"י אגרות והמה הר"ח

ורבינו נסים (13). וכן החזיק כמו אביו ועוד יותר ממנו

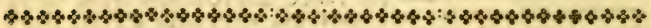
בלמוד הסודות אשר הי' חשוב אצלו, ולא אצל שואבי

מימיו הנזכרים (14). ובכ"ז לא היו חכמות האחרות שנואות

ממנו כאשר חשבו קצת גדולים בתלמוד, ודמו להביא

מדבריו רא"י אשר נתברר סתירתה ואולי גם הפכה, ורק

הנראה הי' כולל אסיפת שרשי ליהק על סדר א"ב,
 ומחולל מאד מראב"ע (29). ונאבדו מאתנו גם הפירושים
 גם ספר המאסף. במשל ומליצה. י"ד) מוסר השכל.
 כולל משלי מוסר בחרווים, נדפס בפאריז בשנת שי"ט (30),
 ובויניציאה של"ט. ועם נקודות והעתקה רומית בפ"פ דמיין
 שנ"ח. ואע"פי שנדפס ג' פעמים אינו מצוי כלל. ולא
 ראיתיו מימי. רק דוגמא קטנה ויקרה מצאתי מובא ממנו
 בספר אחר (31). (י) פיוט המיוחס לו. ותחלתו שמע קולי
 אשר ישמע בקולות. (קורא הדורות ה' א') והוא צח ויפה.
 ונמצא אצל הספרדים לכל תענית (32): וזלת אלה הספרים
 יש מיחסים לו עוד חבורים אחרים, אך טעות המיחסים
 או ערמתם גלויה לכל מעיין (33).

ה ע ר ו ת

1) **ה'ראב"ד** הלוי כתב בקצלתו צפתם שרצונו האוי ה' מזרע זר. חולס חצונו רב
 שירח צהנתו אשר היתה למקור לספר הקבלה, כתב וז"ל, ורצה
 צר חצונו זקנו ומן דנית נסיה הוב, דלחנח נקיענה קבלה דמן ציה נסיה חנח
 ומזרעה דרבה צר חצונו עכ"ל (יוחסין קי"ב ז'), ועוד כתב סס (קי"ז ח') ורצה
 דילנח דני נסיה חינון, מיהו שצקה כל הני חרחה ציפתו דנחורף ועיילי דרצנן
 צוהינתה לנצעי ענה וספלות ונחיות, ולא מנני צפתה חנחח חלח מקמי הכי
 עיילי זקינו דרצנן דמהינתה עכ"ל, והמזין ירחה שרלה רש"ג לפרסס יחוסו מנית
 הנסיה שה' מזרע דוד כפי הנודע, ולתרון לחיס אשר יקסה לו למה לא נמסכה שלשה
 חצונו עד דודו צרחה בליות נסיהו? אמר שצונו חצונו צלונס חת כבוד זה
 סהסך לצו מפני שקוהו צמים יקרים ולערו רצנן וצחרו יותר צבחות, וסוד שה'
 ירח זל ועימוסו על לחסחתו חזן פסול שה' נמלח צנית הנסיה ע"י צן ר' צוסתנחי
 רחש גלות ויצוחד צפון, ולהסיר מונו גם הכהס הזה אמר ולא מנני צפתה חנחח
 רק מקמי הכי עיילי זקינו וכו'. וענין זה של ר' צוסתנחי וענין מהחלה צס"הד
 ח"ח סנה ד"ח ט"ס מעשה צחיותה מחינות ר' צוסתנחי חלל הולך, וסט צסוף
 המעשה מענין צת חלך סנהן לו חלך ושמעל לחסה, והמחלוקת אחרי מותו צין
 הצנים שחונדו על צין הנכרית שהוח צן השעיה וכו' ע"ס שגולה כן צספר קטן,
 וחני מלחתי צשערי דק (שער ח' ח"ח סימן י"ז). צחמלע השעיה מרצ הואי וז"ל:
 חלח מיהו יש דצד חלוקה צין גחוניס אחרונים, ועיקר שלה, צוסתנחי ריש גלוחה
 דהוח חנינחי שח על שפתו צת כנסרי חלך פרס דיהצה ניהלני. עמ"ד צן צטח"צ
 חלך ושמעל צינתה וילדה צן ומת ועמדו עליו חחיו לנורכו, ונחלקו חכמי ישיבות
 דצד זה, יש מהס שחמרו כמה דלח תשחרר עזד הוח ולריך שחרור מחחיו, וכתב
 מר רב חנינחי דיהנח דצח ז"ל שטר שחרור להיהו שפתה מנית דינח, ויש מהן
 שחמרו צוסתנחי נסיה הוי וצידו לשחררה כו' וצוסתנחי חיה ל' כמה צני מנסיס
 כשרות כו' והלך עזרו ל' רצנן תקנתה, וחמרו לח יהח חלח משחרר ומותב לצח
 צקל, וחתיחס ל' לצוסתנחי והוי חייב עלי' ערער צמלחה, וסוף שתיקו מיני'
 ועדיין לח מיהסי צניו צשחר צוהי דצוסתנחי עכ"ל. והנפלה שסס צשער וח"ו (סי'
 ט"ו) כפולה כל תשובה זו, ונרסס עלי' שהיח מרצ שירח והיח מנח כלשונה, רק
 שנהסר לה עזדה הדח דל' צוסתנחי, ע"ס וסט סיה לתקן מזו לכו שצוסיס רניס
 המצוללים

נרשם יום כלות המלאכה מ"ו שבט שנת בשמ"ך, וניפר
 בו דרך לשון ערבי בכל דף, ויש בו באיזה מקומות דברי
 מוסר המעידים על טוהר רוחו וענותו (21). והרב בעל
 שם הגדולים (ח"ב מערכת ש' סימן ב'). ראה גוף החבור
 כ"י על קלף בלשון ערבי, והקדמון הרב בעל שערי
 שבועות (שער י"ט) יקרא ספר זה של הגאון בשם הכלל
 והשרשים לשבועות (22) מקדוממבר. והיא הק על הלכה
 אחת משאר הלכותיו הרבות שחבר עליהם ספרים בכל
 ענין, ומחוברים אליו ספריו הקטנים והם המשכון, משפטי
 התנאים, ומשפטי הלואות והיו כלם לספר אחד (23). וגם
 הוא בערבית והעתיקו לעברית בעל שערי שבועות
 הנזכר, והוא הרב הגדול הנודע ג"כ בספריו, ר' יצחק ב"ר
 ראובן אלברצלוני בשנת ד'א תתל"ח בהיותו בן ל"ה שנים
 (23). ונדפס כלו בפעם הראשון בוויניציאה, וראשית
 מלאכתו היתח בל"ג בעומר שנת שס"ב, אולם במקום
 ההוא ובשנה ההיא בעצמה רק כמשלש חדשים מקודם
 לזמן זה. היינו במ"ו בשבט, נדפסו לקוטים קצרים מאד
 רק מספר זה של מקח וממכר ולא משאר חבורים קטנים
 הנזכרים, ונצטרפו הליקוטים האלה למשפטי שבועות
 שזכרנו. ונראה שהליקוטים המה מהעתקת אחרת של
 ספר מקח וממכר שהיתה יותר מבוררת ומתוקנת (24).
 ונדפס עוד ספר זה כלו עם חבורים הקטנים, מחדש בוויען
 שנת ישר"ם עם פי' זר זהב הכולל מראה מקומות והערות
 מועטות גם איזה הגהות בגוף החבור. מהרב הגאון מוהר"ר
 אלעזר בעל שמן רקח; אכן לא עמד על הרבה דברים
 שהיה יכול לתקנם מנוסחא המתוקנת של הליקוטים (25).
 ו) סדר תנאים ואמוראים, כ"י נמצא באוצר הספרים של
 ר"ד פפפעהיינ (נוערף 844 קווארט), (26). ז) מצרנות, מובא
 מקדמונים וכפי הנראה מהם ה' ספר גדול כמו מקח
 וממכר ונאבד מאתנו, (27): בשרשי לשון עבר
 ופירושי מקראות. ח) פירושים על תנ"ך ומובאים
 הרבה מקדמונים (28). ט) המאסף, בלשון ערבי, וכפי
 הנראה

וגם נראה מלשון ההוא שרצו שיראה לזרו הוא המשיב, וזערוך גומאח חסיים זאת השו' רצו שיראה רצו החיי הבחונים ז"ל, ונחשעו לך (שער ז ח"ד סי' י"ג) שאלה לרצו שיראה רצו החיי, וסם (שער ח' ח"ה ריש סי' ו"א). לרצו החיי גאון כו' והגיעה עכשיו תשובה מלת חדוננו ראש הישיבות ששאלנו במדעם הזיו נערו' רחוננו, עכ"ל.

4 גם כהן כהננו נכד השו' רש"ל סי' כ"ט שכתב התמנות רצו החיי לגאון צן עשרים שנה שנת השל"ו (או תשנ"ו) ונגד דברי הקודם לו הרצה יואח ר' חזק מחרי חכם ציוני הרש"ח, המוצא צס הגדולים (ח"ג ריש מערכת ה"ח) שכתב וז"ל ויני לנו גדול מרצונו החיי גאון? כי מקובלים לנו ספי שלם ככל חכמה ונתמנה גאון צן י"ח שנים עכ"ל, ונגד שני חלה יכרע הראש"ד הקדמון להם ושיודע יוהר עניויו של רצו החיי, ע' הערה 2). ודברי רש"ל סזירותם מהובט, ששנת השל"ו הי' רצו החיי צן שבע, ואם נברוס תשנ"ו, ח"כ הי' כבר צן שבע ועשרים שנה. וגם מהשו' רש"ב מוכח שהינת דברי חני החכמים הנזכרים כמו שיזכרר בסמוך. ויהבן חללי שהחליפו התמנות חז"ד שהתמנות גאון, ומאשר תלחו או שונעו חיזה חסצון מהתמנות רצו החיי לחז"ד כנן י"ח, הפרינו על המדה כדי להפליב צשצחו, וכתבו ההמנות זו לגאון. חולם ההתמנות לחז"ד כנן י"ח יתנזר ונסוף חגרת רש"ב שכתב וסמכיוהו להחיי ננוו צצחות חז"ד תשיעור צ' שנים עכ"ל ור"ל צ' שנים לפני ההימת חגרתו. והנה במאור עינים (סוף פ"כ), מנזחר טראה ההימת החגרת ההיא שכתבה צפרו שצור שנה חלף רל"ח למינין חטרות, ואם נפרש לשון אשיעור צ' שנים שלח עברו עוד כל השני שנים, ונחצור ההימת צסוף שנת רל"ח, יהי' מנויו רצו החיי לחז"ד צחמלע שנת רל"ד, והוא כפי חסצון רש"ב צהוספות ב"ח המ"ט שלפני השטרות סך הכל חמלע שנת ד"ח תשנ"ו לוליה. מעתה כפי חסצון הראש"ד שגולד צהחלת שנת ד"ח תשכ"ט, יהי' צעה מנויו לחז"ד צן י"ז וחלי שנה או יותר מעט קרוצ ל"ח, ומזה נתפשטה השמועה שנתמנה לגאון כנן י"ח שנה, חולם צחמה לח נתמנה לגאון רק י"ב שנה חח"כ צהיפה קרוצ לצן שלושים, וממכה חללו הבחונות קרוצ לחרעוים שנה כמ"ט הראש"ד. ולענין מקום הבחונות צמותדיחה ולח צפרה שצור, עיין הערה 32) לתולדות רצונו נהן.

5 הראב"ד הלוי כתב שהי' רצו החיי אחרון הבחונים, ואע"פ שצני ישיבתו הקיומו חח"כ לראש ישיבה חוקי' ראש בלות צן דוד צן זכחי, הנה לח עונד רק שנהיים, ואח"כ הפסד המלך ואחרו צצרו, ואז פסקו כל הישיבות והבחונים. וגם חכם גדול צהורה לח נשמע עוד חח"ז צצצל, זולת רצו שמואל הלוי שהי' אחר זה הראש"ד, וציוני הרמז"ס, והי' נקרה גם תרמז"ס גאון וראש ישיבה (חגרות הרמז"ס) חולם רק דרך כבוד צעלמח, והרמז"ס צעלנו ירה על כיוויי כבוד חלה, צחן לשינו, צפירוסו למטניות (צכורות פ"ד) וחליו כיוון ב"ב צינוצותיו (פחד הדור סימן ל"ה וסי' קמ"צ יעו"ט היעז חחרי העיון עוד נריש מאחרו על חחיית המתים). כנגד זה עיין הולדות רצונו נהן צעל הערוך (הערה 58). וכתב עוד הראש"ד (ד"ח דף ו"ה ח') שר' ינחק צר' ונשה היודע צן סכני אשר לח עלר כח צימי ר"י צר יהודה ור"י צר צרוך הלך מדחני' (אשר צספרד) לחרץ מזרח ונסמך סם לגאון והושז על כסח רצו החיי ז"ל, עכ"ל. חולם השיר סם צעלמו היכף, ולפי דרכו למדנו שלח נצחר סם ואחר צתלמוד ככל חרן שבער"ו רל"ב שמיכה זו לגאון ונורה ב"כ שסמך למוד התלמוד סם, שקצלו חיס ומספרד אשר לח עלר כח צציוהו להיות חצו חלל חכמים הנזכרים. ועיין עוד רחי' על הפסק הבחונות ולמוד התלמוד צצצל אחו רצו קחי צהערים 17.

6 בסוף ח"ח ומחשפני שצועות כהצ רצו החיי וז"ל וצכלל זה העיקר די לחאסי צצניה והשמוס, ויודע לפני חלהינו שלח צחרתי כהצזי זה חלח כדי להצין מי שחינו מצין, ולהתלמד מי שחינו למד ולידע מי שחינו וידע, ולפי צרחיפו מיעוט צצניה רוצ המתחכמים צמרח צזמן הזה עכ"ל.

7 בסוף ספר שקל הקודש על עניוי השיר לר' דוד צן יחיח, הנלום לספרו לשון למרוס, מציח דוגמח ומיין אחד מהסיד לר' שלמה צן בציוול, והוא הקינה סיסד על מות רצו החיי, וסם נמלח חרוז זה, בגרעה קרן ערינה, היא גברת

המצללים את הקורה . ויתכן ששאלה השאלה לשניהם לאז רב שרירא וזנו רב האי ,
ונשאר משניהם שתי מהדורות של הסוגה , ומהדורה של האז רב שרירא נשמט
מעשה דרז צוםתנאי מפני הכבוד לזיה הנשיא אשר נתיחס לו רב שרירא כנ"ל , ורב
האי זנו לא חש עוד לזה ונטעם שכבר נודע ע"י הגרמ הזיו דלחו מזני צוםתנאי
הס , ולכן העמיד כל הועשה כאשר היו לפניו בתשובה . והנה בכל הספור החיות
נראה מהיוו שכן נודע שר זכא של היממעללים זשמו עמ"ר , שכש חרן פרס מיד
התלך האחרון זשמו יזגבר , אשר הי' ומטפחה פסרי הנקרה כנסרי בתשובה רב

האי , וגם סופרי היונים קראו להרבה תלמי פרח רק זשם כסרי , וכן יקרא ניקעפורוס
את שזור תלכא , ועויין קורות עולם מחזרת חכמים זחרן זוגליא ונעתק לאשכנזית
מוזת החכם בוימגורטען (ח"ט סי' 648 והערה סס) . והנה היח ליזגבר הי'
שמה דזרה יעו"ש זס"הדונקורות עולם להחכם גריוני סוף קורות פרסיים אחרונים .
בשוב ליחוס רב שרירא . עב"פ נראה שרק להרבות כבוד ומטפחהו , אשר גדול הי'
זחיות גם זלל זה , כהז דמן זיה נשיאה זחנחא וכו' , וגם חס רבה זר אורה זעלמו
הי' רחש גלות חו ומטפחהו יס ספק עלוס עוד יעויין סה"ד , ובספרי חזאי סס
הזכתי זזה , ועיין הערה 32) לתולדות רזינו נתן , ומדך רש"ב זענין כזה להגדיל
גם כבוד חזלו ולהרחיף קדימה למוד התורה סס , חולם הרחז"ד יעיד עוד שראה
זורה חזי' על חותם של רב האי זזה קלת חימוק על היחוס מזרע דוד . וע"ס כל
הנ"ל ופורשו דברי זפנים .

2) כל זה כפי חשבון הנכון זספר הקבלה , ואין להסגיה כלל למשמעות השו' רש"ל
סו' כ"ט שראה כחושב מות רב האי זשנה ד"ח ת"ת , ע"ש שבה ורזינו
ברשון מזיר הגולה קבל מרז האי ונסטר שנה ד"ח ות"ת עכ"ל , וע"כ שמוסז מלת
ונפטר על רב האי , לא על רזינו ברשס שנפטר זמן מוזחר , עיין תולדות רזינו
נתן הערה 46) . חולם משזשים רוב החשזנות זפשו' רש"ל סס כמ"ש זמ"ח ;
והרחז"ד היח הקדמון זדבר זה , והיודע יותר כפי הנראה ענינו של רב החזיוניו"ס ,
אחשוז ט"יח העתיק הרבה סיפורים וחשזון שנות הקדמונים ונהלק ז' של ספר
ונזוח התלמוד לר' שמואל הנביא הנחזד מחתנו , וזיחוד על דורו של רב האי ודור
שלחזרו , שכן מוזח מהלק זה של מוזח התלמוד זספר כפתור ופרח לר' ילחק הסדרי
(ס"ה דף ט"ז ז') שכתב לאחר חזזן הצית ק"ל שנה שחיז שנת תק"ל למנין היונים
זימי רזינו הקדוש ירד רב לזבל להורות עכ"ל , וחשזון זה נמלא ג"כ זספר הקבלה
לרחז"ד , הך לא זמזוח התלמוד אשר לפניו , שזחרו המדמיסים הדחשונים רק זחלק
הרחשון זעצור שזועיל לכלני התלמוד יותר , וכן מוזח ממנו זקורה הדורות (דף
ז' ז') שני פעמים , מה שנמלא נ"כ זחגרת רש"ב וס' הקבלה . ועוד סס (ב' ח') .
וכנה רזינו שמואל הלוי הנביא זמזוח התלמוד כי חלו הס טיף רזנן סזורהי , וכ"כ
הרחז"ד זס' הקבלה וכו' , חזל ר' שרירא בחון ז"ל כהז וכו' עכ"ל , הנה זע"ס שחגרת
רש"ב היחס למקור תמיד לס' הקבלה כמו שהכתיחי זכונה מקומות , ת"מ זמקום סר'
שמואל זנביד עזז דרכי הבחון , עזז חותם גם הרחז"ד . ועוד (סס ושס) כפי מה
שזח זכשזנה הבחון רב שרירא ז"ל וזמזוח התלמוד לרזינו שמואל הלוי הנביא ז"ל
וזס' הקבלה לרחז"ד ז"ל עכ"ל . ועוד (ה' ח') וכתבו רזינו שמואל הלוי הנביא זמזוח
התלמוד והרחז"ד זס' הקבלה כי זימי רב שרירא בחון ז"ל כו' חירע מעשה שהיו
הולכים זספינה ממזינה זחרי למזינה סכסחזן ד' חכמים גדולים וכו' עכ"ל , ח"כ
כל הסיפור מהתפשטות לימוד התלמוד זחז"ריקאו וספד מרז שמואל הנביא היוז
ומש לקרו הרחז"ד , ודע כל זה . ור' שמואל שחי רק יז שנים אחר רב האי הי' לר'
מקום היזע לרעת עניו , ע"י רב זסס מחותנו של רב שמואל שהי' מרין אחרת
תמיד עס רב האי , ומפורז כהז זספר הקבלה , שרז שמואל הנביא על יד רב זסס
הי שותה מימיו של רב האי . ועיין עוד לקוון (הערה 4) מסכים לחשזון הרחז"ד .

3) בראש התשובה הנדפסת זיוחסין (ק"ז ח') וכן זראה התשובה המוזחה זערוך
(עך חזיי) נרשס זפירוז שהיח על שחלה ששחלו שניהם האז רזינו
שרירא וזנו רזינו האי , ושניהם נקראו כזר זשט רחש יסזנה בחון יעקב , זע"פ
זחפי הנמלא זסוף התשובה סס זיוחסין , וסמכורהו להאי זנו זחז"ד משער ז'
שנים " הי' רב האי חו רק זן עשמים שנה ולח הי' עוד בחון , עו' הערה 4) .
ובס

14) ומעוניה עוד להרחיק; חמורת הכל חף חס נוספת הוא; יעוין צחצורהם צסדר התקופות צסס הרצ"ע סכתצ שחלו חכמי קירוואן לרצונו החיי למה נהגו ישראל הדרים צמעצד להשמר שלח וטתו מים צשעת התקופס, והסיצ כי ניהוד צעלמת הוא, צעצור שהיא החלת הטעם או החלת רציעתה ולא ירצו לשתות מים חנם ור"ל סים כחן חסרון צהערהק ור"ס נכתצ צמקוס לצ"ד). ע"כ יחכלו כל מתוק להיות סנתס מתוקה עכ"ל רצונו החיי וע"ז כתצ הרצ"ע וחני חומר מתוקה סנת העוצד הטס, הצוטח צו לצדו וכו' ע"ס עוד דצרים מוסכלים מרצ"ע צענין זה. ועל דצד הר"ח ור"ן שהלכו צזה ממש צדרכי רצ החיי, יעוין צתולדות כ"ח ציהוד.

14) רב סריח גחון החזיק צלמוד הסודות, ע' תולדות רצונו נתן (הערה 32) וכן צנו רצונו החיי הלצד מה סהצחנו צהערה הקודמת מתסוצתו הנמכת צנותצ לע"י פ"צ דחיגיה, יעוין עוד תסוצתו המוצחס ערך חצן המנוגעת, וסס יציה צליח צזה הלסון, ולא ססס עולין למרוס חלח צחד"רי לצ"ס רוחין ולוסיין בלחס הרוחס ולופס צעיניו דצד צרור וסומעיין וחומיין ומצצריין כעין הסוכס צרו"הק עכ"ל, ונפלחס מחד צריח זו קדמונית סמסכנות ממש עס חכמי הרפוחס צימינו העוסקים צזאגנעטיטווס, וקורחיס לחיס כזה הרוחס ולא צעיניו, (זאנזאבול) ר"ל ניעור צעינה, ולפיחו היא לפי דצריחס חחד"רי לצ"ו (הערן גרובע) יעוין צספרייס, והסכלל דצצרי הצריחח לח סהן עולין למרוס כו' חלח כעין הסוכס צרו"הק, ח"כ חין זה מקדושת חלויס' והופעת זיו השכינה עליו דק כעין ר"הק ולא ר"הק ממש. ונקחס סלזס טיוון גס כן רצ החיי צתסוצתו המוצחס צהערה הקודמת, צמ"ס וצכן מלין מסיניויו וצחדריו כמי סהר חלח מוצח ומנו תסוצס על סקלת החכמים סוכרים כן, ורמז לצריחח סהציה כחן, ועוד מוצח ומנו תסוצס על י"ב מדות ועסר ספירות צספר החמונות לר' סס טוצ (שער צ' פ"ו וקודס לו צצחוי פ' השח), והתסוצס סרחס הרצ"ע ממנו על חורים והומיס. (פ' תלוי) צלי ספק היתה ג"כ על דקך זה וכמו סהעיר צלדק הרמז"ן סס. חולס הספריס צקלה סחציה ממנו ר"מ בוטריל צפירושו לס' יצירה נחפדים חללי, יעוין הערה 33) וחודות הר"ח ורצונו נסיס שלח קצלו למוד הסודות, יעוין תולדות כ"ח ציהוד.

15) הרבה משובחי החכמה חסרו חת רצונו החיי למעו להס, והרשון הי' הריצ"ס צתסוצתו (סו' מ"ס). סהציהו לרחי צענין זה, וכתצ צסמו ור"ל תקון הגוף ומיסוד הניגופ החסס הוא עסק המסנה והתלמוד וכו', והשר יסיר לצו מזה ויהפעק דצצרים הסס (צחכמות) יסיר מעליו תורה וירחח שמים וכו', וחס הרחס שחופצ צני חדס המתעסקיט צחכמות יחמרו לך סוהה דרך סלולה וצזה יסונו ידיעה הצורה לח תחסס להס, ודע כי יכוצו לך צחמת, ולא תמלח ירחח שמים וירחח חטח וכו' חלה צמתעסק צמסנה ותלמוד עכ"ל, ונצנו הדצרים החלס כלסונס צס' חור החיים להחסיד ומחנגד גדול על למוד החכמות ר' יוסף יעצ"ן ז"ל, ובס צנותצ לע"י פ"צ דחיגיה. חולס רחס פלח חין חסרון חיה מלות יסוצצ סנוי הצוונה ויהפק להפק, כי דצרים חלה מוצחיס ג"כ צחגרת סהנללות לרמז"ן צעד ספר סוורה הונהחלת ערס חענה חני סוג, והוח קדמון הי' צומן הרצס מכל חלה וצדק תמיד נוסחחות ונדוייקות, וסס נוסח תסוצס זו כל רצ החיי כו', והשר יסיר לצו ויהפעק דצצרים הסס בלבד, יסיר מעליו תורה וירחח שמים כו' ולא תמלח ירחח שמים וירחח חטח חלה צמתעסקיט צמסנה וצתלמוד ובחכמה יחד לא ברברי "חכמה בלבד" עכ"ל, וכל המלות חשר רשמתי צחותיות גדולות הן הנמטות צצו"ת הריצ"ס והסוכויט חחריו, וכפי נוסחת רמז"ן נחח סהפק סהסצ רצ החי סעסק צחכמה חס רק הוא יצחד עס עסק התלמוד, וסגנון הלסון מוכיח כגירסת הרמז"ן, ובס נולח סחי' כן גוסחח לפניו לח הי' מציח תסוצס כו' צחגרת סהנללות צעד הרמז"ס סחי' רחי' להפוד, וחף רצונו החיי צעלמו לח הי' כותצ כוחח לר' סמוחל הנגיד, חחרו סהיו כצד לפניו חכמים מפורסמים סנהגו כן, ר"ל סצרטו למוד החכמות חל הביונס צתלמוד, והמה רצונו סעדי' גחון. ומר סמוחל גחון ז"ל חופנו סל רצ החיי, והחריהס גס סמוחל צעלמו הוח' ר' סמוחל הנגיד כוודע ממנו חלח ודחי סרק חל התסיריס לצס תלמוד התלמוד כלל וכלל, יורה הגחון חלי לסונו, וכפי הנרחס רצו כצד צימיו חנסיס כחלה וכמ"ס צסיף תסוצס הנמכת (הערה 13) וכתלנות מר סמוחל גחון (והוח חופתו) והרצו לקרות צספרי עכו"ס" ועוד קת

ורצו' האוי' צנו בחי'ה' מקום יש רשות ורחי'ה' חין רשות לומר על דצני רז'ל גוזמח
 ע"ש, ואעפ"י שרצו האוי' שס הוא קלף סוהר חת דצני עלמו המוצאים זעך עש',
 ע"ש שכתב דהני כ"ד דקאמר לאו דווקא האי מניח' חלף לרעות נפסי' קח מכווין,
 וקאמר כ"ד זלשון הצחי' ובזמח כדכתיב מבכות כסיל מחה, כי שצע יפול לדיק וקס,
 וחי חורת היכי כ"ד ? אמרו רבינו רצון צמחי דנשישי למיור כ"ד, כי הבור' דהסוכר
 חת הפועלים דחי' הוי כצר לקושח' הוי מקסי' לי' כ"ד קושיח' ומפיקנח' לי' כ"ד
 פירוקי, וכן אמרו צסוף המדיר כ"ד מוכי שחין היו צירוסלים עכ"ל. ועיין ערך דל
 צ' צפירוס הועשה' של עכירה' וויס צח' רצ' לצבל (צפת פ"ח ח') והרחה' שהיא מתיבע
 מחד זצרך החוק קלף לקרצ' כל הספור שס חל דרך האפשר צחק הענע, ולא צעזור
 שחש' ליתנע ופלאות שלמעלה מן הענע ללדיקים גם הצלחי' נציחיס, שחדדנח' הוא
 כהצ' צפירוס דעתו צהפק, וחולק על קלף האנשים החומרים כן, וז"ל (צסוף התשובה
 המוצאה ממנו צכרצ' לע"י פ"צ דחגיגה) ודע כי זה הי' מקובל חלל הרשאים כלס
 יחדיו, ולא הי' ח' מהן מנחש צו, כי חומרים היו כי הקציה' עושה' חופות ונורחות
 ע"י הלדיקים כמה שהח' עושה' ע"י הנציחיס, ומראה חת הלדיקים מראה נורחות
 כדרך שהח' מראה חת הנציחיס, כי תקנות יש לעולם דצדדים הללו וחין צהס הפסד
 כל עיקר, כי יודע חל'היס שחין עושינין צו טענה צטלה, (כפי הנראה הי' קלף חכמים
 חומרים שיש צדדים ח' הפסד צשאר שמוסיפים עי"ז ערך על הנמלח' צמקרח' חתרים
 ובשמות לצרות), וכל מ"ש טענה' לר' חנינח' צן דוסח' וזולתו מחמיני' צו ולא
 ומכחיסי, וכשמת' מר שמואל באוג' ז"ל וכיו"ל צו שהרצו לקרות צספרי דצני עברו',
 וחיתרים חין המראה הללו נראה חלף לנציחיס ולא יעשה גם כזה ח"ח לנציח'
 ומכחיסי' צכל מעשה שנאמר צו כי נעשה גם ללדיקים, וחמרו כי חין זה הלכה חף
 צמעשה של ר' עקיבא טלפה צהיכלות, ומעשה ר' נחניח' צן הקנה ועל ר' ישמעאל
 וכיונח' צהס גם כל חלה חומרים חינס הלכה, וחלו סוגרים כי הקציה' עושה' נסיס
 ללדיקים ופלאות ומראה להס היכליו, וחפה מחמד עינינו חשר חתה חומד לצח'
 לצדדי הלכה ויחף המלך חדריו, ויזכך לה' לך מהלכיס עם העומדים לפניו, ותרצה
 וידען ציתו ונחל עדניו תשפה כי עמו מקור חייס ושע רצ' עכ"ל הזה. כנגד זה
 עיין חורב' יוסף על הרצ"ע פ' שמות סימן כ"ב והרחה' פלח שמויח' צהס רצ' האוי'
 מחש' להפק, שסוצר כדעת ר' שמואל באוג' חין חוליו רחה' רק קלף דצדים מהשצה' צו
 ולא סיומה חו' שהי' מתקללי דצדים, וזה קרוב יותר. חונס זה מורה יותר על
 טוהר חמונתו של רצינו האוי' ויושר שכלו יחד, שלא יקבל ספרי הנסיס כפזעוס,
 לצלחי' נציחיס, רק צמקוס שח"ח למיח' דרך חחר יותר קרוב לענע, כונה שרחינו
 מערך דל צ'. חכן כ"ז דרנו צספרי מעשים לח כן צמחמרים כללייס של חוחיס
 וחמורחיס, שחללס יתרחק מחד טלהניס צהס כוונות זרות לח עלו על לצ' חומס,
 וכצר התלוננו ע"ז היצה' חכמים גם על הרצ"ס שרלה להעמיס דעות פלרסופיות
 צחיזה' וחמרי רז"ל וגם צמקרחות, וזו צחמת דצד קשה מחד לזאת מן טוונת שחומר
 ולהולוכו צע"כ לדעה' חרת חשר חוליו לח ידע ממנה חו' לח רצה' לדעתה', וילינח לנו
 ההיזק עי"ז שלא נדע מהלך המהצצה' והשתלשלות הידועות מדור דור. והצין צזה'
 דצני רצ' האוי' צתחלת ההשצה' הנזכרת, שכתב, דע כי חנו ונעודנו חין דרנו להפוס'
 על דצד ולפוש' חופו שלא מדעת מוי שחמרו כדרך שחחרים עושים, והכי חנו מפרסיס
 לך דעתו של הנח' זה ותוכן כוונתו וחונתה מה שהי' סוצר וחין חנו מצחריס עכשו'
 הדצדים הלכה חו' חינו הלכה, ודחי חשניות הרצה' יש שחינס הלכה וחלו מפרסיס
 חזות חליצה' דמח' דחפתו (ושמח' תאמר ?) חפה יודע כי הרצה' חכמים היו סוצרין
 כי וני שהח' הבגון צכיה' מודת זכרות ומצוחרות כשניזקס ללפית צמרכה' ולהינין
 צהיכלות של מלחחי' מרוס, יש לו דרכיס לעשות שיצ' צהעינות ימיס יודעים וכו'
 ולוחש צחצן סירוף והשצחות הרצה' שהן מפורשות, וצכן מלין מפנימיו וצחדריו כונו
 שהח' רוחה' צעיניו היכלות ז', וחופה כחלו נכנס מהיכל להיכל ורוחה' מה שיש וכו'
 ודצד זה מפרסס יודע עכ"ל. והצן מחד חין יטנה' וישלש דצדיו שצח' רק לפוש' דעת
 שהח' וסצרת החכמים חלף לצדד חס' הם כהלכה רז"ל חס' מפנימיו עם דעיותה'
 צעינייס חלה', וזה צחמת חין ישר סיצור לו כל מעיין, והיא תפצרת לו, והפצרת'
 גם לקדמוניס, יותר מחצר חין דרך הללי יושס צפיהס עלות צחוקות וחונס'
 והועלת חחמה' גלויח' תמיד לעין, הפראה' מחיזה' לח שהי'. ועוד נעמוד על סוף
 לשון זה, וצכן מלין מפנימיו וצחדריו כמו שהח' רוחה' צעיניו " עיין לקמן (הערה

רצ האוי צרומי טעם לתם מאחריו צטעה ליטן טונת שחרית. חלח סהדור נפלא חלח
ולח נולח צטום ספר מקדמונים רצ האוי נסע ממקומו, והכ"ט לדרך רחוק כזה,
והיך לה ידע מזה הרצ"ד צעל ספר הקצלה חו צעל היוחסין, רלכן מוכרחים חנל
לפרט שטמע ר"י צ"ר יהודה צרומי מה שהי' חומרים חיותה תלמידים מפי רצ האוי,
ורחי' נוכחה לפירוט זה תהבה"מיו פ"צ מה"ל שחיטה ס"ק כ' ע"ט ר"י צ"ר יהודה
כתב טולח מפי רצ האוי רצ שריח חציו וכו', חו שהי' כתוב כאן ר"ח וע"י ע"ט
נעשה ר"ה רצ חלח רצח צטעות רצ האוי, שיותר יכול להיות שרציו חנחל נסע
דרך וס האמלעי תן חלקירוואון לרומה, ועיין תולדות ר"ח שנקרא ג"כ חיש רומי,
חלוי צצור שהי' סס חע"י חסס זה רחוק, וסט נכתוב טעם חחר חו"ה.

19) בתשובת רש"ס שרצ"ן (דף קמ"ה ז') ורש"י (שנה קנ"ב ז') וזכרות נ"ט
ח' מוצח מפירוטו רצ האוי על סדר טהרות. ומ"ט רש"י צזכרות
סס מלח טמיח זמס' כלים ט"ם, שהח רק צחלות (פי"זמ"ג) וע"ט צפירות הרצ"ס
שמפרטה כמלה חדשה טלח נמחה עוד צכל הסדר, וכן צערך ערך מלעמיח.

20) רד"ק צפירותו (יהושע כ"ח ז') כתב ורחיטי שחאל רציו האוי צזחת השחלה
צעיין הפסקים ממטה רחובן וכו', והסיז וכו' דאשצתו צעיניי הגדות
והסמך עליהם עיין לעיל (הערה 13), ועל ד' נכנסו לפרדס (סס) ועל למוד
החכמות (הערה 15), ועל י"ב מדות וי' ספירות (הערה 14), ועיין חורים
ותומים (ט"ט).

21) התחלת ספר משפטי שזעות הוי, לחדס מערכילצ ותה' מענה לטון,
חע"פ' שהעוסק והעסוק לח נכחדו מהקצ"ה הואיל ויהח סהור
מצני חדס העיל עליהם שזועה על הנסחרות כדציו החכס חס יהטח חיש לרעהו
והח צו חלה להחלחו וחחה השמע תן השמים" עכ"ל, וצסוף חלק רחשון סס, וחח
יהלמד הצע"ד חמנו טענות לטעון על העיקרז ולהנלל גורם רעה לעלמו וחני נקי
מזה פני צורחי, לפי טלח פירשהי כחציו זה חלח ליוטרי נתיצית להצין ולהרות, וחני צזה
כמו שחמר ריז"ז על חרצן הרמחים חרו לי חס חומר חרו לי חס לח חומר וכו' ומסקנה
חמרה וממך חחחי קרה כיו ישרים דרכי ה' לדיקים ילכו צס וכו', והקצ"ה יפרע
תן כל הקורח חחציו זה טלח ינהוב צו חלח צירחה טמים וצדך החננה, וחח יעצור
ע"ז, חלהיח טכל נעלם לפניו הוח גלוי, יהו' צעל דינו וחחננו נקיים, כדכתיב
והמטיס עקלקלותם יולכסם ה' חח פועלי חרון שטום על יסחל עכ"ל. וסיום כל
הספר, זה כלל שחפתי לצחר משערי הגמרח צצנינות צזרת חלהינו, חון חמה
טלח עלה על לצי חו חס נעתק תן הדעת. והקורח כחציו זה חני מעיד עליו חלהיס,
חס ירהח צו כלום פרן יצננו, חו ידיונו לכף זכות, טעל זה היה חוונתי וסמיכתי,
וחלהינו יפיק לנו רלון עכ"ל. ועל חחה ותפלל צחמה כל מחצר ספר הדורט לחלפים
מצני חדס. —

22) ארלי חסרים עוד צחסיפה זו ספרי חדינין, והפקדון המוצחים חמנו צס"ק,
וכפי הנראה חצר עוד על הלכות הרצה וקרחס צסח הכולל שערס,
כמו שקרחו חח ספריהם חותנו ר' שמואל צן חפני וקון. (הערה 8) ור"י צ"ר
רחובן חלצנללנו (הערה 23) יעיוין צספר חדס לרציו ירוחס (נתיב ט"ו ח"ה)
וכהצ צשערים דרציו האוי שחס נעלה חלפוחית שמינו רבלים נקיים להוכח, טרפה
עכ"ל. וקלת קדמונים קורחים ג"כ למשפטי שזעות שערז שזעות, ורש"י קויח נס
לספר תקח וממכר צסס שערס דרצ האוי (צ"ח ל"ט ח' ד"ה מדדון), עיין עוד
הערה הקודמת צלשון רצ האוי, זה כלל שחפתי לצחר משערי הגמרח" וספר תקח
וממכר מסודר צשסום שערס.

23) המעתיק ספר תקח וממכר כתב בהקדמותו צענוה יתרה וז"ל, וחני יחיק צן
רחובן חלצנללנו צינותו צספר לפי עניות דעתי, והחזרתי חותו
צלשון עצרי לחחיו שחארן חדום חחר לח יציו צלשון הערצ. וחח סנח ימלח צו
שביון ידעתי כיו חני שביתי, כיו שחח לח נחצר לי הלשון יפה ימה, וחין לתלות
חוחו שביון לצעל חצור ז"ל כ"ח עלי חחר החזרתי צלשון העצרות, וחני צן ל"ח
סנה צעת שהחזרתי חוחו סנת ד' התל"ח לז"ע עכ"ל. ומ"ט לחחיו שחארן חדום ר"ל
לכני

דבר לדבר איך נתמסרו ישראל ספרי החכמות צמחו, ועיניי טערי לך (ח"ד סוף שער ח') השורה נרצ האוי. מי שקנה ספרים מחברו ועשן המוכר שיש בהם חונאה לרכיבן לראות ויה שמים הקלף והכתיבה, ואם יש בהן חונאה צדקה, הקונה חייב להחזיר, ואם החונאה מפני החכמות שבהן חין הקונה חייב להחזיר עכ"ל.

16) ראוי להעתיק כיון בקלמה דברי רב האוי בתשובתו צענין סדר התקיעות (מוצאה צמחים דעים סו' קי"ט) אשר כל קורא מצין יתנוון עליהם ועל דרכיו איך ערצ את נפשו לדבר כל אשר נס לנצח הנחמן לה' ולא חת מפני כל, רז"ל: כך רחיו כי הדבר חזנו יולחין וידי חובתינו ועושין בה רצון יולדנו, נכון הוא ודבר צדק ועד עכשו, מה שאנו עושים שתוקעים מיושב כמנהג והוקעין מעומד על סדר צרכי ג' אל ג', הלכה הלכה ופשוטה היא בכל ישראל, וכיון שמינהג הזה צדוקי נכון והלכה למשה צדוקי כי ילחו ידי חובתם כבר סר כל קושיו, ואם החומר הם תש"ת העיקר הרי תש"ת ואם תש"ת העיקר הרי תש"ת? התלפת השורה? לומר, מנין חנו יודעין כי מורה לתקוע צדוקי זה, ועיקר התורה הנהיגה מנין חנו יודעין כי היא תורה משה שכתבה מפי הצורה, חלף מפי עש ישראל? הנה חלו המעידים עליו גם הם מעידים כי צמחה [זו] ילחנו ידי חובתנו, וכי כן העיקר בקבלה מפי הנביאים הלכה למשה צדוקי, ודברי הרצים הוא המוכיח על כל משנה ועל כל גמרא, ויותר מכל ראי' מזה, פוק חזי מה עמא דבר זהו העיקר והסמך, והח"כ חנו מצדדים בכל הדברים שנחמרו צמחה או צמחה צענין זה, ומה שיעלה מהם ויהרץ כאשר את נפשו חנו מיעז, ואם יש בהם כלום שלא יתכוין כאשר צמחה ולא יהפך דראי' חנו עוקר את העיקר, (ר"ל העיקר של דברי הרצים ופוק חזי מה עמא דבר) והולכנו דברים חלו צמחה זאת כי רוב שחלות חלו החונות הם, לפיכך גלינו כי עקר המורה חנו הלוי בהם, ובפשוטן של דברי הורה הכתובים צמחה איך ללמוד כ"ח הרועה צמחה, שכן כתוב יום הרועה יהי לכם, והעשועות לא נלמדו חלף מדברי חכמים וכ"ח פשוטה לפני התרועה ופשוטה לחחריו, שחין צמחה ראי' פשוטה על זאת, חלף הלכה למשה היא צדוקי ישראל, וכבר פירשנו לחלוף קדוש ראי' כי טורים והרועה חתה הם כו' ודבר זה עיקר, וכל השושים צמחים מרומי ומצמחים חתם, להגדיל תורה ולהאדירה הוא וכו', הרי נסתלק ספק ולא נשארה חונות כו', וסר מה שהבדלם והרחתם דברים ושניהם ושלתם וצנייתם צמחים חלף על יסוד, וחונותם צמחיות תש"ת חו תש"ת חו תש"ת הם עיקר כו', כל חלו דברי קתורין וחונות וכו' וכו'. ומה מנהגי הפלוגה צמחיות שכלם נכחות, הללו חונותם ויהקלם והללו חין חונותם, הללו חונותם והוא רחום צמחה יולד והללו חין חונותם, הללו חונותם ס"ת צמחה פלגיו (?) וכו' עכ"ל, ויכאז לצד חס מצין על כי נתקלקלה השורה זו מאד בהעקבה, ויש בה הרבה דברים עיקריים עוד שהשמענו רק מחמת שחיס מצדדים, והמעייני יראה דרך רוח לצון ערצי בכל חומר ממנה. ורמז חלו כבר ר' עוני' מחבר הפסיקתא צ"ח חומר צמ"ח, ומה שנהגו לתקוע צמחה על חלה המורה ועל כיוולא בהם ועל כאלה שלא צמחה, חלף חין ויבדך נו' בהם קבלה צמחה דור וחר דור החין היו ישראל ויהגין, שהתקיעה הסופר ונענוע הלולו ושחיתה וכו' כל חלה קבלה הן צמחה חלף נחלקו ממני ישראל עליהן. ומי שחיו חס על כבוד קונו ורולו לדבר הספוכות הרי הוא חותם נפשו כו' ועו"ש צמחיות ויה חתם דברי רב האוי נגד תנצתי חונות דבר התקיעות, וכבר מוצא רב האוי צמחים צמחיות זו סוף פ' ויקרא.

17) כל קורא מצין אשר יענין על דברי הקדמונים צדוקי הקבלה כדב האוי והצמחים חחריו עד הרמז"ן, וישום חליותם דברי החחרונים זה, אז ימלא הפרט הגדול צנייתם, ויראה היום הטהורים היוולדים ממקור חנו שיש צמחים חוכים, חין ודלחו מעט ונעט ויהיו חח"כ עכורים צני מראה וזוהר, ובפרט חחריו אשר נחברו עמה הנוטריקין ובמטריחות — וחודות חחר נעשה עמה צמחה ח"ח כ"ג לא חוכל לפתח פה, ובמקום חחר נדבר מזה ח"ה צמחיות.

18) בוש"ק כתב ח"ל צמחתי חספה נראה דבר האוי הוי צמחים עכ"ל — ויפת העיר שכן הוא חס (פט"ז סו' טל"ח) שחמך ר' יחחק צ' יהודה מפי

25) יש מקומות עם הקונים קונים הרבה שהגברו צ"ל זר זזה, והם מתקונים
 כבר יותר זליקוטים. אך לדוגמה לניב פה שני דברים שהגיה צעל זר זזה
 צ"ע ומתצדדים היעד וזליקוטים. ששער וח"ד (ס"ק ל"ח) כהצ צור זזה ולא הזנתו
 דברי רבינו מאי רחי' מייחית מ"ס הנ"ל עכ"ל והמעיון זליקוטים שס' ימלא הרחי'
 נכונה, שסס כהצ ורשאין לקנות להס ר"ל הצ"ח רשחי לקנות שדה מן ליה סלו, וע"ז
 הניה רחי' מהיהו דצ"ק (קט"ו ח') דקחתינן התס (לפי ברספר) ודינחא ד' זוי
 קמחי חגודי חגוד לי' גלימח צגוי' ולסון חגודי לסון מכירה היה כו' ר"ל שסכר לו
 הלוח הולנזוס צהצו יעו"ס. ועוד צסוף שער נ"ז ס"ק ח' ומ"ש רבינו ולא חמין
 נלע"ד ט"ס כו' ורף ששלסון דחוק קלה מ"מ הסכרח לח יגונה עכ"ל. חולס זליקוטים
 שס מתוקן מחד יעו"ס שכהצ מי שסכר לחצרו פירות וכל דצר שסמו חמיה לקבל
 עליו לפי חצרון הספסד חו כפי מנהג המקום, ומלא יותר (פסולת) מן הרחי',
 והגיע הדיו לנסות לו הייז לנסות חת הכל, כמו שחמרו (צ"צ ל"ד ח') וח"ס צח
 לנסות מנסה חת כלו עכ"ל. והוא ממש כפי דברי הגמרא. ובס ויה שפחה שס ס"ק
 ח' יש להרן דרך חחר יותר פסוע מתירולו, והוא שכוונת רבינו שס צמ"ס וח"ס הוא
 יותר יס עליו להסצ לו חותו יותר ר"ל שחלומה שמוכר לעשות כן צשעה ומכירה
 ומחוייז לחמור ללוקח יס כחן עפרורית יותר מן השיעור והמנהג, ולחצש לו צנכיון
 החקה. ומסכים לזה זליקוטים שס, חלל ח"ס יס מקוס שיש להס מנהג קצוע,
 על מנהגס עומדים, וחין רשות לחחד מהס לחלף המנהג עכ"ל ור"ל ב"כ צשעה
 מכירה להסיס יותר עפרורית ולמכור בסהס. חולס ח"ס עצר המוכר ע"ז ולא שפחה
 ומלא ח"כ יותר מן השיעור והמנהג, צום כהצ צסוף השער שמוספה חת כלו כדברי
 הס"ס ופנ"ל. ועכ"פ נראה מכ"ל שח"ל לחס צקס ריב"ד הלנללוני המעתיק כל הספר
 לתלות צו הסגיון סימלח, ולא צמחד עלמו. עיון ריש הערה 23.)

26) יש להסתפק ח"ס סדר הנחיס והמורחיס זה כ"י חינוו חגרת רש"י הנדפס
 ציוחסין, שדצרת ב"כ ככלל על סדר הדורות של צעלי התלמוד, וקרח שס
 צחולר הספרים של ר"ד אופנהיינן ע"ס רבינו החיי צענור ששחלה היתה ב"כ
 חליו, ולרין לעיון צגוף הספר. ומה שיהוק השערה זו, הוא כפצר קרח רש"י
 (כהצוה ז' צ') ב"כ הסוצה זו פסק סדר (עיון יולדות רבינו נתן הערש 32), וסס
 פראה ב"כ הנועלת חטר הלמח לנו מהעיון צגוף כ"י זה. חכן ח"ס הוא ספר חחר
 מיוחד כמה מן הנועלת היתה נוספת עוד יותר מחצור קדמון כזה, חטר לח שפחלו
 עוד עיון חוקרי הדורות ויכחצ לנס על פנינים כחלה המונחיס צקרקע היס.

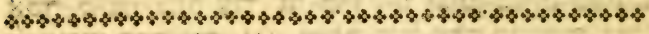
27) ב"י חסין (ק"ל צ') כהצ, רבינו החיי בחון נפטר שנת תשל"ח, ד' שניס חחר
 פטירת חותנו רצ שמוחל צן חפני וחצר. ספר מקח וממכר וספר
 צצועית וס' מלגרות וספרים אחרים עכ"ל ומלחח חצש הספרים הקטנים שחוצרו
 לספר מקח וממכר והס הבסכון והתנחיס ודומיהס, וקט ריק הני תלחח, נראה
 דס' מלגרות דומיה דסך פרי קמחי, וגדול צכמות כמותס. וכן נראה מלסון המעתיק
 פי' משניות סדר נחיס להרמז"ס, בהקדמתו שכהצ וז"ל. ויס מהן (מן הגחונים)
 שחצר על מלוח חחה ספר חחד כגון רבינו החיי בחון ז"ל שכלל כל דיני השצועת
 צספר חחד, דיני המלגרות צספר חחד ודיני מקח וממכר צספר חחד עכ"ל. ויס
 להפליח על טעוה הבחון צעל ס"הד דצרי יוחסין שהצנור, שצחסו חצש שח"ס סס
 והצר ט' מ"ו וכו' מוסצ על ר"ס צן חפני ולא על רצ החיי, ולכן העתיק כל לסון
 זה חלל חיי ר' שחחל ולא חלל רצ החיי. חולס שהגיה נראה לעיון, ומעולט לח
 יחס שוס חכס ס' מקח וממכר חו ס' השצועת לר' שמוחל, וככה ס' המלגרות
 הנרסס שס צסמוך, וכמו שהצנור עוד מהקדמת הנועתיק סדר נחיס. וכן מוצח סער
 הנולגרות של רצ החיי בחון צמשרים של רבינו ירוחס נפיו י"ח ח"ד. וכבר טעה צזה
 לפניו עוד צעל שפתי יטניס, שצחות מ"ס כהצ ספר המלגרות ר' שמוחל הכהן צן
 חפני, ולחלן שס, מקח וממכר ר"ס הכהן צן חפני, (ספר יוחסין דף ק"ל). עכ"ל.
 הנה צחר טעוהו ב"כ דצרי היוחסין חעפ"י שכהצ צעמו צסמוך שס מקח וממכר
 מרצ החיי בחון.

28) בפירוש הראצ"ע (דברים ל"ז ל"ט) וד' החיי ז"ל חמר, וצפירוס רד"ק (ס"ח
 כ"ט) צעעלת חוץ, חלל רצ סעודי' ורצ החיי הגחונים ז"ל חמרו,
 ע"ש

לזני ישראל היושבים תחת מחלפת הגוילים, והיו זה מחזן כזה (שעיר זרללנוה
 באספתיה הלפנייה היתה תחת יום). לעיר דלוי, בזבול אספתיה הרומית שהיתה
 כנראה אז תחת יד הערביים, והעתיק החזור לחזיון זחן מולדתו. ונדוע ר' יחזק
 זה לתחזר אזירות לשבעות שהחלתן חי' מקום זינה, ועדיין חומיניס חרפת גלילות
 המערב פנימי וחילון. (זהס הגדולים ח"צ מערכת ח' סימן ווח"ו) ולא רחיתים יומי,
 רק חינה חרונים מוצאים תהס בהקדמה היקרה והמניח לזית הדפוס ספר לשון
 למורים להחכם רמ"ח לולאטו, הנדפס בלבוש שנת תק"ע, ונראה זהס יותר הרילות
 מנועס, שיגע והלליה מחד לסיים תמיד החרת במקרה הנאות לענין, חולס בהחמנוי
 (שער ג') ונרצה במהללו וח"ל ושירו ר' יחזק זן רחובן, סודס ווי תבס ויזן, כי
 הפליח לעשות תלילות נאות, והזיח במלוח חרונים זכרון כל המלות, וישוימס צפסוקיס
 דצקיס, כחלו הס זרוח הקודס חקוקיס עכ"ל. ובקורה הדורות (ו' צ') כהוז שחרתוס
 סס ריז"ר הלזרללנוי זרחסי החרונים צמנו וסס חזיו. וחזר עוד פירוט צפרקיס
 מונס' כהוצות מעיד על חמתו והזנותו (לזון הרח"צ'ר הלוי זקבלתו) ומוצח ומנו
 צטיה מקובלת על אסכתח זו, גם כהז ספר שערי שבעות הנדפס צרוק ספרי הרי"ף
 חעפ"י שלח חזרו הרי"ף רק ר"י זה הלזרללנוי כת"ש תשנ' מהר"ס לס' משפטיס
 סי' מ"ח וסי' נ"ה, וכן מנאר זציר של רחש הספר שערי שבעות, והחד לפלנות
 ילחק זן רחובן" וצער ה"צ מניח חת ר"י חלפאסי בהוספת מלת זל"ל, ח"כ ה' ה'
 מחזר ריז"ר אז עכ"פ זן ס' שניס ויוהר, שהרי"ף מת צנתת התפ"ג ור"י ז"ר רחובן
 נולד כפי חשבון שסמוך שנת ד"ח התפ"ג. וחשבון זה יוכל להסכים ג"כ עם מ"ש
 מהר"ס צסי' מ"ח סס שהרי"ף ה' חזי חזיו של צעל השעריס, והנה הרי"ף נולד
 צנתת ד"ח תשע"ג, ומלוי הוא שיהי' כזר לזן שלטיס, ויו ונדד צמנו. חלח שיקסס
 לנו חיך מוצח צער שני המזכר רז חלפאסי צפתס, ולמה לח יכזדהו המחזר בהוספת
 "חזי חזיו?" גם רחוק קלת סרז חלפאסי שהי' שוכן באו"בריקוח ורק כשהי' זן מ"ח
 שנה נכנס לספרד הרומית ולמד בקורטבה וחליסנה, ה' לו כזר כשהי' זן שלטיס
 נכד צעיר זרללינה זקנה ספרד לפניית תחת מחלפת הגוילים. חולס הנפלח הוא
 טעות המגיה של ספרי החלפסי ד' וייען שנת תקס"ה, והוא המדקק הנודע ריז"ל
 זן זחז שנת צרחס כזך שסי סס, וגרל סס ר"י חלפאסי זחן, וחזי חזיו ר' יחזק
 ז"ר רחובן חזר שעריס דרז חלפס עכ"ל, הנה עשה מכן הכן חזי חז, והקדומו עד
 המשה דורות למעלה, חע"פי שיקרח חת השעריס צעלמו שעריס דרז חלפס. וסס
 מנת גזר חזר יגלה ירו חל מקום צלחי נאות לו, כי מדקק ה' וספיו צדקוח
 טוביס ומועיליס. חן צעס קריחת סס שעריס דרז חלפס המזכר כזר בהסונה מהר"ס
 סס גם צפתיחת גוף הספר, יתכן לומר שהסויף המחזר השעריס חלה על הלכות
 הרי"ף וחזרס צרוק ספר ההלכות, וע"ש זה נקראו כן מתחלתס. ונס"הד כהוז
 שנקרח ר"י זה ז"ר רחובן ג"כ ר"י מפיס. ולפי"ז היינו מולחיס טעס פשוט לקריחת
 סס שעריס דרז חלפס, חלח שלח מלחתי רחי' לדזכרו צרוס מקום, וצמהרי"ק סי'
 קי"ד לח נזכר מזה, ואדרבא כזר שמענו שעיר מולדתו הלזרללנוה ופטירתו צעיר
 דלוי שחאספתיה הרומית. ויהכן שנחלף לזעל ס"הד ר"י חלפאסי שנקרח כן ע"ש
 חן מולדתו פי"ס, ז"ר ילחק זה הזרללנוי.

24) בשער של ס' מקח וממכר שנדפס צווינליחה יום ג' עיני להז"י שנת סס"צ,
 כהוז שהזיחו לזית הדפוס כהר"ר משה הלוי מיקן יל"ו, ובהקדמתו
 סס כהז שחמדס גנוזס ה' זחולרות יחידי סבלה, ומולחזת החלה מניית מדרכו של
 החכס הכולל כמהר"י חזטליון ממודינה יל"ו, וצסיומו סס כהז שהשתדל חלוקף הצקי
 צחדרי תורה כמהר"ר עוזדי' ספורני נ"י להגיה ההעפק. ומעפה הלח יתפלח הקורח
 חס ימלח ששלס חדסיס לפני חחילס צמלחנה יקרה זו, נדפס כזר צעיר התיח צעלמה
 (ווינליחזה) צרוק ספר משפטי שבעות, לקוטיס מדיני מקח וממכר והס כוללליס
 כל השטיס שעריס של ספר זה רק צקלרה מחד. חולס חחר השוחת הליקוטיס עם
 גוף החפר שנדפס חח"כ, ימלח שהליקוטיס המה מהעפקת חחרת שהיתה יותר
 קלת מנחרת ומחוקנת. יעויון לזוגמח ריש שער ל"ה צשני הספריס, ולחזת יש
 נפקן ולזחר מזה לזה קלת מקומות קסי הצינה. ונראה שהקדמוניס ה' להס העתקה
 זו שמונה הליקוטיס, יעויון ס' המכריע סי' כ"ח מניח דזרי רז החיו צמקח וממכר
 שער י"ג בלשונו והיח כלו בליקוטיס, ומשונה נוחד בהעפקת ריז"ר הלזרללנוי.
 ועיון הערה הסמוכה ח"ז.

צדק הוא שאיזה תזיק חזק ס' זה ע"ש הגאון כמו שהדפיסה ס' גורלות ע"ש כ"ט
 סעדי' גאון רק להשיג מחסו, ולא נמלח רמז מספר ספרון חלונות לרב האוי צדק
 קדמון, גם חזק זה נודעו כלל. ורח"ו שמעתי מחכמי ח' טשי' מעיין צדק הספר
 ונמלח בו תזכר ככל המפרש רט"ו ז"ל, ח"כ הזיוף נראה לעין. ונס"ה כתב שחזר
 רב האוי שיטה חדשה מרובה על צדקה יעקב ונרפחא דמלחמה התסכן, ושענתו
 נוצתה מעטרה זעל. שפתי ישנים חזת מ"ס סי' 381 שהצד צעזר שדפסו חלה
 הספרים יחד בוויניליון עם משפטי השצועה לרב האוי כלס ממנו המה. ורח"מ
 הם רק נלויס לר' דפוסים ע"ש צעזר הספר. — וצפירוש ר' תמה בוטריל לספר
 ילידה (פ"ה ת"ו ר"ז ופ"ג ת"ג) ונזח מרב האוי ספר הקמינה, ומ' קול ה' זכה
 (דפוס הורודנה דף מ"ג ח' והדפוס משונטח סס. ולרין לתקום) ושנים צקלה
 וסדורה, וזעל שפתי ישנים העמידס צאור הספרים שלו כפי שראה צפירוש רמ"ז
 חע"פי שמינה צפהס ס' ולידה, וכן עשה עמוס הרבה. חולס נחשד הוא רמ"ז
 נוחד להניח ספרים שלה ס' זעולס, ומחכמים הרבים וחנוריהס המונחים ממנו
 צקלה לח נמלח סס וזכרון צמקס חחר, ועיין צדרי עתים הקפ"ע סוף לד 36.
 ויהיה גם כחן ימלח הקורח חזק לחשד זה שצפ"ג מ"ג סס ונזח ממ' הקמינה
 עיניס מנקודות ודגס, וסס זלסון רב האוי, וז"ל נודע הטעם צסוד הקלה, וכבר
 חזר ע"ז הסוד ס' הנקוד הבדול חטה הצר. רב חשי' צצכל והווד נמלח צישיחנר
 ע"ל. מי רחה כוחה? מי שגע כחלה? ח"כ ידע רב חשי' כבר מנקודות שלה נמלח
 רמז ומן צחלמוד, ועיין טורי ומחמר ג' ס' ל' ל"ח). והשוצה רבי"ט (ס' רפ"ד)
 והקדמה למסורה התקורת, ומטפת ספרים (פ"ד ס' רל"ו), גם הזין צסודיסן,
 והי' נמלח עוד ספרו ז"ל רב האוי, וחזק נחשד ספר נזה של רב חשי' חחרון
 החמודים? וזכה עוד רמ"ז והוסיף צפי רב הקוי—נלה חחה חשר על ידה וזכר
 הזיוף, והיה מלה צצכל. שחלו יחור הדברים—מרב האוי למה. לו לסמן ונקוס רב
 חשי' צצכל, והלח במ הוא צעלמו הי' סס, כי צכל חזן החמודים וכל הבחויס,
 רק רב חשי' תלך צמתח מחסיה ורב האוי צסונצדותח, חסנו חלה הערים צחרן צצכל
 כנודע, חכן חיוס חחרון ויחלרוב ויירקסלו, רנה להעלרס עי"ז ערך הספר שקוצר
 מחמודה קדונו וצחרן קס, וחחרון זה קרוצ נוחד שביח רמ"ז צעלמו. ורח"מ
 עוד מי שמיחסיס שני הספרים החלס, הקמינה וקול ה' זכה לרב האוי צר דוד
 שהוא ג"כ גאון וקידס לרב האוי זה צזון, חולס צלי טעס ורח"ו, וצפירוש נמלח
 המיד רב האוי צפהס, וחדרצח צמחנה ו"צ פשוטות (ס"ד צ') ונזח לטון רב האוי
 שכתב והגאון חדונו חזיון מ"כ פירס, וכיוון רמ"ז צלי ספק לרב שרחה, שרב קוד
 חצי רב חשי' הרחשון לה הי' גאון. חולס כמעט חזן להסתפק שחין אחד משני
 הבחויס ששסס רב האוי הי' נחצר הספרים. הסס, הניכריס גם צמסס למחחרים
 שסוס קדמון לח כנה ספרו על לטון המקרח קול ה'. זכה, רק רמ"ז סס דצריו צפיהס
 כחשר עשה לבדוליס הרבה, מהס היוו צומי קס ומחזן נסיה קרח שמוחס עללי
 חומה, ומהס נצרח ממנו לפי טעה צספר ולידה. —

זמן ומקום ר' אלעזר הקליר, ועניני פיוטי
 ופיוטי זולתו, וקצת עניני התפלות.

לא נמצא חכם בעמנו אשר רבו הספיקות כל כך על
 זמן היותו. על ארץ מולדתו. ועל עצמו. מי הוא
 ואיזה

ע"ש . ועוד צרח"ע (ישעי' מ"ו ח') ורד"ק (ירמיו' ח' ז') וסי' רצונו האוי קטח"ק
צער"י, ורש"י (הושע ב' ז') וצרח"ע (עמוס ה' כ"ג) על היצת ומריחכס, ועיין
עוד צחור ונלה זו מרצונו האוי צנפפור ופחה (פ' ג"ה), ועוד צרח"ע (ההלכה
ל"ח י') וחיוצ (וה"ו י') והני רחמי צפירות רצ האוי ז"ל שפירש, ושם (י"ד כ"ז)
ושם (כ"ח ל"ג) גדים אמר רצ האוי ז"ל שהוח' הקונה שעל הקצר כמנהג חרץ ישמעאל,
ושם (ל"ז ז'). וצרח"י רד"ק מוצאים פירושו הרבה אחד .

29) **הראב"ע** כהצ צחלת ספר מחזנים וחזונו רצ האוי חספ ספר המחספ
(צידועת לה"ק) מלח' הכמה וכליל יופי עכ"ל . ונראה שהוח' צלסון
ערצי , טחחה ונורתו שם כל הספרים צידועת לה"ק, כהצ וכל חלה הספרים הם
צלסון הסגריחים לצד מהמחצרות והסורה והאגרון עכ"ל . והחשוב שהי' כולל חסיפת
שטחי ל"הק על סדר ח"צ שכן מורה לטון רד"ק צשורש רד' וז"ל למה פרמון הריט
בצנונים צחות הד' לרצונו האוי ז"ל ונפרט לטון עיין ופוחלת כחלו חמר מה חתם
מעיינים ימחלים לכך והוח' קרוב לטון הערצ שקורחים לעיין הדבר אל רד"ק עכ"ל
וחולי ז"ל צחות הרי"ש ור"ל צשורש רד' , והפירוט נפלא צחמה, ונמלח גם צרש"י
תהלים (סג) צסס ל' ונח' הדקסן רד' הוא מחרצ צלסון הערצי עכ"ל, ומהה הצין
דצרי המדרש ריש חמור הזל ורד' עליו ר"ל הדצ' עליו, ונחמה מלה זו צערוך .
ובדצרי ר' משה הדקסן כהצ ג"כ בעצמיוט מדרש מליס שלו חלה שסוסף שהורחה
העלמית לצורש זה צערצית היא עיון והחצולה וציחוד להרע לזולתו, ועתה רחם
שבס' הוספה זו צהורחה ערצית ידע כבר רצונו האוי ז"ל . ועכ"פ חצר כבר ס'
השרשים וע"כ ח"כ שהוח' הנקרח ממנו צסס מחספ, שחל"ל לח' הי' הרחצ"ע מחריס
ממנו, שהרי חצצ סס מחצרות של ר' ונחס' וספד' השרשים של ר' יונה, ודומיהס .

30) **בשפתו** ישנים כהצ ספר מוסר השכל כולל פסקים ומנהגים וכו' צחרוים
פאוריזי סכ"צ . אולם נודע מהירות העיון של זה החכם צשערי כל
ספר , או ססוקן צטעות על חיזה חכס חחר . ואכן צחולר הספרים של רד"ח זוק-
טאוון בווערדן 565) ירטיס ספר זה צסס טירי מוסר השכל לרצ האוי גחון פאוריזי
שי"ע . וזהעתקו רומית סס כהצ סכוולל מוסר צחרוים , וכן פורה הדוגמח סניח
ממנו צהערם הסמוכה חח"ז , ח"כ טעה צעל שי"י גם צהכונה סס' גם צזמן הדפוס,
ירק שחר הספרים הללוים לספר זה צדפוס פאוריזי, נדפסו סס סנה סכ"צ כח"ס
צחולר הספרים סס .

31) **בסוף** ס' חרדים כהצ , וז"ל רצונו האוי גחון צספר מוסר השכל , לשונך
שים בפוך נאסרה , ובאלם היה בין החבורה , ואל תרפה
ארי , אסוד בחבלך , ואס אותו תשלח ואכלך עכ"ל , והחרו החחרון
מוטלל וגעים אחד .

32) **במחזור** ספרדים נמלח צערצית יו"כ לפני כל ידרי הפיוט טמע קולי והוח' חס
חחר פיוט' המהחיל לך חלי תשוקתי , חשר הוח' נפלא ויחיד צכל
פיוטי יספרדים , צרבשות הלצ ומסירת הנפש ליורדה , ומליה' למה אחד ולח' נודע
סס ונחצה . ושם נרסס שיז מקדימים טמע קולי לפני לך חלי . והי' נראה קלה
מה שהיו שני חלה הפיוטים המיד ציחד , וכחחד ילחו ג"כ מעטו של רצ האוי ,
ולחל' ההצל הרצ הנראה צין דרטי לטונט זחע"פי ששניהס לחיס אחד , מ"מ הפיוט
לך חלי נמך עוד יוחד ורכו דרציו משמן . גם צחרוים הנפלאים צסרפו ״ ויוס
לכתי למיך , רלה נח חת הליכתי , ועס עושי לזוק תנה סכר פעולהי , ותשלח
מלחתי החן , ויחלו לעמתי . וסלנט צוחך יחמרו , קול אחד צציחתי , יציחוני
לגן עדן , ושם תהי' יציחתי ״ . עס שמיספדים על חגדת רז"ל (כחצות ק"ד ח')
ערחים צכל זחצ צננין מליחטס וסקל חמרותס כמועפקים ממקוס חחר (יעויין קראך
קרוב לסוף סינה י"ג , וקרוב לסוף סינה ל' , חשר מחצרו נודע ג"כ למשתמש צדקשות
רז"ל ומחססס צמסצלות חרוזיו כפי לרכו) וחין זה דרך רצ האוי .

33) **באוצר** הספרים של רד"ח (בווערדן 357 זוקטאוון) נמלח פתרון חלומות
לרצ האוי גחון פירורלוו שי"צ , וצספתי ישנים סוף חות פ"ח , פפרין
חלומות מר' שלמה חלמילי מלוקט מתלמוד וכו' ומרצונו האוי גחון . ע"כ . וחלני
צרוך

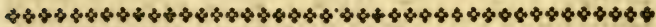
האשכנזים אומרים עד עתה פיוטיהם כל ימי החול וכשבת, כמו אל ברוך גדול דעה ואל אדון וכדומה, לא חברו חרוזים שוי הברות, גם לא העמיקו שפה להכביר הכונה על הקורא, רק הכניסו בתפלת אנשי כנ"הג איזה מאמרים יפים וצחים בלי יגיעה⁽²⁰⁾, לא כן ר"א הקליר שהכניס צוארו תחת עול החרוזים ואסר את ידיו בנחשתי מלאכות אחרות עד שהי' קשה עליו מאד לכלכל דבריו ביופי וצחות⁽²¹⁾. אולם עם כל העירוב והגמגום וכבוד רב בפיוטיו אשר לא בחנם האשימהו בהם הראב"ע ז"ל⁽²²⁾, נשאר להם עוד יתרון רב על פיוטי אשכנזים הבאים אחריו והולכים בדרכיו, בקוצר מלים ובכח פעולתם לפעמים על נפש אומרם ויודע כוונתם, ועל המעט נמצאו בהם ג"כ חרוזים נמרצים ונכנסים ללב⁽²³⁾ ורובם מדברים בעניני עם ישראל וקורותיו בכלל, מזכירים ימים מקדם שנות עולמים, ומחוקים הקשר בין ישרון ואלהיו. ויש להצדיקו ג"כ מעט על דבר כבוד לשונו וקושי הבנתו, כי שליח צבור הי' וחבר רוב חרוזיו רק לעצמו ולחכמים שכמותו לומרם בפני הקהל, העומדים ושומעים כל אשר יצא מפיו שלוחיהם ומליציהם בינם לשמים⁽²⁴⁾, וכן היו כמעט כל הפייטנים ומחברי סליחות באשכנזים אשר הלכו בעקבותיו⁽²⁵⁾, וחבר פיוטיו לכל המועדים וימי הצום. והנמצאים ממנו אצלנו הם קרובות לשחרית ומוסף יום א' דר"ה, למיסף יו"כ, לשני ימים ראשונים של סכות, פיוטים להושענא רבה, לשחרית⁽²⁶⁾ ולמוסף שמיני עצרת, לארבע פרשיות, לפורים, למוסף יום ראשון ושחרית יום שני של פסח, ליום א' של שבועות, קרובות וקינורת לתשעה באב⁽²⁷⁾. ואשר נאבדו מאתנו הם קרובות להור"ר לעשרה בטבת, ולשבעה עשר בתמוז⁽²⁸⁾, וליום שביעי של פסח⁽²⁹⁾. בכל פיוטיו הנשארים לנו הראה רב בקיאתו להפליא באגדות ומדרשים. וקצת מקומות בהם יורו כי לא נעלמו ממנו ג"כ איזה יסודות בחכמות העולם⁽³⁰⁾. ויש מי שרוצה ליחס לו ספר כבוד ה' בעניני קבלה וסודות.

ואיזה הוא. כמו על גבר מצויין הלזה. פיוטיו נאמרים ככל תפוצות ישראל אשר באיטליא. אשכנז, פולניא ורוסיא, וזמן יציאתם לאור נעלם עם ילדם ומחברם. רוב כותבי הדורות ומהם אשר חיו רק בשני מאות שנים אחריו, הקדימו זמנו עד אלה שנים לפניהם וחשבוהו לאחד מהתנאים בעלי משנה, ולא יתאחדו גם אלה הסופרים בשם התנא מי הוא זה ואיזה הוא ר' אלעזר במשנה אשר הי' נקרא ג"כ קליר ויסד הפיוטים? (1) ויש אשר יגביל זמנו בתחלת ימי הגאונים (2) ויש אשר יאחרהו עד מאה התשיעית לאלף החמישי (3). וכלם המקדימים והמאחרים יסמנו לו מקום משכנו בעיר קרית ספר אשר בארץ ישראל. אולם האמת הברורה היא שהחכם הלזה חבר פיוטיו בימי רב שרירא גאון בערך שנת ד'א תשל' ומקום מגורתו הי' בקצה איטליא הדרומית קרוב למקום אביו או במקום אביו בעצמו, אשר הי' נקרא קליר על שם עירו על חוף הים באי סרדיניא. וכל זה נדע מרשימתו בעצמו שני פעמים זמן חברו פיוטיו (4). מענינים אשר באו בהם על מצב ישראל בגולה (5) ואיזה מפרטי מעשיהם, (6) ומה שלקח מספר אחר כתוב ג"כ בסוף ימי הגאונים, (7) מדרכיו בדקדוק לשון עברית, (8) בכתיבות תיבורת מלאות וא"ו וי"ו, (9) ובמבטא האותיות והברתן, (10), מארח סיום הרוזיו באותיות שוות אשר חדש הי' בישראל, והוא קבל אותו רק ממתוקני המשוררים שבאומת ערביים אשר משלו כבר על אי סרדיניא ובאו כפעם בפעם לאיטליא הדרומית, (11) ויותר מכל אלה מחתימת שמו לרוב בראשי חרוזות או בגמטריאות נפלאות (12) אלעזר (13) בירבי (14) יעקב (15) קליר (16) מקרית ספר (17), ולפעמים ג"כ קליר במקום קליר (18). הוא הקדמון בפייטנים בעלי קרובות אשר נשארו חבוריהם בידינו, אע"פי שהי' עוד פייטן אחד קודם לו שחבר קרובות לכל שבתות השנה, הנה לא נשאר זכר מהם אצלנו (19), והחכמים הראשונים שלפניו עוד אשר גם הספרדים גם האשכנזים

ספר חתום חזי חלעזר צן יעקב מקריה ספר מא"י, עכ"ל, וחלו הי' בן לחנס יבענו להרחות הספק שלא הי' מא"י והי' הקושיה מהרצונו מאד, חולס צעל ס"ד קצב זה מדברי המגיה זיוחסין (דפוס קרואקויה ל"ד' ו"ח' 3) ע"ש שמלח בן זמחזור סחינו לפנינו. חכן צשני המקומות שס זיוחסין לח נמלח מלת מא"י, רק מקריה ספר לבד, וצעל ס"ד הוסיף מלה זו צעלמו מטעם פשוט עידע עיר קריה ספר היח צא"י, חולס שלא כיוון הקליר לקריה ספר שצ"י יתצחר עוד לפנינו (הערה 17) וצלי ספק חלני סחי לקהלתי חשכנו ולרפת פיוטיס חחריס מחנמיהס לכל יו"ט שני והעמידוס חחת פיוטי הקליר, כמו שפשוטקרוצות ליום ז' של פסח שצחר ב"כ הקליר כמו שצמענו מהגיה של היוחסין, ואע"פ"כ לח נמלח היוס חלל האשכנזיס רק חחריס מר' ונשה צ"ר קלונימוס המלחחר לקליר עיון לקמן (הערה 19) ולכן לח ידעו חח"ז צעלי ספר' והרמ"ש כלל חס חצד הקליר חויה פיוטיס ליום צ'. והנה בס רצינו הס שפטר סנה ד"ח תתקל"ג וחי לפי חצרון זמן הקליר שיצחר עוד, רק כמחתיס סנה חחריו, חצצ כצד סהקליר הוח ר"ח צר"ש כמו שחזיה צעל היוחסין (מ"ח' 3) צסס תוס' הר"ך. והרצ"ח כצצ צתצוותיו (סיון תמ"ט) סהוח ר"ח צן ערך. וחי חלה הדיעוה נחור מדצרי המגיה סס שרחה חפיומה חלעזר צן יעקב, וכן חתוס לרוד צבמטריחוח עיון לקמן (הערה 12). ולכן יס חצמעות צס"ד סהוח ר"ח צן יעקב סנהח, סכן צהציוו חלל ר"ח צר"ש דצרי היוחסין לענין הקליר, ירסיס עיון ר"ח צן יעקב, חע"פי סלח נמלח סס מוח מחומה. חכן גס דעה זו נחיה מוח מה סהצחו שחצד פיוטיס בס לכל יו"ט של גלויה, ועוד מרחיות חחריו סנכתבו לקמן. ולמי שיחפלח שחס כדצרינו שחי הקליר רק כמחתיס סנה לפני ר"ח ח"ך לח ידע עוד זה החחרון מזמן ומקום הרחשו? (יעויון ענין קושי' זו צהקדמה סבחון ר' זלמן מרגלויה ז"ל למחזור קרצן חחרן סנדפס צטלווויטח סנה תקפ"ב) נציז סוה הי' צצור סחקוס הקליר הי' קלה אויטלוויה הדרומיה כמו שיחצצד לקמן, רק פיוטי חתפצטו צמרחיו חכן כי יחידיס היו עוד ציויס סהס, וכמעט היו סקהלוח לריכות להס להחריק זמן סהפלה צצתי ננסיות צר"ה ויו"כ וגס ציויס עוונס שיחי' חוים לה', לחח עולם צחשכנו ולרפת עד מהרה זמן יחצצס מחרן חחרה נחוקה, סלח הי' לו סוס תלמוד חו יולח מחללו וחר יודיע חח"כ לצניו ותלמידיו חחריו מי מחי וחיופוח הי' זה ספיוטן. וצעל סערוך סחי' הי' צרומי ידע צלי ספק זמן הקליר, ח"ך עכ"ס צעעס קריחח סחו הי' נצוק, ומחזיה על זה ספור פלחי מחנסי חרלו חחר לח סמעו מטס עיר קליר סצלתי קרוצה להס וחיונה צחלס רק צחי היס עיון לקמן (הערה 16). ויח קלת רחי' סהמפרס רש"י ז"ל ידע עוד זמנו המחחר' סכן יקרחו צפירושו ליחזקח"ל (מ"ח' ח') רצינו חלעזר, וחין דרך לקרות כן לפנה"ג.

2) הגאון ר' זלמן מרגלויה צהקדמתו למחזור קרצן חחרן סנדפס צטלווויטח תקפ"ג.
 3) הרב ר' וואלף היידענהייטן צמחוח לפיורס מחזור פתח וז"ל, וחח זה חויהי ערוה כהוב להחכס ר' ינשה בוטריל צפירושו לס' ילירה פ"ח סוף סנהח ח' שחחר צנה סלסון והרצ ר' חלעזר הקליר צחר צספרו סקרח כצודה וכו' כצצרה סצורה סעולס צרחו צב' ספדיס וכו' כאשר פירס רצינו חחיו גחון ז"ל וחצ"ב ויתחלף צח"פ צ"ס וכו' עכ"ל ר"ח הקליר ז"ל ועכ"ל רמ"צ. הי' לך סהקליר הי' חחר רצ חחיו גחון ז"ל, ועתה לח וחצוב והמלח סהחשע מחוח סנה ועוד סהקליר סוכיר ציקרוצות לתשעה צחצ' סס מכוונים ונוחמלמיס, סהרי ציה סתחרתנו פרוצ"צ נחרצ צסנה ג"ח תתכ"ח או תתכ"ח, ורצ חחיו נסמך לנחון סנה ד"ח תפל"ו או תפל"ו וכו', וחינו ציקרוצ' חשע נוחוח סנה וחחר סהצן, הוסיף עליהס עוד סניס חחודיס חו עשור ויעלו צידך חשע מחוח סנה סהציר הקליר קרוצות סנ"ל, והוח סמוך חחר רצ חחיו גחון ז"ל" עכ"ל הרצ רו"ה. וצמעט עיון ימלח סקורח לי גס צהחפת רו"ה חצצונו צלתי לודק, סחף חס נחצוב סמיכת רצ חחיו צסנה ספל"ו יהי' מנסת חחרצן עד סמיכתו תתק"ו חו תתק"ח סניס. חולס חס נסמך חשנ"ו יעלה מספר סניס תתקל"ו חו תתק"ח, וח"ך יקרח מספר נזה כפי רו"ה חשע נוחוח סנה צקירוב, חס הוח נוסף עליו סרצה? וחס עיר תוסף סניס חחודיס חו עשור כרלון רו"ה יבדל עוד מספר סניס יותר הרצה על תת"ק ולמספר בדול כוח לח יקרח סהקליר חשע מחוח סנה ועוד. חכן יותר יפלה צעיונו חצרון זה חס נדע סרצנו חחיו נולד צסנה ד"ח תתק"ט ונסמך לנחון צסנה תתק"ח, כאשר צרנו

אולם מלבד כי האיש המיחם לו ספר זה נחשד אצלנו תמיד, הנה יורונו נ"כ ראיות ברורות שלא חבר הקליר הספר ההוא, (31) גם אין רמז מידיעת הסודות בכל פיוטיו ולא נגע אף בקציהן. אע"פי שבעלי הקבלה ימצאו במאמריו קדושה גדולה (32). והמעייין ימצא במחזור של פייטן זה שינויי נוסחאות בגוף התפלה, כמו שימצא שינויים אחרים בתפלה אצל פיוטי האשכנזים אשר אולי גם המה נובעים ממחזור הקליר (33). כפי דברי הראב"ן הי' לר"א הקליר אח ששמו יהודה והוא הכניס לפעמים חרוזיו בין פיוטי אחיו (34).

ה ע ר ו ת

1) התוס' (חגיגה י"ג ח') והרא"ש (ספ"ה דזרכות) כתבו שר"א הקליר הפייטן הוא ר"ח ז"ר שנגעו הנחל, ורחיטם ממה שנחלחל צפסיקתא כד דמך ר"ח זכ"ח זמרו עליו מכל חזקה רובל שהי' קראוי הנח קרוזני ופייטויו. והוא לפנינו זמ"ר ש"הש על מקרא זה, גם שם ויקרא (פ"ל) דק צשינו קנה ששם כתב זמקום קרוזני דרשן. ולרין להבית זתום' חגיגה שם להגהתם צקדושה של הקליר ולמחוק הוא"ו של וחמש עשרה יער"ם היעצ. עוד מציאים שם ושם רח"י שהי' הקליר מח"י וצימיו היו מקדשים ע"פי הרחי', ממה שלא יסד מעולם רק קרוזות ליום ח' של יו"ע. וזולם סהירת רחי' זו תתפקן לחות ולתופת גם נגד הרחי' הראשונה, שהי' לפנינו נחלחו פיוטי הקליר לפני ימים הראשונים של סכות וחרום שמו ושם חזיו צפיוע חקתה פרו ען הדר ליום דחשון, וצתיוע חלום כהשעין חז תחת ען פכה ליום שני, ורס"י מציח על שמו ד' פעמים קרוזות ויוס ז' של סכות יעויון פירושו ליומא (ס"ז ח' ד"ה טעמה) וליחזקחל (מ"ז כ' ונ"ג ב' ומ"ח ח') וכל הנוחמים המוצאים זמקומות החלה הם לפנינו צקרוזות הנ"ל, גם חצר קרוזות ליום ז' של פסח. ור"ל שהחל חזרם ליום ח' רק הקבלות שהפיקוט ליום ז' מפני שאומרים ציום ח' פיוטי על, שהי' רוב הקרוזות על יוס ז' סוצניס על תלת אור וזה מפני שקוראים הו שור או כשז משה"כ ציום ח', וזהכרה ח"כ זהקליר עלמך לח חצר קרוזות ליום ח' של פסח ונטעם הנ"ל שהי' מתפק עלמו צפיוטי הט"ל למוסף. ומחלחתי שכבר העיר על קנת מזה זמעדני מלך (ספ"ה דזרכות). ומה שנדחק שם לומר שחצר ז' פיוטים ליום אחד כדי לנחור מהם, הנחן הגדול נראה לעין, והנה הפיוטים של ז' ימי סכות הם מתחלתם ועד סופם כפוליס ר"ל על כל צרכה מן תבן חזרהם עד סופם, וחין דמיון לזה צין פייטנים קדמונים סיחצר אחד מהם חני מיני פיוטים שונים על יום אחד ומ"ה עוד חציתי צעלי המטה היו קורואים שור או כשז ציום ח' של פסח כה"פ צני העיר, ליתא ב"כ למעיון צפיוע מחי' מהיס שחמר לחן לפסח מטכו וחסרו, לרקו חותו וחת צנו ציום אחד זל תחסרו, ורומז למחמר חזיו שם סיווג על קריחת ז' הימים, משך פורח, ולזה חצר הקליר מטכו שהחל לקריחה ציום דחשון להורו וחת צנו שהחל צתחלת הקריחה ליום שני, וח"כ ראה כצר דצרי חזיו וצימיו קראו ציום ח' יחסו וציום ז' שור או כשז ופירוט זה ססוצז כלו על מלת שור צהכרה שחוצר ליום ז' דרו"ק. ולפיי"ז ע"כ שלא הי' צמקום וצמון שהיו מקדשים ע"פי הרחי'. ולרין להקן כחן שצוס טנפל צסדר הדורות אשר יוכל להלחוח טעות גדול, שצין התנאים שחמס' ר"ח וציח ב"כ ר"ח הקליר, וכתב שמחזור אשכנזים ליום ז' של

צמקום השע מאות ועוד, והעיר צמס הרצ"ן צמקום אחר שהוסף תספר צום מדוני' צמאמר צמזמן הפיוטן הי' כך ועכשו שיש יוהר מחלף רחוי לומר חלף ועוד ע"כ, הנה יודה הרצ"ן עכ"פ שלפניו הי' כהוצ ע' מאות? ואין לדחוק ולומר שהי' כהוצ עוד תספר יוהר קדום, ואיזה סופר אחריו עד ע' מאות, שלא נמלח זכר להסתשטות פיוטי הקליר צמזן קדום כ"כ עד שכבר יצטטס הסופרים מעלמס, ולפי דצרינו ל"צ עוד שצטטו צמני המקומות, וזה רחוק מאד. ועוד יצוחר לקמן (הערה 7) מרחי' אחרת שלא הי' הי' הקליר לפני רצ שריחא ג'ון, וח"כ שני המספרים של השע מאות צלי ספק מידו נכתצו ולא תסופרים מאוחרים.

5) כבר ראינו (הערה 1) שהקליר חצר פיוטים לכל יו"ט צ' של ג'יות ח"כ לא הי' חי צח"י. וסס עיר קדית ספר יצוחר לקמן (הערה 17). הולס יוהר נראה זה עוד התרצה אממרו נגד עמים אחרים, שחלו הי' מקומו צח"י הכצוטה צימיו כצד התה יד ישמעאל, לא הי' מעלים סס חותה זו צדצרו מלוחי ישראל, וחנחו לא מלחיו חללו סס ישמעאליס חו ערצייס צטס מקוס רק פעס אחד דך רמו וצטטק, וכמו שיצוחר עוד. וכנגד זה נמלח חללו צהרצה מקומות מהד סס חורס שהיח כנוי חלל הקדמוניס לכל עמי אויראופו צימיו ססס. ועיוון סוף פיוטיו למוסף יוס ח' של ר"ה פגר והסעיר, ממלכת טעיר כו' פתחי העיר, (צלי ספק כוונתו לרומי) הסקיע והצעיר כו', רציעית החיות (היח מלכות רומי המזכרת צדניחל) ליקור להיות וכו', היסד מחרמון, לרועע אדמון (ר"ל לפולץ אדום) וכו'). וצקרוצות לה"צ צצרכת רופח חוליס הרצה חרוזיס צבלות אדום, וצצרכת צונה ירוסליס חית יעג סכלתנו וכו' אכלתנו רופסת ציער גילה, ונדע מי נקדח צמדרסיס חית יעג. וצקרוצות לפרשת זכור על עמלק שנחצצ לו מזרע אדום, זכור לקעקע צלחו מסורס, מלעזוז לו ענף ובס שורס, יעטס קיסי כי הסחיר לו שורס וכו' וכאלה רצות מהד צכל פיוטיו, וציותר צוחר צצרכת סלח לנו לה"צ חומרה לגליון, חויל כליון, ולפי דצרינו עד כה הכוונה נודעה למצין אע"פי שלא ידעוה המפרסיס, ועיוון ערוך סוף ערך גליון וערך חון צדפוס וייטליח. והחרוז שנמלח לדעתנו צמת על הערצייס סכצשו ירוסליס, הוא צחות עי"ה למלכות יוס ח' של ר"ה, טורח מלכות, עוצד ומשכות, טמחו חמד סכיות, צגחות למליך. יעויון המפרסיס סנדחמו. מהד צמלת טורח מלכות, ובס האחרון הגדול צצחס הדצ דו"ה נלחן צזה צהרבומו. ולכן יתכן חללו סהכוונה ליסמעאליס הנקדחים צפי קלת קדמוניס התורף הגדול, יעויון אסעות ר"צ (ד' זולקוויל ע"ז צ'), וקלת מהס נקדחים ג"כ טירקיש צציות (יעו"ט ע" צ') וכצד ערצו סופרים הקדמוניס חת הערצייס והטירקען והחליפות צמחותס. יעויון (דער זואהאזעדיניאונן פֿאַן ווייס סימן נ"צ). והנה הערצייס כצטו ירוסליס צנתה 637 למספרס והטירקען כצטוס מידס, ונדע צמנו צמיוס כותל צית מקצטנו הוצ"צ, חת המסגד שלהס. גס מפורסמיו היסמעאליס למשתחויס לחצן הסחורה צעיר מיכ"ה יעויון לקמן (הערה 33) צסס פסיקתה דר' טרצו'. ומשכיות ר"ל משכיות חצן, והקליר קד צלצונו וקט רק מלה חת מלחן המקדח כדרכו. ויהי' כוונתו טורח מלכות (ר"ל מלכות הטירקען) עוצדו משכיות (החצן צעיר מיכ"ה) טמחו חמד סכיות (הוא כותל צי"המק סלנו) כדי למלוך צגחות. וחולי צכוונה כהצ כל חרות זה דך רמו מפחדתו מפני הערצייס הסוכניס קרוצ לו צמקוס אציו צחי טאורדיניאו. יוהר ממאמר זה לא מלינו עוד צפיוטיו על היצוועאליס מחומה, ובס כחן מזכירס רק צצטור העיר ירוסליס הכצוטה התה ידס צימיו. אכן רצ פיוטיו מדצרים רק מחדום כנ"ל. וצעצור כי צצספוח חון זכר לפיוטיו ולא קצלוס כלל, ובס דרכו בחוקה מדרך פיוטיהס, אף כצד נכצסה צימיו רצ אספמיח התה יד היסמעאליס, לא נשחר לנו למלוח חלנות של יודיס התה יד אדום, כ"ח השכנו הכוללת ג"כ לרפת, חו אויטליח. וצהערות שיצוחרו נראה כי הרצה מדרכי פיוטיו נחופיס לפני הלה הארנות, חך רחיות אחרות עוד יכריעו על היות אויטליח חון מולדתו.

6) בפיוטן חומן אדוירי כל הפץ למוסף יוס ח' של ר"ה חוסצ כל הלדיקיס סנכסלו צחטח ונענטו, ולוקח מוסר לצני דודו שטרעו עוד מחצותס איך יעמדו צדן. ע"ס אחר אצריהס אציו, עוצדים צעמק הצנח להצדק, אס כמעלס ציוצ ידקדק, לפני סופט מיי ילעזק. וכן אחר שחר החצות עד סמגיע ל"צ טצטיס ואומר יעיס

קונטרס הנויחד על תולדות רב האוי, ח"כ חס נחשוז יותר על תת"ק רק מספר מעט משנים כמו שנראה מנושענות מלת ועוד, חצר הקליר פיוטיו צמנת ד"ח תשכ"ב אז השל"ח, והוא חרעעה שניט לפניו אז שני שנים אחר תולדות רב האוי, וכעךך ל"ד אז כ"ח שנים לפני סמיכתו לבחון, ואיך יציה ח"כ הקליר את דצרי רצונו האוי? ומלאתי חכבר העיר על קנת מזה הבחון ר"ז מרגלויות נהקדמתו למחזור קרצן אהרן. חולס אשר יפלה עוד יופר הוא שיציה הקליר את רצונו האוי צהוספה מלת ז"ל, ח"כ חי הקליר אחר שנת ד' ח השל"ח והוא וממן החרצן קרוב מאד לחלף שנה, ואיך יקרח מספר כזה השע מחות שנה ועוד? ויש עוד רחיי גדולה שהוספה השניסהנכללת צוללת ועוד, לא הרבה הנה, ממה שמלינו לו ומספר תת"ק צלי מלת ועוד, והוא

ב"כ צקינות לת"צ אחר ט"ע, וצחאת מהן המתחלת לך ה' ה' הדקה מסייס צוספה לך ה' ה' הדקה צתשע מחות שנה שהיתה שנהא כצוסה מלהשע, ונלחו המפרסיס לנלוה ענין המספר הזה, ונדחקו שמוסצ על הזמן מוניחת מלריס עד חרצן ציה רחשון שעולה לתת"צ. ואיך פירוט זה נכון כלל כפי סדר הזמניה הנחצצ צקינה הסיח שנותהיל מעת הי' ישראל לבוי, והולך וחושצ כל מעשי ה' עמנו ומעשינו נבדו, עד שמגיע לחרצן שני הצתיס. יעווין צחרוז הקודט לך ה' ה' הדקה צשני חרצנות שחרצו בו' ואיך ידלב לחחור צוספו ויחזור לזמן מלך יולך צישראל עד גלותה? הלח ודחי שחין ספק צו חלני שהכוונה לזמן הגלות אחר חרצן ציה שני ועולה לפי זה הסדר הנכון שחושט והולך עד זמנו, ור"ל שהדקה עם ה' צמה שהיתה השנהא כצוסה תת"ק שנה אחר החרצן מלהיות שווע לזעקת ישראל, ולראי' שקינה זו הוא ב"כ מקליר ככל שאר הקינות הסמוכות לה יעווין לקמן (הערה 12 והערה 27) גם לח הי' פייטן צולתו צומן קודס כ"כ, ר"ל תת"ק שנים אחר החרצן. ומעתה חס הי' חי ר"ח הקליר אחרי מלות רצונו האוי והוא כמו תת"ק שנים אז יותר עוד אחר החרצן, ור"ה לחחוז צלשנו ומספר מכוון צמחות ולעזוז העשיריות ויחידיות, הלח הי' נכון לו יותר להציב ומספר חלף שנה שחסר ממנו רק מעט מזער, מלהסיב ומספר השע מחות אשר נוספו עליו עשיריות כהנה וכנהה? היולח תכ"ז הוא שחחד משני חלו נחה משני חצרו, ר"ל אז ששני פיוטיס הנוכריס אינם מקליר, אז שהמחמר המוצח ממנו צפירוט רת"צ ויורחם לו צסקר. ואחרי כי צחחד מחלו הפיוטיס היינו צקרוצות לת"צ, חתוס הקליר צשמו וצכנויו, וכן על פיוט משני היינו הקינה לך ה' ה' הדקה יש רחיוה שהיח ממנו, צצכרח שרת"צ הנחחד הנויד על כזה הטעה חותנו גם כחן להציח דגריס שחויס. ועוד שחס הי' הקליר חי אחר מות רצונו האוי והוא צימי רצונו גרסס מחור הגולה, איך יכתוצ רצונו גרסס עליו שהי' מחכמיס הרחשוניס? עיין לקמן (הערה 19) עוד סס צרת"צ צסס הקליר והרצ חור"מו ז"ל צחר ספר סופרוספור וכו', והרצצקני ז"ל צחר ספר סופר ספור, שכל, ומשכיל, ומושכל. עכ"ל. מי יחמין לזה שזקנו של ר"ח הקליר שהי' עוד קודס רצ סעדי' ידע וכתצ כצד מן שכל משכיל ומושכל אשר נחחדש ענינס רק עי' פס"ח ומספר המורה ח"ח? עוד מציח פירוט הקליר לס' יצירה (פ"ח חיי"ח) ושס יציה הקליר ב"כ את פירוטי חציו ז"ל. ועוד ונפירוט לס' יצירה (דף ג' ע"צ דפוס הורודלנין) ושס כתצ כי חצ לח יקרח חלח מלד מחמר המלטרכ ע"כ: ושס זה ר"ל מחמר המלטרכ נחחדש מהמיעתיק ר"ס חון תצון יעווין הקדמהו לפירוט מלות זרות צסוק ס' המורה, ואיך רתצ צפיועי הקליר וחחזה תיציס עלסופית חע"פי שחשפונס צהרנה מלות זרות מאד. ומלחתס צהקדמת הבחון רז"ת למחזור קרצן אהרן שכתצ ב"כ שחין להציח רחי' ממה שהציח רת"צ צסס הקליר דלחו שמי' דקליר חתוס עליה. ומעתה נחחד לנו לחשצון זמן פייטן זה רק ומספר השנים שרסס הוא צעלנו צ' פעמיס, והס כנ"ל תת"ק אז יותר מעט אחר החרצן מסכיס לשנת ד"ח תשכ"ח אז תש"ל, וכויו זמן שנתמנה רצ שריח לבחון.

4) עיין הערה שלפני זו. ומה שר"ה הבחון צעל ל"ה על צרכות לומר שהמחמר השע מחות ועוד, צקרוצות לת"צ נוסף מחיוזה חכס מחחור, מלצד שנטחריס דצרי הפייטן סס כחסריס צלי מחמר זה, הנה גם המחמר השני שהצחצו צהערה הסוונכה והיח צקינה המתחלת לך ה' ה' הדקה יורה צנחור ב"כ מספר תת"ק וממן החרצן. וצמחמר זה השני יצנה עוד יותר הדוחק לומר שנוסף הוא, שחס נשמטבה יהיו הרצריס חסריס וצלתי מוצניס כלל יע"ש. והבחון רז"ת ז"ל צהקדמת מחזור קרצן אהרן כתצ שצפירוט רת"צן על מחזור כ"י שנמלח חללו, כתצ אלה ועוד נמקום

שק ואמר חסד חסד ולא שיקמי ליקת ותתה לי עורף שהיה עזר מן נתן הוא
 על דרך זר צחמת יעויין רחצ"ע (שמות ה' ט') ולא כן האשכנזים שהם ושיגחו רק
 על האותיות הנשחרות צהיבה תמיד ר"ל בכל הזמנים עזר ועמיד, חכן האות החסרה
 לפעמים, ובחזרו זמן, לא ימנו עוד לשורש. עיין רש"י (צדחיה י"ז ח') ונמלתם
 כמו ומלתם והנו"ן צו יתירה ליסוד הנופל צו לפרקים כגון נו"ן של נושך ונו"ן של
 נושא עכ"ל. הנה הנה שורה מול שהיה מנחי ע"ו לשרשי נשך ונשא שהם תחסי
 פ"ח נו"ן ורק מפני שכל חלה הב' שרשים יפול הנו"ן לפעמים. וכבר עמד ע"ז הרב
 ר"ו היידענהייכן צהיבה המקרא שלו וז"ל (שם ג' ט"ו) לדעה המדקדקים הספרדים
 יסופך ותספני מצעלי עלומי עי"ן, ונסף צהם שרשו נשף. וספספון מבזרה שפך וזע"כ
 הרב (רש"י) ז"ל חזרם כי לדעתו שהיה עקרית יסוד כלם שף, צ' אותיות נראות
 וזחה ועלמה או נחסרת לפעמים עכ"ל. והספרדים ששקדו הרבה על ספרי תלמי ערב
 הלכו גם צורך הדקדוק צעקנותיהם, שהערציים עזרו להם צלשום ג"כ תמיד פעל
 משלם אותיות. ולא זה המקום לחקור ולתכרוע צדד, כי שני הלידים הספריזו על
 המרה יותר מדחי, ואם ירקה האשכנזים צעיקר הענין, חעמי"כ ה"י להם להשיג
 צמה"ן ל"הק, כלפעמים נראה החלוק מצוחר צין עלומי עי"ן לחסרנו נו"ן וכדומה
 חע"מי שיתר שהי האותיות שורה, וכן צין עלומי יו"ד לחיו ל"ה כמו ההצדל צין ירח
 לראה. וציחוד צומן העבר כנ"ל. אך לענינו נאמר שדרך הדקדוק של קליר שיה ונמש
 לדרך הדקדוק של רש"י. ונדועים הפעלים הרבים שנמלחו צפויטיו צחסרון אותיות
 הנחיים כמו אַת, בַּט, גַּש, הַג, חַז, סַע, עָף. וצצרכת מן הצרפה לפרשת
 שקלים גַּרְת, חסר ה"ח הספיעל מן הגר צומן העבר אשר לא יתכן רק צעתיד.

ובם שנה הצנין ועשה עי"ז מן הפעיל סועל וכן צצרכת מחי' מהים שם עַצַּת צמקום
 יַעֲצַת חסר יו"ד השרשית וכדומה הרבה אחד. ולמה כיוון הרחצ"ע שהיה הגדול
 צמדקדי ספרד צמה שחמר צפירושו לקהלת (ה' ח') שהיתה ל"הק ציד ר"ח הקליר
 עיר פרורה חין חומה, ר"ל שהפיל אותיות מהסורה כחפזו מצלי שום עין לדרך
 מחיחי הלשון. ויותר נראה זה צמלת חנסיכה שלעק עליו שם הרחצ"ע חומם, וזה
 צל לקליר מפני שהי' זמן העבר והעתיד שיה חללו צדין אותיות הנופלות וצלתי
 עקריות, וחשם לצחירה ציד הכרזה חם להליגם או להשמיעם צחיה זמן וצחיה
 צנין שיהי'. ולכן אחרי שנמלח צעבר ואני נסכתי תלכי צנו"ן נוספת לדעתו שהעיקר
 הוא סך כמו שהצחנו צשם רש"י צנו"ן של נמלתם ונשך, דמה סנוכל להוסיף ג"כ

צעתיד חנו"ן והיו"ד, ולומר חנסיכה תלכי כמו שנוכל לגרוע חנו"ן והיו"ד גם צעבר
 גם צעתיד ולומר חסין, סכתי, לפי דרכו. ומה חללו ג"כ סכתי להסכתי כמו בתי
 וצגדהי. וזו היא החמת צכוונה הפייטן ודרכו, לא כמו שרפה הרב ר"ה צפירושו
 למחזור להלינו צהללת ריק וחפם יעו"ש ולקמן (הערה 22). חולם רוח שפה עברי'
 ימחן צום, כי רק צעבר יתכן לחומר נהי, אך וני שיחמר צעתיד חנת או זה צלי
 צו"ן צסופו, או להפך צהוספה יו"ד ונו"ן וצלשון הפעיל חנהינה ציוקום חתן יהי'
 סוכן גדר הלשון אחד. ומעתה יהי' כ"ז לראיה קלת שהי' ר"ח הקליר חשכני.
 חולם אחרי עיון מעט נראה שקצלו האשכנזים גם דרך הדקדוק חוטיטילי כמו שקצלו
 למוד הפלמוד ודיעת הסודות נחם, שהדי רצינו נתן צעל הערוך חיש רומי וקדמתן
 צמעט זמן מרש"י, הרהם לנו צבר דרך דקדוק שיה ממש לזה ש"ל רש"י יעויין ערך
 נשך סכת צק העיקר וסם הפיוש. עכ"ל והוא ממש דברי רש"י שהצחנו למעלה,
 וכ"כ עוד צע"ך נשך ונשר, והוא משהמם ג"כ צלשון רש"י לקרוא האות הנחחר צהיבה
 צכל הזמנים והצנינים יסוד או עיקר הצע"ך רה כהצ מתחמקא לן חם ה' של סכת
 יסוד צהיבה או לא עכ"ל. וצע"ך חצר ה' כהצ מלשון הצצרוותיו כגון יחה מחתחת
 יבג ונגבל ומבלת מתכלל. וצע"ך נגה והעיקר גה ולא יגה שצי חשו עכ"ל, והנה
 לספרדים חין רחי' כלל מעהוד על עבר כח"ש, וצע"ך נשף מתצורה נעל, נטיע,
 נשף, חין חנו"ן עייד עכ"ל. וכן יעשה צסדר ח"צ שלו, יחסר תמיד האות הנופל
 ויסדר הנולה צין המורה אשר החלתן צחות עיקרית של מלה זו כמו ערך צט על
 שורש נצט, ובם על שרשי נבז ובצה ובצחי, לד על ילד, לו על ליה ולווי

רעיוס שנים עשר כהנדיק , צריז חותם לח הלדוק , על וזכרם צנספ לדיק , וזמח
 התוסר לזני דורו . בני בלי שם כמכרם עמוסים , בזונה וביין ובשוור
 חמסים , איך בדין יהיו בעמסים " עכ"ל . ויהנן חללי מהד שניורן להמסחר
 צנספ חדס שעסקו צו אז ישראל , וציהוד נספן מסחר זה צחיטליח וסיליליח ונע
 אופעל . יעיוון קודת היהודים מחס עמנו יחטט (כך ה' לז ע"ו ע"ט) , וזה ע"י
 שצנו הג'וטען נפסות הרצה צעת החריצס עיר רומי . ויש פקודה וחזרה נגד מסחר
 זה של ישראל , מן הפסח גרעג'ירוס נבישו'ן של עיר קאג'וזורי (וער"ט יחטט לז
 פ') והיח קחליר מקוס חצי הפייטן חו מקומו צעלמו , וגס צעצדים עצרים סחרו
 (סס לז ע"ט) וחח"ז נחסר עליהס המסחר צנפסות גויס ע"י פקודת המוסלים
 שהזכירוס צעונס מות צלי ימלח צידס סוס עזד נכרי , (סס ספר ע"ז פ"ה רפ"ח עד
 סוף) וחז צלי ספק סחרו צעצדים יהודים לצדס , וע"ז מהלונן הפייטון וקורח
 להסוחרים צני צלי סס צמכרס עמוסים (צני ישראל העמוסים מני צען) צזונה צזיון
 וכ' וצמחצורי אטיטליח רחיתי הנוסחח צזונה צזיון וצטוד חומסים והיח נחוחת
 יותר לענין , סגודעיס רוצ הסוחרים צנספ חדס עוד היוס , הס חומסים הנפסות
 צעלמס וימכרוס חח"כ למדינות רחוקות , ועכ"ס יורה גס נאמר זה על זמן חצור
 הפיוט , שהמסחר צנספ חדס נהפסט צישראל מעת הפחלת מלח החמיסית לנוריס ,
 ונאמר להס מסחר נפסות גויס צקלה מלח הסציעית יער"ט (סוף פ"ח) ומלח והלחה
 סחרו יותר צנפסות ישראל כפי הנראה עד זמן הקליר .

ז) בקינה הנתחלת חיכה וצעה הצללת הסרון שהיח ממנו עיון לקמן (הערה 27)
 נמלח חחרת , נפסעו צלחס ופת , נלכדה יורפת , והנה כניסת עיר
 סוף פ"ע"ח) סהח ויוסיפון הי' סר לצח של מצלר עיר זחת והרומיים כצסיה מיור .
 חולס ע"י סזה צלתי נודעת נפל סצוס גדול ונצנה הרצה צכל הפיקוס הנזכרים ,
 סצנלס נאמר פעמים רצות יורפת צרי"ט , ול"ל צכל המקומות יורפת צדלי"ה סכן
 גקרחת צחשנה (ערכין ל"צ ז') ונחשצת סס למוקפת חומה מימות יהושע צן נון ,
 צזיוסיפון לרומיים (מלחמות ס"ז פ"ז) צענין זה ממש של י וסתה כויה פעמים
 יאתאפאת והוח יודפת של המשנה סכן נמלח ר' מנחם יורתפאה (ירושלמי פ"ד
 דסוכה ה"ו) וקרח צצצלי (וצתים ק' צ' מעילה יב' ז') ר' מנחם יורתפאה ח"כ
 הוח הוח , והקליר שלח רחא צלי ספק יוסיפון היוני רק המועפת צעצרית העתיק
 גס הטעות הנמלח סס יורפת צרי"ט . וחף חס נאמר מה סהוח רחוק סצמקרה
 גפלת' נפל גס צצרי הקליר הסצוס הוח צעלמו סנפל ציוסיפון העצרי , והוח כצז
 צחונת יורפת צדלי"ה , עכ"ס רחוק רחוק עוד יותר לומי סרחה הפייטן חו יוסיפון
 היוני וכמעט חין ספק סמיוסיפון העצרי לקח דצרי , וקריז לודחי סגס הסצוס קצל
 ממנו . והנה חחור העתקת היוסיפון לעצרית צסוף ימי הג'אונים כצז נצצרר מכמה
 חכמים , חך לח העירו סעכ"פ הי' הועתיק אחרי ימי חו צימי ר' מנחם צן סרוק
 המדקדק , סכן מציחו צטעות לסופר צשערי ירוסלים (פ"לח) צמקוס מני צן חלענר
 הנמלח על פקודה זו צזיוסיפון לרומיים (סס ספר ה') וזה דצז נפלת צחמה , וצעצור
 עי ר' מנחם צן סרוק הי' חו חחר ר' סעדי' ג'חון כפי מדר הרורות צריס ספר
 מחזנים לרצ"ע , יגיעו ימי המעתיק של היוסיפון לפחלת ימי רצ סריח ג'חון ,
 והקליר שהסתמס צו הי' חו צחלנע סנות רצ סריח והוח מסכיס מלח להצצונינו
 (הערה 3) וזה נגד דצרי חכס עמנו ליני צמחצרת עתיה על היהודים (כך ח'
 חוצרה צ' לז ס') סכחז לפי הומו כצצז נודע וצצור סרציו סעדי' מציח כצז חת
 יוסיפון העצרי ולח ידעתי חין צח לעעות כזו ? סצחמת לח נמלח ממנו דצז צכל
 ספרי רצ סעדי' , והנכון כצצרינו .

ח) בודע החלוק צין החשכמים לספרדים צדך דקדוק הלשון , שהחכרונים ניצילו
 לכל סורס ג' חוהיות ולח כן הרחשונים סחללס גס חות חחה די לחיות
 סורס וממנה יסתעפו צחוחיות נוספות כל הורחות סונות טל סורס זה , וצפרט צחיס
 כמו נחי פ"ח , פ"ה , ע"ו , ל"ה גס צחסרון נר"ן , סחלל הספרדים יסול ה'חות הנח
 חו הנ"ן רק צזמנים וצדרכים ידועים ולרצו רק צנפוד כמו מן רחא יאמר תרח
 צעתי , חך לח צעצז ר"א . וכן מן הלך הלך חלך , ולח צעצז לבת' לבתי וגס מו

העסי' יתכן הפירוש האחרון האמתי שקורה בן לזמנים ע"ד רחוי מולק, והיו"ד המלחם היו רק להורות על נקדת החיר"ק תחת הלמ"ד וקריחתה, והוסיף הסייגן היו"ד זבוונה צענור שהיו מלה זרה ולא נדע לפרשה חס לא יצרה צימנים. ולקמן (הערה 12) תראה עוד דרכו ב"כ להוסיף וח"ו צקודת הקמ"ץ צפיצה אמצור בהמליכו שהי' כתוב במחזור ב"י אומצור רק המדפיסים תקנו והוא מוטט ע"ד צעל

ספר החסידים צפיצות לעוצדן וקודשן. וכן תראה לקמן (סס) הוספת יו"ד צמלת אימצת והיא ע"ד ליצנו צס' חסידים סס. והי' נראה מכ"ו שהקליר הי' אשכנזי שהיו רק ציניהם נמלח דרך הזה עד הנה לכתוב מלחים. חולם מחמר אחר צס' הערוך יורה שגם דקן זה כמו כל לנוודים לקחו האשכנזים מחכנוי ויטיליו וז"ל (צעך ספר 3) הנח הוספת ספרה צלירח פירוש מנבג הנותנ ונקרח לכתוב צמסור גבון ושה צלח וח"ו לחמור צלח וח"ו. חלל התנח מנבגו לכתוב צפיצה מלה צלח חסור עכ"ל. נראה שהי' פאטו חללו לכתוב משה במקום מזה לחות על החול"ס, וכן דרכו צלל הספר שמרשים שורש כל מלה כראוי צלי חות המלח, אך צפירוסו מציח תמיד מלה זו צעלמה צחותיות מלחות כדי לידע קריחתה. ועיין לוגמח עקד דשן צעיון סנהרצ הוא דישנא, ודשר, צמרח דישרא כוסמון. דהאח תרבוט דשא דיתאה, שד שירא אשמדיו, וכדומה לזה הרבה. ח"כ גם צענן זה חין הכרעה לדעת חינו משני הארלות משכן הקליר ויטיליו או אשכנזי.

10 הראב"ע צצחרו לקהלת (ה' ח') כתב וז"ל הגה יש צפיוטיו (של הקליר) חרחים עניס וכו' שחצר הר עם נצחר, חס צענור היות שניהם תחותיות הברון וכו' שהוא גם תחצר לוי עם נציח (והוא צסיוס קרונות לפרשת החודש ע"ש ציר חיש נציח משצט לוי) וכן חצר יוס עם עדין ועליון וגם זה חינוו כנון עכ"ל. והנה העפ"י שלא מלחתי לע"ע חרות הר ונצחר מ"ח חמת הדצר תלד עלמו ר"ל שהצצ הקליר חותיות ה' וח' לשווי הצרות צחרו, שכן מלחניהו חורת (צצרתת תחי' תחיס למרובץ יו"כ) יודעיו חמול וחם, יוקסיו לפוענת הס, וסס (אחר הצרכה הצ"ל) הזכר ישיצה חלל, הנחצק לשר גחל, וצקינה חניכה חת אשר כנר עשוהו וכו' אשר עד לא שחקיס נמחחו, צסלי רמו והחלן היתה תפח. חולם צחמת חרוזים כחלה רחויס לאשכנזים יהודיט שאינם יוכלים עוד היום לנטח חות חיו"ה והצרתה חללס כמו ה"ח. וכן חרז ר' תשלס צירצי קלוינינוס כפי קלת נוסחאות (צפיוט חמלת עשור לשהרית ור"כ) שחן זדונס תכנס ותטהר, חועס קצוצ וחל תחחר. והרבה מצעלי סליחות האשכנזים חרזו בן לרוב. ועיין סליחה ליוס ד' של עשיר' המתחלת חלין ה' הקרח והוא לרצינו גרסס מחור הגולה, ונמלח צה חחרה, החותמים חין לקבל חלום, המתחוות לפניו לפלוח, וכדומה הרבה. וגם חרזו לוי עם נציח נראה שהוא כהצרת האשכנזים שחלוק זה נודע צינס לציון הספרידיס שהרחשוניס מצדילים צין צי"ת רפוי' לדגושה וקורחים צי"ת רפוי' כמו וח"ו, ולא בן הספרידיס שחשייס הצרת צי"ת רפוי' לרבושה. ולפי הצרת האשכנזים נחזו יפה לוי עם נציח. והי' ח"כ קלת רחוי' משני חלה ההצרות שהקליר הי' אשכנזי. חולם צצצ סווי ה"ח לחי"ה הרחתי צספרי ערך מליס ריש חות חיו"ה כי יסן נוסן הוא. ועיין מ"ע סמ"ה הרבה רחיות שהמירו רז"ל המיד צדרשותיהם על המקראות ה"ח צחי"ת. וגם צהצרה היו שוין חללס מהח דערונין (ריס פ"ה) שהי' רונה ר' יוסו צר חסיין לרמוו צלשונו על חרדל וחמר תגו לוי סור מסכן ופירוסו הר דל כמו חרדל צהצרה. ועל הרחיות שהציח צעל מ"ע סס מדרשותה צדמיון שהי' החותיות יח להוסיף מהח דצ"ר (פל"ח) שעל מקרח ולא נה צהס (יחוקחל ז' י"ח) דרשו צ' דרשות על נח חלדיק. וכ"כ לפי דעתו מפני שהיו שויס חללס גם צתפיצה, ועיין געגעניוס קורות לחון עצרות פת"ו (הערה 101). ומנחתי רחוי צדרה לדצרוי מירושלמי (פ"ח דוגלה ה"ע) תורה הרחשוניס לח הי' ה"ח שלסס ולא מ"ס שלסס סתוס עכ"ל, גראה צציתי צעלי הירושלמי כנר הי' ה"ח סתוס לתמעלה כמו החי"ת. ועפ"י הציון ב"כ דצרי צ"ר (פ"ח) העו"הו צנרצ צה"ח מה ה"ח סתוס וכל ד פתוחו לתמעלה וציס"ת נדחק סס לחנס צצמלת צימי המדרס המלוקט מירושלמי הי' חות ה"ח סתותה כמו חיו"ת. וסס עוד ורעוקן שלו לתמעלה וכו' נראה שעיקר ההפך צין ה"ח לחי"ת הי' רק צעוקן שצראש ה"ח ויתכן שיעוקן יזה נקרוו חללס תנח דה"ח (מנחות כ"ט

ולווי' לק על לקה, סך על הסך, ודומיהם הרבה. וע' עוד יותר מה' (חולדה)
רצינו נהן הערה 56) ולפי"ז נקל להוסיף הקליר לזיטליא חזן מולדת דקדוק זה.

9) לקמן (הערה 14) תראה שחתימת הקליר היא תמיד צו"ד אחר הצי"ה צמלת
צירצו, ושם תראה סתירת פירושים אחרים צמלה זו, והעיקר שהוא
קלור מן צן רצו. והיו"ד אחר הצי"ה היא לחות על הסבול של"ל החתמי. וכן חתמו
קדמוני הסיוטנים באשכנזים מסלם צירצו קלוימותם חלי צירצו מרכזי ודומיהם יעווין
הקדמה החכם רור"ה צפירושו למחזור, וכוננו ב"ב צו"ד אחר הצי"ה לדעת שהצרתה
בסבול. וזה הוא צממת מדרך האשכנזים ר"ל לכתוב יו"ד יתירה במקום נקדת סבול
או חיר"ק או ור"ו יתירה במקום חול"ם או קמ"ץ. יעווין בספר חסידים שמחצרו
הי' אשכנזי (סי' התפ"ג) ור"ל, הכותב מדור תפלות יכתוב אותיות מלאים כי כותבים
מלאים לנו שאינו צקי כבון כשרולה לכתוב וזהו לצנו לעצדך צממת, יכתוב וזהו
ליצנו לעוצדך צממת ליצנו תלח לעוצדך מלא, ושצת קודשך ארבי שמך וכיוצא בו,
עכ"ל. ולא יפלא זה צעונו הקורא, שכבר נהגו כן הסופרים צימים הקדמונים צעוד
היתה שפה עצרי' חי' על אומתם כמו הושיבנו (מ"ג צ' כ"ד) שהיו"ד השני' מורה

על נקדת הצרי' וקריאתה, וכן שלשתיך (יחזקאל ה' י"ג) שוויבנו (ההלים פ"ה
ה') ייע (איוב ו' כ"ז) להפרידו מן רע, תיעשה (שמות כ"ה ל"ה) יעווין רש"י
ורחצ"ע סס. ועל נקדת סבול צמלת אהליך (איוב כ"ג כ"ג) וגם ור"ו על נקדת
הקמן צמלת הרבנים (יחזקאל כ"ז ט"ו צנתיז) וכן אָרְבִּי (יו"צ ח' י"ח צנתיז)

יעווין געועינים (קורות לשון עצרת פ"ג), ובמקום אחר צורתו שחותיות ומלאות
באלה המורות רק על הנקדה וקריאתה היו נקראות גדול"ל אם למקרא (לעזע זיטע
טער). ולפי"ז חדשו האשכנזים האחרונים רק אשר נשכה מרושונים ע"י הרב
הקריאה והכתובה גם צלי אותיות המלאות. ומלא ג"כ בהצורה קדמוני אשכנזים
הרבה מלאים כאלה. יעווין לדוגמה צראצ"ן (ט"ו צ') חיש כלצ"י, ושם צהצות
ב"ת לראצ"ן (קמ"ח ח') הם כמו וחרר פניו אל הלקח אחי שיתבקש לשיצה של
מעלה עכ"ל. והייתי סבול לנחוק מלאים כאלה צספרי הקדמונים והצנחים להוספת
המלפסום. אך מדברי ס' חסידים נמצר לי צצכונת כתבו כן המחברים. ואחצת
ר"ל שהמלפסום חדשו לעולם להשמיט מלאים הרבה שהיו מלאים צב"י, מפני שהיו
מספיקים להם הנקדות שהעמידו אשר נהכרו צמחורוי וסדורי כ"י. וככה עשו ג"כ
כפי הנראה צפיוטי הקליר, שכן צפיוט חסידים נמלא צמחורוי לואטטערדלונן שנת
הל פיורת זיר זיר צהסליכו, וכן צמחורוי לזיטליא עוד צדפוסים חדשים, ולא כן

צמחוריים חדשים שלנו שצכל הדפוסים השמיטו שני היו"דין והעמידו זר זר. ונראה
שקלת קדמונים העמידו אותיות מלאים רק צמלות זרות במקום שיש לטיעות כמו
חלל זיר שלח נחצו זר, וגם זיר לדעת שהוא שם התאחד ולא פעל עצר זר המורגל
צפיוטי הקליר. והנפלא שמונח על מלת זר זה צפ' הפרומה עמדו כבר רז"ל צמדש

וחאמרו למה נכתב זר ונקרא זר, לומר זכה אחד נעשים לו זר לא זכה נעשה זר
מהם עכ"ל ור"ל שנכתב זר צלח יו"ד והי' רחוי לקרות זר ואפ"כ קרינו זר כאילו
הי' נכתב צו"ד. והוא ע"ד אומנם ז"ל צנדהרין (י"ד ח') חלל צמנת צכוננו דקרינו
בסבת צחולם כאלו הי' נכתב ור"ו יעו"ש, והמ"כ עם היד"ת יגעו שם צנחם לפרש
המדעם. ומעתה הדין לפיור ספק של הרחצ"ע צצחורו לקהלת (ה' ח') צפירוט מלת
ליראי יקפיל. ע"ש נכתב יש מפרשים כי ליראי היא צו"ד וענינו הוא המשוח
וכו' וי"ח כי הוא צלח יו"ד וענינו יעציר כמלת רחי דרכן צניח. וחכמי הדור יפרשו
ליראי יקפיל שיעציר חלה השונים הנמשלים לרחי מולק עכ"ל. והמנין יראה שח"ש
וחכמי הדור יפרשו על משיח וההי' היו"ד המלאה היא ט"ס כאן שכבר כתב שחם הוא מלא
יו"ד לרק לפרשו על משיח וההי' היו"ד שרטיה מן ירא, רק חט נגרום צלח יו"ד
ונכל לפרש כשני פירושים האחרונים. אמנם לפי מה שהראינו חפילו שהי' כתוב צו"ד
אעפ"כ

הצרות, רק נפתלת רצונו סעדי' לצד שנשארתי חללנו (יעויין תולדתו צנכורו עתים
 זקפ"ט הערה 21) נמלח כנר כפי זכרוני חיה חרוזים, חולם מגורתו הו' זין
 תסורתי הערזיים ג"כ תולתו לח נמלח עוד דרך זה נהוג זין קדמוניו. וזה יהי'
 לראי' אחת שהקליר הו' חיטלקי לוח חשכנו, כי רק לקלס חיטליח נהקדצו לצרות
 הערזיים לח לחשכנו. ולראי' זו נלרף עוד מלה ערזיה שנמלח צפיות הקליר לפורס
 המתחיל התימנים בירשו חרץ. ע"ש רהן עמעש, ור"ל שחול המלך החסיך הפקודה
 שהפקדה צידו להשמיר עמלק ורהן כמו תשכון יעו"ש צפירוש, והנה חע"פי שנמלח
 צ"ס הספיעל הרהון מ"מ על משקל זה לח מלחנו סס זה צסוס מקוס רק הוח כן
 צנשון ישמעאל ונ"כ צערוך ערך הרהין צנלשון ישמעאל נקדח תשכון רהן. ורחרי
 שנכנסנו ליה נוסף ג"כ סה שחר הרחיות התכריעות חותנו להגזיל לפייטן זה חרץ
 חיטליח למקוס מגורתו חע"פי שזהירות הקודמות נשחר עוד הדצר צספס זין
 חשננו לחיטליח. והנה רחי' אחת כצר שמענו. ושני' היח חס עיר קליר צסוס זין
 חצוי צחי סרדיכילו ויוצאר זה לקמן (צבערה 16) ורחוק הוח לומר צסנו הכחיק
 חשכנו עד קלס חשכנו, וחס נחמר שקרית ספר היח צעלמה עיר קליר ע"ש לקמן, נפלר
 כל הספיקות מעלמן. הראי' השלישית כצר רמנוה (צסוף הערה 1) שחלו הו'
 חשכמי לח הו' נעלס כ"כ זמן ומקוס היותו ונהחכמים שחיו רק כמחתיס טנה חחריו,
 חע"פי סידועיס צנחור מרצו של רצונו ברסס מחור הגולה חשר הו' קרוב למלך
 הקליר כפי השצונו. ורצונו ברסס צהז על הקליר שהוח מחכמים הרחשונים (הערה
 19) חע"פי שהי' רק כמחש שנים חחריו, חך צעזר שהוח מחך אחרת וכצר נתקלר
 פיוטיו לחשכנו חסז חותו לקדמון יותר. ויותר מזה נחמר כחך שלח נמלח טוס חכס
 מרזיון צחשכנו לפני רבו של רצונו ברסס. יעויין צתצות רס"ל סימן כ"ט וציוחסין.
 והקליר שהי' חכס גדול צתלמוד ומרדסיס כפי הנראה מפיוטיו, חלו הו' חי זין
 השחכנוס הו' נרסס חללס צלי ספק מי היו רצותיו ומי תלמידיו. חמנס חחיטליח
 כצר היו חכמים הרצה צדורו של קליר וכצר נכרו חכמי רומי צתצות רצונו החי
 יעויין תולדתו (הערה 16) וע' עוד לקמן (הערה 17) מקבלות קדמוניות צחרי'
 וחוטראנ"טו צקלס חיטליח הדומית שהיו צהס חכמים מפורסמים. הראי' הרציעות,
 מנה שחומרים החשכמים ציוס ח' של שזועות פיוטי ר' שמעון צר ילחק ציוס צ'
 פיוטי הקליר ולח כן קבלות חיטליח שמהפכו הסדר וחומרים ציוס ח' פיוטי הקליר
 וציוס צ' פיוטי ר' שמעון צר ילחק, וסנה זה הוח לפי דעהו רס"ש צר"י הו' השכמי
 ונודע חללס לחכס גדול ומקוצל וצעל מספחה דעיו' תצוצת רס"ל (ס"ס כ"ט), לכך
 הקדמו פיוטיו על פיוטי חכס אחר תמדינה חרת חע"פי טנה החחר הו' מקדס
 לו צוון, ולח כן החיטלקיס שהקדמו פיוטי הקליר חכס חרלס. הראי' החניסית
 מעיקור התפשטות פיוטי הקליר חחיטליח, שהרי פיוטי החשכמים לח נתקצרו כצ'
 חלל ערים הפנימיים של חיטליח ורק צחיה ערים לפוניס כמו צווייליו וטרעיסטו
 יש קבלות שחומרים פיוטי החשכמים, חולס כל קבלות הפנימיות חומרים עכ"פ
 פיוטי הקליר, חין זה רק שנתפסעו צנייחס מתימס קדמונים מוחז הו' חי צחריש.
 הראי' השיטת מנוסח הפלגו הקרוב יותר לגרסח החיטלקיס מלנוסח החשכמים ע'
 מזה לקמן (הערה 33).

12) ראה זה דבר נסלח מלחתי שלח עמדו עליו כל מפרשי הפיוטים וחרחיש
 המביהיס ומדפסיס, שרסמו תמיד צרלחס פיוט חציות הקליר צחשי
 חרות, ולח עיינו צצרוס המקומות שחינו חתוט צרלחי חרות הוח חתוס צגימתיח
 צרלחס חו צסוף פיוט. וקרוב מחד צכ"י סלו הו' רחס ציונים כל המלות חציון
 צהס למספר שמו, חך המעתיקים והסופרים וחח"כ המדפיסוס שלח חצונו כותבו
 השמיטו חיונים. ולנובמח פיוט חכסיכס, שלולח הרצ"ע שהעיר צנחור לקבלת
 (ה' ח') שהוח הקליר, לח ידענו זחה כי חיינו חתוס סס לפינו צסוס חרות. חכן
 פויכ צרלחיתו חכסיכה חלני לפניו בהרהלכי עולה אלעזר קליר. ועד הרה
 חרות שחחוס כחן עוד ציתר צחור צלירוף כל חחרו של חכסיכה. ופיוט זכר חחלת
 בל חעש, אשר בכל שנה נעש עולה אלעזר קליר מקרות ספר.
 ומספר כזה מוח עולה ג"כ שבת סורו (מני) שמעוני עוברי ודלג מלה מני
 חולי רסס כן צכ"י סלו. ויותר נראה שנכלל גם הוח צחשצן ור"ל מני אלעזר
 קליר מקדית ספר וע"ד שרלח המניה לוחסין חתימתו אני אלעזר וכ'
 (הערה)

(' ע"ט זרע"ו ותוס' שנהאוס' כמתעלמים ומדרש זה. והנה הרחתי צספרי סס
 כמה חילוקים במצעה האותיות בין חנשי צבל לחנשי ח"ו. ונראה שגם צהצרה זו
 היו וחולקים, שפני ההצעה היו חנשי ח"ו כלם עלנים קלה צהצרה החי"ת חע"פ
 שנינו זה ר' חייה לעלב יוהד, ולעברו ג"כ צעירוצין (ריש פ"ה) על החי בלינאה
 שחמר חמר כמו עמר, ת"ת בס. ר' יוסי צר חסיין משתעי הדלל כמו הדלל כנ"ל.
 וצפרי הסומרוניס שהפסיס געגעניוס נמלח לרוב החות המתחיל צחי"ת צמקוס עיי"ן
 צסדר ח"צ שלהס. גם קלח הפרגומיס ומדרסוס ודיחאבענע פעס צסס חדייב
 ופעס צסס הדויב, ועייין שני הערכיס צערך. ורצ-הן צר חמי נקרח צירושלמי
 (פ"ו דצנה ה"ה) ר' חנן צר חימי, ולא כן הצנלייס עלעגו על המסוה ה"ח לחי"ת
 כמה שרחינו צעירוצין סס. ונראה שחנשי חיטליח חסר הי' רוב לימודיהס צלסון עבר
 וצתורה סצע"ס מח"ו ולא מצבל כמו סצוכחנו צמ"ח, קצרו ג"כ הצרת החי"ת סוה
 קלה עם ה"ח, וככה המלח חה צעל הערוך חיס רומי סהעמיד שני הערכיס חדייב
 וחדייב צני הערה כלל, וצערך מסותח כזה ח' מוצלעת פמו מסתחא וכן ערך שח
 סותח חי"ת מוצלעת כמו סיחחח, ולפי"ז חין רחי' כלל מהצרה זו סחי' הקליר חשכני.
 בפ"ן להדל הצרת צו"ת רפוי' צין הספדייס לחשכניוס, הנה הרחתי צספרי הני"ל ריש
 חות צ', שגס הוח יסן נוסן, וקרוב מחד סחף צו היו מחולקים הירושלמיס עם
 הצנלייס, סכן נקרח חרץ צבל צירושלמי (פ"ג דמנלה) גוולנח ע"ש סר' יומי חי'קלע לטס,
 ור מנחס צר יוסי סחי נקרח ר' וירוימוס עיי"ן ס"הד, נקרח ג"כ צירושלמי (פ"ח דצויעות)
 ר' הצורדימוס, וחרץ יעור' סהרבס ירושלמי מכור נקרח צצריחא דיומח (ל"ט צ').
 היו מכור והגחון ר' בערלן בני' סס ע"סי סהרבוס סל"ל מכור. חולס צערך ערך
 מכור נראה שגס בס צהרבוס. מכור צצ"ת, חכן צערך הי' גריס צעל הערוך צעלמו
 צהצריס מכור, חין זה רק תפני סחתי הצרות סווח חלל קדמוני דז"ל גם חלל צעל
 הערוך. ונראה סהצרות חוני חותיות חלו ר"ל של צו"ת רפוי' גם וח"ו היו חלושות
 כ"כ עד סלח היו נכרות חח"כ צלסון, ונודע צלסון רויני הצרת זו הוח היום כמו w,
 סצחמח צמכור זה כיוורנו להס סעמד עליו המצלר (חוצבערוס) ועייין יוסיספון
 הגדול (מלחמות ס"ו פ"ז) ועוד סס (ס"ג פ"ג), והחלח סהוח צקלה פערעל
 צצול ערצ, וסס ג"כ יעור' כפי ריאענחוי"לער צקדמוניות שלו (כרך צ' ח"ח לר
 רע"צ) וסס (ח"ג לר י') ופלוניוס (ס"ה פ"טו) כהצ חוצבערוס היתה לפניס קרי'
 שני' חחד ירוסליס, וסס יט להקן ע"ס סתבז חוצבערוס לדרוס יס המלח, ול"ל לפסון
 יס המלח כמו סהוח גם קליפסו הכתוב סס וכן נרסמו שניסס צמסות קדמוניות.
 חכ"ו נראה עכ"פ צצחור חוויי המצעה של צו"ת רפוי' וחוח וח"ו. גם תליסות הצרתס
 עד סלח נסמחו חח"כ צלסון חלל הירושלמיס (ומהצלעת צו"ת רפוי' סלח היתה נוכרת
 חח"כ צלסון, עיי"ן תולדות רצונו נתן הערה פ מלח חצרגני). חולס לח כן חלל
 הצנלייס, ורחי' צוורה מנתרח-סלנו (צרכות ע"ו צ') הני רצ עיבדו' קמי' דרצח
 (סחי' צצלי) ולנודתס סיהח למודך סס סיהן ריוח צין הצדקיס, עני רצח צצרי' ככון
 על צצן כו' עשצ-צדך ע"כ, וחס הי' הקריחח של צו"ת רפוי' כמו וח"ו הלח יהי'
 הדל גדול מחד צין צו"ת רפוי' של עשצ לצו"ת דבוסה של צדך, כמו-צין סחך סחי
 חותיות חזר הצרתס צלפני סווח, ולמח סולרך ריווח ציניסס? צהבחה ח"כ סקרח
 צו"ת רפוי' סוה לדנוסה כמו הספדייס היום, ויהי' ח"כ גם צזה הקליר סוה
 צהצרתו להצרת צני ח"ו, ונחשי חיטליח סחי' רוב למודיהס מח"ו כנ"ל קרחו חותיות
 צני ספק כמוסס, וצעל הערוך חיס רומי צערכי הי' וונכר לרחי' ע"ז. ח"כ גם
 צהצרה זו יהי' רק רחי' סלח הי' הקליר ספרי חך לח סחי' חשכני דוקח, וחי'
 וכול להיות ג"כ חיטלקי.

בשו"ב עוד לדברי רחצ"ע צקהלת סס סתבז על הקליר כיו חרז יוס עם פדיון ועליון.
 והנה לח נמלח לפנינו צפיוטי הקליר חרוניס כחלה, וחילי סס צפיוטיס
 סנאצריס מחתנו, עיי"ן לקמן (הערה 28). ויוהד קרוב סתפס סחצ"ע צמסירות
 עיי"ן חח ספיוט צדוק ה' יוט יוס המלח חלל חשכנייס צומורות של סצח, וסס סווח
 חרוניס רחשוניס יוס, פדיוס, עליון, חציון, וצעצור סהוח כדרך רוב פיוטי חשכנייס
 צחורח פיוטי קליר, חסצ סגס זה ממנו. חולס חתוס צו צחחי חרוות סמעון צר
 ילחק.

(11) לקמן (הערה 20) תראה סהפיוטיס הקדמוניס סנחחר לנו מהס הצרה
 פיוטיס צתפלה כמו חל חרון וכדומה, לח ידעו כלל מחרוניס סוי
 הצרוו

כדי להשלים המספר, ונולד שלחנהו המספר שלי ספק לח' הו' כותב תקופת לר וחור
שלים ועכ"ת הו' מניח שגלהט במקום שלם רק הביטורח לח' הו' עולה יפה. וכן
הדוחק של חזור שנה סורו מני וכו'. ואין ספק חללי שלל העיין ימלא עוד מספרים
הרבה העולים כשמו יותר מאשר הראינו.

13) שם אלעזר נמלא צחתימו שלי יו"ד אחר הלמ"ד. וזה לצד ידחה דעת הסוצרים
שהוא ר' חליעזר בן יעקב התנח (חן ויהכריות שהצחנו כבר מהגדל הזמן)
שכתב המיד צמשה צו"ד אחר הלמ"ד. ונודע בהפסד צון ר' חליעזר צו"ד וצין ר'
חליעזר צלח יו"ד. סתם ר' חליעזר הוא ר' חליעזר הגדול בן הורקנוס. סתם ר'
חליעזר הוא ר' חליעזר בן שמוע. ולא החליפו מעולם ר' חליעזר בר' חליעזר.

14) כבר חמדנו שחופה צמלת צירצי המיד צו"ד אחר הצי"ת הראשונה רק פעם
אחד שלי יו"ד מפני לחן שיווי המספר וגם הוא צמסק, יעוויין לעיל
(הערה 12), לח כמו שטעה זעל התשזי (צוללת רזי) ואחריו החכם זעל מערכי
לשון (צערך רז) לחשוב שהי חתום צו"ד אחר הרי"ש חס לח נמלא חללו כלל. וכן
חתומים פיוטים וחסנמים ההולכים צדיכו. ומלם צירצי קלוימוס, חלי' צירצי
מרכי ורומיהס. ולא חזק מהס חתום צו"ד אחר הרי"ש. ודבר זה לצד יספיק ג"כ
לספור השערת הבחון זעל נודע ציהורה (ומהדורה הניחא חו"ח ס' קי"ג) אשר מלא
אחריו זעל מערכי לשון (סס) שולת צירצי צחתימה קליר, סירוסה כפר"שי צמרח
על מלה זו ר"ל חכם וגדול, שצאית כלל המקומות צמ"ס לח נמלא יו"ד אחר צי"ת
ראשונה, רק אחר הרי"ש, משח"כ בחן שגחה זעליל כי היו"ד צח להורות על
נקדת הסגול של"ל תחת הצי"ת שנתקלרה מן מלה צין רצ"י (יעוויין הערה 9),
ונלמד מהרחקה הגדולה שיכתוב חיס על עלמו צחתימהו תחר גדול הדור כפי לשון
דש"י צפירוסו לבגורח, אשר כבר העיר ע"ז צמגד"ת (סוף פ"ה דזכרות), לח כמו
שפניס רמ"ל תיבת חכם צפירוס מלה זו. חומס אשר יסתיר השערת הבחון זעל
גו"צ צנרור במור, הוא מה שהנטיח המגיה ליוחסין שני פעמים שרה חתימה פיוטין
זה צקרוצה ליום ז' של פסח, כזו, חני חליעזר צירצי יעקב קליר תקריה ספר ע"כ
(יעוויין הערה 1), וכבר הראינו (הערה 12) שחתום ג"כ חזיה פעמים עד"ז
צבימטריח, ח"כ אין להסתפק עוד צפירוס צירצי יעקב שהוא רק בן ר' יעקב, ולא
נוכל לפרשו צדך אחר חפי' צדוחק, וכל הדוחקים שהרצו ע"ז צמדני ונלך סס וצנו"צ
סס וצמשה מתיסה (סו' ח') חן למותר הוא להשיז עניהס. ולקמן (הערה 16)
תראה שגם צני מלת יעקב יתכן מאד הסירוס צירצי קליר כמו בן רזי קליר. ולענין
הורחות היו"ד שחחר הצי"ת על נקדת סגול"ל שחתמי' יעוויין לעיל (הערה 9).

15) בן רחא המגיה ליוחסין חתימהו ליום ז' של פסח, וכן מלחתי הרבה פעמים
חתום צמס חציו צבימטריח ע' לעיל (הערה 12).

16) אחרי שצברנו (הערה 14) שולת צירצי סירוסה בן רזי, ע"כ שתחר קליר
מוסב על חציו ולא על עלמו, וחע"פי שלח נמלא צרוצ חתימות שלו
סס חציו צנחור, וחצרה צחתימה סס חציו הוא לראי' ע"ז שלח יתכן שיחתום בן
רזי ולא יפרש בן מי הוא, וצמכח ח"כ שהי' כנוי זה לחציו ע"ש חזיה עיר אשר
על ידה הו' נודע צמס זה. וכמו שהיו קורין לרי"ף החלפסי צמס על סס עיר
מולדתו פו"ס, וכן זעל ההצ"ן נקרח צמסות הריצ"ס לרוצ צמס ר' דורחן ע"ש
עיר שנקראה כך. ועכ"ס עמס זעל הערוך ערך קליר, שחכל הפיוטין חזיה עוגה
והפסקה, יפול מעלמו אחרי נדע כי תחר הזה חניו מוסב על עלמו רק על חציו.
וצחמת חסתי עיר כזו צכל חרן אויטאליח ולא מלחתי, רק רחא זה מלחתי צמסות
הרצ"ס סו' ל"ח חל מגדל קאוליר, והרצ"ס היו דר צאוגנייאר ע"ש סיוון קע"ב.
וחסתי לקרוצ שחחל הריצ"ס מחיזה עיר צאויטאליח הדומית הסמוכה לאופריקא
ורק יס החמלעי מפסיק צניהס. חולם שצח הרהוי יחזת זיק להחכם רמ"ל.
(ערך קז) שהו' הו' הראשון שולח עיר קליר צחי מאורדיניח. ונקרות צלסון רומי
caller או callir וצלסון אויטאליח, cagliari, והוא עיר מצלר על חוף הים,
וסס הו' דר חני הפיוטין שלי ספק, ולמסרסו שמו היו נקרח כך צמס ע"ש עירו,
ועליו ג"כ נכתוון צוולחי צמסות הרצ"ס שצחור. ולכן יקראנה מגדל קאוליר,
שמחולקת העיר הזאת עוד היום לחלקים, היונו העיר, החוף, והמגדל צמ"ע
(ליטודעלוע)

(הערה 1) וחולי גם הם רחם צטערה וכל מני אלעזר וכו'. וצמיוס של חנסיכה, ועד תנחה שמש תמה ברה כשמש ירותם ויונלך, כמספר אלעזר ברבי קליר מקרית ספר. ופה הוא החרוס שחפס ברבי צלי יו"ד חרר הזי"ת מה שח עשה צטוס מקוס, והוא רק מפני לחץ שיווי המספר, או חולי רסס לו גם היו"ד של ירותם צפיוטיו ע"ד שרשמו לפעמים הפייטנים החימתים צרחשי החרוזים עם אות אחת מהיצה המחזרת, וצפרט מנושכ"ז כחן היו"ד של ירותם לחופיות שלפניו צלירוף וצלי דלוג. וצמיוס למוסף פרטת החשך תרונה שפתי בשורי ארבעה חרשים עולה אלעזר בירבי יעקב קליר מקרית ספר. וכדי ששמעו (הערה 1) שצקרוצות ליוס ז' של פסח חתוס כן צרחשי החרוזים צצחור שמו ושס חציו. ומספר כזה ממש עולה הסיוס של הקינה לך ה' הלדקה וכו' שהיא וממו כמו שסוכמו (הערה 3) מן המספר השע ונחור שנה, וגם הוא מדרכו וצ"ז חיוו חתוס זה צרחשי חרוזים רק צמספר צסופס כזה, ולנו צוסת הפניס בתבע איש חמודות ולועו הטה (חלטי) אזנך ושמע עולה כמספר החפיתים צסיוס מוסף פרטת החורס. אך רחוי להעיר שמי"ס צמחוריס בתבע חיש חמודות צכ"ף היא ע"ס פשוט, שכן לפני כל אות מחופיות ח"צ של קינה זו תצח צי"ת השמוסית, יעו"ס לך ה' הלדקה באותות וכו' ולנו צוסת הפניס בבחינה וכו' עד שדחק צחות וח"ו לדרך זרות לומר ולנו צוסת הפניס צוימרו על יס וכו' וכן כל הקינה עד סופס צחות תייר הכפולה לך ה' הלדקה צה"שע מחות שנה וכו' ולנו צוסת הפניס צצצע חיש חמודות ר"ל צומן וצמחמר צצצע, וגם הבימטריוח לרזיה של"ל צצצית. ועוד צהשכל עשה שלח כלל צמספר החימתו מלת חלטי, שלח יתכן לכלול מספר סס חרס יתצנך ויתעלה. וגם כחן יתכן שרסס כל המלות הנהצרות למספר ועל מלת חלטי לח רסס כלל למען דעת שלח וכללה צהצצון. וחרתי ידענו דרכו זה נצוסה לרח"ז פיוט חנסיכה שכדי מחלנו צו שתי מלות לפניו בהתהלכי עולה אלעזר קליר עתה נחזה יותר שכל החרוזים סס צתחלה כזה אנסיכה (מלטי) לפניו בהתהלכי אומצו בהמליכי עולים אלעזר בירבי יעקב קליר. והשמיט מלת מלכי מן המספר מטעם המכר חלל מלת אלהי צסיוס הקינה. או שחחז דרכו צרחש קינת שבת, כי מלטי כמספר מני ור"ל מני אלעזר בירבי יעקב קליר. ואומצו מלת וח"ו היא ג"כ מדרכי יעויון לעיל (הערה 9) וכן נמלח לו אומץ חדיכי כל חסן. אומץ בצורתך הפלחה צפסח. וממש מספר כזה ר"ל צלי מלת מני רק אלעזר בירבי יעקב קליר. עולה רחש הפיוט צמיוס של גסס אפיק מען מעוטד. ביום המעוטד, וסס צתחלת צרכה מגן חצרהס. אף ברי אתה (סס) שר מטר, להעביב להענין להדיק להוטד, כמספר מגי אלעזר בירבי קליר מקרית ספר חוק ודלג מלת (סס) וכמדותה שרחיתו חיה נוסחח צלי מלת סס. וצתחלת מוסף לפרטת החורס. ראשון אימצת לפרח שושנים, אמוץ לעורר מרדס שמיס עולה אלעזר בירבי יעקב קליר מקרית ספר חוק. והנה חין חיוס חללו לחתוס חוק כפייטנים חשכנים שכן נמלח חתוס צמיוס פיוט תפנונו לשס ולהלהלם להו"ר צרחשי חרות יעו"ס. וגם אימצת מלת יו"ד הוא מדרכו עיון לעיל (הערה 9) ונומש מספר כזה עולה הסיוס של פיוט שרסן עמק חיומה למוסף יו"כ, שפתינו מדוצצות ישנים, ינלחך כעל שושנים, חרשים וגם ישנים. כמגינת אב נשעינים, וצלי ספק לח רסס צכ"י שלו על חרוז של ינלחך, למען דעת שלח מן המנין הוא. וצמיוס של על צסוף פיוט חצנה צני חיש וכו', תקופת צד ואור בשלם בטל עולה אלעזר קליר מקרית ספר חוק. וזיה שלח נחשצ תוצת על לפי שהוא מלת חרוזות הנסיה צכל הפיוט סס, ולכן חשצ רק הצי"ת של וולה צלל. ומספר כזה ממש עולה רחש הפיוט לקרוצות יוס צ' של פסח אומץ גבורותיך הפלאת צפסח בראש בל מועדות נחח"ת פסח, רק שחשצ כחן קליר צמקוס קליר שצחמת ציו"ד חרר הקו"ף נבב צפסרו גם צתפיתת רחשי חרוזות עיון לקמן (הערה 18). וחרשצו שלח יעלה על דעת סוס תעיון לומר שצמקרה ולא צכוונה המחצר צחול כל הבימטריוח החלה וצפרט שמתחיס תמיד צמקוס שלח נמלח חתיוטרו צרחשי החרוזות. ורק עיו"ל לח יפלה צעיונו מה שמתח תמיד צרחש או צסוף פיוטיו מלות העולות למספר גדול כמו ראשון אימצת, הרבנה שפתי בשורי, שבת סודו וכדומה מפני שצמו ושס עירו כוללים מלות צעלות מספר רצ. וגם עיו"ל נלחן לחרות הרצה צלחון, והפויטה הרחצ"ע על מלת אנסיכה הפול חרתי נדע כי הוכרח לכתוב כן

העיר, והחוף נקרא לחלק צפ"ע ע' הערה הקודמת, ונתו שהצחנו גם ב"כ מתשובת הרבנים. ואשר יטה את לבי לספרה זו הוא מפני שהשנון הינה ספר עולה כחשון הינה קלייר. ולכן הוטב צעינו לקרוא כן חלק מהעיר שהוא לטעם נגלה פשוט, וגם נסתר צימטריה. וכבר ראינו (הערה 12) דרך הפייטן לדרוך בימטריות כאלה. חולם נכד זה יעמוד שם הי' מקום מגורו צאודריניו אשר היה אז החת יד הערניים ונשאר צידם זמן רב אח"כ, לא הי' מדבר כ"כ הרבה מחדום ונולדים ומתרים מערניים, יעוין לעול (הערה 5), ולכן יש להכריע כי גם הוא צעלמו הי' דר צעיר קלייר צימי נעוריו וזו"ל הי' דר צקלה אויטווליו החת ממסלת הנוצרים. וקלה ראי' ע"ז שבמטריות נמלח הפוס שמו הלעזר קלייר (הערה 12), אח"כ הי' נקרה צעלמו כמו חזיו צסס זה. ומקריה ספר ד"ל מחלק של העיר כ"ל, שס נולד הלל חזיו, וזו"ל חל"ק חסס. אז ע"ז חל"ק חסס הפייטן צעלמו הי' שוכן החת ממסלת הערניים, אך צעזר רוב וזרחל שצאירולו וציהוד צאירולו הסמוכה, וכן צאודריניו צעלמה צזמן קדום מעט, היו תחת ממסלת הנוצרים, לכן דבר רק מהרובל ומלוי מקדס וגם צימיו קרוב חליו.

18 אין ספק שגור צימי הפייטן היו קודין עיר קלייר על המעט צסס Killir או Keller והרבה הלופים הציונות חילוקיות צין פת"ח לסגור"ל, כמו והאנגליים יחליפו תמיד קריחת a צקריחת e ולכן הרבה הפייטן לעלונו לחתום לפעמים צסס קלייר ציו"ד אחר הקו"ף. אך לא צסס קלייר כאשר עשי הרב ר"ה צהקדמו לנחזור. והוא חושב שחפוס כן צפיוט ליור פ' פיה המהחיל חילוי עם ונדפס רק צקלה ומחזורים חלמנים. חונס עיינתי סס ורחייה שלח נחה דר"ה החרוזים כרחיו שכל חרות יוכסל סס הפעה פעמים צהצרות שוות, ונחש כל שלס מהס נמלח חות אחד חסס הפייטן. ועד"ז הוסלס החתומה הלעזר צירני קלייר, לוז כמו שלקה דר"ה חות למ"ד מחייה חרות צלתי עיקרי ושלח מן המנין. ומה הרוח ב"כ שח"ק צחיתומה קלייר לא שחפוס רק צמקוס שהי' נר לו הדך כמו צפיוט זה, שהחלוקה לשלס שלס הכריחהו להוסיף חות חתה צחיתומה כדי שיעלה מספר כל החותיות ט"ו ויקבל חלוקה ב' ב', ונוספר י"ד לא הי' מקבל חלוקה זו. ועד"ז היח ממש חלוקה החרוזים צפיוט חדרת ממלכה לשחית יוס ח' של ר"ה, ולכן חסס גם סס קלייר. וכעין זה הוא צודאי פיוטו לקדשה שמיני עזרת שחומרים צוורומיח חל"ק שלח רחיתיו, רק כמו דברי ר"ה חפוס ב"כ סס קי"ליר וצלי ספק מעטס ח"ל. והנה לא הי' לו להוסיף צסוס מקדס הי"ד רק צמלת קלייר, צמלת הלעזר לא הי' רוחה שיקרא חלעזר, מפני הצל בדול סיס ציניס, (הערה 13). ולעזרת יו"ד אחר הר"ש על צירני לא רחם כדי שלח יחי' נרחם בגדול צעינו שכן פידוש וולת צירני צס"ס (הערה 14), ולכן הוכרח להוסיף הי"ד רק צמלת קלייר. וכבר ראינו לעיל (הערה 12) שגס צחיתומה בימטריות הרבה לו לחתום קי"ליר מפני לחן שווי המספר.

19 ז"ל שצלי הלפט סי' י"ח. ורצינו גרסס חסי צסס רב נטרונאי באון ז"ל שחומר פיוטים צחצות וצגזרות וכו', וגם יש לנו ללמוד מן הפיוטים הרומאניים שהיו חכמים גדולים היו ר' יבאי שהי' מן החכמים הראשונים ופייט קרוב"ן לכל סדר וסדר של כל השנה, וגם ר' הלעזר צ"ד קלייר הי' מן החכמים הראשונים ופייט קרובות לכל הרגלים והזכיר צחצות וצגזרות דברי חגדה ועינים הרבה עכ"ל. מלסנו נרחם צדור שר' ינחי פייטן הי' קודס ר"ח קלייר. אך מי הוא ר' יבאי זה? וזה נזכר עוד? וכבר כתבתי (הערה 11) טעם נכון על נו"ש דרצנו גרסס על הקלייר שהי' מחכמים הראשונים ח"ג"פ שלח הי' רק צנוחה סיס חחריו, משח"כ על ר' משלס צ"ר קלוימס חל"ק שסי רק מעט זמן אחריו הקלייר ת"ו לא יקדוהו עוד ר"ג מחכמים הראשונים, ופני שהי' נודע זמנו כבר צחצכו ע' הולדות רצינו נתן (הערה 36).

ופה המקדס לצר עוד דבר אחד, והוא חכמי החשון צחצות רש"ל (ס"ס כ"ט וצמלך לחתמה (דף י"ד צ') על זמן ר' משה הזקן צ"ר קלוימס, מחצר הפיוט חיתת נרחופך ליוס אחרון של פסח, יהי' ר' משה זה מוקדס לפני זמן חשנוניו, שסס ירשונו זמנו של ר' משה צנתת תת"ע לחרנן הצית והוא סנת תדע"ז ליצירה

(ליטאדעווע). אח"כ מלאתי עוד בתשובת הריב"ש (סי' קע"ח) קאזיר לחכם מאיטרי כר' זשה הורף השאלה כאשר עבר מלך סיליוליה שם קאזיר כו' והיא זכוכע המלך מקאזיר ירד לישן זעיר הלחפולה אשר היא תחת המגדל מחוצרת עמו אשר על שפת הים וכו' יע"ש. ונראה שמלך זה הוא הזולטי אשר הועמד עוד זמנים בהם מתלך חספמיה על טאודריניו וסיליוליה ונקרא משנה למלך (פילע קעניג) או גם מלך.

17) מעוררי שערתי שלח כיוון הפייטן לקריה ספר שצ"י מהראיות שנתחברו כנר (הערה 1 והערה 4) וילורף לכן עוד שלח נשאר זכר מהעיר ההוא כלל עוד זמני אויבעביוס והירקוניאוס, שלח ידעו כנר לסמן מקוט מלכה מלפנים. יעוויין קאזעבנילזער (קדמוניות כרך 3' ח"3 לר' ש"ו וס"1). וזין ערים הרבה שמתלחו זכרוניהם בהלמודים ומדרשים לח נמלא עוד העיר הזוהה למושב חזיה תנח או קהלה מישראל, בהכרח ח"כ שכיוון לעיר אחרת שקראה כן רק דרך העתקה ומליה. וכנר עשו הקדמונים כעין זה לערים אחרות שכן קראו לעיר לונע"ל מגדל ירחי והוא העתקה מונלה לונע"ל זלשון לרפה. יעוויין צסוף סיר עצרו להקדמה זעל המחור. זמגדל ירחי חצרו, ולקחה מחור שמו, זעצור הזכיר שמו ושם עירו. וכן קראה ר"ש חזן הצון זסקדמתו להעתקה המורה, זקפת ידיחו. וזרעאלו"קו זחורר הספרים שלו עשה זשה שמה שזמלא זעיר לידען כ"י העתקה מספר החורה שזכחה זקפת ירחו שצ"י מהעוועתיק ר"ט חזן הצון זעלמו. וזאחיה כ"י הוא מזכרי המעתיק זסקדמה (וידיחו ר"ל לונע"ל, ששם הי' דר ר"ש חזן הצון, ולח הלך מעולם לח"י) ולח דברי הסופר הכותב, ומי יודע כמה תאזה שנים זח"י הי' זמן הכתיבה. וכן קראו לעיר זאונטשעליר ההר והוא ג"כ העתקה מונלה זאונט זלשון לרפה וטנו שהנחתי זח"ה. וע"פי דוגמאות החלה חשצתי שקריות ספר היא ג"כ רק העתקה, וזעצור שגורעים שני עירם זח"רי וחוטרכ"טו זגזול זעלשעל שיהו שמה קהלות יהודים קדמוניות וזכה חכמים הרבה יעוויין ס' הישר (דף ע"ד ד') זני זח"רי שיהו קורין עליהן (מכנר) כי מזח"רי תלח תורה ודבר ה' מחוטרכ"טו, וזכח"ן סי' ל"ה השונה קדמונית זפ"ע מחכמי זח"רי וסיום ההפזזה שם מה שחורגו מן השמים כתצנו וחתמנו, והרז"ן מציחה שם רק מפני יקרה, וזצ"ע"ה חות שזכר. והיום רחיתי הפזזה אחת מר' שמואל מחוטרכ"טו ע"י מעשה שהשיז לרי' שלמה זנו של ר' יחאק מטסופול"ט זל"ל עכ"ל, וזערוך מוצח ר' משה כלפ"ו מזח"רי. ע' תולדות זכריו נתיח הערה 18). וזס' הקבלה לרז"ד (ד"ח דף מ"3 ז') צספור חרצמה חכמים שזצו זח"י ונמכרו למסד, כזה שיהו הולכים ממדינת זח"רי למדינת טכס"תאן, וזע"פי שחשזו קרוז לודחי שהחכמים לח הי' מעורתם זעיר זח"י כ"ח זח"ן סכת"תאן, והיו הולכים אז זחזירתם מזח"רי, עכ"פ יש לרזוח כי נחצת העיר הזוהה כנר זמנים הסט זעיני החכמים, שהלכו חלוי' להנסת כלה. ולכן שערתי שלחתי משני הערים החלה כיוון הקליר כי משם הי' וקראה קרית ספר ע"ז חכמי' הכנים או לעעם מהצנר יותר שהח"ע מליה קרית ספר ר"ל (קיסטען טטאודט)

זעצור ששני הערים הם על שפת ים חילוני. וספר זלשון חרמיוסוכרי עיקר הורחתי (זעער קיסטע) יעוויין מהורגמן ומדעם מלות סוריות, זע"פי שזס"ם הרחיזו הורחתי גם על בזולי המדינות. וגם אחרי נודע לי הורחתי שם קליר שהח"ה העיר שמה כן זטאודרינון, נאחרתי עוויין זסצרתו שנתחזר קרית ספר לח יכוויין לעיר זחה רק לחתה מערים הזכרות, שחם חל עיר קליר יכוויין יהי' ככופל מלה אחת וקורחה זשהי שגות. ולמה זה יקרא לחזיו זסס קליר, להוסיף ח"כ מקרית ספר שהח"ה יוח? הלא יתכן יותר לומר שחזיו הי' מפורסם ע"ש עיר קליר זטאודרינון, זכנו ר' חלעזר הפייטן הי' מקרית ספר שזנגז אויטאוליה הסמוך לטאודריניא, וזמיו הי' נודע לכל קורח שם קרית ספר לחזיה עיר יכוויין המחצר, כמו שגודע שם ירחו על לונע"ל. והנה שני הערים זח"רי וחוטרכ"טו נלקחו ע"י קאזיר ערזי זחלמח מלה הפשיעה למספרם ועד והרה השיצוס הנוצרים, ולכן נקל הי' שם להתפשט דרך שירי ערזיים גם קת וולות פלשנים (יעוויין הערה 11). וזח"י נהיטצתי זדנר שחפזר זכ"י שקרית ספר היא זעלמה עיר קליר, וקרא לחזיו זצנו המפורסם ע"ש העיר כלה, והוא זעלמו גר שם ג"כ רק זחלק עיר הלחפולה, וזחלק ההוא זיחוד קרית דך מליה קרית ספר זעצור שהח"ע על שפת הים כמו שח"ו רח"י היום וזחלקת

זאת ראשי החרוים מן חרשו יושני חרושת עד ימלך ה' לעולם, ורק במאמר זה
מזעיל רשע את זעליו חתום תהא זרזני קלוימוס. ומי זה חיפח חנ"ח שלח נמלח
שמו בכל מחספת ר' משה הזקן גם לא זשום מקום, וזיחוד הכרף חנ"ח קלוימוס.
חמנס זאת ערות הרושמים נראה לעין שלח חסנו את הלמ"ד חרות "או לבשה
ורשמו רק האל"ף לזד' ונודע דרך הפייטנים לרשום שום פעם זרזשי החרוים ופעם

זרזשי תיזות הפמוכות זה לום. ומעתה תהי' החתימה שס על דרך זה, חרשו.

נתוש, נחל, או לבשה . . . דבורה, קם, לחמת,

והכנעה, מכלל, ויעור, שיאו, חנ"חל ז"ר קלוימוס. ורחינו צסדר
המספת שג רש"ל נמלח שס ר' חננאל לזסוף אך הוא צן ר' משה לא צד קלוימוס,

זהכרה ח"כ סד' חננאל זה הוא אחר מאוחר במספת זו. ועד מהרה נדע מי הוא.
והנה נמלח צספור של חצור ונתנה תוקף, סד' חמנון לנד סיוט זה חתום לר'
קלוימוס ז"ר משלם ז"ר קלוימוס, והוא ר' קלוימוס האחרון הודיעהו זרזניס,
ח"כ נמלח צן לר' משלם (וכד ר' משה הזקן). שסמו ר' קלוימוס. מעתה קרוב אללנו
לומר סד' קלוימוס זה האחרון דור זרזעי של ר' משה, הוליד שני זניס. שס האחד
ר' חננאל כסס דודו הזקן של חציו היינו אחי חצו חציו, וחס השני ר' משה כסס
חצו חצו חציו של ר' קלוימוס האחרון שהי' נקרא ר' משה הזקן. שני האחד
האלה חצו הפיוטים ליום הארון של פסח, והתומים שניהם זרזשי החרוים. וחל
יסלח זה זעיו הקורח טכן חצרו יחד ר' מרדכי ור' שלמה הצנלי סוטיסם ליוזג
יום ח' של פסח והתומים ב"כ שניהם זרזשי החרוים. יעו"ש זיוזג ר' שלמה זחלה
וסוף ר' מרדכי זחמע וצנולת ר' מרדכי זחלה ור' שלמה צסוף. ויותר חדוש שנמלח
כעין זה שלפניו זחתימת ר' חננאל אחי ר' משה, ממח צפויטי הקליד היינו זמקום
הפיוט ובקורות הפייטנים שנמלח שחחד זכרת מחי' מהיס חתום ב"כ אחיו יהודה
זפרשת זכור כפי עדות הרז"ן, וכן זפרשת החודש כפי זמלחתי גם אני יעויין לקמן
(הערה 34). נראה שהי' כן מדרך הפייטנים שחמו גם אחיהם אחר זכרת מחי'
אחים והסויסו חרוים. וחולי גם כהן צפויט חיתת נורחותיך, לר' חצד ר' חננאל
חחי ר' משה רק חרוים חלו שסויסו פה. והיולח מכל זה שסויסו הנוזח זחשו'
רש"ל גם זעל הרוקח לקחו ערותם ממקור אחד חכז, לחסוד ר' משה הזקן שהזיח
המלך קר"ו ממדינת לוקח, ור' משה שחצר חיתת נורחותיך לחוש אחד, והס שניס
זחמת, ור' משה זה האחרון הי' חי כחזבעה דורות, אחרי הרז"ן, העולה לערך
ק"ל או ק"ן שניס זחצנן מות צן אחר חציו כשלסיס או חרזעיס שניס והוא זחמעו
ימי רז החיי בחון. והטעות זח ע"י שיוו השמות של המחצר וחציו עם ר'
משה הזקן וחציו, שסס שניהם ר' משה צד קלוימוס. חלס חרזע שמות שוות
עונספת זו. כמה ר' משלם וכמה ר' קלוימוס. ומה שיסויע מאד השערותו הוא
כי רק על ידה נוכל לייסח ההגדל צין סדר המספת חלל הרוקח וחלל הרש"ל שהקורח
יחיה תיכף חלל חצו חציו של ר' משה הזקן יזח הסניו. חללל הרוקח יקרח ר'
משלם וחלל הרש"ל ר' יקותיאל, וכן עד למעלה ראש חחז לחז כלס שוניס זחמות,
ומחין זח הגדל גדול כמה? חין זחת כ"ח שני חצונות יש כהן צסדרי הדורות.
חצנן הסופר של רש"ל מתחיל שסח דורות למעלה מחצות של ר' משה הזקן שהזיחו
המלך קר"ו, והוא הסני זסס זה זמספת. ומ"ש הרש"ל שהוא חצר חיתת נורחותיך
זעעות הוא. וחצנן שחלח הרוקח מתחיל כחזבעה וחמשה דורות למעלה מחצות של
ר' משה השלישי זסס זה זמספת והוא שיסדר זחמת חיתת נורחותיך, ומה שכתב זעל
הרוקח שחוחו הזיחו המלך קר"ו, זעיות הוא. וכל זה יסכים ממש עם השערותו,
ק סס ר' יהודה לזד נכנס כהן שלח זמקומו ע"י חיה שזש זנתו נודע סנתו.
וחולי נהרזע זמספת חות הרוקח זעלמו שנמלח זה ב"כ ר' קלוימוס ז"ר יהודה.
ולכן נתן גם כהן לר' קלוימוס חז שסמו ר' יהודה, וסס ר' יהודה גם ר' קלוימוס
נמלח ב' פעמים זמספת רוקח גם סס ר' משה ז' פעמים, יעו"ש זחלך לחכמה,
זעצוד שסס כהן זמספת ר' שמעון צד יחך נמלח כמה פעמים ר' קלוימוס ור'
משה נכנס גם ר' יהודה זעעות. ועוד רחיות מוולחיות להערה זו, כי זענדה לא
יתשדו זרזי הסופר של רש"ל צסוף המספת היינו סחוסז צני ר' משה הזקן ר'
חננאל ור' קלוימוס ור' חיתתאל ור' יקותיאל מש"י"ח, והנה הסופר של רוקח כח

ליזירה (ועשה הרב ר"ה בטקדמתו לנחזור שמרשים צמס תשו' רש"ל תנ"ל חת ר' תסה הזקן צסוף המחה הסנוינית ור"ל צסוף המחה הסנוינית) וזמן הקליר כנר הכחינו שהוח צערך ה"ל ליזירה . חולס כל חצין צדרכי הלשון ירחה שר' מזה זה הוח רק הולך צעקנות הקליר , וכנר נודע הקליר לקדמון צסויטניס וכמו שגראה ג"כ מלשון רצינו גרסס שהחחנו לנעלה שחינו חרש צס פייטן לפניו רק ר' ינחי . ולנחה הוכרחנו לצרר הלח חצר ר' משה זה הזקן פיוט חיימת נורחותיק . וצתחלה נהקן צסוש גדול צחצחון חצו' רש"ל סס , אשר ע"י התקון הזה יוקדס עוד יותר זמנו של ר' משה , שכת צס ור"ל וכל החסידים הקדושים הללו (של משפחת ר' שמעון צר ינחק) ילאו מורעו של ר' תשלס הגדול צן רצינו קלוימוס צן ר' משה הזקן והוח אשר יסד חיימת נורחותיק וכו' , וחורתו הביחו המלך קר"נו עמו ומדינת ליק"ח צסנת התמ"ט לחרצן הבינת שיצנה צצ"ח סלה עכ"ל . וכעי הנראה הכוונה לקארל הקיסר השני המכונה קרה והוח הלך לזויטוליו ססס מדינת לוקח ונכתר גם סס . חולס זה הי' צסנת 876 למספרס שהוח תר"נו או תר"ל ליזירה . וגס חס נאמר שהוח קארל השליסי שלח הלך לזויטוליו צכ"ז לה יסכיוו השנים , וחה"ז לח הי' עוד קיסר שסמו קארל עד סנת 1316 למספרס . ולכן קרוצ מחד סל"צ צתשו' רש"ל סנת תת"ע לחרצן . ואס תסיר מזה קע"צ צכפי הנודע נלמרו חו' ד' חלפס וישחר על חלק החמיסי תר"נו מסכיס ממש לזמן קארל קרה שהלך לזויטוליו . ולס"ז יקדס ר' משה לזמן כמחה סניס . חונס צמשפחה ר' משה הזקן יס סינוייס רניס צין צעל הרוקה צפירוש התפלה שלו המוצח צמלרף לחכמה סס וצין תסוצת רש"ל סס . וחניג הינה משפחתו לפי דעת כל אחד מחלטי השנים .

תשובת רש"ל

רוקה

- ר' משלס הוליד
- ר' חיהיאל
- ר' משלס
- ר' משה
- ר' יקותיאל
- ר' קלוימוס
- ר' משה מחצר חיימת נורחותיק .
- ר' חננהל ור' קלוימוס ור' חיהיאל ור' יקותיאל לשפירח .
- ר' ושלס הגדול .

- ר' יהודה הוליד
- ר' קלוימוס
- ר' משלס
- ר' קלוימוס
- ר' משה הזקן מחצר חיימת נורחותיק .
- ר' קלוימוס ור' יקותיאל .

ולשון הרוקה הוח . וקצלו החסידים הנכריס סס ונקודס סוד תקון התפלוח ואחר סודות רצ מרצ עד חציו חהרן צנו של ר' שמואל הנשיח אשר עלה תצנל משום מעשה שהי' , והולרך לילך נע ונד צחרן , וצח צחרן לזאבארדיווח צעיר אחת שסמה לוקח וסס מלח רצינו משה ספייט חיימת נורחותיק , ומסר כל סודותיו לו . הוח רצינו משה כו' הוח הי' הרחשון סינח מלזאבארדיווח הוח וצניו ר' קלוימוס ור' יקותיאל וקרצו רצינו חיהיאל ואחר חנסיס חסוציס הביחס המלך קארל עמו מחרץ לזאבארדיווח והוסיצס צמגנ"ח וסס פרו וישרלו וירצו צמח מחד , עד אשר פקד הי' סס חרון חפו על קהלת הקודש צסנת תתנ"ו וסס וגענו חצינו כלנו חצנו זולת מתי ומסר וכו' עכ"ל ועוד סס צמלרף לחכמה צסס קונטרס יסן חל הרוקה . והס קצלו רצ מרצ גחון מבחון עד רצינו משה צן רצינו קלוימוס שהציוו המלך קארל עמו ממדינת לוקח ורצינו משה קצל מחציו חהרן כו' עכ"ל . ודע שווינת לוקח צזויטוליו נלקחה ע"י קארל הגדול אשר כצח כל חרץ לזאבארדיווח וצתוכט גם חרן לוקח , ומחו והלחה היתה נחצנת לחלק מחלרות הקיסר של חסכמו . וכל חלק העליון של זויטוליו . נקראה חו' לזאבארדיווח צעצור הלזאבארדען שכצסוה מתחלה מיד הרומיס . וצזה תדע לפרס דצרי הרוקה .

אכן צדבר פיוט חיימת נורחותיק , צע"כ סערצו צדריס יס נאן . זהרי צסוף המחצר שחחר צכת מחי' מתיס סס רסוס צמחזורים חכ"ח קלוימוס , סכן ועוליס חחמה

התחלת הספון לפי רש"ל

ר' משלם
 ר' איתאל
 ר' משלם
 ר' משה
 ר' יקותיאל
 ר' קלונימוס
 ר' משה הוקן סהוצה מירשאל

רש"ל ורוקה

בטעות

התחלת הספון הרוקה

ר' יהודה
 ר' קלונימוס ור' יקותיאל
 ר' משלם הגדול
 ר' קלונימוס סהודיע סיוט ונתנה הוקף
 ר' חננאל ור' משה מהצרי סיוט חינות נורחותין

ר' חננאל ור' קלונימוס ור' איתאל, ור' יקותיאל תספ"ח סהצר סיוט ליום ח' דר"ה

ר' משה

ר' משלם יומנאל . ר' משה
 ששאל תרס"י סהוצה צערוך .

דאין הדום על הערצו צסדר האספה נס דרוקח נס דרס"ל סמהומת סנת תת"ו לצללו חת העולם כלו כנודע . וצפלוס כתצ הרוקה וסס בוועו וצדנו כלנו זולת מתי מספר וכו' לכן הי' קסה להס חת"כ לדקוק היטצ צסמות דור אחר דור , וצפרט כסהיו סיום צסמותס עד דור שלישי ורביעי . ודוק היטצ צכל זה ותרעה סחמת .

20) אין ספק סצרכת יולר חיר וצרכות ק"ס לפני ולחצרו' וכן צרכת ס"ע נתקנו כלן צעינן צלי סוס היספת דצרים סחנו חווננים היום צין צרכה לצרכה , ורצ סעדי' גחון חלוק עוד צתסלת חור חדס על ליון תחיר וסזהיר סלח לחמרה לפי סלח הקנו חכמים צרכת יולר סחצרות על סעתיד רק דצ סצירח גחון חולק עליו וצוה לחמרה יעויין סצילי סלקט (סיומן ה'). ומהו תרעה סבס צרכת יולר סחצרות נצפרת היטה וספלצ חור חדס נוספה עלי' חת"כ . וכן חונת וליצ סחנו חוירמים אחר ק"ח הי' צימי הירוסלמי צלסון אחרת רק סוה צתוכן הדצרים , ע"ס ס"צ דצרכות ר' חגי צסס ר' מונח צר ונדח שם שרוך לך דלח יומר שם הללו לך ע"צ וסכוונה לתיה סחנו חוירמים על זחת סצחו חוירמים וכו' . וגס צנוף סס"ע יס נוססחות סונות תכל וכל גס תנוסס סספרדים . יעויין וי"ר (ריס לו) מניין לעוצר לפני תפיצה סלריך לצכיר עצודה וקצננות ולסוח מן הדח צרכתח רצה אלהינו שכן בציון מהרה יעברוך בניך עכ"ל . ועיין לקמן (סערה 33) עוד סינויים הרצה צנוסס סהפלה חון סהצנויים צין סספרדים וסחצננים . זמכ"ס ספיוט חל צרוך גדול דעה סהוח ע"ס ח"צ צרש כל תיבס וסוח מחוחר צלי ספק לחצוי כנ"ס סלח סלכו עוד צדרך סזה . וכסי הנראה הי' צכ"צ כצר סיוטיס כלה צימי צעלי סהדרס , וסחצרס נקרה חלסס ספיוטח , וסוח לסיומן סלח לתחצרי עיקרי סתסלות יחס . יעויין צמדס ס"הס (97 ב) הדיון ספיוטח כד עציו חלס"ח צית"ח . וצלי ספק כיוונו להרצה חלס"ח צית"ן סהיו תכניסס ספיוטניס צימיסס צין סתסלות כנו "חל" צרוך" גדול דעה , וחח"ו כלס "חצוים כלס" צרוירס כלס "גצוירס (ח' s' ג' , וסחר סחצותיות קלרו סקסלות עד) וכלס "עוטיס וכלס" סותחיס (ע' פ') וצסצת סיוט חל חלון . ותכנת סצת על סדר תשר"ק סרוצ ספרדים ח"ח חותו רק צסדר רצ עמס ורצ סעדי' הי' נחלח כצר יעויין אצוררסס , וצסדורי ססרד סלנו נרסס סיס קלח חוירמים חותו וססיוס חללס חו' חסיני 'נלטור' 'נרווי' 'סעליו' 'כרליו' . וס דרך חדס לחצר אחרת תשר"ק סס חצותות עולס"ן סכפולות . גס ודווי ססמני וצל סחח כלס ע"ס ח"צ . וצרכת

סר' משה הוצח עם בניו הליקא לתכנ"ל ע"ש ח"ע"ס שאינו הוצח רק שלו צניס והרס'ל
 חרצעה, עכ"פ יקשה ונה לעיר ספי"ר ח"ע"ס? והלא ר' קלונימוס חזי ר' תשלם נקרה
 עוד ר' קלונימוס תל"קח צעזר סתם הוצח עם חזיו, וע' תולדות רזינו נתן
 (הערה 36), ואם גם אפשר יקראו ח"ל הצניס ע"ש העיר שהוצחו חל"ו הלא הוא
 היפה מנ"ל לח ספי"ר, ואיך ניתן להם עד הסרה הכינוי ומספי"ר, והם לח היו
 עם לח ציוני נעורם ולא צימי זקנהס? יתר ע"י, יעויין עיר ס"ד ה"ח סנת ד"ח
 הפ"קל שרסס ר' יקוהיאל צ"ר משה עסה פיוט לזכרונ"ס יוס ח' דר"ה וקילור עמוד
 גולה ע"כ, וע"ז כהז הדג רי"ה בהקדמת המחזור ו"ל ולא ידעתי מנ"ל ה"ח, ובס
 שמו לח נזכר בחדד הפיוטים חזר רחיתי עכ"ל רי"ה. וצחנות נמלא לפנינו צמחור
 מנהג סולין צהלת פייטי ע"ע ליוס ח' דר"ה דרות לח"ל המתחיל ירחתי צפוחי הי"ה
 להחיל, וסס חתום ברחשי חרזות יקוהיאל צ"ר משה חזק וכו'. חולם מ"ש צפ"ס דהח"ה
 חזר בט הקור עמודי הגולה ודחי טעמה ע"פ ספר שפתי שניט חזר חסס היו
 נוצעים לו הרבה טעיות עוד, שכלי ספק ר' יקוהיאל צ"ר משה פיוטין חזינו המקלר
 ספר נמודי הגולה שחצרו ר' יחזק תקור"ציל הי' חי צימי מה"רס מרועני צורב.
 ובסדר הגנע שלו מרסס זמן ה"ח מ"ה צעיר פרו"ט יעו"ט וצימי המקלר ספר זה סה"י
 חי עכ"פ חזיה זמן ח"כ ספר הנוו כל הפייטנים, ואין לנו שום פיוט תומן נחוחל
 כזה אשר צמחוריס. ובס לאנו וחרזיו מעין דרך פיוטים ושניס. חכן גם זה לח
 יתכן להקדים זמנו של ר' יקוהיאל עד סנת הר"ל ולחמד שהוא ר' יקוהיאל צ"ר משה
 הזקן הרשס צח"ו רש"ל שהוצח עם חזיו תלוק"ח, שלפ"ו יהי' גם הוא נוקדס
 זמן רצ לקליר וכזר החרקו זה וווצנו חת הקליר לטייען ספיוטיו נשחריס חלנו
 צחרוים, ונחוד ר' יקוהיאל זה הפייטן ע"כ שמוחר הוא לקליר שהוא עסה רשות
 לפיוטי הקליר ומסייס דרך מליגה צמלה חחה המוחלקת ח"כ לשתי מלות צהלת
 פיוטי הקליר ע"ס הסיוס של ר' יקוהיאל יסתער קרני צעת אר"חיל, והסתהלה
 ח"כ מן הקליר א"ת חיל יוס פקודה, ח"כ צלי ספק חזן זה ר' יקוהיאל שהוא
 תלי"קח צנת תר"נו. ותליו עוד צליקוטי פ"רס מרס"י (עיין פ"ג) וסחלתי מר'
 משה צל יקוהיאל וכו' חלל הר' משה צ"ר יקוהיאל נוהב צחספי"ר חתקוצל ונחזיו
 כי צעורה הנוססקה חזן מצדן על שחי ככרות עכ"ל. ובפי הגרסה הוא דגרי רש"י
 צעלנו סס סכ"כ צמחון רני הגדול ר' יחזק צ"ר יהודה ז"ל, ווו שהוא ר' יקר צן
 דורו של רש"י ע"ס צמחון חזי יקר שחלתי מרזינו קלונימוס מרווני וכו'. וח"כ
 רחיו לחסז זמנו של ר' משה צ"ר יקוהיאל צהלת משה התשיעית, שרס"י הואל
 מונו הי' חי צחמ"ע משה התשיעית לנודע, וחזיו ר' יקוהיאל סה"י ג"כ מחספי"ר
 (כחי ר' יקוהיאל צחס"ו רש"ל) צסוף המשה השמינית, וחעפ"כ ר' יקוהיאל של
 רש"ל הי' חי ע"כ צמן לח מחזיר עכ"פ מסוף משה השזיעית, ואיך נלא מכל חלה
 החזכות, שחלחו שני יוסף צן שמעון וחח"ו שני שמעון צן יוסף שויס גם צעיר
 מגורתס, וחזיג"ס רחוקיס הרבה צמון היותס? חלמס כפי השערה שכתנו וכפי סדר
 החספה סרססס כחן יוצח הכל על נכון. חזן קושי' חזין ספק עוד. שנהס לר' משה
 הזקן שהוצח תל"קח לח היו לו רק שני צניס ר' קלונימוס ור' יקוהיאל שהוצחו
 עמו, ולא נקראו צסס הכינוי מספי"ר, וזה ממש כדנפי הרוקה. רק החרצעה
 צניס ר' חנואל ור' קלונימוס ור' ויהיאל ור' יקוהיאל שרסמו צח"ו רש"ל עם
 הכינוי מספי"ר חמה צני ר' משה המחזיר השלישי שהזר הפיוט חיתה נורחופיק,
 וצעזיר שסני חחיס צסס חוים שמוותס לצני ר' משה החוקס שהוצח מויוטו"ח
 לכן החלפו חלו צחלו והועמדו חלל רש"ל כל חרצעה החחיס עם הכינוי מספי"ר
 לצני ר' משה השני שהוצח מויוטו"ח, וצחנות רק שניס מחלה החרצעה צמנות
 בחלו, היו צני ר' משה השני, ולא יקראו כלל מספי"ר. ור' יקוהיאל החחרון
 נחזי"ר חסוח צן ר' משה השלישי, הוא חזר הפיוט ליוס ח' דר"ה, וצנו ר' ושה
 שזמנו מחסיס ממש לפי חצצון זה לתהלת משה התשיעית הוא הנחלל מרס"י חי
 חזן דורו. ולמען חזין גם כל לדדימספה זו ע' עוד תולדות רזינו נתן (הערה 37).

ועתה קורא משכיל צחון ורח"ה סדר הדורות אשר נלוג לפיך כעת, והוא של
 רש"ל ושל לוקח יחיה פ"ה:

ישרים תהרומם ודדדרי לדיקים תוזכרן ונלסון חסידים תתקדש וזקנז קדושים תהלל . זאן נוסחת השכננים צימות כל השנה היא הנכונה שהיא ע"ד לשון המקרא לישורים נאום תהלה , וזקנז קדושים תתקדש לשון נוסל על לשון , ונאות כפי הענין ע"ד קדש את שמך על מקדושי שמך , וזקדושו יתקדש השם , וחיזה חזעלי הרמז הפכו לשכננים הסדר ציונים נוראים כדי לרמוז גם לרצק חוננו , והספרדים אחזו צהפך זה כל השנה . חח"ו תלאתי צספר כלזו כעין דדרינו ח"ל וכתז שר' נתן צפי ישרים תהלל כדכתוב לישרים נאות תהלה , וזדדרי לדיקים תהצנך כדכתוב וזרכות לראש לדיק וכו' וזקנז קדושים תתקדש לקדושים נאות וקדושה כך סדרו צמחזורים רוקנים חך החדשים עקצו את המיסור וצשניל שרזו ילחק חתום צדחשי' חירות צקפו לתתום רצקה צהוך השיטות . חמנס חמעתי כי יש מקומות צאשכנו שונסדרין חיזרו כך ציום הגסס . ונ"ל חסום המדרש דעל רננו לדיקים שהיא על ילחק נחתם צו עכ"ל . וסוף דדרינו צלתי מצוזארים גם צלתי מצוזרים , והמהזור כדדרינו . וכפי נוסח הספרדים צצרכה יסתצח חתום אברהם עד"ו אדין הנפלחות בורח כל השמות , ר"צון כל המעשים , הרצוח צשירי זמרה , מלך חל חי העולמים . וספק חס הוא צכוונה חתימה תחיזה תחצר חורק צמקנה . וחולי חתום ג"כ יעקב המחצר צרוך יולרך צרוך עוסך צרוך קיוך וכו' אחר צרכה קדוש הלונה . ועי"כ יש לראות מכ"ו שולת עיקרי הצרכות לפני וחצר הק"ס וצתפלת ש"ע היה הכל כחצר לכל נוספות חפי ישנים .

ובסדר תפלה שלנו יש לסדר כמעט כל הנוספות מתחלתן ועד סופן , חזון עולם ויגדל שירים תחוזרניה צדדונים ויתדות ותנועות . חח"ו צרכה חצורה ושאר צרכות המצוזרות צש"ס כל דצר על ענינו וחמנו (צרכות כ' צ') חח"ו יה"ר שתילנו תעזי פנים וכו' תתפלת רצי צתר ללותי' (סס ט"ז צ') וחח"ו לעולם יהא חס ירח שמים וכו' עד לעיניכם חמר ה' , מהנח דצי חליהו (ח"ח פכ"ח) , וחס הוא צלסון המחצר מחאן חמרו לעולם יהא חס שמים ירח שמים וכו' וישכס ויחמר , ומעתיקים הדיוטים הכניסו גם תחמר זה צרוך התפלה . וחצר קרצנות וחזיחו , צרוך שחמר , והוא פזמון שכוונה מחצרו ה"ו שחצר סיוס כל תחמר המתחיל צצרוך יענו הקבל צרוך הוא . כמו חצר וה"ו העולם וחצר עושה צראחית וחצר חומר ועושה וכו' , וצרוך הוא הנמלח צסדורים שלנו חצר וה"ו העולם הוא לרשימה שכן יזמרו הלצור חצר כל תחמר . וכן הוסר פזמון זה צעת חנוי רחש בלוית צצבל , החזן חומר צרוך שחמר וכו' והצוזורים חללו ענו צכל פעס צרוך הוא . יעווין וחסין צספור ר' נתן הצצלי , (דסום קריוקויו חכ"צ צ') . וחצרי לקוטי חוזורים ופסוקים יצח פיוס נשמת וצפי ישרים הכל יודוך ואל חזון צצצת , וצחיל חל צרוך בדול זעה , וחח"ו תמוד תהצנך לורנו סכצר דדדרי מכל זה . וחח"ו תפלת ש"ע שנס צה רק עיקרי הצרכות מתקני התפלה והשאר הוספת דדריס כמו שהראינו צצכנת צנת וכן ישמח משה . והקדושה צצנת לשכננים כעין פיוט . וחלהי נורו תפלה יקרה שהקן מר צרי דרצינח כי היה נוסים ללותי' (צרכות י"ז ח') , ווני יסתפק לחמר שהפלת וחמני חטחינו הוא וחנשי כנ"ב חע"פי חצרנן ציה"מק והתפלה על צנינו והעלות לח"ו מצוזר צה . וקרצו תחד שחוצרה צצבל ומרצ וחמוחל כי הרצה הוננס חחס צתפלת המועדים , שהס חצרו ג"כ תפלת תודיענו הנקראת צפי רז"ל מרצניחא צחז (סס ל"ב צ') והתחלת התפלות לתלכויות וצכוונת שופרות למוסף ר"ה נראה שחחזורים כלס מרצ , וכלס היו נקראים על שמו תקיעתח דצי רצ . (ירו' דר"ה ס"ח ה"ה) ע"ס שקורח כן לתפלת חתה זוכר , וצנודרש (וי"ד ריש פכ"ט) מצוזר יותר צחרכות לשון התפלה . והיהי רלון חחני חומרים צצצת שמצרכין החדש ג"כ מרצ והוא ה"ו חומרנו צכל יוס חצר תפלתו (סס ט"ז צ') . וחמוחל הקן תעלה הקורה ויקרה הצנינו . יעווין לסונה (סס כ"ט ח') חחי מעין י"ח רצ חמר מעין כל צרכה וצרכה וחמוחל חמר הצנינו וכו' , נראה שרצ לח ידע דרך קלורו של שמוחל . וסס צסמוך חמר שמוחל כל השנה מתפלל חס הצנינו . וחוכן התפלה הוא מרצן שמוחל שכוללת חצנת חוס , יעווין ספרי הדול חנשי סס . וצירושלמי (סס פ"ד) הוא לחה ציותר . ומסס תראה ג"כ צצשני הסירואים צרש"ו (צצלי סס ד"ה והחועים על דעהי יססרו) וכן צדדרי תלמידו דצינו יונה לח נתצחר עוד היטצ עיקר הכוונה שהיא לדעהי פסועה ור"ל התועים צמתצותיו לח יססרו על דעת חס חצר לח יראה ללצצ וחולי יענים יותר מן הרחי

קדוש החיים במסכת סופרים (ס"ט ו"ט) ג"כ ע"ם ח"צ אע"פ שאות הצי"ת הסירה לפנינו ועוד חיה ארוכה, ויכול להקן סס חיה שזוסי עי"ז. והגאון ר' חלני' מוילנא לח העיר ע"ז ולכן היו קשים לו הדברים והגיה כולנו וללח חמה. ומכ"ל נראה שהפיוטים החלו קדמונים הם אך לח לעיקרי הפלות של חנשי כה"ג יחסו. ולקמן תראה השערות ע"ד מחזיריהם. ונחזיריהם מהם ונראה כמחזירים צימו הבחונים, הם נכתב אשר הניח ואשר צבול חזות המסודרים ג"כ צה"צ. וכן החלפין ציה"ן צסוף סדר עבודה יו"כ לחשכמים החר חתומה ר' משלם צירני קלונימוס, אשר מחזרם השתמש כפי הנראה צספר משלי צן סירח שהח"צ של מראה כהן הם מעין שצחי שמעון צן חוגיו כ"ג הנמלח סס צצן סירח (פרשה ב' ממקרא ד' עד ט' יעו"ט) וכן אהה וצצין תעלומות לצ צוידויו יו"כ לחשכמים, ויחזיו כל לעצדן, שכל חלה לח נמלחו חלל הספרדים ח"כ חונט קדמונים כ"כ כתפלה חל צרוך וחל חזון, ויהפך שנחמרו רק ציטיצה חחה ולח צכל היטיצות של צצל, ואע"פ חוצרו עכ"פ צזמן חלה תפסעו עוד צישראל חרוים טווי הצרות שצכלם לח נמלח חף חרוז חחד כזה, מלצד הפיוט אשרי עין ראהה טירות כבלף שהוא צחרוים ונוסף צלי ספק מפיוטן מחוחר אשכנזי סכן חצרו ג"כ פיוטני הספרדים פיוטי צחרוים טווי הצרות על אשרי עין ראהה.

רפה המקום ג"כ להעיר על מה שנמלח צצ"י על טו"ח (ריש סי' תשכ"ח) וז"ל והסדר הפשוט לקריאת צני ספרד הוא סדר חמה כוננת שיסד יוסי צן יוסי צ"ג עכ"ל. וחין ספק חלני' שמלת כ"ג הוספה צטעוה היא, וכל קורח מצין יראה צהסקפה מועטה שמלילת חמה כוננת מפיוטן מחוחר הוא אע"פ שאיננה צחרוים טווי הצרות. ומלחתי צספר עשרת הדצרות כ"י מווחצר ס' העטור (דף קס"ח ח') ויוסי צן יוסי דהקון חלהה חלחי חמר צסמוך (ל"ל צסמוך ור"ל צחות סמוך) ויהי (ציטורן), וצחות ל"ד ס' ה' ימלך, וצחות שי"ן לח הצוט חון, ולח שטענו מי טערער צצד זה עכ"ל ור"ל צצמחורוים חשכמים נרסס צכל חרוז ככתוב ושמה נמלחו הספוקים הנ"ל. ונדף קע"ד ח' כתב כגון חמה כוננת דיוסי צן יוסי עכ"ל. והנה סס לח כתב פינוי כ"ג בס מלסון צעל העטור לענין פיוט חלהה ולח שטענו חדפ טערער צצד זה, נראה מווחר שחינו קדמון רק מצני דורו חו קודס לו זמן מעט. בס הדצה וחרוים פיוט חלהה יגילו על חחר זמן חצורס חחה גלות חרוס כמו טעיר חחוף חברהו צנידו וירס צקול צני חרז ומלוכה, סבז חלק היות בידי לוחסי, ועוד ססוד לישרון מלוכה וכו' פחר עיר יוסי לצרה בחמה, ובל"ל לנגדנו כצוד מלוכה ולדומה חצה. בס נראה שהי' ספרדי ממה שחונניס רק הספרדים סדר עבודה שלו. והרוחו ג"כ צזה המחמר שצצחנו מספר עשרת הדצרות שנוע לנו על ידו סס המחצר פיוט חלהה הנפלה מחז צמלילתו היפה וצחין ערכו, וחין דומה לו צסדר ספורי קורות ישראל מרחס ימות עולם עד גלותו גלות החחרון. ושערתו תמיד ונחוח לטונו שהוא חחיה מסודר ספרדי וח"ז שמחתי כי מלחתי סיוע לצצרי.

בשורב לענין החרוים טווי הצרות צפיוטים, ונחמר שהחרוים שנמלחו לפנינו תפלה הי' עס פיוט שהיה מקדמונים כפי עדות הרחצ"ע (קהלת ה' ח') הם צלי ספק ג"כ ממחורו חשכמים והרחי' שסס חלל הספרדים נמלחה תפלה זו רק לתוסף יו"כ וסס היא צקילור וצלי חרוז חחד, רק האשכנזים עשו ממנה פיוט, והוסיעו חרוים והכניסוה בס צמוספי ר"ה. והרחצ"ע כתב סס צפירוש שקדמוניו חקנו הי' עס פיוט ליו"כ. וכן עשו קהלות פולניה צפיוט ונחחר והוח חחד קדוש חס חוכלה חס שנהצד רק ליו"כ והכניסוה בס לשחית ר"ה עיין לקמן (הערה 25). מעפה לח נמלח צסוס תפלה חו תפלה מקדמונים חו בס מיתות הבחונים עד רצ סעדי' חיה חרוז טוס הצרות. והנה זמרת חל חרון שהיה צעלת מרות וכמעט טוס המלות ואע"פ לח נמלח צה חף חרוז חחד טוס הצרות. חכן הדרך לחרוס סס המחצר נראה חרוים נראה קדוס ויהר, סכן חרוס סס וצחק צסוף פיוט נשמת צראחי החרוים של צפי "ועיריס וצצרי "צדיקים וצלשון "חסידיס וצקנד "קדוסיס, ולח כדעת ק"ת חוהצי חרוז שחונניס כי נרמו כחן סס ילחק חצינו שחין כחן מקומו כלל צציר תפלה. וכן דעת חצודרסס רק מ"ס טרות המחצר ג"כ לשס חשהו רצקה, ליתח שחין דרך לעשות כזחה ולח מלניו דוגמח ליה, והוח כתב כן כפי נוסחחתו הספרדיה שמחפסין הסדר כל האנה ע"ד שחנו מהספין צימוס נורחיס וחחוריס צמי יחסים

ומלאכה וחסדם אחד זה המלאכה וזיחוד קדושת שם. יצויין כ"ז בהרבה מקומות
 בספרים המכונים וזיחוד בעל־עצמותן על תולדות כת האיסור־חי. ונחות אחד השם
 קבלה קדישה ועד קדושה על כה מיוחדת המהסבה בכל עניני' קדושה וזכרה,
 וזה חובל להחריך פה מכל זה. אך לענינינו נחזור שחרבה כת זו זמן רב גם אחר
 הצדקן, שכן ידברו ויהם עוד סאולונס ועי־ש־אונס כאלו חזני דורט הם יעויין
 בעל־עצמותן הם. עצה נחמד שקרוב אחד חללו שפוטוי המחיר לחך גם אל חרן
 וקדושת המת נשחית ויתר פליט פוטוי האיסור־חי בתפלתם. יעויין מ"ט יוספון
 (מלחמות ספר ז' ס"ח סימן ה') צעף עלות השמש וערכו תפלות ידועות ומקובלות
 מאבותם, על ענין זריחה וחרתה (נראה שהיא פוטוי המחיר לחך וכו') הנין
 ופעל זהו חמה וכו' הנחמד לפני ק"ט שהיו גומרים אותה עם נן החמה). והם
 עוד (סו' ז') המחמד לכה האיסור־חי' גרין לישבע על קיוט ושחירת ספרים גם
 על שחירת שמה ומלאכה עכ"ל. והנה שפוטוי המחיר לחך נמלא מצדדים עומדים
 צדו עולם וחופנים וחיות הקודש המזכרים הם המלך הגדול. ויותר גוד צמד אל
 חרן המחיצה על חיות הקודש ונאדר נכוד על המרכזה וכו'. וכבר שערתי שהספרים
 הקדמונים שלשם צעניים נבנים המה הצרותה הקדמוניות של מעשה צראשית
 ומרכזה. ובמחמד חיי הפרישית כח פילח שהאוס־חי היו מהפליים שני פעמים
 צדו צדק ובעצ. צעלות השמש יושללו על יום לח ומוללה וכוון למלא מחצותה
 בחור חלמי, (ע"ד תפלת חסד רבן בלציו להצין ולשכלל והחד ענינו צדוקה),
 וסיו מצדדים שרות והצדקה ליוולד צביה מינו חרונים ומדות (ע"ד זמרת אל חרן),
 בהתאפס צדו השנת חרני קדושת מלאכה ויורר הרחש חיה תהלה לחיות.
 המחצרת ממנו או מחזור קדמוני וכו' צדק יעמוד ופניהם לזמנה וצפת ייעור
 עלייה השמש ופרשו כפיהם הצמיה ויתשללו על יום ויוללה והשנת האמת עכ"ל.
 נסכים לכל מה שהזכרנו. וחילוי חרז תפלת חסד רבן צדוים קדמונים דק עד
 נשחית צדיעתך, והניחני לשלוט נוסף חח"כ, או שהזכר כלו מצעלי האיסור־חי אהר
 חכרנן. המחיר לחך ולדדים עלי יחור ענינו להתקרב אל האמת כפי היכולת צדו.

21) ברע דין הקליר לכתוב פוטוי צאלסין ציתין או תש"ק או תחומת שמו
 צדווי חרונים, שם שוי הצרות. וכל זה לצד יספיק להכניד הלשון
 והמליצה, ודרך חדש עיד צפוט זכור חיס חשר הנויע, לשרחת זכור שהיא חצ"כ
 צג"ד ב"ה וכו' כו' יע"ט. ויותר מלאכה הרה צקויות. יצויין לדוגמא הקיפה
 של חיכה חשפתו, הנווסדת על ראשי הספיקים של שלשה חיכות פייוו ח' וצ' וד'
 וצקיף כל חרוז פסוק מחני הנצר, ואחר כל חות משולשת מתחיל החרוז הציונה
 מחור ה' תה ה' לנו עד סוף הפרשה, ומסיים צמקח של הוכחת צדוקתי תן
 והצחתי עליכם הרצ ע" סוף הפרשה, שיש כ"צ פסוקים שם כנוסתר ח"צ צחיות
 וחור ה'. כמה הסגרות ונבולים ושלשלאית לעמוד תהלך הישר נצדורת התהלה חילאו
 מן הלז וינבשו ללז. אך יותר ויותר הו' שך עוד חת דרכו צמה טרלה לחתום שמו
 מנימטריחות ומספרים כונה שהחיונו למעלה (הערה 12). הן חונס תלחכות
 גדולות הרחה בכל חלה הדדים, חכן צכלס ירחא הקורה ג"כ עול גדול הקשה
 שהעמים הפייטן על לחורו למען השלים מצוקשו, ולהשגיע חת העין תחזיליות
 צלתי עיקריות לקורח, ועצו המטרה הנכונה שהיא מליטה נמלה ומזנת, ומידי
 השפסו צעמוני חול חצני זכוכית, נפלו המרבניות חודו.

22) הרב רז"ה צפידושו למחזור נכס להלין צעד הקליר ולהנן עליו מכל הצנוע
 הרצ"ע. ולריוק יבג שכל תיכולתי דחוקים ורחוקים. ופירשו נחרזו
 חנסיכה תלכי שר"ל ליולמי לח יתכן כלל, והכניד הלשון ציה יותר, ובס חין זה
 מענינו של יום כלל לחמוד שחעשה נסך להסס צהתלכני למינו, חלה שצלי ספק פידורו
 חרותם תלכי תלשון וחני נכחתי תלכי כדעת הרצ"ע, והוא מענין תפלת היום צצדכת
 תלכיות, לתה תנוכה לצופט כל יציר, חרות דקדוקו צזה יעויין לעיל והערה 8).
 ובס הוכרח לכתוב כן להשלים מספר החימות, (יעויין הערה 12). וכן וו"ה
 צפידושו שופן עמק חיותם שר"ל חיותה הנמשלת לשופן עמק קלקל יוחס מחשר
 הועיל, והבדיל על חת הרצ"ע שחין הנמשל ממין המשל כלל, ומי יומה שחד
 ליוסי? היתכן לחמד נרחא חיס הזכ כשרחי חצני? וחין ח"כ חחו צחור חיותה
 חס רלה צמשל שופן עמק? חולס האמת הנצורה שקרה כנסת ישרחל צשני התחרים
 הנמלחים

וגם חלני רק קלה חצה צעירי החוץ, ולכן הפועים על דעתך יחסו. ועוד נמלא תפלה ומאחזל צעף נעילת יו"כ אשר לא נאחר חלנו רק הפחלה המרחם חלנה יסע וסיה **ממעצמי הלב** (סוף יומה), ופרדה תפלות נתקנו רק מהחננים וס"ן שחצו צעלהם שחסי וחמירות (יעוין לקמן הערה 24). החר תפלה ש"ע ציוס 3' וס' יס סליחה וסוף רחום כלס פסוקים מלוקטים, וסח"ז הי חלסי יסחלל סרז מחרון חפן, פזרון אשר לדעת קלה חתום צו חזקי' רק מהספך הסדר יעוין קסדוריס. וסחמוריס הרשסייס, וכלל זסח סיך לא שכינו וכו' חניז סרז ומחרוך וכו' נכניס כלל פיעט כדרך הפזמוניס. חח"ז אשרי וצח לניון פסוקים וולוקטיס עד צרוך הוה חלסינו סנרחנו לכפדו וכו' כמדומה שנמלא ג"כ צס"ס חו צח"דח חע"פי שלח ידעתי כעת מקומו. וענין הקדיס וסידורו ככנתי צמ"ח. וס"סיוס עלינו נלקח מהפלת ווסף של ר"ה סהיה מדצ כנ"ל. ונרחוה סספסדיס לא היו חומריס ציוניס קדמוניס אשר התפלס עלינו, סגן צאצודרהס חינו מוזכר כלל סס ולח נמלא עליו סוס פירוש צמקוס. זס רק צתפלת ווסף של ר"ה. וסצפת אחר הקריחה יקוס פורקן כצד ככנתי סה"י נמלא כסדור רצ עמס מה סהיו מנרכיס צצכל לרשחי גליות וויניס וסחכנניס היו מקצלים חת הסדר כחשר הוה וחומריס גס יקוט פורקן, לא כן יספסדיס חלח נמלא חולס הפלה זו מסני שלח קצלו סדר רצ עמס יעוין הערה 29) לתולדות רציו נתן חלל רצ עמס גחון.

ראומד עוד כיו נמלאו צסיוטיס חללה הרצס מחמריס נמדליס ומחשכיט חת הלצ לירחיו יתצך, כמו נשפת כל חי וחין כערך וכדומה. ולא יחסר היופי חעי' צמחורריס כמו אשר הניח וחסר צבלל חצות. מה נוולרו המחמריס, סמן הויע חיצי חצוהיו, ועורר שנחת החיס לצניס ולח זכר רחמי סחול כיו צחמלתו על חגן פילד חויע! ומה נאצרו חמרויס, בצלגלי רוח ס' נבלה, צוולאחי לצחות חלסי סנחן כו'. רצרי חל חי סעסע החצן ועמודיה יתפללון, וילוח דצריס ונתוך החס, ויתחזקקו על לחות החצן. ומירות חמרו כל בני חלסיס, סופר תקע צסחי מרוס! וסחלה רצות. וססייס עוד צהערה חחת אשר כסי דעתי לח למותר תסי' צעיני תסכלוס חציוניס.

כו הנה כצד הינחתי צספרי ערך חליס רצחיות צרוכות נגד צעל מחור ענייס (פ"ב) שכת החיס"חי המוכריס צספרי פילח היהודי ויוסיפון חוינס הציתוסיס המוכרכיס צס"ס, שלח נמלא צצוס מקוס צספרי פילח ויוסיפון סהיו מנחייסיס החיס"חי צתורה סעע"ס, כמו סכצו צפירוש על הלדוקיס. וחורנח היוסיפון (מלחמות ספר צ' פ"ח) כחצ סררה סקיידת הסיס"חי צספרי הקדמוניס, ופילח צחמרו סהלדיק הוה חפסי כהצ סמוהגס צכל דצד כחשר ירשו מחצותס, ואשר מהנמנע לצח עליהס צלי סחרה חלחית, וצחחמרו מחיי ספריצות כחצ סיס להס ספריס מקדמוניס הכולליס הרצס ענייניס נסבניס וצס יסגרו ויעוויקו תמיד, ויתכן סספסדיס הסיס היס צריות קדמוניס של מעסי צרחיית ומעסי מרכנע עיון לקמן. ולכן חצנתי לצדור סכת זו היו סעיף ונכת ספרוסיס, רק חנסי' נצדליס עוד יותר צירחת סזי וחי המירות. וסוה רוצ החכוניס חסמידיס הקדמוניס נצסניות, ועליהס נסנו רוצ המסניות פס"י לחצות, סכ"כ פילח צחחמרו המוכר מחיי לניר של חלו סחנסיס סחינס חובליס רק פת צמלה וסוהיס מיס צווסורה, חסכיס לרדז"ל צסרק סנו חממיס כך היו דרכה של תורה כו'. וכן כל מה סנחמר סס צרחס הערק מציוון הגדולה וסכצוד, ומכצוד כל מורה ומלמד, וסלשון סס וסוהנת לו מלכות ומחללה וכו', גס הרוצ של ונ"ח מעלות צקניה סתורה, יער"ש סמוס חממיס דצוק חצריס, תיעוט סחוק ומיעוט תענוב וקצלת יסורין, חוהצ חת ספוכחות ונוסח צעול עס חצירו וכו' הכל כחשר לכל נחות מחד על חנסי כת זו למעיין צספרי פילח ויוסיפון צמקומות המדצריס תסי. וסערתי לנכון סהס הנקרחיס צס"ס (צרכות ע' צ') ותיקין סהיו בוהריס ק"ס עס הון חממה, וסס נקרחו ג"כ קהלח קויסח דסירולסיס. ונודע סכמת החיס"חי לתפלתם צהרצס מקומות ציוסיפון ופילח. וצמדקס קבלת על ססוק רחסי חייס חיר מוסס עדה קדושה קנה לך חומנות יעס סתורה כו' לתס הוה קורח חותן עדה קדושה סהיו מחלסיס חת היום שליס לתורה שליס לתפלת שליס למלחמה. וי"ח סהיו וביעיין צתורה צימות החורף וצמלחמה צימות הקין עכ"ל. וסנה עדה קדושה היו קהלח קויסח יעוין ערוך ערך קהל. ונודע ג"כ מדוך החיס"חי להחריך צהפלה וגס לחלק יומס לתפלת וסורה ומלחמה

צומו הסליחות נולדו גם נחזורים השכנים צסליחות יר"כ. ורחיות על שני חלה הדברים ר"ל שחזרו רק לפני הש"ן וליר"כ יעווין לדוגמה סליחה ד' ליום ח' שלפני ר"ה מנהג פולין. קולי להחזין צהב, להבון מדות וצתפלה שלם, בזקן ורגיל ולא כבולס. וסס צסופה שוקדים צרוס לצס להצניע. וצלי ססק לא כיוון חל המנהג של קלה יחידים אחרונים המצניס צירס ח' של סליחות לפני ר"ה רק חצר סליחות ליר"כ, וכמו שגרהה מלשונו וצתפלה שלם, וסליחות לצדן לא יקראו ספלות. וצתחלה סליחה ליום צ' של עש"ית מנהג פולין, אצק חל חלהיס קולי, צוקר אערוך לך צער קסלי, וסס ספתנו צירס זה, ענותנו לא תסקן. ולא תצנה. נראה צצאר שמו"כ מדצר. וצתלה פומון ליום ה"ל, צין כסא לעשור סלכנו רוע שאור, (לשון עזר, סכצר חלף זמן צין כסא לעשור). וסס, לעת חתוס גזר דיוק וכו' וגס כל חרות מסויס צתיצת חוהס יתכן שחוזצר על זמן געילת יר"כ. וצתיהח ליום ב' חס, חת הטחתינו הירס חנו מספרים, לורהנו וועדנו זקנים ונערים. וצסוק סליחה ליום ד' שס המחלת חתה מקדס, הירס הזה צתפללי על צניך והורח מרצינו ברסס מחור הבולה, נראה שגס הורח הו' ס"ל. וצאחרי צסוק סליחי' המחלת שומותי צרוצ יגוני, סלה חמתך וחסדך, לעס לוועקים נבך, ולי חני עזדך. וצאחרי' צסליחה יצרות רוגו. חילוך צקידוס לוס וצצלרה נציס, וכו' בצורתס צרוס נסתה וכו'. וצסומון יסמיעני סלחתי, סלליחי צתלחי חציצ סולחי דצר, מחזיקים ולא ריקס סולחתי להצנצר. וליום ה' שס צסליחה חתה חלפי. קדשו לוס צתפלה לקדס, וסס צסליחה חזון תחן, לניס צמעוד לסוק, וצסליחה פ"ז לסחיות יר"כ חלח חטח. הועמדתי מפניע לילות וכו' ורך לצצו וכו' מה יענה מלחך נתעצ וחלוח, סרסור צער רציט חיך יהי שלוח, והורח מר' חלי צר' סמעיי המחצר רוצ סליחות. וצאחרי' שס גשתו צירס זה להחודרת על חטחתי ועל חטחה עמך. ונראה חסס הטיוט אחד קדוש חס חוכלה חס חוצר מתחלתו רק ליר"כ סכן נראה מלשונו יחסז מיעוט חלנצ ודחס כניחות מן ה"ש, וצלי ססק לא התענו חז צר' חפי' עד חרות, רק צעצור סנתקצלו פיטוי ר' מ"לס צירצי קלוגימוס צקדושה לסחיות יר"כ, העוידו הקסילות קדושת ר' צנימין צר' שמואל המחצר אחד קדוש, סלה צמקומה לסחיות ר"ה. וצמחזוריס אשכנזיס לא נמלחה כלל רק צמחזור פולניח, אשר אחרונים סצאחן חזחה קצלו עליהס לחמור כל אשר מלחו כחוצ מחיה פיטון, וכעין זה עשו אשכנזיס צתפלת הו' עס פיסות עיין לעיל (הערה 20).

26) הרב ר"ה כתב צמחוננו הפיוטים והפיוטנים שראה' התומת אלעזר קילור צקדושה לסחיות סמיני ענרת שחומרים צק"ק ויראיישו.

27) בקרובות של ת"צ חלל אשכנזיס חתוס אלעזר צירצי קליר, וחח"ו צקינות סלנו עד חרזי הלצנון, חתוס הרצה פעונים אלעזר. וצסס מהרי"ל כתצו סיס כ"ח קינות עד חרזי הלצנון וכלס תקליר, ולפנינו לא נמלח מספר כזס, ח"כ ספרים מתנו חיה קינות.

28) רבינו ישעי' הזקן כתב צחידושו לתענית (י"ב ח') ח'ל וטעמח דמילתח דתני י"ח צרכה צתפלה אע"פי שנמלח י"ט) שהיו כוללים של דוד צצנה ירוסלים וכך חתה מולח צקרצות סנתקנו על ח"י צרכת צפורים וצירס הושענה וצו"ו צתמו וצעשרה צצנה הורח כולל של דוד צצנה ירוסלים עכ"ל. והנה לפינו כן הורח צחמת צקרצות של. הקליר צפורים, רק שחר הקרצות לימים הקצרים שס חיון צידינו. ועכ"פ צלי ססק כלן מרועה אחד ילחו צעצור סווי הנוסחח צצרת צונה ירוסלים גס דרך הקרצות על כל ח"י צרכות. ולפי"ז חצר להו"ר קרצות על י"ח צרכות של תפלה גס פיטויס חחר התפלה כמו שחצר לת"צ קרצות וקינות חחר ה"ע, ונשחרו צידינו פיטוי להו"ר חך הקרצות נאצרו.

29) וערוין לעיל (הערה 1) מה סהוצח צסס המגיה של ספר יוחסין חיך דח' חתימת הקליר צקרצות ליום ז' של פסח.

30) מלבר פיטוי על י"ב מולות צמוספי גסס וטל גס סיומו לפרשת שקלים צמדות מרחקי חאחן, ומדות הלח והינצ וסיעורי הזמן וחצנון המצערות והמסקולות וכלס מנדול ועד קטן יער"ש, הנה נמלח לו מחמר חחד המורה צצאר כי

הנמלחים עליו גס"הם, ולרסן יחד תכלי הנצט חל תוכן התלילה היסה חסר לח תחצר
 חת חסר לח יחוצר. והעד סקרה לכנ"י עלמה צסס שוטן צלי הורחה דמיון כלל,
 סכן צסוף סיוטיו לשופרות יוס ח' דר"ה חמר שוטן תדנר, וכן קרחס צקינות
 הצללת הסרוק ע"ס שמתלה חלי' ג"כצס"הס, וחמר חיכה ישנה הצללת הסרוק, חע"קי
 שאין מנהג הצללת לשצה רק לסרוח. חכן הי' פשוט חללו סהקורח יצין צכיניו הצללת
 שיהא חומה ישרחלית ועלי' רחוי לומר חיכה ישצה. וכן כחן חחז שני סהחריס
 שוטן עמק, חיומה, וסמך על הקורח סיצין ממי הוא מדנר. וכ"ז הוא צחמת נכד
 חקי התלילה הנכונה חסר לח צחידות תסתיר חמרי' ולא הקרח ננויס רחוקיס
 לעזרתה, וצצצור כן כשחרה הצגת הרחצ"ע קיוונת גס על לרחי יקפיל כי על רחי
 סהוא תראה לח יתכן לשון הקפלה רק כיוון חל הסמים סהמסילס סהכחצ פעס חחד
 לרחי מולק, וסמך על הקורח וכדומה הרצה צסיוטיו.

23) **בל קורח וצנין יודה כי פסיוט למוסף יוס ח' דר"ה חומן חדיכו כל חסן,**
 צכל הזרות סנמלח צו צדקרוק וצתלילה, הוא נפלה צכנינותו וצסדורו,
 סהולך וחוסצ כל לדיקי עולס סהיו מחז ועד ימיו, חסר צכל עוהר נפסס וחומן
 רוחס לח יכלו לצסמר תכסלון חיוה חחח, וכסי ערך חחחס כן ערך במולס. וצקלה
 פסיוט הנח סתוכחה הנמלה סהעזורת הלנ. יבינו כל יעורוי ארץ, אם כן
 במצוקי ארץ, מה יעשו רשעי ארץ, ראה יראו יערי שיחים, אם
 אש אחזה בלחים, איר ינועו יבישים בסוחים. ור"ס צל' יחק סדוף
 חחריו כדרכו תמיד, ועסה פיוט צכוכן כזה לסחריה יוס צ' סל ר"ה וסמחיל סנתי
 ורחה תחה סתס, הכן צתסלפו חך עדיו לח הביע. וצסיוט סהלה כנודך מקליר
 ג"כ למוסף יוס ח' דר"ה, נמלח ליר נפלה מחדת יוס הדין הגדול ומסרסוס מלכות
 ססס על כל העולס, סהצחיל נפס כל קורח, ולדובחח פחד ופחה, ופח ופלצות
 יבעיתו ארץ, עת תקום (לנכח ססס) למשפט זעום כל אפסי ארץ,
 סולו פנו דרך ינובבו חרדים מחדרת הארץ. מה תראי אדמה?
 ידיעו תחתיות ארץ, (ססוצת סחין) להתודע ולהגלות (כ"ל חני יראה
 וחדרה לודיעה וספגלות סנח צכל העולס) כי הוא מלך על כל הארץ.
 וצתלכיות ליוס ח' דר"ה הבל המומלך. על מה מלך. הלא במי מלך.
 בי אין למלך. וצנכרונות סס, חמון שאון ברואיס, יעברו לפניו
 כמדריאיס, הלא כמו ראוים לכל אחר זכור. וכסנה נעות.

24) **עוד כצר צימו צעלי התלמוד היו סחוניס סיוטניס ומחצדים לעלמס ספלות**
 ופיוטיוס כרונס חסר לח נתקצלו כלל חלל סקהל, יעיוין צרכות (ל"ג צ')
 סהוא נחית קונו' דרצח וחמר חחה ססת על סקן כו' חמר רצח כמה ידע סחי
 גצרה לרליוו' למרי' (דרך סחוק) וצסמוך סס סהוא נחית קמי' דר' חנינח וחמר
 סחדיר וסחמין וסעזוז וססתיקור ר' חנינח. ועיוין לעול (סערה 20) סהרצה ספלות
 סתקנו רצ וסחחל. וכן עשו כפי סנרחה, צימיהס וחחריהס הרצה ס"ל וחחד מהס
 חצר צלי ססק הי' עס פיוטיו סלוחי עתך צית יסרחל הורס מה סחחמו וכו'. וכן
 מרחיס רוצ פיוטיו סקליר צצחור סלעלמו חצנרס לצקס מחת ססס יכולת ולשון לח
 להספלל צעד סקהל. יעיוין לדובחח פיוט גסס, "טעמים חחצר, חיויליס לצנר וכו'
 יורוני מה חדצר, סני תיצה כעוצר, ירסוני צערס להסצר וכו'. כיון חון להעריך,
 צעד עס תעריך וכו'. סניס לי יסח. צליבתי סני כניסה וכו'. קולי יערצ, ורנתי
 למניו סקצ, קמתי כצקצ, חבור כלי קרצ, רסוח לעיר ורצ, חטול טרס חקצ
 וכו'. סנח למסחופסיס, לור לחוספיס. "וצסיוט טל, דעי צל יוטל, רסית חליעטל
 וכו'. לעדת חל חוסף וכו' וסחילצה צספ וכו'. תטעס זקניט, חחצונן עד זקניס."
 וצקרוצות לת"צ צצכנת סחל סקרוס, חגימס לענה סני תיצה צקרוני, "וכחלה
 הרצה צסיוטיו."

25) **ר' מאיר צל' יחק ס"ל סמוחצ צרס"י (סהליוס ע"ג י"צ) חצר יולרות הרצה**
 יעיוין סקדנות הר"ס, וצפמון לערצות ר"ה חלל סספריס סמתחיל
 חחות קטנה סחוס אכרהס חון. ונמלחיס הרצה סליחות סמוריס סלעלמס
 כצנרס סמחצדים, ורוצס נראה תכליתס רק לנגנס למני סתיצה ציו"כ, וסח"כ כסמלחח
 סקהלות סליחות סרצה חלקוס ליתיס סלפני וחחר ר"ה. וקלת מהס הנמלחיס חללנו

השע"ה) שחל כעשה לרכיז לח ה' המנע"ל עליו עכ"ל, ח"כ ה' ר' טו"ז' אשכנזי, והעפ"כ הוא מדבר הרבה מכת הקרחים וסוף חמתו עליהם במקומות הרבה כאלו ידעם ורחם. יעויון פ' לו ופ' חמד ופ' ראה ופ' תלח ואם תצוה פתח של קראין וכדומה, ובעצור שכל חרן אשכנז לח ה' צימיו שום קראי צבכרה כי רחם במקומם והוא צח"י, ולסנח זו ידע ג"כ הרבה ממלחמות הקדיילליגע. יער"ש צפ' חמד, וצפ' צלק ויתבחו צני מערב ויצחו ויחזיקו מלכות צלח אפוס ויצחו עד מנרים וישו כל קצבי עכ"ל. וכוונתו לשר ג'אטעפ"דיד שהיה חיל מנרים הצחים נעד הנומרים צעה לרס על ירושלים.. גם ידע צעל הפסיקהא שהולכים עמים רבים וזהם ווחצ וכל סניצותי להסתחות לחצן השחורה צניה הפלה של מחמ"ד צעיר מכה (mecha) יעויון פ' חקת חלל כוונס. ומזה לח ה' שומע צאשכנז זולת צח"י ששם כנר מלכו ישועאלים צימיו ולחמו עם הילדים הפחים נביס. ומעתה יחי' בס נוסחאחו צתפלת הס"ע לרחי' קנת ע"ז, טהיה כוונסת צני ח"י. וכבר הביח ג"כ ר' טו"ז' (צריס פ' תזריע) חת הקליר ע"ס שכתב זהו שחמד ר"ח הקליר המת צצית הצית טהור, יח מן הצית הוא טהור והצית טמא, עכ"ל. והוא צקרוצות לפ' פרה צינניו לצון קלת. נאצו לנוסחת חת למח שכנר שחלו צצצלי (כ"ד דצרת) הני תמני סרי תסמרי חינון וכו' וצירושלתי שם חנונין כולל חל דוד צצונה ירושלים. ונראה פצוע שמתחלה תקנו רק י"ח צרכות ונאמדו על המספר הזה טעמיה צצצלי וירושלמי שם, וחח"כ כשהוספו צרכה חת על הוינים, גדלו הקלות צח"י להשאיר צכ"ז המספר י"ח, ע"פ הטעמים החמורים שם ואם כנוד י"ח חוליות טצצרה, וי"ח חזכרות צק"ש, חו צמוור הצו לה' צני חליט, וי"ח מזוורים צתלים עד יענן ה' ציום נרה, כללו צרכה חת צצצרה והיינו חת למח צצונה ירושלים, ונאחר המספר על מתכותו, והצצצלים קצלו ההוספה מצני פנות חל המספר.

עוד מלינו חלל הקליר צפיוע על, נוסחת הספרדים, משיצ הדוח ומוריד הטל, וזה ג"כ לרחי' שהיה תחילתו טמס נוסחאחס כן, חתמס ציונרות ווערציוס חל אשכנסי מלינו עוד סינויים והוספות הרבה צתפלה כמו חור עולם צחולר הייס, וסחיות יאכרדו צבלל חצות תושיע צנים, צצרה עוטה השלום, שכל חחי הנוסחאות חונס כלל מענין הפיוטיס שלפניהט שהיו טוים הס לכל חג וצפת שחומרים יולר, וגם חלל ונחצרים סיניט, חין זחת רק שהיו כהצוים כן צמחורים קדמויים ע"פי נוסח יסן. ומי יודע כמה סינויי נוסחאות היו עוד צנוף התפלה ולא נודע לנו רק חותן שצחו לרשימות צמחורים חלל סינויי הפיוטיס, ובעצור צצצדורי האצנמיס גם צנוסחאחנו הייס שהח ונהס, לח נמלחו סינויים החלה רק צמחורים, קרוצ חני לומר שכל הסינויים הסס צחו מחיעליח ע"י מחזורי ר"ח הקליר, וחח"כ כשהתיקו הספרים מחזורים עם הוספות עוד ופייטיני אשכנזיט, לח ינצו הנוסחאות חסר מלחו כהצו לפניס צמחור הראשון של הקליר. וסדורים נאחרו צראשונה צלי סינוייט.

34 הגאון ר"ז מרגליות ז"ל (צחקדמתו) למחור קרצן אהרן) הביח צסס פירוס הראצ"ן כ"י על פיוטיס, שמה שנמלח אחר צצכת מחי' מתיס צסוף פיוע חלילו מרעי לפ' זכור צראשי חרות של יקס לן, חתוס חס יהודה, חע"פי שכל הפיוס מהקליר, הוא מפני שהי' לו חח לר"ח והי' שמו יהודה ת"כ וכשמת ר"ח מרוצ חצה שהי' לחחיו עליו, פייט צהוך פיוטיו עכ"ל. וחני מלחתי עוד חתימה כי צהוך פיוטי הקליר ג"כ אחר צצכת מחי' מתוס צפרסת חחדס, רק שלניק לחסוץ אלה המסייונות הח"צ שס, ורחשי חרות מהה כנה ימעט קחדט, קעתס, דרוט, קדוס. וכבר שערתי לעיל (הערה 19) שהי' כן מדקן קלת פייטיניס שיחמתו עלתס גם אחיס אחר צצכת מחי' מתיס, וחולי צחרו להס ויקוס צצצרה זו, להחיות שמת אחיס הגרמת ולעשות לכצורו קנת פיוטיס ותפלות.

כי עיין בספרי חכמו עמים חו עכ"ס נספרו חכמו ישראל המעתיקים דצריהט .
 יעויין צפיוש חקטטה ככל לתוסף גס חות מ"ס . מרחל הקטת כעשית צמוס ,
 מנז כל יצינו כח מודד מוס , מרחל כל מרחל ומרחלו כמרחית מוס ע"כ , וצפירוס
 הרז ר"ה סס כתז . דזר זה מנזרח צספר זער הזמים מ"ח פ"ז וצספרי חכמו הטצע
 שחס תקח כדור חלול העשוי ונוכוכית והמלחמו צמים ותפלנו נגד השמש צגורה
 תשוער מרחל אנגדו כל המרחות הינלחות נקטת . מרחל כל מרחל וכו' גס זה
 מנזרח צספריהס כי עיקר כל המרחות נקטת חף כי חין לקטת שוס מרחל רוח
 כמרחית המיס המסוללניס גס הס מכל מרחל עכ"ל . כאן מרחל לעין מה טידע
 הקליר כזר ממפלחות חכמת עצמי הרוח והלצעים .

31) כבר הוכחנו לעיל (הערה 3) צרחיות שצסקר יחס ר"ת ציעריל צפירוסו לס'
 ילירה , חת ס' כצוד ה' לר"ח הקליר . וכו' עגורר רק חודות השבת
 הבחון ר' זלמן מרגליות ז"ל (צסקרונתו למחזור קרצן חרין) על הרז ר"ה שהצוה
 צסקרונתו למחזור ספר כצודה וצחמת ל"ל כצוד ה' . ע"כ השגתו . והנה כזר ידעתי
 זחת צעלמוי שכן נרשמה מלה זו צספתי וסיגס חות כ"ף , חע"פי שדפסמה צעורה
 צתולדות רצינו סעדי' שכתפתי (צכורי עתיס תק"פס נד 36) חולס עוד לח נצטרר
 הדזר צעל צספתי וסיגס לח רחה צחמת גוף ספר זה שלח הו' צעולס רק רטט מה
 שרחה מוצח צפירוס רמ"צ . והרצה ספריס חסז ער"ז . וצכ"ת שכתז סתס מוצח
 צספר ילירה כוונתו לפירוס רמ"צ כמו ספר היכל ה' . קול ה' צח קמיה' וכדוונח
 הרצה ח"כ חס הו' כתוז צפירוס רמ"צ כצודה כמו שהח צחמת דפוס הורחדנה . לח
 נוכל לתקן ע"פי צעל צספתי וסיגס וזשר הוח רק עד מפי עד רמ"צ . חכן אחרי
 שחנו חושצים העד החשון לעד כוציס חין חילוק חללנו צלשון עדותו חס חמר כצוד
 ה' חו כצודה .

32) בעל סגנו הלקט (סיומן י"ח) כתז צסס ר"ת שכתז ושמעתי מחצה מחרי ז'
 שמת מרצותיו שכתפיית ר' חלעזר והחיות אשר הנה מרדערת פעס
 צכסח , ליהטס החס סציוני . ונפני רצותיו בחונו לזהיר שמע כן עכ"ל . וחין
 דצינו כחן על גוף ספור הפלחי גס חודות מה שגודע מהחרי ז"ל חין החיץ
 חת הקליר מצעלי צחיתו וחוחיו דעותיו צימיס קדמוניס , רק נחמר סכל מה שכתז
 סייטן זה נקדושת ר"ה וצסחך קדושת מענין המרצבה וחיות הקודש ומלחמיס לקח
 מדצרי רז"ל צפ"צ דחגיגה צצלי וירושלמי ופרקי היכלות ופיקי דר"ח וחולי גס
 מחותיות דר"ע , ועל כל מחמד שלו מחלו העניניס יס למוח מקור חלה הספריס .
 וח"כ השתמה צחברות חלו כמו שסתמס ככל חגדות צסס"ס ומדריס להעשיר פוטיו .
 וחלו ידע הקליר מסודית הקצלה לח הו' עולר מלדזר עכ"פ צחיה מקוס מעשר
 ספירות וחצנעה עולמות חצ"ע וכדומה . וחין רמז גס לחחד מחלה ככל פוטיו .
 וכזר הוכחנו גס כן (הערה 3) סכל המחמריס שהצוה רמ"צ צסמו צענינו קצלה ,
 מיוחסיס לו צסקר , שלח זצרס ולא עלו על לכו .

33) כבר כתצנו לעיל (הערה 28) צסס רצינו ישעי' חקן מנוסת הקליר צתפלת
 ס"ע לכלול צרכת חת למח צצונה ירושלמיס . וע"ס שמיח חלוק צזה צין
 תלמוד צצלי לירושלמי שנוסת הצצלי כנוסחח סלנו י"ט צרכות , ונוסחה הירושלמי
 הוח רק י"ח צרכות , וכזר החחתי כמה פעמיס שחנשי חיעליח קצלו רז לומדיהס
 מחנשי ח"י , ח"כ יצח לנכון גס כאן נוסחת הקליר כנוסחת הירושלמי , ומלחתי ג"כ
 נוסחח זו של י"ח צרכות והיונו ע"פי הכנסת חת למח צצונה ירושלמיס , צספיקתח
 דר' עוצי' (ס' וחתחנן) שכתז רז"ל וחכמו ישראל חמרו מלחנו צתפלת חנה מעין י"ח ,
 דינה קרני אגן חציהס וכו' , ורשעים צסחך ידמו מניע זדיס , קטת צצוריס חתיס
 מצטח לצדיקיס , וירס קרן תשיחו צונה ירושלמיס , חין לור כחלקינו שומע תפלה ,
 עכ"ל . וחין ענין קרן תשיחו לצונה ירושלמיס רק חס נחמד שצרכת חת למח דוד וכו'
 וקרנו תרוה , הו' כולל חללו צצונה ירושלמיס , ולכן לח נמלח לו ג"כ רק צרכת חחת
 צין מצטח לצדיקיס ושומע תפלה . וכזר שערתי לי צמ"ח ספ' עוצי' ונחזר הפסיקתח
 הו' חסכנו והלך לח"י שכן כתז צפ' וחמור וחני כותה זחת לזכרון מעשה חעסו קדוסי עליון
 קהל מבגל"ח צסנת תתג'ו וכו' . וצסוף צ' שלח והמדצז צעל סתי קרנות כעין מנע"ל
 עכ"ל , וקוח מלה חסכנות עוד היום . וע' ספר חסידוסי שחזרר' הו' חסכנו (ס'
 תשע"פ

2

אולם — רעיוני! — מדוע למרחקים תובילוני?
 מדוע קראתם לבן־חלקיהו? — גא השמיעוני
 למה תשאלו לכם עזר, מירמיהו המקונן?
 איפה הנפשות, בלעדו, קנה בל תשאנה?
 איה העינים, זולתו, מר בל תבפינה?
 מי זה האיש, על מות אפרים בל יתאונן?

3

עמרת זהב לבית ישראל, היה אפרים,
 הוא האיר למו נתיב, היה להם עינים,
 מפיהו דרשו תורה, כל אפסי הארץ;
 בעקבות תורתו הלכו, ימין ושמאל לא סרו,
 פאר היה למו, והם בכבודו התימרו,
 הו! פתאום בא המות, ויפרץ בו פרץ! —

7

הוי! לא פמות כל אדם, מת, אפרים!
 במותך, רכב ישראל! הפליא אל שמים:
 פי בהרף עין לקחה, בלי כאב בלי חלאים,
 גאספת, צבי יעקב! טרם למשכב נפלת,
 עוד לא נחלית, גועת, ולקבר הובלת,
 אויה! גדול השבר, הורדנו פלאים!

ה

לו כאחד האדם, גם אתה חלית,
 לו טרם מותך, בנגעי חלי נרפית;
 אז לשוא בא המות, נפשך לקחת:
 פי מלאכי שלום במרום, על פאבך יכפיון.

ש י ר י ם

מספר תחת שירים

זעקת שבר

על מות

הרב הגאון המאור הגדול רבן של כל בני הגולה, נודע ביהודה
לשם ולתהלה, בקרב ישראל גדול שמו, פאר דורנו נזר דאשינו,
ה"ה החריף הבקי, הגביר המפורסים הקצין המנוח, מוה"ר

אפרים זלמן מרגליות זל"ה

חסד לקח אותו אלמדים צפתע פתאום אור ליום ז' כ"ד צחוקס ונחסס אז,
תק"פח לפ"ק צראדי

למעט אויה כי בכה אור מורנו! לפ"ק.

מאת

מרדכי בן-דוד סטרעליסקר בבראדי

א

בן-חלקיהו! האצל עלי מרוחה, לעורר תאניה!
אלפני, ראש מקוננים! שאת קנה ואניה!

אז כל שומעי קנתי, זעקת-אבל יעוערו!

מר יקוננו עמדי, כל איש כל גבר;

בזקן בנער יעירו יליל וצעקת-שבר;

יחד ישמיעו נהי, יחד בבכי ימרו! — — —

ב אולם

לחזות שם פנועים יי בין שרפי אלוה.
 לקצור ברנה צדקות בתיים זרעת:
 שם ינעם לך הכלה נחלתה שפרה.
 שם בצל אל תתלונן נפשך תיקרה.
 אך נפשינו תלך קורר מעת פי גועת! —

אלהים שלחה עלי תבל תשפנו להגיה.
 בחור מעם הרימה קרנה הגביה.
 בהכמה ותבונה חננה מנה אחת שבעתים:
 אך ברכה בעושר וכבוד ברכה בנהולה.
 למופת לנו היית לאוצר נחמד וסגולה.
 כלם בך התברכו: "ישימה אלהים באפרים!" —

י

הגדלת בארץ תושיה תורה האדרת.
 כל פני תבל בזוהר חכמתה הארת.
 לנתית לנו היית אור ונר לרגלינו!
 אך מעת נאסף אורה ונר היך פכה:
 מעת נפשך הטהורה למעון שמים שבה:
 הו! אך חשך אך אופל יכסו עינינו! —

יב

אם כל בית ישראל יקוננו על מות אפרים:
 לך בת בראדי! לשאת קנה בפלים.
 הרב תאניה ואניה קריה נאמנה!
 היית ימים כבירים לצפירת הפארה:
 עתה שרד ממך הנור תפארתה הוסרה.
 אויה! יושבת בראדי! נהיית כאלמנה!

וְשָׂרְפִי קֹדֶשׁ סְבִיב כִּסֵּי יְהוָה. רַחֲמִים יִבְעִיּוּן.
לְרַפְּאוֹתֶךָ מִחֲלִיךָ. לְבְרוּתֶךָ מִרְדַּת שַׁחַת:

גַּם נַחֲנוּ שׁוֹכְנֵי חֶלֶד. נַחֲנוּ יוֹשְׁבֵי תְּבֵל.
יַחַד זָקֵן וְנָעַר. קָרְאֵנוּ צוּם וְאָבֵל.
לְהַשִּׁיב חֶרוֹן יְיָ. לְהַחְיֹתֶךָ. גִּזְרֵי רֵאשִׁינוּ.
וְשׁוֹכְנֵי שָׁמַיִם בְּהִסְרוֹ. הַשׁוֹמֵעַ קוֹל בְּכִי.
אִזְ צִוָּה לַמּוֹת: "הֲרָף! אֲפָרִים עוֹד יְחִי!"
הֲלֹא אֵל חֲפִץ חֶסֶד. אֵל רַחוּם אֱלֹהֵינוּ!

אֲךָ הִוָּהוּ! בְּעוֹנֵינוּ יַעֲזֵב אֱלֹהִים. לְהַסִּיר כְּבוֹדֵנוּ.
וּבִפְשָׁעֵינוּ גִּזְרֵי אֲמָר כִּי תֵאָסֵף. פָּאֵר דּוֹרְנוּ!
כִּי תַעֲזוֹב שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֶת אֶרֶץ הַחַיִּים.
לְכֵן כָּרַע לְקַהֲךָ. בְּאֵין חוֹלֵי וּפְגָעִים.
לֹא פָקַדְךָ בְּחַבְלִים. לֹא נִגְעָךָ בְּנִגְעִים
לְהַעֲלֵם עֲצָתוֹ מֵאֲתָנוּ. וּמִקְדוּשָׁיו בְּשָׁמַיִם:

ח

וְאֵלֶיךָ. אֲפָרִים! קוֹל שְׂדֵי קָרָא בְּדַמָּה:
"נָפֵשׁ יִקְרִי! שׁוּבִי לְמִנוּחַיִכִי מֵעַנֵי אֲדָמָה.
"רַב טוֹב לָךְ צַפְנֹתִי. בְּהַבֵּל הַמֵּאֲשָׁרָה.
"שֵׁם בְּקֹדֶשׁ הַיְכָלִי. תִּשְׁבְּעֵי רוּב צַחְצַחוֹת.
"כִּימִינִי נְעִימוֹת נִצַּח. כִּימִינִי אֲךָ שְׂמָחוֹת.
"שֵׁם תִּמְצָאֵי מִשְׁכַּרְתֶּךָ. וְתוֹפֵעַ לָךְ נְהַרְהֵ!"

ט

כֹּה דַבֵּר לָךְ אֱלֹהִים. וְעֲלִיתָ שָׁמַי גְּבוּהָ.

קול נחמה.

טו

הנחמי, בת ישרון! הנחמי על שכרוֹנְךָ;
 שְׁכַחִי תוֹגָה וְעֶצְבָת, הַבְּלִיגִי עָלַי יְגוֹנְךָ! —
 לַתְּהַלּוֹכוֹת צָבָא שָׁמַיִם, אִם עֵינֶיךָ תִּגְבִּיחַי;
 וְלִשְׁמֹשׁ מִבְּחַר צָבָא מָרוֹם, עֲפַעְפִּיךָ תִּשְׁאַי,
 אִז תִּרְפִּי מוֹעֶזֶק, וְדַמְעוֹתֶיךָ תִּכְלְאֵי,
 כִּי הִיא תִּפְּיֵךְ לְךָ נוֹחֵם, וְתִשְׁכְּבִי תִרְגִּיעֵי:

ז

בְּצֵאת שָׁמֶשׁ מִקְדָּרִים, וּפְנֵי מִזְרַח תִּגִּיהֵי.
 אִז תִּשְׁמַח הַתְּבַל, תִּגִּיל אַף תִּרְיעֵי,
 כִּי הִיא תִּשְׁכְּבֵי כָּל נַפְשׁ, תִּחְיֶיהַּ כָּל רוּחַ;
 אַךְ גַּם בְּשׁוֹכָה לְעָרֵב, אֶל מְעוֹן הַדְּרָה,
 וְתַחַת הַרְרֵי נֶשֶׁף, תִּסְתִּיר מְנוֹ הַדְּרָה;
 עוֹד בְּנוֹגַהּ הַסֶּהַר, אֹרֶחַהּ יִשְׁכְּבֵי יְזָרִיחַ: *

ח

בֶּן עֵת נַפְשׁ אֶפְרַיִם, עָלַי חֶלֶד זָרְחָה,
 אִז עֲלֹזָה הַתְּבַל, בַּת יִשְׂרָאֵל שְׁמַחָה,
 כִּי אֹרֶחַ הַכְּמַתָּה, בְּנֵי הָאָרֶץ הִגִּיהֵי,
 וְאִם גַּם הִלְכָה מְנוֹ, וְלִמְעוֹנָה שְׁאַפָּה,
 זָהָרָה לֹא חֶשֶׁד, נִגְהָה לֹא אֶסְפָּה,
 עוֹד בְּסִפְרֵי הַיְקָרִים, אֹרֶחַ תִּכְוֶנְתוֹ יוֹפִיעֵי! —
 יש עוֹד

(* כידוע לכל משכיל בני הירוש הוזה גוף עבוד יחסוך, ויאלוה דק
 מנוגה השמש נגדו.

י

בְּתוֹכָךְ, עִיר עֲלִיזָה! קְרִיָה נִבְחָרְתָּ!
 בְּתוֹכָךְ, נָטַע אֱלֹהִים, אָרוֹ תִפְאֶרְתָּ,
 וַיִּשְׁגָּה כְּאָרוֹ בְּלִבָּנוֹן * וַיִּיף בְּגִדְלָהּ;
 אֶל כָּל פְּאֵתֵי אֶרֶץ שְׁלַח קִצְרוֹתֶיךָ,
 קָדַם יָם צְפוֹן וַנִּגַּב נְטָשׁוּ דְלִיזוֹתֶיךָ,
 הֵהָ! פָּתַע בָּא הַכּוֹרֶת, וַיִּגְדַע גּוֹעָהּ! — —

י

הוֹי! לֹא כִמוֹת כָּל אָדָם, מֵת, אֲפָרִים!
 בְּמוֹתְךָ, רָכַב יִשְׂרָאֵל! הִפְלִיא אֵל שָׁמַיִם:
 כִּי לָקַחַת גַּפְשֶׁךָ שְׁלַח פְּתָאוֹם מִלְּאֲכֵהוּ;
 בְּשִׁצְף קִצָּף וְחִימָה, הַמּוֹת עֲדִיךָ הִגִּיעַ,
 בְּמִכְאוֹב וְחוֹלֵי אֶת בּוֹאֵהוּ לֹא הוֹדִיעַ,
 הֵהָ! חֵישׁ שֶׁדֶד אֲכֹר עֲדִיגִי, בַּחֲמַת וַעֲמָהּ! —

טו

אוֹי לָךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל! הִגְרִי שֶׁק עַל מְתָנִים!
 קוֹנְגֵי מֵאִין הַפּוֹגָה, הוֹרִידִי דְמָעָה בְּמַיִם!
 כָּל גַּפֶּשׁ תִּסְפַּד מֶרֶ, תִּדְמַע כָּל עֵינַי;
 אֵיָה פֶּאֶרְךָ, יִשְׂרָאֵל! אֵיפֹה כְּבוֹדְךָ?
 עֲשֵׂי מִסְפַּד תְּמֵרוֹרִים, כִּי גְדוֹל יוֹם אֵיֶדְךָ;
 הֵהָ! גְדוֹל בָּיִם שְׁבַרְךָ מִשְׁלֹו עוֹד אֵינִי! — —

למנצח ליש ש כ ר

על החורף שיר.

5.

צִיץ וּפְרַח

תָּמוּר בְּסוּר

בְּכַפּוּר וּקְרַח

יִמָּאֵסוּ ;

6.

לְסִבָּה וְחֹרֶשׁ

עַל בֵּד וְעֵנָף

אֵין עוֹד דּוֹרֵשׁ

מִצְפּוּר פְּנָף ;

7.

רַק הַזְּאֲבִים

שָׁמָּה עָדוּ

וּבְגֵי דוֹבִים

הַתְּפָרְדוּ ;

8.

וְהָאֲרֻנָּבֶת

בְּקוֹל חֲרוּץ

בְּלִי נִצְבֵּת

רַק חֵישׁ תְּרוּץ ;

1.

מִהֵר וְגִבַּע

פְּנֵה עוֹרֶף

פְּאֵר הַטָּבַע

לְפָנֵי חוֹרֶף ;

2.

עֲגוּר וְסִים

לְעוֹף מְרוֹם

בְּלִי עוֹד יְשִׁישׁ

וַיִּטֹּף דְּרוֹם ;

3.

מִן הִרְחֵבָה

נֶס הַעֵדָה

וְאֵין מְרַבֵּה

מְרַבֵּה ;

4.

הֵן בְּרָחוּ

גְּדֵי וְכִשְׁב

מֵעַל אָחוּ

יְבֵשׁ עֵשֶׁב ;

יט

עוד בתורה ובתהלה, נבואה שער אפרים (א)
 עוד ירו תסמכנו, ותורנו אורח חיים (ב)
 גם פרי תבואתו יפרה (ג) ויהל אור
 ראשהו (ד);

בזר זהב (ה) ושפת אמת (ו) לקח רב לנו יביע,
 גם בטובו (ז) יורנו דעת, וחכמה לבנו ישביע,
 אף שמו (ח) יבורך נצח, ולעד יבון +
 ביהו! (ט) —

כ

עוד יפרח מטהו (א) וזרעו, יא) לברכה לדור דור,
 עוד ספריו הנחמדים, עלי תבל יפיצו אור,
 הפיה ינהלנו במחשפים, וכל דרכינו יגיהו;
 לבן הנחמי בת יעקב! על תונתך ושברונך,
 שכתה נא עצבת, הבליגי עלי יגונך,
 "עוד דובר עמנו אפרים!" ספריו יביעו. —

למנצח

- (א) חזר שער אפרים. על קריאת התורה.
- (ב) יד אפרים. פירוש על ש"ע אורח חיים.
- (ג) פרי תצואה. על עריפות הריאה.
- (ד) ראש אפרים. הוא צאור על פרי תצואה ה"ל.
- (ה) זר זהב. פי' על העורי זהב. (ג"כ על עריפות הריאה.
- (ו) שפת אמת. פי' על הס"ך.
- (ז) טוב גיעין. על הלכות גיעין.
- (ח) שם אפרים. חזר על דקדוקי רש"י ז"ל.
- (ט) צית אפרים. ש"ת.
- (י) מטה אפרים. — (אלה השמים עורגים בכתובים ועוד לא ילאו
- (יא) זרע אפרים. — (לאור דפוס.

23.

וְאֵל הַשִּׁפְחָה
תָּרִים גְּעֵרָה.
פִּי הַטְּבַחָה
מֵאֵשׁ גִּחְרָה •

24.

וְאֵב מִשְׁמִיעַ
דְּבָרֵי נֹעֵם.
לֹאִם מִבִּיעַ:
" הֵישׁ טַעַם "

25.

" בְּרִיר חֲלָמוֹת ?
בְּאֵכוֹל הַפֶּל
הָאִם נָמוֹת ?
יֹשֵׁב בְּשִׁפְל "

26.

לְרוֹנוֹת רִפְשׁוֹ
" זָרְעוּ יַחֲשׂוּף ;
" לְמִלְאוֹת נִפְשׁוֹ
" רוּחוֹ יִכְסֹף •

27.

" גִּזּוּ מִרְחָם
" זָרָא בְּעֵינַי
" לֹא עַל לֶחֶם
" יִאֲמִין בְּחַיִּין ;

18.

יֵזַע אֲפֵיהֶם
לְקוֹר וְקִפְאוֹן
יִטְוֹהֵר פְּנֵיהֶם
הוּא לְדִרְאוֹן •

19.

וְאָבִי יוֹשֵׁב
בְּתוֹךְ הָאֶפֶר
וּבַתּוֹרָה הוֹשֵׁב
מִתּוֹךְ הַסִּפֵּר •

20.

מִימֵי פֶלֶג
שֵׁם נִקְפְּאוּ ;
אֲצֵרוֹת שֶׁלֶג
עָלְיוּ בָּאוּ ;

21.

גַּם הַפְּרוּדוֹת
בֵּין מִגְרֵפוֹתָן
עָבְשׁוּ צְמוּדוֹת
תוֹךְ מִמְּגוֹרוֹתָן •

22.

הָאִם לֹקַחַת
מִמְעַרְכָּה
אֵת הַצְּלַמַּת
בְּהִלְכָּה •

על נפשם חסו
ועל שאריתם •

14.

בין כירים
בוערת אח.
במלקחים

יושיט האח

15.

התפוח
מתבערה;
וצפון רוח
בחוץ סוערה •

16.

ורסימי מים
זלו ארצה
מקירותים
כמן הרחצה

17.

והחלזות
בל יאירו
כי אלנות *
חיש ומירו

9.

לבקש טרף
תשא עין
והנה חורף —
וטוף אין •

10.

והירח
ברקיע
פה זורת
ואור יופיע;

11.

וגם כוכבים
התנוצצו
מבין עבים
התקבצו;

12.

בכל הכפר
בכל הפלך
איה אפר?
ואיה מלך?

13.

יחדיו נסו
למגורותם

יזע

* רש"לן חזר כי מדרשו חלילה לש"הק לשמש צומל ושור לפעמים צמלה חרמית על חסקל לשון ענב.

אֵס תִּגְס

נכדו כורש

ושר צבאו תִּפְגּוּס

שיר במקהלות בנוי על מעשה בדברי הימים למלכי מדי ופרס.

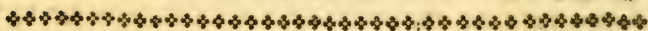

אשר שר

יששכר בער שלעזינגער

עקב הלב מכל, ואנש הוא מי ידענו:

(ירמי' י"ז ט')

איין געלעגנהייטסוואָרט אן דען לעזער!

מעהרערע יאהרע הינדורך מאכטע איך מיר עו צור לעבענסרעגעל
 אס ווייחפֿעסטע דער מאקאבאָעך, וואָ פֿיעלע מיינער
 דעליגיאַנסברידער זיך מיט אללערהאנד שפיעלען ערגאָטצען, מיך
 מיט דען שפיעלען מיינער פֿאנטאזיא צו אונטערהאלטען, זאָ ענט-
 שטאנדען מיינע **חשמונאים**, זאָ מעהרערע געדיכטע, פֿאָן דענען
 מאנכע אים פעדיאָדישען בלאטטע **ב"הע ערשיענען**. איך פֿינדע דו-
 זע ארט ערהאַלונג מיט דיזעס פֿעסטע האַמאָגען, דען דער איינ-
 טריטט צור פֿאָעזיא איזט עבען איינע ארט פֿאָן טעמפּעלווייחע.
 ווען מאן דען גייסט דעס מענשען אלס דען ווירדיגען טעמפּעל גאָט-
 טעם בעטראכטעט, וואָרן אים אללערהייליגסטען דער אללערהאָב-
 סטע טהראָגט, זאָ איזט דער וואהרע האָהע פּריסטערדיענסט אין
 דיזעס ערהאבענען געביידע איינע פֿראַממע פֿאָעזיא, וואָ יעדער גע-
 דאנקע, יעדע האנדלונג, יעדע עפאָכע דער מענשליכען שיקואלע
 גאָטטעס פֿערעהרונג, גאָטטעס אללמאכט, גאָטטעס ווייזהייט
 דארטהוט.

מיין געגענוואָרטיועס טהעמא, דיא יוגענדגעשיכטע דעס קאָר-
שיר (זאָ הייסט צירוס צדער פֿאָרש אויף פּערויש), וועלכעס

אונס דער קאלדאָער באַרוס סוס אויפֿבעוואָהרט, זיא מאג וואהר
צדער ערדיכטעט זיין, צייגט וויא אונאויפֿהאלטזאם דאו שיקואלסראד
דאהין

עַל הַשַּׁעַר

וּבְפִי סוֹפֵק

33.

וְאָנִי שׂוֹאֵג:

"מַה מִּלִּיל?"

וְהוּא זוֹעֵק

וְקָלוּ מִלִּיל:

34.

"גְּדוֹל כְּאֵבִי

"מֵאֵין הוֹחֵלֶת!

"נִקְפָּא גִי."

"פְּתַח נָא דְלֶת!" —

35.

חַיֵּשׁ מִהֲרֵתִי

לְפִתּוֹחַ דְּלֶת.

וְהַעֲבֵרֵתִי

יָד נוֹעֵלֶת:

36.

וְנִיב הַטְּפָתִי

לְשִׁיר הַחֹרֶף:

"עַד כִּי שְׁבַתִּי

"הַשֶּׁעַ וְהַרְף!" —

28.

"רַק עַל מוֹצֵא

"כִּי אֵל נֹרָא

"בְּאֲבָרָה וְנוֹצָה

"יַעֲוֶה אֹרֶה!" —

29.

חַן יִפְּקוּ

כָּל אֲמֵרוֹתָיו:

בֵּין יִרְקוּ

כָּל מִדְּבָרוֹתָיו.

30.

וְאֲמִי שָׂרָה

לְרַחֵם

הַשְּׁלַח בְּרָה

הַיָּדַיִם.

31.

קֶאֱפָה יְבוֹקֵר

לְטַחֲוֹן הַיָּטֵב:

יְבוֹקֵשׁ צוֹקֵר

אֶתּוֹ לְהַרְטֵב.

32.

וְהִנֵּה נֶעַר

עֲתָה דוֹפֵק

קאלין בירח השלג תקפ"ט לפ"ק

יששכר בעד שלעזינגער.

גָּשׁוּ, הִנֵּה לְדַבֵּר גְּבוּרוֹת חַיֵּי עַרְבֵי,
שׁוּחָחוּ עַמּוּדֵי בְּשִׁיר עָלֵי דַרְכֵי,
וְשָׁמְעוּ נִפְלְאוֹת מִמֶּלֶךְ מִדֵּי!

ב

עֲרִיץ אֶסְתַּיְגֶם יָשֵׁב שְׁלוֹ בְּהִיבְלוֹ,
הַשְּׁקֵט לוֹ מִסָּבִיב וְהַצְלַחָה בְּגִדְלוֹ,
וַיִּשְׁכַּב וַיִּישָׁן — וְהִנֵּה סֵר הַשְּׁלוֹם!
וַיַּחְלוּם — בָּכָה יַחְלוּמוֹן הַמְּלָכִים —
מִשְׁמָה וּמִלְחָמָה בֵּין גְּבִירִים וְנַסִּיכִים
"וּמַדּוּעַ הַתְּפִלָּא? מָה הִיָּה הַחֲלוּם?"

הָהָה כָּל שׁוֹמְעֵי תַצְלִינָה אֲזַנִּים!
"בְּתוֹ מִגְּדֵי הַשְּׁפִיעָה רַב מַיִם
וַיִּשְׁמַף וַעֲבַר אֶסְיָא וּכְנָפוֹ!"
מָה הוֹעִיל לוֹ עֲתָה עֲשֶׂרוּ וּרְהִבוּ?
לְפִתּוֹר חֲלוּמוֹ כִּי נִפְעַם לָבְבוֹ
אֶסְף קַסְמֵי חֲרַטּוּמֵי וְאַשְׁפִּיּוּ •

וְהִמָּה לוֹ פְּתָרוֹ: "מִבְּתֶךָ יִפְרִיחַ
"בֶּן מוֹשֵׁל וְעֲרִיץ, בְּגִדְלוֹ יִצְלִיחַ
"יַעַז עַל כָּל הָאָרֶץ וַיּוֹרֵד כְּבִירִים;
"מִפְּחָדוֹ וּשְׂאֵתוֹ יִרְגְּזוּ עַמָּמִים,
"תַּחֲתָיו יִשׁוּחַו כָּל גְּדוֹלִים וְרַמִּים,
"עֲפְרוּ יִלְחַכּוּ מוֹשְׁלִים אֲבִירִים •"

קול

דאהין רָאָלֵט, וויא עו רען קיהן צערשמעטטערט, דער אין זיינען שפייכען איינגרייפֿט. אייריפידעס ווירדע דאבייא אויסרוֹפֿען:

„דיא גאָטטער טרייבען מיט דעס מענשען איהר שפיעל!
 „אין גאָטטליכאישפירטער פרֿאָפֿעט זאגט מיט הימלישער וויי-
 „הע: גאָטטעס דאטהשלוס איזט אונערפֿאָרשליך!“ —

דער אורשפרונג דיזעס פרינצען וואר, וויא בייא אללען גרינדערן גראָסער רייכע, איין וואונדער. זאָ וואורדע דער ערבויער דאָמס דורך איינע וואָלפין עדהאלטען. דאז שאַנסטע דעס געגענוואָרטיוען סויעטס איזט דיא בעוואהרהייטונג דעס אלטען ראבבינישען זאטצעס:
 „גאָטט פֿערגילט מיט גלייכעס מאאסע. —

ווייל הארפאָגוס שוואך גענוג וואר דער אונמענשליכען צומוטהונג דעס אסטיאָגעס פֿאָלגע לייסטען, אָנד דען אונטערזאנג דעס קוימגעבאָהרנען צירוס בעפֿאָרדערן צו וואָללען, מוס איהם דיזער זיין דעספאָט זיינען אייגענען זאָהן אויפֿשפייזען לאססען. ווייל דיזער טיי- דאן, פֿאָן נייד געפֿאָלטערט, זיין אייגענעם בלוט מאָרדען וואָללטע, מוס איהן דיזעס זיין בלוט פֿאָס לאסטער בעשווערטען טהדאָן שטיי- צען. — וועלך איין שטאָף פֿיר דיא טראגעדיא! נור איזט ער ניכט אים זיננע דער אלטען, וואָ דער העלד אים קאמפֿע מיט זיינעם שיקואל אונטערליעגען מוס. מאן מיסטע דען היער פֿיר אסטיאָגעס אינטרעסי- סע ערדעגען וואָללען וועלכעס ווידער דיא זיטטליכע אעסטהעטיק איזט.

דאז איינגרייפֿען דעס קהאָרס געשיהט הייר נור לייזע אונד שטאָרט דיא ערווארטונג ניכט. דאס היער אבער דאז קאָהר קול קורא גענאננט ווירד, געשאה אָויס דעם גרונדע, ווייל בייא דען אָלטערן גריכישען דיכטערן אעשילום אונד סאָפֿאָקלעס פֿערשלייערטע פֿרוי- ען דאז קאָהר אלס דונקעלפֿערקינדענדע שטיימוע, באלד דער דאטה שליססע דער אונשטערבליכען, באלד דער מענשליכען ליידענשאפֿ- טען, באלד דער מאָראלישען בעלעהרונג דעביטירען. וואָללטע איך העברעאזירען זאָ קאָננטע איך זאגען *Xosros* שטאממט פֿאָן קוראות הער. — דער עפישע קנייל ווינדעט זיך אים געדיכטע פֿאָן זעלבסט אויף. היירמיט ציהען וויר פֿאָר דעם גענייגטען לעזער דען פֿאָלגעשווערען פֿאָרהאנג אויף.

N

מימי קדם לָכֶם חֲדוֹת אֲבִיעָה.
 קרוֹת מֵרֵאשׁ לִפְנֵיכֶם אֲצִיעָה.
 אֲהַבִּי נְצוּרוֹת בְּאוֹ הַנְּהָ עָדִי!

"בן בתך ישא בידו הרב היונה
 "וישתער למשול על הגנים פרצונו!"
 וילפת אסתגס - אחרי כן בתו שלח
 להיות בטוח מחרב נכדו בכלח
 ולבלתי גפול שדוד בידי כן אנו.

(קול קורא)

וחתמני בהלומות ובהזיונות תבעתני!
 אפחד מאד מיוצא ירך מנדני •

ט

בתו כמעט ילדה זכר והמליטה
 והוא השב מהשבות לבלתי תת פליטה
 לעול ימים, ויתנהו בידי משנהו
 הרפגוס - עול לא ידע בושת -
 ויאמר: "מני שים ארשת!
 "המת הילד, ושאלה להוריהו!"

"דמה בראשה אם תפר מצותי!
 "הב שכול אנכי למשכבתי תאותי.
 "איש נאמן היית מעודה ועד עתה,
 "אל תשקר בכריתי, חסדי יעטרך;
 "מזח כבוד לצבי ותפארת אאזרך;
 "אם יודע הדבר לאיש - ומת!" -

יא

הרפגוס כל יכול בו לשלוח,
 יד רוצחת ואת לבו לפלוח,
 גיצו לרועה המלך לתנהו היער;
 חיתו

(קול קורא)

הַלְמוֹת הֵם עֵצַת שְׂדֵי מַשְׁמַיִם!
קֹלֶם נִשְׁמָע בְּלִי אוֹמֵר שִׁפְתָיִם.

ה

כָּל יָמַי רָשָׁע הוּא מִתְחַלְלֵל,

בְּעֵמֶק הַשְּׁלוֹם יֵרָא הַשּׁוֹלֵל.

אֶסְתַּיְגֶם, לְבַלְתִּי נִפּוֹל בְּיַד בֶּן בְּתוּלָה

אֲרֹשׁ אֶת בְּתוּ אֶת אִישׁ אֶפְרַיִם,

הַבְּלַתִּי מוֹשֵׁל רַק בְּצִמְדֵי בְקָהּ,

בְּבֵיתוֹ אֵין מְאוֹמָה רַק מִחֲרָשְׁתּוֹ וְאֵתוֹ.

בְּתוֹ נִשְׂא כַּמְבִישֵׁי אִישׁ תָּמִים.

כְּלָתָה הַמְשִׁתָּה לְשִׁבְעַת הַיָּמִים,

וְאֵימַת חֵלוֹם שְׁנִית עָלְיוֹ נִפְלָה.

וְאִם הַחֵלוֹם הָרֵאשׁוֹן הִסִּיר שְׁלוֹתוֹ,

עֵתָה גְדֻלָּה מְאוֹד פָּחַדוּ וַיִּרְאֶתוּ.

כִּי לְצַלְעוֹ נִבְרָאָה בְתוֹ הָאֲמִלְלָה.

וַיַּחֲלוֹם "מַחִיק בְתוֹ גִּפְן אֲדָרֶת

"צִמָּה וְעֵלָה וּפְרַח לְהוֹד וְתִפְאָרֶת

"וְתִרְבֵּנָה פְּאֲרוֹתָיו עַל אֶסְיָא וּכְנָפָיו." —

וַיִּקְצֵן — תִּסְמַר שְׁעֵרֶת בְּשִׁרְהוֹ

וַיִּבְהַל — מִבְּלִי לְהַכִּיר מִרְאֵהוּ

וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְמִכְשָׁפָיו וְאֶשְׁפָּיו.

ה

גַּם בְּהַשְׁנוֹת הַחֵלוֹם דִּבְרוּ כְּבְרָאשׁוֹנָה:

וְכִי עָשָׂה בְּקוֹדֶתוֹ מֵהָר הַרוּעָה,
וַיֵּצֵאוּ לְקַבֹּר הַפָּגֶר עַל יַד הַשָּׁעַר.

(קול קורא)

פָּחַד וְתַקְוָה בְּלִבִּי מְאֹד לְחַמוּ
עֲצוֹת שְׂדֵי מִבְּנֵי מֵה מְאֹד רְמוּ!

טו

הַנֶּעַר גָּדַל בְּעַל יְבֵלֵי מַיִם אֲהֵלִים,
בְּמַעֲלָלָיו הִתְנַפֵּר כְּאִישׁ רַב פְּעֻלִים,
בְּצַחֲקוֹ עִם בְּנֵי הָרוּעִים הָיָה מְלֻכְמוֹ,
וַיִּגְבֵר עָלֵימוֹ בְּגֹבַהּ קָמָתוֹ,
מִכָּלֶם תְּבִינְהוּ רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ,
בְּשֶׁבֶל וְאוֹמֵץ עָלָה עַל כָּלֵמוֹ.

טז

וַיְהִי הַיּוֹם וּבֶן טַפְסֵר הִתְעַרַב
בֵּין הַנְּעָרִים הַמְּשַׁחֲקִים וְלָבוּ עָרַב
לְמַרְוֹד בְּבִקְוֹדַת כְּרִשִׁיד; עַל כִּבְה
צָוָה בֶּן מַנְדְּנִי בְּשׁוֹטִים לְיִסְרָהוּ,
וּמֵהָר נִעְשָׂה כְּאִשֶּׁר נִהְרָץ מִשְׁפָּטָהוּ,
וְלִפְנֵי אָבִיו הַמְּיוֹסֵר זָעַק וּבְכָה.

יז

אָבִיו הַמְּנֹרָז זָעַק לְמִלְכוֹ וְאָרְנוּ,
וַיֵּצֵאוּ אֶסְתֵּיגָם לְהוֹבִיל לִפְנֵי כֶסֶם גְּאוֹנוֹ,
בֶּן הַרוּעָה דָּבַר אֵתוֹ בְּחָרֵי אֵף קִשּׁוֹת
" מִדּוּעַ הַעֲזִית לְהַכּוֹת בְּאֶגְרוֹף זָרוֹן
" בֶּן קִצִּין עִם אֶסְנַפֵּר גְּדַבֵּר וְאָדוֹן?
" לָכֵן תִּדְעַ הַמְּכּוֹת בְּדַתִּי מִפְּרִשּׁוֹת." "

חִיתו טָרַף מֵהָר שֵׁם הַאֲכֹלָהוּ.
בֶּן מֹות יִהְיֶה כִּי יִשְׁנֶה דְבָרָהוּ.
מִשְׁנֵי הַחַיֹּת מִי יִצִּיל הַנְּעָר?

(קול קורא)

מִי יַחְמוּל עֲלֶיךָ עוֹל יָמִים,
אִם רָגוּ וּפָחַד עֲלֶיךָ נְלַחֲמִים?

לְאִשֶׁת הָרוּעָה לֵב אִם מְרַחֲמָת.
עַל צְעִיר הַיָּמִים נִפְשָׁה נִפְעָמָת.

וּתְפוּל לְרַגְלֵי אִשָּׁה אֱלֹו הַתְּחַנְּנָה.
וּתֹאמַר: "בְּנִנוּ זֶה מֵת, הַיּוֹם יִלְדְתִיהוּ.
"הַיְלָד בְּנִנוּ זֶה, וּבְאַחַר הַחֲלִיפָהוּ.
"וּבֶן הַנְּעִים הַחַי יִהְיֶה לָנוּ לְמָנָה!"

"בְּנִנוּ הַמֵּת בְּבִגְדֵי מַחְלָצוֹת נַעֲמָה,
"אֱלֹו בְּיַעַר אָרִי טוֹרַף יַעֲמָה.

"וּכְיוֹצֵא יָרְכֵנוּ נִגְדַל בֶּן הָעוֹזְבָה,
"בַּל גְּהִיָה עוֹד שְׁכוּלִים בְּלֵי בָנִים.
"הָאֵל יִבְרַךְ וּקְנוֹתֵינוּ בְּאוֹרֶךְ שָׁנִים,
"כִּי זוֹרַע צְדָקָה יִקְצוֹר הַתְּנוּבָה."

לְתוֹרַת חֶסֶד שָׁמַע הָרוּעָה בְּתוֹמָתוּ,
וְהִרְפָּנוּס שָׁלַח הַנְּעִשָׁה בְּמִצְוֹתוּ.

וּכְאֲשֶׁר מִצְאוּ גִיּוֹת בֶּן צְעִיר בְּיַעַר
הַשָּׁב הַטַּפְסָר כִּי אֵינְנו תוֹעָה.

וכי

תבא אל המושטה הכינותי בערב.
 "ושלח בנך הנה מהר להיכלי.
 "לשחק עם בן בתי עליו גאותי.
 "כי גדלה כהיום אליו אהבתי.
 "נחלתי שפרה עלי גם גורלי!"

(קול קורא)

אכזריות הימה ושצף אף הקנאה!
 ומי יעמוד לפני שלהבת השנאה?

כב

הרפגוס שמח כי חמת אדנו שככה.
 וישלח בנו ברב הודה וברכה.
 להיכל האכזר לשחק עם הבנים.
 בערב ויבא לארוחת מטעמים.
 ולא ידע כי לבנו שאפו צמים.
 ומאכלו יתהפך בו למורת פתנים.

כג

כל הקרואים מארוחה אחת אכלו.
 רק להרפגוס כונות לבדו הרעלו.
 על שאלת המלך: "לחמך לחמך ערב?"
 "ענהו השר: "בדבש ועולות מחים!"
 "אך לא אדע מבשר מי הנתחים?"
 וירמוז המלך ולפניו מבשל קרב.

כד

ובידו קערה במחבת כסויה.
 וידם הרפגוס המכסה — אויה!
 מה ראה שם? אי אילי ארץ!

(קול קורא)

שֶׁחַת וּמִלְאֲכֵי מוֹת חַמַּת מֶלֶךְ! —
אֵין נִסְתָּר מִחַמַּתוֹ לֹא אֲזַרְחָה וְלֹא הֶלֶךְ.

יח

הַנֶּעַר בַּל חַת מִקּוֹל עֲבָרְתוֹ
עָנָהוּ: "עֲשִׂיתִי לוֹ כְּמִשְׁפַּט חֻקְתּוֹ!
"מִדּוּעַ לֹא שָׁמַע לְקוֹלִי וַיִּפֹּר דְּבָרַי?
"אֵיךְ אֶהְיֶה מֶלֶךְ אִם בַּל אֶעֱנוֹשׁ עֲבָדַי
"הַמְוֹרְדִים בִּי? אֲמֹר נָא מֶלֶךְ מִדִּי?
"בֶּן פְּרִיץ יִדַע אֶת שִׁבְט מוֹסְרִי!"

יט

הַמֶּלֶךְ מִשְׁתַּאֲהָה בִּי הַנֶּעַר בְּתַבְנִית וְעֵלָם
דוֹמָה לְבָתוֹ, וַיִּקְרָא: "בֶּן מִי זֶה הָעֵלָם?
וַיִּשְׁאַל עַל שְׁנָיו וְעַל אֲדוֹתָיו —
וְלִפְנֵי הַדָּוָם רִגְלָיו הִרְוּעָה הַתְּרָאָה,
אֲלֵיו הִתְמַרְמֵר הַמֶּלֶךְ וְהַתְּנַאֲחָה,
וַיִּסְפֹּר הִרְוּעָה אֶת כָּל קְרוֹתָיו • —

כ

כּוֹל הַרְפָּגוּס אֶסְתַּיְגָם כַּחַשׁ בְּמַרְמָה,
וַיִּתְנַבֵּל לְהַרְצוֹת לִפְנָיו בְּעַרְמָה
וּבְרוּחַ מִחֶפֶז אָמַר: "אֲזַרְחָה הַפָּעַם
"כִּי מִנְעַתָּנִי זֶה לִפְנֵי יְרֵחִים וַיָּמִים
"לְשִׁפּוֹךְ דָּם גָּקִי וּמִכּוּא בְּדָמִים! —
"עֲצָתְךָ יְעוּצָה מִשְׁבַּעַה מְשִׁיבֵי טַעַם!"

כא

"לְמַעַן תִּדַּע בִּי חֲסָדִי עֲלֶיךָ יָרֵב •

לְבַלְתִּי הִתְרַאָּה בְּשׁוֹנָה וּבֶן פְּרִיץ
 עוֹד עֲגָמָה נִפְשׁוֹ לִבְנוֹ כִּי נִקְטַף בְּאֵבוֹ •

(קול קורא)

עֲצָה בְּלֵב אִישׁ חֶפֶשׁ מְחַפֵּשׁ מִים עֲמוּקִים!
 מִי יִדְלֶה רֵב פְּגִינִים מִקְצוֹי יַם רְחוּקִים?

וַיִּטּוֹר נִקְמָתוֹ וְעִבְרָתוֹ שָׁמַר נֶצַח
 בַּל שָׁבַח לְעַד כִּי בָנוּ הוֹבֵל לְרֵצַח
 וַיִּשְׂא אֶת כַּרְשִׁיד יָד לְהָרִים

יָד נֹקְמָת נֶקֶם בְּרִית הַטֹּבֵעַ
 לְמַרְוֹד בְּאִישׁ הוֹסִיף עַל חַטָּאתוֹ שִׁבְעַ
 וַיִּלֶךְ כּוֹרֵשׁ וַיִּזְעַק בַּחֲוָרִים וַיִּנְעָרִים •

כט

וַיִּנּוּפֵף דָּגָל לְשִׁבּוֹר עוֹל רָשָׁע
 לְהִשָּׁיב גְּמוּלוֹ בְּרֵאשׁוֹ וּלְהִתֵּם פֶּשַׁע
 הַצֶּדֶק בַּל יִלֶךְ שְׁחוֹחַ בְּמַפַּח נֶפֶשׁ
 לְאַסִּירֵי אֶסְתֵּיגִם יֹאמֵר: פְּקַח־קוֹחַ
 נִצִּיב מְרֵי מִפְרֵס הַבְּרִיחַ בְּרוּחַ
 שְׁבַתָּה מְדַהֶבֶה וְעַם גִּעְגָּה יִנְפֹשׁ •

ל

וְאֲנִשִּׁי פָרַס מִהֲרוּ לְהַמְלִיךְ כּוֹרֵשׁ —
 וַיֹּאמְרוּ: לְמִי הַמְּלוּכָה? מִי עֲצָר יוֹרֵשׁ?
 כְּשִׁמוּעַ אֶסְתֵּיגִם הַמְּרַד וְהַכַּעֲשׂ
 וַיָּמַת לְבוֹ בְּקִרְבוֹ וַיָּרַב עִם בֶּן בָּתוֹ

כָּל הַשׁוֹמֵעַ יִשְׁרוּק יַחְרוֹק שְׁנַיִם —
הַנּוֹתֵר מִמֶּאֱכָלוֹ הָרֹאשׁ וְהַרְגָּלַיִם
מִבְּנוֹ אֲשֶׁר הִכְרִיעַ הָאֲבִיר לְקָרֶץ.

(קוֹל קוֹרָא)

לֹא יַחְמוֹל נֹקֵם בְּיוֹם נֹקֵם וְלֹא יִרְחַם!
לֵב אֲבִירִי וּמִשְׁחַת בַּל יַדַע הַנְּחָם.

כח

אֶסְתַּיְגֵם הָעָרִיץ שֵׁם אֲתוֹת אֲתוֹתִי
נִפְתָּה מִמִּבְשָׁפָיו כִּי נִמְלְאוּ חֲלוֹמוֹתַי
יַעַן נִכְדוּ בְּמִשְׁחָקִים מֶלֶךְ וְרָדָה;
לְאֲבוֹתַי שְׁלָחוּ אֶל אֶרֶץ גִּזְרָה
לְקַצֵּה בָרֶס לְמַעַן יִשְׁבַּח בְּמַהֲרָה
שֵׁם יְהוָה וַיִּשְׁמַח כִּי מִשְׁאוֹל נִפְשׁוֹ פָּדָה.

כו

אֲבוֹתַי אֲשֶׁר מִהֲבִירָה רָחֲקוּ
עַל רִשְׁעַת הַמֶּלֶךְ כַּפַּיִם סָפְקוּ
וַיִּשְׁטַמוּהוּ בְּלִבָּם כִּי עָשָׂה כְּנִבְלִים
מִקְרֵב לִבָּם עַל זִדְנוֹ אָנְחוּ
לְקִרְאָת בָּגָם נָעַר חֲמַד שְׁמָחוּ
וְהַנְּעַר הָלוֹךְ וְגִדּוֹל כְּאַחַד הַמְּגִדָּלִים.

כז

קִרְוֹת כְּרִשִׁיד מֵעַתָּה בַּל אֲשִׁמְיעַ
סֶפֶר הַזְּכָרְנוֹת לְכֶם זֹאת יִצִּיעַ
אֲךְ אֲגִיד מִשְׁטֵמַת הַרְפָּגוֹם בְּלִבּוֹ
אִם בְּשִׁפְתָיו הִתְנַכַּר לִפְנֵי הָעָרִיץ
לְבַלְתִּי

לד

לְבַא מְכַל חוֹגֵר הַגְּוֹרָה וּמְעֵלָה
 אוֹלֵי יֵשׁ מְזוֹר רְפוּאָה וּתְעֵלָה
 לְקִרְאָת בֶּן בְּתוֹ יֵצֵא וַיַּעְרוֹךְ מְעַרְכָּת;
 אֲכַן לְהַבֵּל וְרִיק פְּלָה כָּל כַּחוֹ
 נִכְרוּ לְבֶשׂ תַּעְצוּמוֹת הַלֶּךְ נִכְחוֹ
 וַיִּנְצַח וַיַּעַז וַיִּקַּח בָּס וּמִמְלַכָּת •

(קול קורא)

לה

שָׁחוּ רַעִים לִפְנֵי טוֹבִים וַיִּשְׁרִים
 אוֹיְבֵי צַדִּיק יִבְלוּ פִיקֵר פְּרִים
 מְסֻבּוֹת הָאָדָם הַמָּה כְּמוֹ סֵלֶם
 תְּהוֹת לְאָדָם הַמְדַלֵּג הַשְּׁלֵבִים
 נַעֲצִים עֵינֵינוּ מִלְּהֵיוֹת כְּמִתְנַבְּאִים
 נִסְתָּרוּ דְרָכֵי אֵל מִבְּנֵי אָדָם כָּלֶם •

לו

לִכֵּן לְדַרוֹשׁ הָאֲתִיוֹת בַּל תִּהְבִּילוּ
 לְעֵלוֹת פְּסָגוֹת הַבְּאוֹת בַּל תַּעֲפִילוּ
 שְׁמֵרוּ תָם וּכְרוּ לָכֶם דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל
 אֱלֹהִים לֹא יִתֵּן לְצַדִּיק מוֹט
 אֲשֶׁר גָּזַר אוֹמֵר לְנִצָּח יַעֲמוֹד
 אַחַת מֵאֲמֵרוֹתָיו בַּל תְּהִי נַעֲדָרָה •

לָמָּה יִדְרוּךְ עֲנָבִים לְשִׁתּוֹת מִגִּתּוֹ?
יבא וירא מה זקנו לו יעשי! —

(קול קורא)

שָׁבַט הַרְשָׁע לֹא לְעַד יָנוּחַ —
מִהַשְׁבוֹת עָרִיץ הַבַּל וְרַעוֹת רוּחַ •

לא

כּוֹרֵשׁ בָּא וְעָמוּ צְבָאוֹת פָּרַס
עָרֵי מְדֵי הַחֲרִיב וּמִבְּצָרֵי הָרֶם
וַיִּשְׁלַח אֶסְתֵּיגָם הַרְפָּגוּם לְקִרְאָתוֹ
וַצָּבֵאוֹ נָתַן בְּיָדוֹ לְעֲנוּשׁ הַמְּרִי
לְהַכּוֹת הַמִּתְפָּרְצִים בַּחֲמַת קָרִי
כִּי הִתְחַפֵּשׂ הַיֶּשֶׁר בְּמַרְמָה לְעַמּוֹתוֹ •

לב

וְהַרְפָּגוּם הַטַּפְסָר אֶזְרְעוּ חֲשָׁף
לְהוֹשִׁילֶךָ הַמְּסוּהָ מִפְּנֵי חִילוֹ אֶסֶף
לְהַחְזִיק בְּמַעֲזוֹ כּוֹרֵשׁ לְשִׁיתוֹ אֲדוֹן
עַל כָּל הָאָרֶץ וּלְהַרְבּוֹת קַהְלָיו
יֵצֵא לְקִרְאָתוֹ עִם מִבְּחַר חִלָּיו
לְשִׁבּוֹר שָׁבַט רָשָׁע מִטַּע זְדוֹן •

לג

וְעַתָּה כִּי בָאוּ מַיִם עַד נֶפֶשׁ
וּבִסְאוֹ הִתְמוֹטַט לְפֹל בְּעַבְטֵיט וּרְפֵשׁ
שְׁלַח אֶסְתֵּיגָם אַרְיוֹךְ שֶׁר הַטַּבְּחִים
לְקַטוֹל חֲכָמָיו הַפּוֹתְרִים חֲלָמוֹתָיו
עַל כִּי חָזוּ שְׂוֹא וְתַפֵּל וְלֹא גָלוּ קְרוֹתָיו
וּבְבַל פְּנֹת מַלְכוּתוֹ צִירָיו שְׁלָחִים •

כִּי מִן יִצְרָךְ אֲזִי עָצִים עֲצָמָת;
 רַק שְׁלוֹם חַיִּים וְרַב אֲשֶׁר
 תִּמְצָא תָמִיד וְשִׁבְעַת שְׂמָחוֹת
 וְהִיוּ לְאַחֲרִים בְּיָדְךָ אֲשֶׁר וְעֲשֶׂה.
 ברוך שענפֿעלד.

שָׁנָה וְתַרְדֵּמָה.

מִתּוֹקָה שְׁנַת הָעוֹבֵד:
 שְׁנַתוֹ פְּרִי הָעֲבוֹדָה.
 הַדֵּל-שָׁנָה הָעֵצֶל:
 עֲצֵלָה תִפְּיֵל תַּרְדֵּמָה!

מהג"ל

עֲצַת ה' לְעוֹלָם תַּעֲמוֹד.

עֲצַת אֲנוּשׁ עֲצַת הַבָּל.
 רַפָּה שָׁכַל מִהַשְׁבוֹתָיו אֵין!
 יִשְׁפֹּט אָף יִגֹּר לְמִרְאָה עֵין.
 יָמִיר טוֹב בָּרַע. מְשׁוֹשׁ בְּאֶבֶל.
 עֲצַת אֱלֹהִים כּוֹנֵנָה תִּבֵּל
 הוֹצִיָּאה כָּל-אִישׁ מֵאֶפֶס וְאֵין.
 אֲמִית עֲצָתוֹ גְּלוּיָה עֵין בְּעֵין
 בְּכָל אֶפֶסִי הָאָרֶץ וְחִבֵּל.
 עֲצַת אֵל עַד עוֹלָם תַּעֲמוֹד!
 לָכֵן בָּעֵת רָעָה נִחְבָּה יִשְׁעֵי:

מַעַל פָּנָי עֲתִידוֹת * מִי הִסִיר הַצְעִיף?

רְאִיתִיו מִימֶיךָ? עֵינֶיךָ בּוֹ הִתְעִיף?

נִבְעַר אָדָם מִדַּעַת יוֹם מָתוֹ! —

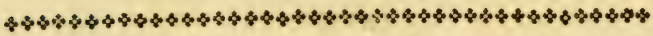
מִי הֶחֱכֵם לְהִבָּאִים יוֹדַע פֶּשֶׁר?

הִתְרַע בְּשָׂמַיִם דָּרָךְ יֹאבֵר הַנֶּשֶׁר?

כָּל הַדּוֹחֵק הַזְּמַן — הַזְּמַן דּוֹחֵק אוֹתוֹ!

קֹאֲלִין בִּידַח הַבְּצִיר תִּקְפֹּט לִפְקֹ.

יששכר בער שלעזינגער .

עוֹבֵד אֲדָמָתוֹ יִשְׁבַע לֶחֶם .

אִישׁ יָגַע עוֹבֵד אֲדָמָתוֹ

מִבֶּקֶר עַד עֶרֶב זוֹרַע .

מִרְבֵּה עֲשָׂרוֹ וְהוֹנוֹ שׁוֹפֵעַ :

הוֹן וְעֶשֶׂר פְּרִי עֲבוֹדָתוֹ .

אִישׁ הַבּוֹנוֹת עוֹבֵד נִשְׁמָתוֹ .

וּבְקוֹל הַמוֹסֵר תָּמִיד שׁוֹמֵעַ

עֲצֵי חַיִּים וְדַעַת הֵן נוֹמָעַ :

שָׁלוֹם וְעֶשֶׂר פְּרִי הַכְּמָתוֹ .

לְחֻכְמָה וּמְלָאכָה (אִם הַכְּמָת) (**)

לְחֻכְמָה תֹּאמַר וּמְלָאכָה : אֲהוֹת!

כי

(* החת לורת חי"זים עזרו המלכים אה כח הצריחה הנודע אללנו צסס ה ע צ ע — כוטר — וחמרו כהניהם שחעולס לח הסיר חדס הלעיף מעל פניה והכוונה שלח צח חדס למספניהם לדעת העתיד להיות . ומפני חמת שומרי ליון . הצלתי יודעים מרכבו משל ומלילה , החלפתי שס חויזים צסס עתירות .

(**) יטה הלמוד תורה עס דרך חרץ . שיגיעת שניהם מְשַׁבַּחַת עון . פרקי חזנות .

הזכובים

דבש שפוך עלי האדמה.
 הסית זכובים לעוף שמה.
 אך רגלם בדבש דבקה, ולשוכ לא יכלו.
 עתה צעקו מר, כי נכזב השׁבֵר.
 כי במתק זה אך מוצאו הקבֵר.
 ובאנחה ויללה ימיהם עתה פלו!
 בן כל-תאוה רעה חיש תכלה
 שנות דורשיה, ובקהל קלונם תגלה.

מהנ"ל

השופט והמשחר.

מדוע תזכיל שי לי ומנות?	השו'
מדוע לי? הן לא ידעת!	
אין טוב כמותך תמיד שמעתי.	המש'
לכן אכבדך תת לך מתנות.	
אם טוב אנכי, כאשר שמעת אתה.	השו'
קחה איפא מתנותיך פן תשחיתני עתה.	

מהנ"ל.

הוא אָמַר — וְאַיךָ נִמְעוֹד?
 עֲצוּתוֹ מִי זֶה יִפִּיר יִנְיָא?
 בַּעַת קֶץ לְכַלּוֹת פֶּשַׁע
 יִקְבֹּץ נִדְחָיו וְגוֹאֵל יִבְיָא!

מהנ"ל

ה ח כ מ ה .

„הַחֲכָמָה תַּחֲיֶיהָ אֶת-בְּעֻלֶיהָ׃׃
 הוֹרָה הַמֶּלֶךְ הַחֲכָם עַל כֶּסֶף אֹ.
 לֹו הוֹאֵיל לְתוֹר בְּאַהֲלֵי עַמּוּי.
 כִּי עֵתָה חֲכָמִים מְצָא
 חֲלָלֵי רָעַב חֲלָלֵי חֲכָמָתָם׃׃

מהנ"ל :

התאנה ובעלי הכסף .

תַּחַת עֲנָפֵי תְּאֵנָה מְצָאוּ בְּעֻלֵי כְּנָפִים,
 מִחֶסֶה מְזֻרִים, צֵל מִשְׁמֵשׁ צְהָרִים,
 גַּם מִמֶּתֶק פְּרִיָה נִתְּנָה אֶכֶל לָמוֹ׃
 פְּתָאוֹם נִפְלָה אִשׁ בְּרָק וְרָעַם,
 וְתֹאכֵל דְּלִיּוֹתֶיהָ וּפְרִיָה בְּזַעַם׃
 וְהִיא גִלְמוּדָה וְעוֹזְבָה מִן כָּל־מוֹ׃׃

בְּטוֹב לָהּ רַבִּים מְאֹד רַעֲיָהּ,
 וּבְצָר לָהּ שְׂכַחוּךָ גַם יוֹדְעֶיהָ׃׃

מהנ"ל

היא מול כל משלחת נגע ומזור.
מול חצי הטבע חיל לאזור.
עז על תלמי לבבימו הרעיפה.

בין קהל ישרי לב אנשי חיל האלה.
היה נחום איש גם זו איש הפלא!
נפשו בעבתות האמונה רתקה.
לבבו נקשר בחבלי בטחון.
אף רוחו בקרבו תמיד נכון.
לא נלאה מנשא סבל ומועקה.

כי טוב אל ומנו לא תצא רעה;
אך להבין אהרית טוב כל פיד ותלאה.
ולחקר לכל תכלית קצרי דעת כל בני תמותה;
בברק ורעם אות פי יטהר הרוח מאיד.
בן צירי ישועות הבאות כל אסון ואיד;
זאת על לוח לבו תמיד הייתה הרוחה.

לבן בכל מקרה רע בכל עני ועמל.
תהלה ותודה נתן לאל עליו גמל.
"גם זו לטובה! גם ממאפל עברה
"זו, כוכבי ישע ועזרה אל יופיע";
ככה מאמרו, בן תמיד הביע.
לבן: נחום איש גם זו שמו נקרא.

ככה התנוסס לפני ימים קדמונים.
האיש הזה בין רעיו עדת הנבונים.
"איש נסים" יודעיו ככה אותו קראו;

נחום איש גם זו *

שיר ספורי.

אין בתקוה ותוחלת לכל נגע תרופה,
 אף אין כבטחון מזור, לנפש כבופה
 תחת מוטות על צרה דאגה ותוגה;
 אם אשפות חובקת, ברעב עטופה,
 ועליה פגעי הזמן אספו אספה,
 עוד תקו לפרח כבשם בערוגה.

לבב אנוש בעתות צרה פי יתחמיץ,
 הנה אף כמו לכל יפל יתאמיץ.
 כי על אלהיו יהיה ככפיר בוטח;
 לבו בצור לא יעתק מסער וסופה,
 צדק בצרו, יראתו לו תועפה,
 כי מחשבת הנה תמיד אור זורח.

בן מעולם האמונה הטהורה,
 אנשי שם שמו למתניהם חגורה.
 היא שבת משלה ** עליהם הנגיפה,

היא

* המעשה הנפלא הזה, אשר וזין תחצנה ספורי, פניני הרכות מוסר רב
 יזהירו. תוצא צקרה צלנווד צמסנת העניה ס"ב דף כ"ח ע"ח. ונעתק
 לל"ח ס"ב הע משנת תקפ"ג.

** סמ"ז מן ורח במשלוף אשר משל (דנואל י"ח ד') וכן ומשלוף מים עד ים
 (זכרי' ע' י') והוא ע"מ פעל.

אֵין כְּמוֹ נְחוּם אִישׁ גַּם זֶה אִישׁ נָסִים!
 אֲךָ יָדִיו רַב לוֹ לְרוּחַ הַזֶּה הַמִּיר.
 אֶת לֵב הָאֲבִיר הַחֹזֵק מִשְׁמִיר.
 אֲךָ הוּא מֵאֶפֶל לְבָנוּ לְאוֹר יְשִׁים".

כָּכָה פֶּה אֶחָד כֹּל הָעַם עָנּוּ.
 וְרָגַע אֶת נְחוּם לְמִלְאָךְ מְלִיץ מְנוּ.
 הוּא אֲכֹרִיּוֹת חֲמָה אֲשֶׁר כָּסִיר נְפוּחַ
 יִזְקֶדֶת. יִצְמִית מְקַרֵּב לֵב הָעָרִיץ.
 וְאֶת הַמְּנַחֵה רַבַּת הַהוֹן אֵלָיו יָרִיץ.
 וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו עָלָיו וּבְטוּחַ.

וּכְאֲשֶׁר בָּאָה הַשְּׁמֶשׁ וְהַיּוֹם רָפָה.
 וְחִשְׁבַּת לֵילָה אֶת פְּנֵי הָאֲדָמָה שָׁפָה.
 וַיִּסֵּר לְמִלּוֹן אֶחָד לְלוֹן שָׁמָּה.
 וּבִנְפֶשׁ שְׁאֲנָנָה וּבְרוּחַ שְׁלוּחַ.
 עֵינָיו רִתְקוּ בְּחִבְלֵי תְנוּמָה עֲרֵבָה.
 וְעַל עַפְעָפָיו נִפְלָה שְׁנַת תְּרִדְמָה.

אֲךָ — רָעָדָה תֵּאָהוּ אֶת נֶפֶשׁ הַשּׁוֹמֵעַ —
 מִי הָאֲמִין. בְּמִקּוֹם עָלָיו הוֹתֵם הַשְּׁתָרַע.
 שְׂכָנָה הַכְּבֵד פּוֹעֵלִי אֲוֹן אֲנִשֵּׁי חָמָס!
 כֹּל הַיּוֹם יִתְאוּוּ תֵּאָוֶה וְתִשׁוּקָה.
 לְבַלֵּעַ כֹּל הוֹן וַיִּקַּר תִּבְלַל כְּעִלּוּקָה.
 וּכְאֲשֶׁר אֶת הַתְּבָה אֲשֶׁר נְחוּם כְּמָס.

תַּחַת מְרֹאשְׁתָּיו. עֵינֵיהֶם צָפוּ.
 שֶׁד הִגָּה לְבָם לְבָצַע שְׁאָפוּ;
 וְאֵל רִבֵּץ מוֹשְׁכָבוּ בְלֹט הֶלְכוּ.

כִּי עֲתוֹתַי חֲיִיו בְּמוֹפְתִים סִלְאוּ •
 נְסִים וְנִפְלְאוֹת עַל רֵאשִׁם נְשָׂאוּ •
 וְכָל קוֹרוֹתָיו וְתוֹלְדוֹתָיו מְאֹד נִפְלְאוּ •

פַּעַם אַחַת קָהַל אֶחָיו עֵדוּת עִבְרִים •
 בְּזִיקֵי לַחֵץ וְיַגוֹן הָיוּ אֲסוּרִים •
 כִּי בִיד אֲדָנִים קִשָּׁה נִסְגְּרוּ •
 וּמֶלֶךְ עָז וּבְלִיעַל בָּאֵף רָדַם •
 תַּחַת נָבַל אֲבָרֵי מוֹסֵר מֵאָדָם •
 פַּעַם שָׁבְעוּ תַמְרוֹרִים הָרוּ :

וּלְמַעַן הִקַּל כְּבֹד עֲלוֹ הַקִּשָּׁה
 מֵעֲלֵיהֶם, וְלִהְרֹךְ אֶת לְבֹו הַנְּחֻשָׁה •
 זְקֵנֵי הָעָם וַחֲכָמָיו יַחַד נִזְעְצוּ •
 מִמִּיטַב בְּסָפֶסֶם וְהוֹנֵם לְהִבִּיאַ אֲשֶׁפֶר
 לְהַעֲרִיץ, לְמַעַן נִפְשָׁם בְּעֵינָו תִּיקַר •
 הַדָּבָר יֵצֵא מִפִּיהֶם בֵּן תַרְצוּ •

וַיִּתְקַבְּצוּ כָּל הָעָם זְקֵנִים וְנַעֲרִים •
 כָּפִי מִסֵּת יָדָם הַרוּמַת כֶּסֶף לְהָרִים •
 וְאַחֲרֵי נִתְּנוּ הַמִּבָּס, בְּכֶסֶף מְלֵא
 הַמּוֹרִם, קָנוּ אֲבָנִים יְקָרוֹת
 לְשִׁלְחָן לְשִׁלִּיט, בְּאַרְגֹו צְרוּרוֹת •
 הוֹן רַב וְעֵתִיק עֲרַכּוּ לֹא יִסְלָה •

” אַךְ מִי זֶה אִישׁ חֵיל וְיִקַר הַרוּחַ?
 אוֹתוֹ נָשִׁים צִיר לְמֶלֶךְ שְׁלוֹחַ !

אִין

אִימָתוֹ כְּנִהְמַת כֶּפִיר וְעָפוּ כְּאַרְיֵ!
בְּמָה לְהַפִּיק רְצוֹן וְחַן פָּנָיו יִכְפְּרוּ?

אך כל אלה לב נחום לא הפילו,
לא נתקו מורשיו רוחו לא החילו,
את טהר שלות נפשו לא העיבו;
כי אמונה ובטחון בקרבו נחו,
לו כל מערכות תבל נגדו התהפכו,
או כל התמורות והפגעים עמו הריבו;

לא הגה אימה רוחו לא נבקה.
לכן גם פה ביום מרחפה וצוקה,
לא נמוג, ופתגם מאמרו: "גם זו לטובה"
על שפתיו עבר. "האל יוצר לבות,
ממנו תתגלגלנה כל המסבות,
גם במחתה זו יראנו ישועה קרובה".

ככה דבר האיש בנפש שקטה,
ותבונתו בקרבו הלכה ושטה,
להועץ מה לעשות גדולה או קטנה.
כי גנבים באו לו שודדי ליל,
אנשי המלון שואפי בצע וחיל,
זאת לא פן זאת ידע בטח ונאמנה.

אך חטאת זדים על פנימו הוכיח,
לדבר אתם משפטים ולהרבות שיח,
זאת לא אבה זאת בינתו לא הואילה.
לאזני עזי פנים לא יועילו דברים,

קָחוּ הַתְּבָה וּפְתַחוּהָ מִהֶרֶה,
שֵׁשׁ לֵב שׁוֹרְדִים בְּמִצָּאִים כָּל אֲבָן יִקְרָה,
עַל מַטְמוֹן בְּזוּזוֹ רָנָה כְּצָחוּ.

וְלִמְעַן לֹא יִבִּין הַשְּׂדוּד מִמְחֶרֶת
בְּקוֹמוֹ, כִּי עָשְׂרוּ מִמֶּנּוּ נִגְזַל וּנְכָרֶת,
חָרְשׁוּ צָמִים מְרָמָה וַיַּעֲשׂוּ בְעֶרְמָה.
מִלֵּאוֹ אֶת הָאֲרָגוֹ צְרוּרוֹת אֲדָמָה,
וַיִּשְׁבִּיבוּהוּ אֶל מְקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁמָּה,
כָּכָה הִרְשָׁעָה אֶת זְמַתָּה חֲתָמָה.

וַיְהִי בַכֶּקֶר, בְּעֵלוֹת הַשָּׁחַר, וְהַצְפִּירָה
חֲתַלְתַּת עֵיפָה מִפְּנֵי הָאֲדָמָה הַסִּירָה,
וַיִּקְץ נָחוּם מִשְׁנָתוֹ הַמִּתּוֹקָה וְהַנְּעִימָה.
לְבוֹ עָלְיוֹ טוֹב נִפְשׁוֹ רָעָה בְּלִי יַדְעָה,
כַּפֶּעַם בַּפֶּעַם עַל פְּנֵי הַתְּבֵלָה לְאֵל דָּאָה,
גַּם עִם אֲנָשֵׁי הַמְּלוֹן רוּחוֹ הַשְּׁלִימָה.

אֶךְ בְּטָרִם הַשִּׁים פִּעְמִיו אֶל הַדָּרֶךְ,
הַסִּיב עֵינָיו עוֹד עַל טוֹבוֹ רַב הַעֲרֶךְ;
וְהִנֵּה — נִהְפְּכוּ רֵאמוֹת וּגְבִישׁ לְרֵגְבִי עֶפְרָי!
מִתְּנִי מִי לֹא תִמְלֹאנָה הַלְחָלָה?
נִפְשׁ מִי לֹא תִלְכַּד בְּחַבְלֵי בְהִלָּה?
שְׁלוֹת מִי מִמֶּרְאָה כְּזֹאת לֹא תוֹפֵר?

הֵהָ, יוֹם פִּיד וְשֶׁבֶר יוֹם מִשְׁנָה שְׁכָרוֹן!
רְכוּשׁ כָּל הָעַם נֶאֱבַר עִם הַמִּכְמֵן בְּאֲרוֹן,
תִּקְוֹתֵם נִכְרַתָּה מִבְּטַחֲהֶם נִגְזְרוּ.
בְּמָה יִשְׁבִּיחוּ סַעֲרַת אַף הָאֲכֹזְרִי?

עֲבַעְפִּיו מִזְרֵי פֶחַד כַּדָּם אָדָמוּ.
בְּבָרְקִים נוֹצְצוּ רִשְׁפֵי זַעַם וְחִמָּה.

גַּם לֵב שָׁרְיוֹ רָטַט הַהֲזִיק נְמוּגוֹ יָחַד;
— רַק אַחֵד, הוּא — נְחוּם נִשְׁאָר שְׁאֵנָן מִפֶּחַד,
לֹא נִסּוּג אַחֹר לָבוֹ נִכּוֹן וּבְטוּחַ —
הַנֶּצְבִּים בְּהִכַּל כָּלָם הִיל אֶחָזִם,
בְּמַעַט כְּלִיזֵן חָרוּץ עַל כָּל הָעַם יוֹם
אִישׁ הַדְּמִים, בְּמַעַט גְּרוּנוֹ בְּקָבֵר פְּתוּחַ.

הִרְחִיב כִּשְׂאוֹל נִפְשׁוֹ וְאֵת כִּיּוֹ בָּעַר,
לְבַלְעָם בְּאִפּוֹ, בְּאֵשׁ לוֹהֶטֶת בָּעַר,
לוֹלֵי פֶתְאוּם — כְּמִלְאֵךְ אֱלֹהִים מִשְׁמַיִם —
אַחֵד מֵעֲבָדָיו הַנֶּצְבִּים עָלָיו, קָרַב
אֵלָיו, וּלְדַבֵּר לְפָנָיו אֵת לְבָבוֹ עָרַב,
אִמְרוֹתָיו סָכוּ חֲמָתוֹ בְּדַלְתָּיִם.

וְכֹה דִבְרָיו: " מֶלֶךְ גְּדוֹל לִי הָאֲזִינָה!
טָרַם שְׁקֵלֶת עַל מֵאֲזִנֵי הַבִּינָה,
זְרוֹת הָאֵלֶּה מֵאֵין צְמָחוּ, מִמְּקוֹר
מִה נִבְעוּ, אֵל תִּבְהַל לְהִרְבּוֹת בְּעַם,
אֵל לַעֲשׂוֹת נֶגֶם תִּרְדֶּף מִבְּלֵי דַעַת,
כִּי כְבוֹד מְלָכִים כָּל דָּבָר הַעֲמִיק חֲקֹר.

כִּי הִיעָלָה עַל לֵב, עַם נוֹשְׂאֵי אֵימָתֶךָ,
עַם נוֹשְׂאֵי עֵינַי לְרִצּוֹנְךָ וְחֲנִינְתֶךָ,
כִּי לְהַתְלוּצֵץ וּלְהִתְקַלֵּם יַעֲזוּ מִצָּחָם?
תַּחַת קוֹ חַן לָהֶם לְמִישֶׁךְ לְכָךְ יַעֲרוּ.

כי גובלים האלה יבחושו למען הערים.
 או יענוהו קשות כי שם להם עליה.

אך ביד ריקה שוב אל אחיו היהודים.
 לא תפיץ, כי באזנם קול פחדים
 השמיע, יגדיל הרעה שבעתים.
 לראות תוחלתם כוזבת נפשם תקצר,
 מרב צוקה נואש יאמרו ורוחם תצר,
 וממרה לבם ימס ויהי למים.

ואחרי חשב הנה והנה בדעת ועצה,
 ללכת כה למלך נפשו התאמצה,
 והארגז פאשר הוא בידו לו להוביל למתנה.
 באלהיו שם מבטחו עליו השליך יתבו,
 הוא ישלח עזרו מקדש לעם קרובו,
 הוא יטה לב מלך לאהבה רחמים ותנינה.

במשפיות אלה בא להיכל הנגיד,
 ויגש אליו וכה דבריו הגיד:
 " מושל אדיר! נגיד ומצוה לבני אדם!
 עם נאמן אשר מפניך יחילו,
 במנחה ותשורה הזאת פניך יחלו,
 ימצאו הן בעיניך ולקחתיה מידם."

ויקחה, ויפתח את התיבה;
 והינה — על שפתיו פאש להבה,
 פני להבים פניו סביב עיניו אימה,
 כשאון המות ימים גלי אפו המו.

וַיַּעַן כַּמּוֹד אַפּוֹנָה אַנְסָה פַּעַם,
וַיִּטְרַם כִּי נִפְלְאָה הָאֲדָמָה אֲדַע נְאֻמָּנָה:

אֵת צִיר הַיְשָׁלוּחַ בְּמִשְׁמַר יִשְׁמְרוּ.
וַיַּעֲשׂוּ בֵּן, אֶה לַעֲשׂוֹת הַמִּסָּה מֵהָרוּ:
כִּי מְדִינָה אַחַת בֵּין אֲרָצוֹת הַמְּזוּרָח,
אֶתְהָה הַמֶּלֶךְ בְּכַה וְעֶצְמָה,
פַּעַמִּים רַבּוֹת עֲשֵׂה מְלֶהְמָה,
אֶךְ לְשׂוֹא וְרִיק כָּל מְלַחְמוֹתָיו עָרָךְ.

לְרִיק שִׁפְךָ עָלֶיךָ סוּלְלָה, לְשׂוֹא דִיק בְּנָה,
וּכְאִשֶׁר חֲרָבוֹ הַרִיק בֵּן הַשִּׁיבָה אֶל גְּדֻנָּה:
כִּי הַזְקָה יַד הָעַם בְּיוֹם קָרֵב,
וְלֹא אָבוּ לְהַעֲנוֹת מִפְּנֵיו וּלְהַשְׁמִיעַ
לוֹ, וַיֵּרָא כִּי לֹא יָבֵל לוֹ וְהַבֵּל יִגַּע,
וְלִצְאֵת עוֹד אֶלֵיָּהֶם אֵת לְבוֹ לֹא עָרֵב.

אֶךְ עָתָה אֲמִיץ רַב בְּנַפְשׁוֹ הַתְּחַדֵּשׁ,
עַל אוֹיְבֵי אֱלֻקוֹס מְלַחְמָה לְקַדֵּשׁ.
וַיִּשְׁמַע אֵת כָּל חִילוֹ וְכֹה אֶלֵיָּהֶם צִוָּה:
" מִרְקוֹ חֲרָבוֹתֵיכֶם, מִגֵּן וְצִנָּה עָרְכוּ!
רְדוּ לְחֵם שַׁעַר אֵת אוֹיְבֵינוּ הֲדַכּוּ!
וּמַעַט מֵעֶפֶר הַפְּלֵא יִתֵּן לְכָל אִישׁ צָבָא "

וַיַּעֲשׂוּ בֵּן, וּלְגִשְׁתַּת לְקָרֵב כָּלָם עָשׂוּ;
חַיֵּשׁ אֶסְרוּ מִרְכָּבוֹת הַשְּׂרִיוֹנִים לְבָשׁוּ,
וּכְאִישׁ אַחַד עַל אוֹיְבֵיהֶם בְּטַח יִצְאוּ,
מִקּוֹל פָּרֵשׁ וְרוֹמָה קִשְׁתַּת לֹא הֲלָכוּ תַמָּס.

אִשׁ הַמִּתְּךָ יִצִּיתוּ אֶת אַפְּךָ יִבְעִירוּ?
תַּחַת כְּבֹדְךָ בְּעֵינֶיךָ יִבְאִישׁוּ רִיחָם?

אך לא כן! לִמְרֹאָה עֵינַיִם בֶּל נִבְיטָה,
עַל מוֹצֵא דָבָר נִשְׁפִּיל טָרָם נִשְׁפָּטָה,
הֵן מִתּוֹךְ עֵינַיִן זֶה דָּבָר נִשְׁגָּב יוֹפִיעַ.
הִנֵּה כֶּסֶף וְזָהָב לָךְ לְמוֹתֵר, הוּן רַב אֲצִרְתָּ.
אֵךְ מִמִּחְמְדֵי חֵלֶד דָּבָר לֹא הִסְרָתָּ.
לֹא בְּאֵלֶּה עִם נְאֻמָּן לָךְ מִשְׁמַעְתּוֹ יוֹדִיעַ.

וּמִי יוֹדֵעַ אִם לֹא מִפְּנֵינִים לָךְ יִקְרוּת,
אִם לֹא מִפְּתָם אוֹפִיר אֵלֶּה הַצְּרוּרוֹת?
הִנֵּה זְכַרְתִּי אֲשֶׁר אָזְנִי שָׁמְעָה,
כִּי אֲבָרְהָם הוּא אָבִי כָּל עִם הָעִבְרִים,
אֲשֶׁר בְּמִתִּי מִסְפָּר יְלִידֵי בֵּיתוֹ הַנְּעָרִים,
הַכֶּה חֵיל גְּדוֹל מִמְּלָכִים אֲרַבְעָה;

לְמַנְצַחַת הַזֶּה הִיָּה מִן אֲדָמָה
נִפְלְאָה, כּוּ כָּל חֵרֶב בְּיוֹם מְלַחְמָה
מֵאֲנָשֵׁי צָרִיו קָהָה, וּבְקֶשׁ נְחֻשְׁבוּ
תוֹתָה וְכִידוֹן, אֵךְ הַצִּים וּבְנֵי אֲשָׁפָה
כָּמוֹ אַחֹר נִסּוּגוּ וּכְחָם רָפָה,
וְאוּלַי יִרְעוּ בְּעֶפְרַזֶּה זֶה מִנְּחָה לָךְ יִשִּׁיבוּ?"

כֹּה דָּבָר הָאִישׁ וּמְלִים הַכְּבִיר,
עַל לֵב מוֹשֵׁל הַקֶּשֶׁה וְהָאֲבִיר.
וַיִּטַּב הַדָּבָר בְּעֵינָיו וְכֹה אוֹתוֹ עָנָה:
"דְּבַרְיָךְ טוֹבִים וְנִכְחִים מִשִּׁיב טַעַם!"

למקום אבנים יקרות נהפכו לרגבים •
אנשי המלון איש אל רעהו תמהו •

לראות את לא עלה על רוחם את לא האמינו •
על מה המלך הפץ ביקרו לא הבינו •
מדוע קבל מנות יקרות לא ידעו •
עד כי ספר להם נחום את כל הקורות •
ומאדמה הנפלאה השמיעם נצורות •
וחדשות אשר מעולם לא שמעו •

וכאשר פלה לדבר לדרכו פנה •
ויבא לאחיו ודבר אותם ענה •
ולאסירי התקוה בשר רב טוב ושלום •
ולא החריש מהם כל עניניו ואודותיו •
מה הגיע אליו אם כל נפלאותיו •
גם הראם מהנת המלך ספיר ויהלום •

וישמחו כל העם מאד • ותודה ותהלה •
לבבימו רחשו לאל נורא עליה •
זאת נחלת חכמי לב מבטחם באל ישימו •
אם תחת על צרה ישחו וימכו •
אך יחיל ודומם לתשועתו יחכו •
עדי על במתי האשר קרנם ירימו •

אם עצב ויגזן על דלתי לבכם ידפקו •
בריתי בטחון סגרום מבוא וחי' יחמקו •
אם כל מתי תבל מכבד צרה יאנחו •
הם על אל יעזבו הוא צורם אבן העזר •

כִּי כַמֶּלֶךְ גַּם כָּל אַנְשֵׁי הַמְּלַחֲמָתָה׃
 אֶל הָאֲדָמָה הַנִּפְלְאָה עֵין נָשְׂאוּ׃

וַתִּטֵּשׁ הַמְּלַחֲמָה וְאוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ נִגְפוּ׃
 אֲבִירֵי לֵב הִשְׁתּוֹלְלוּ וַיִּדְיֵהֶם רָפוּ׃
 כִּי מִנְּשָׂרִים קָלוּ וּמֵאֲרִיזוֹת גָּבְרוּ׃
 חֲלוּצֵי צָבָא הַמֶּלֶךְ וּכְזֹאבֵי עֲרֻבוֹת׃
 שָׁחֲקוּ לְבַלְהוֹת כְּמוֹת וְלַחֲמוֹן חֲגִית וַחֲרֻבוֹת׃
 מוֹל גְּבוּרֵי חֵיל זִיקֵי אֲמִץ אֲזָרוּ׃

וַתַּעֲבֵר הַרְנָה בַּפֹּחֲנָה וְקוֹל הַרְוּעָה׃
 גַּם הַמֶּלֶךְ עֲלִיז גְּאֹהַה עַל הַתְּשׁוּעָה׃
 כִּי הַצְּמִית מִשְׁנֵאָיו וְקָרְנוֹ רָמָה׃ שָׁב לְעִירוֹ׃
 וַיִּקְרָא אֶת נַחוּם כִּי חָן בְּעֵינָיו מִצָּא׃
 וְלִכְבְּדוֹ וְלִהְיוֹקִירוֹ נִפְשׁוֹ חֲפָצָה׃
 וַיַּעֲלֵהוּ לְגִנְזָפוֹ וּלְבֵית אוֹצְרוֹ׃

וַיֵּצֵאוּ לְמִלְאוֹת אֶת הָאָרֶז׃ תַּחַת עֶפְרָיִם׃
 סִפִּיר גַּם שֵׁהֶם יִקָּר עֲרַפָּם לֹא יִסְפָּר׃
 וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ׃ ״הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם׃
 וְאֶת אַחִיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאוֹתָם תִּבְשֹׂר׃
 כִּי טוֹבֵי וַחֲסֵדֵי מֵהֶם לֹא אֶחָסֵר׃
 רְצוֹנֵי יִפְיִקוּ חֲנִי יַעֲדֵם עַדִּים׃״

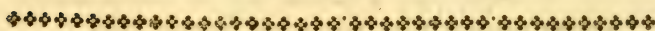
חָגוּר גֵּיל מִדְּבָרִים טוֹבִים וְנַחוּמִים הָאֵל׃
 נָשָׂא נַחוּם אֶת רַגְלָיו לָשׁוּב לְעַם יִשְׂרָאֵל׃
 לְבִשְׂרָם כִּי קוֹי אוֹר יִשׁוּעָתָם נָגְהוּ׃
 וַיִּבְכוּ אוֹ בְּדֶרֶךְ שָׁב לְמִלּוֹן הַגְּנָבִים׃

עָתָה עוֹד רַב כִּינוּ הַבְּאֵנוּ עֲדִיךָ.
לְמַעַן עוֹד תַּעֲשֶׂה חֵיל בְּאַדְמָה הַנִּפְלְאָה."

וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ: "אִם אַתְּ לְבָבְכֶם עֲרַבְתֶּם,
לָבוֹא אֵלַי, דַּעוּ כִּי אַתְּ רֹאשְׁכֶם לִי תִיבַתֶּם,
אִם לְדַבַּר אֵלַי כְּזָבִים הַעֲזוֹתֶם מִצַּח."
וַיִּצְוּ לְנִסּוֹת אֶת הָעֶפְרָי, לְהַרְיֵק פְּתִיחַ,
וּלְעַרְף מִלְחָמָה; אַךְ הַפְּעַם לֹא הִצְלִיחַ,
וְעַל הַשׁוֹדְדִים חָרַץ בְּאִפּוֹ הָרַג וְרִצַּח.

כִּן אֲרַחֲוֹת כָּל כּוֹצְעֵי בְּצַע שׁוֹאֲפֵי טָרֶף!
אִם רֹאשֵׁיתֶם יִשְׁגָּא עֲשָׂרִים תָּמִיד יָרֵב,
אִם אֲזוֹן זָרְעוּ, אֶת פְּרִיֹו לֹא יִקְצְרוּ,
בְּעוֹנֵם יִלְכְּדוּ כְּבִפְחַ בַּעַל כְּנָף,
חֵיל בְּלָעוּ יִקְיֵאוּ, גַּם שָׂרֵשׁ וְעֵנָף,
לֹא יִשְׁאָר לָהֶם כִּי בִישְׁלַח יַעֲבֹרוּ.

אבר ראבעל מאויסטערליטן.

הַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת הַכֹּל.

קנה חכמה מזה טוב מחרוץ

וקנות בינה נבחר מכסף.

(משלי ט"ז ט"ז)

הָהָה תִּבְּלִ! אֵיךְ עַל שְׂוֹא וְרִיק הוֹדַךְ תְּשִׁימִי,
וְכָלִיל בְּהַדְרוּ עָדִי אֶרֶץ תִּשְׁפִּילִי?
נִבְזָה וְנִבְלַע עַל בְּמַתִּי אֲשֶׁרְךָ תְּרִימִי,
וּבְעַמְק הָעֵבוֹר אֲנִישִׁי שֵׁם תּוֹבִילִי?

אנשי

הוא ירנן לבם יעטרם רצון כנור.
 בו על תלמי אסון ציצי אשרם יפרחו.

ויהי כאשר ממלון השודדים.
 פעמי נחום הרחיקו נדודים ;
 לבכם לא נח שלות השקט לא מצאו .
 לשאף בצע רוח התאוה בם סערה .
 ותשוקה עזה כאש לזהטת בם בערה .
 כי לרדף הון המה כמות ולא ישבעו .

אשרנו! איש אל אחיהו דברו .
 ולעשור עשר גדול כלם התאמרו .
 " אם מעבר ביתנו עפרות זהב יצאו .
 אם מעט אדמה מקיר נטוי מומעי מפלה .
 גדולות ונפלאות בקרב למלך פעלה .
 אם בה חסדיו על נחום השתרעו ;

מה טוב לנו! כי עשר גדול לנו צפון .
 וכל הון יקר נמלא בתינו . זאת בל נפון .
 אם אדמת פליאה נביא למלך כנחום " .
 כן חשבו פועלי און להון נבהלו .
 ולהפיל כל חומות ביתם לא נעצלו .
 ועפרם למלך להביא לבביהם לקחום .

ויאמרו אליו: " הדר עמך הקשיבה!
 הנה באנו לך הביא בשורה טובה .
 כי תיבת עפר הפלא מנחום לך הובאה .
 הנהו מחומות בית עבריה .

אך מה לבגני תבל כי עינם טחה.
 לראות שוא במסוה האמת והתושיה?
 עד אן מסכת כסל עליהם נסוכה.
 לשים חשך לאור אף אור למאפליה?

אם גויי דור ראשון באילי אפס ואין
 שקצו נפשם: המה אליל חדש בתרו.
 נטילי כסף יכבדו אלימו נושאים עין.
 ולאיש הון ועשר בביתו כמי מלא ינהרו.

ראו שקמה יד יהיר מתאבך בגוה!
 זכר שמו יהל לגאון ותפארה.
 אליו הכל ראש יכפכו בענוה.
 לו המון תהלות יוכלו לתשורה.

האם על שדי תרומות צדק על התנשא?
 או רב פעלים הנהו איש טוב וחונן?
 לא! אך אכרת העשר אותו תכסה.
 ובצל הכסה ישכן אף יתלונן.

חיו שם זקן חלש שח עינים!
 מתהלך במשענתו יתנהל לאטו.
 הוא ישבע חרפה ישתח לעג כמים.
 בחשך שמו יכסה בוז יתרע אתו.

האם בתועבות רשע נפשו מגאלה?
 או השגיא פשע הפך חקי תבונה?
 לא כן! אולם אוצרות הון לא לו לנחלה.
 ובין עשירי העם שמו לא נכינה.

אֲנִשִּׁי בְלִיעַל בְּכַבֹּדְךָ יִתְיַמְרוּ.
 כְּאֶזְרַח רַעְנָן עוֹשֵׂי רִשְׁעָה יִתְעָרוּ;
 וְתַמְיָמֵי דְרָךְ דָּם עֲנֵבֵי רוּשׁ יִשְׁכְּרוּ.
 וּמִתְרַפֵּה וְקִלּוֹן פְּנִימוֹ יִתְחַוְרוּ!

הָהָה חָם לִבִּי בְּקִרְבִּי יֵאֲחֻזֵּנִי שְׁעַר.
 עֵת אֲרַחֹת טָבַע הַסּוֹרֶרֶת תַּחֲזוּ
 עֵינַי; אֵת כּוֹס בְּרַכְתָּהּ וְטוֹבָה הִיא אֲךָ תַעֲרֹ.
 עַל תַּלְמִי רִשְׁעַ עוֹלָה כִּם פּוֹרַחַת.

לַעֲנוּקֵי גֵאוּהָ תַעֲנִיק יִפְיָהּ. וְתִשִּׁית עֲדִיָּה
 עַל מִתִּי סָכַל בּוֹזֵי דַעַת. וּכְפָרִי בּוֹמִיר.
 אֲהַלֵּם תַּפְרִיחַ; אוֹלָם תַּחַת חִסְדֵי יָהּ.
 וְעֵנִי אֶרְץ. תַּעֲיִק כְּעִגְלָה מְלֵאָה עָמִיר.

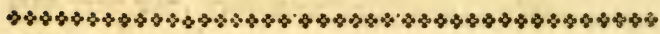
לוֹלֵא אֲמוּנָה לְבַשְׁתִּי כַּמְעִיל וְצָנִיף.
 לוֹלֵי יִדְעֵתִי כִּי שׁוֹפֵט צְדָק וּמִישׁוֹר.
 שֹׁבֵט מוֹשְׁלוֹ עַל כָּל מַעֲרֻכוֹת הַכֵּל יִנְיָף;
 הוּא בְּפִתְלֵי חַיִּי אֲשֶׁר נִפְשׁ תַּמְיָמִין יִקְשׁוֹר.

שֵׁם בְּאֶרֶץ צְבִי נָעַם נֶצַח בּוֹ צוֹמַח.
 אַחֲרֵי עֲזוּבָה אֲדַמַּת אֲמֵשׁ וְחַיִּי אֶפְלֵ;
 הוּא בְּשׁוֹקְרֵי אֶזְרֵן כּוֹס חַמְתּוֹ יִסְפַּח.
 בְּעוֹנָם יִכְשְׁלוּ הוּא לָהֶם כְּפָרִץ נוֹפֵל;

לוֹלֵא זֹאת עַל לוּחַ לִבִּי חֲרוּשָׁה.
 כַּמְעַט אֶרֶץ מְלֵאָה עִשְׂקָ וְעוֹל שְׂרָתִי.
 כַּמְעַט בְּחַמַּת שִׁפְקָ נִפְשֵׁי אֲנוּשָׁה.
 וּבֵין מוֹרְדֵי אוֹר הַחַיִּים נִסְפָּרְתִּי.

”לְאֵלֶּה נָתַן לֵב מִבֵּין וְנִפְּשׁ יוֹדַעַת ,
לְהַכִּיר אֶת מַחְסוֹרָם מֵהַם נִמְנַעַת ;
אָבֵל אֵלֶּה — לֹא יָבִינוּ מֵהַם חֹסְרִים .”

מהנ"ל

ה מ ב ו ל *

(נאך געמנערס , זינדפלוטה) ,

המטר נתך ארצה, הגשם שטף, זרם מים רבים עבר חוק, נברו ימים נשאו דכים, גלי הים עלו עד תאות גבעות עולם ותהומות כסו הררי עד, נהרות איתן פוצצו סלעים ומנבכיים התפורדו צורים, חיל וחומה נִתְצַו וּאֲשִׁייתיה נפלו, נהרסו מצוקי ארץ, ומוסדות תבל נעו גם נדו, מגדלות שן בנויות לתלפיות נעתקו ממקומם, ערו ערו עד היסוד בס, קול יללת חיים נשמע מקצה השמים עד קצהו, ורבות מבני אדם התיצבו מרומי משגבי הרים, להציל נפשם משהת, מוט התמוטטה האדמה תחת כפות רגליהם, טבעו בבור טיט ורפש, וכיון מִצְּלָה היתה להם קבורה. מַהֲלֵאל בחור נהמד אף נעים, מדי עלותו ראש הפסגה, עם משא אביו הזקן והחולה על שכמו, שטפתהו שבולת הנהר, ורמתהו שניהם בים, האם את בר בטנה על צד תנשאהו ותנטלהו ילד שעשועים אהוב לאבותיו כבבת עין, יחד צללו במים האדירים.

יִוָּבֵל העלם וְנַעֲמָה כלתו הנאהבים והנעימים, זה ימים לא כבירים כרתו ברית אהבת עולם, וגם המות בל יפריד ביניהם, עלו הד נשפה, שם עמדו לבדם, גלמוד מאין עוד חי. בלהות הביטו מתחת, פגרי מתים צפו כעץ על פני המים, השמים התקדרו ממעל, התבל חתול באפל, הסער הולך וחזק, ובפעם כפעם בהזיון קולות הרעם, האיר הברק לְהִרְאֹת לעיניהם הַשָּׂאָה וְהַשְּׂמֹמֶז מוֹסֵבִי . ויתהלחלו יובל ונעמה ולבם סחרהרו מפחד הַמָּוֶת נגד פניהם, ראו קבר פתוח לעיניהם במשברי ימים, הגיעו עד קרסולם לבלעם חיים, נעמה

* נעהק מספרי בני הנעורים כך הסני הסוס עוד נכתב .

פָּקְחוּ עֵינַיִם מִפִּי הָעוֹרוֹן!
 הַתְּבַלּוּל מִבִּיגִיָּהם הָסִירוּ;
 אֵל תַּחֲלִיפוּ טוֹב בְּרַע יָפִי בְּחֶסֶדוֹן.
 שְׂוֹא וְכֹזֵב בְּדַבַּר אֱמֶת אֵל תִּמְרוּ.

אַחַר בָּצַע וְכִסֶּף לְבַבְכֶם אֵל יִזְנֶה.
 לְאוֹצְרוֹת רָשָׁע כָּל תְּאִיצוּ בַל תַּחֲמְרוּ;
 לְרַהֲבִים וְשֹׁטֵי כֹזֵב נַפְשְׁכֶם בַּל תִּפְנֶה.
 לֹא בְּאֵמֶת עֵשֶׂר גִּדֹל אֲשַׁרְכֶם תִּמְרוּ.

אֵךְ חֲכָמָה הַדְרָשׁוּ וּכְצִלָּה חֶסֶד.
 אִם עַל פֶּתַח בֵּיתָה רַגְלְכֶם תִּצְיִגוּ.
 אִם בְּמִסְפַּר מוֹצְאֵיהָ נַפְשְׁכֶם תִּכְסוּ.
 אִזּוּ בְּטַח מִטָּרַת תִּיִּכֶם תִּשְׁיִגוּ.

אִם מֵאֹוֵי הַלֵּד מִכֶּם תַּחֲרִימוּ.
 וּבְצֶדֶק וְיִשָּׁר מִתְּנִיכֶם תִּאֲזוּרוּ;
 אִזּוּ אֶת קָרְן אֲשַׁרְכֶם עַל עַל תִּרְיִמוּ.
 וּבְנַעֲיֻמוֹת עַד בְּאוֹר הַחַיִּים תִּאֲזוּרוּ.

מהנ"ל

מַחֲסוֹר הַחֲכָמִים

אֵל חֲכָם יִגְנִי דִּיּוֹגִינוֹס שְׁמוֹ.
 שְׂאֵל לְמַעַן הַכְּעִיסוּ וּלְהַרְעִימוּ.
 כָּבוֹז וְקִלְסָה אַחַר מְעַדַת מִתְּלוֹצְצִים:
 "לָמָּה הַחֲכָמִים יִתְּנוּ לְרַגְלֵי הָעֲשִׂירִים,
 וְאַחֲרֵי הַחֲכָמִים הָעֲשִׂירִים אֵינָם רָצִים?
 "יַעַן" הַשִּׁיב הַחֲכָם בְּנַעַם אֲמִירִים.

לאלה

לנו אֶרֶץ ימים? הבל המה יחד! כאגלי טל הזורדים על סלע בהשכת ליל, וכעלות השחר יפולו בלב ים, שם משבריו יכסמם, ועין אדם לא שזפתום, כן שנותנו כמו הגה, התעיק במ ואינם.

התאמצי נעמה אהובתי! התחוקי לקדאת פחתי המות! הלא תמול נהנו לא נדע, שם עמדתנו בנעימות נצה. למה

נירא ממות? הוא מעין הַאֲשֵׁר, מקור הברכה, מחוז הפצנו! למה תרגו בטננו בבוא עת סוף כל התלאות? הלא בלהות תחוינה עינינו פה שם נראה בישע אלהים ומוטובו נשבעה! התאושי נעמה כלתי, נשא לבבנו אל כפים! הן יקטלנו לו נחל! היריב אנוש עם אל? נלאה שכלנו להשיגו! הוא צוה לתבל עמוד, הוא אמר ותהי לאין — הוא נפח באפינו גשמת חיים עתה יפקד עליה לצאת מכלא, ולשוב אל מחצבת קִדְשָׁה + אֲשֵׁרֵנו כי לא סרנו מדרך האמת, ומארת הצדק לא נטינו כְּפֶשַׁע קטן, את הטוב והישר בעיני ה' ואדם עשינו,

זְכִינֵנו לבנו, נקיים אנהנו מחטא, ובזאת ננחם בגשתנו לפני כסא אלהים. שופט צדק, הננו בקימך לשפוט כל ברואי חלד, אנא קחה נפשנו בצל כנפיך וכבודך יאספנו אליך לשבת בשמים עם נאמני ארץ, מדי התמהמהנו עוד בעמק העכור הזה, החיינו ברוח תקוה, כי הנפש השוכנת בגו תקום לפניך בְּהִשָּׁאֲרֵת נצח לְאֹרֶב באור החיים —

כשמוע נְעֻמָּה דברי חפץ אלה מפי יוֹבֵל אהובה, ותען: יוֹבֵל
איש חיל וחכם לב! הַדְּיִשָּׁת רוח נכון בקרבי, וחזקת ברכי

הכושלים! תנחומיך ישעשעוני, ודבריך שבט וזמשען הם לי. נסו צללי יגון המות, חלפו בְּעֵוְרָתִי הקבר, אין פחד ואין כִּוְרָךְ בקרבי, בתקות חיי נצה עודרת לבי, בְּלָעָה אימת הַכְּלִיזֵן — העטית עלי

שלמת אור, ונרך הגיה חשכי. תגיל נפשי בקרבי בוכרי כי מהרה תִּתְּהַנֶּה הרצבות גזיתנו, נפשותנו תצאנה להפשי, ובטוב תליך נשמותנו עם כל הישדים בלבותם במעון האשר והשלום! הנה הלכתן לפני גשמות דורי המאשרים! הנכם בבר באתם על מקומכם בשלום,

כעת תתענגו על שפעת עדן נצחי ובצחצחות תשבעו! הנני אֲחֻרְכֶם מוהר! אתעלם באהבים עמכם — ירגזו תהומות, יעבורו עלי גלי הים.

יתגעשו מוסדי הרים, יִרְעֶם הים ומלוואה, קולות הרעש בכל יחדלון, אבדון ושאול יהמו מתחת, הנה אֵל משגבי ולא אפחד. שאוני גלי הים, שאוני בחיקכם מפה מקום צלמות לגוה צדק

נעמה במור רוחה חבקה יִוֶּבֶל אהוב לבה, ותקרא: מחמד עיני! נא תמכני בימינך ובזרועך תאמצני! השקיפה מטה, המים הזדונים באו עד צוארנו — ה! אפפנו מוקשי מות! מהרה נהיה לאפס ואין, המות ירט הדרך לקראתנו, השאל תרחיב פיה — תמותנה נפשותנו עם הישרים אשר תמו באפס תקוה, ראה אהובי! האבדון מתחת, ולמה נהיה בגוע כל בשר, בְּהֵמָּה כָּל הַיְּקוּם? — כה דברה נְעֵמָה בעמוק שפה, ותפול בזרועות יִוֶּבֶל והיא מתעלפת.

בִּימֵינוּ אחזה יִוֶּבֶל ובעצמותיו חיל ורעדה. "הקיצו נְעֵמָה רעיתי!" קרא בלב נמוג ובמפח נפש. "עוד לא אבדה תקותנו ותוהלתנו, בל נכזבה. עוד יעמוד לנו רוח והצלה, כי ה' ה' תקצר לעשות, פלאות? העירי מתרדמתך אחותי כלה! ואל תישן המות!" — ותפקח נעמה עיניה ותלבב אותו. וכראותה כי זרמו מים עבות, ולמות תוצאות להכרית כל נשמה מארץ החיים, וכי נגוד עליה לשכון עם אהוב לבה בין רפאים, שטחה כפיה שמימה ותתפלל בשפתים נעות: אנא אלהי הרוחות, בורא השמים והארץ! מה רב קצפך ומה גדול זעמך! שפכת המתך על כל יש ונברא להשמדם מעל פני האדמה, ולכלותם כרגע כלמו — צדקו משפטי ה' יחדיו נאמנו! אמנם מה הטאתי? ידעתי כי חף אנכי מפשע, וטהור לבבי מעון! אם רבים העוון דרכם ועקלקלות אודחותם, למה אחיה נמנה עם החטאים האלה ליסרני בשבט אפך? — אמנם ישרו דרכיך, ואל תתערב נפשי לחקור סֶבֶת פִּעֲלֹת צדקך! אכן אנוש אנכי ומעי, חמרמרו! הָהָה! נאבדו ממני כל אהובי לבבי! אבי אשר חיותי מיודו,

וכבבת עיני אהבני, ואמי אשר על היקה נשאני ועל ברכיה שִׁעֲשַׁעְתִּי, ונפשה קשורה בנפשי! נחל המות שטפס, ואיננס! קרובי ומיודעי עם ירדי דומה ישכוננו, לא נשאר אחד מהם בחיים! ולמה זה אנכי, מדוע נותרתי לבדי? אולי מאהבתך לי לשבת יחד עם יִוֶּבֶל הנצמד לבבי עוד יום, או יומים? או מהתרגזך אלי תאריך חיי לרגעים, לראות בְּמִוֹת יִוֶּבֶל? — סלח אבי! ידעתי כי במור רוחי גִּדְּפָתִיךָ בדברים אלה הבלתי נכונים! הטאתי! נא אלהי כל בשר! הלא בידך פקודת האדם, הואל נא וצִיָּה המותה עלי ועל יובל אהובי ברגע אחד — ויַעַן יִוֶּבֶל ויאמר: ראי אהובת נפשי! כל חי למינתו יִגָּזַר מארץ

החיים, בא קץ כל יצור אשר נשמה באפו. גם עת למות קרוב לנו ואין מציל מרדת שחת. המים צפו על ראשנו, חיש תכלה תקות חוט חיינו, עוד מעט ונשמה אין בנו — אכן לא כשוכתי אלוהי נמותה, בענות צדק ומנוחת נפש תהי אחריתנו! מה יתן ומה יוסיף לנו אם רבו שנותנו על הארץ? מה הנחלנו לנו ירחי שוא? ומה הועילו לנו

אֶךְ לֹו תִהְיֶה הַמְּלֶאכָה לְחֵיתוֹ אֶרֶץ יְרוּעָה
כִּי עָמָה תִרְאֶה גּוֹפֶת אָדָם בְּיַד אֶרֶץ שְׁסוּעָה •

(יסדו חו"ל : קרובים אינם ראויים להעיד .
מהנ"ל .

אמרות טהורות.

המושך בכורי העתים שנת תקפ"ט (וייטע 224)

31.

עַל־שְׁלוֹת הַיּוֹם תִּתְעַנֵּג בְּלֵב שְׂמֵחַ ,
טוֹבַת יוֹם אָמַשׁ תִּזְכִּיר בְּפִי תוֹדָה ,
וְלַיּוֹם כְּמָהַר תִּקְוֶה בְּנַפְשׁ בּוֹטַחַת •

32.

שְׂמֵיִשׁ מֵאִירָה בְּכֹל הָאָרֶץ ,
הוֹן וְעֶשֶׂר בְּבֵית אִישׁ נְדִיב •

33.

הָעֵנִי נָר , הָעֵשִׂיר הוֹשֵׁב ,
הַחוֹמֵד עֶבֶד , הַמְּסַתְּפֵק חֶפְשִׁי •

34.

מְלֶךְ טוֹב לּוֹכֵד לֵב עַמּוֹ ,
וּמוֹשֵׁל עָרִיץ רַק שְׂכַת־תִּימוֹ •

35.

רְאִיתִי חֲכָמִים דּוֹמִים לְרוֹפְאִים ,
יוֹעֲצֵי שֶׁכֶּל הֵם לְאַחֲרֵים וְלֹא לָהֶם •

צדק. חוקני ינבל מחמד לבי ! תמכני בימינך ותאחזני ברדתך מטה" כן! "ענה יובל". זרועי יאמצץ ולא יעובך נעמה כלתי! ברוך בואך המות! על שנינו יחד תניף מגלך, יעבור כוס המתך עלינו עד ארגיעה, בריתנו יקום, המות בל יפריד אותנו — אל עליון, אב הרחמים והחסד, אל אמונה ואין עול, יהי שמך מבורך!

כה ברכו את אלהים, ויטבעו במכול מים.

יהודה בקדיונה לבית ייטלם.

מ ש ל *

האדם והאריה.

אל האדם אמר האריה בהוכחם יחד:
 "אני מלך החיות, מגאוני יפחדו פחד,
 "וכן המשרה לי על כל משפחות אדם,
 "מפני ינוסו ירוצו פלמו לא ימצאו ידם."
 "לא כן! "ענה האדם, האנוש לנגיד יולד,
 "הוא רודה באריה כמו בכל יצורי חלד,
 "וכי דברי נכונים, יעידו עלי עדים נאמנים,
 "אשר מפה ומפה תראה בין פסילים ישנים,
 "תמונת חיה ביד אמיץ בגבורים שסועה,
 "היא גינת הארי המופכה, לשנים קרוועה.

האריה.

אמנם האדם יבקע צורים אכנים ישבר
 יוצר פסל מעשה ירי אמן, וחילים יגבר.

אך

(* המשל הזה נעתיק משפת נרפת והמעתיק לקחו מספר ערזי, כתוב על ספרי בני הנעורים כרך השני אשר עודנה צכת.

הקף הענינים הנמצאים בב"הע שנת תק"ן לפ"ק.

זימ"ע

דברים אחדים

	3	ספירת זכורי עתים
	4	זחיות חלק מן היסוד הי' המקום חופי
	7	זחור על סס כרוזים
מחפ יש"ר	12	שמות מסופים לתמונה עגולית
	—	שמות מסופים לתמונה הנותנים חוש לחריב
	15	הדמות זין חפת עבר ללשון חשכני
	16	רמזי ירחתם של מזרים
	19	זענין שמה ללהי ופלתו
	21	הזל הרבוס חונקלם זונלת עזרי
מחפת יהודה ייטלם	30	טעיות וחלופי נוסחאות זדפוס ת"ח
	38	הערה זדזרי הזחור זנ"הס
		על הפסוק מן האזן היות ילא חזור
	89	הודחה מה טעמה זדזרי הערוך
	40	הזן זכרון על מות יחוקבסוזהו

מבתיבים

	43	מכתב מצעל ספתי כהן זל"ל אל אחד הסגנים
נשלח מן יעקב שמואל ביק	44	רעיון ימי קלו מני חרב וכו'
יעקבקה סגל לאנרא	45	מכתב רע לרעו זזחור מלות חזן כל
מרדכי סטרעליקער	47	רפואה ותעלה לתחלוזי רעיון זחלוף נקוד
	51	מספט על העתקה סיר ח' מלשון חשכני לעזרות
	52	ביחוטרגע לור ביבליטען געאגראפיהו
	54	זדזרי חיות, זענין חופיות למנר
	—	זענין זרוף ח' ל' לזורה אחת
כער שלעזינגער	55	איבער בילדוג דעם טענהייט זינגעם

באור פסוקים עלומי הבנה

	57	זורח חיים פן הפלם
	58	תועלת ה' מחשנות רע
מחפת גבריאל זיפערלר	59	זענינו יקחנו
אבר ראבל	—	על הרע כפיו להיטיב

ארחות קדם מנהגי דור ודור

	60	החניטה
	61	הפרטים
ברוך שענפערלר	—	חב הגמול למרסיים
	62	מם האהלים ליהודים אלל הישמעאלים
	—	זדזרי הימים ליושני לור ולידון
	65	זענין המסחר הקדמון
	70	מכתב לתלמודו מהועלת קריחת זדזרי הימים

36.

הִן רֵאִיתִי רִיעָה נִהַפָּה לְעָרָה.
אָבֵל לֹא אֹיֵבָה הָיְתָה לְאֹהֲבָה.

37.

נִקְלָה לְאָדָם לְשִׁפּוֹחַ רֵעֵת שׁוֹנְאוֹ.
מִלְּסִלּוֹחַ לְמַעֲשֵׂה שׁוֹבֵחַ גְּמוּלוֹ הַטּוֹב.

38.

עֲשִׂיר מִתְנַדָּב.
דֵּל מִסְתַּפֵּק.
מִתְרַאֶה חֵיצוֹן בְּפָנִימִי.
קִרְבָּם שָׁלוֹם מִפְּחָד.

39.

גַּם אִם בָּעַר שׁוֹנְאָךָ לְךָ וְהִתְרַפֵּס לוֹ.
כִּי אַף הַכְּסִילִים הַכְּמִים הֵם לְהִרְעֵ.

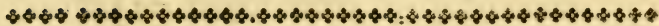
40.

חַיִּי נֶפֶשׁ אָדָם בְּלוֹאִים הֵם בְּמֵאֶסֶר הַגְּנוּיָה מִיּוֹם
הַיְלָדוֹ.

טוֹב יוֹם הַכְּמוֹת הָאוֹמֵר לְאִסּוּרִים: צְאוּ!

(השאר לשנה הבאה אי"ה)

מהנ"ל

ח ד ו ת

י פ ק ד מ ו מ ו

פתרון החידה משנת תק"פט צ"צ"הע מן החכם מוה' בער שלעזינגער
אשר פתר צעלמו.

אַרְבַּעַתִּים

אשר צא דק פעם אחת צתנ"ך צתשל נתן הנצי"ח על אורות צת טצש,
ואין דוגמתו צכל שמות המספר, דק שבעתים.

מחנה גבריאל זירפֿעלד	72	יפּרד זיין חכם לכסיל
מחנה יהודה ייטלס	73	שיחות חכמי עמים
	75	שיחות חכמי ישראל

ביאָגראַפֿיען בעריהאַטער זענענער חין זינדלען

מחצת צפֿ"ע מחנה סיל"כ ראַפּאָפּארט	1	הקדמה חל הקורא
	7	תולדות רבינו נתן זעל הערוך עם שאר חכמי קדם המוצאים צפֿסר הערוך עם הערות
	58	רשימת מלים שלא דקדק רמ"ל צהעפּקתו ונס' הערוך
	70	רשימת שמות חנשים ומקומות שלא דקדק צהס
	79	תולדות רבינו האי גאון עם הערות
	95	תולדות ר' אלעזר הקליר עם שאר חכמים קדמונים עם הערות

שירים

מרדכי סטרעליסקר	}	124	זנקה שצר על מות מו"ה חפנים זלמן מרגליות
		129	קול נחמה צענון הכל
בער שלעזינגער	}	131	לישכר על החורף שיר
		135	אָפּטיאָגעט לונד האַרפּאָגוס
ברוך שענפֿעלד	}	148	עוצר חזמתו ישע לחס
		149	שנה והרמה
		—	ענה ה' לעולם העמוד
		150	החכמה החי' את צעליה
		—	החנה וצעלי הכנף
		151	הזרזים צצט
		—	הסופט והנושח
		153	נחום ואיש גם זו
		155	הכסף יענה את הכל
		168	מחסור החכמים
אבר ראבל	}	169	המצול
		172	האדם והאחי' (משל)
		173	אמרות טהורות
		174	פתרון החזה משנת תקפ"ט
יהודה ייטלס	}		
בער שלעזינגער			

Brandeis University Library

~~NOT FOR~~
~~HOME CIRCULATION~~

88071

RESTRICTED
CIRCULATION

